BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU.

GODINA XLIV.

1918.

IZDALO GA PRAVNIČKO DRUŠTVO U ZAGREBU.

UREDIO U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

DR. LADISLAV POLIĆ.

VLASNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŠTVO U ZAGREBU.
DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.
1918.

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

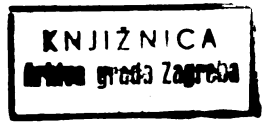

Digitized by Google

KI
M57
v. 44-45

I. RASPRAVE

godine četrdeset i četvrte „Mjesečnika“.

Dr. Mirko Košutić: Još o neodređenoj osudi 1
Dr. Ivan Maurović: Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika 9. 83. 138, 213, 265, 328
Dr. Franjo Seifert: Građanske osobe pred vojničkim kaznenim sudovima (Svršetak) 17
Dr. Josip Šilović: Mladenački sudovi 65, 130
Dr. Mirko Košutić: T. z. posjed „prava sječe“ kod kupoprodaja šumskih plodina 71
Dr. Ladislav Polić: O razvoju demokratske misli 95. 144
Dr. Mirko Košutić: † Dr. Franjo Josip Spevec 195
Dr. Ladislav Polić: † Nikola pl. Tomašić 193
Franjo Braum: Može li i kada zastarjeti tražbina, što prolzvire iz ug-hrv. financijskih obračuna 196
—a: Austrijski red oduzimanja svojevlasnosti . . . 201, 299, 340
Dr. Stjepan Bosanac: Prilozi interpretaciji novoga mirovinskog zakona 225
Dr. Julije Mogan: O srazu brodova 227, 274
Franjo Braum: Mogu li zajednički porezni zakoni odrediti stege u pogledu odmjere općinskog nameta u Hrvatskoj? 257
Dr. Slaviša Körbler: Pojam i ocjena zločinstvenog motiva . . . 284
Dr. Edo Lovrić: Kodifikacija crkvenoga prava 349

II. KNJIŽEVNOST.

F. Haladi: Goglia: Uredovna zbirka šumarskih propisa 51
Dr. Goglia: Upravna nauka i hrvatsko upravno pravo u kratkim crtama sastavio Ivan pl. Žigrović-Pretočki, banski savjetnik u m.; sa političkom skrižaljkom kraljevine Hrvatske i Slavonije. Tisak i naklada L. Hartmanna (Stj. Kugli), Zagreb. Cijena 2 K 60 f. 115
Prof. Andrassy: Predavanja dra. Aleksandra Egersdorfera o pandektama. Drugi svezak, obvezno pravo, str. VI. i 368. Zagreb 1916. Treći svezak, obiteljsko i nasljedno pravo str. I i 368. Zagreb 1917. . . . . 117, 177
Prof. Zobkow: † Prof. Emil Schrutka von Rechtenstamm . . . 120

 Digitized by Google

Prof. Polić: Rješidbe hrv. slav. dalm. stola sedmorice, kao vrbovnog sudišta u građansko-pravnim predmetima. Sabrao i uredio dr. Ernesto Čimić, vijećnički tajnik stola sedmorice. Svezak II. (Rješidbe br. 726—1260). Cijena 15 K 50 fil. 181
Dr. Zimpermann: Dr. Silović: Predavanja o kaznenom pravu . . 182
Dr. E. M.: Dr. Šilović: Predavanja o kaznenom pravu 246
Kugler: Tumač maličnom postupniku 251
Prof. Lad. Polić: † Paul Laband 315
Hrvatska politička biblioteka 317
V.: Redslob: Abhängige Länder 375

III. ZAKONODAVSTVO.

Zakon o djelimičnom preinačenju i popunjenju naređenju naređenja općega građanskoga zakonika. Naređenja o osobnim i obiteljskim pravima. (Nastavak). 54

IV. RAZNO.

Glavna skupština Pravničkog društva u Zagrebu 122
Novo doba 321

V. RJEŠIDBE.*

1. Građansko pravo.

Kupoprodajne pogodbe neispunjenje; o kapari; o nedopuštenoj pogodbi s obzirom na naredbu hrv. slav. dalm. zemaljske vlade odjela za narodno gospodarstvo od 25. januara 1915. III. 265. 37
Pogodba glede usluge za plaću ili ob turpem causam 236
Predbilježeni vlasnik nepokretnina (§ 438. o. g. z.), kojem je već pravomoćno konačno sudski priznato pravo vlasništva, ovlašten je da podigne tužbu na brisanje uknjižene tražbine i ustanovljenje ostatka kupovnine, te prigovor nedopuštene kumalacije poradi ovakva dva zahtjeva nije umjestan, jer oba zahtjeva izviru iz jednog istog pravnog razloga (§ 11. grpp.), a ni prigovor rei judicatae ne može se u ovoj drugoj parnici staviti zbog već riješene parnice na priznanje grava vlasništva, jer zahtjevi u tim dvjema parnicama nisu istovetni (§ 15. grpp.) 305
Smetanje posjeda (§ 67. zakona o smetanju posjeda) 369
Utok naveden u § 12. naredbe bana od 31. marta 1917. br. 6161. a podnesen nakon roka od tri dana imade već prvostepeni sud zabaciti 370
Vjerovnik, koji je ovršnim putem stekao pravo zaloga na nekretnine, koje više nijesu vlasnost njegova dužnika, ne može se pozivati na povjerenje u javne knjige, ako nije radio bona fide. — Prilog tumačenju §§ 444. i 469. o. g. z. 307

(* Rješidbi dodana oznaka „Au“ označuje rješidbu austrijskoga, a oznaka „B. H.“ rješidbu bosansko-hercegovačkog suda).

Digitized by Google

2. Trgovačko, mjenično i pomorsko pravo.

Mjembena veresija; kakovim pravnim učinkom rada promjena osobe vlasnika nepokretnina, na kojima je uknjižena mjembena veresija, koju preuzimlje pod platež novi vlasnik; dioba kupovnine; upućivanje na tužbu 106

Zastare odrečenje. — Nije kreposna izjava, kojom se mjembeni obvezanik već unaprijed odriče zastare 172

3. Stečajno pravo i pravo pobijanja

U slučaju pobijanja prijenosa suvlasničkog dijela $^1/_2$ na drugog suvlasnika i tim nastale samovlasnosti imade se ovršna uknjižba prava zaloga zatražiti na cjelokupne nekretnine s tim ograničenjem, da prikraćeni vjerovnik imade pravo namiriti se samo iz polovice kupovnine. Sukob § 57. gruntovnoga reda sa zakonom o pobijanju i riješenje toga sukoba pomoću analogije 40

4. Građanski postupnik i ovršni red, sudovnik i gruntovno pravo.

Ovrha na aktivnu tražbinu ovršenika može se dozvoliti i provesti samo po redovitom sudu i po propisima ovršnima, sadržanim u privr. gr. parbenom postupniku i u ovršnoj noveli od 17. decembra 1876. zbor. br. 1 iz 1877., i to na temelju mališne osude samo onda, kada ovrhovoditelj udovolji §-u 2. zakona od 6. aprila 1881. br. 16. zbor., a bila ta novčana tražbina i uknjižena na nepokretninama 235

Ovrha na tražbinu uknjiženu u gruntovnim knjigama; ovrha na protutražbinu 170

Skrbniku odsutnih tuženika može se u nestašici drugih dokaznih sredstava navratiti odlučna difesionalna neuzvrativa prisega po § 267. grpp. 237

Staratelji pupila bez razlike vjeroispovijesti štićenika imaju predložiti dozvolu nadtutorstvene vlasti za vođenje građanskih parnica ispred štićenika kao tužitelja u slučajevima, u kojima je predmet parnice od veće važnosti ili stoji u savezu sa poslovodstvom, koje ne spada u redovnu gospodarstvenu upravu imetka štićenika. (B. H.) 103

Utrnuće ovrhe. — Traži li se utrnuće ovrhe povedene za namirenje uzdržavanja nezakonitog djeteta zbog toga, što se dijete može samo uzdržavati, imade se taj zahtjev potjerati tužbom po § 444. grpp. 105

Vještak. — Onaj, koji je tečajem parnice preslušan kao nesumnjiv svjedok, može o tom faktu kasnije dati i vještačko mnijenje te imade sve vlastitosti vještaka predviđene u § 211. grpp. savezno sa §§ 152—156. grpp. 171

Digitized by Google

§ 489. austr. grad. post. određuje samo uopće, da prizivni sud bez ponovljenja ili popunjenja dokaza izvedenih u prvom stepenu ne smije samostalno. neovisno od uvjerenja prvoga suca, procijeniti dokaze. U kojoj mjeri pak se ti dokazi imaju izvesti u II. stepenu, to treba u svakom pojedinom slučaju riješiti prema prilikama slučaja (Au) 39

5. Kazneno pravo i kazneni postupak.

Čedomorstva zločinstvo. — U optužbi zbog zločinstva čedomorstva ne nalazi se podjedno i prijedlog, da se sudi zbog prekršaja § 339. k z. 371
Krađa. — Kod zločinstva krađe odlučan je za primjenu § 179. k. z. — glede iznosa — uspjeh odnosno posljedak čina kao objektivni momenat 44
Odnos između §-a 523. i §-a 122. sl. a) kazn. zak. 308
Optužnice, priopćene u tiskopisima prije glavne rasprave potpadaju zaustavi. — Prilog tumačenju § 24. stav. 4. zak. o por. tis. i § 6. i 8. zak. o kaz. post. u posl. tisk. 371
Početak ovrhe kazni slobode, ma da je državni odvjetnik poprimio ništovnu žalbu samo protiv dijela osude, kojim je optuženik riješen od optužbe, valja računati od dana proglašenja osude prve molbe, no spomenutoga dana ne može osuđenik sam kazan nastupiti. već mora čekati na riješenje ništovne žalbe po stolu sedmorice kao sudu kasacionalnom — Prilog tumačenju § 289. stav. 3., § 338. stav. 1. i § 341. kp. 239
Prekršaja po §-u 506. kazn. zak. bitnost 309
Pronevjerenje novca u ostavu danog; kada se smatra, da je stvar povjerena u smislu kaznenog zakona 109
Svagdanje uzdržavanje. — Razlika između „predmetâ potrebitih za svagdanje uzdržavanje“ po §-u 482. kazn. zak. i „predmetâ od prijeke potrebe“ po carskim naredbama br 194. 228 od god. 1915.. br. 261 od god. 1916. i 131 od god. 1917. (Au) 240
Traženje očito pretjeranih cijena za predmete od prijeke potrebe koristeći se izvanrednim prilikama prouzrokovanim od ratnoga stanja, kažnjivo je bez obzira na to, kako te predmete upotrebljava kupac (za domaće ili za obrtne svrhe) (Au) . . . 310
Zloporaba uredovne vlasti. U §-u 101. kazn. zak. nije predviđeno samo oštećenje imovinskih prava. Šteta je i povreda drugih prava, n. pr. nadziranja i ograničenja saobraćaja putnika i odbijanja osoba bez legitimacije. — Žalba ništavosti nije izvedena po zakonu, ako pri isticanju materijalno-pravnih razloga ništavosti ne ima za temelj utvrđenja pobijane presude (Au) 175

6. Upravno pravo.

Općinski zakon. — Prilog tumačenju § 4. sl. b) i c) § 6. i § 29. zak. čl. XVI. ex 1870. pa § 3. sl. c) i d) § 6., 10. i 11. zak. od 30. IV-1880. 46
Opterećivanje zadružnih nekretnina zajmovima, pa izdavanje uredovnih potvrda u stvari ovršne prodaje zadružnih nekretnina 241

Digitized by Google

Prejudicionom posebnom odlukom o ovlaštenju pojedinih zadrugara na zadružnu imovinu valja kod zadružne diobe podjedno ustanoviti, da za diobu doista postoje zakonski uvjeti, pa odrediti diobni razmjer po kom se ima zadružna pokretna i nekretna imovina razdijeliti među diobne stranke 311
Procjena zemljišta izvrgnutoga izvlazbi ide u nadležnost one kotarske oblasti u koje području leži dotično zemljište . . . 112
Službovnog uračunljivog vremena ustanovljenje 372

7. Financijsko pravo.

Biljegovna pristojba od zapisnika (i od podnesaka, kod kojih se biljegovka ne mora prepisati) smatra se zakonito samo onda podmirenom, ako je u prisutnosti stranaka biljegovka uredovno prebiljegovane (udaren uredski mur ili pečat) 113
Državni ured. — Lih s razloga, što je jedan ured — državni ured, još ne slijedi samo sobom, da je zato oprošten od plaćanja biljegovnih podnesovnih pristojbi 244
Kontigent žeste sastavni je dio imovine poreznikove, koja potpada pod porez na imovinu 373
Kupoprodajni ugovori, sklopljeni sa pojedinim članovima potajno razdijeljene kućne zadruge glede njihovih suvlasničkih dijelova, koje će im pripasti poslije razdiobe, — dakle ti ugovori ne potpadaju oblasnom odobrenju, — imadu se kao kupoprodajni ugovori o kupoprodajnom pravnom poslu na sreću prijaviti na odmjeru pristojbe počevši od dana, kada su sklopljeni 374
Porezno opotražno povjerenstvo dužno je ustanoviti dohodak one godine mira, koja godina služi temeljem sravnjivanju radi odmjere poreza na ratne dobitke, i onda ako porezna stranka nije dala brojevne valovnice 176
Pravna pristojba. Kod odmjere pravne pristojbe ne odlučuje samo puki naziv pravnog posla, nego nutarnja i prava njegova sadržina. Stoga ako se u kupoprodajnom ugovoru uglavljuju takove činidbe, kojih vrijednost premašuje pravu vrijednost nepokretnina, onda se takav pravni posao smatra kao pogodba na sreću a ne kao kupoprodaja 313
Zadruge kućne također mogu voditi parnice uz biljegovni oprost na temelju svjedodžbe siromaštva, koja je valjano ispostavljena u smislu zakonskih naređenja i pravodobno spisima raspravnim priklopljena 49

VI. NAREĐENJA, KOJIH SE POGLAVITO TIČU PRIOPĆENE RJEŠIDBE.

1. Opći građanski zakonik.

Paragrafi	*Strana*	*Paragrafi*	*Strana*	*Paragrafi*	*Strana*
233, 243, 1008	103	868	37	1152, 878	236
438	305	908	37	1438, 1455	170
449	107	957, 960, 1002	109	1502	172
469 i 444	307				

Digitized by Google

2. Trgovački zakon.

3. Mjenični zakon.

87, 89 172

4. Stečajni zakon.

5. Gruntovni red.

57 . . . . . 40 65 107

6. Sudovnik.

7. Građanski postupnik.

A) Hrvatski.

11, 15 . . . . . 305 267 . . . . . 237 473 170
211, 152—156 . . 171 444 105

B) Bosanski.

C) Austrijski.

488 39

8. Kazneni zakon.

101 . . . . . 173 183 . . . . . 109 506 309
139 i 339 . . 371 482 . . . . . 240 523 i 122 sl. a) . 308
179 44

9. Kazneni postupak.

277, sl. 3, 5 i 10 . 109 280 sl. 3, 338 sl. 1 i 341 239

10. Zakon o pobijanju.

32 40

11. Zadružni zakon.

41 311

12. Drugi zakoni i naredbe.

1. 1870. Zakon čl. XVI. 1870., § 4. sl. b) i c) i § 6, 29 46
2. 1880. Zakon zavičajni od 30. IV. 1880. § 3 sl. c) i d), 6, 10 i 11 46
3. 1881. Zakon od 6. IV. 1881., § 2 235
4. 1886. Zakon o uređenju županija od 5. II. 1886. § 41., sl. j) . 112
5. 1890. Zakon o smetanju posjeda § 67. 369
6. 1914. Naredba odjela za unut. poslove od 27. VII. 1914. br. 51.748 241
7. 1914. Mirovinski zakon § 29. i 18. 372
8. 1915. Naredba odjela za nar. gospodarstvo od 25. I. 1915. III. 265 37
9. 1916. Zak. čl. 29. od g. 1916., § 25 176

Digitized by Google

Još o neodređenoj osudi.

Predavao u društvenoj skupštini održanoj 30. lipnja 1917. prof. dr. Mirko Košutić, potpredsjednik kr. sudb. stola.

Na posljednjoj je sjednici o samom bistvu neodređene osude bilo dovoljno govora.

Kako je podjedno i historijat neodređene osude bio iscrpno izložen, nije potrebno da se ma i u kojem od tih pravaca zadržavam.[1])

Stoga mogu prijeći in medias res.

To znači, da ću odmah prijeći na rješavanje pitanja, dali je neodređena osuda već dozrela, da bude za pravni život sposoban i vrijedan institut.

Naglasiti mi je, da nisam nikako dogmatski pobornik klasične kriminalističke škole, niti da iznosim ove svoje misli u obranu pozitivnoga našega kaznenoga prava, ali da smatram nužnim, kada se već jedamput iznijelo pred ovaj forum pitanje neodređene osude, da iznesem sve ono, što je po mom mišljenju potrebito vidjeti i uvažiti, da se uzmogne jedno, stvoriti sud o tomu jeli pitanje neodređene osude već danas tako zrelo, da se uzmogne k njemu zauzeti odlučno stanovište, a drugo, jeli ta institucija takove prirode, da uzmogne odgovoriti svrsi, koja joj se namjenjuje i donijeti napredak u kaznenom sudovanju, a naročito odstraniti ono, što mi danas nazivamo, da su nedostaci pri odmjerivanju kazne delikventima.

Ne ću se za sad podrobnije upuštati u ispitanje: je li opravdano tvrditi, da je baš nedostatak u odmjerivanju kazni razlog tomu, da

[1]) Uz Liszta i drugove, koji su pobornici „neodređene osude", ne valja zaboraviti na ove: Wach: Reform der Freiheitsstrafe; Lammasch: Kriminalistische Studien. Schmidt: Aufgaben der Strafrechtspflege. Oetker: Rechtsschutz und Strafe u Z. f. Str. R W. 7. 577. Birkmeyer: Gedanken zur bevorstehenden Reform G. A. 48. 74. Kahl: Reform der Strafzumessung (Deutsche Juristenz. 895/1916). Binding: Grundriss. Finger: Gutachten zum 29. d. Juristen Tag, Gutachten 2. 87. Schoentesack: Unbestimmte Verurtheilung u. Birkm. Naglerovim Beiträge 6. sv. Nagler: Verbrecheresprophylaxe und Strafrecht, od kojih je potonji osobiti protivnik neodredjene osude.

Posebice se nisam dakako mogao pozabaviti pojedinim izvodima dra. Karlovića, koga predavanje nijé bilo još onda otisnuto u Mjesečniku, a koje je u suštini zastupanje neodređene osude.

Digitized by Google

kazna navodno u velikom broju slučajeva ne postizava svoju svrhu naročito, da ne privodi u mnogo slučajeva poboljšanju delikvenata, no naglasiti mi je, da „poboljšanje" nije i ne može dati jedini i bitni temelj kazni.

Ne ću se upuštati u razmatranje toga pitanja već zato, što bi usporedo s tim valjalo se dati i na rješavanje pitanja, dali ovrha kazni, naročito metoda te ovrhe, potpunoma odgovara svojoj zadaći i nije li možda tu često razlog, što kazna nije odgovorila svojoj svrsi.

Predaleko bi me vodilo, da u krug ovih razmatranja povlačim i ta pitanja, koja su iziskivala svoju posebnu obradbu.

Ipak mi je naglasiti, da bi onaj, tko bi htio zauzeti svestrano i konačno stanovište k pitanju neodređene osude, morao i oba netom navedena pitanja predhodno definitivno riješiti.

Ja sam si ovdje tek postavio zadaću, da koli sa stajališta teorije toli i sa gledišta praktične shodnosti i provedivosti uzmem riječ k neodređenoj osudi i ispitam, dali je problem neodređene osude u iznesenom obliku teoretski opravdan, pa onda je li praktično shodan i provediv.

Prije svega mi je naglasiti, da neodređena osuda imade već svoju prošlost, a da nije moći ustanoviti, jer nema za to dovoljnih podataka, da je, gdje je bila na snazi, odgovorila i svojoj svrsi, no značajno je to, da je uz neznatne izuzetke na gotovo svim područjima iz zakonodavstva eliminirana.

Već ova činjenica sili mislioca, da zauzme k takovoj neodređenoj osudi skeptično stanovište.

Istina je, da je bivalo, te je prošlost odnijela i mnoge valjane i uspješne pravne institucije, no naglastiti mi je, da nije nigdje iz prošlosti neodređene osude konstatovano, da je ona bila blagotvorna institucija, a nema dvojbe, da bi kriminalna historija zabilježila, koliko je izvanrednih vrijednosti u njoj bilo, kada bi ove bile postojale.

Neodređena osuda je bezuvjetno jedna ekstremnost, kao plod zahtjeva posvemašnje individualizacije slučaja; jer se hoće, da se kazan prilagodi osobitosti počinitelja u svakom pogledu i to tako, da ne bude kazan zlo nanašano kriveu po mjerilu zločinom očitovanih njegovih osobitosti, nego zlo, koje se ima ravnati po njegovim čisto osobnim vlastitostima.

Kao što je ekstremno, kad se kazan prilagođuje lih osobitosti zločinca in concreto, uz podlogu samo počinjenoga zločina, tako, da se netko kazni lih obzirom na izvedeno kažnjivo djelo, tako je i ekstremnije, kada se traži, da se kazan odmjeruje strogo prema osobitosti počinitelja bez podloge počinjenoga delikta.

Kod neodređene osude ipak biva, da se u potonjem smislu kazni, dok konkretni, zločin nije ništa drugo nego tek povod za postupak, koji se ima ravnati po osobnim vlastitostima činitelja.

Digitized by Google

Te vlastitosti počinitelja imadu se odrediti osim toga neovisno o samom in concreto počinjenom zločinu.

Zločin tu biva ništa drugo nego simptom za potrebu individualizujućega djelovanja na zločinca i to doduše simpton, koji je još za sad condicio sine qa non, no koji može u daljnjem slijedu medjutim i otpasti.

Osuda sučeva izgubila bi svoje današnje značenje, no i svoju važnost; prestala bi biti podloga za ovrhu kazni i pretvorila bi se u puku prejudicijalnu izreku, da je tu povod za ovrhu kazni.

Vrst i trajanje kazni imali bi se ravnati u svem prema upoznavanju individualiteta zločinčeva za vrijeme ovrhe kazni.

Sučeva osuda ne bi imala odrediti niti vrstu, niti trajanje kazni, nego bi imala biti samo punovlast, da se protiv nekoga kao zločinca zavede i provede procedura, koja odgovara njegovom posebnomu individualitetu.

Ako pak sučeva osuda znači jednom samo izreku, da je mjesta proceduri neodređene kazni, onda je tomu i najbliži korak da se, kao pitanje kazni prema individualitetu zločinca mora riješiti i pitanje o pretpostavkama kažnjivosti.

Ako se vrsta i mjera kazni ima odrediti samo prema svrsi, koja se želi u pojedinom konkretnom slučaju postići, onda valja konzekventno i pitanja, dali su tu uslovi za primjenu kazni ili ne, riješiti ili s obzirom na individualitet pojedinoga slučaja, očito na osnovci t. zv. slobodnoga prava, kojega pravilo ima in concreto sudac postaviti.

Kako je ovo potonje pogibeljno ne treba ni napose naglasivati, već obzirom na Iheringevo „Geist des rom Rechts II/1. 3. izdanje str. 46. do 49".

Tv bi značilo silom otvarati vrata t. zv. slobodnome pravu sa svim njegovim nevoljama i lošim stranama, kako ih je dovoljno prikazao Neukamp u „die Frei-Rechts-Bewegung und Ihre Anhänger".

Dok klasična kriminalistička škola traži pravno uređenje životnih odnosa putem njihove tipičnosti i to putem ukakonjenih pravnih pravila, kriminalna politika bi morala dosljedno stavljajući se u obranu neodređene osude zagaziti i na polje slobodnoga prava.

Ako za sadržaj i opseg kazni ima biti mjerodavan samo nakanjeni učinak na zločinca, onda treba stvoriti i kazneni zakon, koji ukida razliku između raznih rodova zločina, te konačno odstraniv čitavi kaz. zakon donijeti jednu opću normu sadržaja: „Svaki pogibeljan čovjek ima da se, u interesu općenitosti, čijelosti, društva koliko god je to potrebito, učini neškodljivim.

Relativno preširoka sloboda suca kod odmjerivanja kazni u obliku neodređene osude kadra je ugroziti načelo individualne slobode, te eventualno u prilikama dati povoda, da se bez potrebe, a možda i na uštrb pravu individualna sloboda uništi.

Digitized by Google

Golema pogibelj bi prijetila uz instituciju neodređene osude svugdje ondje, gdje individualna sloboda nije na osobiti način i specialno naprotiv institucije neodređene osude u zaštitu uzeta.

Potenciranje intenziteta zla kazni postizava u izvjesnom kvantumu svoj maksimum tako, da preko toga bude svako daljnje potenciranje nemoguće, pak taj neoborivi aksiom neumoljivo traži, da bude zakonom određen i maksimum kazni, ne ćemo li, da zakon izgubi svoju etičku podlogu, da postane drakonsko i nečovječno pravilo, koje će postići u masama naroda sve prije, nego li ono, za čim ide načelo generalne prevencije.

Kazan da odgovori svojoj svrsi, mora imati određena svojstva, a u prvom redu mora da je pravedna, a to bude samo toliko, koliko je i nužna.

Kazan mora biti istina ozbiljno i osjetljivo zlo, nu ne smije da po njoj zločinac više trpi, nego je nužno.

To traži i zahtjev humaniteta i štovanje osobnosti u društvu, pa stoga svako kazneno sredstvo, ako dostaje drugo blaže, valja zabaciti.

Kazan ne smije da bude okrutna.

Neodređena osuda pak bezdvojbeno unosi po svojoj neizvjesnosti trajanja kazni u samu kazan jaki momenat okrutnosti, jer ćete mi dozvoliti, da je u neizvjesnosti trajanja kazni doista ogromna doza okrutnosti.

Kriterija „nepopravljivosti“ odnosno „popravljenoga“, nije tako reći moguće točno odrediti, pak i znanost nije doista u tom još ništa definitivno stvorila.

Još i danas ne znamo, koja su to sigurna obilježja, koja imadu suca uputiti, da ima pred sobom jedan nepopravljivi individium i kada će taj individum biti označen popravljenim, pa tako doista i ne znamo, kada bi sudac imao suditi neodređenom osudom, ne bi li htio praviti u eventualno subjektivno dvojbenim slučajevima sa pojedinim delikventima dosta nehumane pokuse: suditi na neodređenu kazan.

Ako ima znamenitih ljudi, koji misle, da bi sudac lako preveo preko svoje savjesti, da u stanovitim slučajevima donese neodređenu osudu, jer bi nekako laglje umirio svoju savjest prepuštajući trećemu faktoru da reče svoju posljednju ., to je ipak povoda i mišljenju, da bi institucija neodređene osude bila mnogim sucima tako neprihvativa, da bi i jedva u praksi dolazila do uporabe.

Konzekventna uvedba neodređene osude traži fundamentalnu promjenu današnjega kaznenoga prava i to u tako ogromnom opsegu, da bi jedva bilo to dovodljivo u sklad sa potrebitim pravnim poretkom; jer kroči hitnim korakom, kako je jur označeno putem t. zv. slobodnoga prava, a uvodi mogućnost velikih pogibelji za individualnu slobodu.

Institucija neodređene osude bi u određenom prarcu skinula sa suca znameniti dio sudačke odgovornosti, no oduzela mu znatnu pre

Digitized by Google

rogativu sudačke vlpsti. te prenijela ih na faktor, koji ne nosi niti sudačke odgovornosti, niti sudačkoga znanja i iskustva, nu niti sudačke vlasti. a to bi značilo i iz temelja drmati onom pravnom sigurnosti koju svaki državljanin mora da osjeća. kad znade, 'da mu imade su diti samo odgovorni sudački urednik.

Iznosi se. da intelektualnu moralnu kvalitetu zločinčevu jedva može upoznati sudac, a da je zadaća toga upoznavanja uvijek vezana uz izvržbu kazni, pak da će treći faktor, koji će bdjeti nad izvržbom kazni lako moći odrediti uslove za takovo upoznanje i po tomu laglje odlučiti, jeli pogibeljnost počiniteljeva slomljena i dali su tu uslovi, da mu se vrati sloboda.

Prividno izgleda, da je tako, no u suštini jedva da je to istina.

Dopuštam. da bi u određenim prilikama izvršilac kazni mogao imati priliku dulje i intenzivnije biti u saobraćaju sa zločincem i po tomu bolje i svrsi shodnije spoznati njegovu osobnost, intelektualnu moralnu njegovu kvalitetu., nu ne valja zaboravit, da velike kaznione, kako postoje. ne davaju za to dovoljno prilike.

Uz ogromni broj kažnjenika, može se izvršni organ malo baviti proučavanjem zločinca; strogo lučenje individualiteta je gotovo nemoguće. a uz ogromni broj kažnjenika i lučenje bezbroja utisaka na izvršni organ gotovo onemogućeno.

Ne valja osim toga zaboraviti, da jednolični život kažnionički daje malo prilike opažati pojedince u slobodnoj kretnji i njihovoj osebini. U slobodnom životu traži se aktivitet čovjeka, po kom mora svatko zauzeti položaj k raznim životnim odnosima. Tu dolazi do izražaja individualna osobitost.

U kaznioni teče život pasivan, odmjeren, strogo propisan, a zločinca njegove tamošnje životne prilike ne nagone tomu. da se otkrije.

Postoji pogibelj, da bi baš manje vrijedni elementi, nu lukaviji i bimbeniji prikazivali se valjanima, samo da poluče ono, za čim svaki kažnjenik teži — slobodu.

To im ne bi bilo teško polučiti, dočim za aktivno djelovanje i nemaju prilike, a lijepim riječima i prividnim kajanjem su baš tako reći najpogibeljniji, najobilatiji.

Odnosi za točno razmatranje individualiteta su u istinu u kaznioni teži za izvršioca kazni, nego su oni koji su dani sucu naproti počinitelju na slobodi, a ipak se hoće, da sudac pravedno na temelju ovakih tuđih promatranja sputanoga kaznioničkog života konačno izreče, da li su tu uslovi ili nisu, da se eventualno stavi delikvenat na slobodu ili ne!

Kako je već rečeno, svrha koja se ima polučiti neodređenom osudom. ne da se točno odrediti, jer nema valjano mjerilo, prema komu se izvjesno netko može smatrati poboljšanim.

Digitized by Google

Je li poboljšanje nastupilo već kod onoga, koji pokazuje pokajanje ili onoga koji pokazuje prijezir naproti zlu, ili onoga, koji posve odbija zle namisli[2]).

Kako odrediti, da stanoviti individuum odan baš izvjesnim zločinačkim oblicima ne će više podleći, kad mu se pruži prilika za izvedbu odnosnog zločina, koje prilike nikada u kaznioni imao nije?

Zar prema samom obećanju i uvjeravanju njegovu?

Nije jasno, kada će se utvrditi, da spolno strastveni individui, internirani u kaznionu, ne će više počinjati odnosni spolni prehvat?

A ipak bi morao kaznu izvršujući organ sve to ustanoviti i odrediti, da se uzmogne izreći konačno nešto izvjesna, naročito, da li su nastupili uslovi za slobodu odnosnog individua i dati jamstvo, da odnosni individium doista ne će po neodređenoj osudi preko mjere trpjeti kazan, jer je već u odredjenom času svrha kazni kod njega polučena.

Znači doista predati na milost i nemilost izvršiocima kazni slobodu odnosnih individua i izvrći pogibelji raznih zabluda, slabosti, svojevolje, i. t. d., a da za to nemaju nikakovih tvrdih garancija, da im se neće dogoditi nepravda odnosno, da ne će trpjeti dulje nego li svrha kazni iziskuje.

Ispravnost odluke izvršioca kazni glede pitanja poboljšanja kažnjenika je izuzeta javnoj kontroli .. pa se doista neodređenom osudom ignorira velika ona važnost, koju daje pravu, kao etičnoj snazi[3]), što utječe na propuste i djelanja individua, okolnost, da se primjena prava u pojedinom slučaju unutar izvjesnih granica doista podvrgava kontroli.

Dok imade drugih sredstava, koja su kadra otkloniti od društva onu pogibelj, koja mu prijeti od „pogibeljnih ili nepopravljivih" zločinaca, ne može se priznati opravdanom neodredena osuda, niti kao kazan zaštitna, jer je ona najradikalnija, a kako već gore izvedeno doista i nehumana kazan, nu podjedno i najradikalnija reforma kaznenoga prava.

Ne žacam se kazati, da metoda ovrhe kazni, jednako ne odgovara svojoj svrsi, kao što često ni odmjera kazni po sudovima, pak da će baš u tom ležati jedan od važnih razloga, koji nam iznose nezadovoljstvo sa današnjim sistemom kazni i sile nas na neke reforme u tom pravcu. Ipak nije uputno praviti skok u krajnji ekstrem iz sadašnjega stanja, nego bi trebalo tražiti put zlatne sredine, koja je kadra odstraniti one nedostatke, koji nas danas u kažnjavanju zločinaca ne,

[2]) K svemu pridolazi još i činjenica, da se delikvenat u kaznioni nalazi trajno u društvu zločinaca, uslijed koje činjenice pada i moralijatorno djelovanje kazni. Kazan tu može imati minimalni efekt.

[3]) Pravo se više i više emancipira od sile i traži i dobija svoju vrijednost i snagu u etičkoj svojoj podlozi.

Digitized by Google

zadovoljavaju. te donose da doista viđamo, kako kazna ne postizava svoje svrhe u pravcu popravka zločinaca.

Mislim. da nije nuždno. da se putem neodređene osude „pogibeljni i nepopravljivi" zločinci posvema izluče iz društva i to putem vjerojatno doživotne kazni oduzećem slobode.

Ne valja zaboraviti, da prirodna i socijalna okolina udružena sa prirođenim i individualnim sklonostima individuuma u velikoj mjeri barem surađuju kod stvaranja zločinaca i da bi se društvo moglo zaštititi od „pogibeljnih i nepopravljivih" zločinaca i onda. kad bismo nastojali da takove individue nakon kazni privedemo k brižnome životu. gdje bi oni vlastitim svojim radom morali nositi brige za svoju eksistenciju. što bi bezuvjetno slijedovalo moralizatorni učinak.

Kad se takovi individui vraćaju u društvo. trebalo bi ih stavljati pod strogi policijski nadzor i položaj. da mogu iz vlastite snage biti opskrbljeni po mogućnosti u novoj okolini, gdje ne bi bili progonjeni žigom zločina i onim faktorima. koji sudjeluju na stvaranju zločinaca[4]).

Dozvoljavam u punoj mjeri, da današnje stanje odmjerivanja kazni nije idealno. i da često biva, te se ono kreće u takovoj mjeri. da već a priori isključuje, te bi odmjerena kazan postigla svoju svrhu naročito radi toga. što se suviše i često kazna sa krivo shvaćenoga stajališta humaniteta ne odmjeruje u pravom odnosu k počinjenom zločinu i osobnosti počinitelja.

Dopuštam. da i naše pozitivno kazneno pravo donosi prevelike stege za slobodu suca u odmjerivanju kazni. osobito kad propisuje i mjeru u odmjerivanju kazni stezanjem suca kod toga. na razmjer olakotnih i otegotnih okolnosti. umjesto da je prepušteno slobodnom rasuđenju sudca. da uvažavanjem biti in concreto počinjenoga zločina. te individualiteta počiniteljeva unutar relativno određenoga kaznenoga zakona, kaznu slobodno po posvemašnjoj slobodnoj rasudi odredi.

Trebalo bi prihvatiti reformu našega kaznenoga prava. te donijeti lih relativno određene kaznene zakone. koji propisuju vrst i mjeru kazni. nu u odmjeri kazni ostavljaju slobodu sucu da uvažavanjem svih okolnosti čina i počinitelja ovu odmjeri.[5])

Ako još istaknem. da bi pristaše neodređene kazni jedva mogli opravdati i sa vlastitoga stanovišta pravednost i shodnost neodređene osude za sve delikte. a da je upravo nemoguće prema biti neodre-

[4]) Dopuštam „da bi ipak i uz taki postupak bilo pogibeljnih i nepopravljivih" zločinaca. ako bi im se broj besumnjivo znatno smanjio. nu uvjeren sam. da bi takovih bilo i onda. kada bi se i uvela institucija neodređene osude. Zakonom ćemo i kaznom moći smanjiti. nu nikada iskorijeniti zločin i zločince.

[5]) Zar ne bi bilo nužno ukinuti propis o zakonskomu minimumu kazni nasuprot propisima o izvanrednom ublaženju kazni?

Digitized by Google

đene osude stegnuti primjenu njenu samo na stanovite delikte, onda nas i ovo mora staviti pred odlučni sud glede pitanja opravdanost neodređene osude.

Da li bi se našao sudac, koji bi ako se već za nekoga uzme da je nepopravljiv, tomu, radi prekršaja suprot sigurnosti tjelesnoj dosudio neizvjesnu jednu kazan radi nepopravljivosti, jednaku doživotnoj tamnici?

Bili pak tko mogao odobriti, da se t. zv. pogibeljnom zločincu ako ga takovim smatramo, dosudi doživotna tamnica radi prekršaja suprot sigurnosti vlasništva?

Mislim, da se taki sudac ne bi mogao naći, jer ovakovo suđenje ne bi imalo etičke podloge, niti bi odgovaralo javnome moralu.

Ipak bi pristaše neodređene osude, morali konzekventno dozvoliti, da se onaj, koga smatramo za društvo pogibeljnim, kao i onaj koga smatramo nepopravljivim sudi na takovu nečovječnu kazan već i onda, ako on počini ma i najneznatniji delikt, jer njegova pogibeljnost zahtijeva zaštitnu kazan eliminacijom njegovom iz društva, da ga se učini nepogibeljnim i neškodljivim.

Ta reforma jednako bi bila nepravedna, jednako nehumana, kao što je i ekstremna.

Uostalom, ako se netko već može smatrati pogibeljnim i nepopravljivim, to se on može takovim smatrati već i onda, ako još nije počinio zločin, čim je sigurno i vjerojatno, da postoji mogućnost, da će zločine počinjati, pak dosljedno bi trebalo, da se zaštitnom kazni u formi neodređene osude i iakovi inoividiumi učine neškodljivima[6].

Do kakove pravne nesigurnosti bi to dovodilo, ne treba naglašivati.

Institucija neodređene osude mogla bi u društvo unositi daleko štetnijih poslijedica, nego li bi bile one koristi, koje se od nje očekuju.

Ne ću odbiti misao, da sama ideja onoga, što se želi polučiti neodređenom osudom ima nekog opravdanog temelja, no naglasiti mi je, reforma kaznenoga prava u obliku neodređene osude ne odgovara onomu, što se njom želi polučiti . , pak da će trebati u drugom pravcu tražiti tu reformu.

[6]) Dakako da nema sada propisa, po kom bi se i tako sudilo, no dosljedno svemu, imao bi se takav propis donijeti.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".

Napisao dr. Ivan Maurović sveuč. profesor

U mnijenju čuvenoga austrijskoga civiliste prof. Armina Ehrenzweiga o I. osnovi austrijske novele k općem građanskom zakoniku nalaze se, odmah u početku, dvije izreke, s kojima hoću i ja — premda ne sadržaju ništa nova ni osobita — da započnem svoja razmatranja o djelomičnom preinačenju „naređenja" o. g. z-a.

„Jede wesentliche Aenderug des bürgerlichen Rechtes" — veli Ehrenzweig — „zieht weitreichende Wirkungen nach sich, die nur zu leicht aller Erwartung widersprechen: dem Schwachen wird die wohlgemeinte Gunst zum Verhängnis; der Pfeil, der den Unredlichen treffen soll, irrt auf den Redlichen ab; die Lösung eines Zweifels zeigt ein Dutzend neuer. Darum ruft die Zivilgesetzgebung aller Kulturstaaten die gesammelte Kraft und Erfahrung und Klugheit der ganzen Bevölkerung in die Schranken, sie vernimmt die Wünsche und Klagen aller Stände, aller Berufe und aller Vereinigungen . . ."

Smisao ovih riječi treba i hrvatski zakonodavac da drži vazda pred očima stvarajući ili mijenjajući građanski zakon, pa i samo recipirajući pri tom tuđe zakone.

Osnova naša — veoma opsežan legislatorni elaborat — mijenja sa okruglo 300 §§ postojeći naš građanski zakonik u svim njegovim dijelovima. Sadržajem svojim jest ta osnova gotovo isključivo prijevod[1] u najnovije doba izdanih austrijskih novela k tamošnjem općem građanskom zakoniku, ter ekscerpat austrijske „Entmündungsordnung", t. j. zakona o „oduzimanju svojevlasnosti".[2]

U motivima osnove čitamo o razlozima postanka i opsega naumljene reforme ovo:

„Duh vremena i promijenjene prilike života zahtijevaju, da se preinače ili popune barem ona naređenja o. g. z-a. koja su potpuno zastarjela ili tako nedostatna, da ne udovoljavaju potrebama. Posljedice svjetskoga rata nisu još dogledne, ali koliko ih možemo predvidjeti, treba da im podjemo u susret, da ih po mogućnosti ublažimo. Reforma građanskoga zakonika postala je tim prešnom potrebom, te

[1] To je svakako — usuprot mjestimičnim preinačenjima i dodacima austrijskih novela — najispravnije općenito obilježje ove osnove.

[2] Izraz sastavljača vladine osnove.

Digitized by Google

se ne može odlagati glede onih dijelova o. g. z-a. koji se mogu preinačiti i popuniti bez povrede cjelovitosti toga zakona."

„Usljed gubitka velikoga broja muškaraca moraju se odmah postaviti pravila o proglašenju mrtvim . . . I pravni položaj kao i starateljstvo žena nad maloljetnicima . . . mora se proširiti, jer ne će dostajati muževa . . . Propisi o starateljstvu u mnogom su skučeni . . . pa se mora ta važna uredba smjesta shodnije urediti, jer će se poslije rata u mnogo većoj mjeri starati javnost za odgoj . . . osoba, kojima staranja treba. No i stvarno pravo kao i nasljedno potrebni su reforme, a najviše obvezno pravo, koje se mora prilagoditi današnjim prometnim prilikama . . ."

„Sve se to mora bezodvlačno učiniti, da se odmah, kako nastupe normalne prilike, može započeti novim, zdravijim pravnim životom. No jer za takove proučavanje potrebnih reforma . . . treba mnogo truda, a osobito mnogo vremena, a do sada nije kod nas u tom smjeru sustavno rađeno, to smo s obzirom na prešnu potrebu reforme, koja ne trpi odlaganja, upućeni na to, da se poslužimo sustavnim radom Austrije . . ."

„Kod nas" — nastavljaju citirani motivi — „u glavnom postoje iste potrebe reforme kao i u Austriji. Proučavanje nedostataka građ. zakonika dovelo bi do istih rezultata kao i u Austriji, jer su nam životne prilike — osim seljačkih odnošaja — malo ne iste. Samostalno obrađivanje i proučavanje predmeta odgodilo bi reformu na nedogledno vrijeme. No pošto se preinačenje nekojih naređenja o. g. z-a mora što skorije provesti, te ne trpi odlaganja, to nas nužda sili, da se poslužimo uspjelim radom austr. zakonodavstva."

„S toga je kr. zem. vlada odredila, da se u osnovu novele o. g. z-a. u cijelosti preuzmu naređenja austr. reforme, da se ispusti samo ono, što našim prilikama ne odgovara, a dodade ono, što je neophodno nužno i ne dopušta odlaganja."

To su evo razlozi, s kojih je sastavljač osnove svrstao u svoj elaborat sve tri austrijske novele (izdane carskim naredbama: od 12. oktobra 1914., br. 276. d. z. l.; od 22. jula 1915., br. 208. d. z. l. i od 19. marta 1916., br. 69. d. z. l.), pa one ustanove austrijskoga zakona o „oduzimanju svojevlasnosti" (carska naredba od 28. junija 1916., br. 207. d. z. l.), koje je smatrao materijalno-pravnima.

Reproducirao sam ovaj dio motiva in originali, jer je u njem sadržan cijeli program, ter upravo misli vodilice, koje su za kraljevsku zemaljsku vladu, odnosno za sastavljača ove osnove, bile mjerodavne za toli važan legislatorni čin — za opsežnu promjenu našega općega građanskoga zakonika.

Pri tom ponajprije sigurno svakomu udara u oči ono ponovno i neprestano uvjeravanje sastavljača osnove, da treba cijelu tu reformu „bez odlaganja", „što skorije", „odmah" i „smjesta" obaviti.

Digitized by Google

No razlozi navedeni za tu izvanrednu žurbu ne stoje očito u citiranomu pasusu obrazloženja — a ni kasnije u posebnom dijelu motiva — ni u kakvom razmjerju s intenzivnošću naglašivanja potrebe reforme.

Samo neke ustanove građanskoga zakonika treba uistinu, poradi ratnih prilika i s njima skopčanih nevolja, čim prije preinačiti odnosno nadopuniti. Napose ćemo neke ustanove u području osobnoga, obiteljskoga i nasljednoga prava morati prije promijeniti nego li bi to trebalo kraj normalnih prilika. Amo pripadaju propisi o proglašenju smrti, skrb za djecu nezakonitu, ustanove o određenju tutorstva i neke ustanove nasljednoga prava, napose zakonsko nasljedno pravo ženidbenoga druga.[3]

Svaka daljna reforma nije u sadašnjim vremenima ni uputna, a kamo li presantna. Nasuprot držim: daljne te promjene, opsežnije modifikacije građanskoga zakonika, treba da provedemo u pravcu dosadašnjih naših domaćih nastojanja oko revizije. Mislim ovdje osobito na onaj pokret od god. 1905. i slijedećih par godina u našem „Pravničkom društvu", t. j. na niz predavanja ondje, od naših teoretičara i praktičara, držanih o potrebi revizije općega građ. zakonika.

Istina je i sastavljač osnove imade pravo kad veli, da se kod nas u tom pogledu nije „sustavno" radilo. Ja pače otvoreno i naprosto kažem: premalo se je radilo. Ovaj „nerad" ne bih dakako ni htio ni mogao ispričati; ali je to ipak donekle razumljivo. Jedan od najglavnijih razloga, da su domaća naša nastojanja oko reforme o. g. z-a ostala u stadiju embrionalnom, jest, da se kod nas kud i kamo više ćuti pomanjkanje drugih novih zakona, napose nam je od prijeke nužde moderna civilna procedura. Taj nedostatak je tako eminentan, da sam po sebi potiskuje želju i volju za svakom opsežnijom reformom materijalnoga privatnoga prava. To čuvstvo imade, rekao bih, svaki hrvatski jurista. Promjena u većem stilu ustanova građanskog zakonika, koji je u cijelosti svojoj još uvijek dobar i upotrebljiv, jest za nas, ako u drugu ruku uočimo naš skroz nedostatni civilni proces, zapravo luksus, ter podjedno, u koliko općenito moderniziranje privatnoga prava pretpostavlja moderni proces, akt, s gledišta opće legislativne politike, nepromišljen. I u Austriji i u Ugarskoj ponajprije su promijenili civilni proces.

Kako bi se kod nas imala provesti opća revizija našega građanskoga prava, o tom sam potanje govorio već pred 12 godina u gore spomenutom društvu. Nemam razloga, da od ondašnjih svojih nazora ma i u čem odustanem. Ovdje, kratkoće radi, upućujem na

[3] Na to se, mislim, imade i svesti prijedlog narodnoga zastupnika, prof. dra. Šilovića u sjednici hrv. sabora od 28. rujna 1917.

Digitized by Google

moje predavanje, odštampano u „Mjesečniku“ od god. 1906. str. 176. i sl.[4]

Svakako bi austrijske djelomične novele i prema tamo izraženim nazorima bile od ogromne važnosti i za nas, te bi nam pri budućoj reviziji, kako si ju ja predstavljam, najbolje došle, ako ih en bloc i ne bismo recipirali.

No računajući s faktom, da predležeća osnova gotovo samo prevodi djelomične austrijske novele ter osobito s tim, da u obrazloženju najjasnije kaže, da sve u njoj sadržane promjene imadu čim prije postati zakonom — dakle da osnova ta prekida sa dosadašnjim nastojanjima u „Pravničkom društvu“ o reviziji o. g. z-a, ne ću ni ja, da ovdje o tom dalje duljim ter na prekinute niti nadovezivati nastojim.

Vraćajući se dakle opet k samoj osnovi, treba da ponajprije upozorim na jednu, rekao bih, vanjsku manu, koja tereti uzor naše osnove, austrijske novele, te iziskuje da budemo pri recepciji dvostruko oprezni. Mislim na genezu tih austrijskih novela, osobito, kako su iza primitka u austrijskoj gornjoj kući postale zakonom. Nakon što je prva osnova austrijske novele, tako zvana „Regierungsvorlage“, naišla s mnoge i odlične strane (prof. Ehrenzweig[5] i prof. Mayr[6]) na najoštriju nepovoljnu kritiku, sastavila je juristička komisija austrijske gospodske kuće, na temelju „Regierungsvorlage“ po odboru gornje kuće izrađeni, drugi[7], svakako popravljeni a i povećani, elaborat, koji je u plenumu iste kuće — 19. decembra 1912. — uz neznatnu promjenu i primljen. Trebalo je dakle, da elaborat, koji je primila gornja kuća (ovoj je i najprije na ustavno pretresanje predan) bude i po austrijskoj donjoj kući prihvaćen ter sankcioniran. Mjesto toga vidimo, da je elaborat gospodske kuće o promjeni o. g. z-a, s pomoću § 14. austrijskog temeljnoga državnoga zakona carskim naredbama — uz neke preinake — tečajem rata, obročno, u godinama 1914., 1915. i 1916. dobio moć zakona.

Austrijske djelomične novele k građanskomu zakoniku jesu dakle čeda austrijske vlade i gospodske austrijske kuće. Iako se u njima ozbiljno vodi račun o potrebama sadašnjosti: današnjega doba i današnjih prilika, ipak u njima u gdječem provejava duh, koji odaje njihovo podrijetlo. Uvjeren sam, da će predstavnici širokih slojeva austrijskih naroda, zastupnici u donjoj austrijskoj kući, po gdjekoju ustanovu tih novela ozbiljno osporiti.

---

[4] „O reviziji općega austrijskoga građanskoga zakonika“.

[5] „Gutachten über den Entwurf eines Nachtragsgesetzes zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche“. Wien 1908.

[6] „Betrachtungen über den Revisionsentwurf“ Wien 1908.

[7] Pobliže o tom dolje citirani „Bericht der Kommission für Justizgegenstände“.

Digitized by Google

Karakteristično je napose, kako su austrijske novele na mahove, obročno, putem poznatoga § 14. dobivale krepost zakona. Prva djelomična novela (I. Teilnovelle) čini zbilja dojam, da je izazvana izvanrednim ratnim prilikama, pa su ju i s pravom zvali: „Kriegsnovelle". Radi se ovdje o promjenama ustanovâ o. g. z-a. u području osobnoga obiteljskoga i nasljednoga prava ter se i bez razlaganja u t. z. „Mitteilungen des Justizministeriums" iz većega dijela samih ustanova razabira, da zakonodavac hoće da po mogućnosti vîda teške rane, koje je ratna furija nanijela društvu, osobito preostalim sirotama i udovicama. Priznajem, da su te ustanove u dobrom dijelu izazvane pravom potrebom, te da država mora da ovdje bez odlaganja pomogne. Dopuštam napokon, da je u Austriji i druga djelomična novela (o uredjenju granicâ) presantna. Obrazloženje k odnosnoj carskoj naredbi naime veli, da su se osobito u Galiciji i Bukovini, uslijed velikih vojničkih operacija, poremetile i izbrisale granice zemljišta, te se ne može pustiti, da se to opet uredi i uspostavi na temelju starih, skroz nedostatnih ustanova o. g. z-a. No za treću daleko najopsežniju novelu (promjene ustanovâ stvarnoga i obveznoga prava a i u drugim područjima priv. prava) ne možemo kod najvećega dijela ustanova uvidjeti, da bi svako odlaganje reforme bilo i ovdje neumjesno, ili pače štetno, te da je i tu § 14. temeljnog državnog zakona bio nuždan. Razlozi („Begründung") ove novele, otposlani austrijskome parlamentu, zna čajno ističu, da će se možda u prvi mah činiti, da tolike promjene nisu izazvane prijekom nuždom, ipak da je sve u takvom savezu, da se ne smije jedno od drugoga dijeliti. Da li će ova, dakako dobro promišljena, „uputa" uvjeriti austrijske zastupnike, pravnike, da su ustanove III. djelomične novele o „pridržanju vlasništva na makinama", o „zabrani otuđivanja", o „javnom obećanju" (Auslobung), o „jemstvu", o „primanju gosti" (receptum) i t. d. izazvane ratnim prilikama, te ih je austrijska vlada morala svakako čim prije privesti u život?

Prema tomu zaključujem: nije bilo potrebno ni u Austriji, da najveći dio ustanova djelomičnih novela budu kao „naredbe od nužde" (Notverordnungen) izdane. Ovakovo nepotrebno forsiranje u području zakona, koji, prema Petražyckomu, uređuje najvažnija pitanja u ljudskome životu ter tvori fundamenat za socijalni poredak — ne može nikomu biti simpatično. Sigurno pak leži u tom jedan momenat, koji ne govori za recepciju.

Upozorujem kod toga još i na to:

Konačna sudbina ovih novela u donjoj austrijskoj kući nije, koliko mi je do sada poznato, odlučena. Pregledao sam točno stenografske zapisnike o sjednicama sadanje sesije austrijske zastupničke kuće, sve do pod konac oktobra prošle godine, te iz njih sa sigurnošću zaključujem, da nisu te carske naredbe pasirale parlamenat. Iz naših

Digitized by Google

novina[8] pak vidim, da je pravosudni odbor (Justizausschus) austrijske zastupničke kuće postavio pododbor (Subkomitee), koji imade raspraviti te djelomične novele. Do pod konac oktobra svakako nije o tom pravosudni odbor podnio plenumu svoje izvješće (Bericht).

Daljni nedostatak austrijskih novela leži u temeljima koncepcije gledom na pitanje, što treba mijenjati, a što ne treba. Austrijski redaktori tvrde, da su se glede programa revizije držali plana velikoga učitelja svoga Josipa Ungera („Mosaikartige Einzelkorrekturen. Aenderungen gesetzlicher Bestimmungen rein positiver Natur, die durch Rechtwissenschaft und Rechtsfindung, wollte man ihre Freiheit noch so weit spannen, nicht herbeigeführt werden können"), ali i sami priznavaju, da je posao počeo sam od sebe rasti. Shvaćanja, što je zastarjelo, trošno i nevaljano, razilazila su se u mnogom. Nekoji krugovi interesenata, pododbor juristične komisije gornje kuće, a i sama vlada, stavljali su k prvoj osnovi („Regierungsvorlage") uvijek nove prijedloge i tim se je broj promijenjenih §§ znatno povećao. L'appétit vient en mangeant. Ali i tim nije u Austriji — kako razabiramo iz izvješća pravosudne komisije gornje kuće — reforma o. g. z-a zaključena.[9]

Vidim teškoće položaja austrijske redakcije baš u tom pitanju i ne ću tu slabu stranu austrijske reforme izrabljivati. I samo netom spomenuto izvješće priznaje, da je u tom položaj redakcije prema kritici najteži. Ali ipak moramo sa zabrinutošću pitati: gdje su konačne granice naumljene revizije? Iz citiranoga izvješća dakako razabiramo, da sve, što je do sada izmijenjeno i što se još kani mijenjati u građanskom zakoniku, ne će biti totalna revizija o. g. z-a, već samo korekture u pojedinostima — poglavito zato, jer da se u zbilja vrijedni sadržaj zakonika, koji je i u život prodr'o, ne će dirati. No ono, što je u život prodrlo i zbilja vrijedno bilo, nisu sigurno ni Nijemci ni Švicari u novim svojim civilnim kodeksima mijenjali.

Naša osnova recipirajući austrijske novele morala bi i o tom biti na čistu. Iz „Obrazloženja" doduše vidimo, da i sastavljač osnove ne bi htio dirati u cjelovitost zakona, ali u onoj velikoj žurbi, propter periculum in mora, ako austrijske novele čim prije ne recipiramo, kao da on ne vidi dalekosežni zamašaj baš ovoga pitanja. Ja bih rekao, da je ovo pitanje, koje je austrijska redakcija ostavila zapravo otvoreno, također jedan od razloga, da se ne žurimo sa recepcijom austrijskih novela.

No oba ta prigovora ne tangiraju dakako nutarnju vrijednost pojedinih ustanova novele. One, naravno, mogu biti same po sebi dobre,

---

[8] Ispor. n. pr. „Agramer Tagblatt" ex 1917. (26. VI.)

[9] Bericht der Komission für Justizgegenstände str. 5 (78 d. Beil. z. d. sten. Protokollen des Herrenhauses. — XXI. Session 1912.)

Digitized by Google

a i za naše prilike svrsi shodne, ma da se i način kako su uzakonjene ne može odobriti, ma da konačni ciljevi austrijske revizije u cijelosti nisu još jasni. Nutarnja vrijednost pojedinih ustanova austrijskih novela može se, naravno, prosuditi samo potankim razmatranjem svake pojedine ustanove. Ali svakako već sada, proučivši novelu detaljno, mogu reći, da mnogi njezini propisi zaslužuju prednost pred odnosnim ustanovama staroga zakonika. Bez dvojbe su austrijski redaktori kod te revizije izmijenili niz ustanova staroga zakona, koje su de lege ferenda vazda osporavane bile ter niz propisa o. g. z-a., koji su sigurno zastarjeli. Imade u austrijskim novelama ustanova, kojima zakonodavac rješava stare prijepore, koje nije mogla ni nauka ni praksa povoljno riješiti, a i takvih, koje vode račun o novim, ako smijem tako reći, pravnim idejama, o napretku u civilistici modernoga doba. Ali ima u tim novelama i propisa neuspjelih, napose i takvih, koji su po mojem sudu, suvišni, jer se je moglo i sa starim zakonom dobro na kraj izaći; a napokon i takovih ustanova, koje bi bolje bilo izostaviti, jer stari zakon ne veže sucu ruke, dok to čini novela na način, koji sigurno ne će naići na opće priznanje. Sve to su za sada dakako puke tvrdnje, te ću ih tek u posebnom dijelu ovih razmatranja nastojati (kod dotičnih §§ novele) dokazati.

Ne smijem najzad već sada prešutjeti, da su te novele (o prvoj njihovoj osnovi sam već gore govorio) naišle u Austriji s mnogih strana, kako vidimo iz zadnjih godišta austrijskih stručnih časopisa: Gerichtszeitung, Juristische Blätter i Gerichtshalle — na toliko ozbiljnih prigovora, da bi bilo lakomisleno, mimo sve to, sve tri djelomične austrijske novele, ne čekajući dok se stvar izbistri i s ove strane, jednostavno tako reći in toto akceptirati. Za svaki zakonodavni rad — i samo receptivni — vrijedi ona: nonum prematur in annum.

Sastavljač osnove je dakako u svom sudu o vrijednosti ustanova austrijskih novela sigurniji, te ih u svom „Obrazloženju“ naziva „uspjelim radom austrijskoga zakonodavstva“. Ali ova tvrdnja ne bazira na samostalnim razlozima, pošto je sastavljač osnove i motive austrijskih novela poprijeko (im großen und ganzen) samo preveo Imajući pred očima važnost predležećega elaborata, kojim se mijenjaju mnoge ustanove zakona, a taj je, kako veli Petražycki, od tolike važnosti za život, za sreću i nesreću ljudi, da se u prispodobi s njim druga pravna područja, n. pr. ustav države, ukazuju od sporedne važnosti; ter napose gledom na gore spomenute austrijske struje iza proglašenja tih novela u Austriji — ne mogu a da ne preporučim, da se sa toli opsežnom njihovom recepcijom bezuvjetno pričeka.

Izuzevši neke ustanove o. g. z-a koje sam već uvodno napomenuo, ne samo da u otezanju s reformom nema pogibelji, već obratno veća pogibelj leži u žurbi sa revizijom. Uostalom i sam sastavljač osnove

Digitized by Google

u Obrazloženju (str. 53.) priznaje, da „ima u osnovi takovih novih naređenja, za koja se ne bi moglo reći, da se ne bi mogla odložiti". Treba ovdje opaziti, da u austrijskim novelama imade dosta ustanova, kojima zakonodavac dokrajčuje postojeće prijepore u tumačenju građanskog zakona, što ih je već judikatura u povoljnom smislu riješila. I to su nove, a ipak nepresantne ostanove: takvih dakle imade razmjerno mnogo. Odmah dalje čitamo u istom Obrazloženju (str. 53.), da se „neka naređenja ove osnove ne će moći oživotvoriti odmah čim postane zakonom, nego će se tek sukcesivno privađati u život". Ova vlastita priznanja sastavljača osnove također slabe i onako slabo fundiranu tvrdnju o potrebi prešnosti, ili barem nisu s njom sasvim konkludentna.

Što se samoga prijevoda tiče, ističem ovdje — pobliže i detaljno kod svakoga § — samo ovo.

Sastavljač osnove dao si je bez sumnje izvanredno mnogo truda prevodeći tako veliki broj §§ austrijskih novela ter prikazujući rekao bih, in excerpto motive austrijskih redaktora. Taj njegov posao odaje u mnogom ne samo okretnoga prevodioca, već i vrsnoga juristu, u prvom redu praktičara, komu je čitava makina naše judikature, t. j. prava kako ono u životu živi, dobro poznata.

Čitav njegov elaborat doći će bez sumnje dobro našim kodifikatorima pri budućoj izgradnji našega građanskoga zakona. Ali svakako treba cijeli taj prijevod podvrći još temeljitom i skrupuloznom preispitanju. Ne smijem a da tom zgodom specijalno ne upozorim i na hrvatski prijevod austrijskih novela u listu austrijskih državnih zakona. Prijevod taj imade bez sumnje velikih vrlina, jer je i jezično i stvarno vanredno korektan, te će pri poslu recepcije austrijskih novela svakomu biti od znatne pomoći i koristi. I sastavljač naše osnove služio se je njim, kako je i sasvim pravo imao.

U jednom načelnom pitanju u pogledu prevođenja bitno se razilazim od stanovišta sastavljača naše osnove. Sastavljač osnove je u svojem prijevodu gotovo sasvim napustio način izražavanja i nomenklaturu našega o. g. z-a[10] U obrazloženju naše osnove na str. 53. toga obrazloženja čitamo: „Tekst općega građanskoga zakonika dijelom je izmijenjen novim tekstom pojedinih paragrafa, a dijelom popunjen umecima, tako da će novi tekst toga zakonika biti sam za sebe cjelovit, te će se moći sam za sebe primjenjivati". Svakako će većina ustanova novele biti umetnuta u postojeći građanski zakonik (stereotipno se kaže: „§ X... glasiti će:" ; ili: „iza § x. uvrštava se:"); pa bi trebalo, po mojem sudu, barem kod tih §§ zadržati dikciju i nomenklaturu našega zakona. Inače se divergencija teksta o. g. z-a

[10] Ovo mislim da nije neopravdano reći, usuprot konačnim izvodima sastavljača osnove na str. 111. obrazloženja.

Digitized by Google

i teksta osnove veoma neugodno opaža, osobito pak dobivamo za iste juristične pojmove razne izraze na raznim mjestima istoga zakona; veoma često pače u istom poglavlju. Mnijem, da to ipak ne bi smjelo biti. I austrijski redaktori čuvali su po mogućnosti dikciju staroga zakona.

U ostalom prevodioci našega građanskoga zakonika bili su izvanredno sposobni ljudi. Imade dakako pogrješaka u njihovom prijevodu, ali u cijelosti je njihov prijevod ipak uspio, rekao bih, da je gdjegdje upravo klasičan. Napose je nova pravna terminologija kod nas još uvijek „eine Zukunftsmusik". Sastavljač naše osnove je očito pristaša toga „muzikalnoga" pravca, ali primjena njegova kod parcijalne revizije našega starodrevnoga građanskga zakonika ipak odviše disonira.

Time sam na koncu ovih općenitih primjedaba, te na temelju svega dosele rečenoga dolazim do ovoga rezultata:

Namisao sastavljača osnove, da treba i kod nas sve tri djelomične, austrijske novele gotovo potpuno i smjesta uzakoniti — ne može se nikako odobriti.

Samo neke ustanove općeg građanskog zakonika treba zbog ratnih abnormalnih prilika čim prije promijeniti.

Protivno shvaćanje moglo bi se jedino opravdati razlozima, koje treba tražiti drugdje, a ne u stvarnim nedostacima našega o. g. z-a.

Prodre li ipak ovo potonje, mojem poimanju protivno shvaćanje, treba tekst naše osnove svakako podvrći skrupuloznom i detaljnom preispitanju.

Što se napokon preuzimanja ustanovâ iz austrijsko „Entmündigunsordnung" tiče, mogu općenito reći, da bez dvojbe nije prijeka potreba, da ove čim prije postanu zakonom; napose je pak neuputno uvrstiti ih u tekst o. g. z-a na način, kako je to naša osnova učinila.

Građanske osobe pred vojničkim kaznenim sudovima.

Priopćio dr. Franjo Seifert. kr. vladin tajnik.

(Svršetak).

Promotrimo li stvar sa toga gledišta, doći ćemo do zaključka, da su samo vojničke oblasti odnosno vojnički sudovi zvani da odluče, predleži li u konkretnom slučaju objektivni učin takovog kažnjivog djela. Pitanje subjektivne krivnje i ubrojivosti dolazi tek u drugom redu u obzir. Držim stoga, da zakonodavac nije ni u kojem slučaju htio prepustiti građanskom kaznenom sudu, da prosudi pitanje objektivnog učina. ~~Kad bi se to u po-~~

Digitized by Google
KNJIŽNICA

jedinom slučaju dogodilo, morao bi građanski kazneni sud dobiti na raspolaganje eventualno i podatke, koje u ratno vrijeme iz vojničkih interesa ostaju strogom vojničkom tajnom. Ni vojnički ni građanski kazneni postupnik ne poznaje diobe u presudi, ne može naime vojnička oblast ili sud ustanoviti učin, a građanski kazneni sud riješiti pitanje lične krivnje i odmjeriti kaznu. Budući da se uza to i uz gore označene momente (dobi ispod 14 godina odnosno pijanstva) još uvijek radi o zločinima, koji se samo iz stanovitih zakonskih razloga ne mogu kao takovi ubrojiti, to držim, da se ne protivi ni doslovnom tumačenju zakona, da i ovakove slučajeve imadu rješiti vojnički zapovjednici odnosno vojnički sudovi.

Ustanovi li prema tomu presudni vojnički i to divizijski sud, da objektivno predleži čin, koji spada u njegovu kompetenciju, ali da postoji razlog, koji isključuje ubrojivost zločina, ne će se smjeti proglasiti nenadležnim, nego će morati predmet meritorno riješiti, jer stvarna njegova kompetencija obuhvaća i stvarnu kompetenciju brigadnog suda (§ 301 v. k. p. p.).

Što će učiniti nadležni zapovjednik, ako ustanovi razlog, koji isključuje ubrojivost, prije nego predmet dođe pred presudni sud? Budući da držim, da za čine, koji objektivno tvore učin kažnjivog djela po §-u 14. v. k. z. ne može biti mjesta građanskom kaznenom sudovanju (naravno dok je odnosna naredba na snazi), to dolazim do zaključka, da će nadležni zapovjednik sa ovim predmetom postupati kao sa svakim drugim, kod kojega se radi objektivno o zločinu podvrgnutu vojničkom kaznenom sudovanju i kod kojega je ubrojivost kao zločina isključena. On će kaznenu prijavu zabaciti (§ 138. v. k. p. p.), te okrivljenomu temeljem §-a 2. v. k. p. p. (po kojem može nadležni zapovjednik nekoje prestupke kazniti zaptnim putem) nametnuti zaptnu kaznu, koliko mu se kažnjenje zaptnim putem ukazuje dovoljnim. Ako nema ovih pretpostava §-a 2. v. k. p. p., predložit će stvar divizijskom sudu, ako predmet s kojeg zakonskog razloga spada u stvarnu kompetenciju ovoga. Nije li ovaj niti s obzirom na osobu počiniteljevu, niti s obzirom na visinu kazne (§ 20. v. k. p. p.) nadležan, ustupit će nadležni zapovjednik predmet nadležnom zapovjedniku upućenomu na brigadni sud.

Tim smo došli do zaključka, da građanske osobe imadu u ovakovim slučajevima odgovarati pred brigadnim sudovima, pred kojima odgovaraju po pravilu samo poradi prestupka zakona od 11. prosinca 1890. zbog zavađanja na nepokoravanje vojničkoj pozivnoj zapovjedi.

U praksi zastupa se i protivno mišljenje, da naime građanske osobe, kojima se zločin naveden u §-u 14. v. k. p. p. zbog razloga §-a 3. v. k. z. ne može kao zločin, nego samo kao prestupak odnosno prekršaj ubrojiti, nemaju poradi takovih čina odgovarati pred vojničkim nego građanskim sudovima, jer se više ne radi o zločinima nego o prekršajima. Da je ovo stanovište opravdano, morali bi građanski i to kotarski sudovi,

Digitized by Google

koji su nadležni po njestu čina ove predmete raspraviti i presuditi. Držim, da ovo mišljenje nije na zakonu osnovano.

Na kazneni progon ovlašteni faktori, t. j. nadležni zapovjednik i državni odvjetnik te vojnički i građanski sudovi ne će uvijek biti istoga mišljenja glede kvalifikacije čina, to će medju njima doći do spora o nadležnosti. Za ovakove slučajeve predviđen je § 40. v. k. p. p., koji glasi:

„Ako nastane prijepor o nadležnosti među kojim nadležnim zapovjednikom (domobranskim ili vojnim) i kojim građanskim kaznenim sudom, ima zapovjednik podnijeti izvještaj vrhovnom (domobranskom, vojnom) sudištu. Ako ovo usvoji nazor građanskog kaznenog suda, ima zapovjednika shodno uputiti.

Ako vrhovno sudište ne usvoji nazor građanskog kaznenog suda, ima radi riješenja prijepornog pitanja stupiti u doticaj s najvišim sudom, koji stoji nad tim građanskim sudom."

Ovom zakonskom ustanovom oš nije stvar iscrpljena.

Što će biti onda, ako se vrhovni sudovi građanski i vojnički ne mogu složiti? Tko je u tom slučaju zvan, da odluči? Zakon ovo pitanje nije riješio. No može nastupiti i drugi slučaj, koji u zakonu nije predviđen. Što valja naime učiniti, ako se spor o nadležnosti ne razvije između nadležnog zapovjednika i građanskog kaznenog suda, nego tek u vrijeme, kad o nadležnosti više ne odlučuje nadležni zapovjednik nego presudni vojnički sud, kad dakle nastane spor o nadležnosti između vojničkih i građanskih sudova?

Tako se je u konkretnom jednom slučaju kr. sudb. stol u Zagrebu na prijedlog državnog odvjetnika zaključkom izjavio nenadležnim, jer je držao, da se u prijavljenom činu stječu osim zločina veleizdaje i obilježja zločina protiv vojne sile države, te je spis ustupio nadležnom zapovjedniku na progon. Ovaj je usvojio nazor građanskog suda, dao provesti izvide i podigao optužbu. Domobranski divizijski sud raspravio je predmet, te se osudom izjavio nenadležnim, jer da čin tvori samo veleizdaju i ne sadržaje obilježje zločina protiv vojne sile države. Protiv ove osude nije uložen pravni lijek, te je stala na snagu. Ni za riješenje ovakovog konflikta nema zakonskih propisa.

U svim ovim slučajevima valja lučiti pozitivni spor o nadležnosti od negativnoga.

U slučaju pozitivnoga konflikta, u kojem svaka strana svojata nadležnost za sebe, morat će sud, koji dođe tek kao drugi do riječi, respektirati rem judicatam druge strane, koja ga je u progonu pretekla.

U slučaju negativnog konflikta, mogao bi okrivljeni biti tertius, qui duobus litigantibus gaudet. Da do toga ne dođe, morat će se naći kakav god modus. Vrhovne upravne oblasti (Ministarstva i vlade) morat će se sporazumjeti, te putem generalnog vojničkog odvjetnika, domo-

Digitized by Google

branskog krunskog odvjetnika odnosno državnog nadovjetništva ishoditi odgovarajuće rješenje kod vrhovnih sudišta.

U gore spomenutom slučaju je pravosudni odjel kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, usvojivši nazor kr. sudb. stola u Zagrebu, ustupio spis ministru za zemaljsku obranu u Budimpešti, a ovaj je temeljem §-a 376. v. k. p. p. izdao domobranskom krunskom odvjetniku nalog, da pred vrhovnim domobranskim sudištem podigne ništovnu žalbu na obranu zakona. Vrhovno domobransko sudište ju je prihvatilo, te je osudu domobranskog divizijskog suda ukinulo i odredilo novu raspravu, koja je meritornim osudom dovršena. Zakonska ustanova §-a 378. v. k. p. p. da ništovna žalba na obranu zakona ne može biti na štetu optuženoga, nije uzeta u obzir, jer kazneni predmet ukinutom osudom domobranskog divizijskog suda nije bio meritorno riješen.

U vojničkom kaznenom parbenom postupniku za njemačko carstvo je to pitanje pozitivnom ustanovom riješeno. Zakon od 1. prosinca 1898., kojim se uvodi vojnički kazneni parbeni postupnik od istog datuma u život (Einführungsgesetz zur Militärstrafgerichtsordnung) određuje u §-u 14. ovo:

Ako je u jednoj istoj kaznenoj stvari optuženi osuđen po vojničkom i po građanskom sudu, tada vrijedi ona osuda, koja je najprije stala na snagu. Ako je vojnički sud pravosnažnim rješenjem izrekao svoju nenadležnost, jer drži, da predmet spada pred građanske sudove, tada se ovi više ne mogu izjaviti nenadležnima, jer bi predmet po njihovom nazoru spadao pred vojničke sudove. Isto vrijedi za vojničke sudove, ako je građanski sud pravosnažnim rješenjem izrekao svoju nenadležnost. Tu je konzekventno provedeno načelo: Prior tempore potior jure. Ovaj način riješenja je svakojako najjednostavniji i najpraktičniji.

Mi smo se dosada obazirali redovito samo na propise za Ugarsku i Hrvatsku. Ist vrijede naravno i za Austriju.

Na temelju §-a 14. k. p. p. izdana je naredba austrijskog ministarstva od 25. srpnja 1914. (Reichsgesetzblatt 164) proglašena 26. srpnja 1914. Ovom je naredbom uvedeno u austrijskoj polovici monarkije isto pravno stanje kao naredbom ugarskog ministarstva za zemlje krune sv. Stjepana. No osim na §-u 14. v. k. p. p. osnovane podređenosti građanskih osoba vojničkom kaznenom sudovanju, prošireno je potonje u austr. polovici na građanske osobe i radi drugih čina, i to carskom naredbom od 25. srpnja 1914. (Reichsgesetzblatt No. 156.) izdanom na temelju §-a 14. temeljnog državnog zakona (Staatsgrundgesetz) od 21. prosinca 1867.

Glasom ove carske naredbe postali su na području onih vojnih zapovjedništva (Militärterritorialbereich), koja su mobilizovana, vojnički (u prvom redu domobranski) sudovi nadležni i za građanske osobe poradi ovih zločina:

Digitized by Google

1. veleizdaje, uvrede veličanstva, uvrede članova carske kuće, smetanja javnoga mira, ustanka, bune, javnog nasilja prvog i drugog slučaja, zatim slučaja petoga (§ 85. c. k. z.) i slučaja šestoga, koliko se tiče željeznica i t.d., slučaja sedmoga i radi pripomoći dane bjeguncu (§§ 220. i 221. k. z.);

2. javnog nasilja slučaja trećeg silovitim položenjem ruke ili pogibeljnom prijetnjom protiv poglavarstvene osobe u uredovnom predmetu (§§ 81., 82.a, austr. k. z.), umorstva (§§ 134—138.), ubojstva (§§ 140. do 142.), teške tjelesne ozljede (§§ 143., 152.—157.), razbojstva (§§ 140. do 196.), ako su ova kažnjiva djela počinjena protiv osobe, koja stoje u aktivnoj službi vojske, organa oružništva ili protiv osobe dodijeljene oružništvu, ako stoji u vojničko-organiziranoj sigurnosnoj službi;

3. ini slučajevi javnog nasilja zlobnom oštetom tuđega vlasništva, te paleža, ako su ova djela poduzeta protiv vojničkog erara ili je tim ugrožena koja pod 2. navedena osoba;

4. kažnjivi čini po članku I., II. i IX. zakona od 17. prosinca 1862. upereni protiv ustava odnosno ako sadržavaju objelodanjenja o kretnji četa; kažnjivi čini po zakonu od 27. svibnja 1885. (Sprengstoffgesetz) i po zakonu od 30. žujka 1888. o zaštiti podmorskih kabela i konačno kažnjivi čini po §§ 66.—69. obranbenog zakona od 5 srpnja 1912;

5. radi pripomoći pružene za koje od gore navedenih zločinstva.

Budući da su kratko vrijeme nakon proglašenja ove carske naredbe sva vojnoteritorijalna zapovjedništva monarhije mobilizovana, to je ova naredba stala na snagu u svim kraljevinama i zemljama zastupanim u carevinskom vijeću*. Analognu je naredbu izdao zemaljski poglavica za Bosnu i Hercegovinu.

Opseg vojničkih sudova je ovom naredbom znatno proširen. Oni postupaju naravno beziznimno po vojničkom kaznenom parbenom postupniku. No po istoj naredbi nemaju za ova kažnjiva djela podvrgnuta vojničkom kaznenom sudovanju temeljem citiranoga §-a 14. temeljnoga državnoga zakona primjenjivati vojnički materijalni kazneni zakon nego građanski kazneni zakon. Uslijed toga je položaj građanskih osoba okrivljenih s kojega od gore spomenutih delikta promijenjen prvo toliko, što neće odgovarati pred građanskim nego vojničkim sudom, a drugo što će zbog nekih zločina (na pr. bune) moći biti stavljene i pred prijeki vojnički sud, jer vojnički parb. kazn. postupnik (§ 434.) dozvoljava za taj zločin i prijekosudni postupak.

Iz toga vidimo, da je vojničkim sudovima u austrijskoj polovini monarhije te u Bosni i Hercegovini za vrijeme ovog rata opredijeljena bila puno šira kompetencija negoli vojničkim sudovima u zemljama krune ugarske.

* Ova je carska naredba izgubila snagu, jer joj je zastupnička kuća carevinskog vijeća kao neustavnoj uskratila odobrenje.

Digitized by Google

Osim toga je za austrijsku polovicu monarhije carskom naredbom od 4. studenoga 1914. (Reichsgesetzblatt No. 307.) na temelju §-a 14. temeljnog državnog zakona ustanovljena provizorna kompetencija vojničkih sudova i nad osobama, koje inače nisu podvrgnute vojničkom sudovanju, poradi svih težih zločina (i krađe) na području, na kojem su sudbeni stolovi uslijed ratnih događaja obustavili svoju djelatnost. Za Ugarsku i Hrvatsku nema analognih propisa.

Glede prestanka kompetencije vojničkih kaznenih sudova nad građanskim osobama radi čina spomenutih u §-u 14. v. k. p. p. nakon opoziva naredbe ministarstva (bana) vrijede ustanove napred citiranoga §-a 16. v. k. p. p., prema kojem će vojnički sudovi ostati kompetentni za konačno riješenje svih kaznenih predmeta, u kojima je nadležni zapovjednik ili nadležni sud prije opoziva pomenute naredbe učinio odredbu, da se kazneni postupak pripremi ili zametne; nasuprot imadu građ. kazn. sudovi suditi o djelima, koja su doduše počinjena za vrijeme, dok je minist. naredba stajala na snazi, ali za koje nije ni nadl. zapovjednik ni voj. sud prije opoziva naredbe učinio odredbu, da se postupak pripremi ili zametne.

Nadležnost vojničkih sudova nad građanskim osobama u neprijateljskoj zemlji u okolišu vlasti mobilizovanih četa.

Haaška konferencija od 18. listopada 1907. određuje u članku 43., da vlast, koja u ratu zaposjedne neprijateljski teritorij, imade sve da poduzme, da po mogućnosti opet uspostavi i uzdrži javni red i život i to, koliko ne postoji važna zapreka, na temelju odnosno polag zakona dotične zemlje. Za građansko pravne odnošaje je kontinuitet pravnih propisa vrlo važan, te se ovi i ostavljaju na snazi. Na polju kazneno-pravnom to nije bezuvjetno nužno. Kod većine kažnjivih djela su glavna kriterija sveopće poprimljena i u bitnosti u svim kaznenim zakonicima jednaka. Osim toga služi kazneno pravo osiguranju reda i pravnog poretka, te se mora prepustiti vlasti, koja je dužna za nj se brinuti, da upotrijebi one propise, koji joj se za polučenje te svrhe ukazuju najprikladnijim.

Vojnički kazneni parbeni postupnik određuje u §-u 454. ovo:

„Vrhovni zapovjednik podignute vojske može osobe, koje inače ne potpadaju pod vojničko kazneno sudovanje te se zateku u neprijateljskoj zemlji u okolišu vlasti mobilizovanih četa (zapovjedništava) ili njihovih saveznika, podvrgnuti vojničkom kaznenom sudovanju:

1. zbog kažnjivih djela, što ih počine u ovom okolišu vlasti;

2. bez obzira na mjesto, čina, zbog zločina neovlaštenog snubljenja, zavađanja na povredu prisegom preuzete vojničke službovne dužnosti ili pripomaganja toga, uhođenja ili drugog sporazuma s neprijateljem ili zbog drugih djela, koja smjeraju na štetu oružane sile ili njezinih savezničkih četa ili na korist neprijatelja, nadalje zbog zavađanja na nepokoravanje

Digitized by Google

vojničkoj pozivnoj zapovijedi ili zbog takovim činima počinjenih kažnjivih djela, koja se imadu strože kazniti."

Na temelju ovih ustanova vojn. k. p. p. uvedeno je vojničko kazneno sudovanje u zaposjednutim dijelovima Srbije i Rusije. Ovdje su etablirana zapovjedništva po mobilizovanim četama. Zaposjednuti teritorij razdijeljen je u okružja, a zapovjednicima ovih podijeljena su temeljem §-a 459. v. k. p p. po vrhovnom zapovjedniku podignute vojske prava nadležnog zapovjednika, te su im pridijeljeni pravosudni časnici, koji vrše kaznenu pravosudnu službu i tvore poljski ratni sud dotičnog zapovjedništva. Ovi su poljski ratni sudovi posve jednaki poljskim ratnim sudovima drugih mobilizovanih četa odnosno zapovjedništva, te postupaju po propisima za poljske ratne sudove.

Prema gore citiranom §-u 454. v. k. p. p. obuhvaća vojničko kazneno sudovanje samo one osobe, koje se zateku u neprijateljskoj zemlji u okolišu vlasti mobilizovanih četa (zapovjedništva) ili njihovih saveznika. Momenat zatečenja u okolišu spomenutih vlasti je prvi uvjet za nadležnost poljskih ratnih sudova. Forum deprehensionis imade uz ostale uslove, o kojima će još biti govora, prednost pred forumom delicti commissi. Gl de daljnjih uslova dijele se kažnjiva djela u dvije skupine. Jednu sačinjavaju delikti koje smo upoznali kod rasprave po §-u 14. v. k. .p. .p. (zločin neovlašte nog snubljenja i t. d.), a drugu sva ostala kažnjiva djela. Za čine prve skupine (nazvati ćemo ih zajedničkim imenom: čini protiv vojne sile države) nadležni su spomenuti pol ski ratni sudovi po forumu deprehensionis bez obzira na mjesto čina, dok se za ostala kažn iva djela traži, da uz forum deprehensionis postoji i forum delicti commissi.

Zabavit ćemo se najprije s deliktima protiv vojne sile države.

Već sam spomenuo, da § 14. i § 454. toč. 2. v. k. p. p. sadržavaju iste delikte; no ipak postoji za nadležnost vojničkih sudova među ovim ustanovama velika razlika. Poljski ratni sudovi mobilizovanih četa (zapovjedništva) nadležni su u slučaju zatečenja okrivljenog bez obzira na mjesto čina. Svaki nadležni zapovjednik ovlašten je i dužan protiv osobe, koja se u njegovom zapovjednom opsegu poradi takovog delikta zateče, odrediti kazneni progon. Mjesne granice nadležnosti ovih zapovjednika odnosno njihovih sudova su jasne.

Drugačije je to sa vremenskom granicom. Raspravljajući o §-u 14. v. k. p. p. spomenuli smo, da se nadležnost vojničkih kaznenih sudova počinje s danom, koji ustanovljuje naredba ministarstva. U §-u 454. v. k. p. p. nema analogne ustanove. Ovdje nema propisa, da za utemeljenje nadležnosti vojničkih sudova treba kakav proglas, kao ni o tom, na koje se čine odnosi nadležnost vojničkih sudova s obzirom na vrijeme počinjenja, da li samo na kažnjiva djela, koja su počinjena poslije časa, kada je dotični nadležni zapovjednik etablirao svoju vlast ili također na čine, koji su se dogodili prije toga, naročito, da li se ta nadležnost od-

Digitized by Google

nosi i na kažnjiva djela izvedena prije zaposjednuća, još pod vlašću neprijateljskih oblasti?

U §-u 14. v. k. p. p. predviđena naredba ministarstva ima da fiksira dan, od kojega se ondje spomenuta kažnjiva djela izuzimlju iz nadležnosti građanskih kaznenih sudova i predaju u nadležnost vojničkih kaznenih sudova. Ovaj odlučujući momenat manjka u §-u 454. v. k. p. p. U neprijateljskoj po našim četama zaposjednutoj zemlji nema priznatih građanskih sudova. Vojničko kazneno sudovanje je po §-u 14. v. k. p. p. samo iznimka, a po §-u 454. je beziznimno pravilo. Uslijed toga će poljski ratni sudovi u neprijateljskoj zemlji biti nadležni prosuditi delikte protiv vojne sile države nesamo bez obzira na mjesto čina, nego i bez obzira na vrijeme čina. Prema tome će imati pred poljskim sudom odgovarati i onaj naš državljanin, koji je čin počinio u monarhiji u vrijeme, kada za taj čin još nije postojalo vojničko kazneno sudovanje, jer se je dogodio prije proglasa u §-u 14. v. k. p. p. predviđene naredbe. Poljski ratni sudovi u ovakovom slučaju nisu dužni ni ovlašteni počinitelja izručiti građanskom kaznenom sudu nadležnom po forumu delicti commissi, jer forum deprehensionis imade po izričnoj ustanovi §-a 454. v. k. p. p. bezuvjetnu prednost.

Jesu li poljski ratni sudovi nadležni za čine, koji su počinjeni na zaposjednutom ili drugom iznozemnom području prije naše vlasti, naročito za čine počinjene za vrijeme zakonske i neosporno postojale vlasti tudje države, i prije rata? Za ovakove čine mjerodavni su propisi §§ 102. i 104. v. k. z. (§§ 36. i 38. hrv. k. z.). Po §-u 102. vojničkog kazn. zakona imade se ovozemac povući na odgovornost pred našim sudovima također za čine počinjene u inozemstvu. Za inozemca, koji počini čin u inozemstvu, imade § 104. v. k. z. pozitivnu ustanovu, koja glasi:

„Ako je koji tuđinac u inozemstvu

a) počinio zločin veleizdaje s obzirom na koju državnu polovicu monarhije, ili zločin krivotvorenja vjeresijskih papira ili kovanog novca;

b) ili je proti vojnoj sili države počinio takav zločin, kojeg istraženje i kažnjenje je isključivo povjereno vojničkim sudovima (§ 305.), bez obzira na inu sudbenu nadležnost okrivljenikovu: to se sa ovakovim tuđincem ima radi zločina spomenutih pod a) u slučaju, ako je dospio pod vojničku sudbenost, rad zločin pako pod b) u slučaju, ako je zatečen u ovozemstvu, ili u vrijeme rata na neprijateljskom zemljištu po ovom zakonu postupati". U ovom §-u nije dod še spomenuto zavađanje na nepokoravanje vojničkoj pozivnoj zapovijedi, al tim ipak ovakav čin inozemca u inozemstvu ne će biti izlučen iz gornje grupe delikata protiv vojne sile države. Ako se inozemcu dokaže zla nakana potrebita za taj čin, bit će time redovito dokazana i zla nakana zločina protiv vojne sile države po §-u 327. v. k. z. Tim smo došli do zaključka,

Digitized by Google

da su poljski ratni sudovi nadležni za delikte proti vojnoj sili države protiv svih osoba, koje se zateku u okolišu mobilizovanih vlasti bez obzira na mjesto i vrijeme čina i bez obzira na to, jesu li ovozemci ili inozemci. Inozemci pogodovani su po §-u 104. v. k. z. toliko, što ne mogu biti pozvani na odgovornost, ako su u inozemstvu propustili ovakav zločin spriječiti ili prijaviti.

Možemo prijeći na drugu grupu kažnjivih djela navedenih u §-u 454. v. k. p. p., i to u točki prvoj.

Zbog kažnjivih djela, koja ne spadaju u gore spomenutu grupu §-a 14. i točke druge §-a 454 v. k. p. p. imadu se počinitelji, koji se zateku u neprijateljskoj zemlji u okolišu vlasti mobilizovanih četa (zapovjedništava) ili njihovih saveznika progoniti po vojničkim sudovima samo onda, ako su počinjena u tom okolišu vlasti. Za ova se djela dakle traži, da postoji forum deprehensionis i delicti commissi.

Što će biti sa građanskim osobama, koje se zateku u okolišu spomenutih vlasti poradi kažnjivih djela (prostih delikata), koja su počinili izvan toga okoliša, odnosno u vrijeme prije nego je dotična vlast na tom teritoriju postojala, odnosno koji je sud nadležan, ako se nasuprot počinitelj zateče izvan tog okoliša poradi čina počinjenog u tom okolišu? Da se kraće izrazimo: koji je forum odlučan, da li deprehensionis ili delicti commissi, ako se oni ne stječu?

Zateče li se građanska osoba izvan okoliša mobilizovanih vlasti zbog čina počinjenog u tom okolišu, tada nadležni zapovjednik mjesta čina ne će imati pravo, da traži izručbu počinitelja. Momenat zatečenja je preduvjet za njegovu nadležnost. Zateče li se u tom okolišu osoba, koja je počinila prosti delikt izvan tog okoliša, tada se imade kazneni progon prepustiti u pravilu forumu delicti commissi. Ako se potonji forum ne dade točno ustanoviti ili predaja počinitelja nije provediva, ostat će nadležni zapovjednik kompetentan po općim načelima o nadležnosti na temelju zatečenja (§ 35. v. k. p. p.),

Rijetko će se dogoditi, da će se ovozemac poradi prostog delikta počinjenog u ovozemstvu zateći u neprijateljskoj zemlji u okolišu mobilizovanih vlasti. Ako se to dogodi, imat će nadležni zapovjednik počinitelja izručiti redovitom forumu delicti commissi.

Češći su slučajevi, a ti nas najviše zanimaju, da će nadležnomu zapovjedniku biti prijavljeni počinitelji zbog kažnjivih čina počinjenih u neprijateljskoj zemlji prije naše vlasti na tom području. Tako se na pr. u okupiranim dijelovima Srbije i Rusije našim nadležnim zapovjednicima prijavljeni mnogi kažnjivi čini, počinjeni po srpskim odnosno ruskim podanicima za vrijeme njihovih vlasti ili za vrijeme borbe i uzmaka njihove vojske, dakle u vrijeme interregnuma. Za ove su slučajeve mjerodavni propisi §§. 102.—106. v. k. z. Radi li se o ovozemcu, koji je u inozem-

Digitized by Google

stvu počinio kažnjivi čin, odredit će nadležni zapovjednik kazneni progon po §-u 102. v. k. z. (odgovara §-u 36 hrv. k. z.). Po ovom se §-u ovozemac imade ovozemnim sudovima kazniti i poradi delikta počinjenih u inozemstvu.

Protiv inozemaca, koji je u inozemstvu prije naše vlasti na području neprijateljske zemlje počinio kažnjivo djelo, a zateče se u spomenutom okolišu mobilizovanih vlasti, nadležni su zapovjednici postupati po §§ 103. do 106. v. k. z. Radi li se o zločinu veleizdaje ili krivotvorenja veresijskih papira, odnosno novca, ili o zločinu protiv vojne sile države, o kojima je već bilo govora, to inozemac po ovim zakonskim ustanovama, koje odgovaraju §§ 36—40 hrvatskog k. z., imade odgovarati pred našim sudovima kao i ovozemac. Sigurnost države traži, da se svaki čovjek, koji njezine temelje potkopava, u slučaju zatečenja stavi pod njene sudove i da se u takvim slučajevima kažnjenje ne prepusti niti državi na čijem teritoriju se čin dogodio, niti državi kojoj počinitelj pripada. Stoga će pred sudovima naših mobilizovanih zapovjedništva odgovarati i svi strani podanici, koji se zateku u okolišu mobilizovanih četa (zapovjedništva) ili njihovih saveznika, za zločin veleizdaje i krivotvorenja veres. papira odnosno novca, makar kada taj čin počinili.

Glede ostalih kažnjivih djela bi se po §-u 105. i 106. v. k. z. (§§ 39. 40. i 41. hrv. k. z.) imao najprije zametnuti izrudžbeni postupak, i tek, ako izvanjska država uskrati preuzeće, povesti kazneni postupak pred vlastitim sudom. Izrudžbeni postupak odnosno ponuda izrudžbe nije kazneno-procesualna pretpostava za zametnuće kaznenog postupka. Izrudžbeni je postupak propisan samo iz međunarodno-političkih obzira. Ako ovi otpadaju, ili ako se izrudžba s kojih drugih razloga ne može ili ne će provesti, ovlašteni su naši sudovi zametnuti kazneni postupak i protiv inozemaca radi djela počinjenog u inozemstvu.

Budući da su u prilikama, o kojima raspravljamo i na koje se odnosi § 454. v. k p. p. međunarodni odnošaji prekinuti, to je ponuda izrudžbe isključena, te će nadležni vojnički zapovjednici imati kazneni postupak zametnuti zbog svih ovih čina. Kod kažnjivih čina, koji nisu spomenuti u §-u 104. v. k. z. imade se po §-u 106. v. k. z., ako bi po kaznenom zakonu onog mjesta, gdje je djelo počinjeno, postupak bio blaži, postupati po ovom blažem zakonu. Analognu ustanovu imade hrv. kazn. zakon za inozemce, koji potpadaju njegovoj kompetenciji radi čina počinjenih u inozemstvu, u §-u 40., koja glasi: „Ako bi pak po zakonu onog mjesta, gdje zločinstvo bude učinjeno, kazan bila blažja, ima se kazniti po tom blažjem zakonu." U ovom je pitanju vojnički kazn. zakon precizniji od hrv. kazn. zakona, jer ne određuje primjenu zakona mjesta čina samo u slučaju blaže kaznene ustanove nego u svim slučajevima, kada je postupak blaži, dakle i u slučajevima blažih ustanova o zastari, o posljedicama osude i t. d.

Digitized by Google

Građanske osobe u toku samog postupka protiv njih pred vojničkim sudovima.

U uvodu smo čuli, da se presudni ratni sud sastoji iz dva, odnosno četiri časnika (redovito) vojničkog staleža i jednoga pravosudnoga časnika kao voditelja rasprave. Prema činu optuženoga, što ga zauzima u vojsci, sastavlja se ratni sud. Pritom valja paziti, da nijedan član ratnog suda ne bude niži u činu od optuženika, izuzevši voditelja rasprave (§ 35. v. k. p. p.)

Ako je optuženik građanska osoba, sastavlja se ratni sud kao za optuženike momčadskog staleža, no ako optuženik u nedjelatnom odnosu ima časnički čin ili slično namještenje, ima se s njime postupati kod sastava ratnog suda kao s djelatnom vojničkom osobom (al. 2., § 57. v. k. p. p.). Eventualni činovni razred optuženika u građanskoj državnoj službi ne uzima se kod sastava ratnoga suda u obzir. Ako je građanska osoba optužena zajedno s vojničkom osobom, sastavlja se ratni sud prema ustanovama, koje valjaju za vojničku osobu (al. 3. §-a 57. v. k. p. p.).

Inače je položaj građanskih osoba kao okrivljenika jednak položaju vojničkih osoba. Disciplinarnu vlast nad okrivljenim građanskim osobama nade do glavne rasprave samo nadležni zapovjednik, koji ih može kazniti globom do 100 kruna ili zatvorom do osam dana, ako se pak nalaze u istražnom zatvoru, može taj zatvor prema postojećim propisima pooštriti. § 149. v. k. p. p.)

Poradi narušenja reda na glavnoj raspravi mogu se optuženici, koji su građanske osobe, kazniti disciplinarnom kaznom u istom opsegu, u kojem je na to bio ovlašten nadležni zapovjednik prije glavne rasprave (§ 267. v. k. p. p.).

Građanska osoba, koja se uslijed kaznenoga postupka, što no je protiv nje zametnut pred vojničkim sudom, nalazi u pritvoru ili u istražnom zatvoru potpada za sva kažnjiva djela počinjena u to vrijeme pod nadležnost vojničkih kaznenih sudova (§ 11. v. k. p. p.).

Kažnjiva djela građanske osobe, koja se ne nalazi ni u pritvoru ni u istražnom zatvoru, a počinjena su tečajem izvidnog postupka ili glavne rasprave, ne potpadaju vojničkom kaznenom sudovanju, koliko ovo potonje nije uvjetovano samom naravi tih kažnjivih djela.

Građanske osobe u izvršivanju vojničkih kaznenih presuda.

Kaznene presude, koje je vojnički kazneni sud izrekao, daje sud prve molbe na temelju izvršne naredbe nadležnog zapovjednika izvršiti. Nadležnom zapovjedniku pristoji pravo kazni gubitka slobode, koje ne nadmašuju jedne godine, na osam nedjelja odgoditi odnosno prekinuti. Odgode i prekinuća kazne, koja nadmašuje jednu godinu kao i dulje trajuće odgode i prekinuća može dozvoliti samo ministar rata (za zemaljsku obranu) (§§ 419., 420. v. k. p. p.). Tim je u ovrhu kazne kod nas uveden jedan

Digitized by Google

novi našoj ovrsi kazne nepoznati momenat. Ja sam imao prilike prispodabljajući u „Mjesečniku" austrijsku, njemačku i švicarsku osnovu novog kaznenog zakona na ovaj momenat upozoriti te moram naglasiti, da je naročito prekidanje ovrhe kazne slobode jedan snažan korak naprijed. Nadam se, da će reforma naših propisa o ovrsi kazne slobode prekidanje ove kazne svakako usvojiti, da summum jus ne bude baš uvijek summa injuria.

Građanske osobe ostaju za vrijeme trajanja kazne, što se tiče predmeta dotične osude, posvema pod vlašću vojničkih oblasti i sudova.

O nadležnosti za kažnjive čine počinjene za vrijeme ovrhe kazne dosuđene im po vojničkom kaznenom sudu odlučuje karakter zavoda, u kojem se kazna izvršuje. Osobe, koje izvršuju kazne slobode u kojem vojničkom kaznenom zavodu, potpadaju bezuslovno vojničkom kaznenom sudovanju bez obzira na svoj odnošaj spram vojske i bez obzira na karakter kažnjivog djela, za koje izvršuju kaznu (§ 11.)

Izvršuju li građanske osobe kaznu dosuđenu im po vojničkom sudu u kojem građanskom kaznenom zavodu, tada odlučuje o nadležnosti odnošaj njihov spram vojske. Ako su te osobe ostale u staležu svoje čete svog zavoda ili zbora, tada potpadaju i za svaki u građanskom kaznenom zavodu počinjeni čin vojničkom kaznenom sudovanju.

Kažnjenici, koji u građanskim kaznenim zavodima izvršuju kazne dosuđene im po vojničkim sudovima, a istupili su iz staleža svoje čete, zavoda ili zbora, odnosno nisu ni pripadali u svezu vojske, podređeni su za čine, počinjene u tom građanskom kaznenom zavodu, redovitim građanskim kaznenim sudovima, naravno, koliko se ne radi o činu, koji po svojoj naravi potpada vojničkom kaznenom sudovanju.

Poradi raznolikih kaznenih zakona može karakter kaznenog zavoda u kojem osuđeni izvršuje svoju kaznu, biti za ovoga od odlučne važnosti.

O b n o v a k a z n e n o g a p o s t u p k a.

Koji su sudovi nadležni da riješe molbe za obnovu kaznenoga postupka, ako je okrivljeni međutim izišao ispod vojničkog sudovanja.

Vojnički kazneni parbeni postupnik naređuje u §-u 386., da su za određenje obnove vojničkog sudskog kaznenog postupka i za provedenje novog postupka na temelju određenja obnove nadležni vojnički sudovi. To vrijedi samo za obnove u korist okrivljenikovu, tako da su vojnički kazneni sudovi jedini nadležni dozvoljavati obnove u korist okrivljenikovu, makar se molbe podnašale i u vrijeme, kada vojnički sudovi više nisu kompetentni, bilo to s razloga, što je okrivljeni za svoju osobu izišao, ispod vojničkog sudovanja, bilo zato, što je naredba ministarstva, kojom su na temelju §-a 14. v. k. p. p. građanske osobe podvrgnute vojničkom kaznenom sudovanju, stavljene izvan snage.

No nadležnost vojničkih kaznenih sudova prestaje i nadležnima postaju građanski kazneni sudovi, ako se obnova n a š t e t u o p t u ž e-

Digitized by Google

nikovu predlaže u vrijeme, kada se progon počinitelja zbog kažnjivog djela, koje je predmetom obnove kod vojničkih sudova više ne može zametnuti, jer su nastupili slučajevi §-a 16. v. k. p. p., o kojima smo govorili raspravljajući o prestanku vojničkog kaznenog sudovanja nad građanskim osobama (§ 386.).

Određenje obnove po građanskim kaznenim sudovima vezano je na jednu pretpostavku.

Obnovu kaznenog postupka dozvoljava po vojničkom kaznenom parbenom postupniku uvijek vrhovno sudište. Ako je za određenje obnove i za provedenje novog postupka u smislu gore spomenutog §-a 386. v. k. p. p. nadležan građanski kazneni sud, ima se vrhovno vojničko sudište ograničiti samo na izreku, da je obnova dopustljiva ili nedopustljiva. Kod ove svoje rješidbe uzima za temelj između vojničkog i građanskog kaznenog prava ono, koje je po optuženika povoljnije. Ako vrhovno vojničko sudište nađe, da je obnova dopustljiva, dostavit će spise nadležnom građanskom kaznenom sudu. Bez takovoga zaključka vrhovnog vojničkog sudišta, kojim se izriče dopustljivost obnove, ne može građanski kazneni sud odrediti obnove (§ 393. v k. p. p.).

Prema tomu je kompetencija građanskih kaznenih sudova za rješenje ovakove obnovne molbe bezuslovna, no oni će moći obnovu na štetu okrivljenoga dozvoliti samo onda, ako ju vrhovno vojničko sudište obnađe dopustljivom. Zaključak vrhovnog vojnog sudišta jeste procesualna pretpostava za dozvolu obnove po građanskom kaznenom sudu, ali nikako ne može prejudicirati riješenju građanskog kaznenog suda. Zaključak vrhovnog vojničkog sudišta imade u načelu izreći dopustljivost obnove, no da li će se obnova uistinu i dozvoliti i u kojem opsegu, kako će glasiti nova osuda, o svemu tomu odlučuje građanski kazneni sud posve samostalno. Ovaj primjenjuje građansko kazneno pravo, no ako je vojničko kazneno pravo blaže, primijenit će ovo. Građanski kazneni sud ograničen je u tom pravcu samo u tomu, da mora u prvobitnom vojničkom postupku izrečeni gubitak čina ostaviti netaknutim (§ 386. v. k. p. p.).

Obrazloženje osnove vojn. kazn. parb. postupnika opravdava gore opisani postupak u slučaju obnove na štetu optuženikovu, u vrijeme, kada vojnički sudovi više nisu nadležni, da zbog takovog kažnjivog djela zametnu progon počinitelja, slijedećom stavkom: „Ovaj se postupak opravdava time, da se najvišem vojničkom sudištu i u ovim slučajevima pruži prilika, da zauzme svoje stajalište k pitanju, da li se imade pred vojničkim sudom dovršeni postupak obnoviti, te da vrhovno vojničko sudište može obnovu isključiti, kada po materijalnim i formalnim vojničkim kaznenim zakonima manjkaju pretpostave za obnovu postupka. S druge strane pruža ovaj postupak optuženiku najveću mogućnost za za-

Digitized by Google

titu protiv eventualne neopravdane obnove pred vojničkim sudovima provedenoga kaznenoga postupka na njegovu štetu".

Građanske osobe pred vojničkim sudovima kao privatni tužioci, oštećenici, svjedoci i vještaci.

Vojnički kazneni parbeni postupnik ne poznaje privatne optužbe u pravom smislu riječi. Privatni tužitelj imade samo pravo da nadležnom zapovjedniku stavi svoj zahtjev na kazneni progon, ali ga sam ne može ostvariti (§ 104. v. k. p. p.). On nije nikada dominus litis. Njegov zahtjev na kazneni progon je samo procesualna pretpostava za stranačku legitimaciju nadležnog zapovjednika, koji je jedini ovlašten progon odrediti. Ako nadležni zapovjednik otkloni kazneni progon, može se privatni tužilac protiv te odredbe pritužiti, no sam ne može progon uzeti u svoje ruke. Isto tako ne poznaje vojnički kazneni parbeni postupnik ni supsidijarne tužbe. Oštećenomu su zajamčena neka prava, da utječe na upotpunjenje dokaza, ali nema prava, da ustane pred sudom kao tužitelj, ako nadležni zapovjednik otkloni kazneni progon. On se kao i privatni tužitelj protiv tog otklona može pritužiti. Uspije li sa pritužbom, dobije nadležni zapovjednik nalog, da kazneni progon zametne. Ali i u ovom slučaju je nadležni zapovjednik dominus litis.

Privatnom tužitelju i oštećeniku zajamčena su ista prava, bili oni građanske ili vojničke osobe. Prava svoja mogu izvršivati osobno, po svojim zakonitim zastupnicima ili po braniteljima, koji imadu pravo obrane pred vojničkim sudovima (§§ 104.—108. v. k. p. p.).

Vojnički kazneni parbeni postupnik ne poznaje tako zvani adhezioni postupak. U pogledu građansko-pravnih pitanja upućuju se sve stranke, bile one vojničke ili građanske osobe, na građanske sudove (§ 405. v. k. p. p.).

I prijepor, koji može nastati između oštećenoga odnosno privatnog tužioca i njegova zastupnika zbog troškova zastupanja pred vojničkim sudovima, ne rješava vojnički sud. U tom pitanju određuje § 410. v. k. p. p., da troškove zastupnika oštećenika ili privatnog tužioca ustanovljuje građanski kazneni sud, koji će postupati tako, kao da je zastupanje bilo pred građanskim kaznenim sudom. To vrijedi beziznimno za sve oštećenike, privatne tužioce i njihove zastupnike bez obzira na to, da li se radi o vojničkim ili građanskim osobama.

Građanske osobe kao svjedoci pred vojničkim sudovima.

Po §-u 183. v. k. p. p. dužan je, koliko zakon ne čini izuzetka, svak, tko bude pozvan za svjedoka, da se odazove pozivu, te da o tom što mu je u predmetu poznato, dade svjedočanstvo.

Građanske se osobe pozivlju pred vojnički sud redovito putem građanske oblasti; no u slučaju, ako je odlaganje skopčano sa opasnosti, mogu se pozvati i izravno § 184. v. k. p. p.). Tko se ogluši pozivno

Digitized by Google

zapovijedi može se po građanskom sudu dati predvesti i kazniti. Građanski (kotarski) će sud postupati upravo tako, kao da je svjedok bio nepokoran spram građanskog kaznenog suda. U hitnim slučajevima može se zamoliti i redarstvena oblast, da svjedoka dovede pred sud (§ 185.).

Dužnost svjedočenja je i pred vojničkim sudovima opća građanska dužnost, te veže svakog državljanina, dakle i osobe, koje potpadaju građanskom kazn. sudovanju. Kao što u ovoj dužnosti nema razlike, tako nema ni u pravima svjedoka razlike medju građanskim i vojničkim osobama. Svjedok, koji potpada građanskom kaznenom sudovanju, imade pravo otkloniti svjedočanstvo iz svih razloga navedenih u vojničkom kaznenom parb. postupniku, bez obzira na to, da li mu i građanski kazneni postupnik, kojemu on imade da potpada, to pravo daje. Tako na pr. oprašta vojnički kazneni parbeni postupnik u §-u 189. zaručnika, zaručnicu okrivljenog lica od dužnosti svjedočenja. Građanska će osoba kao svjedok imati to pravo u svakom kaznenom predmetu, koji se vodi pred vojničkim kaznenim sudom bez obzira na to, da li se svjedok preslušava pred samim vojničkim sudom ili zamolnim putem pred građanskim kaznenim sudom, i bez obzira na to, da li okrivljena osoba uopće li samo u konkretnoj stvari iznimno potpada vojničkom kaznenom sudovanju.

Da se pak građanskim osobama, kad se saslušavaju kao svjedoci u stvarima, koje vodi vojnički kazneni sud, osiguraju i svjedokova prava njihove podsudnosti, određuje § 189. v. k. p. p. da: „su svjedoci, koji potpadaju pod građansko kazneno sudovanje oprošteni od dužnosti svjedočenja i položenja prisege i onda, ako postoje takove okolnosti, koje po građanskom kaznenom postupniku utemeljuju oprost od dužnosti svjedočenja i položenja prisege". Hrvatski kazneni parbeni postupnik nema analogne ustanove, tako da se osobe, koje potpadaju pod vojničku kazneno sudovanje ne mogu pred građanskim kaznenim sudom pozvati na blagodat nesvjedočenja sadržanu u vojničkom kaznenom parbenom postupniku.

Valja nam još razložiti stanovište zakona, kako i po kojoj vlasti treba postupati protiv svjedoka, ako se krati da vrši opću dužnost svjedočenja, te tko je nadležan postupati protiv građanskog svjedoka, ako pred vojničkim sudom kao svjedok počini kažnjiv čin.

Vojnički kazneni parbeni postupnik pošao je sa posve ispravnog stanovišta, da jedan i drugi slučaj valja prosuditi sa gledišta opće podsudnosti dotične osobe, Građanska osoba, koja se krati da vrši svoju dužnost pred vojničkim sudom, ili koja kao svjedok pred vojničkim sudom počini kažnjivo djelo, ne potpada time još vojničkom kaznenom sudovanju. S toga ju ne će vojnički sud moći niti pozvati na odgovornost, niti kazniti nego će je prijaviti nadležnom građanskom sudu, a ovaj će protiv nje

Digitized by Google

postupati kao da se je pred njim ogriješila o svoje dužnosti (§§ 149., 193., 321. v. k. p. p.).

Pristojbe svjedoka za pristup pred vojnički sud doznačuju vojničke oblasti građanskim osobama po propisima valjanima za građanske kaznene sudove (§ 409).

Vještaci nisu u svemu uspoređeni svjedocima. Spomenuli smo, da je dužnost svjedočenja opća, te je svatko, koliko zakon ne čini izuzetka, dužan da se odazove pozivu, te da o tom, što mu je u predmetu poznato, dade svjedočanstvo. Pitanje je, postoji li analogno općoj svjedočkoj dužnosti i opća dužnost vještaka?

Hrvatski kazneni parbeni postupnik nema u pogledu dužnosti odazvati se pozivu suda kao vještak nikakove ustanove. Dr. Nikola Ogorelica („Kazneno procesualno pravo", izdano 1899.) drži, da je ta dužnost isto tako opća kao i dužnost svjedočenja. Na strani 371. veli: „Kome se ta dužnost može naprtiti, ne kaže naš kazneni postupnik. S toga držimo, da će se analogno propisu §-a 141., koji valja za svjedoke, morati odazvati pozivu za vještaka svatko, koji ima potrebnu spremu, u koliko nije isključen (§ 11.)".

Vojni kazneni parbeni postupnik sadržaje pozitivnu ustanovu, prema kojoj vještačka dužnost nije općenita, već je nametnuta samo „onima, koji se kao privredom bave znanošću, umjetnošću ili obrtom, kojih je poznavanje potrebno, da se uzmogne dati mnijenje, nadalje onima, koji su u dotičnoj službi namješteni za davanje mnijenja.

Osobe, koje se nalaze u vojničkoj ili građanskoj javnoj službi, ne smiju se upotrebiti kao vještaci, ako njihovo pretpostavljeno zapovjedništvo (oblast) izjavi, da je njihova upotreba za vještake u protivnosti sa interesom javne službe" (§ 206. v. k. p. p.).

Iz ovih ustanova slijedi, da osobe, koje ne stoje ni u vojničkoj ni u građanskoj javnoj službi, nisu dužne da se odazovu pozivu vojničkog kaznenog suda kao vještaci, ako se ne bave odnosnom znanošću, umjetnošću ili obrtom kao privredom. Budući da se najveći dio ljudi spomenutim djelovanjima bavi u svrhu tečenja, to je krug ljudi, koji nisu dužni, da se odazovu vojničkom sudu kao vještaci vrlo malen. Ovi se mogu kao vještaci pozvati samo s njihovom privolom.

Uostalom vrijede ustanove spomenute za svjedoke mutatis mutandie za vještake.

Branitelji pred vojničkim kaznenim sudovima.

Pravo biti braniteljem pred vojničkim kaznenim sudovima nije bezuvjetno vezano na juridičku spremu i kvalifikaciju.

Branitelji mogu po §-u 91. v. k. p. p. biti:

1. djelatni časnici vojničkog staleža, zatim ostali djelatni časnici činovnici, i to djelatni časnici vojničkog staleža bez obzira na značaj okriv-

Digitized by Google

noga, a ostali, ako je optuženik časnik (činovnik) dotične staleške skupine (službovne grane);

2. djelatni pravosudni časnici i pravosudni časnički aspiranti;

3. u listinu vojničkih branitelja uvedeni odvjetnici i nedjelatni pravosudni časnici.

Za naše razmatranje dolazi samo treća skupina u obzir. Ovi moraju imati potpunu juristička spremu.

Za svako od spomenutih triju vojničkih sudovanja (vojno sudovanje, ces. kr domobransko sudovanje, kr. ug. domobransko sudovanje) vodi se posebna listina branitelja. Zato će građanske osobe, koje hoće da vrše ulogu branitelja, morati biti unešene u listinu branitelja dotičnog sudovanja. Unos u listinu branitelja pred ces. i kr. vojnim sudovima ne ovlašćuje na branidbu pred domobranskim sudovima, ni obratno. O unosu u listinu branitelja odlučuje odnosni ministar za zemaljsku obranu (za ces. i kr. vojne sudove sporazumno sa ratnim ministrom). Pri tom se ima u prvom redu uzeti obzir na one koji su nedjelatni pravosudni časnici, ili drugi nedjelatni časnici ili osobe sličnog namještenja ili su to bili. Uvedenje u listinu branitelja ovlašćuje na branidbu pred svim sudovima dotičnog sudovanja.

Iz listine branitelja m o r a s e brisati svaki, koj se odreče službe branitelja, nadalje tko bude lišen časničkog ili činovničkog čina, što ga je možda zauzeo u oružanoj sili ili u oružništvu, napokon tko je brisan iz listine odvjetnika ili osuđen na vremenitu obustavu izvršivanja odvjetništva.

Osim ovih slučajeva imperativnog brisanja iz listine branitelja postoji još fakultativno. Ministar za zemaljsku obranu m o ž e (sporazumno sa ratnim ministrom) brisati iz listine branitelja onoga, koji se je odrekao časničkog ili činovničkog čina, što ga je možda zauzeo u oružanoj sili ili u oružništvu; zatim onog branitelja, kojega je vojnički sud u njegovom svojstvu kao branitelja tokom vojničkog kaznenog postupka kaznio zbog teškog narušavanja reda ili ponovo zbog narušavanja reda (§ 93. v. k p. p.)

Obrana je po vojn. kazn. parb. postupniku obligaterna, ako je predmet optužbe zločin, kojemu po kaznenoj stavci, što se ima primijeniti, prijeti teža kazna od kazni gubitka slobode do 5 godina. (§ 88.). No sud mora svakom okrivljeniku, ako to naročito traži, za glavnu raspravu i za raspravu u drugoj molbi odrediti branitelja ureda radi. Svaki čnaj, koji prema gore citiranom §-u 91. može biti braniteljem pred vojničkim sudovima, dužan je preuzeti obranu, koja mu se ureda radi povjerava u njegovu prebivalištu, ako nema dovoljno razloga za otklon. (§ 9.)

Prava i dužnosti branitelja su posve iste bio on djelatni časnik (činovnik) ili u listinu uneseni branitelj. Vojničke osobe, koje su okrivljene, mogu si izabrati branitelja među časnicima i u listinu unešenim braniteljima. Ni za građanske osobe, koje su optužene pred vojničkim sudovima nema ograničenja. I njih mogu braniti djelatni časnici, ako ovi u tu svrhu dobiju

Digitized by Google

privolu svog pretpostavljenog zapovjedništva, koju im ovo može uskratiti samo radi prijeke potrebe u službi. (§ 99.)

Braniteljem ureda radi ne može se po §-u 96. v. k. p. p. odrediti oštećenik, bračni drug, ili zaručnik oštećenikov, onaj, koji je sa oštećenikom, s kojim od sudaca, s tužiteljem, s nadležnim zapovjednikom u rodu ili tazbini u uzlaznoj ili silaznoj lozi, ili uključivo do bratića ili sestrića u pobočnoj lozi, ili je s kojom od pomenutih osoba u odnosu tutorstva, skrbništva, braniteljstva ili počćimstva.

Optuženik ne može uzeti više od jednoga branitelja. (§ 100.)

Okrivljenik može sudjelovanje braniteljevo upotrebiti u svim kaznenim stvarima poslije podignuća optužbe, nadalje na glavnoj raspravi i radi izvedenja pravnog lijeka protiv osuda. Isto tako na prizivnim raspravama pred divizijskim sudovima i na raspravama o ništovnim žalbama pred vrhovnim sudištem. (§ 87.)

Prije podignuća optužbe može branitelj predložiti pojedine izvidne radnje, prissutvovati preslušanju svjedoka, koji po svoj prilici ne će moći doći na glavnu raspravu, zatim očevidu i kućnoj premetačini. Razgledanje spisa može se branitelju prije podignute optužbe dopustiti, koliko je to spojivo sa svrhom postupka. (§ 102. v. k. v. p.)

Vidimo, da je uloga branitelja u glavnom ista kao i pred građanskim kaznenim sudovima.

Branitelj vrši svoju dužnost prema svojem znanju u prilog okrivljenika. U govoru njegovu na glavnoj raspravi smije ga prekidati predsjedatelj i voditej rasprave samo, ako postoji koji zakonski razlog. (§ 296. v. k. p. p.)

Kako smo uvodno spomenuli, vodi predsjedatelj na glavnoj raspravi sjedničko-policijsku vlast. On imade pravo da pozove branitelja na red, ako ovaj skrivi narušavanje reda. Disciplinarnu vlast ima predsjedatelj samo protiv onih branitelja, koji potpadaju vojničkoj zaptnoj vlasti. Protiv drugih branitelja, koji toj vlasti ne potpadaju nema predsjedatelj prava disciplinarne kazne. Njima može samo r a t n i s u d (presudni senat) nametnuti globu do 200 kruna, protiv čega ovi mogu za osam dana uložiti pritužbu na vrhovno sudište. Pritužba ima odgodnu moć.

Ako branitelj ustraje u svojem nepristojnom vladanju, može mu ratni sud oduzeti riječ, optuženiku odrediti da si odabere drugog branitelja, odnosno sam takovoga izabrati, a ako to ne bi bilo moguće, a rasprava se ne može provesti, imade raspravu odgoditi. (§ 268. v. k. p. p.) Troškove skopčane s takovim prekinućem ili odloženjem rasprave može ratni sud nametnuti branitelju, protiv kojega se zaključka ovaj može pritužiti na vrhovno sudište. (§ 269. v. k. p. p.)

Svako kažnjenje branitelja uvedenog u listinu domobranskih branitelja, valja prijaviti ministru za zemaljsku obranu, a ako je branitelj odvjetnik, i njegovoj nadležnoj disciplinarnoj oblasti. (§ 268. v. k. p. d.)

Kažnjiva djela, što ih branitelj, koji potpada za svoju osobu građan-

Digitized by Google

skom kaznenom sudovanju, počini pred vojničkim sudom, spadaju u nadležnost građanskih kaznenih sudova. Izuzevši naravno slučaj, da se radi o činu, koji na temelju §-a 14. v. k. p. p., ili drugih propisa po naravi svojoj potpada pod vojničko kazneno sudovanje.

Iz ovog smo kratkog razlaganja vidjeli, da branitelji bez obzira, da li su podvrgnuti vojničkoj zaptnoj vlasti ili ne, unoseći u listinu branitelja preuzimaju obvezu, da će na poziv suda preuzeti branidbe ureda radi. Osim novčane globe, koju im može nametnuti samo presudni ratni sud, ne mogu branitelji, koji ne potpadaju pod vojničku zaptnu vlast, biti po vojn. sudu kažnjeni. Za čine odnosno propuste, kojima se ogriješuju o svoje stališke i druge dužnosti imadu odgovarati pred svojom disciplinarnom vlasti, a za druga kažnjiva djela pred redovitim sudom.

Preostaju nam još **građanske osobe, koje kao slušaoci** prisustvuju glavnoj raspravi pred vojničkim sudom.

Glavna je rasprava pod inakom ništavosti javna. Nadležni zapovjednik joj ne smije prisustvovati. (§ 256. v. k. p. p.) Kao slušaoci mogu se pustiti samo takovi odrasli muškarci, koji dođu, kako to odgovara dostojanstvu suda. Ako je optuženi časnik ili osoba sličnog namještenja mogu na javnu raspravu od djelatnih vojničkih osoba i od onih nedjelatnih vojničkih osoba, koje dodju u vojničkoj odori pustiti samo časnici i osobe sličnog namještenja.

Privatni tužilac i oštećenik kao i njihovi zakoniti zaštitnici i njihovi punomoćnici mogu uvijek biti nazočni na glavnoj raspravi (§ 257 v. k. p.)

Javnost se može iz razloga čudorednosti, javnog poretka, zbog ugroženja vojničkih službenih interesa i t. d. zaključkom ratnog suda isključiti. (§ 258.)

Kod isključenja javnosti zbog ugroženja državne sigurnosti ili vojničkih službenih interesa može ratni sud nazočne osobe zaključkom obvezati, da čuvaju kao tajnu one činjenice, koje će saznati na raspravi. (§ 263. v. k. p. p.)

I oni slušaoci, koji nisu podređeni vojničkoj zaptnoj kaznenoj vlasti, potpadaju policijskoj vlasti predsjedatelja ratnog suda. Ovaj ih može, ako očitovanjem svog odobravanja ili neodobravanja ili na koji drugi način smetaju raspravu, ili se vladaju na način, koji vrijeđa dostojanstvo suda, opomenuti te ih u slučaju potrebe iz sudnice ukloniti. (§ 266.) Ne nađe li predsjedatelj, da ih radi njihovog vladanja valja kazniti, obratit će se radi toga na kotarski sud, koji je nadležan prema njihovu prebivalištu ili boravištu. Ovaj će sud postupati upravo tako, kao da je vladanje, kojim je narušavan red, bilo pred građanskim kaznenim sudom. (§ 266.)

I zbog drugih kažnjivih djela počinjenih po slušaocima, koji ne potpadaju vojničkoj kaznenoj vlasti, ima se stanje stvari priopćiti nadležnoj

Digitized by Google

građanskoj oblasti. Prepušteno je uviđavnosti predsjedatelja, da li će se u isto vrijeme počinitelj otpratiti javno-sigurnosnoj oblasti.

Vojnički kazneni parbeni postupnik sadržaje posebne ustanove o zabrani objavljivanja pojedinih događaja iznesenih ili zbivših se pred vojničkim sudovima. Spomenuli smo, da ratni sud može kod isključenja javnosti zbog ugroženja državne sigurnosti ili vojničkih službenih interesa nazočne osobe zaključkom obvezati, da čuvaju kao tajnu one činjenice, koje će saznati na raspravi. Tko ovu dužnost čuvanja tajne povrijedi neovlaštenim priopćenjem ili tko bez oblasnog dopuštenja objelodani u cijelosti ili u izvodu kaznenu prijavu, optužnicu ili koji drugi uredovni spis vojničkog kaznenog postupka, prije nego što bude iznesen na javnoj raspravi, nadalje tko bez oblasnog dopuštenja objelodani iz vojničkog kaznenog postupka, u kojem je bila isključena javnost rasprave, koji predmet rasprave, koji je zaštićen isključenjem javnosti, ima se kazniti zatvorom i strogim zatvorom od jednog tjedna do tri, a u osobito otegotnim okolnostima do šest mjeseci. (§§ 263., 264. v. k. p. p.)

Građanskom kaznenom sudovanju podvržene osobe, koje počine takovo kažnjivo djelo, kaznit će zbog prestupka nadležni građanski kazneni sud uzom do tri mjeseca i globom do 1000 K (§§ 263., al. 3. v. k. p. p.).

Ustanove §§ 263. i 264. v. k. p. p. nisu obvezatne za hrvatske građanske kaznene sudove, jer su stvorene po zajedničkom ugarsko-hrvatskom državnom saboru, a obrađuju materiju, koja spada isključivo u legislativu hrv.-slav.-dalm. sabora. Stoga je potonji sabor donio poseban zakon, kojim usvaja norme §§ 263. i 264. v. k. p. p. za građanske osobe i za njih nadležne građanske kaznene sudove. To je već jednom spomenuti zakon od 19. srpnja 1914. (Zbornik 1914., komad VII.), koji osim ovih prestupaka zabrane objavljivanja iz vojničkog kaznenog postupka sadržaje i prije spomenute promjene §§ 67., 92. i 222. hrv. kazn. zakona.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

O ispunjenju kupoprodajne pogodbe; o kapari; o nedopuštenoj pogodbi s obzirom na naredbu kr. hrv. slav. dalm. zemalj. vlade odjela za narodno gospodarstvo od 25. januara 1915. III. 265.

(Plenarna rješidba kr. stola sedmorice od 8. novembra 1917. broj 2481.)

U parnici Vida B-a protiv Roze L. na povratak dvostruke kapare sudio je kotarski sud u K. osudom od 21. februara 1917. broj 1211. gr. po zahtjevu tužbe, ako tužitelj položi domirnu prisegu sadržaja, da je on 25. maja 1916. kupio od Roze L. junicu godinu i po staru za 740 K, od kojih je 200 K u ime kapare dao odmah, a ostatak od 540 K da joj je imao platiti još isti dan. Razlozi. Tužitelj tvrdi, da je on dne 25. maja 1916. kupio od Roze L. junicu staru godinu i po za kupovninu od 740 K. Kod sklapanja pogodbe da je dao tuženoj 200 K u ime kapare, a ostatak od 540 K da se je obvezao isplatiti još istoga dana.

Kad su se oni tako sporazumjeli, izveo je tužitelj junicu iz dvorišta tužene i krenuo s njom put svoje kuće. Najednoć dojuri iza njega Marko P., koji mu je junicu istrgao iz ruku i rekao, neka je prije isplati, a onda neka si je vodi, te odvede junicu u dvorište tuženičino.

Tužitelj se je za čas povratio i donio tuženoj preostatak novaca, ali ova da mu nije htjela više junice da proda izgovarajući se, da tužitelj nije vlastan kupovati blago po selu. Tu je junica tuženu istog dana prodala Stjepanu Č-u, a par dana iza toga poslala tužitelju kaparu od 200 K, koju ovaj ne htjede primiti tražeći ispunjenjenje pogodbe ili dvostruku kaparu.

Tužena ne niječe navoda tužiteljevih u cijelosti, već se ograničuje na tvrdnju, da se je ona pogodila s njim, da će on junicu odmah iza predaje potpuno isplatiti, česa učinio nije, pa da mu je zato dala oduzeti junicu. U dokaz tih svojih tvrdnja pozvala se je na svjedoke Stefana S-a, Stefana G-a i Marka P-a, od kojih nije nijedan posvjedočio navoda tuženičinih.

Nasuprot je uspjelo tužitelju, da po svom svjedoku Franji Gj-i dokaže istinitost navoda tužbenih, jer je taj svjedok posvjedočio, da su se kontrahenti sporazumjeli, da će tužitelj isplatiti junicu tijekom dana t. j. 25. maja 1916.

Temeljem tog iskaza valjalo je po § 159. toč. 3. grpf. dosuditi tužitelju domirnu prisegu i rezultat parnice učiniti ovisnim o položenju odnosno nepoloženju te prisege.

Što se pak tiče tuženičinog prigovora, da ona nije htjela izručiti prijeporne junice tužitelju zbog toga, što prema naredbi kr. hrv. slav. dalm. zemalj. vlade odjela za narodno gospodarstvo od 25. januara 1915. III. 265. ne smije nitko kupovati marve — osim uz posebnu dozvolu — izuzevši na sajmu, to se taj prigovor nije mogao nikako uvažiti kao ni pozivanje tužiteljičino na § 878. o. g. z., jer se u ovom slučaju ne radi o stvari, koja bi bila u prometu nedopustljiva. Nare-

Digitized by Google

đenja te naredbe ne mogu dokinuti naređenje općeg građ. zakonika, a prekršaj te naredbe jest delikat sui generis, koji ide pod djelokrug upravnih i političkih vlasti, a nipošto pod djelokrug suda.

Kr. je banski stol povodom priziva tužene Roze L. osudom od 3. maja 1917. broj 7094. tu prvostepenu osudu preinačio i sudio, da je tužena tužna vratiti samo jednostruku kaparu. Razlozi. Tužena je priznala u cijelosti navode tužiteljeve, jedino navodi, da se je ona pogodila s tužiteljem, da će joj prodanu mu junicu odmah iza prodaje potpuno isplatiti, česa nije učinio, pa da mu je junicu dala oduzeti, jer joj je dao samo 200 K u ime kapare.

Tužitelj je nasuprot ustvrdio, da je od tužene kupio junicu za 740 K., da joj je odmah dao u ime kapare 200 K, a ostatak od 540 K da se je obvezao isplatiti istog dana, kad je pogodba sklopljena, naime 25. maja 1916.

Molbom de pr. 25. nov. 1916. broj 10923. gr. zamolila je tužena za nadopunjenje rasprave i pozvala se je na naredbu kr. zemalj. vlade odjela za narodno gospodarstvo od 25. januara 1915. III. 265., kojom je zabranjeno trgovanje domaćim životinjama bez oblasnog nadzora, koje nisu prije po veterinaru pregledane, a pozvala se je na tu naredbu za to, što nije uspjela s dokazom po svjedocima glede te kupoprodaje, ali prvostepeni sud nije te molbe uvažio.

Uvaživ, da su obje stranke iz istog mjesta, a da je tužena dala oduzeti od tužitelja njemu prodanu junicu, jer joj je tužitelj dao samo kaparu od 200 K, dok je ona zahtijevala, da joj isplati cijelu kupovninu za junicu prije nego mu je preda, mora se uzeti, da ta pogodba između tužitelja i tužene glede te junice nije bila perfektuirana bez obzira na zabranu glede kupovanja domaćih životinja izvan sajmova po selu bez oblasnog nadzora.

Tužitelj je ustvrdio u tužbi, da mu je tužena par dana iza pogodbe poslala po trećoj osobi primljenu od njega kaparu od 200 K, koje da on nije htio primiti, već joj je tu kaparu povratio, jer da će on od nje tražiti dvostruku kaparu.

Budući da su tužitelju dosuđene 8% kamate, a kamate nisu ugovorene, to pripadaju tužitelju samo 6% kamate od dana 25. maja 1916., kad je kapara od 200 K tuženoj po tužitelju predana.

Valjalo je stoga i t. d.

Kr. stol sedmorice otputi previd tužiteljev i potvrdi osudu kr. banskog stola. Razlozi. Tužena Roza L. priznala je, da je tužitelju Vidu B-u prodala junicu za 740 K i primila kaparu od 200 K, ali nije priznala, da se je kupovnina imala istog dana donijeti, već tvrdi, da se je kupovnima imala smjesta isplatiti, i da je pod tim uslovom predala tužitelju tu junicu. Kad je tužitelj odveo junicu ne položivši kupovnine, dala ju je tužena vratiti po Marku P-u, pa ju je istog dana uz iste uslove prodala Stefanu G-u, koji je kupovao blagoza vojni erar.

S obzirom na poreku tužene imade tužitelj da dokaže, da je tužena pristala na kupoprodaju tako, da joj tužitelj imade istog dana isplatiti kupovninu, dakle da je pogodba sklopljena na vjeru. No toga dokaza tužitelj nije pružio. Svjedok Franjo Gj. posvjedočio je doduše, da su se stranke sporazumjele, da će tužitelj još istog dana donijeti ostatak kupovnine od 540 K, i da je tužena pristala na to, da taj svjedok s tužiteljem odvede junicu, no protivno tomu posvjedočili su

Digitized by Google

Štefan Š. i Marko P., koji doduše nisu od početka prisustvovali pogodbi, ali su u isto vrijeme došli onamo, te kažu, da su stranke u dvorištu vikale i da je tužena rekla, da ne da junice, dok joj se kupovnina potpuno ne plati, te da je tužitelj junicu u štali odvezao i otjerao na cestu bez tuženičine privole. To nepotpuno posvjedočuje i Stefan G., pa je time oboren iskaz Franje G., koji kaže, da je tužena pristala na to, da tužitelj isti dan donese kupovninu i da je privoljela, da tužitelj odvede junicu.

Nije dakle dokazano, da je tužena prekršila pogodbu, nego je tužitelj kriv neispunjenju pogodbe, s toga, što nije odmah položio kupovnine (§ 1062. o. g. z.), pa tako ne pripada tužitelju po § 908. o. g. z. povratak dvostruke kapare, već se je morao s neosnovanim zahtjevom na povratak dvostruke kapare otputiti, kako je to učinjeno banskostolnom osudom.

No da tužitelj i nije kriv neispunjenju gornje pogodbe, to se ona s obzirom na naredbu kr. zemaljske vlade odjela za narodno gospodarstvo od 25. januara 1915. III. 265. imade smatrati nedopustljivom, a nedopuštene pogodbe s obzirom na § 878. o. g. z. nisu tvrde pogodbe, pa bi tužena bila s pogledom na to dužna tužitelju vratiti samo jednostruku kaparu.

Valja stoga i t. d. Priopćio: Č.

---

§ 488 austr. građ. post. određuje samo uopće, da prizivni sud bez ponovljenja ili popunjenja dokaza izvedenih u prvom stepenu ne smije samostalno, neovisno od uvjerenja prvoga suca, procijeniti dokaze. U kojoj mjeri pak se ti dokazi imaju izvesti u II. stepenu, to treba u svakom pojedinom slučaju riješiti prema prilikama slučaja.

(Rješ. od 27. marta 1917. posl. br. Rv. VIII. 13/17/1 c. k. vrhovnoga suda u Beču).

R a z l o z i

Revizija ističe razloge napadanja po br. 2 do 4 §-a 503 građ. post.

U formalnom pogledu prigovara se prizivnomu sudu u suštini, da se je zadovoljio preslušanjem stranaka i da je propustio svako drugo izvedenje dokaza, premda je sud preslušao više svjedoka i na njihov iskaz osnovao uvjerenje o uvjetima ugovora, koje uvjerenje sud drugoga stepena ne dijeli. Ovaj prigovor nije po mnijenju revizijskoga suda temeljit u nazočnom slučaju. Zakom postavlja naime (§ 488 građ. post.) samo općenito načelo, da prizivni sud smije samo onda preduzeti vlastita utvrđenja, samostalno procijeniti dokazne ispatke, ako on sam izvede dokaza. Dokle ovo izvađanje dokaza pred sudom drugoga stepena ima sezati, zakon ne određuje potanje. To se dakle određuje prema pravnom i stvarnom stanju pojedinoga slučaja.

U nazočnom je slučaju tuženica u I. stepenu sasvim odlučno ustvrdila, da je za kreanje dan 22 decembra do 8 sahata prije podne ugovoren bio kao najzadnja granica (l. br . . .). Namještenik tuženice, G., naveo je još kao svjedok — što svjedok S. nije isključio (l. br. . . .) — da je pri tome suvlasnik firme, St., izrijekom dodao, da se on — St. — u slučaju zakašnjenja ne će više smatrati vezan na ugovor

Digitized by Google

(l. br. . . .). Tužilac je sve ovo zanijekao. Kako je dakle baš ovaj suimalac tužene firme, koji je uistinu vodio pregovore sa tužiocem za produljenje prvašnjega roka, kao stranka izjavio pred prizivnim sudom, da je tužiocu dozvolio rok do 8 sati prije podne 22-og decembra, ali da pri tome nije ni ciglom riječi spomenuo, da će se ugovor smatrati razvrgnut u slučaju zakašnjenja — tako bijaše prizivni sud pod ovim prilikama očito vlastan da dade odlučnu važnost iskazu St-a. Ostalom ne bijaše potrebito snova preslušati svjedoka G., eda se dokazi samostalno procijene i s razloga, što je ovaj svjedok bio preslušan putem rekvizicije.

Preostajaše dakle prizivnome sudu još to, da prosudi pravni zamašaj pomenutog na temelju St-vog kazivanja dobivenog utvrđenja. Ali i u tom pogledu imađaše prizivni sud uporište u istom kazivanju St-vom, jer je ovaj izjavio, da je postavio osmi sat prije podne kao najdalju granicu, eda zapriječi svaki gubitak vremena, jer bi iskrcavanje po svoj prilici moglo početi tek sutradan, kad bi brod kasnije prispio. S obzirom na to smio je prizivni sud uzeti, da lex commissoria — koja se ne pretpostavlja — nije ugovorena bila.

Na izvađanje revizije o St-vom slabom poznavanju jezika, o utjecaju odsutnosti zastupnika tuženičinog na prizivnoj raspravi i t. d. ne može se dakako imati nikakvog obzira. Isto tako se ne može uzeti u obzir općenito pozivanje na prizivna saopćenja.

Ne postoje dakle revizijski razlozi po br. 2 i 4 § a 503. građ. post., dok onaj po br. 3 l. c. nije izveden ni najmanje, zbog čega trebaše odlučiti kao gore.

Izrijek o troškovima osniva se na propisu §§-a 41. i 50. građ. post.

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stečajno pravo i pravo pobijanja.

U slučaju pobijanja prijenosa suvlasničkog dijela od 1/2 na drugog suvlasnika i tim nastale samovlastnosti imade se ovršna uknjižba prava zaloga zatražiti na cjelokupne nekretnine s tim ograničenjem, da prikraćeni vjerovnik imade pravo namiriti se samo iz polovice kupovnine.

Sukob §. 57. gruntovnoga reda sa zakonom o pobijanju i riješenje toga sukoba pomoću analogije.

U parnici P. š. d. d. u J. protiv J. A. R. iz P. i Stj. S. iz G. radi pobijanja kupoprodajnog ugovora 22/I. 1911. glede jedne polovice nekretnina i namirenje iz njih za svotu od 300 K. spp. sudio je kr. kotarski sud u S. osudom od 27/9. 1913. broj 6988 gr. P. 114/1912. po zahtjevu tužbe s time, da taj pobijani kupoprodajni ugovor za tužiteljicu P. š. d. d. u J. kao prikraćenu vjerovnicu pravno ne postoji, da su stoga dužni tuženi dozvoliti, da se tražbina tužiteljice od 300 K. sa 6% kamatama od 24/11. 1911. 1,3% providbe, parbenim i ovršnim troškom od 152 K. 90 f. namiri iz polovice nekretnina upis. u gr. ul. br. 105 p. 426, p. o. Galgovo pa iz polovice nekret. ul. br. 142 215 p. o. Drežnik kao što i solidarno naknaditi parbeni trošak od 140 K. 15 f., sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Digitized by Google

Na temelju ove pravomoćne osude zatražila je tužiteljica P. š. d. d. u J. ovršnu uknjižbu prava zaloga na polovicu nekretnina ul. br. 105 326, p. o. Galgovo te polovicu nekret. ul. br. 142, 215, p. o. Drežnik.

Na tu molbu dozvoljena je odlukom od 5/3. 1914. broj 874 gr. ovršna uknjižba prava zaloga na cijele nekretnine sada A. R. upis. u gr. ul. br. 105, p. G. i 142 p. o. D. i cijele nekretnine sada Stj. S. upis. u gr. ul. br. 215 p. o. D. i 426 p. o. G.

Protiv te odluke uložili su ovršenici utok, te je kr. banski stol izdao rješenje od 7/X 1914. br. 34451, kojim je ukinuo prvosudnu odluku i moliteljicu sa molbom za uknjižbu odbio s razloga, jer je sud najprije riješio molbu strogo po petitu molbe i osude, dozvoliv ovršnu uknjižbu na 1/2 nekretnina A. R. i S. S., a tek u povodu izvješća gruntovnog ureda, da je provedba takove uknjižbe s obzirom na to da su A. R. i Stj. S. sada samovlasnici nekretnina, na koje ovrhovoditeljica traži uknjižbu, neprovediva i po §-u 57. gr. r. nemoguća, dozvolio je uknjižbu prava zaloga na cjelokupne nekretnine, što je pak preko zahtjeva i ovršne molbe i osude.

Povodom previdnog roka tužiteljice izrekao je kr. stol sedmorice rješidbu od 17/6. 1915. broj 2376 :

Vidjev, da ovrhovoditeljica u ovršnoj molbi traži ovršnu uknjižbu prava zaloga na polovicu nekretnina A. R. upis. u ul. br. 105 p. o. G. i 142 p. o. D., kojih je ona samovlasnica i na polovicu nekretnina Stj. S. upis. u ul. br. 426 p. o. G. i 215 p. o. D., kojih je on samovlasnik ;

vidjev, da se po §-u 57. gr. r. može pravo zaloga steći samo na cijelu gruntovničku stvarnost, a nikad na dijelove gruntovničke stvarnosti, pa da je stoga zamoljena ovršna uknjižba prava zaloga na polovicu nekretnina A. R. i polovicu nekretnina Stj. S. gruntovno neprovediva, dakle prema gruntovnom stanju nedopustljiva ;

obnašao je previdni utok ovrhovoditeljice protiv rješidbe kr. banskog stola, kojom se ovrhovoditeljka sa molbom primljenom 28. siječnja 1914., broj 874 i sa zahtjevom u njoj stavljenim odbija — otputiti i potvrditi rješidbu kr. banskog stola.

Ovrhovoditeljica nalazila se sada u prekarnom položaju, jer ma da je imala za sebe pravomoćnu osudu i ma da je ta osuda bila posvema valjana i na zakonu osnovana i ma da je imala dovoljno odakle da se namiri, nije s obzirom na tenor osude koji je dozvoljavao samo namirenje iz polovice nekretnina i s obzirom na okolnost da su te nekretnine uslijed pobijanog prijenosa bile samovlasničke, imala direktnog zakonskog uporišta, sa kojeg bi realiziranje osude, a u prvom redu ovršnu uknjižbu zatražiti mogla.

Poradi toga zamolila je ovrhovoditeljica ponovo ovršnu uknjižbu prava zaloga na cjelokupne gore navedene nekretnine no sa tim ograničenjem — koje bi se imalo po §. 104. gr. r. u gruntovnici zabilježiti — da ovrhovoditeljici pripada pravo namiriti se samo iz polovice kupovnine polučene prodajom tih nekretnina, motivirajući taj svoj zahtjev analogijom §. 525 gr. p. p., koji u slučaju fizičke nedjeljivosti nekretnina, koja je suvlasnost više vlasnika, dozvoljava prodaju cjelokupnog objekta za dug samo jednoga od suvlasnika, dok se u konkretnom slučaju radi o nekoj jurističkoj nedjeljivosti nastaloj pobijanim prijenosom s obzirom na §. 57 gr. r.; zatim analogijom §. 74

Digitized by Google

gr. r. po kome se dozvoljava uknjižba na cjelokupne ostavinske nekretnine radi duga samo jednoga od sunasljednika i t. d.

Kr. kot. sud je tu molbu odlukom od 20/5. 1916. broj 7851 gr. odbio i uknjižbu, kako je bila zamoljena, kao neprovedivu s obzirom na §. 57 gr. reda i na naprijed citiranu rješidbu kr. stola sedmorice uskratio.

Povodom utoka ovrhovoditeljice izrekao je kr. banski stol rješidbu od 20/9. 1916. broj 21002:

vidjev. da je pravomoćnom osudom kr. kot. suda u S. od 27/9. 1913. broj 6988 gr. suđeno: da su tuženi J. i A. R. pa Stj. S. dužni priznati. da je ugovor od 21/I. 1911., kojim je 1/2 nekret. upis. u gr. ul. br. 105. opć. G. i 1/2 nekret. upis. u gr. ul. br. 142 p. o. D. sa J. R. prenesena na Stj. S., zatim diobni ugovor od 18/9. 1911. kojim je iz gr. ul. br. 105 p. o. G. otpisana kao samovlasništvo čest. br. 2260 na Stj. S u ul. 426 iste općine i iz gr. ul. br. 142 p. o. D. dijelovi čest. broj 875, i 876 pod nov. ozn. 875/2. u površ. od 2 rala i 100 čsv. i 876/2 u površ. od 900 čhv. u novi grunt. ul. br. 215 p. o. D., za tužiteljicu P. š. d. d. u J. po §§. 25. i 26. pob. z k' kao prikraćenu vjerovnicu pravo ne postoji. te da su dužni dozvoliti da se tražbina tužiteljice od 300 K. spp. podmiri iz 1/2 nekret. ul. br. 105, 426, po. G. te 1/2 nekretn. 142. 215, p. o. D. pod prijetnjom ovrhe;

vidjev, da se prema toj osudi imadu te nekretnine smatrati kao da su još i danas upisane na dužnika J. R. naprama njegovoj vjerovnici P. š. d. d. kao pobijaču protiv Stj. S., koji je pobitnim ugovorom te nekretnine na sebe prenio, i protiv A. R. koja je te nekretnine diobom prepisala na sebe kao samovlasnicu, koja opet dioba po §. 847. o. g. z. ne može biti na štetu vjerovniku dužnika i suvlasnika J. R.;

vidjev, da stoga propisi §. 57. odnosno 71. grt. reda ne mogu biti zaprekom, da ovrhovoditelj realizira svoju tražbinu iz bivših nekretnina svoga dužnika na temelju pravomoćne osude izrečene u smislu pobojnog zakona od 24. ožujka 1897., ali i analogija iz § 74. gr. reda po kojem se vjerovnik očitovanog nasljednika može osigurati na nekretnine ostavnika za pokriće svoje tražbine iz dijela nasljednikova, dopušta zamoljenu ovršnu uknjižbu na cijele nekretnine uz zabilježbu namirenja iz polovice kupovnine;

vidjev, da odbitni razlog napadnute prvosudne odluke s pozivom na rješidbe kr. banskog stola od 7. listopada 1914. broj 3451 i kr. stola sedmorice od 17. lipnja 195. br. 2376 ne stoji, jer je tim rješidbama ovršno-uknjižbena molba bila odbijena zato, što se je tražila ovršna uknjižba prava zaloga na polovica samovlasničkih nekretnina protiv propisa § 57. grt. reda,

vidjev, da prema tomu napadnuta odluka nije na zakonu osnovana;

obnašao je, povodom ništovne žaobe i utoka ovrhovoditeljce P. š. d. d. u J. napadnutu odluku preinačit, ter u riješenju njene molbe de pr. 17. studenoga 1915. broj 7251 gr. izreći ovu odluku:

Na temelju pravomoćne osude kr. kotarskog suda u S. od 27. rujna 1613 broj 6988 gr. dozvoljuje se ovršna uknjižba prava zaloga na nekretnine A. R. kbr. 18 iz P. i Stj. S. kbr. 24 iz G. upis. u gr. ul. broj 105 opć. G. i 142 p. o. D. te broj 426 p. o. G. i br. 215 p. o. D., koliko su prije pripadale Janku R. kbr. 18 iz P., za podmirenje njegovog duga ovrhovoditeljici P. š. d. d. u J. na ime glavnice od 300 K. sa 6% kamatama od 24. studenoga 1911. tekućima

Digitized by Google

1/3% u ime providbe, parbenog i ovršnog troška od 152 K. 90 f. troška ovršne uknjižbe od 31 K. 65 fil. i budućeg troška utjerivanja u najvišem iznosu od 200 K. s time, da samo polovica kupovnine tih nekretnina jamči za namirenje ove glavnice sa pripacima, dok se dozvoljuje ovršna uknjižba na iste nekretnine radi troška ove parnice od 140 K. 15 f. i troška ove molbe obređenog sa 41 K. 65 f. bez ograničenja u korist iste vjerovnice. —

Protiv ove rješidbe nije uložen dajji pravni lijek, te je ona i gruntovno provedena. —

II. U posve analognoj i istodobno vođenoj parnici iste tužiteljice P. š. d. d. u J. protiv N. i U. R. iz P. te P. S. iz Z. na priznanje prividnosti ugovora od 23/11. 1910. i diobne osnove od 18/11. 1911. glede 1/2 nekretnina i namirenje istih peto 600 K. spp., 800 K. spp. i 190 K. spp. sudio je isti kr. kot. sud u S. osudom od 30/12. 1913. broj 4532 gr. P. 302/1911. po zahtjevu tužbe s time, da pobijani ugovor od 23/11. 1910. i diobna osnova od 18/4. 1911. za tužiteljicu kao prikraćenu vjerovnicu pravno ne postoji, te da su tuženi dužni dozvoliti, da se te tražbine od 600 K. spp. 800. K. spp. i 190. K. spp. namire iz polovice nekretnina gr. ul. br. 97 p. o. G. i polovice nekretnina p. o. 425. p. o. G. i cijelih nekretnina ul. br. 3 p. o. D. kao i naknaditi parbeni trošak sve za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Na temelju ove osude znajući za praecedens u prijašnjoj parnici zatražila je ovrhovoditeljica odmah ovršnu uknjižbu na cjelokupne nekretnine U. R. s tim ograničenjem, da se namiriti može samo iz polovice kupovnine polučene prodajom njihovom.

Odlukom od 20/5. 1916. broj 1296. gr. odbio je prvi sud tu molbu s pozivom na § 57. gr.

Povodom utoka ovrhovoditeljice potvrdio je kr. banski stol rješidbom od 18/10. 1916. broj 18073 prvosudnu odluku s razloga, da uknjižba prava zaloga na dio gruntovne stvarnosti nije moguća, a da ovrhovoditeljica na cijele nekretnine ne ima nikakova prava.

Povodom previdnog utoka ovrhovoditeljice donio je kr. stol sedmorice rješidbu od 1/2. 1917. br. 111:

vidjev, da glasom pravomoćne osude od 30. prosinca 1813. broj 4582 imade ovrhovoditeljica P. š. d. d, u J. pravo tražiti namirenje svojih tražbina od 600 K., 800 K. i 190 K. spp. iz polovice nekretnina. upis. u gr. ul. broj 98 p. o. G. na U. R., pa iz polovice nekretnina upis. u gr. ul. broj 425 p. o. G. i cijelih nekretnina upis. u gr. ul. br. 3 p. o. D. na P. S. prije upis. na N. R., jer napram tim tražbinama ovrhovoditeljice gruntovni prijenos tih nekretnina sa imena N. R. na P. S. i U. R. ne ima pravne moći;

vidjev, da usljed toga, što je u grunt. ul. br. 98 p. o. G. već otprije kao suvlasnica u polovici bila upisana U. R. temeljem kupoprodajnog ugovora od 23. studenoga 1910. postala P. S., iza nje pak temeljem diobnog ugovora od 18. travnja 1911. U. R. vlasnicom bivšeg suvlasničkog dijela N. R. u tom ulošku te time potonja samovlasnicom cijelih nekretnina toga grunt. ul. osim dijela čestice br. 2202 pod nov. oznakom br. 220—2, koja je na temelju diobnog ugovora od 18. travnja 1911. prenešena u novi gruntovni uložak br. 425 p. o. G. uz upis prava vlasništva P. S;

vidjev, da se u smislu § 57. gr. r. ne može steći pravo zaloga na pojedine čestice ili dijelove stvarnosti gruntovničke, a prema tomu,

Digitized by Google

te budući da bivši suvlastnički dio nekretnina N. R. sada upisan gruntovno na U. R. odnosno P. S., iz kojeg moliteljica može tražiti namirenje svojih tražbina, sačinjava sa dijelom nekretnina bivšim već otprije vlasnost iste U. R. u grunt. ul. br. 98 p. o. G. jednu cjelinu, a i stvarnost gruntovnička u ul. br. 425 p. o. G. da je nastala iz tih prije suvlasničkih nekretnina, pa stoga da se te nekretnine mogu samo u cjelini uzeti pod ovrhu;

obnašao je: povodom izvanrednog prevídnog utoka ovrhovoditeljice Pučke š. d. d. u J. preinačiti napadnuti dio ovrhe nižih sudova, te na molbu de pr. 17. studenoga 1915. br. 7250 gr. dozvoliti za tražbine ovrhovoditeljice od 600 K., 800 K. i 190 K. spp. razvrštene u odluci prvog suda od 20. svibnja 1916. br. 7250 gr. ovršnu uknjižbu prava zaloga na nekretnine U. R. u gr. ul. br. 98. p. o. G. i na nekretnine P. S. upis. u gr. ul. br. 425 p. o. G., no s ograničenjem, da ovrhovoditeljici pristoji pravo namirenja samo iz polovice kupovnine, koja će se eventualnom ovršnom prodajom pomenutih nekretnina polučiti, pa se sudu prve molbe nalaže, da radi provedbe dozvoljene uknjižbe izdade shodnu odredbu i dalje po zakonu postupa.

* * *

S obzirom na ova dva slučaja slobodan sam istaknuti, da po § 32. pob. zak. imade tužitelj u tužbi za pobijanje staviti zahtjev: „što imadu tuženi činiti ili trpjeti u svrhu podmirbe vjerovnika". Redovito se kod pobijanja prijenosa suvlasničkog dijela nekretnina stavlja zahtjev: „te je dužan dozvoliti, da se tužitelj za svoju tražbinu podmiri iz jedne polovine ili jedne trećine itd. tih nekretnina".

Da se dakle izbjegne tom sukobu sa § 57. gr. reda, držim, da bi bilo uputno k ovom gornjem zahtjevu odmah u tužbi dodati jošte: „te je stoga tuženi, jer je sada tim pobitnim prijenosom postao samovlasnik, dužan s obzirom na § 57. g. reda dozvoliti da se tužitelj ovršno uknjiži i da dražbi izvrgne cjelokupne te nekretnine, s tim ograničenjem, da mu pristoji pravo namiriti se samo iz odnosnog (koji odgovara bivšem suvlasničkom dijelu njegova dužnika) dijela kupovnine."

Dr. J. Rendulić.

C. Kazneno.

Kod zločinstva kradnje odlučan je za primjenu § 179. k. z. — glede iznosa — uspjeh odnosno posljedak čina kao objektivni momenat.

(Rješidba kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice kao suda kasacionalnog od 2. kolovoza 1917. br. 2163.)

Kr. držav. odvjetništvo u Z. tužilo je A. P. P., da je bez privole svojih poslodavka S. V. i A. Č. kao posjednica, a svoje koristi radi prisvojio iz nezaključanog ormara u rupcu umotanu gotovinu od 4540 K 12 f. dakle tuđih pomičnih stvari u vrijednosti od preko 600 K, pa time počinio zločinstvo kradnje, označeno u §§ 171., 173. i 176. sl. b) k. z. kažnjivo po § 179. k. z.

Kr. sudbeni stol u Z. osudom od 31. maja 1917. I 735—1917. proglasio je rečenog optuženika krivim, što je svoje koristi radi, a bez privole rečenih svojih poslodavka kao posjednica prisvojio u rupcu umotanu gotovinu od 4540 K 12 f u pretpostavi, da se u rupcu nalazi

Digitized by Google

doduše više od 100 K, no manje od 600 K, dakle uzeo tuđih pomičnih stvari, kojih mu se vrijednost temeljem § 2. sl. c) k. z. uračunava i ubraja samo o iznosu iznad 100 K, a ispod 600 K. čim je počinio zločinstvo kradnje, označeno u §§ 171., 173. i 176. sl. b) k. z.; pa ga po § 178. stv. I. k. z. osudio na kazan teške tamnice u trajanju od 8 (osam) mjeseci.

Kr. stol sedmorice kao kasacionalni sud obnašao je povodom žaobe ništovne kr. držav. odvjetništva uvodno citiranom rješidbom napadnutu osudu presudnog suda po § 284. toč. 3 k. p. ukinuti, te optuženika proglasiti krivim zločinstva kradnje cijele prisvojene gotovine od 4540 K 12 f, dakle tuđih pomičnih stvari u vrijednosti od preko 600 K, pa ga stoga osuditi po § 179. k. z. na kazan teške tamnice od 1 (jedne) godine, čime je podjedno riješen i priziv optuženog, uložen radi izreke o kazni.

Razlozi:

Kr. državno odvjetništvo napada osudu presudnog suda kao ništetnu temeljem toč. 5. i 9. sl. a) i b) § 277. k. p., jer da je nejasna i sama sobom u protivuriječju i što uzima, da optuženi nije imao nakane prisvojiti si iznos preko 600 K., već da je samo u bludnji taj veći iznos uzeo, ne znajući, da se u rupcu nalazi zamotano više od 600 K.

Presudni sud uvažuje obranu optuženika, da mu je bila prvobitna nekana uzeti samo oko 10 K., koliko mu je trebalo za put, a kako je držao da u rupcu, u koji je oštećenica spremila novac, ne može biti mnogo više od 10 K, da je u ispričivoj bludnji glede iznosa novca zamotanog u rubac, uzeo taj rubac, u kojem se uistinu nalazilo 4540 K 12 f. Budući da je medjutim optuženik razmotavši rubac opazio, da u njem imade više novaca i to po njegovom računu oko 540 K, jer ne poznaje vrijednost banknota, te što iz tih novaca nakupovao stvari u vrijednosti oko 100 K, to presudni sud ipak smatra dokazanim, da je optuženikova volja bila upravljena na prisvojenje iznosa preko 100 K. a ispod 600 kruna.

Prema navedenom uzima presudni sud ustanovljenim, da je optuženi svoje koristi radi, a bez privole posjednica, dakle u zločinstvenoj nakani, prisvojio si rubac sa gotovinom od 4540 K 12 f. za koji je prema vlastitom priznanju znao, da u njem oštećenice drže novac, ako i ne u kojem iznosu. Kad je pak ustanovljeno, da je optuženi postupao u toj zloj nakani, to je također odgovoran za sve posljedice svoga čina, a nije potrebno, da je njegova nakana bila upravljena na to, da si prisvoji novaca u iznosu preko 600 K, niti je primjena § 179. k. z. ovisna o takovoj nakani. U § 1. k. z. traži se opće zla nakana kao obilježje zločinstva, dok je prema § 43. k. z. zločinstvo to veće, što je veća šteta njime prouzročena bez obzira, je li šteta nastala slučajno ili kulpozno. Odlučan je dakle uspjeh odnosno posljedak čina kao objektivni momenat za eventualnu primjenu § 179. k. z. Presudni sud je prema tomu krivo prosudio pravno pitanje o toj činjenici (objektivnom momentu), koju i sam smatra ustanovljenom i poradi toga krivo primijenio zakon.

Prema činjenicama, ustanovljenim po samom presudnom sudu nije osnovana njegova pravna dedukcija, da kod optuženika u pogledu prisvojenog iznosa od preko 600 K postoji bludnja u smislu § 2. sl. c) k. z., koja bi ukidala kažnjivost djela, pa ni glede prisvojenog iznosa od preko 600 K, jer optuženi nije bio u bludnji, koja mu nije

Digitized by Google

dala u činu spoznati zločinstva. — nasuprot on jest bio svijestan o protivupravnosti svoga čina. te je u zloj nakani htio uzeti i doista uzeo baš upitni rubac sa cijelom gotovinom, koja se u njem nalazila t. j. s novcem, kolikogod ga bilo.

Ništovna žalba kr. državnog odvjetništva. utemeljena na toč. 9. sl. a) i b), dotično toč. 11. § 277. k. p., ukazuje se stoga osnovanom, prema tomu valja uvaživši je po § 284. toč. 3. k. p. osudu presudnog suda ukinuti i suditi, kako je navedeno u dispositivnom dijelu ove vrhovne osude, te podjedno odmjeriti kazan po § 179. k. z.

Priopćio Bć.

Iz upravne prakse.

Prilog tumačenju § 4. sl. b.) i c.) § 6. i § 29. zak. čl. XVI. ex 1870. pa § 3. sl. c.) i d.) § 6., 10. i 11. zak. od 30/IV-1880.

(Načelna rješidba kr. zem. vlade odjela za unutarnje poslove od 1/VIII-1914. br. 48763).

Protiv listine birača za izbor opć. odbora u N. Gr. za period od god. 1914—1917. uložiše Dr. U. i N. M. prigovore, što u listinu nisu uvršteni, premda su općinari posjednici, navodeći. da kad sl. c.) § 4. zak. čl. XVI. ex 1870. priznaje općinarom posjednikom onoga, koji ima posjed u općini. ali u njoj ne živi, da se logično mora smatrati takovim i posjednik, koji u općini živi; V. S. uložio je prigovor, što u listinu nije uvršten opć. pripadnik A. M.; Dr. Ž. uložio je prigovor, što u listinu nije uvršten, premda je kr. javni bilježnik i premda je u općini četiri godine naseljen; M. A. uložio je prigovor, što u listinu nije uvršten, iako je u zavičajnu svezu opć. primljen; J. B. uložio je prigovor. što on kao zajednički činovnik i ostali javni činovnici nisu u listinu uvršteni.

Sve prigovore osim onog Dr. Ž. i djelomično prigovora J. B. odbilo je općinsko poglavarstvo.

Protiv odluke opć. poglavarstva uložiše Dr. U. i N. M. za sebe. V. S. za A. M. i glede Dra. Ž., M. A. za sebe, (potonji upirući se na princip štečenog prava) i J. B. za sebe i drugove utok na kr. žup. oblast u P.

Kr. žup. oblast izdala je dne 8/IV-1914. pod br. 3814. ovo rješenje:

1.) Odbija se utok M. A. te se potvrđuje odluka opć. poglavarstva u N. Gr. od 4/III-914. br. 620. s razloga u njoj navedenih.

Ti razlozi odluke opć. poglavarstva jesu:

Prigovor M. A. ne uvažuje se, jer se je ustanovilo, da je njegovo primiće u zavičajnu svezu ove općine nastalo iz previda i bludnje, a na štetu države i općine, pak zato protivuzakonito i ništetno iz ovih razloga:

V. A., otac M. A., zamolio je svojom molbom od 29/III.-912. primiće u zavičajnu svezu sa cijelom svojom obitelji t. j. ženom M. i sinom M.

Ta je molba bila bez potanjeg ispitanja predložena opć. odboru, koji je zahtjevu molbe udovoljio zaključkom od 23/IV-1912. br. 54, ali se sada ustanovilo, da je molitelj postupao mala fide, a) jer je tražio, da se u žavičajnu svezu primi i njegov sin M., koji je rođen

Digitized by Google

god. 1886., premda je ovaj već bio punoljetan, b) jer je zahtjev za sina M. budući bez punomoći bio ništetan, c) jer je molitelj zatajio, da je njegov sin M. oženjen sa E. L. i da je iz tog braka poteklo dijete A. A. rođeno 19/IX-1910., d) jer je iskaz obiteljskih članova nuždan po § 6. zak. od 30/IV-1880. za ustanovljenje, dali je dotičnik kadar uzdržavati svoju obitelj, a to je molitelj u ovom slučaju zatajio, e) jer je povodom toga država izgubila biljegovinu od 6 K., a općina pristojbu od 12 K., pa se poradi toga ne ima M. A. upisati u listinu birača za izbor opć. odbora.

Podjedno je žup. oblast uputila opć. poglavarstvo, da ima usljed naknadno pronađenih dokazala zametnuti iznova raspravu o molbi V. A. za primiće u zavičajnu svezu, s kojom će uz primjenu ustanova § 43. zak čl. XVI. ex 1870. ishoditi ukinuće zaključka opć. odbora od 23/IV-1912. broj 54.

2.) Odbija se onaj dio utoka J. B., kojim traži za sebe kao kr. porezni blagajnik, dakle po svoj službi, da bude uvršten u listinu birača za izbor opć. odbora, a uvažuje se onaj dio njegovog utoka, kojim traži, ako se ne prizna njemu kao državnom činovniku aktivno i pasivno pravo izbora opć. odbora, da se i svi ostali u listinu birača uvršteni javni činovnici brišu iz spomenute listine, te se ukida napadnuta odluka opć. poglavarstva od 4/III-913. broj 6020 i određuje se, da se imadu iz listine birača brisati svi javni činovnici, dakle općinari po službi, koji izričitim primićem nisu primiti u svezu općine s razloga, što se takovi općinari po službi imadu po ustanovi sl. d. § 4. zak. čl. XVI. ex 1870. smatrati nestalnim općinarima, a ovi kao takovi glasom ustanova § 6. cit. zak. čl. ne imadu niti aktivnog niti pasivnog prava izbora u općini.

3.) Uvažuje se utok V. S. protiv odluke opć. poglavarstva od 4/3 1914. br. 620., kojom je usljed reklamacije kr. javnog bilježnika Dr. Ž. njemu priznalo aktivno i pasivno pravo izbora u općini i odlučilo, da se ima Dr. Ž. naknadno uvrstiti u listinu birača za izbor opć. odbora, jer da je Dr. Ž. naseljenjem u M. Gr. stekao zavičajno pravo u općini, te se ova odluka opć. poglavarstva ukida i odlučuje, da se Dr. Ž. kr. javni bilježnik ne ima naknadno uvrstiti u listinu birača za izbor opć. odbora s razloga, što se i on po svojoj službi ima smatrati nestalnim općinarom, dok nije izričitim primićem primljen u zavičajnu svezu općinsku, a naseljenjem t. j. mučke ne da se zavičajnost steći.

4.) Uvažuje se utok V. S. protiv odluke opć. poglavarstva od 3/4 1914. br. 620., kojom je opć. poglavarstvo uskratilo naknadno uvrštenje A. M. kao stanovnika općine u listinu birača za izbor opć. odbora, jer da A. M. ne plaća nikakovih nit državnih nit opć. daća, te se ukida rečena odluka opć. poglavarstva i određuje se, da se imade A. M. kao stanovnik općine naknadno uvrstiti u listinu birača s aktivnim pravom izbora s razloga, što je on po ustanovi sl. b. § 4. zak. čl. XVI. 1870. aktivno pravo izbora za izbor opć. odbora stekao.

5.) Odbija se utok odvjetnika dr. U. i N. M. odvjetničkog solicitatora, te se potvrđuje odluka opć. poglavarstva od 4/3-1913. br. 620. s razloga u njoj navedenih, kao i s razloga toga, što se ustanove sl. c.) § 4. i § 6. zak. čl. XVI. 1870. ne mogu primijeniti na dr. U., kako on to u svom utoku želi, naime da se kvalificira općinarom posjednikom, jer on ne posjeduje minimum od 20 kat. jutara zemljišta.

Digitized by Google

Protiv rješidbe kt. žup. oblasti uložiše zbog rješidbe o činovnicima A. Š. i S. E. te V. S. i drug., a Dr. U. i N. M., pa M. A. za sebe utok na kr. zem. vladu, odjel za unutarnje poslove.

Dr. V. i N. M. navedoše u utoku naročito. da je posjed od 20 kat. jutara s obzirom na § 29. cit. zak. čl. nuždan samo za pasivno izborno pravo općinara posjednika.

Kr. zem. vlada izdala je povodom podnesenih utoka otpisom od 1/VII-914. br. 48773 ovu načelnu rješidbu:

Kr hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada, odio za unutarnje poslove nalazi uvaženjem utoka A. Š., S. E., Dr. U. i N. M., a otputom utoka V. S. i dr. pobijanu odluku te kr. župan. oblasti od 8. travnja 1914. br. 5814., ostavljajući ju u neprigovorenom dijelu netaknutom, preinačit u onim dijelovima, kojima je 1.) preinakom prvomolbene odluke izrečeno, da se u listini birača uvršteni javni činovnici imadu iz nje brisat 2.) u suglasju s prvomolbenom odlukom odbijen zahtjev dr. U. i N. M. za uvrštenje u listinu birača, te odlučiti da se dr. U. i N. M. imadu uvrstiti u listinu iz reda birača, a zemaljski činovnici: učitelji i činovnici imovne općine te stalno namješteni opć. činovnici, da imadu ostati uvršteni u listinu iz reda birača, i to s razloga, što su: kr. zemaljski činovnici, učitelji, činovnici imovne općine i stalno namješteni općinski činovnici (opć. bilježnici) svojim stalnim namještenjem neosporno stekli zavičajno pravo u upravnoj općini N. Gr., pa kao zavičajnici ne trebaju posebno biti primljeni u opć. svezu, te se imadu u smislu okružnice kr. ovog zemaljsko-vladinog odjela od 20. ožujka 1913. br. 2544 smatrati, koliko na vlastitom posjedu ne obitavaju, općinarima kategorije pod b) § 4. zak. čl. 16. 1870. normirane, a kao takovima pripada im prema ustanovi § 6. rečenoga zakona aktivno pravo za ob. odbor.

Dok se dr. U. i N. N., koji su prema spisima vlasnici nekretnina, što leže u upr. opć. N. Gr. imadu po smislu navedene gori ovdašnje okružnice od 20. ožujka 1913. broj 2544 toč. 2. smatrati općinarima kategorije pod c) citiranoga § 4. zak. čl. XVI. 1870. te im kao takovima po § 6. istoga zakona pripuda izborno pravo u opć. odbor.

(Jedino bi im izberivost s obzirom na propis § 29. cit. zak. čl. bila uvjetovana još posjedom od 20 kat. rali. Napomena priopćitelja.)

Naprotiv pak nalazi kr. ovaj zemaljski vladin odio otputom utoka M. A. potvrditi onaj dio pobijane rečene odluke s kojim je u suglasju sa prvomolbenom odlukom općinskog poglavarstva u N. Gr. odlučeno, da utjecatelj kao punodoban bez posebne svoje molbe nije mogao steći zavičajnoga prava u općini N. Gr.

Priopćio: dr. Uroić.

Digitized by Google

Iz financijske prakse.

1.) I kućne zadruge mogu voditi parnice uz biljegovni oprost na temelju svjedodžbe siromaštva, koja je valjano ispostavljena u smislu zakonskih naređenja i pravodobno spisima raspravnim priklopljena.[1])

(Osuda upravnog sudišta u Bpestu od 11. rujna 1917. br. 5000 F 1917.)

Dne 24. ožujka 1917. obustavio je (mamisao) je Andrija K., kr. sudb. oficijal u B. više podnesaka i zapisnika — koji se u dalje iznesenoj odluci kr. financ. ravnateljstva u G. poimence spominju — u parnici zadruge S. kbr. 15/19 iz B. po kuće gospodaru Milici S. protiv t. t. Ludviga Hupfelda iz Wiena i drug radi izlučenja zaplijenjenih predmeta ispod ovrhe. Ukupno prihvaćena svota iznosila je 30 K 90 f., koju je kr. porezni ured u S. odmjerio pod K stavkom 96—1914.. a uz to ime povišice 123 K 60 f., ukupno dakle 154 K 50 f.

Protiv izdanog platežnog naloga prizvala je pravodobno spomenuta zadruga po svojoj kuće gospodarici Milici, pak u svom prizivu ističe, da je ona odmah kod svoje tužbe priklopila propisnu svjedodžbu siromaštva, na koje je osnovi ona i doista vodila parnicu prosto od biljega i to sa odobrenjem kr. kot. suda u B. Ona je doduše po njem kasnije bila pozvana da doprinese biljege u stalnoj svoti od 30 K 90 f., ali tvrdi da je to za nju nepravedno, jer da je taj poziv uslijedio temeljem osude kr. ug. upravnog sudišta u Bpestu od 19. veljače godine 1913. broj 16.666 F 1912., koju je kr. financ. ravnateljstvo u G. razaslalo svim kr. sudovima svojim dopisom od 10. VII. 1917. pod br. 19.924, dakle davno kasnije, nego li je ona podigla tužbu uz priklop propisne svjedodžbe siromaštva. Zato tvrdi, da se nje ne može ni ticati spomenuta osuda upravnog sudišta.

Kr. financ. ravnateljstvo u H. dobavivši sudbene raspravne spise nije uvažilo priziv stranke, nego ga je otputilo svojom odlukom od 23. ožujka 1915. broj 3277, jer je pristojba na temelju paragrafa 1, 89, 105 i tar čl. 48 I. 62 i 101, zbirke pristojbenih zakona i propisa od godine 1883. pravo ustanovljena, jer je valjalo podneske odnosno zapisnike u parnici prizvateljice protiv t. t. Ludziga Hupfelda iz Beča i drug radi izlučenja zaplijenjenih predmeta ispod ovrhe sp. biljegovati i to:

1. tužbu broj 574 sa jednim prilogom	K	3·30
2. zapisnik broj 1538 sa	„	1·—
3. priziv sa povratnom molbom br. 4625 gr.	„	5·—
4. zapisnik o preslušanju svjedoka br. 5619 odlukom	„	6·—
5. zapisnik broj 5225 gr. sa	„	1·—
6. utok broj 546 gr. sa	„	5·30
7. izvanrodni previdni utok br, 2493 sa	„	6·30
8. zapisnik broj 3802 gr. sa	„	1·—
9. zapisnik broj 445 gr. sa	„	2·—
ukupno dakle prikrata sa	K	30·90

Tvrdnja prizivateljice da ona nije dužna platiti ovu biljegovinu, jer da je u predmetnoj parnici uživala biljegovni oprost na temelju svjedodžbe siromaštva, ne može se uvažiti, jer je kr. ug. upravno

[1]) Vidi protivnu, slabiju osudu upravnog sudišta u Mjesečniku na strani 413. godine 1917.

Digitized by Google

sudište opetovano svojom osudom od 9. veljače 1913. broj 16.666 F 1912. izreklo načelo, da zadruge ne mogu voditi parnice na temelju svjedodžbe siromaštva. Temeljem ove osude pozvao Vas je kr. kotarski sud u Bru odlukom od 21. veljače 1914. broj 661 gr. na naknadno doprinesenje otpadajućih biljegovki, pak budući ste se tom pozivom oglušili, uslijedila je zakonita obustava.

Nezadovoljna s ovom odlukom podnijela je stranka pravodobno tužbu na kr. ug. upravno sudište u B-pestu, u kojoj iznosi iste razloge kao i u prizivu ističući naročito, da joj je kr. kot. sud u B. temeljem doprinesene propisne svjedodžbe siromaštva podijelio oprost od biljegovanja u njezinoj parnici, a uz to da je njezina parnica bila onda već dokončana, kada je izišla osuda kr. ug. upravnog sudišta broj 16.666—913., temeljem koje je ona bila pozvana na doprinesenje jednostavnih biljega, koji otpadaju na podneske, zapisnika i osudu u njezinoj parnici. Uza sve to tvrdi nadalje, da je ona doista najsiromašnija zadruga u cijelom B., koja jedva nekako životari. Moli stoga ponovo, da se platežni nalog u cijelosti ukine i pristojba makar putem milosti otpiše.

Nakon što su pribavljeni svi raspravni spisi, podnesena je tužba sa svim prilozima kr. ug. upravnom sudištu u B-pestu, koje ju je kratko iza toga povratilo kr. financ, ravnateljstvu u G. s uputom, neka dade ustanoviti, kolika je nepokretna imovina tužiteljne zadruge, te od koliko se članova sastoji zadruga. Nakon pribavljenih zatražnih podataka, podneseni su ponovo svi raspravni spisi upravnom sudištu, koje je na tužbu spomenute zadruge izdalo — kako sa pravnog tako i sa pristojbenog gledišta — ovu posve temeljitu i iscrpno obrazloženu rješidbu:

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 11. rujna 1917. obdržavonoj javnoj sjednici u raspravu pristojbenu stvar zadruge S. kbr. 16/19 iz B., u kojoj je kr. financijalno ravnateljstvo u Gospiću odlukom od 23. ožujka 1915. broj 3277 otputilo priziv podnesen protiv biljegovnoj pristojbi od 154 kr. 50 fil. odmjerenoj kod kr. poreznog ureda u Senju u pop. K. od godine 1914. pod stav. broj 95, izreklo je uslijed tužbe spomenute stranke ovu

Osudu:

Kr. ug. upravno sudište uvažuje tužbu te rješava tužiteljnu zadrugu obveze platoža pristojbe.

Razlozi:

Žalbenu molbu za riješenje od obveze plateža pristojbe valjalo je uvažiti.

Nema zakonskog naređenja glede toga, da zadruga ne može na pravu siromaštva uživati biljegovni oprost. Kr. ug. upravno sudište je doduše u rješidbama, donešenim u više konkretnih slučajeva, izreklo, da zadruzi ne može na pravu siromaštva pripadati biljegovni oprost, jer zadruga po svom ustrojstvu mora da raspolaže barem sa tolikim imetkom, da dohodak od njega premašuje običnu nadnicu, no u konkretnim slučajevima donesene rješidbe ovog sudišta ne mogu služiti općenitim pravnim vrelom, kod rasuđivanja ovog pitanja pako može se to manje generalizirati, što lako mogu nastati takovi slučajevi, da imetak koji je prvobitno odgovarao propisima glede ustrojstva, ne može nakon decenija uslijed toga, što su se promijenile gospodar-

Digitized by Google

ske prilike ili što je povećao broj članova zadruge, producirati ni onog dohotka, koji prema broju članova odgovara običnoj nadnici.

Tečajem dokaznog postupka koji je određen u nazočnom slučaju bi ustanovljeno, da tužiteljna zadruga osim jedne kućice imade svega samo 1 jutro 119 četvornih hvati zemljišta od čega 194 hvati neplodno zemljište, ostalo zemljište pak sastoji od oranice, katastralni čisti prihod koje iznosi 6 kr. 98 fil. Sama zadruga sastoji se od tri člana. Imetak od 3 člana sastojeće zadruge je dakle i onda ako se u razmjeru na nekretninama uzmu u računu i pokretnine (životinje itd.) svakako tako neznatan, da se ovdje ukazuje prihvatljivom po zadruzi predložena svjedodžba siromaštva koja je u ostalom propisno ispostavljena, to više, što glasom te svjedodžbe siromaštva ukupni dohodak zadruge ne dosiže ni one obične nadnice. koja je u mjestu običajna, pa stoga je valjalo ustanoviti biljegovni oprost tužiteljne zadruge, u upitnoj parnici, te ju riješiti obveze plateža žaljene pristojbe.

KNJIŽEVNOST.

Uredovna zbirka šumarskih propisa.

Ovo je djelo izdala kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odjel za narodno gospodarstvo. Zajedno s građom uredio ga je i vlastitim tumačenjem te rješidbama popratio dr. Antun Goglia, odsječni savjetnik kr. zemaljske vlade i učitelj šumarskoga zakonoslovlja u kr. šumarakademiji u Zagrebu. U svemu 834 stranice.

Prema statističkim podacima od god. 1905. ima šumâ u Hrvatskoj i Slavoniji 2,614.495 jutara. Već ova brojka sama dokazuje nam, kako velik narodni imetak leži u našim šumama. Velika važnost šumâ u kućanstvu pojedinih ljudi i cijelih naroda nalaže državi, da nastoji oko uzdržanja šuma. Ovo načelo zahtijeva, da se vlasnik šume do neke mjere stegne u uživanju šume, a to je s tim nužnije, što privatni interesi vlasnika šume nisu uvijek u skladu s općim boljkom. Stoga šumsko zakonarstvo uređuje pravo nadzora, koje pripada upravnim oblastima u pogledu šuma. Provedba načela vrhovnog državnog nadzora važna je u svako doba, a danas pogotovo, kad je vrijednost ogrjevnog i tehničkog drva tako silno porasla, da zavodi vlasnika i na prekomjerno izrabljenje pa i na pustošenje šuma. Stoga je baš danas bio pravi čas, da bude izdano djelo o postojećim šumarskim propisima. Time dobivaju u jednu cjelinu svrstane sve propise vlasnici šuma, pa i upravne i sudbene oblasti, koje treba da te propise točno poznaju, da ih brzo i ispravno mogu primjenjivati. Povrh toga trebalo je takovo djelo pružiti i slušačima kr. šumarske akademije u Zagrebu, da im se olakša studij šumskih zakona i praktične šumske uprave. Taj cilj nastojao je polučiti pisac zbirkom, kojom nas je evo obdario.

Dr. Antun Goglia bio je najpozvaniji da se lati ovoga mučnog posla i kao mnogogodišnji pravni izvjestitelj u vladinom šumarskom odsjeku i kao vrli učitelj šumskih zakona i praktične uprave u kr. šumarskoj akademiji u Zagrebu. Dr. Antun Goglia nije u tom poslu novajlija. Već godine 1900. obdario je stručnu književnost uz vrlu saradnju pok. zemalj. šumarskog nadzornika Andrije Borošića knjigom

Digitized by Google

„Zakoni i naredbe šumske uprave i šumskoga gospodarenja". Kako je od tada minulo već 17 godina, te izdano na polju šumarskoga zakonoslovlja više zakona i naredaba, pa se razvila i judikatura, a mnogo je propisa stalo i izvan snage, — to je nastala zaista prijeka potreba, da bude izdana nova zbirka tih propisa.

Na ovom mjestu ne kanimo se baviti podrobnom kritikom ovoga djela, već želimo samo u kratkim crtama zanimane krugove letimice upoznati sa sadržajem knjige.

Cesarskim patentom od 24. lipnja 1857. uveden je na snagu za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju šumski zakon od 3. prosinca 1852. Pisac je posvetio veliku pažnju tumačenju ovoga zakona. Svaki paragraf protumačen nam je upotrebom postojeće stručne literature. Pridodani su svi na pojedinu pravnu normu zasijecajući noviji koliko zakonski toliko naredbeni propisi. Tu nalazimo dragocjeni materijal normativnih upravnih i sudbenih rješitaba. Držimo, da će ovaj mučni rad piščev uvelike pridonijeti valjanom razumijevanju i dobroj praktičnoj primjeni šumarskih propisa.

Drugo poglavlje posvećeno je organizaciji šumarsko-tehničke službe. Tu je obraćena osobita pažnja zakonu od 22. siječnja 1894., kojim se uređuje šumarsko-tehnička služba kod političke uprave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji kao i zakonu od 26. siječnja 1901., te provedbenoj naredbi k prvo navedenom zakonu. Ovdje će šumarski tehničari naći na okupu sve propise, koji se tiču njih i njihove službe.

Treće poglavlje radi o stručnoj upravi i šumskom gospodarenju u šumama, koje stoje pod osobitim javnim nadzorom. Tu se radi o šumama gradova, trgovišta, raznih općina i raznih kategorija posjednika (zakladne šume, nadarbinske itd.).

Propisima o sastavu gospodarstvenih osnova i programa priklonjena je osobita pažnja.

Od aktuelne važnosti jesu u IV. poglavlju saopćeni propisi o procjeni i o prodaji stabala, kod kojih se radi o velkim, često milijunskim kupovninama. Tu je potrebno dobro poznavanje propisa, a da ne štetuje interes pod oblasnim nadzorom stojećih vlasnika šuma. Zato je pisac dobro učinio, da je iznio potanke propise također i o dražbenim uvjetima kod prodaje stabala iz šuma krajiških imovnih općina i zemljišnih zajednica.

Zemljišne zajednice imadu velike glavnice, koje su namaknute prodajom stabala iz njihovih šuma. U V. poglavlju skupljeni su u jednu cjelinu svi propisi, koji se odnose na taj veliki narodni imetak, koji opseže možda kojih 10,000.000 kruna. Dobra upotreba tih glavnica može mnogo pridonijeti blagostanju ovlaštenika zemljišnih zajednica. Narod je došao do spoznaje, da taj glavnični imetak nema služiti samo na korist današnje generacije, već da ga valja sačuvati i za potomstvo. Radosna je pojava, da zemljišne zajednice svoje glavnice sada rado upotrebljavaju za nabavu šuma, livada i pašnjaka. Time se osigurava narodu opskrba drvima za ogrjev i za građevne svrhe, dok se nabavom livada i pašnjaka, koji se potonji melioracijom također pretvaraju u livade, podupire intenzivnije marvogojstvo, koje je narodu našem izvorom zamašnih prihoda. Tako je postalo toli mukotrpno provedenje uređenja zemljišnih zajednica od vanredne važnosti za podignuće narodnoga blagostanja.

Digitized by Google

Kako sve do danas još nemamo jedinstvenog upravno-kaznenog postupnika, već su glede toga propisi rasijani u pojedinim zakonima i naredbama, pa i praksom ustaljeni, — milo nam je, da je pisac tome priklonio puno brige u poglavlju VI. obradivši pitanje o izricanju presuda s ogluhe i kaznenim odredbama u upravnom postupku.

Ova zbirka ne bi bila potpuna, kad ne bi pisac u poglavlju VII. uvrstio i rastumačio propise o uređenju bujicâ (vododerina).

Porastom pučanstva sve su se više zatirale šume, a krčile gore, da se ovako dobivena zemljišta intenzivnije upotrebljavaju bud za pašu, bud za druge težatne svrhe. Time se je doduše polučila časovita korist, ali su se za buduće otvorili putevi elementarnoj sili vode, koja je gorsko tlo isprala i otplavila u dolove svu crnicu i plodovitu zemlju. Padajući kiša i snježnica nije sprečavana više šumom u svom naglom toku, te je pretvorena u bujice, često silnom snagom razvalila zgrade i opustošila tlo. Kod nas se ponajjače na Krasu opažaju žalosne posljedice krčenja šuma. Zato je kod nas zakonom prihvaćen šumarski sustav uređenja bujica. Tu imadu šumarski tehničari teško ali zahvalno djelovanje, pak treba da budu potanko upućeni u postojeće propise, a te će u ovom djelu potpuno sakupljene naći.

S osobitim zanimanjem pročitali smo poglavlje VIII., koje sadrži propise o upravi šuma krajiških imovnih općina. Tu nam se redom nižu propisi, iz kojih izbija jasna slika o postupku i razvoju imovnih općina u hrv.-slav. vojnoj Krajini. Krajiške imovne općine sa svojim velikim šumskim i novčanim glavnicama važan su faktor u narodnogospodarstvenom pogledu. Stoga je bilo prijeko potrebno, da budu svi propisi, koji se odnose na upravu tog velikog narodnog imetka, u jednu cjelinu prisakupljeni. Činovnicima i službenicima (lugarima) gospodarstvenih ureda krajiških imovnih općina osobito će poslužiti ovaj dio zbirke, jer će tu naći sve propise organizatorne pa i one, kojima je uređen njihov službeni odnošaj prema imovnoj općini. Ne manje zadovoljit će krajiške pravoužitnike tumač „Naputka A“ o uređenju načina i opsega zajedničkoga uživanja šuma i šumskoga tla. Što se više udaljujemo od doba opstanka vojne Krajine, to više blijedi slika bivših krajiških odnošaja i opstojavšeg pravnog stanja.

Prema zakonu od 8. lipnja 1871. o otkupu prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvoda, što no su ga imali krajiški stanovnici u šumama bivše vojne Krajine, ustanovljeno je, da se pod ovlaštenicima, kojima ta prava pripadaju, imadu — negledeći na općine kao jurističke osobe — razumijevati oni stenovnici, kojima je to pravo već za vremena vojne Krajine pripadalo na temelju zakona od 3. veljače 1860. Takovi ovlaštenici jesu: 1. Krajiške obitelji, koje su do 8. lipnja 1871. u zadružnoj vezi živjele; 2. Krajiške obitelji, koje doduše nisu sačinjavale prave krajiško zadruge, no koje su u svoje vrijeme ispunjavale dužnosti i obveze davanja vojnika. Prema tome traži se za pravoužitništvo na uživanje šuma u bivšoj vojnoj Krajini dvostruka kvalifikacija, na ime stvarna (krajiški posjed) i osobna (članstvo obitelji, koja je bila obvezana na davanje krajiških vojnika). Ovo pravo dalo je Njag. Veličanstvo krajišnicima kao uzdarje za njihove požrtovne iznimne vojničke službe.

Kod krajiških imovnih općina imademo krajiško pravoužitništvo, kod zemljišnih zajednica ovlašteništvo po zakonu od 25. travnja 1894. o uređenju zemljišnih zajednica. Za potonje ne iziskuje zakon — osim

Digitized by Google

možda kod plemićkih zemljišnih zajednica — niti kakove osobne kvalifikacije, jer je ovlašteništvo vezano samo o vlasnost ovlaštenog zemljišta. Ova dva pravna instituta zamjenjuje se vrlo često, pa to zadaje mnogo nepotrebna posla upravnim oblastima. Naročito si svojataju doseljenici — nekrajišnici kao pravni sljednici krajiških posjeda pravoužitništvo i traže unos u katastar pravoužitnika. U tim pitanjima odlučuje stranom gospodarstveni uredi krajiških imovnih općina, stranom upravne oblasti. Bez poznavanja prakse i judikature gotovo se razna zamršena pitanja ne mogu rješavati. Pisac bavi se kao vladin referent ovim pitanjima mnogo godina, te je u njima stekao tako bogate iskustvo, da je zadužio mlađe radnike na tom polju, što im je ovim djelom stavio na raspolaganje rezultate svoga specijalnoga rada.

U IX. poglavlja iscrpeni su svi propisi o šumskoj nastavi, šumarskoj statistici, o izmjerama nekretnina zemljišnih zajednica, o namještenju ratnih invalida itd.

Svu pomnju i veliki trud priklonio je pisac alfabetskom i brojevnom kazalu, jer se bez takovih kazala ne mogu brzo upotrebljavati zbirke ovakove vrste.

Ovaj letimični prikaz „Uredovne zbirke šumarskih propisa“ zasvjedočuje, da je pisac stavljenu sebi zadaću izvrsno riješio, pak će svi zanimani krugovi radosno pozdraviti ovaj njegov krasni božićni dar. Svojim neumornim radom i tako velikim i rijetkim razumijevanjem kao što ga je pisac pokazao i u ovom svome djelu, zadužio je sve stručne krugove.

Knjigu je štampala kr. zemaljska tiskara u Zagrebu, te joj lijepa oprema služi na čast.

Knjiga se može nabaviti kod ravnateljstva pomoćnih ureda kr. zemaljske vlade odjela za narodno gospodarstvo.

Fr. Haladi.

Zakonodavstvo.

ZAKON

o djelomičnom preinaćenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika.

Članak I.

Opći građanski zakonik od 1. junija 1811., uveden carskom poveljom od 29. novembra 1852., preinačuje se i popunjuje kako slijedi:

DIO PRVI.

Naređenja o osobnim i obiteljskim pravima.

(Nastavak.)

Odsjek V.

Skrb za maloljetnike, koji su pod očinskom vlasti.

§ 9.

(4. a. n. I., § 174. ug. o.)

§ 178. o gr. z. glasit će:

Ako otac zlorabi svoju vlast ili ne ispunjava dužnosti s tom vlasti skopčane ili se ogriješi nepoštenim ili nečudorednim vladanjem, može

Digitized by Google

zatražiti pomoć u starateljske oblasti nesamo dijete samo, nego i svatko tko to saznade, naročito najbliži srodnici.

Starateljska će oblast izvidjeti predmet pritužbe i izdati odredbe primjerene okolnostima ; napose može oca staviti pod svoj nadzor i izjednačiti ga s tutorom što se tiče uprave imutkom ili što se tiče skrbi za osobu djeteta.

§ 10.

(§ 5. a. n. I.)

Iza § 178. o. gr. z. vrštava se : § 178/a.

Ako je koji zavod ili društvo za zaštitu ili za njegovanje djece preuzelo njegu i odgoj zlostavljenoga, ostavljenoga ili zapuštenoga djeteta ili djeteta, kojemu roditelji ne pružaju potrebnoga nadzora ili odgoja, može starateljska oblast na prijedlog zavoda ili društva nakon učinjenih izviđaja i saslušanja roditelja izreći, da se dijete prije svršetka odgoja njegova može protiv volje zavoda ili društva ovomu oduzeti samo s privolom starateljske oblasti.

Odsjek VI.

Briga za djecu u slučaju rastave ili raspusta ženidbe.

§ 11.

(§ 6. a. n. I., § 169., 170., 179. ug. o.)

Ako se supruzi kod rastave ili raspusta ženidbe ne slože uz odobrenje starateljske oblasti o njezi i uzgoju svoje djece, odlučit će ova oblast o tome, da li će se sva djeca ili koja će se djeca ostaviti ocu ili pako materi. Pri tom će se oblast obazirati na posebne prilike onoga slučaja ter paziti na interese djece, zvanje, ličnost i svojstva roditelja kao i na uzroke rastave ili raspusta. Drugi ženidbeni drug bit će pored toga vlastan lično općiti s djetetom. Starateljska oblast može to općenje točnije urediti.

Troškove uzgoja imade namirivati otac.

Ako li se promijene prilike, može starateljska oblast bez obzira na svoje prijašnje odredbe ili na uglave supruga izdati nove odredbe, koje su potrebne u interesu djece.

§ 12.

(§ 7. a. n. I.)

Naređenja posljednjega stavka §-a 11. primijenit će se i na one slučajeve, u kojima je uzgoj djece prije pravne snage ovoga zakona uređen bio sporazumkom roditelja ili odredbom oblasnom.

Odsjek VII.

Pobijanje zakonitosti poroda.

§ 13.

(§ 202. a. n. III., § 92. ug. o., § 1592. nj. B. C. B. čl. 252., 255., 314 švic. Z. G. B.)

U §-u 120. o. gr. z. stavljaju se mjesto riječi : „prije nego prođe šest mjeseci" riječi : „prije nego li mine 180-ti dan".

U §-u 138. o. gr. z. stavljaju se mjesto riječi : „sedmoga mjeseca poslije sklopljene ženidbe ili desetoga mjeseca" riječi : „nakon što je minulo 180 dana, otkad je sklopljena ženidba, i prije nego li mine 300-ti dan".

Digitized by Google

U § 163. o. gr. z. stavljaju se mjesto riječi: „ni manje od šest ni više od deset mjeseci" riječi: „ni manje od 180 ni više od 300 dana".

U dvorskom dekretu od 15. junija 1835. br. 39 zb. pr. zak. (dodatak br. 30. k općem građanskom zakoniku) stavljaju se mjesto riječi „desetoga mjeseca poslije sudbene rastave" riječi: „300 dana poslije sudske rastave".

§ 14.

(§ 6. a. n. III., §§ 92.—94. ug. o., §§ 1594. i 1598. i sl. nj. B. G. B.)

§ 158. o. gr. z. glasit će:

Zakonitost djeteta, rođenoga u zakonskom roku može muž osporavati najdalje u roku od tri mjeseca, iza kako je saznao za porod. To biva tužbom, uperenom protiv skrbnika postavljenoga da brani zakonitost poroda, u kojoj imade muž dokazati, da nije moguće, da je dijete po njemu začeto.

Niti preljub materin niti njezina tvrdnja, da je njezino dijete nezakonito, ne mogu sami po sebi oduzeti djetetu prava zakonitosti poroda.

Ako je muž maloljetan, može njegov zakoniti zastupnik vršiti to pravo osporavanja zakonitosti poroda u roku od tri mjeseca otkako saznade za porod.

Ako muž oboli na duhu, prije negoli mine rok za osporavanje, može njegov zakoniti zastupnik vršiti to pravo u roku od tri mjeseca, pošto primi vijest o porodu i da dijete nije od muža. Ako li je za to znao prije svojega imenovanja, računa se taj rok od njegova imenovanja.

Ako zakoniti zastupnik propusti u gornjem roku osporiti zakonitost poroda, smatra se, da muž nije imao valjanoga zastupnika.

Ako li maloljetni muž postane punoljetnim ili ako na duhu oboljeli muž ozdravi, prije negoli mine rok za osporavanje, tada im teče nov tromjesečni rok od polučene punoljetnosti odnosno od uspostave svojevlasnosti ili ozdravljenja.

Ako je muž odsutan iz Evrope, ne teče rok za osporavanje, dok se on kući ne povrati.

§ 15.

(§ 7. a. n. III.)

§ 159. o. gr. z. glasit će:

Ako je muž umro, prije nego je minuo rok za osporavanje zakonitosti, ili ako se od poroda djeteta trajno ne zna za njegovo boravište, može svoju zakonitost osporavati i samo dijete. Za to je potrebna i privola materina, ako ona još živi. Pravo tužbe prestaje minućem jedne godine nakon postignute punoljetnosti.

Tako isto mogu i nasljednici, kojima bi se krnjila njihova prava, u roku od tri mjeseca nakon smrti muževe sa spomenutih razloga osporavati zakonitost poroda djeteta, ako je muž umro, prije negoli je minuo rok za osporavanje zakonitost poroda djetetova.

I u ovim se slučajevima diže tužba protiv skrbnika, koji se postavlja, da brani zakonitost poroda.

(Nastavit će se).

Digitized by Google

VJESNIK.

(Iz Pravničkoga društva). Dne 20. prosinca 1917. održana je redovna sjednica upravnoga odbora našega društva. Ponajprije blagajnik izvješćuje o izvršenju odborskih zaključaka i o stanju blagajne.

Zatim se s koncem god. 1917. prima istup ovih članova: Franje Podgajskoga, Ilije Slankamenca, Milousta Smodića, Viktora Körösképyia, Ivana Semitekola.

Urednik Mjesečnika opširno izvješćuje o dopisu tiskare, kojim se povisuju troškovi štampanja za društveno glasilo. Nakon svestranog raspravljanja zaključio je odbor:

1) da se s obzirom na manji broj članova snizi naklada Mjesečnika na 1500 primjeraka; 2) da se predsjedništvo ovlašćuje na konačan odgovor s pogledom na zahtjeve tiskare; 3) da se reducira opseg Mjesečnika, koji treba da izlazi u dvobrojevima.

Na ovaj potonji zaključak o redukciji opsega lista bio je odbor nažalost primoran neumolnim razlozima štednje. Troškovi štampanja porasli su do nevjerojatne i nikad neslućene visine, a što je još gore, u sadanjim prilikama čekaju nas, žalibože, još nove povišice štamparskih troškova. Povišenje članarine i pretplatnine pak ne bi obećavalo u ovoj par znatnog porasta društvenih prihoda, kad se pomisli, kako se već sadanja članarina slabo plaća, a iz nekih krajeva naše domovine gotovo ništa i ne pritječe, te bi se moglo dogoditi, da izgubimo još više članova. Kad odbor ne bi bio odredio znatnu redukciju opsega našega glasila, zaprijetila bi bila opasnost, da bismo morali usred godine obustaviti izdavanje lista. Zato se odbor pouzdano nada, da će društveni članovi potpuno shvatiti ovu odredbu njegovu.

Podjedno je na prijedlog urednikov zaključio odbor, da s obzirom na opću skupoću povisi dosadašnji upravo vanredno maleni honorar za patriotičke suradnike Mjesečnika tako, da se odslije za štampani arak izvorne radnje plaća 60 K, prijevoda 30 K, a praktičnih izvornih slučajeva 40 K.

* * *

U odborskoj sjednici od 5. veljače 1918. uzet je na znanje izvještaj gg. predsjednika i urednika Mjesečnika o novom ugovoru sa tiskarom u pogledu štampanja društvenoga glasila.

Glavna skupština Pravničkoga društva urečena je za nedjelju dne 24. veljače 1918. u 11 sati prije podne u sveučilišnoj zgradi u dvorani za državne ispite (I. kat desno). Dnevni red glavne skupštine bit će prema § 17. društvenih pravila ovaj:

1. Čitanje odborskih izvještaja za god. 1917.

2. Izvješće s prijedlogom revizora o pregledanju društvenih računa od god. 1917.

3. Ustanovljenje proračuna za god. 1918.

4. Izbor dvojice pregledatelja i dvojice zamjenika za ispitanje društvenih računa za god. 1918.

Prima se tajnički izvještaj za glavnu skupštinu. Prima se osnova proračuna za god. 1918.

Primaju se novi članovi i to s 1. siječnja 1917.: Ivan Krznarić, svrš. pravnik u Přemyslu; a s 1. siječnja 1918.: 1. Niko Koprivica,

Digitized by Google

sud. pristav u Zenici; 2. Velizar Radivojević Vačić, odvj. perovoda u S. Karlovcima; 3. dr. Josip Müller, odvjetnik u Zemunu; 4. dr Ljubomir Peleš, odvjetnik u Tuzli; 5. dr. Mihajlo Žokalj, sud. pristav u Mostaru; 6. dr. Zdravko Lenac, odvjetnik u Vrbovskom; 7. dr. Emil Fein, sud. pristav u Sarajevu; 8. dr. Sumbul Alijas, sud. pristav u Čajnici.

Prima se sa 31. prosinca 1917. istup ovih članova: Petra Radeke, dra. Đorđa Marića, Stjepana Buzolića, Branka Marića.

Brišu se ovi članovi: dr. Srećko Zuglia, dr. Pero Perić, Mijat Dimovlć, dr. Stevan Milčić, dr. Stevan Milić i dr. Nikola Cvijanović.

† Dr. Ivan Strohal. U prosincu 1917. je poslije kratka bolovanja umro dr. Ivan Strohal, vijećnik kr. banskoga stola, sveučilišni docent i pravi član Jugoslavenske akademije. Pokojnik se rodio 29. srpnja 1871. na Orehovici u kotaru sušačkom od oca Petra, koji je bio onda inženjer kod Lujzinske ceste. Budući da je bila Lujzinska cesta god. 1876. napuštena od društva, koje ju je onda uzdržavalo, bili su svi službenici umirovljeni. Taxo i otac Ivanov, koji se je stoga povukao na svoje malo imanje u Stativama kraj Karlovca. U Stativana nije bilo tada pučke šokole, pa je tako mali Ivan navršio 11. godinu, a da nije znao ni čitati ni pisati. Stariji brat Rudolf koji je bio tada profesor u riječkoj gimnsziji, uze ga stoga poučavati u ferijama god. 1882. za pučku školu, te ga na koncu ferija odvede u pučku školu u Završje, gdje je položio ispit za četvrti razred pučke škole. Potom ga je poveo na Rijeku i zatim u Rakovac u gimnaziju. U gimnaziji je bio uvijek prvim djakom. A i sveučilišne nauke nauke, koje je polazio u Budimpešti i Zagrebu, svršio je s izvrsnim uspjehom. Već kao slušač prava istaknuo se neobičnom marljivošću. Gotovo sve radnje, za koje su se mogli natjecati slušači prava, izradio je uvijek najbolje i dobio uvijek prvu nagradu. Promoviran je bio na čast doktora prava nekoliko tjedana iza dovršenih pravnih nauka.

Na naučni rad potaknuo ga je stariji brat Rudolf, te je već rano počeo pisati manje, ali vrlo dobre članke za „Mjesečnik“ i za druge časopise. No pravi svoj naučni rad, koji je sastojao u kultiviranju filozofije i povijesti prava, razvio je u Jugoslavensko akademiji. Napisao je više radnja za „Rad“, za Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, za Monumenta historico-juridicu, koje su pravi biser naše pravne znanosti i koje su mu pronijele glas vrlo ¡ozbiljna naučenjaka također u stranom svijetu, te koje će imati trajnu vr jednost. Za njegove naučne zasluge izabrala ga je Jugoslavenska akademija najprije članom-dopisnikom i kasnije pravim svojim članom. U činovničkoj karijeri dotjerao je do bansko-stolnoga vijećnika. Povrh toga je bio sveučilišnim docentom za rimsko pravo i ispitačem za prvi i drugi pravno-historijski državni ispiti. Umr'o je u naponu muževne dobe oduživši se časno svojoj domovini. Nad njegovim grobom oprostili su s njim u ime Jugoslavenske akademije njen član dopisnik dr. M. Kresser, zamjenik ravnatelja kr. zem. statističkog ureda. Pravničko naše društvo, kojemu je glasilo dični pokojnik uresio vrlo mnogim dragocjenim raspravama, poglavito iz područja seljačkoga prava, pravne povijesti i pravne filozofije, zadržat će mu trajnu svijetlu spomen. Vječna slava Ivanu Strohalu!

(Previšnja odlikovanja). Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjim rješenjem od 21. listopada t. g. u priznanje odličnog službovanja za vrijeme rata pokojnom banskom savjetniku Žigi vitezu Maraviću komturnom krstu reda Franje Josipa premilostivo podijeliti zvijezdu i ratnu dekoraciju, a u priznanje odličnog službovanja

Digitized by Google

za vrijeme rata tajniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Arturu Femenu, **viteški krst reda Franje Josipa sa ratnom dekoracijom.**

(U Bosni i Hercegovini). Njegovo se ces. i kralj. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo previšnjim rješenjem od 28. septembra o. g. podijeliti viteški krst reda Frana Josipa s ratnom dekoracijom u priznanje izvrsnog službovanja u osobitoj službi financijskom tajniku Iginiju Randi, kod računarskog i stručno računarskog odsjeka ministarstva financije.

Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo je Previšnjom odlukom od 16. decembra 1917. blagoizvoljelo premilostivo podijeliti bosansko-hercegovačkom dvorskom savjetniku Pavlu Wicheru komturni krst ordena Franje Josipa.

Njegovo c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je premilostivo podijeliti:

vitčški krst ordena Franje Josipa sa ratnom dekoracijom
za priznauje odličnog izvršavanjb službe u naročitoj upotrebi:
bosansko-hercegovačkom financijskom tajniku dru Bernhardu Czerkaneru.

(Imenovanja). Njegovo ces. i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjim rješenjem od 16. prosinca 1917. odsječnoga savjetnika kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske žemaljske vlade dra. Franju Emila pl. Šmodića najmilostivije imenovati predsjednikom kr. zemaljskoga ureda za osiguranje radnika u Zagrebu u VI. činovnom razredu sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 12. siječnja 1918. premilostivo imenovati: naslovne banske savjetnika Gustava pl. Koritića i dra. Milana Novaka banskim savjetnicima kr. hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, te naslovne odsječne savjetnike rečene zemaljske vlade Kostu Zastavnikovića i dra. Gustava Franka kao i tajnike zemaljske vlade dra. Gavru Gojkovića i dra. Antuna pl. Markovića odsječnim savjetnicima kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade sa sustavnim berivima.

Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 12. siječnja t. g. premilostivo imenovati sa sustavnim berivima: sudbenoga vijećnika I. razreda kod kr. sudbenog stola u Zagrebu Josipa Pobora i predsjedničkoga tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice dra Julija Srkulja vijećnicima kr. hrv.-slav.-dalm. banskoga stola; sudbenoga vijećnika I. razreda u Ogulinu Franju Latkovića predsjednikom kr. sudbenoga stola u Varaždinu; sudbenoga vijećnika II. razreda i upravitelja kr. kotarskog suda na Sušahu Dmitra Šobata sudbenim vijećnikom I. razreda, ostavivši ga na njegovu dosadanjem mjestu.

Ujedno blagoizvoljelo je Njegovo Veličanstvo najmilostivije odobriti, da sudbeni vijećnik I. razreda dr. Petar Bralić bude premještdn od kr. sudbenog stola u Gospiću k onomu u Varaždinu, a kotarski sudac Vladimir Buzadžić u službovanju kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, k sudbenom stolu Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je svršene pravnike Stjepana Dolušića, Zdravka Dragića i Ivana Hrženjaka imenovati adjutiranim perovodnim vježbenicima u opsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade; povjerititi kr. kotarskom pristavu I. rizreda Branku Plavšiću, upravu kr. kotarske oblasti u Pregradi.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnaša je dra. Branka Mrvoša, kr. sudbenog prislušnika kod kr. kotarskog suda I. u Zagrebu, te dra. Zvonimira Vargovića, kr. sudbenog prislušnika kod kr. kotarskog suba u Koprivnici, imenovati kr. sudbenim pristavima II. razreda i to: dra. Branka Mrvoša za kr. kotarski sud I. u Zagrebu, a dra. Zvominira Vargovića za kr. kotarski sud u Koprivnici; prislušnicima u opsegu kr. ban-

skog stola pravne vježbenike i to: Veljka Prebega i Rudolfa Kosa kod kr. sudb. stola u Zagrebu, Roberta Krausa, kod kr. kot. suda I. u Zagrebu, Bogdana Glumca, kod kr. kot. suda u S. Karlovcima, Otona Spieglera kod kr. kot. suda u Koprivnici, Ivana Baukovića kod kr. kot. suda u Jastrebarskom, Janka Petrečiju kod kr. kot. suda u Krapini.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije riješio je kr. banskog savjetnika Franju Haladia na vlastitu molbu agenda predsjednika „Zemaljskog povjerenstva za krmu", te predsjednikom tog povjerenstva imenovao Celsa Cavalieria, kr. vladinog odsječnog savjetnika.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je temeljem § 10. zakona od 6. travnja 1906. „o ribarstvu u slatkim vodama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji", članom županijskog povjerenstva za uređenje ribolovnih prava u području županije virovitičke Milorada Uzelca, kr. sudbenog vijećnika I. razr. u Osijeku, a članom zamjenikom Stjepana Miloševića, kr. sudbenog vijećnika I. razr. u Osijeku.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je u „Zemaljsko gospodarsko povjerenstvo za šumske proizvode u Zagrebu" imenovati: predsjednikom Milana baruna Turkovića, veleposjednika u Zagrebu; potpredsjednicima: Marka grofa Pejacsevicha, veleposjednika u Našicama i Rudolfa Pilepića, trgovca drvima u Zagrebu; zatim redovitim odbornicima: gg. Marina pl. Bonu, odsječnog savjetnika kr. zemaljske vlade; Gjuru Cesarića, kr. zemaljskog šumarskog nadzornika u Zagrebu; zamjenikom Vilima Čmelika, kr. zemaljskog šumarskog nadzornika u Zagrebu; zatim Jovana Metlaša, nadšumarnika u Mitrovici; zamjenikom Rudu pl. Rukavinu, nadšumarnika u Novoj Gradiški; zatim Artura baruna Guttmanna, veleposjednika u Belišću; Belu Majera, šumarskog nadzornika u Donjem Miholjcu; dra. Ljudevita pl. Josipovicha, župana pl. općine turopoljske, veleposjednika u Vel. Gorici; dra. Vladimira baruna Turkovića, veleposjednika u Kutjevu; zamjenicima Dragutina Trötzera, nadbiskupskog šumarnika u Zagrebu; Rudolfa Marakovića, šumarnika u Djakovu; nadalje Alberta pl. Deutscha u Zagrebu; Moritza Dracha u Capragu; Josipa Kohna, ravnatelja u Zagrebu; Rudolfa Heima, ravnatelja u Osijeku; Hermana Rosenberga, generalnog ravnatelja u Suš. Gjurgjenovcu; Josipa Schwarza, ravnatelja u Zagrebu; Aleksandra Veselinovića u Vinkovcima; Milana Prpića u Zagrebu; zamjenicima Asdrubala Bergera, ravnatelja u Zagrebu; Hugu Hartla u Zagrebu; U. Turčića u Sisku; Salamona Benedikta u Zagrebu; zatim Ferdinanda Braunera, ravnatelja u Virovitici; dra. Stanka Svrljugu, ravnatelja banke u Zagrebu; zamjenikom Dušana Vilhara na Sušaku; zatim Ivana Bolfa u Delnicama; Josipa Premru-a na Sušaka; zamjenikom Ferdinanda Lammera u Krapini; nadalje Hugu Deutscha, ravnatelja u Slatini; Ferdinanda Speisera u Osijeku; zamjenikom Ervina Weissa u Zagrebu; nadalje Josipa Weinbergera u Županji; zamjenikom dra. Artura Silbersteina u Sisku; zatim arch. Ivana Heinzla, predsjednika trg. obrt. komore u Zagrebu; Oskara Weiszmeyera, predsjednika trg. obrt. komore u Osijeku; zamjenikom Dragu Vlahovića, predsjednika trg. obrt. komore u Senju; te konačno Mirka Bothe-a u Zagrebu; zamjenikom A. Heinricha, ravnatelja u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je na osnovi § 2. provedbene naredbe k zakonu od 22. veljače 1917. na vječnu spomen blagopokojnoga Njegova cesarskog i apostolsko kraljevskog Veličanstva Franje Josipa I. u „Zemaljski odbor za podignuće spomenika blagopojnom kralju Franji Josipu I." imenovati ove članove i to:

Digitized by Google

Dra. Antuna Bauera, c. i kr. pravog tajnog savjetnika, nadbiskupa zagrebačkoga; Salamuna Bergera, c. i kr. dvorskog dobavljača; dra. Josipa Brunšmida, kr. jav. red. sveučilišnog profesora; Vladimira Krešića, kr. dvorskog savjetnika, glavnog ravnatelja hr. zem. hipotekarne banke; Vinka Kriškovića, predstojnika kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove; Mirona Nikolića, episkoga pakračkoga, zamjenika arhiepiskopa, mitropolita i patrijarha; Filipa Peroka, ministerijalnog savjetnika i financijalnog ravnatelja; Martina Pilara, arhitekta; Dušana Plavšića, ravnatelja podružnice hrv. zemaljske banke; Adama Reisnera, veleindustrijalca u Osijeku; dra. Stjepana Srkulja, načelnika kr. slob. i glavnoga grada Zagreba i dra. Vladimira baruna Turkovića, veleposjednika.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je članovima zemaljskog vijeća za prelazno gospodarstvo:

Jonasa Aleksandera, veleposjednika, Samuela D. Alexandera, potpredsjednika hrv.-slav. zemaljskog saveza industrijalaca, Bombellesa grofa Marka, Gezu Brudnjaka, predsjednika općeg radničkog saveza za Hrvatsku i Slavoniju, Celsa Cavalleri-a, odsječnog savjetnika kr. zemaljske vlade, dra. Franju Dietza, tajnika trg. obrt. komore, dra. Branislava Dimitrijevića, kr. sveučilišnog profesora, Dragutina grofa Eltza, vlastelina u Vukovaru, dra. Gustava Franka, odsječnog savjetnika kr. zemaljske vlade, Aćima Gjermanovića, Antuna Gjukića, blagajnika seljačke udruge, Vjekoslava Heinzla, predsjednika trg. obrt. komore, Mirka Hermana, veleposjednika, Milana Hržića, upravitelja gospodarskog strukovnog odsjeka kr. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, Stjepana Jurića, ravnatelja zemaljskog dobra, Ljudevita Knežića, potpredsjednika gospodarskog društva, dra. Nikolu Kostrenčića, tajnika kr. zem. vlade, Josipa Krausa, tajnika trgovačkog društva „Merkura", dra. Milana Krištofa, županijskog gospodarskog izvjestitelja, Miroslava grofa Kulmera, predsjednika hrv.-slav. gospodarskog društva, Antuna Leitnera, predsjednika trg. društva „Merkur", Artura Mahnika, ravnatelja nadbiskupskih dobara, Šimu Medjimorca, ratara, Vasu Maučevića, posjednika i narodnog zastupnika, dra. Gjuru Nenadovića, profesora kr. šumarske akademije, Rudolfa grofa Normana ml. vlastelina, Peroslava Paskievića, tajnika trg. obrt. komore, Marka grofa Pejacsevicha, vlastelina i narodnog zastupnika, dra. Franju Poljaka, tajnika hrv.-lav. gospodarskog društva, Vilima pl. Reinera, potpredsjednika hrv.-slav. zemaljskog saveza industrijalaca, Julija Scarpa, tajnika trg. obrt. komore, Dragutina Schmidta, veleposjednika, dra. Rudolfa Signjara, ravnatelja kr. zemaljskog statističkog ureda, dra. Stanka Švrljugu, ravnatelja eskomptne banke, Milana Trifkovića, odsječnog savjetnika kr. zemaljske vlade, Stjepana Turkovića, tajnika općeg radničkog saveza za Hrvatsku i Slavoniju, Drăgu Vlahovića, predsjednika trg. obrt. komore i Oskara Weiszmayera, predsjednika trg. obrt. komore.

(U Dalmaciji). Njegovo se c. i kr. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udijeliti kotarskim poglavarima Linu Lani i Nikoli Giuppanovichu naziv i karakter namjesništvenog savjetnika, prosto od takse.

Njegovo ces. i kralj. Apostolsko Veličanstvo previšnjim rješenjem od 23. novembra o. g. premilostivo se udostojilo podijeliti dvorskom i ministarstvenom podtajniku u ministsrstvu carskog i kraljevskog Doma i spoljašnjih posala Vicku Rubeli pl. Sturmfestskom naslov i značajd vorskog i ministarstvenog tajnika.

Ministar carskog i kraljevskog dvora i spoljašnjih posala imenovao je ministarstvenog podtajnika na austrijskom ministarstvu za bogoštovlje i na-

Digitized by Google

stavu Bicka Rubelli pl. Sturmfestkog dvorskim i ministarstvenim podtajnikom u ministarstvu carskog i kraljevskog Doma i spoljašnjih posala.

Ministar unutrašnjih posala imenovao je kotarske povjerenike: Ernesta Stipanovića, Jakova Lemessicha, Fridrika Logera, Josipa Harvalika, Marina Nikolića-Kaera i Josipa Deutschmanna namjesničtvenim tajnicima u Dalmaciji.

Ministar unutrašnjih posala imenovao je kotarske povjerenike u Dalmaciji dra. Karla Zoreca i Savu Boškovića višim kotarskim povjerenicima.

Ministar financije imenovao je financijskog tajnika Andriju Berbera financijskim savjetnikom i kotarske povjerenike Luigja Kalčića i Emila de Cindro financijskim tajnicima u području zemaljskog ravnateljstva financije u Zadru.

Ministar pravde imenovao je suca dra. Frana Finelli u Kotoru zamjenikom državnog odvjetnisa u Zadru.

Namjesnik dalmatinski imenovao je namjesničtvenog koncepista Josipa Bogdanovića kotarskim povjerenikom na sadašnjem mjestu službovanja.

Kotarskom poglavaru Lovru Ćurlici povjorena je uprava kot. poglavarstva u Imotskome.

(U Bosni i Hercegovini). Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 16. decembra 1917. na preponizno izvješće, podneseno po zajedničkom ministru financija, prometnog upravitelja kr. ug. državnih željeznica u Zagrebu dra. Vladimira Bacsinszkog od Bacsine, koji obnaša naslov dvorskog savjetnika, premilostivo imenovati bosansko-hercegovačkim odjelnim predstojnikom.

Zemaljski poglavar imenovao je privremenog političkog pristava II. razreda dra. Ernesta Grossmanna, privremenim političkim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu; prislušnika kod okružnog suda u Sarajevu dra. Zdravka Šuteja vladinim perovođom u IX. čin. razredu kod pravosudnog odjeljenja zemaljske vlade u Sarajevu; prislušnika dra. Samuela Maestra kod kotarskog suda u Čajniču i Antuna Berničevića kod okružnog suda u Tuzli sudskim pristavima u IX. čin. razredu, premjestivši ujedno Berničevića kotarskom sudu u Gračanici; svršenog pravnika Zvominira Sprajcera privremenim prislušnikom za okružni sud u Sarajevu.

(Premještenja). Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je naslovom odsječnog savjetnika odlikovanog tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Kostu Zastavnikovića, premjestiti od kr. zemaljskog ureda za osiguranje radnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira: kr. kotarskog pristava I. razreda dra. Bogumira Krausa od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, i kr. kotarskog pristava II razreda dra. Dragutina Alkovića od kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu kr. županijskoj oblasti u Zagrebu; iz službenih obzira premjestiti kr. županijskog perovođu Milana Sučevića od kr. županijske oblasti u Varaždinu kr. kotarskoj oblasti u Sv. Ivanu Zelini, povjeravajući mu upravu te oblasti; kr. kotarskog pristava I. razreda Antuna Vukovića kr. kotarskoj oblasti u Vukovaru i kr. kotarskog pristava II. razreda Ivana pl. Delića od kr. kotarske oblasti u Vukovaru kr. kotarskoj oblasti u Ivancu; kr. kotarskog pristava II. razreda dra. Ivana Šignjara od kr. kotarske oblasti u Zagrebu kr. redarstvenom povjereništvu u Zagrebu; dra. Josipa Kružića, kr. sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskoga suda

Digitized by Google

u Požegi, na vlastitu molbu kr. kotarskom sudu u Pisarovinu; Ladislava Zimu kr. sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskog suda u Požegi, na vlastitu molbu kr. sudbenom stolu u Varaždinu; Zdenka Novak a, sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskog suda u Osijeku gornjem gradu, iz službenih obzira kr. kotarkom sudu u Klanjcu: Đuru Helbeta, sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskog suda u Klanjcu, iz službenih obzira kr. kotarskom sudu u Gjurgjevcu; Karla Häuslera, sudbenog pristava II. razreda kod kr. kotarskog suda u Gjurgjevcu, iz službenih obzira kr. kotarskom sudu u Osijeku gornjem gradu; Branislava Tuškana, kr. sudbenog pristava kod kr kotarskog suda u Požegi, na vlastitu molbu kr. kotarskom sudu u Karlovcu; Vjekoslava Bravara, sudbenog pristava II. razreda kod kr. kotarskog suda u Iloku, iz službenih obzira kr. sudbenom stolu u Gospiću; Rudolfa Servaci, kr. sudbenog pristava kod kr. kotarskog suda u Vukovaru, uslijed vlastite molbe k onomu u Osijek, gornji grad; dra. Gjuru Kosiera, kr. sudbenog pristava II. razreda koo kr. kotarskog suda u Pisarovini, na vlastitu molbu kr. sudbenom stolu u Varaždinu.

(U Dalmaciji). Namjesnik dalmatinski premjestio je kotarske po. vjerenike dra. Karla Zoreca i Ivana Borti na kotarsko poglavarstvo u Benkovcu, kotarske povjerenike Jakova Lemessicha i Leopolda Bakosa na kotarsko poglavarstvo u Spljetu, a kotarskog povjerenika Savu Boškovića na kot. poglavarstvo u Makarskoj. Kot. povjereniku dr. Zorecu povjerene je privremeno upravljanje kotarskog poglavarstva u Benkovcu, a kotarskom povjereniku Boškoviću upravljanje kot. poglavarstva u Makarskoj.

(U Bosni i Hercegovini). C. i kr. zajednički ministar financija premjestio je državnog odvjetnika Žigu Pintera od državnog odvjetništva u Mostaru državnom odvjetništvu u Sarajevu, a zamjenika državuog odvjetnika I. razreda kod državnog odvjetništva u Sarajevu Dragutina Röthela, prilikom njegova imenovanja državnim odvjetnikom, državnom odvjetništvu u Mostaru, iz službenih obzira financijskog savjetnika dra. Dušana Šijana od financijskog odjeljenja zemaljske vlade u Sarajevu financijskom ravnateljstvu u Banjoj Luci, sudskog tajnika Vladka Habijanca od kotarskog suda u Prnjavoru okružnom sudu u Sarajevu i sudskog tajnika Karla Wozniaka od pravosudnog odjeljenja zemaljske vlade kotarskom sudu u Prnjavoru.

G. i kr. zajednički ministar financija riješio je vladinog tujnika dra. Julija Kehlmanna i vladinog podtajnika Norberta viteza Jedinu daljnjeg slubovanja u ovim zemljama, pošto su isti primljeni u c. i kr. državnu službu.

Zemaljski poglavar premjestio je političkog pristava I. razreda i upravitelja kotarske ispostave u Starom Majdanu Abdurahmana Begića kotarskoj ispostavi u Goražde i povjerio mu upravu tog ureda; iz službenih obzira naizmjence političkog pristava I. razreda i upravitelja kotarske ispostave u Varešu Romana groía Mazzuchellia i pol. pristava I. razreda kod gradskog kotarskog ureda u Banjoj Luci Franju Gerstera i povjerio potonjemu upravu gornje ispostave; iz službenih obzira političkog pristava II. razreda Rudolfa Kučeru od seoskog kotarskog ureda u Mostaru kotarskom uredu u Nevesinju i političkog perovodnog vježbenika dra. Adolfa pl. Ratkovića od kotarskog ureda u Sarajevu seoskom kotarskom uredu u Mostaru; sudskog pristava dr. Antu Đebića-Marušića od kot. suda u Tuzli kotarskom sudu u Sarajevu i sudskog prihtava dra. Smajlbega Gradaščevića od kotarskog suda u Rogatici kotarskom sudu u Tuzli; sudskog pristava Edmunda Troyera od kotarskog suda u Brčkom okružnom sudu u Tuzli; naizmjence šerijatskog suca IX. činovnog razreda kod kotarskog suda u Ne-

Digitized by Google

vesinju Saliha eff. Ahića i šerijatskog suca X. činovnog razrsda kod kotarskog suda u Zenici Hilmi ef. Čaršimamovića; iz službenih obzira financijskog podtajnika Milana Vurdelju od financijskog ravnateljstva u Banjoj Luci financijskom odjeljenju zemaljske vlade u Sarajevu.

Zemaljski poglavar razriješio je vladinog perovođu Svetozara pl. Kussevicha od daljnjeg službovanja u ovim zemljama, povodom njegovog imenovanja kr. ministarskim perovođom u kr. hrv. slav.-dalm. ministarstvu od daljnjeg službovanja u ovim zemljama.

(Odvjetnici). Ban kraljevina Hrvatske, Slavonite i Dalmacije podijelio je odvjetničkim perovođama pravo odvjetovanja u opsegu kr. banskog stola, i to: Srđanu Budisavljeviću i dru. Ivanu Politeu sa sjedištem u Zagrebu, dru. Branku Vrgi sa sjedištem u Karlovcu, dru. Svetozaru Ivkoviću sa sjedištem u Mitrovici, dru. Janku Barićeviću sa sjedištem u Grubišnompolju i Milanu Metikošu sa sjedištem u Glini.

(Bilježnici u Dalmaciji). Ministar pravde imenovao je bilježničkog kandidata Melka Stankovića u Dubrovniku bilježnikom u Korčuli.

Ministar pravde premjestio je bilježnika Mata Adama iz Metkovića u Šibenik.

(Zbornik zakona i naredaba). Valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, komad XIII. od godine 1917. izdan je i rasposlan 21. prosinca 1927. te sadržaje pod brojevima:

78. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 2. listopada 1917. broj 18.765, kojom se proglašuje naredba kr. ug. ministarstva od 13. rujna 1917. broj 3419/1917. M Pr. u predmetu iznimnih odredaba tičućih se mjenica, trgovačkih naputnica i skladišnih listova;

79. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 19. listopada 1917. broj 19.370, kojom se proglašuje naredba kr. ug. ministarstva od 20. rujna 1917. broj 3504 M. Pr. o stavljanju pod nadzor ili oblasnu skrbničku upravu društva i poduzeća;

80. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 20. listopada 1917. broj 4872 Pr., kojom se provađaju ustanove §-a 6. zakona od 2. listopada 1917. o ovlasti kr. zemaljske vlade za pokrivanje potreba nutarnje samouprave, kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrijeme od 1. srpnja do 31. listopada 1917.;

81. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 13. studenoga 1917. broj 5270 Pr., kojom se kod kr. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, ustraja odsjek za promet sa stokom, krmom i steljom;

82. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 23. studenoga 1917. broj 21.468, kojom se proglašuje naredba kr ug. ministra financija broj 7779 P. M. u predmeta upotrebe uložaka, koji su kod zavoda, koji se bave uložnim poslom, pa kod inih takovih tvrtki prije 1. kolovoza 1914. smješteni na uložnicu, a inače potpadaju pod stege naredbe, kojom se diže moratorij, za uplate na obveznice 6% i $5^1/_2$% državnog rentovnog zajma (VII. ratnog zajma), koji dolazi pod emisiju na temelju § 17. zakonskog članka LXIII. od god. 1912. i

83. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 26. studenoga 1917. broj 21.606, kojom se preinačuje i nadopunjuje neki propisi banskih naredaba od 28. studenoga 1916. broj 23.040, od 31. ožujka 1917. broj 6192 i od 9. listopada 1917. broj 19.381, o ograničenju povišenja najamnine, otpovijedi stanova i produlienju najamnih pogodaba.

Digitized by Google

Mladenački sudovi.

Napisao dr. Josip Šilović, sveuč. profesor.

U svim kulturnim državama opaža se, da se zapuštenost mladosti sve više širi, te joj se posvećuje sve veća pažnja.

Teška borba za opstanak i rad žena u industriji oduzeše djeci ugodnost doma i bacište je na gradsku ulicu, osobito usljed mizerije radničkih stanova, kojih je užasnu sliku u Zagrebu Miroslav Krleža u „Narodnoj zaštiti" tako majstorski opisao ovim riječima:

„U Zagrebu stanuju tisuće ljudi u kuhinji. U kuhinji, gdje se štednjak dimi, gdje stoje lavori s prljavom sivkasto osapunjenom vodom, gdje po šestero djece spava u jednoj postelji bez ponjava, pokriveno nekim razderanim ćebetom, koje je ostalo od parnuloga kljuseta kakva staroga strica — umrloga fijakeriste. U takvim kuhinjama okna su uvijek polupana i oblijepljena masnim starim brojevima „Dom i Svijeta" - pod je užasno blatan (ne pere se) a i kokoši čeprkaju i isparuju se i smrade. Tri postelje stoje u takvoj kuhinji, a ljudi su blijedi — kao bolesne gljive u pivnicama. I djeca sva su škrofulozna, noge su im krivuljasto savijene — kašlju — prozirna su i gladuju. Kruha nijesu već tri mjeseca jela — a u predvečerje, kad padne suton, boje se tmice i plaču, jer nema svijetla. U takvim kuhinjama stanuju tisuće udovica, matera, žena, baka, teta, priležnica i jadnica, koje kao kakve bolesne sjene idu u prvo praskozorje u tvornice. I trudne su te priležnice i žene i udovice, te biju djecu i svađaju se s gazdama i policijom i piju. Obezumile su i piju — i u takvim kuhinjama miriše po šljivovici i rumu. Gdjegdje, u kojem kutu zgurio se kakav starkelja. Invalid još od sedamdeset i osme godine. On je podstanar kod udovice jednoga kožarskog radnika. I premda njen muž već tri godine trune negdje kod Nadvorne na haličkim ravnicama pod kakvom brezom — u kuhinji još uvijek vise kao žalosni stjegovi neke zelene pregače pokojnoga i isparuju kiseljasti ogavni vonj šiške. I taj invalid — podstanar — kod udovice, koji nema nogu, a negdje pri jednom mostu kod Maksimira — prosjači — i krade repu po poljima u jesen, i od te pokradene repe preko zime živi (jer od K 6 mirovine to se

Digitized by Google

ne da) taj je invalid iznajmio jednu postelju jednoj obitelji (žena i dvije djevojčice) bjegunice iz Gorice. Dakle podstanari kod podstanara invalida od sedamdeset i osme, a svi kod udovice kožarskoga radnika -- koja ima troje djece — a dvorkinja je negdje na Prilazu, i to je sve u kuhinji. A to i nije kuhinja nego nekakva daščara — kroz koju duva i puše, gdje su zidovi vlažni, da s njih kaplje, gdje ima parcova i gamadi i paučine i gdje je užas. To nijesu opeke. To je neko razmočeno blato — i slama proviruje iz blata — i sve se puši — sve propada".

Posljedice alkoholizma uvelike pridonose zapuštenosti.

Dijete je često svjedokom ćudoredne pokvarenosti svoje okolice i besramnoga skvačanja njegova, kojoj je i surovost u riječi i činu nešto obično.

Pojavi hereditarno opterećene djece, odrasle u okuženoj okolici, djece zlostavljene, ostavljene, zapuštene i konačno, zločinačke, stoje u međusobnom savezu. Zapuštenost rađa zločinca, a ovaj djecu, koja polaze njegovim tragom. Nevolja radja nevolju, degeneracija degeneraciju.

Zlo uplivaju na djecu i jake socijalne razlike, najpače između velike bijede i rafiniranoga luksusa u velikim gradovima.

U vrijeme rasta, u vrijeme razvoja između djetinjstva i muževne dobi prevaljuje mladenačko lice težak put prilagođivanja na socijalnu okolinu, najpače u doba kad stupa u posao, koji postavlja na nj osobite zahtjeve.

Zahtjev za zabavom i uživanjem, probuđeni spolni nagon tjeraju ga često i na djela kaznenim zakonom zabranjena, a negativnih motiva, koji bi ga od toga odvraćali, koji bi ga suzdržavali oda zla, u njega nema, ili su vrlo slabi, dok u zrelijoj dobi ovi motivi postaju snažnim.

U mladosti manjka potpuno razvit razum, promišljanje, životno iskustvo, uviđanje posljedica djela, a prije svega ćudoredna zrelost.

Naš kazneni zakon stoji na stajalištu rimskog i kanonskoga prava. Po ovim pravima bijahu djeca do navršene 7. godine nekažnjiva, od 7. do 14. imalo se prosuditi, da li su kadra dolozno raditi, to jest, da li su kadra hotice i znalice počiniti zlo djelo, a od 14. do punoljetnosti kazne se samo blaže.

Po našem kaznenom zakonu su djeca do 10. godine nekažnjiva; od 10. do 14. vrijedi načelo: malitia supplet aetatem, jer zakon zaključuje od težine kažnjivog djela na pokvarenost djeteta, jer ga kazni, ako je počinilo zločin, a ne kazni ga, ako je počinilo prestupak ili prekršaj.

Kazneni zakon naš pozna i spram mladosti samo jedno načelo: odmazdu, samo jedno sredstvo: kazan.

Digitized by Google

Ova dvije hiljade godina stara metoda treba da se zamijeni drugom boljom.

Ne valja u našem kaznenom zakonu nepomična granica između doraslosti i nedoraslosti sa navršenom 14. godinom, jer se svako dijete ne razvija jednako ni duševno ni tjelesno.

Francuski kazneni zakon određuje u čl. 66.: „Lorsque, l'accusé aura moins de seize ans, s'il est décidé, qu'il a agi sans discernement, il sera acquitté; mais il sera, selon les circonstances, remis à ses parents, ou conduit dans une maison de correction, pour y être élevé et detenu pendant tel nombre d'années que le jugement déterminera, et qui toutefoi ne pourra excéder l'époque ou il aura accompli sa vingtième année".

Čl. 67. „S'il est décidé qu'il a agi avec discernement, les peines seront prononcées ainsi qu'il suit".

Prema tome postavlja on samo dobnu granicu do navršene šestnaeste godine, te ostavlja sucu da od slučaja do slučaja prosudi, da li je biće do te dobi dozrelo do spoznaje kažnjivosti svoga djela ili nije; ako jest, sudi ga na kazan, ako nije, odredit će prema prilikama, da se ili preda svojim roditeljima, ili u popravilište najdulje do navršene dvadesete godine.

Pogrješka je ovoga zakona, što nije postavio dobi, do koje je dijete posvema nesposobno za ubroj, jer je pečalno i zlo djeluje, kad se malena djeca vuku pred sud, da se ispita njihova rasudna snaga.

Bolji je u tom pogledu njemački kazneni zakon, po komu do navršene dvanaeste godine dijete ne može biti potegnuto kazneno na odgovornost. Od navršene dvanaeste do navršene osamnaeste godine imade sudac u svakom pojedinom slučaju da odluči kao i po francuskom zakonu, da li je počinitelj dozrio do spoznaje kužnjivosti svoga djela.

Pravna je znanost dokazala, da je i ovaj sustav neispravan. Da se uzmogne nekomu u grijeh upisati izvjesno djelo i on zbog njega kazniti, nije dovoljno, da je znao što radi, da je znao, da je kažnjivo ono, što radi, već se zato traži i ćudoredna otporna snaga, koje, kako smo vidjeli, u djeteta nema.

Druga je pogrješka njemačkoga zakona, da je prenisko uzeo dobu, kada prestaje kaznena nedoraslost i nekažnjivost, sa navršenom dvanaestom godinom.

Djeci do navršene četrnaeste godine bezuvjetno manjka ćudoredna zrelost, koja nam jedina daje otpornu snagu protiv kušnje zla. Ovakova djeca ne spadaju nikada na optuženičku klupu; ona se ne smiju kazniti, jer nisu ništa skriviti mogla, već ih valja odgajati, valja im naknaditi ono, što je kod njih propustila porodica.

*

Digitized by Google

Mladenačko doba do navršene osamnaeste godine ispravno je uzeto, jer se istom sa navršenom ovom godinom može mirne duše uzeti, da je životno iskustvo dalo mladom čovjeku nesamo spoznaju nego i ćudorednu zrelost, da se može oprijeti kušnji zla, da su negativni motivi u njega tako ojačali, da nije više igračkom mladenačke strasti i lakomislenosti.

Austrijska je osnova od godine 1917. o mladenačkom kaznenom pravu usvojila ova načela i postavlja kaznenu nedoraslost i nekažnjivosti do navršene četrnaeste godine, a mladenačku dob, u kojoj ima svaki put sudac prosuditi, da li je okrivljeni kazneno odgovoran ili nije, do navršene osamnaeste godine.

Austrijska je osnova posve prihvatila zahtjev znanosti, da o kažnjivosti mladenačkoga počinioca nema odlučivati samo činjenica, da li zna što radi, već i činjenica ćudoredne zrelosti.

Ona određuje, da počinilac u ovoj dobi nije kazneno odgovoran, ako spram stanju svoga razvoja nije kadar uvidjeti nepravdu svoga djela ili nije kadar prema toj uviđavnosti raditi. (§ 2.)

Prema tome se traži za kaznenu odgovornost mladenačkog lica nesamo uviđavnost nego i sposobnost raditi prema njoj, a to može samo onaj, čija je otporna snaga spram kušnje zla tolika, da ga njegove strasti ne tjeraju neminovno na zlo.

Reći će se, da se to može i kod starijega čovjeka dogoditi, osobito ako je vrlo strastven. Ali stariji se je čovjek mogao ćudoredno razviti; on je za to imao i prilike usljed životnoga iskustva i vremena. On je mogao iskusiti i na sebi i na drugima, do čega vodi popuštanje strastima i rad prema njihovom impulsu bez zreloga promišljanja. Kod mladenačkoga lica svega toga nema. Tuj su strasti vanredno jake, razbor slab, a životno iskustvo nikakvo.

Nije li mladenačko lice kazneno odgovorno, riješit će ga kazneni sudac od optužbe i predati zaštitnom odgoju, ako ga smatra nužnim ili radi toga, da se popravi, ili radi toga, da izbjegne zapuštenosti.

Istaknuti mi je ovdje, da austrijski zakonodavac slijedeći zahtjev najnovije nauke, mjesto starijega izraza „prisilni uzgoj", kojim se služi i hrvatski zakon od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih, upotreljava izraz „zaštitni uzgoj"

Izraz „prisilni uzgoj" napušten je u znanosti poradi toga, što sadrži u sebi misao prisile sa strane državne vlasti, što mladome licu kasnije u životu može samo škoditi, jer ga izvrgava prigovoru njegovih drugova, da je prisilno uzgojen, jer je bio u mladosti nevaljao.

S istoga je razloga napušten i naziv „popravilište", te je zamijenjen sa riječju „zavod".

Digitized by Google

Dapače i onda može kazneni sud odustati od dosuđenja kazni, ako je mladenačko lice prvi put proglašeno krivim djelu, koje je počinilo iz obijesti ili nepromišljenosti, kada je na to djelo zaprijećena kazan globa do 1000 kruna ili kazan slobode do 3 mjeseca te mjesto svake kazni podijeliti počiniocu strogu opomenu (§ 4.).

U ovom slučaju ne treba zaštitnoga uzgoja, jer se ne radi o pogibelji zapuštenosti i pokvarenosti, jer je mladenačko lice počinilo djelo iz obijesti ili iz mladenačke lakomislenosti.

Počini li mladenačko lice kažnjivo djelo, za koje je zaslužilo kazan slobode do tri mjesece, sud ga ne će suditi na ovu kazan, nego na zaštitni uzgoj, ako drži, da je zaštitni uzgoj bolji za njegov popravak, ili za to, da se izbjegne njegovoj zapuštenosti (§ 5.).

Ovdje se radi o počinjenju djela s jednoga od razloga, koji upućuju na zapuštenost i zanemarenost mlađahnoga lica, te će s toga razloga biti redovno podesniji za budućnost njegovu zaštitni uzgoj nego li kazan, koja ga žigoše žigom, da je bio u zatvoru i otešćava, a često i onemogućuje njegov popravak i čestit i pošten život.

Bude li osuđen na kazan slobode dulje od tri mjeseca, izreći će sud u osudi, da se nakon kazni imade osuđeni dati na zaštitni uzgoj, ako mu se ova mjera bude činila nužnom, da se osuđenik popravi ili da se izbjegne njegovoj zapuštenosti (§ 6.).

Zaštitni uzgoj traje najdulje do navršene 21. godine.

Meni se ova odredba austrijske osnove čini nepodesnom, jer po mome dubokome uvjerenju, crpljenom na životnom iskustvu, nesamo da ne vodi k svrsi, već sprečava polučenje njeno.

Čemu zatvarati mladenačko lice u uzu, makar i odijeljeno od odraslih uznika, u kojoj se može samo još više pokvariti, kada se poslije ovršene kazni slobode predaje na zaštitni uzgoj, koji može da potraje do navršene dvadeset i prve godine života. Ta već zaštitni uzgoj oduzima njegovim roditeljima i njemu pravo, da odabiru način njegovog odgoja, te se taj razvija prema odredbi državne vlasti. Ova je mjera državne vlasti dovoljna da odvrati i ovo mladenačko lice i druga od počinjenja kažnjivih djela, a drugi razlog gornjoj odredbi nije mogao ni biti, jer se ne može uzeti, da je time htjela zadovoljiti odmazdnoj pravednosti, o kojoj kod mladosti ne može biti ni govora. Nije pravedno mladost zatvarati u uze, jer ona nije kriva što nije uzgojena, niti je pravedno otegoćivati joj ili dapače onemogućiti uzgoj zatvaranjem, već je pravedno, da država i društvo nadomjesti ono, što su propustili roditelji, a to je valjan uzgoj.

Zatorni upliv kratkotrajne kazni slobode na mlađahno lice uviđa i sama osnova, jer uvodi uvjetnu osudu za njih, ako su osuđena na

Digitized by Google

globu od najviše hiljadu kruna ili na kazan slobode od najdulje tri mjeseca (§ 10.).

Dođe li naime sud do uvjerenja, da ne treba ovršenja kazni, da se počinitelj više ne vrati u zlo, odgodit će mu ovršenje kazni za vrijeme od dvije do pet godina.

Hrvatski zakon od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom osuđenju je liberalniji od austrijske osnove, jer kod osoba, koje nisu prevalile 20. godine života, može odgoditi i i ovršenje kazni i onda, kad izreče kazan slobode do šest mjeseci (§ 1.).

Vrijeme, za koje mu sud odgodi ovršenje kazni, zove se pokusno vrijeme.

Vlada li se kroz to vrijeme uvjetno osuđeni valjano, oprašta mu se dosuđena kazan (§ 14.).

I ovdje je liberalniji hrvatski zakon, jer određuje ovo: Protekne li vrijeme kušnje, za koje je izvršenje kazni odgođeno, da sud ne odredi njeno izvršenje, smatrat će se kao da osuđenik nije ni osuđen na kazan (§ 6.).

Po austrijskoj se naime osnovi oprašta samo kazan, ali osuda ostaje u svim svojim ostalim dijelovima i posljedicama, dok će po hrvatskom zakonu smatrati se kao da nije ni osuđen na kazan.

Naprednija je austrijska osnova od hrvatskoga zakona u tom pogledu, što određuje da može sud uvjetno osuđeno mladahno lice podvrgnuti zaštitnom nadzoru, ako drži, da je to dobro za njegovo valjano vladanje i ako u mjestu njegovog boravišta može naći povjerenika ili povjerenicu, koji će ga moći i htjeti uspješno nadzirati (§ 11.).

Takovim povjerenicima i povjerenicama imadu se imenovati poglavito muževi i žene, koje se bave zaštitom mladosti. U tu svrhu ima sud stupiti u doticaj sa svećenicima, učiteljima i učiteljicama, te sa organima dobrovoljne zaštite, da tako dobije valjane povjerenike.

Zadaća je povjerenicima, da za vrijeme kušnje idu zborom i tvorom na ruku svome štićeniku, da ga moralno pridižu i učvršćuju, te da mu pomažu naći zaradu, da pošteno zasluži svoj svagdanji kruh (§ 13.).

Hrvatski zakon nije ovoga zaštitnoga zakona normirao poradi toga, jer za vrijeme njegova sastavka nije kod nas bilo organizacija, koje bi bile mogle ovaj nadzor uzeti u svoje ruke.

(Svršit će se).

Digitized by Google

T. z. posjed „prava sječe“ kod kupoprodaja šumskih plodina.

Predavao u Pravničkom društvu dne 25. studenoga 1917. prof. dr. Mirko Košutić, potpredsjednik kr. sudb. stola.

Za unapređivanje pravne znanosti i korektne primjene prava na sporne životne odnose često je od odlučne važnosti znanstveno raspravljanje o praktičnim pravnim slučajevima, koji su već presuđeni.

Takova raspravljanja mogu bezuvjetno doprinositi pravnom napretku i u znanosti i u praksi, no bezuvjetno i k jačanju pravne svijesti i pravne sigurnosti u državi.

Ako je tko zvan na takova razmatranja, to je u prvom redu, već prema svojim pravilima, naše pravničko društvo.

Stoga je i lako razumljivo, da baš pred Vama, gospodo drugovi, držim predavanje o jednom važnom pravnom slučaju spornih životnih odnosa.

Kako se tu radi o odnosu, koji je specijalno za naše domaće prilike od znamenite važrosti i s obzirom na velike komplekse naših šuma i česte prodaje njihovih plodina, to već po tome biva jasno, da je naslovljeno pitanje doista od tolike važnosti po naš pravni život, da ga i jest vrijedno raspraviti.

Praksa naših sudova nije baš u tom pitanju niti odlučna niti sigurna, pa biva, da operira kao sa gotovim pravnim fenomenima, frazama, koje i nisu tehničko-juridičke, a da si i ne daje truda, da bit tih fraza kritički preispita, te odredi, koje im je značenje u zakonu i pravu[1].

No nesamo praksa, nego i znanost, gdje je, ovdje ondje nabacila razmatranje o naslovnom pitanju, pošla je većinom pogrješnim putem, te nastojala konstruirati posjed nekoga prava kod odnosa, gdje i nema po srijedi pravo, a da i nije nikad nastojala prokazati, o kojem bi se pravu in konkreto imalo raditi, ili pak je nastojala utvrditi contra legem opstojnost nekoga umišljenoga prava, gdje ono doista ne postoji, da ga onda učini predmetom posjeda[2].

Evo o čemu se radi:

A. je prodao B-u., a B. od A. kupio uđuture u šumi prvoga stojeća stabla, svih vrsti drva, koja u promjeru iznose barem 20 centi-

[1] Tako i plenarna rješidba kr. stola sedmorice od 2. studenoga 1917. br. 2777, izrečena u smislu §-a 14. slovo d) zakona u unutarnjem uređenju kr. stola sedmorice od 23. veljače 1893. br. 11. Zbornika, koja stoji na pobijanom ovdje stanovištu.

[2] Pfersche-Sachenrecht str. 48. i sl. Spevec: Pravo posjeda str. 28.

Digitized by Google

metara, za određenu cijenu.. s tim da će B. imati glede sječe kupljenih stabala držati se eventualne upute prodavaočeve, kao i postojećih o tom upravnih propisa.

B. je od A. dobio ovlast kupljena stabla oboriti i izraditi u kakovo mu drago robu uz izjavu A, da će mu kupljena odnosno prodana stabla predati za sječu, koju kao i izvoz ima B. razdijeliti na 6 godina t. j. do 1. III. 1916.

Prema posebnoj jednoj točki njihove pogodbe stabla, koja do 1. III. 1916. ne budu po B. posječena. odnosno od kupljenih stabala izrađena roba. koja do toga roka ne bude iz šume izvezena, propada u korist A' i prelazi bez ikakove naplate u A-ovu vlasnost.

Posebnim pismom konstatuju stranke, da su međutim sva netom spomenuta prodana stabla obilježena, te da je tom obilježbom predaja obavljena i to predaja obećana u prvotnoj kupoprodajnoj izjavi, koja u točki V. glasi: „predat ćemo Vam za sječu".

B. je već godine 1910. počeo sjeći i izrađivati kupljena stabla. pače ih i tovario i izvažao iz upitne šume.

Pošto nije sva kupljena stabla niti oborio niti izradio, niti izvezao do 1. III. 1916., zamolio je u A., da mu produlji rok za sječu i izvoz do 1. III. 1917.

A. nije udovoljio tomu zahtjevu. nego je odnosnu molbu odbio i dao svome lugaru, koji je — kako je neprijeporno među strankama — neprekidno i onako pazio u ime A. da upitnu šumu i u kojoj jest A. i mimo B-ove radnje. dao sjeći i izvoziti bukovo drvo, te i šumu pošumljivati. nalog, da ne dozvoli više B-u prilaz u šumu u svrhu sječe, tovarenja i izvažanja odnosnih stabala.

Kad je 5. III. 1917. B. došao s ljudima da vozi iz šume drva odnosno izrađenu robu, potjerao ga je odatle A-ov sluga i to mu uskratio.

Otud spor.

B. je tužio A. radi smetanja posjeda šume i s tim skopčanih prava sječe izradbe i izvoza drva iz nje, a A. je tužio B. radi smetanja posjeda, što je dao iza roka od 1. III. 1917. obavljati šumske radnje u njegovoj šumi.

Prvi sud je udovoljio tužbovnom zahtjevu A., a odbio je tužbu B. budući toga nazora. da se je A. nalazio u posjedu upitne šume. a da se B. nije nalazio od 1. III. 1917. niti u posjedu šume, niti u posjedu „prava sječe".

Viši sud, zauzevši aprioristički stanovište. da je B. posjednik. bio je protivnoga nazora, a u svojim razlozima je izveo ovo: Nazor prvomolbenoga suda. da je posjed B. na izrađenom i neizrađenom, a posječenom drvu prestao time, što je izmaklo vrijeme, za

Digitized by Google

koje su oni ugovorili sječu i izvoz drva. u opreci je s propisom §-a 349 o. g. z., po kojem se posjed tjelesne stvari gubi, kad se ona izgubi, napusti ili kada prijeđe u tuđi posjed.

Ovdje se može raditi samo o trećem slučaju. naime, da stvar prijeđe u tuđi posjed.

No biva po §-u 312. o. g. z. samo fizičkim uzećem, te posjednik stvari gubi taj posjed.

Obje strane dopuštaju. da takovo uzeće nije uslijedilo, dakle nije ni B. izgubio posjed, niti je A. stupio u taj posjed.

Pisma. na koja se prvosudna odluka poziva. mogu A. služiti kao naslov, na kojem može sudno tražiti predaju prijepora, ali mu ne daju vlast, da se samovlasno stavi u posjed onoga, što protivna strana drži u vlasti svojoj.

Pozivanje prvoga suda na §. 351. o. g. z. glede gubitka posjeda „prava sječe" posvema jest neumjesna, jer se posjed prava gubi time. kada protivna strana očituje, da ne će više trpjeti. da posjednik to pravo dalje izvršuje, a ovaj se tome pokori.

Gubitak posjeda prava nastaje po §-u. 351. o. g. z. samo „ako se posjednik ne protivi tomu i ne podigne tužbe. da bi održao posjed"

No B. nije se pokorio zabrani A. nego jest podigao tužbu zbog smetanja posjeda i nastavljao posjed, čime je izgubilo učinak očitovanje A. da neće više trpjeti, da B. dalje izvršuje svoje pravo.

Ne stoji dakle razlog prvostepene odluke, da je B. izgubio posjed i da je A. bio u posjedu prijepora, pa dosljedno ne stoji ni konačna odluka toga suda. kojom se B. osuđuje zbog smetanja toga posjeda a A. štiti u tom posjedu.

. . . . . .

slijedi da je B. na temelju naplatne pogodbe. kojom je od A. kupio stabla u njegovoj šumi za sječu i izradbu bio u posjedu „prava sjeći stabalje" i u posjedu posječenih stabala i izrađene robe. izršujući ugovorno svoje pravo, koji jest posjed i poslije 1. III. 1918. vršio.jer nije nastao nikakav slučaj, po kojem bi on taj posjed izgubio ili kojim bi taj posjed prestao biti istinitim posjedom.

Pošto se je taj posjed temeljio na pogodbi, kojom su ugovorene protivučinidbe A., dakle na dvostrano obvezatnoj, a i ne tvrdi se. da se je B. potajno ili molbom uvukao u posjed, to ne može ni govora biti o kakovom izmoljenom posjedu, kakvoga predviđa §. 345. o. g. z.

Po §-u 339. o. g. z. štiti se posjed makar kakav bio, te se je dakle imao po sudu štititi i posjed B., dok se posjed A. nije mogao štititi, jer ga on nije imao.

Digitized by Google

* * *

Kako vidimo, ovdje nijesu sudovi jasno izrazili, što uzimaju, u kakovom posjedu se B. nalazio, naročito, da li i u posjedu šume i u posjedu prava, pa naročito kojega prava.

Bezuvjetno je pak bila potrebita jasna izjava, da li se B. nalazi u posjedu šume, te iznijeti razloge, iz kojih eksistenca takovoga posjeda slijedi. Naročito pak označiti, koje pravo ima biti „pravo sječe", dok se u spornom slučaju bezuvjetno nije moglo raditi o poljskoj služnosti prava sjeći drva, (§. 477. toč. 4. o. g. z.), no niti o iregularnom pravu služnosti po smislu §-a. 479. o. g. z. po kom se mogu iznimno i poljske služnosti konstituirati kao osobne; jer takove služnosti, to je bjelodano, nijesu bile konstituirane.

Jedino pak u tim slučajevima bi se moglo govoriti o „pravu sjeći drva", dok cijelo naše pravo inako ne poznaje prava, koje bi se dalo supsumirati pod „pravo sječe".

Kad se je već govorilo o „pravu sječe", onda je bezuvjetno bilo nužno jasno označiti, koje pravo ima to biti, da se može preispitati, ako takovo pravo postoji, da li je ono podobno biti predmetom posjeda, a to stim više, što se u spomenutim rješidbama doista govori o posjedu „prava sječe" i na osnovci toga govora konstruira pravna pozicija stranaka.

Predmetom posjeda mogu biti prava služnosti, prava porabe i tražbine.

Kod posjeda porabe je prostorni odnošaj posjednika prema stvari t. j. corpus possesionis, onakav, kakav i kod posjeda stvari, po kojemu se luči smjerom volje:

Tu ima posjednik stvar u svojoj deteneciji.

Kod posjeda služnosti nema posjednik prava — deteneciju stvari, nego može na stvar utjecati samo u stanovitom određenom pravcu. Dok kod posjeda porabe vrijede i glede stjecanja i glede gubitka posjeda, te posjedovne zaštite ona ista načela, koja vrijede i kod posjeda stvari — za posjed prava služnosti (i tražbina) vrijede i glede postanka i prestanka i posjedovne zaštite, neke osobite ustanove različite od onih, koje važe kod posjeda stvari[3].

Već zbog ove vrlo važne okolnosti trebalo je bezuvjetno jasno izreći, kad se je već govorilo o posjedu „prava sječe", o kojem se tu pravu uistinu radi, da se može ustanoviti, koja načela vrijede glede stjecanja i gubitka toga posjeda, kao i odnosne posjedovne zaštite.

Pošto nijesu sudovi izrekli, koje pravo jest t. z. „pravo sječe", lako je moguće da su i posvema pogrješno primijenili odnosne zak.

[3] Pfersche cit. Spevec cit. str. 23. i sl.

Digitized by Google

ustanove glede postanka, prestanka i posjedovne zaštite na t. z. „pravo sječe“, pak se mora naglasiti, da je u sudbenim rješidbama, baš u toj točki jedna kardinalna pogrješka.

Ne preostaje drugo nego da — za naš slučaj — kritički ispitamo pojam t. zv. „prava sječe“, da odredimo, da li je „pravo sječe“ uopće pravo, pa ako, koje bi to pravo moglo i imalo biti, napokon, dali je to pravo podobno biti predmet posjeda ili nije.

„Pravo sječe“ očito ne može biti kupoprodajna pogodba sklopljena među strankama, jer taj obvezno pravni odnos ne može uopće biti predmet posjeda prava, pošto se svakodobnim ispunjenjem utrnjuje i ne dopušta trajno izvršivanje:

Očitovanje prodaje nije još otuđenje — alienatio — nego je samo preuzeće obveze na predaju.

Na temelju kupoprodajne pogodbe sklopljene između stranaka obvezan je — istina — bio A. B-u predati u posjed i vlasnost prodana mu stabla, dakako uz eventualni uvjet sadržan u odnosnom kupoprodajnom očitovanju, no u samom odnosnom kupoprodajnom ugovoru ne leži još stečenje niti posjeda prava, niti posjeda stvari za B-a, niti je odnosno „kupovno pravo“ takovo, uz koje bi bila vezana detencija prodanih stvari, te bi kupcu o sebi donosilo njihovu detenciju tako, da bi se na podlozi takove detencije mogao konstruirati bud koji posjed prava.

Odnosni kupoprodajni ugovor je tek kauza tradiciona i sadrži za prodavaoca preuzeće obveze na predaju prodanih stvari, a za kupca vlast zahtijevati predaju, tradiciju prodanih stvari.

Tradicija je stvarnopravni ugovor, — suglasno očitovanje volje na prijenos posjeda onamo, da se određena stvar dâ i uzme u posjed s privolom dosadanjega posjednika za svrhu prijenosa posjeda, odnosno i vlasništva[4]

Tradicija je stvarnopravni ugovor, po komu se stječe posjed, no nije nikakovo pravo, koje bi moglo biti predmet posjeda, naročito posjeda prava.

Prema tomu očito jest, da niti spominjani kupoprodajni ugovor, niti spominjani prijenosni ugovor, ne mogu biti supstrat posjeda niti stvari, niti posjeda prava i da oni očito onda nisu predmet t. zv. posjeda „prava sječe“.

---

[4] To biva, jer je tradicija formalni akt t. zv. aprehenzijom: no aprehenzija prema rečenomu nije jednostrani akt aprehendenta prema stvari, pa s toga ne bi B. mogao steći posjeda po ugovoru bez odnosne suglasne volje A-ove. A. pak nije nigdje izjavio, da već predajom za sječu prenosi na B-a, budi posjed koga prava, budi posjed stvari.

Digitized by Google

B. je htio prvobitno da se nalazi u posjedu šume, ali je pridodao, ako ga ne bi ovakovim sud htio ili mogao priznati. da ga svakako ide barem zaštita s tim skopčanih „prava sječe“ izradbe i izvoza drva iz šume, pak je dosljedno zatražio posjedovnu zaštitu za svoj tobožnji posjed „prava sječe, izradbe i izvoza drva“.

Kako je to pegrješno pravno shvaćanje jedva je nužno raščinjati.

Tek je ovdje naglasiti. da se tu brkaju i pojam posjeda stvari (šume) i pojam posjeda prava i ako se radi tek o jednom fenomenu. koji ima biti ili posjed stvari ili posjed prava, no nikako ne može biti istodobno i posjed stvari i posjed prava.

Samo od sebe se nadaje, da sa posjedom šume skopčano pravo sječe, izradbe i izvoza drva nije nikakovo posebno pravo. koje bi moglo biti predmet posjeda. nego je tek pogodnost, koju zakon spaja iz razloga shodnosti s posjedom stvari[5].

Ne može dake biti posjed prava sječe sa „posjedom šume skopčana ovlast sjeći, izrađivati i i izvoziti drva“.

B. nije u prijepornoj šumi nikad preko onoga, na što je bio ovlašten po gore spomenutom kupoprodajnom ugovoru, poduzimao nikakovih posebnih čina. iz kojih bi se moglo bilo zaključivati, da je imao faktičnu vlasničku volju t. j. vršiti sadržaj prava vlasnosti na odnosnoj šumi.

On nije nikada izrazio. da sijeće i preraduje drvo u namjeri da vrši vlasničko pravo, ali je A. neprekidno. što je neprijeporno između stranaka, u upitnoj šumi, koju je dao nadzirati neprekidno po svome lugaru i mimo radnje B-ove, vršio posjedovne čine time. da je šumu dao pošumljivati i za sebe dao sjeći i izrađivati bukova drva.

B. nije ništa iznio, otkuda bi slijedilo, da mu je A. na temelju njihovog obveznopravnog odnošaja predao posjed šume, niti je tvrdio. da mu se A. u kojem pravcu obvezao. na bud štogod izvan spomenutog kupoprodajnog ugovora, ili da je A. prekinuo svoj prostorni i i gospodarski odnos naprama spominjanoj šumi.

Već po tomu biva jasno, da A-ov posjed stvari glede sporne šume nije nikad prestao, da taj posjed nije na B-a. tradicijom prenio i da B. nije stvarnopravnim ugovorom prijenosa posjeda, nikad postao posjednik sporne šume na temelju gore spomenutog kupoprodajnoga ugovora.

B. opet nije mogao postati posjednikom one šume niti samovlasnim zauzećem.

Samovlasno stječe se tuđi posjed, kad se on oduzme drugome. a stečenje biva samo onda, ako se po tom ujedno dokine dosadašnji posjed tako. da je stečenje posjeda ujedno oduzeće posjeda.

[5] Randa-Besitz 173.

Digitized by Google

Za samovlasno stečenje posjeda bi trebalo naprama A-u da se dosadašnji odnos posjednika A. prama šumi i plodovima njenim uklonio, što se pak dogodilo nije.

To vrijedi i za samovlasno stečenje posjeda prava porabe, jer se i takav posjed prava stječe samovlasno lih uz onakove prilike, kao i posjed stvarni.[6]

Prema tome treba i tu da bude dosadašnji posjednik iztisnut iz iz odnosa prema stvari, i da stjecalac dođe u mirni posjed odnosnoga prava. B. nije u našem slučaju deposedirao A., jer je šuma još uvijek ostala u sferi A-ove vlasti, kao što su dapače i posječena i izrađena stabla, još uvijek ležeći u šumi A., zaostala u sferi njegove moći. Tim samo, što je B. sječom oborio stojeće stabalje u šumi posjednika A., nije još A. kao posjednik glavne stvari na odlučenoj akcesiji tim aktom odlučenja izgubio posjeda o dnosnih stvari, nego je dapače separacijom na njima za nj nastao novi posjed, koga treći dakle B. može, kao obvezno pravni ovlaštenik steći istom prijenosnim ugovorom, i po aktu aprehenzije, pa odvezenjem iz faktične vlasti A-ove.

B. dakle nije prema izvedenomu postao nikada niti posjednik upitne šume, niti posjednik posječenih stabala, a niti posjednik t. zv „prava sječe", jer je ovo u smislu, kako ga iznosi B., juridički neopstojeći fenomen.

B. ne bi bio postao niti posjednik stvari, niti posjednik bud koga prava iz gore spomenutoga kupoprodajnoga ugovora, dok nije oborena stabla i izrađenu robu izvezao iz A-ove šume, niti onda, kada bi se uzelo, da mu je A. predao posjed uvjetno, t. j. u smislu, da mu predaje šumu u svrhu sječe prodanoga stabalja, uz uvjet, da ga do 1. III. 1917. posiječe, izradi i iz šume odveze.

Takova uvjetna pravna konstrukcija predaje posjeda dala bi se sasma dobro zamisliti, jer se posjed bezdvojbeno može prenositi i pod suspenzivnim uvjetom, koji može biti još spojen bilo sa početnim ili sa dočetnim rokom.[7]

Uvjet taki može u pogodbi biti postavljen izrijekom, no može biti postavljen i muče, tek je quaestio facti, da li je muče postavljen ili nije.[8]

Dok uvjet visi, nije izvjesno, da li je eksistentna volja nužna za pravni posao, a stoga je i sama eksistenca uvjetovanoga posla ne-

[6] Sravni: Spevec: cit. 37. i sl. naročito str. 41.

[7] L. 38. § 1. D. de poss. Existimandum est, possessiones sub conditione tradi posse, sicuti res sub conditione traduntur. Randa: cit. Besitzergreifung (458) Unger II. § 82, 83.

[8] Krainz I. 278. Unger cit.

Digitized by Google

izvjesna, pak stoga prije nastupa uvjeta B. nije mogao steći posjed niti stvari, niti prava, nego se može smatrati samo držaocem.

Svaki put, kada je stečenje posjeda vezano o suspenzivni uvjet, stječe se prethodno samo detencija, a tek nastupom uvjeta prelazi posjed, dakako, ako je već ostvarena posjedovna volja i deposediran dosadašnji posjednik.

Kad se uvaži, da kontrahenti u kupoprodajnom ugovoru nisu nigdje izrijekom ustanovili, da posjed prelazi na B-a već samom sječom ili preradbom drva i da nisu ništa odredili o tomu, kako bi imao natrag prijeći od B-a na A posjed posječenih stabala i izrađene robe, koliko ne bi ovi bili do 1./III. 1917. izvezeni, i kad se uvaži, da u spomenutom kupoprodajnom ugovoru nije ničim osim toga nedvoumno izražena volja A-ova napustiti posjed oborenih stabala već usljed sječe, a da se u dvojbi uvijek mora odlučiti za održanje i nastavak dosadašnjega posjeda (Sravni: Spevec 40)[8]; onda biva jasno, da je sporszum kontrahenata išao onamo, da A. daje B-u samo ovlast kupljena stabla oboriti i izraditi u kakovu mu drago robu i izvesti ih iz A-ove šume s time da B. stječe posjed glede svega toga tek onda i u toliko, kada i u koliko do 1./III. 1917. posječena stabla odnosno izrađenu robu iz A-ove šume izveze — dakle dokine dosadašnji A-ov posjedovni odnos i sam zauzme posjed na odnosne stvari.

Dakle bi se tu moglo govoriti tek o predaji predanih stvari pod suspenzivnim uvjetom uz dočetni rok, koji prema shvaćanju našega zakona zajedno čini suspenzivni uvjet.

No u našem slučaju ne bi se moglo ispravno konstruirati niti to, da je A. B-u predao posjed bilo šume bilo odnosnih stabala pod suspenzivnim uvjetom uz dočetni rok, jer predaja u tom smislu nije jasno izražena, a u dvojbi ne smije se ona predmjevati.

Sve kad bi pak ovakva konstrukcija bila ispravna, ne bi bio B. glede onih stabala i one izrađene robe, koju nije do 1./III. 1917. iz šume A-ove izvezao, stekao posjeda, pak prema tome i nema posjedovne zaštite napram A-u koji je jedini posjednik stvari.

Ostaje dapače otvoreno pitanje, da li je in concreto za B-a nastao dapače i samo odnos t. zv. samostalne detencije ili nije,[9] dok je bezdvojbeno jasno, da je posjed stvari na strani A-ovoj.

[8] „No to stoji, da kad je dvojba, valja odlučiti za nastavak dosadašnjeg posjeda, da ovaj dakle nije ukinut. Jer po čitavoj tendenciji nauke o posjedu valja manje povoljivati protupravnom prisvajanju posjeda, što postoji. A za dosadašnjega posjednika je svakako bolje, ako mu se pripisuje sadašnji posjed, nego ako mu se priznaje samo pravo, da traži natrag oduzeti mu posjed.

[9] Kupoprodajna pogodba nije pravni odnos, pravo, koje bi o sebi ovlašćivalo kupca na detenciju stvari — koje bi mu davalo t. zv. samostalnu detenciju.

Digitized by Google

Ne bi li s· t. zv. posjed „prava sječe" za B-a mogao konstruirati na temelju posjeda porabe i to u smislu, da se za nj ustanovi samostalno držanje stvari, što se nalazi u tuđem posjedu na podlozi kupoprodajnog ugovora, s nakanom vlastitog interesa?

Ima doista nazora, koji su išli onamo, da kod prodaje šumskih površina, dakako s obzirom na sječu prodanoga sfabalja, vrijedi takova pravna konstrukcija.

Dakako ne uvijek, nego samo onda, ako je sječa trajno određena i dozvoljena i to samostalno, bez dispozicija posjednika i ne povremeno, prekidno, dakle onda, ako imade sječa trajati neprekidno i samostalno mnogo vremena.[10]

Za taj slučaj hoće neki da postoji na strani kupca, otkada je ušao u sječu stabalja, koje se nalazi u prodavčevom posjedu — samostalno držanje u vlastitom interesu, kao pravo porabe, pa da dosljedno pripada kupcu posjed prava porabe.[11]

Ovo međutim konstruiranje prije svega nije osnovano na našem zakonu, jer zakon kod posjeda prava polaže važnost na mogućnost trajnoga vršenja prava, a ne držanja uz ovlast ili u vlastitom interesu.

Takova konstrukcija bi davala tek pravno zaštićeno kvalificirano držanje, a ne posjed prava.

No naši postojeći zakoni ne priznavaju takovog pravnog instituta, jer biće posjeda prava naziru u izvršivanju karakterističnoga sadržaju izvjesnoga prava (§. 312. 313), a ne u općenitom držanju stvari.

Uostalom koje pravo bi to imalo biti u samostalnom držanju u vlastitom interesu?

Na ovo ne daje i ne može nitko dati nikoji valjani odgovor.

Prema tome ne može t. z. „pravo sječe" naći oslona niti u spomenutoj samostalnoj detenciji, pa stoga moramo kazati, da niti u ovoj konstrukciji nismo mogli naći ono što tražimo t. j. što ima značiti t. zv. „posjed prava sječe."

* * *

Da li je B. doista bio ili postao uopće posjednik, ma i samo posječenoga stabalja i izrađene robe, koliko je nije do 1./III. 1917. odvezao iz odnosne šume?

[10] Ta zar za egzistenciu posjeda prava treba i rekvizit vršenja toga prava kroz dugo vrijeme i zar da samo onda postoji posjed prava, kada mu se sadržaj doista dugo vrijeme izvršuje?

Randa cit. str. 94 pita: „Wohin kämen wir mit einer derartigen Rechtssprehung"?

[11] Vidi opasku br. 1. No u našem slučaju nema ni onih preduvjeta, koje oni pisci za svoju konstrukciju posjeda postavljaju, pa stoga ne bi ni oni za naš slučaj priznavali kupcu posjed.

Digitized by Google

Na temelju kupoprodajnoga ugovora sklopljenoga između A. i B je nastala za A. dužnost predati B. u posjed i vlasnost prodana odnosno kupljena stabla.

A. bi u načelu morao bio odnosna stabla dati oboriti i B-u predati.

To bi bilo normalno stanje prema dispoziciji zakonskoj.

A. i B. su se međutim, kako jasno proizlazi iz kupoprodajnoga ugovora, koji je između njih sklopljen, glede same predaje kupljenog odnosno prodanog stabalja inako sporazumjeli i to tako, da A. ovlašćuje B-a da obori kupljena stabla i da ih prerađuje u kakovu mu drago robu, pa da mu A. u tu svrhu predaje stabla za sječu i to ona, koja su ad hoc kao prodana posebnim žigom označena, stime, da ih imade B. do 1./III. 1917. iz šume izvesti i stime da posječena stabla kao i izrađena roba, koja do toga roka iz šume izvezena bila ne bi, propada u korist A.

Samo tu ovlast i nikoju drugu nije A. dao B-u, niti ju može B. iz spomenutoga ugovora izvesti, jer je opseg i sadržaj te ovlasti u samom ugovoru ovako izrijekom određen.

U ugovoru se naročito veli: „dajem Vam ovlast kupljena stabla oboriti i izraditi u kakovu drago robu“, pa onda: „Predat ćemo Vam za sječu“ i napokon u smislu ovoga utanačenja prodana stabla su, obilježena, te tom obilježbom predaja (za sječu) obavljena.

Tu nema ni govora o izvršenoj predaji kakovoga posjeda sa strane A. B-u, pak je očito, da iz ovoga utanačenja ne može B. za sebe izvoditi niti posjed stvari, niti posjed bud koga prava.

Po srijedi je uistinu samo punovlast, procura in rem suam: A. je ovlastio B-a, da sam preuzme i izvrši prijenosni posao na koji je iz kupoprodajnoga ugovora bio A. obvezan i to kao procurator in rem suam, pa mu je u tom smislu i dao ovlast raspoložbe sa svojim stvarima.

A. strana obvezana iz kupoprodajnoga ugovora na predaju prodanih stvari, odbija od sebe svu obvezatnost i postavlja glede izvržbe same tradicije B-a kao supstituta, koji nosi svu skrb ne samo za faktičnu obavu potrebitih za predaju radnja, nego i za svoj namir.

B. je tu u istinu zastupnik in solutione obligationis, no u vlastitom svom interesu.[12]

[12] Sravni: Spevec cit. § 10. Zastupstvo kod posjeda str. 54. i sl. Schey: Die Obligationsverhältnisse I./3. § 72. str. 509. ...Damit ist klar, dass eine Stellvertretung in Besitzerwerb oder Besitzaufgeben, und daher ein darauf bezüglicher Bevollmächtigungsvertrag möglich ist. Str. 433. Vollmachtserteilung im eigenen Interese des Bevollmächtigten, Bestellung zum Procurator in rem suam, ist im A. B. G. B. nicht erwähnt, gewiss aber nicht ausgeschlossen.

Digitized by Google

Bez odnosne ovlasti ne bi bio B. smio samovlasno preduzimati niti preparatornih radnja, koje su potrebite za predaju kupljenog stabalja, niti samovlasno obaviti čin aprehenzuje, jer bi svakim tim činom naproti A. usuprot postojećem kupoprodajnom ugovoru bio počinjao smetanje posjeda. Tek po spomenutoj ovlasti bio je vlastan preduzeti odnosna djelanja i ispunjenje A-ove dužnosti iz kupoprodajnoga ugovora.

Na to je bio ovlašten u zastupanju A. kao njegov zastupnik, no u vlastitom interesu, da steče posjed odnosno i vlasnost za sebe.

Ovo je pak imao steći tek pod uvjetom, da i koliko izveze do 1./III. 1917.

Da se tu ne radi samo o dočetnom roku, nego o suspenzivnom uvjetu, ne može biti dvojbe.

Očito se ne može uzeti izvjesnim, da li će se kod ovakovih posala doista i zbiti ili ne će izvoz posječenog stabalja odnosno izrađene robe do 1./III. 1917. i tu predleži neizvjesna okolnost, o koje nastupu ovisi stečenje.

U svim pak slučajevima, gdje je neizvjesno, da li će se upotu događaj, o koga nastupu stečenje ovisi, zbiti ili ne, mora se u dvojbi uzeti, da su stranke per diem htjele označiti uvjet, mar i bio čas, u kojem se ima odnosni događaj zbiti u naprijed određen ili se da izvjesno proračunati.[13]

U kupoprodajnom ugovoru spomenuti rok 1./III. 1917. jest bezuvjetno prema cijelom odnosnom saveznom sadržaju izjave stranaka suspenzivni uvjet.

Samo u slučajevima, gdje je bezuvjetno izvjesno, da je postavljen dies incertus an, certus quando samo zato, da se označi momenat, u kojem se kategorički namijenjeno pravo pravo ima steći, — nije odnosno očitovanje uvjetno, nego je samo rokovano, a taki slučaj in concreto doista ne postoji, jer je jasno, da su stranke postavljanjem, dies incertus an, certus quando htjele učiniti ovisnim samo stečenje posjeda.

B. je dakle zastupnik A. u ispunjenju njihovoga kupoprodajnoga ugovora, zastupnik in solutione obligationis,[13a] a pak stoga do časa izvezenja pojedinih stabala i izrađene od njih robe iz šume A-ove samo držalac, a ne posjednik stvari, odnosno prava.

Ovo je stanovište doista i jedino, koje se može prema naravi stvari opravdati i stanovište, koje je jedino moglo odgovarati intenci-

[13] Unger: I. str. 94.

[13a] Schey: cit. § 73. str. 515. u savezu sa op. 12.

Digitized by Google

jama stranaka, jer je nemoguće zamisliti, barem ne u normalnim prilikama, da bi vlastnik ili posjednik šume, kada proda pojedina stabla u svojoj šumi, pa makar ona i predstavljala veći dio stabalja u toj šumi, htio dati iz svojih ruku posjed u ruke B. onamo, da bi svoja prava našao osigurana samo obvezno pravo ili u petitornom procesu, izručiv cjelokupnu posjedovnu zaštitu u korist kupca.

B., kao prokurator, iako in rem suam, nije mogao steći niti posjeda šume, niti posjeda oborenog stabalja, niti time, da je eventualno odlučio i izjavio, da će u buduće držati stvar kao svoju, jer bi takova izjava po §-u 319. o. g. z. bila juridički irelevantna, jer onaj, koji je uzeo stvar u držanje kao zastupnik, ne može svojevoljno promijeniti volju, pak htjeti dalje držati stvar kao posjednik stvari, jer je takova preinaka volje pravno irelevantna, (§. 319. o. g. z.).[14]

O posjedu bud koga prava ne može se u našem slučaju uopće govoriti, dok punovlasni odnošaj između A. i B. ne predstavlja pravo, koje bi bilo podobno biti predmetom posjeda, a niti zastupnikova „detencija u vlastitu korist" ne daje po našem pozitivnom pravu objekti na kojem bi se mogao konstruirati posjed prava.[15]

Prema cijelom do sada izloženome stanju stvari je doista u našem slučaju jedini posjednik A., dočim B. nije bio ni posjednik prava.

Posjed A. mora doista i trajati sve dotle, dok nije otpao koji od momenata, koji ga konstituiraju:

mogućnost faktičnoga gospodstva, izvršivanja ili volje, a nijedan od tih momenata nije otpao sve do časa, u kojem bi B. posječena ili iznađena stabla iz šume A-ove izvezao.

Stoga je po mom mišljenju u stvari ispravno bio odlučio sud prve molbe, a neispravno sud više molbe.

---

[14] Sravni o tomu Spevec: cit. str. Tako i Pfersche i drugi.

[15] O punovlasti i nalogu, pa punovlasti bez naloga, Scheyc cit. § 61. Tu mi je istaći još, da pravo poznaje i ovlast (vlast) koja nije niti „nalog" niti „punovlast". „Bald duch das Gesetz, bald durch Privatwillkür begründet, gibt sie die Möglichkeit, im eigenen Namen handelnd unmittelbar wirksam über eine fremde Rechtssphäre zu verfügen — niht im Auftrag, weil nicht in Erfüllung einer Pflicht, nicht in Vollmacht, weil nicht im Namen des Anderen. Am besten wird in diesem Sinno von „Verfügungsmacht zureden sein„ — no i tu nije po srijedi posjedovni odnos. Sravni uz Scheya, Cosack I. 233.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

Sunt quaedam, sine quibus vita haec non ducitur;
sunt quaedam menda, sine quibus libri non prodeunt.

1. Ponajprije upozorujem na inkongruenciju gornjega naslova vladine osnove sa naslovom i odredbama II. njezinoga članka. Time naime novela k građanskom zakoniku u stari odvjetnički red, stečajni[1] zakon, sudovnik i t. d. formalno uvršćuje (formelle Einfügung) novo pravo. Ne bih htio, da se toga radi proširi glavni naslov naše osnove, ali bih bio za to, da se ove ustanove II. članka inako priudese odnosno stave u posebnu novelu.

2. Izraz: „naređenja", koji dolazi u naslovu i na mnogim mjestima osnove, ne bih upotrebljavao. Tako naime prevodi sastavljač osnovu njemačku riječ: „Bestimmungen".[1] Nu tomu izrazu odgovara, mislim, više naša „odredba", te bih ju radije stavio na mjesto „naređenja". Tako to čini list državnih zakona (na pr. u broju 69 ex 1916. I. čl.),[2] a i terminološki[3] ter Ivekovićev[4] rječnik.

3. I riječ „djelomično" bih izostavio. Podsjeća na: „Teilnovelle". No naša osnova nije djelomična novela u smislu austrijskih, koje su sukcesivno, u tri maha, izlazile.[5]

4. Na strani 9 naše osnove čitamo: „Opći građanski zakonik od 1. junija 1811., uveden carskom poveljom od 29. novembra 1852., preinačuje se i popunjuje...."

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex. 1918. br. 1. i 2., str. 9. i sl.

[1] Ispor. njemački tekst austr djelomičnih novela k o. g. z-u.

[2] „List državnih zakona za kraljevine i zemlje zastupane na carevinskom vijeću." Dalje dolje upotrebljujem za to kraticu: „l. d. z."

[3] „Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs". Wien, 1853.

[4] „Rječnik hrvatskoga jezika. Skupili i obradili dr. F. Ivković i dr. I. Broz." Zagreb, 1901.

[5] Ispor. i „Bericht der Kommission für Justizgegenstände über die Gesetzesvorlage, betreffend die Aenderung und Ergänzung einiger Bestimmungen des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches" (78 d. Beil. z. d. sten. Protokollen des Herrenhauses. XXI. Session 1912) — str. 5. Ovo za nas ovdje najvažnije djelo citirati ćemo od sada jednostavno sa: „Bericht".

[6] Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 129. N. 9. vele: „Patente, von dem Jederman offenen Willen des Landesfürsten (leges in forma patente im Gegensatze der leges in forma clausa)."

Digitized by Google

Austrijski o. g. z. uveden je kod nas patentom od spomenutoga dana. Riječ „patent" je terminus technicus,[6] koji se je uzdržao u našim apsolutističkim zakonima, izdanim u hrvatskom jeziku, i nakon izdanja terminološkogs rječnika, koji također „patent" prevodi sa: „povelja". Tako se na primjer u hrvatskim izdanjima izvanparbenoga postupnika, ženidbenoga zakona i bilježničkoga reda, koji su izašli nakon terminološkoga rječnika od godine 1853. veli, da su izdani „patentom". Ja bih dakle bio za to, da se pridrži i u našoj osnovi izraz: „patent". Dakle mjesto: „carskom poveljom", ima se reći: „carskim patentom".

5. Na istoj — 9. — strani stoji kao naslov I. dijela, I. članka osnove: „Naredenja o osobnim i obiteljskim pravima." Ja bih naprosto rekao: „O osobnim i obiteljskim pravima."

K §-u 1. naše osnove.

Ovaj § govori o sposobnosti ženâ da budu svjedoci ter glasi:

„Žene mogu biti svjedoci očitovanja posljednje volje, bilježničkih spisa i inih isprava, nadalje svjedoci uredovnih i svečanih čina, ovjerovljenja pisma i potpisa, te svjedoci istovjetnosti.

Žena kao svjedok vrijedi u svakom slučaju jednako kao muškarac."

1. Iz zadnje alineje netom citiranoga §-a naše osnove jasno vidimo stajalište sastavljača naše osnove u tom važnom pitanju. U obrazloženju (str. 54) pak čitamo, da je potrebno, da se ukinu na zastarjelim nazorima osnovani propisi, koji ženu u pogledu svjedočanstva zapostavljaju i ponizuju. S tima dakle hoće osnova naša prekinuti, a pored toga se nada gornjom ustanovom olakotiti sačinjanje oporukâ, ustanovljivanje identiteta i t. d. Svakako odgovara ovaj propis duhu vremena, te će ga prijatelji emancipacije ženâ s veseljem pozdraviti.[7]

U Austriji nisu neki veoma odlični pravnici — Krasnopolski[8] i Ehrenzweig[9] — baš oduševljeni za tu promjenu postojećih zakonskih propisa. U Hrvatskoj bi ovi pravnici, gledom na ogromni posto-

[7] Steinlechner, Ueber die Regierungsvorlage einer Novelle zum ABGB. str. 11. Ipak — mimo gore navedene ustanove — pristaše toga pokreta nisu zadovoljni sa cijelom reformom u prilog privatnopravnoga položaja ženâ. (Ispor. Dr. Scharfmesser: „Die Stellung der Frau nach dem novell. ABGB." Gerichtshalle ex 1917. br. 10. str. 110.)

[8] Aenderungen und Ergänzungen einiger Bestimmungen des ABGB. str. 22. i sl.

[9] „Gutachten über den Entwurf eines Nachtragsgesetzes zum ABGB." str. 26. i sl.

Digitized by Google

tak seljačkoga pučanstva, gdje se je socijalni položaj žene jedva promijenio, sigurno još temeljitije sumnjali o shodnosti ove reforme. No kako je po mojem shvaćanju potrebno, napose radi pomanjkanja valjanih muških tutora, da se žene i kod nas općenito pripuste k tutorstvu; kako bi uslijed toga bilo neskladno, da žene mogu općenito biti tutorice, a ne mogu općenito svjedočiti — treba pristati na ovu ustanovu (§ 1) novele. Ograničenje, da samo one žene mogu svjedočiti jednako kao muškarci, koje su tutorice ili su tutorstvo na zadovoljstvo obavljale, jedva bi se praktičnim pokazalo.

2. Ne dirajući dalje u to pitanje de lege ferenda, obraćam se ponajprije k uzoru naše osnove, k §-u 3. I. austrijske djelomične novele.

Ni veliki pristaša austrijskih novelâ k o. g. z-u ne bi doista mogao ustvrditi, da je ova ustanova tamo baš sretno redigirana. „Die im edelsten Sinne populäre Sprache", čime se, prema Schey-u,[10] stari austr. gr. z. osobito odlikuje, u ovom §-u austr. novele sigurno ne dolazi do izražaja. Pored toga nabrajanje u tom §-u nije iscrpivo („lückenlos").[11]

3. I sastavljač naše osnove očito je htio izbjeći ovomu potonjemu prigovoru, što se vidi iz prve, a napose iz druge alineje §-a 1. naše osnove, u kojoj veli sasvim općenito: „Žena kao svjedok vrijedi u svakom slučaju jednako kao muškarac". Misao mu je bila: okolnost, da je osoba neka ženskoga spola, ne smeta, da ta osoba bude valjan svjedok. No čini mi se, da ta misao nije nipošto stilistički došla gornjom tekstacijom do sretnoga i spretnoga izražaja. Povrh toga jest ta 2. alineja i s gledišta legislativne tehnike neshodna. Trebalo je ili ostati pri nabrajanju slučajeva, u kojima mogu žene svjedočiti, ili pak sasvim općenito reći, da su žene, jednako kao muškarci sposobne za valjano svjedočanstvo. Ja bih se — usuprot prvoga od gore pod 2. navedenih prigovora — odlučio za prvu alternativu, jer i općenito stilizirana rečenica, da su žene jednako muškarcima sposobne valjano svjedočiti, ne bi sizala preko područja o. g. z-a, a to baš hoće aust. redaktori („Bericht" str. 14.) a i sastavljač naše osnove.

4. No 1. alineja §-a 1. naše osnove imade sadržajno i svojih osebujnih mana.

a) Sastavljač osnove veli, da žene mogu biti „svjedoci očitovanja posljednje volje.... i svečanih čina" Pod tim posljednjima misli bez dvojbe na t. zv. solenitetne svjedoke, t. j. one, koji su potrebni

[10] „Ueber den redlichen und unredlichen Besitzer", str. 9. I Schiffner, Systemat. Lehrbuch, 1. sv. str. 15., hvali „die Klarheit und Faßlichkeit" o. g. z-a.

[11] Schey, Teilnovelle zum RBGB, str. 38.

Digitized by Google

za valjanost pravnoga posla. No i svjedoci posljednje volje, koje tekst osnove na prvom mjestu spominje, jesu sigurno solenitetni svjedoci ili, kako se u našoj osnovi kaže, svjedoci svečanih čina.

b) U tekstu osnove se kaže, da žene mogu biti svjedoci „ovjerovljenja pisma ili potpisa, te svjedoci istovjetnosti". No svjedoci „ovjerovljenja pisma ili potpisa" baš jesu svjedoci istovjetnosti. Prema svemu tomu bih predložio, da se zadnja alineja §-a 1. naše osnove — kako već gore rekoh — izostavi, a u 1. alineji istoga §-a priklonio bih se sadržajno, koliko to različita zakonodavstva dopuštaju, više §-u 3. I. djelomične austr. novele. Praznine u njoj dadu se ispuniti analogijom.[12]

5. Što se samoga izraza: „svjedoci svečanih čina"[13] tiče, to bih ga svakako napustio. Doduše „das alphabetische Register" k njemačkom tekstu o. g. z-a kaže kod riječi: „Solennitäten s. Feierlichkeiten" ter ovdje podjedno — kao i naše „abecedno kazalo" kod riječi „svečanosti" — upućuje na §§ 577—600 i 1249, a i naš terminološki rječnik prevodi „Solennität" sa „svečanost"; ipak se je taj hrvatski odnosno njemački terminus slabo udomio ter je postao opsoletan. I austrijski redaktori ne vele: „Feierlichkeitszeugen" već „Solennitätszeugen". U ostalom jednomu i drugomu izrazu („solenitetni svjedoci" i „svjedoci svečanih čina") moći se je ukloniti.

Konačno hoću glede samoga načina izražavanja spomenuti još jednu (ako i neznatniju) stvar. Naša osnova (a tako i hrvatski prijevod u l. d. z. austrijskih)[14] veli: „svjedoci bilježničkih spisa i inih isprava." Ja bih volio prema austr. tekstu („bei Errichtung schriftlichter Urkunden .... bei Errichtung von Notariatsakten") reći: svjedoci pri sačinjanju[15] bilježničkih spisa ter inih isprava.

K §§ 2. i 3. naše osnove.

Ovi §§ stoje pod natpisom: „Rokovi za proglašenje mrtvim" ter glase:

§ 24. glasit će:

Predmnijeva se, da je odsutnik umro:

1. ako je proteklo sedamdeset godina od njegova rođenja i pet godina od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu; ili ako je prošlo trideset godina od njegova rođenja i deset godina

[12] Schey, Teilnovelle str. 38.

[13] I l. d. z. ex 1914. br. 276 (carska naredba od 12. oktobra 1914, § 3. veli: „svjedoci svečanosti radi".

[14] § 3. l. djel. austr. novele k. o. g. z-u („za svjedoke spisá, ispravá").

[15] Izraz u bilježničkom redu (§§ 41 i sl.).

Digitized by Google

od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu. Rokovi od pet i deset godina računaju se od posljednjega dana one godine, u kojoj je odsutnik po vijestima bio još na životu;

2. ako je bio u ratu teško ranjen ili ako je sudjelujući u ratu nestao, te su od konca one godine, u kojoj je rat svršio, protekle tri godine, a dotle nije stigla vijest, da je na životu;

3. ako je bio na brodu, koji je propao, ili u inoj kojoj očitoj smrtnoj pogibli, a tečajem triju godina računajući od posljednjega dana one godine, u kojoj se taj slučaj desio, nije stigla vijest, da je na životu.

Predmnijeva se, da je brod propao, ako nije stigao onamo, kamo je stići imao, ili ako se ne imajući stalnoga cilja nije povratio, a od posljednje vijesti o brodu prošle su tri godine. Kao dan propasti broda uzima se posljednji dan toga roka.

Uz te se pretpostavke može zahtijevati proglašenje mrtvim."

Promjena odredabâ o proglašenju smrti jest de lege ferenda uopće, o napose gledom na sadašnje ratne prilike veoma potrebna. Ipak ovdje više toga opažam, na što mislim da moram upozoriti.

1. Mjesto: „Rokovi za proglašenje mrtvim" — volio bih reći: „Rokovi za proglašenje smrti". Tako naš gr. z. u marginalnoj rubrici pred §-om 112. i u njem ter u §§ 277 in pr. i 278 (u potonjem po višeput), a i u „abecednom kazalu". Dakako da i o. g. z. na nekim mjestima „Todeserklärung" prevodi sa: „da se proglasi, da je mrtav" (§ 24. in f.), „za mrtva proglasiti" (§ 113 in f. i § 277 in f.) — što napose u prvo navedenom slučaju, § 24., nikako nije potrebno.

I u hrvatskom tekstu l. d. z. kaže se: „rokovi za proglašenje smrti".

2. Opći građanski zakonik upotrebljava za: „Abwesender" konstantno: „nepritoman", „nepritomnik" (§§ 24, 112, 113, 277, 278), dok naša osnova kaže: „odsutnik". Tako i dr. Mudrovčić u svom prijevodu o. g. z-a.[16]

[16] „Osnova autentičnoga prevoda općeg građanskog zakonika, proglašenoga patentom od 29. studenoga 1852. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. U Zagrebu 1902." Ova osnova je u cijelosti pomno izrađena. Kritika F. Speveca u Mjesečniku ex 1903. jest, po mojem sudu, preoštra.

Digitized by Google

3. U 1. točki naše osnove se veli: „Predmnijeva se, da je odsutnik umro: 1. ako je proteklo sedamdeset godina od njegova rođenja i pet godina od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu.... Rokovi od pet.... godina računaju se od posljednjega dana one godine, u kojoj je odsutnik po vijestima bio još na životu".

Prema „pregledu naređenja ove zakonske osnove...." spada ovaj § osnove među odredbe, koje su iz austr. novelâ nepromijenjeno preuzete.

U njemačkom tekstu I. austr. djelomične novele glasi ovo mjesto ovako:

„Der Tod eines Abwesenden wird vermutet: 1. wenn siebzig Jahre seit seiner Geburt und fünf Jahre seit der letzten Nachricht von seinem Leben.... verstrichen sind — die Fristen von fünf.... Jahren vom Schlusse des letzten Jahres gerechnet, in dem er den vorhandenen Nachrichten zufolge noch gelebt hat".

Bezdvojbeno jest, u Austriji i kod nas, da posljednja vijest nije ona, koja je zadnja stigla, već ona, prema kojoj je nepritomnik najdulje živio.[17] [18] To se iz zadnje izreke citiranoga austr. teksta jasno vidi, dok bi se prema prvoj izreci istoga teksta mogle posumnjati, nije li odlučan momenat, kada je stigla zadnja vijest. To je može biti, potaklo sastavljača osnove, da već u prvoj izreci osnove veli, umjesto strogo po austr. tekstu: „pet godina od posljednje vijesti o njegovom životu" — „pet godina od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu". Ali i po toj tekstaciji moglo bi se uzeti, da je glede vremena, kada je živio, mjerodavna vijest, koja je najkasnije o tom prispjela. Dakle promjena u 1. točki gornjega §-a nije reformatio in melius, te bih ostao pri austr. tekstu.

Ovo dakako vrijedi i za pasus (u istoj 1. točki §-a 2. naše osnove): „.... i deset godina od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu".

Pored toga ističem, da njemačkomu: „vom Schlusse des Jahres gerechnet" ne odgovara pasus naše osnove: „od posljednjega dana one godine". Prema hrvatskomu tekstu imade taj rok započeti početkom dana 31. decembra, dakle u noći od 30. decembra

[17] Schey, Teilnovelle str. 33. N. 2 i po njemu citirani: Planck, Bürgerliches Gesetzbuch I. str. 81 ter „Obrazloženje" naše osnove str. 54 (odsjek II. al. 3).

[18] Na pr. jedna vijest stigla je u decembru 1916, a u njoj se kaže, da je dotičnik živio u maju 1916.; druga vijest pak stigla je u januaru 1917. i veli, da je ista osoba živila u martu godine 1916.

Digitized by Google

na 31. decembra točno u 12 sati; prema njemačkom pak tekstu u noći od 31. decembra na 1. januara. Sigurno je i sastavljač osnove htio ovo potonje reći. Dakle mjesto: „od posljednjega dana", imade biti: „od svršetka" — i to ne „one godine" već: „posljednje godine".

Prema do sada rečenom imala bi točka 1. §-a. 2. naše osnove glasiti: „1. Ako je prošlo 70 godina od njegova rođenja i 5 godina od posljednje vijesti o njegovom životu, ili ako je prošlo 30 godina od njegova rođenja i 10 godina od posljednje vijesti — računajući rokove od 5 i 10 godina od svršetka posljednje godine, u kojoj je nepritomnik po vijestima, što ih o njem ima, još živio.[19]

4. U 2. točki istoga §-a veli se, da se predmnijeva, da je umro onaj, koji je „sudjelujući u ratu nestao, te su od konca one godine u kojoj je rat svršio, protekle tri godine, a dotle nije stigla vijest, da je na životu".

Kod ove točke §-a 2. naše osnove neka mi dopušteno ponajprije slijedeće napomenuti.

a Rok od tri godine od svršetka rata glede onih, koji su udioništvovali u ovom ratu, te ih je nestalo, pokazao se je, radi dugoga trajanja svjetskoga rata, neshodnim, te je austr. vlada jur predala austr. gospodskoj kući na ustavno pretresanje novu zakonsku osnovu: „Ueber die Todeserklärung von im Kriege Vermißten".[20]

Po toj osnovi predmnijeva se, da su umrli oni dionici sadanjega rata, kojih je nestalo, a od zadnje vijesti o njihovom životu minule su dvije godine; od tih pak dviju godina barem jedna godina od dana, koji se imade nakon obustave neprijateljstva („Einstellung der Feindseligkeiten") odrediti naredbom. Podjedno je u toj osnovi pojam „nestadnikâ u ratu" — „der im Kriege Vermißten", — naprama onomu u I. djelomičnoj austr. noveli, odnosno u našoj osnovi, proširen.

Rok od tri godine u austr. 1. djelomičnoj noveli i u našoj osnovi odgovara onomu u njemačkom grad. zakoniku (§ 15.), ter je i de lege ferenda za, rekao bih, „obične" ratove primjeren, te imade u predležećoj osnovi i ostati. No ovaj nedogledni rat izazivlje izvanredne norme, pak je potrebno, da se i kod nas rokovi za nestale dionike ovoga rata skrate, i to najbolje, po austrijskom primjeru, posebnim zakonom. Naša će dakle vlada morati čim prije posvetiti pažnju i ovoj austr. osnovi, koja će biti sigurno doskora — ako i uz neke promjene — u Cislitaviji uzakonjena.

[19] Vidi l. d. z. br. 276 ex 1914., § 1., točka 1.

[20] „Nr. 8 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Herrenhauses XXII. Session 1917."

Digitized by Google

b. Daljnje pitanje, koje se ovdje — u točki 2. §-a 2. naše osnove — namiče, jest: za koje se osobe može reći, da su **sudjelujući** u ratu nestale (njem. tekst austr. novele kaže: „als Teilnehmer im Kriege“)? **Schey**[21] citira u svom izdanju I. djelomične austr. novele u tom pitanju § 15. al. 2. njemačkoga gr. z-a, koji kaže: „Als Angehöriger einer bewaffneten Macht gilt auch derjenige, welcher sich in einem Amts- oder Dienstverhältnis oder zum Zwecke freiwilliger Hülfeleistung bei der bewaffneten Macht befindet“. Odatle možemo zaključiti, da austr. redaktori drže, da se one osobe imadu smatrati „als Teilnehmer im Kriege“, koje u smislu §-a 15. njem. gr. z-a „als Angehörige einer bewaffneten Macht an einem Kriege Teil genommen haben.“ Nu ovo tumačenje jedva zadovoljava. „Angehörige der bewaffneten Macht“ su i one mnogobrojne osobe vojničkoga staleža, koje su u zaledju („Hinterland“). Za takove osobe, ako ih nestane, nije opravdan kratkotrajni rok, koji imade smisla samo za osobe, koje se nalaze u iminentnoj ili bar većoj pogibelji. Za to je, po mojem mišljenju, upravo prednost austr. novele pred njemačkim gradj. zakonom, da o „Angehörige der bewaffneten Macht“ u opće ne govori. Nu u drugu ruku priznavaju i motivi gore spomenute austr. osnove, da se moderni rat — bio dug ili kratak — vodi načinom, koji vodi u kapitalnu pogibelj i ljude, koji nisu dionici rata. Trebalo bi i za to „nedionike“ u ratovanju odrediti kraći rok, ako ih nestane. Ovamo spadaju napose oni, kojih je nestalo, a zna se, da su se nalazili kod vojske na fronti, ili su za njom išli, ili su zapali u neprijateljsku vlast, ili su se u zadnje vrijeme nalazili u mjestu, koje je bilo pozorištem ratnih operacija (na pr. u slučaju bacanja bomba i t. d.) Pasus austr. novele i naše osnove o teško ranjenim za te slučajeve ne dostaje. Moglo bi se možda ustvrditi, da bi osobe netom spomenute mogli barem u nekim od gore spomenutih slučajeva supsumirati pod slijedeću. 3., točku austr. novele i naše osnove.[22] Ipak — mimo sve drugo — pogibelji, prouzročene ratom, po naravi svojoj spadaju u točku 2., te je, mislim, bolje, da se ovdje spomenu.

c. Konačno bih usvojio **Mitteisov** prijedlog, po kojem bi u austr. noveli, u točki 2., trebalo izostaviti pasus, u kom se kaže, da kraći rok (3 godine) za proglašenje smrti vrijedi za onoga, koji je u ratu teško ranjen; i to zato, jer je to već sadržano u slijedećem pasusu, u kojem se veli, da taj rok vrijedi za one, koji su kao dionici rata nestali. **Schey** je protiv toga prijedloga, jer da se po austr. noveli napose za onoga, koji je ranjen u ratu ne traži, da bude dionik rata.

---

[21] l. c. str. 33. Nr. 3.

[22] Vidi: Oertmann, Kommentar str. 64. toč. 2 a. 3.

Digitized by Google

No ako stoji shvaćanje gore (pod 4 b.) spomenuto, po kojem se može slijedeća točka novele, koja govori o „inoj očitoj smrtnoj pogibelji", primijeniti i na nedionike rata, kojih je naprosto nestalo, ako su bili u smrtnoj, ratom prouzročenoj pogibelji; može se zaista ista točka uporabiti i na one „nestadnike", koji su takodjer nedionici rata, ali su u ratu teško ranjeni. Svakako pak gubi pasus u 2. točki naše osnove (ako je „u ratu teško ranjen") raison d'etre, ako se ta točka proširi ter kraći rok od 3 godine protegne i na one, koji nisu ratni dionici, ali ih je nestalo, s razloga i na način gore spomenut.

d. Što se prijevoda ove točke §-a 2. naše osnove tiče („ako je sudjelujući u ratu nestao"; njem. tekst: „als Teilnehmer im Kriege vermißt worden ist") podsjećam, da o. g. z. (§ 24) i Mudrovčić u svojoj osnovi prevode „vermißt wird" sa: „nema ga", dok sastavljač naše osnove i hrvatski tekst l. d. z. vele: „nestao je" odnosno „nestala je". Doista jedan i drugi hrvatski izraz ne odgovara potpuno njemačkoj riječi: „vermissen". U potonjoj je, koliko mi se čini, sadržan i subjektivni momenat, da dotičnik drugima, koji su ostali, fali; dakle ne samo, da ga naprosto nema ili da ga je nestalo, već da oni, koji su ostali opažaju i ćute njegovu odsutnost. (Ich vermiße Dich — Ich habe Dich nicht vermißt). Nu ovo je samo neko upozorenje. Sâm ne bih mogao zgodniju našu riječ, za njemački „vermissen", predložiti I „Teilnehmer" jedva, da bi naši stari preveli drugačije nego: „dionik". Vidi §§ 276, 415, 833, 837, 848, 1301. o. g. z-a i § 5. k z-a. Isporedi i u Ivekovićevom rječniku verbum: „dionik".

Prema svemu tomu bi ova — 2. — točka gornjega §-a imala od prilike glasiti: 2. ako je, bivši dionik u ratu,[23] nestao, te su od svršetka godine, u kojoj je dovršen rat, prošle tri godine, a da nije dotle stigla vijest o njegovom životu;[24] isto vrijedi i za one, kojih je nestalo, ako su se zadržavali kod oružane sile na fronti, ili su za njom išli, ili su zapali pod neprijateljsku vlast, ili su najposlije boravili u mjestu, koje je u ono vrijeme bilo pozorištem ratnih operacija."

5. U točki 3. istoga §-a 2 naše osnove rekao bih mjesto: „. . . ili u inoj kojoj očitoj smrtnoj pogibli . . ." („oder in einer anderen nahen Todesgefahr") — „. . . ili u drugoj kojoj smrtnoj pogibjeli."

Napominjem ovdje, da mi se izraz: „nahe Todesgefahr" čini pleonastičan. Paradoksno zvuči, kada bi tko rekao: „Ich war in einer Todesgefahr, allerdings in keiner nahen". Volio bih dakle i u njemačkom tekstu austr. novele izostaviti riječ: „nahen." Doduše i stari naš z.

[23] Vidi o. g. z. § 24: „bivši teško ranjen u ratu".
[24] Vidi hrv. prijevod l. d. z.

Digitized by Google

gr. govori u §-u 24. „von der nahen Todesgefahr" a i švicarski z. (čl. 35) graduira smrtnu pogibelj, te veli: „hohe Todesgefahr." Isporedi ali njemač. građ. z. § 17. („Wer unter anderen . . . Umständen in eine Lebensgefahr geraten . . .) i ugar. osnovu § 13. toč. 3. („oder in einer anderen Lebensgefahr geschwebt hat"). Ostane li ipak kod protivnoga shvaćanja, ne bih: „nahe" prevodio sa: „očit", već sa: „blizu".[25] Ni: „in eines . . . Todesgefahr" ne bih preveo sa: „u . . . smrtnoj pogibli", već sa: „u smrtnoj pogibjeli". „Pogibao" je naime prejak izraz za njemačku riječ: „Gefahr". Pogibao znači: „der Untergang, die Gefahr des Unterganges".[26]

Prema tomu bi ovo mjesto u našoj osnovi imalo glasiti — kako već gore rekoh: „ . . . ili u drugoj kojoj smrtnoj pogibjeli". Ako pak ostanemo sasvim kod njemač. teksta, rekao bih: „. . . . ili u drugoj kojoj blizoj smrtnoj pogibjeli", odnosno prema tekstu l. d. z: „. . ili u drugoj blizoj smrtnoj opasnosti".

6. U istoj točki 3. ovoga §-a veli se dalje: „. . . a tečajem triju godina računajući ih od posljednjega dana one godine, u kojoj se je taj slučaj desio, nije stigla vijest, da je na životu". Austr. novela u njemačkom tekstu glasi: „. . . und seit Schluß des Jahres, in das dieses Ereignis fällt, durch drei Jahre vermißt wird".

Prema onom, što sam gore (pod 3.) rekao, treba njemački pasus: „seit Schluß des Jahres" prevesti: „od svršetka godine". Nadalje mjesto: „u kojoj se je . . . desio" —: „u kojoj se je . . . zbio". Vidi Ivekovićev „Rječnik" verb.: „desiti se". I l. d. z. austr. veli na dotičnom mjestu: „u kojoj se je . . . zbio".

Još manje je sastavljač osnove smio: „vermißt wird" prevesti sa: „nije stigla vijest, da je na životu".

7. Slijedeća (pretposljednja) alineja ovoga §-a naše osnove treba da i kod nas — kao i u austr. noveli — čini sa prediućom jednu alineju, jer i po smislu spadaju obje ove alineje zajedno. Povrh toga je prijevod u l. d. z.-a, točka 3., izreka 2. i 3. (§ 1. car. naredbe od 12. X. 1914.), bolji i točniji od prijevoda naše osnove (točka 3. al. 2.), te bih ga radije upotrebio.

8. Konac §-a 2. naše osnove glasi: „U z te se pretpostavke može zahtijevati proglašenje mrtvim". Njemački tekst austr. novele glasi: „In allen diesen Fällen kann die Todeserklärung angesucht werden". Točnije to prevodi l. d. z.: „U svim tim slučajevima može se zatražiti proglašenje smrti".

[25] Tako i l. d. z. austr.
[26] Vidi Ivekovićev „Rječnik".

Digitized by Google

Glede izraza: „proglašenje mrtvim“ odn. „proglašenje smrti“ — vidi gore pod 1. Mjesto „zahtijevati“ odn. „zatražiti“ veli o. g. z. na dotičnom mjestu — § 24. in f. — „iskati“.

9. Sa §-om 2. naše osnove jest u savezu § 246. iste osnove. U njem se kaže, da će se „naredbom izdati propisi o postupku kod proglašenja mrtvim“.

Iz obrazloženja osnove (str. 110) ter iz §-a 695. osnove zakona o građanskom parbenom postupku vidimo, da sastavljač naše osnove namjerava — protivno §-u 278. o. g. z-a — reći, da osuda o proglašenju smrti imade deklarativni karakter. To je po sebi, držim skroz ispravno.[27] Samo se pita, da li takva izreka ima doći u gr. z. ili u zakon. o postupku. Sastavljač naše osnove kani ju, za razliku od njem. gr zakona § 18., švicarskoga zakona čl. 38., ugarske osnove § 15., a i §-a 278. o. g. z-a, staviti među nove propise o postupku kod proglašenja smrti. No po naravi svojoj spada ona u materijalno privatno pravo. Bude li se, dakle taj propis nalazio u naredbi izdanoj na osnovu §-a 246. naše osnove, prekoračit će u tom slučaju ova naredba okvir, postavljen joj zakonom. Zakon naime — § 246. — ovlaštuje, da se naredbom izdadu samo propisi o postupku kod proglašenja smrti; ustanova pak. koja veli, da sudačke rješidbe o proglašenju smrti imadu deklarativni karakter, nije postupovni propis.

10. Poznati prijepor[28]. da li se kod tako zvanoga „svečanoga proglašenja smrti“ traže, pored uvjetâ §-a 24. gr. zakona, još osobujne pretpostave — ne tangira naša osnova, prem bi i to poželjno bilo. Dakako da ni u tom slučaju ne bi dostajalo, da se eventualni novi propis materijalno-pravnoga karaktera stavi možda u naredbu, koju predviđa § 246. naše osnove, a to zato ne, jer taj § osnove ovlaštuje samo na izdanje postupovnih propisa.

11. U 3. §-u naše osnove kaže se, da se propisi §-a 2. iste osnove imadu uporavljivati i u slučajevima, gdje je postupak radi proglašenja jur zametnut, no prvomolbeni sud nije još izrekao presudu.

Ova ustanova je de lege ferenda opravdana. U interesu je stvari, da se zauzme ovakovo stanovište, a i mimo to je dobro, da zakonodavac ovaj odnos novoga prava prema starom sâm riješi, da predusretne dvojbama i teškoćama, koje bi inače nastale. Dakako da bismo, i kad te ustanove §-a 3. ne bi bilo, ispravnim primjenjivanjem načelâ prava intertemporalnoga došli — barem držim. da se ne varam — do istoga rezultata. Radi se naime, bez obzira na početak procesa, o-

[27] Vidi: R. Horn, Die Todeserklärung Kriegsverschollener str. 21. i sl.

[28] Vidi: Unger, S. I. str. 240. N. 22. i Rittner, Eherecht, str. 294. i sl. ter s druge strane Derenčin Tumač I. ad §-um 112. o. g. z-a.

Digitized by Google

tom, koje ustanove imade sudac primijeniti in concreto glede rokova, koje određuje materijalno pravo. Svakako one, koje propisuje novi zakon, t. j. onaj, koji vrijedi u vrijeme, kada se sucu pitanje o tom namiće. Time taj novi zakon niti djeluje natrag niti tangira jur stečena prava.

Sām § 3 naše osnove imao bi, po mojem mišljenju, ovako od prilike glasiti:

„Propisi[29] §-a 2. imadu se uporavljivati i na one slučajeve, u kojima je u vrijeme, kad ovaj zakon stupa u krepost[30], postupak u svrhu proglašenja smrti već zametnut, a sud prve molbe[31] presudu o proglašenju smrti nije još izrekao."

[29] Mjesto: „naređenja". Tako prevodi i o. g. z. (§ 393.): „Vorschriften".

[30] Za: „Wirksamkeit"; prema nomenklaturi o. g. z-a (uvod. patent od 1852. čl. I.).

[31] Mjesto: „prvostepeni"; prema dikciji „Sudovnika" (na pr. §§ 3. i 86.).

Digitized by Google

O razvoju demokratske misli.

Napisao dr. Ladislav Polić, sveuč. profesor.*

Svjetski ovaj rat donio nam je već mnogo prerazličnih posljedaka, na koje u početku rata nije nitko ni pomišljao. Među najčudnije osobine njegove pripada zacijelo preporod demokratske misli.

Prije rata, barem među intelektualcima i estetima, demokracija nije bila u modi, jer tko je zavirio u koje djelo Nietszchea, Wildea ili Bourgeta, držao bi svojom dužnosti da prezire profanum vulgus, a to je što i u političkom smislu reći, da zazire od demokracije. A sad najedamput stadoše — u raznim zemljama — najsvjetliji umovi prikazivati ovaj rat kao borbu između demokratskih i autoritarnih ideja. Ruska je revolucija usred rata iskresala vatru demokracije i u drugim zemljama, te su čak i vladaoci znali govoriti o gajenju demokracije; a u Pruskoj, Ugarskoj i u Hrvatskoj niknuše demokratske izborne reforme. Kanda se u život povraća vjera u politički dogmat 18. vijeka, da demokratska vladavina izlazi iz bistva čovjeka, da ona jedina odgovara čovječjem dostojanstvu, da je demokracija jedini opravdani oblik države ili bar vladavine. U kojih je življa uobrazilja, oni već sanjaju, kako će se i u spoljašnjem i u nutrašnjem životu državnom zatrti kult sile i interesa, pa će svijetom obladati ideje prava i slobode.

No po pravilima za pučka sveučilišna predavanja ovo nije mjesto za politička razmatranja, pa zato ja ne ću ni da veličam ni da kudim demokraciju ili pravije ne ću da dokazujem, da li je demokracija dobar ili loš oblik države, a ne ću ni da ulazim u aktuelna politička pitanja; već ću nastojati da bestrasno, kao da je riječ o crtama i plohama, prikažem, što je uistinu demokracija, kako li se razvijala demokratska misao. Tko bi ipak želio čitati zanosan govor u hvalu i slavu demokraciji, neka izvoli otvoriti saborski stenografički zapisnik od 12. srpnja prošle godine, u kome je programna besjeda sadašnje hrvatske vlade.

I. Demokracija u Grčkoj.

Kad se povede riječ o započetku demokracije, svak će odmah pomisliti na grčke demokracije: Grčka je kolijevka demokracije, a najizvrsniji teoretik njezin jest Aristotel. Taj veliki filozof, čija je Politika bila riznica državoslovnoga znanja za nebrojena pokoljenja, razlikuje tri tradicionalna oblika države prema broju onih što vladaju.

* Ovo sam predavanje držao dne 5. veljače 1918. među „pučkim sveučilišnim predavanjima". Prema tome molim da bi se blagohotno prosuđivao i način obrađivanja, napose pak način citiranja.

Digitized by Google

t. j. prema tome, da li vrhovna vlast τὸ κύριον pripada jednome (ἕνα), malini (ὀλίγους) ili množini (πολλούς). Monarhija je vladanje jednoga lica, oligarhija vladanje manjega dijela državljana, a demokracija vladanje većine odraslih muških državljana.

Nas ovdje zanima samo demokracija, pa ćemo zato izbliže ogledati samo ono, što Aristotel veli o demokraciji. Ali sada već nastaju neprilike, jer Aristotel donosi tri glavne definicije demokracije. Demokracijom ponajprije označuje — sa stajališta broja vladalaca — onu državu, u kojoj vrhovna vlast pripada demosu t. j. organiziranom skupu svih građana, gdje dakle odlučuju „svi o svima", gdje se građani izmjenjuju u vladanju (ἄρχειν) i u slušanju (ἄρχεσθαι). Pored ove pravničke definicije t. j. definicije po pravnim obilježjima ima još jedna sociologijska, u kojoj Aristotel ne pita, kome pripada pravo na vrhovnu državnu vlast, već pita, koja ekonomska klasa vrši faktično gospodstvo u državi, pa stoga stajališta zove demokracijom onu državu, u kojoj siromašni ljudi gospodare nad bogatima; ako li biva obrnuto, to je oligarhija. Razlika između oba stajališta razbira se iz ovoga primjera, što ga navodi sam Aristotel: Uzmimo, da u jednoj zemlji ima 1300 državljana, od kojih je tisuću bogatih, a trista siromašnih, pa uzmimo, da vrhovna vlast pripada onoj tisući bogataša, dok je trista siromaha isključeno od vladanja. Takva bi država s prvoga t. j. pravnoga gledišta bila demokracija, jer bi to bila vlada većine, a s drugoga t. j. socijalnog gledišta oligarhija, jer bi bogataši vladali. Dašto općeno se dešava, da u državi ima više sirotinje nego bogataša. Tako Aristotel sjedinjava u trećoj definiciji oba obilježja i pravno i socijalno ovako: demokracija je vladanje siromašne većine, a oligarhija vladanje bogate manjine (δημοκρατία μὲν ὅταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι πλείους ὄντες κύριοι τῆς ἀρχῆς ὦσιν, ὀλιγαρχία δὲ ὅταν οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενέστεροι ὀλίγοι ὄντες).

Odatle se vidi, da je Aristotelu slabo stalo do juristićkog ispitivanja države, već više do sociološkoga. Možda ima pravo Gierke (Genossenschaftsrecht III. st. 17), koji veli: „Ja, im Grunde ist die πόλις des Aristoteles überhaupt nicht das, was wir Staat, sonderu das, was wir bürgerliche Gesellschaft nennen". Bernatzik (Republik und Monarchie str. 13. i 14.), ističe također, kako je i Aristotel poput Platona previdio pravno bistvo demokracije i državnoga gospodstva t. j. da u demokraciji s pravnoga gledišta ne gospoduju samo siromasi, nego zajedno s njima i manjina bogataša, pa da državno gospodstvo ne znači gospodstvo jedne društvene klase nad drugom, već gospodstvo vrhovnog organa, dakle u neposrednoj demokraciji skupa svih građana. Pa i sam Rehm (Geschichte der Staatsrechtswissenschaft str. 102)

Digitized by Google

mora napokon priznati, da κύριον znači Aristotelu vrhovnu socijalnu vlast, pa da ustav znači poredak podjele vlasti među raznim društvenim grupama.

No Aristotel se za definiciju državnih oblika ne zadovoljava tek pravnim i socijalnim obilježjima, već izvodi pravo bistvo državnih ferama iz neke filozofije o državnim principima (ὅρος, τέλος), koji određuju vrijednost, značaj i tendencije raznih država. Načelo je oligarhije bogatstvo, načelo aristokracije i monarhije jest podjednako ἀρετή, ἀξία (vrlina); demokratski je princip sloboda. Sloboda znači ζῆν ὡς βούλεται (živjeti po svojoj volji), a po svojoj volji t. z. slobodno ne živi ni rob (δοῦλος), pa ni δουλεύων (podanik apsolutne države). Slobodan čovjek ne bi zapravo smio biti ničiji podanik (ἀρχόμενος), ali kad već jest podanik, neka bude κατὰ μέρος t. j. naizmjence da svak ima podjedno dijela u gospodstvu. Iz slobode izlazi jednakost.

Ali kako nas Aristotel uči, jednakosti ima od dvije ruke: jedna je demokratička, ili kako se još zove aritmetička ili kvantitativna, a druga je aristokratička ili geometrijska ili kvalitativna. Prva t. j. demokratička jednakost stoji u jednakosti po broju (ἴσον κατ' ἀριθμόν: jedan je građanin jednak drugome bez obzira na imutak, obrazovanost, podrijetlo, kao što je u aritmetici 1=1, pa gdje sudjeluje više građana, tu odlučuje naprosto broj t. j. većina. Druga (aristokratska) jednakost upravlja se po vrijednosti (ἴσον κατ' ἀξίαν) t. j. po kvalitetnim momentima, kao što su bogatstvo, obrazovanost, plemstvo.

Razlika između ta dva pojma jednakosti najbolje se razbira u organizaciji izbornoga prava. Demokratsko uređenje izbornoga prava polazi s principa aritmetičke jednakosti: dakle na izvjestan broj stanovnika treba da dođe jedan zastupnički mandat, te svaki izbornik može u izbornu žaru da položi jednako snažnu glasovnicu; to je tako zvano jednako izborno pravo. Drugi izborni redovi ishode iz aristokratičkog principa geometričke jednakosti pa razređuju izborno pravo po različnim osobinama građana, kojima se pripisuje osobito značenje za državni život, kao što su imovina, stalež po rodu, znanje, obrazovanje, veća dob. ta uvode izborno pravo po cenzu, po zastupstvu interesa, po pluralnosti ili po drugim kombinacijama, koje se obično spravljaju pod pojam „nejednakog" izbornog prava. Glavno je zasada samo to, da samo aritmetička (brojna) jednakost odgovara demokratičkom principu. Iz toga demokratičkoga principa izvodi Aristotel posljetke, koji su važni za sva vremena: evo nekih demokratičkih postulata: svi su građani izborivi za sve službe; svak sudjeluje naizmjence u gospodstvu; službe se ždrijebaju; nema cenza za službe; službe kratko traju; sudove postavljaju svi i svi u njima sudjeluju;

Digitized by Google

sarodna skupština sama odlučuje o najvažnijim stvarima; vršenje službe ne nagrađuje; plemstva nema.

Već dosada smo vidjeli, da Aristotel donosi obilježja za demokraciju iz pravne nauke, pa iz socialogije, a najviše iz filozofije o državi. Zato ne ću da stvar još zapletem prikazivanjem, kako izričaji demokracija i oligarhija imaju još sasvim druga značenja, ako se radi o udjelu u državnoj vlasti, što se vršenja tiče; ne ću ni da raspravljam o odnosu između politije u najužem smislu i demokracije, ni o dobroj i o lošoj vrsti demokracije. Tek jedno moram objasniti. Ako po Aristotelu demokracija znači gospodstvo sviju građana, onda ne smijemo zaboraviti, da građanin ovdje ne znači svakoga državljanina, već samo onoga državljanina, koji ima p o l i t i č k a prava, t. j. pravo sudjelovati u državnim poslovima (jus suffragii et honorum ili kako Aristotel veli: πολίτης ἐστιν ὦ κοινωνεῖν ἔξεστιν ἀρχῆς).

Još je red pokušati, kako bi se sve niti Aristotelova razlaganja u jedno sakupile. Prema Aristotelu demokracija je onaj oblik države gdje vrhovna vlast pripada skupu sviju punopravnih građana pod ova tri uvjeta: ako siromašnih građana ima više nego bogatih, zatim ako punopravni građani (t. j. državljani s političkim pravima) sačinjavaju većinu prema ukupnom broju odraslih muških državljana, napokon ako su ustav i zakoni sazdani na principu aritmetičke jednakosti. Već otuda može svatko vidjeti, da je grčka demokracija sasvim nešto drugo nego moderna što je. Grčkoj demokraciji ne služi za osnovicu shvatanje, da je narod izvor svake vlasti, da je narod tvorac države, da vrhovna vlast pripada cjelokupnom narodu, ukratko nema govora o narodnoj suverenosti, demokrat (δημοτικός) je onaj, koji traži gospodstvo siromašne mase nad bogatašima (ὑπεροχὴ τοῦ πλήθους). Osnovna misao moderne demokracije jest politička, a grčka demokracija zapravo je izričaj socijalne zavisti proletaraca spram imućnika. Teorijsko ishodište moderne demokracije jest individuum, a grčke demokracije socijalna klasa; modernoj demokratskoj organizaciji je svrha sloboda pojedinačna, dok se u grčkoj demokraciji i ne govori o individuumu, već samo o pojedinom članu države. Grčka je demokracija čista ili neposredna t. j. u njoj vrši vrhovnu vlast narod sam, dok je moderna demokracija od najveće časti reprezentativna, to će reći, da narod svoju vlast ponajviše vrši preko svojih predstavnika, među koje se u prvom redu broje sabori.

I doista ideje grčke demokracije nisu vršile osobit utjecaj na razvijanje moderne demokracije, pače može se ustvrditi, da se moderna demokracija može razumjeti i bez poznavanja antikne, pa tako se izvrstan prikazivač moderne demokracije A. E s m e i n i ne osvrće na antiknu demokraciju.

Digitized by Google

II. Osnovna misao moderne demokracije jest narodna suverenost.

Moderna je demokracija od velike časti čedo modernih političkih filozofijskih ideja. Zgodno veli Jellinek: „Die neuere demokratische Republik ist mehr als jede andere Staatsform mit der Wirkung allgemeiner geistiger Mächte verbunden."

Osnovna ideja moderne demokracije jest misao o narodnoj suverenosti. Što je narodna suverenost, to je jasno rečeno u dvjema člancima francuske Konstituante: „Le principe de toute souveraineté réside essentiellement daus la nation. Nul corps. nul individu ne peut, exercer d'autorité qui n'en émane expressément." (Deklaracija prava čovjeka i građanina od 26. augusta 1789., čl. 3. „Princip svake suveranosti stoji bitno u narodu. Nijedno tijelo, nijedan pojedinac ne može vršiti vlasti, koja ne bi izrijekom potjecala iz naroda.") A u ustavu veli čl. 1., tit. III. pr.: „La souveraineté est une, indivisible, inaliénable et imprescriptible. Elle appartieut à la nation; aucune section du peuple ni aucun individu ne peut s'en attribuer l'exereice." (Suverenost je jedinstvena, nedjeljiva, neodsvojiva i nezastarljiva. Ona pripada narodu; nijedna čest puka, nijedan pojedinac ne može pripisivati sebi vršenje njeno.")

Prema tome se u ideji narodne suverenosti kriju dvije odjelite misli: jedna se tiče postanja države, a druga se tiče vršenja vlasti u sazdanoj već državi. Prva misao znači, da je narod tvorac države, da je državna vlast produkt narodne volje, da je narod izvor svakoga političkog autoriteta, pa da je državna vlast zato opravdana, što je i samo zato što je ustanovljena od naroda, kojim vlada. Tako se veli u proglasu američke nezavisnosti od g. 1776. „Da bi se osigurala ta prava, naime život, sloboda i težnja za vlastitom srećom, zato su među ljudima postavljene vlade, koje dovode svoja zakonita ovlašćenja iz pristajanja podanika (consent of governed). „Na ono osnovno pitanje, zašto zakoni vezuju, zašto je pojedinac dužan poštovati esude državnih sudova i slušati zapovijedi državnih oblasti, odgovora teorija narodne suverenosti: zato, jer je narod tako htio, jer je narod dao državi ta prava. Narodna suverenost je historijska i logička negacija božanskoga prava kraljeva[1]): po nauci narodne suverenosti kralj ne vlada po milosti božjoj, već po volji naroda, kralj je povjerenik, komesar naroda za vršenje izvršne vlasti. Ta je nauka u 18. vijeku vrijedila bez prigovora tako da su je i sami vladaoci ispovijedali. Tako

[1]) Tako je već pisao preteča socijalizma Saint-Simon na početku 19. vijeka: „L'expression souveraineté par la volonté du peuple ne signifie rien que par opposition à souveraineté par la grâce de Dieu. Ces deux dogmes antagonistes n'ont qu'une existence réciproque."

Digitized by Google

je čak Fridrik Veliki u svom djelu „Antimachiavel“ naznačio vladaoca slugom naroda: „Il se trouve que le souverain, bien loin d'être le maître absolu des peuples, qui sont sous sa domination, n'en est lui — même que le premier domestique.“ A kralj naš Leopold II. još dok je bio veliki vojvoda od Toskane, ovako je pisao u jednom pismu: „Je crois que le souverain, même héréditaire, n'est qu'un délégué et employé du peuple“; dakle i ovome je vladaru kralj delegat i činovnik naroda. Ova misao, da je narod jedini na ovom svijetu izvor državne vlasti i političkog auktoriteta, svečano je izjavljena u demokratskim ustavima ili se opet prosto pretpostavlja kao da se po sebi razumije, ona je glavni ključ za razumijevanje moderne demokracije. Poznato je međutim, da ni u jednom ustavu austro-ugarske monarhije nema traga takovoj deklaraciji narodne suverenosti.

Spomenuli smo, da se ideja narodne suverenosti proteže nesamo na postanje države, već i na vršenje vlasti u sazdanoj već državi pa o tome ona uči ovo: narod odlučuje u državi ili sam ili po svojim delegatima, pa nitko u državi ne može vršiti vlasti, ako nije neposredno ili posredno dobio mandat od naroda.

Tako veli Esmein u svom djelu Eléments de droit constit. français et comp., 5. izd. str. 406. bilj. 1: „La Constitution crée ainsi autant d'électeurs distincts, pour choisir les titulaires des divers pouvoirs. D'ailleurs, pour que le principe de la souveraineté nationale ne devienne pas une simple fiction légale, il faut que chacun de ces électeurs tire directement ou indirectement du corps électoral, non pas ses pouvoirs (qu'il tient toujours de la Constitution elle même), mais sa propre désignation“

Prema toj nauci sabor vrši zakonodavnu vlast, jer je izborima primio za to mandat, glava eksekutive vrši izvršnu vlast, jer ga je izabrao ili narod sam ili izabranici naroda, a tako je i sa sucima i sa sudskom vlašću.

A kako je nastala ideja narodne suverenosti? Taj je historijski proces nada sve zanimljiv, ali ovdje ga možemo skicirati tek u najglavnijim crtama. (Isp. Gierke, Johannes Althusius i Genossenschaftsrecht III. sv.) Prvi se počeci teorije o narodnoj suverenosti javljaju već u srednjem vijeku u vezi s naukom o ugovoru o podanstvu (pactum subjectionis), kojim se htjelo protumačiti postanje ili pravije rekavši opravdanje vladalačke vlasti.

Već je u srednjem vijeku gotovo sasvim ovladalo mišljenje, da u tom ugovoru o podanstvu stoji pravna osnova za vladalačku vlast. Prvi mu se tragovi razbiraju u vrijeme borbe o investituru. Predodžbe iz teologijskog naučanja o nekom prvobitnom prirodnom stanju, gdje nije bilo ni vlastništva ni gospodstva, dolazile su mu u prilog, a tako

Digitized by Google

i različne uspomene iz germanske pravne povijesti, pa ugovorni karakter tolikih javnih institucija u feudalno doba na osnovi uglava između knezova i staleža, a naročito pravnička nauka o translatio imperii, po kojoj se vlast careva rimskih njemačke narodnosti kao nasljednika Caesarâ osniva na prijenosu vlasti s naroda rimskog na careve rimske pomoću lex regia. I doista već je od kraja XIII. vijeka filozofijska nauka o državi postavila aksiom, da pravna osnova svakome gospodstvu stoji u dragovoljnom i ugovornom podvrgavanju zajednice podanika. Tako je znameniti filozof i potonji kardinal Nicolaus Cusanus ustvrdio, da obavezna snaga sviju zakona izvire iz „concordantia subjectionalis eorum qui ligantur"; a svaka vlast potječe iz slobodne „subjectio infriorum". Pače Nicolaus Nicolaus Cusanus proglasio je načelo narodne suverenosti nezastarljivim „jus divinum et naturale" (božansko i prirodno pravo). Samo dakle ishodište bilo je, može se reći, neprijeporno, tek se vodila borba o značenju i sadržini ugovora o podanstvu. Monarhistička je stranka tumačila prijenos vlasti (translatio imperii) tako, da je narod ugovorom o podanstvu konačno i neporečno odsvojio svoju vlast u prilog vladaocu (alienatio pleno jure); zato narod ne može vladaoca svrgnuti i vladalac je stariji od naroda („princeps maior populo"). Demokratička je stranka tvrdila, da narod nije prenio na kralja supstanciju vlasti, već mu je dozvolio samo vršenje vlasti (concessio usus), dok je narod sam pridržao sebi supstanciju vlasti, zato je narod stariji od vladaoca („populus maior principe"). Dašto pored ova dva glavna mišljenja ima još svakojakih posrednih, koja nas ovdje ne zanimaju.

Kako smo eto vidjeli, razvijanje nauke o državnom ugovoru dovelo je u srednjem vijeku rano i općeno do toga posljetka, da se narod smatrao izvorom svake javne vlasti; dakle je prva zasada u nauci o narodnoj suverenosti bila priznata. Što se pak tiče druge zasade, koja se prostire na vršenje vlasti u sazdanoj već državi, tu su se mišljenja razdvojila. Monarhisti su učili, da je narod odsvojivši sva svoja prava vladaocu izgubio svaki utjecaj u državi, pa zato narod ne može vladara svrgnuti, pače narod nema više ni zakonodavne vlasti; vladalac pak je postao pravi gospodar (dominus) naroda, on ima vlastito i isključivo pravo na gospodstvo: evo već u jezgri buduće nauke o vladalačkoj suverenosti. Pristalice teorije koncesije izvodili su iz zasade, da je narod stariji od kralja različne konsekvencije, kao na pr. da narodu i dalje pripada zakonodavna vlast pored vladara i nad vladarom pa sveudiljan nadzor nad vršenjem vladalačke službe a navlastito da narod može suditi vladaocu i svrgnuti ga po pravu i pravici. Po tome shvatanju narod je pravi suveren u svakoj državi, makar ona bila i monarhija, a vladalac je u stvari republički magistrat.

Digitized by Google

Sve konsekvencije demokratskog radikalizma iznio je Marsilije Padovanac, taj Rousseau srednjega vijeka, u svome djelu Defensor pacis (prije g. 1324.). Suveren mu je svugdje samo zakonodavac, a zakonodavac mora svagda biti narod, koji vrši zakonodavnu vlast u skupštini ili po svojim izabranim zastupnicima. Vladalac ostaje podložan zakonodavcu narodu, koji ga je postavio; vladalac je samo „secundaria quasi instrumentalis seu executiva pars" (drugotna ili izvršna čest) države, pa mora čitavo svoje vladanje udešavati prema volji naroda („juxta subditorum suorum voluntatem et consensum").

S jednakom odlučnosti u 15. vijeku razvodi ideju narodne suverenosti Nicolaus Cusanus, koji sredovječnu misao o sveopćoj zajednici čitavog čovječanstva napunja modernom sadržinom. Već smo spomenuli njegovu misao, da po prirodnom i božanskom pravu svaka svjetovna vlast izlazi iz dobrovoljnog podvrgnuća naroda. No i postavljeni vladar ostaje podložan zakonodavstvu, koje po naravi zakona pripada cjelini. Vladalac dobija punovlašće za upravu (administratio) i suđenje (jurisdictio), pa stoji pod nadzorom naroda, koji ga zbog zloupotrebe službene vlasti može zvati na odgovor i svrgnuti.

No ideja narodne suverenosti nije ostala puka teorija u spisima teologa, već je i praktički proglašena u staleškim saborima sredovječne Francuske. Već u vrijeme kralja Ivana (1355.—1356.) tvrde neki, da politička vlast ishodi od naroda. A za stotinu godina poslije na saboru u Toursu (g. 1484.) ideja demokratska izrečena je sasvim jasno i razgovijetno u glasovitom govoru Filipa Pota.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Staratelji pupila bez razlike vjeroispovjesti štićenika imaju predložiti dozvolu nadtutorstvene vlasti za vođenje građanskih parnica ispred štićenika kao tužitelja u slučajevima, u kojima je predmet parnice od veće važnosti ili stoji u savezu sa poslovodstvom, koje ne spada u redovnu gospodarstvenu upravu imetka štićenika.

(Plenarni zaključak vrhovnog suda u Sarajevu od 22. decembra 1917. br. 866 gr.)

Razlozi.

Naše zakonodavstvo ne poznaje propisa, po kojemu bi bile osobe, koje ne imaju samostalne djelatne sposobnosti, dužne u građanskim parnicama kao tužitelji predložiti dozvolu nadležne nadtutorstvene vlasti, da mogu voditi parnicu. Dužnost se ta izvodi iz propisa § 233. o. g. z. Ali za svaku se parnicu ta dužnost iz tog propsa ne da izvesti. Protivno iz toga se propisa vidi, da je staratelj dužan svoga štićenika pred sudom zastupati (§ 243. o. g. z.) i bez dozvole nadtutorstvene vlasti u svim parnicama, u kojima štićenik stupa kao tuženik i u svim slučajevima kao tužitelja, u kojima može staratelj izvan parnice bez dozvole nadtutorstvene vlasti ispred štićenika postupati.

Juristički je naime i staratelj punomoćnik štićenika, postavljen mu u tom svojstvu ispred države sa strane nadležnog suda, koji kao nadzorna vlast vrši to svoje zvanje u smislu postojećih propisa (Zeiller, Commentar, I ad § 233., str. 476.). Zato vrijede svi propisi o ovlaštenju analogno i u odnošaju staratelja prema štićeniku odnosno nadtutorstvenoj vlasti (arg. § 1034. o. g. z.).

Zato ima staratelj dužnost pribaviti si za vođenje parnice dozvolu nadtutorstvene vlasti u slučajevima, u kojima se postavljen po stranci punomoćnik mora iskazati posebnim ovlaštenjem, koje glasi na pojedini posao (§ 1008. reč. 2 o. g. z.).

Nadtutorstvena vlast može dati staratelju i općenito ovlaštenje na vođenje parnica (§ 1008. reč. 1 o. g. z.) tako da posebne dozvole za svaku pojedinu parnicu ne treba. To može naročito uslijediti onda, ako ima staratelj ispred svog štićenika više parnica provesti, n. pr. više tražbina istjerati. Ne da li nadtutorstvena vlast takovog općenitog ovlaštenja, onda se mora staratelj iskazati posebnim ovlaštenjem za svaku pojedinu parnicu. Dozvola za vođenje parnice ispred štićenika kao tužitelja potrebna je ipak samo u granicama propisa § 233. o. g. z. t. j. samo za vođenje parnice iz onih poslova, koji ne spadaju u redovitu upravu imetka štićenika, naročito u slučajevima, koji su primjera radi navedeni u propisu § 233. o. g. z., ili za koje treba punomoćnik posebnog ovlaštenja, koje glasi na pojedini posao (§ 1008. reč. 2 o. g. z.). Ako staratelj ne treba izvan parnice u smislu § 233. o. g. z. dozvole nadtutorstvene vlasti, onda je ne treba niti za vođenje parnice

Digitized by Google

iz tih poslova, n. pr. za istjeranje najamnine, istjeranje neosiguranih tražbina (§ 236. o. g. z.), jer mu to zakon nalaže dapače kao dužnost. Koji poslovi spadaju u redovitu, a koji u izvanrednu upravu ili koji su većega zamašaja, prosudit će parnični sudac isto tako, kao to ima prosuditi starateljski sudac u izvanparbenom postupku.

U slučaju nesuglasja između parničnog i starateljskog suda bit će mjerodavan nazor starateljskog suda, jer je taj nadležan u prvom redu izdati u tom pitanju odluku. Svakako postupat će oprezan i savjestan staratelj u vlastitom interesu bolje, ako ne propusti skoro ni u jednom slučaju parnice ishoditi od nadtutorstvene vlasti savjet, uputu i dozvolu. Isto tako vršeći i starateljski sudac strogo svoj nadzor kod uprave imetka štićenika izdat će staratelju potrebnu uputu i dozvolu za vođenje nužnih parnica, da ne bi u slučaju štete postao radi toga odgovornim (§ 25. sud. ust.). I parnični sudac postupat će po svojoj dužnosti, ako pazi s ureda kod prvog riješenja tužbe (§ 62. gr. p. p.) na okolnost, da li prema stanju stvari staratelj treba za vođenje parnice predložiti dozvolu nadtutorstvene vlasti ili ne i prema tome dade za slučaj potrebe staratelju potrebnu uputu. Odstranjenje te mane s ureda tečajem parbenog postupka nije niti nužno niti umjesno (rješenje c. k. vrhovnog sudišta Beču od 21./5. 1890. Slg. 13299, 1./2. 1910. Slg. N. F. XIII. 4933.).

Ovo sve vrijedi naročito i za štićenike muslimanske vjeroispovjesti. U otomanskom zakonodavstvu ne ima nigdje spomena o tome, da bi staratelj trebao za vođenje parnice ispred štićenika dozvolu nadtutorstveno vlasti. Iz toga je izveo bio vrhovni sud u svom otpisu na sve sudove od 12. januara 1894. br. 59 gr. bez bližeg obrazloženja zaključak, da samo staratelji nemuslimanskih štićenika moraju imati dozvolu nadtutorstvene vlasti za vođenje parnice, da staratelji štićenika muslimanske vjeroispovjesti mogu voditi parnicu bez takove dozvole, samo na osnovu tutorskog dekreta (ilam) šerijatskog sudu.

Ako se bliže pitanje to pretrese, mora se ipak doći do zaključka, da to razlikovanje nije opravdano.

Šerijatsko pravo ustanovilo je u čl. 420—475 hanef. reda potanko norme glede prava i dužnosti staratelja (tutor, wasi) malodobnih i nesvojevlasnih lica.

Iz tih se norama vidi, da je po šerijatskom kao duhovnom pravu dano tutorima (starateljima) daleko iduće ovlaštenje, da tutor sam može sve činiti, „što je na dobro i korist malodobnika“ (čl. 449 hanef. reda) naročito može obavljati sam i poslove, za koje po propisu § 233. o. g. z. mora imati dozvolu nadtutorstvene vlasti (čl. 451, 452, 453, 455, 456 hanef. reda). Sa stanovišta šerijatskog kao duhovnog prava ne ima se kadija kao duhovno lice uopće miješati u upravu imetka malodobnika, tutor ne ima dužnosti tečajem uprave polagati kadiji računa. Tek pri svršetku uprave može štićenik tražiti od tutora položenje računa, ali tutor nije mu dužan navesti potanko sve izdatke, koje je tečajem uprave imao, nego je glede poslova, koji spadaju u zakonski djelokrug tutora, dovoljno, da tutor, u kojega se poštenje ne može sumnjati, zasvjedoči prisegom svoje navode, dok je specificiranje izdataka uz sudjelovanje suda potrebno samo onda, ako tih pretpostava ne ima (čl. 463 han. r.).

Digitized by Google

Tek kasnije državno je otomanske zakonodavstvo dalo sudovima nadzor nad upravom imetka malodobnih i drugih nesposobnih za djelanje lica (zakon od 16. Zilkade 1286 odnosno od 5. Zilhidže 1288 Slg. Bd. II str. 485. Zakonom od 6. Rebiul evela 1268 (1851). (Slg. II str. 473) postavljeni nadzornici pupilarnog imetka imali su dužnost nadgledati upravu imetka štićenika sa strane staratelja, novac koristonosno ulagati, ispitivati račune tutora i u stanovitim rokovima slati izvještaje svom statješini Scheich-ul-islamu. Pitanje, da li je tutor morao imati za parnice ispred štićenika dozvolu suda odnosno nadzornika, bilo je djelomično time bespredmetno, što je po tom zakonu imao sam nadzornik pupilarnog imetka dužnost istjerati neplaćene tražbine malodobnika.

Iz toga već propisa slijedi, da i u drugim parnicama štićenika, u kojima podlogom tužbe nije bio obligatorni, nego drugi odnošaj, nije mogao tutor sam, bez znanja i privole nadzornika postupati, koliko se je radilo o imetku štićenika, nad kojim je imao državni organ vrhovni nadzor.

Inventariziran imetak nemuslimanskih štićenika izdavao je pak sud njihovim tutorima uz kauciju, te već radi toga nije kod njih dolazilo pitanje privole nadtutorstvene vlasti za parnicu u pretres (vezir. nar. od 7. Sefera 1278-1861-Slg. II str. 481).

Zato ne ima razloga, da se u tom pravcu pravi u otomanskom zakonodavstvu razlika između štićenika muslimana i nemuslimana. To bi razlikovanje bilo danas kod jedinstvenog postupka i nadležnosti istog starateljskog suda u pupilarnim stvarima još manje opravdano.

Priopćio M. Z.

Traži li se utrnuće ovrhe povedene za namirenje uzdržavanja nezakonitog djeteta zbog toga, što se dijete može samo uzdržavati, imade se taj zahtjev potjerati tužbom po § 444. grpp.

(Rješidba kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 2. novembra 1916. broj 2909.)

U parnici na priznanje očinstva i ispunjenje očinskih dužnosti sklopiše stranke nagodu, koja bude nadtutorstveno odobrena.

Protiv prirodnog oca povedena je ovrha na pokretnine i beriva.

Kad dijete navrši 12. godinu, zatraži otac molbom obustavu daljnje alimentacije, jer da se dijete može samo uzdržavati. Nakon preslušanja protustranke bude molba odbijena.

Kad dijete bude 14 i pol godina staro, zatraži opet otac molbom, koja bude predložena gornjem spisu parbenom na riješenje, utrnuće ovršnog prava i obustavu alimentacije.

Nakon provedenog preslušanja izdade kotarski sud odluku od 1. augusta 1916. broj 12923. gr. ovog sadržaja: Budući da se postupak u ovom predmetu imade smatrati prema rješidbi kr. banskog stola od 31. maja 1916. broj 9065. nastavkom samog parbenog postupka, a ne izvanparbenim postupkom, to se zahtjevu tutora mldbne E. M., da se molitelj uputi na podignuće tužbe na utrnuće prava vođenja ovrhe, ne udovoljuje.

Digitized by Google

Nadalje određuje sud provedenje sudbenog očevida saslušanjem liječničkih vještaka, da se ustanovi tjelesna snaga malodobnice, duševni njen razvitak i privredna sposobnost i t. d.

Kr. banski stol je povodom utoka malodobne E. M. protiv dijela prvostepene odluke, kojem se ne udovoljuje zahtjevu njezinog tutora, da se molitelj uputi sa svojim zahtjevom na put parnice, rješidbom od 14. septembra 1916. broj 15683. utok taj otputio i prvostepenu odluku u napadnutom dijelu potvrdio s razloga, što se u nazočnom slučaju ima odlučiti samo o daljnjem uzdržavanju mldbne E. M. po njenom nezakonitom ocu, a ne o pitanju očinstva, pa da se stoga nastali spor može nakon postupka provedenog na molbu T. S. a primlj. 22. dec. 1915. broj 19182. gr. riješiti po prvostepenom sudu i odlukom.

Kr. stol sedmorice: uvaživ, da je parnica malodobne E. M. protiv T. Š-a radi priznanja očinstva i plateža alimentacije konačno riješena pravomoćnom sudbenom nagodom od 30. nov. 1905. P. 678—1905., koja je za malodobnu tužiteljicu odobrena po skrbničkoj oblasti;

uvaživ, da je na temelju te pravomoćne nagode povedena ovrha protiv T. Š-a i da je ovršni postupak protiv njega još u tečaju;

uvaživ, da T. Š. svojom molbom od 5. marta 1914. broj 6604. gr. traži ukinuće ovrhe, jer da je mldbna E. M. navršila 14 godina, pa da se može sama uzdržavati i da se sama zaista uzdržaje, pa da je stoga trebao ustati tužbom po § 444. grpp;

obnašao je povodom izvanrednog previdnog utoka malodobne E. M. obje nižestepene odluke ukinuti, te molitelja T. Š a s njegovom molbom na utrnuće ovrhe otputiti na redoviti put pravde.

Priopćio Č.

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stečajno pravo i pravo pobijanja.

Mjembena veresija; kakovim pravnim učinkom rađa promjena osobe vlasnika nepokretnina, na kojima je uknjižena mjembena veresija, koju preuzimlje pod platež novi vlasnik; dioba kupovnine; upućivanje na tužbu.

(Rješidba kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 8. novembra 1917. broj 2230.

U gruntovnici pod C. r. b. 9. stoji ovakav upis: Temeljem založnice od . . . uknjižuje se pravo zaloga na nepokretnine u A. upisane za mjembenu veresiju od pet hiljada kruna i t. đ. za korist Prve hrv. štedionice. Isto takav je upis i pod C. u br. 13. i 14. samo je svota svagdje po 2000 K.

Vlasnik je tih nepokretnina bila u to vrijeme Tinka T. Poslije prijeđoše te nepokretnine na Viktora K. Daljnje se stanje stvari vidi iz rješidbi.

Kr. sudbeni stol u Z. izdao je osudu od 29. novembra 1916. broj 27625. gr. ovog sadržaja:

Tužitelj Stjepan M. odbija se sa svojom tužbom, da je tužena Prva hrv. štedionica u Z. dužna priznati, da njezina pod B-III. pri-

Digitized by Google

javljena tražbina od 9000 K. spp. ne dolazi do podmirenja iz kupovnine polučene ovršnom dražbom nepokretnina Viktora K. i t. d.

Razlozi: U ovršnom predmetu V. štedionice dioničarskog društva u V. protiv Viktora K. zbog K. 5748 spp. prijavila je Prva hrvatska štedionica na razdiobnom ročištu među ostalim pod B. III. svoju mjembenu tražbinu od K. 9000.

Toj je tražbini tužitelj prigovorio, no ipak je tuženoj ta tražbina likvidirana ovos. odlukom od 25. novembra 1914. br. 47932 gr., a prigovaratelj upućen na put parbe.

Ta je odluka u tom dijelu potvrđena rješidbom kr. banskog stola od 3. aprila 1915. broj: 4073 i vrhovnom rješidbom kr. stola sedmorice od 5. junija 1915. br. 2031.

Sve to proizlazi iz priloga C.—VII. pa ovršnih spisa R. 900/09., koji su po § 144 gpp. ovamo priklopljeni.

Temeljem te vrhovno rješidbe podigao je tužitelj ovu tužbu obrazlažući ju tim. da je na nepokretninama Viktora K. uknjiženo u korist tužene pravo zaloga za mjembenu vjeresiju do K. 9000., koja je bila podijeljena Tinki T.. da je ovaj zalog imao služiti lih za sigurnost za sve mjenice, koje su po Tinki T. prihvaćene. izdane ili naleđene.

Tužena da nema takovih mjenica, već je samo producirala platežne naloge protiv Viktora K., a budući da ne ima mjenica Tinke T., a nije ni uslijedilo ni preuzeće tog duga u smislu §-a 1401. o. g. z.. a niti je ta asignacija na mjenici vidljiva, niti je gruntovno provedena, to da tužena ne može doći do podmirenja na štetu ostalih vjerovnika.

Tuženica priznaje, da je ta spomenuta hipoteka imala služiti za sve mjenice prihvaćene, izdane ili naleđene po Tinki T.. a dopušta, da takovih mjenica ne ima, pa tada da je tu mjembenu veresiju preuzeo Viktor K., što i dokazuje očitovanjem njegovim od 8. VI. 1907. pod 2-VII., a jer to pravo založno nije u gruntovnici brisano, i jer se priznaje, da je producirala platežne naloge protiv Viktora K., da je tužba neosnovana.

Uvaživ, da prema ovim navodima nije osnovana tvrdnja tužiteljeva, da se mjembena veresija ne može preuzeti, — jer se i hipotekarno osigurana tražbina može cedirati kao i svako drugo pravo (§ 1393. o. g. z.); uvaživ, da tužitelj nije ni ustvrdio, a kamoli dokazao, da to založno pravo protiv Tinke T. nije u onom času, kad je tu mjembenu veresiju preuzeo Viktor K.. više postojalo, da je utrnulo; — uvaživ, da je tužena izvornim očitovanjem Viktora K. od 8. novembra 1907., kojeg su istinitost potvrdili preslušani svjedoci, dokazao, da je Viktor K. zaista tu mjembenu veresiju preuzeo, — a ne ima važnosti, kojega je dana to očitovanje napisano, kad je dokazano, da je Viktor K. tu mjembenu veresiju zaista preuzeo; — uvaživ, da Viktor K. za preuzeće te mjembene veresije nije trebao privole Tinke T., jer je vlasnik nepokretnina, na kojima je ta veresija uknjižena; — uvaživ, da tužitelj nije ni ustvrdio, da Viktor K. tu veresiju nije iscrpio i priznaje, da je tužena producirala platežne naloge protiv Viktora K.; uvaživ, da ta mjembena veresija nije iz javnih knjiga brisana, a po §-u 469. p. g. z. ostaje dobro dano u hipoteku dotle

Digitized by Google

obvezano, dok se isprava zadužna ne izbriše iz javnih knjiga; uvaživ, da je tužitelj kao pozniji vjerovnik uvidom u javne knjige morao to vidjeti, te bila njegova dužnost uvjeriti se o opstojnosti te tražbine, ukazuje se iz svih tih razloga tužba neosnovana, pa ju je sud zato odbio.

Kr. banski stol je priziv tužiteljev osudom od 24. januara 1917. br. 894 otputio i osudu prvostepenog suda potvrdio. Razlozi: Na bivšim nepokretninama Tinke T. grunt. uloš. broj 162. porezne općine L. stekla je tužena Prva hrvatska štedionica u Z. pod C. red. br. 9, 13 i 14., na temelju po gruntovnoj vlasnici izdanih joj založnica od 10. novembra 1903., 21. marta 1904. i 30. junija 1905., uknjižbu prava zaloga za mjembene veresije od 5000 K., 2000 K., i 2000 K. spp.

Tinka T. prodala je kupoprodajnim ugovorom od 8. maja 1907. pod D.—VII. te svoje nepokretnine Viktoru K., koji je očitovanjem od 8. novembra 1907. pod 2-VII. spomenute tuženičine mjembene veresije preuzeo u osobnu platežnu dužnost, te prihvatio sve u spomenutim založnicama sadržane obveze svoje pravne prednice ističući naročito, da stečena uknjižba prava zaloga za svote od 5000 K., 2000 K. i 2000 K. spp. na pomenutim nepokretninama jamči odslije za sve mjenice, koje su po njemu izdane, prihvaćene ili naleđene, te koje će on ili tko mu god drago kod Prve hrvatske štedionice u Z. eskontirati ili u kojih će posjed Prva hrvatska štedionica u Z. drugim načinom doći.

Te nepokretnine prodane su pravomoćno dne 21. novembra 1912. ovršnom javnom dražbom, što ju je ishodila V. štedionica d. d. u V. protiv Viktora K. zbog 5848. K. spp.

U zapisniku o razdiobi kupovnine postignute za te nepokretnine od 7. augusta 1913. broj 40158 gr. prijavila je Prva hrvatska štedionica pod B.—III. na temelju platežnog naloga kr. sudb. stola kao mjembenoga suda u Z. od 25. januara 1911. broj 3319 gr. svoju mjembenu tražbinu protiv Viktora K. od 9000 K. spp. s prvenstvom pomenutih stečenih uknjižba prava zaloga za mjembene veresije od 5000 K., 2000 K. i 2000 K. spp.

Tomu prijavljenom prvenstvu prigovorili su ostali hipotekarni kašnji vjerovnici s razloga, što hipoteka pod C. r. br. 9., 13 i 14 ima glasom odnosnih založnica služiti za osiguranje mjenica prihvaćenih, izdanih ili naleđenih po Tinki T., dok platežni nalog i mjenice, na temelju kojih je ovaj izdan, glase protiv Viktora K., a potpisa Tinke T. ni na jednoj od utuženih mjenica nema.

Budući da pokušana nagodba nije među strankama uspjela, to je tužitelj kao slijedeći hipotekarni vjerovnik podnio prema rješidbi kr. stola sedmorice od 5. juna 1915. broj 2031 pod C—VII. protiv tužene tužbu na priznanje, da dosuđena joj mjembena tražbina protiv Viktora K. od 9000 K. spp. nema doći do podmirenja iz kupovnine dobivene za spomenute ovršno prodane nepokretnine.

Tomu se zahtjevu tuženica protivi izvodeći svoje pravo namirenja iz te kupovnine iz uknjižene spomenute mjembene veresije i kašnje izdanog očitovanja Viktora K. od 8. novembra 1907. pod 2—VII.

Digitized by Google

Uslijed tog očitovanja, kojega je istinitost sadržaja kao i vrijeme, u koje je ono poprednjom usmenom pogodbom utanačeno, zasvjedočena po svjedocima Aleksandru A. i Janku J., ne dade se zahtjev tužbe opravdati ni pomenutim prigovorom stavljenim u zapisniku o razdiobi kupovnine, a ni na temelju njegovu izvedenim u raspravi i pravnom lijeku razlozima tužiteljevim, jer je tuženičino založno pravo stečeno po pogodbi (§ 449. o. g. z.) specijalne naravi (§ 65. gr. reda, koje imade nesamo svrhu, da osigura mjembenu tražbinu, koja ima nastati, već i svrhu, da osigura prvenstvo tomu osiguranju bez obzira na vrijeme, kad će tražbina nastati, i bez obzira na slijedeće hipotekarne vjerovnike i njihove uknjižene tvrde tražbine, koje prvenstvo traje i imade trajati tako dugo protiv svakog vlasnika hipotekarnih nepokretnina, dok ga se stečnik ne odreče bilo dobrovoljno, bilo da na odreknuće ne bude prisiljen parbenim putem po vlasniku tih nepokretnina.

Uslijed toga prava tuženice i sa Viktorom K. kao vlasnikom hipoteciranih nepokretnira produžene i ponovo utvrđene založne pogodbe od 8. novembra 1907. pod 2—VII. ne može biti govora o kakovoj cesiji ili novaciji založne pogodbe sklopljene između Tinke T. i tuženice. a stoga ni o potrebi privole Tinke T. za valjanost pogodbe sadržane u očitovanju od 8. novembra 1907. pod 2—VII., jer prijelazom njezinih hipoteciranih nepokretnina u vlasništvo Viktora K. prestalo je svako njezino pravo utjecaja na prijeporne hipoteke, a prava na iscrpljenje tih hipoteka protiv tuženice nije nikada ni imala, jer ova nije bila nikako i ničim obvezana, da njezine mjenice mora do iznosa od 5000 K. 2000 K. i 2000 K. honorirati.

Kr. stol sedmorice otputio je izvanredni previd tužiteljev. Razlozi: Prema trećoj osobi postoji hipoteka sve dotle, dok se ne briše iz javnih knjiga, i nema zapreke, da mjesto prvobitnog dužnika Tinke T. postane dužnikom kupac njezinih nepokretnina Viktor K. kao vlasnik hipotekom opterećenog dobra i pravni sljednik Tinke T. Slijedeći iza tuženice štedionice hipotekarni vjerovnici nisu u svojim pravima povrijeđeni time. što pred njima uknjižena tužena Prva hrv. štedionica dolazi do namirenja s tražbinom svojom protiv Viktora K., jer su oni morali iz gruntovnice razabrati to stanje, te dakle nije povrijeđeno njihovo pouzdanje u javne knjiga. a to s tim manje, što u gruntovnici pod C. r. br. 9., 13., i 14. nije ubilježeno, da se mjembena vjeresija od 5000 K., 2000 K. i 2000 K podjeljuje baš Tinki T.

Suglasne osude nižih sudova i t. d.

Priopćio: C.

C. Kazneno.

Pronevjerenje novca u ostavu danog; kada se smatra, da je stvar povjerena u smislu kaznenog zakona.

(Rješidba kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 16. augusta 1917. broj 1970).

Stanje stvari. Oštećena Kata V. iskazala je, da je u martu 1916. teško oboljela, pa je u toj njenoj bolesti dolazila k njoj okriv-

Digitized by Google

ljena Kata K., da joj pomogne i da je podvori. Misleći, da će skoro umrijeti, rekla je okrivljenoj Kati K., da ima u škrinji nešto gotova novca, neka ga izvadi i kod sebe zadrži u pohrani, te je s tim novcem sahrani, a ako ozdravi, da joj novce povrati.

Okrivljena je Kata K. pred njom izvadila novce, a bilo je 12 komada po 20 K i 12 komada po 10 K, sve u zlatu, a 112 K u srebru, te je taj novac sa sobom odnijela.

Kad je ona međutim ozdravila, otišla je do okrivljene Kate K., da joj novac povrati. Prvi put joj je kazala okrivljena Kata K., da novaca nema, jer da ih je potrošila, drugi put i treći put joj je dala 4 K, da plati stan, četvrti put joj je kazala, da novaca nema, pa neka se objesi, a peti put joj je kazala, da su novci njezini, neka je ide tužiti, te ju je ona i tužila.

Okrivljena se Kata K. brani, da je ona na Spasovo 1915. išla sa svojim mužem Ivanom na sajam u Sisak, pa je umolila Katu V., da joj na kuću pripazi, dok se sa sajma povrati, te je Kata V. doista taj dan došla. Pošto se ona na sajam spremila, izvadila je novce, koji su sastojali iz 12 komada po 20 K i 12 komada po 10 K u zlatu pa 106 K u srebru, te novce motnula na krevet i izašla na dvorište, dok je njezin muž Ivan ostao u drugoj sobi, a Kata V. je bila u kuhinji. Kad se ona povratila natrag u sobu, nije više svojih novaca našla, pa je pitala svog muža za novce, a on joj je rekao, neka ide k vragu ona i novci. Poslije 2 ili 3 mjeseca pitala je ponovo svog muža, da joj kaže, kuda je odnosni novac metnuo, no on je kazao, da o novcu ne zna ništa. Poslije nije više nikoga za te novce pitala, niti na koga sumnjala, niti prijave podnijela.

Kad je u martu 1916. oboljela Kata V., došla ju je ona posjetiti, te joj donijela kave. Tom zgodom rekla joj je odmah Kata V., da ju je već čekala, te joj pokazala škrinju, u kojoj se nalaze novci, pa neka si te novce uzme i njoj plati mrtvačka kola, kad umre. Ona je odmah pomislila, da je to onaj njezin novac, koji joj je nestao, pa je te novce odnijela i potrošila. Ti su novci bili isti, kakovi su njoj nestali. Poslije ju je Kata V. tražila te novce, no ona joj ih nije htjela dati rekavši joj, da je ona njoj dala novce, koje joj je uzela.

Svjedok Ivan K., muž okrivljene Kate K., navodi, da se on doista spremao na Spasovo godine 1915. sa ženom, okrivljenom Katom K., na sajam, te je okrivljena, kako mu je pripovijedala, izvadila novce, no nije mu rekla, koliko i kakvog novca, da si uzme nešto od tog novca, jer je htjela kupiti cipele. Novce je metnula na stol u sobi, do koje je predsoblje, a do ovog opet soba, gdje je on te zgode bio. Kad se okrivljena iz dvorišta povratila, pitala ga je, da li je on uzeo njihove novce, no on je to zanijekao.

Oštećena je Kata V. tada bila u kuhinji, koja se nalazi preko dvorišta, te dok je njegova žena, okrivljena Kata, bila u dvorištu, nije nitko dolazio u sobu, gdje su bili novci. Da je njegova žena imala novaca, znao je, no koliko i kakovih, nije znao. Poslije ga žena za te novce nije više pitala.

Navodi, da će Katica Š. znati točnije, koliko je njegova žena imala novaca.

Digitized by Google

Svjedokinja Katarina Š. navodi, da je ona prije pet godina spremala sobu svoje tetke, okrivljene Kate K., te je tada našla u krevetu u novčarki zlatnog novca po 10 i 20 K, no koliko ih je bilo, ne zna, no bilo ih je više.

Oštećena Kata V. poriče, da je uzela kakove novce okrivljenoj Kati K.

Nakon toga je oštećena Kata K. podnijela kod građanskog suda tužbu na platež svote od 472 K, no postupak je obustavljen i oštećena upućena, da podnese kaznenu prijavu.

Sudbeni je stol proglasio optuženu Katu K. krivom zločinstva pronevjerenja označenog u § 183. k. z.

Kr. stol sedmorice je žalbu ništovnu optužene Kate K. zabacio. Razlozi: Optužena Kata K. pobija osudu prvoga suda kao ništavu s pozivom na § 277. toč. 3., 5. i 10. k. p., pa se u izvedenju ništovne žalbe žali, što prvi sud nije udovoljio prijedlogu obrane, da se preslušaju na glavnoj raspravi svjedoci Franjo M. i Ružica B., po kojima da bi se bila uzdrmala vjerodostojnost i onako osamljenog iskaza oštećene Kate V.; nadalje žali se, što je presudni sud smatrao vjerodostojnim iskaz oštećene Kate V. i na tom temelju sudio.

Ova se ništovna žalba ne može uvažiti.

Presudni je sud naime donio zaključak, da se po obrani predloženi svjedoci Franjo M. i Ružica B. ne imadu pozvati, te je taj zaključak temeljito obrazložio.

Što se pak tiče vjerodostojnosti iskaza oštećene Kate V., to o njoj odlučuje presudni sud po § 249. k. p. po svom slobodnom osvjedočenju, koje se ništovnom žalbom ne može pobijati, naročito kad je, ono, kao u ovom slučaju, temeljito obrazloženo.

Ne postoji ni razlog ništavosti toč. 10. pravije 9. a) § 277. k. p. na koji se optužena pozivlje, no koji nije u smislu § 281. al. II. k. p. izvela.

Presudni je sud ustanovio, da je oštećena Kata V. mjeseca marta 1916. teško bolesna i držeći, da će skoro umrijeti, rekla optuženoj Kati K., da imade u škrinji nešto gotova novca, pa neka ga izvadi i kod sebe zadrži u pohrani, te da ju tim novcem sahrani, a ako ozdravi, da joj novac povrati, da je optužena pred oštećenom zaista izvadila novac od ukupno 472 K u zlatu i srebru i sa sobom ga odnijela, no kada je oštećena za kratko vrijeme ozdravila, da joj optužena na opetovani njezin zahtjev nije novca povratila tvrdeći najzad, da je to isti onaj novac, što ga je oštećena njoj ukrala, pa je novac taj potrošila.

Postoji dakle prema tomu ustanovljenju ostavna pogodba u smislu § 957. o. g. z. odnosno pogodba o punovlašću u smislu § 960. i 1002. o. g. z.

Ostavnom pak pogodbom, a ni pogodbom o opunovlaštenju ne zadobiva primalac, a niti punomoćnik ni vlasništva ni posjeda, pa ni prava služiti se stvarju, već se smatra kao držalac s dužnošću, da stvar čuva i povrati odnosno da s njom postupa po primljenom nalogu.

Stvar se smatra povjerenom u smislu kaznenoga zakona uvijek, kad je posjednik do nje došao pravnim poslom, po kojem ju mora povratiti ili prema ugovoru inače s njom disponirati. Optužena si je

Digitized by Google

povjereni joj tuđi novac zadržala i prisvojila, a da za to ne imade nikakvog civilno-pravnog razloga iz ostavne ili punovlasne pogodbe, dok njezinu obranu, da je to njezin novac, što ga je oštećena njoj na Spasovo god. 1915. ukrala, presudni sud nije uvažio.

Presudni je sud prema tomu čin, kako ga je uzeo ustanovljenim, sasvim pravilno kvalificirao kao zločinstvo pronevjerenja označeno u § 183. k. z.

Valjalo je s toga ništovnu žalbu optužene Kate K. po §-u 282. IV. sl. b) k. p. zabaciti. Priopćio Č.

Iz upravne prakse.

Za procjenu zemljišta izvrgnutoga izvlazbi nadležna je ona kr. kotarska oblast, u koje području leži dotično zemljište.

(Rješenje kr. zem. vlade, odjela za nutarnje poslove od 24./I. 1914. br. III—D/a 338/1—1913.)

Kr. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove, nalazi tamošnju odluku od 24. srpnja 1913. br. 13.157 gr. 747, kojom je ukinuta odluka kr. kot. oblasti u C. od 5. lipnja 1913. broj 4588 u gornjem predmetu i određeno povedenje ponovne rasprave, ukinuti ureda radi i odrediti, da ta kr. županijska oblast imade utoke protiv citirane prvomolbene odluke uzeti u meritoran pretres i o njima odlučiti salvo recursu.

Razlozi:

Tamošnja odluka od 24. srpnja 1913. broj 13.747 gr. 757 ukinula je prvomolbenu odluku kao nenadležno donesenu, pozivajući se na propis § 41. sl. j) zakona od 5. veljače 1886. o ustroju županija i uređenju uprave u županijama i kotarima. Međutim spomenuti zakonski propis govori samo o rješavanju prijepora ili dvojba, nastalih glede predmeta i opsega izvlazbe dozvoljene po višoj oblasti, a ne sadrži niti generalne ustanove o nadležnosti u slučaju izvlazbe, niti posebne ustanove o tom, koja je oblast zvana obaviti procjenu izvrgnutog izvlazbi zemljišta u slučaju postupka po naredbi ministarstva unutarnjih djela i pravosuđa, zatim ministarstva za trgovinu, obrt i javne građevine od 21. travnja 1857. Ova naredba određuje u § 2., da imade procjenu obaviti „dotična vlast", izričući time samo, da ju imade obaviti upravna oblast, dok ne veli, koja je to oblast. Budući da ne ima posebnog propisa, koji bi generalno označivao tu oblast, i budući da se spomenuti § 41. sl. j) zakona od 5. veljače 1886. očito odnosi samo na prijepore u smislu zak. čl. XLI. : 1881. o izvlazbi (vidi § 92. u svezi sa § 11. toga zakona), a ne i na postupak u smislu cit. ministarske naredbe od 21. travnja 1857., valja uzeti, da je za procjenu izvlazbi izvrgnutog zemljišta nadležna ona kr. kotarska oblast, u području koje leži odnosno zemljište, a to s obzirom na propis § 45. zakona od 5. veljače 1886., o ustroju županija i uređenju uprave u županijama i kotarima, po kojemu su kr. kotarske oblasti nadležne u prvoj molbi u svima poslovima uprave, koji nisu pridržani drugim vlastima i organima.

Digitized by Google

Dolazi još k tomu i načelno stanovište. da se u slučaju sumnje o namjeri zakona glede nadležnosti imadu propisi tumačiti in favorem stranaka. a za stranku je svakako povoljnija opstojnost većeg broja instancija.

Iz izvedenoga proizlazi, da je ta kr. županijska oblast u nazočnom slučaju neispravno tumačila postojeće propise. pa je stoga valjalo njezinu odluku ukinuti.

Upozoruje se još ta kr. županijska oblast, da kod izvlazbe po ministarskoj naredbi od 21. travnja 1857. čitavo težište glede procjene zemljišta izvrgnutog izvlazbi leži na procjeni sudbenoj, kojom je zaštita opravdanih interesa stranaka potpuno zajamčena, te da procjena administrativna imade samo provizorni karakter, a ustanovljena je za to, da se položenjem odštete ustanovljene po upravnim oblastima kod realnoga suda omogući provedenje izvlazbe i prije definitivnog riješenja prijepora o izvoru odštete, da se dakle osigura brzo i glatko provedenje izvlazbe.

Napokon se ta kr županijska oblast upozoruje i na to, da eventualna nekorektnost izvlazbenog postupka s obzirom na jednog interesenta ne tangira valjanost postupka s obzirom na ostale, jer ne ima načelne zapreke, da se za svakog interesenta povede poseban postupak.

U ovom predmetu valja s n a j v e ć i m p o s p j e š e n j e m izreći drugostepenu odluku i kr. kot. oblast u C. pozvati. da drugostepenu odluku bez odlaganja dostavi strankama i eventualne utoke bezodvlačno ovamo predloži.

Iz financijske prakse

2. Biljegovna pristojba od zapisnika (i od podnesaka, kod kojih se biljegovka ne mora prepisati) smatra se zakonito samo onda podmirenom, ako je u prisutnosti stranaka biljegovka uredovno prebiljegovana (udaren uredski mur ili pečat).

(Osuda kr. ug. upravnog sudišta u Budapestu od 11./IX. 1917. br. 3424 F 1917.)

Prigodom nadzorne biljegovne pregledbe dne 17. srpnja 1915. kod kr. kot. suda u P. obustavljen (manisan) je zapisnik od 30. prosinca 1913. broj 7608 gr. P 169—1913. u parnici zadruge L. iz V. zastupane po Ivanu G. iz G. protiv zadruge D. na priznanje prava vlasništva nekretnina i ustup u posjed, jer nije bio nikako biljegovan. Na desnom gornjem uglu spomenutog zapisnika opažali su se posve jasno tragovi skidanja otprije prilijepljene biljegovke. Na temelju tako sastavljenog uredskog nalaza odmjerio je kr porezni ured u G. pod K stavkom 403—1915. prikraćenu jednostavnu pristojbu sa 1 krunom i u ime povišice 4 K, ukupno dakle 5 kruna.

Protiv izdanog i uručenog platežnog naloga prizvao je pravodobno Ivan G. iz G. tvrdeći u svom prizivu, da napadnuti platežni nalog nije na zakonu osnovan. jer da je on gore spomenuti zapisnik osobno dao biljegovati po sudskom perovođi. kojemu da je izručio biljegovku od 1 krune. Ovu činjenicu da je on ubilježio u svojoj odluci (nije

Digitized by Google

nigdje rekao: kakova je to odluka), koju je pripravan svagda na uvid priposlati. Stoga da on ne može biti manisan ni za onaj slučaj, ako je perovođa biljegovku sebi pridržao ili ako ju je neovlašteno sa spisa skinuo. Temeljem svega toga da on nije dužan ponovo dati biljeg za taj zapisnik pa moli, da se izdani a napadnuti platežni nalog izvan kreposti stavi i njemu međutijem uplaćena svota od 2 krune u gotovu povrati.

Kr. financ. ravnateljstvo u G. pribaviv sudbene raspravne spise od kr. kot. suda u P. nije uvažilo priziv Ivana G., nego ga je svojom odlukom od 3. svibnja 1916. broj 7260—1916. otputilo, jer je ponovnim uvidom u obustavljeni zapisnik ustanovljeno, da nije biljegovan, a morao je biti biljegovan sa 1 K. Istina je doduše, da se na gornjem desnom uglu zapisnika opaža neka — u veličini biljegovke — strugotina, koja daje slutiti, da je biljegovka bila prilijepljena. No tvrdnja prizvateljeva, da je doista podmirio biljegovku od 1 K. mogla bi se samo onda potpuno uvažiti, ako bi se u okolini strugotine opažali i tragovi udarenog uredskog pečata, jer je prizivatelj prema § 42. zbirke pristojbenih propisa od god. 1883. imao prava zahtijevati, da se prebiljegovanje obavi u njegovoj prisutnosti.

Nezadovoljan sa ovom odlukom, udario je Ivan G. tužbom na kr. ug. upravno sudište, u kojoj tvrdi, da napadnuta odluka nije na zakonu osnovana. Ponovo tvrdi, da je on upitni zapisnik biljegovao, a kad i sama napadnuta odluka ustanovljuje, da je na gornjem desnom uglu zapisnika u veličini biljegovke pronađena strugotina, koja daje slutiti, da je biljegovka bila prilijepljena, onda da odatle jasno slijedi, da je on svojoj dužnosti udovoljio. On da je dakle biljegovku prilijepio, pa iza toga da on više ne raspolaže sa dotičnim zapisnikom, već sud, koji udara svoj uredski pečat onda, kada on (sud) hoće a ne kada bi on (Ivan G.) htio. Za ovaj očito kažnjivi slučaj, koji se je dogodio u njegovoj odsutnosti u sudnici, ne može on odgovarati, nego dotični krivac. Moli zato ponovo, da se izrekne osuda, da on nije dužan platiti ni jednostavne pristojbe od 1 K a ni povišice od 4 K, pa da mu se međutijem uplaćeni iznos od 2 K povrati u gotovu.

Na ovu tužbu izdalo je kr. ug. upravno sudište u Budapestu ovu rješidbu:

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 11. rujna 1917. obdržavanoj javnoj sjednici u raspravu stvar pristojbe Ivana G. iz G. u kojoj je kr. financ. ravnateljstvo u G. odlukom od 2. svibnja 1916. broj 7260. odputilo priziv podnesen protiv pristojbe od 5 K odmjerene kod kr. poreznog ureda u G., u pop. K. od godine 1915. pod stav. br. 403 izreklo je uslijed tužbe spomenute stranke ovu

Osudu:

Kr. ug. upravno sudište ne uvažuje tužbe.

jer je kr. financijalno ravnateljstvo žaljenom odlukom iz sadržanih u njoj zakonskih razloga zakonito otputilo priziv.

Mirko Renčević,
kr. fin. tajnik.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Upravna nauka i hrvatsko upravno pravo u kratkim crtama sastavio Ivan pl. Žigrović-Pretočki, banski savjetnik u m.; sa političkom skrižaljkom kraljevine Hrvatske i Slavonije. Tisak i naklada L. Hartmana (St. Kugli). Zagreb. Cijena 2 K 60 f.

U nakladi L. Hartmana izašao je „Kalendar za pravosuđe i upravu za g. 1897", koji su sastavili Adolfo Rušnov i Ivan pl. Žigrović. — U tom kalendaru prikazao je Ivan pl. Žigrović pod naslovom „Zakoni i propisi o javnoj upravi u kraljeviui Hrvatskoj i Slavoniji" u kratkom sadržaju sve upravne propise, koji su onda bili na snazi.

Ovo je kod nas bio prvi početak, da se izda kratki repetitorij upravnih propisa.

Ovo maleno djelo mnogo su tražili pravnici, koji su se pripravljali za državno-znanstveni državni ispit, ali s vremenom ga je nestalo. Stoga je u pravi čas izdano ovo djelo, koje u malom okviru a sustavno prikazuje naše upravno pravo i koje je zgodno kao repetitorij našemu pravničkom podmlatku.

Ovo je djelo za pravo kompendij djela istoga pisca, što ga je g. 1911. izdao u vlastitoj nakladi pod naslovom „Upravno pravo kraljevina Hrvatske i Slavonije s obzirom na ustav.

U tom velikom djelu, koje opsiže 40 araka, prikazao je pisac sistematski naše upravno pravo i našu javnu upravu, a držao se je pri tom sustava Lorenza Steina, razdijelivši upravu prema potrebama osobnog, gospodarskog i društvenog života. Kritika je tada to djelo povoljno prihvatila, što se moglo i očekivati od pisca, mnogogodišnjeg praktičnog upravnika, koji je sastavio više zbirka na polju upravnog i ustavnog zakonarstva. Sadašnji repetitorij obrađen je po istom sustavu kao i veliko djelo, a sadržaje sve propise, izdane do g. 1917. Osim toga označeno je kod pojedinog propisa, gdje se može u cijelosti naći.

U Uvodu govori pisac „o pojmu i razvitku države", „o ustavu i upravi", „o upravi napose" i „o unutarnjoj upravi", dok I. dio prikazuje državno ustrojstvo, i to: ustav i zakonodavnu vlast pa upravu i izvršnu vlast.

Sve ovo bilo je zgodno uvrstiti u knjigu, jer služi kao uvod u hrvatsko upravno pravo, koje se bez toga ne bi moglo razumjeti.

Drugi dio radi o javnoj upravi u pojedinim granama.

I. Uprava osobnog života.

1) Prigledba žiteljstva. Ovdje je kratko ali jezgrovito ocrtan razvitak statistike, zatim državljanstvo, zavičajnost i obrambena dužnost.

Držimo, da bi bilo zgodno, da je tu uputio na propise, koji se nalaze na str. 85. a rade o ratnim davanjima, kod tih se naime davanja radi pretežno o osobnim davanjima.

2. U zdravstvu prikazuje se zdravstvo u užem smislu i njega

Digitized by Google

bolesnika. Glede međunarodnih zdrastvenih vijeća opaža se, da osim carigradskog postoji još egipatsko i tangersko.

3. Nadstarateljstvo je iscrpivo obrađeno. — Samo kod skrbnika moglo se je spomenuti, da se skrbnik još imenuje i nepritomnima i dionicima, koji u kojem poslu nisu još sudu poznati (§ 276. o. g. z.), zatim nerođenima (§ 274. o. g. z.), malodobnima u sporu sa roditeljima ili tutorom (§ 271. o. g. z.), nadalje ostavini u slučajevima §§ 690., 811. i 812. o. g. z.

4. Kod redarstva prikazane su redarstvene vlasti i postupak. Zgodno bi bilo, da nam je tu pisac predočio presuđivanje o odšteti po redarstvenim oblastima u adhezionom postupku.

5. Nastava je potpuno i pregledno ocrtana.

II. Uprava gospodarstvenog života.

Tu je predočena opća i posebna uprava gospodarstvenog života.

U općem dijelu prikazana je uprava i elementarne sile (vatrogasno redarstvo, šumski požari, vodno redarštvo i uređenje bujica); uprava i promet (ceste, cestovno redarstvo, motorna vozila, brodarenje pa i brzojav, željeznice, mjere i utezi, novac, veresija, bankovni poslovi, sajmovi, burze, dražbovaonice i prometne agenture).

U posebnom dijelu raspravlja se o podaničkom odnošaju, o rasterećenju zemljišta i o krajiškim imovnim općinama, pa o pravima uživanja, koja imadu krajišnici na krajiške šume.

Tu će čitalac naći komasacioni zakon i izvlazbene propise, zakon o zadrugama i zakon o uređenju zem. zajednica.

Zatim su prikazani propisi, koji se odnose na poljsko i šumsko gospodarstvo. Kod lovskog zakona dobro bi bilo, da je pisac uvrstio postupak kod presuđivanja o odšteti, i to u adhezionom postupku i kod zahtjeva za naknadu šteta počinjenih po divljači i za izvršivanje lova.

Veterinarstvo je iscrpivo obrađeno, isto i obrt i trgovina.

III. Uprava društvenog života.

U to poglavje uvodi nas pisac prikazom socijalizma i njegova razvitka; zatim govori o obitelji, braku, plemstvu, službinskim odnošajima, udruživanju, osiguranju radnika, vjeroispovjednim odnošajima i crkvi, o patronatskom pravu i crkvenim građevinama.

Iz spomenutog vidi se, da je u toj knjizi prikazano hrvatsko upravno pravo u svim svojim granama, pa će dobro doći kao priručna knjiga nesamo našem pravničkom naraštaju nego i svim onima, koji se kane uputiti u naše upravno pravo, a nemaju ili spreme ili vremena da u tu svrhu upotrebljavaju velika djela.

Knjizi dodana je političko-statistička skrižaljka kraljevina Hrvatske i Slavonije. — i abecedno kazalo, koje olakšava uporabu knjige. — Knjiga je pisana laganim i razumljivim stilom, a poredak je pregledan. Jedino moramo prigovoriti tisku i opremi knjige, koji su dosta manjkavi. — a očekivalo bi se od nakladnika kao velike tvrtke, da će u tu svrhu više pomnje i troška žrtvovati.

Ugodno nam je, da tu knjigu možemo preporučiti nesamo pravnicima nego i nepravnicima. Dr. Goglia.

Digitized by Google

Izdanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za g. 1917.

a) Publikacije razreda histor.-filol. i filoz.-jurid.: Ljetopis. 32. 1.. 2 K. — Rad, 216., 3 K. — Monum. 40 (Habsb. 3.). 9 K. — Monum. 41. (Acta comitialia, 4.) 9 K. — Monum. 42. (Klaić: Codex Keglevićianus) 5 K. — Stari Pisci 24. (Đorđić) 10 K. — Index za Codex dipl. 14., 1 K. — Zbornik za narodni život i običaje. knj. 22., 5 K. — Kresser: Gustoća žiteljstva kralj. Hrvatske i Slavonije. „Djela" sv. 26.. 8 K. — Karlić: Psalmi Davidovi fra. Luke Bračanina, „Djela" sv. 27.. 4 K. — Jagić: Život i rad J. Križanića. „Djela" sv. 28.. 9 K. — Katalog Stsossmayerove galerije slika, 1 K.

b) Publikacije razreda matem.-prirodoslovnoga: Ljetopis 32. 1.. 2 K. — Rad 217.. 3 K. — Izvješća o raspravama, sv. 8., 3 K. — Prirodosl. istraživanja Hrvatske i Slavonije, sv. 11. i 12., 4 K. — Katalog Strossmayerove galerije slika, 1 K.

	Za zavode:	Za pojedince:	Poštarina:
Publikacije a) stoje:	42.—	44.50	3.—
Publikacije b) stoje:	9.—	10.50	1.50
Sve publikacije a) i b) stoje:	46.—	48.—	3.—

Ć*i*m iziđe nova serija publikacija, bit će ova izdanja skuplja.

N*o*vac se šalje Akademiji (Zrinjski trg 11/I.) u n a p r i j e d ili se knjige otpremaju p o u z e ć e m.

Sva dosada izišla izdanja dobivaju se za iznos (uz 50%) popusta od K 1147.75. — P o j e d i n e serije mogu se i dalje dobiti uz objavljeni već popust. — P o j e d i n e knjige naručuju se s a m o kod knjižare St. Kugli (Ilica 30).

J u g o s l a v e n s k a a k a d e m i j a z n a n o s t i i u m j e t n o s t i.

Predavanja dra. Aleksandra Egersdorfera o Pandektama. Drugi svezak, obvezno pravo, str. VI. i 318, Zagreb 1916. Treći svezak. obiteljsko i nasljedno pravo, str. I i 368. Zagreb 1917.

U mnogo laganijem tempu, nego li je to pisac mogao slutiti, doštampane su eto njegove Pandekte. Treći je svezak došao do razdiobe tek koncem godine 1917. Krive su tome ratne prilike i neprilike. Drugi svezak sadržaje obvezno pravo, te je time prema piščevom sustavu dovršeno čisto imovinsko pravo. Treći je svezak posvećen primijenjenom imovinskom pravu: pravu obiteljskom i nasljednom

U predgovoru k drugom svesku, obveznom pravu, veli pisac, da se je i tude, kao i u prvom svesku trsio, da slušaču objasni pravni razvoj i postanak modernoga prava, jer to je po njegovom mišljenju baš zadaća predavanjima o Pandektama. U opreci prema rimskome pravu, koje stoji na formalnosti pogodbe, moderno je pravo slobodno od forme i stoji na principu konsensualiteta. Glavna pak zadaća predavanja iz obveznoga prava bila bi stoga prikazati slušaču, kako je došlo do konačne pobjede principa konsensualiteta. Konsensualitet dakle provijava po tome čitavo obvezno pravo.

Poglavito govori pisac o konsensualitetu i njegovom razvoju na ovim mjestima: § 184. (str. 54—58), § 187. (str. 65—67) i § 189. (str. 74—77).

Digitized by Google

Spomenuvši najprije, kako u rimskome pravu treba forma za tvrdu pogodbu, kako je ta forma res, verba, litterae, consensus, te kako su neka pacta kao pacta vestita postala utuživa, dok su druga kao nuda pacta i nadalje ostala neutuživa, prelazi pisac odmah i neposredno na shvaćanje sredovječnih naroda. Po tom shvaćanju pogodba je strankama zakon. Pisac citira mjesta iz kanonskog prava, gdje je ta misao izražena, pa spominje, kako je glosa u tim mjestima nalazila izraženo načelo, da nas vežu proste riječi, ma i ne bilo stipulacije, po čem je prema c. 12. C. 22. qu. 5 i prosto obećanje utuživo kondikcijom ex canone. Ako i nije svjetovno pravo pristalo uz shvaćanje dekretalista, ipak je to mišljenje tako djelovalo na glosatore, da su identificirali pojam pakta i obligatorne pogodbe. Tako je pactum postao širi pojam: on je obvezna pogodba, a kontrakt je vrst pakta. Pisac predočuje nam zatim Azonov sustav pakta, u kom kontrakti sačinjavaju samo jednu podvrst. Pactum bio bi po tome ili pactum nudum, quia actionem parere non potest, ili pactum vestitum, quia actionem indulget. Unutar toga sustava predaje se rimsko pravo prema Justinijanovom pravu, u kome su međutim i stipulacija i literarni kontrakt bili nanovo uređeni. Stipulacija morala je naime imenovati kauzu, pa je glosa na osnovu toga naučala, da stipulacija ne vrijedi, ako svoje kauze nikako ne imenuje. Isto se zbiva sa literalnim kontraktom Justinijanovog prava, pa glosatori ne smatrahu literalni kontrakt dispositivnim aktom, već vansudbenim priznanjem, dakle dokazalom. Na osnovu jednog mjesta u vrelima traži glosa kanonskog prava, da se svaka confessio extraiudicialis imade sačiniti u prisuću obiju stranaka i da ima navesti kauzu. Po tom je kanonistima pactum uz kauzu isto, što i legistima onog vremena stipulatio uz kauzu. U XIV. stoljeću uči se općenito, da nudum pactum rađa obligationem naturalem, koja je opeta sačinjavala kauzu utuživih obveza, pa odatle zaključuje Bartolus, da se svaki pactum, koji sadržaje kauzu, štiti akcijom de pecunia constituta. Da je svaki pakt po kanonskom pravu zaštićen akcijom, priznavaju pod konac XIV. vijeka i legisti, kao n. pr. oba Ubaldisa. U XV. stoljeću svršava proces. Legisti uče i nadalje rimsko pravo, kako ga dotjeraše glosatori, ali kraj toga ustali se nauka, da je svaki nudum pactum naturalis obligatio i da se zato svaki nudum pactum može valjano konstituirati. Tada je pactum causa vera konstituta, dakle drugog pacta. To je pactum geminatum srednjega vijeka. — Shvaćanje kanonistâ, da svaka confessio extraiudicialis, sačinjena u prisutnosti obiju stranaka, ako navodi kauzu, rađa utuživu obvezu, prihvaćaju i civilisti onoga vremena i prenose na literarni kontrakt, koji se po tom pretvara u prosti pakt uz kauzu. — Kako je i stipulacija morala navoditi kauzu (a u takovoj već Azo nazrijeva vrst konfesije extraiudicialis), ne razlikuje se ona više od literarnog kontracta, pa su tako eto pod konac XV. vijeka pactum geminatum, literarni kontrakt i stipulacija među se izravnani, kao da se radi o raznim oblicima jedne iste pogodbe. Ta pogodba sastoji u svim slučajevima u paktumu, naime u sporazumnom očitovanju stranaka uz kauzu. Kauza postaje po tom općeniti vestimentum, koji čini sve pogodbe utuživima. — Takovo je bilo rimsko pravo, kad je recipirano u Njemačkoj. U teoriji učilo se i nadalje rimsko pravo, ka-

Digitized by Google

kovo je u Justinijanovim zakonicima. Ali praksa se na to nije mnogo obazirala, već je nadovezala na nauku, koja se je razvila do konca XV. vijeka pod utjecajem kanonskog prava u Italiji. Tako je ta nauka ušla u opće pravo i u zakonike XVI. i XVII. vijeka, pogotovu pak novog vremena. — U pitanju, mogu li se danas uglaviti pogodbe bez imenovane kauze, pisac se izjavlja za modernije shvaćanje, da su naime i danas moguće formalne pogodbe bez imenovane kauze, prem je propala stipulacija, i premda je sredovječni razvoj dotjerao do toga, da se za utuživost svake pogodbe traži navod kauze, jer je baš kauza bila općenita vestis sviju pogodaba. — Što se realnih pogodaba tiče, spominje pisac, kako po rimskom pravu inominatni kontrakti postaju utuživi tek onda, kad je jedna stranka činidbu jur učinila, a osim toga može ona i svoju činidbu natrag tražiti, ako i dok protustranka ne učini protučinidbu. Sad je pitanje, vrijedi li to i u pandektarnom pravu? Pisac izvodi, kako su glosatorima inominatni kontrakti rei interventu vestita pacta. Svaka činidba nalazi u protučinidbi vestem. Ona stranka, koja je učinila činidbu, vestirala je time obvezu protustranke, pa zato ova ne može odustati od pogodbe. Dok protustranka nije ispunila, obveza onoga, koji je sa svoje strane ispunio pogodbu, nije još uvijek vestitum pactum, pa zato može po volji od pogodbe odustati. I Akursijeva glosa izražava tu misao, jer su i njoj pakta neutuživa, dok nema posebni razlog utuživosti. Taj nazor brani Bartolus u XIV. vijeku, ali već Angelos de Ubaldis tvrdi, da kod inominatnih pogodaba actio praescriptis verbis ne potječe iz ispunjenja s jedne strane, već iz pogodbe, pa da je stoga za onoga, koji je ispunio, pogodba čvrsta. Tu misao raspreda dalje u XV. vijeku Paulus de Castro. Ipak svi pisci brane kondikciju ex poenitentia tako dugo, dok nije nauka o utuživosti pakta općenito prihvaćena i načelo prodrlo, da konsens uvijek rađa tvrdu obvezu. Sad prestaje pravo pokajanja i kondikcija iz pokajanja, a to zato, jer nam se odsada pokazuje, kao da je prvo ispunjenje bivalo solutionis causa, dok je do sada bivalo credendi causa. Dakle: dok pogodba kao takova nije bila utuživa, ležalo je u ispunjenju s jedne strane utemeljenje obveze, a otkad je sama pogodba utuživa, vidimo u jednostranom izvršenju ispunjenje obveze. — Slično biva i kod realnih (imenovanih) pogodaba. Po mišljenju glosatora i to su pacta vestita. Nastaju konsensom uz predaju. Redovno biva konsens i predaja zajedno, ali konsens može biti očitovan i prije predaje; za taj slučaj je sporazum do predaje nudum pactum, a predaja bila bi vestis pakta. To je stajalište glose. Kad su nuda pacta postala utuživa, nastalo je pitanje, nisu li realni kontrakti time postali konsensualni? Ako je sam konsens utuživ, onda je dašto obveza prije predaje tvrda, a predaja bivala bi ne više credendi nego solvendi causa. Pisac veli o tom prijepornom pitanju, da nema razloga tude za imenovane kontrakte naučati drugo, nego li za neimenovane, premda većina uči, da kod imenovanih kontrakata tražbina postaje perfektna ne consensu već re. Prema tome bi razvoj kod neimenovanih kontrakata bio napredniji nego li kod imenovanih. Inominatni kontrakti pretvoriše se naprosto u konsensualne pogodbe. Imenovani kontrakti također su postali konsensualne pogodbe, ali ipak po njima nema tražbine, dok nije obavljena predaja.

Digitized by Google

Kad uščitamo pišćeva razlaganja, moramo priznati, da je pisac upravo s lakoćom kratko i jasno znao razložiti jedno od teških pitanja razvitka od rimskog prava kroz sredovječno do modernog prava. Neupućeni ne će dašto ni slutiti, o kakovim se teškoćama tu radi. Opsežan je već sam materijal, što ga treba probaviti za riješenje samog glavnog pitanja o razvitku od formalne do slobodne konsensualne pogodbe; a uz glavno pitanje vise još i sporedna pitanja. Ali nije taj materijal samo opsežan, nego dopušta raz..a paće i oprečna stajališta i u glavnom i u sporednim pitanjima, kako ih vidimo u literaturi. A onda je još uvijek sam rezultat, do koga želimo doći, u kojećemu nesiguran. Ipak mislim, da je trebalo više istaknuti slabljenje forme već u samom rimskom pravu, prije nego li je pisac prešao na sredovječno naziranje, koje je osnova daljnjem razvitku. Onda mi se čini, da osnovna (po mom shvaćanju) misao, na kojoj se počinje razvijati konsensualitet, nije istaknuta. Ta misao proizlazi iz kršćanskog v j e r s k o g naziranja, da je laž grijeh, pa zato već crkveni oci drže, da valja obećanja ispuniti, jer ako ne ispunimo obećanje, slagali smo. To je onaj osnov, na kome se dalje gradi. Od mjesta, koja je pisac citirao, pokazuje tu misao osobito c. 12. C. 22. qu. 5. Pisac se nije upustio u pitanje, kako je domaće njemačko pravo stajalo prema konsensualitetu. I tu su se pojavila mnoga protivna mišljenja, pa mi se čini, ako dobro pogađam namisao pišćevu, da nije hotio svoje izvode komplicirati unošenjem te i opeta vrlo sporne materije, da ne konfundira mlade pravnike, već da je naprotiv mislio, kako je dovoljno baciti na tezulju upliv glose i talijanske jurisprudencije, da pokaže razvitak u tome pitanju. Jer upliv glose bio je upravo silan („Chi non ha Azzo non vada a Palazzo"), tako, da se je već i nabacilo pitanje, nije li ispravnije govoriti o recepciji talijanske jurisprudencije, nego li o recepciji Justinijanovih zakonika. Istina je doduše, da su se humanisti vrlo odlučno borili protiv upliva talijanske jurisprudencije, ali — možemo reći s piscem — praksa se nije na to obazirala, već je nadovezala na nauku, koja se je razvila u Italiji. U važnosti, koju je pisac podao uplivu glosatora i talijanske jurisprudencije, leži jaka strana njegova prikazivanja. Tako izlazi piscu slika jasna i za njegovu svrhu podesna.

(Nastavit će se.)

Andrassy.

† Prof. dr. Emil Schrutka von Rechtenstamm.

Dne 4. januara o. g. umr'o je prof. dr. Emil Schrutka von Rechtenstamm, dvorski savjetnik i sveučilišni profesor civilnog procesa na sveučilištu u Beču.

Schrutka je bio kao učenjak, kao sveučilišni profesor i kao čovjek iznad granice ljudi ovakove vrste. Njegovo lijepo ljubazno lice, izvanredna briga oko svojih slušatelja, prijatan mekan glas i jednostavna jasna forma kod predavanja davala mu znatnu prednost pred Antonom Mengerom, kad je došao u god. 1885. iz Černovica u Beč, da zauzme drugu stolicu civilnog procesa na sveučilištu. Zato su išli na njegovo predavanje skoro svi i oni, koji su „radi ispita"

Digitized by Google

upisali bili kolegija kod A. Mengera. Svakom se je razveselilo lice, kad je kod ispita ili rigoroza vidio, da u dvoranu ulazi taj visok lijep čovjek s osmjehom na licu i srdačnim pozdravom, da „lako pita". Potpuno je mogao ocijeniti ovog muža i pravog prijatelja i dobročinitelja mladih jurista tek onaj, koji je imao — kao ja — sreću upoznati ga u njegovoj sobi-radionici u vlastitoj vili na Cottagegasse 56 tečajem znanstvenog razgovora i savjeta. Koristiti se velikom njegovom bibliotekom ili biti u krugu gostoljubive mu porodice na čelu sa suprugom mu Mariannom, kćeri filologa Schenkla i poznatom spisateljicom i filantropkinjom. Schrutka je naime razumio na način sveučilišnih profesora u Njemačkoj grupirati oko sebe mlade pravnike, koji su se za pravnu znanost, naročito za sveučilišnu struku, specializirali, nesamo na sveučilišnim seminarima nego i kod sebe kod kuće, pozivao ih od vremena do vremena na večeru, da to bolje može upoznati njihovo općenito znanje, odgoj i karakter.

Svoju plemenitu dušu pokazao je Schrutka kao čovjek i učitelj najbolje u svom nastupnom govoru kao rektor bečke univerze u god. 1900./01. pod naslovom: „Die Stellung des Richters nach heutigem Recht". U tom je govoru muževno ustao protiv tih, koji se usuđuju biti u svom sudačkom zvanju pristranim ili koji bi htjeli učiniti suca pristranim. Bezuslovna objektivnost, čist i tvrd karakter, svestrana i potpuna neodvisnost ljudi u javnom zvanju, a osobito u sudskoj struci, treba da znamenuje zvaničnika, naročito u našoj državi sa velikim narodnosnim, vjerskim, socijalnim i političkim borbama — zahtijeva Schrutka. U tom je smislu uvijek i shvaćao Schrutka svoju zadaću kao sveučilišni profesor: nesamo držati svoja predavanja, nego i odgajati karakter u mladeži, da svaki postane već u mladosti samosvjesnom ličnošću. Poštenje i karakter — to je bilo geslo toga znamenitoga vaspitača mladeži.

Kao učenjak stajao je Schrutka među prvacima. Pisao je knjige i skoro u svim pravničkim časopisima njemačkim veoma mnogo prigodnih rasprava i ocjena, jer je bio u radu neumoran. U svojim se znanstvenim radnjama držao istog načela kao kod predavanja: pisati kratko, jednostavno i razumljivo, i time se je razlikovao od većine njemačkih učenjaka. Sličan je u tom pravcu bio Heinrichu Dernburgu. Za to je postao naročito njegov „Grundriss des Civilprozessrechtes" (Wien-Leipzig, 1909 — malo prije smrti je izašlo drugo izdanje) cijenjenim priručnikom nesamo za mladog nego i za uvježbanog pravnika. Od većih njegovih djela valja nadalje spomenuti: Zeugnispflicht und Zeugniszwang (1879, habilitaciona rasprava), Die Kompensation im Konkurse (1881), Ueber das Kapitel XXI. der lex Rubria de Gallia Cisalpina (1883), Praktische Fragen des öst. zivilgerichtlichen Verfahrens (1883, zbirka pojedinih rasprava), Zur Dogmengeschichte und Dogmatik der Freigebung fremder Sache in den Zwangsvollstreckung (1893, nova teorija o tužbi na izlučenje zaplijenjenih pokretnina), Die Richtigkeit der Forderung als Voraussetzung der Kompensation (öst. allg. Gerichts Zeitung ex 1900, No. 15, 16, 17).

Nije bio tek jednostran procesualist, nego se je ujedno zadubljivao i u materijalno pravo, koje mu je bilo, čini se, početkom znanstvenog rada. Svoju je veniam legendi bio proširio i na rimsko

Digitized by Google

pravo, te je pored civilnog procesa predavao obično i rimsko pravo, naročito civ. rimski proces, porodično i nasljedno pravo.

Schrutka je odgojio cijelu generaciju pravnika, koji će tu plemenitu dušu zadržati u vječitoj uspomeni i zahvalnosti.

Dr. Mihajlo Zobkow.

GLAVNA SKUPŠTINA PRAVNIČKOG DRUŠTVA U ZAGREBU.

Dne 24. veljače t. g. održana je u sveučilištu redovna glavna skupština „Pravničkoga društva" u Zagreba pod predsjedanjem društvenoga predsjednika kr. banskog savjetnika Franje Haladi-a.

Otvarajući glavnu skupštinu pozdravio je predsjednik najsrdačnije prisutnu gospodu skupštinare, koji se potrudiše, da saslušaju izvještaje o djelovanju društva o prošloj godini i da dadu društvenoj upravi nove ovlasti u smislu društvenih pravila.

Predsjednik se je osvrnuo na teške prilike, u koje je zapao „Mjesečnik" silnom povišicom cijena za štampu tako, da se je opseg lista morao ograničiti na dva tiskana arka, a da se smanje troškovi otpreme i poštarine, štampat će se u dvobrojevima, koji će izlaziti svaka dva mjeseca, dok se godišnje izvješće tiskati ne će.

Skraćeni opseg lista djelovat će nedvojbeno i na sadržaj. Možda će biti najzgodnije, ako se zbog iznimnih prilika ne obrađuju opsežne radnje, već da se pisci ograničuju na kraće rasprave, koje se ne moraju u više brojeva nastavljati.

Predsjednik ističe, da se rado čitaju rasprave o praktičnim slučajevima. Danas su aktuelna pitanja, koja su savezna s ratnim stanjem. Predsjednik je o tome izjavio otprilike ovo:

Rat prouzročuje iznimne prilike u životu države i naroda. Za uređenje tih iznimnih odnošaja treba državna uprava i izvanredne ovlasti. Među ove vrste idu: zakoni o iznimnim mjerama, o ratnim davanjima, o davanju konja i vozila i t. d. Poznato je, da se na temelju tih zakona pa i na temelju Previšnjih ovlasti izdavaju potrebne odredbe, kojima će se osigurati trajna i nesmetana ratna sprema i opskrba vojske, pa i opskrba pučanstva. Državnoj upravi daju se potrebne ovlasti, kojima će se obezbijediti i trajna produkcija za gornju svrhu potrebnih dobara, a povrh toga i ovlasti, kojima će moći također i prisilno dotična dobra dobaviti za opću korist.

Osvrnemo li se na stvarna ratna davanja, razabira se, da si država ona dobra, koja ne može izvana uvesti, nastoji osigurati zabranom izvoza, dobavom putem slobodnog kupa, a i putem rekvizicije kod kuće. A tu svrhu određuju zakoni pa i naredbe prijavnu dužnost zaliha državi potrebnih dobara, koje se stavljaju pod odsvojnu zabranu, dok se konačno ne odredi rekvizicija sama u svrhu razdiobe.

Ovlast za rekviziciju izvire iz izvlazbenoga prava države (§ 365 o. g. z.).

U praksi često nastaje pitanje, kako djeluje rat na postojeće razne ugovore.

Digitized by Google

Tim pitanjem bavi se stručna literatura, a i judikatura, te u tom pogledu nalazimo i pojedinih prikaza, među inima i u Allgemeine österreichische Gerichtszeitung od godine 1916. Prema sabranim rješidbama austrijskog vrhovnog sudišta drži se ono načela, da rat sam po sebi ne ima takav pravni posljedak, da bi se uslijed njega imali ugovori dokinuti; samo neskrivljena nemogućnost ispunjenja oslobađa od izvršenja obveze ili od naknađenja štete. Kad nema tih predpostava, tada se dobavne pogodbe moraju ispuniti i u ratno doba u vrijeme, u mjestu i na način, kako su stranke ugovorile (§ 902. o. g. z.).

Poslovni svijet predviđao je već i u mirno doba ratno stanje pak se je nastojao zaštititi od zlih posljedica njegovih posebnim utanadžbama za slučaj, ako nastupi rat iza sklopljenoga ugovora.

Najjednostavnija ratna zaporka jest ona, koja bez daljega rješava dobavljača dobavne dužnosti, padne li rok ispunjenja obveze u ratno doba. Činjenica, da je rat buknuo, jest dovoljna, da stranka odustane od ugovora, a nije odlučno, da li dobavljača rat faktično smeta ili ne, da ispuni ugovorenu obvezu.

Ratna zaporka može opraštati dobavljača ugovorene dobavne dužnosti samo za vrijeme, dok traje ratno stanje.

Rat se može ugovorom isporediti izvanrednim događajima, koji se mogu supsumirati pod pojam više sile „vis major“. Tu se sporazumom stranaka ratno stanje izjednačuje s pojmom više sile tako, da se dobavljač može riješiti obveze pod istim predpostavkama, pod kojim bi se mogao osloboditi na primjer u slučaju požara, poplave, štrajka itd.

Pošto ovakovi događaji mogu riješiti ugovorne obveze samo na toliko, na koliko oni onemogućuju nekomu dobavu, — to u ovakovom slučaju i rat može riješiti obveze samo onda, ako između rata i dobavne nemogućnosti postoji uzročna veza n. pr. uslijed rata uzmanjkala je na tržištu dotična roba, dobavljač obvezao se je dobaviti robu, koju ima sam proizvesti, pa dokaže da je obrtna, tvornička njegova produkcija samo ratom onemogućena n. pr. zbog toga, što su mu radnici pozvani u ratnu službu, a on drugih bez vanrednih troškova dobiti ne može. — ili da je tvornicu morao zatvoriti odnosno rad obustaviti s razloga, koji su u vezi s vođenjem rata.

Iznesena su mišljenja, da se dobavljač ne može uspješno braniti tvrdnjom, da postoje poteškoće kod izvršenja dobavne dužnosti n. pr. nastavšim poskupljenjem robe, pa ni time, da je robu običavao dobavljati iz inozemstva, iz kojega je uslijed rata sada izvoz zabranjen. Tvrdi se, da bi se ovakovi prigovori mogli uvažiti samo onda, ako stranci uspije dokaz, da drugih dobavnih vrela nema.

Razmatrajući sadržaj naredaba o iznimnim mjerama za slučaj rata, nailazimo u praksi na pitanja, kako one djeluju na pogodbe o dobavama takovih predmeta, koji su stavljeni pod odsvojnu zabranu.

Pravni posljedak odsvojne zabrane sastoji u tom, da dotična stvar biva u određenom opsegu i smjeru izuzeta od općeg prometa, čime se statuira pravna nemogućnost činidbe.

Prema §-u 880. o. g. z. drži se, da pogodba nije sklopljena, ako je stvar, o kojoj je učinjena pogodba, uzeta iz prometa prije, nego li je bila predana.

Digitized by Google

U t. zv. ratnim naredbama nalazimo redovito ustanove, da ugovori, koji su sklopljeni prije, nego li su dotične naredbe stale na pravnu snagu i koji se kose s tim naredbama, — gube valjanost, u koliko nisu izvršeni prije proglašenja naredbe. Ako li naredbe ne sadržaju gornju stavku, da ugovor gubi valjanost, tada dotične naredbe obično sadržavaju odredbu, da ugovorna stranka ne može zahtijevati izvršenje, već samo odštetu.

Nema dvojbe, a i praksa to pokazuje, da povodom ovakovih iznimnih odredaba nastaju među ugovornim strankama sporovi.

Dobavljač se brani, da je izvršenje ugovora zabranjeno (§ 878. o. g. z.) i da je po tom za njega nastala pravna nemogućnost, da izvrši činidbu.

Kad t. zv. ratne naredbe određuju, da se izvršenje ugovora ne može zahtijevati, a s druge strane kad faktično izrijekom priznaju i pridržavaju stranci pravo na odštetu, — nastaje u praksi pitanje o opsegu odštete, koju bi stranka kao svoj privatno-pravni zahtjev prema općim pravnim načelima s uspjehom staviti mogla?

Poznat je slučaj, koji se i ponavlja, da stranka zahtijeva u ime odštete onaj iznos, koji predstavlja razliku između ugovorene dobavne cijene i one više cijene, koja je dobavljaču isplaćena po upravnoj odnosno vojničkoj oblasti za rekviriranu, pod odsvojnu zabranu stavljenu robu. Pita se, da li tužitelj u ovakvom slučaju može s uspjehom staviti privatnopravni svoj odštetni zahtjev s obzirom na načelo, da se nitko tuđom štetom okoristiti ne smije?

Slavna glavna skupštino! Kako izvoljeste čuti, nije mi bila nakana, da gornja pitanja iscrpim ili potanko raspravim, već sam ih samo nabacio, jer sam htio na njih tek upozoriti, kao na neku vrstu posebnoga pravničkoga posla, koji se u sadanje ratno doba judikaturi nameće. I strani pravnički krugovi bave se ovakovim pitanjima, sakupljaju o njima i upravnu i sudbenu judikaturu. Jezgroviti i kratki sastavci o temama aktuelne naravi rado se slušaju i čitaju, pak bih stoga s obzirom na skraćeni opseg našeg „Mjesečnika" zamolio naše pravnike, da i oni ovakovim pitanjima priklone pažnju. Možda će si ipak moći otkinuti bar nešto vremena za ovaj posao, ma da nas inače sve zaokupljuje teška briga oko dobave prijeko potrebnih životnih namirnica. I to će — ako Bog dade — prestati, a onda ćemo i opet više pomnje moći da priklonimo Pravničkom društvu, pa i „Mjesečniku", koji je od postanka svijetlim ogledalom ozbiljnoga pregnuća društva našega!

O tom predavanju, što ga je skupština s odobravanjem popratila, zapodjela se diskusija, u kojoj su učestvovali dr. Košutić, dr. Siebenschein, dr. Polić, dr. Kohn i drugi. Potom je tajnik dr. E. Ćimić izvijestio o djelovanju društva u g. 1917. Iz toga se izvještaja razbira, da su u prošloj godini bile samo tri redovite mjesečne skupštine društva i da je u svakoj od njih održano po jedno predavanje. Smrću izgubilo je društvo znatan broj vrijednih svojih članova, među kojima se osobito ističu dr. Mile Starčević, dr. Makso Steiner, dr. Milan Brezinščak i dr. Ivan Strohal. U godinu 1917. ušlo je društvo sa 973 prava člana i 13 utemeljitelja. Ovima je kroz godinu 1917. pristupilo 25 pravih članova, a istupilo njih 11, brisano

Digitized by Google

ih je 114, a umrlo ih je ukupno 17. Prema tome broji društvo početkom ove godine 856 pravih članova i 13 utemeljitelja. Na koncu se tajničkoga izvještaja izriče zahvalnost društvenim povjerenicima, koji su i prošle godine radili o boljku društva, zatim rektoratu kr. sveučilišta Franje Josipa I., što je dozvolio, da društvo drži svoje skupštine i odborske sjednice u sveučilišnoj zgradi, kao i svim zagrebačkim dnevnicima bez razlike, što su tiskali besplatno društvene oglase i vijesti, te simpatično pratili društveni rad.

Blagajnik dr. D. Dujmović izvijestio je o imovinskom stanju društva u prošloj godini.

Nato bi pročitan ovaj izvještaj revizora računa:

Slavna glavna skupštino!

Na društvenoj glavnoj skupštini godine 1917. izabrani smo revizorima računa „Pravničkoga društva" u Zagrebu.

U računu za godinu 1917. iskazan je

primitak sa	17.552 K 25 f
izdatak sa	17.533 K 48 f
prema tomu čisti ostatak . . .	18 K 77 f

Sve stavke računa obložene su valjanim dokaznicama, te u redu pronađene.

Prema tomu predlažemo, da sl. glavna skupština izvoli računapoložitelju podijeliti apsolutorij.

U Zagrebu, dana 11. veljače 1918.

Dr. A. Goglia. Dr. Drag. Tončić.

Glavna skupština podaje blagajniku predloženi apsolutorij.

Zatim bi prihvaćen ovaj proračun za godinu 1918.:

A. Primitak.

I. Članarina.

1. Članarina	K 10.000·—

II. Pretplate.

2. Pretplate od nečlanova za „Mjesečnik"	K 2.600·—
3. Pretplata vis. kr. zemalj. vlade	K 1.600·—
4. Pretplata c. kr. prizivnog suda Zadar	K 432·—
5. Pretplata pravosud. odjeljenja za Bosnu i Hercegovinu	K 944·—

III. Gotovina.

6. Pristojba za oglas I. hrv. štedionice	K 300·—
7. Kamate I. hrv. štedionice	K 200·—
8. Gotovina u blagajni 31. XII. 1917.	K 1.158·77
Ukupno	K 18.034·77

Digitized by Google

B. Izdatak.

I. Mjesečnik.

1. Papir, štampa, vez, omot, ekspedicija, poštarina za 12 brojeva „Mjesečnika"	K	10.950·—
2. Honorar uredniku	K	2.400·—
3. Paušal uredniku za nagradu pisaca	K	2.000·—

II. Uprava.

4. Blagajnička nagrada	K	900·—
5. Blagajnički paušal	K	60·—
6. Tajnički paušal	K	240·—
7. Tiskanice	K	150·—
8. Godišnje nagrade za slagare, listonoše	K	200·—
9. Sabiračima članarine 8% od ubranih svota	K	500·—

III. Biblioteka.

10. Časopisi, knjige, vezanje istih	K	500·—
11. Nepredvidljivi troškovi	K	100·—
Ukupno	K	18.000·—

Pošto su još izabrani revizorima za g. 1918. dr. A. Goglia i dr. D. Tončić, a zamjenicima dr. Milivoj Maurović i dr. Josip Belobrk, zaključena je skupština.

VJESNIK.

(Odvjetnički odbor kraljevine Hrvatske.) U sjednici održavanoj dne 16./2. 1918. pod predsjedanjem predsjednika g. dra. R. Siebenscheina riješen je iznajprije niz tekućih poslova. Od ovih valja istaknuti zaključak, da se onim kandidatima odvjetništva, kod kojih se ne stječu svi zakonom propisani uslovi, u slučajevima osobita obzira vrijednim doduše može dozvoliti unos u listinu kandidata, no praksa svršena na osnovu takova unosa ne ima se uračunati u vrijeme propisano za pripust odvjetničkom ispitu. Izvršen je nadalje izbor redovitih članova i njihovih zamjenika u povjerenstva za odmjeru dohodarine, poreza na imovinu i poreza na ratne dobitke. — Konačno je dovršena rasprava o osnovi odvjetničkog cjenika, što ju je pravosudni odjel vlade odboru bio dostavio na mijenje. Odbor je većim dijelom uvažio želje i primjedbe općega sastanka odvjetnika, koji je u tom pitanju održan, te će sada vladi dostaviti obrazložene svoje mijenje. Prema tomu bi u najskorije vrijeme moglo doći do izdanja cjenika.

(Iz hrv. sveučilišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podijelio je na prijedlog profesorskoga zbora bogoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dru. Franji Šimečkome, vjeroučitelju u višoj pučkoj školi u Glini, zamoljenu dozvolu predavanja (veniam legendi) iz specijalne dogmatike u bogoslovnom fakultetu rečenoga sveučilišta.

Digitized by Google

(Previšnja odlikovanja.) Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 3. siječnja 1918. Mihovilu Feriću, kr. financ. tajniku u Zagrebu, u priznanje izvrsnog službovanja u osobitoj upotrebi kod ces. i kr. vojne generalne gubernije u Beogradu, premilostivo podijeliti viteški krst reda Franje Josipa s ratnom dekoracijom.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo je Previšnjom odlukom od 23. januara 1918. na preponizno podneseno izvješće zajedničkog ministra financija blagoizvoljelo premilostivo podijeliti prosto od pristojbe bosansko-hercegovačkom sudskom savjetniku Leopoldu Mikuli povodom zamoljenog premještenja u trajno stanje mira, naslov i karakter sudskog nadsavjetnika.

Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 7. februara 1918 premilostivo podijeliti viteški krst ordena Franje Josipa za priznanje odličnog izvršavanja službe u naročitoj upotrebi bosansko-hercegovačkom kotarskom predstojniku I. razreda, natporučniku izv. sl. Romanu Stiasnyu kod okružnog zapovjedništva u Prijepolju.

Njegovo c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je premilostivo podijeliti viteški krst ordena Franje Josipa (r. d.) za priznanje odličnog izvršavanja službe u naročitoj upotrebi bosansko-hercegovačkom vladinom podtajniku Ivanu Thau-u.

(Imenovanja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je perovođi nižeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm zemaljske vlade, Nikoli Bačiću povjeriti upravu kr. kotarske oblasti i kr. pograničnog redarstvenog satništva u Crikvenici: kr. sudbenog prislušnika dra. Vladimira Leusteka imenovati kr. kotarskim pristavom II. razreda u X. činovnom razredu sa sustavnim berivima, te ga dodijeliti na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu; svršene pravnike dra. Antuna Paudakovića, Ivana Reberskoga i Aurela Andrlića imenovati perovodnim vježbenicima u opsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemeljske vlade; Matu Malinara, kr. sudbenog pristava II. razreda, na službovanju kod kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi, kr sudbenim pristavom I. razreda ostavljajući ga na dosadanjem mjestu služcovanja: imenovati kr. sudb. pristavima II. razreda kr sudb. prislušnike i to: Mirka Strmca za kr. kot. sud u Delnicama, Božidara Španića za kr. sudb. stol u Zagrebu i dra. Mayera za kr. kot. sud u Iloku; imenovati prislušnicima u opsegu kr. banskog stola dra. Vendelina Keglera, pravnog vježbenika kod kr. kot. suda u Sr. Karlovcima i Vladimira pl. Salopeka, pravnog vježbenika kod kr. sudb. stola u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je kr. županijskog tajnika u službovanju kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, Franju Šabana na vlastitu molbu riješiti službe kr. županijskog komasacionog povjerenika i kr. povjerenika za uređenje zem. zajednica za područje županije zagrebačke, te imenovati kr. županijskim komasacionim povjerenikom i kr. povjerenikom za uređenje zem. zajednica za područje županije zagrebačke dra. Dragutina Alkovića, kr. kot. pristava II. razreda u službovanju kod kr. županijske oblasti u Zagrebu; imenovao je kr. županijskim komasacionim povjerenikom za uređenje zem. zajednica za područje županije bjelovarsko-križevačke Marijana Marjanovića, kr.

Digitized by Google

kotarskog predstojnika dodijeljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Bjelovaru.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je kod Hrvatsko-slavonske zemaljske centrale za promet sa stokom imenovati potpredsjednikom Celsu Cavalieria, odsječnoga savjetnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, a članom ravnateljstva dra. Bogoslava Ljevačića, kr. zemaljskoga nadzornika za veterinarstvo, rješavajući podjedno prvospomenutoga službe člana nadzornoga vijeća.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati kod Hrvatsko-slavonske zemaljske centrale za promet sa stokom članovima nadzornoga vijeća Dušana Nikolajevića, kr. kotarskog predstojnika, dodijeljenoga na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvo i Franju Zdvořáka, ravnatelja hrv.-slav. zemaljske hipotekarne banke, riješavajuć podjedno prvospomenutoga službe člana ravnateljstva.

Poziv gg. članovima.

Odbor za pučka sveučilišna predavanja želi za jesen 1918. i proljeće 1919. urediti program pučkih sveučilišnih predavanja, pa se ovim obraća na ugledni naslov, da bi izvolio svoje ugledne članove pozvati, da putem svojega društva izvole ovomu odboru saopćiti:

1. koji su voljni u vrijeme između 1. studenoga 1918. i konca ožujka držati pučka sveučilišna predavanja i to bilo pojedinačna (od po 1 sat) ili tečajeve od po 3, 4, odnosno 6 sati i da naznače teme.

2. da li su voljni pojedina predavanja držati i u provinciji, eventualno saopćiti mjesta, u kojim bi najvoljeli predavati.

3. u koje vrijeme bi im bilo najpovoljnije, da se uzmogne pri sastavu programa njihova želja uzeti u obzir.

Ovaj odbor ujedno umoljava sl. naslov, da izvoli i izvanjske članove pozvati, koji bi u svojem mjestu, a eventualno u mjestima do svojega sjedišta bili voljni držati predavanja.

Pri izboru prodavača, umoljavamo, da se uzme u obzir sama svrha naše ustanove, koja ide za tim, da predavanja budu na visini nauke, i ako treba, da su načinom prilagođena shvaćanju širega općinstva.

Odbor za pučka sveučilišna predavanja umoljava slavni naslov, da se odazove pozivu, koji nema da bude drugo, no molba za suradnju u narodno-kulturnom pokretu, te se očekujuć povoljni odgovor preporučuje s odličnim poštovanjem

Odbor za priređivanje pučkih sveučilišnih predavanja u Zagrebu.

Predsjednik: *Dr. Julije Golik*, o. g. rektor.

Tajnik: *Dr. A. Bazala.*

Digitized by Google

† Dr. Franjo Josip Spevec.

Kada sam ono za Mjesečnik br. 4. 1913. napisao životopis dra Franje Josipa Spevca, na koji se ovdje samo pozivam, nadao sam se, da će on još mnogo godina proživjeti i jednako svježega duha na pravnom polju još mnogo poraditi, te tako još u mnogom proširiti svoju pravničku znanstvenu djelatnost, koju sam ondje ukratko prikazao I doista je on i poslije onoga vremena ostao vjeran znanosti, pa se naročito bavio proučavanjem posjeda, te je i g. 1915. napisao „Pravo posjeda po austrijskom građanskom zakoniku s obzirom na njemački i švajcarski zakonik i na ugarsku osnovu“, koje je izdala znanstvena knjižnica, što je izdaje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu.

To je djelce našlo potpuno priznanje i kod pravnika teoretičara i kod pravnih praktičara te dobilo i vrlo povoljnu kritiku.

Tako je i time i opet dr. Fr. J. Spevec dokazao, kako je on bio osobita odlična pravnička naša sila, što mu se i sa sviju strana priznavalo.

No nesamo kao pravnik, nego i kao čovjek bio je on prava dobra duša, koji je svakomu, gdje se samo moglo, činio dobra, pa je često tuđe dobro pretpostavljao vlastitomu svomu interesu. Značajno je, što mi je višeput govorio: „Nikad ne možeš dovoljno živjeti, da učiniš, bilo komu, koje dobro, no treba po sto puta promisliti prije, nego li napraviš bud komu zlo.“

Kao prijatelj bio je pouzdan i vjeran, kao profesor dobar drug i pravi prijatelj svojih učenika, a kao Hrvat uvjeren domoljub, koji je žarko ljubio svoj narod i svoju domovinu, čemu je u čestom ustrajnom saobraćaju s menom davao toliko puta izraza.

I prije, negoli se moglo na to pomišljati i ako je već dulje vrijeme pobolijevao, umro je dne 31. ožujka 1918. u Zagrebu i dao Bogu svoju plemenitu dušu.

Pravničko društvo, kojem je pokojnik bio tako odličan mnogo godišnji radnik i član i odbornik i predsjednik, pa onda i začasni član, čuvat će mu vjernu i trajnu uspomenu. Vječni mu spomen i trajna slava!

Dr. Košutić.

Digitized by Google

Mladenački sudovi.

Napisao dr. Josip Šilović, sveuč. profesor.

(Svršetak).

Danas imademo već po cijeloj zemlji provedenu organizaciju županijskih, gradskih i mjesnih odbora za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika, koje imadu svoj vrhovni organ u središnjem zemaljskom odboru, koji je zvanično središte zaštite mladosti. Budući da je u svakom mjestu, gdje je pučka škola, u život priveden i mjesni odbor, koji imade svoje povjerenike i povjerenice, dala bi se danas u Hrvatskoj uspješno provesti i zaštita uvjetno osuđenih mladenačkih lica.

Budući da je zaštita mladosti povjerena ovim odborima i njihovim povjerenicima, držim, da će kazneni sudovi moći stavljati uvjetno osuđena mlađahna lica pod zaštitni nadzor tih povjerenika, jer će na taj način najbolje polučiti svrhu njihova valjana vladanja za vrijeme kušnje.

Zatim prihvaća austrijska osnova još jedan zahtjev znanosti, a to je rehabilitacija.

Po austrijskom i hrvatskom pravu čovjek, koji je bio u mladosti osuđen zbog kažnjiva djela, koje ga difamira, nosi tu ljagu sav svoj život. Makar je otišao u drugi kraj, koji o njegovoj mladenačkoj zabludi nema ni pojma, te ondje sav svoj život radi i steče ugled i počitanje svih svojih sugrađana, može mu se svaki čas dogoditi, da svijet za tu njegovu mladenačku pogrješku dozna, i on je upropašten. On je naime dužan pred sudom, preslušan kao svjedok, kazati, da je osuđen i radi čega, jer inače počinja zločin prijevare krivim svjedočanstvom.

Rehabilitaciji je svrha, da se ta ljaga, dobivena u mladosti, briše i on ovlasti, da može pred sudom i svakom drugom javnom oblasti preslušan kao svjedok, kazati, da je neporočan.

Dva su sustava rehabilitacije: zakonska (réhabilitation de droit) i sudska (réhabilitation judiciaire).

O zakonskoj rehabilitaciji govorimo, kada daje sam zakon osuđenom pravo, da se smatra neporočnim i da to i pred javnim oblastima na njihov upit kaže. Kod sudske rehabilitacije podjeljuje osuđenom to pravo sud odlukom.

Zakonskoj rehabilitaciji prigovara se, da nije dovoljno za postignuće rehabilitacije, da osuđeni ne bude kroz izvjesno vrijeme kažnjen, već da valja tražiti za to još i njegovo čestito vladanje kroz isto vri-

Digitized by Google

jeme. Uz to se ističe, da je bolje, da ga sud odlukom riješi dužnosti govoriti u tom pogledu pred javnim vlastima istinu, nego li da ga zakon ovlasti, da govori neistinu.

Protiv sudske rehabilitacije navodi izvrsni austrijski pravnik, bivši ministar pravosuđa dr. Klein, da je vrlo pogibeljno istraživanje prošlosti čovjeka po sudu, jer mu ubija ugled, dakle postizava baš ono, što se rehabilitacijom hoće da spriječi. On predlaže, da sud izreče rehabilitaciju, ali da ne istražuje, da li se je kroz ustanovljeno u zakonu vrijeme dobro vladao, već da samo konstatuje, da kroz to vrijeme nije bio kažnjen.

Ovo je stajalište dra. Kleina prihvatila i austrijska osnova, te određuje: Onome, koji je u mladenačkoj dobi osuđen poradi kažnjiva djela na kazan slobode najdulje do godine i šest mjeseci, može sud na njegovu molbu dozvoliti rehabilitaciju, ako kroz vrijeme zakonom određeno, nije bio ponovo osuđen. Onome, koji je kroz to vrijeme bio ponovno osuđen može se dozvoliti rehabilitacija samo onda, kada se unatoč ponovnoj osudi može s osobitih razloga uzeti, da se je valjano vladao.

I u Hrvatskoj je skrajnje vrijeme, da se pristupi k temeljitoj reformi mladenačkoga kaznenoga prava, koja bi se uglavnome mogla kretati u okviru austrijske osnove ispravivši je, kako gore spomenuh. To je stim prirodnije, što imademo s Austrijom isti kazneni zakon, a i njegove dosadašnje reforme kretale su se u istom pravcu i prema istim načelima kao i austrijske.

Hrvatski zakon od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih ukinuo je samo sposobnost ubroja i kažnjivost nedoraslih do navršene 14. godine, koliko sud kazneni dođe do uvjerenja, da je za njihovu budućnost nužno, da se dadu na prisilni uzgoj, jer su zapušteni ili je pogibelj, da će postati zapuštenima.

Kako smo iz dojakošnjega razlaganja razabrali, današnje nastojanje ide za tim, da se mladenačka lica po mogućnosti posve otmu kazni slobode, koja ih kvari i tjera sve dublje u ponor, te da na mjesto kazni imade stupiti zaštitni odgoj, na mjesto strogoga suca dobri otac, odgojitelj.

Nema ništa prirodnije pod suncem, negoli činjenica, da za tu zadaću nije ni najmanje podesan redovni kazneni sudac, koji sudi odraslim zločincima, te ih osuđuje na kazan, jer su krivi zločina koji im se u grijeh upisuje.

Pa ipak je trebalo još dulje vremena, da to uvidimo, nego li da uvidimo, da mladenačka lica koja su došla u sukob sa kaznenim zakonom, ne trpamo u kaznione, koje ih kvare i vraćaju gotovim zli-

Digitized by Google

kovcima, nego da ih treba uzgajati i tako iz korijena isčupati iz njihovih mladenačkih duša klicu, koja tjera na zlo, a to mogu polučiti samo mladenački sudovi.

Domovina mladenačkih sudova jest u Sjedinjenim državama sjeverne Amerike.

Početak im je učinjen u Chicagu zakonom od 1. srpnja 1899. Do onda bijahu djeca zatvarana u istim uzama, dapače i u istim sobama sa okorjelim zločincima. Sudilo ih po istim zakonima i u istom duhu. Reakcija države protiv zločinačke mladosti bila je i tamo odmazdna kazan, dok je deviza mladenačkog suda očinski i blagohotni postupak sa ovim nesretnicima, jer je mladenački sud proniknut uvjerenjem, da država ima spram ove mladosti stupiti na mjesto roditelja.

Došlo se do toga, da je dijete dijete i da prema tomu valja s njime postupati kao s djetetom. Bitna crta američkih mladenačkih sudova (children's courts) jest sustav kušnje, prema kome se mladenački zločinac kroz izvjesno vrijeme stavlja pod nadzor probacionoga časnika (probation officer), pak ako se kroz to vrijeme pošteno vlada, ne kazni se radi počinjenoga zločina. Probacioni časnik je muškarac ili ženska prema spolu mladenačkog zločinca, plaćen po državi, kome je zadaća, da prije svega istraži prilike svakoga slučaja i uzroke, koji su proizveli zločin. On imade u svom izvješću, koje podnosi sudu, navesti, kako bi po njegovom mnijenju valjalo postupati s tim mladenačkim licem. Od najveće je važnosti pri tom lični upliv suca i časnika probacije.

Sudac mora da je čovjek pun takta, koji shvaća mladost i znade steći njeno pouzdanje.

Sudac Tuthil iz Chicaga kaže: ja sam u svakom slučaju nastojao da radim tako kao da imam pred sobom u uredu svoga vlastitoga sina tuženoga poradi zločina.

Sudac Stubb iz Indianopolosa veli: ja sam često opazio, da su moje riječi ostale bez uspjeha, kad sam mladom zločincu govorio sa svoje sudačke stolice, a on je sjedio na optuženičkoj klupi. Kad sam pošao k njemu i postavio mu ruku na rame ili na glavu, sjeo uza nj, gotovo u svakom sam slučaju stekao njegovo povjerenje.

Tip uzornog suca u tom pogledu je sudac Lindsey u Denveru, država Colorado. On krasno shvaća narav mladosti, koja se u nj potpuno uzda. Njega smatra mladost u Denveru svojim prijateljem i zaštitnikom koji ju štiti protiv veksacija policije.

Dokazano je službenim podacima, da je veoma malen broj mladosti, stavljene pod nadzor probacionog časnika, bio po drugi put doveden pred sud. U Indianopolisu bijaše ih manje od 10%.

Digitized by Google

Daljnji rezultat uvedenja mladenačkih sudova bijaše, da su se otkrili svi izvori kvarenju mladosti i da im se nastoji na put stati. Sva mladost stavljena pod nadzor, koja drugiput dođe na sud, živi u okolini punoj poroka, živi među pijanicama. U ovim slučajevima imade malo nade popravku, ako se ne ukloni iz ove okoline. Kad se u državi Colorado utvrdilo, da su često roditelji razlogom pokvarenosti djece, stvorio se zakon, koji glasi: „Kadgod počini mladenačko lice delikat, zametnut će se kazneni progon protiv roditelja, tutora ili osoba, koje ih nadziru ili su odgovorne za nje, ili ih potiču na taj delikat, pak ako budu proglašene krivima, kaznit će se globom do 200 dolara ili uzom do godine dana; ove dvije kazne mogu se spojiti. Sud će moći odgoditi kazan osobama, osuđenim po ovom zakonu, koja će odgoda trajati tako dugo, dok se budu vladale na zadovoljstvo suda".

Sudac Lindsey na čiju je inicijativu ovaj zakon stvoren, pokazuje nam, kako ovaj zakon djeluje, na ovom slučaju: Neki čovjek pošalje dječaka u krčmu. Krčmar preda dječaku omot, da ga odnese u jednu zloglasnu kuću. Na kaznenu odgovornost je pozvan onaj, koji je dječaka poslao u krčmu, krčmar, što ga je poslao u zloglasnu kuću, a vlasnik ove, što je dječaku dozvolio unići u nju. Na taj su način prisiljena sva trojica, da štuju sveta prava mladosti.

Od 100 djece, koja bijahu pod zaštitnim nadzorom, samo su dvojica došla pred sud poradi priupadnosti u vrijeme od tri godine, od kad je na snazi gornji zakon u odgovornosti roditelja. U ova dva slučaja bijahu to djeca, koja nemaju oca, već samo siromašnu majku, koja mora raditi cio dan, te se ne može brinuti za djecu. Ova su djeca otpremljena u zavod.

Najzanimiviji mladenački sud je u Denveru, jer je sudac Lindsey, kako rekosmo, tip uzornoga suca za mladost.

Zakon od god. 1899. određuje, da svako mlado lice ispod 16. godina, optuženo radi delikta, ima doći pred mladenački sud. Ono se ima staviti po zakonu od godine 1901. pod zaštitni nadzor probacionog časnika. Na zatvor se ne smije suditi; ako je potrebno njegovo interniranje, dolazi u posebni zavod za mladost. Jedan američki nadzornik kazniona kaže: zatvoriti dijete znači posjesti ga u kola, koja voze ravno u pakao.

Ovlaštenje probacionoga časnika vrlo je veliko. Oni primaju tužbe građana protiv mladosti. Oni istražuju stvar i odlučuju o tom, ima li se dijete citirati pred sud ili nema. Dužnost. im je, da pomno izvide svaku stvar, koju podnose sudu.

Digitized by Google

Svaki put, kad sud stavi dijete kroz izvjesno vrijeme pod nadzor, dodijeli ga jednom od probacionih časnika, koji se brine i za to, da je stalno zabavljeno poslom.

Svakih 15 dana, u subotu u jutro moraju doći dječaci pred mladenačkog suca, a u petak poslije podne djevojčice i sami donijeti izvještaj škole odnosno gospodara o svome vladanju.

Sudac Lindsey pripovijeda o dugoj borbi, što ju je vodio sa jednim policijskim činovnikom glede petorice dječaka, koji su se sami prijavili, da su ukrali pet bicikla. Tečajem te borbe došao je sudac na to, što ga dijeli od toga policijskoga časnika. Policijski je časnik nastojao, da spasi pet bicikla, koji bijahu već uništeni ili dalje prodani, a sudac je išao za tim, da spasi pet dječaka. Uza sve to mu je trebalo mnogo truda, da uvjeri policijskog časnika, da je za državu Colorado mnogo važnije učiniti čestitim građanima petoricu mladića, nego li spasiti pet bicikla. Ovih se pet mladića krasno popravilo te su drugima služili za primjer.

Reklo se, da nije zadaća države biti odgojitelj mladeži. Ali kako to, da se ne bi smjela, da se ne bi morala država baviti sa moralnom stranom mladeži, kad sama izjavlja, da mladež nije dovoljno zrela da raspolaže sa svojom imovinom. Kad je tome tako, može li država podvrći ovo isto mladenačko lice pod iste zakone kao i odrasle, kad se radi o moralnoj odgovornosti?

Vrijednost budućih građana države daleko će više odvisiti od toga, kako se uzgoji njihova moralna snaga, njihova savjest, nego li od toga, na koji su način potrošili svoj novac. Lindsey vidi u ovom pokretu manifestaciju kršćanskoga duha, koji je ulio u nova zakonodavstva bratsku ljubav, nadu i veselje. U mjesto da dolazimo uništavati, mi dolazimo graditi; mjesto da dolazimo mrziti, mi dolazimo ljubiti.

Neka se ne pripisuje ovo nastojanje slabosti niti utopističkim niti lijenim sanjarijama. Djelo mladenačkih sudova ne pretpostavlja pomanjkanje odlučnosti, ni discipline, ni snage. Ono traži nasuprot mnogo više odlučnosti, a manje brutalnosti, više discipline, a manje rutine, više zanimanja, a manje ravnodušnosti, više snage a manje auktoriteta.

Tako u Americi.

Kulturna Evropa se je i u tom pogledu brzo povela za Sjedinjenim državama sjeverne Amerike i uvela mladenačke sudove, naravno prilagodivši ih svojim prilikama.

Budući da mi imademo nesamo kazneni zakon austrijski nego smo recipirali godine 1875. i austrijski kazneni postupak od godine 1873.,

Digitized by Google

prirodno je, da nas i na tom polju najviše zanimaju reforme, koje kani preduzeti Austrija.

Osnova zakona o mladenačkom kaznenom pravu uvodi i mladenačke sudove.

Za nje vrijede tri načela: 1. odijeljenje mladenačkih okrivljenika od odraslih; 2. spajanje svih mladenačkih stvari jednoga suda u rukama jednoga ili više sudaca; 3. spajanje kaznene sudbenosti i nadtutorstvene vlasti tako, da je jedan isti sudac ovlašten obavljati jedno i drugo.

Odijeljenje posvemašnje mladenačkih okrivljenika od odraslih prvi je i glavni zahtjev, koji postavljamo na mladenačke sudove. Ne provede li se ovo načelo, onda mladenački sudovi ne mogu da zadovolje svojoj zadaći, a ta je, da zaštite mladost, koja je posrnula, od pokvarenosti i da joj omoguće popravak. Saobraćaj mladeži sa odraslim zlikovcima, kojima je zločin prešao u krv, upravo je ubitačan za mladež, kojoj još značaj nije ustaljen.

Drugi je zahtjev isto tako važan, da se sve mladenačke kaznene stvari kod istoga suda povjere jednomu istomu sucu; a ako ih ima toliko, da ih jedan sudac ne može svladati, onda da se toj plemenitoj zadaći posveti toliko sudaca, koliko je potrebno.

Kako smo iz dosadanjega razlaganja mogli vidjeti, zadaća je kaznenoga suca, koji sudi odraslim licima, posve druga nego li onoga, koji sudi mladenačkim licima. Ondje je krivnja, ovdje mladenačka lakomislenost, nestašnost ili zapuštenost; ondje kazna prema veličini krivnje i pogibeljnosti zločinčeve, ovdje dovođenje na pravi put zalutalog mladog stvora, odnosno njegov popravak, ako je zapušten; ondje strogi sudac, ovdja dobri blagi otac, koji sve svoje sile ulaže samo na to, da od nevaljalog djeteta odgojem napravi čestitog, poštenog i marljivog građanina.

Treći je zahtjev, da se kaznena sudbenost i nadtutorstvena vlast spoji u jednoj ruci tako, da je jedan isti sudac ne samo ovlašten nego i dužan obavljati jedno i drugo.

Da naši sudovi kao nadtutorstvene oblasti ne mogu polučiti svoje plemenite svrhe, da zaštite moralno i materijalno siročad, koju im je zakon povjerio, ima uzrok svoj poglavito u tome, što ne obavlja sve nadtutorstvene poslove jedan isti sudac, već su ti poslovi povjereni raznim sucima, koji vrše i sve ostale poslove građanske i kaznene sudbenosti. Na taj način riješe akt, kada dođe na nj red, te ga onda posve izgube iz evidencije, jer im možda više nikada i ne će doći pod ruku.

Digitized by Google

Prirodno je da se ne mogu udubiti u svaki pojedini slučaj, baviti se svakim pojedinim štićenikom, pratiti njegov odgoj, nadzirati tutora, kako upravlja sa imovinom stićenika i kako se brine za nj. Nije nikakvo čudo, da se mnogi tutor brine više za svoju korist nego za štićenikovu, da štićenika dade u službu ili se uopće ne brine za nj, a sa njegovim imetkon gospodari tako, da konačno prijeđe u tutorovo vlasništvo, pa kad štićenik odraste, nestalo je očevine i on postade beskućnikom.

Tome zlu se dade doskočiti, ako se u život privede gornje načelo da jedan isti nadtutorstveni sudac vrši ovu plemenitu sudačku zadaću nad svim štićenicima, koje je zakon postavio pod njegovu zvaničnu zaštitu, da je vrši kroz cijelo vrijeme zaštite. Istom onda će on individualno poznavati svakog štićenika i njegove moralne i materijalne prilike; istom onda će on moći u svakom pojedinom slučaju odrediti ono, što je za štićenika najpodesnije.

Zaluta li njegov štićenik i dođe u sukob sa kaznenim zakonom, on će najbolje znati prosuditi, koje su mjere shodne, da se svede na pravi put, jer pozna njega, njegove prilike i njegovu okolinu.

Lične prilike mladenačkih lica, koliko već sucu nisu poznate, valja da dade izvidjeti po pouzdanim osobama, a može tražiti u tom pogledu i mnijenje organa dobrovoljne zaštite.

Naravno da ustanovljenje kažnjivoga djela pripada samo sudovima i sigurnosnim vlastima prema propisima kaznenoga postupnika.

Austrijska osnova određuje, da se mladenačkom okrivljeniku ima za glavnu raspravu kod sudbenoga stola, to jest kod zločina i prestupaka vazda postaviti branitelj. Kod prekršaja, to jest kod kotarskoga suda, ima mu se postaviti branitelj onda, kada je njegov zakoniti zastupnik (otac, tutor) sukrivac njegovog kažnjivog djela, kada je okrivljeno mladenačko lice duševno zaostalo, ili se postavljanje branitelja ukaže potrebitim ili shodnim iz drugih razloga.

Kod prekršaja mogu biti branitelji i druga sposobna lica i žene.

Ja držim, da bi trebalo obligatorno odrediti branitelja i kod prekršaja, koji će sve svoje nastojanje posvetiti tome, da se potanko izvide prilike optuženikove i da se odrede takove mjere, koje su za njegovu budućnost najpodesnije. To se je moglo učiniti to lakše, kad se proširilo pravo obrane na sva sposobna lica jednoga i drugoga spola.

Kako se danas za zaštitni rad zanimaju sve širi krugovi, bit će najlakše naći sposobna branitelja u svakom slučaju.

Bit će dobro, da bude uza nj na glavnoj raspravi kao njegov branitelj povjerenik ili povjerenica, kome je povjerena po gradskom

Digitized by Google

ili mjesnom odboru zaštita njegova. jer pozna skroz na skroz njega i njegovu okolinu, pak će biti i sudu i branjeniku od prave pomoći.

Javnost glavne rasprave isključena je beziznimno kod mladenačkih optuženika.

To načelo postavlja i austrijska osnova i svi zakoni i osnove o mladenačkim sudovima.

Razlog je tome, što javnost rasprave i prisutnost publike, pa uvjerenje, da će sve novine donijeti opširne izvještaje o njegovom djelu. upravo ubitačno djeluje na dušu mladenačkoga lica. Ono je ponosno na to, da su oči tolikih ljudi uprte na nj. a još je više ponosno na to, što će sutra raznijeti novine njegovo ime na sve strane. Taj žalosni ponos je u bezbrojnim slučajevima mladenačkog dilinkventa tako učvrstio na putu zločina, da je na stazi zločina padao sve dublje i dublje, dok nije postao nepopravljivim priupadnikom.

Poradi toga se niti osuda ne proglašuje javno, kad bi to bilo na uštrb popravku ili budućnosti okrivljenikovoj.

Ne valja naime zaboraviti ni na tu okolnost, da uslijed javnosti rasprave i javnog proglašenja osude doznaju za kažnjivo djelo mladenačkoga lica široki slojevi, koji danas čitaju novine. što će mu barem oteščati ako i ne onemogućiti u budućnosti čestit i pošten život. jer rađa spram njega nepouzdanjem i vječitim prebacivanjima.

Ovo su ukratko razložena glavna načela mladenačkoga kaznenoga prava i mladenačkih sudova, koje postavlja moderna nauka i prihvaćaju zakonodavstva.

Svršavam sa iskrenom željom i pouzdanom nadom. da će ih i hrvatski zakonodavac što prije uzakoniti i hrvatski suci uz potporu svakog pravog rodoljuba što prije provesti na spas i probit mladosti naše, uzdanice naše. budućnosti naše.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

K §-u 4. naše osnove.

Ovaj § normira „zaštitu ličnosti i imena" ter glasi:

„Tko bude u ličnosti svojoj protupravno povrijeđen ili inače smetan, može zahtijevati, da povreditelj povredu ukloni i, ako je potrebno, da mu se zabrani opetovanje smetanja.

Ako li se komu osporava pravo, da se služi svojim imenom, ili ako mu se čini šteta neovlaštenom upotrebom imena njegova ili imena sličnoga njegovu, može tražiti, da se to povreditelju zabrani, a osim toga, da mu u slučaju krivice naknadi prouzrokovanu štetu.

Ista se zaštita daje i pseudonimu".

A. Motivi naše osnove (str. 54. i 55.) vele, da „doslije nemamo zaštite protiv onih povreda ličnosti, koje zbog njihovoga privatnoga značaja i jer ne vrijeđaju javni poredak ili za to što nisu hotomično učinjene ne potpadaju pod sankciju kaznenoga zakona i redarstvenih propisa".

Ovo ne stoji, jer i gr. zakon priznaje i zaštićuje pravo osobnosti[1]. Mauczka pače kaže: „Unser GB hat bereits vor 100 Jahren die vermeintliche Errungenschaft der neueren Theorie aufgenommen und dazu noch an der richtigen Stelle im System. Es ist auf diesem Gebiete der modernen Zivilistik um fast 100 Jahre vorausgeeilt".[2] I Ehrenzweig u Krainz-Pfaffovom sistemu o. g. z.-a[3] veli: „Die Anerkennung von Persönlichkeitsrechten ist also vom Standpunkte des österreichischen Rechts[4] durchhaus zulässig."

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex. 1918. br. 1. i 2., str. 9. i sl., ter br. 3. i 4., str. 83. i sl.

[1] E. Adler, Die Persönlichkeitsrechte des ABGB, str. 226. (u „Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB").

[2] „Die Anwendung der Theorie der Interessenkollisionen auf die angeborenen Rechte" str. 292. (u gore cit. „Festschrift").

[3] 5. izdanje § 32. in f.

[4] Iz konteksta na tom mjestu (napose iz onoga, što pred tim stoji) razabire se sa sigurnošću, da od toga austr. prava nije privatno pravo nipošto isključeno.

Digitized by Google

Prema tomu ne može se ni reći, da je shvaćanje, protivno motivima osnove, osamljeno ili da se samo gdjegdje javlja. Naprotiv može se mirno ustvrditi, da se novija nauka aust. privatnoga prava ovom stajalištu sve više priklanja.

Izvodi se pak to iz §§ 16. i 17. o-g. z-a, koji govore o pravima, koja proizlazi iz „značaja osobnosti", o „pravima prirođenim". Iz ovih §§ slijedi, da i o-g-z. priznaje pravo osobnosti, t. j. pravo, koje iz osobe kao takove proizlazi. Ja bih pače ustvrdio: način, kako je to u našem zakonu rečeno i mjesto gdje zakon o tom govori — oboje omogućuje, da svaku i najmoderniju nauku o pravu „der Persönlichkeit" prihvatimo i kao lex lata o. g. z-a.[6] Nego i oni, koji nisu istoga mnijenja,[6 1 7] morati će priznati, da sastavljač naše osnove nije smio stavljajući ustanovu o „zaštiti ličnosti" u svoju osnovu, u obrazloženju njezinom mukom preći preko nauke modernih interpreta §§ 16. i sl. Isto tako će morati dopustiti, da ova ustanova osnove (§ 4, al. 1.) prekoračuje okvir njezin. Ja bih ju dakle gledom na to — i kao pristalica prava osobnosti kao prvoga i najodličnijega civilnoga prava[8] ter najopsežnije njegove zaštite — mirne duše izostavio[9].

Dodje li usuprot toga al. 1. §-a 4. („o zaštiti ličnosti") u novi zakon, treba — što se pojedinosti tiče — reći slijedeće.

---

[6] Mauczka l. c. str. 240. veli: „Kann man auf die dürftigen, inhaltsarmen §§ 16. ff. einen in die Praxis umsetzbaren detaillierten Schutz der Persönlichkeitsrechte gründen? Fehlen nicht die ausführenden Normen? Oder wird man nicht wenigstens geneigt sein, die durch das GB beliebte Regelung der einschlagenden Verhältnisse zwar als praktisch durchführbar, aber als höchst mangelhaft zu bezeichnen? Das gerade Gegenteil ist der Fall. Ich behaupte, daß sich diese Form der Regelung als das letzte Wort höchster gesetzgeberischer Weisheit darstellt".

[6] Pitanje ovo je i mimo o. g. z-a veoma prijeporno. Pita se: da li postoji pravo „an der eigenen Person" ili samo „eine Reihe engumschriebener persönlicher Einzelrechte, Persönlichkeits- oder Individualrechte" (Cosack, Lehrbuch izd. V., sv. I., § 36.); da li postoji posebno subjektivno pravo na život, tijelo, zdravlje slobodu i čast, ili se tu radi samo o dobrima, koja trebaju pravnu zaštitu (Planck, Kommentar I. str. 57.); da li je opravdano mnijenje onih, koji u svakom djelovanju (Einwirkung) zaštitne norme na zaštićenoga vide postanje subjektivnoga prava (Elzbacher): vidi o tom Oertmann, Komm. I. str. 7.)

[7] Vidi i N. 9. na str. 61. u dolje N. 9. cit. djelu Hedemannovom.

[8] Regelsberger, Pandekten str. 198.

[9] O cijelom statusu quaestionis moći se je u kratko i dobro informirati kod Krainz-Pfaff-Ehrenzweiga, 5. izd. § 32. I ovdje citirano djelo Hedemannovo: Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX. Jahrhundert, str. 53. i sl. — napose str. 60. i sl. — jest za to pitanje veoma informativno.

Digitized by Google

1. Mjesto: „ličnost“ — u natpisu ter u 1. al. §-a 4. — rekao bih: „osobnost“, jer je tako i u o. g. z.-u (marg. rubr. kod §-a 16).

2. Naša osnova očito preuzima 1. al. §-a 4. iz §-a 22. ugarske osnove. Ipak razlike, što postoje u našoj osnovi naprama ugarskoj, nisu za uhar stvari.

Njemački prijevod ugarske osnove[10] glasi: „Wer in seiner Persönlichkeit von einem anderen widerrechtlich verletzt oder sonst widerrechtlich gestört wird, kann von dem Störer die Beseitigung der Störung fordern und kann, wenn eine Wiederholung zu besorgen ist, darauf klagen, daß das Gericht dem anderen die Störung untersage“.

a. Prema tomu je trebalo i kod nas reći na mjesto: „ili inače smetan“ —: „ili inače protupravno smetan“.

b. Nadalje. Ugarska osnova veli: „widerrechtlich verletzt oder sonst widerrechtlich gestört“. Očito imadu to po ovoj osnovi biti dva pojma (widerrechtliche Störung — widerrechtliche Verletzung), koji se ne pokrivaju, tako da „jede widerrechtliche Verletzung ist eine widerrechtliche Störung“ — ali ne obratno[11]. Za to ista osnova odmah dalje (al. 1. §-a 4.) govori samo o smetanju („... kann von dem Störer die Beseitigung der Störung fordern und ... klagen, daß das Gericht dem anderen die Störung untersage“.). Prema našoj osnovi je u 1. al. §-a 4. in. pr. smetanje širi pojam („... ili inače smetan“) od povrede, no odmah iza toga, u istoj alineji istoga §-a, izrazi se ti pokrivaju, te sastavljač osnove veli: ... zahtijevati, da povredu ukloni i ... zabrani opetovanje smetanja“.

c. Konačno. U njemačkom tekstu ugarske osnove se veli: ... und kann, wenn die Wiederholung zu besorgen ist, darauf klagen, daß das Gericht dem anderen die Störung untersage“. Sastavljač naše osnove veli: „... i, ako je potrebno, da mu se zabrani opetovanje smetanja“. I to je samo onako od prilike prevedeno. Međutim nije ni po ugarskoj osnovi praktično, da zabranu smetanja čini ovisnom o tom, „daß die Wiederholung zu besorgen ist“, jer tereti tužitelja, da ovu okolnost dokaže[12].

---

[10] „Gesetzentwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für Ungarn. Die dem Reichstage vorgelegte Fassung. Veröffentlicht durch das königl. ungarische Justizministerium, Budapest 1914.“ Da li taj prijevod odgovara točno originalu, ne mogu prosuditi, jer ne znam madžarski. Nasuprot je sigurno, da sastavljač ovoga prijevoda nema baš istančeni sluh za njemački jezik.

[11] Drugačije — ispravno — švicar. civ. zak. čl. 28. al. 1.

[12] Slično E. Adler, Schutz des Namens str. 8, kod zaštite imena.

Digitized by Google

B. glede 2. al. §-a 4. („zaštita imena“) primjećujem, da i ova ustanova prekoračuje okvir naše osnove, koja prema obrazloženju hoće da mijenja samo ono, što bez odlaganja treba promijeniti.

Mimo toga nema de lege ferenda prigovora tomu, da se zaštita imena napose normira, ako i jest osoba kao takova jur općenito zaštićena (švic. zak. čl. 28. i 29.[13]; ugar. osnova §-a 22.). No dok je sastavljač naše osnove 1. al. §-a 4. (o zaštiti osobnosti u opće) udesio prema ugarskoj osnovi, slijedeća. 2. alineja istoga §-a 4. (o zaštiti imena) jest kombinacija ugarske osnove i austrijske III. djelomične novele (§ 1. te novele). Ja bih — kako već gore napomenuh — 1. al. §-a 4. (o zaštiti osobnosti) u opće izostavio, a u 2. al. istoga §-a (o zaštiti imena) bliže bih se priklonio austr. i njemačkom zakonu.

Napose bih pitanje povrede prava na ime uslijed toga, jer se drugi služi imenom sličnim, prepustio nauci i judikaturi, a tako isto — za razliku i od austr. novele — i cijelu zaštitu pseudonima[14]. Ni u njemačkom zakoniku (§ 12) ni u švic. zakonu (čl. 29) ne govori se izrično o zaštiti pseudonima. Cijelo to pitanje je u pojedinostima još u takvom stadiju, da je rješavanje njegovo i po zakonodavcu još preuranjeno. Međutim bude li uskrata zaštite pseudonima imala za posljedicu manju uporabu tih imena, nije to nikakva šteta[15].

Zadnja izreka §-a 4. naše osnove: „Ista zaštita daje se i pseudonimima“ — ne može nikako ostati. Ne može biti dvojbe, da je pravo na pseudonimu slabije od prava na građansko ime[16]. Recimo da pravi Pierre Lotti tuži radi nepovlaštene porabe svoga imena poznatoga francuskoga pisca, koji pod tim imenom piše, i dokaže, da je u svojim interesima ovim piščevim pseudonimom povrijeđen. Sudac će bezdvojbeno — barem u slučaju, ako je ta tužba dignuta u prvo vrijeme, dok se pseudonim nije još ustalio[17]. — udovoljiti tužiteljevom petitu i ako drži, da i pseudonim načelno uživa pravnu zaštitu. Obratno pak ne će proslavljeni spomenuti francuski romancier i član akademije bezsmrtnika moći ni najzakutnijemu ribaru iz Bretagne ili Normandije

---

[13] Naslov odnosnoga odsjeka glasi: „Recht der Persönlichkeit“. Marg. rubrika ad čl. 27. glasi: „Schutz der Persönlichkeit. I. Im allgemeinen“, a marg. rubr. ad čl. 29.: „II. Recht auf den Namen“.

[14] Vidi: Adler E., Der Schutz des Namens im Entwurfe einer Novelle zum ABGB, str. 14. i sl.

[15] Biermann, Bürgerliches R. I. str. 456. N. 17.

[16] E. Adler. l. c. str. 16.

[17] Vidi: Oertmann, Kommentar zum BGB. (2. izd.) I. sv., str. 41. 43, 46, 48, 51. Povrh toga isporedi cijeli veoma instruktivni § 12. toga komentara.

Digitized by Google

zabraniti, da se služi svojim građanskim imenom. Postane li zadnja izreka §-a 4. naše osnove zakonom, nastala bi lijepa zbrka u pravima na ime. Sastavljač osnove uzeo je tu izreku iz cit. ugarske osnove, ali ta ne daje pseudonimima istu zaštitu kao imenima, već samo prema njemačkom prijevodu kaže: „Unter Namen ist der Decknamen des Schriftstellers . . . zu verstehen".

Povrh toga rekao bih mjesto:

1. „. . . . da se služi svojim imenom" — „da nosi svoje ime". Tako i u l. d. z. za: „zur Führung seiner Namens".

2. Mjesto: „ako mu se čini šteta" — „ako se vrijeđaju interesi njegovi" (prema §-u 12. njem. gr. z-a: „wird das Interesse des Berechtigten dadurch verletzt").

3. Nadalje mjesto: „. . . može tražiti" — „može tužiti", ili: „može tužbom tražiti". Tako je u austr. noveli (III.) § 1., u švicar. z-u čl. 29., a i prema ugar. osnovi § 22. i njemač. z-u §-u 12.

4. Namjesto: „može tražiti, da se povreditelju to zabrani" — „može tužbom tražiti, da se to ne čini, a prema okolnostima i to, da se jur učinjeno ukloni". Ovaj potonji dodatak mislim da je za to opravdan, jer jednostavno reći (kao u austrijskoj noveli): „auf Unterlassung klagen" — ne dostaje, ako je netko izdao na primjer pod tuđim (renomiranim) imenom knjigu. Ovdje je u istinu potrebna ne samo „Unterlassung" nego i „Beseitigung der Beeinträchtigung" (§ 12. njem. gr. z-a)[18].

5. Pasus: „a osim toga, da mu u slučaju krivice naknadi prouzrokovanu štetu" — bih naprosto izostavio. I njem. građ. z. o tom ne govori. Odštetno pitanje će se i onako kod nas imati riješiti po 30. poglavlju II. dijela o. g. z-a, a prema tomu napose i pitanje krivnje ter naknade radi povrede imaterijalnih dobara.[19]

C. Napokon spominjem općenito o §-u 4. naše osnove još ovo:

Sastavljač naše osnove nije ovaj § „o zaštiti ličnosti i imena" svrstao u sâm o. g. z. Sastavljač osnove, prislanjajući se glede forme uvađanja novih ustanova u postojeće pravo, potpuno na austrijske novele, znade sigurno, da austrij. redaktori — članovi jurist. komisije austr. gospodske kuće — odlučiše, da se samo one odredbe nemaju svrstati u o. g. z., koje po biću svomu nikako ne spadaju u o. g. z.[20] Isto tako

[18] Vidi: Oertmann l. c. 49 cz. i E. Adler l. c. str. 9.

[19] O tom pitanju općenito: Randa, Die Schadenersatzpflicht nach öst. Rechte, II. izd., str. 152. i sl., osobito ispor. autore na str. 155 l. c. spomenute.

[20] Vidi „Bericht", str. 7.

Digitized by Google

mu je poznato i to, da su austr. redaktori specijalno ustanove o pravu na ime uvrstili u sâm o. g. z. na mjesto dosadašnjega §-a 43., htijući time pravo na ime karakterizirati kao privatno pravo.[21] Ako sastavljač osnove usuprot tomu nije ustanove §-a 4. uvrstio u sâm o. g. z., mogli bismo reći, da se je na tom mjestu svijesno udaljio od sistematike austr. novelâ, tako da bi njegov § 4., ne mijenjajući formalno ništa na o. g. z-u. imao prema namisli našega sastavljača mijenjati staro pravo tek materijalno prema načelu: lex posterior derogat priori. No o svemu tomu, kao i o neakceptiranju novoga shvaćanja §§ 16. i sl. o. g. z-a. trebalo je reći koju i o obrazloženju i opravdati mimoilaženje gore spomenute novije nauke kao i udaljenje od inače prihvaćene sistematike austrijskih novela.

Ja bih — kako već ponovno rekoh — svjetovao, da se 1. al. §-a 4. (opća zaštita „ličnosti“) izostavi. Glede 2. alineje §-a 4. (o zaštiti imena) moguće su ove eventualnosti: 1. ili da se također i ovo izostavi, jer se (bez obzira na svrhu ove osnove) privatno pravo na ime nalazi sadržano jur u općem pravu osobnosti, a to statuiraju jur §§ 16. i sl. o. g. z-a; 2. ili da se posebna norma o zaštiti imena stavi u o. g. z. pokraj §§, koji govore o pravima, koja proizviru iz „značaja osobnosti“, dakle iza §-a 20. o. g. z-a.; 3. ili da se stavi, kao u austr. noveli, na mjesto dosadašnjega §-a 43. o. gr. z-a; 4. ili da se uvrsti u novelu k o. g. z-u izvan samoga o. g. z-a, kao što je to učinjeno u austr. „Regierungsvorlage“ Ne htijući dirati u prijepor o odnosu prava osobnosti prema pravu na ime; ne htijući dirati ni u osebine 1. poglavlja 1. dijela o. g. z-a — možda bi bilo najbolje, da se odlučimo za ovo potonje, pod 4. spomenuto. Dakako da austr. redaktori vele, da se pravo na ime imade uvrstiti u sâm o. g. z., jer da je time karakterizirano kao privatno pravo. No držim, da se o tom — već radi sadržaja njezina — ne će dvojiti, da je to privatnopravna ustanova, ako se ona i ne uvrsti u koji od postojećih §§ o. g. z-a, nego ostane izvan njih u ovoj noveli. Odstup od načela, da se u sâm o. g. z. uvrste sve ustanove, koje po biću svom u nj spadaju — može se opravdati osobitim okolnostima, a ove su razlog, da su i austr. redaktori gdjegdje napustili to svoje načelo.[22]

U „Berichtu“ str. 9. čitamo, da su članovi juristične komisije austr. gospodske kuće sporazumni sa shvaćanjem „der Regierungsvorlage“ u tom, da je potrebno štititi ime kao općenito pravo osobnosti, nadalje da drže, da mu je, kao privatnomu pravu, pravo mjesto

[21] Vidi „Bericht“ str. 9.
[22] Vidi „Bericht“ str. 7.

Digitized by Google

(„der richtiga Platz“) u 1. poglavlju 1. dijela o. g. z-a. No, ma da se i polazi sa toga stanovišta, ipak mjesto, koje je pravu naime u tom poglavlju pobliže naznačeno, dosadanji § 43. o. g. z-a, nije prâvo mjesto za prâvo na zaštitu imena. Ovo mjesto nije „der richtige Platz“ za zaštitu imena, već prije „ein Verlegenheitsplatz“. Za to bismo privatnopravnu zaštitu imena — s obzirom na osebujnosti 1. poglavlja 1. dijela o. g. z-a. — radije uvrstili u novelu k općem građanskom zakoniku, ali izvan samoga općega građanskoga zakonika.*

O razvoju demokratske misli.

Napisao dr. Ladislav Polić, sveuč. profesor.

(Svršetak).

III. Začeci moderne demokracije.

Sredovječna nauka o narodnoj suverenosti bila je i uzrok i učinak silnih borbi u crkvi i u državi. Na početku novoga vijeka misao narodne suverenosti začas je ustuknula pred ojačalom vladarskom vlasti, ali je opet napredovala u drugoj polovini XVI. vijeka u povodu krvavih vjerskih borbi, što ih je u mnogim zemljama raspirila reformacija i protivureformacija.

Na obranu svoje vjere ustadoše u Francuskoj, Španiji i Škotskoj reformirani i katolički pisci, koji su od Guilielma Barclaya prozvani monarhomasima (protivnicima monarha), jer su se usred političke žestoke borbe jetkim pamfletima obarali na vladalački apsolutizam u vjerskim stvarima. Knezovi su prisvajali sebi jus reformandi, po kojem mogu određivati vjeru svojih podanika tako, da podanici moraju promijeniti vjeru i onda, ako je vladar promijeni. Od francuskih monarhomaha spominjem Hotmama, La Boëtiea, a naročito Junija Bruta (to je po svoj prilici bio Duplessis-Mornay), pa Škota

* Naknadno sam upućen sa prijateljske strane, da § 4. osnove samo pukom pomutnjom nije uvršten na mjesto dosadašnjega §-a 43. o. g. z-a. Ipak ne ću jur rečeno mijenjati. Ako je ispravno shvaćanje, da treba, napose zaštitu imena, staviti izvan samoga o. g. z-a, ispravnost toga ne ovisi o ispravnosti supozicije, da je to i sastavljač osnove učinio svijesno i hotice. Prigovore pak, koji baziraju na toj pretpostavci, ne će mi, držim, sastavljač osnove zamjeriti, već s toga, jer ako je ona neispravna, nije to moja krivnja. U ostalom ne bi se nikako smjelo odobriti, da al. 1. §-a 4. („zaštita ličnosti“) dođe u sâm o. g. z. bez promjene §§ 16. i sl. istoga zakona.

Digitized by Google

Georgesa Buchanana, a od Španjolaca Marianu. Svi ti pisci i katolici i protestanti gledaju, kako bi odbranili svoju vjeru i crkvu od vladarskoga presezanja, pa s religioznih razloga traže granice vladarskoj vlasti. Nalaze pak granice ponajprije u prirodnom i božanskom pravu, a onda još osobito u ideji narodne suverenosti. I tako oni obnavljaju sredovječnu nauku o narodnoj suverenosti ne donoseći mnogo novih pogleda.

I oni uče, da je vladalačka vlast nastala ugovorom, da je narodno pravo, koje je izvor kraljevskome, veće od kraljevskoga i zato vladalac ostaje podložan narodu. Kako oni miješaju pravo i teologiju, najljepši nam primjer daje Junius Brutus svojom konstrukcijom korealne obveze, što su je učinili Bog s jedne, a kralj i narod s druge strane. Narod je stariji od kralja. Narod je gospodar, a kralj je narodni vrhovni činovnik, kojemu pripada samostalno, ali resolutivno uvjetovano pravo na vršenje državne vlasti (minister Reipublicae, servus regni). Kralj je vezan na ustav i zakone, on je čuvar i vršilac zakona (custos, executor legum). Kralj, koji gazi svoje službovne dužnosti, postaje tirjanin (t. zv. tyrannus quoad exercitium), kao što je tirjanin i usurpator (tyrannus quoad titulum). Svim je monarhemasima bilo najviše do toga, da pokažu, kako narod ima pravo oduprijeti se tirjaninu silom, suditi mu, pa ga svrgnuti i kazniti. Ako se s kojega mu drago uzroka ne može povesti protiv tiranina redovan postupak, onda su neki monarhomasi pozivali narod na revoluciju, a drugi čak preporučivali ubijstvo tiranina.

Međutim čitava sredovječna nauka o narodnoj suverenosti zajedno s naukom monarhomaha kreće se u krugu teologijske i aristotelovske nauke. Njezina konstrukcija ugovora o podanstvu (pactum subjectionis) pokazuje, kako nastaje vladalac i ustav, a ne kako nastaje narod i država. Istom škola prirodnoga prava počevši od 16. vijeka donosi novu misao: nauk o društvenom ugovoru, koji uči, kako nastaje država iz individuuma pomoću društvenoga ugovora. Škola prirodnoga prava izvodi iz naravi čovječje sistem cjelokupnoga prava i javnoga i privatnoga, koje bi imalo vrijediti za sve narode i za sva vremena, a auktoritet tomu pravu stoji — sasvim nezavisno od teologije — u samom čovječjem umu. I doista, suverenom umu u filozofiji odgovara suvereni individuum u državnom pravu. Dok se sredovječna nauka o narodnoj suverenosti temelji na ugovoru o podanstvu između kralja i naroda, moderni nauk o narodnoj suverenosti osniva se na društvenom ugovoru, što su ga učinili suvereni individuumi. To je istom pravi izvor za moderne demokratske ideje. Već to što je moderna pravna filozofija pošla s pojma prirode, a ne od historijskih tvorevina, pokazuje njezin racionalni izvor i revolu-

Digitized by Google

cionarni smjer. Lijepo veli Windelband (Gesch. der neueren Phil. 4- izd., I. str. 41.): „Dieses Zurückgehen auf die Natur im Gegensatz zu dem historisch Gewordenen ist überaus charakteristisch. Es ist gewissermassen das Stichwort aller Reformationen und Revolutionen."

Vrlo je zanimljivo motriti, kako se nauk o društvenom ugovoru razvijao u dva, rekao bih, paralelna pravca: jedan je pretežno praktički, a drugi čisto teorijski.

Najprije da prikažemo praktički pravac t. j. razvijanje demokracije u zbiljskom državnom životu. Korijenje moderne demokracije niklo je na engleskom tlu, kako su lijepo pokazali Francuz Borgeaud i Nijemac Jellinek. Englez Gooch. U Engleskoj su se demokratske ideje ponajprije javile na crkvenom polju, i to u kalvinskoj reformiranoj crkvi, a odavde su prenesene na političko područje. Tome historijskom procesu na engleskom i američkom tlu baš je to osobito obilježje, što se problem, kako bi se prvobitni aristokratski ustav kalvinske crkve pretvorio u demokratički, pomalo prenosio na ustav i organizaciju države. Glavna zasluga pripada radikalnim sektama, koje su u svjetskoj povijesti poznate pod imenom kongregacionalista i indipendenata. Tako je već g. 1582. učio Robert Browne: „Pravi kršćani udružuju se u općine vjernikâ, koji su se dragovoljnim ugovorom s Bogom podvrgli pod gospodstvo Boga i Spasitelja, pa čuvaju božanski zakon u svetoj zajednici." Dakle crkvena općina nastaje ugovorom (covenant) vjernika s Božanstvom, a svaka je općina sasvim nezavisna od druge općine. Tu misao o ugovornom osnivanju crkvene općine prenio je već Browne, a još jasnije Hooker na državu učeći, da država nastaje ugovorom pojedinaca odiskona suverenih, koji izvršuju božju zapovijest ugađajući ugovor slobodnom voljom. Taj je nauk prvi put i praktički ostvaren u Engleskoj i u američkim naseobinama njezinim.

U vrijeme prve engleske revolucije god. 1647. nakon dugih rasprava u vojsci Cromwellovoj vojničko vijeće (neki „sovjet") pod vodstvom John Lilburnea i Iretona, vođâ t. zv. Levellera, izradilo je državni ustav t. zv. Agreement of the People (narodni ugovor). Taj je ugovor na početku god. 1648. predložen parlamentu, a parlamenat ga je imao dati na potpis vascijelom narodu engleskom. Taj ustav imao je dakle da bude ugovor među svim članovima engleskog naroda, te bi se njime odredio zadatak i vlast parlamenta i tako zajamčile narodne slobošine. U tom osnovnom ugovoru oštro se luče temeljna pravila od netemeljnih. Temeljne zasade čine neodsvojivo pravo samoga naroda, u koje ne može da dira parlamenat, što no je obdaren tek ograničenom vlašću: tu se prvi put javlja razlika između parlamentskih i narodnih prava, koja obilježava američke

Digitized by Google

ustave. Podjedno je to prvi put formulovana najodličnija vlast suverena naroda t. zv. ustavotvorna vlast. a podjedno i izrečena potreba. da moderna demokracija mora imati za podlogu pisani ustav. U „Agreementu" odmah se javljaju demokratski postulati: vrhovna vlast u državi neka se prenese na jedan jedini predstavnički dom; vladu izbira parlamenat i to samo na jedan zakonarski period; novi izbori svake dvije godine i srazmjerna podjela izbornih kotara; opće izborno pravo za sve punoljetne građane izuzevši sluge i ljude u uboškom potporom; sloboda vjere; rastava crkve od države; zakonodavna vlast ograničena je slobodnjačkim pravima pojedinaca. Premda ova prva osnova ustava za Englesku nije stala na snagu, ipak joj pripada najodličnije mjesto u povijesti moderne demokracije, jer temelji su njezini ovdje prvi put oštro otesani.

U Americi se počinje demokracija s prvim naseljenjem otaca poklonika (pilgrimsfathers), kako se zovu oni kongregacionalisti, što su god. 1620. iz Holandije krenuli u Ameriku i tamo osnovali New Plymouth. Oni su još za vožnje na brodu „Majski cvijet" učinili ugovor o naselju (Plantation Covenant) po primjeru poznatih im ugovora o osnivanju crkvene općine (Church Covenants). Evo toga državotvornog ugovora: „U ime božje, amen! Mi potpisani podanici Njegova Veličanstva našega suverenog gospodara Jakova, po milosti božjoj kralja Velike Britanije itd., krenuli smo na put na slavu božju, zaradi širenja kršćanske vjere i na čast našemu kralju i domovini da osnujemo prvu naseobinu na sjeveru Virginije, pa se zajedno udružujemo ovim svečanim ugovorom pred Bogom i u nazočnosti sviju nas radi dobrog reda i općega boljitka i za postizanje rečenih svrha. Na osnovi ovoga ugovora izdavat ćemo, naređivati i postavljati takove pravedne i jednake zakone. takove odredbe. takova naređenja, takove ustave, takove urede, kakovi nam se uzvide potrebni za boljitak naseobine, i mi obećajemo svaku dužnu poslušnost i podložnost. Za svjedočanstvo tome potpisali smo svoja imena dne 11. novembra anno Domini 1620." Na toj osnovi sazdana bi prva politička zajednica demokratske strukture na području američkom. Na sličan način nastao je prvi pisani ustav na samom američkom tlu. a to su Fundamental Orders of Connecticut od g. 1639., koji su prihvaćeni u narodnoj skupštini u Hartfordu. I tu nalazimo kao i u engleskom Agreementu ista obilježja, što ih je vjerski kongregacionalizam po svojoj imanentnoj tendenciji morao razviti na političkom polju, a to su: narodna suverenost i ustavotvorna vlast cjelokupnosti građana, biranje sabora svake godine, biranje činovnika itd. Takovi ugovori i naselja bili su osnova za Charte, što su ih pojedinim naseobinama davali kraljevi ili pak vlasnici kolonija. No sve više se zbog slabe

Digitized by Google

sveze s materom zemljom gubila misao, da su te Charte dar više vlasti, a sve jače je izbijalo shvatanje, da je ustav posljedak ugovora među građanima. Značenje te demokratske misli pojačavalo se, kako je Jellinek lijepo prikazao, prilikama, u kojim su naseljenici započeli i vršili svoje kulturno djelo. Oni su malobrojni i rastreseni u golemim prostorinama, pa živu osamljeni u stanju, koje im se moralo pričinjati prirodnim stanjem. Ako se sastanu, da rasprave zajedničke poslove, oni kao misle, da iz onoga prirodnog stanja ulaze slobodnom voljom u državno stanje. Tako se napokon slijeva crkveno-politički nauk da su covenanti temelj države, s književnim naukom prirodnoga prava, da je ugovor pojedinaca temelj državi, te stvaraju predodžbu, da se čitava država osniva na ustavu, koji ishodi iz volje naroda, te njime narod iz obilja svoje vlasti daje komadiće na vršenje raznim organima, kao što su zakonodavno tijelo, vlada i sudovi. God. 1776. proglašuju se kolonije nezavisnim od Engleske pa daju same sebi ustave ili pretvaraju svoje Charte u konstitucije. Unija sjevernoamerička stvorila je sebi konačni ustav g. 1787.

Iz ovoga kratkoga prikaza vidimo, da je u Americi demokracija sazrela u praktičnom državnom životu. Na evropskom kontinentu u isto je vrijeme stvorena tek teorija demokracije.

IV. Nauk o društvenim ugovoru.

Već smo više puta istaknuli, da je kamen ugaoni modernoj demokraciji narodna suverenost, a ovu konstruira škola prirodnoga prava pomoću društvenoga ugovora, što ga učine suvereni pojedinci.

Taj individualizam škole prirodnoga prava u jednu je ruku čedo renaissance, a u drugu to je mekanistično-atomistička teorija prenesena iz prírodne filozofije u područje društvenih nauka.[1] Dok kolektivizam polazi sa zajednice, individualizam polazi s pojedinca, pa izvodi i tumači svaku zajednicu iz pojedinaca. Država je suma pojedinaca, država je nastala sumom individualnih akata i svako pravo zajednice prema tome i državna vlast jest skup izlučenih i opet sastavljenih individualnih prava.

Teorija društvenog ugovora, kojoj nalazimo početke već u Huga Grotija i Althusija, razrađena je naročito od engleskog filozofa Hobbesa, a za školsku šablonu udešena od Pufendorfa. Ta teorija pretpostavlja neko bezdržavno stanje (status naturae), nad slobodnim

[1] Tragova teoriji u društvenom ugovoru ima u srednjem vijeku, pa i kod Grka i Rimljana, a Kohler (Archiv für Rechts- u. Wirtschaftsphilosophie Bd. III. str. 23 i sl.) čak je našao, da je prvi zastupnik nauka o društvenom ugovoru Mehti, kineski filozof iz 5. vijeka prije Krista.

Digitized by Google

i jednakim pojedincima nema nikakve organizirane prinudne vlasti, pa vrijedi samo prirodno pravo bez ikakvih jamstva. Kakav je bio život u tom prirodnom stanju, o tome su bila različna mišljenja: Rousseau je naučao, da je to bila rajska idila, Hobbes opet, da je to bio rat sviju protiv sviju. Zašto su pak ljudi ostavili to naravno stanje i udružili se u državu, i tome su jedni nalazili pobudu u nagonu samoodržanja, drugi u nagonu druževnosti ili u obojem. Jasno je međutim, da se prijelaz iz prirodnog stanja u državu (status civilis ili socialis) mogao zakonitim načinom zbiti samo tako, ako su se slobodni i jednaki pojedinci odrekli svoje suverenosti dobre volje t. j. slobodnim ugovorom. Pravni temelj države stoji dakle u ugovoru ili točnije u pristanku (consensus) svih pojedinaca.

Sadržina socijalnog ugovora bila je različna već prema tendenciji piščevoj: kakav je oblik države ili vladavine tko želio, prema tome bi već unaprijed formulirao klauzule društvenoga ugovora. Od sviju najznatniji je Rousseauvljev nauk u djelu „Contrat social" (god. 1762.), tom evanđelju francuske revolucije.

Rousseau započinje ovako: „Čovjek se rodio slobodan, a svuda je sputan okovima..... Kako se ta promjena dogodila? To ja ne znam. A što je može opravdati? Mislim, da mogu riješiti to pitanje". Dakle Rousseau ne kani nam historijski protumačiti sadašnju državu, već hoće da pokaže i opravda[2] državu, koja odgovara bistvu čovjeka. Ugledajući se na Johu Lockea tvrdi Rousseau, da se od bistva čovjeka ne da odvojiti sloboda, pa zato se može država samo onda opravdati, ako čovjek i u državi sačuva tu najbitniju osobinu svoju, slobodu svoju. Zaradi toga država se mora osnivati na društvenom ugovoru, kojim se pojedinci obavezuju, da će se pokoravati općoj volji (volonté générale); pa budući da opća volja drži u sebi i volju pojedinčevu, to ostaje svaki pojedinac u takvoj državi podložan sam sebi, i tako je i u državi sačuvana sloboda. Odatle izvodi Rousseau čitav niz konsekvencija, koje su se očito kosile s tadašnjim političkim stanjem. Budući da je opća volja nezastupljiva, nedjeljiva i neodsvojiva, mora zakon, koji je izričaj opće volje, vazda biti skupnim zaključkom suverenoga naroda, bila forma vladavine kakva mu drago, a vlada je vazda podređena zakonodavnoj vlasti. Po Rousseau je dakle jedina razumna i zakonita država neposredna demokracija.[3]

[2] Radbruch (Grundzüge der Rechtsphilosophie str. 106 i sl.) lijepo pokazuje, kako još i danas može teorija ugovora dobro poslužiti za opravdanje države s toga stajališta, da država mora biti uređena pa i djelovati kao da je nastala i kao da još postoji po slobodnom pristanku državljana.

[3] Sav utjecaj Rousseauvljeva nauka na francusku Konstituantu i borbu njegovu s Montesquieuovom doktrinom sjajno je razložio Redslob u djelu: Die Staatstheorien der franz. Nationalversammlung von 1789 (g. 1912).

Digitized by Google

Historijsko djelovanje toga nauka o društvenom ugovoru bilo je, kako Jellinek kaže, upravo neizmjerno. Čitava moderna država osjetila je njegov najsnažniji utjecaj u strukturi i u uredbama svojim. Vladajući neograničeno u 18. vijeku ovaj je nauk u Evropi razrušio star svijet, a preko Oceana pomogao sazdati nov svijet.

Sprijeda smo vidjeli, kako se iz kongregacionalističkog nauka o crkvenom covenantu razvila u praktičkom životu Engleske i Amerike zasada, da narod sam sebi stvara ustav, a da ga ne prima na dar od vladaoca. Toj praktičkoj anglosaskoj zasadi izradio je teoriju Francuz, glasoviti opat i plemić Sieyès u spisu, što je izašao uoči revolucije: „Qu'est ce que le tiers-état" (Što je treći stalež?). Sieyès uči, da narodu pripada ustavotvorna vlast (pouvoir constituant) t. j. vlast postavljati ustav i mijenjati ga do potrebe. Ustavotvorna vlast je vrhovna vlast, jer ona ustavom ustanovljuje druge, njoj podređene vlasti, i to zakonodavnu, izvršnu i sudsku, koje se zato zovu ustanovljene vlasti (pouvoirs constitués). Ustavotvorna vlast naroda nije vezana i ne može biti vezana ni na kakova ustavna ograničenja, narodu pripada ustavotvorna vlast po prirodnom pravu. Tijem je moderna demokracija proklamirala osnovno pravo naroda na revoluciju. I doista to je neosporiva konsekvencija demokratske ideje. Već smo vidjeli, da se iz ideje narodne suverenosti još u srednjem vijeku izvodilo narodno pravo svrgnuti vladara, a još radikalnije su na početku novoga vijeka postupali monarhomasi svojom naukom o tiranicidiju. Eto u 18. vijeku vindicira Sieyès narodu pravo revolucije u svakom slučaju i protiv svake vlade.

Ali ni to još nije krajnja konsekvencija nauka o društvenom ugovoru. Tu je izveo istom njemački filozof Fichte, koji je poslije njemačku omladinu svojim „govorima njemačkom varodu" oduševljavao za rat protiv osvajača Napoleona. Fichte (Beiträge, W. W. VI. str. 115. i sl.) umuje ovako otprilike: Tko ne će da učestvuje u društvenom ugovoru, taj je od toga časa izvan ugovora, pa niti ima on pravo na državu niti država na nj. Kako može iz države istupiti pojedinac, tako može i množina. Ovi stoje onda između sebe i naprama državi samo pod vlašću naravnog prava. Hoće li oni, koji su se od države odcijepili, da se među sobom tješnje vežu i da učine nov društveni ugovor s uvjetima kojim mu drago, oni imaju po prirodnom zakonu puno pravo da to učine. Tako je nastala nova država. Dakle Fichte je priznao pojedincima pravo odcijepiti se od države i učiniti novu državu. Otuda izlazi, da nije nešto baš sasvim novo ona izjava sadašnje ruske vlade, da priznaje svim narodima u Rusiji pravo potpunoga samoodređenja čak u tolikoj mjeri, te se mogu odcijepiti od ruske države i osnovati samostalnu svoju državu. Nova je samo kom-

Digitized by Google

binacija ideje Fichtea, koji govori naprosto o pojedincima, s principom narodnosti, kako su ga izradili Talijani, naročito Mancini (Della nazionalità comme fondamento del Diritto delle genti), a poslije Carnazza-Amari, Brusa, Pasquale Fiori, Pierantoni. Princip pak narodnosti, uče oni, nije ništa drugo nego prirodno pravo slobode i jednakosti preneseno s pojedinaca na narod pa znači, da pravo naroda, da se ujedini u jednu državu, jest isto što i pravo pojedinca na svoju ličnu slobodu. Osnova međunarodnog prava treba da budu narodnosti, a ne države. Stvaranje narodnih država bilo bi najbolje jamstvo za pravni poredak u međunarodnoj zajednici, te bi priznanje narodnosnog načela bilo najrazboritije sredstvo, kako bi se uklonjali sporovi među državama i zajamčio miran razvitak svakoga naroda. Princip narodnosti svima je nama dobro poznat, to je ono Starčevićevo geslo: slobodna, nezavisna i ujedinjena Hrvatska.

Samo da nešto kažemo o pravu revolucije s pravnoga stajališta, a za to nam pitanje daju upravo zornu obuku savremeni događaji u raznim stranim državama.

Pravo revolucije nadilazi krug pravničkih razmatranja, ono je metajurističke prirode. Ako uzmemo — a kao pravnici moramo uzeti — da pravo znači pozitivno pravo izvjesne države, onda se pravo i revolucija pojmovno isključuju, jer revolucija znači upravo promjenu ustava izvršenu mimo pozitivna ustavna naređenja. No dok revolucija kao gola historijska činjenica pada izvan pravnoga okvira, a ono ljudi, koji prave revoluciju, vazda stoje pod pravnim poretkom one države, protiv koje ustaju. Zato ako revolucija ne uspije, potpadaju dionici pokušane revolucije pod kazneni zakon i dolaze u šake državnom odvjetniku; ako li revolucija uspije, pa se novi vlastodršci trajno u vlasti održe i novi faktični poredak steče priznanje i u državi i od drugih država, onda revolucionarci sačinjavaju zakonitu vladu i oni zapovijedaju državnom odvjetniku, da progoni one, koji ustaju za prijašnju vladu. Dakle pravo revolucije nije sve dotle, dok ne bude izrijekom priznato u ustavu, nikakvo pravo u pravnom smislu, već oni ljudi, koji priznaju tu konsekvenciju demokratske ideje, misle na neko pravo u prenesenom smislu, u moralnom, socijalnom ili političkom smislu.[4]

---

[4] Da se o pravu revolucije ne može govoriti, tako veli i sam republikanac Gaston-Jèze, glasoviti pariski profesor, u svome djelu: Das Verwaltungsrecht der französischen Republik (sv. 23. zbornika „Das öff. Recht der Gegenwart") str. 446: „Ta je materija apsolutno nejuristička. Po svome pojmu svaka je revolucija nešto nezakonito."

Digitized by Google

V. Demokracija i pojedinačka slobode.

Dosada smo pokazali. što uči demokratska teorija o ustrojstvu same države, a sada treba da se osvrnemo na onaj drugi dio ustava, koji ustanovljuje u načelu odnos pojedinca naspram državne vlasti. I tu moderna demokracija uzima za provodiča moderno prirodno pravo, koje je izvodilo državnu vlast iz udružene prvobitne suverene volje pojedinaca. Zato je za modernu demokraciju političko pravo t. j. pravo učestvovati u državnoj vlasti, općenito svakome čovjeku prirođeno pravo. pa ga država mora priznati svakome čovjeku, koji je postao njezin državljanin. U tome se, veli Jellinek, poglavito i načelno razlikuje moderna demokracija od antikne, koja je dopuštala ropstvo ne priznavajući slobodu nerazdvojnom osobinom čovjeka. Pa zato ako moderna demokracija gradi državu na apstraktnom odiskona jednako slobodnom individuumu, to mora za nju vrijediti potpuna politička jednakopravnost pojedinaca u državi bez obzira na prirodne, kulturne i socijalne nejednakosti.

A kako stoji demokracija spram pojedinačke slobode ili tačnije naspram slobodnjačkih prava, kao što su sloboda misli, savjesti, nauke, štampe. sastajanja itd. Ta su prava niknula iz protivštine protiv svemoguće policijske vlasti apsolutne države. Puritanska ih je revolucija prva stvorila, pa već „Agreement of the People“ (čl. 8.) poznaje ih, U engleskim naseobinama u Americi, kako je lijepo prikazao Jellinek. ta su se prava dalje razvijala. pa se engleska misao, da svaki Englez izvjesna prava sa sobom nosi kao svoje prirođeno pravo (birth right), pod vlašću engleskih teoretika promijenila u shvatanje, da ta prava pripadaju svakome čovjeku u prirodnom stanju još prije postanja bud koje države i zato ih svaki zakonodavac mora poštovati kao neodsvojiva. U pravom modernom ustavu formulirana su prvi put kao subjektivna prava u ustavu Virginije god. 1776. Na evropskom kontinentu dolaze prvi put za francuske revolucije u Deklaraciji prava čovjeka i građanina od 26. augusta 1789. Ta su prava starija od svake države i od svakoga ustava. pa zato ih mora priznati svaki ustav, a poštovati svaki zakonodavac. U Americi i donekle u Švicarskoj mogu sudovi proglasiti zakone ništavima, ako se kose sa slobodnjačkim pravima.

Pa ipak demokracija nema ništa sa slobodnjačkim pravima. Zato je Duguit upozorivao, kako ne treba vjerovati, da je demokratski nauk vazda liberalan nauk. Ni antikna demokracija. ako joj i ne ćemo da pripisujemo svemogućnost. opet nije poznavala pojedinačke slobode kao pravne institucije. A prvi apostol moderne demokracije J. J. Rousseau izrijekom veli, da „suverena vlast ne treba jamaca naspram podanika“, pa onda „budući da odsvojenje prava biva bez pridržaja, sveza je potpuno savršena i nijedan drug nema ništa da traži“.

Digitized by Google

Zato je Rouseau upravo onakav apsolutist kao i Hobbes, samo što Hobbes propovijeda apsolutnu monarkiju, a Rousseau apsolutnu demokraciju; ali za pojedinca je nesnosan jedan apsolutizam koliko i drugi. Zato demokratizam nije nipošto isto, što i liberalizam.[5] Liberalizam u državnopravnom smislu zahtijeva, da pojedinac ima izvjesnu sferu za svoje pojedinačke ciljeve, koja je slobodna od države i u koju država ne smije dirati. Rousseauvljeva demokracija je pusto jakobinstvo, koje gazi pojedinačku slobodu gore od najgorega tiranina. Zato je pravo rekao Duguit: „Ustanovljeni su birani parlamenti protiv despotizma vladalaca; sada treba utvrditi nepovredljivo pravo pojedinca protiv despotizma parlamenata".

VI. Demokracija i oblici države.

Moderne demokratske ideje, kako smo vidjeli, jesu engleskog izvora. Iz Engleske su prešle u Ameriku i Francusku, a Francuska je mnogo primila i od Amerike. Na evropskom kontinentu širile su se te ideje poslije prve francuske revolucije ponajviše u francuskom ruhu. Lijepo veli Esmein (l. c. str. 62.): „L'esprit français, suivant son génie propre, leur a donné leur consécration législative ou, tout au moins, une expression précise. Quoi qu'il en soit, il y a là un phénomène qui, avec la diffusion du droit romain dans le monde civilisé, offre l'exemple le plus frappant de la propagation des institutions par voie d'imitation". (Duh francuski povodeći se za svojim genijem dao im je zakonodavnu posvetu ili barem točan izričaj. Bilo kako mu drago, to je pojava, koja nam pored širenja rimskoga prava pokazuje najočitiji primjer, kako se uredbe prenose pomoću imitacije). Ni u njemačkim monarhijskim ustavima, pa ni u jednom ustavu naše monarhije nije recipirana osnovna demokratska ideja o narodnoj suverenosti. Primljene su pojedine demokratske uredbe kao opće i jednako izborno pravo, ali ni jedan sabor u monarhiji, pa ni hrvatski, nije uređen po demokratskom principu.

Svakomu je poznato, da demokracija znači zapravo demokratsku republiku. A opet svak je čitao, kako u Engleskoj, Italiji, Španiji, u skandinavskim i u drugim državama nesamo publiciste, već i službeni činioci kao parlamenti ministri, kadšto čak i sami vladaoci zovu svoju zemlju demokracijom. Nije li to baš isto protivurječje kao i republika s kraljem na čelu?

[5] Zgodno veli Radbruch, Grundzüge der Philosophie str. 140: „In Wahrheit ist die Demokratie vom Liberalismus durch eine viel tiefere weltanschauliche Kluft geschieden, als etwa die bürgerliche von der sozialistischen Demokratie."

Digitized by Google

Već je duga vijeka pitanje, može li se monarhija složiti s demokratskim idejama? Još Montesquieu je rekao, da je Engleska zemlja „u kojoj se republika krije pod prilikom monarhije". A prorok moderne demokracije J. J. Rousseau jasno je kazao, da ne vidi logičke zapreke za ugođaj narodne suverenosti s monarhijskom formom. No Rousseauvljev prijedlog, jer se osniva na neposrednoj demokraciji, nije prihvaćen. Kompromis između demokratske ideje i monarhije izveden je u ovoj misli: narod jest i ostaje suveren, ali on prenosi v r š e n j e izvjesnih i to u ustavu izbrojenih atributa suverenosti na kralja i njegovo potomstvo, te je kralj nasljedni predstavnik naroda. Prvi put je takva formula prihvaćena u francuskom ustavu od god. 1791., a onda naročito u belgijskom ustavu od god. 1831. i po belgijskom primjeru u norveškom, srpskom, bugarskom ustavu itd. Dakako ovaj kompromis kao i svaki drugi kompromis kvari principe, ali jasno je, da je temelj takvim t. zv. revolucionarnim monarhijama čisto republikanski. Istina, i u Ugarskoj se govori o suverenosti naroda, pače u samom ugarskom saboru o suverenosti ugarskoga zakonodavstva (t. j. sabora), ali to nema ništa s demokracijom, već je korolar nauka o sv. kruni, koja nije demokratskog, već staleškog izvora.

Na sasvim drugom principu osnovane su stare historijske monarhije: na ideji vladalačke suverenosti, dotično na monarhičkom principu. Nauk o vladalačkoj suverenosti bio je preformiran u rečenici sredovječnih monarhista: princeps maior populo, a prvi ga je razradio otac moderne nauke o državnoj suverenosti Jean B o d i n. Nauk o vladalačkoj suverenosti jest teorija vladalačkog apsolutizma: kralj je jedini i isključivi po milosti božjoj vlasnik državne vlasti, kralj je izvor svake vlasti i svakog prava u državi; a budući da je kraljevska vlast suverena, ona je preča od svake druge vlasti, napose od vlasti staleža. Ta teorija postade snažno oružje vladalaca u borbi protiv staleških privilegija i upravo u tom je bila svjetska historijska misija vladarskog apsolutizma, što je samo on mogao satrti privilegovane i sebične staleže i tijem utrti put modernoj državi osnovanoj na jedinstvu područja, naroda i vlasti i na jednakosti svih državljana pred zakonom. Poslije francuske revolucije formulovan je u Charti ustavnoj od god. 1814. pod vlašću starih tradicija iz francuskog ancien régimea i engleskih toryjevskih nazora monarhički princip, po kojem je vladalac nosilac čitave državne vlasti, te on iz obilja svoje vlasti dariva (oktroira) narodu ustav, ali on pridržaje sebi supstanciju državne vlasti pa daje narodu udjela samo kod vršenja državne vlasti; ako li se porodi sumnja, da li koje suverensko pravo pripada kralju ili narodu, presumpcija ide vazda u prilog vladaocu. To je osnovni princip njemačkih monarhija, pa i Austrije. Tko ne vidi, kako je ideja narodne suverenosti upravo

Digitized by Google

izmišljena da bude ustuk nauku o vladarskoj suverenosti, a demokratički princip da bude oružje protiv monarhičkoga principa?

Ali kako se može nazivati demokracijom stara engleska monarhija, u kojoj nije nigda ustavom proglašeno načelo narodne suverenosti, već po prastarom pozitivnom principu suverenost pripada parlamentu t. j. kralju zajedno s kućom lordova i s kućom komuna. Pa ipak sadašnji pisci engleski govore o o suverenosti naroda (Sidney Low: The governance of England), pa i sam konzervativni Dicey (franc. izdanje: Introduction à l'étude du droit constitutionnel str. 66. i 67.), premda legalnu suverenost pripisuje parlamentu, a opet priznaje da je suveren u političkom smislu zbor izbornika, jer volja izbornika pokazat će se naposljetku vazda kao naj jači i pretežni utjecaj u zemlji. To nam tumači pobliže drugi izvrsni pisac Courtenay (The working constitution, 2. izd.) političkom zasadom, da se volja izbornika izrečena kod općih izbora o izvjesnom znatnom pitanju, koje služi strankama za plate-formu, smatra izričajem same narodne volje, te je ona mjerodavna i i za lordove, makar oni bili i protivnog mišljenja; opći izbori su zapravo politički referendum. Dakle opće je uvjerenje, da vrhovna politička vlast pripada narodu, a to je s političke strane isto, što je s prave strane teorija narodne suverenosti. To je duboko značenje raspusta sabora i apela na narod, ako glava države misli, da vlada ima pravo, a ne parlamenat: narod kao vrhovna politička instancija ima da izreče svoj pravorijek (le dernier mot, kako bi rekao Prévost-Paradol), kojemu se moraju svi pokoriti. Raspust sabora, veli Dicey (Introduction str. 335.), jest u stvari apel legalnoga suverena na političkoga suverena.[1]

Zar nitko u Engleskoj pritom ne pita za kralja? Kralj nema faktične vlasti, on je, kako je rekao Hatschek, izvrstan pisac engleskoga državnoga prava, simbol vlasti, ali važan simbol za čitavo golemo britsko carstvo. Za razumijevanje kraljevskog položaja u Engleskoj izvrsno nam mogu poslužiti ove riječi Gladstonea, koji je i sam toliko puta bio ministar predsjednik: „Kruna engleska je hipoteza, koja dobro funkcionira. Nema razlike bitnije za praksu engleskoga ustava, ni za prosuđivanje njeno nego što je razlika između vladaoca i krune. Ta razlika ostaje često nezamijećena, i to stim lakše, što o njoj ne vodi računa naša terminologija ni zakonska ni ceremonijalna. Zakoni i konvencije (ustavni običaji) ne razlikuju prava, vlasti, prerogative sadašnjega kralja od prava one (jurističke) osobe ili mitičke uredbe.

[1] U najnovijem spisu (Die Staatsauffasung der Engländer god. 1917. str. 12.) govori sada i sam Hatschek o engleskom narodu naprosto „das souveräne Volk".

Digitized by Google

besmrtne, svemožne, koja obuhvata sve, nepogrješive, sveznajuće, koja je u stručnom pogledu središnja sila i zajednička veza čitavoga našeg sistema. Kruna je kao eter, koji je za moderne fizičare postulat materije i energije. . . . No našom zemljom ne vlada polubožanski despot. Vladalac, koji je nasljedni i ceremonijski poglavar parlamentarne demokracije, ima mnogo privilegija i atributa od najvećega zamašaja: ali on ne posjeduje tih strahovitih vlasti, koje se njemu sa stručnoga stajališta pripisuju. Te vlasti pripadaju prikladnom mitu, koji se zove kruna, a koji bismo isto tako mogli nazvati narodom ili voljom naroda ili imenom svake druge slične apstrakcije".

VII. Vrste demokracije.

Jurve smo istaknuli, da demokracija zapravo znači demokratsku republiku. Što se tiče vršenja državne vlasti, možemo u današnjim demokratskim republikama razlikovati tri odjelita tipa, a to su: neposredna demokracija, čista reprezentativna demokracija i reprezentativna demokracija s institucijama neposredne demokracije.

Neposredna demokracija stoji u tome, da narod sam, a ne po svojim predstavnicima, direktno u skupštini odlučuje o vrhovnim državnim poslovima. Takovo uređenje nalazimo u švicarskim kantonima mit der Landsgemeinde (skupština svih punopravnih građana), kao što su: Uri, Obwalden, Appenzell A. Rh., Appensell I. Rh., Glarus, Nidwalden. Ali današnje neposredne demokracije ipak ne daju narodnoj skupštini onoliku kompetaciju, koliku su imale grčke skupštine, pa one odvajaju od grčkih demokracija po tome, što se danas više ne smatra narodna skupština državom samom, nego tek organom države.

Čista reprezentativna demokracija odlikuje se time, što suvereni narod vrši čitavu državnu vlast po svojim predstavnicima. Tako na pr. u Francuskoj narod vrši zakonodavnu vlast preko parlamenta, izvršnu preko predsjednika republike, a sudsku preko nezavisnih sudova.

Zanimljivo je pitanje, u kojem odnosu stoji sistem predstavnički (reprezentativni) prema demokratskoj ideji? Velika je zabluda misliti, da je narodno predstavništvo u kakvoj mu drago logičkoj vezi s demokracijom. Tä već povijest nas uči, da se jedno od drugoga sasvim samostalno razvijalo; reprezentativni se sistem izvio u Engleskoj iz staleško-feudalnog društvenog ustrojstva. Pa onda reprezentativni sistem, ako se shvati sa čisto pravne strane, direktna je negacija demokracije. Uzmimo za ishodište ono prvo zakonsko formuliranje, u francuskom ustavu od g. 1791. (tit. III., ch. I., sect. 3., art. 7.): „Zastupnici izabrani u okružjima nisu predstavnici pojedinoga okružja, već čitavoga naroda, pa im se ne može dati nikakav naputak". Otud izlazi, da se

Digitized by Google

svaki zastupnik smatra predstavnikom čitavog naroda, pa imade starati se za interese čitavoga naroda, ali samo po svojoj savjesti i sasvim slobodno od kakvog mu drago utjecaja izbornika svojih, koji mu ne mogu dati nikakih naputaka (t. zv. imperativni mandat), pa ga ne mogu zvati na odgovor i najzad ne mogu ga ni odazvati. Dakle s pravne strane ne postoji nikakav pravni odnos između zastupnika i naroda, pače zastupnik treba da radi protiv volje svojih izbornika, kad se ona protivi savjesti njegovoj. Protiv te imanentne tendencije reprezentativnoga sistema, da učini zastupnike pravno sasvim nezavisnima od naroda, ustali su mnogi dosljedni demokrati, a naročito sam otac demokracije J. J. Rouseau, koji je čak dokazivao (Contr. soc. III., 15), da je reprezentacija nemoguća. Zato su izneseni razni prijedlozi (isp. E s m e i n, lc. str. 388—391 o prijedlozima Chauvièra i drugova, pa Cornudeta), da se zakonom sankcionira imperativni mandat ii pravo izbornika odazvati svoga zastupnika. No ti prijedlozi nisu prihvaćeni, a[1] zato se sve više širi uredba referenduma, koji čak obuhvata i pravo naroda da opozove čitav sabor; o tome poslije.

Jasno je, da bi se parlamenat izvrgao prosto u oligarhiju, ako se ne bi mogla naći barem p o l i t i č k a sredstva i p o l i t i č k i načini, da se zastupnici učine zavisnima od volje naroda, kad se to već ne će učiniti pravnim načinom. I doista praksa demokracije svagdje je uvela ta politička sredstva. Ponajprije se parlamenti raspuštaju ad hoc, kako bi se narodu dala mogućnost da on svojim glasanjem riješi koje vrlo znatno pitanje. Zatim se uobičajilo, da kandidati razvijaju pred izbornicima svoj program o najznatnijim aktuelnim pitanjima, pa se veli, da politička etika traži od zastupnika, da u saboru radi i glasuje onako, kako je obećao izbornicima. Nije li to s političke strane isto, što je s pravne strane imperativni mandat! Pa evo što kaže za Englesku jedan od najnovijih engleskih publicista S i d n e y L o w (njem. izd. Die Regierung Englands str. 61.): „Član parlamenta izbira se zato, da glasa za izvjesno ministarstvo ili protiv njega. On je delegat svojih izbornika ili tačnije, onoga aktivnoga stupa izbornika, koji vlada mjesnim političkim prilikama. . . Oni ga ne šalju u parlamenat, da tamo pokaže svoju samostalnost; oni bi se vrlo ljutili, kad bi on to činio; pa oni budnim okom prate njegovo vladanje u saboru, da ga mogu odmah i bez oklijevanja pozvati na odgovor, ako u tome pokaže bud kakav opasan prohtjev". Svakome je poznato, da savjesni zastupnici, kako se veli, daju račun o svome djelovanju, premda po pravu nisu dužni to činiti. A poznat je postulat političkog morala, da se zastupnik odreče mandata, ako mu izbornici pošalju nepouzdanicu, premda po pravu nije dužan odstupiti. Eto tako vidimo, da demokratska praksa traži upravo protivno onome, što nare-

Digitized by Google

duje pravo predstavničkog sistema, a politička etika osuđuje onoga zastupnika, koji se drži zakona o narodnom zastupstvu vrijeđajući nepisane običaje demokracije. Sve to samo zato, što u demokraciji ne pripada posljednja riječ parlamentu, nego narodu.

Što se pak tiče organizacije same izvršne vlasti, možemo s praktičkoga gledišta razlikovati tri odjelita tipa: predsjedničku vladu u Sjedinjenim Državama sjeverne Amerike i gotovo u svim ostalim američkim republikama, zatim parlamentarnu vladu u Francuskoj i napokon direktorijsku vladu u Švicarskom savezu i u pojedinim kantonima švicarskim.

Predsjednička vlada organizirana je u državama, gdje je strogo provedeno načelo o podjeli vlasti, po kojem svaka od onih triju vlasti t. j. i zakonodavna i izvršna i sudska ima svoga osobitog nosioca, a nosilac svake vlasti nezavisan je od nosioca druge vlasti, pa još k tome svaki nosilac vlasti dobije po koje sredstvo za obranu od presezanja druge vlasti. Predsjednik Sjedinjenih država, biran od naroda, samostalan je i odgovoran nosilac goleme izvršne vlasti, nezavisan od kongresa i isporeden kongresu, pače ima izdašno pravo suspenzivnog veta protiv billa (zakona) kongresa, bira po svojoj volji ministre, koji su odgovorni njemu, a nemaju ni pristupa u parlamenat. U takovoj demokraciji nema parlamentarnog režima, ali ima još nešto jače, a opet štetnije, a to je vladavina stalnih odbora obiju kuća kongresa (government by committee), koju je tako žastoko kritizirao sadašnji predsjednik Wilson (Congressional government).

U direktorijskoj vladi pripada izvršna vlast zboru izabranom od parlamenta. Tu nema osobitih ministara, već pojedini članovi direktorija su podjedno ministri i glave eksekutive. Nema ni osobite kakve ministarske odgovornosti. Direktorij ne prisvaja sebi nikakvu vlast da daje pravac državnom životu, već se posvema prepušta vođenju parlamenta. Nastoji se, da vlada bude što zavisnija od naroda, pa se čak traži, da narod ima pravo odazvati vladu (Abberufungsrecht). Direktorijska je vlada sasvim udešena po Rousseauvljevim nazorima: zakonodavna je vlast jedina suverena, a izvršna vlast, koja ima tek da u pojedinim slučajevina provodi opću volju izrečenu zakonom, istina, odvojena je od zakonodavne vlasti, ali joj je sasvim podređena.

VIII. Demokracija i parlamentarna vladavina. Referendum

U parlamentarnoj demokraciji ne vrijedi načelo rastave, već princip o spajanju i saradnji nosilaca zakonodavne i izvršne vlasti. Istina, glava izvršne vlasti može imati još i veću pravnu vlast od predsjednika u predsjedničkoj vladi, ali on je ne vrši kao ni kralj u parlamentarnoj monarhiji, za kojega je Thiers izrekao poznatu krilaticu:

Digitized by Google

„Le roi règne mais il ne gouverne pas“ (Kralj kraljuje ali ne vlada). Za Englesku nalazi Dicey (Introduction str. 325. i sl.) bistvo parlamentarne vladavine u tome, što se kraljevska prerogativa ima vršiti po volji parlamenta. Izvršnu vlast uistinu vrši parlamentarno ministarstvo ili možda čak sam ministar predsjednik, a predsjedniku republike preostaje vlast imenovati ministra predsjednika i na prijedlog njegov ostale ministre. Svako lično vladanje (pouvoir personnel) predsjednika republike isključeno je, te predsjednik republike ne smije biti sam svoj prvi ministar, već se mora zadovoljiti s time da bude savjetnik svojemu ministru, pa na taj način može vršiti znatan utjecaj. Nada sve je zanimljivo, da je krajnji toryjelac lord Salisbury, budući ministrom predsjednikom, u govoru svome za spomen pokojnoj kraljici Viktoriji u kući lordova dne 25. siječnja 1901. hvalio kraljicu kao uzor parlamentarnog vladaoca zato, što je s toliko takta i oštroumlja znala svjetovati svoje ministre. Parlamentarno ministarstvo, koje treba da bude homogeno i solidarno, uzima se iz većine parlamenta, pa ostaje u vlasti i vodi parlamenat, dokle uživa povjerenje njegovo. Ali ne smije se nipošto misliti, da bi parlamentarna vladavina značila miješanje parlamenta u upravu ili čak miješanje pojedinih članova saborske većine u rješavanje konkretnih upravnih slučajeva, već parlamentarno načelo zahtijeva samo toliko, da vlada kao ravnopravan činilac radi u sporazumu s parlamentom u duhu političkog pravca saborske većine, ali u tom okviru treba vlada da bude potpuno samostalna. Tako veli za englesku vladu Hatschek (Engl. Staatsr. II. str. 665): „Das Kabinett steht heute vollkommen selbständig dem Parlament gegenüber. Das Kabinett führt das Parlament, nicht umgekehrt“. Zato vlada ne smije dopustiti, da tko mu drago krnji vladin autoritet. A najmanje odgovora ideji parlamentarizma misao, da bi samo članovi saborske većine, pa njihovi perjanici i ostali pristalice imali biti isključivi dionici zemaljskih dobara, kojima može vlada darivati smrtnike. Ta upravo za Englesku, tu domaju parlamentarizma, poznato je, da vlada, praktički uzevši, ima slabo utjecaja na lokalnu upravu. Napokon se ne smije zaboraviti, da je parlamentarna vladavina osnovana na dvjema faktičnim pretpostavkama: ponajprije moraju postojati dvije otprilike jednako jake i za vladu sposobne stranke, koje se mogu u vladanju izmjenjivati; a onda mora parlamenat da ima faktički u rukama svu političku vlast ili barem znatnu pretegu u vlasti.

S pravne je strane najzanimljivije, što parlamentarna vladavina eiju osnovana (osim u nekim engleskim kolonijama (na pr. u Australiji), ni na zakonu ni na običajnom pravu, već na pukim konvencionalnim pravilima (conventions of the Constitution, kako ih zove Dicey). Tako nijedno pravno naređenje ne određuje, da kralj mora uzeti vladu

Digitized by Google

iz većine parlamenta; da vlada mora odstupiti, kad joj parlament izreče nepovjerenje; da kralj ne smije zakratiti svoju sankciju bill-ima itd. O tim konvencionalnim pravilima vrlo je lijepo raspravio Hatschek. (Engl. Staatsrecht I. str. 542. i u Jahrbuch des öff. Rechts III., 1909. str. 1. i sl.) Konvencionalna pravila su takove „Normen, die im Prozesse der Rechtsbildung ein Vorstadium des Rechtes darstellen, weil sie noch nicht durch die offiziellen Rechtsquellen gegangen die aber deshalb nicht weniger wirksam sind. Normen, welche gewissermassen unter der Decke der Rechtsordnung, insbesondere unter der des öff. Rechtes, sich ausbilden, sie teils ergänzend, teils auf ihren Untergang lauernd, um sich, wo der Widerstand schwach geworden, rücksichtslos an ihre Stelle zu setzen". Ovo su obilježja tih konvencionalnih norama: 1) da se one razvijaju ponajviše protiv slova zakona; 2) da one izvode svoju obaveznu snagu „aus der normativen Kraft des Faktischen"; 3) da se razlikuju od drugih konvencionalnih pravila (običaja, religije, jezika) po tome „dass sie zu ihrem Schutze gewissermassen als Deckblatt eine Rechtsnorm brauchen, diese Rechtsnorm aber meist rechtirrtümlich zur Anvendung kommen lassen". Konvencionalno pravilo nije pravna, već socijalna norma, pa lijepo veli Kelsen (Hauptprobleme der Staatsrechtslehre str. 106): „dann zeigt sich, dass in dem Verhältnis von Rechtssatz und Konventionalregel der Autagonismus von Staat und Gesellschaft mit allen seinen methodologischen Konsequenzen zu Tage tritt". Tako se obistinilo u Engleskoj i u drugim parlamentarnim zemljama ono, što je nagovijestio već Condorcet u svom izvještaju Konventu o osnovi ustava: „qu'il y avait en quelque sorte deux Constitutions, l'une légale et publique, mais n'existant que dans le livre de la loi; l'autre secrète, mais réelle, fruit d'une convention tacite entre les pouvoirs établis (Esmein, l. c. str. 404.) Tamo su dva ustava: jedan pravni mrtvi, papirni, a drugi faktični, živi.

No parlamentarni sustav nema ništa s demokracijom, kako to pokazuje već njegovo postanje.[1] Parlamentarna vladavina razvila se u Engleskoj od konca 17. vijeka, pa u 18. i u prvoj trećini 19. vijeka u vrijeme, kad su se u Engleskoj takmačile za vlast dvije oligarhijske klike (Whigi i Toryi), a da demokraciji nije bilo još ni traga. Uostalom prilike u Ugarskoj daju nam zornu obuku za razliku između parlamentarnog režima i demokracije: tamo nalazimo znatnih državnika i čitavih stranaka, koje su bezuvjetne pobornice parlamentarizma, a

[1] Pravo veli Hasbach: „Die parlamentarische Kabinettsregierung ist die aristokratische Form der Parteiregierung" („Die parlam. Kabinettsregierung" u Ztschrift f. Sozalwis. N. f. VIII. st. 574).

Digitized by Google

žestoke protivnice demokracije i demokratskog izbornog prava. Parlamentarni sustav znači osobito uređenje odnosa između glave izvršne vlasti, vlade i parlamenta, pa će možda dobro funkcionirati i uz sasvim protivudemokratsko izborno pravo (na pr. s vrlo visokim cenzom, kao u Francuskoj parlamentarizam za Luja Filipa.) Zato se ideja demokratska može smiriti s parlamentarnim sistemom samo ako se vrhovna politička vlast prizna narodu, a ne parlamentu, pa ako narod može izjaviti svoju volju na osnovi najširega prava biranja. No kako je demokratska praksa pomjestila temelje predstavničkomu sustavu učinivši nezavisne po zakonu narodne predstavnike politički zavisnim delegatima naroda, tako je u Engleskoj u naponu parlamentarne vladavine niklo pitanje, ne će li se parlamentarna eksekutiva pod vlašću izbornika pretvoriti u neparlamentarnu vladu diktovanu neposredno od naroda. Tako veli D i c e y (l. c. str. 389.), da bi već sada opći izbor mogao u stvari, ako i ne po imenu, značiti narodno biranje izvjesnoga državnika za ministra predsjednika. Može se zaista pomisliti, da će doći vrijeme, kada će se engleski ministar predsjednik, a da ne bude promijenjena ni jedna forma engleskog ustava, postavljati u službu narodnim glasanjem upravo onako kao što se već sada bira predsjednik Sjedinjenih država. A S i d n e y L o w (l. c. str. 74—75) veli, da je kod izbora za Home rule u stvari bilo sve jedno, da li donja kuća bira Gladstonea za ministra predsjednika ili neposredno sami izbornici.

Treći je tip demokratske republike, kako smo spomenuli, polureprezentativna denokracija, u kojoj je reprezentativni sistem pomiješan s elementima neposredne demokracije, gdje dakle uz parlamenat odlučuje i sam narod direktno svojim glasanjem. Osnovna je uredba t. zv. referendum, koji stoji u tome, da narod t. j. skup sviju izbornika glasa o zaključcima parlamenta, i to ili ipso jure ili na zahtjev izvjesnoga broja građana ili na prijedlog oblasti. Prve zametke referendumu nalazimo u Švicarskoj, i to koje u neposrednom zakonodavstvu narodnih skupština (Landsgemeinden), koje opet u glavnim skupštinama kantona organizovanih poput federacije kao što su negda bili kantoni Wallis i Graubünden. Izaslanici općina u tim kantonskim skupštinama nisu mogli izjaviti svoj konačni pristanak skupštinskim zaključcima, već su ih uzimali ad referendum t. j. da o njima izvijeste svoje općine radi konačne odluke. Te prastare švicarske uredbe stopile su se s idejama i zakonima francuske revolucije u sadašnju modernu instituciju. U Francuskoj je konvent pod vlašću američkoga zakonodavstva i Rousseauvljevih ideja još 21. septembra 1792. izjavio, da ne može biti ustava, koji ne bi bio od naroda prihvaćen. Osnova girondističkog ustava od god. 1793. poznaje narodno glasanje o ustavu, pa određuje, da se zakoni imaju predložiti narodu na cenzuru, t. j. da

Digitized by Google

ih narod može slobodno zabaciti. Jakobinski ustav od g. 1793. koji nije stao na snagu iako je bio prihvaćen od naroda, uveo je pravo „reklamacije“ izvjesnog dijela građana protiv proglašenih zakona u roku od 40 dana i onda narodno glasanje o osporenim zakonima, pa i pravo narodne inicijativa kod revizije ustava. Prvi plebiscit o ustavu održan bi god. 1793., a odonda je francuski narod češće plebiscitom izjavljivao svoju volju o ustavnim pitanjima, poglavito pod Napoleonom I. i Napoleonom III.

Francuske su ideje ušle u Švicarsku, pa tako bude ustav od 20. svibnja 1802. predložen na glasanje svim građanima, koji su navršili 20 godina. Upojedinim kantonima počeo se referendum javljati istom poslije god. 1830., no već do god. 1870. bude uveden u sve kantone osim Freiburga. Godine 1874. bi primljen fakultativni referendum u savezni ustav (čl. 89.), a god. 1891. uvedena bi narodna inicijativa kod djelomične revizije ustava (čl. 121.)

U Americi glasanje naroda o ustavu datira još od prvih kolonijskih ustava u Connecticutu i Rhode Islandu. Pri stvaranju ustava za Massachusetts god. 1780. prihvaćen bi prvi put način, da ustav bude najprije zgotovljen od ustavotvorne skupštine (State Convention) i onda predložen narodu na konačno odobrenje glasanjem u općinskim skupštinama (town meetings). Odavde je taj način glasanja narodnoga pri stvaranju ustava tek u 19. vijeku prešao u pojedina savezne države. Narodno pak glasanje o običnim zakonima uvedeno je samo u nekim sjevernoameričkim državama kao u South-Dakoti. Utahu, Oregonu i Nevadi.

Narodno glasanje javlja se u različnim oblicima. Već smo upoznali u s t a v n i referendum t. j. narodno glasanje pri stvaranju i mijenjanju ustava. O b i č n i referendum tiče se prihvata običnih zakona (t. j. onih, koji nisu ustavni zakoni), dok neki prijelaz k pravom referendumu pokazuje t zv. narodni veto: ako se izvjestan broj građana usprotivi zakonu parlamenta, zakon se predlaže narodu na glasanje, pa pritom se računaju kao da su zakon prihvatili oni, koji nisu glasali. — Referendum je dalje o b l i g a t o r a n, ako ustav već unaprijed tačno uređuje, da se izvjesni zaključci parlamenta (kao zakoni, ugovori, zaključci o drž. financijama) imaju predložiti narodu na glasanje; referendum je opet f a k u l t a t i v a n, ako narodno glasanje biva tek onda, ako to zatraži izvjestan broj građana ili samo zakonodavno tijelo. — Zatim ide ovamo s a v j e t u j u ć i referendum (advisory referendum u nekim sjeverno-američkim državama): izvjestan broj građana može tražiti, da se koje mu drago pitanje unutrašnje politike predloži narodu na glasanje, e bi bi se čulo mišljenje naroda. — N a r o d n a i n i c i j a t i v a zove se pravo izvjesnoga broja gra-

Digitized by Google

đana pokrenuti narodno glasanje bilo tako da se parlamenat potakne te on sam predloži narodu na glasanje zakonsku osnovu, ili ako parlanenat ne će da osnovu predloži, da se narod pita, da li parlamenat ima izraditi takovu osnovu. Radikalnija forma narodne inicijative stoji u tome, da izvjestan broj građana može sam sačiniti zakonsku osnovu i predložiti je narodu na glasanje. — Posljednji je način direktnoga sudjelovanja naroda u zakonodavstvu pravo naroda da može odazvati čitav parlamenat, kao što biva u nekim švicarskim kantonima. Ovo pravo naroda odgovara krunskom pravu raspustiti parlamenat. — Osim političkoga referenduma ima još i lokalni, koji se vrši u pojedinim općinama Sjedinjenih država za općinske poslove.

Misao referenduma sve se više širi. Zanimljivo je, da je pri raspravi o reformi engleske gornje kuće prije nekoliko godina izneseno nekoliko pobuda za uvedenje referenduma, a prije toga je još god. 1894. u jednom svome govoru sam lord Salisbury priznao teorijsku opravdanost referenduma, ali je ipak dokazivao, da su opći izbori kojima narod odlučuje o najznatnijim pendentnim pitanjima, prikladnije i gipčije sredstvo za raspitivanje narodne volje. Znatno je i to, što je belgijski kralj u dinastičkom interesu kod revizije ustava g. 1892. tražio, da se uvede referendum.

IX. Neke osobine demokracije.

Razmotrivši osnovne ideje i ustavno ustrojstvo demokracije red je još naročito istaknuti one osobine, kojima se odlikuje demokratska država.

Kako smo već spomenuli, demokracije se osnivaju na pisanom ustavu t. j. na ispravi, kojom se hoće da popiše (kodificira) čitavo ustavno pravo, pa se podjedno ustavnom zakonu pripisuje veća vrijednost nego običnim zakonima, te se ustav može mijenjati kud i kamo težim načinom nego običan zakon. Vidjeli smo, kako je misao pisanoga ustava niknula n prvoj engleskoj revoluciji, kako je prenesena na američko tlo i odanle se raširila u Francusku i diljem vasione. U vezi s idejom pisanoga ustava razvila se i misao o ustavotvornoj (konstituirajućoj) vlasti naroda (povoir constituant), po kojoj narodu pripada ona najviša vlast stvarati i mijenjati ustav. Tu vlast vrši narod ili sam direktno referendumom ili preko ustavotvorne skupštine (konstituante) ili preko parlamenta uz osobito oteščane forme (quorum, kvalificirana većina, predhodni raspust parlamenta itd.).

U demokraciji suveren je narod. Narod stvara ustav, kojim ustanovljuje one tri vlasti: zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Bitno je obi-

Digitized by Google

lježje demokracije, što narod hoće da kontrolira mandatare svoje vlasti.

Što se tiče ponajprije zakonodavne vlasti, to se u demokracijama zamjećuje neko očito nepovjerenje naroda prema parlamentu. Tome je bilo krivo onamo gramženje legislative za presezanjem u vlast ekzekutive, a ovamo parlamentarna korupcija i stranačka bezobzirnost saborskih većina. Zato se u nekim državama Sjeverne Amerike opaža tendencija suziti vlast parlamenat u prilog naroda, koji stvara ustave u formatu čitavih knjižurina, samo da što više predmeta otme vlasti parlamenta. U demokraciji zakonodavac nije svemogući, granica mu je postavljena pravom naroda i slobodnjačkim pravima pojedinaca i to je dogmat prihvaćen još iz „Agreement of the People-a", pa vrijedi još i danas u samoj Francuskoj, premda ustav od g. 1875. ne poznaje deklaracije prava. U Sjedinjenim državama, gdje su sudovi vlasni ispitivati ustavnost zakona, sudovi su snažno jamstvo, da zakonodavna vlast ne prijeđe svojih granica.

Jur smo pokazali, kako demokratska ideja traži, da se ukine ili barem ograniči reprenzentativni sistem time, što bi se uveli obavezni naputak za narodne zastupnike (imperativni mandat), pravo naroda odazvati parlamenat, pa onda referendum. No međutim već je dosada demokratska praksa izvrnula ideju reprezentacije, te je od narodnih zastupnika, koji su po zakonu slobodni, neodgovorni i neopozivi, učinila politički zavisne, odgovorne i opozivne mandatare naroda. Demokratska ideja dala je raspustu sabora značenje, neka bude prilika narodu, da izreče svoj besprizivni sud o stvarnim pitanjima i o položaju vlastodržaca. Opći izbori u demokraciji politički su referendum.

Demokratska ideja traži zapravo, da parlamenat ima samo jedan dom. No ako se iz razloga političke zgodnosti uvedu dva doma, gornji se dom ne smije sastojati od privilegovanih klasa, pa ni od virilaca: plemstvo pa nasljedna služba i demokracija, to je contradictio in adjecto. Da je pak opće i jednako pravo biranja jedino demokratsko izborno pravo, to je gotovo tautologija.

Demokratka misao o kontroli naroda nad parlamentom zahtijeva da izborni periodi budu što kraći, dakle izbori što češći. Vrlo je uspješna kontrola naroda s pomoću poslovnika, što ga narod ustavotvorac nameće parlamentu. Tako poslovnici pojedinih sabora u Sjedinjenim državama sadrže minucioznih naređenja o saborskom poslovanju, kao što su: odmjerena zasjedanja, enacting clause za zakone, zabrana „Log-rolling-a", zabrana prevelikog amendiranja, vrijeme za podnošenje billa, permanentne i specijalne aproprijacije itd. A sva ta naređenja, koja često služe i za zaštitu manjina, stoje pod zaštitom redovnih sudova, koji su vlasni zakone protiv poslovnika donesene i proglasiti ništavima.

Digitized by Google

Za izvršnu vlast, bila ona povjerena kome mu drago, traži demokratski dogmat, da bude izabrana od naroda ili njegova predstavništva na izvjesno vrijeme, da bude narodu odgovorna, pa da joj narod može u svako doba po volji odrediti nadležnost. Predsjednik republike, ne budući ustavotvoran organ, nema dijela u stvaranju ni mijenjanju ustava, a može imati tek pravo veta protiv običnih zakona. U svim demokracijama najznatnije upravne odredbe, kojima se stavlja na kocku bitak države, oduzimlju se izvršnoj vlasti i pridavaju zakonodavstvu, kao što su pravo rata, pa proglašenje opsadnog stanja, a i odobrenje međunarodnih ugovora ide u kompetenciju legislative.

Demokracija ne podnosi birokracije, koja bi bila zatvorena kasta po zvanju. Zato demokracija traži, da činovnike izbira narod ili parlamenat ili barem da budu imenovani uz privolu legislative. Demokracija ne može dati činovnicima ni pravnih ni socijalnih privilegija, koji bi činovnike uzdigli nad ostale građane. Ona ne dopušta, da se u činovnika razvije esprit de corps sa zasebnom staleškom časti. Ali u praksi čine se mnogi kompromisi, jer moderne zapletene životne prilike iziskuju činovnike zvaničnike, koji se moraju sasvim predati svome zvanju, a zato moraju imati stručnu izobrazbu, ali također i osiguranu doživotnu eksistenciju. I tako vidimo, da je Francuska, i ako demokracija, upravo postojbina vrlo lagodne birokracije, a i u Engleskoj opažaju noviji istraživači, kako se birokracija sve više širi širi (Mendelsohn-Bartholdy: Richter und Parlament u Archiv für öff. Recht. Sv. 29., str. 284). I mjesto narodnoga biranja uvlači se imenovanje po glavaru države kao navlastice u Francuskoj.

Po demokratskoj doktrini trebalo bi da narod bira suce, kao što ih bira u švicarskim kantonima i u pojedinim američkim državama, i to na što kraće vrijeme. Ali to se ne da složiti s drugim postulatima za sudačku službu, a to su pravnička sprema i potpuna nezavisnost, koja pretpostavlja i nesvrzivost. I tu je praksa dovela do različnih kompromisa, koji su bolje ili slabije uspjeli. Služba sudačka za demokraciju je još toliko znatnija, što suci imaju da budu čuvari ustava imajući pravo ispitivati ustavnost zakona.

Jedno je neprijeporno, da demokratska ideja traži isključenje činovnika iz parlamenta.

X. Završna razmatranja.

Tako smo prikazali idejnu sadržinu i ocrtali pravnu strukturu moderne demokracije. No možda će tko prigovoriti, da ove ili one uredbe nema u ovoj ili onoj demokraciji ili pak da ova ili ona konzekvencija demokratske ideje ne izbija jednakom snagom u svakoj demokratskoj zemlji. Takav je prigovor posve opravdan, ali ne obara

Digitized by Google

ni našega razlaganja ni našega prikazivanja, jer smo željeli prikazati tek prosječni tip moderne demokracije. Prosječni pak tip vazda je idealan tip, ali ne po tome, što bi sadržavao neki ideal, koji treba postizati, već po tome, što sadrži prosječnu sliku, koja sasvim ne odgovara nijednom od zbiljskih objekata, jer se u tip mogu uzimati i onakva obilježja, koja dolaze samo u većini objekata, pa ih u nekim uopće nema, ili koja dolaze u raznim objektima u vrlo različnoj mjeri.

Što su se demokratske ideje ostvarile u civilizovanim zemljama na prerazlične načine, tome su razlozi historijski. Te ideje šireći se vasionom padale su na vrlo različno tlo, ulazile u vrlo različitu sredinu: političke, socijalne i kulturne prilike, u kojima je trebalo da se izvrši recepcija, u svakoj su zemlji bile drugačije. Da je francuski republikanski ustav od god. 1875. tako konzervativan, te ga francuski pisci jedva mogu odbraniti od prigovora nedosljednosti u provođenju demokratskih ideja, tome ćemo lasno naći uzrok, ako se opomenemo, da je taj republikanski ustav napravljen od monarhistične većine tadašnje narodne skupštine i još k tome nakon strašnoga eksperimenta pariske komune, pa nakon bojagi demokratske tiranide Bonapartâ. Napoleoni I. i III. namrli su čitavom svijetu neprolazno iskustvo, kako je vlastodršcima lako izvraćati demokratske ideje za svoje, protivudemokratske ciljeve, jer najblistavija od sviju političkih fraza može da bude demokracija. Pored tih spoljašnjih prilika imaju još u samoj demokraciji tri snažne pobude za kompromise s tuđim idejnim kompleksima i s drugim organizacionim momentima. Ovamo ide ponajprije prva poteškoća imanentna[1] demokraciji: narod treba sam da

[1] Evo što jo rekao najdosljedniji branič demokracije J. J. Rousseau: „A prendre le terme dans la rigeur de l'aception, il n'a jamais existé de véritable démocratie, et il n'en existera jamais. Il est contre l'ordre naturel que le grand nombre gouverne, et que le petit soit gouverné. (Uzevši riječ u strogom značenju, nikada nije bilo prave demokracije i nikada je ne će biti. Protiv prirodnog je poretka da mnoštvo vlada, a da se nad malinom vlada.) Odatle je potekla u nauci čitava struja, koja hoće da dokaže, kako je demokracija tek legenda, a borba između aristokracije i demokracije jest u stvari borba manjine što vlada, s novom manjinom koja gramzi za vlašću. Tragovi tome shvatanju nalaze se u početnika francuskog socijalizma kao u Saint-Šimona, Fouriera; donekle tako čak i anarkiste Bakunin i Proudhon, a danas francuski sindikaliste. To je mišljenje nekad brauio filozof Hippolyte Taine i državoslovac Gumplówicz. Talijanski sociolog Vilfredo Pareto (Les systèmes socialistes) iznio je teoriju o „circulation des élites", po kojoj vlada samo elita, tek se elite u vlasti izmjenjuju, a Gaetano Mosca (Elementi di Scienza Politica 1896) poriče mogućnost demokracije i veli, da svaki društveni poredak mora unutrašnjom nuždom imati jednu „classe politica" t. j. jednu manjinu, koja vlada. O svemu tomu vrlo poučan članak Roberta Michelsa: Die oligarchischen Tendenzen der Gesellschaft. Ein Beitrag zum Problem der Demokratie. (Achiv für Sozialwiss. u. Sozialpolitik sv. 27. str. 73 i sl.)

Digitized by Google

vlada, a umije li vladati, barem u zemljama s neobrazovanom analfabetskom masom? Demokracija je danas pitanje kulturno. No ne rađa li demokracija sama po zakonu maloga broja, kako ga Wieser zove, aristokraciju onih, koji imaju vladati? Zatim i demokracija potrebuje dandanas stručno obrazovanih činovnika, a ne će li birokracija prisvojiti sebi najveći komad vlasti? Najzad demokracija znači vladanje većine, dakle stranačko gospodstvo,[2] a tko će dovoljno zaštititi indiindiduum od tiranije većine? Odatle oni kompromisi, dašto u svakoj zemlji drugačiji, tako s monarhičkim institucijama, s reprezentativnim sistəmom, s oligarhijom u birokratizmu, da dulje ne nabrajam. Koliko se moderne demokracije približavaju aristotelovskom „mješovitom ustavu", još ćemo lakše razumjeti, ako uzmemo na um, da Grcima već samo biranje činovnika za vladine oblasti znači aristokraciju.

Istina, svakome je slobodno po volji kritizirati demokraciju i demokratske ideje, pa su se tom slobodom i mnogi poslužili. Tako se može pobijati filozofijsko ishodište demokracije, koje stoji u individualizmu, pa dokazivati, da je apstraktni individuum fikcija, jer je čovjek vazda živio kao član društva. Mnogima se vidi suviše plitak demokratski utilitaristički[3] moral Jeremije Benthama, koji, čini se, najbolje odgovara individualističkom ishodištu moderne demokracije. Još je lakše dokazivati, da je društveni ugovor presmiona fikcija. Pomisao, da slobodnjačka prava kao čovječja prava pripadaju čovjeku još prije države, jur je pobijao otac pozitivizma, filozof Auguste Comte bazirajući pojam prava na misli dužnosti: „Chacun a des devoirs et envers tous, mais personne n'a aucun droit proprement dit. Nul ne possède plus d'autre droit que celui de faire toujours son devoir (Politique positive, 1842., II. str. 361)." (Svatko ima dužnosti i prema svima, ali nitko nema pravo rekavši nikakoga prava. Nitko nema više drugog prava doli prava činiti vazda svoju dužnost.) A i francuski državoslovac Duguit (Traité de droit constit. str. 20.) veli, da sloboda

[2] O biti stranaka poučno raspravlja Jentsch: Die Partei (kolekcija „Die Gesellschatt"), a naročito Ostrogorski „La democratie et l'organisation des partis politiques", koji nas vodi u pravi pakao američke stranačke korupcije, koju u najnovije doba osvjetljava i Coester, Verwaltung und Demokratie in den Vereinigten Staaten v. Nordamerika.

[3] Benthamov maksimum sreće promeće se u praksi demokracije u socijalni minimum, protiv kojega vidimo reakciju u Nietzchea i u socijalnih aristokrata. Simmel (Zur Soziologie der Armut u Archivu für Sozialwiss. u. Sozialpolitik sv. 22 st. 15): „Dieser Typus des sozialen Minimums drückt sich am vollkommensten in dem sogar direkt negativen Charakter der Massenvorgänge und Interessen aus. Das Schweizer Referendum hat überraschend und zwar den verschiedensten Gesetzesvorschägen gegenüber Ablehnung ergeben".

Digitized by Google

znači „la liberté de remplir son devoir social" (slobodu vršiti svoju socijalnu dužnost). S juristička pak strane sasvim je utvrđeno, da se narodna suverenost ne može održati kao pravni pojam, kako su pokazali nesamo njemački pisci, već i sami Francuzi: filozof Auguste Comte zove narodnu suverenost metafizičkim samovoljstvom (l'arbitraire métaphysique), a pravnik Duguit čak govori o vjerovanju u mit o narodnoj suverenosti, pa i Esmein brani narodnu suverenost sasvim nejurističkim razlozima. Teorija narodne suverenosti u jednu ruku identificira narod s državom, a u drugu ruku stavlja narod izvan države tako, da u državi imaju dva subjekta suverenosti: jedan je narod, a drugi je država.[4] Sociolozi pak, vični razmatrati samo borbu socijalnih grupa u državi, zovu demokracijom gospodstvo ili sugospodstvo četvrtoga staleža, industrijskoga radništva, dok im je parlamentarni režim osnovan na cenzu imovine i inteligencije gospodstvo buržoazije. Napokon dolaze praktični političari, koji prema trenutnim potrebama ističu ili zatomljuju ovu ili onu konsekvenciju demokratskih ideja.

Tako je došlo, te se izričaj „demokracija" nalazi u velikoj opasnosti da postane puki cliché, otrcana fraza bez sadržaja, koje bi se morao kloniti svaki čovjek istančaloga ukusa. Tome usuprot mora se istaknuti, da je, istina, svakome slobodno kritizirati demokraciju pa sasvim zabaciti demokratske ideje ili prihvatiti ih samo djelomice, ali da se pod modernom demokratskom misli može razložito i s pravom razumjeti samo onaj višestoljetnom historijom utvrđeni sistem političkih ideja, koje sačinjavaju sadržinu zapadne demokracije. A ta demokratska ideologija, kako smo vidjeli, jest po svom postanju republikanska i revolucionarna.

Sada je još red utvrditi, što je u istinu moderna demokracija? Pozitivni pravnici treba da se drže modernih ustava. Prema tomu mora se reći, da demokracija ponajprije znači demokratsku republiku t. j. republiku, gdje narod sam sobom vlada na osnovi narodne suverenosti i po načelu brojne jednakosti. S gledišta modernih ustava moramo u demokracije brojiti i tzv. revolucionarne monarhije t. j. one, u kojima je u povodu revolucije nastala uredba monarhije ili opet sam ustav, jer i tu ustavi proglašuju princip narodne suverenosti i zajamčuju sudjelovanje najširih redova naroda u državnim poslovima. Dovle smo sva obilježja za definiciju povadili iz pozitivnih ustavnih

[4] O malo drugačijem dualizmu za englesko državno shvatanje govori Hatschek u svom pomenutom spisu (Die Staatsauffassung der Engländer sl. 5): zerlegt der Engländer das, was wir Staat nennen, in zwei Begriffe: in „government" (Regierung) und in „nation". Tu bi government značilo čitavu državnu vlast kao aktivnu sastavinu države, a „nation" zapravo narodno društvo u državi, koja se bori o vlast.

Digitized by Google

zakona i dotle dopire granica za stvaranje pravničkih pojmova. Pa zato kako ćemo pravnički definirati demokraciju u Engleskoj, gdje nema zakona, koji bi igda bio proglasio narodnu suverenost, već naprotiv parlamentska suverenost je neosporivi zakonski temelj? Kako se može dati juristička definicija protiv izričnog zakonskog naređenja? I doista nije moguće. Zato nije moguće ni dati zajedničku pravničku definiciju za demokratsku republiku, demokratsku monarhiju i za demokraciju po praksi. A ipak svak osjeća, da su sve vrste demokracije u stvari isto; ta Prévost-Paradol u svom glasovitom djelu La France novelle čak veli, da on postavlja samo takva načela, koja se mogu jednako primijeniti i na demokraciju monarhičku i na demokraciju republičku. Sve tri vrste demokracije podudaraju se u političkom učinku, a ovaj u svjema stoji u tome, da je za državu na koncu konca vazda odlučna volja naroda, i to mora tako da bude u prvim dvjema vrstama demokracije već po samom ustavu, a u trećoj takva je državna praksa. A ta državna praksa nije puki fakat politički i socijalno indiferentan, već se ona unatoč zakonu osjeća kao nešto što treba da bude, što je opravdano konvencionalnim normama ili t. zv. ustavnom etikom, koja veže sve političke činioce, te oni priznaju, da po tim pravilima pripada narodu konačna odluka, pa oni tu odluku narodnu i poštuju. Naš moderni kodeks ustavne etike, veli zgodno za Englesku Dicey (l. c. str. 333), zajamčuje ma i posrednim načinom ono, što se drugdje zove narodna suverenost. Demokracija po praksi, mogli bismo reći, jest projekcija s ravnine pravnih naređenja na ravninu političku, na ravninu političkih ili socijalnih konvencionih norama. U jednu riječ, po tim konvencionim pravilima narod — a ne možda glava države ili vlada — ima davati glavni i odlučni pravac čitavom državnom djelovanju, a to znači uistinu vladati. To je najdublje značenje riječi, da u demokraciji narod vlada sam sobom. Tako bismo mogli konačno reći, da je moderna demokracija onakva država, u kojoj bilo na osnovi pravnih naređenja ili pak na osnovi socijalnih pravila, a po načelu brojne jednakosti narod sam sobom vlada.

Vidjeli smo, da su moderne demokratske ideje niknule u 17. vijeku u Engleskoj, odakle su presađene u Ameriku, a iz Engleske i Amerike prešle u Francusku. Od francuske revolucije unaprijed one osvajaju vasioni svijet čas brže, čas polako, a u naše vrijeme upravo na juriš. I doista među najjače idejne sile, idées-forces rekao bi Fouillée, što su igda pokretale svijet, pripada demokratska misao.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Ovrha na tražbinu uknjiženu u gruntovnim knjigama; ovrha na protutražbinu.

Rješidba kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 11. maja 1916. broj 1131.

Kr. kotarski sud u V. dozvoli odlukom 13. oktobra 1915. broj 4930. gr. ovršnu pljenidbu i dražbu tražbine ovršenika Jure M-a. što ju imade protiv ovrhovoditelja Ivana V-a i ostavine Stjepana M-a temeljem osude od 30. decembra 1898. broj 5941. gr. u iznosu od 466 K 66 fil. spp., ter odredi rok za dražbu te tražbine.

Kr. banski stol izdade ovo svoje rješenje od 1. marta 1916. broj 3500 :

uvaživ, da vjerovnik ne može voditi ovrhe na tražbinu, što ju imade njegov dužnik protiv njega, već može iskati samo da se izreče prijeboj njihovih tražbina;

uvaživ, da je tražbina ovršenikova protiv ovrhovoditelja Ivana V-a i protiv ostavine Stjepana M-a temeljem osude od 30. decembra 1898. broj 5941. gr. u iznosu od 466 K 66 fiil. spp. za iznos, koji otpada na Ivana V-a naime glavnicu od 233 K 33 fil. sa 6% kamatama od 6. junija 1894. i to za svaku godinu samo za dospjeli godišnji iznos od 93 K 33 fil. pa sve do plateža, za parbeni trošak od 67 K, trošak protuizvedenja od 7 K kao i slučajni trošak utjerivanja u najvišem iznosu od 200 K osigurana pravom zaloga na dijelu nepokretnina Ivana V-a grunt. ul. br. 3. p. o. B. za korist ovršenika Jure M-a, pa se na tu uknjiženu tražbinu može voditi ovrha samo tako, da se po §§ 500. i 537. grpp. na molbu ovrhovoditeljevu imade dozvoliti. da se njegovo pravo vlasništva na dosuđenu mu tražbinu uvrsti u javne knjige;

uvaživ. da ovrhovoditelj nije stavio takova zahtjeva za uvrštenje u javne knjige;

uvaživ, da ovrhovoditelj traži ovrhu za svoju tražbinu od 253 K 60 fil. spp. u dospjelom iznosu od 63 K 40 fil. spp. na osnovu osude od 30. decembra 1901. br. 4786. gr., kojom je Jure M. osuđen na platež iznosa od 507 K 20 fil. spp. tužiteljima Ivanu V-u i ostavini Stjepana M-a zajedno. a da se iz te osude ne vidi. koliko od te dosuđene svote otpada na samoga Ivana V-a dotično za koliki je iznos on sam vlastan da vodi ovrhu;

uvaživ. da je napadnuta odluka protivzakonita i ništava;

obnašao je povodom utoka ovršenika Jure M-a napadnutu odluku preinačiti i ovrhovoditelja Ivana V-a sa zahtjevom njegove ovršne molbe odbiti.

Kr. stol sedmorice: uvaživ. da po naređenju § 473. grpp. nije pravo vođenja ovrhe na tražbine dužnikove ograničeno samo na njegove tražbine protiv trećih njegovih dužnika, i da nema u zakonu naređenja, po kojemu ne bi ovrhovoditelj imao prava voditi ovrhu na

Digitized by Google

obratnu tražbinu svoga dužnika protiv njega, pa mu se mora dozvoliti, da putem ovrhe realizuju svoje pravo prijeboja prema naređenjima §§ 1438. i 1455. o. g. z. i tim da predusretne mogućim troškovima ili ovršnim veksacijama sa strane svog dužnika;

uvaživ ipak, da se prema naređenju § 478. grpp. vodi ovrha na privatnu u gruntovnim knjigama uknjiženu tražbinu samo ovršnom uknjižbom prava nadzaloga na tu tražbinu;

uvaživ, da se molitelj nije iskazao, da mu je dozvoljena ovršna uknjižba prava nadzaloga na tražbinu uknjiženu na korist ovršenikovu;

uvaživ, da tražina, što je imade ovršenik protiv ovrhovoditelja Ivana V-a na osnovu osude od 30. decembra 1898. br. 5941. gr. ne iznosi 466 K 66 fil., nego da je prema vrhovnoj rješidbi kr. stola sedmorice od 27. januara 1916. br. 83. dozvoljena u korist ovršenika uknjižba prava zaloga za glavnicu od 233 K 33 fil. spp.;

obnašao je žalbu ništovnu ovrhovoditelja Ivana V-a zabaciti, a njegov previdni utok otputiti i potvrditi napadnutu rješidbu kr. banskoga stola s time, da ovrhovoditelju stoji prosto da ponovo zatraži istu ovrhu molbom udešenom prema predašnjim napomenama.

Priopćio: Ć.

Onaj, koji je tečajem parnice preslušan kao nesumnjiv svjedok, može o tom faktu kasnije dati i vještačko mnijenje te imade sve vlastitosti vještaka predviđene u § 211. grpp. savezno sa §§ 152—156. grpp.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 22. novembra 1917. br. 3000.)

U usmenoj parnici M. B. iz B. protiv S. M. iz T. radi priznanja ništetnosti kupoprodajnog ugovora glede nepokretnina, u kojoj je kr. kotarski sud u Z. odlukom od 7. jula 1916. br. 6077 gr. odredio provedenje ponuđenog po tužiteljici dokaza liječničkim vještacima u svrhu ustanovljenja, da li je tužiteljica prigodom sačinjenja kupoprodajnog ugovora, s obzirom na iskaze tečajem parnice preslušanih svjedoka, mogla imati jasnu svijest i onaj stupanj ozbiljne volje, koji se traži za valjanost pravnog posla, te među inima imenovao liječničkim vještakom dra F. G.; a kr. banski stol rješidbom od 23. augusta 1917. broj 13883.,

uvaživ, da je dr. T. G. preslušan u ovoj parnici kao svjedok, te da bi vještaci na temelju iskaza svjedoka imali podavati svoje vještačko mnijenje, što bi bilo za upitnoga vještaka dra T. G. nedopustljivo, jer bi morao među inim na temelju svog vlastitog iskaza kao svjedok temeljiti svoje vještačko mnijenje;

uvaživ, da s obzirom na §§ 211., 152. i 155. c. grpp. u ovom slučaju taj vještak nema sve vlastitosti vještaka, pa je otklon njegov opravdan;

obnašao je povodom ništovne žalbe i utoka tuženika napadnuti dio prvosudne odluke, kojim je dr. T. G. imenovan vještakom, ukinuti i t. d.

kr. stol sedmorice: vidjev, da zakonska ustanova § 211. grpp. kaže, da je samo onaj kao vještak pripustljiv, koji po propisima §§ 152.—156. grpp. pripada među svjedoke nesumnjive;

Digitized by Google

vidjev, da je dr. F. G. svjedok nesumnjiv;

vidjev, da ga činjenica, što je on kao nesumnjiv svjedok preslušan o faktu, o kojem bi imao pozvan biti da kao vještak dade svoje stručno mnijenje, ne može naknadno učiniti svjedokom sumnjivim, niti vještakom nepristranim;

obnašao je povodom previdnoga utoka tužiteljice M. B. napadnutu rješidbu kr. banskoga stola preinačiti i uspostaviti rješidbu suda prve molbe. Priopćio Bć.

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stečajno pravo i pravo pobijanja.

Nije kreposna izjava, kojom se mjembeni obvezanik već unaprijed odriče zastare.

(Osuda kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 7. ožujka 1918. br. 562.)

S. B. u Z. utužila je dra. B. V. u K kao naledника mjenice za svotu od 2882 K 4 fil. spp., te je kr. sudbeni stol u Z. izdao platežni nalog od 14. veljače 1916. broj 4296 gr., kojim se tuženome nalaže, da plati utuženu svotu sa 6% kamatama i troškom. Tuženi je protiv toga platežnoga naloga podnio prigozore, i to uglavnome stoga, što je mjembena tužba protiv njega kao naledника po § 85. mjemb. zakona zastarjela, jer je utužena mjenica prosvjedovana 11. veljače 1913., a tužba podignuta tek 10. veljače 1916., dakle daleko nakon izmaka roka od tri mjeseca.

U raspravi, koja povedena na taj prigovor, pozvala se tužiteljica na očitovanje tuženoga od 26. veljače 1913., kojim očituje, da ostaje u obavezi navodno, dok dug ne bude potpuno podmiren.

Prvi je sud uvažio ovo očitovanje, pa je osudom od 14. studena 1917. broj 25721. gr. izrekao, da se platežni nalog uzdržaje u kreposti, te je tuženi dužan tužiteljici platiti mjembenu glavnicu u sniženom iznosu od 2812 K 60 fil. sa 6% kamatama, troškom mjembene tužbe i parnice s ukupnih 256 K 5 fil.

U povodu tuženikova priziva kr. je banski stol preinačio tu osudu i sudio, da se platežni nalog od 14. veljače 1916. stavlja izvan kreposti, te tuženi nije dužan tužiteljici platiti mjembene svote spp., a parbeni se troškovi prebijaju, i to iz ovih zazloga:

Tuženi je među inim prigovorio, da je mjembeno-pravna tužba tužiteljice protiv njega kao naledника zastarjela. Ovaj je prigovor osnovan. Zavratna prava tužiteljice kao posjednika mjenice protiv tuženoga kao naledника utužene mjenice A-I. zastaruju po § 84 tč. 1. mj. zak. u tri mjeseca od dana podignutog prosvjeda. Mjenica A-I. prosvjedovana je 11. veljače 1913., a tužba je podignuta 10. veljače 1916., dakle tek nakon skoro tri godine. Tužiteljica doduše tvrdi, da je tuženik očitovanjem E-IV. priznao dug i odrekao se prigovora zastare, te da se po tome tuženikov prigovor zastare ne može uvažiti. To pak ne stoji. Izvansudno priznanje duga ne prekida zastare, nego samo priznanje duga po tuženiku učinjeno pred sudom nakon podignute tužbe čini zastaru neuvaživom. Tuženi pak nije pred sudom priznao utužene mjembene glavnice. Odreknuće pak prigovora zastare unaprijed nije po mjembenom zakonu valjano za prekinuće zastare.

Digitized by Google

Po § 87. mjemb. zakona prekida se zastara jedino podignućem tužbe u otvorenom roku i to samo protiv onog mjembenog obvezanika, protiv kojega je tužba upravljena. Prema tome su svi drugi načini prekinuća zastare po općem pravu. a tako i u § 1497. o. g. z. spomenuti slučaj priznanja duga bilo ugovorom po mjembenom zakonu isključeni. Nije stoga očitovanje tuženoga pod E-IV. moglo te zastare prekinuti. Morao se je stoga uvažiti tuženikov prigovor zastare i s uvaženjem njegova priziva prvomolbena osuda preinačiti i tužiteljica s tužbom odbiti i t. d.

Tužiteljica se je protiv te odsude poslužila previdom na kr. stol sedmorice, koji je osudom od 7. ožujka 1918. broj 562. kako njezin previd o glavnoj stvari, tako i tuženikov previd o prijeboju parbenoga troška otputio i u cijelosti potvrdio osudu kr. banskoga stola, i to iz ovih razloga:

Očitovanjem E-IV. izjavio je tuženi, da i bez utužbe prijeporne mjenice ostaje u obvezi, dok dug ne bude potpuno podmiren, makar u roku propisanome i ne bio utužen. Ovim očitovanjem hoće tužiteljica da obeskrijepi prigovor tuženoga, da je u konkretnom slučaju pravo mjembene tužbe protiv njega kao naledńika po § 85. mjemb. zakona zastarom utrnuto, jer je mjenica prosvjedovana 11. veljače 1913., a tužba podignuta tek 10. veljače 1916. Prekinuću zastare, odnosno produljenju zastarnoga roka imade po mjembenom pravu mjesta samo u slučajevima taksativno u § 87. i 89. mjemb. zakona navedenima, dok ne može biti kreposna ni dopustljiva takva izjava, kojom se mjembeni obvezanik već unaprijed odriče zastare. Ovo bi se protivilo već i općenitim načelima izraženim u § 1502. o. g. z., dok protivne tomu ustanove mjembeni zakon ne sadržaje. Po svom sadržaju može se očitovanje E-IV. shvatiti jedino tako, da je tuženi preuzeo na sebe jamstvo za ispunjenje mjembene obveze po glavnom dužniku (§ 67. mjemb. zakona). No budući da to očitovanje ne ima onih uvjeta, koje propisuje § 66. mjemb. zakona za mjembeno jamstvo, to ne može ni tužiteljica iz njega izvesti za sebe nikakvih prava na osnovi mjembenoga zakona. Prema tome opravdana je i na zakonu osnovana osuda kr. banskoga stola.

Priopćio: dr. Božo Vinković.

C. Kazneno.

U § 101. kazn. zak. nije predviđeno samo oštećenje imovinskih prava. Šteta je i povreda drugih prava, n. pr. nadziranja i ograničenja saobraćaja putnika i odbijanja osobâ bez legitimacije. — Žalba ništavosti nije izvedena po zakonu, ako pri isticanju materijalno-pravnih razloga ništavosti ne ima za temelj utvrđenja pobijane presude.

(Rješidba c. kr. vrhovnog kao kasacionog suda u Beču od 18. aprila 1916. posl. br. Kr. VIII. 25/16/P.)

Žalbe ništavosti sviju optuženika bile su odbijene u nejavnoj sjednici s ovih

Digitized by Google

Razloga:

Nema protivuriječja presudnih navoda sa bilješkama sadržanim u spisima, koje protivuriječje optuženica G. ističe s razloga ništavosti po br. 5. §-a 281. kazn post. Sudski je dvor utvrdio, da su obje ženske glave, G i Ž., molile konduktera, da im dozvoli putovanje bez legitimacije, da su postupale dogovorno i da je jedna muče odobravala ono, što je druga iznosila i da su na takav način obje uputile protivuzakonito postupanje konduktera. Sudski je dvor nadalje izrekao, da je neznatno, zašto je G. dala S-u ono deset kruna, da li samo u svrhu, da se oslobodi njega i njegovih bludnih zahtjeva, ili pak u svrhu, da mu se harna pokaže na učinjenoj ljubavi. Ovo utvrđenje odgovara navodima triju optuženika sadržanim u zapisnicima.

Prigovori, što ih sva tri žalitelja podižu pozivljući se na razlog ništavosti po br. 9. sl. a) §-a 281. kazn. post.. prikazuju se neosnovani.

Optuženik S. navodi: Da se je dao sklonuti jedino moljakanjem tih ženskih glava. Da ga druge pobude nijesu vodile. Da nije bio svijestan da počinja nešto protivna propisima, a budući da se je radilo o novoj naredbi, da nije pojmio posljedice svoga čina. Da osobito nije radio s namjerom, da kome nanese štete. Ali da § 101. kazn. zak. pretpostavlja ovu namjeru. Da prosta zla uporaba uredovne vlasti ne iscrpljuje činjenično stanje ovoga zločina. Da je pak potrebito, da se radi o ozbiljnom oštećenju države. Da nije dostatno oštećenje prosto idealnog prava države. Da neznatna (1—2 krune) materijalna šteta nanesena državi ne dolazi u obzir. Da ova nije bila u namjeri optuženikovoj. Da je pustio, da se one tri ženske glave voze od S do P. bez vozne karte, jer da nije mogao izdati ove karte bez putne legitimacije.

Ali se ovdje ne radi o pobudi. S obzirom na protivuzakonitost sredstva konačna namjera ne može da opravda. Sudski je dvor izveo osobito iz postupanja optuženikovog poslije dolaska željezničkoga vlaka u P.. da je optuženik bio svijestan protivuzakonitosti svoga djelovanja i da je imao namjeru, da nanese državi štetu time, što je spriječio, da se pregledaju putni listovi pri dolasku u P. U §-u 101. kazn. zak. nije nipošto predviđeno samo oštećenje imovinskih prava. Šteta je i povreda drugih prava (§ 197. kazn. zak.). U pogledu zločina zle porabe uredovne vlasti ovo se bez dvojbe razumije iz slučajeva navedenih u §-u 102. sl. a) i c) kazn. zak. Svaka povreda vlasti u vršenju njezinoga ureda, koje odgovara zakonu, sačinjava po tome štetu u smislu §-a 101. kaz. zak. U nazočnom je slučaju optuženik svojim činom spriječio vojničku vlast i vlast sigurnosti u vršenju dužnosti nametnute im osobitim propisima poznatim optuženiku, da općenito nadziru saobraćaj putnika, i da odbiju svaku osobu, koja ne bi imala putne legitimacije, te je omogućio, da se one tri ženske glave uvuku u P. bez dotične legitimacije. Time je optuženik oštetio državu u njezinom pravu da nadzire i da ograniči saobraćaj putnika u P. time, što je osujetio mjere preduzete u svrhu ostvarenja volje države u pogledu saobraćaja putnika, odnosno odredbe predviđene za slučaj povrede dotičnih propisa. Za činjenično stanje §-a 101. kazn. zak. nije potrebito „ozbiljno“ oštećenje države. Spomenuto pravo uređivanja i nadziranja saobraćaja putnika nije nikako prosto idealno

Digitized by Google

pravo. Iz osujećivanja ovoga prava mogu nastati teške posljedice za sigurnost države toliko u unutrašnjosti zemlje koliko izvanka, za ratnu upravu i za upravu vojske. Strogo provođenje propisa odnosećih se na saobraćaj putnika ima za svrhu, da se uklone ove posljedice. Propuštanje mjera opreznosti zato propisanih sačinjava po sebi ugroženje državnih interese, a po tome mogućnost, da nastane šteta za državu. Imovinsko-pravna šteta, koja je faktično nastala, nije bila optuženiku samostalno pripisana. Sudski je dvor držao, da optuženik nije izdao voznu kartu od S. do P. nesamo s namjerom, da ošteti državu za neisplaćenu vozarinu, nego također i u svrhu, da zataji potajno uvedenje onih triju ženskih glava u P, i u svrhu, da se ne otkrije pomanjkanje legitimacije.

Optuženica G. poriče, da je imala zlu nakanu. Da je suoptuženica Z. sama govorila sa kondukterom i da je ovaj odmah pristao na njezinu molbu. Da se iz toga, što je ona darovala kondukteru ono deset kruna ne može, s obzirom na popratne okolnosti, pod kojima je to slijedilo, izvesti, da je imala kakvu zlu nakanu.

Ali ova žaliteljica ne uzima u obzir utvrđenje sudskoga dvora, da su ona i Z. postupale dogovorno, da su obje molile konduktera i da su obje savjetom zavele zlodjelo, koje je ovaj potonji počinio, te da je darovanje deset kruna slijedilo poslije polaska vlaka iz H-, dakle iza kako je već bilo uspjelo dagovaranje S-a, a ne možda, da se ovaj time zavede na povredu svoje uredovne dužnosti. Žalbe ništavosti ove optuženice nije strogo izvedena po zakonu, jer ne polazi sa činjeničkoga stanja utvrđenoga od sudaca.

Drugojače ne stoji stvar ni sa žalbom ništavosti optuženice Z. Ona tvrdi, da čin S-ov tvori samo prekršaj njegovih službenih propisa. Iza kako je željeznički vlak stigao u P., da je službeno svojstvo S-ovo prestalo. Da je on tri ženske glave uveo same kao privatno lice. Kako po tome nema za S-a obilježja §-a 101. kazn. zak., tako da ni Z. ne može biti pozvana na odgovornost radi sukrivnje u ovome zločinu. Nadalje da ni sami postupak Z-e ne tvori kažnjivo djelo. Ona je samo zamolila S-a za jednu ljubav. Tu bi joj ljubav S. bio mogao iskazati i bez košenja sa zakonom, n. pr. tim, što bi u P. postigao prolazni list.

Nego u ovome se smislu nije ni optuženica Z. sama branila. Ona je sama priznala, da je znala, da put za P. nije dopušten bez dozvole vlasti i da je S. samo povredom svoje uredovne dužnosti mogao uvesti u P. nju i njezine drugarice. Stanje stvari prikazano u žalbi ništavosti optuženice Z., koje je u protivurječju sa utvrđenjima presudnim ne može se dakle uzeti u obzir.

Protiv propisâ je izveden napokon i razlog ništavosti po br. 10 §-a 281. kaz. post., što ga ističe optuženica G. Na potkrepu ovoga razloga ništavosti izvodi se: Da upletanje G-e nije bilo kadro da djeluje na S-a. Da je ovaj već bio počinio sve, što § 101. kazn. zak. pretpostavlja. Da je tekom putovanja kroz općinu V., koja pripada u područje tvrđave P., bio već spolno općio sa Z-om i C-om. Da mu je G. tek iza toga dala deset kruna. Da stoga djelo počinjeno od G-e potpada jedino pod § 311. kazn. zak.

Digitized by Google

No sudski dvor nije našao kažnjivo činjeničko stanje u podmićivanju S-a. nego u već prije uspjehom poduzetom usmenom nagovaranju S-a. te je smatrao neodlučnim pobudu. radi koje je G. njemu dala deset kruna.

Red je bilo po tome odbaciti sve tri žalbe ništavosti kao neosnovane, odnosno kao no ti neizvedene prama propisima.

(Omissis.)

Iz financijske prakse

Porezno opotražno povjerenstvo dužno je ustanoviti dohodak one godine mira, koja godina služi temeljem sravnjivanju radi odmjere poreza na ratne dobitke, i onda ako porezna stranka nije dala brojevne valovnice.

(Osuda upravnog sudišta broj 21.140.—1917.)

Obrazloženje.

Zastupnik tužitelja glede poreza na ratne dobitke predao je 20. ožujka 1917. kr. financ. ravnateljstvu valovnicu, da se dohodak stranke u godinama 1914., 1915. i 1916. — naprama dohotku iz god. 1913. — nije povećao, jer se niti vrela dohotka niti njihova unosnost nije promijenila, a u molbi na poziv financ. ravnateljstva predanoj 27. rujna 1917. izjavio je, da je stranka umrla. da zatražene podatke za kratko vrijeme ne može nabaviti te zato za podnesenje dokaza moli odgodu od 30 dana.

Prema neprijepornom stanju stvari. zastupnik stranke je propisnu valovnicu i privite isprave kao dokaze prilikom rasprave podnio; no povjerenstve ovu valovnicu nije rasuđivalo, nego je pozivno na točku 5. § 16. M. N. broj 145.000—1916. dohodak godine 1913. ustanovilo sa 10.000 kruna i prema tome je proračunalo porez na ratne dobitke za godine 1914—1916.

Prema § 25. zak. čl. XXIX.: 1916., ako porezovnik od njega po §§ 18. i 19. zahtijevane podatke ne pruži ili ako ih pruži, ali ne propisnim načinom, te ako povodom toga na njega upravljenom pozivu, da odnosni nedostatak nadopuni u određenom mu zabašnom roku ne udovolji, imade platiti u ime nameta 10—25% od one svote, koja mu se tokom raspisnog postupka odmjeri.

Iz ovog naređenja zakona logično slijedi, da je posljedica propusta valovanja — osim onoga, da se kod ustanovljenja dohotka ne odbijaju neke inače odbitne stavke — samo raspis (odmjera) poreznog nameta. Ovo je sankcija zakonska. a ne to, da se imade predmnijevati dohodak godine 1913. sa 10.000 kruna. Proizlazi to i iz § 9. citiranog zakona, koji određuje, da se samo u tom slučaju ima uzeti dohodak sa 10.000 kruna, ako je dohodak god. 1913. odnosno prosjek godina 1911.—1913. manji od 10.000 kruna, odnosno ako nema nikakvog dohotka.

Točka 5. po opotražnom povjerenstvu citiranog provedbenog naputka ne želi postaviti sa zakonom protivno naređenje, jer kako iz teksta ove točke kao i iz teksta § 20. proizlazi, da je ovo naređenje zapravo samo administrativna uputa zastupniku erara glede načina i

Digitized by Google

izračunanja, koja ipak ne obustavlja pravo i dužnost opotražnog povjerenstva, da dohodak godine 1913. ustanovi prema podacima, koji mu stoje na raspoloženju ili koje može i samo nabaviti.

Nema mjesta postavljanju predmnjeve (praesumptio) tamo, gdje su podastrta dokazala, te u smislu § 9., na što upućuje i točka 1. §-a 16. M. N. — proračunanje dohotka godine 1913. sa gledišta odmjere poreza na ratne dobitke, imade se po onim istim temeljnim principima i postupcima ustanoviti, po kojima se u smislu postojećih zakona i propisa ustanovljuje dohodak služeći za odmjeru dohodarine.

Protivpropisan je bio dakle inkriminirani postupak opotražnog povjerenstva, što nije prigodom rasprave podastrte dokaze uzelo u pretres, te što je dohodak g. 1913. ustanovilo na temelju predmnjeve.

Kako je valovnica zajedno sa dopunjujućim dokazima predata, a njeno rasuđivanje od strane opotražnog povjerenstva ne može se obići, kako dakle prema tomu zaključak opotražnog povjerenstva nije zgodan za reviziju:

trebalo je u smislu naredbenog dijela odlučiti.

Priopćio P—r.

KNJIŽEVNOST.

Predavanja dra. Aleksandra Egersdorfera o Pandektama. Drugi svezak, obvezno pravo, str. VI. i 318, Zagreb 1916. Treći svezak, obiteljsko i nasljedno pravo, str. I i 368. Zagreb 1917.

(Svršetak.)

U pitanju realnih kontrakata i njihovog prelaza u konsensualitet imade pisac svakako pravo, kad imenovane i neimenovane kontrakte hoće da svrsti pod jedan klobuk. Jer oni su uistinu jednake prirode ako i jesu inominatni kontrakti u rimskom pravu tek razmjerno kasno (Labeo) stekli utuživost. Oboje su realni kontrakti, kod obiju čini unaprijed obavljena činidba s jedne strane causam civilem. Ali dašto, konstrukcija realnih kontrakata u modernom pravu kao konsensualnih ima svoju slabu stranu. To se vidi kod pisca navlastito u onome, što veli o imenovanim pogodbama: one su konsensualne, ali ipak po njima nema tražbine, dok ne uslijedi predaja stvari. Jeli tu uistinu načelo konsensualiteta došlo do pobjede? Uza sve to, da i ovdje stajalište konsensualiteta imade odličnih zastupnika, čini mi se, da je bez nasilja na juristićkoj logici teško tude izgraditi konsensualitet. Pogodba je kao konsensualna tvrda, ali . . . ali ipak ne rađa tužbe, dok nije intervenirala res — dok nije s jedne strane činidba učinjena. Gdjegod se radi o obvezi, koja ima sastojati u p o v r a t k u neke stvari in genere ili specie bez modifikacije, ne može ta obveza po zdravoj i prostoj logici nastati nikako drugačije, nego li predajom stvari — dakle res osniva obvezu uz konsens. A jer je to kod sviju imenovanih kontrakata, zato su neimenovani mogli biti ovdje u razvoju napredniji, ili drugim riječima: kod neimenovanih kontrakata bio je razvoj do konsensualiteta moguć, a kod imenovanih nije. Tako je primjerice naš opći građanski zakonik napravio iz mijene

Digitized by Google

(ili promjene) konsensualnu pogodbu (§ 1045). A kako stoji o. g. z. prema imenovanim kontraktima? Deposit je realna pogodba (§ 957: „. . . . Prihvaćeno obećanje, da će tko tuđu stvar, koja još nije predana, uzeti pod svoju skrb, obvezuje istina stranu obećavajuću, a l i t o j o š n i j e o s t a v n a p o g o d b a"). Na sasma jednak način govori zakonik i o posudbi (§ 971.). A kod zajma je to u zakoniku, ako moguće, još jasnije izrečeno. Isp. § 983.: . . . . „Tu pogodbu" (naime zajamsku) „ne valja miješati sa pogodbom, akoprem također obveznom, da će se u buduće dati zajam." Dakle po našem zakoniku valja strogo lučiti pactum de mutuo contrahendo od zajamske pogodbe. Tako su mislili ljudi, koji su bili odgojeni u školi pandektarnoga prava. Istina je, da novi njemački građanski zakonik nije u tom pogledu ni tako dosljedan, ni tako odlučan i jasan. Deposit je u tom zakoniku nesumnjivo realna pogodba, a isto tako i zajam („Wer Geld oder andere vertretbare Sachen als Darlehen e m p f a n g e n h a t, ist verpflichtet" i t. d.). Posudba je u prvoj osnovi bila također realni kontrakt, no druga je osnova bila mišljenja, da riješenje pitanja, ide li ta pogodba u realne ili konsensualne, ne spada ad ora legislatoris, već da naprotiv to pitanje imade riješiti znanost. Stoga se je zakonik u tom pogledu nejasno izrazio, te je po mom mišljenju ostavio to pitanje otvoreno.

A jeli čisti konsensualitet u istinu moguć i poželjan? I jeli rimsko pravo u velike griješilo, tražeći neku formu za obligatornu pogodbu. Najsjajniji dio rimskoga prava možda je baš obvezno pravo. Ono je provalilo veliki put razvitka od starih obveza rimskoga civilnoga prava, kako su normirane u zakoniku XII ploča, pa sve do svjetskog, univerzalnog, nipošto ukočenog, već naprotiv naprednog prometnog prava. Ne smijemo zaboraviti, da je to obvezno pravo bilo kadro zadovoljiti silnome prometu jedne velike, moćne, svjetske imperije. Zato i rimsko obvezno pravo stoji tako blizu našem shvaćanju.

Istina je, da je rimska obligatorna pogodba vezana na neke forme. No te forme u razvitom rimskom pravu nisu bile ni odveć tegotne ni pretjerane. Nema dvojbe, forma ne smije gospodovati, ona ne smije biti tegotna. Ali prevelika neformalnost pogodbe krije u sebi velikih pogibelji, kraj kojih je moći lasno nastradati u prometnom životu. Rimljani držali su se načela, da treba markantna granica, kod koje prestaje pogađanje, već naprotiv nastaje pogodba. Takovo je načelo izražaj vrlo velike mudrosti, plod specifične snage narodnoga rimskoga pravničkoga duha, pa je pitanje, ne bismo li i mi danas u modernim pravima morali tome načelu posvetiti veću pažnju, umjesto da naprosto pjevamo hvalospjeve konsensualitetu. U ostalom s čistim konsensualitetom pravni poredak nije nikada izlazio, niti će ikada izlaziti, pa zato i najmoderniji pravni razvitak stvara i opeta formalne obveze.

Kao što općenito kod Pandekata najviše zanima prva knjiga, tako je to i kod piščevih Pandekata. Najmanje zanimanja pokazuje se za obiteljsko i nasljedno pravo, pa su zato i monografičke obradbe tih materija razmjerno rijetke. Svakako imadu najmanje privlačivosti; jamačno zbog velikih modifikacija, koje je pravni razvoj proizveo na tim materijama, koje na neki način propadnu između rimskog i mo-

Digitized by Google

dernog prava. Da se dakle ukratko osvrnemo na obiteljsko i nasljedno pravo u piščevim Pandektama.

U obiteljskom pravu imade pisac svojih osebina. Mnoge su od njih posljedica njegovog sustava i položaja, kojega obiteljsko pravo kao primijenjeno imovinsko pravo u njem zauzima. To vidimo kod braka, zaruka i t. d. Tako primjerice izlučuje pisac iz svog prikazivanja načine, kako se osniva i kako prestaje ženidbeni vez. Čini to isto primjerice i Windscheid, pa ako isporedimo paragrafe u jednoj i drugoj knjizi, naići ćemo na priličan izvanjski sklad. Ali načelno je između obiju pisaca razlika, a ta razlika izvire iz raznolikosti sustava. Jer Windscheid izlučuje načine osnutka i prestanka ženidbenog veza na prosto s razloga, što po općem pravu u toj materiji nisu više odlučna načela rimskoga prava, već načela državnih zakona i kanonskog prava. Pisac pako ne raspravlja tih materija zato, jer mu prema njegovom sustavu ne spadaju u privatno, već u javno (upravno il crkveno) pravo. Razlog u pisca dakle leži dublje, naime u sustavu Slično je kod zaruka i nekih drugih materija. Konačno bih spomenuo da kod očinske vlasti i njenih posljedica osobnih i imovinskih pisac mjestimice ide predaleko, te se stavlja na odveć moderno stajalište.

U nasljednom pravu mogli bismo zabaviti nekim malenkostima. Tako primjerice, da raspravljanje o univerzalnoj i singularnoj sukcesiji bolje pristaje u opći dio, pa da piščevo prikazivanje na tome mjestu (§ 287.) nije možda najshodnije i da može konfundirati. Nadalje mislim, da iz piščevog prikazivanja ne će biti jasno, zašto u rimskom pravu vrijedi pravilo: nemo pro parte testatus. Zatim mi se čini, da je pisac nužno nasljedno pravo razložio odviše na kratko, pa da je u toj materiji osobito osvrt na historijski razvoj u rimskom pravu nuždan, i da je bez toga ta materija jedva razumljiva. Istina je ali s druge strane, da bi se poznavanje tog historičkog razvitka moglo kao poznato pretpostavljati, budući da se prije pandekata moraju proučiti institucije. — Pitanje o pustoj ostavštini (hereditatis iacens) morao je pisac dosljedno svojoj teoriji o juristočkoj osobi riješiti u prilog bezosobnih prava. — Istaknuti nam je piščeve pomne račune primjerice kod nasljednih djelova, kod substitucije, kod kolacije, a navlastito kod falcidijske kvarte, koji računi mnogo doprinose za samo shvaćanje materije.

Kod univerzalnog fideikomisa polazi pisac i opeta posebnim putem. O čemu se radi? U istinu o pravilu: semel heres, semper heres. Tko je jednom nasljednik, ne može više izgubiti taj kvalitet. Nasljednik baštini neposredno od ostavitelja. Stoga se nasljedstvo može samo jedan jedini put zbiti između ostavitelja i njegovog nasljednika. Kad nasljednik steće nasljedstvo, stapa se imovina nasljednikova sa ostavinskom imovinom u novu cjelinu — nastaje nova imovina, a stare su iščeznule. Što se dakle zbiva kod nasljedstva? Nasljednik stiče ostavinu, stiče potpuno gospodstvo nad njom. A stiče ju neposredno od ostavitelja. Nasljednik dakle imade potpuno gospodstvo nad ostavinom, a u to gospodstvo ulazi kao neposredni sljednik ostavitelja. Dva su dakle obilježja nasljednika: potpuno gospodstvo i neposredno sticanje od ostavitelja. Gdje fali jedno ili drugo, tamo nema nasljedstva. Zato je i primjerice konstrukcija prazne ostavine kao

Digitized by Google

jurističke osobe teška i gotovo nemoguća, jer bi se ta osoba utisnula među nasljednika i ostavitelja, pa tako prekinula neposrednu vezu između jednoga i drugoga. Kad su se pojavili fideikomisi, imali su oni prirodu zapisa, pa i onda, kad je čitava ostavina postala predmetom zapisa. Tu se dakako moramo pitati, što je s nasljedstvom. Hoćemo li da dosljedno primijenimo gore istaknuta načela, morali bismo doći do rezultata, da tu nema nasljedstva. Fiducijar naime nema potpuno gospodstvo, a fideikomisar nije neposredni sljednik ostaviteljev. Tu su rimski pravnici stvorili jednu konstrukciju, koja je bar donekle uščuvala obilježja nasljedstva, no ipak omogućila univerzalni fideikomis.

Fiducijar postaje nasljednik, āli imade dužnost, i to samo obligatornu dužnost, da ostavinu reatituira fideikomisaru; fideikomisar naprotiv nije nasljednik, on dobiva samo ulogu nasljednika, on je samo heredis loco, jer ne stiće neposredno od ostavitelja. Univerzalni fideikomis je zapis ostavine (ili alikvotnog dijela), a načelo semel heres, semper heres ostalo bi sačuvano. Ovladalo mišljenje drži, da je i po općem pravu univerzalni fideikomis zapis. Pisac se tu odaljuje od ovladalog mišljenja, kojemu da je samo svrha, da spasi zasadu: semel heres, semper heres. To je istina, da se time spašava ta zasada, ali je u drugom redu istina i to, da se radi tude o jednoj temeljnoj zasadi, kako proizlazi iz onoga, što smo gore spomenuli. Pisac pako protiv ovladalog mišljenja drži, da je već i u općem pravu ta zasada napuštena, te da je fiducijar u istinu stekao položaj nasljednika. Konačno je po piščevom mišljenju nastao odatle institut baštinske zamjene. A da ovdje potanko ne prikažem piščeve izvode, moram reći, da su piščevi razlozi svakako dobri, ali mu se ipak ne bih mogao pridružiti prema onome, što sam gore istaknuo.

U početku referata o piščevim pandektama istaknuo sam, kako je pisac citate iz vrela per extensum uvrstio u bilješke. Podjedno spomenuo sam, da bi se iz registra tih citata na koncu djela viđelo, kako su citirana sva najvažnija mjesta iz korpusa. Žalim, da pisac nije svome djelu dodao takav registar, koji bi svakako knjizi uvećao vrijednost. Konačno moram požaliti, da pisac nije već prije predao štampi svoja predavanja, čim su zadobila stalnu formu i sadržaj. Što smo općenito rekli o piščevoj knjizi, kod toga ostajemo u cijelosti i nakon publikacije zadnjeg sveska. Andrassy.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Knjige za god. 1917. raspačavat će se za kratko vrijeme. Prilike oko štampanja nijesu dopustile, da izdanja za prošlu godinu budu prije dogotovljena. Upozoruju se svi, napose zavodske knjižnice, koji žele nabaviti ta izdanja uz uvjete oglašene u novinama, da to Akademiji što prije dojave, jer će izdanja, čim bude raspačavanje dovršeno, biti skuplja.

Digitized by Google

Rješidbe kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice kao vrhovnog sudišta u građansko-pravnim predmetima. Sabrao i uredio dr. Ernesto Čimić, vijećnički tajnik kr. stola sedmorice. Svezak II. (Rješidbe br. 726–1260). Cijena 15 K 60 fil.

Revni tajnik našega društva g. dr. Čimić uredio je i izdao evo već drugu svesku građanskih rješidbi, i to uglavnom na osnovi materijala sakupljenoga do konca g. 1914. popunivši ga jošte plenarnim rješidbama izdanim do konca g. 1916. i nekim naknadnim rješidbama redovnih senata kr. stola sedmorice.

Rješidbe su svrstane po sistemu prve sveske ovako: opći građ. zakon: 726—839. pa 1229. 1235. 1244. 1248. 1250. 1259 i 1260; trg. zakon: 840–849. pa 1247, 1239 i 1240; mjenični zakon: 895 do 922; zakon o pobijanju: 923—929 i 1246; zadružni zakon: 930 do 949 i 1234 i 1245; zakon o zemlj. zajednicama: 950—953. pa 1231. 1236 i 1242; stečajni zakon: 954—962; zakon o sudačkoj vlasti: 963. 964, 1238 i 1241; građ. sudovnik 965—998. pa 1227. 1231. 1232. 1234. 1241. 1244 i 1247; građ. parb. postupnik: 999—1141. pa 1228, 1240. 1251—1257; obrtni zakon: 1142 i 1143; postupak u trgovačkim predmetima 1144; mjenični postupak: 1145—1153; mališni postupak: 1154—1157; postupak u slučajevima smetana posjeda: 1158. 1233. 1249; gruntovni red: 1159—1184. pa 1239 i 1258; mandatni postupak: 1185 i 1186; postupak u uporabnim predmetima: 1187—1194; odvjetnički red: 1195—1207; bilježnički red: 1208 do 1211; izvlazbeni postupak 1212—1215; izvanparbeni postupak: 1216 do 1226. 1232 i 1243. Na koncu su dodane rješidbe, koje se odnose na dosadašnji izborni zakon od 28. svibnja 1910. Za vanredno lako snalaženje u zbirci služe vrlo pomnjivo izrađena kazala i to sistematsko, zakonsko i abecedno, pa kronološki popis rješidbi.

Rješidbe su, dašto, donesene u izvornom tekstu, ali g. izdavač ih je priopćio fonetskim pravopisom i prema modernoj gramatici hrvatskoga jezika, pače vidi se, koliko se trsio da izbaci najgrdnije jezične nakaze, a kako dobro poznam ljubav njegovu za naš narodni jezik, mogu mirne duše ustvrditi, da bi on bio postupao još kud i kamo energičnije, kad se ne bi morao uklanjati prigovoru, kao da dira u autentičnost teksta. Nadam se, da će mi o Preradovoj stogodišnjici svi ljubitelji narodnog jezika povladiti, ako g. izdavaču od svega srca zahvalim za patriotski rad oko čišćenja i dotjerivanja službenog stila.

Po sebi se razumije, da se ne ću pustiti u ocjenjivanje samih rješidbi, jer nisam za to nimalo kompetentan, ali ne mogu propustiti da ne spomenem, kako na prvi pogled izbija očita razlika naspram rješidbama njemačkoga carevinskog suda, koje su po svojem literarnom aparatu često prava naučna remek-djela: tu se u razlozima osude poerpe čitava zakonska građa, kao što su zapisnici komisija, anketa, obrazloženje, parlamentarne rasprave, pa čitava stručna literatura do najnovijeg vremena u komentarima, sistematskim djelima, monografijama, izvještajima stručnih udruženja i t. d., a onda se sav taj materijal kritički istraži i sva protivna mišljenja pobiju. Pa i sam onaj glasoviti članak I. švicarskog građanskoga zakonika upućuje

Digitized by Google

suca, neka se povodi za prokušanom naukom i predajom, kad ima poput zakonodavca da stvori pravno pravilo za slučaj, ako se iz zakona ne može izvaditi pravilo, pa nema ni pravila običajnog prava.

S druge strane i za svakog teoretika od najveće je znatnosti izučavanje sudskih rješidbi pogotovu u današnje vrijeme nepreglednih metodologijskih rasprava o biti i o značenju sudskog djelovanja, pa o odnosu suca prema zakonu. Za praktičnog pravnika pak sudske su rješidbe ono pravo, koje djeluje u životu, dok je zakon pravo, koje tek ima da vrijedi.

Ako još spomenem, da je tisak čitak, a oprema ukusna, mislim, da mogu sa svake strane najtoplije preporučiti ovu zbirku.

Tkogod se bude zbirkom služio, vidjet će, koliko savjesna, mukotrpna, pa i nesebična rada krije u sebi uređivanje i izdavanje takove prikladne zbirke kao ova što je. Zato g. sakupljača ide svaka hvala. Stim više treba požaliti, što je odlučio prestati s daljim izdavanjem zbirke zbog poteškoća, s kojima je to izdavanje skopčano. Mislim, da bi bila neminovna dužnost nadležnih činilaca, a i našega Pravničkog društva, da se vrlo zaslužnom i vrsnom sabiraču omogući daljnje izdavanje ove zbirke.

Prof. Ladislav Polić.

Dr. Šilović: Predavanja o kaznenom pravu.

Eppur si muove! Dakle ipak jednoć začinje da se rađa i hrvatska pravnička literatura, koja u drugih nacija tvori već cijele knjižnice. Snažne joj se konture počinju zamjećivati. Dva odlična sveučilišna profesora, učenjaka lijepa glasa i u stranom svijetu izišli su u posljednje doba pred nas sa djelima iz svoje struke — dr. Egersdorfer i sada evo dr. Šilović. Važan je to momenat za našu kulturu, jer na ovaki način nesamo da se ona afirmira i pred inostranstvom, nego se time pruža i zamjerno mjerilo za nju samu.

Bez obzira na ovu općenu važnost pojave djela dra Šilovića, pripada mu i inače odličan položaj u stručnoj literaturi, jer će njime da se u znanosti i praksi ispuni jedan golemi hijat odnosno pripomoći će konsolidaciji prilika na polju kaznenoga sudovanja.

Evo u čemu je stvar!

Iako ni na jednom polju prava ne izbija odnos pojedinca prema državnoj vlasti tako živo kao upravo kod kaznenog prava, to se ipak u stručnim krugovima zvaničnih sudaca, a ne manje i odvjetnika, gleda na kriminal i kriminaliste s izvjesnim prijezirom, smatrajući ih prosto nekom quantité négligeable. Glavno je civil. To je jedna vrlo žalosna pojava. Ta uzmimo samo, što je predmet kaznenog, a što građanskog sudovanja? O konkretnom kriminalnom procesu ovisi čast, poštenje, sloboda, a po gdjekad i sam život pojedinca. Na polju građanskog sudovanja igra ulogu pretežito samo novac, manji ili veći materijalni interes. Ali bez obzira na ovu činjenicu pušta se, da u kriminalu rade početnici, stručni i životni novajlije. Na polju pak

Digitized by Google

građanskog sudovanja n. pr. bagatel (nomen-omen) mora biti stariji i iskusniji sudac, mora čak da dobije i specijalni votum. Bit će, da na ovo stanovište zavodi to, što su socijalni odnosi individua općenito više opredijeljeni privatnim no kaznenim pravom, kako dobro veli Frank. No s ovim tradicijama moralo bi se i u nas da prekine! Ovakim pak djelima, kao što je ono dra Šilovića, diže se u stručnom svijetu prestige kriminalu. Suviše dobiva njima cijela neizmjerna teorija moderne nauke kaz. prava svoju valutu i u nas, jer do sada je cjelokupna ta teorija ležala u većini slučajeva bez vrijednosti, budući sadržana u nepristupačnom francuskom, talijanskom, a ne manje i njemačkom jeziku. Ako je neko i vješt njemačkom saobraćajnom jeziku, to ni izdaleka ne dotječe za potpuno razumijevanje stručne literature i njena jezika. Poznato je, kako je naša pravnička terminologija nepotpuna i netočna, a napram njoj stoji do u najmanje tančine izgrađena terminologija drugih kulturnih naroda. Kod čitanja dakle inojezičnih djela nastaje borba sa stručnim terminima, kojima manjka ekvivalenat u nas. Ta borba ozlovolji mnogog i on ostavlja započeti studij, a ostali ga se s istog razloga i ne laćaju. Posljedica toga je upravo katastrofalna. Malo tko se brine za nove ideje, za modernu teoriju i nitko ne nastoji, da ih primjeni kod sudovanja. To se isto dešava i sa načelnim rješidbama, recimo, bečke kasacije, koje ne smije ni jedan sudac bez valjana razloga da mimoiđe, ma da ga ove i ne obvezuju, kako veli Glaser. Ukratko rečeno, karakteristikom je našeg kaznenog sudovanja, da skoro u svakom kriminalnom procesu, gdje se rodi koje sporno pitanje, nastaju nove i samozvane misli i ideje, bez svake stručne podloge, a koje vremenski i mjesno variraju. Manjka naprosto svako jedinstvo u primjenjivanju apstraktnih normi na konkretne slučajeve. Ovaki pak radovi, košto je djelo dra. Šilovića, mogu da doskoče tim zlima. Zvanični će naime organi, koje dužnost veže o kazneno sudovanje, biti čitanjem ovakih djela na materinjem jeziku potegnuti u okrug znanosti, u svijet ustaljenih principa, potaknuti na studij. Time će s jedne strane biti sve podignuto na neki viši niveau, a s druge strane ovako općenito djelo uzrokovat će i jedinstveniju praksu. To je naše uvjerenje, a to je valjada i intencija autora.

Prije no što prijeđemo s ovog općenitog razmatranja na samo djelo, valja da u najzbijenijoj formi prikažemo individualitet autora, da sa par skromnih riječi prikažemo jedan znanstveni život bogat radom i uspjehom. Dr. Silović je to svojim intenzivnim radom na polju nauke, kaznenog zakonodavstva i socijalne skrbi zaista i zaslužio. Pri svemu ovom ne valja zaboraviti i to, da je on prvi udario temelje sistematskom i intenzivnom studiju nauke kaznenog prava na našem univerzitetu.

Dr. Silović reprezentira u naučnom svijetu sretan spoj duge i omašne prakse sa suverenim svladavanjem današnjeg stanja teorije i njene historijske evolucije. To je i zanj i za općenitost važno, a to je i ono pokretno pero, koje tjera tog mirnog apstraktnog naučenjaka na polje praktičnog života, na polje zakonodavstva i socijalne skrbi. O tom njegovom radu bit će docnije govora, a u prvom redu valja ga osvijetliti na polju znanstvena rada.

Digitized by Google

Cijela vrijednost pojave jednog naučenjaka leži u njegovim mislima, nazorima i načelima. U tom pravcu ne pokazuje dr. Šilović upravo nikakve elastičnosti. Načelna njegova stanovišta nisu za njega nešto tuđe, stečeno kompromisom sa protivničkim stanovištem, već izviru iz dubine njegova individua, postajući tako i ostajući dijelom njega samoga. Time postaje njegova ideologija vjeran odraz kraških pećina rodnog mu primorskog kraja. Samo ono, što je njegov mentalitet kadar apsorbirati, to postaje i može postati u njega načelom, kompromisa ne poznaje. U tom naš odnosu dr. Šilović najbolje sam sa sobom upoznaje u svojem djelu u odlučnim momentima.

Tako primjerice za dra. Šilovića ne postoji ni jedan odnos, koji bi mogao stajati izvan dohvata norma kaz. zakona. Sve u ljudskom životu i stoji i mora stajati unutar žičanih zapreka zakonskih propisa, pa makar evolucija čovječanstva i davno preleti čestokrat vrlo zastarjele i jednostrane zakone. Zakon jest i mora da bude izvor svega u državnom životu. Tako veli dr. Šilović (pag. 65) za analogiju, da bez nje ne bismo mogli u kazn. pravu izići, jer samo pomoću njenom možemo postati gospodarom onih odnosa, koji nisu normirani u kazn. zakonu. To svoje stanovište on konsekventno provodi i pertraktirajući razloge, koji isključuju protivupravnost ponašanja. Naime kod pitanja o ozljedama izvedenim u vršenju liječničkoga zvanja, veli on (pag. 63) za liječnički zahvat, da nije pravno indiferentan, „jer je to nemoguće, ništa se ne nalazi im rechtsleeren Raum". U tom pravcu dr. Šilović ne pozna kompromisa sa protivničkim stanovištem Stoossovim i svoga zvaničnoga druga prof. dra Milera.

Drugi momenat, gdje pregnantno izbija individualitet dra Šilovića, jest pitanje slobode volje. On je indeterminista i u tome se odrazuju svi uplivi nabožnog načina odgoja primorske djece. U tom pogledu se kod njega obistinila u cijelosti ona Wolfova zasada o bezuspješnosti borbe protiv predrasuda usisanih majčinom mlijekom. Iako dr. Šilović ne može da izvede svoje indeterminističko stanovište do krajnih konsekvenca i ako on ne može da obeskrijepi stanovište determinista, on ostaje ukočeno kod onog, što je njegov mentalitet apsorbirao i apsorbirati mogao. Pri tom on nesamo da odbija svaki kompromis sa protivničkim stanovištem, već ne nalazi ni riječi, kojim bi dopustio bar približnu mogućnost i protivnom stanovištu. U tom obziru je dr. Šilović kao i Birkmayer diamentralna kontrapozicija jednog v. Liszta ili jednog v. Hippela, koji je tako toplim riječima našao put sporazumu između ličnog stanovišta i onog Frank-Lisztovog u obziru teorije volje i teorije predstave u nauci o dolusu (v. Hippel: Die Grenze vom Vorsatz und Fahrlässigket). Ali imade upravo u ovom odnosu neka izvjesna kontroverza između naučenjačkog stanovišta dra Šilovića i njegova praktična rada kao kriminalnoga sociologa na polju zakonodavstva i socijalne skrbi. U svojem djelu (pag. 99) veli: „Mi, koji smo indeterministe ili pristalice slobodne volje, mi osnivamo krivnju čovjeka u moći njegovoj, kad se je odlučio na kažnjivo djelo, da je bio kadar odlučiti se i protivno, da je on kadar, da ima snagu, da podigne do odluke one motive, koje hoće bez obzira na to, kolika je jakost tih motiva." Dakle naprosto antropocentričko stanovište. Pa ipak je njegova djelatnost kao krimi-

Digitized by Google

nalnog sociologa uperena na to, da stvori što više instituciju i instituta, koji imadu determinirati pojedinca, da ne zabrazdi na negativni put delikta. Stvara za zapuštene i stradajuće takav „milieu social", da po mogućnosti ne bi mogao uzrokovati pojavâ delikta. Time praktično provodi načelo deterministe v. Liszta, da je zločin socijalna pojava, bolje rečeno, produkat društvenih odnosa, koji okružuju počinitelja, odnosno približuje se Löfflerovoj konstrukciji „des sozialen Schädlings".

Bez obzira na ovo sve u istaknutoj osnovnoj crti dra. Šilovića kao naučenjaka ima nešto vrlo simpatična, a to je njegova čvrstoća značaja i dosljednost, kojom on ustraje uz svoje postavljene si principe i provodi ih. Ovo ga svojstvo kvalificira kao vanredna pedogoga. Simpatična je nadalje i ona njegova iskrena i gorljiva vjera u nemogućnost protivničkoga stanovišta, koja je često mnogo jača od njegovih argumenata za sopstveno stanovište.

Logično ovoj njegovoj ideologiji odgovara i njegova frazeologija pa metodika. Prva je autoritativna, a potonja autokratična. Metoda njegova često tako osvaja početnika, da se ovaj mora zapitati, pa kako se moglo uopće i poroditi protivno stanovište? Često puta opet dr. Šilović sasma prelazi preko argumenata protivničkih stanovišta, te tek jednom ciglom rečenicom konstatira i njihovu ekzistentnost u svijetu teorije.

Sve o sve uzevši dr. Šilović je odličan učitelj nauke kaznenoga prava.

Ono što nam možda manjka u dra. Šilovića kao učitelja i naučenjaka, nalazimo u izdašnoj mjeri u njegovom radu na polju zakonodavstva i socijalne skrbi. Njegova djelatnost u oba pravca dokazuje, koliko se on briga za budućnost, koliko on duboko prozire u život i potrebu svoga naroda za sada i u buduće. Jedno je samo vječna šteta, da je njegov rad na polju kaznenoga zakonodavstva ostao a mnogom odnosu bez željena i nadana efekta, a to zato, jer je vezan o fosilni skelet našeg kaznenog zakona. Još ni jedan cijep nije uspio na starom gnjilom panju.

Od ovakog muža, košto je dr. Šilović, može i mora narod zahtijevati, da mu donese jedan motivirani projekat modernog kaznenog zakona. Predradnje tome nalazimo u obilnom njegovom literarnom radu kod kuće i u redovima „Međunarodne kriminalističke udruge", a ovamo se vrsta i njegovo najnovije djelo.

Svoja „Predavanja" namijenio je, kako iz pripomenka proizlazi, dr. Šilović naučnoj svrsi i prikazao ih svojim slušačima. Bez obzira na istaknutu vrijednost tog djela i u praktičnom svijetu reći ćemo koju, usvajajući stanovište autora o tom djelu posmatrajući ga kao udžbenik.

Po zamisli autora ima njegovo djelo da bude „živa riječ učitelja", kojom hoće da oživi, protumači i u neku ruku modernizira udžbenik dra. Janke, koji je autor preveo i djelomice preradio. No ta „živa riječ" nije ni izdaleka onako živa, kako bi se očekivalo, jer je vezana o sam udžbenik, od kojeg se autor ne može da odkine. Ta uočimo samo činjenicu, da autor na strani 46, 71, 137, 160, 221,

Digitized by Google

232, 281, 283, 284 i 288 svojih „Predavanja" donosi samo naslove §-a, a inače upućuje čitaoca na izvode spomenuta udžbenika. Protivna metoda bila bi poželjna, jer je zaista prijeka potreba, da se već jednom emancipiramo od djela, koje prijevodom i djelomičnom preradbom reprezentira jednu slitinu na indeterminističkoj i determinističkoj osnovci izgrađena kaznenog prava. Ali imade nešto, što je dru Šiloviću u njegovim „Predavanjima" potpuno uspjelo, a to je metoda zorne obuke. U momentima teško shvatljivih partija upotrebljuje autor primjere ili ad hoc iskonstruirane ili uistinu se zbivše i na taj način nastoji rukopipateljnim učiniti ono, što bi se teorijskom konstrukcijom teško dalo protumačiti. Po našem skromnom mnijenju ipak nijesu svi primjeri najsretnijom rukom izabrani, kao napose slučaj sa Vilimom Tellom (pag. 152). Jedno je apsolutna činjenica, da će autoru ovom metodom uspjeti mjestimice vrlo mračnu i zakučastu teoriju učiniti svakom pristupačnom odnosno svakako pristupačnijom, nego što je to u Jankinom udžbeniku, koji na ovaj način dobiva života i mrtvo se slovo zaista ispoljuje u „živu riječ".

Razmatrajući ovo djelo sa stanovišta njegove učevne vrijednosti, moramo konstatovati dvije zadaće škole u životu: da probudi volju za rad i da probudi osjećaj potrebe kriticizma. Da nije uspjelo autoru njegovim djelom u cijelosti udovoljiti prvoj zadaći, leži razlog u tom, što se „Predavanja" amalgamiraju na Jankin udžbenik i recipiraju njegovu sistematiku.

Dr. Šilović naime u svom djelu na prvom mjestu raspravlja pojam kazni i kroz dvadeset prvih stranica razvija teorije kaznenog prava t. j. raspravlja o biću kazni. Ovaj sistem je s tri razloga negativan.

Ovaj Jankin sistem je tip neelastičnog germanskog docviranja, no ta teška metoda ne odgovara mentalitetu našega naroda i zato mora da djeluje na početnika poništujući,oduzima mu volju za daljnje dobrovoljno prodiranje u nauku kaznenog prava: zato je u prvom redu negativan. Tu moramo da se sjetimo laganog načina rukovanja sa teškim materijama po romanskoj metodi (u nas Nodilo i Krišković). Uzmimo samo Garraudov Précis de droit criminel. Ovaj začinje svoj ogromni udžbenik raspravom o objektu kaznenog prava i pritom se zadovoljava pukom konstatacijom „l'exercice du droit social de punir", a da ne traži razloge tom društvenom pravu na kazan. Tek na pag. 215 dolazi Garraud do definicije kazni i tu je samo nabacuje bez svakog dubokog teoretiziranja.

Negativan je ovaj sistem nadalje i zato, jer je nelogičan. Slušač još ni ne zna tko, kada i kako dolazi do toga, da bude po državnoj vlasti kažnjen, a već mu se govori o kazni. Ta nije kazan premisa kaznenom pravu, već zločin i zločinac. Ovakim sistemom pravi se filius ante patrem i potom je sistem nelogičan.

Negativan je napokon ovaj sistem i zato, jer ničemu ne vodi. Kad bi barem sve te teorije vodile do spoznanja istine, do razjašnjenja bića kazni, ni po jada. Ali sam Binding veli za sve te teorije, da svaka od njih doduše sadrži u sebi po iskricu vječne istine, koju hoće da pogodi, a da ju ipak ni jedna ne pogađa. Kad je to tako, čemu onda ono sterilno traženje kvadrature kružnice?!

Digitized by Google

Ipak moramo u ovom odnosu konstatirati u „Predavanjima“ dra Šilovića jedan novum naprama Jankinom udžbeniku, a to je teorija osvete. Od svih teorija to je jedina, koja imade historijskog temelja u nas, u zemlji tradicija krvne osvete. Nju je prvi u našoj pravnoj literaturi obradio Milan Rojc (Mjesečnik 1894. i 1899.). Šteta je samo, da dr. Šilović nije kod spominjanja te teorije učinio i kratki aperçu na hrvatsko historijsko kazneno pravo u tom zanimljivom pravcu.

I ako dakle poradi istaknutih razloga nije uspjelo dru. Šiloviću posvema udovoljiti zadaći, da probudi i potakne ljubav za prodiranje u zanimljivu nauku kaznenoga prava, to mu je sasvim uspjelo probuditi osjećaj potrebe kriticizma. Tu visoku zadaću uspjelo mu je prvo na taj način postići, što se — protivno dru. Janki — emancipirao od toga, da bude komentator lih teorije postojećeg kaznenog zakona, nadalje za to, što je odrešito upro prstom na upravo grdne manjkavosti našeg kaznenog zakona i napokon zato, što je primijenio komparativnu metodu i nastojao unijeti u svoje djelo pogdješto iz ogromnog i šarolikog materijala kriminalistike, tog prijeko nužnog nadopuniteljnog vrela kaznenopravne doktrine.

Svrsishodno je, kad dr. Šilović na strani 26 et sq. prikazuje polje „negativna rada“ državljana i prikazuje cijelu plejadu antiekonomskih delinkvenata u užem smislu riječi. Tim se otvara početniku nov pogled na „opću pogibeljnost“ i ne će ovu tražiti samo u zločincu, do kojeg bi stanovišta došao metodom dra. Janke.

Od velika je zamašaja za nauku, kad dr. Šilović onako lijepo u svom djelu (pag. 126) crta slučaj subjektivno nepravedne osude i upozoruje na svu katastrofu takih pojava. Tim načinom on energično upozoruje na manjkavosti našeg kaznenog zakona, koji podaje mogućnost cijelog niza takih osuda.

Sve je to dobro, lijepo i svrsishodno, jer u početniku budi nove vidike, upozoruje ga na manjkavosti zakona, pobuđuje na kriticiram, koji je otac stvaranju.

Šteta je samo, da nije dr. Šilović u svoje djelo unio više toga iz kriminalistike. Istina, da to ne pripada sistematski u opći dio kaznenog prava, ali je u nas nužno činiti iznimku, jer je naša stručna literatura nikakva. Garraud je to primjerice u svom udžbeniku uspješno proveo.

Reasumirajući reći ćemo: djelo je dobro, ono ispunjava jedan hijat u našoj stručnoj literaturi. Davno se osjećala potreba ovako valjanog djela i pod ugodnim dojmom njegove pojave pročitasmo ga, što no riječ, na dušak, te nam zato i ne bijaše moguće iznijeti drugo, nego samo lične impresije. Uostalom drugo što i ne htjedosmo reći, jer zamislismo ove retke kao signal upozorenja cijeloj našoj naciji, da se i u nas može, kad se hoće, a sposobnosti da imademo dosti.

Dr. Zimpermann.

Digitized by Google

VJESNIK.

(† Dr. Nikola pl. Tomašić.) Dne 30. lipnja o. g. preminuo je odličan taj član našega društva. Na život i rad njegov osvrnut ćemo se u budućem broju.

(Sa hrvatskoga sveučilišta.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 13. travnja t. g. županijskog fizika i primarnog liječnika, kr. ug. dvorskog savjetnika dra. Teodora Wikerhausera kao i županijske fizike i primarne liječnike dra. Dragutina viteza Mašeka-Bosnadolskoga i dra. Miroslava pl. Čačkovića-Vrhovinskoga, premilostivo imenovati redovitim javnim profesorima u medicinskom fakultetu sveučilišta Franje Josipa u Zagrebu sa sustavnim berivima, i to dra. Wickerhausera i dra. Čačkovića za kirurgiju, a dra. Mašeka za bolesti uha, nosa i grla.

Njegovo ces. i apostolsko kralj. Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 5. travnja t. g. premilostivo imenovati sa sustavnim berivima privatnoga docenta i kustosa mineraloško-petrografskoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu, dra. Frana Tućana, javnim izvanrednim profesorom mineralogije i petrografije na kr. sveučilištu Franje Josipa u Zagrebu.

Njegovo ces. i apostolsko kralj. Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 21. travnja 1918. premilostivo podijeliti profesoru kr. donjogradske gimnazije u Zagrebu i privatnom docentu dru. Stjepanu Gjurašinu, naslov izvanrednoga sveučilišnog profesora.

Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjim rješenjem od 23. veljače t. g. premilostivo dozvoliti, da sveučilište Franje Josipa u Zagrebu smije apostolskog protonotara i kanonika lektora čazmanskoga zbornog kaptola u Varaždinu, Matiju Stepinca, povodom njegova pedesetgodišnjega svećeničkog jubileja i u priznanje osobitih zasluga na polju teologije, promovirati na čast počasnoga doktora teologije te mu uručiti doktorsku diplomu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podijelio je na prijedlog profesorskoga zbora mudroslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu ispitanomu kandidatu srednjoškolskoga učiteljstva, dru. Vjekoslavu Rotkviću, zamoljenu dozvolu predavanja (venia mlegendi) iz filozofije u mudroslovnom fakultetu rečenoga sveučilišta.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je predsjednikom kr. povjerenstva za III. sudstveni teoretički državni ispit dra. Dragutina Čupovića, kr. jav. redovitog sveučilišnog profesora u Zagrebu.

(Previšnja odlikovanja.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 2. ožujka 1918. banskom savjetniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dru. Adolfu pl. Miháliću, u priznanje odličnog i uspješnog službovanja premilostivo podijeliti viteški krst reda Leopoldova uz oprost od pristojbe.

Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 31. ožujka 1918. kr. kotarskom predstojniku, Benku Juhnu, u priznanje odličnog službovanja izvršenog u naročitom namještenju, premilostivo podijeliti viteški krst reda Franje Josipa sa ratnom dekoracijom.

Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 14. svibnja 1918. banskom savjetniku kr. hrv.-slav.-

Digitized by Google

dalm. zemaljske vlade, dru. Teodoru Bošnjaku, u priznanje odličnog i uspješnog službovanja premilostivo podijeliti viteški krst reda Leopoldova uz oprost od pristojbe.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i k. apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udijeliti predsjedniku prizivnog suda, tajnom savjetniku Vjekoslavu pl. Benedetti u Zadru, ratni križ prvoga razreda za civilne zasluge.

Njegovo se c. i k. apostolsko Veličanstvo previšnjim rješenjem od 4. februara premilostivo udostojilo da podijeli namjesništvenom tajniku dru. Emilijanu Slaviku viteški krst reda Franje Josipa sa ratnom dekoracijom.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 30. marta 1918. premilostivo podijeliti u bos.-herceg. zemaljskoj službi odjelnom predstojniku Guidu barunu Prileszkom od Prilesza veliki krst reda Franje Josipa i odjelnom predstojniku Friedrichu pl. Foglar-Deinhardsteinu ratni krst za civilne zasluge I. razreda.

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 30. marta 1918. premilostivo podijeliti predsjedniku zemaljske računarske komore za Bosnu i Hercegovinu tajnom savjetniku dru. Nikoli Mandiću ratni krst za civilne zasluge I. razreda, a financijskom tajniku kod zemaljske računarske komore dru. Franji Grigaru ratni krst za civilne zasluge II. razreda.

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 8. maja na preponizno podneseno izvješće od strane ministra c. i k. kuće i vanjskih poslova kao upravitelja zajedničkog ministarstva financija podijeliti u bos.-herc. odjeljenju zajedničkog ministarstva financija:

odjelnom predstojniku dru. Otu pl. Frangešu od Mitrovice ratni krst za civilne zasluge I. razreda, dvorskom savjetniku dru. Oskaru Szilágyi-u viteški krst Leopoldova reda prosto od pristojbe, dvorskom savjetniku Ivanu Pogorelcu ratni krst za civilne zasluge II. razreda, vladinom savjetniku dru. Božidaru Čeroviću naslov i karakter dvorskog savjetnika prosto od pristojbe, vladinom savjetniku dru. Oskaru Fischlu ratni krst za civilne zasluge, vladinu savjetniku dru. Richardu Molneru i financijskom tajniku Richardu Schättingeru ratni krst za civilne zasluge II. razreda, vladinu podtajniku dru. Ernestu Trägeru viteški krst reda Franje Josipa.

(Imenovanja.) Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je prevšnjim rješenjem od 6. ožujka t. g. državnog odvjetnika u Zagrebu dra. Viktora Alexandra premilostivo imenovati ad personam u V. činovni razred sa sustavnim berivima.

Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je imenovati kr. javnog bilježnika i odvjetnika u Kostajnici, dra. Tomislava Tomljenovića velikim županom županije ličko-krbavske sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 29. travnja t. g. premilostvo imenovati sa sustavnim berivima: vijećnicima kr. hrv.-slav.-dalm. banskoga stola sudbene vijećnike I. razreda: dra. Teodora Čupovića, dodijeljenoga kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjela za pravosuđe, i Vladimira Viraga, upravitelja kotarskog suda I. u Zagrebu; sudbenim vijećnicima I. razreda: kotarske suce Vladimira

Digitized by Google

Buzadžića i Vinka Treybala, ostavivši ih na njihovom dosadašnjem mjestu službovanja kod sudbenoga stola u Zagrebu odnosno kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje; predsjedničkim tajnikom hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice: vijećničkoga tajnika kod kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice dra. Ernesta Čimića; sudbenim vijećnicima II. razreda: sudbene pristave I. razreda Josipa Marinića ostavivši ga na njegovom dosadašnjem mjestu službovanja kod sudbenog stola u Varaždinu, Vjekoslava Horvata, kod kotarskoga suda u Djakovu, za sudbeni stol u Mitrovici, i dra. Tomislava Mifku kod kotarskog suda u Slunju za sudbeni stol u Gospiću; kotarskim sucima: sudbene pristave I. razreda Edmunda Steinera i Fileusa Jurčića ostavivši ih na njihovom dosadašnjem službovnom mjestu kod kotarskog suda u Topuskom, odnosno u Velikoj Gorici, Viktora pl. Köröskeny-a, upravitelja kotarskog suda u Senju, za kotarski sud u Našicama, dra. Svetolika Georgijevića, upravitelja kotarskog suda u Dvoru, ostavivši ga na njegovom mjestu službovanja.

Njegovo Veličanstvo blagoizvoljelo je ujedno premilostivo odobriti, da se sudbenom vijećniku Franji Stilinoviću kod sudbenog stola u Zagrebu povjeri uprava zagrebačkoga kotarskog suda I.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je povjeriti kr. županijskom tajniku Milanu Kramariću upravu kr. županijske oblasti u Osijeku, a kr. županijskom perovodji Ivanu Čaniću upravu kr. kotarske oblasti u Jastrebarskom, imenovao je perovodnim vježbenicima u opsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade odvj. perovodju dra. Branka Arka i svršene pravnike Rudolfa pl. Labaša i Tita Margetića, zatim prislušnikom Pavla Marinovića, pravnog vježbenika kod kr. sudbenog stola u Zagrebu.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo imenovati višeg financijskog savjetnika Lovra Welzeka dvorskim savjetnikom, financijskog savjetnika Ivana Galzignu višim financijskim savjetnikom za područje zemaljskog financijskog revnateljstva u Zadru.

Njegovo se c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udijeliti višem financijskom savjetniku Josipu Bressanu naziv i karakter dvorskog savjetnika.

Njegovo se c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo imenovati previšnjim rješenjem 31. decembra p. g. ministarskg tajnika u ministarstvu financija dra. Frana Gospodnetića višim financijskim savjetnikom.

Njegovo se c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo imenovati državng odvjetnika u Kotoru Antuna Zlošilo prvim državnim odvjetnikom u Spljetu, a udijelio je državnom odvjetniku u Dubrovniku dru. Ivanu Ucoviću naziv i karakter prvog državnog odvjetnika.

Ministar pravde imenovao je zemaljskim sudskim savjetnicima u njihovom mjestu službovanja kotarske suce Huga Nonweillera u Spljetu i Oresta Brunelli u Kotoru, a kotarskim sucem suca Nikolu Krekića u Sinju.

Ministar trgovine imenovao je višeg poštanskog komesara na poštanskom telegrafskom ravnateljstvu u Zadru dra. Ivana Debeljaka poštanskim savjetnikom.

Viši redarstveni povjerenik Jaroslav Buchar dodijeljen c. k. kotarskom poglavarstvu u Hercegnovomu, bio je imenovan redarstvenim savjetnikom.

Namjesnik dalmatinski, po ovlaštenju ministra unutrašnjih posala, imenovao je namjesništvene koncepiste dra. Roberta Hoffmanna i dra. Gustava Pfeifera kotarskim povjerenicima preko sistemizovanog stanja.

Digitized by Google

Namjesnik dalmatinski primio je u konceptnu vježbu političke administrativne službe u Dalmaciji svršenog pravnika dra. Marka Benzona i odredio da služi na kot. poglavarstvu u Imotskom.

Financijski koncepisti Božo Birimiša, dr. Oskar de Denaro i dr. Nikola Iveta bili su imenovani financijskim povjerenicima u IX-om razredu čina.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 15. februara 1918. na preponizno podneseno izvješće zajedničkog ministra financija premilostivo imenovati u bosansko-hercegovačkoj zemaljskoj službi šerijatskog sudiju VII. činovničkog razreda Jusufa Zija ef. Midžića šerijatskim nadsudijom VII. činovničkog razreda, podijeliti premilostivo šerijatskom sudiji VIII. činovničkog razreda Sadihu ef. Džumhuru naslov i karakter šerijatskog nadsudije VI. činovničkog razreda.

Njegovo c. i k. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 27. marta 1918. na preponizno izvješće, podneseno od zajedničkog ministra financija premilostivo imenovati u bos.-herc. zemaljskoj službi dvorskog savjetnika i pročelnika gospodarskog odjeljenja zemaljske vlade Josipa Kellnera odjelnim predstojnikom.

lukom od 27. marta 1918. na preponizno izvješće, podneseno od zajedničkog

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odministra financija, premilostivo imenovati u bosansko-hercegovačkoj zemaljskoj službi sudskog savjetnika Ambrozija Surana sudskim nadsavjetnikom.

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 10. aprila 1918. na preponizno podneseno izvješće po zajedničkom ministru financija premilostivo imenovati u bosansko-hercegovačkoj zemaljskoj službi sudskog nadsavjetnika Ludviga Grzadziela sudskim nadsavjetnikom u VI. činovnom razredu.

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo je Previšnjom odlukom od 1. maja 1918. na preponizno izvješće ministra c. i k. kuće i izvanjskih pslova, kao upravitelja c. i k. zajedničkog min. financija, u bos.-herc. zemaljskoj službi najmilostivije blagoizvoljelo imenovati kotarske predstojnike I. razreda Josipa Nikodemowicza okružnim predstojnikom u VI. činovnom razredu, Karla Albrechta vladinim savjetnikom, Artura barona Benku okružnim predstojnikom u VI. činovnom razredu i vladinog tajnika dra. Henrika Starcha vladinim savjetnikom, zatim premilostivo podijeliti kotarskom predstojniku II. razreda dru. Antunu pl. Magyary-u naslov i značaj vladinog tajnika.

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjim rješenjem od 6. maja 1918., na najponiznij prijedlog ministra c. i k. kuće i izvanjskih poslova, kao upravitelja c. i k. zajedničkog ministarstva financija, premilostivo imenovati u bos.-herc. zemaljskoj službi sudskog savjetnika Hugu Steinera sudskim nadsavjetnikom.

Njegovo c. i k. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjom odlukom od 8 maja na izvješće, podneseno preponizno od ministra c. i k. kuće i vanjskih poslova kao upravitelja zajedničkog ministarstva financija, odobrilo u bosansko-hercegovačkom odjeljenju zajedničkog ministarstva financija uvrštenje dvorskog savjetnika Josipa Kalmanna pl. Riegersberga ad personam u IV. činovni razred, nadalje imenovati odsječnog savjetnika u zajedničkom ministarstvu financija, dra. Eugena viteza Ullmanna pl. Ernyea i vladinog savjetnika dra. Henrka baruna Ferstela dvorskim savjetnicima.

Digitized by Google

Ministar c. i k. kuće i vanjskih poslova kao upravitelj zajedničkog ministarstva financija unapredio je u bos.-herc. odjeljenju zajedničkog ministarstva financija vladinog perovodju dra. Eleméra baruna Prileszkog od Prileszа za vladinog podtajnika, a političkog pristava II. razreda dra. Julija pl. Kniepa za vladinog perovodju; vladinog podtajnika Emila Wostu vladinim tajnikom i vladinog perovodju Milana Šafara vladinim podtajnikom.

Zajednički ministar financija imenovao je u bos.-herc. zemaljskoj službi kot. predstojnika II. razreda Jakšu Sedmaka, kot. predstojnikom I. razreda i vladinog podtajnika Muhamedbega Kulinovića vladinim tajnikom, zatim polit. pristava I. razreda Abdurezaka Dizdarevića vladinim podtajnikom, vladinog perovodju Rudolfa Zamečnika kao i političke pristave I. razreda Antuna Daffnera i Zvonimira Turinu kotarskim predstojnicima II. razreda. sudskog tajnika Aleksandra Šešeka sudskim savjetnikom, nadalje sudske pristave Ristu Važića, Zvonimira Pavlata, Vukana Kablara, Alberta Sheka pl. Vugrovečkog i dra. Dautbega Aganovića sudskim tajnicima; kotarskog predstojnika II., Eduarda Schreibera kot. predstojnikom I. razreda i vladinog perovodju Edhema Bahtijarevića vladinim podtajnikom.

Zemaljski poglavar imenovao je prislušnike kod okružnog suda u Sarajevu dra. Lovru Vladislavića i dra. Milana Feina sudskim pristavima u IX. činovnom razredu, premjestivši ujedno dra. Vladislavića kotarskom sudu u Cazinu; imenovao je svršenog pravnika dra. Osmanbega Kulenovića privremenim političkim perovodnim vježbenikom i dodijelio ga kotarskom uredu u Kotor-Varošu na službovanje; imenovao je pravnika Josipa Czeznera privr. pol. vježbenikom i dodijelio ga kotarskom uredu u Maglaju na službovanje; imenovao je odvjetničkog perovodju dra. Maksu Laufera privremenim prislušnikom za okružni sud u Banjoj Luci; političke pristave II. razreda Rudolfa pl. Gilnreinera i Josipa Dvořáčeka političkim pristavima I. razreda, prvoga u privremenu svojstvu, i dra. Fridrika viteza Hocha vladinim perovodjom u IX. činovnom razredu, zatim priv. polit. perovodne vježbenike dra. Oskara Lenhardta i Franju Štambuka privremenim političkim pristavima II. razreda u X. činovnom razredu; političkog pristava II. razrela Karla Rohrbachera privremenim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu i političkog perovodnog vježbenika dra. Adolfa Ratkovića privremenim političkim pristavom II. razreda u X. činovnom razredu; svršenog pravnika Smailbega Kulenovića privremenim prislušnikom kod okružnog suda u Tuzli.

(Odvjetničke pisarne i nestašica papira.) Odvjetnički odbor kraljevine Hrvatske s obzirom na nestašicu i skupoću papira preporuča gg. odvjetnicima ove: I. Podneske neka se pišu uz što ekonomičnije iskorišćivanje papira. Naročito se valja kloniti svakom suvišnom rastezanju prijepisa, naravski bez uštrba za preglednost i jasnoću. 2. Neka se upotrebljuju samo polovine araka, a) za podneske bez priloga, ako ne zapremaju više od jedne stranice, b) za listove i za prijepise priloga, ako ne zapremaju više od dvije stranice.

Digitized by Google

† Nikola pl. Tomašić.

Dne 29. svibnja o. g. na svome imanju u Treščerovcu prestavila se s ovog svijeta jedna od najizrazitijih ličnosti našega javnog života, dr. Nikola Tomašić u 54. godini svoga života.

Nikola Tomašić, odvjetak prastarog hrvatskog plemena Mogorovića, rodio se dne 13. siječnja 1864. u Zagrebu od oca Josipa, vijećnika stola sedmorice i matere rođ. pl. Sufflay. Svršivši srednje škole i sveučilište u Zagrebu promoviran bi doktorom prava, te stupi u odvjetničku praksu. Malo zatim pođe u Njemačku, gdje se na raznim univerzitetima pripravljao za sveučilišnu karijeru. Povrativši se u domovinu imenovan bi g. 1890. tajnikom u hrv. ministarstvu. Godine 1892. postade profesor nacionalne ekonomije u hrv. sveučilištu. Još iste godine bi izabran narodnim zastupnikom. Godine 1903. postade hrv.-slav.-dalm ministrom, ali je doskora odstupio, jer se nije htio podložiti zahtjevu ugarskog sabora, da bi se poradi imenovanja ministrom morao podvrći novom izboru. Istom sedam godina poslije popeo se na žuđeno mjesto bivši prev. ručnim pismom od 5. veljače 1910. imenovan banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ali je već za dvije godine odstupio i sasvim se povukao u zatišje. Bio je pravi tajni sovjetnik i posjednik reda željezne krune I. razreda.

Tomašić je bio izgrađena, snažna i osebujna individualnost. U prvom redu rođen političar, te se može reći, da je on mislio u političkim kategorijama, pa da se bavio uz politiku još i praktičkom ekonomijom i osobito naukom, jer naše skučene i sićušne javne prilike nisu kadre zaokupiti onakovu golemu političku inteligenciju. Politički rad njegov ne ulazi nimalo u naš časopis, o djelovanju njegovu na mjestu hrv. ministra i na drevnoj stolici hrvatskih banova sudit će mu nepristrana povijest. Zato ću se ograničiti na to,

Digitized by Google

da tome rijetkom mužu iskažem posljednju poštu kao učitelju i naučenjaku.

U mladenačkoj dobi popeo se na katedru, te je dubokoumnim svojim predavanjima budio u svojih učenika ljubav za nauku i izazivao poštovanje i udivljenje za svoju visoku učenost. Po svojim prirodnim sposobnostima uma i volje rođeni vođa, zauzeo je doskora prvo mjesto u nastavničkom zboru, te je svagdje i gdjegod je trebalo, podizao svoj snažni glas.

Kao popudbinu donio je tik prije stupanja na bansku stolicu prvu svesku svoga djela: Temelji državnog prava hrvatskoga kraljevstva (Fundamenta juris publici regni Croatiae). Najstarije doba: Pacta conventa. Ovo je djelo imalo da prikaže čitavo hrvatsko državno pravo, pa je druga sveska bila namijenjena cetinskom izboru, a treća hrvatskoj pragmatičkoj sankciji. Od druge je sveske, kako čujem, znatan dio već izrađen, pa bi bilo i u općem narodnom, a pogotovu u naučnom interesu, da se rasprava izda. Tako je ovo djelo nažalost ostalo monumentalan torso.

Predgovor u Pacta conventa sadrži program čitavog djela, iznosi majstorsku sintezu za hrvatsko shvatanje našega državnopravnog položaja, pa je zavrijedio, da uđe u hrestomatije za hrvatsku omladinu, kako bi joj se duboko usadio u srce i u dušu. Misao je vodilja ona čuvena izjava hrvatskoga sabora od god. 1712., koji je prihvatio našu pragmatičku sankciju: Nulla vis nos Hungaris addixit. Spontanea nostra ultroneaque voluntate non quidem regno, regi vero eorundem nosmet subjecimus. Time su nam djedovi naši namrli veliku državnopravnu ideju: državno pravo jest naše originarno, ono je rođeno naše, i tako je bilo odiskona, tako je i danas. Originarno je i vlastito naše, jer nam ga nitko nije poklonio, pa nam ga nitko i ne može uzeti. Hrvatski narod i danas uživa svoje vlastito pravo, koje je uzakonjeno nagodbom, i ono ga veže temeljem vlastitoga zakona njegova, zak. članka I. 1868., pa se bez privole hrvatskog sabora ne može mijenjati. Ukratko, tuj se hoće da utvrdi, kako je Hrvatskoj vazda pripadala, pa i danas još pripada ona osobina, po kojoj se države odlikuju od svake druge zajednice, a ta stoji, kako veli moderna nauka, u originarnosti imperija ili u vlastitom pravu gospodstva. Dokaz pak, da je hrvatsko državno pravo bilo vlastito naše pa i u času, kad smo g. 1102. primili ugarskog kralja Kolomana za našega kralja, našao je neprežaljeni pokojnik u činjenici, da su Hrvati sklopili s Kolomanom Pacta conventa. Kolikogod nam valja cijeniti i samu istorijsku stranu ovoga djela, ipak kao pravnik moram naglasiti, da mu najveća vrijednost stoji u državnopravnim izvođenjima. I baš u tome ono dopunja i unapređuje naučni rad zaslužnih naših istorika, koji su često sustali ondje,

Digitized by Google

gdje bi trebalo iz istorijskih činjenica izvesti državnopravne zaključke. Potanki prikaz i ocjenu ovoga najznamenitijeg Tomašićevog djela, kojim su bili obdareni svi članovi našega Pravničkog društva, iznio sam u našem Mjesečniku (br. 1. g. 1910).

Vanrednu intuiciju pokazao je svojom raspravom (Mjesečnik 1892.) o hrvatskom ministru razlažući, kolika važnost pripada položaju hrvatskog ministra za konstrukciju čitavog našega državnopravnog položaja, a poznato je, da je nekoliko godina poslije toga sam prvak državne nauke Jellinek u svome spisu Ueber Staatsfragmente nalazio ključ za razumijevanje državnopravnog odnosa Hrvatske u položaju hrvatskog ministra.

Kao posmrče ugledat će doskora svijet Tomašićev spis o caru Konstantinu VII. Porfirogenitu, u kojem će zacijelo poznatom svojom oštrom analizom osvijetliti mnogu stranicu iz prastare povijesti Južnih Slavena.

Svoju ljubav za kulturni napredak hrvatskog naroda zasvjedočio je i svojim zapisima najvišim našim kulturnim zavodima. Sveučilišnoj knjižnici ostavio je svoju veliku biblioteku od 30.000 svezaka, koji sadrže djela iz svih naučnih struka, a povrh toga ima u njoj obilat broj znamenitih rijetkosti, naročito „Byzantina". Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti ostavio je znatan zapis za zakladu za proučavanje hrvatskoga jezika i hrvatske povijesti.

No nije nezaboravni pokojnik samo svojim naučnim radom do vijeka zadužio hrvatski narod, već i na zakonodavnom polju izbornom reformom od g. 1910., koja će vazda biti spojena s njegovim imenom: time je popeterostručio broj dionika političkih prava i znatno ojačao narodnu snagu pa domovinu poveo u kolo modernih država. Kao najbliži suradnik u tome poslu dobro pamtim, kako se svojim položajem založio za to veliko djelo, i za nedjelju dana stala je izborna reforma na snagu. Tako isto sarađujući u državnopravnim pitanjima svakom se zgodom uvjerio, da je on već po svome čuvstvu svaki put odlučno pristao uz hrvatsko stanovište u prijepornim stvarima. Sva naučna djela, pa i mnoge izjave njegove svjedoče, da je on umom i srcem daleko preko okvira nagodbe obuhvatao čitavo hrvatsko državno pravo s istom ljubavi i znanjem kao i Pliverić i u istom opsegu kao i Kvaternik.

Tomašić je bio čovjek vanredne kulture duha: nije bio samo majstor u narodnoj ekonomiji, državnom i građanskom pravu, već je bio i vrstan poznavalac hrvatske povijesti, opće i pravne filozofije, pa i grčke književnosti, tä najmilija mu je zabava bila čitanje Platona u grčkom izvorniku. Sve mi se čini, kanda je on svoje bistvo otkrivao u Platonovu Državniku (πολιτικός): čovjek, koji umije vladati

Digitized by Google

ὁ ἐπιστάμενος ἄρχειν, rođeni je vladalac (βασιλεύς) i onda, kad mu ne pripada vlast. Pa kao što Platonov Državnik ne podnosi demokracije, tako ni Tomašić nije pristajao u demokratsku sredinu: demokracija ne priznaje autoriteta samonika, koji sam u sebi počiva, već svaki autoritet po načelu demokratizacije autoriteta treba da iziđe iz privole mnoštva; a ostracizam je najdemokratskija uredba. On je bio aristokratska, gospodska narav žestoka temperamenta, nesposobna steći simpatija, autoritarac, ako se baš hoće i hladan autokrat. Po ovoj mješavini netom pomenutih svojstava karaktera sa snažnim intelektom i univerzalnom individualnom kulturom podsjeća nas on na ljude renaissance.

Njegovom preranom smrću zadesio je našu pravnu knjigu, kojoj je prvi čuvar Pravničko društvo, nesmiljen udarac, pogotovu kad pomislimo, što je on još sve htjeo i započeo. Slava Nikoli Tomašiću!

Ladislav Polić.

Može li i kada zastarjeti tražbina, što proizvire iz ug.-hrv. financijskih obračuna.

Priopćio: Franjo Braum, financijski savjetnik.

U radu oko sakupljanja podataka za obnovu financijske nagode između kraljevine Ugarske, pa između kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ustanovio sam među ostalima i tu anomaliju, da su neke vrste hrvatskih prihoda, ugovorenih zakonom o financijskoj nagodi od 29. srpnja 1906. djelomice naredbenim putem pretvorene u prihode kraljevine Ugarske.

Za bolje razumijevanje pitanja označenog u naslovu ovog članka, navesti ću ovdje jedan konkretan slučaj ove vrste povrede financijske nagode.

Na molbu prodavača državnih biljega u onim općinama i gradovima županije srijemske, koje gravitiraju prema Ujviděku, dozvolilo im je kr. financijsko ravnateljstvo u Vukovaru već počevši od god. 1894., da mogu biljegovni materijal nabavljati od ugarskog biljegovnog skladišta u Ujviděku, umjesto od nadležnog biljegovnog skladišta u Rumi. Time je svota hrvatskog državnog prihoda, koja odgovara tom biljegovnom materijalu, pretvorena u prihod kraljevine Ugarske, jer je tamo uplaćena i definitivno zaračunana.

Ako ovdje lojalno istaknem, da u ovom konkretnom slučaju nisu povredu financijske nagode skrivili Madžari, nego naše vlastite hrvatske financijske oblasti, tad naravno to ne činim iz razloga, da možda

Digitized by Google

naše financijalne organe krivim zbog nepatriotizma, već hoću kod te zgode da upozorim na jedan veliki nedostatak u praktičnoj naobrazbi naših zajedničkih financijskih organa, naime na to, da su za ove naše organe financijski obračuni između Ugarske i Hrvatske terra incognita, — oni niti imaju uvida u te obračune, niti je način obračunavanja predmetom stručnih ispita za financijske organe, a samo onaj, koji je potanko upućen u način obračunavanja, znade, kako u z a k o n j e n i način obračunavanja mijenja duh i smisao nekih temeljnih ustanova financijske nagode.

Kroz 25 godina dakle dizali su neki hrvatski prodavači biljega biljegovni materijal iz ugarskog skladišta, a da ni hrvatska financijska oblast, ni kr. zemaljska vlada, a vjerojatno ni sami prodavači biljega nisu znali, da je time Hrvatska znatno oštećena u javnim svojim prihodima.

Prvi paragraf financijske nagode od g. 1906. glasi ovako:

„Sve one tražbine, odnosno dužnosti, što su od strane Ugarske naprama Hrvatskoj i Slavoniji, i od strane Hrvatske i Slavonije naprama Ugarskoj u prošlosti, razumijevajući amo i godinu 1903. do zadnjeg dana prosinca 1903. ma na kojemu naslovu postojale, imaju se zamjenito izravnanima smatrati tako, da iz vremena prije 1. siječnja 1904. između Ugarske i Hrvatske i Slavonije ne postoji nikakova, ma kako zvana tražbina dotično dug".

Po toj odredbi financijske nagode, kojom se međusobno kompenziraju sve tražbine i dugovine, što su između Ugarske i Hrvatske postojale do konca g. 1903., jasno je, da nemamo više prava tražiti refundaciju hrvatskog prihoda, koji je počevši od g. 1894. pa do konca g. 1903. naredbenim putem prenesen u Ujvidék i time postao prihod kraljevine Ugarske, no isto je tako jasno, da s punim pravom možemo tražiti refundaciju tog prihoda počevši od 1. siječnja 1904., i da glede refundacije tog prihoda ne može nastupiti nikakva zastara, dok takovu — sličnom odredbom kao u § 1. sadanje nagode — ne ugovore regnikolarne deputacije, bud u novoj financijskoj nagodi bud u utanačenju o produženju sadanje financijske nagode.

Interpretirajući si ovako § 1. sadanje financijske nagode, otputio sam se u Ujvidék, pa sam kod tamošnje kr. ug. glavne carinare, koja rukuje sa skladištem biljegovnog materijala, sastavio iskaz o biljegovnom materijalu, što ga je glavna carinara počevši od 1. siječnja 1904. pa do konca god. 1914. izdavala prodavačima biljega iz Hrvatske. Temeljem tog iskaza proviđena klauzulom rečene glavne carinare tražila je kr. zemaljska vlada od ministra financija refundaciju svote od 563.160 K. 93 fil., tako da se ova svota ima u korist

Digitized by Google

Hrvatske naknadno obračunati u prvom slijedećem financijskom obračunu. Slične manje prikrate nastale su time, da su prodavači biljega u St. Slankamenu nabavljali biljegovni materijal iz Titela, oni u Gori iz Csurgoa, a oni u Dol. Miholjcu nabavljali su taj materijal navodno iz Pécsa, dok nije ustanovljen ni jedan slučaj, da su prodavači biljega iz Ugarske biljegovni materijal nabavljali iz kojeg hrvatskog biljegovnog skladišta, tako dakle za prikrate na hrvatskim prihodima nemamo nikakove kompenzacije.

Ujedno je zatražena reparacija ove povrede pro futuro tako, da se osnuje kr. porezni ured u Petrovaradinu, o čemu se raspravlja već preko 25 godina, a i dotle, dok se to učini, da se ovi prihodi posebnim iskazima obračunavaju u korist Hrvatske.

Ovu je povredu ministar financija sanirao pro futuro tako, da je naredbom od 12. srpnja 1915., broj 48.893 odredio, da se imaju staviti izvan snage sve one odredbe pojedinih financijskih ravnateljstvâ u Hrvatskoj i Slavoniji, kojima su pojedini hrvatsko-slavonski prodavači biljega radi nabave biljegovnog materijala upućeni bili na koje ugarsko biljegovno skladište. No što se tiče refundacije onoga dijela toga prihoda, štono je počevši od godine 1904. — dakle od prve godine sadašnje financijske nagode, naredbenim putem pretvoren bio u prihod Ugarske. to ministar financija stoji na tom stanovištu. da se ne mogu naknadno preinačiti obračuni — dakle, da je to potraživanje kraljevine Hrvatske i Slavonije obračunavanjem za prošle godine zastarjelo. U potkrepu te svoje tvrdnje pozivlje se ministar financija na prvu alineju §-a 7. financijske nagode od god. 1906., koji određuje. da se godišnji obračun između kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske i Slavonije ima obaviti načinom. koji se je razvio uporabom §-a 5. zakona od 10. prosinca 1889."

Nadalje motivira ministar financija svoje uskratno stanovište još i time, „da su financijski obračuni za odnosne godine od strane državnog sabora već konačno ustanovljeni do uključivo god. 1909.,[1] pa stoga bi to, da se u istima primjereno dosadanjoj praksi zaračunate svote knjiže u korist Hrvatske i Slavonije putem kojeg obračuna za kasniju godinu. značilo — uz to. što bi to umjetno upli valo i na upriličivanje uspjeha obračuna za dotičnu godinu — isto, što i naknadno preinačenje uspjeha već konačno ustanovljenih obračuna."

Razjašnjenje ove posljednje stavke bilo bi ukratko ovo: Kad bi se izvjesni prihod za više godina — kao u konkretnom slučaju za deset godina unatrag — naknadno obračunao u jednoj godini, to bi moglo tako povoljno uplivati na obračun II. o zajedničkim izdacima.

[1] Ali nisu još primljeni na znanje po hrvatskom saboru (§ 28. nagode).

Digitized by Google

da bi eventualno sa 56% naših prihoda pokrili čitavu našu kvotu (8·127) zajedničkih izdataka, te bi nam Ugarska morala prema § 27. državopravne nagode isplatiti suficit, dok da je alikvotni dio dotičnog prihoda godimice obračunavan, bila bi vjerojatnost za kakav suficit manja. To doduše teoretski stoji, ali u praksi ne, jer kroz prošlih 10 godina samo dva obračuna rezultiraju sa suficitom, a i ove ministar financija osporava. Napokon kad ne bi bio legalan ovakav *slučajni* suficit, do kojeg bi kako rekoh — teoretski moglo doći, onda još je manje legalan bio postupak, kojim je godine 1913. — *preinačenjem* obračuna za godinu 1909. — jedan dio deficita prenesen u obračun za godinu 1910., da apsorbira iz tog obračuna rezultirajući suficit od 2,124.629 K, na što ću se možda još osvrnuti posebnim člankom.

Kr. zemaljska vlada naravno nije mogla prihvatiti stanovište ministra financija, pa je dopisom svojim od 1. kolovoza 1916., broj 3407. Pr. protiv argumentacije ministra financija svoje stanovište označila, kako slijedi:

„U samoj financijskoj nagodi nije ugovoren nikakav rok zastare glede tražbina, koje tečajem ugovorene financijske periode proizviru iz financijskog odnošaja ugovorenog između kraljevine Ugarske te između kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, već je neka vrsta zastare ugovorena u §-u 1. financijske nagode samo u pogledu eventualnih tražbina ili dugovina do dana 31. prosinca 1903."

Zahtijevajući u nestašici zakonske odredbe o zastari tražbine što proizvire iz ugarsko-hrvatskog financijskog odnošaja, naknadno obračunanje onog dijela hrvatskog prihoda, koji je pometnjom — mimo zakon o financijskoj nagodi pogrješno zaračunan u korist Ugarske mjesto u korist Hrvatske, navodi se u dopisu vlade kao daljnji argumenat ovo:

„Ne mijenja ništa na tom stanovištu odredba § 7. financijske nagodbe od godine 1906, koja uzakonjuje *način* obračunavanja, jer se tom odredbom, koja nije toliko materijalne, nego više provedbene naravi, ne može sniziti dohodak, koji je kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji financijskom nagodom zagarantovan, i jer se — daje li se §-u 7. neko dalekosežnije značenje — pitanje participacije na upitnom prihodu ne bi uopće moglo riješiti u okviru sada postojeće financijske nagode. Prema tome § 7. kod prosuđenja ovog pitanja ne može doći u obzir ni u kojem pogledu, već je odlučno jedino to, može li obračunavanje tražbine tečajem ugovorene financijske perijode zastarjeti ili ne, a kad bi pravo kraljevine Hrvatske i Slavonije na koju tražbinu što proizvire iz financijske nagode, moglo utrnuti jednostavnim preinačenjem načina obračunavanja i prihvatom obračuna po

Digitized by Google

zakonodavnom tijelu, onda bi bila iluzorna odredba § 1. financijske nagode, koja tu zastaru. — pravije kompenzaciju rješava ugovorom putem nagode."

„Istina je doduše, da obračuni, koji su jednom prihvaćeni po zakonodavnom tijelu. postaju pravomoćni i ne mogu biti više alterirani po obračunima kasnijih godišta. kako je to stanovište naročito izraženo i u ovdašnjem dopisu od 20. svibnja 1913., broj 31.063. No to stanovište primijenjeno na konkretni slučaj, o kojem se sada radi. znači samo toliko, da se primjereno naknadno ustanovljenoj tražbini kraljevine Hrvatske i Slavonije ne može na pr. rektificirati suficit u konačno riješenim obračunima II. prijašnjih godina, koji bi suficit bio povoljniji, da je u tim obračunima godimice došao do obračunanja 56%-tni doprinos za zajedničke troškove od biljegovnog dohotka, unišlog kod ugarskih kr. državnih blagajna u korist Hrvatske i Slavonije."

Premda je ovo razlaganje kr. zemaljske vlade dostatno za prosuđenje opravdanosti zahtjeva glede naknadnog obračunanja svote od 563.160 K, ja ću za dokaz opravdanosti tog zahtjeva još navesti jedan slični slučaj iz prakse.

Prije 20 godina služio sam kod financijskog ravnateljstva na Rijeci. U ono je vrijeme izdana odredba ministarstva, da se svote uplaćene po prodavačima duhana iz hrv. Primorja, imaju zaračunavati u korist Hrvatske. Tu odredbu niže financijske oblasti nisu izvršile, čime je Hrvatska pretrpjela štetu od nekoliko milijuna kruna. Godine 1910. sudjelovao sam u vladinom povjerenstvu za ispitanje obračuna u Budimpešti za godine 1904. i 1905. Kad je došlo do obračunavanja prihoda od monopola duhana, tražio sam razjašnjenja glede zaračunavanja svotâ unišlih u korist Hrvatske, kod kr. poreznog ureda na Rijeci. Činovnici ug. povjerenstva nisu o tom bili informirani, pa je naše povjerenstvo zahtijevalo, da se potraže i predlože spisi o toj stvari iz god. 1896. Temeljem tih spisa ustanovljeno je, da je ministar financija već onda (1896.) odredio, da se dotične svote imaju u korist Hrvatske zaračunavati, ali to do g. 1910. nije bilo provedeno ni za koju godinu te perijode. Budući da se i ova tražbina do konca god. 1903. ima smatrati po § 1. financijske nagode kompenziranom, to je vladino povjerenstvo zahtijevalo, da se barem svote unišle počevši od 1. siječnja 1904. naknadno obračunavaju. Da se ne moraju mijenjati obračunski elaborati za godine 1904—1906., koji su onda već bili konačno redigirani (ispitanje po vladinom povjerenstvu smatra se samo uredovanjem informativne naravi), obećano nam je po ugarskom povjerenstvu, da će se dotični prihod Hrvatske obračunati naknadno za godine 1904—1907. u obračunu za godinu 1907. I doista je te godine na tom naslovu obračunana svota od 622.523 K 58 fil.

Digitized by Google

Ako se dakle u godini 1911., kad je tek sastavljen obračun za godinu 1907. mogao naknadno obračunati hrvatski prihod za godine 1904—1907., zašto se onda ne bi bio mogao u obračun za godinu 1913. također naknadno obračunati prihod za godine 1904—1913., kad su to sve godine iste financijske perijode. — odnosno po stanovištu ministra financija, da je takvo naknadno obračunavanje nedopustljivo, nastaje pitanje: gdje je onda granica? za koliko godina može ipak takav naknadni obračun uslijediti, kako je faktično uslijedio godine 1911. za godine 1904—1907?

Jasno je po svemu tomu, da je stanovište kr. zemaljske vlade posve ispravno, i da glede zahtijevane tražbine ne može nastupiti nikakova zastara, dok regnikolarne deputacije opet ne utanače zastaru ili kompenzaciju sličnu onoj u § 1. sadanje financijske nagode. I zato bi trebalo forsirati riješenje načelnog pitanja nabačenog u opisanom ovdje konkretnom slučaju, jer, ne riješi li se to pitanje do novog sličnog utanačenja, mogao bi nastati opasan precedens, da nam Ugarska može unutar jedne financijske perijode uskratiti izvjesne tražbine na naslovu zastare.

Austrijski red oduzimanja svojevlasnosti.

(Carska naredba od 28. juna 1916. l. d. z. br. 207 o oduzimanju svojevlasti.)

Napisao —a.

I ovaj je zakon porodilo besparlamentsko doba. Ugledao svijetlo božje na osnovi § 14. državnoga osnovnog zakona od 21. decembra 1867. L. d. z. br. 141. Ali nije izišao bez raspravljanja u zakonodavnom tijelu i bez ocjene pravničkih krugova. A to je od velike vrijednosti. Prijašnji manjkavi, nepotpuni, mršavi i zastarjeli propisi o oduzimanju svojevlasnosti koliko se uopće o propisima ove vrste može govoriti — potakli su naime zanimane krugove već god. 1894. da u zastupničkoj kući zaištu, neka se ovaj predmet zakonom uredi. Vlada je zjavila, da će drage volje ispuniti tu želju. Prvi nacrt zakona je izdala godine 1907, zatim opet 1909. i 1911 godine. Pravni odbor zastupničke kuće je nacrt pretresao i dva puta, 1912. i 1913. osobito s obzirom na kritike i opaske nekih zamaljskih odbora pregledao i ispravio. Ovi zaključci pravnoga odboro podlogom su carskoj naredbi. Može se dakle reći, da se carska naredba obazire više ili manje na sve opravdane prigovore javnosti, a osobito i na opaske pravničkih krugova odnosno pravne književnosti. Zato su baš prednosti ove carske naredbe velike.

Digitized by Google

Dosada nije formalnih propisa ove vrste skoro ni bilo; sudovi su postupali s nekom tajanstvenosti, koja nije živala pouzdanje javnosti a i mogla ga je to manje uživati, što se je „postavljanje pod skrbništvo" razvijalo uvijek po jednoj istoj šabloni, koja niti je pružala garancija protiv eventualnosti bludnja i zloupotreba (n. pr. pritvaranja u ludnicu), niti je smatrala lice, o čijoj se sudbini radi, strankom, već predmetom istraživanja. Sada je cijeli postupak pobliže uređen. U jednu se ruku skrbi za to, da se odmah izdadu sva prva proviđenja koja odmah u početku, iako privremeno, pojedini slučaj može zahtijevati; u drugu se strogo bdi, da se po mogućnosti ukloni i najkraće neopravdano zadržanje u ludnici ili sličnom zavodu protiv volje bolesnika; uz to se cijelim nizom naređenja tačno propisuje sucu, kako da se vlada, a zanimanicima se dopušta, da prikazanjem odnosnoga pravnoga lijeka (oporbe), iznesu stvar pred senat pretpostavljenoga kolegijalnoga suda, koji pretresa pitanje u javnoj sjednici na način, što živo podsjeća na raspravu pred prizivnim sudom u građanskom postupniku. Postupak je temeljit, iscrpljiv, pruža sve moguće garancije, smatra lice, o kome se radi, strankom, dopušta njegovoj bližoj svojti da utječe na zametanje i na razvoj postupka, a u slučajevima, gdje to javni interesi zahtijevaju, i državnom odvjetniku, pa poglavicama drugih ureda i zavoda. U postupku za zadržavanje u zatvorenom zavodu može bitno sudjelovati i zdravstveni organ političke vlasti. Uza sve to je postupak brz, kratak i koliko pojedini slučaj, pojedina vrsta ili, recimo bolje, pojedini razlog oduzimanja svojevlasti to zahtijeva, raznoličan. Raznolične su i posljedice oduzimanja svoje vlasti: ova se sužavava što je manje moguće prema stanju bolesti kod duševno bôlnog ili slabog lica, a opet drugojače se postupa sa rasipnikom i drugojače sa pijanicom ili čovjekom koji navadno zloupotrebljava živčane otrove. Na sve tečevine moderne znanosti i modernoga napredka, na sve zahtjeve javnosti, na sve privatne prilike pojedinca ima zakon obzira.

Zakon sastoji od šest odsjeka, kojih je sadržina ova:

I. odsjek: opće odredbe (oduzimanje svojevlasnosti, §§-i 1 do 7 — privremena skrb, §§-i 8 do 11);

II. odsjek: propisi o nadležnosti, §§-i 12 do 15;

III. odsjek: sudski postupak kod primanja u zatvorene zavode (§§-i 16 do 24);

IV. odsjek: postupak oduzimanja svojevlasti;

1. natpis: postupak dok se ne oduzme svojevlastnost: zametanje postupka (§§-i 25 do 28), postupak (§§-i 29 do 34), zaključak (§§-i 35 do 36);

Digitized by Google

2. natpis: pravna sredstva u postupku oduzimanja svojevlasnosti: oporba (§§-i 37 do 48), utok (§ 49);

3. natpis: ukidanje ili pretvaranje oduzimanja svojevlasnosti (§§-i 50 do 55);

V. odsjek: zajedničke odredbe: postupak (§§-i 56 do 57), troškovi (§§-i 58 do 64), dostava i uredovno priopćivanje rješenja (§§-i 65 i 66); kada počinje djelovati oduzimanje svojevlasnosti, njegovo ukidanje ili pretvaranje. Oglašivanje (§ 67);

VI. odsjek: zaglavne i prijelazne odredbe (§§-i 68 do 74).

Promotrimo li pomljivije ovaj iskaz i pustimo li s vida sporedne propise, opažamo, da carska naredba u suštini oduzimlje pravo vršenja svojih posala (u većem ili manjem opsegu) tim što u nekim određenim slučajevima dozvoljuje i uređuje:

1. oduzimanje svojevlasti u užem, pravom smislu riječi;

2. privremenu skrb;

3. primanje u zatvorene zavode,

pa ćemo se zato najprije baviti oduzimanjem svojevlasnosti u pravom smislu, i postupkom u tim slučajevima, pa onda drugojačim ograničenjima svojevlasnosti u istu svrhu.

1. Oduzimanje svojevlasnosti. Ono može biti: a) potpuno b) ograničeno.

Ad a) Potpuno oduzimanje svojevlasnosti pretpostavlja dvoje, biva: da se radi o osobama što prevališe sedmu godinu i da te osobe zbog duševne bolesti ili zbog duševne slabosti budu nesposobne, da same vrše svoje poslove. Stječu li se ta dva uslova, tade se može posve oduzeti svojevlasnost (§ 1, st. 1. l. c.). Razlikom između duševne bolesti i duševne slabosti ne bavi se zakon. Pojam obje bolesti i razlika među jednom i drugom odredit će se prema stanju i razvoju psihijatričnc znanosti u doba zavedenja postupka. O postupku i tvrđenju nesposobnosti vršenja svojih posala bit će govora poslije.

Djelovanje toga posvemašnjeg oduzimanja svojevlasnosti izrazuje carska naredba na dva načina: dijelom tim što u 1-om stavku §-a 6 određuje, da se neka naređenja općega građanskoga zakonika (176. 1210 i 1494) primjenjuju; uostalom tim, što postavlja općenito pravilo, da se osoba potpuno lišena svojevlasnosti izjednačuje sa djetetom, koje nije još navršilo sedmu godinu (§ 3 c. n.). Zato bi bilo suvišno oduzeti potpuno svojevlasnost djetetu ispod sedam godina.

§ 176. opć. građ. zak. veli, da se „ako otac izgubi pamet, ako je proglašen za razmetnika ... obustavlja moć očinske vlasti i meće štitnik, ali kad prestanu ove zapreke, otac ulazi opet u svoja prava". Na isti način se postupa, kad se radi o licu potpuno lišenom svoje-

Digitized by Google

vlasnosti; njegovoj se djeci postavlja privremeno štitnik (isp. i § 250 opć. građ. zak.). Da tako lice nije sposobno ni za vršenje štitništva ili skrbništva, razumije se po sebi, čim je izjednačeno sa djetetom ispod sedam godina. Ali u ovom slučaju prestaje naprosto njegova tutorska ili skrbnička služba, te se imenuje nov štitnik ili skrbnik; primjenjuje se, biva, općenito pravilo, pa nije bilo od potrebe, da zakon citira §§-e 254, 191 i 281 opć. građ. zak.

U smislu §-a 1210 opć. građ. zak. može ortak, koji je potpuno izgubio svojevlasnost, biti isključen iz ortakluka (društva za zajedničko tečenje) prije nego mine rok u pogodbi određen.

Glasom §-a 1494 opć. građ. zak. ne može protiv lica, koje je prema propisima carske naredbe posve izgubilo svojevlasnost, započeti zastara ili održaj, dok ono ne uzima svoga zakonitog zastupnika, a, ako su započeli, ne mogu dokončati nego dvije godine pošto prestanu zapreke (§ 6, 1. st. car. nar.).

Uostalom treba, prema onome, što sprijed rekosmo, za određenje posljedica posvemašnjega oduzimanja svojevlasnosti, ravnati se po opć. građ. zak., t. j. primjenjivati pravila, što vrijede za djecu ispod sedam godina. Lica, o kojima je ovdje riječ, nesposobna su dakle apsolutno da se vjenčaju (§ 48 opć. građ. zak.); po sebi, bez posredovanja zakonitoga zastupnika, ne mogu stjecati posjeda, niti davati ili primati obećanja (§§ 310 i 865 opć. građ. zak.); za počinjenu štetu jamče samo pod uvjetima previđenim u §§-ima 1308 i 1310 l. c. Ali quid iuris upogled testamentifactio activa? § 569 opć. građ. zak. veli: „Nedorasli nijesu sposobni da čine oporuke.“ Naprotiv propisuju §§-i 566 i 567 l. c. „Očitovanje ne valja, ako se dokaže, da je učinjeno u bjesnoći, ludosti, slaboumnosti ili pijanstvu“ i „Ako tko tvrdi, da je oporučitelj, koji bijaše poludio, bio pri punoj svijesti, kada je očitovao posljednju volju, ima se to tvrđenje dokazati istinitim po vještacima ili po osobama poglavarstvenim, koje su tačno razvidjele duševno stanje oporučitelja ili po drugim pouzdanim dokazima“. Koji su od ovih propisa mjerodavni? U razjašnjenjima (Erläuterungen) objavljenim u listu naredaba ministarstva pravde za godinu 1916. (str. 243 i sl.) veli se u ovom pogledu: „Die Fähigkeit zur Errichtung von Testamenten und zum Testamentzeugnis hängt nicht davon ab, ob der Testator entmündigt ist oder nicht, sondern ob er im Zeitpunkte der Testamentserrichtung bei voller Besonnenheit gewesen ist (§§ 566 flg., 591 a. b. G. B.). Die Entmündigung wird auf das Vorhandensein einer Geisteskrankheit schliessen lassen, im lichten Zwischenraum kann aber auch der voll und beschränkt Entmündigte eine letztwillige Verfügung errichten oder gültiger Zeuge einer solchen sein.“ Tako se shvaća stvar i u literaturi, a tako je shvaćanje i pravično, ali je

Digitized by Google

§ 3 imao biti jasniji i postaviti izvan dvojbe svaki dvoum u tom pogledu.

Za parničnu sposobnost ovakih lica mjerodavan je propis §- 1. građ. post., iz kojega, u savezu sa onim, što smo već naveli, izlazi, da lica, kojima je potpuno oduzeta svojevlasnost, nemaju ni ius standi in iudicio. To vrijedi i za neparnični postupak (§ 2 zak. od 9. augusta 1854. l. d. z. br. 208). Dakako i u postupku uređenom u istoj carskoj naredbi položaj je odnosnoga lica različit prema tome, da li još ima ili ne svojavlasnost. Isp. § 23 car. nar.: „Pridržanoj osobi (scil. u zatvorenom zavodu), kojoj još nije oduzeta svojevlasnost, slobodno je i prije određenoga vremena zahtijevati iznovično sudsko pregledanje i riješenje, ako ima razloga mišljenju, da nije više potrebito, da se ta osoba dalje drži u zavodu."

Upogled kaznene odgovornosti vrijede propisi §-a 2. kazn. zak.

Za brigu oko osobe i imovine onoga, kome je oduzeta svojevlasnost, postavlja se skrbnik (§ 3. car. nar.). Skrbnika postavlja starateljski sud (§ 7. l. c.). Ograničenja sadržana u §§-ima 196, 197, 198, 259 i 281. opć. građ. zak. ne vežu starateljski sud kod izbora toga skrbnika. Čak ni na oca ili majku ne treba imati obzira, ako je potrebito u interesu osobe, kojoj je oduzeta svojevlasnost, da se postavi drugi skrbnik. Dakako, ako nema te pretpostavke, ne će nastupiti izuzetak već pravilo; postavit će se, biva, za skrbnika otac, ako je lice lišeno svojevlasnosti pod očinskom vlasti, a, ako se nalazi pod majčinim štitništvom, majka (§ 7, str. 2, l. c.).

Što se pak tiče uprave imanjem osobe, kojoj biva oduzeta svojevlasnost, primjenjuju se odnosni propisi opć. građ. zakonika, naime §§-i 222 do 248 (§ 5. car. nar.).

Ad 2. Ograničeno oduzimanje svojevlasnosti.

Svojevlasnost se u ograničenoj mjeri može oduzeti:

a) kad se radi o punoljetnim osobama;

b) ako one doduše nijesu nesposobne, da vrše svoje poslove, ali:

α) poradi duševne bolesti ili slabosti trebaju za uredno vršenje svojih posala pomoćnika; ili

β) rasipnošću izvrgavaju sebe ili svoju obitelj opasnosti oskudice; ili

γ) poradi navadne zloupotrebe alkohola (pijanstva) ili živčanih otrova izvrgavaju sebe ili svoju obitelj opasnosti oskudice ili dovode u opasnost sigurnost drugih osoba ili trebaju pomoćnika za uredno vršenje svojih posala (§ 1., st. 2. i § 2. car. nar.).

Za lica ograničeno lišena svojevlasnosti nastaju ove zakonske posljedice:

Digitized by Google

I. U slučaju α) — gubitak svojevlasnosti zbog duševne slabosti ili bolesti — mogu samo s privolom pomoćnika i suda skopiti brak. Oporuku mogu učiniti samo usmeno pred sudom (pa i prekoračili 18. godinu života), pri čemu će se postupati prema propisu §-a 569. opć. građ. zak. (§ 4. st. 2. car. nar.). Osim toga se i na njih — kao i na lica potpuno lišena svojevlasnosti — primjenjuju §§-i 176, 1210 i 1494 opć. građ. zak., te u ovom pogledu upućujemo na ono, što smo sprijed pod 1 naveli.

II. U slučajevima β) i γ) — gubitak svojevlasnosti poradi rasipnosti ili poradi navadne zloupotrebe alkohola (pijanstva) ili živčanih otrova — primjenjuju se propisi §§-a 568 i 718 opć. građ. zak., t. j. mogu po posljednjoj volji raspolagati samo polovicom svoje imovine, dok druga polovica zapada zakonitim nasljednicima (kako je zakon i dosada naređivao za lica proglašena rasipnicima) i mogu valjano poreći svoju posljednju volju. (i ovo je zakon dosada dozvoljavao razmetnicima). Osim toga vrijede i za njih §§-i 176 i 1210 opć. građ. zak., ali ne § 1494 l. c. (o ovim §§-ima je već bilo govora).

III. Uostalom valja općenito pravilo, da lica ograničeno lišena svojevlasnosti bivaju izjednačena s doraslim maloljetnicima (§ 4, st. 1. car. nar.). (S ovoga razloga i određuje zakon, kako smo vidjeli, da se maloljetnici ne mogu ograničeno lišiti svojevlasnosti.) Iz ovoga općenitoga pravila dolazi:

Osim slučajeva pod I. α) vrijedi upogled njihove sposobnosti za vjenčanje § 49. opć. građ. zak., t. j. mogu se vjenčati s privolom oca, a, ako otac nije živ ili nije sposoban da ih zastupa, s privolom uredovnoga pomoćnika *i* suda;

Posjed mogu stjecati bez posredovanja pomoćnika (§ 310 opć. građ. zak.);

Obećanje učinjeno samo na njihovu korist mogu bezuvjetno prihvatiti, ili, ako prihvaćaju koji teret skopčan s obećanjem ili obećaju i sami štogod, valjanost pogodbe zavisi redovito od privoljenja zastupnika ili zastupnika *i* suda, prema propisima o tome sadržanim u odnosnim poglavljima općega građ. zak., ali, dok ta privola nije data, druga stranka ne može odstupiti, već samo iskati da se za to očitovanje odredi primjeren rok (§ 865 opć. građ. zak.). Na službe mogu se ugovorom obvezati i bez štitnikove privole; štitnik može samo s važnih razloga razvrći takav ugovor prije vremena. Onim, što na taj ili na drugi način steku trudom svojim, zatim stvarima, koje su im predate, da se njima služe, pa čistim suviškom dohodaka, što im ga sud preda na slobodno upravljanje — tim mogu slobodno raspolagati i sebe obvezati, pa u toj mjeri imaju i pravo da samostalno djeluju pred sudom (parničnu sposobnost).

Digitized by Google

To sve vrijedi i za djecu, što su pod očinskom vlasti, ako nijesu u obiteljskoj skrbi (§§-i 246, 247, 151 opć. građ. zak., §§-i 1 i 2 građ. post). Ali ovo općenito pravilo može u pojedinom slučaju stegnuto biti od starateljskoga suda, kako ćemo vidjeti, kad budemo govorili o pravima pomoćnikovim (§ 4. st. 3, car. nar.). U poštarsku štedionicu mogu samostalno ulagati novce, pa i uzimati ih natrag, koliko se pomoćnik ne opre tome pismeno kod poštarskoga štedioničkog ureda (zak. od 19. nov. 1887. l. d. z. br. 133, § 1).

Otkada je trećom novicom proširena građansko-pravna deliktna sposobnost po opć. građ. zak.. odgovaraju za počinjenu štetu (§ 1308 opć. građ. zak.). Štetu u smislu §-a 248 opć. građ. zak. ne mogu pojmovno počiniti, čim maloljetnici ne mogu biti ograničeno lišeni svojevlasti.

Za parničnu sposobnost vrijede propisi §§-a 243 građ. zak., odnosno, upogled onoga, čim mogu slobodno raspolagati, §§-i 1 i 2 građ. post., kako već natuknusmo gore.

Glede kaznene odgovornosti vidi § 2 kazn. zak.

Osobama s ograničenom svojevlasnosti ne imenuje se „staratelj", već „pomoćnik". Ni ovdje nije starateljski sud — ovaj sud imenuje i pomoćnika — ograničen pravima prvenstva. što inače postoje po §§-ima 196 do 198. 259, 281 opć. građ. zak. (§ 4. st. 1, § 7. st. 1. car. nar.).

Pomoćnik ima prava i dužnosti štitničke, ali mu starateljski sud može pridržati. da on raspolaže onim. što osoba. kojoj je oduzeta svojevlasnost, teče svojom marljivošću (§ 4, st. 3, car. nar.).

Za upravu imovine osobe. kojoj je djelomice oduzeta svojevlasnost. vrijede, jednako kao i u slučaju potpunoga lišenja svojevlasnosti, propisi općega građanskoga zakonika (§§-i 222 do 248) o štitnikovoj upravi imovine (§ 5 car. nar.).

Postupak pri oduzimanju svojevlasnosti.

A. Nadležnost.

Djelomično i posvemašnje oduzimanje svojevlasnosti pripada u krug djelovanja kotarskoga suda, u kojega području osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost ima svoje stalno boravište — ne: prebivalište — u času zametanja postupka. Postupak će se dakle moći razvijati prostije, laglje i brže — to više što već ne treba sudjelovanja okružnoga ili zemaljskoga suda, kao dosada po §-u 109 prav. s. vlasti.

Ako osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, promijeni svoje stalno boravište za postupka oduzimanja svojevlasnosti, može kotarski sud, kod kojega je postupak već zametnut. povjeriti raspravu i rije-

Digitized by Google

šenje kotarskom sudu novoga boravišta, ako je to potrebno, da se izbjegne znatnim troškovima ili bitnom oteščavanju ili zatezanju postupka. Ako sud novoga boravišta na to pristane, ne treba sudjelovanja starijega suda. (Isp. § 111 p. ş. vlasti.) Samo ako sud novoga boravišta odbije preuzimanje postupka, odlučuje sudski dvor prvoga stepena, kojemu je podređen sud, što je odbio preuzimanje.

Za oduzimanje svojevlasnosti našozemcu, koji u našoj zemlji nema stalnoga boravišta, nadležan je kotarski sud posljednjega boravišta u našoj zemlji, a ako niti takvo boravište ne postoji, nadležan je kotarski sud u Beču za unutrašnji grad (Bezirksgericht Innere Stadt, naredba ministarstva pravde od 15. augusta 1916., l. d. z. br. 265). Sud, koji je prema tome nadležan, može s privolom višega zemaljskog suda odustati od zametanja ili nastavljanja postupka zbog oduzimanja svojevlasnosti u našoj zemlji, ako našozemac u inostranstvu ima svoje prebivalište ili boravište i ako skrbništvo ili štitništvo, što je otvoreno u inostranstvu, dostaje za zaštitu pravâ i interesâ našozemčevih (§ 12 car. nar.).

Upogled inostranca propisuju §§-i 13 i 14 car. nar., što se tiče nadležnosti i primjenjivanja prava, ovo:

Oduzimanje svojevlasnosti inostrancu prepušta se načelno državi kojoj inostranac pripada. Ali, dok nadležna vlast zavičajne države ne odluči, prihvatit će sud naše zemlje, za inostranca, koji ima svoje stalno boravište u našoj zemlji, sve mjere, što su potrebite za zaštitu njegove osobe i imovine, a osobito će mu postaviti privremenoga pomoćnika, ako postoje pretpostavke, što ih zato zahtijeva carska naredba (§ 8). U svrhu da vlasti zavičajne države uzmogu navrijeme izdati svoju odluku, treba ih bez oklijevanja obavijestiti o svakom zametanju privremenih mjera zbog zaštite inostranca i o svakom prijedlogu oduzimanja svojevlasnosti, što se učini kod sudova naše zemlje. Nego da cijeli postupak, velikom škodom zanimanika, ne zalegne zbog oklijevanja vlasti zavičajne države, sud će naše zemlje uvijek — za inostrance što u našoj zemlji imaju svoje stalno boravište — odrediti primjeren rok, do kojega se ima čekati odluka vlasti zavičajne države o oduzimanju svojevlasnosti. Pošto taj rok prođe bez uspjeha, sud naše zemlje će sam odlučiti o oduzimanju svojevlasnosti. Nadležan je i u ovom slučaju onaj kotarski sud naše zemlje, u čijem području inostranac ima svoje stalno boravište u vrijeme zametanja postupka (§ 13 car. nar.). Nema li inozemac u našoj zemlji stalno boravište, tada će se naš sud baviti sa stvari to toliko da preduzme potrebite privremene mjere. „Sich mit ihrer Entmündung zu befassen, dazu mangelt es, bei Abgang eines ständigen Aufenthaltes im Inlande an einem Grunde“ (Razjašnj. u listu nar. min. pr.).

Digitized by Google

U ovom potonjem slučaju, biva ako su za riješenje o oduzimanju svojevlasnosti inostrancu nadležni sudovi naše zemlje, postupat će oni i odlučivati po pravu naše zemlje. Ali se moć oduzeća svojevlasnosti, što se izreče u našoj zemlji, može ukinuti, ako vlasti inostrančeve zavičajne države odluče, da ne postoje pretpostavke za oduzimanje svojevlasnosti, ili ako se oduzeće svojevlasnosti u zavičajnoj državi ukine. To ne dira, dakako, u pravo sudova naše zemlje, da oduzeće svojevlasnosti, što su ga izrekli protiv inostranaca ukinu s razloga, koji vrijede u našoj zemlji (§ 14 car. nar.).

Ovo što se je dosada reklo ovdje (sadržina §§-a 12 do 14. car. nar.) ne primjenjuje se, ako se u državnim ugovorima ili u vladinim izjevama o mjesnim granicama prava izdadu drukčije odredbe (§ 15 car. nar.).

B. Postupak.

Prijedlog jednog zanimanika, kojemu zakon dava to pravo, potrebit je za zavedenje postupka samo onda, kada se radi o oduzimanju svojevlasti zbog rasipnosti, pijanstva ili zloupotrebe živčanih otrova. U ostalim slučajevima — puno ili ograničeno oduzimanje svojevlasnosti zbog duševne bolesti ili duševne slabosti — može sud zavesti postupak i s ureda (§ 25 car. nar.) Naglašujemo i ovdje, kao i u §§-ima 1 i 2 car. nar. riječ „može“, eda istaknemo, da, sve i da postoje zakonski uslovi, svojevlast se duševno slabome ili bônome ne mora oduzeti. I zbilja, čemu trošiti, gubiti vremena, mučiti više ili manje nesretnika, ako nema praktičnoga razloga, da se sve to čini, ako n. pr. on nema nikakvoga imanja i mirno žive kod svojte bez ičije štete i pogibije, jer je dobroćudan ostao kraj sve svoje teške bolesti? (Isp. Razj. l. c.)

Učiniti prijedlog, da se oduzme svojevlasnost, mogu — uz ograničenje da protiv osobe, koja je pod očinskom vlasti ili pod štitništvom, to pravo ne pristoji nikome od roda ili svojte — ova lica: 1. vjenčani drug, dokle brak nije rastavljen; 2. osobe, što su sa osobom, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, u uzlaznoj ili silaznoj lozi u rodu ili svojti ili u pobočnoj lozi do četvrtoga koljena u rodu ili u drugom koljenu u svojti; 3. nezakoniti roditelji i djeca, što žive u zajedničkom kućanstvu sa osobom, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost; 4. zakoniti zastupnik te osobe i ona ista (§ 60. st. 2, car. nar.); 5. državni odvjetnik kod sudskoga dvora prvoga stepena, u čijem se području nalazi nadležni sud — ali to samo kada se stječu ova dva uslova: kada se, biva, radi o oduzimanju svojevlasnosti poradi duševne bolesti ili duševne slabosti, poradi pijanstva ili zloupotrebe živčanih otrova, a to u drugu ruku zahtijeva javni interes, osobito zbog očite

Digitized by Google

pogibelji, da bi bolesnik mogao u opasnost dovesti druge; 6. glavar općine boravišta i zavičajne općine pa glavar sveze, koja je zvana da se brine za opskrbu siromaha, ili javne organizacije, što je inače zvana da nastoji oko siromaha. — kada se radi o oduzimanju svojevlasnosti zbog rasipnosti, pijanstva ili zloupotrebe živčanih otrova (§ 26 car. nar.).

Upogled lica, koja su podložna nadležnosti vojničke kaznene sudbenosti imaju to pravo osobito one osobe, koje na to ovlašćuju odnosni postojeći propisi.

Prijedlog, da se zametne postupak, može se učiniti pismeno ili u zapisnik. Ujedno treba naznačiti činjenice, kojima se prijedlog osniva, i označiti dokazna sredstva ili sredstva za prikazanje vjerovatnosti (§ 27 car. nar.).

Prije nego zametne postupak o prijedlogu, da se oduzme svojevlasnost poradi duševne bolesti ili duševne slabosti, može sud narediti, da se prikaže liječnička svjedodžba o duševnom stanju bolesnikovu, ako o dopuštenosti pridržanja u zavodu (ovim ćemo se postupkom baviti kasnije) ne postoji zaključak, koji je još na snazi. Pregledavanje, na kojem se osniva svjedožba, ne smije biti obavljeno ranije od 14 dana prije prikazanja svjedožbe. Roditelji, djeca, vjenčani drugovi, braća i sestre bolesnikove ne smiju izdavati takvih svjedodžbi (§ 28 car. nar.).

Čim je postupak — na prijedlog ili s ureda — jednom zaveden, nastaje za suca dužnost, da upotrijebivši iznesene činjenice i dokaze, obavi izviđaje, što su potrebiti, da se utvrde pretpostavke za oduzimanje svojevlasnosti. Osobu, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, mora sudac lično preslušati van ako se uopće to ne može izvršiti ili ako se ne može izvršiti bez štete za zdravlje iste osobe. U svrhu preslušanja sudac može narediti, da uz potrebitu pažnju bude ona dovedena pred sud ili može zamoliti drugoga suca da je presluša. Ali ako se osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, nalazi u ludnici ili sličnom zavodu za njegovanje, valja je redovno preslušati u zavodu (§ 32 car. nar.). Na sva pregledanja, preslušavanja i na rasprave uopće pozivat će sudac — osim svjedoka, vještaka i drugih lica — također sve zanimanike, eda ih sasluša o činjenicama, koje su bitne za riješenje. Zanimanicima smatra zakon predlagača, zatim osobu, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, njezinoga zastupnika, te — ako ga ima (a o njemu će biti riječ, kad budemo govorili o privremenoj skrbi) t. zv. „privremenog pomoćnika". Dakako, često će se desiti, da onaj, o čijemu se gubitku svojevlasti radi, ne će moći lično doći ili da bi mu dolazak na sud mogao biti štetan. U tome će slučaju sudac provesti

Digitized by Google

postupak bez njega, ali će poziv uručiti njegovome zastupniku, ako ga ima ili, ako ga nema, skrbniku, koji će se imenovati. (Protiv toga imenovanja nema pravnoga lijeka, §§-i 29, 30 car. nar.) Predlagač, osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, njezin zastupnik i privremeni pomoćnik su ovlašteni stavljati pitanja vještacima, svjedocima i obavijesnim osobama, označiti im točke za istraživanje, koje im se čine važnima, činiti prijedloge, zatim pregledati spise i uzimati prijepise (§ 31 car. nar.).

Radi li se o oduzimanju svojevlasnosti poradi duševne bolesti ili duševne slabosti ili poradi navadne zloupotrebe živčanih otrova, tada se riješenje ne smije izreći, a da osobu, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, prije ne pregledaju jedan ili dva vještaka. Za to pregledavanje primjereno se primjenjuju propisi, koji vrijede, kako ćemo vidjeti, za odnosni postupak kod primanja u zatvorene zavode. (§§-i 18, 1. i 3. stavak, i 19 l. c.).

No ako je duševno stanje osobe, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, bilo sudski pregledano u zadnjih šest mjeseci prigodom njezina primanja u koji od zavoda naznačenih u carskoj naredbi (§ 16) i ako po svjedožbi zavodskoga upravitelja i po rezultatu sudskih izviđaja odonda nije u duševnom stanju pregledavane osobe nastala promjena, koja bi bila bitna za riješenje, može se odustati od iznovičnoga preslušavanja i od pregledavanja po vještacima, te se može rezultat prijašnjih izviđaja uzeti za osnovu riješenju o oduzimanju svojevlasnosti (§ 33 car. nar.).

Sud može narediti, da se osoba, koju valja pregledati, ima najviše na tri mjeseca dati u koji zavod za liječenje, ako je to po liječničkom mnijenju bezuvjetno potrebito zbog utvrđenja duševnoga stanja, a može se izvršiti bez štete za zdravlje i za druge odnošaje osobe, koja se ima pregledati. Prije nego se izda odredba, treba, ako je moguće, preslušati predlagača, osobu, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, njezina zastupnika i privremenog pomoćnika. Tim se osobama ima dostaviti zaključak, kojim se naređuje smještenje u zavodu, a njima je slobodno protiv toga prikazati utok (§ 34 car. nar.).

Čim su izvidi dogotovljeni i sve gradivo, što ga sudac ima ili može imati na raspoloženju, sakupljeno, tako da se temeljito može prijedlog primiti ili odbiti, odnosno izjaviti ili uskratiti oduzimanje svojevlasnosti izdat će sudac — ako ne odredi, kako ćemo vidjeti poslije, rok kušnje — svoje konačno riješenje u vidu zaključka, u kome će izreći, odlučuje li potpuno ili ograničeno oduzimanje svojevlasnosti i s kojega razloga, dakle u ovom potonjem slučaju osobito i to, da li pripušta oduzimanje svojevlasnosti zbog duševne bolesti ili

Digitized by Google

slabosti, zbog rasipnosti, zbog pijanstva ili zbog zloupotrebe živčanih otrova. To je potrebito, kako smo već natuknuli, osobito s obzirom na pravne posljedice raznih vrsta oduzimanja svojevlasnosti, ali i zbog često bitno različitih formalnih uvjeta, što ih zakon postavlja u pojedinim slučajevima i kojih neopsluživanje može pružiti temeljitu podlogu za napadanje odluke. Tako smo n. pr. prije (§ 33) vidjeli, da je za proglašenje oduzimanja svojevlasnosti poradi 1. duševne bolesti, 2. duševne slabosti, 3. navadne zloupotrebe živčanih otrova potrebito pregledanje po vještacima, dok za oduzimanje svojevlasnosti ne samo zbog rasipnosti već i zbog pijanstva zakon ne postavlja tu conditio sine qua non; dalje ćemo vidjeti da se samo u ovom potonjem slučaju ili kada se radi o navadnoj zloupotrebi živčanih otrova može odgoditi konačni zaključak i t. d.

I o naknadi troškova postupka riješit će sudac u konačnom zaključku, i to prema osobitim propisima, što o tome sadrži carska naredba, i na koju ćemo se kasnije svrnuti.

Zaključak će također — kao i ostali zaključci u građanskim poslima — sadržati obrazloženje oslonjeno na rezultate postupka (§ 35).

Spomenuli smo prije eventualnost, da sudac ne izda, iza kako je sakupio potrebito dokazno gradivo, konačni zaključak, već odredi još jedan „rok kušnje“. U tom pogledu propisuje zzkon (§ 36) ovo:

Ako postoje pretpostavke za oduzimanje svojevlasnosti poradi pijanstva ili poradi zloupotrebe živčanih otrova, no po rezultatu cijele rasprave se može očekivati, da će se osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, popraviti, može sud odgoditi konačni zaključak i odrediti primjeren rok kušnje. Sud moše tu odgodu učiniti zavisnom od toga, da se osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, onoliko vremena, koliko odredi sud, i to najmanje šest, a najviše dvanaest mjeseci, podvrgne liječenju u zavodu za odučavanje, što ga odredi sud.

Ako se prijedlog međutim ne povuče, odlučit će sud o njemu, čim mine rok.

Ali se može to i prije dogoditi. Riješenje će se naime izreći prije nego mine taj rok, čim se pokaže, da bez oduzimanja svojevlasnosti nije nade poboljšanju, ili ako osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, prije vremena bez valjanoga razloga ostavi zavod, što joj je naznačen, ako osujećuje liječenje ili ako bude otpuštena poradi svojega ponašanja, koje smeta zavodskoj radnji.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

K §§-ima 5. i 6. naše osnove.

U IV. odsjeku prvoga dijela, a pod natpisom: „Sposobnost maloljetnika da preuzimlju obveze",[1] kaže se u 5. §-u naše osnove:

„§ 152. o. g. z. glasit će:

Djeca, koja su pod očinskom vlasti, ne mogu se valjano obvezati, ako otac naročito ili bar šutke ne privoli. No maloljetno dijete, koje roditelji ne uzdržavaju, može se samostalno pogodbom obvezati na službe. Na takove obveze i na obveze maloljetnika uopće primjenjivati će se ono, što je naređeno u §§ 246. do 248. o obaveznim djelanjima osoba, koje stoje pod tutorstvom. Otac je takodjer dužan, da svoju maloljetnu djecu zastupa."

Slijedeći pak — 6. — § naše osnove, kao novi § 246. o. g. z-a, glasi ovako:

„Maloljetnik može se i bez privole svoga tutora samostalno pogodbom obvezati na službu, a samo s važnih razloga može tutor takovu pogodbu prije vremena razriješiti. Onim, što maloljetnik na taj ili na koji drugi način steče svojom marljivošću, kao i onim, što mu se, kada doraste, izruči na porabu, može slobodno raspolagati i obvezivati se."

Oba ova §§, spadaju medju one, koji su prema „pregledu" nepromijenjeno preuzeti iz austr. novele (III. djelomična novela §§ 2. i 3).

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1. i 2., str. 9. i sl.; br. 3. i 4., str. 83. i sl.; br. 5. i 6., str. 138. i sl. (u posljednjem na str. 144., redak 2. od gore mjesto: „naime" čitaj: „na ime").

[1] Bolje bi bilo reći: „Sposobnost maloljetnikâ obvezati se". Prema onom natpisu (a i l. d. z. veli: „Sposobnost maloljetnikâ za preuzimanje obvezâ") moglo bi se misliti, da se radi u prvom redu o sposobnosti preuzimanja jur postojećih obveza. Za to bih radije rekao: „Sposobnost maloljetnikâ obvezati se". Njemački tekst austr. novele kaže: „Verpflichtungsfähigkeit Minderjähriger".

Digitized by Google

1. Sravnimo li ponajprije prvobitni § 152. o. g. z-a sa sadašnjim §-ovom 152. — prema njemač. tekstu austr. novele — vidimo: 1. prva izreka §-a 152. o. g. z-a ostala je netaknuta; 2. izmedju ove i dosadašnje druge izreke §-a 152. umetnuta je nova izreka („Ein außer der Verpflegung der Eltern stehendes Kind kann sich jedoch selbständig durch Vertrag zu Dienstleistungen verpflichten."); 3. dosadašnja druga izreka §-a 152. je modificirana („Auf solche Verpflichtungen sowie auf die Verpflichtungen Minderjähriger überhaupt ist dasjenige anzuwenden, was in dem nächsten Hauptstücke [§§ 246 bis 248] über die verbindlichen Handlungen der unter der Vormundschaft Stehenden bestimmt wird."); 4. treća izreka §-a 152. ostala je opet nepromijenjena — osim da se mjesto „Verbindlichkeit" veli: „Pflicht".

Iz izvješća pravosudne komisije doznajemo. da je do ove promjene §-a 152. došlo iz osebujnih razloga. U Austriji se je povodom revizije o. g. z-a s mnogo strana želilo, da se dobna granica maloljetnosti snizi od 24. na 21. godinu. Austr. vladina osnova („Regierungsvorlage") nije uvažila ove želje. „Entscheidend", veli spomenuto izvješće (str. 11), „dürfte dabei die Reflexwirkung dieser Neuerung auf das politische Wahlrecht gewesen sein." To je bio razlog. da se i članovi pravosudne komisije austr. gospodske kuće ne mogoše odlučiti, da promijene (snize) postojeću dobnu granicu. No neki expediens mislili su u tom naći. da se bezdvojbeno izreče u o. g. z-u, da se maloljetnici, koji se sami „hrane", mogu samostalno obvezati na službe. To je u istinu važno za mnogobrojne malodobne radnike, koji su s jedne strane prinuždeni već u mladim godinama vlastitim radom zasluživati kruh svoj, a u drugu pak ruku nailaze pri tom. uslijed svoje pravne ovisnosti. na zapreke sa strane svoga zakonskoga zastupnika.[2] Ne smijemo dakako zaboraviti, a to priznaje i samo citirano izvješće, da je to. što je sada „novelirano", sadržano već i u postojećem o. g. z-u, te se prema tomu ta ustanova austr. novele ukazuje kao neka autentična interpretacija dosadašnjega prava. No gledom na postojeći o tom prijepor. da li je to u istinu rečeno već u postojećem pravu, napose pak gledom na to, da sa dvojbama u tom pitanju, prema uvjeravanju austr. redakcije (B. str. 12), nije ni teorija ni praksa mogla na kraj izaći, ne može se ni austr. redaktorima. a ni sastavljaču naše osnove prigovoriti. da su to pitanje novelom. u de lege ferenda opravdanom smislu, riješili.

Manje uspjelom držim modifikaciju dosadašnje (gore pod 3. spomenute) druge izreke §-a 152. Dok se u starom §-u 152. sasvim opće-

[2] Ispor. „Bericht" str. 12.

Digitized by Google

nito veli, da se na obveze djece, koja su pod očinskom vlasti, ima uporaviti ono, što je u slijedećem poglavlju o. g. z-a ustanovljeno o obveznim djelima maloljetnikâ, koji su pod tutorstvom; u novi § 152. ulazi ova općenita ustanova — uslijed umetka: („§§ 246—248“) — samo u skučenom opsegu.

Ne bi li se 2. izreka staroga §-a 152. dala u cijelosti održati i uz gore spomenutu „novu“ ustanovu (kojom je bezdvojbeno riješeno, da se i djeca pod očinskom vlasti mogu samostalno obvezati na službu) bilo da ova potonja ostane u novom §-u 152., ili da se kamo drugamo shodno smjesti? Ustanove u području obit. prava o odnosu izmedju roditelja i djece, i onako su tako malobrojne, da bih općeniti propis 2. izreke §-a 152. o. g. z-a poradi dalekosežnih njegovih konzekvencija radije vidio u prvobitnom njegovom obliku. Tako nam stari § 152. u savezu sa §-om 244. daje podlogu, da § 233. o. g. z-a uporabimo i na očinsku vlast.[3]

S toga bih radije 2. izreku §-a 152. ostavio netaknutu, a „novum“: „No dijete, koje roditelji ne hrane, može se samostalno pogodbom obvezati na službu. Otac može takovu pogodbu samo s važnih uzroka razriješiti prije vremena“ — uvrstio bih kao posebnu alineju na koncu § a 152. o. g. z-a.

2. U savezu s promjenom §-a 152. gr. z-a podvrgnut je u Austriji reviziji i § 246. o. g. z-a; no prijepor, da li ne samo dorasli maloljetnici već i nedorasli (infantia majores), ako ih roditelji ne hrane, mogu slobodno razređivati s onim, što su vlastitim trudom stekli (§§ 246. i 151. o. g. z-a)[4] — ne tangiraju austr. redaktori. I ovo pitanje nije do sada izbistreno, te samo okolnost, da je praktično manje važno od onoga gore spomenutoga — jer nedorasli malodobnici ne stiču baš mnogo vlastitim trudom — ispričava aust. redaktore, da u nj ne diraju.

Obraćajući se sada od austr. novele k našoj osnovi vidimo, da sastavljač osnove, prem u svom „pregledu“ veli, da novi § 152., a i § 246. o. g. z-a preuzimlje iz austr. novele nepromijenjeno — ipak se toga potpuno ne drži.

---

[3] Vidi i najnoviji, zadnji, svezak Krainz-Pfaff-Ehrenzweigovog sistema str. 202. N. 15. (§ 458. toga sistema).

[4] Ispor. s jedne strane: Krainz-Pfaff I. i II. izd. §§ 75. 458. 471; Stubenrauch I. izd. 1. sv. str. 415. 416 i 563; Krasnopolski, S. IV., str. 254 i sl., 332 i sl.; Schiffner, str. 138 i 139. S druge strane: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig IV. izd., sv. 2. str. 522 i V. izd. § 75; Burckhard, S. II., str. 26. N. 6. a i Unger S. II., str. 31.

Digitized by Google

Odluče li naši mjerodavni faktori — drugačije dakle nego što sam glede §-a 152. predložio — da se imadu novi §§ austr. novele. 152. i 246., potpuno recipirati, bio bih za to, da se u austr. novote sadržajno ne dira, a pored toga, da se: 1. prva izreka §-a 152. staroga o. g. z-a; 2. treća izreka istoga §-a; 3. druga izreka staroga §-a 246. o. g. z-a ostave netaknute onako kako je to u dosadašnjem našem z-u, hrv. tekstu, rečeno.

Na mjesto 2. izreke novoga §-a 152., koji glasi u osnovi: „No maloljetno dijete, koje roditelji ne uzdržavaju, može se samostalno pogodbom obvezati na službu" — rekao bih: „No dijete, koje roditelji ne hrane,[5] može se samostalno pogodbom obvezati na službe".

Na mjesto 3. izreke, koja u našoj osnovi glasi: „Na takove obveze i na obveze maloljetnika uopće primjenjivat će se ono, što je naređeno u § 246. do 248. u obaveznim djelanjima osoba, koje su pod tutorstvom" rekao bih — ne bude li prihvaćen gornji moj prijedlog —: „Na takove obveze kao i na obveze maloljetnika u opće ima se uporaviti ono, što je ustanovljeno u slijedećem poglavlju (§§ 246. do 248.) o obveznim djelanjima onih, koji su podvrženi tutorstvu."

K §-u 7. naše osnove.

Pod uvodno spomenutim natpisom („Sposobnost maloljetnika da preuzimlju obveze") stoji i ovaj — 7. — § naše osnove, ter se u njemu kaže:

---

[5] F. Spevec, u svom izdanju o. g. z-a, u N. kod §-a 151., tvrdi, da izrazi: „hraniti", „hrana" ne odgovaraju njem. izrazu: „Verpflegung"; jer hrana („Kost") znači jelo i piće, a „Verpflegung" — veli se dalje u cit. N. — znači isto, što uzdržavanje u užem smislu, dočim je uzdržavanje u širem smislu identično sa odgojem (§ 672.). Da je „Verpflegung" isto, što uzdržavanje u užem smislu, pokazuje, veli Spevec, § 166. i § 170. Mjesto „Verpflegung" §-a 166. imade § 170. „Unterhalt".

U povodu toga Mudrovčić, a i sastavljač naše osnove, mjesto: „hrana", „hraniti" vele na odnosnim mjestima: „uzdržavanje", „uzdržavati".

Ovo, mislim, nije potpuno ispravno. Iz cit. §-a 672. in f. ne slijedi, da u hrvatskom tekstu g. z-a „hrana" znači isto što i njem. riječ „Kost", t. j. jelo i pilo; već da se pod „hranom" u smislu „Kost" razumijeva jelo i pilo. S toga je krivo svagdje, gdje u našem zakonu dolazi izraz „hrana" ili hraniti", misliti samo na hranu u smislu njemačke riječi „Kost". Prema tomu „hrana", „hraniti" dolazi u našem tekstu o. g. z. na različitim mjestima u različitom značenju. Izrazi: „uzdržavanje, uzdržavati", ne odgovaraju ni jezično njemačkoj riječi: „Verpflegung". U drugu ruku napose riječ: „hraniti" ne znači ni jezično nipošto samo: „ernähren" već i: „erhalten", „bewahren".

Digitized by Google

§ 248. o. g. z. glasit će:

„Maloljetnik, koji se nakon navršene dvadesete godine kod kojega posla gradi punoljetnim, odgovoran je za svaku štetu, ako druga stranka nije mogla, prije nego li je posao dovršen, izvidjeti, da li je to istina. Dorasli maloljetnik odgovara cijelom svojom imovinom i za druga zabranjena djelanja kao i za štete uzrokovane njegovom krivicom."

Dok austr. redaktori u svom §-u 4. (III. djelom.) novele — a taj je ne samo služio za uzor našoj osnovi, već je prema „pregledu" sastavljačevom nepromijenjeno u nju preuzet — prvu izreku ostavljaju sasvim kakva je u njem. tekstu staroga o. g. z. §-u 248., sastavljač naše osnove čini u istoj izreci hrv. teksta staroga o. g. z-a neke promjene, ispravke u jeziku, koje je pretežno mogao mirno izostaviti. Za to bih prema dosadašnjem tekstu radije rekao: „Maloljetnik, koji navršivši dvadesetu godinu, gradi se punoljetan u kojem poslu, odgovara za svaku štetu, ako druga strana, prije nego je svršen posao, nije mogla saznati, da li je to istina."

Druga izreka staroga §-a 248. jest i u Austriji — a i prema našoj osnovi imalo bi kod nas da bude tako — stvarno promijenjena. Ja bih, držeći se dikcije o. g. z-a još više nego li sastavljač osnove, ter uz neke stvarne promjene i same novele austrijske, predložio, da ova izreka (2. u novom §-u 248.) imade glasiti: „Dorasli maloljetnik odgovara svojom osobom i svojom imovinom i za ina djelanja zabranjena, kao i za štetu uzrokovanu svojom krivnjom."

Ističem ponajprije, da ova izreka i kod nas, kao što u austr. noveli, imade tvoriti posebnu, novu alineju.

Pored toga napominjem, da je ova izreka, t. j. 2. izreka §-a 4. III. djelom. novele, po vladi austrijskoj prigodom izdanja ove carske naredbe donekle modificirana. Dok u izvješću juristićke komisije gospodske austr. kuće (a to izvješće, odnosno njegov § 6., jest i prihvaćeno po plenumu iste kuće) čitamo, da maloljetnik odgovara svojom osobom i svojom imovinom" (tako je naime bilo rečeno i u starom o. g. z-u) — austr. car. naredba kaže: „odgovara cijelom svojom imovinom". Austr. ministarstvo[6] opravdava promjenu, da se riječi: „svojom osobom" izostave, tim, što se one odnose na ukinutu personalnu ekzekuciju. Historija redakcije nasuprot dokazuje, da se taj pasus u savezu sa „zabranjena djelanja" odnosi na kažnjive čine maloljetnikâ. To se vidi jasno iz pretečâ našega građ. zakonika: ko-

[6] Vidi: „Mitteilungen des k. u. k. Justizministeriums". J. M. V. Bl. Stück VI. v. 22. III. 1916 über die dritte Teilnovelle zum ABGB.

Digitized by Google

deksa Theresianusa I. 6. § 263., Hortensove osnove I. 6. § 87., a i iz Martinijeve osnove I. 5. § 59. i „zapad. galičkoga z. I. 5. § 227. ter protokolâ našega zakona I. str. 198 i sl. I stari komentatori Winiwarter[7] i Stubenrauch[8] tako to shvaćaju.

Daljnu promjenu, učinjenu po austr. vladi, da se mjesto: „svojom imovinom" veli: „cijelom svojom imovinom" ne opravdava austr. ministarstvo u svojim „Mitteilungen". Očito bazira ta modifikacija staroga teksta na razlikovanju dječje imovine u t. zv. slobodnu i neslobodnu.[9] No ja držim, da je ne samo suvišno, nego i da ne odgovara izražavanju građanskoga zakonika, da se ističe i govori o cijeloj imovini djeteta.

S toga sam za to, da se obje te promjene napuste, te da se vratimo staroj tekstaciji, koju je prihvatila jur. komisija austr. gospodske kuće a i plenum iste kuće, dakle onako kako sam gore predložio.

Svakako je najvažnije u tom §-u naše osnove, da se suglasno sa oba citirana njemačka teksta — drugačije nego u dosadašnjemu §-u 248. gr. z-a — kao granica za civilnu deliktnu sposobnost ustanovljuje navršena 14. godina, t. j. doraslost. Prema općenitom shvaćanju počimlje deliktna (civilna) sposobnost sa navršenom 7. godinom (§§ 1308, 1310). Mnijenje, da na osnovu 2. izreke staroga §-a 248. ta deliktna sposobnost počima tek navršenom 20. godinom, ne dade se, veli višeput cit. izvješće austr. gospodske kuće,[10] održati. Austr. redakcija a i naša osnova odlučila je poći srednjim putem, te ustanoviti doraslost — navršenu 14. godinu — kao granicu.[11] U savezu s tim promijenili su i dosadašnji § 1308. c. g. z-a.

Dakle navršenom 14. godinom nastaje potpuna deliktna sposobnost, prije toga se u pitanju naknade postupa sa nedoraslim kao sa djetetom i luđakom (§ 1310). Stvar je naših mjerodavnih faktora, da odluče, je li shodnije, da deliktna sposobnost počimlje navršenom 7., ili navršenom 14. godinom. Za oštećenika je dakako povoljnija niže postavljena granica deliktne sposobnosti oštetiteljeve (osim da je sam dao povoda šteti; vidi § 1308.); nasuprot ide naravski u prilog

[7] „Das österr. bürg. Recht, systematisch dargestellt und erläutert" I. str. 527.

[8] „Das österr bürg. Gesetzbuch" erläutert v. Dr. Moriz v. Stubenrauch I. str. 565 (a i u kasnijim izdanjima).

[9] Vidi o toj razlici na pr.: Anders, Das Familienrecht, str. 193.

[10] „Bericht" str. 13.

[11] „Bericht" str. 14.

Digitized by Google

oštetitelju, djetetu, nedoraslomu, da za štetu, koju je on počinio u prvom redu odgovara drugi, ili da ju počinitelj štete razmjerno nosi (§§ 1309 i 1310). Zakonodavstvo imade obzir uzeti ne samo na osobu, koja trpi štetu, nego i na onu, koja je štetu počinila, a nema uviđanja, potrebna za spoznaju odgovornosti („die zur Erkenntniß der Verantwortlichkeit erforderliche Einsicht" — § 828. njem. g. z-a).

K §-u 8. naše osnove.

Ovaj § sadržaje tranzitornu normu i glasi prema osnovi: „Naredenja §§ 5—7. primijenit će se i na djelanja, što su ih maloljetnici izveli, prije nego je ovaj zakon na snagu stao." Ja bih prema prijašnjim izvodima rekao: „Odredbe §§ 5. do 7. uporaviti će se i na djelanja maloljetnikâ, što su se dogodila prije nego li je ovaj zakon stupio u krepost."[12]

Osnova dakle — kao što i austr. novela — hoće da ovi paragrafi dobiju natražnu moć. Pita se ali, da li je napose opravdano, da § 7. naše osnove dobiva — usuprot načelima intertemporalnoga prava — natražno djelovanje. Je li je baš pravično („billig") — kako tvrdi izvješće pravosudne komisije austr. gospodske kuće[13] — da bez obzira na oštećenika, pogodnost, koju novela daje malodobnicima, vrijedi i za one njihove čine, koje su počinili prije zakonske kreposti novele?

Konačno još slijedeće. Paragrafi 5—7. naše osnove sigurno ne spadaju među one ustanove, koje bi se radi toga, jer ih ne možemo odlagati, morale čim prije uvesti na mjesto starih ustanova o. g. z-a.

K §§ 9. i 10. naše osnove.

U ovim §§ osnove — t. j. u V. odsjeku I. dijela, a pod naslovom: „Skrb za maloljetnike, koji su pod očinskom vlasti" — kaže se slijedeće:

§ 9. osnove:

„§ 178. o. g. z. glasit će:

„Ako otac zlorabi svoju vlast ili ne ispunjava dužnosti s tom vlasti skopčane ili se ogriješi nepoštenim ili nećudorednim vladanjem, može zatražiti pomoć u starateljske oblasti nesamo dijete samo, nego i svatko, tko to saznade, naročito najbliži srodnici.

---

[12] O izrazu „naredenja" govorio sam već prije. Izrazi: „uporaviti", „stupio u krepost" odgovaraju više dikciji staroga zakona.

[13] „Bericht" str. 14.

Digitized by Google

Starateljska će oblast izvidjeti predmet pritužbe i izdati odredbe primjerene okolnostima; napose može oca staviti pod svoj nazor i izjednačiti ga sa tutorom što se tiče uprave imetkom ili što se tiče skrbi za osobu djeteta".

§ 10 osnove:

„Iza a §-a 178. o. g. z. uvrštava se: § 178 a)

Ako je koji zavod ili društvo za zaštitu ili za njegovanje djece preuzelo njegu ili odgoj zlostavljenoga, ostavljenoga ili zapuštenoga djeteta, ili djeteta, kojemu roditelji ne pružaju potrebnoga nadzora ili odgoja, može starateljska oblast na prijedlog zavoda ili društva nakon učinjenih izviđaja i saslušanja roditelja izreći, da se dijete prije svršetka odgoja njegova može protiv volje zavoda ili društva ovomu oduzeti samo s privolom starateljske oblasti."

Prema tomu je prvim — 9. — od spomenutih §§ osnöve dosadašnji, stari, § 178. o. g. z-a promijenjen. Početak njegov je prestiliran ter jedan njegov pasus („da se time djetetu čini uvreda u njegovim pravima") izostavljen, a drugi novi („ili se" — naime otac — „ogriješi nepoštenim ili nećudorednim vladanjem") umetnut; zaglavnoj pak izreci staroga § a dodana je još i ova: „napose može" — naime „starateljska vlast" — „oca staviti pod svoj nazor i izjednačiti ga sa tutorom, što so tiče uprave imutkom ili što se tiče skrbi za osobu djeteta."

I ovaj § naše osnove spada među one ustanove, koje su prema „pregledu" nepromijenjeno primljene iz austr. novele.

De lege ferenda sam protiv toga §-a osnove. Paragraf 178. o. g. z-a u svojoj širokoj koncepciji („weite Fassung") pokazao se je i prema priznanju austr. redaktora veoma shodnim, te mislim, nije uputno u nj dirati. I austr. redaktori vele, da ga ne će stvarno mijenjati: „sachlich keine Aenderung, sondern nur eine Ausführung des Gedankens des § 178 a. b. G. B." No uočimo li sâm novelirani § 178. — napose njemački tekst — ukazuje nam se umetak o intervenciji suda u slučaju nepoštenoga i nemoralnoga vladanja očevoga kao samostalna kategorija, kao neki novum prema dosadašnjem §-u 178., i samo kao takova novota imade raison d'être u noveli. Sudac naime može intervenirati u interesu djeteta po novom zakonu i onda, ako otac niti zlorabljuje svoju vlast niti ju zanemaruje, ali se vlada nepošteno i nemoralno. Dvojim, je li opravdano dati sudu ovlast miješati se u obiteljske stvari i onda, ako nemoral očev ne vrijeđa prava djeteta.

Digitized by Google

shvaćena u najširem smislu. Time novi § 178. ne izvodi samo misao staroga §-a 178. već ide dalje i prelazi njegove intencije, jer nije svrha staroga §-a 178. popravljati oca, već štititi interese djece.

I zaglavni dodatak, da sud može staviti oca pod svoj nadzor i izjednačiti ga sa tutorom, jest po mojem nazoru suvišan. Ne sumnjam, da to sudac može učiniti i po sadanjem pravu.

Što se prijevoda toga §-a tiče, mnijem: ako se i ne prihvati moje mnijenje gleđe novoga §-a 178., t. j. ako bude kod nas zaključeno, da se dosadanji § 178. ima promijeniti sasvim po uzoru austrijske novele, treba ipak nepromijenjene dijelove staroga §-a potpuno u jezičnom pogledu pridržati. Pored toga mislim, da pasus u njemačkom tekstu, o kojem smo baš govorili: „oder sich eines ehrlosen oder unsittlichen Verhaltens schuldig macht" („ili se ogriješi nepoštenim ili nećudorednim vladanjem"), prem sam po sebi točno preveden, u kontekstu hrvatskom naše osnove dobiva drugi smisao. nego što ga imade u njemačkom originalu.

Druga od gore spomenutih ustanova — § 10. naše novele — čini mi se, da je svrsi shodna. Uzeta je nepromijenjeno iz prve austr. djelomične novele (vidi gore spominjani „Pregled"). Napose nas je austr. „Regierungsvorlage" uvjerila o shodnosti toga §-a.

Glede prijevoda imao bih ovo primijetiti.

1. Mjesto izraza: „s t a r a t e l j s k a o b l a s t" volio bih reći: „sud". I o. g. z. u sličnim prilikama veli „sud" (§§ 174, 178 et passim). 2. Mjesto: „n a d z o r a i l i o d g o j a" (na koncu 2. i na početku 3. retka §-a 10. naše osnove) — ima biti: „nadzora i odgoja". 3. Mjesto: „n a k o n u č i n j e n i h i z v i đ a j a i s a s l u š a n j a r o d i t e l j a" („nach Untersuchung des Falles und Anhörung der Eltern") — „izvidivši slučaj i saslušavši roditelje".[14] 4. Mjesto: „d a s e d i j e t e p r i j e s v r š e t k a o d g o j a n j e g o v a" („daß das Kind vor Beendigung seiner Erziehung") —: „da se dijete prije svršetka svojega odgoja".[15]

K §§ 11. i 12. naše osnove.

Pod naslovom: „B r i g a z a d j e c u u s l u č a j u r a s t a v e i l i r a s p u s t a ž e n i d b e" (VI. odsjek I. dijela) veli § 11. naše osnove slijedeće:

„A k o s e s u p r u z i k o d r a s t a v e i l i r a s p u s t a ž e n i d b e n e s l o ž e u z o d o b r e n j e s t a r a t e l j s k e o b l a s t i o n j e z i

[14] Ispor l. d. z. § 5. prve djelom. austr. novele, a i § 569. o. g. z-a verb.: „izviđenje".

[15] Ispor. § 5. I. djelom. austr. novele.

Digitized by Google

i uzgoju svoje djece, odlučivati će ova oblast o tome, da li će se sva djeca ili koja će se djeca ostaviti ocu ili pako materi. Pri tom će se oblast obazirati na posebne prilike ovoga slučaja ter paziti na interese djece, zvanje, ličnost i svojstvo roditelja kao i na uzroke rastave ili raspusta. Drugi ženidbeni drug bit će pored toga vlastan lično općiti s djetetom. Starateljska oblast može to općenje točnije urediti.

Troškove uzgoja imade namirivati otac.

Ako li se promijene prilike, može starateljska oblast bez obzira na svoje prijašnje odredbe ili na uglave supruga izdati nove odredbe, koje su potrebne u interesu djece."

Očito je pukom pomutnjom izostala na čelu ovoga §-a osnove rečenica: „§ 142. o. g. z-a glasiti će", te ju treba svakako uvrstiti na ovo mjesto naše osnove. Sastavljač naše osnove hoće naime § 6. I. djelomične austrijske novele ne samo nepromijenjeno preuzeti (vidi cit. „Pregled"), nego i staviti ga u naš zakon na mjesto staroga §-a 142.

Osim toga neka mi bude dopušteno ovdje ovo reći.

1. Prema staromu §-u 142. imade sud — ako se muž i žena raziđu (rastava ili raspust), a ne mogu se složiti, tko od njih da se skrbi za odgajanje — postarati se, ne dopuštajući „pravne prepirke", da muška djeca do 4. godine, a ženska do 7. ostanu kod matere, ako važni razlozi ne govore protiv toga. Starija djeca, ako i opet važni razlozi ne iziskuju drugu odredbu,[16] ostaju odn. dolaze ocu. Ako se napose naglasi, da djecu stariju od 4. odn. 7. godine dobiva otac, ako važni uzroci ne govore protiv toga — dakle ne naprosto uvijek, a niti ne sine cognitione causae u svakom konkretnom slučaju[17] — ne bi se, mislim, moglo reći, da se i sa starim §-om 142. ne dade na kraj izaći.[18] Da otac — ceteris paribus — imade neku prednost pred majkom, i u slučaju rastave, odgovara shvaćanju o. g. z-a. Već Zeiller, Kommentar I.

[16] Vidi iz historije redakcije o. g. z-a: Ofner „Der Urentwurf und die Beratungs-Protokolle des österreichischen A. B. G. B." I. str. 142 § 118 i Krainz-Pfaff, System II. izd. § 456.

[17] Vidi zbirku rješidbâ, Glaser Unger, sv. 5. br. 2146. Ali ispor. i Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System, § 455. str. 189 (V. izd.).

[18] O drugim praktičnim pitanjima, koja se tiču §-a 142. ispor. rješidbe u Schey-evom XIX. izdanju o. g. z-a kod §-a 142. (Manz-ova naklada).

Digitized by Google

str. 323., veli: „Diese Vorschriften" — t. j. propisi §-a 142. — „sind in den obigen Betrachtungen gegründet (§ 141)." Prednost ta je i de lege ferenda opravdana i nema razloga da ova, budući u naravi stvari, prestaje u slučaju rastave, bez posebnih, u interesu djece ležećih razloga, u prilog žene.

Ipak se općenito tvrdi, da § 142. o. g. z-a nije dosta elastičan; napose pak da je prema majci okrutan.[19] Motivi austr. vladine osnove[20] vele, da su načela, što ih § 142. o. g. z-a postavlja o odgoju djece u slučaju rastave i raspusta, opetovano u peticijama i predlozima najžešće napadana bila. Propis taj, kažu, često osujećuje pravo nedužne majke da sili na rastavu, jer ju izvrgava pogibelji, da će izgubiti djecu; a nakon provedene rastave omogućuje mužu, koji imade pravo, da mu se izruče djeca, svakojaka iznuđivanja. Za to odlučiše austrijski redaktori, da u slučaju rastave odn. raspusta imade sudac po svom rasuđenju odrediti, što imade biti sa djecom i označuju pravac, kojim imade sudac poći, samo tim da ističu neke okolnosti, na koje treba da se osobito osvrće. Time je svakako položaj oca prema prijašnjem pravu alteriran. Ova se divergencija u našem zakonu jače opaža nego u drugim modernim zakonima, po kojima se ne može više govoriti o očinskoj vlasti, već o obim roditeljima pripadajućoj roditeljskoj vlasti. Ona nije, rekao bih, ni u bezdvojbenom interesu djece, jer će — ceteris paribus — ipak otac uspješnije znati spremiti dijete za život nego li majka. Konačno je zakonu — §-u 142. — svrha štititi interes djece, a ne sentimente zavađenih roditelja. Međutim će i po novom §-u 142. nedužni ženidbeni drug veoma često radije ne tražiti rastavu iz opravdane bojazni, da mu nedokučiva rasuda suca ipak ne oduzme dijete. Najposlije ističem, da stanovište, što ga stari § 142. zauzimlje, davajući sucu pravilo, kojega treba da se drži, u koliko konkretni slučaj ne indicira stanovito rješenje, imade i među odličnim modernim juristima odlučnih pristaša,[21] čime dakako nije rečeno, da su potonji i pristalice one prednosti, koju o. g. z. daje ocu naprama majci.

Shvaćajući ovako § 142. o g. z. ne bi bilo razloga, da se u nj dira. No treba uvažiti, da tumačitelji gr. z-a pretežno uzimlju, da zakon za djecu stariju od 4 odn. 7 godina pravila ne postavlja, te ju naprosto davaju ocu. Kako sastav citiranoga §-a ovo tumačenje bezdvojbeno dopušta, trebalo bi ga promijeniti tako, da takova interpre-

[19] „Bericht" str. 19.

[20] „Regierungsvorlage" str. 72.

[21] Mitteis, der Entwurf einer Novelle zum ABGB., str. 13 i „Bericht" str. 19 i sl.

Digitized by Google

tacija postane nemoguća. Naprotiv za dalje sezajuću, radikalniju, promjenu §-a 142. — u smislu austr. novele — iz razloga gore navedenih, ne bih bio.

2. Posljednji stavak novoga §-a 142. glasi: „Ako se promijene prilike, može starateljska oblast bez obzira na svoje prijašnje odredbe ili na uglave supruga izdati nove odredbe, koje su potrebne u interesu djece."

No ovo se po mojem mnijenju radi pravne naravi ovih odredaba i uglavaka, budući se radi o pravima djece i zahtjevu njihovu na zaštitu (Schutzanspruch), koji im u svakom slučaju ostaje — samo po sebi razumije, tako da se pasus taj suvišnim ukazuje. I de lege lata staroga zakona, koji ne sadržaje slične zakonske odredbe, shvaćalo se je ovo pitanje ovako. (Vidi na pr. „Tumač" Rušnov-Posilovićev I. str. 237 i sl. ter tamo cit. rješidbu iz Glaser-Ungerove zbirke sv. 23. br. 10611.)

Što se samoga prijevoda novoga § 142. o. g. z. tiče, imao bi isti — budu li moji predlozi glede §-a 142. zabačeni — uz veću uporabu izrazâ staroga zakona, ovako od prilike glasiti: „Ako se kod rastave ili raspusta ženidbe muž i žena uz privoljenje suda ne slože o njezi i odgoju djece, ima sud, obaziruć se na osobite prilike slučaja i pazeći na interese djeteta, na zvanje, osobnost i svojstva muža i žene ter na uzroke rastave i raspusta odlučiti, da li će se sva i koja će djeca ostaviti ocu ili materi. Drugi ženidbeni drug biti će pored toga vlastan osobno općiti sa djetetom. Sud može to općenje pobliže urediti. Za odgajanje mora otac trošiti.[22]

Ako se promijene prilike, može sud bez obzira na svoje prijašnjo naredbe i uglavke muža i žene izdati nove naredbe, potrebite u interesu djece."[23]

Slijedeći § — 12. — naše osnove glasi:

„Naređenja posljednjega stavka §-a 11. primijenit će se i na one slučajeve, u kojima je uzgoj djece prije pravne snage ovoga zakona uređen bio sporazumkom roditelja ili odredbom oblasnom."

Ja bih i taj § izostavio. Pogodbe ter rješidbe suda o odgoju djece, ne dobivaju, kako već gore rekoh, toliku snagu, da se ne bi mogle promijeniti, kad to interes djece zahtijeva. To pak vrijedi ne samo za pogodbe i rješidbe ove vrste nastale po novom, već i za one, što su učinjene pod starim zakonom.

[22] Ova potonja izreka i u austr. noveli ne čini — kao u našoj osnovi — posebnu alineju.

[23] Vidi i l. d. z. § 6. I. djelom. novele austrijske (br. 276 ex 1914.).

Digitized by Google

Hoće li usuprot naši zakonotvorci novi § 142. prema uzoru austrijskom zajedno sa njegovom tranzitornom ustanovom potpuno recipirati, imala bi ova potonja ovako od prilike glasiti: „Propisi 2. stavka § 11. uporavljuje se i onda, kada je odgajanje djece prije kreposti ovoga zakona bilo uređeno uglavkom muža i žene ili sudskom naredbom."

Konačno ističem, da promjena §-a 142. o. g. z-a ne odgovara planu naše osnove, prema kojem se mijenjaju samo one ustanove, koje nikako ne smijemo odlagati.

Prilozi interpretaciji novoga mirovinskog zakona.*

Piše dr. Stjepan Bosanac.

V.

Ustanovljivanje uračunljivoga službenoga vremena.

(§ 29. u svezi s §-om 18.)

Prema ustanovi al. 1. §-a 29. zakona od 5. kolovoza 1914. o opskrbi zemaljskih namještenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udovica i siročadi, imade definitivno namješteni činovnik ili službenik pravo na mirovinu, ako ima barem pet godina uračunljivog službovnog vremena. Pita se, treba li efektivnih pet godina uračunljivog službenog vremena ili se i tu uračunljivo vrijeme imade prema ustanovi §-a 18. tako ustanoviti, da se dio godine, koji ostaje povrh cijele godine, a premašuje šest mjeseci, računa za potpunu godinu, te bi prema tome zemaljski namještenik stekao pravo na mirovinu, ako je u službi s uračunljivim službenim vremenom proveo više od četiri godine i šest mjeseci.

Prvi je takav slučaj s odobrenjem mirovinskoga vijeća riješen u odjelu za bogoštovlje i nastavu, kad je naredbom od 30. svibnja 1915. br. 10990. (viđenom bez primjedbe od mirovinskoga vijeća 12. svibnja 1915.) priznato pravo na mirovinu prof. N. M., koji je imao uračunljivoga službenoga vremena 4 godine, 8 mjeseci i 2 dana.

Isto tako priznato je naredbom od 11. veljače 1918. br. 27.604 iz 1917. pravo na mirovinu udovici realnogimn. učitelja dra. J. B., koji je imao uračunljivoga službenoga vremena 4 god. 8 mjes. i 17 dana.

---

* Vidi „Mjesečnik" 1915. br. 2. i 3., 1917. br. 6.

Digitized by Google

Mirovinsko vijeće promijenilo je poslije svoje mišljenje i u povodu slučaja oružnika H. Gj. g 1916. (broj 22782. u. o.) izjavilo. da je za postignuće prava na mirovinu prema al. 1. §-a 29. i posljednjoj alineji §-a 10. potrebno efektivnih pet godina službenoga vremena, jer ustanova §-a 18. dolazi do primjene tek onda, kad onaj, koji imade biti umirovljen, već ima pravo na mirovinu prema §-u 29.

Prema tome spomenutome oružniku nije priznato pravo na mirovinu. jer je imao samo 4 godine i 7 mjeseci uračunljivoga službenog vremena, već mu je prema §-u 46. određena konačna otpravnina.

Zadaća je ovih redaka pokazati. da je ono prvo shvaćanje ispravno.

Zakon u jednu ruku ne ima nigdje ustanove. da je za postignuće prava na mirovinu prema al. 1. §-29. potrebno efektivnih pet godina uračunljivoga službenoga vremena. a u drugu ruku opet zakon poznaje samo jedinstveno načelo kod ustanovljivanja uračunljivoga vremena (§ 18.). prema kojem se dio godine. koji ostaje povrh cijelih godina. a premašuje šest mjeseci, bez izuzetka računa za potpunu godinu.

Prema tome kad zakon u al. 1. §-a 29. naređuje. da stalno namješteni činovnik ili službenik imade pravo na mirovinu, ako ima barem pet godina uračunljivoga vremena, a za ustanovljivanje toga uračunljivoga vremena ne ima u zakonu druge ustanove nego ustanova u §-u 18. (dio godine iza šest mjeseci računa se za potpunu godinu), jasno je. da svakome. koji dokaže. da imade više od 4 godine i 6 mjeseci uračunljivoga službenoga vremena, pripada po zakonu mirovina.

Ustanova al. 1. §-a 35., da se mirovina ima ustanoviti na temelju posljednjega u aktivnoj službi uračunljivoga beriva „nakon navršene pete pa do uključivo desete godine uračunljive službe sa 40% postotaka spomenutoga beriva“, ne može se u savezu s naređenjem u al. 1. §-a 29., dok se radi o navršenoj petoj godini uračunljive službe, drukčije ispravno tumačiti nego tako. da se radi o pravno, a ne o faktično navršenoj petoj godini, jer bi u protivnom slučaju zakonodavac u al. 1. §-a 29. imao reći. da činovnik ili službenik imade pravo na mirovinu. ako je navršio barem pet potpunih godina uračunljivoga službenog vremena, a ne bi bio rekao. da imade pravo na mirovinu. ako ima „barem pet godina uračunljivoga službenog vremena“.

Digitized by Google

O srazu brodova.

Napisao dr. Julije Mogan, priv. docenat i odvjetnik na Rijeci.

Kad je čovjek — još u ono blaženo doba mira — stupio na golemi Cunard-parobrod usidren u riječkoj luci, divio se remek-djelu ljudskoga uma i vještine. Gradovi su to, što plove na moru, s tisućama stanovnika. Sav mogući komfort. Uz siromake, što ih bijeda tjera u nesigurnu Ameriku, mnogo ih je i takovih bilo, što su se dali na put u New-York i natrag, da se na udobnom, elegantnom parobrodu oporave od posla ili da bezbrižno provedu na svježem morskom zraku nekoliko lijepih nedjelja. Za te putnike imalo je Cunard-društvo krasne kabine, a za putnike, kojima je cijena bila sasvim nuzgredna, bile su t. zv. luksus prostorije, gdje si zaboravio, da si na brodu, te si imao zbilja svu udobnost kao kod kuće. No ako si se pobolje ogledao u tim pravim pravcatim sobama s prozorima, kao što ih kod kuće imadeš, s krevetima postavljenim u sredini sobe, bogatim sagovima, telefonom i t. d., oko ti je nehotice zapelo na okruglom predmetu, što je na stijeni visio, a neki unutarnji glas govorio ti je: „memento mori". U svoj ovoj raskoši pojas za spasavanje živo te podsjećavao, da si na moru, elementu divnom i strašnom, punom čara i — pogibli.

* * *

U doba jedrenjača srazovi su brodova bili vrlo rijetki, jedva se za njih i znalo. Ako su se dva broda sukobila, bilo je to obično u luci, a šteta redovno nije bila znatna.

Drukčije je to danas: trgovačka se mornarica silno razvila, parobrodi jure s velikom brzinom, srazovi su češći i silniji i to nesamo u lukama, nego i na otvorenom moru to više, što istom parobrodarskom linijom plovi često više brodova.

Posljedice su sraza (njemački „Zusammenstoss von Schiffen", francuski „abordage", talijanski „abbordaggio, urto di navi") dvaju brodova višestruke: oštećenje ili pače propast brodova, oštećenje ili propast robe, ozljede ili smrt lica, zaposlenih na brodu, i putnika.

Lyon-Caen[1] dijeli ovako pitanja, što nastanu srazom brodova:

a) tko nosi štetu, što nastane srazom?

b) kako se dugo poslije sraza mogu podnositi tužbe za odštetu?

c) koji su sudovi nadležni (ratione materiae ili ratione personae)?

d) koji su zakoni odlučni?

[1] Lyon-Caen: Traitè de droit commercial, 4 édition, tome sixième. Paris 1912. str. 131 i sl.

Digitized by Google

To vrijedi naročito, kada se radi o brodovima različne narodnosti ili pak, kada se sraz zbio u vodama druge države negoli je ona, kojoj brod pripada.

Code Napoléon bavi se vrlo malo srazom brodova, što je dosta razumljivo, ako uvažimo, da potječe iz god. 1807., te da nije originalna tvorevina, nego u mnogom pogledu parafraza „Ordonnance sur la marine" iz god. 1681.

U čitavom govore o srazu tri članka i to 407[2] [3], 435 i 436, što De Courcy-u (Questions de droit maritime Paris 1877. I. page 183) daje povoda za ovu opasku: „On imaginerait difficilement une plus manifeste disproportion entre l'importance des faits actuels et l'insuffisance des vieux textes. Si jamais la jurisprudence a dû avoir une grande largeur d'interprétation pour tacher de suppléer à ce qui a nécessairement manqué aux prévisions du législateur de 1807, il semble que ce soit en cette matière."

Spomenuti članci glase u hrvatskom prijevodu:

Čl. 407. U slučaju sraza brodova, ako je događaj bio čisto slučajan, štetu će nositi — bez prava na naknadu — brod, koji ju je pretrpio.

Ako je do sraza došlo krivnjom jednoga od kapetana, štetu će platiti onaj, koji ju je uzrokovao.

Ako je dvojba o uzrocima sraza, štetu će zajedničkim troškom pokriti i to na jednake dijelove brodovi, koji su uzrokovali i trpjeli.

U ova će dva zadnja slučaja štetu procijeniti vještaci.

Čl. 435. Neprihvative su sve tužbe protiv kapetana i njegovih osiguratelja za štetu, što je nastala u robi, kada je primljena bez prosvjeda; sve tužbe protiv kreatelja na osnovu avarija, ako je kapetan izručio robu i primio vozarinu, a da nije prosvjedovao; sve tužbe na naknadu štete, uzrokovane srazom brodova u mjestu, gdje je kapetan mogao postupati, ako nije stavio zahtjeva.

---

[2] Code Napoléon svrstao je dakle sukob brodova među avarije, te se šteta, što nastane na brodu ili teretu, smatra partikularnom avarijom.

[3] Sr. Gertscher: Seerecht u „Borchardts Handelsgesetze des Erdballs": „Auch der Code behandelt im Art. 407 die möglichen Fälle eines Zusammenstosses, doch haben in der österreichischen Praxis diese Normen nur insoweit Geltung, als sie nicht mit den Vorschriften des a. B. G. B. über Schadenersatz im Widerspruch stehen." Za Hrvatsku i Ugarsku ne možemo to reći: kod nas su se do sklopljenja konvencije, odnosno do uvedenja zak. čl. I. iz god. 1913. srazovi brodova sudili isključivo po Code Napoléon-u, a ne po o. g. z.

Digitized by Google

Čl. 436. Ovi su prosvjedi i zahtjevi ništavi, ako nijesu učinjeni i obavljeni unutar dvadeset i četiri sata, te ako za daljnji mjesec dana ne slijedi tužba.

To je sve što Code de Commerce kaže o srazu, pa se nije čuditi, ako neki pisci kažu, da bi bolje bilo, da mjesto ovo nekoliko redaka zakonodavac nije ništa rekao, nego da je prepustio srazove brodova rješavanju na osnovu općenitih načela građanskoga prava[4], kao što je to bilo u rimskom pravu, a i zbirci običajnoga pomorskog prava, poznatoj pod imenom Consulat de la mer.

Nijedna od spomenutih ustanova Code Napoléona nije podesna: članci 435. i 436., jer određuju rokove upravo nemoguće, a članak 406. pak zato ne, jer se kosi s općenito ustaljenim i ispravnim načelom, da samo onaj, tko je štetu skrivio, mora da dade naknadu, te da onaj, tko tvrdi, da je tuđom krivnjom štetovao, tu krivnju i dokazati mora.

Prema tomu Consulat de la mer suglasno s rimskim pravom luči slučajni sraz i skrivljeni. Štetu slučajnoga sraza, nastaloga višom silom, nosit će onaj, koji je štetu pretrpio i to bez prava na naknadu. Tko je pak imao štetu iz skrivljenoga sukoba brodova, morat će krivnju dokazati, pa će moći tražiti štetu od začetnika.

Druga zbirka pomorskih običaja Roles d'Oleron određuje isto za skrivljeni sraz, dok će, ako je sraz slučajan, oba vlasnika broda nositi štetu, svaki polovicom. Kako je to neopravdano, vidi se odmah, čim se pomisli na slučajni sukob između maloga broda i jednoga, što je deset puta veći od prvoga. Na ovu, sasvim krivu odredbu oslonio se i Code Napoléon.

Razumljivo je to, te možda posljedice nijesu tako kobne, ako mislimo samo na jedrenjače i na razmjerno malu štetu, što ju je sraz u ono doba uzrokovao,[5] no danas bi to bilo kobno u većini slučajeva, pogotovu ako se uvaži, da su slučajni srazovi barem pred sudom mnogo češći nego skrivljeni. Ne će biti s gorega da malo bolje uočimo, kako se pred sudovima vode parnice o sukobima brodova.

Brodovi, što su se srazili, doplove, ako im je to uopće moguće, u istu luku ili u različne luke. Kapetan prijavi odmah lučkomu uredu, da se putem srazio s drugim brodom, što se zove „appuntare la

---

[4] Sr. Vermond: Manuel du droit maritime. Paris 1906, str. 321.

[5] Valin poznati komentator „Ordonnance de la marine" kaže: „Les abordages en mer sont fort rares: ceux en rade le sont moins: mais, au port, ils sont assez communs par la quantité de navires qui abordent au quai ou qui le quittent." — Ordonnance sur la marine l'article 10, livre III, titre VII.

Digitized by Google

prova di fortuna". Poslije toga slijedi u tuzemstvu pred nadležnim pomorskim sudom, a u inozemstvu kod konzulata ili mjesnih oblasti t. zv. „verifica della prova di fortuna" t. j. dokaz svjedocima, da se sraz dogodio bez krivnje kapetana i brodskoga osoblja.[6] Isto to čini i kapetan drugoga broda. Tko su svjedoci za „verifica della prova di fortuna"? Kapetan, časnici i momčad broda. Oni će dakako iskazati, da njihov brod sraza nije skrivio. Isto će tako osoblje drugoga broda iskazati, da su oni sasvim nedužni. Za potvrdu tih tvrdnja iznijet će kapetan još svoj brodski dnevnik (giornale di bordo), gdje dakako opet ne će svoje krivnje ovjekovječiti, i tako će sudac ostati u potpunoj tami, pa ako krivnja nije sasvim očita, sraz ostaje slačajan, a upotrijebit će se sasvim neopravdana ustanova Code Napoléon-a.

Bolje nije niti sa člancima 435. i 436. Te su ustanove sasvim zastarjele, pa danas gotovo nemoguće. Rokovi od 24 sata i mjesec dana mogu biti upravo sudbonosni za onoga, koga zadese.[7]

[6] Editto politico di navigazione maritima čl. II. § 45.: „Ne'casi opportuni si farà l'atto, che chiamasi prova di fortuna. Tanto in questa occasione, quanto in quella di getti, o di altro danno o pregiudizio inferito da qualche caso fortuito al bastimento o carico, il capitano, o padrone dovrà deporre l'atto che chiamasi „prova di fortuna", nel primo luogo in cui approderà, costituendosi ed eseguendo l'atto di cui si tratta, nella cancelleria del console o vice-console imperiale-regio; ed, in di lui mancanza, appresso il competente magistrato; ed in mancanza dell'uno e dell'altro, avrà l'attenzione di appuntare la prova di fortuna appresso qualche persona pubblica o legale."

„In den entsprechenden Fällen ist der Act aufzunehmen, welcher Verklarung heisst. Sowohl bei obigem Anlasse, als beim Seewurfe oder bei Beschädigung und Nachtheilen, welche in Folge eines zufälligen Ereignisses dem Schiffe oder der Ladung zugefügt wurden, hat der Kapitän oder Schiffsführer in dem nächst einzulaufenden Hafen den Act vorzunehmen, welcher Verklarung heisst, indem er zu diesem Acte in der Kanzlei des kaiserlich-königlichen Consuls oder Vice-Consuls, und in Ermangelung eines solchen bei der zuständigen Behörde sich meldet; in Ermangelung beider hat er darauf zu sehen, dass die Anmeldung der Verklarung vor einer öffentlichen oder rechtskundigen Person erfolge." — No zajedničkim zakonskim čl. I.: 1913. izgubila je ta ustanova krepost kod srazova brodova, no dakako uz ograničenja, sadržana u samoj konvenciji.

[7] Rokovi su tako kratki i tako kategorički određeni, da sanacije, ako se promaše, uema. Ako i jest svrha zakonodavca opravdana, sredstva, kojima ju je htio da poluči, izazvala su oštru kritiku, naročito nužda prosvjeda unutar 24 sata i onda tužbe za mjesec dana u slučaju sukoba dvaju parobroda. Upozoravalo se, da je jako teško udovoljiti zakonskoj ustanovi, dići prosvjed i saopćiti ga drugomu interesentu, ako sukob bude na otvorenom moru, da nadalje kapetan nastradaloga broda obično nađe utočište na brodu, što je sraz uzrokovao, pa će gdjekada iz zahvalnosti ili iz obzira propustiti, da unutar 24 sata digne prosvjed i tako dalje. (Vidi moj članak u „Mjesečniku" od g. 1912. „Fins de non-recevoir u našem pomorskom pravu".)

Digitized by Google

Istaći ćemo još, da se šteta, što srazom nastane na brodu ili teretu u pravilu smatra partikularnom avarijom, jedino kada je kapetan dobrovoljno uzrokovao sraz, da zapriječi veću nesreću po brod ili teret, bit će općenita avarija. Bit će to naročito onda, kada kapetan, videći da prijeti sraz s većim brodom, ovomu izbjegne, te se navlaš sukobi s manjim brodom.[8]

* * *

Raznolične ustanove o srazu brodova u pojedinim državama vrlo su oteščavale prosuđenje pojedinih slučajeva u međunarodnom prometu, pa je nužno bilo, da se stvore jedinstvene ustanove. To je „Comité maritime internationale-u" i pošlo za rukom. Na poticaj Belgije bila je g. 1902. diplomatska konferencija o prijedlozima toga „Comitéa", no kako nijesu sudjelovale Engleska, Njemačka i Austro-Ugarska, pa neke manje države, ostala je konferencija bez uspjeha. Na drugoj konferenciji, što se održavala od 16—20. oktobra 1905. u Bruxellesu, složile su se države, a među njima i ove, što ih sada spomenusmo, u osnovi za međunarodnu konvenciju, koja je onda od pojedinih država uzakonjena.

Danas vrijedi u pogledu sraza brodova zajednički zakonski članak I.: 1913., obnarodovan u br. 1. od 28. veljače 1913. zbornika ugarsko-hrvatskih zajedničkih zakona.

Naslov mu je: „Zakonski članak I.: 1913. o uzakonjenju dviju međunarodnih konvencija, sklopljenih u Bruxellesu dana 23. rujna 1910. u predmetu ujedinjenja nekih propisa o sukobu brodova, nadalje o pružanju pomoći i spasavanju na moru i na konvencije ove odnosećeg se zaključnog zapisnika."[9]

Kako se iz naslova vidi, konvencija je to, što su je sklopile ove države: Njemačka, Argentina, Austro-Agarska, Belgija, Brazilija, Chile, Kuba, Danska, Španjolska, Sjedinjene države sjevernoameričke, Francuska, Velika Britanija, Grčka, Italija, Japan, Meksiko, Nikaragua, Norveška, Nizozemska, Portugalska, Rumunjska, Rusija, Švedska, Uruguay.

Potaklo ih je na to, kako sama konvencija kaže, što su pronašli „korisnim, da se zajedničkim sporazumom ustanove stanoviti jednolični propisi glede sukóba morskih brodova."

---

[8] Sr. Schreckenthal: Das österreichische öffentliche und Privatseerecht. Wien 1906, str. 159., te Gertscher: Seerecht u Borchardts Handelsgesetze des Erdballs. Str. 524.

[9] Zakon je potvrđen 19. veljače 1913., obnarodovan je u ugarskom zborniku državnih zakona također 28. veljače 1913. Potvrdne isprave položene su u Bruxellesu 28. siječnja 1913.

Digitized by Google

Konvencija se sastoji iz 17 članaka i jednoga dodatka.

Ponajprije treba istaći, da se zakon (odn. konvencija) proteže na sukob **morskih** brodova, no bez obzira da li se radi o sukobu morskoga broda s drugim morskim brodom ili pak s riječkim brodom,[10] pa bez razlike, na kakvim se vodama sraz zbio.

Zakon normira nadalje svaku štetu, kako broda, tako robe i lica, koja se nalaze na brodu.[11] Unatoč tome, što bi na osnovu ovoga zakona i prema njegovim ustanovama naknadu štete mogla tražiti samo lica, koja se nalaze na brodu, nema sumnje, da će se propisi ovoga zakonskog članka odnositi i na uzrokovanu srazom ozljedu i smrt čovjeka, koji je u času sukoba (na pr. u luci) stajao na obali, i ondje, udaren od kojegod sastavine broda, zadobio ozljedu ili našao smrt.

No konvencija se ne ograničuje samo na sraz brodova i štete njim prouzročene, kako bi se po naslovu sudilo, nego i na naknadu onih šteta, „što ih je koji brod bilo učinjenom ili propuštenom kretnjom, bilo time što je pustio s vida propise, prouzročio bilo drugomu brodu, bilo na istom se nalazećim predmetima ili osobama, sve ako se i nije dogodio sukob".[12] [13]

Zakon odnosno konvencija razlikuje četiri vrste sraza:

1. slučajan (čl. 2.);
2. dvojben (čl. 2.);
3. skrivljen od jednoga broda (čl. 3.);
4. uzajamnom krivnjom (čl. 4.).

Ad 1. Ako je sraz slučajan, te ako je nastao višom silom, štetu će nositi onaj, koga je zadesila. To je sasvim naravno pa drukčije ne može niti da bude: casus nocet domino.

Ad 2. O dvojbenom srazu govorimo, kada se ne zna, je li nastao slučajem ili krivnjom, ako su, kako zakon kaže, „razlozi sukoba dvoj-

---

[10] Konvencije govori o brodovima „unutarnje plovidbe" („bateaux de navigation intérieure").

[11] U hrvatskom je tekstu (čl. 1.) na žalost izostavljena riječ „na brodovima" („aux navires"), te se kaže, da propisi zak. čl. I.: 1913. normiraju samo štete, prouzročene na robi ili osobama. — Madžarski je tekst ispravan: „. . . . a hajóknak, a hajón lévő tárgyaknak vagy személyeknek okozott károkért . . ."

[12] Čl. 13.

[13] Taj je slučaj vrlo sličan srazu, jer je zbilja puka sreća, ako se gdjekada sraz u zadnji čas izbjegne, no svakako krivac mora odgovornost nositi za štetu, što ju je prouzročio, upravo, kao da je sraz bio. Pravo je dakle da se gornje ustanove i za ove slučajeve upotrijebe. Članak će 13. vrijediti na pr. kada se krivnjom jednoga broda druga dva sraze ili kada jedan brod makar i bez sraza potone. Sr. min. obrazložbu.

Digitized by Google

beni". Za dvojbeni sraz određuje konvencija isto, što za slučajni t. j. štetu će nositi onaj, komu je nanesena.

Da tome uvijek nije tako bilo, te da Code Napoléon u tom pogledu određuje nešto, što je danas upravo neodrživo, vidjeli smo prije.[14]

Ad 3. Desi li se sraz krivnjom jednoga od brodova, štetu će začetnik morati nositi ili naknaditi. To odgovara općenitomu načelu građanskoga zakona, da svatko odgovara za štetu, koju je skrivio.

No razumije se, da krivnja mora biti dokazana: u Hrvatskoj dokaznim sredstvima, što ih nabraja privremeni građ. parb. postupnik u § 105., dok na Rijeci i u Austriji na osnovu modernih postupnika odlučuje također slobodno uvjerenje suca.

„U pogledu odgovornosti o sukobu, ne postoji nikakva zakonska predmnjeva", veli zakon u čl. 6., dakle treba dokazati. Zakonodavac to izrijekom naglašuje, jer znade, da imade malo slučajeva, gdje je strog dokaz tako nuždan kao kod sraza brodova.

Prije no sudac izreče, da je netko sraz brodova skrivio, treba da bude pružen i polučen potpun dokaz, jer posljedice su krivnje strašne: naknada štete, obično ogromne, protiv kapetana i osoblja, ako ne kazneni, a ono barem disciplinarni postupak, pa gubitak „brevetta" (diplome kapetanske).

Imade pak mnogo slučajeva, gdje se i nedužnome kapetanu može krivnja „dokazati". Dva broda plove na širokoj pučini, sraze se, jedan brod potone, a s njim i sva lica na brodu. Drugi brod doplovi u luku, prijavi nezgodu, preslušaju se svjedoci, t. j. osoblje broda, pa ništa lakše nego, da i kapetan i momčad, makar i bez zle vjere, zasvjedoče, da su oni nedužni i da je kriv drugi brod, koji se već ne može braniti.

Zato je vrlo dobar memento u čl. 6.: „nema predmjeve, dokaži!"

Ad 4. U slučaju obostrane krivnje, svaki brod odgovara u razmjeru svoje krivnje, te će sudac odrediti, koliko štete mora svaki

---

[14] Govoreći zakon u čl. 2. o slučajnom i dvojbenom srazu dodaje: „Ova se odredba (t. j. da štetu nosi onaj, komu je nanesena) ima primijeniti i u slučaju, ako su svi brodovi ili jedan od istih u času nezgode usidreni." Nije jasno, zašto zakonodavac ograničuje sraz između usidrenoga broda ili sl bodnoga ili pak između dva usidrena broda na slučajni ili dvojbeni sraz. Ta i sraz, skrivljen od jednoga ili oba broda, može se dogoditi usidrenomu brodu, a onda vrijede iste ustanove čl. 3. i 4. kao i za slobodne brodove.

[15] Čl. 4.

Digitized by Google

brod da naknadi.[15] Ne može li se razmjer ustanoviti. dijeli se šteta na jednako.

Izrijekom ističe zakon, da se u slučaju zajedničke naknade štete bilo u jednakim ili nejednakim dijelovima, svaki brod oslobađa obveze, kada plati oštećenomu svoj dio; solidarne obveze nema. To je također sasvim opravdano, jer nitko ne treba da nosi više štete, nego je imao krivnje.

Izuzetak je jedino u slučaju smrti ili tjelesne ozljede, prouzročene srazom. Za naknadu ovakve štete odgovorni su brodovi solidarno, no brod, koji više plati od svoga dijela, imade pravo zavrate protiv drugoga.[16]

Koje i kakve pravne posljedice imadu u pogledu ugovorenih ili zakonskih ograničenja odgovornosti brodovlasnika naprama licima, što se na brodu nalaze, određuju — veli konvencija — zakoni pojedinih država,[17] Kod nas u tom pogledu dostatnih zakonskih ustanova uopće nema.[18]

Pitanje, o kojem se mnogo prepiralo, mora li brod na sebe uzeti i posljedice krivnje vodiča broda (pilota, Lotsen), riješila je konvencija jesno, pače i onda, kada je upotreba vodiča bila obvezatna.[19] No dodatak konvencije određuje izrijekom, da ustanova o odgovornosti u slučaju, kada je sraz prouzročen krivnjom obvezatnoga vodiča, „ne će stupiti sama po sebi na krepost sve dotle, dok se visoke ugovarajuće stranke glede ograničenja odgovornosti vlasnika ne sporazume."

Osobito su blagotvorne i nužne bile ustanove čl. 6. i 7.

(Svršit će se.)

---

[16] Čl. 4. predzadnja alineja: I u ovom je članku nemila pogreška u hrvatskom tekstu: mjesto „u smislu članka 1." treba da je „u smislu prve alineje ovoga članka", „Conformément à l'alinéa premier du present article". Madžarski tekst je opet ispravan: „. . . jelen czikk 1. bekezdésének megfelelően . . . ", šteta je, da je priređivač hrvatskog teksta bio manje pažljiv nego madžarski.

[17] Čl. 5. zadnja alineja.

[18] Sr. moj „Pomorski vozarski ugovor" str. 56. i sl.

[19] Čl. 5.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Ovrha na aktivnu tražbinu ovršenika može se dozvoliti i provesti samo po redovitom sudu i po propisima ovršnima, sadržanim u privr. gr. parbenom postupniku i u ovršnoj noveli od 17. decembra 1876. zbor. br. 1 iz 1877, i to na temelju malične osude samo onda, kada ovrhoditelj udovolji §-u 2. zakona od 6. aprila 1881. br. 16. zbor., a bila ta novčana tražbina i uknjižena na nepokretinama.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 6. decembra 1916. br. 3093.)

U ovršnom predmetu dra. L. F., odvjetnika u K. ovrhovoditelja protiv G. Š. iz D. ovršenika, radi 40 K 70 fil. spp., u kojem je kr. kotarski sud u K. odlukom od 30. decembra 1917. br. 6735. gr. dozvolio ovršnu dražbu tražbine ovršenika G. Š. iz D. od 269 K 80 fil. uknjižene na nekretninama I. i J. L. grunt. ul. br. 317. p. o. P.;

a kr. banski stol povodom utoka J. L. rješidbom od 13. rujna 1917. br. 14385. preinačio prvosudnu odluku, te je prošnju odvjetnika dra. L. F. de pr. 15. jula 1916. br. 2170. odnosno broj 6735. gr., kojom je ta dražba dozvoljena, — odbio;

kr. stol sedmorice: vidjev, da doduše ne stoji razlog banskostolne rješidbe, da je uknjižena na nepokretninama novčana tražbina stvar nepokretna, jer se ova po §-u 299. o. g. z. i §-u 478. grpp. smatra pokretnom (gibivom) stvari, ali

vidjev, da ovrhoditelj dr. L. F. vodi ovrhu na temelju malične osude, te se kod takove ovrhe po § 92. mal. post. imaju primjenjivati propisi §§ 61—77. zakona od 31. listopada 1876. br. 88. zbor. o mjesnim sudovima;

vidjev, da se po propisima §§ 61—77. cit. zakona o mjesnim sudovima ne može voditi ovrha na aktivne tražbine ovršenika, osim na zaslužbinu njegovu (§ 77. cit zak.), te se dakle zaiskana ovrha na aktivnu tražbinu ovršenika G. Š. može dozvoliti i provesti samo po redovitom sudu i po propisima ovršnima, sadržanim u privr. gr. parbenom postupniku i u ovršnoj noveli od 17. prosinca 1876. zbor. l. iz 1877.;

vidjev, da se takova ovrha po redovitom ovršnom sudu može na temelju malične osude dozvoliti samo, ako ovrhovoditelj udovolji §-u 2. zakona od 6. travnja 1881. br. 16. zbor., te se svjedodžbom mjesnoga suda iskaže, da se ovrha na pokretnine dozvoljena u smislu odnosnih ustanova zakona o mjesnim sudovima i postupku pred njima, nije mogla povesti zbog nestašice dužnikovih pokretnina ili da pored provedene ovrhe njegova tražbina ne bješe potpuno namirena:

vidjev, da se ovrhoditelj nije izkazao o bezuspješnosti ovrhe vođene po mjesnosudnim propisima redovitoga ovršnoga postupka;

obnašao je previdni utok ovrhoditelja dra. L. F. otputiti i potvrditi napadanu rješidbu banskog stola. Priopćio Bć.

Digitized by Google

Pogodba glede usluge za plaću ili ob turpem causam?

(Rješidba kr. stola sedmorice od 9. augusta 1917. br. 2109.)

U usmeno raspravljenoj parnici K. R iz V. protiv M. P. iz V. radi plateža zaslužbine od 2250 K ssp., u kojoj je kr. kotarski sud V. osudom od 4. septembra 1916. br 6934/gr. tužiteljicu sa tužbom odbio i osudio ju, da plati tuženiku parbeni trošak;

a kr. banski stol povodom priziva tužiteljice osudom od 1. decembra 1916. br. 20.492. prvomolbenu osudu u glavnoj stvari potvrdio, u pogledu parbenog troška preinačio i ove među strankama prebio.

Razlozi: (Ostalo ispustivši) Osim toga dokazano je iskazima svjedoka L. G. i R. K., da se je tužiteljica u kući tuženoga vladala kao žena i domaćica njegova, da je ubirala stanarinu, prodavala mlijeko i jaja, ter primala novce kao svaka žena. Konkubinat je pak po zakonu nedopušten čin, a po §§. 878. i 1174. o. g. z. nevaljane su pogodbe vrhu nedopuštenih čina, pa nijednoj stranci ne pripada pravo iz takove pogodbe išta za sebe tužbom potraživati. Tužiteljica stoga sve kad bi i dokazano bilo, da je ugovorila kakovu plaću, što je živila u konkubinatu sa tuženim, ne ima prava tužbom tu plaću potraživati, kao što ni tuženom ne pripada pravo natrag tražiti, što je u tom odnošaju dao.

Valjalo je stoga priziv tužiteljice u glavnoj stvari otputiti.

Kr. stol sedmorice povodom izvanrednog previda tužiteljice K. R. preinačio je obje donjosudne osude i sudio:

Tuženi M. P. dužan je platiti tužiteljici K. R. s naslova usluge za plaću svotu od 1374 K sa 6% kamatama od dana primljene tužbe do plateža sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok se parbeni i previdni troškovi prebijaju.

Razlozi:

Tužiteljica tvrdi, da je kroz 6 godina i 3 mjeseca vodila tuženom sve kućne i poljsko-gospodarstvene poslove, te u ime tih usluga traži mjesečno 30 K, što iznosi 2250 K. Za dokaz da te usluge nisu imale biti badava, navodi tužiteljica, da joj je tuženi obećao platiti u to ime 2000 K, ako do njegove smrti bude te poslove radila.

Dužnost naplate za učinjene usluge izlazi iz zakona naročito iz § 1152. o. g. z., koji jasno ustanovljuje predmjevu, da je onaj, koji je naručio kakovu radnju ili djelo, pristao i na pristojnu plaću.

Prema tomu za obećanje plaće ne treba nikakvog dokaza, a tko protivno tvrdi mora dokazati, da su mu usluge besplatno učinjene.

Tuženi, koji priznaje, da je tužena kod njega kroz 6 godina radila sve kućne i poljske poslove kao gazdarica, hoće da oprovrgne zahtjev tužbe tim, što tvrdi, da tužiteljici ne pripada nikakva plaća, jer da ona nije bila kod njega kao služavka, već kao žena, s kojom je on u konkubinatu živio. Ali tuženi prije svega nije dokazao, da je tužiteljica s njim u konkubinatu živjela, jer mu toga svjedoci na koje se je pozvao, nisu potvrdili, a tužiteljica taj odnošaj izrijekom ne priznaje.

No kad bi u tom pravcu i stajao navod tuženog, to iz toga ne bi još slijedilo, da se je tužiteljica zato odrekla svake plaće ili nagrade za učinjene usluge, niti bi se moglo tužiteljici osporiti pravo tražiti

Digitized by Google

naplatu za učinjene radnje, jer da je konkubinat nedopušten čin, čim tužiteljica ne izvodi svoje pravo iz tog odnošaja, dakle iz pogodbe vrhu nedopuštenih čina (§. 878. i 1174. o. g. z.).

Tuženi hoće da u prijeboj stavi tužiteljici, što da je ona pobirala i sve koristi iz kućnog i poljskog gospodarstva, prodavajući mlijeko, sir i druge stvari, a osim toga tvrdi, da je svojim novcem dao popraviti plot na njezinoj kući.

Prije svega tužitelj nije točno fiksirao svoje tražbine, a ako je tužiteljica i imala kakovih koristi, to se iz toga ne može izvesti, da je primila na sebe obvezu vršiti besplatno službu, koju je prihvatila.

Jedina tražbina, koju valja tužiteljici u prijeboj staviti, a koju i ona priznaje, jesu bolnički troškovi, koje je tuženi za tužiteljicu platio za tri tjedna po 6 K. na dan, što čini 126 K.

Prema tome ukazuje se tužbeni zahtjev na zakonu osnovan, pa budući da su donjosudne osude utemeljene na tumačenju zakona očevidno pogrješnu, valja ih povodom izvanrednog previda tužiteljice preinačiti u glavnoj stvari i suditi, kako je navedeno u dispozitivnom dijelu vrhovne osude.

Kod ustanovljenja visine nagrade što pripada, uzeto je za temelj mnijenje sudbenih vještaka, po kojem se primjerenom ukazuje mjesečno svota od 20 K. što čini kroz 6 god. i 3 mjeseca ukupnih 1500 K, od kojeg iznosa je odbita tražbina tuženog sa 186 K.

Parbeni i previdni troškovi su prebiti, jer je tuženi prema stanju spisa imao dovoljno razloga upustiti se u parnicu, osim toga imade za sebe dvije povoljne osude. Tim je riješen i previd tuženog uložen poradi parbenog troška. Priopćio Bć.

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stečajno pravo i pravo pobijanja.

Skrbniku odsutnih tuženika može se u nestašici drugih dokaznih sredstava navratiti odlučna difesionalna neuzvrativa prisega po § 267. gpp.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 6. aprila 1916. br. 901.)

U mjembenoj parnici S. n. št. d. d. u G. po dru P. B., odvjetniku u B. protiv M. i A. G. iz V. B. peto 200 K spp. uzdržao je kr. sudbeni stol u B. platežni nalog u kreposti pod uvjetom, ako skrbnik tuženih pravodobno ne nastupi i ne položi ovu odlučnu prisegu:

„Istina je, da ja po najboljem svom znanju i uvjerenju držim, da M. G. i A. G. nisu mjenicu A-I. vlastoručno potpisali niti koga drugoga na potpis njezin ovlastili ili makar i naknadno potpis svoga imena na njoj odobrili, a prema tomu i samu mjenicu A-I. neistinitom.“

U povodu priziva skrbnika na čin tuženih potvrdio je kr. banski stol rečenu osudu svojom osudom od 24. studenoga 1915. broj 23349. preinačivši formulu prisege dosuđene skrbniku ovako:

Digitized by Google

„Po svom najboljem znanju i uvjerenju držim potpis M. i A. G. na mjenici A-I. neistinitim."

Razlozi: Skrbnik tuženih M. i A. G. odvjetnik P. G. napada prizivom prvomolbenu osudu, što je izlaz ove parnice učinjen ovisnim o položenju njemu dosuđene prisege u smislu § 267. gpp., kojoj obrazac ne odgovara toj zakonskoj ustanovi i koju prisegu nije on prihvatio, jer mu te okolnosti iz vlastitog opažanja nisu poznate, niti je sebi obavijest o tom zbog nepoznata boravišta tuženika mogao pribaviti, pak je tu prisegu uzvratio tužiteljici.

Ne stoji nazor prizivatelja, da se njemu ne može navratiti odlučna prisega o istinitosti potpisa njegovih skrbljenika, jer njemu nije njihov potpis poznat i da si ne može pribaviti obavijest o tom, budući da bi prema tomu tuženici, koji su se nakon potpisa utužene mjenice A-I. neznano kuda udaljili, bili u povoljnijem odnošaju u ovoj parnici, nego li da su ostali u svom prebivalištu, pak je dosuđenje prisege u smislu § 267. gpp. skrbniku tuženih opravdano, jer on tvrdi, da to nije njihov potpis.

No dosuđena prisega nije ona, koja je u protuodgovoru navraćena skrbniku P. G. naime, da se zakune, da po svom najboljem znanju i uvjerenju drži neistinitim potpis M. i A. G. na mjenicu A-I., koja mu se predočuje, već sasma druga, što se protivi ustanovi § 242. i 267. gpp., pak se stoga morala osuda glede obrasca prisege ispraviti onako, kako je navraćena.

Protiv ove osude uložio je skrbnik na čin tuženih previd, no kr. stol sedmorice potvrdio je svojom osudom od 6. travnja broj 901. u cijelosti osudu kr. banskog stola s ovim obrazloženjem.

Na ustvrđenu po skrbniku okolnost, da tuženici mjenicu A-I. nisu potpisali, niti koga na potpis ovlastili, a niti naknadno potpis odobrili, navratila je tužiteljica za dokaz istinitosti tuženičkih potpisa, u nestašici inih sredstava dokaza, skrbniku odlučnu difesionalnu neuzvrativu prisegu po §-u 267. gpp.

Niži sudovi pravilno su učinili izlazak parnice ovisnim o položenju prisege dosuđene skrbniku.

Po duhu ustanova postupnika u takovom slučaju, kad tužitelj nema inih sredstava dokaza, navrata prisege nije isključena i tužitelj ne može peradi toga doći u gori procesualni položaj, što je tuženi otputovao, a nije dao glasa o svom boravištu.

Naročito podupiru takovo shvaćanje ustanove § 255. i 269. gpp., po kojima samo smrt protustranke lišava njegovoga protivnika u stanovitim slučajevima sredstava dokaza prisegom.

Podupire to shvaćanje i ustanova §-a 276. o. gr. z., po kojoj se nepritomnim osobama ima imenovati skrbnik i u onom slučaju, ako bi odsutnošću bilo smetano izvršivanje tuđih prava.

Budući dakle da u donjim osudama nema uvjeta §-a 335. grpp., valja izvanredni previd skrbnika tuženih M. i A. G. po §-u 334. grpp. otputiti kao nedopustljiv.

Priopćio Pajo Gabaj.

Digitized by Google

C. Kazneno.

Početak ovrhe kazni slobode, mada je državni dvjetnik poprimio ništovnu žalbu samo protiv dijela osude, kojim je optuženik riješen od optužbe, valja računati od dana proglašenja osude prve molbe, no spomenutoga dana ne može osuđenik sam kazan nastupiti, već mora čekati na riješenje ništovne žalbe po kr. stolu sedmorice kao sudu kasacionalnom. — Prilog tumačenju § 280. stav. 3., § 338. stav. 1. i § 341. kp.

(Rješidba kr. banskog stola od 21. veljače 1918. broj 2447.)

Osudom kr. sudb. stola u M. od 15. rujna 1917. br. I. 758—16. proglašen je optuženi L. B. krivim zločinstva uhodstva po §-u 67. kz. te je po §-u 3. zakona od 19. srpnja 1914. (Zbor. br. 41.) osuđen na kazan teške tamnice od dvije godine dana, dok su on i optuženi I. M.. prvi u devet točaka optužnice, a potonji sasvim za navedeno zločinstvo po § 250. toč. 3. kp. od optužbe riješeni.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice kao sud kasacionalni zabacio je po § 282. st. IV. sl. b) osudom od 29. prosinca 1917. br. 3156. ništovnu žalbu kr. državnog odvjetništva protiv dijela osude presudnoga suda, kojim je optuženi L. B. riješen od optužbe, i protiv osude, kojom je optuženi I. M. riješen od optužbe, priziv optuženog L. B. poradi prestrogo odmjerene mu kazni po § 291. kp. otputio, povodom pak priziva kr. državnog odvjetništva poradi preblago odmjerene kazni optuženiku L. B. kazan po višoj stavci § 3. st. 2. zakona od 19. srpnja 1914. Zbor. br. 41. povisio na tri godine teške tamnice.

Na molbu osuđenoga L. B. kr. je sudb. stol u M. zaključkom od 26. siječnja 1918. br. I. 768—16. odlučio, da se početak kazni osuđeniku dosuđene ima računati od 15. rujna 1917. kao dana kad je proglašena prvomolbena osuda.

Protiv toga zaključka podnijelo je kr. drž. odvjetništvo pritužbu, jer da je protiv kondemnatornoga dijela prvosudne osude poprimljen samo priziv obiju stranaka i to protiv odmjerenja, a ne protiv vrste kazni, a osuđenik nije po § 289. kp. izjavio, da je voljan kazan odmah nastupiti, dakle ti prizivi nisu imali po § 289. kp. odgodnu moć; blagodat pak § 341. kp. da ne ide u prilog osuđeniku, jer je osim navedenoga ništovna žalba državnog odvjetništva uložena samo protiv apsolutornoga dijela prvomolbene osude i stoga ona nije bila zapreka nastupu kazni, dok s prizivom je uspjelo državno odvjetništvo, a osuđenik nije, dakle se početak kazni ima računati od 21. siječnja 1918. kao dana proglašenja vrhovne osude.

Kr. je banski stol rješidbom od 21. veljače 1918. br. 2447:

vidjev, da je kr. državno odvjetništvo protiv osude kr. sudb stola u M. od 15. rujna 1917. br. I. 758—16. neposredno iza njezina proglašenja prijavilo ništovnu žalbu i da po § 280. st. 3. kp. prijava ništovne žalbe imade odgodnu moć, mada je ona u ovom slučaju bila naperena samo protiv dijela prvosudne osude, kojim je optuženi L. B. po § 250. toč. 3. kp. riješen od optužbe, jer i u takom slučaju može kr. stol sedmorice kao sud kasacionalni po § 285. kp. ukinuti osudu presudnoga suda u cijelosti;

Digitized by Google

vidjev, da optuženi L. B. ni po § 338. kp. nije mogao nastupiti dosuđenu mu kazan odmah iza proglašenja prvomolbene osude, jer je tomu smetala zakonita zapreka, navlastito, kako je sprijeda istaknuto, za vremena i po ovlaštenoj za to osobi poprimljeni pravni lijek, kojemu zakon pripisuje moć odgodnu (§ 280. stav. 3. i § 289. stav. 1. kp.), te su pravodobno prijavljeni priziv opt. L. B. i priziv kr. državnog odvjetništva, oba naperena protiv odmjerene kazni, a ne protiv vrste kazni, imali po § 289. stav. 1. kp. odgodnu moć, jer spomenuti optuženik s pogledom na istaknutu zakonitu zapreku nastupu kazni nije imao pravo izjaviti, da je voljan međutim kazan nastupiti;

vidjev, da priziv opt. L. B. nije imao uspjeha, ali se po § 341. kp. vrijeme, koje je on proveo u zatvoru, izakako je proglašena osuda prve molbe, ima ubrojiti vrijeme kazni, jer je početak kazni zaustavljen bio okolnošću neovisnom od njegove volje, navlastito tim, što se je prihvatila pravnoga lijeka takova osoba, koja je i protiv volje njegove za to ovlaštena;

po § 105. kp., čuvši kr. državnog nadovjetnika, odbio pritužbu kr. državnog odvjetnika kao na zakonu neosnovanu i potvrdio napadnuti zaključak kr. sudbenog stola.

Dr. Vladimir Čačić.

Razlika između „predmetâ potrebitih za svagdanje uzdržavanje“ po §-u 482. kazn. zak. i „predmetâ od prijeke potrebe“ po carskim naredbama br. 194, 228 od god. 1915., br. 261 od god. 1916. i 131 od god. 1917.

(Rješenje na obranu zakona.)

C. k. vrhovni kao kasacioni sud u Beču je ukinuo presudu prizivnoga suda, kojom je, na preinaku odrješne presude kotarskoga suda optuženik bio proglašen kriv prekršaja po §-u 482. kazn. zak., te je optuženike riješio od optužbe zbog odnosnoga čina, i to s ovih

Razloga:

Presudom od . . . posl. br. . . kotarskoga suda u . . . bio je trgovac Y. odriješen od čina označenoga prekršajem po §-u 482. kazn. zak., s razloga, što konac za popravljanje mreže, od kojega je on zakratio prodaju jednome kupcu, koji je ribar, nije predmet potrebit za svagdanje uzdržavanje po §-u 482. kazn. zak. Okružni kao prizivni sud u . . . svojom presudom od . . posl. br. . . udovoljio je prizivu uloženom od poslovača državnoga odvjetništva protiv izrijeka o krivnji, pa je na preinaku presude suda prvoga stepena proglasio optuženika krivim prekršaja po §-u 482. kazn. zak. Prizivni sud smatra pogrješnim pravno mišljenje prvoga suca, te na obrazloženje izrijeka o krivnji veli, da je ribaru mreža sredstvo, kojim on sebi pribavlja potrebito svagdanje uzdržavanje. Sud drugoga stepena stoji dakle na stajalištu, da konac treba smatrati „predmetom potrebitim za svagdanje uzdržavanje“ u smislu §-a 482. kazn. zak.

Ovo se mišljenje kosi sa navedenim sad slovom §-a 482. kazn. zak. Konac treba doduše smatrati predmetom od prijeke potrebe u smislu carskih naredaba l. d. z. br. 194/15, 229/15, 161/16 i 131/17,

Digitized by Google

ali ne predmetom potrebitim za svagdanje uzdržavanje u smislu §-a 482. kazn. zak. Ova zakonska ustanova zahvaća samo one predmete, koji neposredno služe za svagdanje uzdržavanje čovjeka, a ne predmete, navlaš alate, kojima je svrha da budu sredstvo za dobavljanje predmeta potrebitih za svagdanje uzdržavanje, a pogotovu ne — kao u ovom slučaju — predmete, koji tek služe za proizvađanje takih sredstava.

Kako dakle presuda drugoga stepena vrijeđa zakon u ustanovi §-a 482. kazn. zak., red bijaše prihvatiti ništavnu žalbu, što ju je uložila c. k. glavna prokura u smislu §-a 33. kazn. post. pa po §§-ima 292, 479 kazn. post. presuditi kao naprijed.

(Rješ. od 8. maja 1917. posl. br. Kr. IX. 25/17/4.)

Iz upravne prakse.

Opterećivanje zadružnih nekretnina zajmovima, pa izdavanje uredovnih potvrda u stvari ovršne prodaje zadružnih nekretnina.*

(Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 27. srpnja 1914. broj 51748, kojom se tumače propisi §§-a 11.—14. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889., te §§-a 8.—11. provedbene mu naredbe od 16. prosinca 1889. broj 23403 u pogledu opterećivanja zadružnih nekretnina zajmovima te izdavanja uredovnih potvrda u stvari ovršne prodaje zadružnih nekretnina.)

Budući da se je opazilo, da se ustanove §§-a 11.—14. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. te §§-a 8.—11. provedbene mu naredbe od 16. prosinca 1889. broj 23403 kod upravnih oblasti, različito a često i pogrješno tumače, to je kr. zem. vlada izdala nižim oblastima ove upute:

---

* Mada će zadružni zakon od 9. svibnja 1889. doskora slavit tri decenija svoga opstanka. to se ipak ni kod sudskih, a ni kod upravnih oblasti dugo nije mogla u praksi stalno ustaliti ispravna primjena njegovih osobito važnih ustanova o opterećivanju zadružnih nekretnina. O tom se je mogao osvjedočiti svatko, tko je s ovim stvarima imao posla, a naći će o tom podataka i u „Mjesečniku“. u kojem su iznesene rasprave dra. M. Kasumovića (br. 1. ex 1911. str. 645—646), dra. Dragutina Pavlinića (br. 1. ex 1912. str. 52—55) i dra. Ozrena Subotića (br. 2 i 3. ex 1912. str. 193. i 194).

Istom od vremena, otkako je donesena plenarna rješidba kr. stola sedmorice od 10. prosinca 1908. br. 4575—1908 (vidi „Mjesečnik“ br. 2. ex 1909. str. 167 i 169, te br. 5. ex 1905. str. 472 i 473), krenula je u tom pogledu praksa stalnijim i ispravnijim pravcem. Tim se je povodom i kr. zemaljska vlada. odio za unutarnje poslove. smatrala ponukanom. da u interesu jednoličnog postupka izda podređenim upravnim oblastima uputu, kako se imadu zakonske ustanove o opterećivanju zadružnih nekretnina ispravno tumačiti. Opravdana je nada, da će na golemu korist interesovanih stranaka odsole nestati na tom polju dosadanjih zabluda i nesigurnosti.

Digitized by Google

I. Stege glede opterećivanja zadružnih nekretnina zajmovima.

Stege glede opsega opterećivanja zadružnih nekretnina zajmovima, koje su navedene u § 12. citiranog zakona i § 9. provedbene mu naredbe, odnose se samo na najmanju izmjeru zadružnog zemljišnog posjeda (§§ 18. i 35. cit. zakona), a ne također i na one nekretnine, koje tu najmanju izmjeru premašuju, pa se stoga *mogu one nekretnine, koje najmanju izmjeru premašuju*, uz privolu većine zadrugara s pravom glasa (§§ 8. i 10. cit. zakona), *opteretiti zajmovima negraničeno*.

Namjerava li stoga zadruga opteretiti samo one nekretnine, što najmanju izmjeru premašuju, to u tom slučaju nema mjesta izdavanju uredovne potvrde odnosno dozvole po smislu § 12. cit. zakona, propisane za opterećenje najmanje izmjere, već imade kotarska oblast prema načelima, navedenim pod toč. II. ove naredbe, po §§ 11., 18. i 35. cit. zakona *jedino ustanoviti, koje zadružne zemljišne čestice najmanju izmjeru zemljišnog posjeda premašuju, te se mogu zajmom neograničeno opteretiti*, i o tom zadruzi izdati uredovnu potvrdu.

Takvu uredovnu potvrdu ima zadruga ishoditi za svaki slučaj opterećivanja zadružnih nekretnina zajmom, te stoga jednom izdana potvrda vrijedi samo za dotični slučaj. Obzirom na to valja ili u samoj uredovnoj potvrdi naročito navesti, za koji se slučaj izdaje, ili pako tu potvrdu nahrptiti na uredovnoj svjedodžbi, što ju je općinsko poglavarstvo o privoli na opterećenje zadružnih nekretnina zajmom izdalo.

II. Načela za ustanovljenje nekretnina, koje najmanju izmjeru premašuju.

Kad zadruga zatraži uredovnu potvrdu o tom, koje zadružne nekretnine premašuju najmanju izmjeru, ima kotarska oblast raspravom sa kućegospodarom zadruge ustanoviti, koje zemljišne čestice sačinjavaju najmanju izmjeru, a koje tu najmanju izmjeru premašuju. Kod te pako rasprave valja *ureda radi* paziti, da se kao nekretnine preko najmanje izmjere *ne iskažu* takove zemljišne čestice, koje su *za uredno poljoprivredno gospodarenje bezuvjetno nužne*.

Valja stoga u najmanju izmjeru svakako *uračunati* one čestice, koje sačinjavaju *kućište i vrt*. Zatim valja kod uračunavanja oranica i livada paziti, da se u najmanju izmjeru u primjerenoj površini uračunaju *one oranice i livade, koje su zadružnom kućištu najbliže*.

I konačno valja obzirom na gruntovnu provedbu opterećenja paziti, da se, ukoliko je to u konkretnom slučaju moguće, *izbjegne cijepanju pojedinih čestica*, jer bi u tom slučaju bio nuždan i nacrt, te da se u najmanju izmjeru prije svega uračunaju one čestice, koje za sebe sačinjavaju *posebnu gruntovnu stvarnost*.

Nastane li obzirom na netom navedena načela i obzirom na uspjeh sa kućegospodarom provedene rasprave dvojba o tom, koje se zapravo čestice imadu uračunati u najmanju izmjeru, tad treba pravo stanje stvari nedvoumno ustanoviti saslušanjem dvojice nepristranih i

Digitized by Google

poštenih *gospodarskih vještaka*, kojima su poznati mjesni odnosi. Zavjerenje i saslušanje ovih vještaka neka kotarska oblast radi prištednje troškova povjeri nadležnom opć. poglavarstvu.

Prema uspjehu ovako provedene rasprave ima kotarska oblast zahtjev zadruge riješiti *odlukom uz pravo utoka na višu oblast*, a čim dotična odluka, kojom se ustanovljuju nekretnine, koje najmanju izmjeru premašuju, postane pravomoćna, valja zadruzi izdati *uredovnu potvrdu, da se odnosnim izlučenim zemljišnim česticama ne krnji zakonom* (§§. 18 i 35. cit. zak.) *propisana najmanja izmjera zadružnog zemljišnog posjeda, i da se ove čestice obzirom na § 12. cit. zakona mogu neograničeno opteretiti.*

Pripominje se naročito, da kot. oblast, izdavajući takvu potvrdu, nema u njoj ništa određivati, kako se imade opterećenje zadružnih nekretnina u gruntovnici provesti, jer je za izdavanje takih odredbi nadležna isključivo sudska (gruntovna) oblast.

III. Ustanovljenje nekretnina, koje najmanju izmjeru premašuju, na zahtjev ovrhovoditelja.

Po načelima, navedènim pod toč. II. ove naredbe, valja postupati i onda, kad uredovnu potvrdu o tom, koje zadružne zemljišne čestice premašuju najmanju izmjeru, te se mogu bez ograničenja pod ovrhu uzeti, *zatraži ovrhovoditelj radi utjeranja takove svoje u gruntovnici uknjižene tražbine, koja ne spada među privilegovane traščine*, nabrojene u § 13. zadr. zakona. U tom slučaju valja jedino određenu raspravu provesti ne samo sa zadružnim kućegospodarom, već također i sa ovrhovoditeljem, te i ovom uz pravo utoka na višu oblast izdanu odluku dostaviti.

IV. Izdavanje uredovne potvrde po § 14. zadr. zakona.

Kotarska oblast ima na zahtjev ovrhovoditelja, da mu se izda uredovna potvrda o tom, da njegova u gruntovnici uknjižena tražbina bez kamata i troškova nadmašuje dvostruki iznos čistog katastralnog dohotka, *prije svega odlukom salvo recursu*, koju valja dostaviti i ovrhovoditelju i kućegospodaru zadruge, *odlučiti, ima li se ili nema ova potvrda izdati*, dok samu uredovnu potvrdu ima ovrhovoditelju uručiti istom onda, kad odluka, kojom je određeno izdanje potvrde, postane pravomoćna. — nu to ave *samo onda*, ako ovrhovoditelj u svojoj molbi doprinese dokaz, da njegova tražbina, radi koje traži izdanje potvrde, *spada među privilegovane tražbine*, taksativno nabrojene pod toč. 1.—4. § 13. zadr. zakona. Ne doprinese li ovrhovoditelj takvog dokaza, ili za izdanje potvrde uopće ne postoje zakonski uvjeti, *valja izdanje ovake potvrde uskratiti odlukom uz pravo utoka na višu oblast.*

Priopćio: Iv. Petranović.

Digitized by Google

Iz financijske prakse.

Lih s razloga, što je jedan ured — državni ured, još ne slijedi samo sobom, da je zato oprošten od plaćanja biljegovnih podnesovnih pristojbi.

(Osuda kr. ugar. upravnog sudišta u Budapestu od 2. siječnja 1917. br. 20.823 F 1916.)

Dne 11. prosinca 1914. pod brojem 1027—1914. podnijela je kr. drž. šumarija u O. (na molbi je udaren mur: kr. drž. šumarija B.) kr. kot. oblasti oblasti u O. molbu za izdanje obrtne iskaznice, da uzmogne u šumskom skladištu ostali drvni materijal javno u O. rasprodavati. Pristojbu za obrtnu iskaznicu da će uplatiti zastupnik kr. šumskog erara Bela I., kr. šumarski inženjer.

Kr. kot. oblast u O. na to je rješenjem od 31. prosinca 1914. br. 20.054 pozvala kr. drž. šumariju u O. da doprinese pristojbu od 4 K, a za biljegovanje molbe 3 K. Ovom pozivu udovoljeno je dne 19. siječnja 1915., a kr. kot. oblast u O. izdala je na to zamoljenu obrtnu iskaznicu.

Dne 12. travnja 1915. pod brojem 299—1915. podnijela je kr. drž. šumarija u O. molbu, u kojoj moli, da joj kr. financ. ravnateljstvo u G. pogrješno podmirenu biljegovinu na molbi za izdanje obrtne iskaznice, a upravljenu na kr. kot. oblast u O., u gotovu na povratu doznači kod kr. por. ureda u O., jer da je erar po tarif. čl. 40—85 oprošten od biljegovke.

Kr. financ. ravnateljstvo u G. nakon što je pribavilo sve nužne raspravne spise i ugledalo u nje otputilo je molbu drž. šumarije u O. svojom odlukom od 1. svibnja 1915. br. 8770—915., jer da je upitna biljegovina pravilno glede visine podmirena prema § 1., tč. 48. IV. toč. 1., zatim prema opaski t. čl. 40. službene zbirke pristojbenih propisa od godine 1883. Osim toga se primjećuje. da dotična biljegovka nije propisno podmirena t. j. prema §-u 23. službene zbirke pristojbenih propisa od god. 1883. imala se je biljegovka za podnesak prilijepiti prije, negoli je predan u urudžbeni zapisnik kr. kot. oblasti, pak se prema §-u 43. iste zbirke smatra kao da je i nema, jer je ista biljegovka podnesena istom na poziv kr. kot. oblasti u O. dne 19. siječnja 1915., dok je podnesak predan istoj oblasti dne 12. prosinca 1914.

Nezadovoljna s tom odlukom, podnijela je stranka naime kr. ug. šumski erar i to po kr. ravnateljstvu erarnih pravnih posala u Zagrebu pravodobno ovu tužbu:

Kr. državna šumarija u O. zamolila je kod kr. kotarske oblasti u O. iskaznicu za prodaju drva drvnog skladišta u O. iz državnih šuma.

Ista oblast ju tu iskaznicu izdala i naknadno zahtijevala uplatu biljegovke za nju od 3 K, koju je rečena šumarija u bludnji isplatila.

Ta molba je bio podnesak državnog ureda, a iskaznica je izdana državnom uredu, kojom je po tarif. čl. 4—85 pripada oprost od biljegovke, pa se zato nije smjela ubrati, a pošto je pometnjom indebite plaćena, može se tražiti povratak, što je šumarija i učinila, no slavno kr. financijsko ravnateljstvo taj povratak uskraćuje, a ne obazire se na propis tarif. čl. 40—85. Istina, molba je podnesena bez biljega, što

Digitized by Google

je i posve u redu bilo, no ta okolnost ne može biti zaprekom, da se upravo zato ne povrati pristojba, što je istom naknadno biljegovka na poziv kr. kotarske oblasti podnesena.

To je u bludnji uslijedilo, biljegovka je podnesena naknadno, što je posve svejedno kod prosuđivanja pitanja, da li je pripadno ili nepripadno podnesena i da li po tom ima razloga za povratak.

Pošto pak po tarif. čl. 40—85 nije biljegovke trebalo doprinašati, to se je imala svakako na povratak doznačiti.

Na tu tužbu izdalo je kr. ug. upravno sudište u Budapestu ovu rješidbu:

Broj 20823—1916.

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 2. siječnja 1917. održavanoj javnoj sjednici u raspravu stvar povratka pristojbe kr. ug. šumskog erara, u kojoj je kr. financijsko ravnateljstvo u G. odlukom od 1. lipnja 1915. broj 8770—1915. otputilo molbu glede povratka biljegovine od 3 K. podmirene po o. šumarskom uredu na molbi za obrtnu iskaznicu, izreklo je uslijed tužbe spomenute stranke ovu

Osudu:

Kr. ug. upravno sudište otpućuje tužbu.

Razlozi:

Povratak biljegovine od 3 K podmirene po otočkom kr. ug. šumskom uredu na molbenici za obrtnu dozvolu za skladište drva u O., uskratilo je g. kr. financijsko ravnateljstvo žaljenom odlukom.

Protiv ove odluke naperena je tužba i svoj zahtjev temelji na tom, da državnom eraru na temelju točke 1. čl. 40—85 pripada osobni oprost zbog čega se ta pristojba nije trebala podmiriti.

Polag opaske točke 1. pozvanog tarifnog članka naime potpadaju uredi, postavljeni za upravljanje državnih dobara i dobara onih zaklada, koje su iz državne blagajne dotirane, pod opće propise, postojeće u pogledu pristojbe i biljegovine.

Otočki kr. ug. šumski ured je za upravljanje državnih šumskih dobara postavljen ured i kada ovaj ured u svrhu prodaje drva skladišta ustroji i drva prodaje, miče se on u krugu upravljanja dobara države i na krugu gospodarstva, i u tom krugu svom potpada s obzirom na gore pozvanu odredbu pristojbene tarife pod općenite propise biljegovne dužnosti.

Prema tome je kr. financijsko ravnateljstvo s pravom otputilo molbu glede povratka rečene pristojbe.

Ova je osuda doduše sama po sebi vrlo zanimjiva s obzirom na njezinu sadržinu, a i s obzirom na stranku, koja je podigla tužbu. Ali sada dolazi još jedna zgodna stvar! Kr. ravnateljstvo erarnih pravnih posala u Zagrebu nije naime biljegovalo svoje tužbe, podnesene u zastupanju kr. drž. šumarije u O. Dotična tužba je manisana (obustavljena), pak ću naknadno iznijeti, kako će se stvar razvijati i dovršiti, ako se uskrati uplata odmjerene pristojbe.

Mirko. Renčević,
kr. fin. tajnik.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Dr. Josip Šilović: Predavanja o kaznenom pravu.

Htio bih reflektirati na neke izvode Šilovićeve, glede kojih se razilazimo. Prvo je pitanje o volji. Ovdje valja upozoriti, da se volja može promatrati kao juridički i kao fiziološko-psihološki problem, pa je ispremješanje jednog i drugog stanovišta i sakrivilo vječni nesporazum između indeterminista i determinista. Kao juridički problem volja nije ni izdaleka tako komplicirana. Kad kazneni zakonodavac (§ 1. kz.) traži za zlu nakanu, da se upravo promisli i odluči zlo, stavlja se na stanovište slobodne volje, i to na stanovište juridički slobodne volje, to jest takove volje, koja je izražaj počiniteljeve individualnosti i njegova karaktera te koja nije nastala tuđim prisilnim utjecajem, jer tada takova volja nije po mišljenju zakonodavca slobodna. Razumije se, da zakonodavac nema na umu staviti se u oprjeku sa sferičkim zakonom o kauzalitetu, po kojemu je sve, što jest, prouzročeno, determinirano, dakle i ta juridički slobodna volja. Zakonodavac niti stavlja, a niti može staviti takove determinacije u dvojbu, već samo isključuje inu prisilnu determinaciju.

Naravno da se pravnik ne zadržaje samo kod te juridički slobodne volje, već nastoji riješiti i psihološki problem, i to s negativnim uspjehom, jer nije oboružan dovoljnim psihološkim znanjem. Uostalom ni psiholozi nisu još taj problem riješili. I sada nastaje borba između indeterminista i determinista. Ta borba između indeterminista i determinista je značajna za kriminaliste. Civilisti se njom mnogo ne bave. Oni se zadovoljavaju juridički slobodnom voljom. U § 869. o. g. z. se traži, da privoljenje na pogodbu treba da se očituje slobodno. Civilistima je volja slobodna, ako se očitovatelj ne nalazi u zabludi ili ako nije pod utjecajem prijevare i prijetnje (Dr. Fr. J. Spevec: Volja i očitovanje volje — — — Zagreb 1900. p. 18 i sl.). U psihološki problem volje se civilisti ne upuštaju. Ali s tim više kriminalisti, što je i posve razumljivo, jer je u središtu civila prijepor, u središtu kriminala čovjek. Otkad postoji kriminalna znanost, postoji i borba između indeterminista i determinista.

Šilović (str. 99) priznaje, da je indeterminista ili pristalica slobodne volje. Po njemu nastaje volja iz ovih elemenata (str. 75. i sl.): „nagon, od koga potječe — — — svaka volja čovjeka“ (to je prvo determiniranje): „oči nagonu daje predožba“ (to je drugo determiniranje); „kad se volja naša okrene spram toga djela, iz koga će proizići žuđeni uspjeh, onda imamo namjeru“ (to je treće determiniranje); „za namjeru je nužno prije svega, da si u duši — — — jasno predočimo uspjeh“ (to je četvrto determiniranje); „— — — potrebno za namjeru, da si jasno predočimo — — — kojim sredstvima ćemo taj efekat polučiti“ (to je peto determiniranje); „— — — potrebno za namjeru, da je vjerojatno, da — — — smo mi kadri — — — taj efekat polučiti“ (to je šesto determiniranje); „dalnji preduvjet namjere jest, da hoćemo, — — — da se naša volja okrene spram uspjeha“ (to je sedmo determiniranje); „kad tako postoji namjera počiniteljeva, da nešto poluči, onda se on mora pitati, na

Digitized by Google

koji način — — — će polučiti tu namjeru, to je **nakana**" (to je osmo determiniranje). Sada tek nastaje borba pozitivnih i negativnih motiva, te nastaje pitanje „držimo li, da mi imamo slobodnu volju ili nemamo." „Prema tomu je i naša volja odnosno odluka slobodna ili je determinirana jakošću motiva". Tako Šilović.

No po njemu je volja već determinirana sa osam determinanta prije, negoli i dođe do borbe motiva. On ipak smatra volju slobodnom t. j. takovom, da slobodno odlučujemo, koje ćemo motive podići do odluke. Šilović počinja logičku pogrješku; on pod jedan terminus supstituira dva pojma; on terminus „volja" shvaća jednoć onako, kako ju je analizirao u §§ 32—33 t. j. kao rezultantu iz osam determinanta, ukratko: smatra ju determiniranom, — a drugiput ju, kad ima da odlučuje o motivu, smatra indeterminiranom. Za dokaz determinirane volje pružio je osam determinanta, dokazom pak indeterminirane volje mu je „svijest, uvjerenje naše, da smo slobodni" (str. 80). Ta logička pogrješka se zove quaternio terminorum. Stvar je Šilovićeva, kako će to protivuriječje razjasniti. A stvar je naša upozoriti Šilovića na ovo:

Analiza volje, kako nam ju Šilović predočuje u svom djelu (§§ 32—33., str. 75. i sl.) potpuno se pokriva s analizom volje, kako nam ju predočuje Janka u svom udžbeniku (V. izd., §§ 32—33., str. 88. i sl.). Janka je determinista, pa je i našao za volju osam sprijeda navedenih determinanta, koje je i Šilović preuzeo. No Šilović je indeterminista, pa je zato nerazumljivo, kako i on za volju konstatira osam determinanta. A ako Šilović smatra volju indeterminiranom tek od momenta, kad ima da odlučuje o motivu, onda je to neispravno, jer to, šta on smatra sjedištem sile (t. j. o motivu odlučujuću volju) nije uistinu nego maksimum sile, koja svoje pravo sjedište ima u svojim antecendencijama, dakle je determinirana. Indeterminističko obrazlaganje i tumačenje volje mora prema tomu biti sasvim drukčije. I sada — a to je glavno, što hoću da istaknem — dođe sveučilištarac do poglavlja o volji kod Janke, a iza toga do poglavlja o volji kod Šilovića, pa onda konstatira, da i determinista Janka i indeterminista Šilović skoro doslovno jednako analiziraju volju, te se mora u čudu pitati: pa gdje je onda **razlika** između jednoga i drugoga? Drugim riječima: sveučilištarac se konfundira, ne znajući o čem se radi. Šilović po mom mišljenju ima krivo, što svoj indeterminizam deterministički obrazlaže, jer za njega je (str. 80.) jedini dokaz indeterminizma „svijest — uvjerenje naše, da smo slobodni." Dosta slab dokaz.

A on se nalazi u protivuriječju i sa samim sobom, jer jednoć tvrdi, da je indeterminista (str. 99.: „Mi, koji smo indeteministe ili pristalice slobodne volje — —"), a drugiput se pokazuje deterministom (str. 67.: „Za nas je odlučna činjenica, da se norma obraća na volju i da traži od individualne volje takovo ponašanje, kakovo zahtijeva propis norme"). To jest, da volju determinira.

Ja sam već imao prilike da prikažem protivuriječje (Mjesečnik pravn. društva 1913. str. 321.), u koje upada indeterminista Šilović — koji tvrdi, da je pristalica slobodne volje — sa deterministom Šilovićem — koji tvrdi u svojim „Uzroci zločina", da je zločin uzrokovan individualnim, fizikalnim i socijalnim prilikama, koje su o volji

Digitized by Google

čovjekovoj neovisne. Da navedem još dva primjera Šilovićeva determinizma iz njegovih „Predavanja“. On veli na str. 9.: „Danas se uzima, da su temeljem kazni poglavito tri svrhe: zastrašiti, popraviti i učiniti neškodljivim“. Ja mislim, da se zastrašenje i popravak bez mogućnosti determiniranja ni zamisliti ne može. Na str. 13. veli: „Prema izvjesnim prilikama ekonomskim, socijalnim i drugim, zločini, kako nas uči statistika, prilično konstantno rastu i padaju; bit će da su socijalni razlozi jači nego razlozi individualni“. To je čisto deterministično stanovište. Za Šilovićev indeterminizam se može reći, što je uvjereni indeterminista Lammasch rekao (Gerichtssaal XLIV. p. 9.): „aus der Beobachtung des Seelenlebens folgt zwar nicht die Richtigkeit der indeterministischen Hypothese, wohl aber die Unvertilgbarkeit derselben.“

Šilović stoji na stanovištu moralne krivnje (str. 99.). Čemu konstruirati moralnu krivnju, kada ne postoji moralni forum, koji o toj krivnji sudi. Sudovi nisu moralni forum. Za presuđivanje moralne krivnje traži se moralni forum, a kako takov za kriminalna djela ne postoji, to svaki konsekventni indeterminista mora napokon doći do zaključka, do kojega je u tom pitanju došao Tolstoj, kad se pita (Uskrsnuće): Kako dolaze jedni ljudi do toga, da kazne druge? Temelj kriminalne odgovornosti je socijalan, ne moralan; sudovi su socijalan, ne moralan forum. Čovjek je odgovoran, veli Ferri (La sociologie criminelle), zato, jer živi. i tako dugo dok živi u društvu. Zločin je jedan socijalni fenomen, kazna je jedna socijalna sankcija. I Šilović stoji zapravo na tom stanovištu, kad kaže (str. 160.): „Pomaganje samoubojici je djelo vrlo pogibeljno i svaki dan pogibeljnije, i jer je to djelo socijalno vrlo pogibeljno, dužnost je zakonodavstva, da ga kazni i to strogo.“ Ibsenova Nora je počinila djelo, koje se moralno dade opravdati, socijalno je počinila zločinstvo prijevare. Da u društvu ima više zlih tendencija nego dobrih, svakomu je jasno, tko se tim organizmom. „društvom“ zvanim, bavi; da je zadaća svakog pojedinog doprinositi ojačanju moralnih tendencija u društvu, to je izvan svake dvojbe; da smo još vrlo daleko od toga, to je neprijeporno. Pa čemu onda unositi u društvo, česa u njem nema? Čemu konstruirati sudove kao moralni forum, kad sudovi kao društvena institucija imaju suditi o djelima, koja su društvu štetna, jer se počinitelj ogriješio o pozitivne društvene zakone, koji ne moraju uvijek biti moralni, pa i nisu; koji su često amoralni, a katkad i nemoralni. Valja dakle tražiti drugi temelj odgovornosti umjesto moralnoga, kako to hoće inderteministe. Pa i Šilović veli (str. 69.), da nije svrha reakcije društvene reakcija protiv ćudoredne pokvarenosti individua.

Temeljni kriterij represije zločina leži u nuždi uzdržanja, a ta je neovisna o svakoj moralnoj krivnji zločinca; ali neopstojnost moralne odgovornosti ne isključuje odgovornost penalnu ili zakonitu, koja se temelji na osobi počiniteljevoj. Svaki čovjek je, kako je već prije istaknuto, uvijek odgovoran za svako protivupravno pozitivnim zakonima zabranjeno djelo, jer živi i tako dugo, dok živi u društvu. To je odgovornost socijalna ili društvena. A i Šilović polazi sa stanovišta, da je kazan društvena nužda (str. 35.). da se kazni u interesu društva (str. 36.).

Digitized by Google

Neispravno je shvaćanje Šilovićevo, da kriminalno-antropološka škola nauča, da mjesto krivnje i kazni mora doći pogibeljnost t. j. mjesto kazni zaštitne mjere (str. 105.). Pogibeljnost nije temelj krivnje, već je samo kriterij za označenje (u svakom specijalnom slučaju) oblika najbolje socijalne sankcije i stupnja te sankcije (drugi je kriterij Garofalov „adaptabilité du delinquant au milieu social"). Ferri pak naročito navodi u sistemu obrambenih mjera uz mjere preventivne, odštetne i eliminatorne još i mjere represivne, kamo pripadaju i kazni (La sociologie criminelle, Paris 1905. p. 466.).

Jednako mi se čini neispravnim shvaćanje Šilovićevo (str. 103.), da je Spinoza niječući slobodnu volju zanijekao i svaku krivnju. Spinoza se problemom kriminaliteta i ne bavi, tek en passant tangira to pitanje. Tako veli u svom teološko-političkom traktatu, da treba onoga, koji mi hoće kaput uzeti, ako je to pogibeljno za održanje države, pred sud zvati, mà ovaj morao i na smrt suđen biti (Benedict von Spinoza's Theologisch-politische Abhandlung. übersetzt u. erläutert von I. H. v. Kirchmann, Berlin 1870. p. 258); na str. 273. istog djela veli: šta je propasnije, negoli ljude nedržati neprijateljima poradi zločina, već poradi slobodnog mišljenja. A u svojoj etici (Spinoza: Ethik; nach der Übersetzung von B. Auerbach; deutsche Bibliothek in Berlin, p. 201. i 202.) veli, da se u naravnom stanju ne može pojmiti nikakov zločin, ali se može u građanskom stanju, u kojem se zajedničkim sporazumom odlučuje, što je dobro ili zlo. Zločin prema tomu nije drugo nego neposlušnost, koja se poradi toga samo kazni po kaznenom zakonu. Po tom je po Spinozi kriv svaki, koji se o kazneni zakon ogriješi.

Ne čini mi se ispravnom apodiktična tvrdnja Šilovićeva (str. 163.): „ništa se ne nalazi im rechtsleeren Raum". Mi svi baš sada u ratu na svojoj koži najbolje ćutimo, koliko je bilo prije toga interesa i dobara, na koje se pravo nije obaziralo, te koja su se nalazila „im rechtsleeren Raum". Šilovićeva ta teza je ideal socijalističke svemoćne države, koja ide za tim, da država sve povuče u pravnu sferu. Ja to ne bih rado doživio.

Šilović u pitanju uzročnog saveza (str. 87. i sl.) poprima teoriju Jankinu, koju držim nepodesnom za praktičnu primjenu, kako sam to svojevremeno razložio u jednoj svojoj radnji (Pokušaj delikta — — Zagreb 1902. str. 64. i sl.) Šilović ne diferencira djelujuće sile. On na pitanje: što je uzročnost? odgovara: uzrokom je ono, što je uvjetom, a nigdje ne veli, što je uvjet. No ipak se nalazi u protivuriječju s Jankom, kad hoće Jankinu teoriju praktički primijeniti na pokušaj. Janka je subjektivista i tvrdi, da prekinuće kauzaliteta ne postoji; Šilović tvrdi, da postoji, i argumentira ovako (str. 190.): „Mi možemo unaprijed prosuditi i prosuđujemo svaki dan, dali je izvjesno djelo kauzalno i možemo doći do zaključka, da jest, makar i nije dovelo do efekta, a to će biti onda, kad je kauzalitet prekinut." Svedeno na jednadžbu, glasilo bi to ovako: kauzalno = kad je kauzalitet prekinut, što je nemoguće. Šilović to ilustrira sa dva primjera i nastavlja: „Petar hoće da udari Pavla i već zamahne šakom, da ga udari, a Ivan mu zadrži ruku. Nitko ne će tvrditi, da Petrov udar nije bio kauzalan (ja tvrdim, da nije) i da ga ne bi bio udario, da mu Ivan

Digitized by Google

nije zadržao ruku. Petar hoće da puca na Pavla i već namjeri pušku na nj. Prije nego je puška opalila, odvrati Ivan jednim udarcem pošku na stranu, a tane promaši. Nitko ne će reći, da Petrovo pucanje nije bilo kauzalno (ja tvrdim da nije) i da ne bi dovelo do efekta, da kauzalitet nije bio prekinut". Ovakovo obrazlaganje ne držim ispravnim, a to potječe otale, što Šilović ne diferencira djelujuće sile u kauzalitetu. Jednako je i sa primjerom, koji navodi Šilović (str. 89.) o ozlijeđenom, koji pri prijenosu u bolnicu bude usmrćen padom opeke ili umre od tifusa. Riješenje ne zadaje poteškoća, ako kod kauzaliteta lučimo, kako sam to u pomenutoj mojoj radnji izveo, elemenat sukcesije, suvislosti i adekvatnog prouzročenja.

Vrlo je pohvalno, što je Šilović upotpunio Janku i novijim rezultatima kriminalne znanosti. Tako prikazuje (str. 23. i sl.) problem o pogibeljnim zločincima prema izvještajima XII. kongresa međun. krim. udruge od g. 1913. kao i svoju definiciju pogibeljnog defektuoznoga, pa svoje mišljenje o postupku protiv njega. Jednako je pohvalno, što je (str. 58. i sl.) prijegledno skicirao izručivanje zločinaca. Tako je (str. 72. i sl.) prikazao delikte progonjive na prijedlog i privatne delikte. Zanimljivi su Šilovićevi izvodi (str. 101. i sl.) o Lisztovim, Merkelovim i Lombrosovim mišljenjima o krivnji. Jedino bih upozorio, da nije ispravna njegova tvrdnja (str. 104.), da se je statistički dokazalo, da je sasvim jednak % tjelesno abnormalnih poštenih i nepoštenih kao i obratno, jer se takova mjerenja na nezločincima nisu u dovoljnom opsegu poduzimala, pa se Lombrosu baš i prigovara, što je preuranjeno tvrdio, da su zločinci tjelesno abnormalni, dok takova mjerenja nezločinaca nisu poduzimana u dovoljnom opsegu, da bi takovu tvrdnju opravdati mogla. Zanimljive su Šilovićeve opaske (str. 107. i sl.) o umanjenoj sposobnosti ubroja i o postupku sa degeneriranima. Prikazuje dalje (str. 127. i sl.) naš zakon o prisilnom uzgoju od g. 1902. i problem o mladenačkom kaznenom pravu po austr. osnovi od g. 1917. Simpatični su njegovi izvodi (str. 169. i sl.) o nužnoj obrani s pogledom na § 81. kz. Opširno govori pokušaju (str. 193. i sl.) osvrćući se na Derenčinovu osnovu i osnovu njemačkog kazn. zak. od g. 1909. Vrlo su zanimljivi njegovi izvodi (str. 243—278.) o glavnoj formi kazni slobode t. j. zatvoru, gdje reflektira na kratkotrajni zatvor zovući ga sasvim dobro „jednim od najvećih zala u ovršenju kazni slobode"; prikazuje američko-engleski probacioni sustav, kontinentalni sustav uvjetne osude i svoju osnovu o uvjetnom osuđenju, koja je postala zakonom 28. kolovoza 1916.; prikazuje rehabilitaciju; zatim kod nas uvedeni progresivni sustav ovršenja kazni slobode.

Janka je danas opsoletan. Naročito valja prigovoriti, da je koncepcija njegova sustava nelogična. Logičan bi raspored bio ovaj: stožerni su pojmovi kriminalne znanosti zločin i kazan, pa bi valjalo ta dva problema ovim redom i prikazati, zločin kao primarnu, kazan kao sekundarnu pojavu. Janka je odmah na početku raspravio kazan i teorije o njoj, dok kakove teorije o zločinu i ne spominje. Mladi kriminalista, koji izučava samo Janku, nije uopće upućen u kriminalne škole i struje, pa i ne zna, da postoji klasična i antropološko-pozitivna i socijološka i mlado-njemačka škola (da samo glavne spomenem).

Digitized by Google

Šilović je svoja predavanja priudesio prema Janki (V. izd.), pa je i prirodno, da je i njegov raspored preuzeo. Šilovićeva predavanja su vješta parafraza Jankina udžbenika. Naročito ističem, da nas je Šilović zadužio oním partijama, u kojima je — i sam ćuteći zastarjelost Jankinu — prešao preko Jankina udžbenika te pojedine kriminalne probleme prikazao prema rezultatima savremene kriminalne znanosti, pa to osigurava Šilovićevim „Predavanjima" trajnu vrijednost. Dr. E. M.

Tumač maličnom postupniku.

Nakladom kr. zemaljske vlade, odjela za pravosuđe, izdan je tumač novom maličnom postupniku, koji je napisan po dru Milanu Kugleru, vijećničkom tajniku stola sedmorice. Tumač sastoji iz uvoda i dva dijela.

U uvodu razlaže pisac, kako je nastao novi mališni postupnik. Prilike nastale ratnim stanjem iziskivale su ujednostručenje postupka, osobito u parnicama radi manje vrijednosti. Da se to poluči, protegnut je mališni postupnik na parnice radi novčanih svota do 500 K, kao i na razne druge parnice, u kojima se zadi o imovinskoj vrijednosti do 500 K (kao n. pr. parnice radi priznanja kakovog stvarnog prava na pokretnu stvar, parnice na utrnuće ovršnog prava, izlučne parnice i t. d.) S obzirom na to, što je mališni postupnik, koji je uveden zakonom od 3. listopada 1876., u mnogom pogledu već zastario te ne bi bio podesan za raspravljanje parnica o povišenom iznosu, preinačene su nesamo ustanove o nadležnosti, već i druge neke ustanove toga postupnika. Zakonom od 19. svibnja 1917. o proširenju i nadopunjenju zakona od 3. listopada 1876. (proglašen u Zborniku od god. 1917. pod brojem 36.) nanovo je uređena nadležnost mališnog suda; proširena je raspravno-ravnateljska vlast suca; prerađeno je poglavlje o preslušanju stranaka poput svjedoka; preudešene su ustanove o pravnom lijeku i t. d.

Prvi dio knjige sadrži cijeli tekst novog mališnog postupnika sa tumačenjem pojedinih ustanova. Tumačene su ustanove starog mališnog postupnika, koje su ostale nepromijenjene kao i ustanove novog zakona od 19. svibnja 1917. To je svakako bilo potrebno, jer ove stare ustanove sačinjavaju zajedno sa novima jednu cjelinu, te se i neke stare ustanove imadu u savezu sa drugim novim ustanovama drugčije tumačiti, nego što su se dosada tumačile.

Tumačenje je iscrpljivo, lako shvatljivo i jasno, te često uzima obzir na slučajeve, koji bi u praksi mogli nastati. Uvaži li se, da je tumač pisan prije nego što je sam zakon u praksi iskušan, mora se priznati, da to nije bila laka zadaća. Budući da mališni postupnik ne čini sam za sebe jednu cjelinu, već se prislanja na redovni parbeni postupnik, osvrnuo se pisac, gdje je bilo potrebno, i na ustanove redovnoga građanskog parbenoga postupnika, a jednako i na ustanove materijalnopravne naravi.

U drugom dijelu knjige odštampane su neke važnije naredbe, koje se odnose na mališni postupnik.

Digitized by Google

Djelo je uspjelo, te će bez sumnje biti od koristi za suce i odvjetnike zaradi praktične upotrebe, a dobro će doći i pravnicima, koji se pripravljaju za teoretske ispite, pa zato ga svima najtoplije preporučamo. Smatramo svojom dužnosti, da g. izdavaču izrečemo iskrenu zahvalu za njegov solidni i umni rad, koji odaje potpuno razumijevanje ove vrlo znamenite materije.

VJESNIK.

(† Petar Brusić.) Dne 12. srpnja 1918. preminuo je u Garešnici potpredsjednik banskog stola Petar Brusić. Istina, proljetos je dulje vremena pobolijevao, ali na oko ozdravio i službu svoju revno nastavio. Od nekoliko nedjelja nalazio se na ljetnom dopustu oporavka radi, te je sa suprugom i kćerkom nedavno otišao na ljetovanje u Garešnicu, gdje je nekoć bio kotarskim sucem i tamo ga iznanada zatekla smrt. Smrt ovoga odličnoga suca, koji je bio uzorom kao muž, otac, drug i prijatelj, i u kojega je kucalo vatreno hrvatsko srce, ožalostit će u velike brojne znance, prijatelje drugove i štovatelje njegove. Vrijednom i marljivom članu Pravničkog društva Slava!

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 18. lipnja 1918. premilostivo imenovati tajnika kr. zem. vlade i privatnog docenta dra Mladena Pliverića, javnim redovitim profesorom građanskoga prava na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu sa sustavnim berivima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podijelio je na prijedlog profesorskoga zbora mudroslovnog fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dru. Stjepanu Zimmermannu, svećeniku i učitelju u nadbiskupskom liceju u Zagrebu, zamoljenu dozvolu predavanja (veniam docendi) iz filozofije u mudroslovnom fakultetu spomenutoga sveučilišta.

(Previšnja odlikovanja.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 1. lipnja t. g. kr. banskom savjetniku Đuri Vrankoviću i zakonitim njegovim potomcima povodom njegova na vlastitu molbu uslijedivšeg umirovljenja u priznanje njegova mnogogodišnjeg i uspješnog službovanja premilostivo podijeliti ugarsko nasljedno plemstvo sa pridjevkom „od Starigrada“ uz oprost od pristojbe.

Njegovo ces. i apost. kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je podijeliti kr. kotar. predstojniku Slavku Smrekaru u priznanje odličnog službovanja u naročitom namještenju viteški krst reda Franje Josipa sa ratnom dekoracijom, grad. senatoru kr. pograničkog satništva na Šušaku Jurju Kučiću u priznanje odličnog službovanja za vrijeme rata zlatni krst za zasluge sa krunom na vrpci, kolajne za hrabrost.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjom odlukom od 17. juna 1918. premilostivo podijeliti viteški krst reda Franje Josipa sa ratnom dokoracijom za priznanje odličnog izvršivanja službe u naročitoj upotrebi: bosansko-hercegovačkom sudskom savjetniku Miloslavu Putniku kod okružnog zapovjedništva u Cetinju, i bosansko-hercegovačkom vladinom podtajniku Milošu Ljeskovcu kod

Digitized by Google

okružnog zapovjedništva u Kolašinu; zlatni krst za zasluge sa krunom na vrpci medalje za hrabrost: za priznanje odličnog izvršivanja službe u naročitoj upotrebi bosansko-hercegovačkom sudskom pristavu natporučniku u pričuvi Ivi Lesiću kod okružnog zapovjedništva na Cetinju.

Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvo je u znak priznanja izvrsnog službovanja u naročitoj upotrebi, blagoizvoljelo najmilostivije podijeliti: oficirski krst reda Franje Josipa sa ratnom dekoracijom bos.-herc. sudskom nadsavjetniku dru Josipu Schönu; viteški krst reda Eranje Josipa sa ratnom dekoracijom bos.-herc. kotarskom predstojniku II. razreda Juliju Blumu; zlatni nišan za zasluge sa krunom na vrpci međalje za hrabrost bos.-herc. šerijatskom sudiji Mustafi ef. Ćokiću.

(Imenovanja.) Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 1. lipnja t. g. premilostivo imenovati velikog župana županije zagrebačke Ljubu pl. Babića velikim županom grada Karlovca.

Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljela je previšnjim rješenjem, danim u Eckarts-Au-u dne 28. lipnja 1918. premilostivo imenovati s naslovom kraljevskog savjetnika snabdjevenog financ. savjetnika, zamjenika financ. ravnatelja Đuru Ferkovića u Osijeku u VI. plaćevni razred.

Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjim rješenjem, danim u Eckarts-Au-u dne 28. lipnja 1918 prosto od pristojbe premilostivo podijeliti financ. savjetniku, zamjeniku financ. ravnatelja Ivanu Cicaku u Požegi naslov kraljevskog savjetnika, a financ. tajnicima Antunu Čaniću, Nikoli pl. Gzernkovichu i Radovanu Gallu u Zagrebu naslov i značaj financ. savjetnika.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati dra Stjepana Kralja, odvjetnika u Zlataru, vijećničkim tajnikom stola sedmorice sa sustavnim berivima, dodjeljujuć ga podjedno na službovanje kr. zemaljskoj vladi, odjelu za pravosuđe: imenovati kotarskog predstojnika II. razreda Bosne i Hercegovine, Vjekoslava Ljudevita Krausa, kr. kotarskim predstojnikom II. razreda u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, te ga dodijeliti na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvo; kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Klanjcu, Stjepana Brkanovića, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Slatini, Vjenceslava Potočnjaka, kr. županijskog perovođu i upravitelja kr. kotarske oblasti u Dugomselu, Đuru Popovića, te kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Ogulinu, Danila Živkovića, kr. kotarskim predstojnicima II. razreda u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima; obnašao je kr. kotarskom pristavu II. razreda dru Stojanu Barišiću, povjeriti upravu kr. kotarske oblasti u Slatini.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je zamjenika kr. državnog odvjetnika II. razreda dra Jurja Millesa kod kr. državnog odvjetništva u Osijeku imevovati kr. sudbenim pristavom I. razreda kod kr. kotarskog suda I. u Zagrebu; kr. sudbenim pristavima II. razreda kr. sudbene prislušnike, i to dra Šimuna Peršu, za kr. kotarski sud u Brodu, Feliksa Majera za kr. kotarski sud u Gospiću, dra Mateja Jelića za kr. kotarski sud u Đakovu, dra Nikolu Radojevića za kr. kotarski sud

Digitized by Google

u Vukovaru, dra Bruna Steinera za kr. kotarski sud u Ludbregu, dra Ljudevita Auera za kr. kotarski sud u Dugomselu: prislušnicima odvjet perovođu dra Josipa Torbara kod kr. kotarskog suda II. u Zagrebu, pravnog vježbenika dra Viktora Urbihu kod kr. sudbenog stola u Osijeku i Milana Dvoržaka kod kr. kotarskog suda u Samoboru.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je s naslovom i značenjem financ. savjetnika snabdjevenog financ. tajnika Stjepana Geršića u Zagrebu, s naslovom financ. savjetnika snabdjevene financ. tajnike Josipa Herenčića u Bjelovaru i Ivana Padjena u Osijeku, te financ. tajnike Ignjata Rancingera u Bjelovaru i Vasu Kavića u Vukovaru financijalnim savjetnicima u VII. plaćevnom razredu, ostavljajući ih na dosadašnjem mjestu službovanja: s naslovom i značajem financ. tajnika snabdjevenog financ. pomoćnog tajnika Žigu Križana u Varaždinu, nadalje financ. pomoćne tajnike Božladra Beljanskog iz Osijeka. Isu Marčetića u Varaždinu, Maksu Strahinića u Zagrebu, Belu Fridmana u Osijeku, Teodora Bugarskog u Varaždinu i Krunoslava Zemlića u Osijeku financ. tajnicima u VIII. plaćevnom razredu ostavljajući ih na dosadašnjem mjestu službovanja: financ. perovođu s naslovom i značajem financijalnog pomoćnog tajnika dra Janka Rajačića u Zagrebu, financ. perovođu Josipa Peška u Požegi, Mihajla Mirića u Ogulinu, Antuna Sladovića i dra Pavla Seliga u Vukovaru, Dragutina Došena u Bjelovaru, dra Tomu Raića u Vukovaru, dra Stjepena Ulmansky-a, dra Ljubomira Popovića i dra Petra Zubkovića u Zagrebu, Đuru Ranka u Požegi i dra Branka Petrovića u Osijeku financ. pomoćnim tajnicima u IX. plaćevnom razredu, ostavljajući ih na dosadašnjem mjestu službovanja.

(U Bosni i Hercegovini.) Zemaljski poglavar imenovao je prislušnika kod okružnog suda u Mostaru Oda Čajaku sudskim pristavom u IX. činovnom razredu kod kotarskog suda u Jajcu.

(Premještenja.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 20. veljače 1918. premilostivo odobriti dodijeljenje kr. podžupana županije virovitičke i modruško-riječke Stjepana pl. Peičića i dra. Tješimira Mihičića kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi.

Ban kraljevina Hrvatske Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira: naslovom kr. odsječnog savjetnika odlikovanog tajnika kr. hrv.-slav. dalm. zemaljske vlade, Mirka Sporčića, od kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, kr. županijskoj oblasti u Požegi i tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dra Ivana Andresa, od kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, kr. županijskoj oblasti u Ogulinu; iz službenih obzira premjestiti kr. kotarskog predstojnika, Mladena pl. Uzorinca, od kr. kotarske oblasti u Daruvaru i kot. pristava Josipa Crnjanina od kr. žup. oblasti u Zagrebu, kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvo; iz službenih obzira kr. županijskog tajnika Stjepana Šikića, od kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kr. županijskoj oblasti u Varaždinu; iz službenih obzira kr. županijskog tajnika Ljubomira Bastaića od kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, kr. županijskoj oblasti u Zagrebu; perovođu nižeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Radovana Zeca dodijeliti na službovanje kr. županijskoj oblasti u Varaždinu: iz službenih obzira premjestiti kr. županijskog tajnika

Digitized by Google

Dragutina Vilfana od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. županijskoj oblasti u Ogulinu, povjeravajuć mu upravu te oblasti; iz službenih obzira premjestiti kr. županijskog tajnika Jaroslava pl. Špun-Strižića, od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. kotarskoj oblasti u Samoboru, povjeravajući mu upravu te oblasti; kr. kotarske predstojnike II. razreda Velimira Liščića od kr. županijske oblasti u Ogulinu kr. kotarskoj oblasti u Vojniću: Filipa Šestića od kr. kotarske oblasti u Glini kr. županijskoj oblasti u Vukovaru; Maksimilijana Surmu od kr. kotarske oblasti u Topuskom kr. kotarskoj oblasti u Glini; Filipa Račića iz službenih obzira iz Gline u Zagreb i podjedno ga imenovati zadružnim povjerenikom za upravne kotare Zagreb, Samobor, Pisarovinu i Veliku Goricu sa sjedištem u Zagrebu; Vasilija Kangrgu od kr. županijske oblasti u Gospiću kr. kotarskoj oblasti u Gospiću; Nikolu Bogdanovića od kr. kotarske oblasti u Gospiću kr. kotarskoj oblasti u Otočcu i Filipa Stilinovića od kr. kotarske oblasti u Otočcu kr. županijskoj oblasti u Vukovaru; kr. kotarske pristave I. razreda: Petra Kajfeša od kr. kotarske oblasti u Donjem Lapcu kr. kotarskoj oblasti u Perušiću, povjeravajući mu upravu te oblasti; Adalberta Poredskoga od kr. kotarske oblasti u Gračacu kr. županijskoj oblasti u Gospiću; Milana Jakšića od kr. kotarske oblasti u Perušiću kr. kotarskoj oblasti u Gračacu, povjeravajuć mu upravu te oblasti, i ureda radi Marcela Korbara od kr. kotarske oblasti u Otočcu kr. kotarskoj oblasti u Grubišnompolju, te iz službenih obzira kr. kotarskog pristava II. razreda Josipa pl. Kovačića od kr. kotarske oblasti u Grubišnompolju kr. kotarskoj oblasti u Donjem Lapcu, povjeravajući mu upravu te oblasti; iz službenih obzira kr. kotarske predstojnike I. razreda: dra Tomislava Matanića od kr. kotarske oblasti u Pakracu kr. županijskoj oblasti u Zagrebu i Oskara pl. Szallopeka od kr. kot. oblasti na Sušaku kr. županijskoj oblasti u Zagrebu; kr. kotarske predstojnike II. razreda: Vasu Pavlicu od kr. županijske oblasti u Bjelovaru kr. kotarskoj oblasti u Daruvaru: Nikolu Butkovića od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. kotarskoj oblasti u Novoj Gradiški; Antuna Valjato od kr. županijske oblasti u Ogulinu kr. kot. oblasti na Sušaku; dra Svetozara Pavića od kr. kotarske oblasti u Virovitici kr. kotarskoj oblasti u Osijeku. Dragutina Čurčića od kr. županijske oblasti u Osijeku kr. kotarskoj oblasti u Otočcu: Filipa Stilinovića od kr. kotarske oblasti u Otočcu kr. županijskoj oblasti u Gospiću; dra Vuka pl. Vucheticha od kr. kot. oblasti u Osijeku kr. županijskoj oblasti u Varaždinu; Mladena pl. Uzorinca od kr. kot. oblasti u Daruvaru kr. kotarskoj oblasti u Pakracu; Antuna Jakupića od kr. kot. oblasti u Klanjcu kr. kot. oblasti u Krapini; Jovana Stefanovića od kr. županijske oblasti u Ogulinu kr. kotarskoj oblasti u Noyskoj; Franju Ritza od kr. kotarske oblasti u Korenici kr. županijskoj oblasti u Požegi; kr. kot. predstojnika Vatroslava Wittnera kr. kotarskoj oblasti u Pakracu; kr. kotarske pristave I. razreda: Stjepana Brkanovića od kr. kotarske oblasti u Virovitici kr. kotarskoj oblasti Klanjcu, povjeravajuć mu upravu te oblasti; Ignjata Markovića od kr. kotarske oblasti u Novoj Gradiški kr. županijskoj obtasti u Vukovaru; Miroslava Blažičevića od kr. kotarske oblasti u Crikvenici kr. kotarskoj oblasti u Vojniću povjeravajuć mu upravu te oblasti; kr. županijske perovođe: Milana pl. Thanhoffera od kr. kotarske oblasti u Gjurgjevcu kr. županijskoj oblasti u Ogulinu i Stjepana Stilinovića od kr. kotarske

Digitized by Google

oblasti u Glini kr. kotarskoj oblasti u Gjurgjevcu. povjeravajuć mu upravu te oblasti; kr. kotarske pristave I. razreda: Franju Kosinu od kr. kotarske oblasti u Novskoj kr. kotarskoj oblasti u Korenici. povjeravajuć mu upravu te oblasti; Milu Deanovića od kr. kotarske oblasti u Koprivnici kr. kotarskoj oblasti u Garešnici, povjeravajuć mu upravu te oblasti; Ivana Kežmana od kr. kotarske oblasti u Šidu kr. kotarskoj oblasti u Virovitici, Dragutina Drganca od kr. kotarske oblasti u Karlovcu kr. kotarskoj oblasti u Glini, povjeravajuć mu upravu te oblasti; Ivana Laufera od ispostave kr. kotarske oblasti u Dubici kr. kotarskoj oblasti u Velikoj Gorici i Milivoja Mirkovića od kr. kotarske oblasti u Ludbregu kr. kotarskoj oblasti u Koprivnici; kr. kotarskog predstojnika II. razreda Filipa Šestića od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. kotarskoj oblasti u Glini; naizmjence kot. pristave Andriju pl. Plemića od kotarske oblasti u Vojniću k onoj u Našicama i Maksa Njemirovskoga od kotarske oblasti u Našicama k onoj u Vojniću; kr. kot. pristave i to Amadeja Peršića od kr. kotarske oblasti u Zemunu kr. red. povjereništvu u Petrovadinu; Pavla Teodorovića od kr. kotarske oblasti u Jastrebarskom kr. kotarskoj oblasti u Stubici; Jurja pl. Jellačića od kr. kotarske oblasti u Pisarovini odnosno Stubici kr. kotarskoj oblasti u Jastrebarskom; kotarskog pristava Pavla Jernejca od kr. pograničnog rudarstvenog satništva u Mitrovici kr. pograničnom redarstvenom satništvu na Sušaku; Stanka Hanickoga, sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskog suda u Pisarovini, iz službenih obzira kr. kotarskom sudu u Čazmi: Zdenka Novaka, kr. sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskog suda u Klanjcu, premjestiti na vlastitu molbu kr. kotarskom sudu u Osijek gornji grad; kr. sudbene pristave i to Ivana Rukavinu od kr. kotarskog suda u Otočcu kr. kotarskom sudu u Gračacu; Josipa Sivoša od kr. kotarskog suda u Zemunu kr. kotarskom sudu u Gjurgjevcu; Ivana Otovčevića od kr. kotarskoga suda u Garešnici kr. sudbenom stolu u Petrinji; Dragutina Saćera od kr. kotarskoga suda u Petrinji kr. kotarskom sudu u Petrinji kr. kotarskom sudu u Gračacu; Josipa Sporera od kr. kotarskog suda u Gračacu kr. kotarskom sudu u Petrinji i dra Maksu Majera od kr. kotarskog suda u Iloku kr. kotarskom sudu u Garešnici; dra Svetozara Jovanovića kr. kotarskom sudu u Sisku.

(U Bosni i Hercegovini). C. i kr. zajednički ministar financija premjestio je sudskog savjetnika Josipa Fugošića od kotarskog suda u Gračanici okružnom sudu u Sarajevu, sudskog tajnika Maksimilijana Fritza od kotarskog suda u Ljubuškom kotarskom sudu u Visokom; financ. nadsavjetnika dra Adolfa Halperna, maknuvši ga s mjesta financ. direktora u Travniku, k zemaljskoj vladi u Sarajevu, a postavio za financ. direktora u Travniku financ. nadsavjetnika Mihajla Koczynskog, maknuvši ga sa dosadanjeg službovanja računarskog direktora; sudskog savjetnika Matu Boškića-Stipovića od okružnog suda u Sarajevu okružnom sudu u Travniku.

Zemaljski poglavar premjestio je sudskog pristava Vicka Bernardia od okružnog suda u Sarajevu kotarskom sudu u Gračanici, postavivši ga starješinom toga suda, sudskog pristava dra. Ali-Kjamilbega Džinića od okružnog suda u Bihaću okružnom sudu u Banjoj Luci, sudskog pristava Jakova Milina od kotarskog suda u Visokom kotarskom sudu u Ljubuškom; sudskog pristava Josipa Koprivčevića od okružnog suda u Sarajevu kot. sudu u Prnjavoru.

Digitized by Google

Mogu li zajednički porezni zakoni odrediti stege u pogledu odmjere općinskog nameta u Hrvatskoj?

Priopćio: Franjo Braum, financijalni savjetnik.

Pitanje označeno u naslovu ovog članka postalo je aktuelno povodom ovoga zaključka skupštine zastupstva slob. i kr. glavnog grada Zagreba, od 22. ožujka t. g. čl. 43 B:

„Od poreza na ratne dobitke, odmjerena na teret poduzeća i društva obvezanih na javno polaganje računa, te na teret prirodnih i pravnih osoba, ima se platiti 10%-tni ratno pripomoćni prirez za pokriće ratnih troškova općine slob. i kr. glavnog grada Zagreba".

Taj zaključak nije još formalno odobren po kr. zemaljskoj vladi, ali je postao pravomoćan u smislu posljednje alineje § 76. zakona od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina, koja glasi ovako: „Ako od zemaljske vlade ne stigne za 14 dana, kada joj predmet prispije, nikoje riješenje, ima se zaključak zastupstva smatrati odobrenim i može se provesti".

Prema jasnoj ovoj zakonskoj odredbi odredilo je poglavarstvo grada Zagreba nakon izmaka tog 14 dnevnog roka provedenje prije spomenutog zaključka.

Oslanjajući se na dosadanju praksu, po kojoj su zaključci o novim prihodima provađani uvijek tek nakon formalnog odobrenja po kr. zemaljskoj vladi, podnijeli su neki zagrebački novčani zavodi prigovore protiv naloga za uplatu 10%-tnog ratno pripomoćnog prireza. Ti prizivi pobijaju pravo općine grada Zagreba na uvedeni 10%-tni ratno pripomoćni prirez u dva smjera. Prvo, što dotični zaključak zastupstva nije jošte formalno odobren po kr. zemaljskoj vladi, a drugo, što zakon o državnom porezu na ratne dobitke određuje, da se na taj porez ne može raspisati općinski namet.

Prvi prigovor već je oboren prije spomenutom jasnom odredbom posljednje alineje § 76. zakona o ustroju gradskih općina, koja odredba za vrijeme četvrtstoljetnog opstanka zakona od 21. lipnja 1895. u tom smjeru nikad nije bila stegnuta kakvom drugom odredbom

Digitized by Google

načelne naravi. Jedina okružnica kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 31. siječnja 1896. broj 2825, izdana kao tumačenje §§ 76. i 85. prije spomenutog zakona, određuje, da se tamo spomenuti rok od 14 dana ima računati tri dana iza otpreme izvješća gradskog poglavarstva, — dakle da je rok zapravo 17 dana. U bitnosti dakle nije na odredbi posljednje alineje § 76. ništa promijenjeno, niti se moglo naredbenim putem šta promijeniti, jer je ta odredba tako jasna, da ne dopušta nikakve sumnje glede tumačenja, i svaka bi stega od strane kralj. zemaljske vlade involvirala povredu gradske autonomije. Zato i ne sumnjam, da će kr. zemaljska vlada dotični zaključak zastupstva grada Zagreba i formalno potvrditi, ili će barem morati uzeti na znanje odredbu gradskog poglavarstva, kojom je rečeni zaključak nakon prije spomenutog 14 dnevnog, odnosno nakon 17 dnevnog roka faktično već proveden. Velim, ne sumnjam, da će kr. zemaljska vlada taj zaključak i formalno potvrditi, jer je potreba zaključene daće iskazana u ovogodišnjem proračunu grada Zagreba, a i jer zajednički zakon ne može uvesti stege u pogledu određivanja općinskih prihoda u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Da utvrdimo to načelo, analizirat ćemo baš konkretnu odredbu zajedničkog zakona o porezu na ratne dobitke, t. j. odredbu § 14. zak. članka XXIX: 1916. koja glasi:

„Iza poreza na ratne dobitke ne može se pobirati ni državni, ni municipalni, općinski ili drugi namet.

Porez na ratne dobitke nema se uzeti u račun kao državni porez, kad se prema naređenjima zak. članka XXXVI.: 1872. i XXI. XXII. od godine 1886. sastavlja imenik najjačih porezovnika".

U ovoj se odredbi, doduše ne veli, da se ona odnosi samo na općine (gradove) u Ugarskoj, no to slijedi samo po sebi iz toga, što odmjeru općinskog nameta i sastav imenika najjačih porezovnika uređuje za kraljevinu Ugarsku ugarski autonomni zakon, t. j. zak. članak XXII.: 1886., a za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju uređuje pitanje općinskog nameta, i to:

1. za seoske općine hrvatski autonomni zak. članak XVI.: 1870. i zakon od 6. kolovoza 1914. o preinačenju i nadopunjenju ustanove § 48. zak. članka XVI. od god. 1870.;

2. za gradske općine zakon od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji;

pitanje pak sastava imenika najjačih porezovnika uređuje kod nas opet hrvatski autonomni zakon od 5. veljače 1886.

Nitko sigurno ne dvoji o tomu, da je druga alineja § 14. zajedničkog zak. članka XXIX.: 1916. o porezu na ratne dobitke auto-

Digitized by Google

nomna odredba kraljevine Ugarske, koja se nikako ne može odnositi na kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Time je ujedno već dat dokaz, da tehnika zajedničkog zakonodavstva dopušta, da se u zajedničke ug.-hrv. zakone mogu doduše uvrstiti odredbe ugarske autonomne naravi, jer kod stvaranja tih zakona sudjeluje čitavo zakonodavno tijelo kraljevine Ugarske, dok se naravno ne može u zajednički zakon uvrstiti odredba hrvatske autonomne naravi, jer je u zajedničkom zakonodavstvu zastupana samo delegacija hrvatskog sabora, koja naravno ne može tamo rješavati pitanja hrvatske autonomne naravi, kao što je to pitanje općinskog nameta za općine i gradove u Hrvatskoj i Slavoniji.

Pa kad ne može biti sumnje o tomu, da se druga alineja § 14. rečenoga zakona ne proteže na Hrvatsku, jer uređuje jedno ugarsko autonomno pitanje, na kom bi temelju onda bazirala tvrdnja, da se prva alineja tog §-a proteže i na Hrvatsku, premda i taj dio istog §-a također uređuje jedno pitanje — autonomno u Ugarskoj, i autonomno u Hrvatskoj. Takvo tumačenje nema zakonitog temelja, te nalazi donekle uporišta samo u praksi — u prilagođivanju autonomne naše uprave zajedničkim zakonima. U više poreznih zakona naime nalazimo odredbu, da se na dotičnu vrstu poreza ne može raspisati općinski namet. Samo primjera radi ću ovdje spomenuti nekoliko takvih slučajeva.

Prema § 2. zak. članka VII. ex 1883. plaćaju novčani zavodi 10%-tni kamatni porez od štednih uložaka. Druga alineja istog §-a veli, da se na ovaj porez ne može raspisati municipalni ili općinski namet. U praksi to znači, da su kapitaliste, koji žive od svojih renta, oprošteni od općinskih tereta. To je za današnje demokratsko doba takva jedna antisocijalna ustanova, koja bi se morala pobijati najoštrije. Ipak — premda je po prije razloženom stanovištu i ova odredba ugarske autonomne naravi — mi se toj odredbi prilagođujemo, te ju mučke protežemo na autonomnu našu općinsku upravu uskrativši joj prihod, što bi ga ona mogla imati od tih kapitalista prema § 48. zak. članka XVI.: 1870., koji određuje, da se manjak u općinskom kućanstvu ima pokriti nametom na državne izravne poreze, a među ove pripada i kamatovni porez od uložaka u novčanim zavodima. Prilagođivanje ovom ugarskom privilegu kapitalista, zasađenom u zajednički porezni zakon, nalazi svoje opravdanje samo u tome, što bi nepriznavanje tog privilega bilo štetno za naše narodno gospodarstvo. Veće opterećenje kapitala u našim novčanim zavodima moglo bi naime goniti taj kapital u Ugarsku, gdje nije podvržen općinskom porezu, a time bi se osjetljivo oslabila naša produkciona

Digitized by Google

naga. Tu anomaliju, da su kapitaliste oprošteni od općinskog nameta, morat ćemo dakle na štetu naših općina trpjeti sve dotle, dok ju trpi Ugarska.

Sad ću navesti drugi primjer, gdje se nismo držali oprosta od općinskog nameta, statuiranog u zajedničkom poreznom zakonu. Odredba § 16. zajedničkog zak. članka XLVI.: 1883. veli: „U smislu ovoga zakona odmjereni opći dohodarinski prirez ima se u čitavom svojem iznosu smatrati državnim porezom, od kojega se ne može raspisati ni municipalni, niti općinski, niti školski namet".

Ne obaziruć se na ovu — u zajednički zakon uvrštenu odredbu, što se odnosi se po mom mišljenju isključivo na autonomnu stvar kraljevine Ugarske, određuje § 34. hrv. autonomnog zakona od 31. listopada 1888. o uređenju pučke nastave, da se potrebe škola u krajiškom području imaju namiriti zemaljskim školskim nametom od 20% ordinarija i izvanrednoga (opć. dohodarinskog) prireza izravnih poreza. Ista odredba školskog zakona protegnuta je i na porez na puške i na lov, premda i glede tog poreza zajednički zakon (§ 51. zak. članka XXIII.: 1883.) određuje oprost od nameta, pa premda je u § 52. tog zakona izrijekom određeno, da se zakon proteže i na bivše krajiške dijelove, ipak je kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, normativnim svojim naredbama od 13. srpnja 1888. broj 4976. i od 8. kolovoza 1888. broj 7594. s obzirom na autonomiju općinske i školske uprave u Hrvatskoj, odredila, da se školski namet ima u krajiškom području raspisati na opći dohodarinski prirez, pa na porez na puške i na lov.

Što vidimo iz tih primjera? U prvom sam primjeru opisao slučaj, gdje smo se iz razloga nacionalno-ekonomskih mučke prilagodili jednoj ugarskoj autonomnoj odredbi, uvrštenoj u zajednički zakon, a u drugom sam primjeru opisao slučaj, gdje nesamo da se nismo mučke prilagodili jednoj sličnoj odredbi zajedničkog zakona, već smo nakon oživotvorenja tog zajedničkog zakona stvorili poseban hrvatski zakon, koji je prividno posve u opreci s jednom odredbom zajedničkog zakona, a u istini ipak nije, jer ta odredba nije zajedničke naravi, dokle uređuje jedno ugarsko autonomno pitanje, koje se za Hrvatsku može urediti samo posebnim hrvatskim autonomnim zakonom.

U drugom ovdje spomenutom slučaju stvoren je hrvatski autonomni zakon nakon oživotvorenja zajedničkog zakona, pa bi netko mogao reći, da je kod nas taj autonomni zakon provođen, jer lex posterior derogat priori. No to se načelo može primijeniti samo kod provedbe oprečnih zakona istog zakonodavnog tijela, dok niti

Digitized by Google

može zajednički zakon derogirati koji hrvatski autonomni zakon, nitobratno. Uzmimo na pr. drugi slučaj iz prakse, gdje je obratno od prije spomenutog slučaja, zajednički zakon stvoren nakon oživotvorenja hrvatskog autonomnog zakona.

Prema § 2. zakona od 30. prosinca 1873. dužan je svaki muški stanovnik kraljevine Hrvatske i Slavonije, čim je navršio 18. godinu, plaćati u ime otkupa javnih radnja 2 K 40 fil. ne izuzevši niti javne činovnike. Nakon toga donesen je zajednički zak. članak IV.: 1893., koji u §-u 15. određuje ovo: „Od državnog poreza, raspisanoga na plaću, kao i na mirovinu i providbu, ne može se raspisati jurisdikcijonalni ili općinski porez i porez za ceste, i državni činovnici, potčinovnici i podvornici ne mogu se u tom njihovom svojstvu obvezati ni na vršenje, odnosno otkup na §-u 25. zak. članka I.: 1890. temeljećih se ručnih nadnica".

Ni ovim zajedničkim zakonom, koji statuira oprost zajedničkih činovnika od otkupa javnih radnja, nije naravno mogao biti derogiran stariji naš autonomni zakon o otkupu javnih radnja, koja otkupnina ima također narav općinskog nameta, pa su prema tomu zajednički državni činovnici u Hrvatskoj unatoč oprosta statuiranog u zajedničkom zakonu (za državne činovnike u Ugarskoj!) dužni plaćati otkupninu određenu po hrvatskom autonomnom zakonu (vidi tumačenje o tomu u djelu Smrekar, knjiga V. str. 697), dok su ti državni činovnici i u Hrvatskoj oprošteni od općinskog nameta, ali ne na temelju odredbe § 15. zajedničkog zak. članka IV.: 1893. nego na temelju odredbe druge alineje točke e) § 48. hrv. autonomnog zak. članka XVI.: 1870. o uređenju seoskih općina, koji određuje, da „državni, municipalni i općinski činovnici, vojnički časnici i učitelji pučkih učiona ne plaćaju od svoje plaće, odnosno mirovine općinskog nameta".

Da ne može zajednički zakon odrediti stege u pogledu odmjere općinskog nameta u Hrvatskoj, za to imade napokon precedensa baš i u komunalnom poreznom sustavu glavnog grada Zagreba.

Naime prema odredbi § 23. zak. čl. XXV.: 1899. o državnom dohodarstvu točenja pića, ne smije se na državne točarinske pristojbe odmjerivati niti jurisdikcijonalni, niti općinski namet. Ipak je kr. zemaljska vlada temeljem autonomije u pitanju općinskih daća, otpisom od 13. prosinca 1917. broj 71363. potvrdila naredbenik slob. i kr. glavnog grada Zagreba o gradskim pristojbama na javne točione, koje se odmjeruju baš na osnovi državnih točarinskih pristojbi.

Svi dosad navedeni slučajevi iz zajedničkih poreznih zakona jesu primjeri restriktivnog utjecaja na odmjeru općinskog nameta

Digitized by Google

— naravno — po stanovištu što ga ovdje zastupam, samo glede općina u Ugarskoj. Da još jače potkrijepim to stanovište, navesti ću sad jedan primjer, gdje zajednički porezni zakon ekstenzivno utječe na općinsko oporezovanje — po mom mišljenju naravno opet samo s valjanošću za općine u Ugarskoj. Wekerlovom poreznom reformom doneseni zak. članak IX. od god. 1909. o općoj tecivarini određuje u §-u 58., da se na naslovu minimuma eksistencije od poreza oprošteni dohodak ne može doduše opteretiti državnim porezom, ali da taj dohodak ipak potpada općinskom porezu i inim nametima osnovanima na državnim porezima. U glavnome se tu radi o oporezovanju nadničara. To pitanje — oporezovanje nadničara — uređuje za općine u Ugarskoj § 130. zak. članka XXII.: 1886. (ugarski općinski zakon) ovako: „U takvim općinama, u kojima bi oprost od državnog poreza nadničara (zak. članak X. od god. 1883.) znatno mogao uplivati na općinsku, municipalnu i školsku zakladu, može općina odrediti modalitete i uvjete općinskog oporezovanja nadničara, koji u općini stanuju i isključivo od nadnice žive. Na ove nadničare odmjerit se imajući općinski porez ne može biti veći od svote jednodnevne općinske prosječne nadnice, određene po dotičnoj jurisdikciji, ili od polovice u toj općini propisane najmanje stavke općinskog poreza".

Lukacseva novela, kojom su modificirani zakoni Wekerlove porezne reforme u § 17. zak. članka LIII.: 1912. preinačuje odredbu prije spomenutog § 58. zak. članka IX.: 1909. tako. da se netom citirana odredba § 130. ug. općinskog zakona proteže i na one, koji su na naslovu minimuma eksistencije oprošteni od državnog poreza.

Sad nastaje pitanje, ako u zajedničke porezne zakone uvrštenim odredbama glede odmjere općinskog nameta priznajemo pravovaljanost za Hrvatsku, kako će se kod nas provesti prije spomenuta odredba § 17. zak. članka LIII.: 1912., kad naš općinski zakon ne poznaje drugog načina odmjere opć. nameta, nego samo „po ključu državnoga poreza" (§ 48. z. čl. XVI.: 1870.), kojeg u ovom slučaju nema. Dakle opet jedan jasan dokaz za to, da se ova — u zajednički zakon uvrštena odredba glede odmjere — ne proteže na Hrvatsku.[1] Napokon mora se pretpostaviti, da je odredba § 17. zak. članka LIII.: 1912., koja involvira promjenu ug. općinskog zakona. nastala sporazumno s kr. ug. ministrom unutrašnjih poslova. Pa kad u toj stvari nije tražen ujedno i sporazum kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, onda iz toga logički slijedi samo to, da se je odredbom § 17. inače

[1] To sam već konstatovao u izdanju: Novi državni izravni porezi (g. 1912.) na strani 90. gdje sam upozorio, da će se za općine u Hrvatskoj morati ovo pitanje urediti autonomnim zakonom.

Digitized by Google

zajedničkog zak. članka LIII.: 1912. htjelo urediti samo pitanje općinskog nameta nadničara u Ugarskoj, a u daljnjoj konzekvenciji slijedi to, da se uvrštenjem odredbe u pogledu odmjere općinskog nameta u zajednički koji porezni zakon, niti hoće niti može dirati u našu autonomiju s pogledom na odmjeru općinskog nameta, već se takovom odredbom — vjerojatno obično u sporazumu sa ministrom unutrašnjih poslova — uređuje i kani se urediti uvijek samo pitanje odmjere općinskog nameta za općine u Ugarskoj.

Posljednji ovaj slučaj, u kojem se specifično ugarskom odredbom, uvrštenom u ug.-hrv. zajednički zakon, uređuje pitanje općinskog oporezovanja nadničara — u Ugarskoj, još je i u drugom pravcu vrlo poučan za nas.

Zajednički naime zak. članak X.: 1883. određuje oprost poreza od nadničara i time oduzima općini (tada u Ugarskoj i u Hrvatskoj) temelj za odmjeru općinskog nameta „po ključu državnog izravnog poreza". Ugarski autonomni zakon, zak. članak XXII.: 1886. (ug. općinski zakon) prešao je preko ove stege zajedničkog poreznog zakona, pa je općinsko oporezovanje nadničara u nestatku poreznog temelja uredio na drugoj bazi. Kod nas bi bilo tim opravdanije, da barem za iznimne slučajeve postavimo općinsko oporezovanje na samostalniju bazu, neovisnu od državnog poreza, jer se po poreznim propisima nekoja veća poduzeća, koja svoje poslovanje protežu na Ugarsku i na Hrvatsku, oporezuju u Budimpešti od čitavog poslovanja, čime nastaje ta anomalija, da Budimpešta u svoju korist odmjeruje općinski namet od poreza, koji po pravnoj svojoj naravi otpada na općine u Hrvatskoj, a koje u nestatku poreza ne mogu na teret dotičnog poduzeća raspisati nikakav općinski namet. Treba dakle hrvatskim autonomnim zakonom obeskrijepiti stege i odstraniti sve poteškoće, što ih zajednički porezni zakoni stavljaju općinskom oporezovanju, slično, kako je prije spomenuti ug. autonomni zakon, unatoč stegi stavljenoj u zajedničkom zak. članku X.: 1883. riješio pitanje općinskog oporezovanja nadničara i bez propisa državnog poreza.

Preostaje mi samo još to, da odgovorim na pitanje, postavljeno u naslovu ovog članka. Držim, da iz slučajeva, što sam ih ovdje nanizao, slijedi neprijeporno, da se zajedničkim poreznim zakonima *ne* mogu odrediti stege u pogledu odmjere općinskog nameta u Hrvatskoj, gdje to pitanje uređuju hrvatski autonomni zakoni, i prema tomu, da u zajedničke porezne zakone uvrštene odredbe, što se odnose na odmjeru općinskog nameta, vrijede samo za općine u Ugarskoj, a da nije ni postojala namjera, da se tim odredbama dira u autonomno pravo kraljevine Hrvatske, slijedi iz toga, što nije poznat ni

Digitized by Google

jedan slučaj, da je zajednička vlada prigovorila postupku našemu, kad smo bilo zakonskim, ili naredbenim putem statuirali dužnost plaćanja općinskog nameta, unatoč odredbi u zajedničkom zakonu, koja raspisivanje općinskog nameta od slučaja do slučaja izrijekom zabranjuje — općinama u Ugarskoj.

Postavimo li se na protivno stanovište, naime na stanovište, da se u zajedničke porezne zakone uvrštene stege u pogledu odmjere opć. nameta odnose i na Hrvatsku, tad zajedničkom zakonodavstvu priznajemo pravo, da može ukinuti odredbu § 48. zak. čl. XVI.: 1870. odnosno da može onemogućiti provedbu te odredbe, po kojoj se manjak u opć. proračunu ima pokriti nametom na državne poreze. Jer, kad se može zajedničkim zakonom obavezno za Hrvatsku izreći oprost od općinskog nameta za izvjesnu vrstu poreza, onda se to može učiniti i za sve vrste poreza, a time bi postala iluzorna odredba § 48. hrvatskog autonomnog zakona o uređenju seoskih općina.

Time dakako ne ću tvrditi to, da u državopravnoj — napose pak u financijskoj našoj zajednici ne bi mogao nastati takav zajednički interes, da izvjesni porezni subjekti moraju biti oprošteni od općinskog nameta u svim zemljama državne zajednice, no takav će se interes moći bez povrede hrvatske autonomije ostvariti samo tako da se ovakav oprost od općinskog nameta, od slučaja do slučaja izriče novelom na dotični hrvatski autonomni zakon. Još bi mogao tko pitati, kako će zajednička vlada prisiliti hrvatsku vladu ili sabor, da takav zakon donese. Te sile naravno nema, ali politička solidarnost, koja treba da postoji između zajedničke vlade, pa između hrvatske vlade i saborske većine, dovoljna je garancija za to, da se svaki opravdani zajednički interes tim putem ostvari.

* * *

Ne mijenja ništa na mom stanovištu o § 76. zak. od 21. lipnja 1895. naredba kr. zemaljske vlade od 18. kolovoza o. g. broj 54.415, koja je međutim izdana i koja temeljem Previšnje ovlasti od godine 1914. (o iznimnim mjerama za vrijeme rata) obustavlja provedbu posljednje alineje §. 76. zakona od 21. lipnja 1895. — što više — ta naredba upravo potvrđuje ovdje izraženo stanovište, jer kako se vidi, obustavlja se provedba zaključaka po §. 76. temeljem iznimne Previšnje ovlasti, što jasno dokazuje, da temeljem samoga zakona od 21. lipnja 1895. takva obustava nije provediva.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

K §§-ima 13. i 137. naše osnove.

Pod naslovom: „Pobijanje zakonitosti poroda" (odsjek VII. 1. dijela) čitamo u §-u 13. naše osnove slijedeće:

„U §-u 120. o. g. z. stavljaju se mjesto riječi: „prije nego prođe šest mjeseci" riječi: „prije nego li mine 180-ti dan".

U §-u 138. o. g. z. stavljaju se mjesto riječi: „sedmoga mjeseca poslije sklopljene ženidbe ili desetoga mjeseca" riječi: „nakon što je minulo 180 dana, otkad je sklopljena ženidba i prije nego li mine 300-ti dan".

U §-u 163, o. g. z. stavljaju se mjesto riječi: „ni manje od šest ni više od deset mjeseci" riječi: „ni manje od 180 ni više od 300 dana".

U dvorskom dekretu od 15. junija 1835. br. 39 zb. przak. (dodatak br. 30. k općem građanskom zakoniku) stavljaju se mjesto riječi „desetoga mjeseca poslije sudbene rastave" riječi: „300 dana poslije sudske rastave".

Promjena gr. zakonika sadržana u ovom — 13. — §-u naše osnove stoji u savezu sa promjenom sadržanom u §-u 137. iste osnove, kojim se mijenja § 902. o. g. z-a. U tom 137. §-u osnove se pak veli:

„§ 902. o. g. z. glasit će:

Ako nije ino uglavljeno računat će se rok određen pogodbom ili zakonom tako, da se kod roka određenoga danima ne će brojiti dan, kojega se je zbio događaj, od kojega se počinja brojiti rok. Rok određen sedmicama, mjesecima ili godinama svršava se onoga dana posljednje sedmice ili posljednjega mjeseca, koji po svojem imenu ili broju odgovara danu, kojega se zbio događaj, od kojega se počinje brojiti rok, a ako toga dana nema u posljednjem mjesecu, svršava se rok u posljednji dan toga mjeseca.

Polovicom mjeseca smatra se petnaest dana, a sredinom mjeseca petnaesti dan toga mjeseca".

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1. i 2., str. 9. i sl.; br. 3. i 4., str. 83 i sl.; br. 5. i 6., str. 138. i sl.; br. 7. i 8., str. 213. i sl.

Digitized by Google

I ove obje ustanove osnove nisu neodgodive; ne spadaju dakle u okvir i plan njezin.

I. Mi ćemo se ponajprije pozabaviti ovim potonjim §-om osnove, jer je ova modifikacija o. g. z-a prouzrokovala onu prvu.[1]

1. Redaktori austrijske novele odlučili su se za ovu promjenu staroga §-a 902., jer da napose druga izreka toga §-a (sadanjega 902.) ne odgovara shvaćanju prometa, koji voli jednostavni račun po koledaru. Pored toga se sa tom promjenom postizava jednoličnost sa trgovačkim pravom (čl. 328. austr. i § 329. našeg trg. z-a), a to da je također od velike važnosti. U jednom i drugom mislim, da austr. redaktori imadu pravo. Protivno shvaćanje Till-ovo,[2] nije toliko utvrđeno razlozima, a da bi nas mogao uvjeriti, da treba ostati u cijelosti pri starom §-u 902. o. g. z-a.

2. Zajedno sa promjenom 2. izreke §-a 902. odlučila je austr. redakcija, da se izostavi 1. izreka staroga §-a 902., u kojoj se veli: „Pogodbe se imadu ispuniti u vrijeme, u mjestu, i na način, kako su stranke ugovorile". Motivi vele, da se je to moglo učiniti, jer da je pravilo u novom obliku (in der neuen Fassung) §-a 902. izrečeno samo kao dizpozitivna norma.[3] No ja ipak ne bih dirao u početak staroga §-a 902., koji sadržaje općenito pravilo našega obveznoga prava, normu, ako i samu po sebi razumljivu, ipak dragocjenu, na koju se toliko puta umjesno pozivati možemo. Ona i jest pravi uvod u niz §§, u kojima g. z. govori o vremenu, mjestu i načinu ispunjenja pogodbe.[4]

3. Zaključak austr. redaktora, da se prigodom promjene §-a 902 jasno izreče, da se dan, kojega se je dogodio događaj, od kojega se počinje brojiti rok, ne broji kod računanja toga roka — treba odobriti. Tako se to pretežno smatra u životu i u rješidbam sudskim".[5]

Prema svemu tomu bih rekao:

„§ 902. o. g. z. glasiti će:

Pogodbe se imaju ispuniti u vrijeme, u mjestu, i na način, kako su stranke ugovorile.

Iza §-a 902. o. g. z. uvrštava se § 902a):

Rok određen pogodbom ili zakonom treba — koliko nije inače ustanovljeno — izračunati tako, da se kod roka, koji je određen po danima, ne broji dan, kojega se je dogodio događaj, kojim počinje rok,

[1] Vidi „Bericht" str. 310.

[2] Till, Der Entwurf einer öst. Zivilgesetznovelle v. J. 1907. str. 32.

[3] „Bericht" str. 149.

[4] Vidi i marg. rubriku pred §-om 902.

[5] „Regierungsvorlage" str. 131.

Digitized by Google

Rok određen po tjednima, mjesecima ili godinama, svršava onoga dana posljednjega tjedna ili posljednjega mjeseca, koji po svojem imenu ili broju odgovara danu, kad se je zbio događaj, kojim počinje rok, a ako taj dan u posljednjem mjesecu fali, svršava rok posljednji dan toga mjeseca.

Polovicom mjeseca smatra se petnaest dana, a sredinom mjeseca petnaesti dan toga mjeseca".

Pri tom još napominjem ovo. Već se po starom zakonu (§ 902.) prepiru o primjeni ovoga §-a na rokove ugovorne odn. zakonske. Iz §-a 13. naše osnove (§ 202. III. austr. djelom. novele) ter iz austrijskih motiva („Regierungsvorlage" str. 132 i „Bericht" str. 149) razabire se, da gornje pravilo o računanju rokova imade, što se zak. rokova tiče, vrijediti općenito za u zakonu navedene rokove; naročito se mijenjaju oni u § 13. naše osnove (§ 202. austr. III. novele) navedeni. No budući se pravilo o izračunavanju roka nalazi u općem dijelu pogodbâ (II. dio, razdio 2., poglavlje 17.), vazda će tumačitelji o. g. z-a imati u tom uporište i reći, da se ovdje radi o ispunjenju pogodbenih prava i dužnosti. Neprilika je naime po mojem mnijenju u tom, što općenito pravilo o računanju roka ne spada na ovo mjesto u zakonu. U njemačkom gr. zakoniku jesu ta pravila u općem dijelu gr. zakonika.

II. U savezu sa promjenom §-a 902. o. g. z-a jest — kako je već gore rečeno — ona u §-u 202. III. austr. djelomične novele odn. u § 13. naše osnove. „Jasno je, da zakonom fiksirano vrijeme, gdje se faktično radi o određenom b r o j u dana .... ne možemo računati po koledaru".[6] S toga razloga je III. austr. novela u §-u 202, a naša osnova u § 13., mjesečne rokove u §§ 120., 138. i 163. o. g. z-a proračunala u dane.[7] Tromjesečni rok §-a 120. ne spada ovamo, za to je ostavljen netaknut. Dakako da je prijeporno, da li su ti netom napomenuti rokovi, bez obzira na ono preračunavanje, ispravno ustanovljeni, pošto se i nazori fiziologâ veoma razilaze u tom, kada je živo rođeno dijete najranije odn. najkasnije koncipirano.[8]

Napose imadem ovdje još primijetiti:

Pod marg. rubriku: „P o b i j a n j e z a k o n i t o s t i p o r o d a" stavljeni su i §§ 120. i 163. Ovaj potonji bez sumnje ne spada ovamo, jer se nikako ne može reći, da se u §-u 163. radi o pobijanju zakonitosti. Što se pak prvoga od spomenutih §§. t. j. 120. §-a, tiče

[6] „Bericht" str. 149.

[7] „Regierungsvorlage" str. 132.

[8] Ispor.: „Motive zu dem Entwurfe eines BGB. für das deutsche Reich. Sv. IV. str. 648. i sl.

Digitized by Google

ističemo: Dijete, za koje je sigurno, da je začeto ili od prvoga ili od drugoga muža, t. j. da je iz prvoga ili iz drugoga braka, naprosto je zakonito (ne može biti s obzirom na jedan brak zakonito, a s obzirom na drugi nezakonito). Muž, koji se protivi, da je otac toga djeteta, ne pobija njegovu zakonitost. Za to su i austr. redaktori stavili ove §§ na drugo mjesto. (Vidi § 202. III. austr. djelom. novele.)

Sastavljač naše osnove proračunao je u dane i rok spomenut u dvor. dekretu od 15. juna 1835. br. 39. zb. pravosud. z. (dodatak br. 30. naš. o. g. z-u). To je i pravo učinio. Razlozi, koje Schey protiv toga navodi, da se takva promjena izvede i u citir. dvor. dekretu — ne osvjedočavaju.[9]

K §§ 14. — 17. naše osnove.

Ovi §§ osnove mijenjaju §§ 158. i sl. o. g. z-a, po kojima može muž i njegovi nasljednici, pod stanovitim pretpostavama, pobijati zakonitost djeteta, ma da je rođeno unutar zakonskoga vremena.

Neki nedostaci ovih ustanova g. z-a — prem nisu takovi, da bi ih trebalo bez odlaganja ispraviti — ne dadu se braniti, te je austr. novela, a za njom i naša osnova, spomenute propise postojećega prava modificirala. Pri tom napose još ističem, da navlastito § 14. naše osnove spada među one §§, koje ta osnova nije naprosto preuzela iz austr. novele, već ih je, povodeći se i za drugim uzorima, na svoj način preinačila.[10]

Paragraf taj glasi pak u našoj osnovi ovako:

„§ 158. o. g. z. glasit će:

Zakonitost djeteta, rođenoga u zakonskom roku može muž osporavati najdalje u roku od tri mjeseca, iza kako je saznao za porod. To biva tužbom, uperenom protiv skrbnika postavljenoga da brani zakonitost poroda, u kojoj imade muž dokazati, da nije moguće da je dijete po njemu začeto.

Niti preljub materin niti njezina tvrdnja, da je dijete nezakonito, ne mogu sami po sebi oduzeti djetetu prava zakonitosti poroda.

Ako je muž maloljetan može njegov zakoniti zastupnik vršiti to pravo osporavanja zakonitosti poroda u roku od tri mjeseca, otkako saznade za porod.

Ako muž oboli na duhu, prije nego li mine rok za osporavanje može njegov zakoniti zastupnik vršiti to

[9] Vidi „Bericht“ str. 310.

[10] Vidi cit. „Pregled“.

Digitized by Google

pravo u roku od tri mjeseca, pošto primi vijest o porodu i da dijete nije od muža. Ako li je za to znao prije svoga imenovanja, računa se taj rok od njegovoga imenovanja.

Ako zakoniti zastupnik propusti u gornjem roku osporiti zakonitost poroda, smatra se, da muž nije imao valjanoga zastupnika.

Ako li maloljetni muž postane punoljetnim ili ako na duhu oboljeli muž ozdravi, prije nego li mine rok za osporavanje, tada im teče novi tromjesečni rok od polučene punoljetnosti odnosno od uspostave svojevlasnosti ili ozdravljenja.

Ako je muž odsutan iz Evrope, ne teče rok za osporavanje, dok se on kući ne povrati".

Prva i druga alineja ovoga §-a osnove jesu prijevod prve i druge izreke §-a 6. III. djelom. austr. novele; ova pak u tim izrekama odgovara dosadašnjemu §-u 158. o. g. z-a. Ako već ne ćemo u tim alinejama odn. izrekama pridržati stilizaciju §-a 158. o. g. z-a. ipak bih rekao (u 1. izreci 1. alineje naše osnove) mjesto: „u zakonitom roku" — „u zakonsko vrijeme" (za: „Zeitraum"); mjesto: „osporavati" — „oprijeti se", „protiviti se", „pobijati". Druga pak izreka 1. alineje §-a 14. naše osnove zaostaje u točnosti i kvalitetu prijevoda za prijevodom u l. d. z-a. Konačno nema razloga, da je sastavljač naše osnove iz prvih dvijuh izreka §-6. austr. novele odnosno iz staroga §-a 158. načinio dvije alineje. Obje, pošto po smislu zajedno spadaju, treba da čine samo jednu alineju.

Treću alineju u našoj osnovi („Ako je muž maloljetan . . .) bih izostavio. Više je naime no dvojbeno, je li de lege ferenda opravdano, da se zak. zastupnik maloljetnikov miješa u tako diskretne stvari i nastupa ovdje mjesto maloljetnika. Ako ovaj i nije potpuno djelatno sposoban, ipak. držim, da to nije nipošto dovoljan razlog dopustiti zak. zastupniku, da preko njegove volje dira u čast njegovu i njegove žene. Dopustiti maloljetniku da se ženi, a u drugu ruku ovlastiti drugoga, da protiv njegove volje pobija zakonitost djece u tom braku rođene — jest apsurdno. Austr. novela ne poznaje takve ustanove, a ni njemački gr. zakon i ugarska osnova. Krivo imade sastavljač naše osnove, kad (str. 56 in f. „Obrazloženja") tvrdi, da spomenuti zakon odn. osnova idu dalje od austr. novele, te uzimlju „obzir i na to, kad je muž samo maloljetan a po tom nepotpuno djelatno sposoban". Njemački građ. zakon u §-u 1595. veli: „Für einen geschäftsunfähigen Mann kann sein gesetzlicher Vertreter mit Genehmigung des Vor-

Digitized by Google

mundschaftsgerichtes die Ehelichkeit anfechten". Ali ni njemački ni naš maloljetnik nisu „geschäftsunfähig" u smislu njemač. gr. zakonika, već su prema terminologiji istoga zakonika samo ograničeni u svojoj „poslovnoj" sposobnosti („beschränkte Geschäftsfähigkeit"). Vidi §§ 104. i 106. njem. gr. z-a. Isto tako nije ni po ugarskoj osnovi (§ 95.) maloljetnik „vertragsunfähig". Maloljetnici su i po ugar. osnovi samo „in der Vertragsfähigkeit beschränkte Personen", a nisu „vertragsunfähig". Vidi §§ 710. i 713. ugar. osnove.[11] Prema tomu nije ni u njemač. zakoniku ni u ugarskoj osnovi sadržano ono, što sastavljač osnove tamo nalazi.

Četvrta alineja §-a 14. naše osnove („Ako muž oboli na duhu . . . .") je i opet prijevod posljednje izreke §-a 6. III. djelom. austr. novele. Samo je sastavljač naše osnove njemački pasus: „innerhalb dreier Monate nach erhaltener Nachricht" u hrvatskom tekstu hotice upotpunio: „. . . . u roku od tri mjeseca, pošto primi vijest o porodu i da dijete nije od muža". Sastavljač naše osnove veli, da je austr. novela u tom pogledu nedostatna, jer zakoniti zastupnik, ako i saznade o porođaju, ne mora odmah znati i to, da je nemoguće, e je dijete od njegova štićenika" („Obrazloženje" str. 57.). Prema tomu mora po osnovi zak. zastupnik saznati ne samo za taj porod, nego i to, da dijete „nije od muža"; ovo potonje je tek odlučni moment, od kojega počima teći onaj tromjesečni rok. No ovo „upotpunjenje" bih ja ipak izostavio. Ono bi u praksi — ako kurator ovo potonje, da naime dijete „nije od muža", mnogo kasnije sazna — moglo dovesti do konzekvencija, koje sigurno ni sastavljač osnove naše ne bi htio.

Što se samoga prijevoda 4. alineje §-a 14. naše osnove tiče pripominjem ovo. Mjesto: „oboli na duhu", rekao bih: „duševno oboli";[12] mjesto: „rok za osporavanje" — „gornji rok" (riječi: „osporavanje" želio bih se ukloniti!). Nadalje njemački: „nach erhaltener Nachricht" treba u 1. i 4. alineji §-a 14. sasvim jednako prevesti.

Prema 2. izreci iste — 4. — alineje §-a 14. imade zak. zastupnik duševno bolesnoga muža, ako je već prije svoga „imenovanja" znao, da dijete „nije od muža", pravo pobijati zakonitost u roku od tri mjeseca, računajući od toga „imenovanja". Čini se, da se pri tom nije mislilo napose na maloljetnike, koji duševno obole, a stoje pod očinskom vlasti. Ovi se — kao i drugi duševno bolesni — ne

[11] „Gesetzentwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für Ungarn". Die dem Reichstage vorgelegte Fassung. Veröffentlicht v. k. ung. Justizministerium. Budapest 1914.

[12] Tako je i u l. d. z.

Digitized by Google

moraju baš „entmündigen“,[13] pak im se u tom slučaju ni ne postavlja skrbnik, već ostaju pod očinskom vlasti.[14]

Za 5. i 6. alineju §-a 14. naše osnove veli sastavljač njezin, da je uzeta iz ugarske osnove i da odgovara faktičnim potrebama. Ali ugarska osnova (§ 95.) kaže — prema uzoru §-a 1595. njemač. građ. zakonika[15]: „Hat der gesetzliche Vertreter die Anfechtung der Ehelichkeit versäumt, so kann der Ehemann selbst nach dem Wegfalle seiner Geschäftsunfähigkeit, oder nach der Aufhebung seiner Entmündigung von dem Anfechtungsrecht ebenso Gebrauch machen, als hätte er keinen gesetzlichen Vertreter gehabt“. Iz ovoga §-a i saveznih §§ 94., 1057. toč. 2. i 1059. ugarske osnove slijedi: Ako je zak. zastupnik mužev zakasnio pobijati zakonitost poroda, a muž opet ozdravi, može on, kao da nije imao zak. zastupnika, pobijati legitimnost djeteta, i to opet kroz neko vrijeme. Rok za pobijanje naime ne svršava prije nego li mine šest mjeseci od kada je muž opet postao procesualno sposoban. I njemački građ. zakon, §§ 1595., 1594. i 206. ustanovljuje, da muž nakon prestanka „der Geschäftsunfähigkeit“ može, ako njegov zak. zastupnik nije zakonitost djeteta pravodobno pobijao, sâm to učiniti, kao da je bio bez zak. zastupnika; i to u roku, koji ne svršava prije nego li mine šest mjeseci, računajući od vremena, kada je muž opet prestao biti „geschäftsunfähig“.

No prema tomu ne bismo rekli, da al. 5. i 6. naše osnove odgovara ugarskoj osnovi, ako i sastavljač osnove u „Obrazloženju“ protivno tvrdi. Napose opažamo, da tekst naše osnove za razliku od njem. i ugarske ustanove dvoje luči: 1. ako zak. zastupnik naprosto propusti rok za osporavanje; 2. ako muž ozdravi prije nego li mine rok za osporavanje. Nego i potpuno recipiranje gornje ustanove ugarske osnove i njemačkoga zakona u naš zakonik ne može se prihvatiti, a da se podjedno ne dirne u neka s tim u savezu stojeća pitanja — pravna narav roka u §§ 158. i 159. o. g. z-a[16] postavljenoga i u veoma prijeporni § 1494. o. g. z-a. To će biti, mislim, jedan od razloga, da se austr. redaktori ne povedoše i ovdje za

[13] Vidi § 44. ove osnove (§ 284. c) i § 1. carske naredbe od 28. lipnja 1916. RGBL. br. 207 („Entmündigungsordnung“) ter tumač iste od R. Hermann-a str. 2. N. 3.

[14] Stubenrauch, Komment. VIII. izd. sv. I. str. 340.

[15] „. . . . Hat der gesetzliche Vertreter die Ehelichkeit nicht rechtzeitig angefochten, so kann mit dem Wegfalle der Geschäftsunfähigkeit der Mann selbst die Ehelichkeit in gleicher Weise anfechten, wie wenn er ohne gesetzlichen Vertreter gewesen wäre“.

[16] Ispor. Krainz, S. II. izd. § 141. N. 52 i V. izd. § 141. N. 55.

Digitized by Google

njemačkim zakonom. I sastavljač naše osnove bi dobro učinio bio, da ni u tom nije dalje pošao od svoga glavnoga, austrijskoga, uzora.

Slijedeći — 15. — § naše osnove dolazi na mjesto dosadašnjega §-a 159. o. g. z-a. te bi prema osnovi imao ovako glasiti:

„Ako je muž umro, prije nego je minuo rok za osporavanje zakonitosti, ili ako se od poroda djetetom trajno ne zna za njegovo boravište, može svoju zakonitost osporavati i samo dijete. Za to je potrebna i privola materina, ako ona još živi. Pravo tužbe prestaje minućem jedne godine nakon postignute punoljetnosti.

Tako isto mogu i nasljednici, kojima bi se krnjila njihova prava, u roku od tri mjeseca nakon smrti muževe sa spomenutih razloga osporavati zakonitost poroda djeteta, ako je muž umro, prije nego li je minuo rok za osporavanje zakonitosti poroda djetetova.

I u ovim se slučajevima diže tužba protiv skrbnika, koji se postavlja da brani zakonitost poroda".

U tom se §-u vraća sastavljač osnove opet potpuno svomu austrijskomu uzoru.

Što se prijevoda tiče: i opet je prijevod u l. d. z. bolji i točniji[17] od prijevoda u 1. alineji §-a 15. naše osnove.

Izreku: „Zu diesem Behufe muß es die Klage gegen einen zu Verteidigung der ehelichen Geburt aufzustellenden Kurator anbringen" (§ 7. III. austr. novele) — metnuo je sastavljač na svršetak §-a 159. Ja bih ju ostavio na onom mjestu, gdje je i u originalu; barem ne vidim prednost sastavljačeva poređaja, kao ni u tom, da je u našoj osnovi novi § 159. razdijeljen u tri alineje. Prema staromu §-u 158. rekao bih i ovdje: „.... suprot skrbniku, koji će se odrediti, da brani zakonitost rođenja".

Druga alineja §-a 159. naše osnove odgovarala bi više načinu izražavanja staroga zakona, kad bismo rekli: „Ako umre muž prije roka određenoga za protiviti se zakonitosti rođenja, mogu i nasljednici, koji bi kakovu štetu imali u svojim pravima iz navedenoga uzroka u tri mjeseca poslije muževe smrti ustati protiv zakonitosti rođenja djetetova". Pasus u našoj osnovi: „tako isto" („ebenso") izostavio sam naumice, baš jer pretpostave za pobijanje zakonitosti rođenja djetetova po nasljednicima muževim, nisu jednake pretpostavama za pobijanje zakonitosti rođenja po djetetu. Međutim ni austr.

[17] Valjda je samo štamparska pogrješka, kad se u 1. al. ovoga §-a veli: „od poroda djete*tom*" — mjesto: „od poroda djete*ta*".

Digitized by Google

novela, a ni naša osnova, ne ulaze u potanje prijepore, koji postoje glede staroga §-a 159. o. g. z-a.[18]

Na koncu ovih pojedinačnih razmatranja §§ 14. i 15. naše osnove treba pripomenuti, da je bezuvjetno njihova prednost u tom, što se sada (u §-u 14. osnove) veli bezdvojbeno, da i zakoniti zastupnik duševno bolesnoga muža može podignuti tužbu radi ilegimiteta. Isto tako i u tom, da i dijete (§ 15. osnove) može pod stanovitim kautelama — ove su plod kompromisa polučenoga u austr. redakciji[19] — ustati protiv zakonitosti vlastitoga rođenja, kad to u jednu ruku in teres djeteta imperativno zahtjeva, a u drugu ruku se poradi toga ne može opravdano govoriti o povredi pravâ i časti roditeljâ.[20] Dakako, da se je već i po starom (sadašnjem) gr. zakonu gotovo općenito učilo,[21] da i kurator duševno bolesnoga muža može podići rečenu tužbu; a pače, i to sa veoma odlične strane,[22] tvrdilo, da i samo dijete može podići tužbu radi ilegitimiteta. Svakako je, kako rekoh, prednost, da se te jedno i drugo u zakonu jasno reče.

§ 16. osnove kaže:

„Iza §-a 159. o. g. z. uvrštava se:

§ 159 a).

Zakoniti zastupnik muža a ni samo dijete ne mogu više osporavati zakonitosti poroda, ako je djelatno sposobni muž pred sudom priznao zakonitost poroda djetetova, prije nego li je presuda stala na pravnu snagu".

I ovaj § spada prema „pregledu naređenja ove zakonske osnove" među one ustanove, koje su nepromijenjeno preuzete iz austr. novele.

Prijevod odgovarajuće ustanove austr. novele (§ 8. III. austr. djelom. novele) imao bi po momu sudu glasiti od prilike ovako: „Pravo zakonitoga zastupnika muževoga ili pravo samoga djeteta oprijeti se zakonitosti rođenja prestaje, ako djelatno sposobni muž prizna pred sudom zakonitost rođenja djetetova prije nego li osuda postane pravomoćna". Napose ne valja njemački pasus: „Das Bestreitungsrecht des gesetzlichen Vertreters des Mannes oder des Kindes selbst hört auf..." prevoditi sa: „Zakoniti zastupnik muža a ni samo dijete ne mogu više osporavati...".

[18] Vidi: Stubenrauch, Komm. VIII. izd., ad §-um 159. o. g. z-a i Krainz. S. IV. izd., 2. sv. str. 498.

[19] Vidi „Bericht" str. 16. i 17.

[20] „Bericht" l. c.

[21] Krainz, S. IV. izd. § 451. N. 20.

[22] Krasnopolski, Familienrecht, § 46. N. 6. i njegova rasprava: „Aenderung .... einiger Bestimmungen des ABGB." str. 16. i sl.

Digitized by Google

§ 17. naše novele glasi:

„Gornja naređenja vrijede i za djecu, rođenu prije nego ovaj zakon na snagu stane, ako rok za osporavanje zakonitosti poroda još nije istekao na dan, kojega je ovaj zakon na snagu stao; no ipak mogu osporavati zakonitost samo ona djeca, koja nisu rođena ranije od tri godine prije toga dana".

Ova ustanova — prijevod §-a 9. III. djelomične austr. novele — jest po mojem sudu opravdana i svrsi shodna; napose propis, da zakonitost rođenja mogu pobijati samo ona djeca, koja nisu rođena ranije od tri godine prije kreposti novoga zakona, jer bi se inače mogli uzdrmati stari, faktično jur ustaljeni obiteljski odnosi.[23] Samo izraze osnove: „naređenja", „na snagu stane", „osporavanje... poroda", „osporavati" — promijenio bih na način jur više put spomenut (t. j. prema nomenklaturi o. g. z-a).

O srazu brodova.

Napisao dr. Julije Mogan, priv. docenat i odvjetnik na Rijeci.

(Svršetak).

Dok se prije, kako smo vidjeli, tražilo od kapetana, — gdjekada upravo nemoguće[20] — da unutar 24 sata prijavi odštetni zahtjev, a unutar mjesec dana podnese tužbe, jer je inače svako pravo izgubio, određuju spomenuti članci:

1. da za tužbe na naknadu štete, uzrokovane srazom, nije potreban prosvjed niti ikakva druga formalnost;

2. da takve tužbe zastaruju tek za dvije godine poslije sraza.

Tim su pravednim ustanovama prestale abnormalne prilike, na koje su se silno tužili i brodovlasnici i kapetani, a i pomorski pravnici.[21] Tužba za zavratu, o kojoj smo prije govorili, zastaruje za godinu, računajući od dana isplate.

[23] „Bericht" str. 18.

[20] Meni je iz vlastite prakse poznato, da je u slučaju sraza oštećeni na vrat na nos, da mu ne prođe mjesečni rok podnio tužbu na naknadu štete za određeni iznos, prije no je imao fizičku mogućnost, da svotu odredi. Kada su kasnije vještaci — nekoliko dana poslije izmaka od mjesec dana štetu ispitali, bila je sasvim druga svota.

[21] De Courcy: Questions de droit maritime Paris 1877. na više mjesta pokazuje neodrživost čl. 435. i 436. Code Nap.

Digitized by Google

Dodaje još konvencija,[22] možda suvišnje, da su u pogledu obustave i prekinuća tih rokova odlučni zakoni pojedinih država.

Zadnja alineja čl. 7. određuje, da si „Visoke ugovarajuće stranke pridržaju pravo, da mogu u svojim zakonima priznati produljenima ovdje ustanovljene rokove povodom činjenice, da se brod tuženika nije mogao zaplijeniti u područnim vodama one države, u kojoj tužitelj ima stalno obitavalište ili glavni nastan".

Ta je ustanova uvrštena jedino s obzirom na englesko pravo, koje obustave zastare ne poznaje. Engleska bi prema tomu bila u gorem položaju nego druge države. pa je tako određeno, da se u Engleskoj obustavlja zastara barem onda, kada se tuženikov brod zbog gornjih razloga nije mogao zaplijeniti.

U savezu sa II. konvencijom, sadržanom u istom ovom zakonskom članku I. 1913.[23] humano se određuje,[24] da je dužan poslije sraza kapetan svakoga broda, što se sukobio, koliko mu je bez ozbiljne pogibelji za vlastiti brod, osoblje i putnike moguće, da pruži pomoć drugomu brodu, osoblju i putnicima njegovim. Kapetan je nadalje obvezan, koliko mu je moguće, da drugomu brodu saopći ime i matičnu luku svoga broda, pa mjesto odlaska i odredišta. Za propuste i prekršaje ovih odredaba nije vlasnik broda odgovoran.

Pod kapetanom se ovdje ne razumijeva samo pravi kapetan nego i lice, što na brodu prvu i vodeću funkciju obavlja. Obdržavanje ovih odredaba stavila je konvencija pod kazneno-pravnu sankciju, no kazne nije odredila, nego je to prepustila zakonodavstvima pojedinih država i to zato, jer bi s obzirom na različne kaznenopravne sisteme u ugovornim državama teško bilo stvoriti jedinstvene kaznene odredbe.[25]

Prema tomu je uglavljeno.[26] da će se u državama, kojih zakoni propuste ili prekršaje odredaba o uzajamnoj pomoći ili o saopćenju imena broda i luka ne kazne, stvoriti u tu svrhu posebne zakonske norme. Ujedno su se kontrahenti obvezali, da će međusobno saopćiti zakone i druge propise, koji u tom pogledu kod njih postoje ili što će se stvoriti.

Kod nas postoji naredba ministra za poljodjelstvo, obrt i trgovinu od 1. prosinca 1880. br. 36.315, a u Austriji naredba ministra trgovine istoga dana br. 1880,[27] što određuje prema „Raccolti" slijedeće:

[22] Čl. 7. 3. al.

[23] Sr. „konvenciju za ujedinjenje stanovitih propisa glede pružanja pomoći i spasavanja na moru".

[24] Čl. 8.

[25] Sr. ministarsko obrazloženje zakonskoj osnovi..

[26] Čl. 9.

[27] Vidi Raccolta delle Leggi ed ordinanze concernente il servizio marittimo e portuale nella Monarchia Austro-Ungarica: Trst. 1885 III. str. 562.

Digitized by Google

§ 4.

„Ein Schiffsführer, welcher den ihm in dieser Verordnung auferlegten Verpflichtungen sich entzieht, verfällt, insoweit nicht eine nach den allgemeinen Strafgesetzen durch die Strafgerichte zu verfolgende strafbare Handlung oder Unterlassung unterläuft, in eine Geldbusse bis zum Betrage von einhundert Gulden, an deren Stelle. im Falle der Uneinbringlichkeit, Haft gesetzt wird. Hiebei kann eintägige Haft für einen Betrag von einem bis zehn Gulden, jedoch in keinem Falle eine höhere, als fünfzehntägige Haft verhängt werden.

Jener Schiffsführer, welcher den ihm in dieser Verordnung auferlegten Verpflichtungen nicht nachkommt, ist mit einer Geldbusse bis zu 100 Gulden, eventuell mit Arrest bis zu 15 Tagen zu bestrafen, insoferne er sich nicht einer nach den allgemeinen Strafgesetzen durch die Gerichtsbehörde zu verfolgenden strafbaren Handlung oder Unterlassung schuldig macht.“

„Un comandante di bastimento, il quale si sottrae agli obblighi impostigli da questa ordinanza, soggiace in quanto non si tratti di un' azione od omissione, per la quale giusta le leggi penali generali sono chiamati a procedere i giudizi penali, ad una multa pecunaria sino all' importo di fiorini cento, alla quale, in caso d' inesigibilità, viene sostituito l' arresto, che può essere inflitto nella durata di un giorno, per un importo da uno fino dieci fiorini, ma in nessun caso per una durata maggiore di quindici giorni.

Quel comandante, che non corrisponde ai doveri impostigli dalla presente ordinanza, sarà punito con una multa estendibile fino a 100 fiorini, eventualmente con arresto estendibile fino a 15 giorni, in quanto non si renda colpevole di un' azione o di una trascuranza punibili giusta le leggi penali generali da parte dell' autorità giudiziaria“.

§ 5.

„Die Strafamtshandlung wegen Uebertretungen dieser Verordnung findet im Disciplinarwege statt, und steht das Erkenntniss in erster Instanz dem Hafenamte, zu, in dessen Bezirke der Heimatshafen des betreffenden Schiffes liegt“.

„La procedura per contravenzione a questa ordinanza ha luogo in via disciplinare e spetta all' ufficio portuale, nel cui circondario giace il porto di appartenenza del rispettivo bastimento, di pronunciare la nozione di prima instanza“.

Kako je svrha konvenciji, da postavi norme samo u tom pogledu, koji je brod zbog sraza odgovoran i u kojem razmjeru, ne proteže se ona na to, koga u istinu — s obzirom na zakonodavstvo pojedinih država, pa na ugovore, što u konkretnom slučaju postoje —

Digitized by Google

odgovornost tereti, da li brodovlasnika, poduzetnika (opremitelja broda), kapetana ili koga drugoga.[28] Prema tomu izriče čl. 10. expresis verbis, da odredbe konvencije do daljnje uglave ne diraju u propise, koji su u pojedinim zemljama ustanovljeni u pogledu odgovornosti vlasnika broda, kao ni u one obveze, što proistječu iz vozarskih ili drugih ugovora.

Konvencija se ne proteže na ratne brodove, ni na državne brodove, što služe javnim svrhama,[29] nego u prvom redu na trgovačke brodove, jahte i sl.; no proteže se i na brodove, što pripadaju državi, a služe kojemu trgovačkomu poduzeću države.[30] [31]

Blagotvorni učinak konvencije bez sumnje vrlo kvari ustanova čl. 12., što doslovce ovako glasi:

„Odredbe nazočne konvencije primjenjivat će se na sve interesente, ako upitni brodovi svi spadaju u svezu država ugovarajućih stranaka, kao i u onim drugim slučajevima, glede kojih je to u domaćim zakonima izrečeno.

No sporazumno se utanačuje:

1. da svaka od ugovarajućih država može primjenu rečenih odredaba naprama takim interesentima, koji nisu podanici koje ugovorne države, učiniti ovisnom o uvjetu uzajamnosti;

2. da se ima primjenjivati domaće pravo a ne konvencija, ako su svi interesenti podanici države postupajućega suda."

Dakle, ako su svi interesenti podanici države suda, što postupa, nastat će opet onaj kaos, što je bio prije konvencije t. j. pogubne ustanove čl. 407. Code Nap., kratki, nemogući rokovi čl. 435. i 436. istoga zakona i t. d. Time je konvencija dobila za nas dosta iluzornu vrijednost, te se svaki brodovlasnik, kapetan ili vlasnik robe mora Bogu moliti, ako već dođe do sraza, da to bude sa stranim brodom, jer jao si ga njemu, ako se sukobi s našom ladjom.

Velik je propust, da zakonodavno tijelo, kada je uzakonilo konvenciju kao zak. čl. I.: 1913. nije također odredilo, da norme, u njoj sadržane vrijede i za srazove brodova, gdje su „interesenti podanici države postupajućega suda". Taj je propust urodio posljedicom, da će

[28] Sr. ministarsko obrazloženje. — Naročito ostaje na snazi čl. 216. Cod. Nap. kao i mogućnost brodovlasnika, da se abandonom riješi daljnje obveze na naknadu štete i da se ta naknada ograniči na njegovu „fortune de mer".

[29] Čl. 11.

[30] Sr ministarsko obrazloženje.

[31] Nije sasvim ispravna Gertscherova (op. cit. str. 527) tvrdnja: Die Bestimmungen des besprochenen Uebereinkommens sollen jedoch auf Kriegs und Staatsschiffe keine Anwendung finden, hingegen sollen denselben auch Binnenschiffe unterworfen sein". Protivno tome određuje čl. 1. konvencije.

Digitized by Google

o interesima stranoga državljanina suditi sudovi po modernom i pravednom zakonu, a o interesima našega državljanina po zastarjelom i nepravednom običajnom pravu. Nastaje nadalje — i to u praksi vrlo često — pitanje: što će biti u slučaju sraza između austrijskoga i hrvatskoga ili ugarskoga broda? Hoće li se primjenjivati konvencija ili Code Napoléon?

Za primjenu konvencije govorila bi činjenica, da čl. 12. konvencije točno određuje, da se ima primjenjivati domaće pravo, a ne konvencija, „ako su svi interesenti podanici države postupajućega suda". Budući da se u slučaju sraza između austrijskoga, te hrvatskoga ili ugarskoga broda radi o različnim državljanima, isključena bi bila upotreba Code Napoléona, nego bi se morala upotrijebiti konvencija.

Za konvenciju bi vojevala također činjenica, da ju je potpisao posebno za Austriju Stjepan Worms, a za Ugarsku i Hrvatsku dr. Franjo pl. Nagy, pa napokon da je u njoj kodificirano moderno pravo, što se kristalizovalo kroz više decenija, naročito u vrijeme, gdje su — kako u uvodu spomenuh — srazovi na moru češći, negoli su prije bili. Code Napoléon sadrži običajno pravo iz vremena, kad sukoba brodova gotovo nije bilo, stvoren je dakle u prilikama sasvim drukčijim negoli su današnje, a i za prilike posve različne, tako te bi se moglo reći: „cessante ratione legis cessat lex".

No i za upotrebu franceskoga zakona, a protiv primjene konvencije govore važni argumenti. Ponajprije ako i nema ruzloga, što bi isključivali, da se pojedini odnosi obiju državnih pola uređuju međunarodnim konvencijama, teško će biti argumentovati, da je tako i u ovom slučaju, gdje su Austrija i Ugarska, te Hrvatska zajednički i prema inim državama jedinstveno istupile na konferenciji u Bruxelles-u.

Jer ako i jesu na konvenciji potpisi: „Pour l'Autriche: signé: Stephan Worms", pa „Pour l'Hongrie: signé: Dr. Francois de Nagy"[32] ne treba zaboraviti, da pred tim čitamo: „Pour l'Autriche et pour la Hongrie signé S. Clary et Aldringen".

Isto tako glasi uvod u konvenciji: „Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, Roi de Prusse, au nom de l'Empire Allemand; Le Président de la République Argentine; Sa Majeste l'Empereur d'Autriche, Roi de Boheme, etc. et Roi Apostolique de Hongrie pour l'Autriche et pour la Hongrie", pa onda „Ayant reconnu l'utilité de fixer de commun accord certaines régles uniformes en matière d'abordage, ont décidé de conclure une Convention à cet effet et ont nommé

[32] O Hrvatskoj se na žalost posebno ne govori.

Digitized by Google

pour Leurs Plénipotentiaires, savoir" i konačno „Sa Majesté l'Empereur d'Autriche, Roi de Boheme, etc. et Roi Apostolique de Hongrie:

Pour l'Autriche et pour la Hongrie:

S. Exc. M. le Comte de Clary et Aldringen, Son Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentaire près Sa Majesté le Roi des Belges:

Pour l'Autriche:

M. le Dr. Stephen Worms, Conseiller de Section au Ministére I. R. Autrichien du Commerce;

Pour la Hongrie:

M. le Dr. Francois de Nagy, Secrétaire d'Etat e. r. Professeur ordinaire à l'Université Royale de Budapest, Membre de la Chambre Hongroise des Députés."

Očito je po tom, da nije bila ničija intencija, da Austrija Ugarska, te Hrvatska među sobom sklope konvenciju.

Htjelo se nadalje u važnoj partiji brodskih sukoba stvoriti jedno pravo između država, gdje je pravo bilo različito. No u vrijeme, kada je konvencija stvorena, bilo je u obim polama monarkije isto pomorsko pravo,[33] pak bi i ta ratio za upotrebu konvencije otpala: tako kao što je ostalo nepromijenjeno na pr. u Francuskoj jedinstveno pravo o srazu brodova, tako je — moglo bi se reći — u nestatku protivne ustanove ostalo i kod nas sve pri starom.

I jedno i drugo mnijenje imade, kako vidjesmo, opravdane podloge, no budući da čl. 12. izrijekom određuje, da interesenti moraju biti jednoga državljanstva, dok se u slučaju, što ga ispitujemo, u istinu radi o dva, moramo pristati uz prvo, jer ako zakon kaže nešto, čega zakonodavac i nije htio, obvezatan je: zakon je ono, što zakonodavac kaže, a ne ono, što hoće.

Daljnje su još ustanove, da je konvencija prvobitno sklopljena na tri godine,[34] a poslije tri godine može svaka država predložiti, da se sastane nova konferencija u svrhu, da se pretresu mogući ispravci konvencije, naročito pak, da se po mogućnosti proširi krug primjene konvencije.

[33] Tek od god. 1907. je to drukčije. Pomorsko privatno pravo bilo je u obje pole monarkije prema § 6. z. čl. XX.: 1878., te z. čl. XXIV.: 1887. i § 1. z. čl. XXX.: 1899. (carinski i trgovački ugovor između Austrije i nas Ugarske i Hrvatske) zajedničko: „na obalama, te kod trgovačke mornarice upotrebljavat će se jednako pomorsko privatno pravo".

U z. čl. XII.: 1908. t. j. u zadnjem carinskom i trgovačkom ugovoru između obiju pola monarkije, te ustanove više nema, te privatno pomorsko pravo nije više zajedničko.

[34] Čl. 14.

Digitized by Google

Država, koja želi to svoje pravo ostvariti, mora svoju nakanu posredstvom belgijske vlade priopćiti ostalim vlastima. a belgijska će vlada unutar šest mjeseci sazvati konferenciju.

Ako koja država otkaže konvencijn, prestaje ona za nju tek poslije godine dana. računajući od dana, kada je otkaz belgijskoj vladi priopćen: za ostale države vrijedi konvencija dakako i dalje.[35] Države, koje ove konvencije nijesu potpisale, mogu još pristupiti. Pristup će se diplomatskim putem priopćiti belgijskoj vladi. a ona će ga javiti ostalim kontrahentima. Valjanost pristupa počinje mjesec dana poslije otpreme priopćenja belgijske vlade.[36]

Napokon određuje čl. 16. da će belgijska vlada najkasnije, kada mine rok od godine dana, računajući od potpisa konvencije, stupiti u dodir s vladama ostalih država kontrahenata. koje su izjavile svoju pripravnost za potpis konvencije, u svrhu, da se odluči, koje li će konvencije stupiti na snagu.[37]

U jesnom slučaju položit će se odmah ratifikacione isprave u Bruxellesu. a konvencija će stupiti na snagu mjesec dana poslije pologa. — Zapisnik će ostati — veli na koncu § 16. — još jednu godinu nezaključen za one države. koje su na konferenciji u Bruxellesu bile zastupane. Poslije toga roka mogu se i ove države samo prema odredbama § 15. priključiti konvenciji.

U pogledu čl. 5. promijenjen je — kako smo prije rekli — čl. 16., jer je sporazumno uglavljeno, da će ustanove o odgovornosti u slučaju sraza uzrokovana krivnjom obvezatnoga vodiča, stupiti na krepost tek kada se države. što ugovaraju, sporazumiju o ograničenju odgovornosti vlasnika broda.

Tim je sadržaj konvencije iscrpen, te slijede potpisi.[38]

* * *

Kako se vidi, ostalo je sasvim neriješeno pitanje: koji je zakon nadležan u slučaju sraza i koji sud?

Važno je i komplicirano to pitanje naročito, ako se sraz dogodi na otvorenom moru, pa između brodova različnih narodnosti. Budući da konvencija u tom pogledu ništa ne određuje, ostaje sve onako. kako je bilo. U prvom će redu dakle vrijediti za nas u Hrvatskoj

[35] Čl. 17.

[36] Čl. 15.

[37] I ovo je u hrvatskom tekstu zlo rečeno. Izreka „à l'effet de faire décider s'il y a lieu de la mettre en vigueur" prevedena je: „da se ustanovi vrijeme. kad će ova konvencija stupiti na snagu". Dakako da onda postaje nelogičan nastavak: „U jesnom slučaju položit će se odmah ratifikacijone isprave u Bruxellesu".

[38] Način potpisivanja za austro-ug. monarhiju spomenut je već u tekstu.

Digitized by Google

i Ugarskoj ustanova, da kr. tribunal (odnosno kr. pretura) na Rijeci imade jedini pomorsku podsudnost u ovoj poli monarkije,[39] no i nadležan će biti samo, ako su dane sve predpostave, što ih građ. parbeni postupnik (z. čl. I.: 1911. te LV.: 1912.) za ine građanske odnosno trgovačke stvari određuje. Bit će to u prvom redu, ako tuženi u Hrvatskoj ili Ugarskoj stanuje, ako imade ovdje svoj nastan, podružnicu, agenciju ili slično, ako imade imovine u ovoj poli monarkije,[40] te naročito još ako bi se u sličnom slučaju sud države tuženoga proglasio nadležnim protiv našega državljanina (reciprocitet).

Što se pak prava tiče, koje će sud upotrijebiti, možemo kao pravilo izreći, da će se primijeniti pravo, valjano u mjestu suda, i to u materijalnom pogledu u prvom redu materijalnopravne ustanove konvencije, odnosno Code Napoléona, a onda austrijski opći građanski zakon, koji je — kako se zna — na Rijeci u kreposti, a u procesualnom pogledu novi madžarski građanski parbeni postupnik, z. čl. I.: 1911.

To je u ostalom naročito u pogledu materijalnoga prava vrlo prijeporno.

Gertscher (op. cit. str. 525) kaže: „Bei Kollisionen zwischen Schiffen verschiedener Flagge entsteht häufig die Frage, welches Recht in dem betreffenden Falle zur Anwendung gelangen soll. Es kommt hierbei das Recht des Ortes, an dem der Zusammenstoss stattfand, das Recht der Flagge, sowie das Recht des Prozessortes in Betracht.

Die Lösung dieser Frage, welche in Oesterreich in Literatur und Praxis strittig ist, fällt in das Gebiet des internationalen Privatrechtes.“

Nagy se u svojoj „Osnovi pomorskoga privatnoga prava“[41] (§ 195.) odlučio za pravo zastave, t. j. za pravo države, kojoj brod pripada, te određuje:

„Ako se sraz zbio između brodova različne zastave, svaki je od govoran prema pravu svoje zastave, pa ne može tražiti od drugoga više, nego koliko mu vlastito pravo dopitava.“[42]

---

[39] Na osnovu § 3. naredbe ministra predsjednika, ministra pravosuđa i bana od 14. rujna 1871. br. 3870 o ustrojenju riječkoga tribunala.

[40] t. z. Vermögensgerichtsstand.

[41] Op. cit. str. 39. te „Obrazloženje“ (Indokolás a tengeri magánjogról szóló törvény javaslat ujonnan átdolgozott előadói tervezetéhez) str. 61.

[42] Dr. Ant. Vio u svojim „Osservazioni al progetto di legge di diritto Marittimo privato“ dobro opaža k ovomu § 1915.: „Dalle parole“ et ne pourra revendiquer de l'autre plus que ne lui accorde sa propre loi a lui“, si potrebbe dedurre che potrà pretendere almeno quanto gli accorda la propria legge. Ora se il danneggiante, secondo la sua legge nazionale, è

Digitized by Google

Nagy sasvim ispravno uvrštava u svoju osnovu odredbu u pogledu prava, što će se primijeniti, te kaže, da baš kod srazova najčešće nastaju kontroverzije o tom, po kojem će se pravu suditi. On se u slučaju sraza brodova različnih država odlučuje za pravo zastave, pa je dosljedan pravilu, što ga je već u uvodnim §§ svoje osnove naročito u § 4. postavio,[43] a pozivlje se ujedno na mnijenje antwerpenskoga i bruxelles-skoga kongresa, na zaključke „Institut de droit inlernational", i na čl. 647. portugalskoga trgovačkoga zakona, prema kojemu je kod srazova na otvorenom moru svaki brod odgovoran po pravu svoje zastave. Nagy to hoće da proširi i na sukobe u lukama, pa unutarnjim vodama, tvrdeći da je postavljeno načelo poglavito zato opravdano, jer je boravak broda u luci ili u nutarnjoj vodi puki slučaj, te jer o posljedicama sraza ne sudi bezuvjetno sud mjesta, gdje se sraz zbio.

Ne mogu da se pridružim Nagyevu mnijenju, nego sam za to, da se sudi po zakonu države, pred čiji je sud stvar došla i to već zato, što će taj sud svoje zakone najbolje poznavati. Tko se mora podvrći pravorijeku kojega stranoga suda, morat će se podvrći i tomu, da mu taj sud po svojem zakonu sudi. U pravilu su važnija kod sudovanja lica, što pravdu kroje, nego zakon, po kojem to čine. Sa-

---

obbligato in una misura inferiore, il dannegiato non potrà far uso della sua legge nazionale che gli accorda un indenizzo maggiore, poichè là vi si oppone la prima parte del § 195, la quale dice: „Si l'abordage se prosult entre bâtiment navigant sous pavillon different, chacun d'eux en est tenu conformément au droit de son pavillon".

Bisogna quindi riformare la seconda parte di questo § e dire: „Se però l'indennizzo da lui dovuto, secondo la sua legge è maggiore di quello accordato dalla legge nazionale della parte danneggiata, non può essere obbligato che nella misura accordata da quest'ultima".

[43] § 4.: Külföldi hajókra vonatkozó ügyek, a mennyiben a jelen törvény másként nem intézkedik, a lobogó joga szerint döntendők el.

Ha azonban a bíró a lobogó jogát nem ismeri és a felek azt hiteles módon ki nem mutatják, vagy ha a magyar lobogó joga viszonosságban nem részesül, a jelen törvény alkalmazandó.

U hrvatskom prevodu glasi taj § 4.: Poslovi, što se odnose na inozemne brodove, rješavat će se, ako ovaj zakon drukčije ne određuje, po pravu zastave.

Ali ako sudac ne poznaje pravo zastave, a stranka ga ne prikaže na ovjerovljeni način, ili pak, ako pravu madžarske (!) zastave nije priznat reciprocitet, upotrijebit će se ovaj zakon.

Pred više sam godina u „Agramer Tagblatt-u" upozorio, kako je Nagy svoju inače lijepu osnovu sastavio, kao da je pomorsko privatno pravo autonomna madžarska stvar.

Digitized by Google

vjestan i dobar sudac ne će danas nevinoga osuditi niti na osnovu slabijega zakona, a ne smije se zaboraviti, da je ipak redovno svakomu zakonu, pa i slabijemu, ishodište i svrha pravednost.

* * *

Pri koncu ćemo još spomenuti važnu naredbu ministra trgovine br. 25347/906, kojoj je cilj, da što više spriječi srazove na moru. Ta je naredba stupila na snagu mjesto zastarjele od 23. travnja 1897. br. 26673, pa sadržaje odredbe, kojih se moraju držati svi brodovi na pučini i u vodama, što su s morem u svezi, pa u kojima morski brodovi plove.

Naredba sadržaje 35 članaka, a sadržaj joj se vidi iz naslova pojedinih poglavlja:

Svjetiljke i znakovi. Svjetiljke za brodove-vodiče (battello-pilota). Svjetiljke i znakovi za ribarske barke. Akustički znakovi za tmurno vrijeme. Umanjenje brzine brodova po tmurnom vremenu. Pravila za krmilo i manevriranje. Akustički znakovi za brodove na vidiku. Nuždanih mjera opreznosti. Priuzdržaj u pogledu lučkih odredaba, te plovidbe u t. zv. unutarnjim vodama. Signali za pogibao.[44]

Vademecum je to za svakoga kapetana, te čl. 32. određuje, da mora biti primjerak na svakom brodu, što imade preko 5 brutto-tona a na službeni zahtjev treba ga pokazati.

* * *

Ovako se dakle imade s pravnim normama, što kod nas u pogledu sraza brodova vrijede danas, te što su vrijedile do buknuća svjetskoga rata. — Općenito poprimljeno mnijenje, da se kada rat svrši, ne će nastaviti ondje, gdje se godine 1914. prestalo, vrijedi za ovu materiju. Mjesto franceskoga, austrijskoga, madžarskoga, međunarodnoga bit će u nas — nadamo se — hrvatsko pomorsko pravo, a naša je dužnost, da učeći i prateći marljivo sve, što se na more odnosi, uznastojimo, da to pravo bude što bolje.

[44] U „Zborniku zajedničkih zakona i odredaba" uzalud će čovjek tražiti ovu važnu naredbu, što također dokazuje, kako se s madžarske strane uz naš nehaj pomorstvom postupalo kao unutarnjom isključivo madžarskom stvari. Naredba je izdana — koliko sam mogao naći — samo na madžarskom i talijanskom jeziku.

Digitized by Google

Pojam i ocjena zločinstvenog motiva.

Napisao dr. Slaviša Körbler, zamjenik drž. odvjetnika.

Riječ „motiv" pripada među one sretne izričaje, koji se svaki dan upotrebljavaju u običnom govoru, koji su i svakom poluinteligentnu shvatljivi, a ipak je pravi pojam te riječi tako težak, da se mnogi umovi, koji se bave znanošću, žapaju postaviti njegovu definiciju.

Sam izričaj motiv, koji potječe od latinskoga glagola moveo (kretati, pokretati), u znanstvenom je svijetu postao univerzalnim, iako mnogi narodi nastoje, da se te riječi oslobode i postave svoju, na pr. Beweggrund, Veranlassung itd., Talijani: mobile, a naš učitelj kaznenoga prava profesor Šilović upotrebljeva mjestimice riječ „poticalo", mada se taj izričaj ne čini semaziološki ispravnim, jer po zakonima našega jezika riječi svršetkom *-alo* označuju oruđe i to fizičko oruđe. Ispravnije bi jezično bilo upotrebljavati za taj pojam izričaj „poticaj", no to bi rađalo nekom zbrkom s obzirom na poticatelja i poticanje u tehničkom kriminalnom smislu (§ 9. i 58. sl. c. k. z.). Riječ „pobuda" (pobuditi koga na što ili k čemu) pričinja se terminološki još najzgodnijom, da zamijeni izričaj motiv. Budući da se međutim i veliki narodi služe najradije opće prihvaćenom riječi motiv, e da se uklone svim sličnim pojmovima, koji mogu da pobrkaju ono, što se htjelo da kaže, i što upravo laici često zamjenjuju sa motivom druge pojmove kao što su razlog, svrha, uzrok, povod itd. (Grund, Ursache, Zweck, Veranlassung), to možemo i mi kraj našeg slabije razvijenog terminološkog nazivlja upotrebljavati mirne duše izričaj motiv.

U kaznenom je pravu uloga motiva od velikoga zamašaja, pa će se ovdje redom razložiti njegov pojam, spomenuti vrste motiva, zatim važnost i pravna ocjena njegova, a napokon se osvrnuti i na praksu našu.

1. Pojam motiva.

Kod učenja kaznenog prava susrećemo se s motivom najprije kod pojma kazni, i to kod relativne teorije Feuerbachove. Polazeći on sa determinističkoga stanovišta govori o motivima, koji prethode odluci, i razlaže, kako je odluka tek rezultanta borbe pozitivnih i negativnih motiva i kako pobjeđuju oni, koji su snažniji. To njegovo razlaganje i danas je važnim ishodištem determinističkoga naziranja. No niti Feuerbaeh niti Bentham, koji toliko govore o motivima, nisu utvrdili njihov pojam, a to im se i ne smije prigovoriti, jer to i toliki iza njih, koji su se isključivo bavili kaznenim pravom, nijesu učinili.

Najuvaženiji današnji kriminalista prof. M. Liepmann tuži se, „da upravo zapanjuje neznatna pažnja, koja se priklanja nauku o

Digitized by Google

motivu",[1] a Stern[2] ističe, „da se čini, da će sve do nanovijega doba tako slabo uvažavani motiv biti pozvan, da u kaznenom zakonodavstvu igra odlučnu ulogu".

Već sami udžbenici kaznenog prava govore s velikom bezbrižnosti o motivu kao o stvari opće poznatoj i kao da drže, da o tome i ne treba nikakova razjašnjenja. Tako primjerice Stoos u svome Lehrbuchu des österreichischen Strafrechts u § 5., u kojem raspravlja o slobodnoj volji, mimogrece veli: „das Handeln des Menschen hängt in der Tat von seinen Motiven ab". Niti podaje definicije niti će da bar opiše pojam motiva. Lammasch u Grundrissu des Strafrechts kod svrhe kazni veli, da je njojzi svrha osim izricanja ukora „da prijetnjom kazni pojača motive, koji odvraćaju od zločinstva". I to je sve! Finger u svom Strafrechtu kod tumačenja ubrojivosti opisuje motiv ovako: „Krajnja tačka niza djelovanja jest momenat, koji određuje aktivnost individua, a kad se ta krajnja tačka niza djelovanja reflektira u svijesti počinitelja, zove se motiv". No ovaj zbiti opis bez tumačenja, zašto se mora ta krajnja tačka reflektirati u svijesti počinitelja, ne razjašnjuje pojam motiva. Naš udžbenik Janka Šilović govoreći o motivu kaže: „onaj motor ili oni motori koji dolaze do odluke, jesu motivi". Ta odviše lapidarna definicija, iako ju može udžbenik podnijeti, znanstveno ne broji, kako će se to vidjeti neizravno iz daljnjega razlaganja. U svojim „Predavanja o kaznenom pravu", izašlim ove godine (opći dio) govori prof. Šilović na više mjesta o motivu: tako na str. 4. kod razlaganja Feuerbachove teorije, na str. 78. i 79. u §-u 34. „Motiv i odluka", na str. 99., 102. i 105. kod krivnje, na str. 142. i 143. kod dolusa, pa kod odmjere kazni na str. 286. No u tim predavanjima on ne utvrđuje pojam momotiva, već kao da se poput svih drugih oslanja na to, da je svakome jasno, što je motiv. To je na štetu poznavanju pojma motiva, jer dobro ističe Lilienthal: „Žalibože pripada motiv k mnogobrojnim polutehničkim izričajima, glede kojega su u općem smislu svi složni, ali u posebnom vrlo različitih nazora".[3]

Zašto se dakle pojam motiva, kojemu svi kriminaliste pripisuju ipak toliku važnost, tako maćuhinski obrazlaže, nije nipošto razlogom to, što bi taj pojam bio sam sobom jasan, nego je razlog sasvim drugi. Nedvojbeno je naime, da je pitanje pojma motiva eminentno psihološko, jer motiv je i u najširem smislu uvijek psihička

[1] Dr. M. Liepmann: Einleitung in das Strafrecht, Berlin 1900.

[2] Dr. I. Stern: „Über den Wert der dichterischen Behandlung des Verbrechens für die Strafwissenschaft (Z. XXVI. str. 158).

[3] Lilienthal: Der Zweck als Straf- und Schuldmoment (Z. XX. str. 441).

Digitized by Google

pojava, pa je za njegovo razlaganje i na kriminalnom polju potrebna filozofska sprema i vrsnoća. Pravnici redovito te preparacije nemaju ili bar ne u dovoljnoj mjeri. Ne smije se naime zaboraviti, da se već pravnik Iheringove kvalitete sam otvoreno jadao, kako osjeća, da u svojim predavanjima, koliko se dotiču filozofskih principijelnih doktrina, nije nego puki diletant.

Intenzivnijem razlaganju pojma motiva dala je povod Stoosova predosnova švicarskom kaznenom zakonu (1893.), odnosno drugi (1894.) i treći (1896.) nacrt te osnove, a to zato, što su išle za tim, da se u z a k o n i, koliko imade sudac uvažiti motive i koje motive da uvaži. Na tu stranu te toliko u kazneno-pravnoj literaturi spominjane osnove osvrnuo se među drugima profesor L i s z t najprije u svom znamenitom predavanju, što ga je držao 21. februara 1896. na međunarodnom udruženju za komparativnu pravnu znanost u Berlinu,[4] a onda u svojoj raspravi „Psihološki temelji kriminalne politike“.[5] s kojom se valja pobliže zabaviti, jer baš ona je mnogo pridonijela kritičkom razlaganju pojma motiva i njegovoj važnosti.

Polazeći sa stanovišta, da zločince valja diferencirati psihološki s obzirom na vrstu i mjeru kazni, i spomenuvši Wahlbergovu razdiobu u zločince prigodne i zločince od navade, a upozorivši na svoju trojaku psihološku kvalifikaciju u časovite (Augenblicksverbrecher), popravljive i nepopravljive postojane zločince (Zustandsverbrecher), te zabacivši Ferrievu razdiobu zločinaca na navodno antropološkoj bazi kao potpunu nejedinstvenu, ističe Liszt, kako napokon u novije doba velika i znamenita skupina pisaca ide za tim, da odredi motiv počinjena djela kao osnov za razdiobu zločinaca, te u opasci pod 2, 3 i 4 te rasprave navodi najvažniju odnosnu literaturu. Tako dolazi sada Liszt do razlaganja pojma motiva, no mada se više od jednog decenija bavio tim pitanjem, odustaje od pokušaja da poda i odredi sâm znanstveno pojam zločinačkog motiva, ali naročito naglašuje, da se bez jasnog ustanovljenja, što se imade pod motivom razumijevati, mora svaki pokušaj upotrebe motiva u zakonodavstvu i pravnoj nauci izjaloviti. Reflektirajući na literaturu posljednjih decenija razlaže, kako se pojam motiva upotrebljava u trojakom raznovrsnom smislu:

1. M o t i v j e p r e d o d ž b a u s p j e h a, k o j i s e ž e l i p o s t i ć i. Tako je motiv zločinsvtu silovanja predodžba očekivanog seksualnog, užitka kod prilega.

2. Predodžba uspjeha djeluje motivirajući na očitovanje volje, ona djeluje kao vanjski podražaj na unutarnju latentnu silu, pa je

[4] Štampano u „Zukunft“ od 4. aprila 1896. str. 9. i sl.

[5] Die psychologisch. Grundlagen der Kriminalpolitik (Z. XVI. str. 477. i sl.).

Digitized by Google

djelovanje produkt tih obaju faktora. Polazeći s te unutarnje sile dolazi se do definicije: motiv je nagon izazvan predodžbom uspjeha (Fuld: motiv je u unutarnjosti počinitelja djelujuća sila nagona, koja njegovoj volji daje poriv.[6])

Ni prvo ni drugo ovo ustanovljenje pojma motiva ne može da zadovolji, jer je prva definicija manjkava, može se kazati, da je mrtva, jer ne sadržava onaj „movens", što čini motiv motivom. To bi bio neki pasivni motiv, a to se protivi bistvu motiva. Druga je definicija bliža s obzirom na aktivitet pojmu motiva, ali nas veže uz nagon, dakle uz jedan izričaj, koji treba istom utvrditi i glede kojega se mnijenja toliko razilaze.

3. Motiv je psihička osobina, kojom se određuje u povodu upliva vanjskih podražaja zločinstveno vladanje (Verhalten) počiniteljevo. Liszt, koji sam, kako je rečeno, ne postavlja pojam motiva, ne identificira se ni s ovom definicijom, ali mu se čini podesnijom, jer ona upućuje na psihičnu stranu i svojstvo začetnika motiva, pa ju je on uzeo za osnov svoga psihološkog razvrstavanja zločinaca u pojedine skupine nasuprot tehničko-juristično razvrstanju, kako on to u trećem dijelu te rasprave izvodi (u svemu osam skupina, što nas pobliže ne može ovdje zanimati). Ta nam definicija dosta dobro predočuje sastavne dijelove motiva, njegovu strukturu, ali i ona boluje od pasiviteta, ne fiksira dostatno svojstvo aktiviteta (svejedno bilo pozitivnog ili negativnog), koji je bitni dio pojma motiva.

Ne bi vodilo k cilju, da navodim ovdje sve razne ponajviše neuspjele pokušaje raznih pisaca, koji idu za tim, da ustanove pojam motiva,[7] pa ću se osvrnuti na dvojicu izvrsnih modernih kriminalista, u kojih je i filozofska sprema, pa su sasvim kritički pretresli pojam motiva, a to su profesori M. Liepmann i M. E. Mayer, obojica doktori prava i filozofije.

Prof. M. Liepmann[8] govori opširnije o motivu u trećem dijelu kod ubroja krivnje (str. 114. do 130.) i izvodi pojam motiva u glavnom ovako: kad govorimo o motivu u kaznenom pravu, onda mislimo na uzroke, s kojih je izvjesno zločinstvo nastalo, a kako tih imade više, nastaje razno shvaćanje pojma. Treba dakle prije svega

[6] Fuld: Das Motiv im deutschen Strafgesetzbuch, G. A. XXXI.

[7] Upućujem na opširno djelo prof. A. Thomsena: Untersuchungen über den Begriff des Verbrechensmotivs, München, Beck 1902. Str. 354. Tuj je sabrana sva literatura, a na stranama 39. do 128. navode se svi pokušaji, koji idu za ustanovljenjem pojma motiva.

[8] Vidi opasku 1.

Digitized by Google

izlučiti opću dispoziciju ćudi počiniteljeve, pa sve ono, što na odluku počiniteljevu besvijesno utječe kao primjerice fiziološke ili patološke promjene njegovog tjelesnog stanja (bolest, umornost i t. d.), koje doduše ulaze kao faktori zločinstva, ali se ne smiju miješati s motivima. Prema tome pod motivom razumijevamo one psihičke pojave, koje razjašnjuju nastajanje zločinačke volje za djelovanjem u svijesti začetnika. Ova definicija slična slična je onoj pod točkom 3., ali je uže terminirana, jer ističe težnju zločinačke volje u svijesti počinitelja, dakle eliminira dispoziciju ćudi, fiziološke i patološke faktore t. j. sve što besvijesno utječe na zločinačku volju za djelovanjem (Willensbetätigung), a osim toga je bliža bistvu motiva, jer obilježje „volja za djelovanjem (Willensbatätigung)" jest djelovnije od obilježja „vladanje (Verhalten)" u definiciji pod točkom 3.

Prof. M. E. Mayer[9] definira ovako: „motiv je tačno određena na volju djelujuća predodžba, koja imade za sadržaj neku promjenu (u pozitivnom ili negativnom smislu)". Koliko je meni poznata i bila na dohvatu literatura do danas, mislim da je ovo najbolja definicija motiva. Iz riječi „na volju djelujuća" i „koja imade za sadržaj neku promjenu" vidi se, da je težnja za aktualizacijom — taj nerazdruživi značaj motiva — u toj definiciji dobro i jasno označena. Uporedimo li tu definiciju sa Liepmannovom, a ta je uporedba vanredno zanimljiva, moglo bi se na prvi pogled misliti, da je Mayer važnu tečevinu Liepmannovu t. j. eliminiranje besvijesnih faktora previdio, ali to ne stoji. On je uvažio te kako! — samo ju je drugačije izrazio riječima „tačno određena (bestimmt geartete) predodžba", za koju eo ipso znamo i znati moramo, da se može zbivati u svijesti začetnika (Urhebers) motiva, dakle je time suglasno s Liepmannom izlučio iz motiva sve besvijesne faktore, koji također djeluju na odluku, ali više ne pripadaju u pojam motiva. Promatrajući dalje i izbliže Mayerovu definiciju opažamo, da se on uklonio obilježju „psihička pojava", jer je ta oznaka doista sasvim suvišna, kad se iz ostalih riječi „na volju djelujuća predodžba" i onako vidi, da je motiv čist psihički fenomen, o čem danas znanost ne sumnja. Iz razloga iste suvišnosti i iz razloga konciznosti nije Mayer posebice istaknuo „nastajanje u svijesti začetnika", jer se svijest i onako presumira u kriminalno-odgovornog činioca, a osim toga je svijesno postupanje sadržano u riječima „tačno određena predožba", jer bez svijesti ne može se ona tačno odrediti.

[9] M. E. Mayer: Die schuldhafte Handlung und ihre Arten im Strafrecht, Leipzig 1901.

Digitized by Google

2. Vrste motiva

Razumije se, da se valja ovdje obazrijeti samo na ono vrstanje motiva, koje je važno kod prosuđivanja zločinačkog motiva. Zato ćemo mimoići neznanstveno vrstanje motiva (plemeniti, niski, sramotni, podli itd.) kao i sve razdiobe motiva, koje polaze sa isključivo etičkog stanovišta. To nije nužno nadalje s razloga, jer i bez toga svatko osjeća. da baš s etičkoga stajališta imade motiva razne vrijednosti, pa iako su pravo i moral različiti pojmovi, ipak se etički momenat — kako ispravno ističe Weinrich[10] — ne može eliminirati kod pitanja krivnje.

Prema stajalištima, s kojih se motivi fiksiraju, imade različitih vrsta. Već je spomenuto, kako Feuerbach dijeli motive u pozitivne i negativne prema tome, da li idu za pozitivnom ili negativnom odlukom. Ta razdioba pridržana je i danas i ona nam dosta plastički tumači nastajanje odluke. Prof. O. Kraus[11] polazeći sa psihološko-etičkoga stajališta dijeli motive u manje vrijedne, vrijedne i vrednije. Lilienthal[12] razlikuje s obzirom na sferu ličnih interesa, s koje se motiv odrazuje, u altruističke, egoističke. i antialtruističke, ali i sam u svom razlaganju s pravom ističe da su svi motivi u strogom smislu riječi egoistični, a osim toga ne isključuju primjerice altruistični motivi egoistične t. j. jedno isto djelo može biti počinjeno istodobno s egoističnih i altruističnih motiva. Prof. Thomson[13] dijeli motive u realne, kojima je svrha da postignu vanjski (materijalni) uspjeh. i na psihičke. koji idu za unutarnjim uspjehom (na pr. osjećaj radosti. odstranjenje žalosti itd.), pa u direktne i indirektne. Thyren[14] razlikuje karakterne motive, a to su oni, koji djeluju kod stanovitih ljudi kraj najneznatnijih povoda, jer su im postali druga psiha, i prigodne motive, koji su izazvani jakim trans-subjektivnim podražajem, na koji bi većina ljudi pod istim okolnostima jednako postupala. Prof. Mayer[15] dijeli motive u glavne (odlučno pozitivne) motive, protivumotive (odlučno negativne), u pozitivne motore i negativne motore.

3. Uvažavanje i pravna ocjena motiva.

Već se odavna upoznala važnost motiva za prosuđivanje o krivnji kažnjivih djela, pa da treba uvažavati motiv kod primjene vrste kazni i njene odmjere. O opravdanosti toga zahtjeva niti se dvojilo niti se

[10] Strafrecht und Kriminalpolitik (Z. XVII. str. 855).
[11] Das Motiv (Z. XVII. str. 467—487).
[12] Vidi opasku pod 3.
[13] Vidi opasku pod 7.
[14] Abhandlungen aus dem Strafrecht und der Rechtsphilosophie II.
[15] Vidi opasku pod 9.

Digitized by Google

to osporavalo, ali se mimo tu samu spoznaju nije dalje napredovalo. Kriminaliste počeli su se intenzivno baviti motivom prije 20 godina, kada se nastojalo, da uvažavanje motiva dođe i u zakonodavstvu do izražaja. Povod tome dala je spomenuta već osnova švicarskoga zakona,[16] koja u čl. 38. (po II. osnovi) imade ustanovu: „sudac odmjeruje kazan, koja prijeti zločinstvu, prema krivnji, novčanu kazan prema sredstvima počinitelja i uvažava pri tome motive, pred. život i osobne odnošaje krivca (il devra toujours tenir compte des mobiles)". To je općenita ustanova, da se motiv imade uvijek uvažavati. Čl. 39. određuje tako isto uopćeno, da se kazan imade ublažiti „ako je krivac zločin počinio iz motiva štovanja vrijednih (mobiles honorables)". U posebnom dijelu spominju se ti motivi štovanja vrijedni u čl. 53. („tko ubije čovjeka na njegov prešni i ozbiljni zahtjev iz motiva štovanja vrijednih") i čl. 127., koji određuju blažu kazan. Zatim se razni motivi spominju u čl. 52., 68., 79. („mladenačka lakomislenost" slično §§-i 316. i 318. našeg kaznog zakona), 88. i 221.

Ta dakle osnova potakla je Liszta i druge kriminaliste, budući da se u toj osnovi govori o plemenitim. štovanja vrijednim, prostim i prezirnim motivima, da istražuju. da li se mogu motivi u tolikoj mjeri uvažavati, te bi se zakonski dala odrediti vrsta i mjera kazni već prema izvjesnim motivima. Mnogi, koji su se tim pitanjem i sada bavili, nisu dakako prodrli dalje od predašnjih kriminalista, jer nisu to pitanje rješavali svestrano, već jednostrano. Tako naročito van Calker[17] i Garçon[18], koji i opet to pitanje promatrahu s etičkoga stajališta. Van Calker traži, da se odrede legislativno posebne vrste kazni slobode prema tome, da li je djelo počinjeno iz časnih ili nečasnih motiva. Garçon izvodi, da se protivi općem pravnom osjećanju naroda što se sva zločinstva jednako kažnjavaju, tako naročito delikti počinjeni iz ljubavi za domovinu, dvoboj, usmrćenja počinjena u velikom ljudski shvatljivom afektu (ubijstvo nevjerne supruge po prevarenom

[16] Liszt i ostali pisci pustiše s vida, da je već u kaznenom zakonu republike Chile od 12. XI. 1874., dakle dvadeset godina prije švicarske osnove, uvažen legislativno motiv, ako i ne u tako velikom opsegu. § 3. toga zakona, koji nabraja olakotne okolnosti glasi u tački 10.: „ako je (počinitelj) postupao iz ljubavi za pravednu stvar". § 344. istog zakona, koji govori o pometnuću, određuje za počiniteljicu blažu kazan „ako ga je počinila, da sakrije svoju sramotu".

[17] U svom predavanju 1895.: Vergeltungsidee und Zweckgedanke im System der Freiheitsstrafen (Blätter für Gefängniskunde sv. 33).

[18] U predavanju god. 1896.: Peines non déshonorantes (Révue pènitentiaire sv. 20.).

Digitized by Google

mužu ili ubijstvo nevjernog ljubavnika po zavedenoj i ostavljenoj ljubovci), pa da bi zakonodavstvo trebalo u općem dijalu kaznenog zakona ustanoviti, da se za takove delikte imade određivati kazan, koja ne difamira, kao što je primjerice custodia honesta. Ta vrsta kazni imala bi se odrediti za sve delikte, koji nisu počinjeni iz nepoštenih motiva i nisu izvedeni takovim sredstvima i načinom, da pobuđuju javnu odvratnost i vrijeđaju čuvstvo sažaljenja i čovječnosti. Ovo je izvođenje kadro na prvi mah presvojiti, ali držim. da je suvišno pobijati ga već zbog toga, što nije naprosto juristično. I zločin paleža može se počiniti iz patriotskih motiva, ali se ne će naći zakonodavstvo, koje bi za taj delikat i u takovom slučaju određivalo kazan custodiae honestae. Kritičnije je iznio to pitanje Liszt, koji se naravno nije dao zavesti etičkom stranom toga problema, već ga razlaže juristički, ako i nije dosegao svestrane analize Liepmannove. Liszt je svome predavanju[19] priložio tabelu motiva, a iza toga je podijelio zločince u osam skupina[20] prema psihološkoj razdiobi. Takovu šemu motiva sačinio je i prof. Kraus,[21] a prof. Thomsen[22] polazi i dalje. Budući naime da i sam Liszt priznaje, da je njegova tabela motiva manjkava, te da bi za valjani njen sastav trebalo suradnje mnogih, to Thomsen predlaže, da bi valjalo odrediti u kaznenom postupniku, ë je sudac dužan u razlozima osude navesti motiv čina i to u posebnom odlomku, dotično navesti izrijekom, da se motiv nije dao ustanoviti. U tu svrhu da bi valjalo popuniti § 266. njemačkog kazn. postupnika, koji govori o razlozima osude i o okolnostima, koje su bile odlučne kod odmjerivanja kazni. Time da bi se postigla dvojaka prednost: da bismo došli do obilne zbirke motiva, a indirektno bi se primorao sudac, da brižno postupa kod odmjere kazni i da dublje pronikne u sam čin.

Tih tabela motiva i psihološke razdiobe Lisztove pojedinih skupina zločinaca nije potrebno ovdje posebice navoditi, kad i Liszt sâm izjavljuje, da se ne može po jedinstvenom mjerilu ocijeniti pojedina skupina, niti je moguće vrstu i mjeru kazni opredijeliti za pojedinu skupinu, jer kao mjerilo za prosuđenje vrste kazni i njene mjere valja i te kako uvažiti položaj i odnos zločinca prema pravnom poretku, njegovo pravno (socijalno) osjećanje i prema tome njegovu

[19] Vidi opasku pod 4.

[20] Vidi opasku pod 5.

[21] Vidi opasku pod 10.

[22] Betrachtungen über ein Sammeln der verbrecherischen Motive nebst einem Vorschlage das Motiv mit in das Strafurteil aufzunehmen (Z. XVII. str. 272.).

*

Digitized by Google

veću ili manju pogibeljnost za pravni poredak, što opravdava i razdiobu zločinaca u časovite, popravljive i nepopravljive postojane zločince, kojoj trojakoj podjeli odgovara trovrsni sistem kazni, kako ga je razložio na međunarodnom kriminalističkom kongresu 1895. profosor u Bonnu H. Seuffert, a uz koji sistem pristaje uglavnom i Liszt: za časovite zločince treba primjenjivati kazan, koja će djelovati odvraćajući, za popravljive postojane zločince kazan, koja će djelovat; popravljajući (progresivni sistem), a za nepopravljive postojane zločince kazan zaštitnu (Sicherungsstrafe) u kaznioničkim radionicama t. j. kazan, koja će društvo zaštititi od takovih delinkvenata.

No time nije rečeno, da motivi ne bi imali nikakova udjela kod odmjere kazni, već tek nemaju isključivi udio, jer se ubroj krivnje određuje s jedne strane po motivima, a s druge strane po težini povrijeđenih dužnosti i po vrsti tih povreda. Nema naime sumnje, da imade — kako to izvrsno razlaže Liepmann,[23] a koje ćemo razlaganje slijediti — jakih motiva u objektivnom i subjektivnom pravcu, koji se moraju uvažavati kod određenja kazni, samo se ne može ustanoviti stanovište, koje bi dozvoljavalo općenitu njihovu legislativnu upotrebu, jer se međusobno ukrštavaju obziri socijalne pogibeljnosti sa prosuđenjem motiva s etičkog stajališta: kod uvažavanja motiva pri ubroju treba držati na umu, da se kažnjivo djelo prosuđuje s dva gledišta: 1. po jačini motiva; 2. po njihovoj pravnoj ocjeni.

Kazneno pravo računa s ljudima prosječnima s obzirom na njihovu uviđavnost, opreznost, svijest dužnosti, zavodljivost itd. Ono ne traži od čovjeka heroizma i bogzna kakovih izvanrednih sposobnosti. To treba imati pred očima kod pitanja, koji su motivi objektivno snažni. Što su važnije i mnogobrojnije predodžbe, koje stimuliraju zločin, to je slabije djelovanje odvraćajućih predočaba, pa zato te slučajeve blaže prosuđujemo. Rasuđujući kažnjivo djelovanje počinjača projiciramo i nehotice ono, što se počinilo, pod vlastito gledište nastojeći utvrditi, da li je bilo potrebno povišeno osjećanje dužnosti, opreznosti i snage volje, da se ne ogriješi o normu kaznenog zakona. Ako je to doista bilo potrebno, onda se radi o objektivno snažnom motivu, te smo pripravni blaže ocijeniti djelo, ali opet ne apsolutno, jer se s objektivno snažnim motivima ne počinja baš izvjesni određeni zločin, već se jednim istim motivom mogu počiniti razna zločinstva. Ako se primjerice doista gladan čovjek u velikoj nuždi ogriješi o tuđe vlasništvo, da utaži neodoljiv glad, može bezuvjetno računati na blaže prosuđenje, ali ako iz istoga motiva ubije

[23] Vidi opasku pod 1.

Digitized by Google

čovjeka, to je njegova krivnja mnogo veća. Osim toga moramo ocijeniti i subjektivnu snagu motiva. Jedan će čovjek poznat s mirne ćudi reagirati na verbalnu injuriju neznatno, recimo verbalno, a drugi će notoran s nagle i žestoke ćudi reagirati tvorno. Kod prosuđenja jačine motiva valja dakle uzeti u obzir i subjektivnu stranu t. j. počinjačevu prirođenu ili baštinjenu ćud, s kojom je on bez vlastite krivnje na svijet došao, njegov odgoj, disponiranost za izvjesne strasti i nagone (pijanstvo, kartanje itd.). Ako se pak imadu ti subjektivni momenti motiva uvažiti kao olakotni, ne smije se ni to učiniti jednostavno apsolutno, jer kod takovih manje vrijednih počinjača raste u obratnom razmjeru njihova pogibelj za društvo, koja se također kod odmjere kazni imade respektirati.

Tako dakle ne možemo niti za objektivnu niti za subjektivnu jačinu motiva pronaći ishodište, koje bi dozvoljavalo apsolutnu njihovu legislativnu uporabu, nego se s njima ukrštava i uvažavanje momenta društvene pogibeljnosti i prosuđivanje motiva s etičkoga stanovišta. No i to još nije sve!

Motiv valja ocijeniti i s pravne strane. Promatrajući općenito motive s te strane ne možemo naprečac reći, da su materijalni (realni) motivi niži ili manje uvažljivi od duševnih (psihičkih). Da to potkrijepi, navodi Liepmann ovaj primjer: neki liječnik hoteći u znanstvene svrhe ustanoviti, koliko je čovjeku potrebno zraka za život domogao se s ulice djeteta i stavio ga pod zračnu sisaljku, te je tako dugo isisavao zrak, dok to dijete nije podleglo. Mada je on evo postupao iz najčišće znanstvene težnje i iz duševnog motiva spoznaje ipak se ne može kazati, da je njegova krivnja manja od onoga čovjeka, koji je počinio ubijstvo, da dođe do najnužnije hrane i utaži nepodnošljiv glad. Valja dakle kod prosuđivanja motiva isporediti vrijednost, što smo je zločinstvom postigli, sa onom, što smo je zločinstvom razorili i uništili. Tako dolazimo do sasvim pravne ocjene motiva, kod koje vrijede ova načela:

1. da li i za koliko interesi, što smo ih zločinstvom povrijedili, nadmašuju po vrijednosti one, što smo ih zločinstvom postigli;

2. da li je počinjač svijestan o toj razlici interesa i koliko je svijestan to prosuditi;

3. nije li društvo svojim vladanjem prema počinjaču ili njegovo časovito duševno stanje prouzročilo, da su njegovi negativni motivi oslabili ili klonuli. Tko je primjerice od društva prezren i odbačen ili tko se nalazi u visokom afektu, ne će, što je razumljivo, imati volje odnosno vremena omjeriti svoje interese o društvene.

Kako dakle vidimo iz ovoga, ne dadu se niti za pravnu ocjenu

Digitized by Google

motiva postaviti obavezni specijalni propisi za suca, a tako isto bilo bi neopravdano općenito odrediti legislativno za delikte, koji su počinjeni iz časnih motiva, kvalitativno posebne kazni. Sve nas ovo razlaganje dovodi nužno do zaključka, da kod ubroja krivnje moramo postupati vrlo oprezno s obzirom na motiv, pa ako hoćemo da individualizirano postupamo kod prosuđenja kažnjiva čina, to moramo uvažiti čitav kompleks momenata: a) objektivnu stranu motiva; b) subjektivnu stranu motiva; c) etičku stranu motiva; d) socijalnu pogibeljnost motiva i e) pravnu ocjenu motiva.

Svaki bi drugi postupak bio manjkav i jednostran.

Da li će uspjeti nauci kriminalne politike specijalizirati sve vrste tih momenata tako, da će moći doći do legislatorne uporabe, to je pitanje psihološkog razvoja kriminalne politike. Prema današnjem stanju — kako upućuje Liepmann — može se preporučiti samo to, da se sucu stavi na raspolaganje što šira kaznena stavka za pojedino zločinstvo i što veća sloboda u primjeni vrste kazni, jer će se na taj način zasada moći najbolje udovoljiti bistvu ubroja i svrsi kazni

Bilo bi zanimljivo obazrijeti se na mjere, koje idu za ustukom zločinačkih motiva, na tako zvanu profilaksu zločinačkih motiva, ali se to na ovom mjestu ne čini s razloga, što te mjere pripadaju već u sociološko polje.

4. Motiv i naša praksa.

Sve, što je sprijeda rečeno o motivu, učinjeno je s općenitog razloga, što se u nas o zločinačkom motivu nije uopće pisalo, a ipak je taj predmet toliko važan, koliko je i zamršen. No ima i posebni razlog, a taj je, što je nedavno izjavljeno s autoritativne strane (odjelni predstojnik za pravosuđe g. dr. Badaj), da će u najkraće doba biti iznesena zakonska osnova o porotnom sudovanju za teža zločinstva. Tako bi se i mi konačno pomaknuli korak naprijed u kaznenom sudovanju. A poznato je iz prakse porotnog sudovanja u kulturnih naroda, koliku važnost porotnici pripisuju motivu čina, pače kod čina počinjenih iz časnih motiva često i previše. Ta zar se kod svakog naročito težeg delikta uvijek svi ne pitamo, što je potaklo ili pobudilo činioca na dotično zločinstvo?!

Iako dakle ne ulazi u ovo dojakošnje teoretsko razlaganje, ne bih htio iz toga posebnoga razloga propustiti zgode, da se ne osvrnem na našu praksu s obzirom na zločinački motiv, jer će porotno sudovanje staviti na nju mnogo većih zahtjeva.

Za našu praksu odlučan je naš kazneni zakon i naš kazneni postupnik.

Digitized by Google

Kao toliki noviji kazneni zakoni i naš je zakon nedosljedan u terminologiji i upotrebljava promiscue izričaje nakana i namjera ili govori o nakani, gdje doista misli motiv. No gdje naš zakon i govori o motivu, govori sasvim suvišno i nespretno naročito u prvom dijelu. On naime u §§-ima 83., 101. i 197. izrijekom ističe, da motiv nije odlučan za objektivni učin, da ne bi tko došao na protivnu misao — taman kod ta tri zločinstva! Taj suvišni dodatak glasi kod §-a 83. (IV. slučaj javnog nasilja): „učinilo se to hoteći se osvetiti za namišljenu koju nepravdu ili dostići koje zahtijevano pravo ili izvaditi na silu koje obećanje ili dokaz, ili napokon zadovoljiti kakovoj mržnji"; kod §-a 101. (zloporaba uredovne vlasti): „dao se (činilac) na to zavesti koristoljubljem ili makar kojom strasti ili primisaljem", a u § u 197. (prijevara): „dao se na to zavesti koristoljubljem, strašću, n a k a n o m da protuzakonito pogoduje koga, ili kojom mu drago n a k a n o m uzgrednom". Ta je tekstuacija suvišna i neumjesna, jer ona označuje negativnom metodom, što za učin tih zločina nije relevantno, iz čega bi se neispravno a contrario dalo logički zaključivati, da je kod ostalih zločina — osim navedena tri — motiv odlučan i za sâm objektivni učin. Kad bi kazneni zakoni tako postupali t. j. spominjali kod pojedinog zločinstva, što za učin nije relevantno, narasli bi doista do debelih knjižurina!

K a z n e n i n a š p o s t u p n i k odnosno njegov provedbeni naputak i poslovni red ne govore ništa o motivu.

Spomenuta tekstuacija našeg kaznenog zakona osim što je kodifikatorno pogrješna, ona je za praksu direktno i štetna, jer već kod studija kaznenog zakona zavodi budućeg praktičnog kaznenog suca, da premalo pažnje priklanja motivu i pušta s vida, da je motiv — ako i nije odlučan za sam učin — važan za odmjeru kazni.

Griješe kod toga ponajprije s i g u r n o s n i o r g a n i (redarstvo i oružništvo), no tima se to ne može ni zamjeriti. S obzirom na zaposlenost i brzinu, kojom rade ti organi kod traganja zločinstva, oni se ograničuju na to, da eruiraju počinjača, ustanove štetu i priberu glavna dokazala, a tek će kod teških zločinstava kao kod umorstva i paleža osvrnuti se i na motiv čina.

Istražni sudac (mislim pod tim i izvidnoga suca) ne smije se kod toga zaustaviti, on mora poći i dalje. I on se redovno bavi motivom tek kod nekih zločinstava, gdje drži da je to potrebno za razjašnjenje objektivnog učina ili za jače utvrđenje lične krivnje (krvna zločinstva, palež. peti i šesti slučaj javnog nasilja), dok ga kod većine istraga mimoilazi. Kod krađe primjerice — toga svakidašnjeg delikta — istražni sudac nikada gotovo i ne pita za motiv, a propušta se to i na

Digitized by Google

samoj raspravi dosta često. A ipak svi znademo, kolika je razlika u krivnji između počinjača, koji nešto ukrade, da se može iz utrška opiti, i onoga počinjača, koji ukrade iz nužde, da može utrškom nabaviti lijek za bijednu bolesnu mater. To nemarenje za motiv štetno je po ispravnu odmjeru kazni, kad se baš iz prakse znade, da kradljivci velikom većinom i ne kradu, da utrškom nabave nužnu životnu namirnicu, već ga trebaju za depravirane svrhe: piće, kartanje i djevojčure. Malo ima delikata, kod kojih nije potrebno posebice ispitivati motiv čina, a to su oni, kod kojih je motiv redovno uključen i sadržan u činu samome, kao na pr. kod silovanja, mada i ovdje ne mora biti motiv zadovoljenje seksualnog nagona, već osramoćenje odnosne žene ili osveta njenom mužu.

Kod ispitivanja motiva valja biti osobito na oprezu, jer se često događa, da počinjač delikta hoće i nastoji da prikrije pravi motiv svome činu, pa ga treba ustanoviti i svjedocima iz njegove okoline. Već je Bentham[24] rekao, da motiv valja uzimati u obzir, kad jasno izbija, kada ga možeš tako reći, rukom primiti, a naprotiv valja, ako je čin počinjen iz više različitih motiva ili zajedničkim djelovanjem nekolicine, oprezno postupati, jer se često varamo u vlastitim motivima. Da će delinkvenat ići za tim, da *zabašuri pravi motiv*, ako sâm osjeća, da će za nj biti štetan poradi svoje niskoće, to je razumljivo i prirodno, jer se počinjač ne će da razotkriva na svoju štetu, pa će da podmetne drugi *lažni motiv* činu, koji je za njega povoljniji i prikazuje ga u ljepšem svijetlu, pa se nada, da će pred sudom bolje proći.

No biva i obrnuto, da naime počinjač voli, da na se uzme lažni ma i *nepovoljniji* motiv, samo da ne izda pravi motiv, mada bi taj učinio njegov čin plauzibilnijim. Baš s obzirom na to htio bih upozoriti na jednu *osobinu našega naroda*, koja je veoma relevantna kod ispitivanja motiva. Poznato je, da je naš narod junačan i drži mnogo do junaštva, a naprotiv kraj svega svoga čuvstvovanja ne voli, da se i pred svojim najbližim izjavljuje o svojim osjećajima prema ženama. On i prema odabranoj djevojci ne izjavljuje svoje ljubavi riječima, već se zadovoljava i ograničnje na pogled, stisak ruku ili najviše uzdah, dodavši svojoj odabranici tek koji adjektiv od milja. I to je sve! On se svoga čuvstvovanja nekako stidi i ne voli, da ga iznosi kao da je to neka slaboća, pa o tome šuti: svoje starije šalje kao uprosnike, a da nije s djevojkom pravo ni govorio. Povrijedi li ga tko u tom njegovom čuvstvovanju ili mu se nepozvano upliće ili hoće da mu pomrsi račune, on će reagirati svom

[24] „Temeljni potezi civilnog i kaznenog zakonodavstva".

Digitized by Google

silom, ali će nastojati da pravi motiv svome činu prikrije, jer nekako drži, da je sramota junaku, da se inati zaradi ženskinja, ma i gore prošao pred sudom. Neka tome posluži ovaj primjer iz prakse.

U gradiću K. bio je vašar. U krčmu, gdje je bilo više ljudi, došao nešto ugrijan i momak P. iz sela D., pa je sjednuvši sam za sebe k stolu viknuo izazovnim glasom u stihu: „tko je željan piti moje krvi, nek' opsuje meni mater prvi". Momak M. iz istoga sela D. opsovao je nato P-u glasno mater, našto je P. skočio do njega, te mu nožem zadao u leđa običnu tešku ozljedu. U istrazi su preslušani i na glavnu raspravu pozvani samo svjedoci čina, koji su čin opisali, kako je eto prikazan i potvrdili, da je optuženi iz čista mira izazvao sve njih, a oštećeni mu uzvratio, našto je optuženi na oštećenoga, koji je bio goloruk, navalio nožem te ga ubo. Sud je, mada je optuženi bio doslije neporočan i priznao čin, stekao prema opisu čina uvjerenje, da je on ljuti kavgadžija, te ga strogo osudio na jednu godinu tamnice. Međutim se čulo iza rasprave od ljudi iz njegova sela, koji su slušali tečaj rasprave, da se optuženi i oštećeni ne trpe već dulje vremena, jer se otimaju o jednu istu djevojku, pa da je optuženi zatekavši oštećenoga u krčmi baš s obzirom na nj izgovorio izazovne riječi, a oštećeni odmah shvatio, kuda optuženi nišani, pa odmah reagirao; inače da je optuženi poznat kao miran momak. A ipak niti optuženi niti oštećeni ne spomenuše o pravom motivu ni riječi u istrazi ili na raspravi, a svjedocima čina, koji su bili iz gradića K., nisu bili naravski poznati odnošaji u selu D. Tako je optuženi izgledao pred sudom kao nasrtač od zanata, a uistinu je bio motiv njegovu činu obični ljubomor. Da se međutim u istrazi prešušao tko iz okoline optuženikove ili oštećenikove, saznao bi se pravi motiv čina i događaj bio iznesen u pravom svijetlu.

Ili opet ovaj primjer: U mjestu R., gdje žive Srbi i Nijemci, potukoše se njemački momci iz jednoga šora (ulica) sa srpskim momcima iz drugoga šora. Na jednoj i na drugoj strani bilo je više teško ozlijeđenih, jer su „britve" — kako u Srijemu nazivaju nož — dobrano došle u akciju. Prema istrazi činilo se kanda se radi o običnoj tučnjavi poradi porugljivih nadimaka „Rac" i „Švabo". Slučajno je na glavnoj raspravi preslušan kao svjedok otac jednoga oštećenika, koji je iznio pravi motiv: „momci iz švapskoga šora zalijetali se u posljednje vrijeme radi ašikovanja u naš srpski šor k našim djevojkama, što našim momcima nije bilo pravo, pa su se već odulje spremali da natuku Švabe". Prije toga dakako da niti optuženi niti oštećeni nisu ni riječi o tome spomenuli, nego su se toga hotimice klonili, ali sada, kad je pravi motiv bio već odan, počeše momci srpske

Digitized by Google

narodnosti odmah svi rezonirati: „jest, otkuda smiju oni (t. j. Švabe) u naš šor na ašikovanje".

Ova su dva primjera dovoljna da pokažu, kako je često **veliki** jaz između stanja istrage i prave zbilje, a to je posljedica toga, što se u istrazi sve vrti samo oko čina samoga i redovito se od njega otpočinje, a sve, što njemu prethodi, sasvim mimoilazi.

Kod porotnog sudovanja morat će se postupati u istrazi sasvim drugačije. Valjat će ispitati okolnosti, u kojima je odrastao počinjač; kakova je njegova odgoja i okolina, pa ustanoviti sve, što je učinilo, te je došlo do čina. Posebice će preko toga valjati što tačnije ustanoviti motiv čina. Porotnik nije kao redoviti sudac, koji se često, saturiran sudovanjem, ograničuje na zgoljni fakat i primjenu stavke, on u optuženiku ne će da gleda tek objekat za presudu. Ne ću da na ovom mjestu nabrajam mane i vrline porotnika ili zauzmem prema poroti uopće stanovište, ali se porotnicima svakako mora priznati dobro svojstvo, da u zločincu gledaju uvijek čovjeka, pa ih zanimaju sve okolnosti, koje s čovjekom žive i u kojima se čovjek razvija: mora im se priznati, da imadu za delikventa više shvaćanja od kvalificiranog suca, jer im zločin nije samo produkat trenutačne odluke, već posljedica tolikih raznovrsnih utjecaja od najranije dobi. Porotnici živo osjećaju, da nitko pri zdravom razumu ne uživa u počinjanju zločinstava, niti je ikome ideal počinjati ih i dolaziti u sukob sa kaznenim zakonom, jer znadu, da samo lud čovjek ubija, da ubija, ili krade, da krade. S obzirom na shvaćanje zločinstva nema između njih i delikventa nikakova barijera kao kad i kad kod redovitog suca, kojemu su, začudo kod najkulturnijih naroda, da ta barijera bude i vanjskim načinom manifestirana, natukli na glavu i sredovječni baret, koji u današnje doba tako imponira u — kinu.

Mora se s priznanjem istaknuti, da naši hrvatski suci u svom demokratskom osjećaju nisu pokazali težnje za tim sredovječnim zaostatkom.

Digitized by Google

Austrijski red oduzimanja svojevlasnosti.

(Carska naredba od 28. juna 1916. l. d. z. br. 207 o oduzimanju svojevlasti.)

Napisao —a.

C. Pravni lijekovi.

Kako smo u svoje vrijeme natuknuli, propisom, da o oduzimanju svojevlasnosti rješava kotarski sud, promijenjeno je naređenje §-a 109 pravilnika sudske vlasti, po kojemu je riješenje o zaključku kotarskoga suda „da se komu dade skrbnik zbog mahnitosti ili ludosti ili zbog rasipnosti (ili da se taki skrbnik skine)“ bilo pridržano okružnom ili zemaljskom sudu, u čijem je području taj kotarski sud. Negotim nije prestao utjecaj toga starijega suda na riješenje, već je dostranaka, da ištu lijeka kod njega protiv zaključka, da ga dakle prisile, neka pregleda zaključak, te ga potvrdi ili ne potvrdi.

Dva pravna lijeka uređuje carska naredba osobito: 1. oporbu 2. utok.

1. Oporba.

Oporba ide, kako se razumije već iz onoga, što smo sprijed rekli, na stariji, kotarskomu sudu pretpostavljeni kolegijalni sud (zemaljsko ili okružno sudište), a može se upraviti nesamo protiv zaključka kotarskoga suda, kojim je izrečeno oduzimanje svojevlasnosti, nego i protiv zaključka istoga pretpostavljenoga kolegijalnog suda, kojim je, promjenom zaključka kotarskoga suda, u povodu utoka zanimanika, dozvoljeno oduzimanje svojevlasnosti (§ 37 car. nar.). Ovdje imamo dakle osobitost, da stariji sud pregledava i ispituje svoj vlašti zaključak — osobitost, koja se može shvatiti, ako se uzme u obzir različita narav i ustroj ovih dvaju pravnih lijekova. (O oporbi protiv zaključka, kojim se oduzimanje svojevlasnosti ukida ili pretvara, § 53. car. nar., bit će govora kasnije pod D.).

Oporbe ne može biti: a) Protiv zaključka kotarskoga suda, kojim se ne dozvoljuje oduzimanje svojevlasnosti. U ovom se slučaju može, kako ćemo poslije vidjeti, uložiti samo utok; a ako utoku bude udovoljeno, može se podići oporba. b) Ali ako je prvi sudac dozvolio samo ograničeno oduzimanje svojevlasnosti (poradi duševne bolesti ili slabosti), a predloženo je bilo potpuno oduzimanje? Kako § 48 car nar. veli: „Ako se nema odlučiti potpuno, nego ograničeno oduzimanje svojevlasnosti, valja pobijani zaključak promijeniti u tome smislu“ — tako se iz toga naređenja a contrario izvodi, da se dozvola ograničenoga oduzimanja svojevlasnosti može pobijati samo utokom ali ne oporbom. (Hermann l. c., str. 31). c) Oporba nije napokon dozvoljena

Digitized by Google

protiv zaključka kolegijalnoga suda, kojim se u povodu utoka potvrđuje zaključak prvoga suda ili se, promjenom toga zaključka, uskraćuje oduzimanje svojevlasnosti dozvoljeno u prvom stepenu.

Ovlašteni (§ 38 car. nar.) na podizanje oporbe jesu: 1) osoba, kojoj je oduzeta svojevlasnost, 2) njezin zastupnik i privremeni pomoćnik, 3) kada se radi o oduzimanju svojevlasnosti poradi duševne bolesti ili duševne slabosti, također osobe, koje smo malo prije, govoreći o osobama pozvatim da predlože oduzimanje, naveli pod br. 1 do 4 (1. st. §-a 26), ali samo onda, ako nijesu one same predložile oduzimanja svojevlasnosti, 4) skrbnik, koji je postavljen, da za osobu, kojoj je oduzeta svojevlasnost, primi zaključak o oduzimanju svojevlasnosti (§ 65, 3. stavak).

Oporba se ima u granicama strogoga roka od 14 dana prikazati kod kotarskoga suda pismeno ili u zapisnik. Rok se za oporbu počinje za osobe, kojima je zaključak dostavljen, od dana dostave, a za ostale osobe, koje imaju pravo podići oporbu, od dana, kojega je zaključak dostavljen osobi, kojoj se oduzima svojevlasnost, ili — ako zaključak nije dostavljen toj osobi — od dana, kojega je dostavljen skrbniku (§ 39 car. nar.).

Ako se na vrijeme podigne oporba, ima se jedan komad pisme, noga sastavka ili prijepis zapisnika dostaviti osobama, koje su predložile, da se oduzme svojevlasnost, i to s uputom, da im je slobodno zbog oprovrgavanja ili podupiranja oporbe učestvovati u postupku.

Na to će te osobe — i to u strogom roku od 14 dana, računajući od dana dostave — 1) očitovati, da će učestvovati u postupku, ako to namjeravaju; 2) uz očitovanje dati izjavu svoju u stvari; 3) ako za osnivanje ili oprovrgavanje oporbe iznose nove činjenice i dokazna sredstva, naznačit će ih odmah. Očitovanje i izjava i navod dokaza mogu se učiniti pismenim sastavkom ili se mogu kazati usmeno u zapisnik kod kotarskoga suda. Kako zakon razlikuje „pismeni sastavak ili zapisnik“ od „pismene ili zapisničke izjave“, te veli, da se novi dokazi mogu navesti u jednom ili u drugom od ovih spisa, dopušten je zaključak, da se „očitovanje“ i „izjave“ mogu u roku od 14 dana učiniti i napose, t. j. da se ne moraju podjedno prikazati sudu.

Pošto se na vrijeme učini izjava ili pošto mine rok, podastire sud spise sudskom dvoru, eventualno s izvještajem, koji daje razjašnjenja, a odbija oporbe ili izjave, što se kasno učine (§ 40 car. nar.).

Osoba, kojoj je oduzeta svojevlasnost, a dozvoljeno joj je siromaško pravo, ima pravo da joj se dade siromaški zastupnik. Zastu-

Digitized by Google

panje siromaha može se povjeriti također kojem činovniku suda ili državnoga odvještništva. Odredbe građanskoga postupnika o davanju siromaškoga zastupnika primjenjivat će se s tom promjenom, da je za riješenje o takvom iskanju nadležan kotarski sud, kod kojega je bio u toku postupak o oduzimanju svojevlasnosti (§ 41 car. nar.)

Sudski će dvor, ne naredivši usmene rasprave, oporbu odbiti, ako je podignuta od osobe, koja nema pravo podizati oporbe, ili ako je kasno podignuta. U svim drugim slučajevima će za usmenu raspravu o oporbi narediti ročište, na koje će pozvati učesnike, koji su podigli oporbu ili učinili izjavu o oporbi, zatim predlagača, osobu, kojoj je oduzeta svojevlasnost, njezinoga zastupnika i privremenoga pomoćnika (§ 42 car. nar.).

Ako se već kod uricanja ročišta za usmenu raspravu pokaže, da je potrebito, da se u raspravi utvrdi istinitost pojedinih činjenica naznačenih u oporbi ili izjavi, da se ponove dokazi, što su izneseni pred kotarskim sudom. da se ti dokazi popune ili da se izvedu novi dokazi, predsjedač senata će pozvati na raspravu svjedoke naznačene po imenu ili vještake preslušane od kotarskoga suda ili druge vještake i pobrinuti se, da se pribave sva druga dokazna sredstva. Predsjedač može narediti, da ima doći osoba, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, i do potrebe da se dovede (§ 43 car. nar.).

Ako ne dođe osoba, što je podigla oporbu ili učinila o oporbi izjavu, o oporbi će se bez obzira na to raspravljati i odlučiti, uzimajući u obzir što je izneseno u oporbi ili u izjavi, koliko je to dokazano (§ 44 car. nar.).

Rasprava se počinje, pošto se navijesti stvar, izvještajem jednoga člana senata kao izvjestitelja. Taj izvjestitelj prikazuje na temelju spisa stanje stvari i dosadašnji tok postupka, koliko je to potrebito za razumijevanje oporbe, zatim iznosi bitni sadržaj izjava učinjenih od stranaka i naznačuje raspravne točke, što iz toga proizlaze. Izvjestitelj ne smije reći svojega nazora o riješenju, koje se ima izreći. Zatim se čita zaključak, koji se pobija; ako predsjedač ili senat smatra potrebitim, pročitat će se također drugi spisi. Nato predsjedač dava riječ strankama za njihova izvađanja (§ 45 car. nar.).

Za utvrđivanje stanja stvari i za lično preslušavanje osobe, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, vrijede §§ 32. do 34. car. nar., kojih smo se sadržinom već bavili (§ 46 car. nar.)

Oporba se može povući do svršetka usmene rasprave. Ako se povuče još prije početka usmene rasprave, može predsjedač senata kao sudac pojedinac narediti, da ne će biti urečenoga ročišta. Ako se oporba povuče, ima to za posljedicu osim gubitka pravnoga sredstva

Digitized by Google

također dužnost, da osoba, koja je podigla oporbu, na prijedlog ima naknaditi onima, koji su učinili izjavu o oporbi, troškove, što su ih imali u postupku oporbe ili što su bili potrebiti za shodno učestvovanje u postupku. Prijedlog se mora učiniti, jer će inače biti isključen, kod sudskoga dvora u roku od 14 dana poslije obavijesti, da je oporba povučena. O prijedlogu odlučuje predsjedač senata kao sudac pojedinac bez usmene razprave (§ 47 car. nar.)

Sudski dvor odlučuje o oporbi zaključkom obrazloženim i proviđenim izrijekom o troškovima postupka. Ako se nema odlučiti potpuno, nego ograničeno oduzimanje svojevlasnosti, valja pobijani zaključak promijeniti u tome smislu. I ovdje može sud, ako postoje odnosne pretpostavke (o kojima je bilo već govora) odgoditi zaključak konačni i odrediti (u smislu § 36 l. c.) rok kušnje (§ 48 car. nar.).

Zaključak sudskoga dvora se može pobijati, kako ćemo dalje vidjeti, utokom na vrhovni sud.

2. Utok.

Stege, što ih zakon postavlja upogled dopuštenosti oporbe, ne postoje za utok. Protiv svakoga zaključka kotarskoga suda o oduzimanju svojevlasnosti — glasio on kako mu drago — dopušten je ovaj pravni lijek, a može biti upravljen nesamo (kao oporba) protiv onog dijela zaključka, koji se bavi baš oporbom, već i protiv drugih dijelova njegovih (n. pr. upogled troškova).

Ovlašteni su da ga ulože: 1) predlagač; 2) onaj, protiv koga je zametnut postupak oduzimanja svojevlasnosti; 3) njegov zastupnik i privremeni pomoćnik. Ako protiv zaključka kotarskoga suda neki od ovlaštenika podignu utok, a drugi oporbu, tada će sudski dvor o jednom i drugom pravnom sredstvu u isto doba odlučiti. Pravnom sredstvu predstavke („Vorstellung“, u smislu neparb. post. „upozorovanja“ po zvaničnom prijevodu carske naredbe) nema mjesta.

Protiv rješenja sudskoga dvora o oporbi mogu prikazati utok vrhovnom dvoru učesnici, koji su podigli oporbu ili učinili izjavu o oporbi, predlagač, zatim osoba, kojoj je oduzeta svojevlasnost, pa njezin zastupnik i privremeni pomoćnik. U ovom postupku dozvoljuje zakon dapače i utok protiv rješenja o troškovima — dakle izuzetak od pravila uvedenog novicom o rasterećenju sudova, po kojemu pravilu nije dozvoljen utok protiv riješenja suda II. stepena o troškovima (§ 528 građ. post., § 14 car. pov. od 9. augusta 1854. l. d. z. br. 208 u novom slogu). Pravo utoka pristoji u ovom slučaju onima, kojima je rješenjem u oporbi naloženo, da naknade troškove. Utok se ima u granicama strogoga roka od 14 dana pre-

Digitized by Google

dati kod suda, koji je odlučio u prvom stepenu, a ako se žalba podiže protiv rješenja o oporbi, kod kotarskoga suda. Protiv zaključka utočnog suda. kojim se potvrđuje zaključak prvoga suda, nema dalje nikakvoga pravnog sredstva (§ 49 car. nar.).

Propisi ovoga §-a primjenjuju se i na rješenja, kojima se ukida ili pretvara oduzimanje svojevlasnosti (§ 55 car. nar.).

D. Ukidanje ili pretvaranje oduzimanja svojevlasnosti.

Oduzimanje svojevlasnosti je mjera koja duboko zasijeca u privatno- i javno-pravne odnošaje, u cijeli javni i privatni, gospodarski i društveni život pojedinca. Taka mjera, kojom se cijela pravna osobnost čovjeka više ili manje ukida ili barem znatno ograničuje, ne može biti nego izuzetna: samo ako i koliko interes odnosnoga pojedinca, njegove bliže svojte ili općenitosti to zahtijeva, treba da seže. Iz ovoga općenitoga i prirodnoga pravila dolazi, da se mora — kako su se prilike i koliko su se promijenile — promijeniti i ta izuzetna mjera, dakle ili sasvim ukinuti ili barem ograničiti. To se može dijelom s ureda, dijelom samo na prijedlog provesti. Oduzimanje (potpuno ili ograničeno) svojevlasnosti zbog duševne bolesti ili duševne slabosti može se naime ukinuti i s ureda (nesamo na prijedlog), dok je u drugim slučajevima (oduzimanje svojevlasnosti zbog rasipnosti, pijanstva i zloupotrebe živčanih otrova) u tu svrhu potrebit prijedlog. Kada se radi o potpunom oduzimanju svojevlasnosti porađi duševne bolesti ili duševne slabosti, a prilike su se samo toliko promijenile, da se je bolest ili slabost, sve da i nije uklonjena, ipak znatno t. j. toliko poboljšala, da dostaje ograničeno oduzimanje svojevlasnosti, može sud pretvoriti potpuno oduzimanje svojevlasnosti u ograničeno (§ 50 car, nar.).

Prijedlog da se oduzimanje svojevlasti ukine ili pretvori, može učiniti (§ 51 car. nar.): 1. onaj, čija je svojevlasnost oduzeta; 2. njegov zastupnik; 3. kad se radi o oduzimanju svojevlasnosti poradi slabosti ili bolesti duševne i ova lica: a) vjenčani drug, dokle brak nije rastavljen; b) osobe, što su sa osobom, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, u uzlaznoj ili silaznoj lozi u rodu ili svojti ili u pobočnoj loži do četvrtoga koljena u rodu ili u drugom koljenu u svojti; c) nezakoniti roditelji i djeca, što žive u zajedničkom kućanstvu s osobom, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost — jednom riječi ona bliža svojta, koja po §-u 26, st. 1, car. nar., ima, kako već vidjesmo, pravo, da zaište oduzimanje svojevlasnosti. Samo što su ovlašteni da oduzimanje zaištu s bilo koga razloga, dok ukidanje ili prijetvor mogu predložiti jedino u slučaju oduzimanja svojevlasti zbog duševne bolesti ili slabosti. Iz upoređenja §-a 51, 2. st., sa po-

Digitized by Google

menutim §-om 26, st. 2 i 3, l. c. izlazi suviše, da lica, koja ne pripadaju svojti (državni odvjetnik, glavar općine, sveze ili organizacije što se brine za siromahe ili oko njih nastoji), a koja mogu predložiti oduzimanje svojevlasnosti poradi rasipnosti, pijanstva ili zloupotrebe živčanih otrova, nemaju prava, da ištu ukidanje oduzimanja svojevlasnosti dozvoljenoga s ovih razloga.

Nadležnost suda za ukidanje ili pretvaranje je ista kao i za pripuštanje oduzimanja svojevlasti (§ 51 car. nar.).

I postupak je u bitnosti sličan onome za samo oduzimanje. Propis, da se pod nekim uvjetima može uzeti za podlogu liječničko vještvo provedeno pred ne više od šest mjeseca dana o duševnom stanju bolesnika prigodom njegovoga preuzimanja u zatvoren zavod (§ 33, st. 2, l. c., o kome je u svoje vrijeme bilo govora) ne primjenjuje se ovdje. Tako isto ni naređenje, da se može eventualno odrediti preuzimanje ispitanika za najviše tri mjeseca dana u zavod za liječenje, eda se utvrdi njegovo duševno stanje (§ 34 l. c. — vidi sprijed „Postupak") ne vrijedi u ovom postupku (§ 52 car. nar.). Naprotiv može sud, ako odbije prijedlog, da se ukine ili pretvori oduzimanje svojevlasnosti, prihvatiti još jedan zaključak (§ 54 car. nov.) o kojemu je riječ dalje, gdje govorimo o oporbi.

Ako ukidanje ili pretvaranje oduzimanja svojevlasnosti uskrati kotarski sud ili sudski dvor prvoga stepena u povodu utoka protiv ukidanja ili pretvaranja, što je dozvoljeno od kotarskoga suda, može se zaključak pobijati oporbom. Podići oporbu imaju pravo osobe, što su sprijeda pod C. 1. naznačene kao po § 38 car. nar. ovlaštene na podizanje oporbe (§ 53 car. nar.).

Postupak je onaj isti, koji smo pod C, 1. naveli, samo što sud može, kako smo već natuknuli malo prije, ako odbije oporbu protiv uskraćenoga ukidanja ili pretvaranja, prihvatiti još jedan zaključak. Ako se naime u tom slučaju po rezultatima postupka može sa sigurnošću misliti, da se u skorašnje vrijeme nije nadati izliječenju ili znatnom poboljšanju, može sud zaključiti, da se iznovični prijedlog za ukidanje ili pretvaranje oduzimanja svojevlasnosti ne smije prikazati, dok ne prođe primjereno određeni rok ne duži od godine dana, van ako se prikaže dostatno vjerovatnim, da se poboljšalo stanje osobe, kojoj je oduzeta svojevlasnost. Prijedlog, koji se prikaže protiv toga zaključka, može se odbiti bez daljega postupka (§ 54 l. c.).

Protiv riješenja o ukidanju ili pretvaranju oduzimanja svojevlasnosti može se uložiti utok, za koji vrijede propisi navedeni gore pod C. 2 (§ 55 car. nar.).

Digitized by Google

Ove zakonsko odredbe uređuju oduzimanje svojevlasnosti u pravom smislu riječi. Nego, sve i da je postupak brz i podesan, ne odgovara svim — osobito najprečim — potrebama svakoga pojedinog slučaja, ne iscrpljuje sve mjere, koje, često veoma hitro i na pročac, zahtijevaju prilike pojedinoga slučaja. Zato zakon naređuje napose postupak sudski kod primanja u zatvorene zavode — koji može teći i paralelno uz postupak za oduzimanje svojevlasnosti — te sadrži i nekoliko naređenja o „privremenoj skrbi", t. j. o prvim mjerama, što se, iako privremeno, moraju hitno, bez iscrpivih, potanjih izvida izdat u interesu osobe, o kojoj se radi.

(Svršit će se).

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

I predbilježeni vlasnik nepokretnina (§ 438. o. g. z.), kojem je već pravomoćno konačno sudski priznato pravo vlasništva, ovlašten je da podigne tužbu na brisanje uknjižene tražbine i ustanovljenje ostatka kupovnine, te prigovor nedopuštene kumulacije poradi ovaka dva zahtjeva nije umjestan, jer oba zahtjeva izviru iz jednog istog pravnog razloga (§ 11. grpp.), a ni prigovor rei judicatae ne može se u ovoj drugoj parnici staviti zbog već riješene parnice na priznanje prava vlasništva, jer zahtjevi u tim dvjema parnicama nisu istovetni (§ 15. grpp.).

(Rješidba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 27. svibnja 1915. br. 2077. gr.)

Kr. kot. sud u R. izrekao je u parnici V. N. trgovca iz R. tužitelja zastupanog od odvjetnika dra Ž. M. iz R protiv M. G. trgovca iz R. sada nepoznatog boravišta po skrbniku imenovanu na čin u osobi J. G. iz I. i J. G. zanatliji iz I. tuženicima, zastupanim po dru. S. D. odvjetniku iz R. radi priznanja, da ostatak kupovnine iznosi 9239 K 97 fil., i radi brisanja tražbine drugotuženog od 20.000 K s nekretnina spp. ovu o s u d u: Tuženi M. G. trgovac iz R. sada nepoznatog borai višta i J. G. zanatlija iz I. dužni su i to prvi priznati, da mu se u imkupovnine ima isplatiti samo svota od 9240 K, a ne 21000 K, i slijedom toga dozvoliti, da se nepokretnosti upisane u gr. ul. broj 3500 por. općine R. uknjiže na ime tužiteljevo s pravom vlasnosti uz istovremenu isplatu prvotuženom po tužitelju samo svote od 9240 K i to ako se s istih nepokretnosti briše tražbina drugotuženog J. G. od 20000 K, a drugotuženi da je dužan dozvoliti, da se njegova tražbina od 20000 K uknjižena na spomenutim nekretninama na osnovu očitovanja od 27. ožujka 1909. pod C. r. br. 3. briše s istih nekretnina, i napokon obojica da su dužni tužitelju solidarno nadoknaditi ovom

Digitized by Google

parnicom prouzročeni trošak sudbeno obređen sa 174 K, sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Neprijeporno je među strankama, da je ovosudnom osudom od 26. studenoga 1909. broj 18565. gr. P—132—1008., koja je potvrđena osudom kr. stola sedmorice od 7. svibnja 1910. br. 1923, dosuđeno, da se na tužitelja V. N. imadu uknjižiti s pravom vlastnosti nekretnine upisane u gr. ul. br. 3500 opć. R., ali samo onda, ako tužitelj tuženom M. G. isplati svotu od 21000 K, i da je tužitelj na temelju istih osuda stekao predbilježbu prava vlasništva na spomenute nekretnine, što dokazuje i klauzula gruntovne oblasti, odnosno grunt. izvadak pod C—1.

Tužitelj tvrdi, da su rečene nekretnine opterećene raznim uknjiženim tražbinama, kako se to vidi iz priloženog grunt. izvatka, od kojih su neke isplaćene, dok su one pod C. r. br. 1, 3. 4, 5, 6, 9, 10 i 12 neisplaćene pa te tražbine iznose spp. ukupno 11760 K 10 fil. uračunav onamo i trošak od 186 K 20 fil., koji je vrhovnom osudom pod P—132—08 dosuđen tužitelju, osim tražbine pod C. r. br. 3, koja sama iznosi 20000 K a uknjižena je za korist drugotuženog. Stoga tužitelj traži svojom tužbom od prvotuženog, da ovaj ima dozvoliti, da se od dužne mu svote (21000 K) ima odbiti pomenutih 11760 tako da bi prvotuženom imao dati još samo 9239 K 77 fil., dok za tražbinu drugotuženog od 20000 K tvrdi tužitelj, da ne postoji, jer da drugotuženi svome sinu prvotuženom nije ništa u ime toga dao, već da je ta tražbina fingirana i uknjižbeno očitovanje u tu svrhu prividno načinjeno, pa za dokaz toga nudi svjedoke potpisane na istom očitovanju K. G. i N. N. Osim toga tvrdi tužitelj, da drugotuženi J. G. nije u dobroj vjeri stekao to pravo zaloga, jer da je on (tužitelj) rečene nekretnine kupio još 9. maja 1908. i tužbu protiv M. G. pod P.—132—08. predao dne 19. svibnja 1908. zašto je drugotuženi znao i kao otac prvotuženog znati morao i mogao (§ 326. o g. z.), pa je ipak kasnije t. j. 27. ožujka 1909. uknjižio pravo zaloga u svoju korist radi 20000 K. Za dokaz, da je drugotuženi kod toga in mala fide, nudi tužitelj svjedoka U. V. i S. N., pred kojima je drugotuženi potkraj juna 1908. negodovao, što je tužitelj kuću kupio t. j. kupio spomenute nekretnine, dakle govorio s njima o kupu, a osim ovog direktnog dokaza nudi indirektan (§ 105. gpp.) time, što je drugotuženi g. 1910. bio voljan, da svoju tražbinu od 20000 K briše, ako mu tužitelj plati samo 1200 K, što će posvjedočiti M. G. i V. G. Temeljem svega toga traži tužitelj od prvotuženog, da se ovaj nakon podmirenja svojih uknjiženih dugova ima zadovoljiti i smatrati podmirenim sa svotom od 9239 K 77 fil., a od drugotuženog, da ovaj ima pristati i dozvoliti uknjižbu brisanja tražbine od 20000 K sa odnosnih nekretninana.

Tuženi se protive zahtjevu tužbe stavljajući ove prigovore:

1. da tužitelj nema aktivne legitimacije i jer nije postao ni vlasnikom nekretnina gr. ul. br 3500 opć. R.;

2. da je tužiteljev zahtjev neodređen i raznolik odnosno kumuliran, što se protivi zahtjevu § 10 grpp.;

3. da je ovaj predmet parnice riješen već u parnici P—132—1908. vođenoj i dovršenoj između tužitelja i prvotuženog (prigovor rei judicatae);

Digitized by Google

4. da je ovaj sud za drugotuženog nenadležan, jer on ima svoje stalno boravište u I.;

5. da tražbina drugotuženog od 20000 K nije fingirana, već da postoji, jer da je drugotuženi za prvotuženog platio A. D. za istu kuću u ime kupovnine 1400 K, a 60000 K da mu je u zajam za isplatu dućanske robe dao;

6. da je drugotuženi u dobroj vjeri stekao za istu tražbinu pravo zaloga tvrdeći, da tu uopće ne može doći u pitanje dobra i zla vjera pokraj publiciteta grunt. knjiga i da njegova uknjižena tražbine prelazi s vlasnošću nekretnina (§ 443.) na novog stečnika;

7. da se tražbina drugotuženog ne može pobijati ni sa gledišta zakona o pobijanju pravnih djela;

8. da neisplaćene, a uknjižene tražine ne iznose toliko, da bi ostalo za prvotuženog samo 9239 K 77 fil., ali ne kažu koliko iznose. prema tome ne poriču tuženici, da tražbine uknjižene na gornjim nekretninama pod B. r. br. 1, 4, 5, 6, 9, 10 i 12. nijesu isplaćene i da su ostale tražbine osim ovih i pobijane drugotuženikove od 20000 K isplaćene.

(Svršit će se.)

Vjerovnik, koji je ovršnim putem stekao pravo zaloga na nekretnine, koje više nijesu vlasnost njegova dužnika, ne može se pozivati na povjerenje u javne knjige, ako nije radio bona fide. — Prilog tumačenju §§ 444. i 469. o. g. z.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 16. travnja 1918. broj 875.)

Tužitelj J. G. tužio je nasljednike pok. Stj. Š. na brisanje prava zaloga preko 1929 K 84 fil. spp. i 40 K 60 fil. spp. s njegovih nekretnina upisanih u gr. ul. br. 789. p. o. Š. Kr. je kot. sud II. u Z. izrekao dne 15. siječnja 1917. br. 14406. ovu osudu:

Tuženi J. S. iz B. i I. B. iz M. kao nasljednici pok. Stj. Š. dužni su priznati, da je tužitelj J. G. iz M. još g. 1907. stekao pravo vlasništva na kat. čest. br. 2668/3 i 2670/3 up. u gr. ul. br. 789. p. o. Š., te su u sljedstvu toga dužni dozvoliti tužitelju uknjižbu brisanja prava zaloga uknjiženog u korist pokojnog Stj. Š. na tužiteljevim nekretninama upisanim u gr. ul. br. 789. p. o. Š. za svotu od 1929 K 84 fil. spp. i 40 K 60 fil. spp., pa tužitelju ispostaviti valjanu tabularnu ispravu, koju će nadomjestiti ova osuda, napokon su dužni solidarno naknaditi tužitelju parbeni trošak i t. d.

To sve iz ovih razloga:

Tuženi su prigovorili, da su uknjižbu stekli u s l i j e d v j e r e u gruntovne knjige. Porekli su, da bi bilo njihovu predniku pok. Stj. Š. prije ishođenja uknjižbe poznato, da je Jela K. tužitelju prijeporne nekretnine prodala. Pozvali su se napokon na § 444. o. g. z. o prestanku vlasnosti.

Tužitelj je pružio — u smislu § 469. o. g. z. — dokaz svjedocima D. G. i I. K. za opstojnost malae fidei pokojnog Stj. Š. prednika tuženih, pa kad su ti svjedoci preslušani i doista dokazali. da je Stj. S. pristao na besteretni otpis po tužitelju kupljenih čestica prije utuženih uknjižba i da je po tom znao za prodaju istih čestica prije uknjižbe, valjalo je suditi kao gore.

*

Digitized by Google

Povodom priziva i ništovne žaobe tuženih J. Š. i dr. protiv prvomolbene osude kr. je banski stol svojim rješenjem od 20. prosinca 1917. br. 19451. ništovnu žaobu u nestatku uvjeta § 339. grpp. zabacio, prvomolbenu osudu u samoj stvari u cijelosti potvrdio i to iz ovih razloga:

vidjev, da je odlučno za riješenje ove parnice, da li je uknjiženi vjerovnik (t. j. prednik tuženih pok. Stj. Š.) znao, da je tužitelj J. G. kupio čestice kat. br. 2668/3. i 2670/3. up. u gr. ul. br. 357. p. o. Š. od Jele K. prije (već g. 1907.), nego li je on ishodio ovršnu uknjižbu prava zaloga dne 9. prosinca 1910. br. 10046. Z. na dio nekretnina Jele K. up. u grunt. ul. br. 357. p. o. Š. pod C. redni br. 24. za glavnicu od 1929 K 84 fil. i da li je pristao na besteretni otpis tih čestica iz gruntovnog uloška br. 357. u gr. uložak br. 789. p. o. Š. s pravom vlasništva na tužitelja;

vidjev, da se iz obveznice od 19. lipnja 1909. pod D—IX. vrhu 1929 K 84 fil. vidi, da je pok. Stj. Š. morao znati za rasprodaju posjeda uloška br. 357. p. o. Š.;

vidjev, da se na temelju iskaza svjedoka D. G. i I. K. ima smatrati dokazanim okolnost, da je Stj. Š. pristao na besteretni otpis čestice tužitelja iz gr. ul. br. 357. p. o. Š., te vidjev, da u sljedstvu toga tu obvezu imadu ispuniti i njegovi nasljednici (§ 531., 547. i 550. o. g. z.), te izdati tužitelju brisovno očitovanje.

Povodom izvanrednog previda tuženih J. S. i dr. protiv rješidbe kr. banskog stola kr. je stol sedmorice svojim rješenjem od 16. travnja 1918. br. 875. obje nižesudne osude potvrdio i to iz ovih razloga:

vidjev, da se stanovište, koje zauzeše niži sudovi, kako glede pitanja zle vjere, u kojoj se je nalazio pok. Stj. Š., tako i glede pitanja o pruženom dokazu po svjedocima o toj zloj vjeri, ukazuje opravdanim, pa budući da inače suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene niti na tumačenju ili upotrebi zakona očevidno pogrješnoj, niti na pretpostavi takovoj, koja bi bila u protivuriečju s jasnim sadržajem spisa, pa budući da ne postoji nijedan od uslova § 335. grpp., koji bi bio kadar opravdati izvanredni previd tuženih, to je valjalo taj previd po § 334. otputiti. Priopćio: Dr. Fran Kesterčanek.

C. Kazneno.

Odnos između §-a 523. i §-a 122. sl. a) kazn. zak.

(Rješ. od 31. marta 1917. posl. br. Kr. IX. 22/17/1 c. k. vrhovnoga kao kasacionog suda u Beču.)

Žalba ništavosti optuženikova bi odmah prihvaćena, napadnuta presuda ukinuta i stvar povraćena nadležnome sada kotarskom sudu, da opet raspravlja i odluči.

Razlozi.

Sudski dvor označuje zločinstvom po §-u 122. sl. a) kazn. zak. riječi, što ih je optuženik izrekao u pijanstvu, pa se proglasuje krivim prekršaja po §-u 523. kaz. zak.

Digitized by Google

Presuda je nejasna i nepotpuna, kada se ne navode doslovce riječi, kojima je optuženik navodno hulio Boga, već samo kaže, da je optuženik pred crkvom odmah nakon službe božje „hulio Boga takovim psovkama. da je pobudio javnu sablazan". Presuda se doduše poziv lje na sve preslušane svjedoke, no ni svjedoci ne kazaše, kako su „psovke" glasile, već jedino, da su se psovke odnosile na Boga. Majku božju, na Isukrsta i na Svece. Po presudi dakle nije moguće ispitivati, imaju li se optuženikove riječi, što se smatraju dokazanim, zbilja prosuditi kao huljenje Boga u smislu §-a 122. sl. a) kaz. zak., t. j. imaju li te riječi obilježja ovoga zločinstva. Paragraf 523. kaz. zak. iziskuje da postoji neki čin, koji se izvanka prikazuje u obliku stanovita zločinstva, te koji bi se, kada bi bio počinjen zlom namjerom, činiocu morao upisati u grijeh kao zločinstvo. Prigovor, što ga žalitelj iznosi izvodeći stvarno razlog ništavosti po br. 9. sl. a) — da se, biva, u potpunom pijanstvu ne može počiniti zločinstvo po §-u 122. sl. a) kazn. zak. — stoji u svezi sa prigovorom nutarnjega protivuriječja. Žalba ništavosti griješi, kada polazi sa predpostavke, da se potpuno pijanstvo kosi sa utvrđenjem obilježja §-a 122. sl. a) kazn. zak. Ona zaboravlja, da se § 1. kazn. zak. bavi zlom namjerom, a § 2. kazn. zak. razlozima, koji isključuju zlu namjeru. Time nije nipošto isključeno, da je čin neodgovornoga činioca bio hotimičan, te išao za tim, da ostvari pojmovna obilježja kažnjivoga čina. Isključena je samo ubrojivost čina, jer činiocu nije bilo moguće da opredijeli svoju volju ili jer on nije imao uviđavnosti, koja se iziskuje za ubrojivost. Treba baš razlikovati zlu namjeru, t. j. namjeru protivupravnu i namjeru u običnom smislu ove riječi. Presuda zbilja utvrđuje u jednu ruku, da je optuženik bio pijan u smislu §-a 523. kazn. zak., u drugu ruku pak ističe u svojoj izreci, da je optuženik „navlaš" hulio Boga, pa utvrđuje u obrazloženju, da je huljenje bilo podobno da pobudi javnu sablazan, te da je optuženik hulio Boga jer je htio Boga huliti. Presuda ne bi bila pravno pogrješna, da ne misli na zlu namjeru po §-u 1. kazn. zak., upotrebljujući riječi „navlaš". No utvrđenje, da je optuženik bio svijestan, da je huljenje bilo podobno pobuditi javnu sablazan, teško da se može složiti sa njegovim stanjem potpunoga pijanstva.

(Omissis.)

Prema tomu postoji razlog ništavosti po br. 5. §-a 281. kazn. post. istaknut u ništavoj žalbi. Žalba ništavosti je dakle osnovana, pa, kako treba i onako ureći nanovo glavnu raspravu, moralo se je po §-u 5. novice od god. 1877. kazn. post. presuditi kao sprijeda.

O bitnosti prekršaja po §-u 506. kazn. zak.

C. k. vrhovni kao kasacioni sud u Beču presudio je rješenjem od 8. maja 1917., posl. br. Kr. 27/17/4, na obranu zakona ovako:

Presuda okružnoga kao prizivnoga suda u S. od . . . posl. br. . ., kojom je X., na preinaku odrješenja u prvom stepenu, bio proglašen kriv prekršaja po §- 506. kazn. zak., vrijeđa zakon u ovoj kaznenoj ustanovi. Ukida se presuda, te se stvar povraća istome prizivnome sudu, neka opet raspravlja i odluči.

Digitized by Google

Razlozi.

Presudom kotarskoga suda u . . . od . . posl. br. . . bio je X. riješen od čina, što je bio prijavljen i označen kao prekršaj po §-u 506. kaz. zak. Okružni kao prizivni sud u S. svojom presudom od . . posl. br. . . udovoljio je prizivu, što ga je uložio poslovač državnoga odvjetništva protiv presude prvoga stepena poradi izrijeka o krivnji, te je, na preinaku pobijane presude, proglasio optuženika krivim prekršaja po §-u 506. kazn. zak.

Presudan izrijek suda drugoga stepena u skladu je — onako, kako je sastavljen — sa slovom §-a 506. kazn. zak. No iz dotičnih česti presudnoga obrazloženja ne može se razabrati, na kojemu stajalištu stoji sudski dvor upogled obećanja ženidbe. U presudi se navodi sadržaj oštećeničinoga i optuženikova kazivanja, te se pri tome ističe, da je oštećenica tvrdila, da su „njezini ljubavni odnošaji sa optuženikom doveli do spolnoga općenja među njima, i to iza kako joj je optuženik bio obećao, da će je vjenčati". Da je optuženik priznao, da je sa oštećenicom imao odnošaja, ali porekao da joj je bio obećao vjenčanje. Presuda ne kaže, kako treba da se shvati kazivanje oštećenice, koje se vjerodostojnošću i ne bavi, da li je naime tek obećanjem ženidbe postalo moguće spolno općenje — zavođenje. Na obilježje, o kojemu je besjeda, odnosi se još ova čest presudnoga obrazloženja: „Što se tiče pak pitanja, dali je optuženik bio doista obećao oštećenici, da će je vjenčati, sudski se je dvor stalno uvjerio na temelju kazivanja svjedokinje O. na današnjoj raspravi, koje je potkrijepljeno ispitom svjedokinja B., G. i M. Optuženik je naime sam kazao O-i, da bi vjenčao oštećenicu, kad ne bi išla po putih ili gdi, a svjedokinjama B. i M. to je kazala, saoptuženica R., dok je G. o tome čula govoriti. Nema po tome dvojbe, da je optuženik bio to obećao i samoj oštećenici". No ono, što svjedokinje navode, dogodilo se je polag spisa nakon tobožnjega zavedenja. Sudski dvor se ne izjavljuje, je li unatoč tome smatrao dokazanim, da je obećanje ženidbe bilo učinjeno prije zavedenja kao sredstvo za zavedenje ili nakon zavedenja, ili pak polazi (sudski dvor) valjda sa mišljenja, da je svejedno, je li obećanje ženidbe učinjeno prije ili poslije zavedenja. Zakon zahtijeva, da ženidba obećana od činioca mora oštećenicu navesti, da mu se poda, da obećanje ženidbe bude dano u svrhu zavedenja.

Kako presuda ne odgovara na ovo pitanje, koje je odlučno za ovaj slučaj, vrijeđa ona zakon u ustanovi §-a 506. kaz. zak., jer prelazi preko bitnog pojmovnog obilježja. Prema tome bijaše red udovoljiti ništavnoj žalbi, što ju je po §-a 33. kazn. post uložila c. k. glavna prokura na zaštitu zakona, te u smislu §§ a 292., 479. kazn. post. presuditi kao sprijeda.

Traženje očito pretjeranih cijena za predmete od prijeke potrebe koristeći se izvanrednim prilikama prouzrokovanim od ratnoga stanja, kažnjivo je bez obzira na to, kako te predmete upotrebljava kupac (za domaće ili za obrtne svrhe).

Rješenjem od 8. maja 1917., posl. br. Kr. IX. 26/17/4 presudio je bečki c. k. vrhovni kao kasacioni sud na obranu zakona:

Digitized by Google

Presudom od . . okružnoga kao prizivnoga suda u . . . — kojima se je udovoljilo prizivima uloženim od optuženikâ F. i G. protiv prvostepenog izrijeka o krivini, te su oni riješeni od optužbe zbog čina označenih kao prekršaj po §-u 18. br. 1. car. nar. od 21. augusta 1916. l. d. z. br. 261., poradi kojih su bili osuđeni presudama od 25. oktobra 1916. . . . c. k. kotarskoga suda u . . . — bio je povrijeđen zakon u ustanovi §-a 18. br. 1. spomenute carske naredbe.

Razlozi.

Presudom od . . c. k. kotarskoga suda u . . . bio je optuženik F., a presudom od . . istoga kotarskog suda optuženik G. priznat **kriv** prekršaja po §-u 18. br. 1. car. nar. od 21. augusta 1916. l. d. z. br. 261. (traženje očito pretjeranih cijena za šećer). Okružni kao prizivni sud u . . . je presudama od . . udovoljio prizivima uloženim od optuženikâ protiv izrijeka o krivini te ih je riješio od optužbe zbog čina upisatog im u grijeh.

Obrazloženja obiju drugostepenih presuda su suglasna. Polazeći s utvrđenja, da su kupci kupili u optuženikâ šećer ne u svrhe kućne porabe, već „u svrhe obrtne“ (očito se misli na porabu šećera pri proizvađanju vina) izrazuje se „uvjerenje“ sudskoga dvora u smislu, da primijenjena zakonska ustanova ne zaštićuje šećer, ako se kupuje u svrhe špekulacije, u svrhe obrtne, već jedino onda, kad se ima upotrebiti za kućnu potrebu.

Ovo je pravno mišljenje pogrješno. Ono ne nalazi oslona u riječima navedene zakonske ustanove. Odgovornost onih, koji traže očito pretjerane cijene za predmete od prijeke potrebe koristeći se izvanrednim prilikama prouzrokovanim od ratnoga stanja, ne zavisi prama zakonskoj ustanovi o načinu porabe predmeta od prijeke potrebe sa strane onoga, koji ga nabavlja uz zatraženu očito pretjeranu cijenu. Odnosne drugostepene presude vrijeđaju po tome zakon u ustanovi §-a 18. br. 1. navedene car. nar.

Red je bilo stoga udovoljiti žalbi ništavosti uloženoj od c. k. glavne prokure u smislu § 33. kazn. post. te presuditi po §§-ima 292., 479. kazn. post. kao sprijeda.

Iz upravne prakse.

Posebnom prejudicionom odlukom o ovlaštenju pojedinih zadrugara na zadružnu imovinu valja kod zadružne diobe podjedno ustanoviti, da za diobu doista postoje zakonski uvjeti, pa odrediti diobni razmjer, po kom se ima zadružna pokretna i nekretna imovina razdijeliti među diobne stranke.

(Prilog tumačenju § 41. zakona od 9. maja 1889. o zadrugama i § 35. provedbene mu naredbe od 16. decembra 1889. broj 22.403. u savezu s §§-ima 32., 33. i 38. istog zakona.)

(Rješenje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 16. juna 1918. br. 80.436 ex 1917.).

U zadruzi D. kbr. 36 iz B. postoje dvije porodice braće Laze i Milića D. Porodicu Lazinu sačinjavaju žena mu Cvijeta i djeca Mile,

Digitized by Google

Stanka i Kata. Porodicu pako Milićevu sačinjavaju žena mu Dragica s djecom Milicom, Marom i Perom, pa sin Cvijo iz prvog braka.

Milić D. stavio je dne 13. juna 1912. zahtjev za diobu ove zadruge.

Za diobne rasprave porekao je Milić pravo na dio zadružne imovine Lazinoj kćeri Kati, jer je ova međutim umrla (god. 1913.), dok je Lazo porekao pravo na dio zadružne imovine Milićevoj kćeri Mari, koja se je međutim rodila (god. 1913.).

Ovaj je spor o ovlaštenju riješen prvostepenom odlukom kr. kotarske oblasti u V. od 30. marta 1914. br. 10890., kojom je po §-u 32. zadružnog zakona odlučeno, da se kod diobe ove zadruge ima Lazinoj diobnoj grani dopitati dio i za njegovu kćer Katu, budući da je ona u vrijeme stavljenog diobnog zahtjeva bila u životu, a pravo i opseg prava diobnih stranaka na zadružnu imovinu prosuđuje se po vremenu, kada je pred nadležnom oblasti stavljen zahtjev za dopitanje toga prava. Nema se pak dopitati Milićevoj diobnoj grani dio za kćer njegovu Maru, jerbo se je ona rodila iza dana stavljenog diobnog zahtjeva, pa prema tome nije ona bila u vrijeme, kad je dioba zatražena, član zadruge.

Utok Milićev drugostepenom je odlukom od 11. aprila 1916. br. 5599. odbijen i citirana prvostepena odluka potvrđena.

Povodom pak daljnjeg Milićevog utoka donijela je kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove, ovo vrhovno rješenje od 16. juna 1918. br. 80436. ex 1917.:

Povodom utoka Milića D. iz ureda se kao nepotpune i preuranjene ukidaju obje nižestepene odluke (kako pobijana drugostepena od 11. aprila 1916. broj 5599. tako njom potvrđena prvostepena odluka kr. kotarske oblasti u V. od 30. marta 1914. broj 10898.), te se određuje, da nadležna kr. kotarska oblast zahtjev utjecateljev, da se provede dioba zadruge D. kbr. 36. iz B., pravcem §§-a 41. i sl. zadružnog zakona i §§ 33. i sl. provedbene mu naredbe ponovo u raspravu uzme te prema uspjehu rasprave dalje po zakonu postupa, a to s razloga, što je citiranim nižestepenim odlukama rješava jedino pitanje o ovlaštenju sada pokojne Kate, kćeri Laze D., pa Mare, kćeri utjecateljeve, a nije podjedno također određeno, po kom bi se diobnom razmjerju (§§ 32. i 33. citiranog zakona) imala provesti dioba pomenute zadruge, i što se obzirom na to ne može temeljito prosuditi, postoje li u pogledu osiguranja najmanje zemljišne izmjere (§ 35. citiranog zakona) za svaku diobnu stranku zakonski uvjeti (§ 38. citiranog zakona) za diobu ove zadruge, a dosljedno tome ima li uopće u ovom slučaju mjesta posebnoj prejudicionoj odluci o ovlaštenju pojedinih zadrugara na zadružnu imovinu.

Priopćio: Iv. Petranović.

Digitized by Google

Iz financijske prakse.

Kod odmjere pravne pristojbe ne odlučuje samo puki naziv pravnog posla, nego nutarnja i prava njegova sadržina. Stoga ako se u kupoprodajnom ugovoru uglavljuju takove činidbe, kojih vrijednost premašuje pravu vrijednost nepokretnina, onda se takov pravni posao smatra kao pogodba na sreću a ne kao kupoprodaja.

(Osuda kr. ugar. upravnog sudišta u Budapestu od 11. rujna 1917. broj 315 F 1917.)

Kupoprodajnim ugovorom od 29. lipnja 1913. prodala je zadruga N. kbr. 269. iz D. P. Dani i Ani Š. iz D. P. sve svoje nekretnine zajedno s kućom i nuzgradama, unesene u gr. ul. bt. 692., 693. i 474. por. opć. D. P. za kupovnu cijena od 2000 K, uz podjednu uknjižbu na istim nekretninama prava doživotnog uzdržavanja podavanjem stana, hrane i odjela u zajedničkom kućanstvu u korist Mare udove O. i gluhonijemog Marka O., te istog uzdržavanja odnosno do eventualne prije uslijedivše udaje sadanjih malodobnica Luje i Matije O., u kojem slučaju imadu kupci pogođenu kupovninu isplatiti prigodom njihove udaje na njihove ruke, svakoj po 1000 kruna.

Kr. porezni ured u G. odmjerio je na temelju sabranih službenih podataka pod A stavkom 179—14 15 kupcima Dani i Ani Š. pristojbu od 8000 K sa 4 3%, što iznosi 344 K. Temelj za odmjeru ove pristojbe t. j. 8000 K. dobiven je tako, što je kupoprodajnoj cijeni od 2000 K pridodan iznos od 6000 K. koji se potonji iznos dobio tako, što je godišnje proračunato na 400 K za uzdržavanje, uzeto 15-struko prema §-u 61. sl. c) pristojbene zbirke od godine 1883.

Protiv izdanog i uručenog platežnog naloga prizvala je stranka pravodobno. U svom prizivu ističe, da će svakako biti pomutnja, kada je kr. porezni ured u G. odmjerio pristojbu od 8000 K. dok u ugovoru jasno stoji, da su nekretnine kupljene samo za 2000 K. Iz činjenice, da se je kupac obvezao, da će doživotno uzdržavati Maru udovu O. i gluhonijemog Marka O., još nipošto ne slijedi, da je kupljeni imetak vredniji od 2000 K. jer ako on njih uistinu i uzdržava, zato oni njemu vrše težačke poslove. Iz tijeh razloga da je mogla biti prigodom odmjere pristojbe mjerodavna samo ona vrijednost, koja je istaknuta i sadržana u ugovoru, dakle 2000 K. Moli stoga da se višak odmjere otpiše.

Kr. financ. ravnateljstvo u G. nije uvažilo ovaj priziv, već ga je otputilo svojom odlukom od 20. veljače 1916. broj 18.229—1915. na temelju §-a 1., 61., 77., 95. i tar. čl. 16. opaska 1. zbirka pristojbenih propisa od godine 1883., jer je prizivatelj osim isplate u gotovom od 2000 K u ugovoru za prodano zemljište preuzeo još i nuzgredne činidbe t. j. uzdržavanje Mare udove O., zatim Marka, Luje i Matije O., koje uzdržavanje po očitovanju utjecatelja i Mare O. iznosi godišnje 400 K dotično po § 61. sl. c) zbpp. od god. 1883. iznosi 400 K × 15 = 6000 K. koji se iznos ima pribiti kupovnini.

Digitized by Google

Nezadovoljna sa ovom odlukom, podnijela je stranka u otvorenom roku tužbu protiv te odluke na upravno sudište. U svojoj tužbi razvija tvrdnju, da ona nije za kupljeno zemljište isplatila u gotovu 2000 K, a osim toga da se je obvezala, da će doživotno uzdržavati Maru udovu O. i gluhonijemog Marka O. Stvar da je zapravo u tome, da ona za kupljeno zemljište nije u gotovu ništa platila, nego je preuzela na sebe doživotno uzdržavanje, koje se po prilici uzima na 2000 K. To da je onda stavljeno u ugovor kao neka kupoprodajna vrijednost. Od ovog iznosa je ona spremna platiti zakonitu pristojbu, a višak odmjere da se otpiše.

Povodom te tužbe izdalo je upravno sudište ovu rješidbu:

Kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 11. rujna 1917 obdržavanoj sjednici u raspravu stvar pristojbe Dane S. iz D. P., u kojoj je kr. financ. ravnateljstvo u G. odlukom od 20. veljače 1916. broj 18229—1913. otputilo priziv podnesen protiv pravne pristojbe od 334 K odmjerene kod kr. poreznog ureda u G. u likvid. knjigi A od god. 1914. pod stav. br. 179., izreklo je u povodu tužbe spomenute stranke ovu

Osudu:

Kr. ug. upravno sudište uvažuje tužbu, te snizuje pristojbu na 86 kruna.

Obrazloženje:

Dne 29. lipnja 1913. sklopljenim kupoprodajnim ugovorom, koji je nadtutorstvena oblast dne 4. ožujka odobrila, prodala je zadruga O. kbroj 269, iz D. P. cjelokupne svoje nekretnine Dani i Ani Š. za kupovninu od 2000 K, a osim toga pod uvjetom za Maru udovu O. i za Marka O., nadalje za Luju i Matiju O. doživotno osiguranog stana, hrane i odijela tako, ako se Luja i Matija O. udaju, da prestaje za njih ta obveza, dok su kupci u tom slučaju dužni da pogođenu kupovninu isplate potonje spomenutima do njihovih ruku, svakoj po 1000 K.

Vrijednost godišnjih uzdržavanja ustanovljena je na temelju valovanja stranaka sa 400 K.

Kr. porezni ured uzeo je za vrijednost, koja je temeljem odmjere pristojbe, kupovninu to jest 2000 K i u smislu § 61. pristojbenih propisa ustanovljenu vrijednost nuzgrednih činidaba ili $400 \times 15 = 600$ K ukupno 8000 K. te je od te svote odmjerio 4.3% pristojbu sa 344 K

Tu pristojbu je povodom priziva stranke i kr. financ. ravnateljstvo uzdržalo.

To ustanovljenje pristojbe ne odgovara pravnoj naravi sklopljenog ugovora, jer je samo uslovljena kupovnina od 2000 K određena protučinidba, dok je sa godišnjih 400 K procijenjena opskrba i odijelo članova zadruge uvjetovano od nenadanog slučaja, pa stoga se s obzirom na to, što u smislu §-a 61. pristojbenih propisa sa 6000 K ustanovljena vrijednost o nenadanom slačaju odvisnih činidaba, koje se godimice vraćaju, a imadu narav doživotne rente, znatno premašuje izričito uslovljenu protučinidbu. — imade ovaj ugovor sa gledišta

Digitized by Google

odmjere pristojbe smatrati takvim ugovorom na sreću, koji potpada naređenjima točke F čl. 84—86. prist. tarife, pa stoga je gledom na to, što su ugovarane stranke vrijednost upitnih nekretnina valovale sa svotom ravnom kupovnini to jest sa 2000 K, koja je vrijednost veća od zakonske minimalne vrijednosti — valjalo pristojbu ustanoviti sa 4.3 od 2000 K = 86 kruna.

Mirko Renčević,
kr. fin. tajnik.

KNJIŽEVNOST.

† Paul Laband.

Dne 23. marta o. g. preminuo je Paul Laband, profesor njemačkog prava u strassburškom univerzitetu. U današnje vrijeme, gdje se senzacije gone jedna za drugom, ipak je i ova vijest pobudila veliku pažnju, pa i žalost pravničkog svijeta poradi smrti ovoga prvaka državnopravne nauke. Zato je red da se i na ovom mjestu ocrta njegov život i prikaže njegov naučni rad.

Laband se rodio g. 1838. u Vratislavi, g. 1858. već je postigao čast doktora i odmah za tri godine habilitirao se u Heidelbergu iz pravne istorije, a sa 26 godina postao je redovni profesor njemačkog prava u Königsbergu. G. 1872. pozvan bi na novoosnovano sveučilište u Strassburgu, kojemu je ostao vjeran do smrti. I tako je Laband docirao pored glavnog svog predmeta, njemačkog državnog prava još i pravnu povijest, njemačko pravo i trgovačko pravo i na svim tim se područjima ogledao, ali ovdje će bit govor samo o javnom pravu.

Na polju državnog prava započeo je svoj majstorski rad raspravom o budgetnom pravu po pruskom ustavu. Domala se dao na izgrađivanje svoga životnog djela: Njemačkog državnog prava (Staatsrecht des Deutschen Reiches), koje je doživjelo više izdanja, od kojih je peto i posljednje izlazilo od 1911—1914. Skraćena preradba ovoga djela izišla je u šest izdanja kao sastavni dio zbirke Handbuch des öff. Rechts. Pored toga je Labaud napisao nebroj monografija i manjih rasprava iz područja javnoga i trgovačkoga prava, osobito u časopisu Deutsche Juristenzeitung, gdje bi znao ukratko raspraviti aktuelna pitanja državnog, upravnog, pa i međunarodnog prava. On je uvelike unapređivao naučni rad i kao izdavač stručnih časopisa, tako je uređivao u društvu s drugim odličnim pravnicima: Archiv des öff. Rechts, Deutsche Juristenzeitung, Handbuch i Jahrbuch des öff. Rechts. Laband bude odlikovan svim mogućim akademičkim i državnim častima i redovima, a dobio je poput mnogih drugih njemačkih profesora i dostojanstvo pravog tajnog savjetnika.

Glavno njegovo djelo o državnom pravu njemačkog carstva čim je još prvi put izišlo, podiglo je Labanda odmah u prvi red njemačkih državoslovaca. I doista ono čini epohu, osobito u pogledu metodo-

Digitized by Google

loškom. Laband u predgovoru zahtijeva, da se državno pravo ima obrađivati juristićkom metodom kao i svaka druga grana pravne nauke, pa najoštrije zabacuje dotadašnju istorijsko-filozofijsku metodu, koja je u prikazivanje pozitivnog državnog prava unosila povjesna istraživanja i političke subjektivne refleksije. Ta pak juristička metoda jest strogo logička deduktivna metoda, a stoji u tome, da se pravna pravila i pravni odnošaji juristički konstruiraju t. j. da se svedu pod općene pravne pojmove i odatle povuku posljeci, pa onda svrstaju u sistem. Prema tome je ta knjiga pozitivistička i juristička: Laband prikazuje njemačko državno i upravno pravo u najtanje tančine na osnovi čitave stručne literature, ali ne ulazi u pravnu istoriju, pa ni u politička razmatranja.

Prigovaralo se toj metodi, da je jednostrana, jer je suviše formalistična. Istina, Laband niti mari za istorijsko-političke sile, koje stvaraju državnopravne institucije, niti prikazuje svrhu i značenje državnopravnih norama za zbiljski narodni život. Ali to nije kadar učiniti nijedan pravnik juristićkom metodom, već samo sociolog, narodni ekonom, filozof: u tome je nužna i imanentna jednostranost svakog strogo juristićkog rada, pa zato nema zatucanijih ljudi do onih, koji nisu ništa drugo nego juristi, ili kako je Luther rekao: „Ein Jurist, der nicht mehr ist denn ein Jurist, ist ein ärmlich Ding". Stoga ne smijemo mi pravnici postati juristički kotlokrpe, već moramo gledati i preko juristićkog plota, pa razmatrati državu i pravo i s drugih strana, osobito sa socijalne. No dok se bavimo pravnom dogmatikom, ne možemo biti no formalisti, jer naše promatranje stvari jest formalno. Ali ta formalna juristička metoda donosi nam za razmatranje državnog prava znatnu korist po tome, što nam daje mogućnost da možemo državu i pravo proučavati bez ikakova obzira na politiku.

Nije osnovan ni prigovor, da Laband u državnom pravu postupa suviše „civilistički", a misli se još i na to, što je on bio civilist prije nego se stao baviti samim državnim pravom. Istina, Laband na pr. tumači razliku između savezne države i saveza država distinkcijom juristićke osobe i pravnog odnosa, zatim konstruira upravni akt kao pravni posao, ali to ne znači, da bi on nedopuštenim načinom prenosio privatnopravne ustanove i pojmove u javno pravo, već on prosto upotrebljava općenite pojmove, koji jednako vrijede koliko za privatno, toliko i za javno pravo, samo što su ti pojmovi bili već davno prije izgrađeni u mnogo starijoj nauci privatnoga prava.

Pored stroge juristićke metode još je glavna zasluga Labandova u tome, što je konačno razradio i dosljedno provodio ideju pravne države u svome sistemu njemačkog državnog prava. No nekad tako jasan pojam pravne države u novije se doba ponešto pomutio s jedne strane konstrukcijom a p s o l u t n e pravne države Kelsenove, s druge strane opet mudrovanjem o pojmu policije (Hubrich, Wolzendorff) i pokretom slobodnog prava; zato je upravo prava okrepa jasno kao sunce Labandovo razlaganje.

Labandov se nauk proširio iz Njemačke širom svijeta, osobito k slavenskim narodima, pa u Francusku i Italiju, ali nije prodr'o u Englesku. No pritom se opazilo, da Labandova juristička konstrukcija

Digitized by Google

nije univerzalna, već da nosi u sebi izjesna nacionalno-njemačka obilježja, prema tome i ograničenja. Temelj čitave njegove konstrukcije jest dotadašnje njemačko shvatanje o državi, a to se vidi u monarhičkom principu, u teoriji sankcije zakonâ, u budgetnom pravu, u odbijanju svakog traga demokracije i parlamentarnog režima. To bi morao imati na umu, tkogod hoće da prenosi Labandove teorije na vannjemačko pravo. U univerzalističkoj tendenciji, pa zato i po internacionalnom djelovanju daleko je Labanda pretekao takmac njegov Georg Jellinek. Laband pak ostaje klasik njemačkoga državnog prava.

Prof. Ladislav Polić.

Hrvatska politička biblioteka.

Uređuje i izdaje dr. I. Lorković. I. djelo: I. S. Mill „O slobodi".

Politika, koja ne obuhvata samo vještinu u političkom djelovanju, nego i nauku, znanje o vođenju i upravljanju javnoga života, ima i svoju književnost. Bez nje ne može biti temeljitoga razumijevanja pojava političkoga života, ni pitanja, koja taj život na riješenje donosi. Što je politički život razvijeniji i što šire slojeve obuhvaća, to je i njegovanje političke književnosti nužnije. U nas je Hrvata politička literatura veoma slabo njegovana. Velik dio dosta vrijednog političkog štiva pokopan je, napose u starijim, političkim listovima; posebna su politička djela veće cijene veoma rijetka, a dijelom zaboravljena i nepristupačna, a znanstvene književnosti, koja bi obrađivala političke teme, uopće nemamo. Ni o državi, ustavu, političkim smjerovima, gospodarskoj ili prosvjetnoj politici i t. d. nema u nas još ni danas nijednoga djela. Ovaj se nedostatak hrvatske političke literature osjetljivo zamjećivao već i prije rata, a pogotovu se osjeća sada, kad je rat primaknuo riješenju mnoga pitanja javnoga života, koja je zatekao, a ovima dodao još i sasvim nova. Bit će dakle zadatak Hrvatske političke biblioteke, da ovaj nedostatak odstrani donošenjem najboljih djela iz političke književnosti domaće i strane pa onih djela pojedinih grana nauke, koja služe razumijevanju političkih problema uzetih u širokom, savremenom smislu riječi. Kao prvo djelo Hrvatske političke biblioteke izlazi dubokoumna rasprava I. S. Milla „O slobodi", koja je od neprolazne vrijednosti u svjetskoj književnosti. Knjiga, puna snažnih misli, argumenata, u izvrsnom prijevodu dra M. Bogdanovića, pravi je duševni dar za svakoga, komu sloboda nije fraza nego potreba. Ovime je svima najtoplije preporučamo. Cijena je četiri krune, a dobiva se u svim knjižarama i kod izdavača dra. I. Lorkovića.

Digitized by Google

VJESNIK.

(Iz Pravničkog društva.) S homagijalnim poklonstvom bilježimo ovo previšnje odlikovanje: Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 22. srpnja 1918. premilostivo dozvoliti, da se primjerak „Mjesečnika“ od godine 1917., kao i prijašnja godišta tog časopisa, uvrsti u ces. i kr. obiteljsku povjerbinsku knjižnicu.

(† Đuro Rašeta.) U Donjem Miholjcu preminuo je nakon dulje teške bolesti županijski tajnik Đuro Rašeta. Pokojnik se rodio g. 1865. u Gudovcu kraj Bjelovara, pa je nakon svršenih sveučilišnih nauka u Zagrobu službovao najprije kao pristav u Našicama i Dol. Miholjcu, a onda kao predstojnik u raznim kotarima, a prije tri i pol godine dodijeljen je kao županijski tajnik kod županijske oblasti u Osijeku. Pokojni Rašeta js bio vrlo savjestan činovnik. Vrijednom članu Pravničkoga društva Vječna pamjat!

(† Stjepan Zlatarić.) Dne 11. kolovoza o. g. preminuo je nakon duge teške bolesti u 39. godini života tajnik kr. zem. vlade i upravitelj odsjeka IV. B. za pogranično redar. satništvo Stjepan Zlatarić. Pokojnik se rodio 1. listopada 1979. u Bukovju. Poslije svršenih sveučilišnih nauka stupio je u zemaljsku službu kao prislušnik kod kr. kot. suda u Dugomselu. God. 1907. imenovan je pristavom u Gjurgjevcu, a god. 1907. zamjenikom drž. odvjetnika u Gjurgjevcu, a god. 1908. zamjenikom drž. odvjetnika u Osijeku, a zatim u Zagrebu. Od početka mobilizacije služio je kao natporučnik auditor najprije u Zagrebu, kašnje podrug godine u Milanovcu u Srbiji. Za svoje odlično službovanje u vojništvu izraženo mu je pohvalno priznanje i podijeljen zlatni krst za zasluge s krunom. Oprošten od vojničke službe, dodijoljen je god. 1917. drž. odvjetništvu, a 1. svibnja iste godine kr. zem. vladi odjelu za unutrašnje poslove i podjedno mu povjerena uprava odsjeka IV. B., za pogranična redar. satništva. God. 1917. imenovan je tajnikom kr. zem. vlade u VII. čin. razredu. Na ovom važnom mjestu razvio jn sve svoje odlične sposobnosti i pokazao se pravim šefom i prijateljem podređenog činovništva. Pokojnik je bio revan član našega društva, pa će mu ono sačuvati trajan i svijetao spomen.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 21. srpnja o. g. premilostivo imenovati profesora otomanskog sveučilišta u Carigradu dra. Borisa Zarnika javnim redovitim profesorom za biologiju, sistologiju i embryologiju i sveučilišnog suplenta dra. Draga Perovića javnim redovitim profesorom za anatomiju na liječničkom fakultetu u kr. sveučilištu Franje Josipa u Zagrebu.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 3. rujna o. g. javnoga izvanrednoga profesora kr. sveučilišta Franje Josipa u Zagrebu dra. Valentina Vouka premilostivo imenovati javnim redovitim profesorom za botaniku sa sustavnim berivima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podijelio je na prijedlog profesorskoga zbora bogoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dru. Stjepanu Zimmermannu, svećeniku i učitelju nadbiskup-

Digitized by Google

skoga liceja, pa privatnom docentu mudroslovnoga fakulteta, dozvolu predavanja (veniam legendi) iz skolastičke filozofije u bogoslovnom fakultetu pomenutoga sveučilišta.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podijelio je na prijedlog profesorskoga zbora mudroslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dru. Željku Markoviću, profesoru kr. donjogradske gimnazije u Zagrebu, zamoljenu dozvolu predavanja (veniam legendi) iz mehanike neba u mudroslovnom fakultetu pomenutoga sveučilišta.

(Previšnja odlikovanja.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 2. kolovoza t. g. najmilostivije dozvoliti, da se naslovnom tajniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Aleksandru Benaku u priznanje odličnih zasluga, stečenih u osobitom namještenju izrazi previšnje priznanje.

(Imenovanja.) Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 30. srpnja o. g. premilostivo imenovati: predsjednika kr. sudbenog stola u Zagrebu Josipa Vendlera potpredsjednikom kr. banskog stola i vijećnika kr. banskog stola Mirka Mihaljenovića predsjednikom kr sudbenog stola u Zagrebu sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim rješenjem od 16. rujna 1918. premilostivo imenovati sa sustavnim berivima: odsječne savjetnike kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Celsa Cavalieria i dra. Antuna Gogliu banskim savjetnicima, odsječnog savjetnika dra. Franju Salavarya ad personam u V. činovni razred.

Ujedno blagoizvoljelo je Njegovo Veličanstvo premilostivo podijeliti naslov i značaj banskog savjetnika: odsječnim savjetnicima rečene zemaljske vlade, Mirku Hondlu, Ernestu pl. Grabariću i dru. Dragutinu Tončiću uz oprost od pristojbe.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije povjerio je tajniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade dru. Vladimiru Havličeku privremeno upravu predsjedničkog ureda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je kr. županijskog perovođu i upravitelja kr. kotarske oblasti u Šidu, Oskara Marechala de St. Firmina, imenovati kr. kotarskim predstojnikom II. razreda u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima; kr. kotarskog pristava I. razreda Miroslava Blažičevića imenovati kr. kotarskim predstojnikom II. razreda u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima; svršene pravnike Jurja pl. Andrassya, Stjopana Bačića, Josipa Lončarića, Franju Hrnčića i Julijana Matšeka besplatnim perovodnim vježbenicima u opsegu hr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade; dra. Ivana Karlovića, zamjenika državnog odvjetnika II. razreda u X. činovnom razredu, kod kr. državnog odvjetništva u Zagrebu, zamjenikom državnog odvjetnika II. razreda u IX. činovnom razredu, ostavljajuć ga na dosadanjem mjestu službovanja; sudbenim pristavima I. razreda sudbene pristave II. razreda: Adama Bauera kod kr. kotarskog suda u Velikoj Gorici, Vilima Pukljaka kod kr kotarskog suda u Krnjaku, Stjepana Kasumovića kod kr. sudbenog stola u Gospiću, dra. Ljudevita Rakoša kod kr. kotarskog suda u Požegi, dra. Gjuru Bićanića kod kr. kotarskog suda u Križevcima, Milorada Potočića kod kr. kotarskog suda u Klanjcu, Dušana Gjermanovića kod I. kotarskog suda u Zagrebu, zatim extra statum Paju Radanovića

Digitized by Google

kod kr. sudbenog stola u Osijeku, Otona Messlera kod kr. kotarskog suda u Kutini, Dragutina Zlozolya kod kr. kotarskog suda u Rumi, dra. Nikolu Lalića kod kr. kotarskog suda u Sisku i Zvonimira Korena kod kr. kotarskog suda u Brodu, ostavljajuć svu spomenutu dvanaestoricu na njihovim dosadanjim službenim mjestima.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvo je Previšnjim rješenjem od 17. augusta 1918. na preponizni predlog ministra c. i kr. kuće i izvanjskih poslova kao upravitelja zajedničkog ministarstva financija blagoizvoljelo najmilostivije imenovati: sudskog savjetnika Aleksandra Bojka sudskim nadsavjetnikom, sudskog savjetnika Emila Navratila podpredsjednikom okružnog suda, sudskog savjetnika Antona Pithu sudskim nadsavjetnikom, vladina tajnika dra. Milivoja Šimića vladinim savjetnikom, sudske savjetnike Ivana Weinzettla, Vćeslava Gluszaka, Franju Strupla, Simona Elblinga, dra. Otu Moskovicza de Zemplen, dra. Jakova Eislera, Feliksa Kocielskog, Josipa Adamika, Nathana Schattnera i Većeslava Maleka sudskim nadsavjetnicima i vladina tajnika dra. Bertholda Eisnera vladinim savjetnikom.

Ministar c. i kr. kuće i izvanjskih poslova, kao upravitelj c. i kr. zajedničkog ministarstva financija imenovao je u bos.-herc. zemaljskoj službi kotarskog predstojnika II. razreda Alfreda pl. Makanca kotarskim predstojnikom I. razreda; vladinog podtajnika Franju Kobačića vladinim tajnikom; kotarskog predstojnika II. razreda Adolfa Karescha kotarskim predstojnikom I. razreda; političkog pristava Abdurahmana Begića vladinim podtajnikom; vladinog perovođu Ladislava Glücka kotarskim predstojnikom II. razreda; vladinog perovođu dra. Rudolfa baruna Feilitscha i političkog pristava I. razreda Emila Krenowskog vladinim podtajnicima; sudske tajnike Mustafu bega Kapetanovića, dra. Dragutina Turkovića, Alfreda Zahradku i Konrada Messa sudskim savjetnicima, vladine podtajnike Vasu Petrovića i dra. Iliju Badovinca vladinim tajnicima, sudske tajnike Franju Mihailinovića i Milana Neferovića sudskim savjetnicima, vladina podtajnika dra. Eduarda Kobercza vladinim tajnikom, sudske tajnike Atanasiju Ikonića i Josipa Hofmana sudskim savjetnicima, zamjenika državnog odvjetnika I. razreda Stevana Mandića državnim odvjetnikom, sudske tajnike Antona Malbašu, Antona Plichtu i Ljubomira Arnerija sudskim savjetnicima, sudske pristave Josipa Mrzljaka, Petra Varadina, Antona Bošnjakovića, dra. Dušana Petrovića i Miju pl Kovačića sudskim tajnicima, vladina perovođu Milana Ćurčića vladinim podtajnikom, i na koncu sudske pristave Nikolu Barbalića, Stevana Oreča, Božu Samardžića, Ljudevita Novaka, Daniela Bruna, Matu Jerićevića, Otokara Lebeya i dra. Dragutina Savića sudskim tajnicima.

Zemaljski poglavar imenovao je c. kr. namjesništvenog perovodnog vježbenika Fridrika Vihera privremenim političkim pristavom II. razreda u X. činovnom razredu i dodijelio ga seoskom kotarskom urodu u Tuzli na službovanje.

Digitized by Google

Novo doba.

Objava Narodnog Vijeća.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba objavljuje iz svoje sjednice držane 17., 18. i 19. listopada ove godine narodu Slovenaca, Hrvata i Srba, da od ovoga časa, opunomoćeno od svih narodnih stranaka i grupa, preuzima u svoje ruke vođenje narodne politike. Od sada ne će u općim narodnim pitanjima nijedna stranka ni grupa ni parlamentarna skupina više voditi nikakove posebne politike, ni zasebno stupiti u pregovore sa faktorima izvan naroda, nego će u svim tim pitanjima u buduće jedini predstavnik i odlučni činilac biti Narodno Vijeće.

Narodno Vijeće vođeno velikim idejama narodnog samoodređenja i demokracije, koje su već i prije rata prožimale čitav naš narod, a koje su razvojem rata došle do pobjede u međunarodnoj politici, postavlja za riješenje narodnog našeg pitanja ove temeljne zahtjeve:

1. Tražimo ujedinjenje cjelokupnog našega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju, bez obzira na ma koje pokrajinske i državne granice, u kojima danas živi — u jednu jedinstvenu potpuno suverenu državu uređenu na načelima političke i ekonomske demokracije, što u sebi sadržava ukidanje svih socijalnih i ekonomskih nepravda i nejednakosti.

2. Tražimo, da na budućoj mirovnoj međunarodnoj konferenciji bude naš narod jedinstveno zastupan po svojim naročitim izaslanicima.

3. Prama tomu otklanja Narodno Vijeće osnovu riješenja našeg narodnog pitanja sadržanu u austrijskom carskom manifestu od 16. o. mjeseca, a isto tako i svaki budući prijedlog, koji bi išao za tim, da se naše narodno pitanje riješi djelomično i da mu se oduzme njegov međunarodni značaj.

4. Narodno Vijeće drži, da će se jedino ostvarenjem ovih zahtjeva i načela zajamčiti trajni mir među narodima, udruženim u slobodnim državama, a tim omogućiti savez naroda i opće razoružanje.

5. Narodno Vijeće izjavljuje, da će se prema općim načelima demokracije svim inonarodnim manjinama u državi Slovenaca, Hrvata

Digitized by Google

i Srba osigurati slobodni razvoj, a susjednim državama u zaleđu omogućiti i osigurati trgovačko-prometni prilaz na more, a da to ne dira u našu teritorijalnu cjelokupnost i državnu suverenost.

Narodno Vijeće poziva cjelokupni naš narod jedne krvi i jezika, jedne duše i srca, da se za oživotvorenje ovih zahtjeva i načela založi sa onom odanošću i samopregorom, koje ovo sudbonosno vrijeme traži.

Okupimo se dakle svi u jedno veliko, neslomivo narodno kolo, kojemu je pred očima samo veliki ideal narodnog ujedinjenja, slobode i nezavisnosti, da se tim pokažemo dostojni velikoga vremena u kom živimo, i velikih zadaća, koje smo na sebe preuzeli!

U Zagrebu 19. listopada 1918.

Za Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba:

Predsjedništvo:

Dr. Ante Korošec. Dr. Ante Pavelić. Svetozar Pribićević.

* * *

Zaključci hrvatskog sabora od 29. oktobra 1918.

I.

Hrvatski državni sabor na temelju potpunoga prava narodnoga samoodredjenja, koje je danas već priznato od svih zaraćenih vlasti, stvara ovaj zaključak: Svi dosadašnji državno-pravni odnošaji i veze između kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane te kraljevine Ugarske i carevine Austrijske s druge strane razrješavaju se.

Ukida se dakle i ništetnom proglašuje napose hrvatsko-ugarska nagoda (Zakonski članak I. god. 1868.), a isto se tako ukidaju i ništetnima proglasuju svi kasniji njeni dopunjci ili revizije tako, da od danas Dalmacija, Hrvatska i Slavonija ne ima s kraljevinom Ugarskom ni pravno ni faktično nikakovih zajedničkih državnih poslova.

II.

Dalmacija, Hrvatska i Slavonija sa Rijekom proglašuje se posve nezavisnom državom prema Ugarskoj i Austriji, te prema modernom načelu narodnosti, a na temelju narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba pristupa u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području toga naroda bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenca, Hrvata i Srba danas živi. Sveopća narodna ustavo-tvorna skupština svega ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba odlučit

Digitized by Google

će sa unapred određenom kvalificiranom većinom, koja potpunoma zaštićuje od svakoga majoriziranja konačno kako u formi vladavine. tako o unutrašnjem državnom ustrojstvu naše države utemeljene na potpunoj ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata i Srba.

III.

Sabor kao predstavnik kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije smatra objavu Narodnog Vijeća od 19. o. mj. za sebe obvezatnom. te izjavljuje, da priznaje Narodnom Vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba vrhovnu vlast.

* * *

Zaključak Narodnog Vijeća S. H. S. u Zagrebu od 24. novembra 1918.

Narodno Vijeće SHS. u skladu sa svojim dosadašnjim zaključcima i prema izjavi vlade kraljevine Srbije, proglašuje ujedinjenje države Slovenaca, Hrvata i Srba, obrazovane na cijelom neprekinutom području bivše austro-ugarske monarkije sa kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu Srba. Hrvata i Slovenaca i izabire odbor od 28 lica sa punom ovlašću, da u sporazumu s vladom kraljevine Srbije. predstavnicima sviju stranaka u Srbiji i Crnoj Gori bezodvlačno provede organizaciju jedinstvene države prema priloženim napucima, a dotične zaključke ratificirat će na svom prvom sastanku državno vijeće, kome će pripadati uz predstavnike kraljevine Srbije i Crne Gore svi članovi današnjega Narodnoga Vijeća SHS u Zagrebu, pojačani sa predstavnicima Jugoslavenskoga odbora.

* * *

Adresa izaslanstva Narodnog Vijeća Njegovom Kraljevskom Visočanstvu prestolonasljedniku Aleksandru:*

Zaključak je Narodnog Vijeća, da vladarsku vlast na čitavom teritoriju sada jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca vrši Njegovo Veličanstvo kralj Petar, odnosno u Njegovoj zamjeni kao Regent Vaše Kraljevsko Visočanstvo, a ujedno bi se u sporazumu sa vladom Vašega kraljevskog Visočanstva i predstavnicima sviju narodnih stranaka u Srbiji i Crnoj Gori imala da obrazuje jedinstvena parlamentarna vlada na području Jugoslavenske države uz jedinstveno narodno predstavništvo.

---

* Zbog nestašice prostora, koji je već inače silno stegnut, donosimo samo izvadak.

*

Digitized by Google

Vaše Kraljevsko Visočanstvo!

Želja bi Narodnoga Vijeća bila, da se obzirom na provizorno stanje ovo privremeno narodno predstavništvo obrazuje sporazumom između Narodnog Vijeća i predstavnika naroda Kraljevine Srbije i da se ustanovi odgovornost državne vlade prema modernim parlamentarnim načelima ovom narodnom predstavništvu, koje bi trebalo da ostane na okupu sve do konstituante, da princip ustavnosti i parlamentarne odgovornosti vlade dođe do potpunog izražaja. Iz istog razloga ostali bi na snazi pod kontrolom državne vlade dosadanji autonomni administrativni organi, koji će za svoje uredovanje biti i odgovorni autonomnim predstavništvima.

U ovo prelazno doba trebalo bi po našem mišljenju stvoriti preduvjete za konačnu organizaciju naše jedinstvene države. Naša državna vlada trebala bi u tu svrhu posebice da pripravi konstituantu, koja bi prema iznesenom prijedlogu Narodnog Vijeća bila izabrana na temelju općeg, jednakog, izravnog, tajnog i proporcionalnog prava glasa, a sastala bi se najkasnije šest mjeseci poslije sklopljenog mira.

Neka živi Njegovo Kraljevsko Veličanstvo Kralj Petar!

Neka živi Vaše Kraljevsko Visočanstvo!

Neka živi cio naš ujedinjeni Srpsko-Hrvatsko-Slovenski Narod!

Neka živi slobodna ujedinjena Jugoslavija!

* * *

Odgovor prestolonasljednika Aleksandra:**

Gospodo odaslanici!

Vaš dolazak u ime Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, dostojnog predstavnika široke naše narodne misli, i vaše saopćenje njegove istoriske odluke od 24. novembra, kojom se proglašava državno ujedinjenje svega naroda i sve naše mile namučene ali slavne otadžbine, ispunilo me dubokom radošću.

Primajući to saopćenje, uvjeren sam, da ovim činom ispunjavam svoju vladalačku dužnost, jer njim samo privodim u konačno djelo ono, što su najbolji sinovi naše krvi sve tri vjere, sva tri imena, s obje strane Dunava, Save i Drine počeli pripremati još za vlade blažene uspomene moga djeda kneza Aleksandra I. i kneza Mihajla, ono što odgovara željama i pogledima moga naroda, te u ime N. V. Kralja Petra I. proglašavam ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

** Samo u izvatku.

Digitized by Google

Ja mogu uvjeriti vas i Narodno Vijeće, čiji ste punomoćnici, mogu uvjeriti svu vašu, svu moju braću Slovenačku, Hrvatsku i Srpsku, čiju volju i misli predstavljate, da ću se i ja, i moja vlada sa svim onim, što predstavlja Srbiju i njen narod, uvijek i svuda rukovoditi samo dubokom, nepomućenom ljubavlju bratskoga srca prema svakom interesu, prema svim svetinjama milim duši onih, u čije ste ime došli k meni. U smislu želja i pogleda, koje ste mi izvoljeli izložiti, i koje ja i moja vlada potpuno prihvaćamo, vlada će odmah preduzeti, da se što prije ostvari sve ono, što ste iskazali, kako u pogledu prelazne i privremene periode do sastanka i kraja rada velike ustavotvorne skupštine, tako i za izbor i sastav ove. Vjeran primjeru i zavjetu, koje imam u svog uzvišenog roditelja, ja ću biti kralj samo slobodnim građanima države Srba, Hrvata i Slovenaca, ostati uvijek vjeran velikim ustavnim, parlamentarnim i široko demokratskim načelima, zasnovanim na općem pravu glasanja. Toga radi i ja ću potražiti vašu suradnju za obrazovanje vlade, koja će pretstavljati cijelu ujedinjenu otadžbinu, pa će ta vlada biti u stalnoj vezi — najprije s vama, po tom sa narodnim predstavništvom: s njim raditi i njemu odgovarati.

U tome i svemu ostalom radu ja se nadam, da će naš narod ostati do kraja složan i moćan, da će u nov život ući vedra i ponosita čela, dostojan postignute veličine i sreće, koja ga očekuje. Ja vas, poštovana Gospodo Odaslanici, molim, da moju vladarsku riječ i pozdrav odnesete svoj mojoj miloj braći širom naše slobodne i ujedinjene Jugoslavije.

Živio cio narod Srpski-Hrvatski-Slovenački!

Neka nam uvijek bude srećno i slavno naše Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca!

* * *

Iz priopćenih objava i zaključaka vidi se, kakom su munjevitom brzinom zaredali događaji od najveće istorijske važnosti za naš narod: raskinuta bi osamstogodišnja sveza s Ugarskom, a gotovo četiristogodišnja s Austrijom; proglašena je Dalmacija, Hrvatska i Slavonija s Rijekom posve nezavisnom državom i zaključen pristup u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području narodnom; priznata bi vrhovna vlast Narodnog Vijeća; napokon proglašeno je ujedinjenje države S. H. S. s kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedno kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. U pozadini pak odigrao se rasap bivše austro-ugarske mo

Digitized by Google

narkije i slom gordog Njemačkog Carstva, pa socijalna revolucija, koja rasklimava jedinstvo Njemačke.

U ovim danima svako je domoljubno srce napunjeno neiskazanom radosti, što su nam skinuti teški okovi, a svanula zlatna sloboda, ali i dubokom zahvalnošću Svevišnjemu, što nam je udijelio milost, te smo doživjeli nakon tolikih patnja čas oslobođenja i narodnog ujedinjenja. Ali koliko god nam duša i bila puna i prepuna čuvstava, stati nam je, jer nama pravnicima ne prilikuju lirizmi. Do nas je da mislimo o pravima i dužnostima, ali ovaj čas nam diktira, da mislimo samo o dužnostima. Sviju nas pravnika pak najpreča i najsvetija je dužnost da sve sile upnemo, svaki na svóme mjestu, kako bi se što prije ostvarila i što bolje uredila jedinstvena država Srba, Hrvata i Slovenaca: to je kategorički imperativ sadašnjega doba.

U tom nastojanju krijepit će nas slatka nada, da će unapredak u novoj našoj državi biti naš rad stostruko naplaćen — idealnom platom. Koji je pravnik doslije radio na naučnom polju, onoga je pritiskivala nesloboda i deprimiralo gorko uvjerenje, da mu je posao često potpunoma jalov, jer uzalud je bilo Madžarima tumačiti i dokazivati naša prava. Tko je gradio zakone, i taj je bio sasvim sputan, jer nikad nismo smjeli uvesti nešto, ma kako dobro i napredno bilo, ako toga nije bilo u Madžarskoj ili u Austriji. A kakove su martirije morali proživljavati naši suci, a što se sve tražilo od upravnika! U kakovom su položaju bili naši odvjetnici! Sjetimo se samo, koliko je naših ljudi, i to najplemenitijih, izgubilo vjeru u zemaljsku pravdu i pravicu. Bez pretjerivanja može se reći, da od svih staleža najviše se imaju radovati novoj slobodi baš pravnici naši, poglavito javni zvaničnici: nestat će činovničke raje. Čuvstvo slobode, svijest o čovječjem dostojanstvu izvršit će etičku katarzu i davat će najsnažnijih pobuda za rad u svim oblastima pravne nauke i prakse.

No i u intelektualnom pogledu bit će blagosloveno novo doba, jer će nam se otvoriti novi vidici. Doslije su naši pravnici, više ili manje, bili sapeti pravnim sistemom svoje uže postojbine, a odsada svaki će pravnik morati da poznaje pravo, koje vrijedi u svakom dijelu našega jedinstvenog naroda. Osim toga izvest će nas novi poredak iz kruga germanskog pravnog shvatanja, austrijskog i njemačkoga, pa dovesti naročito u dodir s francuskim pravom: dovoljno je napomenuti vezu srpskog trgovačkog prava s Code de commerceom i utjecaj francuskog prava na srpsko upravno pravo.

Naš je Mjesečnik već dosada pomnjivo pratio naučni rad u Sloveniji i Srbiji. No nema sumnje, da će veze našega Pravničkoga društva sa bratskim pravničkim društvima bivati sve uže i tješnje.

Digitized by Google

Zacijelo doskora sastat ćemo se pravnici čitavog jedinstvenog naroda Srba. Hrvata i Slovenaca na zajedničkom sastanku. Zasada se već može reći, da će trebati skoro izraditi jednu jedinstvenu srpsko-hrvatsku pravnu terminologiju. Uostalom, zajednički pravni život donijet će nam toliko novih zadataka, koje će trebati da zajednički raspravljamo i rješavamo, ta trebat će reformirati ili barem priljubiti novim prilikama čitavo naše zakonodavstvo: i ustav i upravno i pravosudno pravo, pa kazneno i čitavo civilno pravo. Naše će Pravničko društvo, bez sumnje, prikloniti svim tim pitanjima o zajedničkom radu najveću pažnju i najtoplije simpatije, kako je već upravni odbor nagovijestio u svojem pozdravu Narodnom Vijeću:

Središnjoj kancelariji Narodnoga Vijeća S. H. S.

u

Zagrebu.

U sudbonosnom času, kada Slovencima, Hrvatima i Srbima sviće dan slobode, pozdravlja „Pravničko društvo“ Narodno Vijeće, pripravno živo poduprijeti ga u njegovom teškom — dobru domovine posvećenom — djelovanju.

Podjedno čast mu je priopćiti, da je za svrhe Narodnog Vijeća doznačen na isplatu kod I. hrvatske štedionice iznos od 2.000 K slovima: dvije hiljade kruna.

Pravničko društvo u Zagrebu.

Zagreb, 2. studenoga 1918.

Predsjednik: Tajnik:

Haladi v. r. Čimić v. r.

* * *

Pravničko se društvo pouzdano nada, da će u sretnoj i slobodnoj državi S. H. S. cvasti i napredovati pod moćnim okriljem Njegova Veličanstva kralja Petra i Njegova Visočanstva prestolonasljednika Aleksandra.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

U VIII. odsjeku (§§ 18—24.) nastoji naša osnova popraviti prema austr. uzoru nepovoljan položaj nezakonite djece. Općenito se priznaje, da naš o. g. z. s tom djecom maćuhinski postupa, te se poboljšanje pravnoga njihovoga položaja mora svakako poželjnim smatrati.

K §-u 18. naše osnove.

Ovdje se kaže, da novi § 165. o. g. z-a imade u buduće ovako glasiti:

„Nezakonita djeca nemaju prava na prezime očevo ni na plemstvo, grb i druge prednosti roditelja; ona nose porodično prezime materino.

Suprug materin može izjavom, danom pred oblasti, dati djetetu s privolom matere i djeteta ili, ako je dijete maloljetno s privolom zakonita mu zastupnika i starateljske oblasti svoje prezime. Da takova izjava i privola bude valjana, treba da je izdana ispravom javnom ili javno ovjerenom".

Prema tomu je prva izreka staroga § a 165. izostavljena i to s pravom: ona je odiozna („gehässig"), a nije ni istinita, postane li osnova zakonom,[1] i druga alineja gornjega §-a jest de lege ferrenda opravdana s razlogâ u austr. motivima navedenih, koji doista osvjedočavaju.[2]

Što se prijevoda tiče, ističem ovo. Naša osnova prevodi izraze o. g. z-a i austr. novele: „Familienname" — „Geschlechtsname" sa: „prezime" — „porodično prezime"; dok se u našem o. g. z-u veli: „ime . . . porodice" — „prezime". Budući o. g. z. i u §-u 40. veli za: „Familie" — „porodica", ostao bih i ovdje (u prvom slučaju) kod dosadašnjega izraza hrvatskoga teksta o. g. z-a. Napose u drugoj alineji osnove bih volio reći mjesto: „suprug" — „muž" ili „drug

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1. i 2., str. 9. i sl.; br. 3. i 4., str. 83. i sl.; br. 5. i 6., str. 138. i sl.; br. 7. i 8., str. 213. i sl.; br. 9. i 10., str. 265. i sl.

[1] „Bericht" str. 21.

[2] „Bericht" str. 21. i sl.

Digitized by Google

zakoniti"; mjesto „staratelјska oblast" — „sud"; mjesto: „privolom" — privoljenjem".[3] Sve to naime, držim, da više odgovara načinu izražavanja o. g. z-a ili je opet točnije prevedeno.

Konačno: prvu izreku druge alineje novoga §-a 165.. u kojoj se u njem. tekstu veli: Der Ehemann der Mutter kann durch Erklärung bei der politischen Landesbehörde dem Kinde ... seinen Namen geben"[4] — prenosi sastavljač osnove na ovaj način k nama: „Suprug materin može izjavom danom pred oblasti, dati djetetu ... svoje prezime". No trebalo je i u hrv. tekstu pobliže reći pred kojom oblasti; tim više, jer se u osnovi našoj u istoj izreci spominje i staratelјska oblast. Pored toga bih mjesto: „....izjavom danom pred..." radije rekao: „... očitovanjem pred...", držeći se pri tom u jednu ruku načina izražavanja o. g. z-a, a u drugu l. d. z-a. Najzad bih se u zadnjoj izreci 2. alineje §-a 165. („zur Wirksamkeit dieser Erklärungen ist erforderlich, daß sie in öffentlicher oder gerichtlich oder notariell beglaubigter Urkunde vorgelegt werden") više držao njemačkoga teksta.

K § 19. naše osnove.

Ovdje se veli:

„§ 166. o. g. z-a glasit će:

I nezakonito dijete imade pravo da zahtijeva od svojih roditelja imutku njihovu primjereno uzdržavanje, odgoj i opskrbu, a prava roditelja nad djetetom sižu tako daleko, koliko to zahtijeva svrha odgoja. U ostalom nezakonito dijete nije pod očinskom vlasti svoga roditelja, nego ga zastupa tutor.

Uzdržavati dijete dužan je u prvom redu otac, ako li on to ne može, prelazi ta dužnost na mater, a poslije nje na djeda i babu po materi.

Prema tomu je naša osnova — povodeći se za §-om 9., I. djelomične austr. novele — dosadašnje §§ 166. i 167. o. g. z-a spojila uz neke modifikacije u jedan §: novi 166. o. g. z-a. Te modifikacije su dijelom stilističke, a dijelom stvarne. Tako je s razloga, da se zakon stvarno popravi, ispuštena, iz §-a 166. o. g. z-a (2. izreka), iz pasusa: „pod pravom vlašću očinskom", riječ: „pravom", jer je suvišna, pače

[3] Tako o. g. z. za „Einwilligung" u §§ 181. i 865.

[4] Mjerodavna su pri tom načela austr. prava na ime („Bericht" str. 22). „Politische Landesbehörde" jest kao i „Landesstelle" (§§ 76., 79., 83. i sl., 181., 398. o. g. z-a) — namjesništvo, odn. zem. vlada.

Digitized by Google

zavodi u bludnju.[5] Isto tako je s opravdanoga razloga, da se poboljša položaj nezakonite djece, statuirano u austr. noveli, ter u našoj osnovi (u skladu sa 1. alinejom predašnjega §-a ter savezno sa §-om 100. naše osnove i §-om 65., I. djelomične austr. novele) pravo nezakonitoga djeteta na alimentaciju i naprama djedu i babi od materine strane. Toga prava nezakonito dijete po sadašnjem našem zakonu nema.[6]

Dosljedan stanovištu, koje zauzimljem u pitanju jezika i prijevoda, jesam za to, da se riječi i izrazi o. g. z-a po mogućnosti zadrže, te bih prema tomu rekao:

„I dijete nezakonito ima pravo iskati od svojih roditelja prema njihovoj imovini hranu,[7] odgajanje i opskrbljenje,[8] a prava roditelja nad njim protežu se toliko, koliko ište svrha odgajanja. U ostalom dijete nezakonito ne stoji pod vlašću očinskom svojega roditelja, nego ga zastupa tutor.[9]

Otac je navlastito[10] obvezan hraniti dijete nezakonito:[11] a kad on ne bi bio u stanju, tad obveza ova pada na mater, a poslije nje na djeda i babu od strane materine".[12]

K §-u 20. naše osnove.

„§ 167. o. g. z. glasit će:

Otac je dužan naknaditi materi troškove poroda i troškove njezinoga uzdržavanja za prvih šest sedmica poslije poroda, a ako zbog poroda budu potrebni još drugi izdaci, dužan je i njih naknaditi.

Tražbina ta zastaruje za tri godine od poroda".

---

[5] Vidi „Bericht" str. 22.

[6]) Vidi na pr. Stubenrauch, Kommentar, sv. 1., str. 255 (VIII. izd.) i Krasnopolski, Familienrecht str. 272.

[7] Glede toga ispor. gore spomenutu opasku.

[8] Njemački tekst o. g. z-a a i Mudrovčićev prijevod ter austr. novela i naša osnova imadu ovdje črknju, a ne semikolon kao što naš tekst. o. g. z.-a.

[9] Ispravljeno prema njemačkom tekstu i Spevcu. Stari naš o. g. z. imade za „Vormund" — „skrbnik".

[10] Za: „vorzüglich". Riječ je ta i u Ivekovićevom „Rječniku" (besonders, praecipue, osobito). Mudrovčić i sastavljač naše osnove vele: „u prvom redu", a l. d. z.: „prije svega".

[11] Semikolon je i u njemačkom tekstu o. g. z-a, kod Mudrovčića i u austr. noveli.

[12] Prema §-u 143. o. g. z-a.

Digitized by Google

Ovdje se dakle — suglasno sa austr. novelom — veli, da je otac nezakonitoga djeteta dužan naknaditi materi troškove porođaja i njezina uzdržavanja za prvih 6 tjedana iza porođaja, konačno još i druge izdatke, ako budu radi porođaja nužni. I po §-u 1328. o. g. z-a (u poglavlju o naknadi štete) imade žena pravo na „troškove porođaja i babinja“;[13] nu po tom §-u — koji je u ostalom u mnogom pogledu izvanredno prijeporan — jesu to posljedice civilnoga delikta, a stižu onoga, koji „žensku glavu prevari i s njom rodi dijete“. Austrijska novela i naša osnova shvaćaju nasuprot dužnost nositi gore navedene „troškove“ i „izdatke“ kao dužnost oca („Vaterspflicht“), koja je neovisna o tom, da li je on počinio civilni delikt. Prema noveli dakle ustanova novoga §-a 167. ni ne spada u odštetno pravo, već bazira na sasvim drugom tlu; to je norma, kojom zakonodavac skrbi za nezakonitu djecu, te zaštićujući mater, štiti tim dijete.[14] Savezno s tim promijenjen je i dosadašnji § 1328. o. g. z-a; u novom § 1328. osnovana je odštetna dužnost na zavedenju, a da nije potrebno, da zavedena žena zatrudni.[15] Svakako je ispravno stanovište austrijske novele, da otac mora nositi troškove porođaja i t. d., bez obzira, da li je njegov čin civilni delikt ili nije. Isto tako je sigurno, da u svakom pogledu prijeporni dosadašnji § 1328. treba reforme.[16]

Što se prijevoda ovoga §-a tiče, rekao bih mjesto: „sedmica“ — tjedana; mjesto: „njih“ — nje; mjesto „poroda“ — porodjaja.[17]

Sastavljač osnove prevodi njemački: „mit Ablauf von drei Jahren“ — „za tri godine“. Vjernije je to prevedeno u l. d. z.: „kad minu tri godine“. Prema starom o. g. z-u bi se reklo: kad su istekle tri godine[18] ili: nakon dokončanih triju godina.[19] Konačno: u austr. motivima („Bericht“ str. 23.) čitamo, da su austr. redaktori izmijenili prvobitni izraz: „Aufwendungen“ sa: „Auslagen“, htijući tim isključiti mogućnost, da bi mati mogla od nezakonitoga oca tražiti i naknadu za to, što uslijed porodjaja ne može kroz neko vrijeme raditi („entgangener Arbeitsverdienst“). Riječ „Auslagen“ prevodi sastavljač naše osnove sa: „izdaci“, a l. d. z. sa: „troškovi“. Upozorujem, da se u o. g. z-u za: „Aufwand“[20] i za: „Auslagen“[21] konstantno veli: „trošak“, „troškovi“.

[13] Vidi o tom Krainz-Pfaff, System (II. izd.) § 397.
[14] „Bericht“ str. 22., 23. i 277.
[15] „Bericht“ str. 277.
[16] O tom još kasnije kod §-a 1328.
[17] Vidi § 1328. o. g. z.
[18] Vidi § 1465. o. g. z-a, verb. „Verlauf“.
[19] Vidi § 1486: „nach Verlauf von . . .“
[20] Vidi §§: 331, 332, 336, 403, 483 i 641.
[21] Vidi §§: 391, 690 i 837.

Digitized by Google

K §-u 21. naše osnove.

„§ 168. o. g. z. glasit će:

I prije nego li se dijete rodi, može sud na prijedlog materin — ako ona to treba i ako ne živi bludno — priuuditi onoga, za koga je po §-u 163. vjerojatno, da je otac, da kod suda položi iznos za uzdržavanje, što se ima dati djetetu za prva tri mjeseca i obični iznos troškova, što se imadu nadoknaditi materi po §-u 167."

Gore spomenuta ustanova, § 167. noveliranoga o. g. z-a, jedva bi imala praktičnu vrijednost, kad se ne bi morali gornji iznosi u stanovitom opsegu unapred platiti. Za to naša osnova prema austr. noveli. a slično njemačkomu i švicarskomu zakoniku ter ugarskoj osnovi, opravdano, određuje, da može sud onoga, čije očinstvo se po §-u 163. učini vjerojatnim — i pod nekim daljnim kautelama — pritegnuti, i prije nego li se rodi nezakonito dijete, da deponira neku svotu kod suda.

No ako i smatram takvo anticipativno plaćanje svrsi shodnim, napose pak opravdanim i to, da ono bude vezano uz neke kautele, ipak se ne bih mogao s austr. stanovištem, odnosno s onim naše osnove, sasvim složiti.

Austrijski redaktori bili su si svijesni, da bi se takav propis mogao lako zlorabiti,[22] ter s toga postaviše neke kautele: da se po §-u 163. učini vjerojatnim, da je dotičnik otac djeteta, da materi to treba i da ona „ne živi bludno", konačno, da se svota deponira kod suda. Istina je, da će žena, koja „živi bludno", najprije zlorabiti ovakovu zakonsku ustanovu, ali je istina i to, da zakonski motivi hoće s pomoćju novoga §-a 168. u materi zaštititi dijete, a od toga kao da se uslijed ove kautele donekle odustaje. Nadalje: ako predleže sve ostale pretpostave novoga §-a 168., pak si je žena, koja sigurno vodi „einen unzüchtigen Lebenswandel" izabrala jednoga muškarca, koji će morati, štono je riječ, „plaćati", onda mu ovo temporerno oslobođenje (temeljem §-a 168) malo koristi, a budućemu djetetu škodi. Malo mu koristi, jer po našem zakonu niti imade u paternitetskoj tužbi mjesta ekscepciji „plurium concumbentium", niti ga okolnost ta rješava dužnosti, koju mu nalaže novi § 167. Onaj, za „koga je po §-u 163. vjerojatno, da je otac" („dessen Vaterschaft gemäß § 163 glaubhaft gemacht wird"),[23] taj će jedva izbjeći nošenju troškova poroda, tako da daljna kautela: ako žena „ne živi bludno", jedva imade pored one

[22] Randa, Schadenersatzpflicht (II. izdanje) str. 174. N. 139a).

[23] O tom pobliže: Schey, Die Teilnovelle zum ABGB. Wien 1915. str. 53. i sl.

Digitized by Google

netom spomenute raison d'être. Medjutim izraz: „unzüchtiger Lebenswandel“ — preuzet iz švicarskoga kodeksa (čl. 315.) — krije kô svi slični elastični izrazi u sebi gjekoje pogibelji. Sigurno nije ni sa onim u §-u 768. toč. 4. („ako postojano provodi način življenja protivan javnoj ćudorednosti“) identičan; taj naime odgovara pojmu: „turpis vita“ rimskoga prava. I u Švicarskoj su se tek poslije dugotrajnoga kolebanja za nj odlučili.[24] Za nas, gdje u paternitetskoj tužbi ne poznajemo ekscepcije conplurium, nema dovoljno razloga uvrstiti ga u naš kodeks. Konačno i naš prijevod: „ako ne živi b l u d n o“ nikako me ne zadovoljava, pak bih se samo „salvo meliore“ s njim smirio,[25] supposito, da naša osnova kod te kautele ipak ostane.

Što se prijevoda tiče spominjem još dvoje.

Njemački pasus: „dessen Vaterschaft gemäß § 163 glaubhaft gemacht wird“ prevodi sastavljač naše osnove sa: „za koga je po § 163 vjerojatno, da je otac djeteta“. No taj prijevod nije, po mojem sudu, dosta precizan. Bolje bi možda bilo reći: „za kojega se prema §-u 163. učini vjerovatnim“. Točnije je, da se i u hrvatskom tekstu istakne, „daß die Vaterschaft glaubhaft g e m a c h t w i r d“ t. j. coitus i kad se je taj zbio, mora biti d o k a z a n.[26]

Mjesto: „troškova, što se imadu naknaditi“, rekao bih: „troškova, koji se imaju naknaditi“.[27]

[24] „Vorentwurf“ toga zakonika čl. 349. veli: „Hat die Mutter zur Zeit der Empfängnis einen unzüchtigen Lebenswandel geführt, so ist die Vaterschaftsklage abzuweisen“. „Erläuterungen zum Vorentwurf“ str. 249. i sl. opsežno razlažu, kako je konačno do toga došlo, „daß schließlich als das gesuchte Prinzip sich der obige Satz ausgebildet hat“. Međutim čitamo u kasnijoj švicarskoj osnovi („Botschaft des Bundesrates an die Bundesversammlung zum Bundesgesetz enthaltend das schweizerische Zivilgesetzbuch“) u čl. 330. pored gornjega propisa još i slijedeće: „Als unzüchtig ist der Lebenswandel namentlich zu betrachten, wenn er die Vermutung rechtfertigt, daß ein anderer als der Beklagte der Vater des Kindes sein konnte“. Dakle je svakako u Švicarskoj bilo ljudi, koji su držali potrebnim, da se i u zakonu pobliže reče, u čem sastoji taj „unzüchtiger Lebenswandel“. Najzad je u zakon švicarski opet došla tekstacija predosnove („Vorentwurf“), samo je mjesto: „Vaterschaftsklage“ rečeno: „Klage“.

[25] I nehotice se tu sjećam mjesta iz Z e i l l e r o v o g a komentara ad §-um 768. i sl. o. g. z-a (razlozi izbaštinjenja), str. 778. Pisac ovdje s ponosom ističe: „Ich mache nur auf die Fassung des Gesetzes, auf die Würde, Schonung und Zartheit im Ausdrucke aufmerksam, womit, ohne der Sache etwas zu vergeben . . . . dieser sehr bedenkliche Gegenstand hier vorgetragen wird“.

[26] Ispor. S c h e y, l. c. str. 54.

[27] Vidi l. d. z. § 11. I. djelom. novele.

Digitized by Google

K §-u 22. naše osnove.

U tom §-u osnove se kaže:

„§ 169. o. g. z. glasit će:

Otac ne smije materi oduzeti njeno nezakonito dijete, dok ga ona hoće i može da odgaja prema njegovu određenju; zato ipak mora otac namirivati troškove uzdržavanja. No ako dobru djeteta prijeti opasnost, dužan je otac da rastavi dijete od matere i da ga uzme k sebi ili da ga drugđe sigurno i pristojno smjesti."

Time su zapravo stari §§ 168. i 169. spojeni u jedan §. novi 169. Oni čine, veli citirani „Bericht", str. 24., pojmovno („gedankengemäß") de facto jednu normu, a spajanjem tim — što je glavno — uspostavljen je opet u nizu slijedećih §§ o. g. z-a stari red. Nu dok austrijski redaktori ostavljaju inače oba stara §§ o. g. z-a nepromijenjene, naša osnova ispravlja hrvatski tekst §§ 168. i 169. građanskog zakona. Ja sam za to, da se u stari tekst ne dira. Glede staroga izraza: „hrana" isporedi gornju bilješku.

K §-u 23. naše osnove.

„§ 171. o. g. z. glasit će:

Obveza uzdržavanja i opskrbljivanja nezakonitoga djeteta prelazi kao svaki drugi dug na nasljednike roditelja.

Ako je otac priznao ili sud uglavio očinstvo, mogu nezakonita djeca, koja su do očeve smrti uzdržavana i odgajana u njegovoj kući, i dalje zahtijevati uzdržavanje i odgoj u istoj mjeri kao i dotle, — sve doklegod ne budu sposobna, da se sama uzdržavaju. No to ne mogu zahtijevati u većem opsegu, nego što ga prema ostavljenom imutku mogu imati zakonita djeca".

Prem se u „pregledu" kaže, da je ovaj § osnove nepromijenjeno preuzet iz austr. I. djelom. novele (§ 13.) ipak je sastavljač osnove svijesno 1. al. austr. novele preinačio ter rekao, da obveza uzdržavati djecu prelazi kao svaki drugi dug na nasljednike roditelja, dok se u austr. noveli kaže na nasljednike očeve.

Drugom alinejom ovoga §-a austr. novele ter naše osnove poboljšava se položaj nezakonite djece toliko, što će u toj alin. pobliže spomenuta nezakonita djeca, koja su u kući svoga nezakonitoga oca za života njegova jednako bila „držana" kao i njegova zakonita djeca, imati i poslije smrti oca pravo na odgoj i uzdržavanje u

Digitized by Google

jednakoj mjeri kao za života očeva. No pravo, koje im stari zakon (§ 171.) daje, ostaje kao minimum netaknuto.[28] Ovo je smisao i sadržaj novoga §-a 171. Dok se u 2. alineji novoga §-a 171. veli, da tamo spomenuta nezakonita djeca imadu i nadalje pravo na odgoj i t. d. u istom opsegu kao d o s e l e, slijedi iz 1. al. istoga §-a, da obveza uzdržavanja i t. d. u s v a k o m s l u č a j u, kao svaki drugi dug, prelazi na nasljednike, dakle da minimum ustanovljen u toj alineji, mora ostati intaktan.

Što se napose 1. al. §-a 171. tiče, vidimo, da su austr. redaktori stari tekst o. g. z-a preinačili u toliko, da se u noveli na mjesto: „Erben d e r E l t e r n" veli: Erben d e r V a t e r s". Motivi naše osnove kažu, da ne će preuzeti ovu preinaku po „kojoj su samo naljednici očevi dužni uzdržavati i opskrbljivati nezakonito dijete, jer je po § 166. i mati dužna uzdržavati i opskrbljivati nezakonito dijete, pa je pravo, da ta obveza prijeđe i na njene nasljednike, a nema razloga, da se ta obveza stegne samo na nasljednike očeve". No sastavljač naših motiva nije uzeo u obzir, da je na drugom mjestu austr. novele (§ 754) — a po njezinom uzoru i u našoj osnovi — rečeno, da nezakonita djeca imadu — u nasljedovanju neoporučnom na imovinu, koja se može slobodno prenijeti na nasljednike — gledom na majku i n j e z i n e r o đ a k e jednaka prava kao i zakonita djeca. Toga radi je i kod nas opravdana promjena 1. al. § 171. prema uzoru austr. novele.

Što se prijevoda tiče: u 1. al. novoga §-a 171. pridržao bih tekst o. g. z-a; samo bi se mjesto: „na nasljednike roditelja" imalo — iz netom spomenutoga razloga — reći: „na očeve nasljednike" Druga al. §-a 171. imala bi — poglavito prema l. d. z. — po prilici glasiti: „Ako je očinstvo otac priznao ili sud ustanovio,[29] mogu nezakonita djeca, koja su do očeve smrti hranjena i odgajana u njegovoj kući, i dalje, sve dok ne budu sposobna, da se sama uzdržavaju, iskati, hranu i odgajanje u istoj mjeri kao doslije, ali ne u većem opsegu nego što prema ostavljenoj imovini mogu imati zakonita djeca".

K §-u 24. naše osnove.

Ovaj § osnove glasi:

„P r o p i s §-a 20. v r i j e d i z a s v e n e z a k o n i t e p o r o d e, k o j i s e z b u d u, n a k o n š t o o v a j z a k o n s t a n e n a s n a g u.

---

[28] Vidi „Bericht" str. 25.

[29] Ovaj izraz dolazi u I v e k o v i ć e v u „Rječniku."

Digitized by Google

Naređenja stavka drugoga §-a 23. ne će se primjenjivati, ako je otac nezakonitoga djeteta umro, prije nego li je ovaj zakon stao na snagu."

Mislim, da nije dobro reći za: „Entbindungen unehelicher Mütter" — „nezakonite porode". Napose je „porod" = „Nachkommenschaft"; hoće se reći: „partus", „Entbindung", „Niederkunft", a to je „porođaj". Tako i stari o. g. z. u §-u 1328. Prema tomu bi možda bilo točnije reći: „Propis §-a 20. vrijedi za sve porođaje nezakonitih matera, koji se zbudu nakon što ovaj zakon stupi u krepost". Glede nekih izrazâ u 2. alineji ovoga §-a („naređenja", „primjenjivati", „stao na snagu") vidi gornje primjedbe.

Sa §§ 15.—17., I. austr. djelomične novele sastavljač naše osnove drugačije disponira nego li je to u Austriji učinjeno. Paragraf 15. ove novele normira dužnost voditeljâ matica, da šalju sudovima periodičke popise nezakonite djece. Paragraf 16. ustanovljuje dužnost suda brinuti se, da očinstvo bude priznato izvanparbenim putem ili putem pravde. Ako je očinstvo priznato, imade sudac ustanoviti iznos alimentacije ex offo putem izvanparbenim. Ako pak rješenje to ovisi o ispitanju (Ermittelung) prijepornih činjenica, koje se sredstvima izvanparbenoga postupka ne dadu ustanoviti, treba uputiti tutora, da digne tužbu. Dokle otac alimentacijone dužnosti potpuno izvršuje dobrovoljno — „mjera uzdržavanja ne će se utvrđivati".[30] Konačno se veli — § 17. — da sud imade podupirati tutora, ako je nezakonito dijete upućeno na „siromašku opskrbu"[31] i eventualno ureda radi potaknuti, da se riješi pitanje zavičajnosti.

Dio tih ustanova samo poboljšava postojeći zakon (§ 189) ili opet kodificira austrijsku praksu. Ali svakako su §§ 15.—17. citirane austrijske novele od najveće važnosti za praktično realizovanje prava djece. Sastavljač naše osnove veli: „§§ 15—17 austrijske novele nisu u ovaj zakon uzeti, jer će se naređenja tih paragrafa temeljem ovlasti §-a 43. naredbenim putem urediti, pošto spadaju u provedbu, te su više postupovne naravi". Čini mi se, da ovo argumentiranje nije baš konkludentno. Koliko naime ti propisi spadaju u provedbu, ne treba za njih ovlastbenoga zakona; koliko su pak postupovne naravi, ne bi zapravo ni ovlast na izdanje takvih propisa spadala u novelu k građ. zakoniku. Svakako pak držim neshodnim, da se u takav ovlastbeni § formalno uvrsti u sâm gr. zakon kao § 284b.

---

[30] Iz teksta l. d. z.

[31] Izraz l. d. z.

Digitized by Google

K §§ 25.—28. osnove.

U odsjeku IX. — pod naslovom: „Posinjenje (usvojenje)" — modificira naša osnova prema uzoru austr. I. novele postojeće propise o adopciji.

Osnova veli:

§ 179. o. g. z. glasit će:

„Osobe, koje se nisu svečano zavjetovale, da se ne će ženiti, i koje nemaju svoje zakonite djece, mogu tuđu djecu uzeti pod svoje; onaj, koji uzima pod svoje, zove se poočim ili pomajka, a usvojena se osoba zove posvojče (posinak ili pokćerka).

Žena, koja imade nezakonito dijete, ne može usvojiti". (§ 25. osnove.)

§ 180. o. g. z. glasit će:

„Poočim ili pomajka treba da su prevalili četrdesetu godinu, a posvojče mora biti najmanje za osamnaest godina mlađe od počima ili pomajke.

Oženjeni (udata) može samo s privolom svojega ženidbenoga druga usvojiti ili biti usvojen. Te privole ne treba, ako je ženidbeni drug proglašen bolesnim na duhu, ako mu je boravište nepoznato ili ako je ženidba rastavljena". (§ 26. osnove.)

§ 182. o. g. z. glasit će:

„Bitni pravni učinak usvojenja jest, da usvojena osoba prima prezime poočima ili porodično prezime pomajke. No može se uglaviti, da imade s tim imenom spojiti prijašnje svoje prezime i da će si zadržati porodično plemstvo, ako ga ima. U posljednjem slučaju mora zadržati svoje prezime, a uzeto prezime mora se s njime neposredno spojiti. Ako usvojitelji žele, da njihovo plemstvo i grb prijeđu na posvojče mora se zamoliti privola vladareva". (§ 27. osnove.)

„Dvorska odluka od 28. januara 1816. br. 1206. zbirke pravosud. zakona (dodatak k općem građanskom zakoniku br. 38), po kojoj roditelji ne mogu nikada uzeti pod svoje nezakonitu svoju djecu, — stavlja se van snage". (§ 28. osnove.)

Digitized by Google

Izraze: „usvojenje", „usvojiti", „posvojče" — otklanjam, jer ih ne mogu usvojiti. Usvoji li ih naša komisija, imati ćemo u poglavlju o posinjenju dvojake izraze: nove (u revidiranim §§) i stare (u onim §§, koji su ostali nepromijenjeni) — a za iste juristiċke pojmove.

Stvarna promjena, učinjena prema austrijskom uzoru, treba kao napredak pozdraviti.[32] Tako: da se mjesto 50. godina statuira 40. (t. j. da možemo adoptirati već navršenom 40. godinom); da jedan ženidbeni drug ne može bez privole drugoga ni adoptirati, niti biti adoptiran; da je predmet slobodnoga ugovora, da li i na kojem mjestu adoptat svoje dosadašnje ime dodaje imenu adoptansa; konačno i ukinuće dvor. dekreta od 28. siječnja 1816., br. 1206. zb. prav. z. (dodatak 38. k našem o. g. z-u). O svemu tomu govori kratko, ali temeljito obrazloženo, „Bericht" str. 26—28.

Drugačije se imade sa dodatkom naše osnove k §-u 179. o. g. z-a. Tu se veli: „Žena, koja imade nezakonito dijete, ne može usvojiti".

Prema tomu ne može nezakonita mati adoptirati ni tuđe, ni svoje vlastito nezakonito dijete. Nu odmah dalje § 28. naše osnove ukida dvorski dekret od 28. siječnja 1816., kojim se zabranjuje adopcija vlastite nezakonite djece, dakle ukida tu zabranu, ter tako takvu adopciju dopušta. No tim je misao sastavljača naše osnove — da žena, koja imade nezakonito dijete naprosto ne može adoptirati, a otac da može svoju nezakonitu djecu posiniti — u najboljem slučaju nesretno izražena. Nego i mimo toga sam protiv 2. alineje §-a 179. („Žena, koja imade nezakonito dijete, ne može usvojiti"). U motivima naše osnove čitamo, da je to opravdano s toga, što mati, koja imade nezakonito dijete: ako adoptira tuđe dijete, krnji tim prava svoga rođenoga djeteta; dok vlastito dijete ne može adoptirati, jer to dijete jest već njezino, te prema njoj i onako imade sva prava, koja bi mogla adopcijom steći. Što se prve tvrdnje tiče, ova očito bazira na pretpostavci, da nezakonito dijete imade uslijed noveliranih §§ 165. i 166. o. g. z-a prema materi pravni položaj zakonitoga djeteta. No pitanje je, da li ta pretpostava potpuno stoji,[33] a ako i stoji, da li se adopcija tuđega djeteta po materi, koja imade vlastito nezakonito dijete, kosi uvijek sa interesima toga djeteta. Tu potonju okolnost uzima u obzir i ugarska osnova (§ 121. al. 2.), koja je inače u tom pitanju

[32] Ne u svemu, veli Ar. Ehrenzweig, System (V. izd.) § 453. str. 179. i sl.

[33] Ispor. E. Adler, Die unehelichen Kinder im Entwurf einer Novelle zum BGB., str. 9, N. 11.

Digitized by Google

služila sastavljaču naše osnove za uzor. Ističem podjedno, da pisci njemačkog prava,[34] prem njem. gr. z. § 1705. izrično veli, da nezakonita djeca imadu prema materi položaj djece zakonite, ne povlače konzekvencije identične normi naše osnove u pogledu adoptiranja tuđe djece po ženi, koja imade vlastitu nezakonitu djecu. Što se pak drugoga slučaja t. j. tvrdnje tiče, da se samo po sebi razumije, da nezakonita mati ne može svoje nezakonito dijete adoptirati, jer ovo i onako ima sva prava, koja može adopcijom postići, mislim — apstrahirajući od toga, da li je ili nije ta tvrdnja ispravna — da takva adopcija može barem socijalno biti za uhar materi i djetetu[35]

Prema svemu tomu bio bih za to, da se ova disgresija sastavljača naše osnove od austr. uzora eliminira, te 2. al. § 25. izostavi.

Što se prijevoda tiče, napominjem, osim gore rečenoga, još ovo. Paragraf 179. o. g. z-a ostavio bih i jezično netaknut. Isto tako ne bih dirao ni u stari § 180.; jedino bih dakako mjesto: „pedesetu" rekao: „četrdesetu". Druga i treća izreka novoga §-a 180. bi od prilike imala glasiti: „Oženjena (udata) osoba može samo sa privoljenjem svojega ženidbenoga druga dijete posiniti (pokćeriti) ili biti posinjena (pokćerena). Toga privoljenja ne treba, ako je ženidbeni drug proglašen duševno bolesnim, ako je njegovo boravište nepoznato ili ako je ženidba rastavljena". Prvu izreku staroga §-a 182. (do semikolona u njemačkom tekstu) ne bih dirao. Jedino da se možda namjesto: „pravna krjepost" veli: „pravni učinak". Nastavak novoga §-a 182. bi glasio: „No može se ugovoriti, da imade s tim prezimenom spojiti prijašnje ime svoje porodice i da zadrži plemstvo, ako bi ga imala. U posljednjem slučaju mora zadržati ime svoje porodice, a uzeto prezime mora se s njime neposredno spojiti." Zadnja izreka staroga §-a 182. ostaje opet netaknuta. Što se konačno zadnjega §-a — 28. — ovoga odsjeka naše osnove tiče, spominjem slijedeće. Mjesto: „dvorska odluka" — treba reći: „dvorski dekret". Pasus: „po kojoj roditelji ne mogu nikada uzeti pod svoje nezakonitu svoju djecu" — bih izostavio.

---

[34] Planck, Bürg. Gesetzbuch, IV. sv., str. 620 (III. izd.).

[35] Većina pisaca njem. prava uzima, da mati može adoptirati svoje vlastito nezakonito dijete. Vidi Planck, l. c.

Digitized by Google

Austrijski red oduzimanja svojevlasnosti.

(Garska naredba od 28. juna 1916. l. d. z. br. 207 o oduzimanju svojevlasti.)

Napisao —a.

Sudski postupak kod primanja u zatvorene zavode.

Zakon razlikujo ponajprije slučaj, da bôlnik svojevoljno uđe u zavod, od slučaja, kada to ne biva. U drugu ruku odvaja donekle upogled nekih zavoda (psihijatričke klinike i bolnički odjeli za motrenje i t. d.).

1. Ako u privatnu ili javnu ludnicu — ili u drugi koji zavod za liječenje i njegovanje, što prima duševno bolesne osobe, — uđe, ali ne na vlastiti zahtjev, koja duševno bolesna osoba, mora upravitelj zavoda javiti kotarskome sudu, u kojega se području nalazi zavod, i to redovno za dvadeset i četiri, a najdalje za četrdeset i osam ura, po mogućnosti uz naznaku bolesti i uz naznaku pismene potvrde, što je za to prikazana.

2. Kada se pak radi o dobrovoljnom stupanju u zavod, — koje se stupanje uostalom mora potvrditi izjavom danom pred upraviteljem zavoda i dvojicom svjedoka — ne treba te prijave, dokle god bôlnik ne bude ograničen u slobodi kretanja ili saobraćaja s vanjskim svijetom. Nastane li pak potreba takog ograničenja, mora se učiniti prijava na sud u naprijed navedenom roku, računajući od početka tih ograničenja.

Izjava dana od lica, što dobrovoljno stupa u zavod, može, po izričitom naređenju zakona, biti u svako doba opozvana. Bude li, u slučaju opozova, bolesnik zadržan u zavodu, tada se, dakako, ne će više raditi o svojevoljnom pristupu, te će nastati dužnost prijave prema onome, što smo naveli pod 1.

3. Za psihijatričke klinike i bôničke odjele za motrenje i t. d. pridržava zakon (§ 16) naredbi propise o prijavi. Ta je naredba izašla (nar. ministra pravde u dogovoru s ministrom unutrašnjih posala i ministrom nastave i bogoštovlja od 22 augusta 1916. l. d. z. br. 269), a odvaja od sprijeda navedenih propisa samo toliko, što određuje u §§-ima 2 i 3: da se prijava — koja se ima učiniti prema onome, što smo naveli pod 1 i 2 — može propustiti 1. ako osoba primljena u zavod bude u roku određenom za prijavu otpuštena ili predana drugom kom zavodu; 2. ako je sva prilika, da će za osam dana po priemu u zavod biti otpuštena. Ne dogodi li se to ili ne bude bolesnik predan kome drugome zavodu, mora prijava biti učinjena, čim mine rok od osam dana.

Digitized by Google

Ako upravitelj privatnoga zavoda zategne ili propusti prijavu, udarit će kotarski sud, kojemu se ima učiniti prijava, kaznu poradi nereda (§ 220. građ. post.) od 10 do 1000 K osobama, koje su dužne učiniti prijavu. Ako se ponovno povrijedi dužnost prijave, može kod privatnih zavoda upravna vlast odrediti, da se ukloni upravitelj zavoda ili da se oduzme koncesija. Ako upravitelj javnoga zavoda zategne ili propusti prijavu, ima se to priopćiti njegovoj starijoj službenoj vlasti. (§ 16 car. nar.)

Čim sudac primi prijavu, zametnut će postupak propisan u carskoj naredbi, eda odluči, je li dopušteno pridržanje bolesnika u zavodu. Po mogućnosti ima sudac nastojati, da tu odluku izda za tri mjeseca, računajući od prijave. Postupka i odluke ne treba, ako je koji sud odredio pridržanje u zavodu — jedan slučaj take sudske odredbe vidjeli smo govoreći o postupku za oduzimanje svojevlasnosti — ili ga je naredilo, upogled lica podložnoga vojničkoj kaznenoj sudbenosti, nadležno vojničko lice. (§ 221 vojn. kazn. post.) (§ 17 car. nar.)

Za postupak i riješenje treba da bolesnika pregleda jedan ili dvojica vještaka pod upravom suca pojedinca kotarskoga suda, koji je zvan da odluči, a koji može, ako je to potrebito pregledavanje i ponoviti ili mnijenje popuniti po istim ili drugim vještacima (§ 18 car. nar.)

Vještake postavlja sudac pojedinac, odabirući liječnike, koji imaju psihijatričkoga obrazovanja i iskustva, a uzimljući redovno jednoga uredovnog ili sudskog liječnika; kao drugi vještak može se uzeti također liječnik javne ludnice. Naprotiv, vještaci ne smiju pripadati privatnom zavodu, u kojem se nalazi pridržana osoba, niti smiju biti s tim zavodom u stalnoj poslovnoj svezi. Vještaci ne smiju biti niti s pridržanom osobom niti s osobama, na kojih je prijedlog ona primljena, niti s vlasnikom ili liječnikom-upraviteljem privatnoga zavoda u uzlaznoj ili silaznoj lozi u rodu ili svojti ili u pobočnoj lozi u rodu do četvrtoga koljena ili u svojti u drugom koljenu.

Ako po liječničkoj svjedodžbi, na kojoj se osniva primanje, ili po sumarnom izvještaju zavodske uprave o liječničkom pregledavanju u zavodu ili po pouzdanim priopćenjima, što inače postoje, postoji očita duševna bolest ili duševna slabost, dosta je, da se uzme jedan vještak.

Ako zatraži pridržana osoba iii njezin zastupnik ili ako se kod pregledavanja pokaže, da je slučaj sumnjiv, valja uzeti još jednoga vještaka. (§ 19 car. nar.)

O pregledavanju bolesnika mora sud obavijestiti zemaljsku političku vlast. Sanitetski organ, što ga ona eventualno odašalje, ima pravo

Digitized by Google

učestvovati kod pregledavanja bolesnika te stavljati pitanja istome bolesniku i vještacima. (§ 18 st. 2. car. nar.)

Sudac, kojemu je povjereno da upravlja pregledavanjem, valja da preslušavanjem svjedokâ i obavijesnih osoba, pribavljanjem spisa, isprava i razglednih stvari, zatraživanjem izjave od vlasti i drugim prikladnim propitivanjem dozna, što je potrebito ili što može poslužiti za prosuđivanje duševnoga stanja osobe pridržane u zavodu.

Na zahtijevanje imaju se dati sucu povijesti bolesti i druga slična utvrđenja, što su o pridržanoj osobi ili o njenim srodnicima sastavljena u javnim ili privatnim ludnicama i zavodima za motrenje da ih pregleda u zavodu, a ako zatraži, imaju mu se dati na raspolaganje prijepisi od njih. (§ 20 car. nar.)

Sudac valja da lično presluša osobu pridržanu u zavodu; razloge, što postoje protiv toga, treba mu priopćiti. Pridržana osoba pa zavodski liječnici i namještenici preslušat će se redovno u zavodu; u tu svrhu je sucu slobodno u svako doba doći u zavod. To vrijedi za javne zavode, samo što im se prije mora obavijestiti uprava. (§ 21 car. nar.)

Zaključak o dopuštenosti pridržanja ne smeta starateljskom sudu da odredi što drugo. U zaključku određuje sudac i rok pridržanja, koje može biti prema prilikama, duže ili kraće, ali ne može trajati više od godine dana. Iza kako isteče taj rok, treba ga, ako je od potrebe, produžiti. Ali prije nego se pridržanje produži preko određenoga roka, mora — ako nije međutim starateljski sud naredio dalje smještenje u zavodu — pridržanu osobu nanovo preslušati sudac i pregledati jedan ili dvojica vještaka.

S druge strane nije isključeno, da se prilike, koje su navele na pridržanje, promijene. Ima li prema tome novome stanju stvari razloga mišljenju, da nije više potrebito zadržati bolesnika dalje u zavodu — tada je pridržanoj osobi, ako joj još nije oduzeta svojevlasnost, pa njezinim roditeljima, djeci, vjenčanom drugu, braći, sestrama i zastupnicima slobodno i prije određenoga vremena zahtijevati iznovično sudsko pregledanje i riješenje.

Ako sud odbije prijedlog, da se pridržana osoba otpusti, može ujedno zaključiti, da se nemaju nanovo iznijeti razlozi pridržanja, prije nego mine vrijeme, za koje je pridržanje proglašeno dopuštenim. (§ 23 car. nar.)

Protiv zaključka o pridržanju u ludnici (§ 22) imaju pravo prikazati utok toliko pridržana osoba i njezini zastupnici koliko sanitetski organ, što je kod zemaljske političke vlasti postavljen za skrb za mahnite, a protiv zaključka, kojim je naređeno, da se pridržana

Digitized by Google

osoba otpusti iz ludnice, ima pravo prikazati utok upravitelj zavoda. Pravnom sredstvu upozorenja („predstavke", Vorstellung) nema mjesta.

Utok sanitetskog organa, što je kod zemaljske političke vlasti postavljen za skrb za mahnite, i odgovornoga upravitelja ludnice ima odgodnu moć.

Utok se ima prikazati u granicama strogoga roka od 14 dana kod kotarskoga suda, koji je odlučio u prvom stepenu. Protiv zaključka, što ga potvrdi utočni sud, nema dalje utoka. (§ 24 car. nar.)

Privremena skrb.

Ako je radi zaštite svojevlasne osobe prijeko potrebito, valja joj, pošto se ona primi u ludnicu ili sličan zavod za njegovanje ili pošto se zametne postupak oduzimanja svojevlatnosti, postaviti na prijedlog ili s ureda privremenoga pomoćnika.

Da postavi privremenoga pomoćnika, zvan je sud, koji oduzima svojevlasnost, ili kotarski sud, koji ima da odluči o pridržanju u ludnici ili sličnom zavodu za njegovanje.

Prije nego se postavi privremeni pomoćnik, valja preslušati osobu, kojoj treba zaštite, ako se to može učiniti, a da se ne naškodi svrsi.

Ako se protiv osobe, koja je primljena u ludnicu ili za koju je zametnut postupak zbog oduzimanja svojevlasnosti zbog duševne bolesti ili duševne slabosti, podigne tužba ili ako se ima protiv nje dozvoliti ovrha, može u slučaju hitnosti parnički sud ili sud, što je nadležan za dozvolu ovrhe, postaviti osobitoga skrbnika prema §-u 8. građ. post.

Imenovanje privremenoga pomoćnika valja priopćiti starateljskom sudu i zabilježiti u zemljišniku. Starateljski sud može postaviti drugu koju osobu. (§ 8 car. nar.)

Privremeni pomoćnik ima prava i dužnosti, što ih ima pomoćnik osobe, kojoj je oduzeta svojevlasnost (dakle prava i dužnosti štitnika, kako smo vidjeli sprijeda, § 4 car. nar.). Ali sud može kod imenovanja ili kasnije ograničiti ili omeđiti krug djelovanja privremenoga pomoćnika s obzirom na razlog i svrhu imenovanja i na interes skrbljenikov. Skrbljenik je po tome ograničen u svojim pravnim djelima, koliko seže krug djelovanja privremenoga pomoćnika. Upogled djela, koja ostaju izvan toga kruga djelovanja privremenoga pomoćnika, nije skrbljenik ni najmanje ograničen. (§ 9 car. nar.)

Digitized by Google

I trajanje službe privremenoga pomoćnika se određuje prema prilikama, te će se on na prijedlog ili s ureda odmah skinuti sa svoje službe, čim skrbljenik ne bude više trebao njegove zaštite. Skidanje sa službe će se osim toga izreći, ako se pravomoćno odbije prijedlog, da se oduzme svojevlasnost, ili ako se pravomoćno obustavi postupak zbog oduzimanja svojevlasnosti ili ako se na temelju oduzeća svojevlasnosti postavi skrbnik ili pomoćnik. (§ 10 car. nar.)

Kako smo vidjeli, privremeni pomoćnik se postavlja hitno, bez izvida, u doba, kada se za pravo duševno stanje odnosne osobe nema nikakve sigurnosti, pa nastaje pitanje, kako će se prosuđivati pravna djela, što ih je preduzeo privremeni pomoćnik s jedne, a štićenik s druge strane, ako se kasnije ispostavi, da prema prilikama nije trebalo imenovati takog pomoćnika. To pitanje rješava carska naredba ovako: 1. Ako se osoba, što je pridržana u ludnici, proglasi zdravom, ako se pravomoćno obustavi postupak zbog oduzimanja svojevlasnosti ili ako se pravomoćno odbije oduzimanje svojevlasnosti, ne tiče se time u valjanost pravnih djela, što ih je međutim izvršio privremeni pomoćnik. 2. Isto se tako ne mogu pravna djela, što ih je skrbljenik međutim izvršio, pobijati poradi toga, što je za nj bio postavljen privremeni pomoćnik. 3. U slučaju kolizije t. i. ako su ta djela u opreci s takvim pravnim djelima privremenoga pomoćnika prevladuje djelovanje privremenoga pomoćnika, t. j. njegova djela valjaju, a ona skrbljenika, što se s njegovim kose, ne. (§ 11. car. nar.)

Zajedničke odredbe.

Upogled postupka vrijede načelno, gdje i koliko zakon ne određuje što drugo, propisi carske povelje od 9. augusta 1854. l. d. z. br. 208 o neparničkom postupku t. j. §§ i 1 do 19 te povelje. Takih osobitih naređenja ima prilično u carskoj naredbi — i bez obzira na isključenje „upozorenja“ (predstavke, Vorstellung) u smislu § a 11 neparn. post. sad navedenoga. Tako već isti § 56 car. nar., koji postavlja spomenuto načelo, određuje odmah i izuzetak ispod pravila. U pogledu izvođenja dokaza, pribavljanja isprava, razglednih predmeta i obavijesnih stvari primjenjuju se naime prema smislu odnosna naređenja građanskoga postupnika, i ako uz dva ograničenja: 1. Sud, biva, ima u svim slučajevima pravo postupati s ureda; 2. Za izvođenje dokaza nije potrebit formalni dokazni zaključak.

Prikazivanje isprava se ne može uskratiti, ako se je posjednik isprave sam na nju pozvao ili ako je dužan izručiti je ili prikazati po građanskom pravu ili zato, što je isprava po svojem ssdržaju zajednička posjedniku i osobi, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, ili

Digitized by Google

predlagaču. Zaključak, da se isprava ima izdati, izvršit će se s ureda. (§ 56 car. nar.)

Osim toga sadrži § 57 car. nar. ove propise, koje smo uostalom prigodice natuknuli: Za usmenu raspravu o oporbi protiv oduzimanja svojevlasnosti (§§ 37 do 47) ili protiv uskraćenoga ukidanja ili pretvaranja oduzimanja svojevlasnosti (§ 53) primjereno vrijede odredbe građanskoga postupnika o usmenoj raspravi, a za zaključke, što se prihvate na temelju uzmene rasprave, propisi §§-a 412. i 426. građ. post. Na prijedlog osobe, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost, ili osobe, kojoj je oduzeta svojevlasnost, ili njezina zastupnika ima se javnost svakako isključiti, a na prijedlog drugoga kojeg učesnika samo onda, ako je u interesu osobe, kojoj se ima oduzeti svojevlasnost ili kojoj je svojevlasnost oduzeta.

Utoku ili odvojenom utoku nema mjesta, ako je takav utok isključen kod zaključaka iste vrsti u građanskom postupku. U tim slučajevima nije dopušteno niti upozoravanje iliti predstavka. (§ 57. car. nar.)

Upogled troškova određuje zakon:

Troškove postupka u smislu §§-a 16 do 23 i postupka oduzimanja svojevlasnosti, ukidanja ili pretvaranja, što je zametnut na prijedlog državnoga odvjetnika, valja da predujmi država.

Troškove postupka oduzimanja svojevlasnosti, oporbe, ukidanja ili pretvaranja, što je zametnut na prijedlog drugih osoba, pa troškove takvih sudskih djela, što se u toku postupka, koji je zametnut s ureda, izvrše samo na prijedlog kojega učesnika ili im samo on dade povod, valja da iznajprije podmiri učesnik, koji je dao povod tim troškovima. Kada je prema tome više njih dužno podmiriti troškove, jamče oni solidarno.

Učesniku, koji je dužan privremeno podmiriti troškove, može se naložiti, da položi dostatan predujam. Ako ga ne položi na vrijeme, može se propustiti vršenje sudskih djela, koliko ih sud ne smatra potrebitima za postizavanje svrhe postupka. (§ 58 car. nar.)

Troškove postupka u smislu §§-a 16 do 23 valja da naknadi osoba, što je pridržana u zavodu. No sud može naknadu tih troškova sasvim ili djelomice naložiti onome, koji je dao povod, da se pridržana osoba smjesti u zavoda, ako mu je neosnovanost te mjere bila poznata ili morala biti poznata. (§ 59 car. nar.)

Ako je postupak oduzimanja svojevlasnosti, ukidanja ili pretvaranja s ureda ili na prijedlog državnoga odvjetnika zametnut bez uspjeha, podmiruje troškove državna blagajna. No sud može naknadu

Digitized by Google

tih troškova sasvim ili djelomice naložiti onome, koji je dao povod postupku oduzimanja svojevlasnosti, ukidanja ili pretvaranja, ako mu je neosnovanost tih mjera bila poznata ili morala biti poznata.

Troškove postupka oduzimanja svojevlasnosti, oporbe, ukidanja ili pretvaranja, što nije bio predložen od same osobe, kojoj je oduzeta svojevlasnost, ili od kojega joj zastupnika, a svršio se time, da je prijedlog odbijen, valja da podmiri onaj, na čiji je prijedlog postupak zametnut.

No sud može u svakom slučaju naknadu troškova, što su prouzrokovani neprikladnim ili neosnovanim prijedlozima ili ponašanjem koje treće osobe, koja učestvuje u postupku, naložiti toj osobi. (§ 60 car. nar.)

Koliko gornje odredbe ne određuju što drugo, valja da troškove podmiri osoba, kojoj je oduzeta svojevlasnost. (§ 61 car. nar.) Troškove zastupanja ima da namiri sama zastupana osoba. (§ 62 car. nar.)

Troškovi se smiju iz imovine osobe pridržane u zavodu ili osobe, kojoj je oduzeta szojevlasnost, utjeravati samo dotle, dokle se time ne dovede u opasnost njezino uzdržavanje i uzdržavanje njezine obitelji.

Koliko se troškovi ne mogu utjerati iz imovine osobe pridržane u zavodu ili osobe, kojoj je oduzeta svojevlasnost, valja da ih podmire oni, koji se po zakonu imaju brinuti za njihovo uzdržavanje.

Odredbe prvoga stavka vrijede također za utjerivanje troškova od osobe, koja je dužna davati uzdržavanje. (§ 63 car. nar.)

Za pristojbine vještakâ, koji se imaju preslušati po ovoj carskoj naredbi, mogu se naredbom odrediti tarife. (64 car. nar.)

Ovdje treba natuknuti i propise sadržane u carskoj naredbi o dostavi i o uredovnom priopćivanju rješenja.

Zaključak, kojim se odlučuje o pridržanju u ludnici (§ 22), ima se dostaviti osobi pridržanoj u zavodu, njezinu zastupniku i privremenom pomoćniku, nadalje upravitelju zavoda i sanitetskom organu, što je kod zemaljske političke vlasti postavljen da skrbi za maluite

Zaključak, kojim se odlučuje o oduzimanju svojevlasnosti ili ukidanju (pretvaranju) oduzimanja svojevlasnosti, koje je steklo pravnu moć, dostavit će se predlagaču, zatim onome, za kojega se presuđuje o oduzimanju svojevlasnosti, njegovu zastupniku i privremenom pomoćniku.

Dostava onome, o čijem se pridržanju ili oduzimanju svojevlasnosti odlučuje, smije se propustiti samo onda, kada ta dostava poradi njegova stanja očito ne bi imala svrhe ili bi bila opasna za njegovo

Digitized by Google

zdravlje. Ako za nj nema zastupnika, postavit će se za primanje zaključka skrbnik. Protiv imenovanja takvoga skrbnika nema pravnoga sredstva.

U opravku zaključka će se uputiti na pravno sredstvo utoka i oporbe i na rok za njihovo prikazivanje.

Rješenje sudskoga dvora o oporbi dostavit će se preko kotarskoga suda, koji je presudio o oduzimanju svojevlasnosti ili o njegovu ukidanju ili pretvaranju. (§ 65 car. nar.)

Opravak zaključka, kojim se odlučuje o pridržanju u ludnici, poslat će se sudu, koji je nadležan da odluči o oduzimanju svojevlasnosti, a opravak zaključka, kojim se odlučuje o oduzimanju svojevlasnosti osobe pridržane u zavodu ili kojim se za nju postavlja skrbnik ili pomoćnik, poslat će se odgovornom upravitelju ludnice u kojoj je bolesnik smješten ili pod čijom se upravom bolesnik njeguje izvan zavoda.

Opravak zaključka, kojim se odlučuje o oduzimanju svojevlasnosti, njegovu ukidanju ili pretvaranju, ima se priopćiti starateljskom sudu, a oduzimanje svojevlasnosti bolesniku, koji se njeguje izvan javnoga zavoda za duševno bolesne, i imenovanje pomoćnika ili skrbnika za takvoga bolesnika ima se priopćiti političkoj vlasti prvoga stepena i općinskoj vlasti boravišta.

Ovdje se primjenjuje i propis posljednjega stavka §-a 65, koji smo naprijed naveli. (§ 66 car. nar.)

O tome, kada počinje djelovati oduzimanje svojevlasnosti, njegovo ukidanje ili pretvaranje i o oglašivanju, veli carska naredba ovo:

Zaključak, kojim se izriče oduzimanje svojevlasnosti ili ukida oduzimanje svojevlasnosti, koje je steklo pravnu moć, ili kojim se potpuno oduzimanje svojevlasnosti pretvara u ograničeno, počinje djelovati početkom onoga dana, kojega se rješenje dostavi osobi, kojoj je oduzeta svojevlasnost, ili onoj osobi, koja ima da za nju primi zaključak (§ 65, 3. stavak). No sud može u zaključku odgoditi njegovo djelovanje do početka onoga dana, kojega zaključak postaje pravomoćan.

Oduzimanje svojevlasnosti i ukidanje ili pretvaranje oduzimanja svojevlasnosti, izrečenoga s pravnom moći, valja da stareljski sud javno oglasi odmah, čim zaključak stane na snagu. O načinu oglašivanja ne određuje carska naredba ništa, već prepušta to naredbenom putu. I zbilja je ministarstvo pravde izdalo naredbu od 14. jula 1916.

Digitized by Google

br. 24 lista nar. min. pravde o proglašenju putem izroka, što se ima pribiti na sudskoj ploči, objaviti na način običan u mjestu; eventualno uvrstiti u jedne novine, zatim dostaviti odvjetnicima i bilježnicima ili odvjetničkoj i bilježničkoj komori.

Zaglavne i prijelazne odredbe.

Tko je prije početka djelovanja ove carske naredbe stavljen pod skrbništvo poradi nesposobnosti, da sam obavlja svoje poslove, zbog duševne bolesti, duševne slabosti, malnitosti ili slaboumnosti, izjednačen je od početka djelovanja ove carske naredbe s osobom, kojoj je potpuno oduzeta svojevlasnost poradi duševne bolesti ili duševne slabosti.

Tko je stavljen pod skrbništvo poradi rasipnosti, izjednačen je od početka djelovanja ove carske naredbe sa osobom, kojoj je oduzeta svojevlasnost poradi rasipnosti. (§ 68. car. nar.)

Propisi ove carske naredbe o ukidanju i pretvaranju oduzimanja svojevlasnosti vrijede također za osobe, što su stavljene pod skrbništvo prije početka djelovanja ove carske naredbe. (§ 69. car. nar.)

Koliko su u zakonima ili naredbama, u koje ne tiče početak djelovanja ove carske naredbe, s naređenjem skrbništva ili stavljanjem pod skrbništvo skopčane određene posljedice, nastaju te posljedice kod osobâ, kojima je oduzeta samovlasnost na temelju ove carske naredbe. Posljedice, što su u zakonima, koji postoje, skopčane s naređenjem skrbništva poradi duševne bolesti, nastaju također u slučaju, kada se kome potpuno oduzme svojevlasnost poradi duševne slabosti. (§ 70 car. nar.)

Propisi ove carske naredbe vrijede za rasprave, koje su u toku radi naređenja skrbništva, ako kotarski sud ili sudski dvor prvoga stepena nije već prihvatio zaključak o naređenju skrbništva. Do potrebe će se postupak popuniti u smislu ove carske naredbe. (§ 71 car. nar.)

Netaknuti ostaju propisi o produženju očinske vlasti i štitništva. (§ 72 car. nar.)

Carska naredba je stala na snagu 1. septembra 1916., a u isto su vrijeme izgubile moć sve odredbe, što su u drugim zakonskim propisima sadržane o predmetima uređenim u carskoj naredbi, a odvajaju od odredaba ove carske naredbe. (§ 73 car. nar.)

Digitized by Google

Kodifikacija crkvenoga prava.

Dr. Edo Lovrić.

Ne može da bude zajednica ljudi, dakle ni crkva, zajednica krštenih ljudi, koje se život i djelovanje manifestira u vanjskom svijetu bez pravnoga poretka. Isukrst, osnovatelj crkve, dao joj je u svojoj nauci samo temeljne točke ustrojstva, a dalji razvoj pravnoga reda prepustio njoj samoj odnosno njezinim organima, snabdjevši je potrebnom za to vlašću. Organi crkve obilno su se služili tom vlašću oko izgradnje njezina pravnoga poretka, navlastito otkada je ona u velikom rimskom carstvu postigla zakonito priznanje. Crkveno-pravne norme vrlo su se množale, pak se već rano osjetila u crkvi potreba, da se one sakupljaju, te time njihovo poznavanje i poraba u svagdašnjem crkvenom životu olakša. Tako je nastalo po vremenu vrlo mnogo zbiraka crkvenoga prava.

Dok u kršćana nije još bila iščeznula uspomena na apostole i njihovo djelovanje, pojavljahu se od 2. do 4. vijeka na istoku djela pod imenom apostola, koja su sadržavala među ostalim i nužne uredbe i odredbe za život najstarijih kršćana. Stalno je, da ta djela nisu bila neposredno od samih apostola, pak su zato nazvana pseudo-apostolskima. — Zatim su se crkveno-pravne norme vrstale u zbirke najprije po vremenu svojega postanka t. j. kronologijski, a tek kasnije po predmetima, o kojima rade, t. j. sistematički. Tako nastadoše najprije kronologijske zbirke, kojih je još bilo čak u 9. vijeku, a po tom sistematičke zbirke. Ako u njima sadržane crkveno-pravne norme potiču zaista od onih izvora, kojima se u njima pripisuju, te baš onake glase, kako se u njima priopćuju, onda su one vjerodostojne, autentične zbirke, dok su inače patvorene, apokrifne zbirke.

Crkveno-pravno gradivo sastavljale su u zbirke najviše takove osobe, koje po svojem položaju nisu bile crkveni zakonodavci, niti su to činile po nalogu ili uz odobrenje njihovo. Takove zbirke crkveno-pravnih norama označuju se privatnima. Odredbe sadržane u njima imale su onu pravnu vrijednost, koja im je pripadala prema njihovu izvoru i tekstu. One su vrijedile naime u toliko, u koliko su vrijedile same od sebe kao zakoni crkvenih sabora, papa i t. d., kojima su se pripisivale, te ako su prvobitno baš onako glasile, kako su u ovakovoj zbirci priopćene, ili u kratko u koliko su bile vjerodostojne ili autentične, a nisu vrijedile već za to, što su ovakovoj zbirci sadržane. Početak pravne snage odredaba, sadržanih u ovakovoj zbirci, bio je različit, jer im je dan izdanja odnosno proglašenja bio različit.

Digitized by Google

Manje je bilo pravih kodifikatorskih radnja t. j. zbiraka crkveno-pravnoga gradiva, koje su crkveni zakonodavci sami priredili ili ih dali prirediti, ili su ih službeno odobrili odnosno proglasili, te koje se označuju službenim zbirkama ili crkvenim zakonicima. Odredbe, sadržane u svakoj zbirci, smatraju se takovima, kao da sve potiču od onoga crkvenoga zakonodavca, koji je zbirku sačinio ili ju dao sačiniti, odnosno koji ju je odobrio i proglasio. One vrijede već zato, što su u ovakovoj zbirci sadržane, i to baš onako, kako u njoj glase, bez obzira na to, kako su prvobitno glasile. Službene zbirke crkveno-pravnih norama ili crkveni zakonici jesu dakle uvijek ujedno i vjerodostojne ili autentične zbirke, pak ih pisci redovito ovako i nazivaju. Početak pravne snage svih odredaba, sadržanih u službenoj crkveno-pravnoj zbirci, jest isti, jer se sve smatraju izdanima odnosno proglašenima istoga dana, naime onoga dana, kojega je sama zbirka izdana i proglašena. Razumije se samo od sebe, da crkveni zakonodavac može u tom obziru učiniti iznimku tako, da neke odredbe, sadržane u ovakovoj zbirci, stanu na snagu prije, a ostale kasnije.[1]

Prema sadržaju luče se crkveno-pravne zbirke u opće, univerzalne, i posebne, partikularne. Prve sadržavaju pravo, koje vrijedi za cijelu crkvu: kanone općih crkvenih, pak i drugih sinoda, koji su stekli u crkvi opću vrijednost, i papinske zakone; — druge sadržavaju pravo, koje vrijedi za pojedine djelove crkve: stanovite zemlje, crkvene provincije, biskupije. No mnogo su se pomješano vrstale u zbirke opće i partikularne crkveno-pravne odredbe, da što bolje udovoljuju potrebi dotičnoga područja, kojemu su bile namijenjene. Posebnim zbirkama znadu se označivati i one, koje sadržavaju opće odredbe samo o stanovitoj crkvenoj uredbi n. pr. o patronatu, redovništvu i t. d.

Zbirka pravnih norama, naročito opsežnija nazivala se već u staro doba „corpus juris“. Izraz „corpus juris“ najprije je u ovom značenju upotrebljen u rimskom pravu.[2] No skoro se počeo sličan naziv „corpus canonum“, „codex canonum“, dapače i isti ovaj naziv „corpus juris“ upotrebljavati za gdjekoju zbirku kanoničkoga prava.[3] „Corpus canonum“, „codex canonum“ zvale su se crkveno-

[1] Takov slučaj je bio kod najnovije kodifikacije.

[2] L. 1. C. de rei uxor. act. V. 13.: „Rem in praesenti non minimam aggredimur, sed in omni pene corpore juris effusam ....“

[3] Zbirka Dionizija Exigusa zvala se „codex canonum“, „liber canonum“, „corpus codicis canonum“; — dekret Gracijanov „corpus decretorum“; — zbirka Anselmo dedicata „corpus canonum“; — compilationes antiquae i zbirka dekretala Grgura IX. „corpus juris“. — O tim zbirkama govori se dalje.

Digitized by Google

pravne zbirke zato, jer su u staro doba sadržavale poglavito zaključke crkvenih sabora, koji su se nazivali „canones", što više, jer se u staro doba nazivala crkveno-pravna odredba imenom „canon" uopće bez obzira na njezin izvor. No znale su ove zbirke sadržavati i carskih konstitucija i franačkih kapitulara, koji su se ticali crkvenih odnošaja. Naročito na istoku stadoše već rano vrstati u zbirke zajedno crkvene zakone — κανόνες — i svjetovne zakone — νόμοι, pak su stoga takove zbirke prozvane nomokanoni.

Učitelji rimskoga prava počeli su već početkom 13. vijeka nazivati zbirke cara Justinijana (527.—565.) — digesta seu pandectae, codex institutiones i novellae (constitutiones) — zajedno kolektivnim imenom „corpus juris civilis". Crkveno pravo je bilo tada još u razvitku, a njegovom se kodifikacijom bilo tada istom započelo. Zato se u isto doba nije počeo rabiti sličan kolektivni naziv za neku skupinu zbiraka crkvenoga prava, nego se rabio — kako je gore rečeno — samo za gdjekoju pojedinu crkveno-pravnu zbirku naziv „corpus juris". Sličan kolektivni naziv za stanovitu skupinu crkveno-pravnih zbiraka stao se rabiti mnogo kasnije.[4]

Zbiraka crkvenoga prava, koje su sastavili pojedinci kao privatne osobe, bilo je vrlo mnogo. Od najstarijih takovih zbiraka velik je ugled uživala zbirka redovnika Dionizija Exiguus-a († 536.), koja je nastala od njegovih dviju prvobitno razlučenih zbiraka tako, da je u prvom dijelu sadržavala kanone crkvenih sabora, držanih do tada na istoku, a u drugom dijelu papinske zakone — decretales[5] (scil. epistolae) — iz 4. i 5. vijeka. Ova se zbirka po vremenu mijenjala i dotjeravala dodavanjem novih papinskih dekretala. Papa Hadrijan I. (772.—795.) darovao ju je kao neki kodeks rimske crkve na dar franačkomu kralju Karlu Velikomu (768.—814.) prigodom njegova prvoga dolaska u Rim (g. 774.). Kasnije je ona bila dapače prihvaćena na saboru u Achenu (802.) kao zakonik za crkvu u franačkoj državi, ali nikada nije bila priznata kao službena zbirka za cijelu crkvu.

Raznovrsne druge zbirke do polovice 12. vijeka bijahu većinom mehanički sastavljene bez svakoga pregleda, a sadržavahu redovito neku skupinu crkveno-pravnoga gradiva za pojedine dijelove crkve i iz različitih vremena. U njima se zajedno i ispremješano vrstalo opće i partikularno pravo, što je vrijedilo i što je zastarjelo, mjesta iz sv.

[4] O tome se govori dalje.

[5] Pape su izdavali od vajkada zakone za crkvu u obliku lista. Takov se list zvao epistola decretalis, ili naprosto decretalis, pak se ovom riječi kroz vijekove zvao i papinski zakon, a zbirka takovih crkvenih zakona prema tomu zbirka dekretala.

Digitized by Google

pisma i crkvenih otaca i pisaca, kanoni crkvenih sabora, papinski dekretali, te uz to crkveno-pravno gradivo jošte i svjetovno, — vjerodostojno i patvoreno. Osobito se isticahu krivotvorenim gradivom tri zbirke oko polovice 9. vijeka u franačkoj državi, koje su se dugo — naročito najopsežnija od njih — rabile kao nepatvorene, te iz njih prenosilo krivotvoreno gradivo u mnoge kasnije zbirke. Te zbirke nisu stoga mogle ni svojom formom ni sadržajem da zadovoljavaju zahtjevima svagdašnjega života u crkvi i to tim manje, jer nisu potpuno sadržavale crkveno pravo. Nastala je velika raznolikost u porabi crkvenoga prava i pravna nesigurnost.

Da se tim nedostacima doskoči i omogući temeljita nauka crkvenoga prava poput rimskoga na bolonjskom sveučilištu, sastavio je kamaldulenski redovnik sv. Feliksa i Nabora u Bolonji Gratianus, koji je tamo naučao crkveno pravo i to prvi kao posebnu od drugih crkvenih disciplina odijeljenu nauku,[6] oko godine 1150. opsežnu crkveno-pravnu zbirku, koju je sam nazvao „Concordia (concordantia) discordantium canonum", a koja je nakon njegove smrti bila ponajviše nazivana „decretum Gratiani". Gracijan je razdijelio ovu svoju zbirku u tri dijela (partes), te uz izvore (izvatke iz sv. pisma, crkvenih otaca i pisaca, saborske zaključke, papinske dekretale i t. d.) uvrstio u nju ispremiješano i svoja tumačenja, koja su kasnije prozvana „dicta Gratiani". Ako i jest Gracijanov dekret privatna zbirka, bila je ona općenito recipirana, te je uživala velik ugled. S njom su se jednako služili i crkveni organi i škola.[7]

U drugoj polovici 12. vijeka i početkom 13. vijeka zaredale su zbirke, koje su poglavito sadržavale crkveno-pravno gradivo nakon Gracijanova dekreta. Tih je zbiraka danas poznato više, ali do ugleda i uporabe u bolonjskoj školi došlo je njih pet, a poznate su pod imenom „compilationes" i to s obzirom na kasniju zbirku pape Grgura IX. (1227.—1241.), koju je onnazvao također „compilatio", uz dodatak „antiquae" sa rednim brojevima: prima, secunda i t. d. Vrijedno je ovdje spomenuti s obzirom na njihovu veću važnost samo tri. — Prvu je od tih kompilacija sastavio oko g. 1190. prepošt Bernardus Papiensis pod imenom „Breviarium extravagantium",[8] te ju razdijelio po predmetima u pet knjiga.[9] Ova je dioba odnosno sistem

[6] Zato se smatra ocem znanosti crkvenoga prava.

[7] Pisci i učitelji crkvenoga prava, koji su se bavili Gracijanovim dekretom, prozvani su dekretisti za razliku od legista t. j. onih, koji su se bavili rimskim pravom.

[8] T. j. decretalium, qui extra decretum Gratiani vagantur.

[9] Sadržaj im je glosa ukratko označila heksametrom: „Judex, judicium, clerus, connubia (sponsalia), crimen."

Digitized by Google

bio uzorom gotovo svim kasnijim zbirkama papinskih dekretala. — Po nalogu pape Inocenta III. (1198.—1216.) sastavio je god. 1210. njegov notar Petrus Collivicinus iz Beneventa, prozvan stoga Beneventanus, treću kompilaciju, koja je sadržavala dekretale rečenoga pape iz prvih dvanaest godina njegovoga pontifikata (1198. do 1210.). Inocent III. poslao[10] ju je na bolonjsko sveučilište[11] s uputom, da se ona imade upotrebljavati „absque quolibet dubitationis scrupulo ... tam in judiciis quam in scholis".[12] — Po nalogu pape Honorija III. (1216.—1227.) sastavljena je od njegovih dekretala peta kompilacija, koju je on g. 1226. proglasio i poslao na bolonjskoga arhiđakona i magistra Tancreda, da se kao učitelj na bolonjskom sveučilištu sam s njom služi, te da nastoji, da ju prihvate i drugi koli u praksi toli u školi.[13] Ove dvije kompilacije — treća i peta — prave su kodifikatorske radnje na polju crkvenoga prava, jer su po izričnom nalogu spomenutih papa sastavljene i od njih proglašene. One su prve službene — autentične — zbirke crkvenoga prava, prvi crkveni zakonici u potpunom smislu, ali manjega opsega.

Kako se iz ovoga vidi, bilo je crkveno-pravno gradivo nakon Gracijanova dekreta sadržano u mnogim zbirkama, koje u jednu ruku nisu bile potpune, a u drugu ruku je bilo u njima i protuslovlja, što je rađalo poteškoćama i štetnim posljedicama i u praktičnom životu i u nauci crkvenoga prava. Videći to papa Grgur IX. (1227.—1241.), povjeri god. 1230. svojemu kapelanu i penitencijaru Rajmundu de Pennaforte zadaću, da sastavi zbirku od crkveno-pravnoga gradiva nakon Gracijanova dekreta tako, da ispusti suvišno,[14] otstrani protuslovno, te doda njegove dekretale, naročito i takove nove, kojima se razjašnjuje, što je u predašnjima sumnjivo. Prema ovomu nalogu odnosno ovlasti postupao je Rajmund de Pennaforte pri povjerenom mu poslu posve slobodno, te ovđe onđe, gdje mu se to činilo nužnim, sastavio i u zbirku uvrstio kao „decretalis Gregorii IX." posve novu odredbu, što mu neki — ali s obzirom na podijeljeno mu ovlaštenje neopravdano — predbacuju kao krivotvo-

[10] Bulom „Devotioni vestrae" od 28. prosinca 1210.

[11] Odsele su se učitelji crkvenoga prava bavili više zbirkama dekretala, pak su stoga nazvani dekretalisti.

[12] Ovim riječima šiljale su se redom sve službene zbirke na sveučilišta, da se što prije i što više rašire u znanosti i u praktičnom životu.

[13] Bula „Novae causarum" od 31. siječnja 1226.

[14] Ispušteni dijelovi dekretala, uvrštenih u zbirku, nazvani su „partes decisae".

Digitized by Google

renje.[15] Papa Grgur IX. proglasi izrađenu zbirku već god. 1234., poslavši ju na sveučilište u Bolonji i Parizu s nalogom, da se svi samo s njom služe i u praktičnom životu i u školi, te zabranivši ujedno sastavljanje druge zbirke bez posebne dozvole apostolske stolice.[16] Prema tomu proglašena je ova omašna zbirka kao plod kodifikatorskoga rada isključivim crkvenim zakonikom spram ostalih zbiraka nakon Gracijanova dekreta, naročito spram spomenutih „quinque compilationes antiquae", koje su sadržavale crkvenopravno gradivo iz istoga vremena, te sve ove — dakle i navedene dvije službene kompilacije pape Inocenta III. i Honorija III. — istisnula iz porabe „in judiciis et in scholis". Ali tom isključivošću nije se dirnulo u Gracijanov dekret, nego je on kao recipirana privatna zbirka starijega crkvenoga prava zadržao i dalje svoj ugled i ostao u porabi, što više i u ovoj se zbirci gdješto na nj upućuje.[17] Sam papa Grgur IX. nazvao je ovu zbirku imenom „compilatio",[18] pak su ju stoga glosatori nazivali spram predašnjih „quinque compilationes" „compilatio nova" ili „sexta", a još više „liber (libri volumen) extravagantium"[19] ili ukratko „liber (libri) extra."[20]

Iza izdanja ove zbirke pape Grgura IX. množali su se novi crkveni zakoni djelatnošću papinskoga zakonodavstva kao i općih crkvenih sabora (u Lionu 1245. i 1274. godine). Stoga se brzo opet pokazala potreba, da se novo crkveno-pravno gradivo sakupi Nasljednici Grgura IX davali su od svojih dekretala sačinjati nove službene zbirke, pak su ih šiljali na sveučilišta u Bolonji i Parizu s nalogom, da u njima sadržane dekretale uvrste kao „novae (novellae) constitutiones" na kraju naslova Grgurove zbirke, u koje spadaju po svojem sadržaju.[21] Redovito su se ipak zbirke dekretala daljih papa dodavale na koncu zbirke dekretala Grgura IX. kao samostalni dijelo-

---

[15] Schulte, Die Geschichte der Quellen und Literatur des kanonischen Rechts, Stuttgart 1875—1880, sv. II., str. 14.

[16] Bula „Rex pacificus" od 5. rujna 1234.: „.... Volentes igitur, ut hac tantum compilatione universi utantur in judiciis et in scholis, districtius prohibemus, ne quis praesumat aliam facere absque auctoritate Sedis Apostolicae ..."

[17] Na primjer u c. 6. de despons. impuberum IV. 2. riječima „quod in decretis habetur expressum", čime se smjera na c. 3. C. XXXIII. qu. 1.

[18] Vidi opasku 16.

[19] Vidi opasku 8.

[20] scil. decretum Gratiani.

[21] Tako je postupao papa Inocent IV. (1243.—1254.), Grgur X. (1271.—1276.) i Nikola III. (1277.—1280.). No samo sa dekretalima pape Inocenta IV. učinjeno je ovako.

Digitized by Google

vi.[22] Osim toga priređeno je bilo u ovo doba i privatnih zbiraka crkvenopravnih. — Da bude sve crkveno-pravno gradivo nakon Grgurove zbirke na okupu, naloži papa Bonifacij VIII. (1294.—1303.) posebnoj komisiji od tri člana, da sastavi jedinstvenu zbirku novijih dekretala tako, da dekretale prolazne vrijednosti i protuslovne, ili uopće suvišne posvema izluči, a na prihvaćenim dekretalima, da skrati, ispusti, promijeni i doda, što joj se čini nužnim. Komisija je iz prihvaćenih dekretala uzela samo odnosnu odredbu, te i ovu ponajviše posve samostalno stilizovala, pak je s toga ova zbirka najbolje kao zakonik uređena. Bonifacij VIII. proglasi[23] izrađenu zbirku, poslavši ju g 1298. na mnoga sveučilišta, naročito u Bolonji i Parizu za praktičku i školsku porabu, te ujedno zabrani porabu dekretala iz toga razdoblja, koji nisu u zbirku uvršteni, izuzevši one, koji su specijalno u kreposti pridržani.[24] I ovo je dakle bila isključiva zbirka crkvenoga prava za razdoblje, koje je obuhvaćala. Sam Bonifacij VIII. nazvao je ovu zbirku dekretala „liber sextus“, jer ju je smatrao nastavkom zbirke dekretala Grgura IX., premda je ona bila razdijeljena u pet knjiga kao i Grgurova.

Crkveni zakoni nakon ove zbirke sakupljali su se privatno i njoj dodavali. Ali već Klement V. (1305.—1314.) dade sakupiti kasnije i svoje vlastite dekretale u jednu zbirku, koju proglasi u konzistoriju kardinala u Monteaux-u 21. ožujka 1314., te odredi, da se pošalje posebnim bulama na sveučilišta u Orleansu i Parizu. No pošto to poradi njegove skore smrti nije bilo učinjeno, dade papa Ivan XXII. (1316.—1334.) tu zbirku nanovo pregledati, te ju nakon toga pošalje god. 1317. na sveučilište u Bolonji, a po nekima i na sveučilište u Parizu prema dosadašnjem običaju za porabu u praksi i školi,[25] ali tako, da nije isključio vrijednost onih dekretala, koji nisu bili u zbirku uvršteni. Papa Ivan XXII. nazvao je u zbirci sadržane zakone „constitutiones“, za koje veli,da su sakupljene „in unum volumen“, kojemu nije dao posebnoga imena. No naskoro je dolazila zbirka općenito pod oznakom „Constitutiones Clementis V.“ ili „Clementinae“ (scil. constitutiones).

Kako se iz onoga, što je navedeno o zbirkama Bonifacija VIII. i Klementa V., vidi, bile su one dalje kodifikatorske radnje na

---

[22] N. pr. riječima: „Incipiunt constitutiones Gregorii X.“, ili „Novellae constitutiones Gregorii X.“. ili „Novellae Gregorianae“.

[23] Bulom „Sacrosanctae Romanae Ecclesiae“ od 3. ožujka 1298.

[24] T. zv. „decretales reservatae.

[25] Bulom „Quoniam nulla“ od 25. listopada 1317.

Digitized by Google

polju crkvenoga prava iza Grgurove zbirke — dalji crkveni zakonici. Crkveno-pravno gradivo se dodavalo nakon izdanja Klementove zbirke, koja nije bila isključiva, ponajviše kronologijskim redom dijelom Bonifacijevoj dijelom Klementovoj zbirci. Nije bilo privatne, a još manje službene zbirke, koja bi potpuno sadržavala novije crkveno pravo. U tim prilikama odlučiše god. 1500. neki knjižari u Parizu izdati sve zbirke crkvenoga prava, koje su bile u porabi, počevši od Gracijanova dekreta, a tako i novije papinske dekretale. Taj posao povjeriše profesoru prava Vitalu de Thebes i licencijatu prava Ivanu Chappuis. Pri tom poslu uzeo je Ivan Chappuis dekretale pape Ivana XXII. kao posebnu novu zbirku tako, da je dvadeset dekretala toga pape svrstao u četrnaest naslova bez knjiga. Dekretale pako raznih papa nakon izdanja zbirke Bonifacija VIII., izuzevši dekretale Klementa V., koji su već bili sakupljeni u službenoj zbirci, svrstao je u dalju novu zbirku prema sistemu, koji je već od prve kompilacije t. j. od konca 12. vijeka bio običajan.[26] Pošto su se dekretali, koji nisu bili složeni u Gracijanovu dekretu, ili u kašnjim službenim zbirkama, nazivali „extravagantes (scil. decretales)", nazvana je prva od ovih dviju zbiraka „Extravagantes Johannis XXII.", a druga „Extravagantes communes". Prema njihovu postanku bile su to privatne zbirke, koje apostolska stolica nije nikada odobrila, ali su bile običajem prihvaćene, jer su se s njima služili i crkveni organi i škola.

Tako je crkveno-pravno gradivo do konca 15. vijeka bilo sakupljeno u šest zbiraka, koje su se rabile i u praktičnom životu i u školi, a od kojih su bile tri — liber extra, liber sextus i Clementinae — službene, crkveni zakonici, te također tri — decretum Gratiani, extravagantes Johannis XXII. i extravagantes communes — privatne. Iza toga razvijalo se i dalje crkveno pravo naročito na općem crkvenom saboru tridentinskom (1545. do 1563.), a još više zakonodavstvom papa, kao što i djelatnošću kongregacija kardinala, navlastito kongregacije Concilii (Tridentini interpretum),[27] kojoj je bila zadaća autentično tumačiti zaključke tridentinskoga sabora. Tako se novije crkveno-pravno gradivo što dalje sve više umnažalo. Naravno da se i opet osjećala potreba, da se to novo crkveno-pravno gradivo sakuplja u zbirke. To se doduše opetovano nastojalo, ali bez uspjeha. Papa Grgur XIII. (1572. do 1585.) povjerio je bio naime trojici kardinala zadaću, da

[26] No za četvrtu knjigu „counubia" nije našao gradiva, pak je kod te knjige naveo „Quartus liber vacat".

[27] Postavio ju papa Pijo IV. god. 1564.

Digitized by Google

sakupe crkvene zakone, izdane prije tridentinskoga sabora, a još nesabrane, u zbirku. Pri tom poslu sudjelovao je i sam papa Grgur XIII., ali ga zateče smrt (1585.). Taj posao nije ipak bio obustavljen, nego ga je nastavio odmah njegov nasljednik papa Siksto V. (1585.—1590.), postavivši za to posebnu komisiju učenih ljudi s kardinalom Pinellijem na čelu. Ali i njega snađe smrt (1590.) prije, nego je taj posao bio dovršen. Istom god. 1598. predloži kardinal Pinelli papi Klementu VIII. (1592.—1605.) gotovu zbirku pod naslovom „Sanctissimi D. N. Clementis Papae VIII. Decretales", razdijeljenu po dosadašnjem uzoru u pet knjiga, na odobrenje. No ipak ta, velikim trudom sastavljena zbirka, nije bila od pape odobrena ni proglašena po svoj prilici poradi toga, što je imala dosta dogmatičkoga sadržaja, te što bi bila nekim državama neprijatna. Za pape Pavla V. (1605.—1621.) opet se radilo o izdanju zbirke novijega crkvenoga prava, ali i ovaj put bez uspjeha.

Međutim su i privatnici radili na sakupljanju crkveno-pravnoga gradiva u zbirke. Tako je god. 1590. izdao lionski pravnik Petrus Matthaeus († 1621.) zbirku papinskih dekretala do pape Siksta V. uključivo pod naslovom „Liber septimus decretalium", razdjelivši ju po primjeru pređašnjih zbiraka u pet knjiga. Ova privatna radnja znala se dodavati u izdanjima corpus-a juris canonici, premda nije bila od apostolske stolice nikada odobrena, nego nasuprot uvrštena u index zabranjenih knjiga. — Osim toga stadoše neki od druge polovice 16. vijeka ovamo sakupljati papinske listove od najstarijega doba dalje, do kojih se samo moglo doći, te ih vrstati kronologijskim redom u zbirke, prozvane „bullarium", premda one ne sadržavahu samo papinske bule, nego i druge papinske listove. Pošto su se te zbirke poglavito izdavale u Rimu, zovu se također „Bullarium Romanum". Isto tako se od 16. vijeka dalje izdavalo gradivo crkvenih sabora i to većinom bez obzira na vrst sabora, stanovitu dobu i zemlju. Ta izdanja redovito nisu baš čisto zbirke crkvenih zakona, jer ne sadržavaju samo zaključke nego i rasprave saborske, te raznovrsne druge službene i neslužbene spise.

I nakon god. 1500. izdavale su se pojedine zbirke, koje su bile u porabi kod crkvenih oblasti i u školi, počevši od Gracijanova dekreta do Extravagantes communes, ponajviše odijeljeno i to u pravilu sa glosom,[28] a istom kasnije redovito zajedno, te od druge polo-

[28] Razjašnjivanje pojedinih riječi teksta i pojmova, navađanje paralelnih mjesta i t. d., što se pisalo uz sam tekst među linijama ili na rubu. Kada se glosa upotpunila tako, da se na njoj nije ništa mijenjalo, zvala se glossa ordinaria. Ovakova se glosa prepisivala, a kasnije i tiskala zajedno sa tekstom. Oni, koji su se ovakovim obrađivanjem zbiraka prava bavili, prozvani su glosatori.

Digitized by Google

vice 17. vijeka bez glose.[29] Uz to su se bavili mnogi kritičkim ispitivanjem teksta pojedinih zbiraka. Mnogo su oko toga nastojali i sami pape. Već papa Pio IV. (1559.—1565.) je namjeravao dati revidirati tekst svih u praksi i školi rabljenih zbiraka, naročito Gracijanova dekreta. Njegov nasljednik Pijo V. (1566.—1572.) postavio je za taj posao posebnu komisiju od pet kardinala i dvanaest drugih učenjaka, dodavši joj kasnije još dva kardinala i tri učenjaka, dakle komisiju od dvadeset i dvije osobe. Rad te komisije segnuo je i u vladavinu daljega pape Grgura XIII. (1572.—1585.), koji ju je pomnožao na trideset i pet osoba. Ova je komisija nazvana imenom „Correctores Romani". Kada je ona dovršila kritičku obradbu teksta svih šest zbiraka, odobri Grgur XIII. god. 1580. revidirani tekst i zabrani, da se što budi kako na njem mijenja.[30] Na tom temelju izišlo je g. 1582. rimsko službeno izdanje svih šest zbiraka zajedno sa glosom, koje je Grgur XIII. nazvao kolektivnim imenom „corpus juris canonici", odredivši ujedno, da se dalja izdanja priređuju točno po ovom rimskom izdanju.[31]

No unatoč ovoga rimskoga službenoga izdanja nije postao „corpus juris canonici" jedinstvenom službenom zbirkom crkvenoga prava — jedinstvenim crkvenim zakonikom. Razlog je tomu bio u jednu ruku to, što je rad navedene komisije rimskih korektora bio, kako je gore istaknuto, kritičko ispitanje teksta pojedinih zbiraka — dakle znanstveni, a ne zakonodavni, a u drugu ruku to, što ovim izdanjem „corpus-a juris canonici" papa Grgur XIII. nije već prije izdane i u nj uvrštene zbirke učinio proizvodom svojega zakonodavstva. Prema tomu zadržale su sve, i u ovo izdanje „corpus-a juris canonici" uvrštene zbirke kao posebne cijeline svoju prvobitnu samoslalnost i pravni značaj. Privatne zbirke ostadoše dakle i dalje takovima, pak su se i odredbe, sadržane u njima, imale jednako kao i prije prosudjivati sa toga stajališta.

[29] Zadnje glosirano izdanje spominju pisci lionsko od god. 1671.

[30] Breve „Cum pro munere" od 1. srpnja 1580.: „. . . . nulli omnino hominum . . . liceat hujusmodi libris dicti juris canonici . . . quicquam addere, detrahere, vel immutare et invertere, nullave interpretamenta adjungere, sed prout opus hujusmodi nunc Romae impressum fuit, semper et perpetuo integrum et incorruptum conservetur, statuimus . . . .". — Breve „Emendationem decretorum" od 2. lipnja 1582.: „Jubemus igitur, ut quae emendata et reposita sunt, omnia quam diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur, aut imminuatur".

[31] Breve „Cum pro munere" od 1. srpnja 1580.: „. . . . ac ut ad majorem Christifidelium ubique . . . . commorantium commoditatem hoc juris canonici corpus fideliter et incorrupte juxta exemplar hic Romae impressum . . . . imprimi possit".

Digitized by Google

Mnogo kasnije nakon ovoga izdanja „corpus-a juris canonici" stalo se učiti, da Gracijanov dekret i tri službene zbirke dekretala (liber extra, liber sextus i Clementinae) sačinjavaju „collectiones in corpore juris canonici clausae" ili naprosto „corpus juris canonici clausum", te se ovo isticalo kao neki novi pojam. Ovo učenje osnivalo se na zaključcima crkvenoga sabora u Konstanzu (1414. do 1418.), i Baselu (1431.—1437.), kojima se u borbi poradi papinskih reservacija kod popunjivanja crkvenih službi upućivalo na „reservationes juris scripti" odnosno na „reservationes in corpore juris canonici clausae" pod čime su se naročito razumijevale službene zbirke, sadržane u „corpus-u juris canonici". Odatle se pogrješno izvodilo, da je odredbama tih crkvenih sabora, naročito onoga u Baselu, zaključak crkvenoga zakonika dekretiran, t. j. njegovo mijenjanje i nastavljanje isključeno, pak da je tako nastao pojam „corpus juris canonici clausum". No o tome — koliko je poznato — u zaključcima spomenutih sabora nema uopće ni govora.[32]

Od kasnijih papa osobito se odlikovao zakonodavnim radom Benedikt XIV. (1740.—1758.). Slijedeći primjer spomenutih starijih papa, dao je i on svoje konstitucije sakupiti i to u posebni bularij. Prvi svezak toga bularija sadržavao je konstitucije iz prvih šest godina (1740.—1746.) njegova pontifikata. Benedikt XIV. poslao[33] je taj svezak svojega bularija god. 1746. prema starome običaju na sveučilište u Bologni, da se s njim služi škola i praksa kao izvorom prava. Ovo je bila posljednja kodifikatorska radnja općega značaja i nešto većega opsega do najnovijega vremena, jer su zadnji pape proveli kodifikacije samo nekih malenih odlomaka crkvenoga prava. Papa Pijo IX. (1846.—1878.) uredio je naime „censurae latae sententiae",[34] Leo XIII. (1878.—1903.) izdavanje i cenzuru knjiga,[35] te religiozna udruženja s jednostavnim zavjetima.[36] Inače su bili i zakoni zadnjih papa samo privatno u zbirke sakupljani i izdavani.[37] K tomu je pri-

[32] To učenje zastupa još u naše doba Schiappoli, Manuale del diritto ecclesiastico, Par. I. Torino 1902., str. 29. U kratkoj ocjeni toga djela oštro to učenje zabacuje Friedberg, Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht, sv. 12, str. 264.

[33] Nedatiranom bulom „Jam fere" od god. 1746., upravljenom „doctoribus ac scholaribus universis Bononiae commorantibus et juri canonico et civili studentibus".

[34] Konstitucijom „Apostolicae Sedis" od 12. listopada 1869.

[35] Konstitucijom „Officiorum ac munerum" od 25. siječnja 1897.

[36] Konstitucijom „Conditae a Christo" od 8. prosinca 1900.

[37] Acta Gregorii XVI., Romae 1900.; — Acta Pii IX., Romae 1854. i sl.; — Leonis XIII. Acta. Romae 1878. i sl.; — Pii X. Acta, Romae 1905. i sl.

Digitized by Google

došlo tečajem vremena dosta privatnih zbiraka rješidaba različitih kurijalnih oblasti, a nešto i uredovnih zbiraka nekih kongregacija kardinala.[38]

Kako se iz svega ovoga vidi, nije bila od pape Klementa V. († 1314.) do najnovijega vremena — dakle punih šest stotina godina — dalje uzastopce provađana općenita kodifikacija crkvenoga prava, nego je tek za kratko razdoblje pontifikata Benedikta XIV. prekinuto bila provedena. Sva sila crkveno-pravnoga gradiva iz tolikih stoljeća bila je sakupljena samo u privatnim zbirkama, kojih je bilo mnogo. Tako je do najnovijega vremena svojim sastavom za porabu nezgodni „corpus juri canonici" ostao i u praksi i u školi neprekidno glavnim izvorom crkvenoga prava. No on je sadržavao mnogo toga, što po novim nazorima ne spada u crkveno pravo, kao što i toga, što je prema načelu „lex posterior derogat priori" kasnijim zakonima općih crkvenih sabora, papa, običajnim pravom i konkordatima bilo djelomično ili posvema ukinuto ili promijenjeno budi za cijelu crkvu budi za pojedine njezine djelove. Zato je morala i praksa i škola mnogo posizati za privatnim zbirkama, u kojima je bilo sakupljeno novije crkveno-pravno gradivo, a koje je teško gdje bilo naći na okupu. Često se pak još k tomu rađala sumnja, da li te privatne zbirke ovu ili onu odredbu zaista autentično sadržavaju.

Kraj toga stanja stvari jasno je, da je i praksa i nauka crkvenoga prava nailazila na velike poteškoće, te da se morala boriti sa raznolikim neprilikama kod uporabe crkveno-pravnoga gradiva To se još bolje vidi iz alijedećih okolnosti. Bilo je i kasnijih zakona, koji su doduše prvobitno vrijedili za cijelu crkvu, ali su tečajem vremena zadržali krepost samo u nekim područjima njezinim. Poradi nestašice općega pravnoga pravila, moralo se ovo više puta izvoditi iz rješitaba pojedinih konkretnih slučajeva. Ovdje ondje naišlo se i na posvemašnju prazninu u crkvenom pravu. pak se moralo uteći rimskomu pravu kao subsidiarnomu pravu, ili pak istražiti i uvažiti mnijenje priznatih kanonista. Gdjekoji crkveni zakon bio je nakon dugoga vremena već sam od sebe ugasnuo, a gdjekoji opet već tako zastario, da ga je u novijim prilikama bilo teško, ili uopće nemoguće provoditi na korist crkve i njezinih vjernika. Nestašica kodifikacije crkvenoga prava kroz tolika stoljeća bila je dakle uzrokom velike nesređenosti kod uporabe toga prava, a — može se reći — u gdjekojem obziru i uzrokom pravne nesigurnosti.

Pošto su se prilike od posljednje kodifikacije crkvenoga prava za pape Klementa V. mnogostruko u crkvi promijenile, nije se već

[38] Kongregacije de propaganda fide, kongregacije sacrorum rituum kongregacije indulgentiarum.

Digitized by Google

dugo osjećala samo potreba nove kodifikacije, nego i to, da se prigodom iste učine također nužne promjene u crkvenom pravu tako, da ono odgovara potrebama novoga vremena. Osobito je to izbilo na vidjelo za vrijeme priprava, kao što i za vrijeme trajanja vatikanskoga sabora (1869.—1870.). Već od godine 1865. tražili su mnogi biskupi iz različitih strana crkve, naročito talijanski i francuski, da se sačini novi „corpus juris canonici", — njemački, da se sačini „nova collectio canonum", koji još vrijede, — belgijski, da se priredi „novus codex legum ecclesiasticarum", prilagođen novim prilikama u crkvi, — neki opet, da se provede nanovo kodifikacija čitavoga crkvenoga prava sa dodacima, koji bi odgovarali sadašnjemu stanju u crkvi, — odnosno da se sastavi i izda „novus juris canonici codex". Uz to su poticali i neki učitelji crkvenoga prava na kodifikaciju.[39] Ali svi ti zahtjevi i poticaji ne urodiše željenim plodom, jer općenita kodifikacija crkvenoga prava nije bila provedena. Na to se dadoše pojedinci privatno na posao, te priredíše osnovu kodifikacije crkvenoga prava u obliku crkvenoga zakonika i to jedni potpuno, a drugi samo djelomično.[40]

Kad je Pijo X. (1903.—1914.), koji je već kao patrijarha u Mljecima i kardinal pospješivao kodifikaciju, zasjeo na papinsku stolicu, odmah se stao baviti mišlju, kako da se cjelokupno crkveno pravo, uzevši obzir na nove odnošaje, temeljito kodificira. Tu svoju namisao očitovao je opetovano početkom godine 1904. kardinalima u Rimu, koji su to također obnašli kao vrlo potrebno i neodgodivo. I zaista već u ožujku 1904. godine objavi[41] papa Pijo X., da je odlučio, da se zakoni cijele crkve, izdani do najnovijega vremena, saberu i svrstaju u jedno, da se između njih otstrane oni, koji su ukinuti ili su inače vrijednost izgubili, pak da se prema potrebi prirede pri tome i novi zakoni s obzirom na nove odnošaje i prilike crkvene. Istodobno je odredio u glavnom i način, kako da se to provede.

---

[39] Lämmer, Zur Kodifikation des kanonischen Rechts, 1899., — i drugi.

[40] Codex Sanctae Catholicae Romanae Ecclesiae, quem, adnotationibus illustratum, exposuit in pontificio semenario Vaticano D. Henricus Maria Pezzani, Romae, pars I. 1893., pars II. 1896. — Jus matrimoniale hodiernum ecclesiasticum. Projectum codificationis auctore E. Huszar, Romae. — Russo, Juris canonici privati codex vigens, 1904. i sl. Osim ovih prirediše za pokus kodifikaciju Gaspar de Luise u Napulju 1873.; Em. Colomiatti u Turinu 1888.—1893.; Turinac, biskup u Nancy-u. u Parizu 1891.; G. Periès u Parizu 1892.; F. Deshayes u Parizu 1895.; A. Pillet u Parizu 1890. i Lille-u 1897.

[41] Motu proprio „Arduum sane munus" od 19. ožujka 1904. — Ac. S. Sed. sv. XXXVI. str. 549. i sl.

Digitized by Google

Prije svega ustanovio je vijeće ili komisiju od kardinala, koje će sam imenovati. To se vijeće imalo brinuti za sav posao i s njim upravljati. Predsjednikom je toga vijeća bio sam papa, a u njegovoj otsutnosti kardinal dekan. To vijeće kardinala imalo je imenovati uz odobrenje papino dovoljan broj konzulatora između muževa, koji su se osobito odlikovali u crkvenom pravu i bogoslovlju. Uz to imao je cijeli episkopat sudjelovati na ovom vrlo zamašnom poslu na način, koji je valjalo kasnije odrediti. Kada se ustanovi način, na koji se imade u tom poslovanju postupati, imali su konzulatori obrađivati gradivo i svoja mnijenja u sjednicama izricati. Predsjednikom takovih sjednica imao je biti tajnik navedenoga vijeća kardinala. Istraživanje i mnijenja konzulatora imalo je kardinalsko vijeće pomljivo ispitivati i zrelo prosuđivati. Posljedak toga rada imao se napokon predložiti papi, da dobije pravovaljano odobrenje.

Glede sudjelovanja episkopata pri kodifikaciji odmah je pozvao ondašnji papin državni tajnik Merry del Val posebnom okružnicom[42] nadbiskupe-metropolite, da u sporazumku sa svojim sufraganima i svim ostalima, koji imaju pravo učestvovati na provincijalnim sinodama, u roku od četiri mjeseca iza primitka iste okružnice apostolskoj stolici izvjeste, da li i što se po njihovu mišljenju imade promijeniti ili poboljšati u dosadašnjem crkvenom pravu. Ujedno im je saopćeno bilo, da biskupi pojedinih naroda mogu izabrati i u Rim poslati jednoga zastupnika, vješta u crkvenom pravu i bogoslovlju, da se pridijeli zboru konzultora, ili označiti jednoga od konzultora u Rimu svojim zastupnikom, te njemu poslati svoje želje u svrhu, da ih saopći zboru konzultora, ili napokon imenovati koga iz svojega naroda, koji bi, ako boravi i izvan Rima, pismeno pružao pomoć konzultorima. Što u tom obziru biskupi odluče, imalo se izvijestiti svetoj stolici.

Medjutim je papa Pijo X. za odredjeno kodifikatorsko vijeće imenovao šesnaest kardinala. Uz to odredio je malo zatim i posebno vijeće, u koje je uvrstio petoricu kardinala iz širega vijeća, a kad su ovi poumirali, nadomjestio ih sa osmoricom drugih kardinala. Ovo je posebno vijeće kardinala imalo zadaću, da priredjene kanone marljivo rasudjuje, te da ih prema svojoj rasudbi mijenja, ispravlja i usavršava. Tajnikom kodifikatorskoga vijeća bio je imenovan Petar Gasparri, titularni nadbiskup i tajnik kongregacije kardinala za izvanredne crkvene poslove, koji je bio već stekao glas kao učitelj crkvenoga prava u Parizu. On je ostao tajnikom toga vijeća i nakon toga, što je postao kardinalom, te za sadašnjega pape Benedikta XV. (1914.) i njegovim državnim tajnikom.[43]

[42] Od 25. ožujka 1904. — ibid. str. 603.

[43] 16. pros. 1907. kardinalom, 13. list. 1914. drž. tajnikom.

Digitized by Google

Kodifikatorsko vijeće kardinala imenovalo je uz odobrenje papino konzulatore dijelom između prelata rimske kurije, dijelom između regularnoga klera. Pri tom uzete su u obzir osobe, koje su se istaknule obrađivanjem crkvenoga prava i drugih crkvenih disciplina. Najprije su bila objavljena 42 konzultora sa prebivalištem u Rimu, među kojima je bilo 19 redovnika. No kasnije je broj konzultora porasao, jer su takovima bili imenovani mnogi i izvan Rima. Osim toga pozvani su bili mnogi kanonisti i bogoslovi izvan Rima pod imenom „collaboratores" a tako i katolička sveučilišta[44] na suradnju. Po papinoj odredbi predsjednikom zbora konzultora bio je također spomenuti Petar Gasparri, koji je imao upravljati radom konzultora i kolaboratora, te ga prema potrebi popunjivati i dovršiti. Da posao brže uznapreduje razdijeljeni su bili konzultori u dva posebna zbora, ali su se i unatoč toga pojedini dijelovi, kad ih je jedan ili drugi zbor dovršio, mogli šiljati svim konzultorima, da ih eventualno provide svojim opaskama.

Posebnom odredbom,[45] koju je papa odobrio, izdan je naputak za postupak konzultora i kolaboratora pri ovom kodifikatorskom radu. Prema toj odredbi imao je novi crkveni zakonik sadržavati takove zakone, koji se tiču discipline, a samo u nuždi dotaći se naravnoga prava i vjere. Konzultori i kolaboratori imali su marljivo istraživati disciplinarne zakone iz „corpus a juris canonici", dekreta tridentinskoga sabora, iz odredaba papa, dekreta kongregacija kardinala i crkvenih sudišta. One disciplinarne zakone, koji su tečajem vremena bili ukinuti ili su inače kao zastarjeli promjenom prilika u crkvi vrijednost izgubili, imali su posve izbaciti, a od pridržanih zakona samo dispozitivne dijelove sastaviti u kanone, te ove prema shodnosti razdijeliti u paragrafe. Kod sastavka kanona valjalo im je izvatke iz isprava ispisivati vjerno, kratko i jasno, a ostale dijelove dodavati za razjašnjenje uz navod mjesta, odakle je dotična stvar uzeta. Od različitih mnijenja učenjaka trebalo je navesti ono, koje je pouzdano i jasno, a kod kanona, kojim se mijenjao postojeći zakon ili uvodilo nešto novo, napomenuti, da se radi o promjeni ili novosti, te koji je razlog za to. Kod toga rada imali su se konzultori služiti latinskim jezikom.

Radom se započelo sredinom mjeseca studenoga 1904. Prije svega raspravljalo se o razdiobi čitavog gradiva odnosno o sistemu. U tom obziru bila je prihvaćena samo privremeno jedna osnova, koja se imala ispraviti, kad bude zakonik gotov, te kad bude jasnije, kojim da se redom gradivo razvrsta. Neki su od konzultora i kolabo-

[44] Listom Gasparrijevim od 4. travnja 1904.

[45] Od 11. travnja 1904.

Digitized by Google

ratora bili izabrani za pripremu pojedinih dijelova zakonika, o čemu se onda raspravljalo u posebnim zborovima. Gdjekoji dijelovi bili su do četiri puta obrađivani tako, da oni, koji su na njima radili, nisu znali jedan za drugoga. Svaki je onda svoj izradak predavao u određenom roku predsjedniku zbora konzultora Gasparri-u. — Posebni zborovi konzultora sastajali su se svaki jedan put u tjednu u sjednicu. Jedna je stvar bila povjerena na raspravljanje jednomu, a druga drugomu posebnomu zboru. U sjednicama su konzultori davali svoja mnijenja o pojedinim kanonima. Sve se to točno bilježilo. Iz različitih sastavaka kanona priredio je onda predsjednik s obzirom na glasove i mnijenja konzultora novi obrazac, o kojem su konzultori imali kod kuće dalje razmišljati i u idućoj sjednici zajednički raspravljati. Tako se postupalo četiri do pet puta, a kod težih stvari i deset do dvanaest puta, dok se nije zbor konzultora barem u većini složio o tome, kako se imade kanon formulirati. Ovako u zboru sastavljeni obrazac kanona šiljao se svim konzultorima, da svaki svoje mnijenje o njemu u stanovitom roku pismeno saopći predsjedniku Gasparri-u. Kad je ovaj sve to proučio, iznio je sve u užem vijeću kardinala, koji su nakon opetovanoga ispitivanja obrazaca kanona i opazaka konzultora napokon glasovali.

Kada su se pojedini dijelovi zakonika postepeno svršavali, naložio je papa Pijo X., da se i o svršenom djelu zatraži mnijenje od svih biskupa i redovničkih prelata, koji se običavaju pozivati na opći crkveni sabor. U tu svrhu paslana im je prva i druge knjiga zakonika, zatim treća i četvrta i napokon peta s pozivom, da ih u stanovitom roku zajedno sa svojim opaskama povrate. Kad je te opaske Gasparri sabrao u jedno i proučio, iznio ih je u užem vijeću kardinala, da odluče, da li se u kojem kanonu imade što s obzirom na želje biskupâ promijeniti ili dodati.[46]

Ako se sve ovo dobro promotri, vidi se, da se je ova kodifikacija obavila s tolikim aparatom, kakovim nije bila provedeua još nijedna kodifikacija dosele; da su na toj kodifikaciji radili toliki muževi, koji su u tančine poznavali crkveno pravo i imali veliko iskustvo o primjenjivanju crkvenih zakona u praktičnom životu; da je medju suradnicima bilo dosta takovih, koji su se istaknuli i na znanstvenom polju, — tim više, što su bili i katolički fakulteti pozvani na suradnju; da je na ovoj kodifikaciji suradjivao cijeli episkopat katoličke crkve na takov način, da bolje ne bi bio mogao suradjivati, da se to radilo na općem crkvenom saboru; da se svaka i najmanja stvar ispitala i proučila, svaki kanon opetovano stilizirao i prestilizirao, dok se stanovita

[46] O svem tom govori Gasparri u predgovoru zakonika.

Digitized by Google

stilizacija prihvatila za uvrštenje u zakonik. Unatoč velikoga broja vrsnih suradnika obavljao se ovaj kodifikatorski rad punih dvanaest godina. Razlog je tomu bio najviše to, što se svaka odredba na navedeni komplicirani način polagano vrlo pomnjivo izdjelavala, da zakonik uzmože što bolje odgovarati praktičnoj porabi u svagdašnjem životu i zahtjevima znanosti. Donekle je bio razlog tomu i to, što je kodifikaciju pri njezinu svršetku zatekao svjetski rat, u koji se umiješala takodjer Italija, pak se saobraćaj izmedju apostolske stolice i biskupâ vrlo otešćao.

Već prije nego je bio zakonik dovršen, izišli su neki crkveni zakoni, koji se mogu manje više smatrati plodom ovoga kodifikatorskoga rada. Medjutim su bile naime nanovo zakonima uredjane zaruke i način sklapanja ženidbe[47], rimska kurija[48], podnašanje izvještaja sa strane biskupâ apoštolskoj stolici[49], dignuće župnika sa župe putem upravnoga postupku[50], — itd. Time su se ti zakoni najprije iskušali u praktičnom životu, bili za vrijeme kodifikacije opet potanko ispitani i prosudjeni, te prema posljetku toga rada prestilizirani u kanone, koji su onda uneseni u zakonik.

Prije nego se zakonik s obzirom na želje biskupa, koje su istom imale stići, mogao još jednom revidirati i od pape odobriti, umre Pijo X. (1914.). No kodifikatorski rad nije poradi toga nimalo zapeo, jer je njegov nasljednik, sada vladajući papa Benedikt XV. (od godine 1914.) odmah stvar živo prihvatio i jednako nastojao, da se novi crkveni zakonik što prije koncu privede. Kad su bile prispjele želje biskupâ sabrane i proučene, obavljeni su ispravci zakonika, gdje se to obnašlo kao opravdano i korisno, te je on bio time konačno redigiran. Papa Benedikt XV. najavio je odmah u tajnom konzistoriju kardinala od 4. prosinca 1916., da je novi crkveni zakonik gotov, te da će biti skoro proglašen, kako to i sam zbor kardinala želi[51]. I zaista za nekoliko mjeseci odobri ga papa i proglasi bulom „Providentissima Mater Ecclesia" od Duhova, t. j. od 27. svibnja 1917., upravljenom na patrijarhe, primase, nadbiskupe, biskupe i druge ordinarije, te na doktore i slušače katoličkih sveučilišta i seminarija.[52]

---

[47] Dekretom „Ne temere" od 2. kolovoza 1907. — Ac. S. Sed. svez. XL. str. 526. i sl. — U tom se dekretu kaže: „Voluit (scil. papa Pius X.) votum audire consilii ad jus canonicum in unum redigendum, nec non Em. Cardinalium, qui pro eodem codice parando speciali commisione dilecti sunt . . . ."

[48] Konstitucijom „Sapienti consilio" od 29. lipnja 1908. — Ac. Ap. Sed. sv. I. str. 8.

[49] Dekretom konzistorijalne kongregacije „A remotissima Ecclesiae aetate" od 31. prosinca 1909. — Ac. Ap. Sed. sv. II. str. 14.

[50] Dekret kozistorijalne kongregacije „Maxima cura" od 30. kolovoza 1910. — Ac. Ap. Sed. sv. II. str. 637.

[51] Ac. Ap. Sed. sv. VIII. str. 465. i sl.

[52] Ac. Ap. Sed. vol. IX. pars II. od 28. lipnja 1917.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

I predbilježeni vlasnik nepokretnina (§ 438. o. g. z.), kojem je već pravomoćno konačno sudski priznato pravo vlasništva, ovlašten je da podigne tužbu na brisanje uknjižene tražbine i ustanovljenje ostatka kupovnine, te prigovor nedopuštene kumulacije poradi ovaka dva zahtjeva nije umjestan, jer oba zahtjeva izviru iz jednog istog pravnog razloga (§ 11. grpp.), a ni prigovor rei judicatae ne može se u ovoj drugoj parnici staviti zbog već riješene parnice na priznanje prava vlasništva, jer zahtjevi u tim dvjema parnicama nisu istovetni (§ 15. grpp.)

Rješidba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 27. svibnja 1915. br. 2077. gr.)

(Svršetak).

Što se tiče ovih prigovora, valja prije svega ustanoviti, da prigovor aktivne legitimacije pod 1. ne stoji, jer je vrhovnom osudom utvrđeno, da tužitelju pripada pravo vlasnosti na iste nekretnine i to pravo da se može uknjižiti pod uvjetom, ako prvotuženom isplati 21000 K, pa je temeljem iste osude u smislu § 438. i 439. o. g. z. i predbilježio svoje pravo vlasnosti, dakle stekao uvjetno pravo vlasnosti, pa se ima držati (§ 438. o. g. z.). da je pravi vlasnik postao onim časom, kad je po redu zakonitom predao prošnju radi prebilježbe. Prigovor kumulacije pod 2. također ne stoji, jer iako bi se uzelo da su zahtjevi kumulirani, nema tome zapreke, jer izviru iz jednog istog pravnog razloga (§ 11. gpp.). Prigovor rei judicatae pod 3. također ne stoji, jer u parnici P—122—08 riješeno je samo, da prijašnji kup tužiteljev nasuprot kasnijem u zloj vjeri učinjenom kupu prvotuženog glede jednog istog objekta ima prednost i valjanost, dok istom parnicom nije riješeno niti moglo biti riješeno pitanje, koje je kasnije nastupilo u povodu naknadno uknjiženih tražbina, dakle pravnih posala izvedenih po tuženicima, koji priječe, da tužitelj svoje pravo utvrđeno gornjom osudom ovršno provede i koji se stoga imadu posebnom i to baš ovom i ovakovom parnicom riješiti, jer inače bi tužitelj došao u tako loš položaj, da bi osim dosuđene vrhovnom osudom svote od 21000 K morao snositi i sve uknjižene tražbine, koje daleko i premašuju tu svotu, što se protivi općim pravnim pojmovima, naročito ustanovama §§ 1431. 1447. o. g. z. Tako isto prigovor nenadležnosti ovog suda za drugotuženog ne stoji, jer odnosne nekretnine, s kojih se traži brisanje uknjižene tražbine, leže u području ovog suda, pa je stoga sud i nadležan po § 50. sudovnika i § 155. gr. reda, a povrh toga po § 40. sudovnika i zato, jer je nadležan za prvotuženog. Prigovor tuženički pod 8., da uknjižene tražbine pod C. r. br. I, 4, 5, 6, 9, 10. i 12. skupa sa troškovima od 186 K 20 fil. dosuđenim tužitelju u parnici P—132—1908. iznose 11.760 K 10 fil., nije ničim obrazložen pobliže, ali je uvažen toliko, da je zbrajanjem sviju tih iznosa ustanovljena svota sa 11.760 K tako da odbitkom te svote od 21.000 K ostaje 9240 K, čime je ispravljena i pogrješka računarska tužiteljeva, prema čijoj tvrdnji ta

Digitized by Google

svota iznosi 9239 K 77 fil. Dok je ovim obrazloženjem utvrđena neopstojnost tuženičkih prigovora, utvrđeno je podjedno i to, da je zahtjev tužiteljev protiv prvotuženog opravdan i na zakonu osnovan, jer se nitko ne može bezrazložno na tuđu štetu obogatiti (§§ 878., 1431. i 1447. o. g. z.).

Što se pak tiče tužbenog zahtjeva protiv drugotuženog, valja reći ovo: Tužiteljski svjedoci K. G. i N. N. nijesu doduše izrijekom potvrdili, da je fingirano očitovanje, na kojega je osnovi tražbina drugotuženog protiv prvotuženog od 20.000 K zalogopravno osigurana na nekretninama gr. ul. br. 3500. opć. R., ali s druge strane nisu ni potvrdili istinitost i ispravnost istog očitovanja, a ovo potonje nisu potvrdili ni tuženički svjedoci A. D. i V. G., jer prvi kaže, da je u ime kapare za prodanu kuću primio od M. G. 5000 K, a kasnije od drugotuženog 9000 K, ali ne zna, da li je tu svotu drugotuženi dao od svoga novca, dok svjedok V. G. kaže, da on ne zna, dali je drugotuženi za prvotuženog platio 6000 K.

Međutim svjedoci isti V. G. i M. G. kažu, da je među strankama tečajem prve parnice bilo govora i nagađanja u tom pravcu, da se tražbina drugotuženog briše uz neku manju odštetu, koju bi tužitelj platio, pače potonji svjedok kaže, da je prvotuženi M. G. bio pristao na to uz odštetu od 1200 K i obećao, da će radi toga s ocem drugotuženim govoriti i isposlovati brisovno očitovanje. Istina, iskazi ove dvojice svjedoka ne dokazuju direktno fingiranost spomenutog očitovanja, ali dokazuju činjenice i okolnosti, iz kojih se može razabrati, da je to očitovanje prividno učinjeno (§ 105. grpp. i prema njemu donesena rješidba vrhovnog suda od 22. listopada 1852. broj 7701. G. Z. od 1853. god. broj 52.).

Dakle ovakvim ispravnim zaključivanjem iz dokazanih činjenica dokazuje se posredno tvrdnja tužiteljeva o fingiranosti upitnog očitovanja u savezu s tom okolnošću, da je drugotuženi za naknadni kup kuće sklopljen po prvotuženom s A. D., za koji je osudom u parnici P—132—1908. utvrđeno da je sklopljen in mala fide, nesamo znao, nego je kod toga posla (kupa) sklopljenog u zloj vjeri i sarađivao, kako to izlazi iz iskaza svjedoka A. D., da mu je drugotuženi jedan dio kupovnine odbrojio, i iz iskaza svjedoka K. G., da je i drugotuženi J. G. bio prisutan kod isplate kupovnine D., pače i iz same tvrdnje tuženikove, da je drugotuženi isplatio D.

Međutim, kad bi se i uzelo, da fingiranost upitnog očitovanja nije na taj način dokazana, ima se svakako uzeti dokazanim, da je drugotuženi kod uknjižbe prava zaloga za 20.000 K bio i radio in mala fide t. j. znajući, da je tužitelj istu kuću (nekretnine) kupio prije, a na to njegovo znanje dade se zaključiti nesamo iz iskaza svjedoka S. N, komu je drugotuženi to pričao, da je tužitelj kuću od D. kupio i time htio njegova sina prvotuženog upropastiti, već to izlazi iz čitavog stanja stvari, pa i iz toga, što je u gruntovnici mogao vidjeti, da je zabilježba tužiteljeve tužbe pod P—132—1908. dne 27. ožujka 1909. t. j. u vrijeme predaje uknjižbene molbe drugotuženog u gruntovnici na upitnim nekretninama gr. ul broj 3500. opć. R. još postojala i istom kasnije t. j. dne 28 travnja 1909. brisana.

Digitized by Google

Ostaje još samo pitanje, da li ovako dokazana zla vjera drugotuženog ima za valjanost uknjiženog založnog prava kakvog efekta.

Nedvojbeno je, kao što je to i vrhovnom osudom u parnici P—132—1908. priznato, načelo, da kod stjecanja prava vlasnosti zla vjera ima upliva i važnosti, a što vrijedi za stjecanje i prestanak prava vlasnosti, vrijedi i u pogleda ostalih stvarnih prava (§ 445. o. g. z.).

Posebice o uplivu zle vjere kod stjecanja založnog prava govori § 155. gr. reda (jasnije komentar Rušnov kod § 155.), zatim ustanove §§ 467., 468., 469. i 456. o. g. z., a pobliže kod tumačenja potonjih ustanova govori Rušnov u svome Tumaču i to kod § 456. o. g. z., da je za stjecanje založnog prava na tuđoj stvari potrebno, da je vjerovnik u dobroj vjeri t. j. da nije znao, da je stvar tuđa, a kod § 466. o. g. z. kaže „da se proti tužitelju, koji se nalazi in mala fide, može uvijek pobijati materijalno nevaljani unos, jer i gruntovnica ne štiti zlu vjeru", dok kod tumačenja § 467., 468. i 469. o. g. z. kaže, da se zla vjera odnosno nepoštenje ne zaštićuje zakonom i da je za stjecanje prava, koje uživa zaštitu na osnovi publicae fidei, potrebna i bona fides stečnika, a pored toga proizlazi to iz ustanova §§ 1468., 1470. i 1500. o. g. z.

S obzirom na te razloge valjalo je izreći osudu prema zahtjevu tužbe i parbene troškove dosuditi po § 573. grpp.

Nato je banski stol svojom osudom od 15. srpnja 1914. br. 23978. gr. potvrdio prvosudnu osudu s ovih razloga:

U postupku prvoga suda ne ima ništine po § 339. grpp., stoga je valjalo tuženičku ništovnu žalbu kao neosnovanu zabaciti.

Napadnuta prvosudna osuda je s razloga, što su za nju navedeni, a stoje u skladu sa stanjem spisa, po zakonu to više opravdana, što iz iskaza A. D. proizlazi, da on u ime kupovnine za upitnu kuću za kupca M. G. nije primio 21.000 K nego samo 5000 K i 9000 K, dok je u kupovninu uračunata opstojeća uknjižena tražbina J. udove P. od 8000 K spp., i što je tužitelj prilogom F—XVII dokazao, da su na nekretninama u gr. ul. br. 3500. opć. R., počev od 22. ožujka 1909. ovršno uknjiženi odnosno predbilježeni u tužbi navedeni dugovi M. G. na korist raznih njegovih vjerovnika, a tuženici nisu ni pokušali dokazati, da na gornjim nekretninama pod C. r. br. 1., 4., 5., 6., 9., 10., odnosno 12. uknjižene tražbine više ne opstoje, nego da su plaćene. Valjalo je stoga uz otpućenje tuženičkog priziva prvosudnu osudu potvrditi.

U povodu ništovne žalbe i priziva tuženikovih kr. je stol sedmorice svojom vrhovnom rješidbom od 27. svibnja 1915. br. 2077. grpp. odbio izvanredni previd tuženika J. i M. G. s ovih razloga:

Vrhovnom osudom stola sedmorice od 7. svibnja 1910. broj 1923. naloženo je doduše tužitelju V. N., da plati kupovninu od 21.000 K u pretpostavi, da će za to dobiti kupljene nepokretnine neopterećene, no budući da se je ispostavilo, da su te nepokretnine opterećene, to tužitelj ne može biti dužan naloženih mu 21.000 K dva puta platiti, i to jednom u gotovom novcu, a drugi put iz kupljenih nekretnina t. j. kao hipotekarni dužnik. Time se ne dira u pravno-

Digitized by Google

moćnu presudu A—I, niti se presuđuje stvar, koja je tom osudom A—I riješena.

Što se pak tiče tražbine od 20.000 K, koju je drugotuženi J. G. 27. ožujka 1909. uknjižio na nepokretnine gr. ul. brdj 3500. opć. R., to je on jur iz zabilježbe pod B. r. br. 2. morao znati, da je te nepokretnine V. N. kupio prije njegova sina M. G., pa dakle suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene na tumačenju ili upotrebi zakona očevidno pogrješnoj, niti na predpostavi takovoj, koja bi bila u protivuriječju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa kako dakle ovdje ne postoji nijedan od uslova § 335. grpp., koji bi bio podoban opravdati izvanredni previd tuženih, to valja taj previd po propisu § 334. grpp. otputiti. Dr. Ž. Miladinović.

Prilog tumačenju § 67. od 8. svibnja 1890. o smetanju posjeda.

U parnici I. C. poradi smetanja posjeda suđene su Lj. i M. V. i N. S., da su krive smetanju posjeda time, što su tužitelja 21. lipnja 1917. protjerale sa čestica njiva na gruntu u V. u C., te pobrale po tužitelju pokošenu ljetinu i odnijele je svojoj kući.

Ta je konačna odluka potvrđena rješidbom sudb. stola u O. od 11. studenoga 1916. br. 4854. gr. S. 106/16.

Međutim je tužitelj podnio 28. listopada 1916. ovršnu molbu poradi ponovnog smetanja, i to temeljem §-a 67. c. zak., jer prvosudna konačna odluka nije bila pravomoćna.

Na tu ovršnu molbu izdana je konačna odluka od 31. siječnja 1917. br. 490. gr. ad M. 127—1916., kojom su protivnice pronađene krivima ponovnom smetanju, i prema tomu suđene.

Na žaobu ništovnu tuženih izašla je ova rješidba sudbenoga stola u O.:

Rješavajući podneseni utok tuženih u ovršnom postupku u parnici I. C. protiv Lj. i M. V. i N. S. poradi ponovnog smetanja posjeda spp. protiv tamošnje odluke od 31. siječnja 1917. br. 490. gr., kojom su ovršenici Lj. i M. V. i N. S. proglašene krivima ponovnomu smetanju posjeda presuđenomu tamošnjom konočnom odlukom od 17. listopada 1916. br. 5658. gr.

vidjev. da je ovršna molba predana prvom sudu dana 28. listopada 1916. br. 5890. gr., kad još citirana konačna odluka toga suda niti je pravomoćnom postala, dapače niti je riješena ništovna žaoba protiv te odluke:

vidjev. da se ovrha voditi može na temelju pravomoćnih sudskih presuda, a da se na podnesak glede ponovnog smetanja za to vrijeme nema provesti posebni postopak, već za to smetanje vrijedi konačna pravomoćna odluka;

obnašao je sudbeni stol u O. s razloga počinjene ništetnosti po § 62. toč. 11. zak. od 8. svibnja 1890. zbor. br. 44. napadnutu odluku ukinuti. Priopćio: dr. Zdravko Lenac.

Digitized by Google

Utok naveden u § 12. naredbe bana od 31. marta 1917. br. 6161. a podnesen nakon roka od tri dana imade već prvostepeni sud zabaciti.

(Plenarna rješidba stola sedmorice od 26. septembra 1918. br. 2221.)

Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski stol sedmorice obnašao je povodom zamolbe zemaljske vlade, odjela za pravosuđe od 4. septembra 1918. br. 12.279. u smislu §-a 14. slovo d) zakona od 23. februara 1893. zbor. broj 11. o unutarnjemu uređenju stola sedmorice izreći:

da je rješidbom kr. sudbenoga stola u O. od 22. junija 1918. br. 4784. gr., kojom je u molbenom predmetu Dragutina i Josefine B. iz D. protiv Gize S. iz D. radi otpovijedi stana povodom prekasno podnesenoga utoka Gizele S. po § 12. al. 1. banske naredbe od 31. marta 1917. br. 6191. savezno sa § 11. al. 2. izvanparničnoga postupnika utok taj uzeo u meritorno pretresanje, te povodom toga utoka u glavnoj stvari preinačio odluku mirovnoga povjerenstva kotarskoga suda u D. od 11. junija 1918. br. 5565. gr. — povrijeđen zakonski propis, sadržan u § 12. naredbe bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 31. marta 1917. broj 6191. iz slijedećih razloga:

Banska naredba od 31. marta 1917. br. 9191. naređuje, da protiv odluke mirovnoga povjerenstva imade mjesta utoku u roku od tri dana na sudbeni stol, koji u stvari odlučuje konačno, a glede postupka na raspravi naređuje, da imade biti javna, usmena uz shodnu primjenu uačela sudbenog postupka u vanparničnim pravnim poslovima.

Za pravni lijek normira dakle ta banska naredba posebni rok i posebnu nadležnost, te dakle ne mogu propisi §§ 9.—11. carskog patenta od 9. augusta 1854. br. 208. d. z. l. vrijediti u postupku kod podnašanja i rješavanja pravnih lijekova protiv rješidbi mirovinskih povjerenstva u najmovnim stvarima.

Time, što je naređeno, da se u postupku pred tim povjerenstvom primjenjuju načela sudbenog postupka u vanparničnim pravnim poslovima, nije naređeno, da se ta načela imadu primjenjivati i kod pravnih lijekova, a to tim manje, što je za pravne lijekove izdan posebni propis.

Sudbeni stol u O. povrijedio je dakle zakon, kada je uzeo u meritorno pretresivanje utok Gizele S., premda je ustanovio, da je taj utok prekasno podnesen. Prekasno podneseni utok imao je već prvostepeni sud odbiti, a budući da on toga nije učinio, trebao je to odrediti sudbeni stol.

Na zahtjev zemaljske vlade, odjela pravosudnoga, riješio je to pitanje stol sedmorice time ipak, da ova rješidba imade služiti samo kao pouka nižim sudovima.

Priopćio: Č.

Digitized by Google

C. Kazneno.

Optužnice, priopćene u tiskopisima prije javne glavne rasprave, potpadaju zaustavi. — Prilog tumačenju § 24. stav. 4. zak. o por. tis. i § 6. i 8. zak. o kaz. post. u posl. tisk.

(Rješidba banskoga stola od 27. kolovoza 1914. br. 28 735).

Rješavajuć izvješće od 28. srpnja 1914. I. 1167—14. s kojim sudbeni stol podnosi opise o zaustavi jutarnjeg izdanja 192. broja povremenog tiskopisa „Obzor". štampanog u Zagrebu 14. srpnja 1914. poradi otisnutoga u njem članka „Optužnica protiv S. i H. na str. 2. u stupcu 4. od riječi: „I. J. S." do riječi „dokazala", jer da se njim izvršuje zločinstvo smetanja javnoga mira po § 65. kz., povodom pravodobno po drž. odvjetništvu u Zagrebu podnesenoga priziva protiv zaključka navedenoga sudb stola od 17. srpnja 1914., kojim je izrečeno dignuće zaustave spomenutogu članka,

banski stol:

vidjev, da optužnica nije namijenjena javnosti sve do glavne rasprave;

vidjev, da joj se još i tada temeljem § 220. kz. može oduzeti javnost;

vidjev, da je u optužnici inkrimiranim činom izvršeno i zločinstvo veleizdaje, pa da iz svega toga slijedi, da je zaustava upitnoga tiskopisa opravdana sadržajem istoga,

obnašao je nakon saslušanja drž. nadodvjetništva uvaženjem priziva drž. odvjetništva napadnuti zaključak ukinuti i po § 8. zak. o kazn. post. u posl. tisk. potvrditi zaustavu uvodno navedenoga broja povremenoga tiskopisa „Obzor". Dr. Vladimir Čačić.

U optužbi zbog zločinstva čedomorstva ne nalazi se podjedno i prijedlog, da se sudi zbog prekršaja § 339. k. z.

(Rješidba hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 30. augusta 1917. br. 2249.

Hrv. slav. dalm. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom žalbe ništovne državnog odvjetništva protiv osude sudb. stola u G. od 23. julija 1917. I. 263—1917., kojom je rečeni sudb. s ol sudio:

Ivka S. rješava se po § 250. t. 3. kp. od optužbe, da je neustanovljenoga dana početkom mjeseca junija 1917. u R. svoje nezakonito živo novorođeno žensko dijete navlaš usmrtila na taj način. da mu je prigodom poroda 4 puta debelom uzicom podvezala vrat tako, da je dijete moglo samo slabo disati, a zatim da ga je položivši ga u jednu torbu bacila u vodu Počiteljku nedaleko mjesta O. no tako, da mu se je gornji dio tijela nalazio izvan vode, uslijed čega je dijete na zadušenju i uslijed gubitka temperature umrlo, pa da je tim počinila zl činstvo čedomorstva označeno u § 139. kz. kažnjivo po II. stavci § 139. kz.;

uvaživ, da presudni sud, kad je donesao napadnutu odrješujuću osudu, nije mogao počiniti ništavosti točke 7. 8—a 277. kp. to jest nije propustio riješiti optužbe tim, što se nije upustio u riješenje pitanja, da li optužena Ivka S. nije počinila prekršaja suprot sigurnosti

*

Digitized by Google

života označenoga u §-u 339. kz., jer je svojom osudom riješio optužbu, koja glasi na zločinstvo čedomorstva, i jer nije od strane državnog odvjetništva stavljen eventualni prijedlog glede prekršaja §-a 339. k. z. —

obnašao je nakon saslušanja držav. nadodvjetnika pomenutu žalbu ništovnu državnoga odvjetništva po § 282. stav. IV. sl. b) k. p. zbaciti, a podjedno tomu sudb. stolu naložiti, da spise ustupi državnom odvjetništvu, radi eventualnog postupanja protiv optužene Ivke S. poradi prekršaja §-a 339. k. z. Priopćio: Č.

Iz upravne prakse.

Ustanovljenje uračunljivog službovnog vremena.

(§ 29. u svezi s §-om 18. novoga mirovinskog zakona.)[1]

S obzirom na to, što je naš mirovinski zakon od 5. kolovoza 1914. gotovo identičan sa zak. člankom LXV.—1912. zajedničkog sabora „o opskrbljivanju državnih namještenika kao i njihovih udova i siročadi“ bit će interesantno čuti, kako interpretira ministar za zemaljsku obranu u Budapešti (dopis banu od 29. lipnja 1918. broj 235874.—16—1918.) potonji zakon u pogledu minimuma službovnog vremena, kojim se stječe pravo na mirovinu:

„Prema 1. alineji §-a 31.[2] zak. čl. LXV.: 1912. može činovnik, koji je definitivno namješten kod ureda i u službama navedenim u §-u 1., 2. i 3. zakona, u tamo ustanovljenom svojstvu, kao i podčinovnik i podvornik, koji je isto tako namješten, a uživa sustavnu godišnju plaću (godišnju mazdu, godišnju platu), pretpostavivši, da još nije navršio četrdesete godine života, kada je počelo službeno vrijeme njegovo, koje se može na temelju zakona uračunati, — u slučaju, ako nastupi koji u daljem dijelu §-a 31. zakona zahtijevanih uvjeta, zahtijevati mirovinu, ako ima barem „pet godina uračunljivog službovnog vremena“.

U smislu se pak §-a 20.[3] kod ustanovljenja uračunljivog službovnog vremena računa alikvotni dio godine, koji povrh cijelih godina ostaje, a premašuje šest mjeseci, za potpunu godinu.

Pošto s jedne strane §. 31. za jedan od uvjeta zahtjevnog prava na mirovinu ustanovljuje barem „pet godišnje službovno vrijeme“, te pošto s druge strane § 20. u pogledu računanja alikvotnog dijela godine, koji nadmašuje šest mjeseci, za potpunu godinu ne sadržaje ograničujuću odredbu, treba naređenje najzad citiranog §-a u svakom slučaju. — dakle i onda primijeniti, ako uračunljivo službovno vrijeme nadmašuje 4 godine i 6 mjeseci.

---

[1] Vidi 7. i 8. broj „Mjesečnika“ g. 1918., str. 225.

[2] Ovomu §-u odgovara § 29. našeg mirovinskog zakona od 5. kolovoza 1914.

[3] Ovomu §-u odgovara § 18. našeg mirovinskog zakona od 5. kolovoza 1914.

Digitized by Google

Pošto nadalje § 31. osigurava zahtjevno pravo na mirovinu nakon barem 5-godišnjeg uračunljivog službovnog vremena, to uračunljivo vrijeme ne mora da premaši 5. godinu, nego samo treba da dosiže pet godina, to svaki činovnik, podčinovnik. službenik (podvornik), koji u smislu alineje 1. §-a 31. može podići zahtjev na mirovinu već i u slučaju 5-godišnjeg uračunljivog službovnog vremena. imade primjenom naređenja §-a 20, već onda zahtjevno pravo na mirovinu, ako njegovo zaista provedeno službovno vrijeme barem za jedan dan premašuje 4 godine i 6 mjeseci.

Na temelju ovih naređenja doznačuje se mirovina i stanarinska mirovina također u rangovni razred neuvrštenim mjesečnim plaćenicima i momčadi kr. ug. oružništva, ako su barem četiri godine šest mjeseci i jedan dan djelatno služili."

Priopćio: Dr. Fedor Aranitzki.

Iz financijske prakse.

Kontigent žeste sastavni je dio imovine poreznikove, koja potpada pod porez na imovinu.

(6784. U. S. 1918.)

Obrazloženje.

Tužba je upravljena protiv toga, što je opotražno povjerenstvo kao imovinsku vrijednost uvuklo u imovinski porezni temelj i vrijednost kontigenta žeste spojenog sa tvornicom žeste t. j. vrijednost onog prava, po kojem se u tvornici žeste, koja potpada pod potrošarinu, može u pojedinoj proizvodnoj godini izvjesna količina hektolitara žeste proizvesti uz manju poreznu stavku poreza na žestu.

Sud smatra tužbu netemeljitom.

Prema § 86. z. čl. 28.: 1908. naime temeljni kontigent podijeljen pojedinoj tvornici žeste spojen je sa samom nekretninom i dozvola temeljnog kontigenta sadrži u sebi pravo, da tvorničar žeste može kontingentiranu količinu proizvesti uz nižu poreznu stavku, što za dotičnoga znači materijalnu prednost.

Da se ova materijalna prednost pak ne ukazuje samo kod dohotka, nego da se realizira i u imovini, jasno je iz § 88. zak. čl. 28.: 1908., po kome se ne može tvornici žeste jednom podijeljeni kontingent žeste oduzeti bez ikakove otštete, već se može oduzeti samo u slučajevima, određenim u zakonu, te erar imade u slučaju oduzeća odnosno povrate kontigenta od strane vlasnika platiti ovome 65 K po hektolitru odštete. Prema tomu je jasno, da je kontingent žeste pravo vezano sa nekretninom; da je činilac, koji diže vrijednost tvornici žeste i da je kao takav činilac sastavni dio imovine tvorničara žeste, koji se imade u smislu 1. točke § 7. zak. članka 32.: 1916. smatrati kao porezu potpadajuća imovina.

Kod procjenjivanja tvornice žeste kao imovine imade se dakle uzeti u obzir osim vrijednosti zgrade, zemljišta (tla), kao i osim vrijednosti tvorničkog uređaja i vrijednost kontingenta žeste.

Kako je pak opotražno povjerenstvo kod procjenjivanja tvornice sva tri ova činioca ispravno uzelo u obzir, nije se moglo dati mjesta tužbi.

Digitized by Google

Kupoprodajni ugovori, sklopljeni sa pojedinim članovima potajno razdijeljene kućne zadruge glede njihovih suvlasničkih dijelova, koji će im pripasti poslije razdiobe, — dakle ti ugovori ne potpadaju oblasnom odobrenju, — imadu se kao kupoprodajni ugovori o kupoprodajnom-pravnom poslu na sreću prijaviti na odmjeru pristojbe počevši od dana, kada su sklopljeni.

(Osuda upravnog sudišta broj 6311—1917. F.)

Razlozi:

Nije se mogla uvažiti tužba sa razlogau žaljenoj odluci. a ni sa ovih:

Tužitelj naime traži brisanje odmjerene mu globe na tome temelju. da nije bio dužan prijaviti upitni kupoprodajni pravni posao posao **radi** odmjerenja pristojbe sve dotle. dok ga u pogledu kućne zadruge nije odobrila oblast. Taj tužiteljev prigovor nije se mogao uvažiti. jer je po stanju stvari, utvrđenom tokom odavle određenog dokaznog postupka. dokazano. da tužitelj upitne nepokretnine nije kupio od kućne zadruge kbr. 48. općine V. T. kao od takve, već da je te nepokretnine **kupio** na osnovu kupoprodajnih ugovora, sklopljenih **sa pojedinim članovima potajno** razdijeljene **kućne zadruge** kao njihove **suvlasničke dijelove** poslije **razdiobe**, — dakle ti ugovori nijesu potpadali oblasnom odobrenju, — kao ugovori o kupoprodajnome pravnome poslu na sreću imali su pravnu snagu, kada su sklopljeni, a kao takovi su se imali u smislu točke c) §-a 123 prist. prop. u roku određenom u točci a) §-a 124. prist. propisa prijaviti radi odmjerenja pristojbe. pa je zbog propuštenja te prijave zakonito odmjerena tužiteljima globa. to prije, što tvrdnja tužitelja. da su pravni posao, koji je temelj pristojbe. u zakonitom roku prijavili. u svrhu odmjerenja pristojbe putem gruntovne oblasti. nije istinita, jer kod gruntovne oblasti odnosno među raspravnim spisima. pribavljenim od nje i u gruntovnom izvatku nema ni traga tome.

No nije se mogla uvažiti ni ona molba tužitelja, da se odmjerena kupoprodajna pristojba zahtijeva od njega samo od gruntovnog prijenosa prava vlasništva na upitne nepokretnine.

Po §-u 16. pristojbenih propisa nastalo je pravo. erara na pristojbu kod upitnih ugovora. koji po gornjem ne ppatodaju oblasnom odobrenju, danom sklopljenja pravnog posla. Usljed načela. koje je sadržano u tome zakonskom naređenju. dakle može erar po zakonu zahtijevati pristojbe bez obzira na to. dali je pravo vlasništva na nepokretnine. koje su predmet upitnih kupoprodaja, gruntovno preneseno na tužitelje ili nije, to prije, što su tužitelji barem djelomice i isplatili kupovninu prigodom sklopljenja pravnih poslova. pa su prema njihovoj sopstvenoj prijavi u tužbi i stupili u posjed upitnih nepokretnina; — što se najzad tiče pregovora tužitelja u pogledu formalne zabune u dotičnom platežnom nalogu primjećuje se, da je financijsko ravnateljstvo u žaljenoj odluci već obavijestilo tužitelja u tome pogledu. te je ispravilo tu pogrješku u platežnom nalogu.

Razumijeva se. da ako je u pogledu koje od nepokretnina. koje su predmet upitnih kupoprodajnih pravnih poslova. određen gruntovni prijenos na ime tužitelja na osnovu sudske osude ili nagode. pa je na tome temelju odmjerena zasebno pristojba. mogu tužitelji po zakonu. tražiti po financijskom ravnateljstvu brisanje te pristojbe.

Priopćio: **L. Milić.**

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Redslob: Abhängige Länder. Eine Analyse des Begriffes von der ursprünglichen Herrschergewalt. Leipzig 1914. st. 352.*

Nije dobar znak za evoluciju jedne discipline, ako se istovremeno pojavljuju u metodologičkom pogledu sasvim oprečni pravci, koji imaju ipak isti point de depart. Tako je Kelsen tek počeo stvarati svoju školu strogo formalističkog pravca, i već javljaju se empiriste, koji zablude u oprečne ekstreme.

Prirodno je, da ima u svakoj disciplini antagonizam metoda, ipak je svaka razlika dokaz velike nesređenosti na polju pravnoga nauka o državi. Ovaj put imamo da govorimo o jednom empiristi, kojeg rad u mnogom pogledu je poučan, iako se s njime ne možemo slagati.

Redslob je jedan od novijih državnopravnih pisaca. Izdao je g. 1912. „Staatstheorien der französischen Nationalversammlung von 1789.“, knjigu, koja, dobro sastavljena, pruža nam pregled političkih ideja francuske revelucije. U svom drugom radu Redslob je mnogo programatičniji, tu on slijedi izvjestnome pravcu. Glavna misao cijele knjige izražena je već u predgovoru.

U svijetu, kaže autor, imade cijela vrsta političkih tvorba, koje imadu više manje savršenu vanjsku formu država, koje ipak nijesu države, budući da nemaju svog vlastitog gospodovanja (Herrschaft), nego podvržene su tuđemu gospodarenju. Isti je dakle to problem, što ga je kušao riješiti Jellinek u svojoj študiji o zemljama, premda nije Jellinek problem ovako formulirao. Pitanje je, što je sa onim tvorbama, koje nisu države, a ipak su državama dosta slične. Što dijeli ovake tvorbe od država? Redslob odgovara na ovako pitanje sasvim kratko: Nemaju prvobitne vlasti.

Nema sumnje, da je pojam prvobitne vlasti potpuno empirički karaktera. Ova prvobitna vlast vlast je gospodovanja, istog gospodovanja, koje kuša Kelsen i njegova škola posve izlučiti iz pravne konstrukcije. Pravničko shvaćanje države ne dopušta na osnovi ovog smjera, da bi bilo gospodovanje glavni kriterij države kod pravničkog istraživanja njezine i njezinih institucija bitnosti. Samo, ako shvaćamo državu politički-empirički, mogao bi biti pojam gospodovanja ishodište istraživanju. Pravac, koji stavlja gospodovanje u centar shvaćanja države, nije pravnički, nego faktički i empirično-politički.

Slijedimo dakle izvođenje Redsloba. I on ponavlja locus communis socijalnoga nauka o državi, da su tri elementa države narod, zemlja i gospodovanje. Što mu je gospodovanje? Možnost pribaviti si poslušnost. Koji su motivi, uslijed kojih je podložnik poslušan? Tu recipira Redslob Duguitov nauk o solidaritetu. „Država osnovana je na međusobnoj zavisnosti čovječanskih težnja (l'interdépendence sociale), država je osnovana na solidaritetu interesa“. (St. 8.) Treba tražiti razlog gospodovanja, da mu se pokorava većina, jer današnji položaj

* Napomena. Ova je recenzija pisana od jednog odličnog pravnika prije sadašnjih događaja, a donosimo je zbog njezine općenite čisto teorijske vrijednosti.

Digitized by Google

glede skupnih interesa obećaje većih koristi nego preinačenje današnjeg položaja. Gospodovanje može se dakle uzdržati samo u slučaju, ako većina naroda pristaje uz sadašnje stanje, uvjerena, da to odgovara njezinim interesima.

Odlučno niječe autor, da bi bila kakva razlika među državom kao sociologičkom tvorbom i pravom. Nedopustno je, da se dijeli država i pravo. „Država i gospodovanje nerazlučno spojene su sa pravom." (St. 27.). Istina je, da je državna teorija, koju imenujemo teorija sile, kušala odijeliti pojam prava od onoga gospodovanja. Još druga škola kuša to učiniti i to je strogo pravničko-formalistička. U tom pogledu bio je Jellinek nekonsekventan. Jellinek je tako strogo odijelio socijalni problem države od pravnoga i ipak je uzeo u svoju pravnu definiciju države pojam prvobitne gospodujuće vlasti, dakle jedan potpuno socijalan nepravnički pojam.

Zanimivo i poučno je, kakve su praktičke posljedice, ako primamo ovakva shvaćanja. Ako je ishodište nepravničko, nepravnički moraju biti zaključci.

Vnžna je distinkcija, koju čini autor među originarnom i delegiranom vlašću. Onaj, kome je bila prvobitno dana vlast, razlikuje se bivstveno od nosioca delegirane vlasti. Taj posljednji može vlast upotrebljavati samo na način, koji je dopušten od nosioca originarne vlasti. Tu nema nikakve nove volje, nego samo nov nosilac vlasti stupio je uz staroga. Tako imamo da razlikujemo primarnu ili prvobitnu od sekundarne skupne osobnosti. (Gesamtperson).

Centar Redslobove argumentacije je prvobitna vlast. Za državu je nužni preduvjet, da je državna vlast prvobitna. Ovu prvobitnu državnu gospodujuću vlast daje silnija većina. Tko je u većini, u njegovoj ruci je prvobitna vlast.

To su načela, koja autor primjenjuje na praktičnim državnopravnim uzorima, koja su mu Elzas-Lotringija, austrijske zemlje, Hrvatska-Slavonija, Bosna-Hercegovina, Finlandija, Island, teritoriji sjevernoameričke unije, Kanada, Australija, Južna Afrika.

Stari Jellinek učinio je istu pogrješku kao autor, o kojemu sada govorimo. I njegov pojam zemlje bio je ovako šaren, strpao je sve moguće tvorbe pod pojam zemlje. Ne treba da se zato čudimo, da je bio opći kaos posljedica ovake nedostatne komparativne metode. Ovake tvorbe su suviše osebujne i samonikle, da bi ih mogli strpati pod jedan pojam. To više mora se osuditi ovakov postupak ako se poduzimlje bez potrebitog dubljeg historičkog i pozitivno-pravnog znanja ovih individualnih tvorevina.

Već Jellineku mogle su se prebacivati ovakve mane u njegovom spisu „Über Staatsfragmente". Isto vrijedi samo u mnogo većoj mjeri glede „zavisnih zemalja" Redsloba. Opažamo, koliko je to moguće konstatirati u izvjesnim partijama, nedostatnu historičku i pravno-povjesnu spremu i znanje. Kod autora, koji je naučen suditi sa ovakvom apodiktičnošću o važnim odnošajima, mora to izazvati zasluženi prijekor.

Redslob polemizira protiv Jellinekova pojma državnog fragmenta. Jellineku je prvobitna gospodujuća vlast znak države, a ipak shvaća državni fragmenat kao državi sličnu tvorbu, kojoj može faliti jedan od bitnih znakova države. „Bez prvobitne vlasti nema države, ni ko-

Digitized by Google

mada države, ni sjenke države. (St. 138.) Državni fragmenat nema prvobitne gospodujuće vlasti, radi toga ne može biti govora o kakvoj sličnosti državi. Ipak tvrdi autor nekakvu paralelnost među državnim fragmentom i svojim pojmom zavisne zemlje, koji je isto tako protivan državi i provinciji.

Zavisna zemlja ne stvara nikakve vlasti. podređena je tuđoj vlasti, druga država njom vlada. Zavisna zemlja nema nikakvog ustava. ni svojega, ni onoga vladajuće države. nego ona posljednja daje joj zakone u okviru svojega vlastitoga ustava, stvara joj eksekutivu. Ovaka jedna zavisna zemlja je Elzas-Lotaringija, u kojoj vrijede zakoni njemačkoga carstva, pa Bosna i Hercegovina.

Autor ne zadovoljuje se pojmom zavisne zemlje nego stvara još druge, i to pojam prvobitnoga državnoga dijelovi. Austrijske kraljevine i zemlje su ovaki prvobitni državni dijeli, koji nisu ni država, ni zavisne zemlje, nego sa državom srasle tvorbe. Prvobitni dijelovi su radi toga. weil sie nicht wie die Kommunalverbande einer abgeleiteten, sondern der ursprünglichen, Gewalt untertan sind. (St. 173.)

Hrvatska je dakle ovakav jedan prvobitni državni dio, a državni dio manjega prava, nego su austrijske zemlje. Zaista čudnovata je to argumentacija, po kojoj je državopravni položaj Hrvatske manjega državopravnoga značenja nego onaj austriiskih zemalja. U Austriji, to je argumenat, nema ni jedan teritorij(!?) više povlastica nego koji drugi. Zemlje krune svetog Stjepana tvore jednu državu, u kojoj su dva prvobitna državna dijela, Ugarska i Hrvatska i prva ima prema drugoj privilegiran položaj. Dakle to bi bilo autorovo shvaćanje, koje može se tek teškom mukom rekonstruirati. budući da je autorovo zakonoslovlje također dosta „prvobitno". Jedna tvrdnja, kao je ova, da Hrvatska ni nema pravnoga položaja, kojeg imaju austrijske zemlje, zaista je originalan plod naše discipline.

Literatura, koju citira Redslob, je već lijepa ouvertura. Uz čuvenoga Marezali i Nagy pl. Eötteveny. koji je prije nekoliko godina „brilirao" u „Jahrbuch des öffentlichen Rechts" sa jednim geografsko-državno-pravnim opisom Hrvatske — slične stvari bile su u Njemačkoj običajne u ono doba u koje se državno pravo zvalo statistika — citirane su brošure bez svake vrijednosti. Pliverić naravno ne zaslužuje, da bi bio spomenut u pogledu literature.

Historička evolucija Hrvatske prikazana je na tri stranice. Već prva rečenica rasprave o Hrvatskoj karakteristična je. S apodiktičnom gotovošću kao da nema o tome nikakve sumnje. tvrdi se: „Hrvatska-Slavonija bila je spojena Ugarskom poslije dugih bojeva početkom 12. vijeka". U feljtonističkom slogu spominje autor razne faze historičkog života Hrvatske. Čudimo se, kako može tako lake ruke strpati sadržaj jedne hiljadu godišnje historije. G. 1848. nastupa nekakav ban „Jellasiks", koji proklamira otkinuće Hrvatske od Ugarske. Redslob argumentira ovako: Apsolutna austrijska monarkija nije mogla obuhvatati nikakvih država. Ako je bila Hrvatska država. mogla je to biti samo poslije apsolutizma, to je u dobi novoga konstituiranja monarhije.

Ovaka jedna formulacija problema bezuvjetno ne odgovara nastanku, evoluciji i karakteru hrvatske državnosti. Komodno je to na-

Digitized by Google

ziranje i u isto doba ono otkriva piščevu potpunu historičku indolenciju. Usprkos činjenici, da je apsolutizam namjeravao potpuno uništiti historične državne individualitete, ipak nije moglo to faktičko stanje uništiti historičke pravne odnose.

Redslob ne vidi nikakvog događaja, koji bi se mogao shvaćati u 60. godinama kao državu stvarajući čin naroda hrvatsko slavonskoga. Godina 1867. odlučna je. Carstvo se razdijeli ove godine u austrijsku i ugarsku monarkiju. Stara država je uništena, dvije nove stvaraju se. Bezuvjetno bila je od velikog faktičkog utjecaja činjenica, da je Hrvatska godine 1867. igrala ulogu pasivnoga gledaoca. Pravno ipak to ne može biti odlučno. § 4. nagodbe govori u tom pogledu potpuno jasan jezik. Sa stanovišta nagodbe nije moguće tvrditi, da se je preuređenje monarkije izvršilo bez volje Hrvatske. Redslobove argumentacije dokaz su potpuno političkog shvaćanja. Ovakav jedan momenat nudi nam možnost, da vidimo, da je ipak ogromna razlika među pravnim i političkim shvaćanjem državno-pravnih problema.

Po Redslobovu shvaćanju bila je Hrvatska prije g. 1867. integrujući dio cjelokupne monarkije i poslije je provincija ugarske kraljevine. Autor nam to kaže brutalnom otvorenošću i svoje stanovište brani poznatim argumentima ugarske oficijelne državno-pravne škole.

Ipak su ugarski državno-pravni pisci kroz i kroz legalisti, koji traže, da svoje tvrdnje podupiru legalnim i historičkim dokazima. Značajno je za Redsloba, koji tumači nagodbu tim načinom: „Wir müssen deshalb versuchen, den Ausgleich von der Basis aus zu erklären, dass die ursprüngliche Gewalt dieselbe bleibt. Und hier müssen wir uns an die politischen Machterscheinungen halten, welche ihn begleiten.“ (Str. 185.) Redslob traži dakle i nagodbu razumijevati sa stajališta političkih pojava sile i premoći. Upravo je djetinjasto, ako autor kaže, da je bio pravni motiv za sklapanje nagodbe, namjera, pridobiti na svoju stranu narod hrvatsko-slavonski. I dodaje, da je bila dana politička moć vladati i proti hrvatsko-slavonskome narodu. „Das Übereinkommen der Landtage hat die Macht nicht begründet und die Macht nicht umgewandelt. Aber es hat die Macht befestigt. Das Übereinkommen ist ein Werk politischer Klugheit gewesen.“ (Str. 186.) Tako tumači Redslob pravni karakter nagodbe, pozivljajući se na — Marczalia.

U glavnim nagodbenim pitanjima Redslob slijepo slijedi madžarskim školskim nazorima o Hrvatskoj. O hegemoniji Ugarske ne govori Redslob budući da hegemonija pretpostavlja, da si stoje nasuprot dvije različite države, nego Ugarska imade „eine verfassungsrechtliche Vorherrschaft“. Težište državotvorbene moći mu leži u Ugarskoj. Hrvati tvore sa Ugrima jedan narod i jednu državu. Hrvatska tvori sa Ugarskom „eine Machtorganisation“. Državotvorna moć je zbog toga utjelovljena u Ugarskoj, jerbo je Ugarska veća po pučanstvu. To je na svaki način jedan pravni argumenat par excellence.

U zemljama krune sv. Stjepana samo jedno je po mnijenju Redsloba prvobitno gospodovanje. Samo jedan je narod. Centralno i partikularno zakonodavstvo slično je dvjema rijekama, koje imaju isti izvor. Ove tvrdnje kuša autor opravdavati svojim naukom o prvo-

Digitized by Google

bitnom gospodovanje. Samo Ugarska, a ne i Hrvatska stvorila je novu organizaciju sile poslije raspada unitarne manarkije.

Teorija o prvobitnom državnom dijelu, kakve imale bi biti austrijske zemlje i Hrvatska, mnogo prenejasno je prikazana. Tek velikom mukom treba ju iz različitih poglavlja knjige rekonstruisati. Razumijevanju kompliciranih ovakovih državopravnih forma i ovom teorijom nismo došli bliže. Sasvim nepravnički i faktički je zasnovana. Mnogo manje je zadovoljava od Jellinekovih državnih fragmenata.

Redslobova knjiga nije nam donijela nikakvih novih otkrića glede Hrvatske. Sjajna dijalektika jednog Jaszija sasvim je Nijemcu nepoznata. Grubi njegov empirizam zadovoljuje se strogo političkim argumentima. Da bi razumijevao historički individualitet Hrvatske, fali mu potrebnog stručnog znanja, nije dosta da se citiraju glavni paragrafi nagodbe, i da se parafraziraju na Marczalijev način. Umjetna, prinuždena duhovitost i traženje stilističkih efekata povećava samo opći ne ugodni dojam. Riječ gospodina Redsloba ne će biti posljednja o Hrvatskoj. Ipak bilo je u prošlom vijeću više naučenjaka među Nijemcima, koji su savjesnije i razboritije prosuđivali državno-pravni odnošaj među Ugarskom i Hrvatskom. V.

VJESNIK.

(Iz Pravničkog društva.) Upravni odbor održao je dne 2. studenoga 1918. svoju redovnu sjednicu.

Društveni predsjednik pozdravlja prisutne odbornike, pa ističe, da su se nakon posljednjeg sastanka odborova zbili u našoj domovini sudbonosni događaji, koji su odjeknuli na cijelom slavenskom Jugu i koji su po cijelom našem narodu radosno pozdravljeni. Hrvatska, Slavonija i Dalmacija prekinuše državne veze, koje su ih vezale s Austrijom i Ugarskom, i postadoše slobodne, a sva vlast državna prešla je u ruke Narodnoga Vijeća. Danas se odbor sabrao, da se dogovori, kako bi pozdravio naše Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. Na predsjednikov prijedlog doznačen je Narodnom Vijeću iz društvene imovine iznos od 2000 K i zaključen pozdrav, koji donosimo na čelu lista.

Nadalje bude zaključeno, da će se pitanje predavanja u mjesečnim skupštinama potaknuti, kad se opet današnje izvanredne i socijalne prilike barem donekle srede i smire; i da se s obzirom na te prilike ne drže ni odborske sjednice, jer imade i onako malo aktuelnih društvenih predmeta da se o njima raspravlja, a koliko bi se koji predmet morao i da riješi, to će ga riješiti već prema njegovu svojstvu sam predsjednik bilo to s tajnikom, blagajnikom ili urednikom Mjesečnika.

Odbor je primio na znanje povišenje pristojbe zagrebačkoga inkasatora članarine od 8% na 10% ubrane svote.

Primljeni su ovi novi članovi, i to sa 1. siječnjom 1918.:

1. Veljko Prebeg, prislušnik, Zagreb; 2. Vladimir Salopek, prislušnik, Zagreb; 3. Mato Molnar, sudb. pristav, Lepoglava; 4. dr. Patricije Padelin, Zadar; 5. dr. Matija Belić, odvjetnik, Djakovo; 6. dr. Marijan Hlača, od-

Digitized by Google

vjetnik, Jastrebarsko: 7. Josip Crnjanin, zadruž. povj., Zagreb: 8. dr. Stanko Rendulić, odvj. perov., Jastrebarsko; 9. dr. Karlo Lukšić, bankovni činovnik, Zagreb; 10. dr. Đuro Kuntarić, odvj. perov., Požega; 11. dr. Oskar Berger, odvjetnik, Županja; 12. dr. Milko Hajdić, odvj. perov., Zagreb; 13. dr. Antun Grginčević, odvj. perov. Srijemski Karlovci; 14. dr. Stjepan Hild, sudb. pristav, Zagreb; a sa 1. julijem 1918.: 15. dr. Vlado Čobanić, odvjetnik, Mitrovica; 16. dr. Glišo Tadić, javni bilježnik, Kostajnica.

(Mili pokojnici.) U vrijeme velikih događaja zadesila su naše društvo dva teška gubitka. Umrli su Aleksandar Strohal, vijećnik stola sedmorice i Mane pl. Budisavljević, javni bilježnik u Karlovcu. Strohal je bio spreman i vrstan sudac, koji je izašao isred državnih odvjetnika, a bio je dugi niz godina revan i zauzetan član našega društva. Budisavljević je bio ponajprije sudac, a poslije bi imenovan javnim bilježnikom. Bio je zbog svoje otmjenosti i uglađenosti, a pogotovu zbog svoje ljubežljivosti svakome simpatičan i svagdje pažen i rado viđen. Slava im vječna!

(S hrvatskog sveučilišta.) Predsjedništvo Narodnoga Vijeća imenovalo je dra. Miroslava Mikuličića, bivšega asistenta gradačkoga sveučilišta, javnim redovitim profesorom za opću i eksperimentalnu patologiju za farmakologiju u liječničkom fakultetu Franje Josipa u Zagrebu.

(Imenovanja). Imenovani su tajnici hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Ivan Galić, Vladimir pl. Borotha, dr. Nikola Kostrenčić i dr. Viktor Jakoby odsječnim savjetnicima hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade sa sustavnim berivima, nadalje tajniku rečene vlade Ivanu pl. Raizneru podijeljen naslov i značaj odsječnog savjetnika hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade; županijski tajnik i upravitelj županijske oblasti u Ogulinu, Dragutin Vilfan podžupanom županije modruško-riječke i županijski tajnik i upravitelj županijske oblasti u Osijeku, Milan Kramarić, podžupanom županije virovitičke.

Ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je perovođu višeg razreda hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Dušana Madjerčića, kotarskog predstojnika II. razreda Dušana Nikolajevića, naslovom vladinog tajnika odlikovanog perovođu višeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade dra. Tomu viteza Cuculića, sudbenog vijećnika II. razreda Vladimira Košaka i vijećničkog tajnika stola sedmorice dra. Milana pl. Kuglera imenovati tajnicima hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu; kotarskog pristava I. razreda Bogdana Cvijanovića te perovođe nižeg razreda hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Marka Mojsilovića i dra. Franju pl. Domazetovića, Radovana Zeca i Miroslava Festetića perovođama višeg razreda hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u VIII. činovnom nazredu; kotarskog pristava I. razreda Josipa Crnjanina, kotarske pristave II. razreda dra. Stevana Hadžia, Eugena Quinza, Gjuru pl. Trešćeca, dra. Vladimira pl. Rukavinu i Eduarda Herkvia imenovati perovođama nižeg razreda hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u IX. činovnom razredu; perovođu nižeg razreda hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade i upravitelja kr. kotarske oblasti u Velikoj Gorici, dra. Janka Bedekovića, županijskim perovođom u IX. činovnom razredu ostavljajući ga i nadalje na mjestu sadašnjeg službovanja; kotarske predstojnike II. razreda Filipa Hermana, Vasilja Kangrgu i Velimira Liščića imenovati kotarskim predstojnicima I. razreda u VII. činovnom razredu; naslovom vladinog tajnika odlikovanog perovođu višeg razreda hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade i upravitelja kr. kotarske oblasti u

Digitized by Google

Virovitici, Šandora Benaka, kotarskim predstojnikom II. razreda u VIII. činovnom razredu; kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kotarske oblasti u Slunju, Franju Benešića, imenovati kotarskim predstojnikom II. razreda; kotarske pristave II. razreda Alfonsa Delanskoga, Josipa pl. Kovačića, Pavla Vidovića, Franju Sudarevića, Stjepana Dubenika i Jakova Fanceva, Dragana Albrechta, Bogdana Drenovca, Josipa Pšenicu, Savu Jakovljevića i dra. Vjekoslava Jelenčića kotarskim pristavima I. razreda u IX. činovnom razredu; Milana Speljaka, Ivana viteza Troyera, Ivana Vukovića, Milana Peklića, Ivana pl. Haraminčića, Luku pl. Valjaka, dra. Miljenka Markovića, Cvjetka Horvata, Branka Šeringera, dra Velimira Deželića, Matiju Zdunića, Petra Rogulju, Stjepana Šintića, Antu Nikšića, dra. Vuka pl. Simića, dra. Slavka Flögela, Zvonimira Magdića, Stjepana Dolušića, Rudolfa pl. Labaša i Jurja pl. Andrassy-a, imenovati kotarskim pristavima II. razreda u X. činovnom razredu.

Narodno Vijeće povjerilo je vladu za sve južnoslavenske zemlje monarhije predsjedništvu Narodnog Vijeća. Predsjednik i prema tomu šef egzekutive za sve južnoslavenske zemlje jest Antun Korošec, potpredsjednici dr. Ante Pavelić i Svetozar Pribičević.

Predsjedništvo Narodnog Vijeća u svojoj sjednici od 29. o. mj. povjerilo je bansku vlast u Hrvatskoj i Slavoniji Antunu Mihalovichu; povjereništvo odjela za bogoštovlje i nastavu: Milanu Rojcu; odjela za pravosudje: dru. Aleksandru Badaju, odjela za unutarnje poslove: dru. Srgjanu Budisavljeviću, za narodno gospodarstvo: dru. Živku Petričiću, za financije: Franji Braumu, za prehranu: Edi Markoviću, za socijalnu skrb: Vilimu Bukšegu, za poštu, brzojav i telefon: Cezaru Akačiću, za željeznice: Večeslavu Wilderu, za trgovinu, obrt i industriju: dru. Gjuri Surminu, za narodnu obranu: dru. Mati Drinkoviću.

Narodno Vijeće imenovalo je dra. B. Angjelinovića povjerenikom za javnu sigurnost u gradu Zagrebu.

Predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS imenovalo je na predlog povjereničkoga vijeća hrvatsko-slavonske vlade odsječnog savjetnika dra. Gavru Gojkovića velikim županom županije bjelovarsko-križevačke, ravnatelja zemaljske kaznione u Mitrovici dra. Milana Kostića velikim županom županije srijemske i grada Zemuna, te gradskog senatora u Petrovaradinu Milana Vidmana, velikim županom županije modruško-riječke: odsječnog savjetnika s naslovom i značajem banskog savjetnika, dra. Dragutina Tončića, velikim županom županije virovitičke i grada Osijeka; dra. Rikarda Lenca, odvjetnika na Rijeci, velikim županom za grad Rijeku i okolicu; ravnatelja zemaljske blagajne za potporu bolesnih radnika i za osiguranje proti nezgodama u Zagrebu dra. Gustava Bazalu savjetnikom povjerenika za socijalnu skrb u V. činovnom razredu; tajnika i zamjenika ravnatelja zemaljskog statističkog ureda, dra. Milana Kressera, ad personam u VI. činovni razred; Nikolu Babića, ravnatelja erarnih pravnih posala, u V. činovni razred; naslovnoga savjetnika Svetozara Matića u V. plaćevni razred, pridijelivši ga podjedno na službovanje središnjoj financijalnoj upravi; savjetnika i zamjenika financijalnog ravnatelja Gjuru Ferkovića ravnateljem financijalnog ravnateljstva u Osijeku; savjetnika i zamjenika financijalnog ravnatelja Dragutina Pintara ravnateljem financijalnog ravnateljstva u Varaždinu; savjetnika i zamjenika financijalnog ravnatelja Ivana Kasuna ravnateljem finan-

Digitized by Google

cijalnog ravnateljstvu u Vukovaru; financijalnog savjetnika Ivana Padjena zamjenikom financijalnog ravnatelja u Osijeku; financijalnog savjetnika dra. Marka Radića zamjenikom financijalnog ravnatelja u Varaždinu; financijalnog savjetnika Vjekoslava Filakovca zamjenikom financijalnog ravnatelja u Vukovaru; nadalje je obnašlo istim rješenjem imenovati financijalnoga savjetnika i zamjenika financijalnoga ravnatelja u Požegi Ivana Cicaka, financijalnog savjetnika u službovanju kod financijalnog ravnateljstva u Zagrebu dra. Ivana Kukolića; financijalnog ravnatelja u Gospiću Kilijana Schwaba, te financijalnog savjetnika Ivana Ravertu u VI. plaćevni razred sa sustavnim berivima, ostavivši prvu trojicu na njihovim dosadanjim mjestima službovanja, dok je potonjega pridijeljilo na službovanje središnjoj financijalnoj upravi.

Povjerenik za unutarnje poslove imenovao je poreznog povjerenika Aurela pl. Martinčića kotarskim pristavom II. razreda kod kotarske oblasti u Ogulinu.

Predsjedništvo N. V. diglo je od službovanja dra. Guidu Mayera, predsjednika sudbenoga stola, Luigu Mattiasia, upravitelja kot. suda, te dra. Ernesta Balinta, upravitelja drž. odvjetništva na Rijeci, te imenovalo Antuna Marjanovića, predsjednikom sudb. stola, Ivana Manzonia, državnim odvjetnikom, Ivanu Žigoviću povjerilo upravu kotarskog suda sve na Rijeci. Predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS obnašlo je imenovati sa sustavnim berivima: vijećnicima hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice: vijećnike banskog stola Otona Potočnika, Ljudevita Sovu i Antuna Babića, ostavljajuć ih predhodno na njihovim dosadanjim mjestima; vijećnicima hrv.-slav.-dalm. banskog stola: Dragutina Rehmana, predsjedika sudbenog stola u Požegi; zatim sudbene vijećnike I. razreda: Vasu Terzića kod sudbenog stola u Mitrovici, Dobrivoja Kušića kod sudbenog stola u Zagrebu, Milana Svobodu u službovanju kod zemaljske vlade, odjelu za pravosuđe, Vjekoslava Belčića kod sudbenog stola u Varaždinu, dra. Branislava Vinkovića kod sudbenog stola u Požegi, Franju Magdića kod sudbenog stola u Zagrebu, Nikolu Markovića kod sudbenog stola u Varaždinu, Josipa Šarića kod sudbenog stola u Mitrovici, Petra Cara i dra. Vinka Martona, obojicu u službovanju kod zemaljske vlade odjela za pravosuđe, ostavljajući ih osim Dragutina Rehmana prethodno na njihovim dosadanjim službenim mjestima: potpredsjednikom sudbenog stola u Zagrebu Ivu Vukovića, sudbenog vijećnika I. razreda u službovanju kod državnog nadodvjetništva u Zagrebu; predsjednicima sudbenih stolova: Josipa Draženovića, sudbenog vijećnika I. razreda kod sudbenog stola u Gospiću za isti sudbeni stol i Franju Radana, državnog odvjetnika u Petrinji, za onaj u Požegi; sudbenim vijećnicima I. razreda: sudbene vijećnike II. razreda Pantu Popovića kod sudbenog stola u Osijeku za isti sudbeni stol, Bogoslava Sachsa kod sudbenog stola u Mitrovici za sudbeni stol u Petrinji, Ivana Stožira kod kotarskog suda I. u Zagrebu, ostaviv ga prethodno na dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta, Nilana Skorupana, kotarskog suca u Crikvenici, ostaviv ga prethodno na dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta, Stjepana Gregorića, vijećnika II. razreda kod sudbenog stola u Mitrovici za isti sudbeni stol, Marijana Ruževića, vijećnika II. razreda kod sudbenog stola u Požegi za isti sudbeni stol, Rudolfa Ježića, kotarskog suca u Sisku, ostaviv ga prethodno na

Digitized by Google

dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta, sudbene vijećnike II. razreda: Antuna Turkovića kod sudb. stola u Petrinji za isti sudb. stol, Adalberta Pešnika kod sudbenog stola u Zagrebu za isti sudbeni stol, Andriju Georgijevića kod sudbenog stola u Bjelovaru za isti sudbeni stol, kotarske suce: Matu Čanića kod sudbenog stola u Varaždinu za isti sudbeni stol, Slavoja Valjavca kod kotarskog suda u Zemunu, ostaviv ga prethodno na dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta, sudbenog vijećnika II. razreda Gjuru Mraza kod sudbenog stola u Zagrebu za isti sudbeni stol; kotarske suce: dra. Luku Vrkljana kod kotarskog suda u Grubišnompolju, Vasu Sladojevića kod kotarskog suda u Brinju, Tomislava Silvestra kod kotarskog suda u Zlataru, ostaviv ih prethodno na dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta; sudbene vijećnike II. razreda: Borislava Nikolajevića kod sudbenog stola u Petrinji za onaj u Mitrovici, Mihovila Živkovića kod sudbenog stola u Gospiću za isti sudbeni stol, Dragutina Ignjića kod sudbenog stola u Osijeku za isti sudbeni stol, Mirka Kasumovića, kotarskog suca u Stubici, za sudbeni stol u Požegi, vijećničkog tajnika banskog stola dra. Dragutina pl. Domjanića, ostaviv ga prethodno na dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta i kotarske suce Mihajla Stojanovića kod kotarskog suda u Jastrebarskom i Matiju Žuvičića kod kotarskog suda u Brodu, ostaviv ih prethodno na dosadanjim mjestima službovanja uz naknadno opredijeljenje službenoga mjesta; kotarskim sucima sudbene pristave I. razreda: Gjuru Vojnovića kod sudbenog stola u Bjelovaru za kotarski sud u Čabru, Petra Matasića kod kot. suda u Pregradi za onaj u Delnicama, Zlatka Seunika kod kot suda u Karlovcu za onaj u Stubici, Josipa Pisačića kod kot. suda u Pregradi za onaj na Udbini, dra. Josipa Hrena kod kot. suda u Križevcima, Ladislava Zimu kod sudb. stola u Varazdinu, Vladimira Jovana kod kot suda u Novoj Gradiški, Ivana Rukavinu kod kot. suda u Gračacu, Branislava Tuškana kod kotar. suda u Karlovcu, ostaviv ih prethodno na njihovim dosadanjim mjestima službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta, Bogoslava Sokolića kod kot. suda u Našicama za kot. sud u Pregradi, Adolfa Rožića kod kot. suda u Slunju, Josipa Stančeca kod kot. suda u Daruvaru, ostaviv ih na njihovim dosadanjim mjestima službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta. Sudbenim vijećnicima II. razreda: sudbene pristave I. razr. dra. Lavoslava Lutilskoga kod sudb. stola u Bjelovaru za isti sudb. stol, dra Ivu Roića kod kot. suda u Bjelovaru, ostaviv ga prethodno na dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta, Franju Orbana kod kot. suda I. u Zagrebu uz dodijeljenje tajništvu banskoga stola, Vladoju Hocka kod kot. suda Brodu, Zdenka Novaka kod kot. suda u Osijeku, dra. Zvonimira Šintića u službovanju kod drž. nadodvjetništva i Adama Gašparovića kod kotar. auda u Zemunu, ostaviv ih prethodno na njihovom dosadanjem mjestu službovanja uz naknadno opredijeljenje službenog mjesta.

Povjerenik za pravosuđe imenovao je zamjenicima držav. odvjetnika I. razr. zamjenike drž. odvjetnika II. razr. sa sustavnim berivima: Stjepana Šrama kod drž. odvjetništva u Bjelovaru, dra. Milovana Zoričića u službovanju kod drž. nadodvjetništva, dra. Josipa Sokolića kod drž. odvjetništva u Požegi i Milana Škrgatića kod drž. odvjetništva u Petrinji,

Digitized by Google

ostaviv ih na mjestima njihovog dosadanjeg službovanja: sudbenim pristavima I. razr. sudbene pristave II. razreda: Josipa Rilla kod kotarskog suda u Djakovu, Rikarda Winklera kod kotarskog suda u Sisku, dra. Stevana Milića kod kotarskog suda u Staroj Pazovi, Vasu Pušića kod kotarskog suda u Rumi, Janka Dvornika kod kotarskog suda u Rumi, dra. Gjorgje Steria kod kotarskog suda u Krapini, Vilima Rubina kod kotarskog suda u Staroj Pazovi, dra. Stjepana Belaja kod kotarskog suda u Samoboru, Franju Piskača kod kotarskog suda u Mitrovici, dra. Ščitomira Archa kod kotarskog suda u Požegi, Radovana Golubića kod kotarskog suda u Križevcima, Živka Hećimovića kod kotarskog suda u Pakracu, dra Aleksu Vragovića kod kotarskog suda u Osijeku, gg. Branka Broza kod kotarskog suda u Zemunu, Antuna Grginčevića kod kotarskog suda u Srijemskim Kartovcima, Gjuru Polimca kod kotarskog suda u Otočcu, Vlatka Presečkija kod kotarskog suda u Klanjcu, Dinka Dittricha kod kotarskog suda u Staroj Pazovi, Milana Tomljenovića kod kotarskog suda u Ogulinu i dra. Ljudevita Čorka kod kotarskog suda u Jastrebarskom, zatim extra statum: dra Gjuru Kosiera kod sudbenog stola u Varaždinu za kotarski sud u Vrginmostu, dra. Vladimira Moskovića kod kotarskog suda I. u Zagrebu i dra. Miroslava Maticu u službovanju kod pravosudnog odjela, ostavivši ostale spomenute pristavo na mjestima njihovog dosadanjeg službovanja; dra. Augusta Petrovića, sudbenog pristava I. razr. u službovanju kod državnog odvjetništva u Osijeku, zamjenikom državnog odvjetnika II. razr. u IX. čin. razredu, za državno odvjetništvo u Osijeku; sudbenog prislušnika kod kotarskog suda II. u Zagrebu dra. Vladimira Vidmana sudbenim pristavom, te ostavljen na njegovom dosadanjem službovnom mjestu.

(Odvjetnici). Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podijelio je javnom bilježniku u Brodu dru. Nikoli Nikiću pravo odvjetovanja u opsegu banskog stola sa sjedištem u Brodu, a zatim odvj. perovođama i to dru Ljubomiru Vladenu sa sjedištem u Dugomselu, dru Đorđu Brankoviću sa sjedištem u Otočcu, đru Milošu Radančeviću sa sjedištem u Koprivnici, dru Dimitriju Darijeviću sa sjedištem u Mitrovici, dru Vladimiru Miliću sa sjedištem u Daruvaru, dru Oskaru Mohru sa sjedištem u Karlovcu, dru Maksu Weileru sa sjedištem u Zagrebu, dru Oskaru Bergeru sa sjedištem u Županji, dru Svetislavu Kostiću sa sjedištem u Iloku, dru Gustavu Slavku Michlu sa sjedištem u Osijeku i dru Gligoriju Tadiću sa sjedištem u Kostajnici; napokon dopustio premještenja odvjetničkih sjedišta i to dru Edmundu Fischeru iz Zagreba u Osijek, dru Luki Šoškom iz Čazme u Bjelovar, dru Milutinu Mažuraniću iz Sušaka u Novi, dru Tomislavu Tomljenoviću iz Kostajnice u Zagreb, dru Bernardu Löwingeru iz Našica u Požegu i dru Dimitriji Darijeviću iz Mitrovice u Zemun.

(Javni bilježnici.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je javnim bilježnicima i to dra Bogdana Ivekovića u opsegu sudbenog stola varaždinskog sa sjedištem u Novom Marofu, a dra Gligoriju Tadića u opsegu sudbenog stola petrinjskog sa sjedištem u Kostajnici.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU.

GODINA XLV.

1919.

IZDALO GA PRAVNIĆKO DRUŠTVO U ZAGREBU.

UREDIO U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

DR. LADISLAV POLIĆ.

VLASNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŠTVO U ZAGREBU.
HRVATSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D. U ZAGREBU.
1919.

Digitized by Google

Digitized by Google

I. RASPRAVE

godine četrdeset i pete „Mjesečnika".

Dr. Ivan Maurović: Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika 1, 65, 129, 193
Dr. Ivo Politeo: Padanje valute i obvezno pravo 17
Dr. Mihajlo Lanović: Ratne matice 27, 84, 164
Dr. Edo Lovrić: Codex iuris canonici 35
Dr. Pero Mandić: Iz bosansko-hercegovačkog pravosuđa 79
Dr. Marko Kostrenčić: Osnovi pravnih znanosti 92, 147
Dr. Ante Verona: Krpiti ili odmah s nova kodifikovati 141
Julijan Čukac: Sudski nadzornici u Bosni i Hercegovini 202
Hinko Več: Zakonodavstvo i trigonometrička triangulacija 214
Dr. M. Sokolić: Imovne općine 216
Dr. Rikard Lenac: Najhitniji zadaci našega zakonodavstva na polju pomorskog privatnog prava 218

II. KNJIŽEVNOST.

Dr. Ladislav Polić: Slobodan Jovanović: Osnovi pravne teorije o državi 53, 117
Dr. Ernesto Čimić: dr. Milorad Stražnicky: Trgovački zakon valjan za Hrvatsku i Slavoniju. Kritički osvijetljeni tekst zakona sa saveznim zakonima i naredbama i sudskim rješidbama. Tisak Dioničke tiskare. Zagreb 1918. Cijena 20 K 59, 190
E. M.: † Liszt 189

Digitized by Google

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

K §-u 29. naše osnove.

U odsjeku X. govori naša osnova u §§ 29.—38. o „pozivanju k tutorstvu i skrbništvu". Ove ustanove odn. modifikacije postojećega prava ukazuju se u cijelosti shodnima i de lege ferenda opravdanima. Napose nužda iziskuje, da se i žene općenito pozivaju na tutorstvo, te je prema tomu promijenjen i stari § 192. o. g. z-a, koji sada u našoj osnovi, prema uzoru austr. novele, glasi: „Redovnicima i inozemcima neka se u pravilu ne nalaže tutorstvo", dok po postojećem našem pravu ne može se ni „osobama ženskoga spola" redovito (§ 198.) naložiti tutorstvo. O razlozima ove promjene vidi osobito austr. „Regierungsvorlage" str. 68. i sl. — Ovdje se međutim naša osnova i I. austr. novela (car. naredba od 12. listopada 1914. l. d. z. br. 276.) razilaze od teksta prihvaćenoga u plenumu austr. gospodske kuće, u kojem nalazimo. u § 30. austr. osnove, među ostalim općenito rečeno, da žene mogu redovno biti pozvane na tutorstvo i skrbništvo. Ovo je svakako bolje učinjeno nego li u samoj carskoj naredbi, u kojoj se, kako vidimo iz gore cit. novoga §-a 192., ova najvažnija pravna zasada nalazi samo u negativnoj formi, time, da je dio staroga §-a 192. — u koliko radio o tutorstvu žena — izostavljen.

Mjesto: „pozivanje *k* tutorstvu i skrbništvu" rekao bih prema starom o. g. z-u (marg. rubrika §-u 196.) i prema l. d. z.: „pozivanje *na* tutorstvo i skrbništvo". Dosljedno principu već višeput izraženom glasio bi sâm novi § 192. ovako:

„I samostancima (fratrima i kaluđerima) i inozemcima ne može se redovito naložiti tutorstvo".

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1.—12.

Digitized by Google

K §-u 30. naše osnove.

Ovdje se kaže:

„§ 193. o. g. z. glasit će:

Supruga treba za to, da preuzme tutorstvo, privolu svoga supruga, izuzevši, ako se radi o njezinu vlastitom djetetu ili ako je suprugu njezinu oduzeta svojevlasnost zbog bolesti ili slabosti duha, ako mu je boravište nepoznato, ili ako je suprug od nje rastavljen.

Redovna potreba privoljenja muža, da može njegova žena preuzeti tutorstvo, opravdana je pravno i realno postojećom zajednicom života (Schey, Die Teilnovelle str. 70.). Iznimke odatle jesu opravdane samom naravi stvari.

U prijevodu novoga §-a 193. rekao bih: mjesto „supruga" — „zakonita žena" ili „udata žena"; mjesto: „suprug" — „muž". Oboje jest bliže načinu izražavanja o. g. z-a. S istoga razloga mjesto: „privolu" — privoljenje" ter mjesto: „ako je suprug od nje rastavljen" — „ako je ženidba rastavljena". Nadalje namjesto: „izuzevši" — osim.

Pasus ovoga §-a naše osnove: „ako je suprugu njezinu oduzeta svojevlasnost zbog bolesti ili slabosti duha" stoji svakako u savezu sa §-om 44. iste osnove („O oduzimanju svojevlasnosti"). No ja bih volio i u tom držati se austr. novele, koja veli: „oder wenn der Gatte für geisteskrank erklärt ist", dakle: „ako je muž proglašen duševno bolesnim". Bude li naime kod nas načinjen poseban zakon po uzoru austr. „Entmündigungsordnung" (car. nar. od 28. lipnja 1916. l. d. z. br. 207.), dade se ova po meni predložena tekstacija dovesti u sklad sa tim budućim zakonom. Ispor. § 70. cit. austrijskoga zakona.

K §-u 31. naše osnove.

Ovdje se kaže:

„Natpis „ili od izvjesnoga tutorstva" premješta se pred § 194 o. g. z., koji će glasiti:

Nemaju se tutorima postaviti oni, koje su otac ili na pozivanje tutora ovlaštena mati (§ 196.) izrijekom isključili od toga tutorstva, nadalje oni, za koje se znade, da su s roditeljima maloljetnikovim ili s njim samim živjeli u neprijateljstvu, niti oni, koji vode parnicu s maloljetnikom. Da li je koja osoba zbog toga, što među njom i maloljetnikom postoje nenamirene tražbine, neprikladna, da preuzme tutorstvo, prosudit će starateljska oblast."

Digitized by Google

Dosadašnji § 193. pomiče se za jedno mjesto, t. j. dolazi na mjesto staroga §-a 194. Uslijed toga je bilo naravno nužno pomaknuti i marg. rubriku pred starim §-om 193. Ja bih ju jezično nepromijenjenu stavio na njezino novo mjesto, dok sastavljač osnove, slično kao i Mudrovčić[1], kaže: „ili od izvjesnoga tutorstva".

Sâm novi § 194. imao bi, mislim, glasiti: „Ne primaju se za kakovo stanovito tutorstvo oni, koje je otac ili na pozivanje tutora ovlaštena mati (§ 196.) naročito isključila od tutorstva; oni, za koje se zna,[2] da su sa roditeljima maloljetnika ili s njim samim živjeli u neprijateljstvu, niti oni, koji su sa maloljetnikom zapleteni u kakovu parnicu. Da li je koja osoba radi toga, što među njom i maloljetnikom imade iskanja neplaćenih, neprikladna da preuzme tutorstvo, prosuditi će sud". Obje u novom §-u 194. sadržane promjene (zadnja izreka i pasus: „ili na pozivanje tutora ovlaštena mati") dovoljne su za opravdane u motivima austrijske novele.

K §-u 32. naše osnove.

„§ 195. o. g. z. glasit će:

Ne mogu se prinuditi, da protiv svoje volje preuzmu tutorstvo: žene s izuzetkom matere i babe: duhovnici, vojničke osobe i javni urednici, dok su u trajnoj aktivnoj službi; tako isto oni, koji su navršili šezdesetu godinu života; oni, koji se brinu za petero djece ili unučadi ili koji već vrše jedno naporno štitništvo (skrbništvo) ili tri manja; napokon oni, koji bi zbog udaljenosti svojega prebivališta od starateljske

---

[1] „Ili od kojega izvjesnoga tutorstva".

[2] Sastavljač osnove također veli: „oni, za koje se znade". Slično i Mudrovčić, dok se u starom tekstu kaže: „bjelodano". Njemački tekst novele i o. g. z-a veli: „bekanntlich". Prema mojem jezičnom znanju čini mi se, da je hrv. riječ u starom o. g. z-u: „bjelodano" za njemački „bekanntlich" prejak izraz. I izrazi u Krainzovom sistemu: „notorisch, offenkundig" (§ 466. u II. i IV. izdanju) ter u Krasnopolskijevoj knjizi (Familienrecht § 58.) — ovdje također dolazi izraz: „notorisch" — jesu, držim, također prejaki za zakonski izraz: „bekanntlich". Iz historije redakcija građ. zakonika spominjem glede toga ovo. U praosnovi o. g. z-a (Urentwurf) I. 5. § 170. stoji: „. . . in thätiger Feindschaft gelebt haben". Prema Ofneru (Protokolle I. str. 175.) rekao je tom prigodom Sonnenfels u redakcijonoj komisiji, „daß dieser Ausdruck: „thätige Feindschaft" in § 170 mehr ausdrücke, als hier nöthig ist und daß es genug wäre zu sagen: „in erklärter Feindschaft". Dieser Erinnerung zur Folge wurde beschlossen, anstatt der Worte: „in thätiger Feindschaft", zu setzen: „bekanntlich in Feindschaft gelebt hat".

Digitized by Google

oblasti ili od mjesta, gdje se nalazi imovina maloljetnikova, tu službu tek teško i sa znatnim troškom mogli vršiti".

Glede razlikâ novoga §-a 195. prema starom pravu[3] hoću ovo da napomenem.

Po starom zakonu su osobe, koje stanuju u drugoj provinciji, a ne u onoj, kojoj pupil po „vlasti sudnoj" potpada, redovno bile već po samom zakonu isključene od tutorstva. Nu to je, vele pravo austr. redaktori,[4] s obzirom na današnji promet anahronizam. Mjerodavno je samo, da tutor kod veće udaljenosti svoga prebivališta od suda, ne može kadikad voditi tutorstvo bez velikih troškova ili poteškoća,[5] nu to imade da bude „dobrovoljni", a ne — kao do sada — „nužni razlog ispričanja". Tako modificirana ustanova §-a 194. prešla je u novi austr. § 195., a i u našu osnovu, ali u potonju sa posebnim umetkom, o kojem ćemo odmah dalje govoriti.

Nadalje čitamo u austr. motivima[6] da je bolje reći mjesto dosadanjega: „Weltgeistliche" — „Geistliche", t. j. da se mogu ispričati od tutorstva „duhovnici"[7] u opće, a ne samo „svjetovni svećenici".[8] I redovnici mogu naime — argumentiraju austr. redaktori — prema §-u 192. u izuzetnim slučajevima doći do tutorstva, te se prema strogom tumačenju §-a 195. ne bi mogli ispričati ter osloboditi te dužnosti.. Nu ovdje primjećujemo: „duhovnici" („Geistliche") u smislu gr. z-a — viđi § 63. - - nisu svi redovnici, a ipak austr. redaktori s pravom hoće, da za sve redovnike (patre i fratre) postoji isprični razlog za oslobođenje od tutorstva.

Konačno. Naša osnova imade prema ugar. osnovi § 249. toč. 5.[9] još i pasus, po kojem se ne može siliti da primi tutorstvo onaj, kojemu bi ta služba bila teška i sa znatnim troškovima skopčana zbog udaljenosti njegova prebivališta od mjesta, gdje se nalazi imovina maloljetnikova. Nu ovo obaziranje na udaljenost pre-

---

[3] Ispor. „Bericht" str. 30. i Schey, l. c. str. 72. i sl.

[4] „Regierungsvorlage" str. 72. i „Bericht" str. 30.

[5] „Regierungsvorlage" str. 72.

[6] „Bericht" str. 31.

[7] Tako prevodi naša osnova izraz austr. novele: „Geistliche".

[8] Tako stari naš o. g. z. za: „Weltgeistliche" u njem. tekstu gr. z-a.

[9] Ugarska osnova naime veli na cit. mjestu: „das Vormundschaftsamt kann ablehnen . . . derjenige, dessen Wohnsitz von dem Sitze der Vormundschaftsbehörde oder von dem Orte, wo sich das Vermögen des Minderjährigen befindet, so weit liegt, daß die Führung der Vormundschaft für ihn mit einer großen Belästigung verbunden wäre".

Digitized by Google

bivališta budućega tutora ne samo od tutorstvenoga suda nego i od „mjesta, gdje se nalazi imovina maloljetnikova" dovodi, u koliko je praktično važno, eventualno do toga, da jedna osoba otkloni tutorstvo radi toga, jer je daleko od suda, a druga, jer je daleko od imovine pupilove. Ovdje[10] bi onda trebalo imenovati dva tutora ili posebnoga kuratora, a ipak ovakovo dijeljenje vlasti zakonitoga zastupnika ne voli naš gr. z., povrh toga čine tu i različita shvaćanja u tumačenju §-a 210. in f. poteškoća. K tomu okolnost, da je tutor daleko od imovine ili suda[11] pupilova ter time vršenje tutorske službe skopčano sa znatnim troškovima, ne spada zapravo — pošto ti troškovi idu na račun pupila — u isprične razloge §-a 195., koji inače svi baziraju na razlozima i zaprekama gledom na tutora.

Što se jezične strane §-a 195. naše osnove tiče, napominjem, da bih se po mogućnosti usko prislonio uz način izražavanja hrvatskoga teksta o. g. z-a.

Najposlije upozoravam, da se u austr. noveli (konac §-a 195.) veli: „tek teško *ili* sa znatnim troškovima", dok naša osnova veli: „tek teško *i* sa znatnim troškom".

K §-u 33. naše osnove.

„§ 196. o. g. z. glasit će:

Pred svima pripada tutorstvo onomu, koga otac ili — kada on o tome nije ništa odredio — koga mati na to pozove, ako mu ne smeta koja od zapreka naznačenih u §§ 191.—194."

Umetak u dosadašnji § 196., naime ovlaštenja matere, da u oporuci imenuje tutora svojoj djeci, ukazuje se kao korolar ravnopravnosti muža i žene u pitanju tutorstva (Schey, Teilnovelle str. 74.).

S tim umetkom imao bi § 196. od sada glasiti: „Pred svima pristoji tutorstvo onomu, kojega je otac ili, ako on o tome nije razredio,[12] kojega je mati pozvala na to, ako mu ne smeta ni jedna od zaprijeka navedenih u §§ 191.—194.".

---

[10] Ispor. Winiwarter, Das österr. bürg. Recht (2. izd.) I. sv. str. 491. i sl.; Anders, Grundriß des Familienrechts, str. 69.; Krainz, System § 472. (IV. izd.) i V. izd. § 473 ter Planck, Bürg. Recht ad § 1775 (III. izd.).

[11] U toliko je taj prigovor upravljen i protiv zadnje izreke novoga austr. §-a 195., t. j. protiv uvrštenja te izreke u taj §.

[12] Tako naš o. g. z. za „verfügen" („Verfügung") u §§ 551., 568., 573., 576., 1250., 1253. i dr.

Digitized by Google

K §-u 34. naše osnove.

„§ 197. o. g. z. glasit će:

Ako je mati izvan slučaja spomenutoga u §-u 196., ili ako je druga koja osoba maloljetniku namijenila kakovo nasljedstvo a uz to mu imenovala tutora, prihvatit će se on samo za skrbnika nad ostavljenom maloljetniku imovinom".

Ova modifikacija staroga §-a 197. o. g. z-a jest posljedica promjene prediućega §-a 196., t. j. prava matere, da „testamentarno" imenuje tutora. Schey l. c. str. 75.

Prema dikciji sadašnjega o. g. z-a glasio bi novi § 197: „Ako je mati osim slučaja spomenutoga u §-u 196. ili ina koja osoba ostavila maloljetniku neki dio nasljedstva i zajedno mu naimenovala tutora, mora ovaj prihvaćen biti samo kao skrbnik za ostavljenu imovinu".

K §-u 35. naše osnove.

„§ 198. o. g. z. glasit će:

Ako naredbom posljednje volje nije pozvan tutor ili nije pozvan sposobni tutor, imade se tutorstvo pred svima povjeriti zakonitoj materi, zatim djedu po ocu, pa baki po ocu, napokon najbližemu srodniku, a od više jednako bližih srodnika u pravilu starijemu".

Promjene ovdje po uzoru austr. novele učinjene sa starim §-om 198. dijelom su uslijedile u provedbi načela gore postavljenih, dijelom pak iz drugih opravdanih razloga. Tako umetak: „letztwillig" dokrajčuje jednu kontroverzu, a dodatak: „in der Regel" opravdan je iskustvom, da stariji tutor nije uvijek bolji od mlađega (Schey, l. c. str. 77.).

Sâm novi § 198. glasio bi: „Ako očitovanjem posljednje volje[13] nije pozvan tutor, ili ako pozvani nije sposoban, ima se povjeriti tutorstvo prvo zakonitoj materi, pak djedu po ocu, zatim babi po ocu, najposlije najbližemu srodniku, a između više jednako blizih redovito starijemu.[14]

K §-u 36. naše osnove.

„§ 211. o. g. z. glasit će:

Ženi postavljenoj za tutora pridijeliti će se muškarac kao sututor:

---

[13] „Letztwillig" — prema marg. rubr. pred §-om 552. o. g. z-a („Erklärung des letzten Willens" — „Očitovanje posljednje volje").

[14] Hrv. tekst od 1853. veli: „stariemu godinami".

Digitized by Google

1. ako se zakonita mati postavlja za tutora, a otac, kojemu je u času smrti njegove pripadala očinska vlast nad maloljetnikom. odredbom posljednje volje naredi, da se postavi sututor;

2. ako to zahtjeva tutorica;

3. ako starateljska oblast s osobitih razloga napose zbog opsega ili teškoća uprave imutkom drži, da to interesi maloljetnikovi zahtijevaju;

4. ako je nezakonita mati tutor, a radi zaštite interesa maloljetnikovih treba da sudjeluje sututor.

Kod izbora sututora valja se prije svega obazirati na izjavljenu volju očevu, zatim na prijedlog tutoričin. napokon na srodnike maloljetnikove".

Austr. motivi dovoljno opravdavaju novi § 211.

Što se prijevoda u našoj osnovi tiče, upozorujem na ovo. Za njemač. izraz: „bestellen", „Bestellung" upotrebljava naša osnova riječ: „postaviti". Ističem. da spomenuti njemački izrazi dolaze po višeput i u §§ 189., 190. kao i u odgovarajućim marg. rubrikama. isto tako nailazimo na tu riječ i u marg. rubrici pred §-om 200., a građ. zakonik rabi za to. možemo reći konstantno: „odrediti", odn. „određenje". („Povod odrediti tutora". „Tko prvo određuje tutora" „Kada se ... ima odrediti tutor". „Treba službeno da se odredi tutor" i t. d.) — Nadalje: njemački „beizugeben" (§ 211. al. 1) prevodi sastavljač naše osnove: „pridijeliti" (tako je i u l. d. z.). Stari naš o. g. z. imade za njem.: „zugeben" — „pridati" (§ 211. in pr.). Po Ivekoviću: „pridati" = dazugeben, superaddo. Prema tomu glasio bi početak novoga §-a 211: „Ženi određenoj za tutora imade sud pridati muškarca kao sututora".

U 1. točki §-a 211. rekao bih: mjesto u „času smrti" — u „vrijeme smrti""; mjesto „odredbom posljednje volje" — „u očitovanju posljednje volje"; njemački: „vorausgesetzt" preveo bih: „uz pretpostavku" (tako i l. d. z.).

Treća točka §-a 211., mislim da je u l. d. z. bolje prevedena. Napose njemački: „das Interesse des Mündels" prevodi naša osnova sa: „interesi maloljetnikovi", a l. d. z. kaže: „interesi štićenikovi". O tom terminu treba isporediti Krainz II. i V. izd. § 464. Tu je „Mündel" = „Pupill". U samom o. g. z-u dolazi, ako se ne varam, riječ „Mündel" samo jedanput, u §-u 1454.; hrv. tekst veli na tom mjestu: „sirote". Br. 42. dodatka k o. g. z-u kaže: „zakriljenici ili pupili" i naš terminološki rječnik prevodi „Mündel" (a i „Pupille") sa: „zakriljenik"; u izvanparb. postupniku (§ 215.) kaže za: „dem gewesenen Mündel" — „bivšemu malodobniku" Konačno kod Mudrovčića

Digitized by Google

nalazimo za „Mündel“ (§ 1454) i za: „Pupill“ (br.. 42. dod.) — „štićenik“.

Četvrta točka §-a 211. je doista odveć „slobodno“ prevedena: Na pr.: „zur Wahrung der Interessen des unehelichen Kindes“ — sa „radi zaštite interesa maloljetnikovih“.

Posljednja izreka novoga §-a 211. glasila bi, oslanjajući se usko na stari tekst: „Kada se izbira sututor, valja gledati prije svega na očitovanu volju očevu, zatim na prijedlog tutorke, najposlije na srodnike maloljetnikove“.

K §-u 37. naše osnove.

„§ 255. o g. z. glasit će:

Starateljska oblast može ženu, postavljenu za tutora, otpustiti, ako se uda. Udate žene, koje su postavljene za tutora, otpustiti će se, ako suprug opozove svoju privolu (§ 193.)“.

Novi § 255. jest konzekvencija načela postavljenoga u §-u 193. (Schey, l. c. str. 80.).

Glede prijevoda spotičemo se opet na izraze: „starateljska oblast“, „postavljenu“ odn. „postavljene“, „suprug“, „privola“ — te bismo ih izmijenili na način već višeput spomenut. Mjesto: „Starateljska oblast može ženu ... otpustiti“, rekao bih točno prema originalu: „... može odrediti, da se žena ... otpusti“. Drugu izreku novoga §-a 255. preveo bih potpuno: „Udate žene, koje su određene za tutora, treba otpustiti, ako muž opozove svoje privoljenje za vršenje[15] tutorstva“. Na koncu u zaporci dodani § 193. bih kao suvišan izostavio.

K §-u 38. naše osnove.

Ovaj § osnove glasi:

„Namjesto tutora ili skrbnika, koji je imenovan prije pravne snage ovoga zakona, može se mati ili žena skrbljenikova imenovati ako to ona predloži.

Sututore, pridijeljene materama ili babama, otpustit će starateljska oblast, ako se po gornjim odredbama nema postaviti sututor“.

Ja bih rekao: „Mjesto tutora ili skrbnika, koji je naimenovan prije kreposti ovoga zakona, može mati ili žena onoga, koji je podvržen tutorstvu ili skrbništvu[16] na svoj prijedlog biti određena za tutora ili skrbnika.

[15] Tako i l. d. z. Prema §-u 262.: „za obavljanje tutorstva“.

[16] Njem. tekst veli: „des Pflegebefohlenen“. O tom izrazu isporedi gore cit. mjesta u Krainzovom II. i V. izdanju (§ 464) ter poljedno §§ 217., 244., 251., 283., 96., 106., 1250., 1433. i 1495. hrv. teksta o. g. z-a.

Digitized by Google

Materama ili babama pridane sututore treba sud da otpusti, ako se po gornjim propisima nema odrediti sututor".

Svrha ove prelazne ustanove jest u prvom redu, da osobe, stojeće pod tutelom ili kuratelom, što prije postanu dionici onih koristi, koje zakonodavac od novoga zakona očekuje.

Cijelomu ovomu odsjeku — o „pozivanju na tutorstvo i skrbništvo" — malo se, držim, dade prigovoriti. Svatko znade, da je po sadašnjem pravnom stanju sa određivanjem tutorâ velika nevolja, te da tu treba pomoći. Austrijska novela i naša osnova idu sa „duhom vremena", vide i u ženama osobe sposobne za tutorstvo, te je razumljivo, da ih pritežu na taj „officium publicum". Da žene baš nisu zgodne za vođenje teških tutorstva, tu bojazan dijeli i austr. novela ter naša osnova, te određuju, da se tutorici imade pridati sututor, ako sud iz osobitih razloga drži, da to iziskuju interesi pupilovi, napose radi opsega ili teškoće uprave imovine. Neshodnije jest — kako već gore rekoh — da to uspoređenje ženâ u pravu tutorskom sa muškarcima dolazi u noveli i osnovi do izražaja samo u negativnoj formi ili samo mimogred. Tako je princip, da se i žene redovito zovu na tutorstvo izražen tim, da je u novom §-u 192. izostavljeno, da se „osobama ženskoga spola... ne može redovito naložiti tutorstvo". Isto tako jest važna novota, da i mati može u očitovanju posljednje volje imenovati tutora — ako to nije učinio otac — samo mimogred izrečena u novom §-u 196.[17] To je svakako mana, na štetu razumijevanja i preglednosti austr. novele i naše osnove.[18]

K §-u 39. naše osnove.

U XI. odsjeku vladine osnove — pod naslovom „zavodsko i zvanično tutorstvo" — čitamo, da na mjesto dosadanjega §-a 207. o. g. z. dolazi pod natpisom: „zavodsko tutorstvo" novi paragraf 207. slijedećega sadržaja:

„Ne treba tutora postaviti maloljetniku, koji nema nepokretnoga ni znatnoga pokretnoga imetka, dok se on nalazi u prinudnom odgoju, u popravilištu ili inom kojem javnom ili privatnom zavodu, koji služi skrbi i odgajanju. To vrijedi i za pitomce, koji se pod nadzorom predstojnika takova zavoda odgajaju u kojoj obitelji.

---

[17] Vidi: „Beschlüsse des Subkomitees der jurid. Kommission des Herrenhauses" §§ 12. i 16. i „Antrag der jurid. Kommission (des Herrenhauses) für Justizgegenstände" §§ 30. i 31.

[18] Schey l. c. str. 68. br. 2.

Digitized by Google

U takovu slučaju imade predstojnik zavoda ovlaštenja i dužnosti tuturove. Ako imade razloga, koji bi predstojnika zavoda po zakonu isključili, da ne može biti tutorom, imat će starateljska oblast po svojoj rasudi odlučiti, da li je on kao predstojnik zavoda neprikladan, da preuzme ta ovlaštenja i dužnosti.

Naredbom će se odrediti, na koje se zavode imadu protegnuti propisi ovoga paragrafa.

Starateljska oblast može bez obzira na to, što je maloljetnik primljen u takav zavod, u interesu njegovom postaviti mu tutora ili ostaviti mu već postavljenoga tutora. Na odgoj maloljetnikov u zavodu ne smije tutor utjecati

Potanji propisi o tom izdat će se naredbom."

Prema austr. uzoru brine se i naša osnova za djecu, koja se (bolje: koja će se) u svom interesu i u interesu države odgajati u zavodima sa prisilnim radom, u popravilištima i t. d. Tu treba u prvom redu urediti odnos tutora prema zavodskom upraviteljstvu. To čini I. austr. djelomična novela u §§ 50.—53., a za njom na svoj način i naša osnova, napuštajući podjedno — opravdano — dosadašnji § 207. o. g. z-a.

Da se ti propisi austrijski moraju načelno pohvaliti, o tom nema dvojbe. Drugačije nešto izgleda stvar kod nas.

Budući uzgojnih zavoda malo kod nas imade („Obrazloženje" str. 61) i jer se ne može znati, kojim će smjerom udariti naše zakonodavstvo na polju odgoja i brige zapuštene djece (str. 60. u obrazloženju naše osnove) — smatra sastavljač osnove opreza radi shodnim, da se u tom §-u po dvaput izreče, da će se pitanje zavodskoga tutorstva naredbenim putem pobliže i konačno riješiti. To zapravo dokazuje, da je zakonodavno rješavanje instituta zavodskoga tutorstva preuranjeno, te da § 39. naše osnove ne spada među propise, koje je trebalo jur sada postaviti, prem sastavljač osnove, kako na početku ovih primjedba istakoh, oštro naglasuje, da je ova osnova prešna i da „in toto" treba da postane čim prije zakonom. Nego, apstrahirajući od te inkonzekvencije, ako je gore spomenuti oprez sastavljačev ipak opravdan — što međutim držim da nije — ne bi li možda u tom slučaju bolje bilo, da se u budućem zakonu, koji će in merito urediti uzgoj zapuštene djece, prepusti i rješenje pitanja zavodskoga tutorstva. Primjer za to pruža donekle autonomni zakon od 1902. o prisilnom radu nedoraslih (§ 15. toga zakona). Konačno još i ovo. U austr. noveli (I.) imade u naslovu, koji govori o zavodskom tutorstvu niz svrsi shodnih i de lege ferenda opravdanih ustanova,

Digitized by Google

§§ 51.—53. l. c. Dvojim, da li će se sve, što je u tim §§ sadržanoj moći temeljem zadnje alineje §-a 39. naše osnove izdati (kao „potanji propisi“) naredbenim putem.

Sam tekst §-a 39. — u koliko se prislanja na austr. novelu — trebalo bi podvrći preispitanju, te bi pri tom mogla možda biti od koristi moja „Obznana“ u „Mjesečniku“ ex 1908. str. 144.

K §-u 40. naše osnove.

„§ 208. o. g. z. dobiva natpis: „Zvanično tutorstvo i glasit će:

Tutorstvo može se povjeriti i prikladnomu organu javne uprave ili kojemu udruženju za zaštitu mladeži, kad nema prikladnoga tutora, koji bi htio preuzeti tu službu. ili ako je to potrebito za valjanu zaštitu prava i interesa siromašnih maloljetnika. To se povjeravanje zvaničnoga tutorstva može stegnuti i na pojedina prava i dužnosti tutorske. Starateljska oblast može odredbe, izdane prema ovim naređenjima opozvati, kada je to u interesu maloljetnikovu.

Potanji propisi o tom izdat će se naredbom“.

U austr. noveli, § 54„ je natpis novomu §-u 208.: „General-vormundschaft“, dok sâm naslov deveti ove austr. novele glasi: „Bestellung eines amtlichen Vormunds“ — odatle kod nas netom spomenuti izraz: „zvanično tutorstvo“. Ja bih volio reći „uredovno“ nego li „zvanično“. I sam sastavljač osnove veli u motivima (str. 61. : „zvanični ili uredski tutor“. a i l. d. z. rabi izraz: „uredovni štitnik“. Prema tomu bih rekao: „Uredovno tutorstvo“. Izraz: „generalno tutorstvo“ u austr. noveli s pravom je sastavljač osnove izostavio [19]

Dodajem ovdje još ovo: Naša osnova govori u jednom (XI.) odsjeku u dva §§ o „zavodskom i zvaničnom tutorstvu“, dok austr. novela imade za ovu pravnu materiju *dva* naslova: „Gesetzliche Vertretung der in Anstalten aufgenommenen Minderjährigen“ (8. Titel) i „Bestellung eines amtlichen Vormunds“[20] (9. Titel). Ostane li pri tom. da i naša novela bude sadržavala propise o „zavodskom tutorstvu“ ter budu li po austr. uzoru primljene u sâmu novelu ne samo odredbe § 50. austr. novele nego i odredbe slijedećih §§[21] iste novele. bilo bi dakako shodnije. da se naša osnova i u toj diobi i u nazivu naslovâ odn. odsjeka točno drži austr. uzora.

---

[19] Motivi vladine osnove l. c.

[20] Pored toga dobivaju novi §§ 207. i 208. o. g. z-a, svaki svoju posebnu rubriku.

[21] § 53. austr. I. novele dakako uz nužne promjene.

Digitized by Google

Razlozi, koji su austr. redaktore i sastavljača naše osnove potakli na uvedenje novote, sadržane u novom §-u 208., moraju se de lega ferenda odobriti. Samo ustanova austrijsk odn. naša, da sud može ovakvo tutorstvo opozvati, ako to intere pupilovi zahtijevaju — čini mi se, buduć sama po sebi razumljiva, suvišnom.

Što sa prijevoda tiče: austr. novela na koncu novoga §-a 208. veli: „Das Gericht kann die Uebertragung widerrufen, wenn es im Interesse des Pflegebefohlenen gelegen ist;" naša pak osnova kaže: „Starateljska oblast može odredbe, izdane prema ovim naređenjima opozvati, kada je to u interesu maloljetnikovu". Ne bi li bilo ispravnije, da se prevodilac ovdje drži više originala? Nadalje. I u prijevodu 1. izreke 1. alineje §-a 54. austr. I. djelom. novele bolje bi prevodilac učinio, da se je držao strogo njemačkoga originala.

K §§-ima 41.—43. naše osnove.

U XII. odsjeku naše osnove, pod napisom: „Starateljsko vijeće" nalazimo u osnovi slijedeće zakonske propise:

§ 41.

„§ 284. o. g. z. dobiva natpis: „Starateljsko vijeće" i glasit će:

Radi podupiranja sirotinjskih oblasti u vršenju njihove sudbenosti postavit će se starateljska vijeća.

Zadaća je starateljskih vijeća, da: starateljskim oblastima saopćuju činjenice, koje su važne za povedenje i vođenje starateljskih posala, da podupiru starateljske oblasti kod nadgledavanja tutora i skrbnika i kod nadzora nad maloljetnicima i skrbljenicima, da im prijavljuju opažene nedostatke i povrede dužnosti u starateljskim poslovima.

Osim toga imadu starateljskoj oblasti podavati mnijenja i savjete u sirotinjskim i skrbničkim predmetima i pomagati ju kod vršenja njezinih posala.

§ 42.

Iza §-a 284/a o. g. z. uvrštava se:

§ 284 a.

Djelokrug i sastav starateljskoga vijeća odredit će se naredbom.

Dušobrižnici priznatih vjeroispovjesti, ravnatelji pučkih škola i općinski činovnici ne mogu odbiti poziva u starateljsko vijeće. Ostale osobe mogu ga odbiti, samo ako imadu pravo odbiti tutorstvo ili ako

Digitized by Google

su već jednu periodu vršile zvanje starateljskoga vijećnika.

§. 43.

Iza §-a 284 a o. g. z. uvrštava se:

§ 284 b.

Naredbom će se odrediti način, kako će se voditi pregled nad maloljetnicima i skrbljenicima te nad imovinom njihovom; nadalje način kako će se starateljskoj oblasti prijavljivati slučajevi, u kojima treba povesti starateljski postupak, te kako će se starateljske oblasti starati, da se dobave sredstva za odgoj i opskrbu maloljetnika i skrbljenika ili ishodi smještenje njihovo u koji zavod".

Uvedenje „starateljskoga vijeća" — ja bih rekao „tutorstvenoga vijeća" — jest u austr. „Regierungsvorlage" (str. 77. i sl.). u „Berichtu" (str. 32. i sl.) ter u motivima naše osnove dovoljno opravdano. Prem o. g. z. u §-u 189. pretpostavlja skladno djelovanje općinske uprave i tutorskih sudova, ter po istom zakoniku postoji dužnost prijaviti zloupotrebljivanje tutorstvenih prava i dužnosti, ipak današnje prilike zahtijevaju neko posredovanje između suda i tutora po posebnom organu,[22] a taj je po novom zakonu to „starateljsko" vijeće.

Prispodabljajući prva dva od gore citiranih §§ (41. i 42.) sa odnosnim propisima austr. novele (VI. naslov I. djelom. novele §§ 30. do 48.) vidimo ovo: 1. Prva al. našega §-a 41. odgovara §-u 30. cit. austr. zakona. 2. I druga al. §-a 41. naše osnove usko se prislanja na austr. zakon § 31. l. c. Samo nalazimo još u našem §-u 41. pasus. da „starateljska" vijeća imadu podupirati „starateljske" oblasti „kod nadzora nad maloljetnicima i skrbljenicima";[23] dok je obratno iz našega §-a 41. izostavljen pasus austrijskoga §-a 31., po kojem „starateljska" vijeća imadu, prije nego li prijave koji nedostatak ili povredu dužnosti tutorske, nastojati da to odstrane poukom i opomenom. 3. Treća alineja odgovara — ali ne točno — §-u 33. in f. cit. austr. novele. 4. Druga alineja §-a 42. naše osnove uzeta je iz §-a 44. (al. 1.) cit. austr. zakona. 5. U početku §-a 42. naše osnove se veli: „Djelokrug i sastav starateljskoga vijeća odredit će se naredbom", dok se u §-u 48. in f. austr. novele, koji dolazi na mjesto §-a 284. o. g. z-a kaže, da će se o sastavu i zadaćama tutor. vijeća izdati posebni zakon. — Ističemo još ovdje, da spomenuti austr. § 48. in pr. kaže: „Za podu-

[22] „Bericht" l. c.

[23] Ovo opet podsjeća na § 35. I. austr. djelom. novele.

Digitized by Google

piranje sudova kod vršenja tutorstvene i skrbstvene sudbenosti zvana su tutorstvena vijeća".

Što se napose ovoga §-a — 48. — austr. novele i §-a 42 in pr. naše osnove tiče, upozoriti nam je na slijedeće. Prema §-u 48. austr. novele odlučili su austr. redaktori, da se gotovo čitavi kompleks pitanja, tičućih se tutor. vijeća riješi zakonom i to tako, da se osnutak i svrha tutorskoga vijeća ustanovi u samom građanskom zakonu (novi § 284. o. g. z-a), a ostalo, poimence sastav i zadaća toga vijeća, da se stavi u novelu k o. g. z-u (§§ 30—47. I. djelom. austr. novele). Nasuprot sastavljač naše osnove mnije, da je bolje, da se „djelokrug i sastav starateljskoga vijeća" odredi naredbom (§ 42. al. 1. naše nove osnove). No opažamo, da se osnova ovog principa ipak ne drži. Prem se naime u osnovi — al. 1. §-a 42. — ustanovljenje djelokruga i sastava tutor. vijeća prepušta naredbi, ipak i ono, što stoji u §-u 41. al. 2. i 3., dakle u zakonu, o zadaćama „starateljskih" vijeća sačinjava djelokrug istoga vijeća. Nadalje, Budemo li se — a to je veoma vjerojatno — u izgradnji ovoga pravnoga instituta držali austr. uzora, treba upozoriti, da imade u austr. noveli propisâ — na pr. § 47. te novele — koje ne ćemo moći svrstati u naredbu temeljem (ovlasti) alineje 1. §-a 42. Konačno. Kad bi i točno prema alineji 1. §-a 42. naše osnove izostali iz nje svi propisi o tutor. vijeću, tičući se njegova djelokruga i sastava ter stavljeni bili u spomenutu naredbu, a u sâm zakon ostale, prema tomu planu u naredbu ne spadajuće odredbe — na pr. §§ 44. i 47. austr. novele — zakon takav jedva bi odgovarao zahtjevima legislativne tehnike.

Držim, da bismo se uklonili ovom prigovaranju, kad bismo u novom §-u 284. o. g. z-a od prilike rekli: „Za podupiranje kod vršenja tutorstvene i skrbstvene[24] sudbenosti zvana su tutorstvena vijeća. Dalnje odredbe o tom izdati će se posebnim zakonom". Kako potanje ustanove I. djel. austr. novele o tutor. vijeću nemaju narav privatnopravnih norma već propisa organizacijonih i instrukcija, ne spadaju one zapravo ni u novelu u građ. zakoniku, jer i ova imade sadržavati privatnopravne norme. Što se pak u Austriji potaknutoga pitanja tiče, da li se ove ustanove ne bi shodnije mogle naprosto naredbenim putem izdati, mislim, da je zakonsko njihovo normiranje podesnije, jer imade bez sumnje među njima i takovih propisa, za koje je zakonska forma bezuslovno nužna.

Svakako bih u sâm gr. z. stavio toliko u tutorskom vijeću, koliko je najpotrebnije, jer sam protiv toga, da se o. g. z. bez nužde opterećuje.

[24] Izrazi iz izvanparb. postup. § 181.

Digitized by Google

Iza XII. odsjeka („Tutor. vijeće") imao bi, po mojem mišljenju, mjesto sadašnjega §-a 43. naše osnove doći posebni odsjek — XIII. — s naslovom: „Prijegled osoba podvrženih tutorstvu ili skrbništvu", te udešen biti prema §-u 49. I. austr. djelom. novele.

K §§-ima 44.—50. naše osnove

(Odsjek XIII. O oduzimanju svojevlasnosti.)

Pod tim naslovom — koji u ostalom, po hrvatskom izrazu: „svojevlasnost", jedva da hrvatski jurista razumije — svrstao je sastavljač naše osnove veliki niz paragrafa, po broju njih 19. Formalno dakako samo 7 (§§ 44.—50.), ali sâm 44. paragraf imade 13 „pot-paragrafa" (284 c—284 o). Radi se ovdje o t. zv. „Entmündigung", o interdikciji, potpunoj i nepotpunoj. Razlozi za tu interdikciju jesu: „bolest ili slabost duha", „rasipnost", „navikla zloupotreba alkohola" i „navikla zloupotreba otrova, koji djeluju na živčevlje".

Uzorom našoj osnovi služila je nova austrijska „Entmündungs-ordnung" (car. naredba od 28. lipnja 1916., RGBl. br. 207.). Taj austr. zakon je opsežniji — imade 74 paragrafa — dočim je sastavljač osnove iz austr. uzora htio uzeti samo one ustanove, koje je smatrao materijalno-pravnima, a za posebne propise o postupku veli, da će biti izdani naredbom (§ 50. naše osnove).

Nema dvojbe, da su sadašnji naši propisi o interdikciji (kuratela radi ludosti i rasipnosti) zastarjeli.[25] Ipak nije ta reforma od prijeke nužde, te tako već prema planu ove osnove ne spada u osnovu. Pored toga način, kako se ta reforma imade kod nas provesti, upravo nikako ne zadovoljava. Jedan dio ustanova austrijske „Entmündigungsordnung" nalazimo u samom novom o. g. z-u (§ 284); drugi dio tih ustanova, naime one, koje pružaju važne kautele kod uzimanja u koj zavod, jest izostavljen, jer da imademo za sada samo jedan takav zavod u zemlji, a taj je javan ter takovih garancija proti zloporabi ne treba; treći pak dio spomenutoga austr. zakona, t. j. „posebni propisi" (§ 50. n. o.) postupovni, izdati će se, s obzirom na naš sadanji postupak, naredbenim putem. Efektivna korist ovako smišljenoga plana sastavljačeva jest, da se sâm o. g. z. opterećuje cijelim nizom paragrafa, a njegov I. dio novim 5. poglavljem, koji uz dosadanja 4 poglavlja istoga dijela zakonika nikako ne pristaje. Možemo u istinu reći, da su time sistematske mane našega građanskog zakona novom jednom tečevinom obogaćene. Dakako da sastavljač osnove nije mogao postupovne propise austr. „Entmündigungsordnung" (III. i IV. odsjek cit. austr. z-a) svrstati ni u sâm o. g. z. ni u novelu

[25] Vidi: „Erläuterungen zur kaiser. Verordnung" (publ. u JMVBl. 1916. str. 243. i sl.).

Digitized by Google

njegovu. Ipak su baš ti propisi od najveće važnosti, da se uspješno uklone one nepodobštine, koje su se u Austriji događale tim, da su ljudi bez temeljitih razloga stavljeni u razne zavode za ozdravljenje, oduzeta im djelatna sposobnost ter učinjeni neškodljivima voljom mogućnika. Ti razlozi, među ostalim, su i izazvali spomenuti austr. zakon, koji se ukazuje kao jedna posebna i jedinstvena cjelina, te kao takva treba da bude i u nas, ako i ne odmah, u život privedena. Konačno, a to je možda najvažnije, veoma teški i temeljiti razlozi govore protiv toga, da se na izdanje propisa „oduzimanja svojevlasnosti" naprosto ovlasti vlada, t. j. da po svojoj volji o tom dekretira i izdaje naredbe.

Prema svemu tomu bio bih zato, da se cijeli taj excursus sastavljača osnove („o oduzimanju svojevlasnosti") naprosto izostavi.

Bude li kod nas i o tom ipak drugačije odlučeno, upozorujem, da bi XIII. odsjek naše osnove, u koliko se njime uslijed novih propisa o interdikciji preinačuju postojeće ustanove o. g. z-a, trebalo s pomoćju citiranih „Erläuterungen", osobito sa ondje nalazećim se poglavljem: „Rückwirkung auf das allg. B. G. B." temeljito preispitati.

Navlastito još ističem, da s gledišta legislativne tehnike nikako ne ide, da ostane § 284. o. g. z-a u svom novom obliku. Sastoji on iz 16 „potparagrafa" (284—284 o), a sadržaje: propise o „starateljskom vijeću" (§§ 30—38. austr. novele); ustanovu, da se izda naredba o „prijegledu osoba, koje su pod tutorstvom ili skrbništvom" (§ 49. austr. novele); propise o „oduzimanju svojevlasnosti" (§§ 1. i sl. austr. z. od 28. lipnja 1916. br. 207. l. d. z.); ustanovu, da se izda naredba o načinu, kako će se „starateljskoj oblasti prijavljivati slučajevi, u kojima treba povesti starateljski postupak, te kako će se starateljske oblasti starati, da si dobave sredstva za odgoj i opskrbu maloljetnika i skrbljenika ili ishodi smještenje njihovo u koji zavod" (što bi, prema shvaćanju sastavljača ove osnove — str. 58. i 61. „Obrazloženja" — imalo odgovarati §§ 15.—17. I. djel. austr. novele). Tako novi § 284. o. g. z-a stoji jednom rekao bih nogom (§§ 284.—284b) u 4. poglavlju I. dijela noveliranoga o. g. z-a (u poglavlju o tutorstvu i skrbništvu) a drugom (§ 284c—284o) u novom 5. poglavlju (o oduzimanju svojevlasnosti). Stojeći u našem starom zakonu na koncu I. dijela o. g. z-a gdje je sadržavao ustanovu, koja je postala bespredmetnom — ponajprije je s pravom eliminiran iz građanskoga zakona; no naša osnova je na tom, ovim eliminiranjem zadobivenom prostoru smjestila pravu „ollu potridu" u koju trpa sve i svašta.

Digitized by Google

Padanje valute i obvezno pravo.

Piše dr. Ivo Politeo.

U svom članku o padanju valute i utjecaju toga na pravo,* tek sam nabacio specijalni utjecaj tog padanja na obvezno pravo. ali se samim tim pitanjem nijesam onda pobliže bavio. Postupao sam zato tako, jer je odnos između padanja valute i obveznog prava takve naravi, rekao bih gotovo tako čudne i osobite naravi, da mi se činilo i čini zgodnijim raspraviti ga u posebnome članku. Ovim člankom povlačim konsekvencu iz spomenutog svog mišljenja.

Iz same naravi stvari t. j. iz samog pojma *valute* slijedi. da o važnijemu, znatnijemu utjecaju padanja valute na obvezno pravo može biti govora samo tamo, gdje je tome obvezno-pravnome odnosu predmetom *novac*. Dakle *ne* n. pr. kod ugovora posudbe. zamjene, punovlasti i sl., već kod ugovora o zajmu, o kupoprodaji, o uslugama ili radnjama za plaću itd. Samo kod ugovora potonje vrsti obveza jednog ugovornika — kod zajma pače obojice ugovornika — sastoji u tome, da isplati stanovitu svotu *novca*. Prirodno je dakle, da samo kod takvih ugovora dolazi u obzir pitanje, koliko je na njih utjecalo padanje vrijednosti novca ili — kako se to obično, ali ne baš sasvim strogo stručnjački veli: padanje valute. No opet ne kod *svih* takvih ugovora, već samo kod onih, gdje jedan kontrahent svoju protučinidbu. koja sastoji u isplati novca, izvrši mnogo *kasnije*, nego li je drugi kontrahent već izvršio svoju činidbu. Mora prema tome postojati svakako stanoviti vremenski razmak između činidbe i protučinidbe, i što je veći taj razmak, to veći je utjecaj padanja valute na dotični obveznopravni odnos. Ako dakle u isti čas, kad kupim koji predmet, isplatim ujedno i kupovninu, ne može o onome utjecaju biti ni govora; ili ako uzajmim izvjesnu svotu novca na mjesec dana i u ugovorenome roku novac doista povratim, imat će tu doduše padanje valute neki utjecaj, ali taj ne će biti još znatan; ili ako kao činovnik stupim uz danas ugovorenu plaću u službu kojemu poslodavcu, a ovaj mi unatrag mjesečno plaću isplaćuje, ni tu neće plaćena svota imati točnu onu vrijednost, koju je imala u času ugovora, ali opet vrijednost novca u mjesec dana nije mogla toliko pasti, da bi razlika bila osobito velika.

Sasvim drukčije stoji stvar, kad se kreditirana kupovnina ima isplatiti poslije nekoliko mjeseci ili pače poslije nekoliko godina; kad se kao kod anuitetnih zajmova povratak uzajmljene novčane svote razdijeli na deset, petnaest, dvadeset i više godina. Uostalom ovaj

* Vidi „Mjesečnik" god. 1917., str. 521.

Digitized by Google

veliki vremenski razmak između činidbe i protučinidbe ne mora biti baš ugovoren: može biti i protivan ugovoru, t. j. da se drugi kontrahent protiv ugovora nađe in mora pa da istom povodom tužbe a poslije dugotrajne parnice izvrši svoju obvezu. No bilo sad izvršenje novčane obveze prema ugovoru ili protiv njega bilo ono neposredno izvršenje ugovora ili pak posredno t. j. izvršenje osude. — u jednome je i drugome slučaju bez razlike utjecaj padanja valute vrlo velik. U jednome je i drugomu slučaju protuvrijednost, koju daje dužnik manja od vrijednosti, koju je on već prije primio od vjerovnika. U času, kad je ugovor sklopljen, bile su (redovito) činidba i protučinidba otprilike jednake vrijednosti; u času, kad je i dužnik svoju obvezu iz ugovora izvršio, obje se vrijednosti znatno razilaze, i to razilaze to više, što je dulji razmak vremena između časa sklopljenog i časa izvršenog ugovora. Ne može se reći, da je ta razlika vrijednosti baš uvijek na korist dužnika; ali može se reći, da je ona uvijek *na štetu vjerovnika*. Svakako ona je posljedica padanja vrijednosti novca, dakle posljedica, koju nije htio dužnik, a još manje vjerovnik; posljedica, koju nijedan ni drugi nijesu predvidjeli, do koje je došlo uslijed neočekivanog i osobitog razvoja prilika. Poradi svega toga ona je štetna i nepravedna — bar prema vjerovniku nepravedna.

U ekonomskome nastojanju čovjeka događaju se često nepravde, koje uvijek i nijesu objektivno nepravde, već se tek subjektivno kao takve osjećaju. Njima je kriv doduše čitav društveni poredak, ali su neovisne od pojedinih pravnih ustanova u njemu pa im zato pravo nije izravno ni povodom. Ono naprotiv intervenira kasnije, da te nepravde ukloni ili bar ublaži. Na pr. da radnik mora katkada raditi uz vrlo jadnu naplatu, tome nije kriva nijedna pojedina pravna ustanova, jer nijedna takva ne propisuje još, da on *mora* uz takvu plaću raditi. Krivi su tome naprotiv temelji čitavog društvenog poretka, na kojima je moguća slobodna i neograničena borba pojedinih ekonomskih faktora kao poslodavaca i namještenika. Tu sad dolazi pravo, da svojim propisom tu borbu ograniči pa da (kao što se u novije vrijeme više puta dogodilo) odredi minimum plaće i radnoga vremena. Pravni propis dakle tu ublažuje jednu društvenu, ekonomsku nepravdu, kojoj — nota bene, — nije nijedan drugi pravni propis kriv.

Kod padanja vrijednosti novca i nepravda što ih ono donosi, sasvim je obrnuto. Tu pravo ne dolazi naknadno, da istom pomogne, nego ono već postoji i time što postoji, zavodi jedne ljude, da makar nehotice, zadavaju drugima nepravde, ono je dakle krivo nepravdama. Jer ovima nije krivo samo padanje valute, već ujedno i ono svojstvo, što ga *pravo* daje *novcu*. Novac dakako kao ekonomski faktor ima svoju ekonomsku ulogu i ekonomska svojstva, ali pravo ih uzimlje u

Digitized by Google

svoju sferu, ono svojim propisima točno ustanovljuje ta svojstva i ulogu, pa time novac dobiva i svoj pravni karakter. Obje strane novca kako ekonomska tako i pravna, moraju se pokrivati ili se bar ne smiju znatno razilaziti; čim se to zbude, čim nastane i poraste razlika između ekonomske i pravne strane novca, onda je to dokaz, da se nešto poremetilo, promijenilo (u nepovoljnome smjeru) u ekonomskoj strani novca, a pravo je krivo, ako tu promjenu ne slijedi. A čovjek, poslujući s novcem, uzdaje se u onaj za jednu pravnu i uređenu državu upravo potrebni sklad pravne i ekonomske strane novca. Kad tog sklada nestaje a pravo ne čini ništa da ga uspostavi i čovjek po tome trpi štetu, onda je ta šteta očito i jedna objektivna nepravda. Nepravda, koju nije zadao samo život i ekonomski razvoj u njemu, već i pravo samo.

Da budemo jasniji!

Novac imade u narodnome gospodarstvu u glavnome trojaku zadaću, funkciju: da bude mjerilom vrijednosti, da posreduje kod izmjene dobara i da bude sredstvom plaćanja. Potonja, treća, funkcija slijedi obično iz druge, jer obveze plaćanja nastaju tako, da se izmijenila dobra — n. pr. kupim li ja jedan predmet i platim odmah kupovninu, onda je novac sredstvom izmjene dobara; kupim li na vjeru, nastaje na temelju tog kupoprodajnog ugovora moja obveza plaćanja, pa kad ja kao dužnik u ugovorenome roku ispunim obvezu, tada novac postaje sredstvom plaćanja t. j. vrši treću funkciju. Napokon su obje funkcije u svezi i s prvom, jer novac samo zato može biti sredstvom izmjene dobara i plaćanja, jer je ujedno mjerilom vrijednosti. On sâm mora biti već po svojemu materijalu vrijedan, mora predstavljati vrijednost, ali *stalnu* vrijednost, jer se samo takvom stalnom, (po mogućnosti što manje promjenjivom) vrijednosti može mjeriti i izraziti vrijednost drugih po vrijednosti promjenjivih dobara. Analogno kao što se težina mjeri po vodi stalne količine i stalne temperature, ili toplina po rastežljivosti žive itd.

Radi toga dana je po državnoj vlasti funkcija novca onome dobru, koje — uz ostala svojstva — ima samo po sebi vrijednost i koje se u toj svojoj vrijednosti tako lako i brzo ne mijenja. Zato je srebro onim časom, kad je počelo gubiti to za novac potrebno svojstvo, kad je njegova vrijednost kao dobra, kao kovine počela sve dublje padati, u većini država izgubilo svojstvo novca (Courantgeld), da eventualno zadrži svojstvo sitniša (Scheidemünze). I tamo, gdje je papir proglašen novcem (izuzevši slučajeve prisilnog tečaja papirnog novca), nije proglašen zato, jer bi papir sâm kao takav, kao materijal bio vrijedan, već zato, što je taj papirni novac bio zamjena, predstavnik kovanog novca. Papirni novac ima samo toliku vrijednost.

Digitized by Google

kolika je mogućnost, koliko je pouzdanje, da bude zamijenjen kovanim novcem. *Padanje te mogućnosti*, padanje tog pouzdanja, *jest ujedno padanje valute.*

U svakoj državi *pravo* određuje, od česa i kako se pravi novac; ono normira novčani sustav. U bivšoj austrougarskoj monarkiji namijeniše dotični pravni propisi *zlatu* funkciju novca: po tim propisima bila je zlatna valuta. Zlatna usprkos tome, što se promet pretežno služio papirnim novcem t. j. banknotama, jer su *pravni* propisi ujedno — koliko bi bili obdržavani — sadržavali jamstvo, da će banknote biti zamijenjene zlatnim novcem. Na temelju tih *pravnih* propisa, na temelju pouzdanja svakog državljanina u državu, da će te pravne propise obdržavati i tako uzdržati papirnome novcu vrijednost jednaku onoj zlatnoga novca, kretao se promet s papirnim novcem, s banknotama. Na temelju onih propisa prodavao je vlasnik svoje stvari *na vjeru*; na temelju onih propisa davao je kapitalista novac *u zajam na dulje rokove*; na tome temelju nije kapitalista investirao svoj novčani kapital u druga materijalna dobra, već ga je *ulagao* u banke i štedionice. Sve to u pouzdanju u one pravne propise, dosljedno u pouzdanju, da će novac, kad mu bude povraćen, imati bar otprilike istu vrijednost, koju je imao, kad je bio po njemu dan u zajam, odnosno uložen ili (kao kupovnina) kreditiran.

Došao je rat. Uništio je ono pouzdanje, jer je ujedno ili još prije uništio vezu između onih pravnih propisa i faktičnog stanja, vezu, koja postoji uvijek između života i prava, kad se pravni propisi obdržavaju. Novac, koliko je bio *zlato*, zadržao je svoju vrijednost; novac, koliko je bio *papir*, izgubio je svoju vrijednost, jer je nestalo jamstva, mogućnosti, da banknota bude zamijenjena zlatnim novcem. (Dokaz, da nešto postaje novcem doduše po autoritetu države, ali da to još nije dosta, već da treba usto i vrijednosti materije, od koje se pravi novac, pa da je zato vrijednost novca uvijek jednaka vrijednosti te materije, ovisno o njoj). A kako je u prometu ostao samo papirni novac, reklo se općenito, da vrijednost novca pada. Padanje valute dakle ne znači padanje vrijednosti zlata ili zlatnog novca, (kako bi se taj izraz, doslovno uzet, imao shvatiti), već padanje vrijednosti papirnog novca.

Prema tome onaj, koji je prije rata imao *papirni* novac, imao je toliku vrijednost, koliku i posjeduik jednake svote *zlatnog* novca. No danas posjednik zlatnog novca imade kud i kamo veću vrijednost od posjednika jednake svote banknota. Ili: današnji posjednik stanovite svote banknota ne posjeduje ni iz daleka toliku vrijednost, koliku je imao, kad je prije rata bio u posjedu brojčano jednake svote. Zato vjerovnik, kojemu se danas isplaćuje prije rata

Digitized by Google

(ili makar kada prije) nastala tražbina, dobiva doduše brojčano jednaku *svotu* (apstrahirajući od kamata), ali *ne* dobiva jednaku *vrijednost*. A u tome i sastoji nepravda. Jer novac se ne drži radi novca samog, već radi njegove funkcije, radi njegove nabavne vrijednosti, sposobnosti. Tko je prije rata imao K 100.000.— a želio je imati vilu, dvorište, vrt i vinograd, taj je mogao mirne duše zadržati tu svotu, jer je bio siguran, da će za nju moći uvijek dobiti rečene predmete. Za njega je ta svota bila isto što i ti predmeti; ona je predstavljala njih, vrijednost njezina bila je jednaka vrijednosti tih predmeta. Uzdajući se u to — a uzdati se mogao s obzirom na one pravne propise o novčanom sustavu — on je, recimo, tu svotu dao neposredno prije rata u zajam na 3 godine. Sad mu dužnik vraća tu svotu i oslobađa se ujedno time svoje obveze; no vjerovnik dolazi u nepovoljniji položaj, jer sa jednakom svotom ne dobiva jednaku vrijednost, sredstvo jednake kupovne snage i nabavne sposobnosti. Za tu svotu može on dobiti danas tek onu vilu i zato za njega ta svota znači samo vilu, ali *bez* dvorišta, vrta i vinograda. On je dao u svoje vrijeme dužniku (s obzirom na kupovnu snagu u zajam dane svote od K 100.000.—) vilu, dvorište, vrt i vinograd a ovaj mu sad za to vraća *samo vilu* i ujedno biva oslobođen svoje obveze! Nije li to nepravda?

Ili: za činovnika je mjesečna plaća od K 400.— pretstavljala prije rata pristojan i umjeren život. Danas nema one veće snage, nego li da mu dade kuburenje. I tako dalje, sve prema individualnim potrebama i željama.

Vidimo dakle:

da značenje novca i važnost njegovu u imovini pojedinca valja promatrati sa stanovišta, kolika je njegova nabavna vrijednost, njegova kupovna snaga;

da uza sve to danas jedna ista (papirna) vrsta novca imade dvije različite vrijednosti t. j. istu prijašnju vrijednost kao *sredstvo plaćanja*, ali različitu daleko manju vrijednost *kao sredstvo izmjene dobara;*

da se prema tome dvije funkcije novca, koje slijede jedna iz druge i koje bi se zato imale pokrivati, s obzirom na vrijednost novca, dakle i na uspješno vršenje tih funkcija razilaze;

da s te razlike, s tog dvovrsnog utjecaja padanja valute vjerovnik trpi neposredno štetu.

Vidjesmo nadalje, da su izravno toj nepravdi krivi i *pravni propisi* o novčanome sustavu, jer dok ih se svaki državljanin mora držati, država ih jedina ne obdržava. Dok naime svaki državljanin, ako je vjerovnik, mora, primivši X kruna u banknotama, smatrati svoju tražbinu od X kruna isplaćenom, makar ta tražbina nastala pred jednu.

Digitized by Google

dvije, tri ili više godina, dotle država ne vrši svoju dužnost u smislu onih propisa, da uzdrži banknotama od X kruna istu vrijednost, koju je ta svota imala pred jednu, dvije, tri ili više godina.

No pravni propisi o novčanome sustavu (pod čime razumijevam sve „Valuta-, Bank- u. Münzgesetze") jesu *javnopravne* naravi, a ispunjavanje obveza u novcu jest *privatnopravne* naravi. Naastaje zato pitanje, kako se odnose dotični zakoni privatnopravne naravi prama ispunjavanju obveza u novcu — i to napose kad čas ispunjenja novčane obveze pada u takvim prilikama, kao što su današnje, koje su ujedno tako različne od onih, kad je obveza nastala. Ne popravljaju li možda ti privatnopravni zakoni onu nepravdu i štetu, koju zakoni javnopravne naravi vjerovniku nanose?

Tu dolaze u obzir u prvome redu opći građanski zakon i onda trgovački zakon s mjeničnim.

Opći građanski zakon pozivlje se na razum, na prirodnopravna načela. Svi propisi, koje on sadržaje, dali bi se — po shvaćanju tadašnjeg vremena — već iz prirodna razuma izvesti, pa sve praznine i nejasnosti zakona imadu se prema tome prirodnome razumu popuniti odnosno razjasniti.

Kako smo razložili, ona nepravda, nanesena vjerovniku, očita je pa se ne će kositi ni sa shvaćanjem današnjega vremena, ako kažemo, da se protivi prirodnome razumu. Već bi dakle sama osnovna misao općega grad. zakonika govorila za to, da njegovi propisi ne mogu odobriti onakve nepravde. I to s tim manje, što je namjera redaktora o. g. z. bila, u njegovim propisima načela „der ewig gleichförmigen, reinen Gerechtigkeit zur Geltung zu bringen".

Vrijeme postanka o. g. z. bilo je dosta slično današnjemu vremenu. Bilo je to vrijeme ratova, financijskih trzavica, gospodarskog propadanja, prekomjernog izdavanja papirnog novca i rapidnog padanja njegove vrijednosti. Moglo je zato i onda doći do sličnih nepravda, kakvih danas vjerovnik trpi pa je sasvim logično, ako su ih redaktori o. g. z. htjeli otstraniti za ona kao i za sva buduća eventualna slična vremena. Tà građanski zakon imao je biti po riječima Sonnenfelsa, jednoga od njegovih redaktora, „lex perpetuo valitura", pa kako bi on mogao da za uvijek sankcionira nepravde, kojih se njegovi redaktori bar tada imali prilike bojati! Razložili smo, zašto i kako novac predstavlja imovinu državljana, kako država neobdržavanjem pravnih propisa o novčanome sustavu tu imovinu oštećuje, a redaktori su o. g. z. baš s obzirom na to presizanje države u imovinu državljana izrazili jasno svoju namjeru „das wirkliche Eigenthum der Staatsbürger zu sichern". (Oba citata prema dr. Landesbergeru, Währungsystem und Relation, 1891., str. 162.).

Digitized by Google

Već iz svega toga možemo očekivati, da će dotični specijalni propisi o. g. z. ići za tim, da vjerovnik u času ispunjenja obveze po dužniku primi *istu vrijednost* — makar i različitu svotu —, koju je i dao kod postanka obveze.

Kao ti specijalni propisi mjerodavni su nam oni o *zajmu*, jer je on tipičan za onu vrstu pravnih poslova, kod kojih se obveza dužnika ispunjuje plaćanjem *novca*. Kod zajma naime i činidba i protučinidba sastoje u novcu.

§§ 988. i 989. XXI.-oga poglavlja o. g. z. (o zajmu) razlikuju *vanjsku* i *unutarnju* vrijednost novca. Pod prvom razumijevamo onu vrijednost, koju daje novcu država kao nosilac „Münzhoheit-a" i „Münzregala". To bi bila dakle naslovna vrijednost novca. Pod nutarnjom misli zakon onu, koju novac dobiva po svojoj kovnoj sadržini. Nema li novac izravno kovne sadržine, kao n. pr. banknota, onda je nutarnja vrijednost ona, koju taj papirni novac ima po svome kovnome pokriću. U solidnome i sređenome novčarstvu države pokrivat će se obično vanjska vrijednost novca s nutarnjom, ili će razlike biti malene. Dokaz je nesređenih financija, pače bankrota, kad je ona razlika velika.

Iz spomenutih paragrafa slijedi, da se zakonodavac kod zajma nije obazirao na naslovnu, vanjsku vrijednost, već na nutarnju. § 988. o. g. z. veli „Zakonske promjene novca bez promjene nutarnjeg sadržaja idu na račun zajmodavca. On prima isplatu u stanovitoj, danoj vrsti novca, n. pr. 1000 komada carskih dukata ili 1000 komada od dvadeset krajcara, bez obzira na to, da li se njihova vanjska vrijednost međutim povisila ili snizila. No promijeni li se nutarnja vrijednost, ima se isplata obaviti u razmjeru prema onoj *nutarnjoj* vrijednosti, koju je dana vrst novca imala u vrijeme sklopljena zajma." Nije dakle odlučno, zove li se jučerašnja kruna i danas još kruna, već je odlučno to, koju nutarnju vrijednost ima kruna od jučer prema kruni od danas. Na jednome primjeru rastumačen preveo bi se ovaj paragraf ovako:

Recimo, da sam pred godinu dana primio zajam od K 1000.—, koji imam danas povratiti. Recimo nadalje, da se onda od kg. 1 zlata kovalo 500 komada a danas od iste množine da se kuje 1000 komada, ali da se novi kao i stari komadi zovu kruna. Jasno je, da će nove krune biti za polovicu manje vrijedne od stare krune, jer je ova sadržavala u sebi dva put više zlata. Nutarnja je dakle vrijednost stare krune bila dvostruka od nutarnje vrijednosti nove, premda su naslovne vrijednosti obiju vrsti kruna jednake. Zato ja danas ne ću ispuniti svoju obvezu tako da platim komada 1000 novih kruna, jer da sam tobože primio isto toliko komada starih kruna; ja ću, da ispunim

Digitized by Google

svoju obvezu, morati platiti 2000 novih kruna, jer će istom njihova *nutarnja* vrijednost, t. j. sadržina zlata, biti jednaka nutarnjoj vrijednosti 1000 komada starih kruna.

A tako bi se moralo postupati i sa papirnim novcem t. j. banknotama. 1000 kruna u banknotama od danas jednako je dakako po svojoj vanjskoj vrijednosti 1000 kruna od g. 1917., 16. ili recimo još prije rata g. 1914., ali nijesu jednake njihove nutarnje vrijednosti t. j. nije jednako njihovo metalno pokriće, odnosno njihova nabavna sposobnost, kupovna snaga. Kad bi zato bili dosljedni i imali danas isplatiti novčanu obvezu od K 1000.—, koja je nastala još g. 1914., morali bi najprije izračunati, koliko je zlata sadržano u 1000 komada kovanih kruna, kolika je svota u banknotama potrebna, da se *danas* nabavi ta količina zlata, pa bi *istom tom* svotom (glasila ona makar na 10.000 kruna!) mogli isplatiti stari zajam od K 1000.—. Vanjske vrijednosti uzajmljene i vraćene svote bile bi vrlo različne, ali bi se njihove nutarnje vrijednosti podudarale, a *na ovu* zakon polaže svu važnost. Onda vjerovnik ne bi bio na kvaru, jer bi sa vraćenom svotom mogao nabaviti isto toliko dobara, koliko i g. 1914. sa uzajmljenom svotom. A to je glavno, jer nije svrha novcu da leži, već da nabavlja dobra; jednako uspješno kako funciju plaćanja mora obavljati i onu izmjene dobara.

U istome smislu t. j. za nutarnju vrijednost novca, a bez obzira na vanjsku govore i § 989. i § 990. o. g. z., a govore i njegovi redaktori, koji su mu sigurno najbolji komentatori. Kod vijećanja o dotičnim paragrafima izjavio je jedan od redaktora v. Gärtner:

„. . . ich vereinige mich . . . mit der Meinung des Herrn Hofrates von Ehrenberg, nach welcher der Werth des *Papiergeldes* dergestalt nach dem jedesmaligen Kurse zu berechnen ist, dass der *Gläubiger* zur *Zeit der Zahlung* mit den empfangenen Bankozetteln *ebensoviele Geld- und Silbermünzen* eintauschen könne, als er zur Zeit, wo ihm die Zahlung zugesichert worden ist, für die versprochene Summe des damals kursierenden Geldes erhalten haben würde." (Ofner II., 642). To je bilo ujedno mnijenje većine a dade se izvrsno primijeniti na današnje prilike.

Stanovište je zakona tako jasno, da nije potrebno mnogo se pozivati na komentare. Zato ću sasvim ukratko spomenuti *Savignya*, koji je svoje mišljenje o tome razložio u klasičnome svome „Obligationenrecht" (Band I., S. 403—508.). I on razlikuje u novcu „Nennwert", „Metallwert" i pače „Kurswert". Novac je po njegovu nazoru „Kaufkraft" ili „abstrakte Vermögensmacht" i počiva kao takva na javnome mišljenju. Ovo pak nalazi svoj izraz s obzirom na kvantitativnu plaćevnu snagu novca u „Kurswertu". Prema tome je Savignyn te-

Digitized by Google

čajna vrijednost (Kurswert) kao mjerilo za sadržaj novčanog duga nužna posljedica opće naravi novca. Prema njegovoj teoriji jest sadržaj novčane tražbine ona množina zlata ili srebra, koja se može u vrijeme postanka tražbine kupiti onom svotom, na koju tražbina glasi; isplatiti se pak ima ta tražbina ne doduše u onoj množini nekovanog zlata ili srebra, ali u zakonitome platežnome sredstvu (novac), i to u onoj svoti, kojom se *u vrijeme isplate* može kupiti dotična množina zlata ili srebra.

Dakle ni Savignyu nije mjerodavna naslovna vrijednost novca, već njegova nutarnja vrijednost, pa se i njegov nazor baš kao i onaj o. g. z. protivi današnjoj praksi, po kojoj se stare tražbine isplaćuju prema njihovoj naslovnoj vrijednosti.

Poredimo li carski patent od 2. VI. 1848., naći ćemo, da po njemu kod onih dugova, kojih je predmet *inostrani novac*, dužnik ima pravo izbora ili da plati tim inostranim novcem ili domaćim novcem po *tečaju*, što ga ima inostrani novac u vrijeme plaćanja. (Stubenrauch. Kommentar, str. 197.). Današnja se praksa toga i drži, a po tome *inostrani* vjerovnik (odnosno i domaći, ako je isplatu uvjetovao u inostranome novcu) dolazi u bolji položaj od domaćega, što sigurno nije bila intencija zakonodavca.

Napokon i narav zajma, kako ona slijedi iz njegove zakonske definicije, govori za to, da je odlučna *nutarnja* vrijednost novca. § 983. o. g. z. naime veli, da imaju biti povraćene potrošne stvari (dakle i novac) „von derselben Gattung und Güte". Nema sumnje, da je banknota n. pr. g. 1914. „derselben Gattung" doduše kao i današnja, ali da obje nijesu „derselben Güte".

Rijetke ustanove kasnijih i mlađih zakona trgovačkoga i mjeničnoga odgovaraju istome shvaćanju, koje smo opazili i kod općeg građanskog zakona.

Iz svega toga možemo povući siguran zaključak, da današnja praksa, uvažujući samo *naslovnu* vrijednost novca a ne obaziruć se na unutarnju, počinja ne samo nešto, što svaki vjerovnik osjeća kao nepravdu i štetu, već nešto, što se protivi kako jasnome slovu zakona tako i rationi legis et juris.

Pa ipak, premda je tako, premda ovdje imamo uz nepravdu i nepravo, sigurno nijednome sucu nije palo na pamet, da se svojim sudovanjem udalji od prakse i prikloni gornjemu tumačenju. A kad bi ga tko htio na to navesti, zacijelo bi se on odlučno tome protivio, kao što bi se protivili ne samo svi dužnici (što bi uostalom bilo razumljivo), već i svi neinteresirani. A zašto to? Zašto tako očito nesuglasje sa zakonom, premda se to nesuglasje još priznaje?

Digitized by Google

Mislim, da se to može rastumačiti općom pretpostavom, da je vjerovnik gospodarski jači, a dužnik slabiji, pa *socijalni* osjećaj (koji se može smatrati korekturom pravnoga osjećaja, višim stupnjem u njegovu razvoju, koji dakle ne nalazimo još u starijim zakonima) uzima u zaštitu slabijeg. Padanju valute nijesu krivi ni dužnici ni vjerovnici; nijedan od njih nije mogao predvidjeti to padanje i njegove posljedice. No kad već netko ima od toga trpjeti štetu, socialni će osjećaj priznati tu štetu nepravednom, ali će držati oportunijim da ju snosi vjerovnik budući jači, a ne dužnik kao slabiji. Možda to obrazloženje kao činjenica, kao pretpostava i ne stoji. Jer istina je, da je n. pr. bankar, koji daje novac u zajam, gospodarski jak, ali je istina i to, da ima vjerovnika, koji su gospodarski vrlo slabi. Sluškinja, radnik i t. d., koji su u mirno vrijeme sebi od ustiju trgali, da nešto za starost prištede i to uložili u banku, dolaze time među vjerovnike banke, ali uza sve to ostaju gospodarski vrlo slabi. Ali ona pretpostava polazi sa stanovišta, da je gospodarski jak svatko, koji ima više novčanog kapitala, nego li je to za potrošnju potrebno. I uopće smatra se boljim i jačim položaj onoga, koji (kao vjerovnik) ima nešto da primi a ne mora da dade.

Zatim čini se, da bi bila mnogo veća dužnikova šteta, nego li je današnja vjerovnikova, kad bi on morao vraćati zajam po unutarnjoj vrijednosti novca. Dužnik n. pr, koji se nadao novcem, zasluženim u *radu*, ispuniti svoju novčanu obvezu, ne dolazi ni tako lako ni uopće uvijek u položaj, da mu rad bude onako naplaćen, kako bi to morao s obzirom na pad vrijednosti novca.

Napokon je gotovo nemoguće ustanoviti nutarnju vrijednost banknote, jer se ova zbog rapidnog padanja valute brzo mijenja. Ustanovi li danas sudac osudom tu vrijednost, ona će u času izvršenja osude biti već sasvim druga.

Ima dakle dosta razloga, koji u sukobu dvaju pravednih zahtjeva — s jedne strane zahtjeva dužnika a s druge vjerovnika — davaju premoć prvima. Zato je i praksa napustila stanovište zakona, oglušila se jednoj pravednosti, da posluša drugu. Jer današnje *socijalno* shvaćanje i socijalni odnošaji stvorili su i dvije pravednosti, odnosno dva stupnja u njoj.

I tako su *javnopravni* propisi (o novčanom sustavu) u svezi s padanjem valute a na području obveznoga prava mnogim vjerovnicima zadali nepravednu štetu, koju *privatnopravni* propisi općega građanskoga zakonika ne opravdavaju i sigurno bi ju priječili, da se jači *socijalni* osjećaji tome ne protive. Ne preostaje dakle drugo, nego da se nepravda popravi po onome, od koga potječe — po javnopravnim propisima o novčanom sustavu. Ovi mora da dođu u sklad sa zbiljom.

Digitized by Google

odnosno ova mora da se prilagodi njima. Vanjska vrijednost novca mora da doista izrazuje i nutarnju. No to nije više stvar samoga prava, već državne vlasti, ne dakle one vlasti, koja stvara zakone i papir, već koja stvara činjenice i po zakonu radi. Raspravljajući dalje o tome prešli bismo na područje financijske politike, a uopće i na ostala područja državne djelatnosti. Ipak treba prije zadnje točke ovoga članka istaknuti jedno: valuta je pala i oni su javnopravni propisi o pravu zatajili, prije svega zato, jer je nestalo jedne činjenice — mira. *Mir* je dakle prije svega potreban, da se ona nepravedna šteta ukloni, da se valuta podigne, da novčane prilike odgovaraju dotičnim propisima i zahtjevima zdrave financijske politike.

Ratne matice.

Napisao dr. Mihajlo Lanović, vladin tajnik.

I.

Vođenje je matičnih knjiga rođenih (krštenih), vjenčanih i umrlih u Hrvatskoj i Slavoniji uređeno po načelima konfesionalne pripadnosti i teritorijalne nadležnosti: Matice vodi dušobrižno svećenstvo zakonom priznatih vjeroispovijesti odnosno za muslimane upravne oblasti, a svaki voditelj matica unosi u svoje knjige samo one, ali i sve one slučajeve poroda, vjenčanja i smrti, koji se kod njegovih vjernika dese u njegovu uredovnom okolišu — župi, parohiji, bogoštovnoj općini, odnosno u upravnom kotaru.

Matične dakle slučajeve svojih vjernika imatrikulira dušobrižnik svake zakonom priznate vjeroispovjesti i onda, ako svećenik druge koje konfesije bilo dopuštenim ili nedopuštenim načinom izvrši nad njima obredni čin ili dušobrižničku funkciju. Imade naime slučajeva — i zakon ih predviđa (§ 7. zak. o vjeroisp. odnos. od 17. siječnja 1906.) — kad je dušobrižnik jedne vjeroispovijesti ovlašten da izvrši bogoslužni čin nad pripadnikom druge konfesije; ali ni u takovoj prigodi nije on nadležan, ako se radi o matičnom slučaju, da ga imatrikulira u svojim knjigama. Da govorim konkretno: Istočno-pravoslavni paroh primjerice, koji krsti dijete katoličkih roditelja, ili katolički zupnik, koji sprovede pokojnika evangeličke vjeroispovijesti, nije nadležan da takav slučaj unese u svoje matične knjige, već ga imade radi imatrikulacije da prijavi nadležnomu dušobrižniku one vjeroispovjesti, kojoj dotično novorođenče odnosno pokojnik pripada.

Digitized by Google

Zakonom su priznate u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji ove vjeroispovijesti: katolička rimskoga i grčkog obreda, istočno-pravoslavna, evangelička augsburškoga i helvetskog ispovijedanja, pa izraelitska i islamska. I svaki zavičajnik koje od upravnih općina u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, mora po zakonu da pripada kojoj od navedenih zakonom priznatih vjeroispovijesti. Pa ako je koji de facto i sljedbenikom koje od zakonom nepriznatih vjerskih sekti, de iure pripada on onoj vjeroispovijesti, kojoj ga postojeći zakoni pridjeljuju. Odrasli su primjerice nazareni i baptiste de iure pripadnici onih zakonom priznatih vjeroispovijesti, kojima su pripadali prije prijelaza na nazarenstvo ili baptizam, a vjeroispovijedna se pripadnost njihove djece određuje u smislu zakona s obzirom na tu pravnu vjersku pripadnost roditelja. I nadležnost se onda dušobrižnika za imatrikulaciju slučajeva poroda, vjenčanja i smrti, što se dese kod sljedbenika zakonom nepriznatih vjerskih sekti, određuje s obzirom na pravnu vjersku pripadnost osobe bez obzira na to, je li on izvršio dotičnu dušobrižničku funkciju i je li uopće preduzet kakav obredni čin ili nije. Novorođeno je primjerice dijete nazarenskih roditelja, koji su prije otpada u nazarenstvo bili katolici, dužan da u matice rođenih upiše nadležni dušobrižnik katoličke vjeroispovijesti, a preminula je nazarena, koji je prije bio pripadnikom istočno-pravoslavne vjeroispovijesti, nadležan da imatrikulira istočno-pravoslavni paroh bez ikakova obzira na to, da li je u prvom slučaju nadležni katolički župnik ili tko drugi dijete krstio i je li dijete uopće kršteno ili nije, i ne gledeći u potonjem slučaju, je li nadležni paroh ili koji drugi ili nije možda uopće nijedan svećenik pokojnika sproveo, te mrtvo tijelo opjevao i grob mu blagoslovio. Dok se dakle radi o hrv.-slav. zavičajniku, ne može biti osnovana spora glede nadležnosti za matični unos, jer svaki hrv.-slav. zavičajnik pripada po zakonu uvijek i kojoj od priznatih u zemlji vjeroispovijesti, a za imatrikulaciju je nadležan voditelj matica one zakonom priznate vjeroispovijesti, kojoj dotična osoba de iure pripada, pa ma ona bila de facto sljedbenicom i koje zakonom nepriznate vjerske sekte ili možda bez konfesije uopće.

Dapače ta zakonska prinuda hrv.-slav. zavičajnika na bezuvjetnu pripadnost kojoj od priznatih u zemlji vjeroispovijesti ide po mojemu mišljenju tako daleko, da inozemac, koji ispovijeda koju od zakonima ovih kraljevina nepriznatih vjera ili je bez ikakove vjeroispovijedne pripadnosti (konfessionslos), ne može tako dugo postati hrv.-slav. pripadnikom — zavičajnikom naime koje od upravnih općina u području kraljevina Hrvatske i Slavonije — doklegod ne bude primljen u konfesionalnu svezu koje od

Digitized by Google

zakonom kod nas priznatih vjeroispovijesti. Zakon doduše od 30. travnja 1880. o uređenju zavičajnih odnošaja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji ne ističe nigdje među uvjetima za stečenje zavičajnog prava izrijekom i to, da reflektanti moraju da pripadaju kojoj od zakonom u zemlji priznatih vjeroispovijesti. Ali zato ipak nema nikakove sumnje, da onaj, koji želi da poluči zavičajno pravo u kojoj od naših upravnih općina mora da i lično imade sve one vlastitosti, što ih postojeći zakoni od hrv.-slav. zavičajnika bezuvjetno traže, a jedna je od tih vlastitosti svakako i pripadnost kojoj od zakonom u zemlji priznatih vjeroispovijesti. Pa jer u vjeroispovijednoj pripadnosti hrv.-slav. zavičajnika ne može po postojećim zakonima nijednoga časa da dođe do hijata, jer hrv.-slav. zavičajnik ne može ni jednoga časa da de iure pripada kojoj od zakonom nepriznatih vjeroispovijesti ili da bude bez konfesije uopće, ne može se razložito ni pomišljati na to, da bi inozemna pripadnika koje od zakonom kod nas nepriznatih vjeroispovijesti ili beskonfesionalca primili eventualno u zavičajnu svezu koje od naših upravnih općina pod uvjetom, da on sam naknadno pristupi, ili uz priuzdržaj, da bude naknadno priveden kojoj zakonom priznatoj vjerskoj družbi, pogotovu kad osim uskrate primitka u zavičajnu svezu nemamo inače nikakova prinudnog sredstva ni zakonske podloge, da takovu pridošlicu de facto privedemo ili makar i de iure samo svrstamo u vjersku svezu koje od priznatih vjeroispovijesti.

Sve, što je dosele glede nadležnosti za matični unos rečeno za dušobrižno svećenstvo ostalih zakonom priznatih vjeroispovijesti, vrijedi s obzirom na muslimane za prvostepene naše upravne oblasti koje su u smislu banske naredbe od 3. svibnja 1916. broj 8799 o provedbi zakona od 27. travnja 1916. o priznanju islamske vjeroispovijesti u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji zvane da vode matične knjige za muslimane. I to nije dakako nikakav izuzetak od izloženog načela konfesionalne pripadnosti kod vođenja matičnih knjiga, jer kako je kod pripadnika drugih zakonom priznatih vjeroispovijesti tako je i kod muslimana konfesionalna pripadnost u prvom redu odlučna za nadležnost kod matičnog unosa, a od sporedne je važnosti činjenica, da matičnih knjiga ovdje ne vodi dušobrižno svećenstvo, nego upravne oblasti.

Drugo je kardinalno načelo, na kojem je osnovana uredba naših matičnih knjiga, t. zv. princip teritorijaliteta, koji sam već na početku ukratko izložio, kad sam rekao, da svaki voditelj matica unosi u svoje knjige samo one, ali i sve one slučajeve poroda, vjenčanja i smrti, koji se kod njegovih vjernika dese u njegovu uredovnom okolišu — župi, parohiji, bogoštovnoj općini, odnosno u uprav-

Digitized by Google

nom kotaru. I pri tomu nije ni od kakova domašaja nikakva druga veza dotične osobe, pa ni državljanstvo, ni zavičajnost, ni crkvena odnosno bogoštovno-općinska pripadnost njezina. Voditelj matica svake od zakonom priznatih vjeroispovijesti imade da u svojim knjigama propisanim načinom provede svaki porod, vjenčanje i smrt, koja se kod pripadnika njegove konfesije zbude u njegovu zvaničnom području, bez ikakova obzira na to, je li novorođenče, zaručnik, odnosno pokojnik domaći državljanin ili inozemac, pripada li u zavičajnu svezu upravne općine njegova područja ili druge koje, ili možda i nije zavičajnikom uopće nijedne od upravnih općina u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, pa ne gledeći napokon ni na to, pripada li osoba koja se imade da imatrikulira, njegovoj ili tuđoj župi, parohiji, odnosno bogoštovnoj općini. Naprotiv nijesu naši voditelji matičnih knjiga ni zvani ni ovlašteni da imatrikuliraju matične slučajeve, koji se zbivaju izvan njihova uredovnog područja (župe, parohije, bogoštovne općine ili upravnoga kotara), pa ma da se po koji od tih slučajeva desi i kod takovih domaćih državljana, koji su i zavičajnici upravne općine njihova područja i pripadnici njihove župe, parohije ili bogoštovne općine. Da i opet govorim konkretno: Katolički je primjerice naš župnik nadležan da imatrikulira dijete engleskih turista katolika, koje je prije reda ugledalo svijet, kad su mu roditelji putem na Balkan slučajno prolazili dotičnom župom, dok naprotiv istočno-pravoslavni naš parok nije ovlašten da u svojim matičnim knjigama pravilno provede smrt svoga parohijana, kojega je u američkom rudniku zasula zemlja; izraelitski je naš rabin i nadležan i dužan da u svoje matice umrlih unese smrt trgovačkog putnika židova Nijemca iz Frankfurta, kojemu je pala kap, kad je na prolazu njegovim gradom noćio u hotelu, dok naprotiv evangelički naš pastor nije ni zvan ni ovlašten da upiše u svojima matičnim knjigama, da se njegovu župljaninu rodilo dijete, kad je s porodicom ljetovao na Rivieri.

S obzirom na isključivi značaj teritorijalne nadležnosti, kako je ona kod vođenja naših matičnih knjiga provedena, nema kod nas nadležna voditelja matica za pravilnu imatrikulaciju proglašenja mrtvim na osnovu zakonskih predmnjeva smrti (§ 24. o. g. z.). U takovu naime slučaju nije ustanovljeno mjesto smrti, pa se dosljedno tomu ne može odrediti ni teritorijalno nadležni voditelj matica koji bi imao da slučaj smrti na taj način dokazane provede u maticama umrlih. Zbog toga se kod nas bilježi sudbeno proglašenje smrtnim, kod kojega nije ustanovljeno mjesto smrti, samo u rubrici za primjedbe („opaske“) matica rođenih kod imatrikulacije pokojnikova rođenja, odnosno u maticama vjenčanih kod imatrikulacije nje-

Digitized by Google

gova vjenčanja, ako je proglašenje smrti izrečeno u svrhu nove ženidbe pokojnikova ženidbenog druga.

Dosljedno principu teritorijaliteta, na kojem bazira uredba naših matičnih knjiga, imao bi se kod nas da imatrikulira bezuvjetno svaki slučaj poroda, vjenčanja i smrti, koji se desi u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, bez obzira na to, da li je osoba, o kojoj se radi, ovozemac ili inozemac, ne gledeći pače ni na to, da li je pripadnikom koje od zakonom kod nas priznatih ili nepriznatih vjeroispovijesti, ili je možda bez konfesionalne pripadnosti uopće. S obzirom na to moglo bi doći do neriješene u postojećima našim propisima komplikacije, kad bi se matični slučaj desio u Hrvatskoj kod inozemna pripadnika koje od nepriznatih kod nas vjeroispovijesti ili bez konfesije. Vjerozakonska se naime pripadnost osoba, koje nijesu pripadnici kraljevina Hrvatske i Slavonije, prosuđuje u smislu § 29. zak. od 17. siječnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima kao i osobni njihov status uopće po zakonima njihove domovine. Inozemac dakle može kod nas da bude i de iure, a nesamo de facto pripadnikom i koje od zakonom nepriznatih vjeroispovijesti, pa i bez ikakove vjeroispovjedne pripadnosti uopće. I u takovoj bi se prigodi morao s obzirom na izloženi princip teritorijaliteta matični slučaj kod nas bezuvjetno imatrikulirati, premda prema načelu konfesionalne pripadnosti nema za nj nadležna voditelja matica. Meni doduše lično nije poznat nijedan takav slučaj iz prakse, ali odatle još ne slijedi, da ga nije uopće ni bilo; a pogotovu se ne može razložito da prigovori akademskoj konstrukciji takova slučaja. Praktično bi se međutim mogla takova konstrukcija da primijeni samo na slučajeve poroda i smrti, jer ženiti se kod nas ne bi ni mogao takav inozemac, koji ne pripada nijednoj od zakonom kod nas priznatih vjeroispovijesti, prosto zato, jer u Hrvatskoj nema foruma, pred kojim bi se vjenčao. Ali ni za slučaj poroda i smrti takova inozemca — koji slučaj nesamo da se dade teorijski ispravno zamisliti, već bi se i praktično mogao svaki dan da zbude — nema u postojećim našim propisima nikakove norme glede nadležnosti za matični unos. Što više, takova se norma ne da ni analogijom iz postojećih naših propisa izvesti, jer — da spomenem jedinu mogućnost, na koju bi se ovdje možda dalo na prvi mah pomisliti — zapisnici rođenih, preminulih i bračnih saveza nazarena i baptista, što ih prema naredbi kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unutarnje poslove, od 12. studenoga 1895. broj 12.200 o jednoličnom postupku sa sektom nazarena i baptista vode upravne naše oblasti, nemaju značaja ni dokazne moći matičnih knjiga, a u prave se oblasne matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih mogu u smislu citovane provedbene na-

Digitized by Google

redbe zakonu o priznanju islamske vjeroispovijesti da unose isključivo samo muslimani. Dakako da i za imatrikulaciju inozemnih pripadnika koje od zakonom kod nas nepriznatih vjeroispovijesti, pa inozemaca bez ikakove konfesionalne pripadnosti dolaze u prvom redu u obzir upravne naše oblasti; ali za takove bi slučajeve valjalo bezuvjetno izdati posebne propise i osnovati posebne matične knjige, jer oni nikako ne spadaju ni u koju od konfesionalnih vrsti naših matičnih knjiga, pa ni u one, što ih sada vode upravne oblasti. Kako rekoh, meni nije poznato, je li život dosele već iznio koji takav slučaj, pa ako jest, bio je zacijelo riješen mimo postojeće naše propise, jer u njima nema apsolutno nikakove norme za imatrikulaciju takova slučaja poroda ili smrti.

Izložena su načela konfesionalne pripadnosti i teritorijalne nadležnosti usvojena kod nas odmah već u cesarskom patentu od 20. veljače 1784. (Jos. Ges. Samml., dio IV., br. 1131), kojim je dušobrižnomu svećenstvu od strane državne vlasti naloženo vođenje matičnih knjiga. Tu se u tački 1. kaže doslovce: „Jeder Pfarrer also hat von nun an über seinen Sprengel drei abgesonderte Bücher zu führen: ein Trauungsbuch, ein Buch zur Einzeichnung der Geborenen und ein Buch über die Gestorbenen". Time je rečeno, da matične knjige imade da vodi dušobrižno svećenstvo, svaki za svoj uredovni okoliš, bez ikakova obzira na ma koju drugu vezu osoba osim vjerske njihove pripadnosti.

Ali načelo konfesionalne pripadnosti nije bilo odmah dosljedno provedeno, jer je katoličko dušobrižno svećenstvo vodilo matične knjige i za evangelike, kako je to bilo izrijekom određeno dvorskim dekretom od 22. veljače 1782., gdje se kaže, da katolički župnici pobiru stolarinu od evangelika, pa da imadu dosljedno tomu da u svoje knjige unose i sve slučajeve poroda, vjenčanja i smrti, što se dese kod njih, dok se evangeličkim pastorima prepušta na volju, da si radi svoje privatne očevidnosti vode, ako hoće, posebne matične knjige. Istom je u otpisu c. kr. ministarstva unutarnjih posala od 30. siječnja 1849., kojim su izdane neke provizorne odredbe glede odnošaja katolika (R. G. Bl. br. 107), na nesumnjivi način statuirano, da i evangeličko dušobrižno svećenstvo augzburškog i helvetskog vjeroispovijedanja vodi za svoje vjernike na jednaki način matične knjige i izdaje iz njih matične izvatke s jednakom pravnom moći kao i katolički dušobrižnici.

I od načela je teritorijalne nadležnosti uzakonjena jedna iznimka u § 75. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji i danas valjanog ženidbenog zakona za katolike od 8. listopada 1856., gdje je određeno, da je austrijski državljanin — odnosno prema sadašnjem našemu

Digitized by Google

državnom ustrojstvu hrv.-slav. zavičajnik — koji se u inozemstvu oženi, pa se onda vrati u domovinu, dužan da ishodi, da mu ženidba bude ubilježena u knjigu vjenčanih one župe, gdje bude prebivao. U takovu se dakle slučaju unosi u matice vjenčanih našega matičnog ureda jedna ženidba, koja nesamo da nije sklopljena u uredovnom području dotičnoga voditelja matica, već ni u području kraljevina Hrvatske i Slavonije uopće. Ali dakako da se ta iznimna ustanova za ženidbe katolika — baš zato, jer je iznimna — nema analogno primjenjivati na brakove pripadnika drugih zakonom priznatih vjeroispovijesti, pa ni na ženidbe katolika, sklopljene u području kraljevina Hrvatske i Slavonije samo u drugoj kojoj župi. A onda je napokon domašaj te iznimne ustanove znatno oslabljen još i time, što je inicijativi interesirana privatnika prepušteno, hoće li se u inozemstvu sklopljeni brak hrv.-slav. zavičajnika imati da imatrikulira u domovinskima matičnim knjigama ili ne će.

Apstrahiravši od tih dviju iznimaka — od kojih je samo potonja još i danas na snazi — provedena su u svima našim propisima o uredbi i vođenju matičnih knjiga od prvih početaka, otkako je državna vlast potegla stališke matice u sferu svoje nadzorne djelatnosti, dosljeduo načela konfesionalne pripadnosti i teritorijalne nadležnosti. Ali kako je dušobrižno naše svećenstvo bilo od davnine viklo da uz matične slučajeve, koji se dese u njegovu uredovnom okolišu, pače i u prvom redu, zavodi u svoje knjige one, kod kojih je izvršilo dotični obredni čin odnosno dušobrižničku funkciju, bez obzira na toda li su se desili u njegovu području ili izvan njega, množale su se iz godine u godinu protivupropisne i nedozvoljene dvostruke imatrikulacije slučajeva poroda, vjenčanja i smrti, koje su uz ostale zle strane takova samostalnog matičenja na dva kraja bile od osobito štetna utjecaja na pouzdanost statistike mijene žiteljstva. Da tomu doskoči, a i da po mogućnosti potencira pouzdanost, da matični slučajevi, kod kojih dušobrižničke funkcije ne izvrši nadležni matičar već drugi koji svećenik, ne će neimatrikulirani padati u zaborav, odredila je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, naredbom od 18 rujna 1908. broj 19.920 o nadležnosti kod matičnih unosa slučajeva poroda, vjenčanja i smrti (Zbornik 1910., kom. II., br. 10.), da samo onaj voditelj matica, u čijem se području dijete rodilo, brak sklopio, ili je pokojnik umro, imade dotični slučaj provesti u svojim knjigama pravilno s tekućim brojem, dok onaj, koji je dijete krstio, dozvolu za vjenčanje izdao, ili pokojnika sproveo, imade to u svoje matice unijeti bez tekućeg broja uz zabilježbu, kod kojega je nadležnog matičara dotični slučaj s tekućim brojem proveden i u kojim se maticama imadu da do potrebe potraže eventualni ispravci, nado-

Digitized by Google

punjenja i nove zabilježbe glede toga slučaja. Takove matične zabilježbe slučajeva proda. vjenčanja i smrti bez tekućeg broja nemaju uopće značaja pravih matičnih unosa. pa se na njihovu osnovu ne mogu ni matični izvaci da izdalu, a dosljedno se tomu ne mogu one ni da smatraju nikakvim izuzetkom od načela konfesionalne pripadnosti i teritorijalne nadležnosti i to s tim manje, jer im je u prvom redu — kako rekoh — baš i svrha, da predusretnu kršenju tih načela i s tim skopčanoj nedozvoljenoj dvostrukoj imatrikulaciji.

U bivšim kraljevinama i zemljama, zastupanim u carevinskom „vijeću, bazira vođenje matičnih knjiga na istomu temeljnom zakonu, na kojem i kod nas — na cesarskom naime patentu od 20. veljače 1784. (Jos. Ges. Samml., dio IV., br. 113). I tamo je dakle osnovana uredba staleških matica na izloženim načelima konfesionalne pripadnosti i teritorijalne nadležnosti. Samo je tamo zakonom od 9. travnja 1870. (R. G. Bl. br. 51) i naredbom c. kr. ministarstva unutarnjih posala, bogoštovlja i nastave i pravosuđa od 20. listopada 1870. (R. G. Bl. br. 128) uređeno posebno vođenje matičnih knjiga za osobe, koje ne pripadaju nijednoj od zakonom priznatih vjeroispovijesti. Matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih vode za takove osobe prema načelu teritorijaliteta nadležne upravne oblasti.

I u Ugarskoj vodilo je matične knjige i za državno pravno područje dušobrižno svećenstvo zakonom priznatih vjeroispovijesti prema načelu teritorijalne nadležnosti sve do uključivo 30. rujna 1895. I za matične su slučajeve poroda, vjenčanja i smrti, što su se u području Ugarske desili do toga dana, konfesionalne matice i izvaci iz njih još i danas i za državno pravno područje javne isprave s potpunom dokaznom moći. Danom je pak 1. listopada 1895. stao na snagu ug. zak. čl. XXXIII.: 1894. o državnim maticama, koji je kasnije djelomično izmijenjen zak. člankom XXXVI.: 1904. Od toga se dana imatrikuliraju matični slučajevi poroda, vjenčanja i smrti za državno pravno područje valjano samo u državnim maticama, dok su matične knjige, što ih počevši od 1. listopada 1895. dalje vodi dušobrižno svećenstvo pojedinih vjeroispovijesti, i izvaci iz njih privatne isprave bez ikakova javnopravnog značaja.

Propisi su o vođenju državnih matica u Ugarskoj napustili posvema načelo konfesionalne pripadnosti, kako sam ga netom razložio. Vjerska se pripadnost osoba evidentira doduše i u državnim maticama rođenih, vjenčanih i umrlih, ali ona nije ni od kakova domašaja za pitanje o nadležnosti kod matičnog unosa. Porod, vjenčanje i smrt bilježi nadležni državni matičar u svojim knjigama tekućim redom bez ikakova obzira na vjersku pripadnost novorođenčeta, vjerenika ili pokojnika. Nadležnost se pak državnoga voditelja matica za

Digitized by Google

imatrikulaciju određuje prema načelima teritorijaliteta i zavičajne pripadnosti. I ugarski državni matičari unose u svoje knjige beziznimno sve slučajeve poroda, vjenčanja i smrti, koji se dese u njihovu zvaničnom području, bez ikakova obzira na državljanstvo, zavičajnost ili na ma kakvu drugu vezu dotičnih osoba. Ali osim toga imadu ugarski državni voditelji matica da pravilno imatrikuliraju u svojim knjigama i sve one slučajeve poroda, vjenčanja i smrti, koji se kod ugarskih pripadnika — kod zavičajnika naime koje od upravnih općina u području Ugarske — dese izvan područja bivših zemalja krune sv. Stjepana. (Nastavit će se.)

Codex juris canonici.

Dr. Edo Lovrić.

Novi crkveni zakonik ugledao je svjetlo godine 1917. najprije u službenom listu apostolske stolice „Acta Apostolicae Sedis — Commentarium Officiale“ i to kad drugi dio IX. sveska toga lista.[1] što ga je konstitucijom[2] „Promulgandi“ od 29. rujna 1908., počevši od 1. siječnja 1909. uveo papa Pijo X. (1903.—1914.) za proglasivanje papinskih konstitucija i svega, što je potrebno, da se obznani kršćanskomu svijetu, — tako, da je to učinio jedinim redovitim službenim načinom proglasivanja papinskih zakona. To je ujedno bilo službeno izdanje[3] novoga crkvenoga zakonika, koje je razaslano crkvenim poglavarima i predano knjižarskoj trgovini.[4] Odmah nakon ovoga službenoga izdanja bilo je najavljeno daljih izdanja u različitim formatima od kardinala Gasparri-a.[5] — Ali novi crkveni zakonik nije

[1] Od 28. lipnja 1917. — [2] Ac. Ap. Sed. I. str. 5. i sl.

[3] U njemu je bilo pisarskih i tiskarskih pogrješaka (52), a tako i redakcionih nedostataka (24), koji su 17. listopada 1917. službeno ispravljeni. Zakoniku je dodan dodatak, koji sadržaje ispravke, jedan papin motuproprio i registar. Na drugoj strani naslovnoga lista navodi se, da se zakonik ne smije bez dozvole svete stolice nanovo tiskati ili na drugi jezik prevoditi.

[4] No poradi ratnih neprilika bilo je upravo nemoguće do njega doći.

[5] Stutz, Kirchenrechtliche Abhandlungen, 92. und 93. Heft: Der Geist des Codex juris canonici. — Stuttgart 1918. str. 36. u opasci navodi izdanje u velikom formatu, koje je imalo na omotu dodatak: „Praefatione Emmi Pet. Card. Gasparri et indice analytico-alphabetico auctus“ (scil. codex), a sadržaje predgovor, označen napose sa 19 strana, proglasnu bulu i professio catholicae fidei sa posebno označenim stranama, sam zakonik na 582 strane, zatim dodatke, ispravke, motuproprio „Cum juris canonici“ i registar — posve kao u službenom izdanju i njegovu dodatku. — U mojim se rukama nalazi izdanje također u velikom formatu iz konca god. 1917., na naslovnom listu kojega stoji: „Praefatione, fontium annotatione et

Digitized by Google

odmah nakon proglašenja stao na snagu, nego istom na dan Duhova godine 1918. t. j. 19. svibnja te godine. Razlog, da je tako kasno nakon proglašenja stao na snagu, je to, što se je htjelo dati dovoljno vremena, da se prije po mogućnosti temeljito prouči, kako se to i u proglasnoj buli izrijekom ističe.[6] No ipak je za neke kanone kodeksa na molbu biskupa određeno, da stupaju na snagu već danom 20. kolovoza 1917.[7]

Novi crkvenik zakonik nosi naslov: „Codex juris canonici Pii X. Pontificis Maximi jussu editus Benedicti Papae XV. auctoritate promulgatus". Kakogod je papa Ivan XXII. (1316.—1334.), proglasujući zbirku dekretala svojega predšasnika Klementa V. (1305.—1314.) t. zv. Clementinae (scil. constitutiones) izdao ju pod imenom ovoga pape.[8] tako je i sadašnji papa Benedikt XV. (od godine 1914.) posve ispravno proglasio novi crkveni zakonik kao djelo svojega predšasnika Pija X. (1903.—1914.), koji ga je dao sači-

indice analytico-alphabetico ab Emmo Pet. Card. Gasparri auctus" (scil. codex), a na drugoj strani, da pravo vlasništva na kodeks pridržaje sebi sveta stolica, a na predgovor, pribilježbu izvora i registar kardinal Gasparri. U ovom se izdanju reda gradivo ovako: index str. V.—XVIII., praefatio str. XIX.—XXXVIII., proglasna bula str. XXXIX.—XLII., motuproprio „Cum juris canonici" str. XLIII.—XLIV., „professio catholicae fidei" str. XLV.—XLVII., sam zakonik str. 1.—660., dojumenta str. 661.—714., index analytico-alphabeticus str. 715. do 777. Iz razlika između ovoga izdanja i onoga, što ga navodi Stutz, vidi se, da je kardinal Gasparri odmah priredio dalje izdanje bez posebne oznake kao novo, čim je uz gotov zakonik svršio koji dio ostaloga rada, te da se pri svim tim njegovim izdanjima u velikim formatima upotrebljen slog službenoga izdanja zakonika. Da je broj strana samoga zakonika u tim izdanjima ipak različit, razlog je tomu to, što su u jednima ispod crte pribilježeni izvori, a u drugima nisu. — Dozvolom apostolske stolice i kardinala Gasparri-a izdadoše knjižari B. Herder i Fr. Pustet u malom formatu izdanje Friburgi Brisgoviae Ratisbonae 1918., na kojem potvrđuje nadbiskup Toma u Freiburgu im Breisg., da se slaže „cum editione typica Vaticana". Ovo izdanje ne donosi „fontium annotationes", te je prema tomu kao i prema poretku gradiva jednako onomu, koje je gore navedeno prema Stutz-u.

[6] Bula „Providentissima Mater Ecclesia" od 27. svibnja 1917.: „Ut autem omnes, ad quos pertinet, probe perspecta habere possint hujus Codicis praescripta, antequam ad effectum adducantur, edicimus ac jubemus, ut ea vim obligandi habere non incipiant, nisi a die Pentecostes anni proxime venturi, idest a die decima nona mensis Maii anni millesimi nongentesimi duodevicesimi.

[7] Odredbom od 20. kolovoza 1917. — Ac. Ap. Sed sv. IX. str. 475. — Ti su kanoni: 859. § 2. o vremenu uskrsne pričesti: — 1108. § 3. o zabranjenom vremenu za svečano sklapanje ženidbe: — 1247. § 1. o zapovjedanim blagdanima: — 1250. i sl. o postu. Prije je stalo na snagu i nekoliko odredaba kodeksa, koje se tiču povlastica kardinala.

[8] Isporedi: Kodifikacija crkvenoga prava, Mjesečnik 1918. str. 355.

Digitized by Google

niti i za kojega je bio u glavnom i dogotovljen. Novi crkveni zakonik ne nosi naziv „corpus", nego „codex", kako se po uzoru rimskom u državi redovito zovu zakonici, no koji naziv nije ni u crkvi bio već u staro doba posve nepoznat.[9]

U naslovu zakonika uzet je za pravo, koje sadržaje, naziv „jus canonicum" — kanoničko pravo, premda se već dugo češće i redovitije u nauci i literaturi rabio naziv „jus ecclesiasticum" — crkveno pravo. Međutim ti nazivi po općem učenju kanonista nisu identični. Kanoničkim pravom označuje se klasično crkveno pravo, kako ga obuhvaća „corpus juris canonici". Crkveno zakonodavstvo povuklo je naime bilo u srednjem vijeku u svoj djelokrug dosta toga, što je kasnije uređivala država kao takovo, što spada u njezin djelokrug.[10] Prema tomu bilo je sredovječno „jus canonicum" svojim sadržajem obilatije, nego „jus ecclesiasticum" u današnjem smislu, a inače je bilo uže, jer nije sadržavalo odredaba novijega i najnovijega crkvenoga prava.[11] Ne može se ipak reći, da je naziv „jus canonicum" za pravo, sadržano u novom crkvenom zakoniku, uzet u ovom starom smislu. Nasuprot ono se unatoč toga, što je tako nazvano, ograničuje na unutarnje crkveno područje.

Gradivo, sadržano u novom crkvenom zakoniku razvrstano je u pet knjiga. Dioba u pet knjiga pridržana je doduše iz sredovječnih službenih i privatnih zbiraka, ali samo što se broja tiče, a ne i što se tiče sadržaja. Stara dioba sadržaja nije se mogla primijeniti već i poradi toga, što se ženidbeno pravo, koje je u starim privatnim i službenim zbirkama kao „connubia" ili „sponsalia" zapremalo samo za sebe četvrtu knjigu,[12] uvršteno među sakramente u trećoj knjizi. Temelj za razdiobu gradiva uzet je iz Gajevih institucija odnosno iz institucija cara Justinijana (527.—565.), koje stoje na stanovištu: „Omne autem jus, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones".[13] No ipak su i Justinijanove institucije razdijeljene u četiri knjige, premda stoje na tom stanovištu.[14]

[9] l. c. str. 350. i op. 3.

[10] Kao zastara, bona fides, oporuka, kamate, posjed i t. d.

[11] Friedberg, Das kanonische und das Kirchenrecht. Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht VIII. 1898.: — Sägmüller, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts, 3. Aufl., Freiburg im Breisgau 1914. I. Bd. str. 10.: — Stutz l. c. str. 177.

[12] Usporedi: Kodifikacija crkvenoga prava, Mjesečnik 1918., str. 352. tekst i opasku 9.

[13] l. 12. I. de jure natur. etc. I. 2.

[14] Knjiga I. naslov 1. „de justitia et jure", naslov 2. „de jure naturali, gentium et civili", ostalo općenito rečeno „de personis": — knjiga II., III. i IV. naslov 1.—5. općenito rečeno „de rebus": — knjiga IV. naslov 6.—18. „de actionibus".

Digitized by Google

Od sredine 16. vijeka stalo se i crkveno pravo prema tomu razređivati i obrađivati. Po nalogu pape Pavla IV. (1555.—1559.) priredio je bio naime profesor kanoničkoga prava u Perugiji Ivan Pavao Lancelotti, nazvan Perusianus († 1570.), po uzoru Justinijanovih institucija institucije kanoničkoga prava u četiri knjige.[15] a njega su onda nasljedovali u toj razdiobi[16] crkveno-pravnoga gradiva i drugi.[17] Da se ipak zadrži razdioba gradiva u pet knjiga prema starim službenim zbirkama dekretala. normirana su različita opća pitanja kao neki uvod ili opći dio novoga zakonika. te sve to uvršteno u njegovu prvu knjigu. Prema tomu sadržaje prva knjiga zakonika „Normae generales", druga radi „De personis", treća „De rebus", četvrta „De processibus", a peta „De delictis et poenis".

U najširoj razdiobi dijele se knjige na „partes" — dijelove, ovi na „sectiones — odsjeke. koji se dalje raspadaju u „titule" — naslove, ovi opet u „capita" — glave, a ove još u „articule" — članke. No ova široka razdioba gradiva nije u svim knjigama. što više ni u jednoj istoj knjizi dosljedno i jednako provedena, nego samo ondje, gdje se to pokazalo potrebnim i shodnim. Prva se knjiga n. pr odmah raspada na titule. „Partes" dijele se dalje većinom u „titule", kojih opet imade dosta bez dalje diobe u „capita" i „articule", a tako imade i dosta „capita" bez dalje diobe u „articule". U toj razdiobi nanizane su odredbe. za koje je prihvaćen starodrevni naziv „canon".[18] Poradi toga poglavito nosi i sam zakonik ime „codex juris canonici".[19] Kanoni se raspadaju ako su opsežniji.

[15] Institutiones juris canonici, quibus jus pontificium singulari methodo libris quattuor comprehenditur, Perusiae 1563. Kasnije su ove institucije kanoničkoga prava izdane višeput i to zajedno sa „corpus-om juris canonici" kao njegov dodatak, ali ipak nisu bile dodane rimskomu službenomu izdanju „corpus-a juris canonici" od god. 1582. — Vidi: Kodifikacija crkvenoga prava. Mjesečnik 1918. str. 358.

[16] Ova se razdioba gradiva izrekla stihovima:

„Personas nos prima docet, resque secunda,
Tertia dat judices, crimina quarta premit".

[17] Prema ovomu radio je n. pr. Devoti, Institutionum canon. libri quattuor, Romae 1785. — Ima ih, koji su razdijelili gradivo i u tri dijela: Augustinus, Epitome juris pontificii veteris in tres partes divisa: De personis etc., Tarrac. 1587.; Strein, Summa juris canonici compreh. tribus partibus etc., Colon. 1658. — Vidi Sägmüller l. c. I. Bd. str. 23.

[18] Vidi: Kodifikacija crkvenoga prava, Mjesečnik 1918., str. 351.

[19] Na vatikanskom saboru (1869.—1870.) iznijela su trideset i tri biskupa 19. veljače 1870. prijedlog za kodifikaciju crkvenoga prava, u kojem se kaže: „. . . subiit demisse atque enixe petere a Sanctis. D. N. Pio IX., ut. adhibita opera atque ingenio virorum hujus temporis doctissimorum, novum juris canonici codicem digerere et Apostolica auctoritate edere

Digitized by Google

na paragrafe a ovi u točke, odnosno na točke sa tekućim brojevima. U svemu imade kodeks 2414 kanona, koji su od početka do kraja neprekidno označeni sa tekućim brojevima,[20] dok su tituli u svakoj knjizi napose označeni tekućim brojevima.

Prva knjiga opsiže kanon 1.—86. t. j. 86 kanona, druga kanon 87.—725. t. j. 639 kanona, treća kanon 726.—1551. t. j. 826 kanona četvrta kanon 1552.—2914. t. j. 643 kanona, peta kanon 2915.—2414 t. j. 220 kanona. Prema tomu najmanja je prva knjiga, a najveća treća, za kojom onda po opsegu slijede četvrta, druga i peta knjiga.

Prva knjiga „Normae generales" u uvodu t. j. u prvih sedam kanona radi o općim načelima novo kodificiranoga prava i o području njegove kreposti, a zatim u šest naslova o crkvenim zakonima, običajnom pravu, računanju vremena i rokova, reskriptima, privilegijima i dispenzacijama.

Druga knjiga „De personis" radi u uvodu od dvadeset i jednoga kanona o pravnom subjektu t. j. o fizičkoj i moralnoj osobi kao nosiocu prava i dužnosti u crkvi, kao što i o različitim drugim pitanjima, koja su s tim u svezi. Zatim se raspada u tri dijela. U prvom dijelu govori se o kleru i njegovim pravima i dužnostima uopće, o crkvenim službama i njihovu popunjivanju (slobodnoj podjelbi, izboru, postulaciji), o gubitku crkvenih službi, o redovitoj i delegiranoj jurisdikciji, te o povratku klerikâ u stalež lajikâ. Dalje se radi napose i pojedince o klericima od najviših do najnižih, te o

non gravetur. Opus sane arduum . . ." Vidi u Gasparrijevu uvodu k zakoniku. — U tom vatikanskom predlogu nazvan je malo ne pred pedeset godina crkveni zakonik, koji bi se imao sačiniti, „Codex juris canonici", pak je to ime zaista i dobio. Što više u tom prijedlogu nalaze se i riječi, koje je kao arengu uzeo papa Pijo X. u svojem motupropri-u „Arduum sane munus" od 19. ožujka 1904., kojim je objavio novu kodifikaciju crkvenoga prava. I razloge, s kojih se kodifikacija imala provesti, naveli su pape Pijo X. i Benedikt XV. u svojim izjavama u tom obziru iste, koji su bili izneseni na vatikanskom saboru. S obzirom na to, te s obzirom na uvaženje želja, iznesenih na vatikanskom saboru, u novom crkvenom zakoniku, dokazuje Stutz, l. e. pod posebnim naslovom „Die Berücksichtigung der anlässlich des Vatikanischen Koncils geäusserten Wünsche", str. 129.—156., da se je novo provedena kodifikacija crkvenoga prava prislonila na kodifikatorske želje vatikanskoga sabora, te smatra crkveno pravo, koje je u novom crkvenom zakoniku sadržano, vatikanskim crkvenim pravom.

[20] Zato je dovoljno citirati stanovitu ustanovu brojem kanona, te uz dodatak paragrafa i točke, ako se kanon raspada u više paragrafa, a ovaj u više točaka, odnosno brojem točke, ako se kanon raspada odmah u točke. Može se i točnije citirati, ako se još k tomu označi knjiga, te dio, naslov, glava i članak, kako je gdje gradivo razvrstano.

Digitized by Google

njihovim pravima i dužnostima. Usput radi se tu i o općem crkvenom saboru, rimskoj kuriji i svim oblastima njezinim: o kongregacijama, sudištima i uredima; dalje o plenarnim i provincijalnim saborima, dijecezanskoj sinodi i kuriji, te biskupskom arhivu. Drugi dio radi o redovima i kongregacijama, koliko je to svima zajedničko, jer inače ostaju i dalje regule, konstitucije i privilegija pojedinih redova i kongregacija na snazi, koliko nisu u protuslovlju s odredbama kodeksa.[21] Zadnji naslov ovoga dijela radi o muškim i ženskim društvima koji žive u zajednici ali bez zavjeta. Napokon treći kratki dio radi o lajicima i različitim njihovim udruženjima i bratovštinama.

Treća knjiga „De rebus" raspada se u šest dijelova. U prvom se dijelu govori o sakramentima, gdje se nalazi u sedmom naslovu i ženidbeno pravo, čime je duhovna strana ženidbe u kodeksu jače istaknuta, nego je to bilo u sredovječnim službenim zbirkama, u kojima je ženidbeno pravo samo za sebe zapremalo cijelu četvrtu knjigu. U zadnjem naslovu ovoga dijela radi se o sakramentalijama: konsekracijama, benedikcijama i eksorcismima. Drugi dio bavi se svetim mjestima i vremenima: crkvama, bogomoljama, žrtvenicima, crkvenim pokopom, grobljima blagdanima i postom. — U trećem se dijelu govori o bogoštovlju: čuvanju i štovanju presvete Euharistije, štovanju svetaca, ophodima svetim stvarima, zavjetu i prisezi. — U četvrti dio uvrštene su ustanove o pravu naučanja, o sjemeništima dječaka i klerika, o nižim i višim školama, o katoličkim sveučilištima i fakultetima, o cenzuri i zabrani knjiga, te o polaganju ispovjedanja vjere. — Peti dio normira pitanja o crkvenim beneficijima, patronatsko pravo, te pitanja o različitim crkvenim zavodima: bolnicama, orfanatrofijima i t. d. — Šesti dio sadržaje crkveno imovinsko pravo, te radi o sticanju imovine, o upravi sa crkvenim imetkom, o pogodbama i pobožnim zakladama.

Četvrta knjiga „De processibus" normira u tri dijela postupak u različitim crkvenim stvarima. — U prvom odsjeku prvoga dijela govori se o sudovima i njihovu uređenju i nadležnosti o redovitom postupku; u drugom odsjeku u sudbenoj nagodi, obraničkom sudu, te o posebnostima u kaznenom postupku i u postupku o ženidbenim stvarima, napokon o postupku u stvarima ordinacije. — U drugom dijelu uvrštene su odredbe, koje rade o postupku kod beatifikacije i kanonizacije. — Treći dio sadržaje postupak o uklonjenju župnika i njegovu premještaju upravnim putem; postupak protiv klerika, koji se ogriješe o dužnost residencije; postupak protiv klerika konkubinaraca; postupak protiv župnika, koji zanemaruje župničke dužnosti; te postupak kod suspenzije klerika „ex informata conscientia".

[21] Can. 489., 595, 509. § 2.

Digitized by Google

Peta knjiga „De delictis et poenis" sadržaje u tri dijela crkveno kazneno pravo. — U prvom dijelu govori se o crkvenim kažnjivim djelima i njihovoj diobi, o ubrojivosti, pooštrenju i ublaženju kažnjivosti, o pravnim posljedicama kažnjivih djela, te o pokušaju delikta. — U prvom odsjeku drugoga dijela radi se o kaznama uopće, njihovim vrstama; o kaznenoj vlasti i o subjektu, koji je njoj podvržen, te o oprostu kazne; — u drugom odsjeku ovoga dijela govori se o pojedinim kaznama: ekskomunikaciji, interdiktu, suspenziji i t. d. Napokon treći dio, kojim se završuje kodeks, sadržaje posebni dio crkvenoga kaznenoga prava t. j. ustanove o pojedinim kažnjivim djelima i kaznama, koje su na njih udarene, u koliko nije kazna prepuštena slobodnoj rasudbi suca odnosno suda.

Na koncu novoga crkvenoga zakonika dodano je pod naslovom „Documenta" osam papinskih konstitucija budi u cijelosti budi djelomično, na koje se u zakoniku upućuje, te koje su s toga ostale uza nj i dalje na snazi.[22]

Iz ovoga kratkoga prijegleda sadržaja novoga crkvenoga zakonika dade se razabrati, da je u njemu ogromno crkveno-pravno gradivo za praksu prijegledno i shodno rasporedano. Ali ne može se reći, da ova rasporedba gradiva ne bi baš i za znanstveno naučanje crkvenoga prava bila podesna. Ona se — dakako u glavnom — sudara više manje sa razdiobom crkveno-pravnoga gradiva u gdjekojem udžbeniku, u kojem obziru pisci nisu u svemu složni. Pred prvom knjigom kao općim uvodom u crkveno pravo ili na koncu u dodatku valjalo bi prikazati nauku s izvorima crkvenoga prava naročito formalnim, o kojima sasma prirodno nema u zakoniku govora, jer je to stvar posve znanstvene prirode. Osobno pravo, sadržano u drugoj knjizi zakonika, odgovara onomu, što se dosele znalo obrađivati u prvom dijelu crkvenoga prava

---

[22] Na prvom mjestu dolaze konstitucije pape Pija X. „Vacante Sede Apostolica" od 25. prosinca 1904. i „Comissum Nobis" od 20. siječnja 1904., te konstitucija pape Leona XIII. (1878.—1903.) „Praedecessoris Nostri" od 24. svibnja 1882. zajedno sa naputkom od istoga dana. Sve se to tiče izbora pape i različitih pitanja, koja su s time u svezi. Dalje je dodana konstitucija pape Benedikta XIV. (1740.–1758.) „Cum illud" od 14. prosinca 1742. o župničkom natječaju i njegova konstitucija „Sacramentum poenitentiae" od 1. lipnja 1741. Zatim slijedi dio konstitucije pape Pavla III. (1534.—1549.) „Altitudo" od 1. lipnja 1537., konstitucija pape Pija V. (1565.—1578.) „Romani Pontificis" od 2. kolovoza 1571. i konstitucija pape Grgura XIII. (1572.—1585.) „Populis" od 25. siječnja 1585. Ove tri konstitucije odnose se na t. zv. „privilegium Paulinum" t. j. bave se pitanjem ženidbe, sklopljene u nevjerstvu, nakon krštenja, te sklopljenjem nove ženidbe.

Digitized by Google

pod naslovom „crkveni ustav“,[23] gdje se usput radilo i o ordinaciji,[24] dok je ova u novom crkvenom zakoniku uvrštena u treću knjigu o stvarima.[25] Gradivo ostalih knjiga crkvenoga zakonika sadržaje ono, što se obrađivalo u drugom dijelu crkvenoga prava pod naslovom „vladavina crkve“, gdje se radilo i o redovničkom pravu,[26] koje je uvršteno u novom crkvenom zakoniku u drugu knjigu o osobnom pravu.[27] U ovom drugom dijelu znali su obrađivati pisci i pravo o crkvenim službama odnosno beneficijima,[28] što je u novom crkvenom zakoniku razlučeno.[29] te su crkvene službe i s njima skopčana pitanja uvrštena u drugu knjigu o osobnom pravu,[30] a beneficij u treću knjigu o stvarima.[31]

Novi crkveni zakonik je u tančine dobro promišljeno i već kao sazoreno djelo na vidjelo izneseno. Sredovječno kazuističko normiranje je u njemu posvema napušteno. Kanoni su na moderni način kratko stilizovane i jasno formulirane odredbe, a ne kao u starim crkvenim zakonicima papinski listovi. Zakonik je pisan jednostavnom i lakom latinštinom, a štilom lapidarnim.[32] Tako imade danas i katolička crkva jedan jedinstveni zakonik poput novih državnih zakonika.

[23] Heiner, Kath. Kirchenr., 5. Aufl., Padeborn 1909., Bd. 1. str. 97.—384.; — Sägmüller, Lehrb. des kath. Kirchenr., 3. Aufl., Freib. im Breisg. 1914., str. 194. i sl.

[24] Heiner l. c. str. 128.—188.; — Sägmüller l. c. str. 196.—240.

[25] Tit. VI. can. 948.—1011.

[26] Heiner l. c. 2. Bd. str. 398.—431.

[27] Pars II. can. 487—681.

[28] Heiner l. c. 2. Bd. str. 156.—249. — Sägmüller l. c. 274. i sl. nasuprot govori o crkvenoj službi odnosno beneficiju pod naslovom „ustav crkve“.

[29] Gölier, Das Eherecht im neuen kirchl. Gesetzbuch u. s. w., Freib. im Breisg. 1918., str. 4. prelazi preko toga bez prigovora, dok Stutz l. c. str. 46. smatra to štetnim, jer su poradi toga uvršteni u zakonik nepotrebni can. 146. i 1413. § 2. Držim, da bi se tomu dalo s obzirom na historički razvoj i dosadašnju nauku o crkvenoj službi odnosno beneficiju i stvarno prigovoriti.

[30] Tit. IV. can. 145.—195. — [31] Pars V. c. 1409.—1488.

[32] U tom obziru kao i porabi naziva za isti pojam opaža se neka raznolikost (can. 100., 1497., 1548. § 2. itd.: persona moralis, — can. 687., 1489., 1495. § 2. itd.: persona juridica; — can. 81., 94., 355. itd.: ordinarius: — can. 82., 125., 1385., 1395. itd.: ordinarius loci: — can. 1155., 1156.: ordinarius territorii; — can. 223., 315., 327. itd.: episcopus residentialis), jer su prvi sastavljači pojedinih dijelova zakonika upotrebljavali naziv, koji se njima sviđao.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Prilog tumačenju §-a 355 ovršn. rada austr. Tjerajući vjerovnik treba da dokaže samo svoj ovršni naslov formalno opskrbljen zahtjevima predviđenim u §-u 7. l. c. i da naprosto ustvrdi, da se postupak obvezanikov kosi s tim naslovom. Dokaza o tome ne treba. Ovrha će se dozvoliti iako obvezanik ustvrdi protivno. Ovome je prosto da podigne tužbu u smislu §§-a 35., 36. l. c.

(Rješidba od 22. maja 1917. poslovni broj R. IX. 17—17. bivšeg c. k. vrhovnoga suda u Beču).

Iz razloga.

Omissis.

Tjerajući vjerovnik, koji se pozivlje na ovršni naslov, što odgovara formalno (äusserlich) zahtjevima §-a 7. ovršnoga reda, te predlaže prisilno izvršenje svoga zahtjeva, nema da dokaže, osim svoga ovršnoga naslova, i to, da njegovom zahtjevu nije bilo zadovoljene. Da njegovom ovršnom prijedlogu bude udovoljeno, treba mu uopće samo ustvrditi, da nije bio zadovoljen i tim da je nastao slučaj ovrhe. Ako je zahtjev upravljen na propuštenje, treba po tome da zaniječe samo zadovoljenje t. j. propust, te da ustvrdi tome odgovarajući prijestup, ali ne treba da ga dokaže. Ako obvezanik pri svome preslušanju zaniječe taj prijestup, tada će se, unatoč tome, ostane li tjerajući vjerovnik pri svome prijedlogu, ovome udovoljiti, a obvezanik će se uputiti na pravni put, isto kao u slučaju, kad bi on ustvrdio, da se ne smije dopustiti ovrha za utjeranje izvršive tražbine, jer da je bila plaćena ili da ima odreka na zavedenje ovrhe i t. d. Koliko iz istoga ovršnoga naslova ne izlazi da tjerajući vjerovnik nema prava voditi ovrhe, treba da obvezanik svoje prigovore iznese putem tužbe prema §§-ima 35. i 36. ovršnoga reda. Uostalom bi jedva bilo moguće, te bi se kosilo sa načelima ovršnoga postupka, kada bi tjerajući vjerovnik, da dokaže prijestup, svaki pojedini put morao provesti formalni dokaz, dapače često i formalnu parnicu, pri čemu bi osim toga ovršni sudac mogao zapasti u položaj, da rješava o pitanjima, koja se podnipošto ne mogu oduzeti parničnome postupku.

Inače ne bi bila moguća ovrha po §-u 355. ovršnoga reda za postizanje propusta, te bi obvezaniku naprosto dostajalo, da samo zaniječe prijestup, e da ukloni ovrhu — što odista ne može da odgovara namjeri zakonodavčevoj.

U nazočnom slučaju ne smije se suviše ni to zaboraviti, da je prema uzimanju ovršnoga suca (koje se osniva na izvidima preduzetim prema predašnjem ukidnom zaključku utočnoga suda i koje je u ovom pogledu ostalo netaknuto u drugom stepenu) činjenica prijestupa obvezanikovog — bez obzira na gore dotaknuto pitanje, je li se to dogodilo nomine proprio ili nomine alieno — utvrđena. A nikako ne ide zaista, da ovršni sudac pri rješavanju ovršnog prijedloga po §-u 355. ovršnoga reda protegne svoje ispitivanje i prosuđivanje preko granica

Digitized by Google

utvrđenja pojedinih fakata, biva pojedinih djela obvezanikovih što sežu u izvanjski svijet i preko sravnjivanja tih djela sa sadržinom ovršnoga naslova.

Držeći se načela dosada iznesenih trebalo je udovoljiti ovršnom prijedlogu, te po tome uspostaviti dozvolu ovrhe prvoga suca.

Nego kako je udarena, odnosno za slučaj daljega prijestupa zaprijećena globa srazmjerno previsoko odmjerena, valjalo je sniziti je primjereno u smislu podrednoga prijedloga sadržanog u utoku obvezanika upravljenom na sud drugoga stepena.

Omissis.

Spor o pravu zajedničkog uređivanja i kićenja groba ide u nadležnost upravnih oblasti.

(Plenarna rješidba kr. stola sedmorice od 14. marta 1918. br. 544.)

U usmeno raspravljenoj parnici A. ud. B. preudate S. iz K. protiv K. ud. M. iz K. radi priznanja prava u zajednici uređivati i kititi grob njihovih sada pokojnih supruga S. B. i N. B. spp., u kojoj je kotarski sud u K. osudom od 29. decembra 1914. br. 14862 gr. sudio, da se tužiteljica odbija sa tužbom, stavivši se u glavnom na stanovište, da se suposjed na navedenu grobnicu imade smatrati „osobnim pravom", jer da isto nema nikakvoga imovinskoga karaktera, a k tomu da prema odnosnom ugovoru imadu pravo suposjeda navedene zajedničke grobnice samo predstavnici jedne i druge obitelji, ter da ga i mogu samo članovi obitelji B. i M. izvršivati, dok tužiteljica da je preudajom za S. prestala biti članom obitelji B., ter tako izgubila i sva osobna prava, koja su bila skopčana sa obitelju B., a prema toma i „osobno pravo suposjeda na navedenu zajedničku grobnicu". U ostalom, da si tužiteljica ne svojata svojom tužbom nikakova prava, već samo „dozvolu dužnosti izvršivanja pieteta prema svom pok. suprugu S. B. kićenjem navedene grobnice", česa pak da ne može tražiti „sudbenim putem", već da bi takav zahtjev mogla staviti samo „pred nadležnom upravnom oblasti".

Povodom tužiteljičine ništovne žalbe i priziva protiv te osude ukinuo je banski stol ureda radi svojom rješidbom od 17. marta 1915. br. 5286. navedenu osudu prvoga suda ter izrekao, da se „sudbeni postupak" u ovoj stvari obustavlja i tužiteljica sa svojim zahtjevom upućuje na upravnu oblast prve molbe, a to u glavnom s razloga, što da svaki spor, ako će da pripada u nadležnost sudova, mora da sadržaje u sebi riješenje pravnoga pitanja, koje normira opći građanski zakon, dok da riješenje ovoga spora već s obzirom na javni poredak, koji imade vladati na skupnim javnim grobljima, pripada u nadležnost upravnih oblasti, a k tomu što da se niti hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove kao vrhovna oblast, nije izjavila o tom, da upravne oblasti ne bi bile nadležne ra riješenje navedenoga pitanja, potaknutoga u ovoj parnici.

Stol sedmorice: vidjev, da je tužiteljica A. bivša ud. B., sada preudata S. uslijed po tuženici K. ud. M. na njezinu tužbu stavljenoga prigovora, da joj s jedne strane manjka aktivna legitimacija za pod-

Digitized by Google

nešenje njezine tužbe, a s druge strane, da joj za nju manjka i svaki pravni naslov, pošto da u po tužiteljici pod A. ad I. predloženom zajedničkom ugovoru od 2. novembra 1899., sklopljenom između sada pokojnih njihovih supruga glede sagrađenja zajedničke njihove obiteljske grobnice na župnom groblju u K. nije ništa navedeno o njihovom kakovom pravu njihovoga suvlasništva na odnosnu grobnicu i o kakovom „jus sepulcri", nego jedino o „pietetu", koji da su njih dvije kao udovice iza svojih supruga zaostale dužne vršiti prema svojim pokojnim supruzima i prema ostalim članovima svojih obitelji, koji su u toj zajedničkoj grobnici pokopani;

vidjev, da je glasom od kotarske oblasti u K. dobavljenih spisa na pritužbu baš tužiteljice, stavljenu kod kotarske oblasti u K. od 26. maja 1910. br. 4920. onamo, da ona bude prema tuženici zaštićena „u izvršivanju pietetnoga poštivanja uspomene svoga bivšega, sada pokojnoga supruga S. kićenjem grobnice cvijećem i bršljanom, u tom predmetu rješidbama kotarske oblasti u K. i županijske oblasti u V. od 15. januara 1912. br. 1111. jur političko-upravnim putem i postupalo;

vidjev, da je i hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, svojim dopisom od 25. februara 1918. br. 8469. izjavila, da i po njezinom mnijenju riješenje predležećega spora pripada već s obzirom na javni poredak, koji imade vladati na javnim grobljima, na upravnu oblast, pa da su kako odluka kotarske oblasti u K. od 31. oktobra 1910. br. 4920 tako i odluka županijske oblasti u V. od 15. januara 1912. br. 1111. u toliko neispravne, što s obzirom na postojeći zajednički ugovor upućuju stranke na redoviti put pravde, ter uzimaju u obzir ugovor, koji da za pravo u suvislosti ni povrijeđen nije, dok se s druge strane ne obaziru na to, da u ovom slučaju postoji samo smetanje kićenja groba po tuženici K. ud. M., koji pak čin da sam po sebi prouzrokuje redarstvenim propisima protivno ponašanje ter involvira u koliko po postojećim propisima (statuta za groblja županije v.) kažnjiv nije — u sebi prekršaj car. naredbe od 20. aprila 1854., koji se po redarstvenoj oblasti l. molbe uz pravo priziva kazniti imade, pa da bi se uostalom povrijeđena stranka mogla i sada protiv navedenih upravnih rješidbi na rečenu zem. vladu obratiti sa predstavkom za povratu u prijašnje stanje:

vidjev prema svemu tomu, da se napadnuta rješidba banskoga stola koli u glavnoj stvari, toli i u pogledu među parbenim strankama izrečenoga preboja parbenih troškova, ukazuje pravilno i osnovano izrečenom, pa da u postupku nisu počinjene ni nikakove ništetnosti, predviđene u § 339. grpp.

obnašao je ništovnu žalbu tužiteljice kao neosnovanu zabaciti, a utoke, pravije previdne utoke, obih parbenih stranaka otputiti i napadnutu rješidbu banskoga stola u cijelosti potvrditi.

Priopćio: Bć.

Digitized by Google

Tumačenje § 143. o. g. z.

Mldb. M. S. i J. K. živjeli su sa svojim roditeljima u kući svoga djeda i babe P. i J. K.

Nakon što je otac malodobnika pao na bojnom polju, istjeraše u noći 29. rujna 1916. djed i baba svoju unučad sa majkom iz kuće, tako da se sklonuše djedu i babi sa majčine strane.

Uslijed toga podnesoše mldb. po odvjetniku dru. R. J. u Z. kod kotarskog suda u Z. molbu, da se P. i J. K. temeljem § 143. o. g. z. naloži podavanje alimentacije u mjesečnom iznosu od 60 K za svakog malodobnika.

Nakon provedenog postupka, preslušanja svjedoka i vještaka izdao je kotarski sud odluku: da su P. i J. K. dužni uzdržavati rečenu malodobnu svoju unučad, skrbiti se za njihov odgoj, pa u ispunjenju te svoje dužnosti plaćati za svakog malodobnika 40 K svakog prvog u mjesecu na ruke tutora im sve to, dok se ne budu mogli sami uzdržavati i naknaditi parbeni trošak, a iz ovih razloga:

Prema ustanovi § 143. o. g. z. dužnost je P. i J. K. kao djeda i babe sa očeve strane unučad izdržavati, jer im je otac poginuo, a svjedodžbom općinskog poglavarstva od 4. srpnja 1917. broj 3516. ustanovljeno, da je njihova mati tako siromašna, da mldb. svoju djecu uzdržavati ne može, jer ne posjeduje nikakovog imetka.

Zahtjev P. i J. K. da će oni mldb. molitelje uzdržavat, te im u to ime davati in natura, ne može se uvažiti, jer odgoj mldb. molitelja pripada u prvom redu majci odnosno tutoru (§§ 216. i 218. o. g. z.), pa baš radi toga imaju malodobnici slijediti boravište svoje matere, a pošto P. i J. K. ne će njihovu mater da prime u svoju kuću, to se s obzirom na ovu potonju okolnost ukazuje nedopustljivim, da mldb. živu zasebno od svoje matere, a u kući djeda i babe, jer bi se time uzela djeca ispod nadzora, paske i odgoja njena.

Iznos od 40 K mjesečno za uzdržavanje svakog djeteta ukazuje se prema suglasnom mnijenju dvojice vještaka opravdanim i primjerenim obzirom na imućtvene prilike P. i J. K., jer oni glasom svjedodžbe općinskog poglavarstva u Z. od 2. listopada 1927. broj 4463. posjeduju imetak od 22.000 K.

Povodom utoka P. i J. K. banski stol svojom rješidbom od 8 veljače 1918. broj 1443.:

uvaživ, da su P. i J. K. priznali, da su oni kako za života, tako i nakon smrti svojega sina P. K. uzdržavali njegovu djecu mldb. Maricu, Stjepana i Janu K. sa njihovom materom K. K. sve do 29. rujna 1916., kadno je potonja povodom njihove razmirice tu svoju djecu od njih odvela k svome ocu, koji ih sada hrani i uzdržava; a priznavaju i to, da su u nestašici imovine materine, oni dužni tu svoju unučad uzdržavati i skrbiti se za njihovo odgojenje;

uvaživ, da P. i J. kažu, da oni i danas donekle toj svojoj dužnosti udovoljuju, jer su rečeni njihovi unuci po čitav dan kod njih, pa bi željeli, da ostanu kod njih sasvim, kad bi im to njihova mati dopustila; naročito pak da su voljni toj svojoj dužnosti sasvim udovoljiti i molitelje kao svoje unuke opskrbljivati u svojoj kući hranom, odjećom i odgojem, ali sve to u naravi, nipošto pak u to ime pla-

Digitized by Google

ćati u novcu, naročito, jer je prvonavedena opskrba i odgoj djece za obje stranke povoljnija od potonje, naime plaćanja u novcu, koji molitelji traže;

uvaživ, da ustanova § 143. o. g. z., kojom se nalaže roditeljima, odnosno djedu i babi dužnost opskrbe za odgoj djece, odnosno unučadi, ne određuje napose načina, kojim se imade toj dužnosti udovoljiti, pa se stoga imade po §-u 6. o. g. z. tumačiti tako, da joj mogu udovoljiti bilo podavanjem u naravi, bilo u novcu, prema volji i koristi stranaka, dok dužnost plaćanja u novcu nastaje isključivo samo u slučaju, ako se dotični obvezanici krate pružiti opskrbu i odgoj u naravi, ili ako je za takova podavanja nastupilu kakova faktična ili zakonska zapreka;

uvaživ, da takove zapreke u nazočnom slučaju nema, naročito, jer tvrdnja molitelja, da su ih P. i J. K. iz kuće istjerali, nije ničim dokazana, pošto u tu svrhu predloženi svjedoci P. J. i V. K. toga nisu potvrdili, govoreći samo o svađi P. i J. K. sa snahom K. K. te o njezinom plaču i bijegu kroz prozor, kao i odlasku sa djecom, ali o tjeranju djece iz kuće, ništa ne iskazuju;

uvaživ, da ne stoji ni dalji prigovor molitelja, da je nemoguć nadzor K. K. nad djecom za slučaj opskrbe njihove u kući P. i J. K. pa da se stoga moraju djeca njoj na opskrbu i odgoj staviti, a ne protivnicima K. i J. K. uslijed česa da su potonji dužni u to ime plaćati primjerene obroke u novcu, koji je prigovor tim manje uvaživ, jer molitelji nisu niti ustvrdili, a još manje dokazali, da P. i J. K. nisu voljni ili dovoljno sposobni podati valjanu opskrbu i odgoj djeci, koja se sposobnost kao seljačkih gospodara, a i volja naročito napram unucima mora predmjevati, a osim toga dokazana je donekle i iskazima svjedoka S. i M. K., P. P., J. S., jer M. K. pod prisegom iskazuje, da su P. i J. K. tu djecu, pravije unučad, uvijek hranili, oblačili, da su ih uvijek voljeli, pa i danas da ih vole i djeca k njima u kuću dolaze, što potvrđuje i svjedok J. S. time, da je on i ove godine vidio, gdje su djeca u kuću P. K. dolazila i ondje jela, pa i svjedok S. K. time, da su se P. i J. K. sa K. K. više puta svađali, ali da nije nikada opazio, da bi prva dvojica djeci štogod uskraćivala i da su mu jedamput dali novaca, da kupi za jedno od te djece odijelo, što je on i učinio, dok je K. P. izjavio, da je prema onomu, što je vidio, stekao uvjerenje, da su P. i J. K. s djecom dobro postupali;

uvaživ, da je zahtjev molitelja, da su im djed i baba P. i J. K. dužni u ime uzdržavanja i skrbi za odgoj u novcu plaćati, neumjestan i preuranjen sve dotle, dok su potonja dvojica voljni i u stanju takovu opskrbu i odgoj u naravi pružati i dok ne bude protivno dokazano;

uvaživ, da je prema tomu prvosudna odluka preuranjena i neosnovana;

obnašao je povodom utoka P. i J. K. napadnutu odluku preinačiti i molbeni zahtjev, da su P. i J. K. br. 30. iz K. dužni solidarno uzdržavati i skrbiti se za odgoj mldb. S. M. i J. K. pa u ispunjenju te dužnosti za svakoga od njih svako mjesec unaprijed svakog u mjesecu davati u ime uzdržavanja 60 K na ruke njihova tutora i nakna-

Digitized by Google

diti ovom parbom prouzročeni parbeni trošak. sve to pod prijetnjom ovrhe. za sada odbiti. a parbene troškove među se prebiti.

Trošak pravnog lijeka ima sama stranka nositi. s razloga, što se ne stječu uvjeti § 316. grpp.

Povodom previdnoga utoka molitelja

stol sedmorice: vidjev. da po §-u 143. o. g. z. ako otac umre. skrb za odgoj prelazi na mater djece. a ako je mati siromašna. ta dužnost prelazi na djeda i babu od strane očeve;

vidjev, da smisao riječi „odgoj" u smislu §-a 139. o. g. z. obuhvata skrb za tjelesne i duševne potrebe djeteta;

vidjev. da je ova dužnost, jer je mati pomenutih malodobnika K. K. bez sredstava. prešla na P. i J. K. i da se ova dvojica imadu brinuti ne samo za fizični odgoj te djece. nego i duševni;

vidjev. da K. K. nije tom odredbom lišena prava, da nadzire. kako P. i J. K. odgajaju njenu djecu;

obnašao je previdni utok malodobnih M. S. i J. K. otputiti. ter potvrditi napadnuto riješenje banskog stola. s time, da se mldb. S. M. i J. K. imadu na odgoj predati njihovom djedu i babi P. i J. K.. o čem valja poraditi ureda radi.

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stječajno pravo i pravo pobijanja.

Autentična osoba i sud pa obavijest o javnoj dražbi § 347. trg. zak. kod slučaja § 351. trg. zak.

(Rješidba kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 20. decembra 1918. br. 2324.

Trgovačka tvrtka Ivan S. W. i drug, trgovina lijesom na Rijeci zatražila je protiv Josipa P., trgovca lijesom u M., kod kr. sudbenog stola kao trgovačkog suda u O. dražbu bordunala po § 351. trg. zak.

Moliteljica obrazložila je svoj zahtjev tim. što je Josip P. kao kupac stavio kupljene bordunale moliteljici na dispoziciju. a ti bordunali stoje već kroz mjesece na otvorenom. te je zbog napogoda vremenskih opasnost da će izginuti. pak se moliteljica služi ovlašću § 351. trg. zak. i hoće bordunale prodati sudbenom javnom dražbom. dok će naknadu štete posebno utužiti.

Odlukom od 8. decembra 1917. broj 3617. gr. R. 154—17. sudbeni je stol u O. dozvolio javnu dražbu bordunala i odredio ročište na licu mjesta na 31. prosinca 1917.. koja je dražba oglašena odmah u službenim „Narodnim Novinama" i u jednom peštanskom trgovačkom listu dostatno vremena prije dražbe. no ova odluka nije uručena kupcu Josipu P., a dražba je po sudu rečenoga dana mimo to potpuno provedena i odlukom od 5. siječnja 1918. br 3925. odobrena. te za moliteljicu tvrtku obređen trošak sa 321 K.

Citav ovaj postupak napao je utokom protiv potonje odluke kupac Josip P. tvrdeći u svom pravnom lijeku. da sud ne može biti

Digitized by Google

autentična osoba § 347. trg. zak. te da je kupac o danu dražbe imao biti obaviješten odlukom suda.

Na ovo je kr. banski stol rješidbom od 27. juna 1918. br. 9349.

vidjev, da izlazi iz same moliteljeve molbe pr. 26. novembra 1917. br. 3617. gr. da se u konkretnom slučaju radi o prodaji prema ustanovi § 351. trg. zak., koja se pak ustanova pozivlje na § 347. trg. zak.;

vidjev, da se za način dražbe imadu primijeniti odredbe § 306. trg. zak., pa da dosljedno tomu tvrdka moliteljica nije bila ovlaštena zamoliti sud za posredovanje, s tim većma, što se u ovom slučaju ne radi o ovršnoj niti o dobrovoljnoj dražbi, na koju potonju bi se mogle primijeniti ustanove car. patenta od 9. augusta 1854. (br. 208 d. z. l.) o postupku u vanparbenim stvarima;

uvaživ k tomu, da nije iskazano, da je odluka toga suda od 8 decembra 19J7. br. 3617. gr. blagovremeno utjecatelju uručena;

povodom utoka Josipa P. prvomolbenu napadnutu odluku temeljem § 343. gpp. ukinuo skupa s obavljenim dne 31. decembra 1917. dražbenim činom, zatim s ureda ukinuo i odluku toga suda od 8. decembra 1917. br. 3617 gr. izdanu po nenadležnoj oblasti i odbio moliteljevu molbu pr. 26. novembra 1917. br. 3617, gr.

U povodu previdnog utoka moliteljevog protiv ove rješidbe kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice rješidbom od 20. decembra 1918. preinačio je drugostepenu rješidbu i uspostavio prvostepenu s ovih razloga;

vidjev, da odredba § 351. odnosno 347. trg. zak. da se roba, koja nema burzovne cijene može prodati putem javne dražbe uz sudjelovanje autentične osobe, ima jedino tu svrhu, da se kupac zaštiti od svake moguće štete;

vidjev, da spomenuta zakonska ustanova ne isključuje mogućnost sudbene javne dražbe, jer se istom zakonskom ustanovom prodavac samo ovlašćuje na javnu dražbu uz sudjelovanje autentične osobe;

vidjev, da je kupac sudbenom javnomdražbom još u većoj mjeri zaštićen od svake štete negoli javnom dražbom uz sudjelovanje autentične osobe;

vidjev, da ni to, što nije dokazano, da je prvomolbena odluka od 8. decembra 1917. br. 3617. gr. kupcu pravovremeno uručena, ne može biti zakonitim razlogom za ukinuće dražbe, jer § 351. trg. zak. naročito određuje posljedice takovog propusta, t. j. dužnost naknađenja štete;

vidjev, da nisu osnovane ni utočne tegobe o vršenju dražbe, jer će se imati u samo odštetnoj parnici odlučiti, da li je prodaja izvršena po smislu § 351. trg. zak.

vidjev, da prema navedenom ukidni razlozi napadnute drugomolbene rješidbe nisu na zakonu osnovani.

Priopćio: Dr. M. Sokolić.

Digitized by Google

C. Kazneno.

Prijevara; iskazivanje krivih i neistinitih okolnosti, da se zavede oblast redarstvena na krivu presudu glede izvjesnih zaplijenjenih predmeta, nije zločinstvo već prekršaj, ako nije još izrečena presuda o tom, što ima da bude sa zaplijenjenim predmetima; stječaj prekršaja § 461. kz. s prekršajem § 320. sl. e) kz.; mitničar je urednik u smislu § 101. kz.

(Rješidba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 5. julija 1917. br. 1332.)

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom žalbe ništavne optuženih Ivana Š. i Josipa H., ter kr. državnog odvjetništva protiv osude kr. sudbenog stolu u O. od 24. januara 1917. I. 519—1916., kojom je rečeni sudb. stol sudio: Ivan Š., Josip H. i Damjun Š. krivi su:

a) Ivan Š. i Josip H. i to: Ivan Š., što je dne 2. julija 1916. kao gradski mitničar obavljajući svoju službu dozvolio Josipu H. usprkos naredbi kr. zem. vlade, odjela za narodno gospodarstvo, od 28. oktobra 1915. I. 4766. u pogledu zabrane izvoza svih vrsti papkara, da prokriomčari preko dravskog mosta u Madžarsku 25 komada svinja primivši u to ime od ovoga nagradu od 20 K., te time kao općinski urednik hoteći državi nanijeti štetu u njezinom pravu vrhovnoga nadzora, da se navedena naredba doista vrši, povjerenu mu vlast zlo upotrijebio, davši se na to zanijeti koristoljubljem, a Josip H. da je istom zgodom nagovorio dravskoga mitničaaa Ivana Š., kada je obavljao svoju službu, da svoju vlast zlo upotrijebi na taj način, da mu dozvoli prevesti preko dravskog mosta u Madžarsku usprkos navedenoj naredbi 25 komada svinja podmitivši ga banknotom od 20 K, te time zlo djelo uveo savjetom i naputom;

b) Josip H. i Damjan Š. i to: Josip H., što je dne 3. julija 1916. u B. nagovorio Damjana Š., da glede rečenih pod a) svinja kod redarstvene oblasti izjavi, da je on (Damjan Š.) vlasnik njihov i da je za njih primio samo kaparu od 20 K. i da je Damjanu Š u predao marvinske putnice glede gornjih svinja, koje glase na Jakoba B. kao vlasnika s tim, da kod kr. redarstvenoga povjereništva u O. izjavi, da je on taj Jakob B., na koga glase netom spomenute marvinske putnice, — a Damjan Š. da je zaista pred kr. redarstvenim povjereništvom za grad O. dne 4. julija 1916. uslijed ovoga nagovora pristupio i gornje izjavio, te tako pred redarstvenom oblasti krivo iskazali, da je zavedu u bludnju, uslijed koje bi redarstvena oblast imala trpjeti štetu u svom pravu nadzora, a osim toga pred njom lažno prokazati o svom imenu, da se tim može pomesti javno nadziranje;

te time počinili: Ivan Š. i Josip H. činom pod a) zločinstvo zloporabe uredovne vlasti označeno u § 101. kz. i to Ivan S. kao neposredni počinitelj, a Josip H. kao sukrivac u smislu § 5. kz.; Josip H. i Damjan Š. činom pod b) prekršaj suprot sigurnosti vlasništva označen u § 461. kz. i prekršaj suprot javnim ustanovama i naredbama, koje spadaju na opću sigurnost označen u § 320. sl. e) kz., i to Damjan S. kao neposredni počinitelj, a Josip H. kao sukrivac u smislu § 5. kz., pak se toga radi osuđuju i t. d.; —

obnašao je nakon saslušanja kr. državnog nadovjetnika ništavnu kr. državnog odvjetnika kao i optuženih Ivana Š. i Josipa H. po § 282. st. IV. sl. b) zabaciti i t. d.

Digitized by Google

Razlozi: Optuženi Ivan Š. napada osudu presudnoga suda kao ništavu temeljem točke 4., 9. sl. b) i 10. § 277. kp., pa u izvedenju ništavne žalbe navodi, da je presudni sud odbio njegov prijedlog za saslušanje svjedoka Ivana L-a i Ivana P-a o tom, da je brkljača kod o. dravskoga mosta, preko kojega je optuženi Josip H. htio prokriomčariti svinje, bila svaki dan otvorena, dakle nije on hotomično propustio zatvoriti ju radi H-a. kao i prijedlog za saslušanje svjedoka Josipa Z., da je on (optuženi) bio jako pri piću, kad ga je Josip H. nagovarao, da mu dozvoli 1 ili 2 komada praščića prevesti preko mosta, pa da mu je on to dozvolio uslijed toga svoga napitoga stanja, te da stoga ne može za svoj čin odgovarati. Nadalje veli, da nije od Josipa H. primio 20 K kao mito, već mu je H. turio banknotu u džep. a da on nije ni opazio. a da gradskoj općini nije nakanio nanijeti nikakove štete time, što je H-u dopustio 1—2 praščića prevesti preko mosta. uostalom, da on niti nije bio službenik u smislu § 101. kz., pa stoga da ne može biti govora o zločinu zloporabe uredovne vlasti.

Iz zapisnika o glavnoj raspravi međutim proizlazi. da optuženi Ivan Š. nije ni stavio prijedloga za preslušavanje gore navedenih svjedoka. već da je čin u cijelosti priznao. te tako presudni sud niti je stvorio niti je mogao stvoriti kakav zaključak radi preslušanja u ništavnoj žalbi napomenutih svjedoka. Ne postoji dakle ništavni razlog toč. 4., a ni toč. 9. sl. b) § 277. kp.

Da je optuženi Ivan Š. bio opć. urednik u smislu § 101. kz., slijedi otuda, što je on prema vlastitom priznanju bio stalno namješten kao mitničar općine grada O. uz mjesečnu plaću, te imao u tom svojstvu obavljati poslove gradske općine odnosno države, a među inim paziti nad time, da se ne prokriomčare svinje preko zemaljskih granica, pošto je izvoz svih vrsti papkara bio zabranjen posebnom naredbom kr. zem. vlade. odjela za narodno gospodarstvo.

Nakana optuženikova na oštećenje države (gradske općine) ustanovljena je time, što je on svojim činom htio nanijeti štetu državi u vršenju njezinoga prava nadzora glede provedenja gore pomenute naredbe o zabrani izvoza papkara, a da je to optuženi učinio iz koristoljublja, uzima presudni sud dokazanim, jer je on u to ime primio od Josipa K. 20 K. — Ne postoji dakle niti ništavni razlog točke 10. ispravnije točke 9. sl. a) § 277. kp., pa stoga valja ništavnu žalbu optuženoga Ivana Š-a po § 282. st IV. sl. b) kp. zabaciti.

Optuženi Josip H. napada osudu presudnoga suda na temelju toč. 5., 9. sl. a) dotično i točke 10. § 277. kp., te razlaže, da on nije mogao počiniti zloporabe uredovne vlasti; nadalje da on nije nagovorio Ivana Š-a na zločin, kako to sud vjeruje osamljenom iskazu Š-ovu, napokon da u njegovom činu ne ima kriterija prekršaja prijevare, kad sam presudni sud dokazuje, da on nije imao nakane, da komu nanosi štetu. a kod redarstva đa nije ni bio. pa stoga da nije ni mogao pred njim ništa kriva iskazati napose o svojem imenu. te time počiniti prekršaj označen u § 320. sl. e) kz.

Istina je doduše, da optuženi Josip H. nije urednik državni ili općinski, ali on nije ni suđen zbog zločina zloporabe uredovne vlasti kao neposredni počinitelj. već kao sukrivac po § 5. kz., jer je opć. urednika na takovu zloporabu nagovorio i dao mu 20 K., dakle djelo uveo savjetom i naputom.

Digitized by Google

Da je pak Josip H. doista nagovorio gradskoga mitničara Ivana Š-a. da mu dozvoli prevesti svinje preko dravskog mosta u Madžarsku, uzima presudni sud dokazanim na temelju iskaza istoga Š-a po slobodnom svojem osvjedočenju, a to osjedočenje ne može se pobijati ništavnom žalbom (§§ 249. i 277. kp.).

Što se tiče drugoga fakta, to se u rješidbenim razlozima napadnute osude doduše ističe, da nakana optuženika nije mogla smjerati na oštećenje općine grada O. u njezinom pravu dispozicije sa 25 komada svinja, vrijednih 2320 K. jer joj to pravo tada uopće još nije bilo pripalo, a ni gradskoj aprovizaciji još nije bila pripala kupovnina od 2320 K. jer još nije glede zaplijenjenih svinja bila izrečena presuda, nu time je presudni sud očito mislio samo imovinsku, materijalnu štetu, dok uzima ustanovljenim, da je iskazom opt. Damjana Š-a imala redarstvena oblast zavesti u bludnju, uslijed koje bi trebala trpjeti štetu u svojem pravu nadzora i zavesti na krivu presudu, a prema tomu ne postoji u tim rješidbenim razlozima takovo protivurječje koje bi činilo ništavost po toč. 5. § 277. kp.

Presudni sud uzima nadalje dokazanim, da je optuženi Josip H. nagovorio optuženoga Damjana Š., da pred redarstvenom oblasti krivo iskaže, da je on Jakov B. i da je vlasnik zaplijenjenih svinja, za koje da je primio samo kaparu od 20 K, te ga prema tomu sudio kao sukrivca, a stoga je posve neosnovane razlaganje optuženoga Josipa H., da on kod redarstva nije ni bio i da nije ništa kriva iskazao.

Kr. državno odvjetništvo napada također osudu presudnoga suda u pogledu drugoga fakta i to na temelju točke 10. § 277. kp. te navodi, da i presudni sud smatra dokazanim, da su se optuženici Josip H. i Damjan Š. pomoću krivoga iskaza potonjega pred redarstvenom oblasti, dakle himbenim zavedenjem njenim u bludnju, htjeli domoći svinja u vrijednosti od 9320 K, a ne da ju oštete u nekom pravu nadzora, pa stoga da se u njihovu činu stječu kriterij zločina prijevare, a ne prekršaja § 461. kz., dok su momenti, u kojima presudni sud nalazi još i obilježje prekršaja § 320. sl. e) kz., već sadržani u obilježjima delikta prijevare.

Ova žalba nije osnovana, jer s obzirom na to, što još nije bila izrečena presuda, što ima biti sa zaplijenjenim svinjama Josipa H-a, napadnuta osuda opravdano uzimlje, da je nastojanje i nakana optuženih bila ta, da navođenjem neistinitih i krivih okolnosti u pogledu proveniencije svinja zavedu redarstvenu oblast na krivu presudu i da nju oštete u njezinom pravu nadzora, a u takovu njihovu činjenju stječu se obilježja prekršaja suprot sigurnosti vlasništva prijevarom, označenog u § 461. kz. Budući da je optuženi Damjan Š. i to po uputi Josipa H-a pred redarstvenom oblasti iskazao, da je on Jakob B., koji je u marvinskim putnicama označen kao vlasnik svinja, i tako si nadjenuo krivo ime, da omete javno nadziranje oblasti, to postoje jošte posebice i obilježja prekršaja suprot javnim ustanovama i naredbama, koje spadaju na opću sigurnost u smislu § 320. sl. e) kz.

Valja stoga ništavnu žalbu kr. državnog odvjetništva po § 282. st. IV. sl. b) kp. zabaciti. C.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Slobodan Jovanović: Osnovi pravne teorije o državi. Drugo. prerađeno i prošireno izdanje. Beograd 1914.

Na kraju svoje recenzije o prvom izdanju ove knjige (Mjesečnik 1907. str. 382 i sl.) zaželio sam, da bi ona doskora doživjela i drugo izdanje. Što se to i doista dogodilo, tome se radujem stim više. jer su pri izrađivanju drugog izdanja uvažene glavne iznesene zamjerke, kako to g. pisac i sam napominje u „Predgovoru". Dok je prvo izdanje bilo pisano suviše apodiktički. u drugom su izložene glavne teorijske kontroverze i istorijski razvitak glavnih političkih ustanova. Tako je i uz svaku glavu, odn. paragraf, stavljen kratak pregled književnosti, koga ranije također nije bilo.

U Predgovoru se još napominje. da je materijal prerađen iz osnove, tri četvrtine knjige napisano je iznova. ali glavne ideje ostale su u suštini iste. Dodata su tri nova paragrafa: o parlamentarnom postupku, o političkim strankama, o odgovornosti upravne vlasti.

Sistem udžbenika ostao je isti: uvod pa tri dijela. te se u prvome raspravlja o pojmu države. u drugom o državnim funkcijama, a u trećem o državnoj organizaciji.

U uvodu se ponajprije pokazuje razlika između društva i države. Država se označava kao zajednica. koja se drži spoljašnjim pravilima i spoljašnjim autoritetom. dok je društvo unutrašnja zajednica osnovana na saglasnosti misli i osjećaja svojih članova. Pritom mi nije jasno stajalište naspram pitanju o bistvu države. da li je ono objektivno ili pretežno subjektivno. Razumljivo mi je pak. što se u udžbeniku ne raspravlja o normativnoj osnovi pojma o društvu. Vrlo je dobro. što se čitaoci upozoruju, da se država može i mora posmatrati nesamo s pravnog, nego i sa socijalnog i političkog gledišta; jer velika je pogibelj, da mladi jurista danas ne postane puki skolastik. koji poznaje sve moguće norme i operira njima po svim pravilima pravne interpretacije, a ne razumije. ni kako su nastale. ni čemu služe. I doista g. pisac donosi političkih razmatranja, navlastito u trećem dijelu govoreći o organizaciji državne vlasti. Ali nevolja je s tom naučnom politikom velika, pa nesamo didaktična. Politika (kao nauka) izriče sudove o vrijednosti države i državnih ustanova, a mjerila. o koja se vrijednost omjeruje, sasvim su nestalna i sporna izlazeći iz općega naziranja o svijetu i životu: radikali, liberali. konzervativci. reakcionarci imaju svaki svoju ideologiju i svaki svoje. sasvim protivne sudove o istoj državnoj instituciji. Zato, videći. kako je i naučna politika innabilis unda, instabilis tellus. trebalo bi, barem studentima, otvoreno reći, da je u naučnoj politici mogućan samo relativizam. a kritika samo imanentna kritika. koja prosuđuje vrijednost i cjelishodnost u pretpostavi da je priznata svrha. U udžbeniku bilo bi najbolje ili strogo se držati relativističke imanentne kritike ili naprosto navoditi naporedo razloge pro i contra (kao što g. pisac čini u pitanju monarhije i republike). Politička vjeroispovijest g. pisca, ako se ne varam, jeste. što bi Francuzi nekada rekli: centre gauche.

Digitized by Google

Objašnjujući, kako se dolazi do ideje o državi uopće, trebalo bi svakako istaknuti, da je država istorijska kategorija. Ne mogu se složiti s tumačenjem tipske države, koja nastaje tako, da se kod stvarnih država izdvajaju one crte, koje su im svima zajedničke, pa bi tip bio isto što i vrsta. No M. Weber je u svojoj sjajnoj, za jurističu spoznaju vanredno važnoj raspravi (Die Objektivität sozialwis. und sozialpol. Erkenntnis u Archiv f. Sozialw. u. Sozialp. Bd. 19) pokazao, da je tip sasvim nešto drugo: to je opća prosječna slika idealizovana (zato Idealtypus) toliko, što se izvjesne crte ne moraju nalaziti baš u svim objektima, pa ni u svima u jednakoj jakosti.

Vidim, da ni u drugom izdanju g. pisac, prikazujući postanak države, s pravom ne mari za pripovijesti o matrijarhatu, uterinskoj grupi i sličnome. Vrlo se ugodno doima svakog misaonog čovjeka, koga nisu zaslijepila neka pomodna gesla, kad uščita: „S pravnog gledišta dakle, početak državne vlasti treba tražiti u vojnoj organizaciji" ili: „Vojna je misija osnovna, istorijski najstarija misija države, na koju su se ostale misije o toku vremena nakalemile". Doista, tajna države stoji u vojnoj sili, bez vojne sile nema države.

Ne mogu propustiti da ne citujem ovaj izvod iz teorije božanske nužnosti (divina institutio): „Takva jedna organizacija kao država nije u stanju ništa učiniti za naše moralno usavršavanje u smislu hrišćanske religije". I doista se misaon čovjek ne može načuditi politici raznih crkvi za brachium saeculare, jer država je u suštini sila, a što je pod silu, nije moralno.

Na razlaganje o opravdanju države neka mi bude slobodno nadovezati nekoliko napomena, navlastito o teoriji ugovornoj. Istina, vrlo se dobro razbira, kako teorija društvenog ugovora ne služi za tumačenje o postanju istorijskih država, već za opravdanje državne institucije uopće. Samo mislim, da nije dovoljno istaknuto, kako je ugovorna teorija tek regulativna ideja, kako je rekao Kant, „Idee, nach der die Rechtmässigkeit des Staates allein gedacht werden kann". Dakle ugovorna teorija, veli Radbruch (Grundzüge der Rechtsphilosophie), ne opravdava državu, jer se može, nego ako se može fingirati kao da je nastala ugovorom, jer se samo onda može uzeti, da država odgovara interesima državljana. Ne smije se misliti, kao da je društveni ugovor jedamput sklopljen, već je on bezvremen (zeitlos), te se mora pomišljati kao da se svaki čas može nanovo sklopiti: prava država mora biti takova, te se može svaki čas uzeti kao da je nastala ugovorom svih članova njezinih. Ta teorija fingira, da se htjelo ono, što se razumno ne može uzeti da se nije htjelo, jer to odgovara pravom interesu sviju ugovornika. Prema tomu ugovornik društvenog ugovora nije empirički individuum sa svojom zbiljskom voljom i zbiljskim interesima, već neki apstraktan čovjek, čisto umno biće analogno onom homo reconomicus klasične nacionalne ekonomije, oličeno čovječje dostojanstvo, čovječja sloboda. Stim u vezi treba tumačiti i Rousseauvljevu opću volju (volonté générale), kako je lijepo pokazao Redslob (Die Staatstheorien der franz. Nationalversammlung von 1789) pa Peretiatkowicz (u Grünhutovu Ztschrft sv. 42.). Razumna volja je prava volja čovjekova, jer ona je upravljena na pravi interes i zajednice i pojedinca. Ako li čovjek radi po svojim požu-

Digitized by Google

dama, to znači, da je u bludnji, jer ne poznaje svoju pravu volju. Zato može Rousseau reći, da volja svakog pojedinca u društvu ima jednaku sadržinu te se poklapa s općom voljom. Dašto, to je očevidna zabluda racionalističke etike već od Sokrata kao da je volja vazda upravljena na dobro shvaćeni interes.

Ugovorna teorija ne može se pobiti time, što se kaže, da je za obaveznost ugovora pretpostavka egzistencija pravnog poretka. Jer ugovor sam po sebi nije nikakva juristička kategorija, pa ugovorna obveza može postojati kao puka etička ili konvencionalna obveza; pače ugovor može tražiti važnost na osnovi individualnih norama, koje se ispoljavaju u zamjenitim obećanjima ugovornika, kako otprilike biva kod međunarodnih pravotvornih ugovora.

Raspravljajući o važnosti norama vrlo se dobro razlikuje ponajprije važnost u materijalnom smislu t. j. norma važi samo toliko, koliko se doista vrši; zatim važnost u moralnom smislu t. j. norma važi samo toliko koliko se oni, koji je vrše, osjećaju obvezani da je vrše; napokon važnost u pravnom smislu t. j. norma važi samo toliko, koliko država njeno vršenje iziskuje, pa za pojam pravne norme traži se samo jedna važnost, i to pravna, a ova se ne može odvojiti od države. To je živa istina, ali kad se govori o opravdanju države, onda se ne pita, što znači, da pravna norma važi, već se pita, zašto pravna norma treba da važi t. j. po čemu je država ovlaštena da traži posluh od pojedinaca za svoje norme. To pak nije više imanetno juristično, već metajuristično, filozofijsko pitanje.

Na str. 40. navodi se, da je Jellinek formulirao teoriju autonomne pokornosti. Pod obveznošću jedne norme, veli se tuj, Jellinek razumije naše osjećanje njene obvezne snage i jedna norma važi samo u toliko u koliko je u stanju da utječe na našu volju, u koliko je u stanju da stvori u nama uvjerenje da treba da je vršimo; na tom našem uvjerenju počiva sva obveznost pozitivnog prava: ovo je čista teorija autonomne pokornosti. G. pisac zacijelo misli na razlaganje Jellinekova udžbenika o problemu prava, ali ja bih se usudio napomenuti, da Jellinekovo mišljenje nije ovdje ispravno prikazano. Jer Jellinek ne će na tom mjestu da razlaže etičko-normativno pitanje o tome, da li je važnost prava postulat etičke ličnosti onih, koji su pravu podložni, te bi se važnost prava bazirala na sankciji, koju daje ćudorednost pravu; već Jellinek hoće da psihologijsko-genetičkim istraživanjem kauzalno rastumači, s kojih uzroka pravna norma doista i faktično vezuje. To se vidi odatle, što se govori o sposobnosti norme „motivierend zu wirken“; što se veli: „Zur Geltung des Rechtes gehört es .... dass seine psychologische Wirksamkeit garantiert ist; što se u idućem (II.) poglavlju istražuju „die letzten psychologischen Quellen des Rechtes“; a poglavito što je polazna tačka „normative Kraft des Faktischen“. Dašto, pretpostavlja se, da se autonomija razumijeva u Kantovom smislu, a u tom slučaju vrijedi, što je rekao Radbruch: „der Ausdruck „Autonomie“ wird verstandeu nur, wenn man unter dem verpflichtenden Selbst nicht irgend ein Wollen, sei es auch das Verlangen des Gewissens, überhaupt nicht irgendeine empirisch-psychologische Realität, sondern die sitt-

Digitized by Google

liche Persönlichkeit, ein rein normatives, ideales und irreales Gebilde, mit anderen Worten: die verpflichtende Norm selbst versteht: nicht das Gewissen verpflichtet, sondern die Norm, die in ihm spricht".

Vrlo je lijepo prikazano pitanje o zadatku države. Tu se međutim navodi, kako je individualistička škola dokazivala, da bi se država ogriješila o svoju nadležnost, kad bi uzela da odnose između radnika i poslodavaca reguliše svojim zakonima. Ovo je zacijelo kriva stilizacija, jer i najskrajnji individualista mora priznati, da je čak i individualističko rimsko pravo poznavalo locatio conductio operarum i operis. Uopće čini mi se, da čitav razvoj pitanja o radničkom zakonodavstvu nije juristički sasvim jasno stiliziran. Po zakonima Velike Revolucije (naročito loi Le Chapelier od g. 1791.) shvaća se odnos između poslodavaca i radnika kao pravni odnos između slobodnih i ravnopravnih izoliranih pojedinaca. No radnici su doskora prozreli, da je njihova sloboda kao i ravnopravnost s poslodavcima puka juristička fikcija, pod kojom se krije ekonomska nesloboda i socijalna nejednakost. Posljedak radničke borbe je moderno radničko zakonodavstvo, kojim se je odnos tipične za privatno pravo koordinacije pravnih subjekata alterira u prilog radnika policijskim zakonima, te se radnici, budući ekonomski slabiji, državnom pomoći vještački barem donekle izjednačuju u socijalnoj snazi poslodavcima.

Među najzanimljivije partije pripadaju razlaganja o državnoj ličnosti i državnoj volji. Državnu ličnost predstavljaju samo zakonodavni organi; državna volja izražena je u zakonu; upravni i sudski organi ne rade na stvaranju državne volje, nego na njezinom pretvaranju u djelo pa ne predstavljaju državnu volju nego državnu silu. Prema tome se zabacuje obladala njemačka teorija, po kojoj se državna volja istovetuje s voljom svih državnih organa, te se djelovanje državnih organa označava kao stvaranje državne volje. Ali g. pisac opet ne ide tako daleko kao Gerber, koji priznaje za organe samo monarha i sabor. U prvi mah čini se piščevo mišljenje vrlo sličnim Kelsenovoj teoriji, po kojoj se pravo također smatra voljom države, a djelovanje uprave (i sudstva) označava realizovanjem državne u zakonu izrečene volje. No razlike su ipak velike. Po Kelsenu je pravo, istina, volja države, ali nije to zato, što bi država stvarala pravo: zakonodavni postupak nije državni akt t. j. akt, koji bi trebalo ubrojiti državi, već je to socijalni, a nije državni proces, samo što je zakonodavni postupak propisan pravnim poretkom kao pretpostavka za oto, što ima važiti kao pravo. Zato problem o stvaranju prava je metajuristične prirode, te pravo je volja države samo toliko, što je država nosilica pravnog poretka. Državna volja nema ništa sa psihologijom, već je isključivi predmet juristične konstrukcije, koja se izvršuje zaradi ubrcja: državna je volja „gemeinsamer Zurechnungspunkt für die Organhandlungen". Legislativa nije funkcija državne ličnosti, zakonodavni faktori nisu državni organi; naprotiv, eksekutiva je funkcija državne ličnosti, te se ova odnosi samo na eksekutivu i sami eksekutivni organi su državni organi.

Veoma je ispravno prikazan prvi elemenat države: teritorija, a raspravljajući o drugom elementu, o narodu oštro se ističe razlika iz-

Digitized by Google

među naroda u državnopravnom smislu, koji je pravna tvorevina i formalnopravna zajednica, i narodnosti kao duhovno-istorijske zajednice. Zanimljivo je, što g. pisac govori čak o švajcarskoj narodnosti.

Vrlo je dobro uspio prikaz pravnog položaja naroda pa podanstva i građanstva.

Državna se vlast označuje kao pravo zapovijedanja, pa se razlikuju državni organi, koji to državno pravo vrše u potpunoj mjeri, a to su zakonodavni organi, — od onih organa, kojima pravo zapovijedanja pripada samo u ograničenoj mjeri, a to su upravni i sudski organi. No ako državna vlast, ma u kojoj se funkciji javljala, vazda ostaje ono jedno isto pravo zapovijedanja, onda se s pravom može pitati, zašto bi očitovanje volje zakonodavnih organa moralo značiti po biti svojoj sasvim nešto drugo nego objava volje upravnih i sudskih organa? Pa onda zamislimo Platonovu idealnu državu, gdje nema zanodavstva (a mogućnost takove države dopušta i g. pisac), već gdje vladaoci filozofi po svojoj visokoj mudrosti slobodno uređuju konkretne slučajeve. Ako zakonodavni organi stvaraju državnu volju, u Platonovoj državi nema tko da stvara državnu volju, a odatle izlazi ova dilema: ili ta država uopće nema svoje volje ili vladaoci svojim zapovijestima ipak stvaraju državnu volju u konkretnim slučajevima. Do iste se dileme dolazi u konsekventno provedenoj apsolutističkoj državi, gdje bi do kraja važilo pravilo: Quidquid principi placuit, legis habet vigorem. Ali još s treće strane izloženo je piščevo mišljenje oštrom napadaju, a to je Duguit-Jèzeova teorija o pravnom aktu (acte juridique). Pravo, veli Jèze (Das Verwaltungsrecht der franz. Republik, sv. XXIII. das öff. Recht der Gegenw.), u suštini uređuje ovlašćenja: Jedno lice, bilo javni činovnik ili privatnik, ima vlast pravom određenu, a zadatak je pravu da obezbijedi ma i prinudom ono što pojedinac hoće u krugu svojih ovlašćenja. Ovlašćenje je vlast htjeti pravni uspjeh, pa ona se vrši očitovanjima volje, što ih zovemo pravnim aktima. Pravni akti jesu: 1. akti, kojima se stvaraju zakoni i naredbe; 2. akti, koji stvaraju lični pravni položaj: jednostrani i ugovorni akti; 3. akti, koji čine uslov za primjenu jednog zakonskog statusa na određeno lice; 4. sudski pravni akti. Dakle zakon je upravo tako pravni akt kao i ugovor, pa tu onda nema mjesta za imperij, ali ni za stvaranje državne volje, pa doista ni Duguit, ni Jèze ne priznaju državne ličnosti.

U drugom se izdanju kudikamo opširnije raspravlja o složenoj državi. Zanimljivo je, da se i sada negira mogućnost savezne države (Bundesstaat), a to je i sasvim logično, dokle se u suverenosti nalazi bitno obilježje države, jer ako pojedine zemlje u federaciji nisu suverene, ne mogu one ni biti države, već su to u stvari samoupravna tijela sa širokim autonomijama. To je otprilike (uz razne nuance) i shvatanje Borela, Le Fura, Combothecre, Zorna i drugih. Svakako valja priznati, da još nikomu nije pošlo za rukom pronaći kriterij za razlučivanje nesuverene države od autonomne zemlje. Neka mi bude dopuštena jedna napomena. Na str. 126. veli se, da savezni sud švajcarski nema prava da cijeni ustavnost saveznih i kantonskih zakona. Ovo nije tačno za kantonske zakone, jer po čl. 113. t. 3. savezni sud rješava o žalbama zbog povrede ustavnih prava građana i o žalbama

Digitized by Google

pojedinaca zbog povrede konkordata i državnih ugovora. a te povrede mogu stajati nesamo u osudama i upravnim aktima, već i u kantonskim zakonima, kako se već razbira a contr. iz posljednjeg stavka istoga čl., gdje se izriče samo za zakone izdane od savezne skupštine i za opće obvezne zaključke kao i za državne ugovore od nje odobrene da su mjerodavni za savezni sud. (Isp. Burckhardt: Kommentar der schweiz. Bundesverfassung str. 846. i sl.).

Razlikuju se pravi zakoni, koji su propisani od zakonodavnih organa te sadrže jedno opće pravilo, zatim formalni zakoni, koji su, istina, propisani od zakonodavnih organa ali ne sadrže nikakvo opće pravilo, napokon zakoni u materijalnom smislu ili naredbe (u tekstu: uredbe). No Laband-Jellinekova terminologija sasvim je drugačija; zakon u formalnom smislu je svaki izražaj državne volje u formi zakona bez obzira na sadržaj, a zakon u materijalnom smislu znači svako pravno pravilo bez obzira na formu, u koju je zaodjenuto, dakle bez obzira na to da li pravno pravilo aparira kao formalni zakon, naredba, statut samoupravnog tijela ili kao običajno pravo. Labandova teorija služi za razgraničenje između zakonodavne i naredbodavne vlasti, dok se u ovom udžbeniku stvara razlika između pravih i formalnih zakona zato, da se pokaže, kako formalni zakoni ne dolaze u sukob ni s ranijim ni s docnijim pravim zakonima.

Na str. 143. veli se: „Inače kao u prirodi i u moralu, tako i u državnom životu zakon znači jedno isto. — znači jedno opšte pravilo, jedan apstraktni propis, nešto što važi za čitave vrste slučajeva a ne za jedan poseban slučaj." Obrnuto, prirodni je zakon sasvim nešto drugo nego norma, a identificiranje njihovo jest antropomorfizam.

Za zakon se traži da bude općenit, te ne smije da bude pravljen samo za jedan dani slučaj. Ali uzmimo ovaj primjer: Državno će Vijeće izdati izborni zakon za Konstituantu države Srba, Hrvata i Slovenaca. Nije li to po svojoj pravnoj prirodi zakon, kad nije ni upravni akt, jer ne realizuje državnu volju otprije zakonom izraženu, a ni sudski akt? Na drugom mjestu (str. 144.) veli se, ako se individualni zakoni ne izbace iz pojma zakona, da je nemoguće održati jasnu razliku između zakona i upravnog akta. A ja mislim, da je to sasvim lasno moguće baš sa gledišta piščeve teorije, da je zakonodavstvo stvaranje državne volje, a uprava realizovanje državne već u zakonu izražene državne volje. Uzmimo primjer: izuzetno davanje izdržavanja iz državne kase u formi zakona. Takav individualni zakon morao bi se smatrati pravim zakonom zato, što on istom stvara državnu volju, koja nije ranije postojala, jer po općem zakonu, kako pretpostavismo, to lice nema prava na takovo izdržavanje; a to davanje izdržavanja ne može se smatrati upravnim aktom, jer se njime ne realizuje državna već otprije zakonom izražena volja. Može li se dakle Rousseauvljev nauk, da zakon mora imati „objet général", dok se uprava bavi s „actes particuliers", dovesti u sklad sa shvatanjem, da je zakon volja države, a uprava realizovanje njezino? S druge strane usudio bih se reći, da pravna država piščeva, a pogotovu apsolutna pravna država Kelsenova, empirički ne postoji, kako veli Tezner, koji je u toliko navrata dokazivao, kolika regulativna snaga pored zakonskih normama pripada u praktičnom životu sudskoj interpretaciji.

Digitized by Google

koja znači korekturu zakona, parlamentarnim konvencijama, koje su pravi „working constitution“, praksi upravnih vlasti i pogotovu njihovu slobodnom nahođenju.

Možda se najveća osobina ovoga udžbenika nalazi u tvrdnji, da izmedju ustavnih i običnih zakona ima razlike samo u formalnom smislu, a ne u materijalnom; i jedni i drugi sadržavaju opća pravila, ali organi koji ih izdaju, odnosno postupak po kome se izdaju, nije ni kod jednih i kod drugih isti. Ali ja mislim, da svakako moramo svagdje razlikovati ustav u materijalnom smislu od običnih zakona, jer ustav je juristički temelj države, on čini državu juristički gotovom, kako je rekao Otto Mayer, ustav je primarni imperativ, iz kojega izvode i zakonodavni organi svoju vlast. Država se in ultima linea može zamisliti i bez zakonodavstva i bez uprave i bez sudstva, ali ne može bez ustava, koji treba da minimalno glasi ovako: N. N. ima svu vlast. A upravo piščevo shvatanje o zakonodavstvu dovodi do ustava u materijalnom smislu: ako je stvaranje prava funkcija zakonodavnih organa, pa ako je zakonodavstvo stvaranje državne volje, onda je nužno pretpostaviti jedan primarni imperativ, koji ustanovljuje zakonodavne organe te njihovom formuliranju pripisuje moć zakona. S druge strane ako je također i stvaranje ustava naprosto zakonodavstvo, a ovo znači stvaranje državne volje, onda i stvaranje prvoga ustava u državi znači stvaranje državne volje, a to je očito neispravno; jer prvi poredak u državi je puki fakat, a državna je volja normativan pojam koji bi dakle već prije prvoga pravnog poretka pretpostavljao norme. (Svršit će se.)

Dr. Milorad Stražnicky: Trgovački zakon valjan za Hrvatsku i Slavoniju. Kritički osvijetljeni tekst zakona sa saveznim zakonima naredbama te sudskim rješidbama. — Zagreb 1918. Cijena 20 K. — Najtoplije preporučamo ovu izvrsnu zbirku, na koju ćemo se još pobliže osvrnuti.

VJESNIK.

(Iz Pravničkog društva.) Dne 8. februara održana je redovita sjednica upravnog odbora našega društva. Ponajprije izvješćuje urednik „Mjesečnika“, da je Dionička tiskara stavila novu ponudu za štampanje Mjesečnika, prema kojoj povisuje cijene tako, da bi trošak za izdavanje Mjesečnika bio veći za 61% od troška dosadašnjeg. Upravni je odbor tu ponudu prihvatio, jer povoljnije ponude ne može nigdje da ishodi, a ne bi bilo uputno, da se društveno glasilo napusti sada, kad ipak idemo u susret povoljnijim prilikama tiskarskoga obrta.

Zatim je upravni odbor zaključio, da se umoli kr. zemaljska vlada-odio za unutarnje poslove, da ona društvu našem neposredno doznačuje pretplatu za Mjesečnik, što ga dobivaju upravne oblasti u Hrvatskoj i Slavoniji.

Digitized by Google

Primljeni su izvještaji odborski za godinu 1918., a budući da I. hrv. štedionica nije dosada mogla da izradi obračun, bude zaključeno, da predsjednik društveni odredi dan glavne godišnje skupštine, čim taj obračun bude podnesen.

Godišnja redovita glavna skupština Pravničkog društva uriče se za dan 9. marta u 11 sati prije podne na hrv. sveučilištu u dvorani za državne ispite.

Prema § 7. al. 2. društvenih pravila ižrijebani su iz odbora ovi odbornici: dr. Nikodem Jakšić, dr. Mirko Košutić, dr. Edo Lovrić, Filip Perok, dr. Robert Siebenschein i Slavoljub Sova.

Dnevni red bit će prema § 17. društvenih pravila ovaj:

1. Čitanje odborskih izvještaja za godinu 1918.
2. Izvještaj s prijedlogom revizora o pregledanju društvenih računa za godinu 1918.
3. Ustanovljenje proračuna za godinu 1919.
4. Izbor dvojice pregledatelja i dvojice zamjenika za ispitanje društvenih računa za godinu 1919.
5. Odobrenje zaključka odborovoga od 2. studenoga 1918., kojim se Narodnom Vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba doznačuje iz društvene imovine 2000 kruna.
6. Izbor šestorice novih odbornika.

S koncem godine 1918. prima se istup ovih članova: Bogoslava Sachsa, Franje Weinerta star., Franje Weinerta ml., Viktora D'Elie i Ruperta Mihelića.

S 1. januarom 1918. primljeni su još ovi članovi: 1. Marko Nani, perovođa, Sarajevo; 2. Stjepan Mrkša, kr županijski perovođa u Bjelovaru: a s 1. januarom 1919. ovi članovi: 1. Adolf Ročić, kr. kot. sudac, Zagreb; 2. Franjo Orban, kr. sudbeni vijećnik, Zagreb; 3. dr. Mijo Hribar, kr. sudski pristav, Zagreb; 4. dr. Josip Pliverić, prislušnik, Zagreb; 5. dr. Vjekoslav Car, prislušnik, Karlovac; 6. dr. Ivo Roić, kr. sudbeni vijećnik, Bjelovar; 7. dr. Božo Beck, kr. sudski pristav, Bjelovar; 8. društvo slovenskih sodnikov, Ljubljana; 9. dr. Antun Mihelić, odvjetnik, Ogulin; 10. dr. Branimir Domac, odvjet. perovođa, Zagreb, kao redoviti, dok je kao utemeljitelj primljen dr. Rudolf Jagić, odvjetnik, Zagreb.

Umrli su: dr. Dragutin Butorac, odvjetnik u Ogulinu, Radovan Partaš, kr. banski savjetnik u miru i dr. Šime Mazzura, odvjetnik u Zagrebu.

(† Dr. Šime Mazzura.) Dne 15. decembra 1918. preminuo je u Zagrebu senior hrvatskih odvjetnika i odlični političar dr. Šime Mazzura. Rodio se g. 1840. u Tijesnu na otoku Murteru u gornjoj Dalmaciji. Zbog nepovoljnih prilika dospio je u gimnaziju splitsku istom g. 1855., a položio ispit zrelosti g. 1862. u Zadru. Usred tadašnjega živahnoga pokreta za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom odluči nastaviti nauke u Zagrebu, pa da onda vrativši se u postojbinu uzmogne i sam poraditi oko sretnijeg riješenja nego što se prvi prvi put zbilo. Još kao slušač pravoslovne akademije u Zagrebu živo je surađivao u tadašnjem „Pozoru" i u dalmatinskim novinama pa zato dobio consilium abeundi i pošao na dalje nauke u Štajerski Gradac. Svršivši nauke stupio je odmah u političku borbu protiv bana Raucha, pa pritom dopao i zatvora. God. 1871. promoviran bi na čast doktora prava, a g. 1873. zadobi pravo odvjetovanja u Zagrebu.

Digitized by Google

Bio je pristalica Strossmayerove Narodne stranke, koja se borila za jugoslavensko narodno jedinstvo, ali je već u sedamdesetim godinama oštro kritizirao mlakost Mažuranićeva režima. Kad se g. 1881. poradi Davidove madžarske škole razdvojila Narodna stranka, Mazzura je s Mrazovićem, Račkim, Vojnovićem i drugim disidentima osnovao „neodvisnu narodnu stranku". Bio je i narodni zastupnik u više navrata i stajao vazda u prvim redovima opozicije. I u javnom životu grada Zagreba živo je sarađivao kao gradski zastupnik i gradski odvjetnik; potonju je službu vršio do smrti, a bio je poradi izvrsnog zastupanja gradske općine — sjetimo se samo parnice za bolnicu Milosrdne braće — odlikovan čašću začasnog građanina.

Dr. Šime Mazzura bio je veoma obrazovan i vanredno oštroumnan pravnik. Njegova pravna mnijenja bila su često prava remek-djela, a njegovi sudski govori prava naslada. Od odvjetničkih njegovih istupa najpoznatija je obrana Steve Kalembera u veleizdajničkoj parnici. Tko je imao sreću lično poznavati pokojnika, nije se mogao načuditi i pod stare dane njegove bistrini njegova duha, svježosti pamćenja, bojovnoj elastičnosti, upornoj otpornosti i nekom još uvijek mladenačkom zanosu. Za vrijeme svjetskoga rata i u onim časovima, kad su vrlo mnogi izgubili svaku nadu, nije ga ostavljao sangvinični optimizam, pa bi se on samo nasmiješio i rekao: „Bit će na koncu sve dobro". I kako se on znao zagrijati u polemici s pesimistima, a kako je vazda znao mlađe tješiti i bodriti svojim obilnim iskustvom. Još valja naročito istaknuti samostalnost njegova mišljenja, on se nije povodio za modom, da se isti čovjek danas blatom nabacuje, a sutra u zvijezde kuje, već prema trenutačnom stranačkom interesu: koga je našao vrijednim svoga prijateljstva i poštovanja, tomu je priklanjao postojanu naklonost.

Bio je osnivač našega društva i mnogo godina odličan odbornik. U našem društvu kao i u čitavom narodu, čije je željkovano ujedinjenje dočekao, bit će svijetao mu spomen!

(† Franjo Magdić,) vijećnik banskog stola preminuo je 25. I. o. g. Bio je uvijek savjestan činovnik, a umro je postavši pred malo vremena banskostolnim vijećnikom. Pokojnik je brat dra. Pere Magdića, odvjetnika u Varaždinu. Revnomu članu Pravničkog društva Slava!

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Promaknut je dr. Ivan Bujanović, javni redoviti sveučilištni profesor u Zagrebu, u V. činovni razred sa sustavnim berivima. Povjerenik za bogoštovlje i nastavu imenovao je dra. Stjepana Zimmermanna, sveučilišnoga privatnoga docenta, javnim izvanrednim profesorom u hrvatskom sveučilištu u Zagrebu iz filozofsko-teološke propedeutike.

(Odlikovanje.) Ukazom Njegovog kraljevskog Visočanstva regenta Aleksandra od 20. siječnja 1919. odlikovan je ban na raspoloženju Antun pl. Mihalovich, redom sv. Save prvoga stepena. Ukazom Njegovog kraljevskog Visočanstva regenta Aleksandra od 20. siječnja 1919. odlikovan je povjerenik za javnu sigurnost za grad Zagreb, dr. Grgur Budislav Andjelinović, redom sv. Save III. stepena.

(Imenovanja.) Njegovo kraljevsko Visočanstvo regent Aleksander imenovao je prvo ministarstvo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, te su članovi ministarstva položili zakletvu Njegovom kraljeskom Visočanstvu 20. ovog mjeseca.

Digitized by Google

Ministarstvo je sastavljeno ovako:

1. predsjednik ministarskog savjeta bez lisnice Stojan Protić; 2. potpredsjednik ministarskog savjeta bez lisnice dr. Anton Korošec; 3. ministar vanjskih poslova dr. Ante Trumbić; 4. ministar unutrašnjih djela Svetozar Pribićević; 5. ministar vojni i pomorstva general Mihajlo Rašić; 6. ministar prosvjete Ljubomir Davidović; 7. ministar pravosuđa Marko Trifković; 8. ministar željeznica Velislav Vulović; 9. ministar pošta i brzojava dr. Edo Lukinić; 10. ministar građevina Milan Kapetanović; 11. ministar financija dr. Momčilo Ninčić; 12. ministar trgovine i industrije Stojan Ribarac; 13 ministar za socijalnu politiku Vitomir Korać; 14. ministar vjera dr. Tugomir Alaupović; 15. ministar narodnog zdravlja dr. Uroš Krulj; 16. ministar šumarstva i rudarstva dr. Mehmed Spaho; 17. ministar zemljoradnje dr. Živko Petričić; 18. ministar za konstituantu dr. Albert Kramer; 19. ministar za ishranu Miloje Jovanović; 20. ministar bez lisnice Miloslav Rajčević.

Ukazom Njegovog kraljevskog Visočanstva regenta Aleksandra od 20. siječnja 1919. imenovan je banom Hrvatske i Slavonije odvjetnik i narodni zastupnik, član državnog vijeća dr. Ivan Paleček.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je u izvršenju naredbe od 10. prosinca 1918. broj 5528-Pr. vijećnika upravnoga sudišta u Budimpešti, Samuela Kociana, predstojnikom financijal. upravnoga suda za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju u IV. činovnom razredu sa sustavnim berivima.

Predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS. imenovalo je na predlog povjereničkog vijeća hrvatsko-slavonske vlade svojim riješenjem od 12. prosinca 1918. županijskog tajnika Ivana Makovca podžupanom županije srijemske sa sustavnim berivima. — Povjerenik za unutarnje poslove imenovao je kotarskog pristava I. razreda Ignjata Markovića redarstvenim izvjestiteljem kod gradskog poglavarstva u Zemunu sa naslovom gradskog kapetana u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima: odvjetničkog perovođu dra. Martina Šurinu kotar. pristavom II. razreda u X. činov. razredu, kod kotar. oblasti u Osijeku.

(U Bosni i Hercegovini.) Vlada Narodnog Vijeća SHS u Bosni i Hercegovini imenovala je vladinog tajnika Osmana Nuri Hadžića okružnim predstojnikom II. razreda u VII. činovnom razredu i vladina podtajnika Miloša Ljeskovca policijskim direktorom u VII. činovnom razredu; vladinog tajnika kod odjeljenja za pravosuđe Feliksa Hrnčiŕa sudskim savjetnikom te ga je ujedno premjestilo kotarskom sudu u Sarajevu.

(Premještenje.) Ukazom Njegovog kraljevskog Visočanstva regenta Aleksandra od 20. siječnja 1919. uvažena je ostavka bana Hrvatske i Slavonije, Antuna pl. Mihalovicha, te je isti stavljen na raspoložbu kr. vladi.

Ukazom Njegovog kraljevskog Visočanstva regenta Aleksandra od 20. siječnja 1919. riješeni su daljnjeg vršenja dosadašnjih dužnosti povjerenici: Cezar Akačić, Franjo Braum, Vilim Bukšeg, dr. Mato Drinković, Edo Marković, dr. Živko Petričić, dr. Gjuro Šurmin i Većeslav Wilder.

Presjedništvo Narodnog Vijeća SHS. dozvolilo je za predlog povjereničkog vijeća hrvatsko-slavonske vlade od 19. studenoga 1918., da se Ivan barun Adamovich-Ćepinski, veliki župan županije virovitičke i grada Osijeka, na vlastitu molbu, a uz priznanje za njegovo djelovanje stavi u stanje mira.

Digitized by Google

(P r e m j e š t e n i s u) sudb. vijećnici Bogdan G j u k i ć i Milan Z o r i ć u Šid, a drž. odvjetnik dr. Lavoslav H ö n i g s b e r g. dodijeljen je drž odvjetništvu u Zagrebu. — Premješten je kotarski sudac Josip pl. V i d a l i od kotarskog suda u Osijeku donji grad, kotarskom sudu I. u Zagrebu i Franjo B r o n z i n i od sudbenog stola u Osijeku kotarskom sudu u Osijeku, donji grad, na vlastitu molbu.

Ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira tajnika hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dra. Ivana A n d r e s a, od županijske oblasti u Ogulinu hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove; kotarskog pristava II. razreda, Eugena Q u i n z a od županijske oblasti u Bjelovaru hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvo; iz službenih obzira premjestiti kotarskog predstojnika I. razreda, Aurela Š e n o u, od kotarske oblasti u Karlovcu županijskoj oblasti u Vukovaru, kotarskog predstojnika II. razreda Nikolu B u t k o v i ć a od kotarske oblasti u Novoj Gradiški županijskoj oblasti u Zagrebu; kotarskog predstojnika II. razreda Vjenceslava P o t o č n j a k a od kotarske oblasti u Slatini kotarskoj oblasti u Vinkovcima; kotarskog pristava II. razreda Adalberta Š t i m c a od kotarske oblasti u Delnicama kotarskoj oblasti u Grubišnompolju i kotarskog pristava II. razreda Antuna J a u k a od kotarske oblasti u Crikvenici kotarskoj oblasti u Delnicama, povjeravajući obojici upravu tih oblasti: kotarskog predstojnika II. razreda Franju R i t z a od županijske oblasti u Požegi kotarskoj oblasti u Požegi i kotarskog pristava I. razreda Milana M a l j k o v i ć a od kotarske oblasti u Požegi kotarskoj oblasti u Otočcu; županijskog perovođu Stjepana Mrkšu od kotarske oblasti u Grubišnompolju županijskoj oblasti u Bjelovaru i kotarskoga pristava II. razreda Milana V a l e č i ć a od kotarske oblasti u Senju kotarskoj oblasti u Slatini; kotarske pristave I. razreda Franju K o s i n u od kotarske oblasti u Korenici kotarskoj oblasti u Otočcu i Milana M a l j k o v i ć a od kotarske oblasti u Požegi kotarskoj oblasti u Korenici, povjeravajuć posljednjem upravu rečene oblasti; kotarskog pristava I. razreda Pavla T e o d o r o v i ć a od kotarske oblasti u Stubici kotarskoj oblasti u Vrginmostu povjeravajući mu upravu te oblasti: županijskoj oblasti u Zagrebu na službovanje dodijeljenoga kot. pristava I. razreda Radivoja M u ž d e k u iz službenih obzira iz Zagreba u Glinu i imenovali ga zadružnim povjerenikom za upravne kotare Glinu i Vrginmost sa sjedištem u Glini; kotarske prittave II. razreda: Franju K o l a r a od kotarske oblasti u Djakovu kotarskoj oblasti u Ogulinu i dra. Ljudevita Valačića od kotarske oblasti u Ogulinu kotarskoj oblasti u Djakovu: županijskog perovođu dra. Belu pl. B e n č i ć - S i e b e r a od redarstvenog povjereništva u Bjelovaru redarstvenom povjereništvu u Zagrebu: kotarskog pristava I. razreda Ivana M o h a r a od kotarske oblasti u Vrginmosti kotarskoj oklasti u Vinkovcima i kotarkog pristava II. razreda Stjepana G a l o v i ć a od kotarske oblasti u Vinkovcima kotarskoj oblasti u Vrginmostu; kotarskog pristava II. razreda Nikolu pl. K i e p a c h a od županijske oblasti u Požegi županijskoj oblasti u Bjelovaru; Stjepana K a s u m o v i ć a sudbenog pristava II. razreda kod kotarskog suda u Gospiću iz službenih obzira sudbenom stolu u Gospić, a Vjekoslava B r a v a r a, sudbenog pristava II. razreda kod sudbenog stola u Gospiću, iz službenih obzira kotarskom sudu u Gospić; Dragutina S a ć e r a, sudbenog pristava I. razreda kod kotarskog suda u Gračacu, iz službenih obzira sudbenom stolu u Petrinji; dra Vladimira M o s k o v i ć a, sudbenog pristava II. razreda kod kotarskog suda u Sisku, na vlastitu molbu kotarskom sudu I. u Zagrebu.

Digitized by Google

Predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS dignulo je na predlog povjereničkog vijeća svojim rješenjem od 9. studenoga 1918. dra. Vinka Krišković a od službe odjelnog predstojnika hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove: Aurela Rauera od službe odjelnog predstojnika hrv. slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo.

Povjerenik za unutarnje poslove premjestio je iz službenih obzira kotarske predstojnike II. razreda: dra. Rudolfa Jambrišaka od kotarske oblasti u Petrinji kotarskoj oblasti na Sušaku, povjeriv mu podjedno upravu pograničnog redarstvenog satništva na Sušaku i redarstvenog povjereništva za grad Bakar i Lavoslava Ferkovića od kotarske oblasti u Dvoru kotarskoj oblasti u Petrinji; županijskog tajnika dra. Ivu Güthnera od pograničnog redarstvenog satništva i redar. povjereništva u Mitrovici kotar. oblasti u Našicama, povjerivši mu upravu rečene oblasti: kotarske predstojnike II. razreda: Aurela Vukovarca od kotarske oblasti u Krapini županijskoj oblasti u Varaždinu, Elenthera Kuncza od kot. oblasti u Sv. Ivanu Zelini kotarskoj oblasti u Krapini i Zlatka Oblaka od kotarske oblasti u Našicama kotarskoj oblasti u Kutini: kotarskog pristava I. razreda Andriju pl. Plemića od kotarske oblasti u Našicama, kotarskoj oblasti u Krapini; na vlastitu molbu Milana Ugarkovića, sudb. vijećnika I. razreda kod sudb. stola u Požegi k onomu u Petrinji, Ivana Crnjakovića, kotarskog suca na Udbini, kotarskom sudu u Osijeku, dol. grad, Marka Dobrinića, kotarskog suca u Čabru, kotarskom sudu u Vrginmostu i Edmunda Steinera, kotarskog suca u Vrginmostu, sudbenom stolu u Osijeku; Svetozara Tomića, sudbenog vijećnika II. razreda, kod sudbenog stola u Varaždinu, na vlastitu molbu onome u Osijeku, a dra. Miju Hribara, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Bjelovaru, uslijed vlastite molbe kotarskom sudu I. u Zagrebu; iz službenih obzira županijske tajnike: Milana Ključeca od kotarske oblasti u Zagrebu županijskoj oblasti u Ogulinu, dra. Viktora Vukovića od županijske oblasti u Vukovaru kotarskoj oblasti u Pisarovini, povjeravajući mu upravu te oblasti, Rudolfa Petrika od kotarske oblasti u Mitrovici kotarskoj oblasti u Zagrebu, povjeravajući mu upravu te oblasti; nadalje kotarske predstojnike II. razreda: Stevana Runjanina od županijske oblasti u Varaždinu kotarskoj oblasti u Mitrovici i Gjuru Biljčevića od kotarske oblasti u Pisarovini kotarskoj oblasti u Staroj Pazovi, kotarske pristave I. razreda: Gjorgju Maletića iz Srijemskih Karlovaca kotarskoj oblasti u Zemunu, povjeravajući mu upravu te oblasti, Vladana Plavšića od kotarske oblasti u Bjelovaru kotarskoj oblasti u Iloku, povjeravajući mu upravu te oblasti, županijskog perovođu Aleksandra Kressera od kotarske oblasti u Staroj Pazovi županijskoj oblasti u Varaždinu, kotarske pristave I. razreda Stjepana Dubenika od kotarske oblasti u Irigu kotarskoj oblasti u Županji povjeravajući mu upravu te oblasti, Josipa Pšenicu od kotarske oblasti u Rumi kotarskoj oblasti u Gjurgjevcu i Savu Jakovljevića od kotarske oblasti u Slunju kotarskoj oblasti u Irigu, napokon kotarske pristave II. razreda: Branka Marića od kotarske oblasti u Glini kotarskoj oblasti u Šidu, Tomu Vidošu od kotarske oblasti u Stubici, kotarskoj oblasti u Grubišnompolju, Rudolfa Škalu od pograničnog redarstvenog satništva u Zemunu kotarskoj oblasti u Glini, Andriju Varićaka od kotarske oblasti u Novom Marofu kotarskoj oblasti u Rumi, Levina Eršega od kotarske oblasti u Šidu kotarskoj oblasti u Novom Marofu, Stevana Teodorovića od kotarske oblasti u Požegi kotarskoj oblasti u Zemunu i Gjuru Bescha od kotarske oblasti u Zemunu, kotarskoj oblasti u Sisku.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

Prelazimo sada na treći dio (prvoga članka) osnove, koji sadržaje: „Naređenja o nasljednom pravu", dok drugi dio prvoga članka naše osnove, t. j. „naređenja o pravima na stvari" za sada izostavljamo, budući smo saznali, da sadašnja vlada namjerava ponajprije prvi i treći dio ove osnove — „naređenja o osobnim i obiteljskim pravima" ter „naređenja o nasljednom pravu" — predložiti našemu saboru na ustavno pretresanje.**

Mjesto: „Naređenja o nasljednom pravu" — rekao bih: „O pravu nasljedstva" (prema o. g. z-u kod §-a 531.).

U prvom odsjeku ovog dijela nailazimo pod naslovom: „Nedostojnost i razbaštinjenje" ponajprije — § 78. naše osnove — na slijedeću ustanovu:

„§ 540. o. g. z. glasit će:

Tko je protiv ostavitelja počinio zločinstvo, nedostojan je nasljednoga prava dotle, dok se iz okolnosti ne uzmogne razabrati, da mu je ostavitelj oprostio".

Glede staroga §-a 540. o. g. z-a vele Pfaff i Hofmann u svojim „Excursima" II. 1. str. 14: „Der Grundgedanke .... des § 540 ist offenbar dieser: Mann soll nicht beerben (im weiteren Sinne) denjenigen, dem man direkt oder indirekt schweres Leid oder doch eine erhebliche Kränkung absichtlich zugefügt hat". No naš zakon, vele isti pisci, imade pred očima ne samo bol pasivne nego i zloću aktivne strane ter uopće ide u tom pogledu veoma daleko i jest za razliku od drugih zakona veoma strog. A ipak baš takav zakon, kako s pravom ističe austr. „Bericht"[1], upravo zavodi u napast konkurente nasljednika, da potražuju razloge indigniteta.

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1.—12. i „Mjesečnik" ex 1919., br. 1. i 2., str. 1. i sl.

** Ovo je pisano u augustu g. 1918.

[1] Str. 107.

Digitized by Google

Prema tomu bi promjena staroga §-a 540. i kod nas bila poželjna. Da li baš takova, kakva je u Austriji učinjena i kod nas u ovoj osnovi naprosto preuzeta, o tom bi se moglo prepirati.[2] Svakako revizija §-a 540. o. g. z-a nije presantna, tako da bi se bez odlaganja morala čim prije provesti, te prema tomu zapravo ne spada u okvir plana naše osnove.

K §-u 79. naše osnove.

Ovdje se veli, da novi § 541. o. g. z-a imade ovako glasiti:

„Kod zakonske nasljedbe zvani su na nasljedstvo umjesto onoga, koji je postao nedostojnim nasljednoga prava potomci njegovi sve ako je nedostojnik i preživio ostavitelja“.

Po postojećem pravu parens indignus, koji je preživio ostavitelja, isključuje kod nasljedstva ab intestato svoje descendente od baštine, jer „unuci ishodeći od djece još živuće ... nemaju pravo nasljedovati“ (§ 732. in f. o. g. z-a.).[3] Prema tomu su isključeni od nasljedovanja i otac i djeca.

Ovom oštrinom našega zakona prekida austr. novela, a za njom u gornjem §-u i naša osnova. Da se time princip t. zv. reprezentacije po sebi slabi, toliko je sigurno. Kako daleko to kod nas ide, to je dašto drugo pitanje. Ovisi to ne samo o shvaćanju ovih novota o noveli, nego i o stajalištu, keje se zauzme u pitanju, što se pod reprezentacijom kod nas razumijeva, da li i u koliko vrijedi princip reprezentacije u austr. nasljednom pravu. Stojeći na stanovištu vladajuće — Pfaff-Hofmannove — teorije, mislim, da je opravdano reći,[4] da gledom na § 732. in f. živući parens i poslije novele — ako nije indignus — još uvijek isključuje descendente. Paragraf 732. in f. naime ostaje naravno inače na snazi. Ustanova ta jest primjena partis aversae pravila o reprezentaciji: on ne représente pas les personnes vivantes, mais seulment celles, qui sont mortes (art. 744 cod. civ.), a princip reprezentacije je, držim, jedan od temelja na kojima počiva naše nasljedno pravo. Dakle ostaju pretežno i sada praktične iz principa reprezentacije proizviruće pravne zasađe, što ih Pfaff-Hofmann u svom komentaru (ad §-um 732 str. 697. i sl.) spominju. Ostavitelj na pr. ima dva sina, a ovi opet svoju djecu. Oba sina prežive zajedno sa tom djecom svoga oca odn. djeda. Jedan od tih sinova jest indignus, no djeca njegova mogu baštiniti svoga djeda — novi § 541. o. g. z-a; drugi pak postane ne-

[2] Viđi Krainz-Ehrenzweig V. izd. § 483. str. 308.

[3] Stubenrauch, Komment. ad §-um 541. N. 2.

[4] Drugačije: Ehrenzweig u Krainz-ovom sistemu V. izd. § 485. str. 318. i sl.

Digitized by Google

sposoban (otišao je, recimo, kao udovac medju fratre) — djeca njegova ne će moći baštiniti. Tu se vidi slaba strana polovičnih mjera parcijalne revizije. Netom spomenuti slučaj jest dakako casus rarior, ali moglo bi se naći i manje osebujnih slučajeva. Bogati otac živući u neprijateljstvu sa svojom djecom odbije neznatno zakonsko nasljedstvo iza svoga oca: djeca njegova a unuci ostaviteljevi ne baštine djeda. Okolnost, da je u ovom slučaju medjuparens svojom voljom otklonio nasljedstvo, ne mijenja ništa na faktumu, da djeca trpe nepravičnost, koja proizlazi iz principa reprezentacije.

U kratko: austr. redaktori su dobro učinili, da su jednu i drugu (slijedeći § novele) oštrinu posljedicâ principa reprezentacije uklonili. Još bi dakako bolje bilo, da su cijelo pitanje o reprezentaciji iz temelja uredili, no tim bi prešli okvir, u kojem se je postojeća reforma o. g. z-a imala kretati. Tako mane austr. novele imadu kadikad svoj pravi korjen jedino u temeljnoj ideji reforme: u djelomičnoj promjeni.

Što se prijevoda ovoga §-a tiče, rekao bih:

Kod zakonskoga nasljedovanja su potomci onoga, koji se je učinio nedostojnim prava nasljedstva, na mjesto njega zvani na nasljedovanje, ako je on i preživio ostavitelja".

§ 80. naše osnove

glasi:

„§ 780. o. g. z-a glasit će:

Potomci razbaštinjenoga djeteta mogu zahtijevati samo nužni dio, ali to mogu i onda, ako je razbaštinjeni preživio ostavitelja".

Promjena ovdje prema starom §-u 780. učinjena, uslijedila je iz istih gore spomenutih razloga. Pri tom je svejedno, da li je dijete iznaslijeđeno izrično ili mučke (pretericijom), u čem nije u ostalom ni po starom pravu bilo razlike.

Uz prislon na frazeologiju gr. zakona rekao bih ovdje:

„Potomci djeteta, koje je iznaslijeđeno,[5] imaju pravo zahtijevati samo dio zakoniti, ali to i onda, ako je iznaslijeđeni preživio ostavitelja".

K §-u 81. naše osnove.

Ovaj glasi: *„Gornja naređenja ne vrijede, ako je nasljedstvo pripalo, prije nego je ovaj zakon na snagu stao"*.

Tranzitorna ova ustanova vrijedi za §§ 78.—80. naše osnove. Austr. redaktori, a za njima sastavljač naše osnove, dirnuli su time u

[5] Prema tomu bih gore (u naslovu) mjesto: „razbaštinjenje" rekao: „iznaslijeđenje".

Digitized by Google

jedno prijeporno i teško pitanje našega intertemporalnoga prava,[6] koje bi sada prigodom noveliziranja g. z-a postalo aktuelno. Već faktum, da je jedno od do sada prijepornih mnijenja usvojio zakonodavac, te time predusreo dvojbama, treba pohvaliti. Iz §-a 6. patenta o aviticitetu slijedi naime, da osobe „nedostojne" nasljedstva, kad se radi o testamentarnom nasljedovanju, ostaju nedostojne i nakon kreposti novoga zakona, bez obzira na vrijeme pripada nasljedstva. Pozivanje na taj avit. patent bi kod nas dakako osobito važilo.[7]

I pitanje, da li potomci iznaslijeđenoga djeteta („die nachrückenden Noterben) mogu tražiti, premda njihov (izbaštinjeni) otac živi, nužni dio, prosuđivalo bi se po starom intertemporalnom pravu po zakonu, koji valja u doba, kad je pravljena oporuka — sada će se pak prosuđivati po zakonu, koji vrijedi u vrijeme pripada.

K §-u 82. naše osnove.

U drugom odsjeku ovoga dijela osnove pod naslovom: „Odreknuće prava nasljedstva" čitamo, da će dosadašnji § 551. o. g. z-a u buduće glasiti:

„Tko može svojim nasljednim pravom valjano raspolagati, može ga se i unaprijed odreći pogodbom sklopljenom s ostaviteljem.

Da ta pogodba bude valjana, treba da je pismeno sastavljena. Odreknuće takovo vrijedi i za potomke, ako nije inače uglavljeno.

Prema načinu izražavanja našega o. g. z-a rekao bih:

„Odrečenje prava nasljedstva.

Tko svojim pravom nasljedstva može valjano razređivati, taj ima također pravo pogodbom pismeno s ostaviteljem sklopljenom odreći se toga prava unaprijed. Takvo odrečenje, ako nije ništa drugoga uglavljeno valja i za potomke."

Ovu ustanovu valja de lege ferenda pohvaliti. Sasvim je opravdano, da se dokrajče prijepori: da li je odrečenje prava nasljedstva jednostrani pravni posao ili je to ugovor, da li konac §-a 551. sadržaje dispozitivnu normu ili je to ius cogens. I propis, da se za odrečenje traži neka forma, mora se odobriti. Sastavljač naše osnove drži da će dostajati, da se propiše pismena forma, dok austr. novela zahtijeva strožu formu: notariatski akt ili očitovanje pred sudom. „Bericht" str. 83. veli, da su takovi ugovori osobito česti napose medju ladanjskim pučanstvom, te da je s obzirom na seljački svijet normiran ovaj izbor u formi.

---

[6] Vidi: Pfaff-Hofmann, Excurse I. 1. str. 254. i sl.

[7] Vidi: Pfaff-Hofmann, Komm. I. 1. str. 165. N. 38.

Digitized by Google

Ako i kod nas bivaju odrečenja nasljedstva osobito često medju seljacima, pita se — s obzirom na veliki broj naših analfabeta — da li je u našoj osnovi propisana pismenost baš najzgodnija forma za pravljenje takvih ugovora.

K §-u 83. naše osnove.

Treći odsjek naše osnove govori o „oporučnoj nasljedbi".

Prvi od §§ ovoga odsjeka — 83. u osnovi — normira slijedeće:

„§ 579. o. g. z-a glasit će:

Posljednju volju, koju ostavitelj dade po drugom napisati, mora on svojom rukom potpisati. Nadalje mora on pred tri sposobna svjedoka, od kojih moraju bar dvojica u isto doba biti prisutna, izrijekom očitovati, da taj sastavak sadržava njegovu posljednju volju. Napokon se moraju i svjedoci iznutra ili izvana potpisati, ali uvijek na samu ispravu, a ne možda na omot, i to uz dodatak, koji izrazuje, da su oni svjedoci. Nije potrebito, da svjedok znade sadržaj očitovanja posljednje volje".

Prema tomu bi novi § 579. (o formalnim potrepštinama testamenta allographuma) imao ukloniti dvije dvojbe: 1. kako mora oporučitelj „potvrditi, da sastavak sadržava njegovu posljednju volju; 2. kako se imade shvatiti pasus u našem zakonu, da se svjedoci imadu potpisati „kao svjedoci posljednje volje".

Ad 1. U austrijskoj noveli glasi sada dotično mjesto: „... Er muß ferner ... ausdrücklich erklären, daß der Aufsatz seinen letzten Willen enthalte ..." — dok stari zakon, § 579., veli: „... Er muß ferner ... den Aufsatz als seinen letzten Willen bestätigen ..." Napose se je na temelju staroga teksta prepiralo, da li t. zv. nuncupatio može uslijediti „mučke ili po znacima" („Bericht" str. 84: „stillschweigend oder durch Zeichen"). Austrijski redaktori drže, da su gornjom tekstacijom, t. j. da vele, da se posljednja volja mora „izrijekom očitovati" svaku dvojbu ukinuli. No pita se, da li je tomu tako. Radi se naime o tom, kada u smislu zakona predleži: „očitovanje izrijekom" — „eine ausdrückliche Willenserklärung" Prema §-u 863. „eine ausdrückliche Willenserklärung" biva „durch Worte und allgemein angenommene Zeichen". Dakako da u građ. zakoniku ne dolazi izraz: „ausdrücklich" uvijek u smislu §-a 863.[8] No i ondje, gdje u o. g. z-u u tom značenju ne dolazi, nema

[8] Pfaff, Die Clausel: Rebus sic stantibus in der Doctrin und der österreichischen Gesetzgebung, str. 107. i sl. veli, da se to lako dade dokazati. Višeput je izraz taj sasvim suvišan (ganz müssig); u mnogo slučajeva, naime svagdje, gdje se govori o izričnu *i* o mučke očitovanoj volji, te se o njima veli, da pravno jednako vrijede, svejedno je, kako se shvati ta opreka; konačno na nekim mjestima je izraz: „ausdrücklich" = „deutlich",

Digitized by Google

taj izraz onaj smisao, koji mu redaktori austr. novele prema motivima hoće pridati, t. j. „ausdrücklich“ u opreci prema „stillschweigend oder durch Zeichen“, a nije to potonje po redaktorima austr. novele namjeravano značenje došlo do izražaja ni u samom tekstu novele, u novom §-u 579.

Stoje li ovi izvodi, nisu austr. redaktori promjenom, da se u noveli na mjesto: „potvrditi“ veli: „izrijekom očitovati“, pitanje tako riješili, da bi se moglo ustvrditi: novom tom tekstacijom uklonjene su dosadašnje dvojbe.

Ad 2. U tom pitanju faktično postojeći prijepor — da li je opravdano što je nastao, jest drugo pitanje [9] — novela svakako ukida.

Prema tomu bi potonju promjenu akceptirao, dok prvu, s razloga gore navedenih, otklanjam.

Bude li novi § 579. kod nas potpuno recipiran, imao bi, mislim, ovako glasiti: „Ako je ostavitelj svoju posljednju volju dao napisati po drugoj osobi, treba da ju potpiše svojom vlastitom rukom. Nadalje mora on pred tri sposobna svjedoka, od kojih moraju barem dva da su zajedno pritomni, izrijekom očitovati, da sastavak sadržava njegovu posljednju volju. Najposlije moraju se potpisati i svjedoci iznutra ili izvana, ali svagda na ispravu samu, i ne može biti na zavitak, i to s dodatkom, koji upućuje na to, da su oni svjedoci. Nije potrebno, da svjedok znade sadržaj oporuke“.

K §-u 84. naše osnove.

Ovdje se kaže:

„§ 581. o. g. z. glasit će:

Ako ostavitelj ne može čitati, mora mu pročitati sastavak jedan od svjedoka u nazočnosti druge dvojice svjedoka, koji su vidjeli sadržaj, te mora ostavitelj potvrditi, da se sastavak slaže s njegovom voljom. Pisac posljednje volje može u svim slučajevima biti i svjedok, ali ako ostavitelj ne može čitati, ne smije pisac oporuke da mu pročita sastavka njezinoga.

Redaktori austrijski smatrahu opravdano (na poticaj Ungerov) pogibeljnim za testatora, koji ne umiju čitati, a pravi pismenu oporuku, da mu pisac oporuke pročita dotični sastavak. Akoprem su

„mit Sicherheit erkennbar“. Ovo treće značenje jest — apstrahirajući od one druge kategorije slučajeva, koja ne dolazi u obzir — u gr. z-u najobičnije a i odgovara potpuno njemačkom jeziku („... so dürfte diese dritte Bedeutung des Wortes diejenige sein, in der es im BGB am häufigsten gebraucht wird, eine Bedeutung, die auch im deutschen Sprachgebrauch vollkommen begründet ist“).

[9] Pfaff-Hofmann, Komm. II. 1. str. 158. i sl.

Digitized by Google

naime — čitamo u austr. vladinom obrazloženju[10] — druga dva svjedoka vidjela sadržaj oporuke, a moraju biti i pri pročitanju. ipak nije baš teško prevariti takvoga testatora, kada onaj, koji je napisao oporuku istu podjedno i čita. Svakako dodatak na koncu noveliranoga §-a 581. daje veću sigurnost, da je allographium u istinu onako spisan, kako je ostavitelj htio.

No pri tom još nešta. Budući se već po starom zakonu konac §-a 581. („Pisac posljednje volje može u svim slučajevima biti zajedno svjedok") proteže ne samo na pravljenje oporuke po §-u 581., već i po §§ 579. i 580., bilo bi možda shodnije, da se sada taj stari pasus zajedno sa novim dodatkom stavi u posebni § (581 a) ili da barem čini posebnu alineju u novom §-u 581. Podjedno bi se možda mogla ovisnost § a 581. g. z-a od predašnjih više staviti ad oculos.[11]

Što se prijevoda tiče, držao bih se više staroga teksta našega g. z-a, ali namjesto: „oporučitelj", rekao bih: „ostavitelj", namjesto: „ne umije" — „ne može".[12] Riječ: „oporuke" na koncu novoga §-a 581., bih izostavio.

K §-u 85. i 87. naše osnove.

Prvi od spomenutih §§ osnova veli:

„§ 586. o. g. z. glasit će:

Usmena odredba posljednje volje mora se na zahtjev svakoga, komu je do toga stalo, potvrditi suglasnim kazivanjem trojice svjedoka pod zakletvom ili, ako se jedan od njih ne može pod zakletvom preslušati, barem dvojice ostalih svjedoka; u protivnom slučaju ne vrijedi to očitovanje posljednje volje" (§ 601.).

Slijedećim pak — 87. — §-om osnove imao bi se **ukinuti** sadašnji § 592. o. g. z. koji veli: „Tko je bio osudjen radi zločinske prijevare, ili radi inog takovog zločinstva učinjenog iz pohlepe za dobitkom, takov za svjedoka služiti ne može".

Prema tomu je prijepor o dosadašnjem §-u 586. o. g. z-a: da li ta ustanova našega g. z-a sadržaje dokazno pravilo („Beweisregel") ili je to propis o formi („Formvorschrift"), riješila austr. novela, a za njom i naša osnova, u potonjem pravcu. Dakle: „prisežno svjedočanstvo" svjedokâ potrebno je za valjanost usmene oporuke, a ne samo kao dokaz o njoj. Rješenje toga prijepora bilo je uvedenjem novoga

[10] „Regierungsvorlage" str. 104.

[11] „Die §§ 580 und 581 sind nicht selbständig, sondern Anhänge zu § 579." Pfaff-Hofmann, Komm. II. 1 str. 160.

[12] Vidi: Pfaff-Hofmann II. 1. str. 160. i sl. i Unger, Erbrecht str. 49 (§ 10. N. 7).

Digitized by Google

procesa u Austriji osobito aktuelno. Ako se naime shvaća stari § 586. kao pravilo o dokazu, onda je to pravilo, budući sa načelom slobodnoga prosuđivanja dokaza nespojivo, sa §-om 272. al. 1. austr. civil. procesa ukinuto.[13] Akoprem je shvaćanje, koje je prihvatila austr. novela i naša osnova, jur vladalo u zadnje vrijeme u austr. teoriji i praksi, ipak je bolje, da je samo zakonodavstvo tu prepirku dokrajčilo.

S tim u savezu jest još i ovo. Austrijskom novelom. a s §-om 87. naše osnove, ukida se (odn. imao bi se ukinuti) i gore citirani § 592. o. g. z-a.

Pored drugih poteškoća, koje nastaju savezno s tim §-om, namiće se — čitamo u austr. motivima[14] — pitanje, da li je opravdano, da uslijed propisa §-a 592. o. g. z-a prijeti oporuci opasnost nevaljanosti radi okolnosti, o kojoj testator često niti šta znade niti šta saznati može, tako da time kazan stiže nedužnoga. I fakat, da je recimo krivorotnik kao dokazni svjedok (als Beweiszeuge) osoba nepouzdana i za to neuporabiva, nije u austr. redaktora mogla uzdrmati uvjerenje, da je § 592. o. g. z. neshodan. Da li se imade ovakovoj osobi i koliko se joj imade vjerovati, treba, vele austr. motivi. prepustiti slobodnomu prosuđenju suca. S ovih razloga je u Austriji § 592. o. g. z-a ukinut. Nu pošto je po austr. procesu (§ 336.) zabranjeno sucu zapriseći svjedoke, koji su osuđeni radi „krivoga svjedočanstva ili krive zakletve“ — to bi, čitamo u cit. motivima, u slučaju usmene oporuke nastala između austr. novele k o. g. z-u i austr. procesa „eine Unstimmigkeit“. I takve osobe mogle bi naime prema noveli biti valjani solenitetni svjedoci, ali se one ne bi mogle „pod zakletvom preslušati“. kako propisuje pod inakom nevaljanosti oporuke § 586. S toga razloga zaključila je austr. komisija, da je dovoljno svjedočanstvo dvojice, ako se treći ne može „pod zakletvom preslušati“.[15]

Promjena §-a 586. o. g. z-a jest dakle izvedena u Austriji poglavito radi tamošnjega civ. procesa — da se uredi odnos §-a 586. gr. z-a prema §-u 272. al. 1. austr. civ. procesa. Isto tako jesu austr. redaktori ukinuvši dosadanji § 592. g. z-a doveli ovo ukinuće u sklad sa svojom procedurom (§ 336.).

Sastavljač naše osnove primio je potpuno austr. reformu §§ 586. i 592. u svoju osnovu.

---

[13] Tilsch. Einfluß . . . str. 177 i sl.

[14] Str. 86.

[15] „Bericht“ str. 87.

Digitized by Google

Gore spomenuti prijepor o pravnoj naravi ustanove §-a 586. postoji naravno i za nas i kod nas, ako i kod nas nije nastalo pitanje, da li je i kod nas taj paragraf ukinut kasnijim zakonskim propisima. No ako i nije kod nas prepirka o §-u 586. onako aktuelna kao što u Austriji, ipak je dobro, da se i kod nas riješi spor, da li § 586. sadržaje „eine Formvorschrift" ili „eine Beweisregel".

Drugo je pitanje, da li je ona daljna promjena §-a 586., t. j. umetak: „eidlich", u svrhu da bude dovoljno svjedočanstvo dvojice. budući se treći ne može pod prisegom saslušati — u skladu sa našom procedurom.[16]

Prijevod novoga §-a 586. (austr. novela) imao bi po mojem mnijenju glasiti: „Usmenu razredbu posljednje volje treba da na zahtijevanje svakoga, komu je do toga, potvrde ta tri svjedoka suglasnim prisežnim svjedočanstvom, ili bar ostala dva svjedoka, ako se jedan od njih ne može pod prisegom saslušati, u protivnom slučaju ovo očitovanje posljednje volje nije pravomoćno (§ 601.)".

K §§-u 86. naše osnove.

U ovom §-u osnove se veli:

„§ 591. o. g. z-a glasit će:

Osobe mlađe od osamnaest godina, bezumni, slijepi, gluhi i nijemi, zatim oni, koji ne razumiju jezika ostaviteljeva, ne mogu biti svjedoci posljednje volje".

Prema ovom §-u naše osnove mogu i žene i „članovi kakvoga reda duhovnoga" biti „svjedoci u razredbama posljednje volje".

Promjena staroga zakona t. j. §-a 591. glede ženâ je u savezu sa §-om 1. osnove, koji ženama općenito dopušta da budu svjedoci posljednje volje.

Članovi kakvoga reda duhovnoga nesposobni su po gr. z-u da budu svjedoci u „posljednjim naredbama", jer su se redaktori našega gr. z-a bojali, da bi ih njihova prevelika revnost povećati dobra crkve i drugih piarum causarum zavesti mogla, da se dadu upotrebiti

[16] Uslijed ukinuća §-a 592. o. g. z-a biti će recimo i krivorotnik valjani solenitetni svjedok; no i on će kod nas biti preslušan i zaprisegnut. On će dakle u nas biti „eidlich vernommen — wenn er vernommen werden kann". Prema tomu ova promjena odn. umetak u stari tekst o. g. z-a je kod nas sa današnjom našom procedurom inkongruentna. Nasuprot odgovara ta promjena sastavljačevoj osnovi „građanskoga parničnoga postupnika" (§ 415.).

Digitized by Google

za svjedoke u očitovanjima posljednje volje, a da se nisu uvjerili o ozbiljnoj volji testatorovoj.[17] Redaktori austr. novele, a za njima i sastavljač naše osnove, nemaju dakle više te bojazni. Ja bih iz lako dokučivih razloga bio za to, da se u nas ova ustanova staroga o. g. z-a ne mijenja. Nije to nipošto zapostavljanje takvih osoba. Mnijem nasuprot, da je u pravo shvaćenom interesu redovnikâ i reda, kojemu pripadaju, da ostane u tom pogledu pri starom propisu.

Ako ostane potpuno pri shvaćanju sastavljača naše osnove, imao bi novi § 591. glasiti ovako: „Osobe ispod osamnaest godina, ludi, slijepi, gluhi ili nijemi i oni, koji ne razumiju jezika ostaviteljeva, ne mogu biti svjedoci u posljednjim naredbama".[18]

K §-u 88. naše osnove.

„§ 597. o. g. z-a glasit će:

Kod odredaba posljednje volje, što se učine na plovidbama i u mjestima, gdje vlada kuga ili slične zarazne pošasti, valjani su svjedoci i osobe, koje su navršile četrnaestu godinu".

Priklonivši se više načinu izražavanja našega gr. z-a ter ako se ne uvaži primjedba gore glede redovnikâ spomenuta, glasio bi taj §: „U posljednjim naredbama,[19] koje se prave na brodarenju ili na mjestima, gdje vlada kuga ili spodobne primljive pošasti, valjani su svjedoci i osobe, koje su četrnaestu godinu navršile".[20]

K §-u 89. naše osnove.

Novi § 722. o. g. z-a imade prema osnovi ovako glasiti:

Ako su se rečene povrede isprave dogodile samo slučajem; ili ako ako se je isprava izgubila, to posljednja volja ne gubi svoje valjanosti, ako se inače dokaže odnosni slučaj i sadržaj isprave".

Ova promjena staroga §-a 722. o. g. z-a učinjena je u Austriji u zadnji čas. U cit. „Bericht der Kommission für Justizgegenstände" je ne nalazimo. Naprotiv čitamo u saopćenju,[21] s kojim austr. mini-

[17] Stubenrauch, Kommentar, II. izd. ad §-um 591.

[18] Vidi marg. rubr. kod §-a 591. o. g. z-a.

[19] Vidi predašnju notu.

[20] Marginal. rubrika §-u 597. glasila bi: „O povlašćenim posljednjim naredbama".

[21] „Mittellung des k. k. Justizministeriums (I. M. V. Bl. Stück VI. v. 22. März 1916) über die dritte Teilnovelle zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche".

Digitized by Google

starstvo za pravosuđe popraćuje treću djelomičnu novelu, da je nova ta ustanova uslijed ratnih prilika — pošto je mnogo testamenata uništeno — od osobite važnosti. Nego i mimo toga ukazala se revizija dosadanjega §-a 722. u Austriji poželjnom. Uslijed nove procedure (§ 272. al. 1.) nastala je ondje dvojba, da li je zaključna izreka staroga §-a 722. (da se naime sadržaj oštećenoga ili izgubljenoga pismenoga očitovanja posljednje volje mora dokazati „po načinu, kojim se ima dokazati usmena razredba posljednje volje“) ostala u kreposti. Odlični austr. civiliste — i oni, koji držahu, da je ustanova § a 586. gr. z-a nasuprot novomu austr. procesu ostala na snazi — zastupahu mnijenje, da je konac §-a 722. o. g. z-a u Austriji novim procesom ukinut.[22] No imade i protivnih nazora.

S tih dakle razloga preudešen je dosadašnji § 722. o. g. z-a, te prema novom pravnom stanju, t. j. nakon novele k o. g. z-u, nema dvojbe, da može u Austriji sadržaj izgubljene oporuke biti dokazan na koji mu drago način, dok se je po prijašnjem pravu, t. j. nakon novoga procesa, ipak sa gdjekoje strane uzimalo, da samo svjedoci oporuke mogu dokazati njezin sadržaj.

Sastavljač naše osnove preuzeo je novi austrijski § 722. u svoju osnovu kao § 89. Ako u nas i ne govore oni razlozi za tu promjenu, koji u Austriji, ter ista leži i izvan okvira naše osnove, ipak, držim, zaslužuje novi § 722. o. g. z-a de lege ferenda prednost pred starim §-om 722. Prem Unger[23] i Pfaff-Hofmann[24] ističu vrline ove ustanove staroga zakona, neshodnost njezinu zorno nam je predočio češki odlični civilista, pokojni prof. E. Tilsch.[25]

Sâm prijevod novoga § 722. imao bi po mojem sudu glasiti: „Ako su se spomenuta pokvarenja isprave dogodila samo slučajno, ili ako se izgubila isprava; posljednja volja ne gubi svoje krijeposti, ali nenadani taj slučaj i sadržaj isprave ima se dokazati“. Napose pasus: „wenn anders der Zufall . . .“ nije nipošto loše izražen u starom hrvatskom tekstu. Sastavljač naše osnove veli: „. . . ako inače“.

K §-u 90. naše osnove.

„Naređenja §-a 83. i 85. vrijede takodjer za odredbe posljednje volje, učinjene prije nego je ovaj zakon na snagu stao.

---

[22] Tilsch, Einfluß . . . str. 182.

[23] Erbrecht, § 24, N. 12.

[24] Kommentar II, str. 657.

[25] „Einfluß . . .“. str. 184.

Digitized by Google

Naređenja §§ 84., 86., 87. i 88. ne vrijede za razredbe posljednje volje, učinjene prije nego je ovaj zakon na snagu stao.

Naređenja §-a 89. vrijede za sve pravne slučajeve, koji nijesu do dana, kojega je ovaj zakon na snagu stao, utvrđeni pravosnažnom presudom, urudžbom ili sporazumkom stranaka".

Ovaj paragraf čini mi se suvišnim, jer ćemo i bez njega ispravnim primjenjivanjem općenitih pravila o odnosu novoga zakona prema starom — t. zv. intertemporalnoga prava — moći odnosna pitanja korektno i svrsi shodno riješiti.

K §-u 91. naše osnove.

„§ 615. o. g. z-a glasit će:

Obična zamjena prestaje, čim postavljeni nasljednik nastupi nasljedstvo; a povjerbena, kad više nema nijednoga od pozvanih zamjenika, ili kad prestane slučaj, za koji je naređena.

Pravo povjerbenoga nasljednika prelazi na njegove nasljednike (§ 537.), ako on i ne doživi časa, kada nastane slučaj zamjene, osim ako se ustanovi drukčija volja ostaviteljeva".

O čem se ovdje radi, najbolje informira austr. „Regierungsvorlage" str. 104. i sl.; za to u prvom redu na nju upućujemo.

Tu je naime po srijedi kontroverzno pitanje, da li fideikomisarni supstitut mora doživiti slučaj supstitucije, ili on „postavljanjem za fideikomisarnoga nasljednika (aus der fideikommissar. Erbeinsetzung) stiče pravo, koje prelazi na njegove nasljednike". Odgovor na ovo pitanje ovisi o tom, da li gledamo u fideikomisarnoj supstituciji uvjetno postavljanje za nasljednika ili ne. Za prvo mnijenje jest već Zeiller u svom komentaru (fideikomisarna supstitucija je imenovanje fideikomisarnoga supstituta pod uvjetom, da taj fideikomisarni substitut — „der Nacherbe" — doživi, da nastupi slučaj supstitucije) a s njim je i praksa. Prema Mühlfeldu pak je supstitucija za slučaj smrti prvoga nasljednika. postavljanje nasljednika pod rokom. Po tom shvaćanju bi na stupila transmisija u korist nasljednika supstitutovih, ako on umre prije prvoga nasljednika.

Pitanje je dakle prijeporno, te ga je — prema ispravnom mnijenju austr. redaktora — radi njegove praktične vrijednosti trebalo riješiti u noveli. Pri tom naravno imade u prvom redu biti mjerodavno ono, što je htio ostavitelj. Ne može li se volja testatorova in concreto ustanoviti, postavlja novela gornje supsidijarno pravilo (al. 2. novoga §-a 615.). U velikoj većini slučajeva je naime ova odredba

Digitized by Google

u skladu sa namjerom testatorovom, a stvara pored toga sigurnije pravno stanje.[26]

Shvaćanje ovo je iz razloga netom navedenih, držim zajedno sa sastavljačem naše osnove, opravdano; ali dakako da prelazi i ta nova ustanova okvir naše osnove.

Što se prijevoda tiče, ja bih ponajprije preuzeo dosadašnji § 615. gr. z-a u cijelosti iz hrvatskoga teksta o. g. z-a. Drugu alineju novoga §-a 615. preveo bih točnije prema njemačkom originalu, te bih rekao ovako: „Ako se nema smatrati, da je drukčija bila volja ostaviteljeva,[27] prelazi pravo zamjenika povjerbenoga i onda na njegove nasljednike (§ 537.), ako on ne živi više, kada nastane slučaj zamjene".

Konačno ističem — a vrijedi to i za druga mjesta ovoga odsjeka — da je trebalo iz austr. osnove preuzeti odn. prevesti i naslove k pojedinim paragrafima novele.

K §-u 92. naše osnove.

Ovdje se kaže: *„Gornje naređenje ne vrijedi, ako je ostavitelj umro, prije nego ovaj zakon na snagu stane".*

Dok se u austr. „Regierungsvorlage" veli, da odnosni propis — § 85. u austr. „Regierungsvorlage" — ne vrijedi, ako slučaj supstitucije nastupi prije kreposti novele; „subkomitee" juristićke komisije austr. gospodske kuće predložio je u §-u 112. svoga elaborata, da se normira, da ovaj propis ne vrijedi, ako ostavitelj umre prije nego novela stupi u krepost. Potonji ovaj prijedlog ušao je u austr. novelu i u našu osnovu. Ni jedno ni drugo shvaćanje ne stoji u skladu sa općenitim načelima našega intertemporalnoga prava. No shvaćanje spomenutoga pododbora jest ispravnije od onoga u vladinoj osnovi („Regierungsvorlage"), budući se je u tom pitanju pošlo sa stanovišta, da je fideikomisarna supstitucija postavljanje nasljednika pod rokom.[28]

Konačno treba ovdje istaći, da se propis § 92. naše osnove, kao ni § 60. III. djelom. austr. novele — na prvu alineju pređašnjega paragrafa dakako ne proteže. To je bezdvojbeno i slijedi samo po sebi, ali bi trebalo to jasnije stilizirati u samoj našoj osnovi.

---

[26] Gornji izvodi preuzeti su dijelom iz austr. „Regierungsvorlage" str. 104. i sl., a dijelom iz „Berichta" str. 88.

[27] Iz l. d. z.

[28] Vidi: Schiffner. Die Erbrechtsreform in der Novelle zum öst. ABGB., str. 17.

Digitized by Google

K §-u 93. naše osnove.

„§ 716. o. g. z-a glasit će:

Dodatak oporuci ili kodicilu: da svaka kasnija razredba uopće ne valja ili da ne valja, ako nije označena stanovitim obilježjem — smatra se kao da ga nema".

Time naša osnova u skladu sa svojim austr. uzorom uzima t. zv. derogatornoj klauzuli pravnu moć. Ovo je s razlogâ u austr. motivima navedenih („Regierungsvorlage") sasvim opravdano. Ni njemačko, a ni francusko pravo ne poznaje te klauzule.[29] Dakako drugo je pitanje. da li je ta promjena baš nužna. Okvir naše osnove ona sigurno prelazi.

Što se prijevoda ovoga paragrafa tiče, držao bih se i ovdje više hrvatskoga teksta o. g. z-a, te bih rekao: „Dometak priložen u oporuci ili u zapisju: da svaka kasnija razredba uopće, ili koja nije znamenovana po kojem stanovitom biljegu. jest nikakova i bez ikakove krijeposti; smatra se kao da nije priložen".

K §-u 94. naše osnove.

Ovaj glasi:

„Gornje naređenje vrijedi u korist odredaba posljednje volje, učinjenih poslije kako je ovaj zakon na snagu stao i onda, ako je odredba s takovim dodatkom učinjena i prije, nego je ovaj zakon na snagu stao".

Dok je prva austr. osnova — „die Regierungsvorlage" u §-u 87. propisivala. da novi § 716. gr. z-a ne vrijedi za testamente i kodicile. koji su napravljeni pod starim zakonom, postavlja § 94. naše osnove. u suglasju sa konačnom austrijskom redakcijom, gornji propis. Obrazloženje ove preinake, sadržano u višeput cit. „Berichtu", smatram opravdanim.

Prijevod odnosnoga austr. propisa glasio bi po mojem mnijenju: „Gornji propis uporavlja se u korist razredbe, učinjene nakon kreposti ovoga zakona i onda, ako je razredba, što sadržava ovakav dometak, učinjena prije kreposti ovoga zakona".

---

[29] „Regierungsvorlage" str. 106. i sl.

Digitized by Google

Iz bosansko-hercegovačkog pravosuđa.

(Prilog tumačenju §§ 29. i 385. grpp.)

Napisao dr. Pero Mandić, advokat, Mostar.

Ovi paragrafi grpp. dobili su prijeporni karakter po tome. što je vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu o tumačenju i primjeni njihovoj donio sasvim protivna rješenja. Pitanje dakle o ispravnom zakonskom shvaćanju. tumačenju i primjeni propisa ovih §§-a grpp. dobiva stoga svoju juridičku interesantnost, a za praktičnog je pravnika stvar nesamo interesantna, nego i zamašna, jer u povodu da ne kažem neispravnog, a ono barem nesigurnog suđenja. da ne spominjem ništa drugo. mogu da nastanu neizmjerno štetne posljedice za interesovane stranke.

Najprije ću tačno navesti sadržaj mjenične tužbe u ovome slučaju, koji ovdje iznosim, a taj je: S. b. (d. d.) u M., kao posjednica mjenice, koja je bez ikakovog prigovora, u redu poradi neisplate protestovana, protest u redu notifikovan, tuži mjeničnom tužbom M. O. iz Č., kao prihvatnika. D. K. iz M., kao izdatnika i prvog naležnika. pa M. K., Lj. K. i dr.. kao nasljednika M. K., koji je bio drugi naležnik iste mjenice, a međutim je umr'o i ostavinska rasprava iza njega još se kod kot. suda u M. vodi. Tuži ih na solidarnu isplatu mjenične glavnice od 1615 K spp. Glede nasljednika drugoga naležnika mjenice stavljen je zahtjev na solidarnu isplatu, ali „do visine nasljeduih dijelova u mulk imetku i u koliko taj imetak doseže".

Na ovu mjeničnu tužbu izdao je okružni sud u M. kao prvomolbeni sud platežni nalog protiv prvo i drugotuženog po tužbenom zahtjevu, dok je protiv ostalih tuženika t. j. protiv nasljednika drugog naležnika mjenice uskratio izdanje platežnog naloga, jer da se po potvrdi, koja je tužbi priložena vidi, da je još u tečaju kod kot. suda u M. ostavinska rasprava iza M. K., a „po §-u 29. grpp., imadu se tužbe, koje se tiču ostavštine. dakle, koje su naperene protiv ostavštine, predavati prije uručenja ostavštine sudu, kod kojega se ostavština raspravlja. Nadležnost ta je isključiva". Dakle u pitanju je samo nadležnost suda.

Tužiteljica u pravodobno podnesenom utoku pobija uskratu izdanja platežnoga naloga poradi nenadležnosti suda protiv nasljednika M. K. i traži preinaku prvomolbenog rješenja u smislu stavljenog tužbenog zahtjeva, a taj utok tužiteljice kreće se strogo u granicama zakonskoga teksta §§-a 29. i 385/2. grpp., pa ga zato doslovno citiram. da ga čitalac odmah ima pri ruci.

§ 29. grpp. veli: Tužbe tičuće se ostavštine imadu se prije uručenja ostavštine predavati sudu, kod kojega se ostavina raspravlja (njemački tekst veli: Klagen, welche eine Verlassenschaft betreffen itd.).

Digitized by Google

§ 385. grpp. veli: Kod suda, komu pripada platežno mjesto, mogu se istom tužbom tužiti svi mjenični dužnici, a kod drugoga suda samo oni mjenični dužnici, koji prebivaju u području suda.

Jamac (njemački tekst: Wechselbürge) može biti tužen uvijek zajedno sa glavnim dužnikom kod suda, koji je za ovoga nadležan.

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu obnašao je rješenjem od 29. juna 1917. br. 1211. gr. utok kao neosnovan odbiti, a razlozi toga rješenja doslovno su ovi:

„Prvomolbeni je sud odbio zahtjev s obzirom na propis §-a 29. grpp. U utoku tvrdi tužiteljica, da primjeni §-a 29. neima ovdje mjesta, jer dotični zahtjev tužbe nije naperen protiv ostavštine, nego protiv nasljednika pok. M. K. na platež svote, koju je ovaj bio dužan platiti, kao njihov prednik, zatim da se na njezinu tužbu odnosno na dotični zahtjev tužbe ima primijenili propis §-a 385/2. grpp.

Utok je neosnovan.

U tužbi je izrijekom stavljen zahtjev, da se nasljednici M. K., kao takovi zajedno sa ostalim tuženicima pridrže, da plate solidarno tužiteljici utuženu mjeničnu glavnicu spp. do visine nasljednih dijelova u mulk imetku i u koliko taj imetak doseže, dakle iz ostavštine pok. M. K., prema čemu se taj zahtjev tužbe tiče ostavštine, te pada pod propis §-a 29. grpp.

Određena u tom propisu podsudnost je isključiva naročito isključuje opću i fakultativnu podsudnost.

Primjeni §-a 385/2. grpp. nema mjesta, jer bez obzira na to, da je pomenuta u tom propisu podsudnost mjeničnog jamstva samo fakultativna obveza onoga, koji stavi na mjenici svoj potpis, kao što u ovom slučaju naledник M. K. bez dometka, iz kojeg se razabira, da ta osoba preuzimlje mjenično poručanstvo, posve samostalna i neovisna od obveze drugih osoba, koje su isto stavile svoj potpis na mjenici, dakle u nazočnom slučaju ne može se govoriti o glavnom dužniku i o M. K. kao mjeničnom jamcu."

Kako mi se u ovome slučaju čine neispravnima oba nazora vrhovnog suda t. j. onaj o tumačenju propisa §-a 29. grpp., kao i onaj o tumačenju propisa §-a 385/2. grpp., to iznosim, što mogu kraće i razloge, iz kojih držim spomenute nazore vrhovnog suda neispravnima. Prečišćavanje pojmova kritikom o prijepornim pitanjima, može samo da postigne svoju svrhu. Zato nijesam ostao po uobičajenom načinu kod golog iznošenja rješenja, pa da o njima preko svoga uvjerenja ne reknem svoje mišljenje.

Ne ću da se dotičem ovdje pitanja, da li je bilo možda drugih razloga za uskratu izdanja platežnog naloga, jer to nije predmetom o razlici pravnoga mišljenja.

Digitized by Google

Tužiteljica je, kako se vidi, stavila u pogledu nasljednika M. K. kao drugog naleđnika mjenice zahtjev na solidarnu isplatu s ostalim tuženicima, ali „do visine nasljednih dijelova u mulk imetku i u koliko isti imetak doseže". Po tome zahtjevu izvodi vrhovni sud, kako se vidi iz obrazloženja utočnog rješenja, da se platež traži iz ostavštine M. K., da se dakle zahtjev tiče ostavštine. To ne stoji. Niti u historijatu tužbe, niti u njezinome petitu, kao što se to vidi iz tačno izloženog sadržaja mjenične tužbe, nije to rečeno. Petit je tužbe stavljen u smislu materijalno-pravnih propisa, po kojima nasljednici ostaviteljevi u Bosni i Hercegovini u ovom specijalnom slučaju odgovaraju za dugove ostaviteljeve samo u razmjeru nasljednih dijelova u mulk imetku i u koliko taj mulk imetak doseže. Takav je dakle petit tužiteljica morala staviti s obzirom na materijalno-pravne propise o nasljednom pravu i s obzirom na praksu naših sudova, koji su, da uzgred rečem, često znali tražiti, da se glede svakog nasljednika tačno izrazi nesamo ono, što je u ovome slučaju izraženo, nego da se označi i njegov nasljedni dio, a čak se išlo i tako daleko, da se tražila tačna svota, koja tome dijelu odgovara. Kad bi bio platežni nalog izdan onako, kako ga je tužiteljica stavila, onda bi ona mogla voditi ovrhu na njegovom temelju ne samo na ostavinski imetak ostaviteljev i dok se ostavština vodi, dok dakle još nije uručena, nego i poslije toga i to ne samo na mulk imetak ostaviteljev kao takav, nego i na ostali imetak nasljednika u koliko odgovara visini (vrijednosti) naslijeđenog mulk imetka. Po tome petitu dakle tužba se ne tiče ostavštine. No kad bi se šta više bilo u petitu tražilo, da se tražbina isplati iz ostavštine, što vrhovni sud naglašava, ni onda držim, da se ne bi moglo reći, da se tužba tiče ostavštine, jer je tendencija zakonodavčeva u §-u 29. grpp. bila ta, da se kod ostavinskog suda raspravljaju samo one tužbe, koje se tiču ostavštine kao takove i pitanja, koja mogu nastati obzirom na posebno materijalno nasljedno pravo u Bosni i Hercegovini. Za to dakle govore drugi razlozi, koje ne mislim ovdje iznositi, da odviše stvar ne oduljim. Tužbe se dakle moraju ticati ostavštino kao takove i raznih pitanja, koja mogu nastati u ostavštini kao takovoj i o pitanjima nasljednopravnim u ostavštini kao takovoj. To je dakle opravdano s obzirom na materijalno nasljedno pravo u Bosni i Hercegovini. Za opravdanost ovoga mišljenja govori i § 77. austr. grpp., koji samo za tužbe, koje se odnose na diobu nasljedstva određuje isključivu kompetenciju ostavinskog suda čak i poslije uručenja ostavštine, dočim taj paragraf za druge tužbe u ostavinskim predmetima normira istina prostornu kompetenciju obzirom na sjedište ostavinskog suda, ali stvarna kompetencija time ostaje netaknuta. Napokon za opravdanost ovoga

Digitized by Google

mišljenja govori i njemački tekst §-a 29. grpp, gdje se kaže: „Klagen, welche eine Verlassenschaft betreffen", a gdje ovaj izraz „betreffen" drugčije zvuči i može se reći upravo drugčije određuje pravni pojam, nego kad se u srpsko-hrvatskom tekstu kaže „tužbe tičuće se ostavštine". I pored §-a 29. grpp. bi dakle bila po mome mišljenju u ovome slučaju utemeljena kompetencija okružuog suda u M. i protiv nasljednika M. K.

Tužiteljica se je tek u svome utoku glede kompetencije okr. suda u M. glede nasljednika M. K. pozvala i na propis §-a 385/2. grpp., koji je uvršten u 4. glavu VI. dijela građ. parn. post. za Bosnu i Hercegovinu, a ovaj VI. dio grpp. govori o osobitim vrstama postupka (Besondere Verfahrensarten). Specijalne zakonske ustanove imadu prednost pred generalnim ustanovama. Kad se pročita citirani tekst §-a 385/2. grpp. i razlozi iz kojih vrhovni sud veli da nema mjesta primjeni toga paragrafa, jasno se vidi, da vrhovni sud kaže, da se u ovome slučaju ne radi o mjeničnom jamstvu, jer da M. K. nije uza svoj potpis stavio dometka, iz kojeg bi se moglo razabrati, da je preuzeo mjenično poručanstvo. Vrhovni sud veli drugim riječima, pošto nema mjeničnog jamstva, to se ne može glede nadležnosti suda primijeniti zakonski propis §-a 385/2. grpp. ili argumento a contrario, kad bi se radilo o mjeničnom jamstvu, onda bi prigovor a s time i kompetencija bila opravdana.

Evo razloga, zašto držim i taj nazor vrhovnog suda neispravnim: Što se imade razumijevati pod pravnim pojmom jamac (Wechselbürge) po bos.-herc. mjeničnom zakonu? Zašto vrhovni sud misli, da bi trebao dometak uz potpis naleđnika M. K., pa da se može govoriti o mjeničnom poručanstvu? Na oba pitanja držim, da je odgovoreno kad kažem, da mjenični zakon za Bosnu i Hercegovinu ne poznaje mjeničnog poručanstva, kao posebnog pravnog pojma, dakle, da ne pozna takovog posebnog mjeničnog obvezanika, jer u njemu nema ni jednog paragrafa, koji bi o tome govorio, kao što na pr. govore §§-i 66—69. mjeničnog zakona za kraljevinu Hrvatsku. Da se u §§-ima 7. i 81. mjeničnog zakona za Bosnu i Hercegovinu ne spominju u zagradama samo ove riječi „Aval, per aval", mogao bih reći, da u bos.-herc. mjeničnom zakonu nema nigdje ni slova o mjeničnom jamstvu, kao posebnom pravnom pojmu. Da se pak vidi da ni te riječi u zagradama apsolutno ništa na stvari ne mijenjaju, citiram oba ta paragrafa.

§ 7. veli: Iz pisma, kojemu manjka koja bitna potrepština mjenična ili u kojemu se sadržaje obećanje kamata, ne izlazi obveza mjenična nikakova. A nemaju kreposti mjenične ni očitovanja (naleđe, prihvati, poručanstva, indossament, akcept, aval) na takovo

Digitized by Google

pismo postavljena. (U njemačkom tekstu stoji samo u zagradi Indossament, Akcept, Aval) i t. d.

§ 81. veli: Obveza mjenična tiče se izdatnika, prihvatnika i naleđnika mjenice i svakoga, koji supotpiše mjenicu, prepisak iste, prihvat, ili naleđa, pak to i onda, kad se pri tom imenuje i samo porukom (per aval).

Obveza ovih osoba proteže se na sve ono, što radi neispunjenja obveze mjenične ima iskati vlasnik mjenice.

Vlasnik mjenice može se radi cijele tražbine držati jednoga i stoji mu na volju, kojega od obvezanika mjeničnih potjera najprije".

Kako rekoh dakle iz ovoga slova zakona vidi se, da riječ Aval. per aval ne mijenjaju na stvari ništa t. j. one same ne označuju još pojma mjeničnog poručanstva, kao posebne vrste obveze, koja se od mjenične obveze inače razlikuje tako, da mogu da ponovim, što sam rekao, da bos.-herc. mjenični zakon uopće ne pozna mjeničnog poručanstva. Za to moje mnijenje govori najbolje sam citirani tekst §-a 81. mjeničnog zakona u cijelosti. Osim toga mjenični zakon za Austriju i mjenični zakon za Njemačku ne poznaju također mjeničnog poručanstva, a pošto §§-i 7. i 81. mjeničnog zakona za Bosnu i Hercegovinu nijesu ništa, nego od riječi do riječi preuzete ustanove iz §§-a 7. i 81. odnosno iz članka 7. i 81. austrijskog odnosno njemačkog mjeničnog zakona, to i ova okolnost govori za moje izloženo mišljonje. M. K. prednik tuženih nasljednika u ovome slučaju bio je dakle jamac (Wechselbürge) u smislu §-a 385/2. grpp., na njega se je dakle u pogledu kompetencije suda s obzirom na akceptanta, kao glavnog dužnika, morao primijeniti propis §-a 385/2. grpp., a prema tome i na njegove nasljednike. Po §-u 385/2. grpp. stavljena je dakle kompetencija okružnog suda u M. u ovome slučaju izvan svake dvojbe.

U uvodu sam spomenuo, da su ova pitanja dobila prijeporni karakter po tome, što je vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu o njima izdao protivna rješenja. Takvo je jedno rješenje iz god. 1908. uslijed priziva protiv osude istoga prvomolbenoga suda glede pitanja nadležnosti po §-u 29. grpp., a gdje nije suđeno in merito, nego samo o kompetenciji suda uslijed stavljenog prigovora, koji parnicu preprečuje. Drugo je rješenje iz god. 1907. uslijed utoka protiv uskrate izdanja platežnog naloga glede pitanja o kompetenciji po §-u 385/2. grpp. To je meni iz moje prakse poznato. U tim je rješenjima vrhovni sud zauzimao stanovište, koje ja zastupam. Pravna su pitanja jednaka, a rješenja su protivna.

Digitized by Google

Ratne matice.

Napisao dr. Mihajlo Lanović, vladin tajnik.

(Nastavak.)

Druga je nedosljednost — tu bi već mogao da kažem i neispravnost — citovane ustanove ug. zak. članka XXXIII.: 1894. u tom. što ona govori o matičnim slučajevima ugarskih državljana u „inozemstvu“ („külföldön“), premda se uistinu ne tiče onih matičnih slučajeva, koji se dese području kraljevina Hrvatske i Slavonije, a ove su kraljevine s obzirom na predmete svoje autonomije uopće, pa i gledom na vođenje matičnih knjiga, za Ugarsku bile isto tako „inozemstvo“ kao i kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću. To uvažuje primjerice i ug. zak. čl. XXXI.: 1894. o ženidbenom pravu, kad u § 147. primjenjuje na brakove ugarskih zavičajnika u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, kao i na brakove hrv.-slav. zavičajnika tih pod posebnim pravom ovih kraljevina stojećih ugarskih državljana („Horvát-Szlavonországokban községu illetőséggel biró, mint ezen országok külön joga alatt álló magyar állampolgárok“) — u području kraljevine Ugarske zakonske ustanove o brakovima, sklopljenima u inozemstvu, i o brakovima inozemaca. Zato je s obzirom na meritornu sadržinu citovane zakonske ustanove o vođenju državnih matica ispravnije govoriti ovdje o „ugarskim pripadnicima“ odnosno o „zavičajnicima koje od upravnih općina u području kraljevine Ugarske“ u opreci naprama „inozemcima“ i „hrv.-slav. pripadnicima“ u jednu ruku, pa o „području valjanosti ug. zak. članka XXXIII.: 1894. i XXXVI.: 1904.“ u opreci naprama „inozemstvu“ i naprama „zemljama krune sv. Stjepana“ u drugu ruku.

Od matičnih se dakle slučajeva ugarskih pripadnika izvan područja valjanosti ug. zak. članka XXXIII.: 1894. odnosno XXXVI.: 1904. o vođenju državnih matica izvan područja Ugarske sjedinjene s Erdeljem i grada Rijeke s kotarom — ne imatrikulirahu u domovinskim matičnim knjigama samo oni, koji se zbivahu u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, dok se svi ostali, desili se oni gdje mu drago, provođahu i u knjigama nadležnih domaćih matičara. I utoliko je u Ugarskoj ono načelo isključive teritorijalne nadležnosti, koje je kod nas do krajnih konsekvencija dosljedno provedeno, korigirano principom zavičajne pripadnosti. Nadležnost se pak ugarskih državnih matičara za imatrikulaciju slučajeva poroda, vjenčanja i smrti ugarskih pripadnika izvan područja zemalja krune sv. Stjepana određivala u prvom redu s obzirom na mjesto redovitog prebivališta (domicila) roditelja, muža, odnosno pokojnika. Nemaju li rečene osobe redovitog prebivališta

Digitized by Google

u području valjanosti ug. zak. čl. XXXIII.: 1894. odnosno XXXVI.: 1904. o vođenju državnih matica — dakle i onda, ako im je redovito prebivalište u području kraljevina Hrvatske i Slavonije — određivala se nadležnost vodítelja matica s obzirom na zavičajnu pripadnost njihovu: u drugom je naime redu pozvan na imatrikulaciju onaj državni matičar, koji je nadležan za mjesto odnosno za općinu, u kojoj su dotične osobe zavičajne. Ne da li se ni zavičajna općina osoba pouzdano ustanoviti, nadležan je u trećem redu za imatrikulaciju državni matični ured unutarnjega grada Budimpešte.

Zavičajna je dakle pripadnost osoba bila odlučna u prvom redu — dapače jedina — samo u pitanju, hoće li se stanoviti matični slučaj, koji se zbio izvan područja zemalja krune sv. Stjepana, imatrikulirati uopće u domovinskima matičnim knjigama ili ne će, dok je u pitanju nadležnosti voditelja matice dolazila tek u drugom redu u obzir, jer je što se toga tiče, bilo odlučno u prvom redu redovno prebivalište (domicil). Ako je naime redovito prebivalište ugarskoga pripadnika, kod kojega se izvan područja zemalja krune sv. Stjepana desio matični slučaj poroda, vjenčanja ili smrti, također izvan područja zemalja krune sv. Stjepana ili u tom području doduše, ali izvan područja valjanosti ug. zak. čl. XXXIII.: 1894. odnosno XXXVI.: 1904. o vođenju državnih matica, pozvan je bio da taj slučaj imatrikulira državni matičar zavičajnog mjesta dotičnikova.

Imatrikulacija se matičnih slučajeva, što se kod ugarskih pripadnika dese izvan područja zemalja krune sv. Stjepana, provodila na osnovu inozemnih matičnih izvadaka, što ih bilo stranke same predlože ili što na osnovu međunarodnih ugovora o zamjenitom dostavljanju matičnih izvadaka stižu iz inozemstva. Tave je ugovore sklopila Ugarska s Njemačkim carstvom, s Francuskom, Italijom, Belgijom, Švajcarskom, Bugarskom i Srbijom, a napose glede vjenčanih listova još i sa Španjolskom, Luksenburgom, Nizozemskom, Portugalskom, Rumunjskom i Švedskom. Dakako da je s obzirom na to, što Ugarska nema ugovora o zamjenitom dostavljanju matičnih izvadaka sa svim državama, u kojima imade njezinih pripadnika, i što je privatnoj inicijativi interesovanih stranaka prepušteno, hoće li se u domovinskim maticama imatrikulirati matični slučaj, što se desi u kojoj od država, s kojima Ugarska nema takova ugovora, otvorena na mogućnost, da pojedini matični slučajevi ugarskih pripadnika izvan (bivšeg) područja zemalja krune sv. Stjepana ostanu neimatrikulirani u domovinskim maticama. Ali ta nam se pogibao ne ukazuje tako velikom, ako uvažimo, da je redovno u ličnom interesu stranaka samih, da im inozemni matični slučajevi budu imatrikulirani i u domovinskim matičnim knjigama. A onda napokon tu drugog izlaska i nema, već da se ondje, gdje nema među-

Digitized by Google

narodnog ugovora o zvaničnom izmjenjivanju matičnih izvadaka, prepusti inicijativi privatnih stranaka, da dadu inozemne matične svoje slučajeve unijeti i u domovinske matične knjige. Tek bi se možda intenzivnim prinudnim mjerama i represalijama moglo do potrebe potencirati zahtjev državne vlasti, da joj podanici prijavljuju svoje matične slučajeve iz inozemstva.

Izloženu sam modifikaciju principa teritorijalne nadležnosti načelom zavičajne pripadnosti nazvao naprijed korekturom. I doista, princip isključive teritorijalne nadležnosti, kako je kod nas na osnovu preko 120 godina starog zakona sa svima svojim konsekvencijama dosljedno proveden, ne odgovara danas više ni interesima privatnih stranaka ni zahtjevima javne uprave. Treba samo uzeti na um, da naš čovjek, koji hoće da na osnovu desivšeg se u inozemtvu slučaja poroda, vjenčanja ili smrti izvede bilo ma kakav pravni zahtjev u domovini, mora da predloži propisno legalizovani izvadak iz inozemnih knjiga — a poteškoće nabavljanja matičnih izvadaka iz inozemstva, napose iz Amerike, gdje baš i ima toliko našega svijeta, graniče često s nemogućnošću — pa da se i bez podrobnijeg razlaganja vidi, kako bi u nesravnjivo boljem položaju bio čovjek, kad bi mu dotični inozemni matični slučaj bio imatrikuliran i u domovinskima matičnim knjigama. A što tek da kažem o interesima javne naše uprave! Zamislimo samo u prvom redu — kad već imademo konfesionalne matice — interes našega dušobrižnika, koji imade da vodi u očevidnosti lične promjene u staležu pripadnika svoje crkvene općine (župe, parohije, bogoštovne općine); pa onda interes upravne općine kod evidencije njezinih zavičajnika; interes vojne uprave kod popisivanja stavnih i vojnih obvezanika; interes sudova kao nadtutorstvenih i ostavinsko-raspravnih oblasti kod autentična priopćivanja slučajeva poroda i smrti i t. d. i t. d. Sve su to tako važni javni interesi, te je neupućenu čovjeku teško i vjerovati, da ih državna vlast žrtvuje još i danas jednomu pred stotinu i toliko godina uzakonjenom načelu, koje jedva da je i onda posvema odgovaralo životnim potrebama. Pa uzmimo, da je u ono doba feudalnih odnošaja, kad je kmet bio „glaebae adscriptus“, a zemaljskog je gospodina lični interes vezao o rođenu grudu, potpuno zadovoljavalo i samo načelo teritorijalne nadležnosti kod vođenja matičnih knjiga, jer se napokon u praktičnoj primjeni nije uvelike ni razlikovalo od načela zavičajne pripadnosti — kad je skoro svaki bio ondje i zavičajan, gdje je redovno prebivao, odnosno svaki je po pravilu redovno i prebivao tamo, gdje je bio zavičajan — ali zato ne može samo načelo teritorijalne nadležnosti da zadovoljuje danas, gdje nam kraj posve izmijenjenih društvenih, gospodarskih i prometnih prilika odlazi narod iz godine u godinu

Digitized by Google

u sve brojnijim masama na dulje ili kraće vrijeme u inozemstvo na zaradu. Danas bi načelo zavičajne pripadnosti kod vođenja matičnih knjiga bilo daleko važnije od principa teritorijalne nadležnosti. Danas bi mnogo manje zlo bilo — da se vratim na primjere, što sam ih sprijeda naveo, kad sam razlagao princip teritorijaliteta — mnogo bi manje zlo za nas bilo i od daleko manje štete i po lične interese privatnih naših stranaka i po opći interes javne naše uprave, kad u maticama rođenih jedne naše katoličke župe ne bi bilo imatrikulirano nedonošče engleskih turista, koje je prije reda došlo na svijet, kad su mu roditelji putem na Balkan slučajno prolazili dotičnom župom, negoli kad istočno-pravoslavni naš paroh ne smije da u svojim matičnim knjigama sprovede smrt svoga parohijana, kojega je u američkom rudniku zasula zemlja; mnogo bi manje zlo bilo za nas i od daleko manje štete i po lične interese privatnih naših stranaka i po opći interes javne naše uprave, kad izraelitski naš rabin ne bi imatrikulirao smrt trgovačkog putnika židova Nijemca iz Frankfurta, kojemu je pala kap, kad je na prolazu njegovim gradom noćio u hotelu, negoli kad ostane u maticama rođenih jedne naše evangeličke župe neimatrikulirano dijete hrv.-slav. pripadnika evangeličke vjeroispovijesti, koje se rodilo, kad je porodica ljetovala na Rivieri. Ističem ovdje lične interese naših privatnih stranaka i opći interes naše javne uprave, jer sve su javne uredbe sviju država i zemalja — pa tako i matične knjige — osnovane u prvom redu radi toga, da služe interesima vlastitih državljana. Ne kažem zato, da se kod vođenja matičnih knjiga ne bi trebalo osvrtati i na privatne interese inozemnih stranaka i na javni interes inozemne uprave, ne poričem, što više, da imatrikulacija matičnih slučajeva inozemaca u našem području može da bude i od lična interesa za hrv.-slav. pripadnike, a pogotovu je u očevidnom interesu javne naše uprave. Tvrdim tek u jednu ruku, da nam privatni interesi naših pripadnika i javni interesi naše uprave moraju da budu preči od tuđih, a u drugu ruku, da kod imatrikulacije matičnih slučajeva hrv.-slav. pripadnika u inozemstvu dolaze i interesi naših privatnika i interes naše uprave mnogo više u obzir negoli kod imatrikulacije matičnih slučajeva inozemaca kod nas. Meni je naime samo do toga, da dokažem ispravnost postavljene tvrdnje, da je danas kod vođenja matičnih knjiga *važnije načelo zavičajne pripadnosti negoli ono teritorijalne nadležnosti*. Najbolji je međutim danas onaj sistem matičnih knjiga, koji kombinira oba ova načela; lošiji bi bio, koji bi postavio samo načelo zavičajne pripadnosti; a najgori je onaj, koji poput našega dosljedno provodi načelo isključive teritorijalne nadležnosti.

Digitized by Google

Da bar donekle ublaži štetne posljediee toga našeg sistema u vođenju matičnih knjiga, uredila je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, u sporazumu s odjelima za unutarnje poslove i za pravosuđe naredbom od 15. srpnja 1912. broj 1958. (Zbornik 1912., kom. VII., br. 86.) na posebni način postupak s matičnim izvacima, što na osnovu međunarodnih ugovora i konvencija stižu iz inozemstva. Ugovori naime o zamjenitom dostavljanju matičnih izvadaka s onim državama, što sam ih naveo, kad je bila riječ o vođenju matičnih knjiga u Ugarskoj, vrijede i za područje kraljevina Hrvatske i Slavonije, jer se unatoč jasnim ustanovama §§ 47. i 48. hrv. zak. čl. I.: 1868. odnosno ug. zakona. čl. XXX.: 1868. o hrv.-ug. državopravnoj nagodi od početka nagodbene ere onamo zavela kriva jedna praksa, po kojoj se za sve zemlje krune sv. Stjepana na zajedničkom hrv.-ug. državnom saboru uzakonjuju svi međunarodni ugovori pa i oni, koji rade o predmetima, što pripadaju u potpunu autonomiju ovih kraljevina. Ja sam već imao prilike da o toj praksi svoju kažem u „Mjesečniku" od god. 1912. u raspravi pod naslovom „Haaške konvencije o ženidbenom pravu i naši zakoni", pa ne ću da ono ponavljam, već tek konstatujem činjenicu, da i kraljevine Hrvatska i Slavonija učestvuju u zamjenitu dostavljanju matičnih izvadaka s navedenim državama. Postupak je pak s matičnim izvacima što se tiču slučajeva poroda, vjenčanja i smrti hrv.-slav. pripadnika u inozemstvu uređen citovanom naredbom kr. zemaljske vlade na ovaj način: Inozemni se takovi matični izvaci dostavljaju općinskim odnosno gradskim poglavarstvima, nadležnima prema zavičaju osoba, kojih se izvaci tiču. Općinska se odnosno gradska poglavarstva imadu, čim prime koji takav inozemni matični izvadak, ponajprije pobrinuti, da u njemu sadržani podaci budu provedeni u očevidnicama, što ih upravne oblasti prema postojećim propisima vode, kao što su primjerice imenici zavičajnika, popisi stavnih i vojnih obvezanika itd. Zatim se imade o ličnim promjenama na osnovu takovih matičnih izvadaka da obavijesti najbliža rodbina dotičnih osoba, kojih se matični izvaci tiču, a podaci se smrtnih listova imadu usto da priopće i nadležnim sudovima kao ostavinsko-raspravnim oblastima. I kad je sve to izvršeno, onda se takovi matični izvaci dostavljaju na pohranu matičnim uredima, nadležnima prema vjeroispovjednoj pripadnosti osoba, kojih se tiču, t. j. onima matičnim uredima, pod koje pripadaju u općini stalno nastanjene osobe iste vjere. Voditelji matica provode onda kao nadležni dušobrižnici u inozemnima matičnim izvacima sadržane podatke u stališnicima svojih vjernika (status animarum, domovni protokol), a matične izvatke same ulažu u posebne sveske, koje pohranjuju i čuvaju zajedno s matičnim knjigama, pa o uloženim

Digitized by Google

u njima matičnim izvacima vode posebne abecedne iskaze, da ih mogu u slučaju potrebe laglje da pronađu. Oni se pak matični izvaci, koji se tiču takovih osoba, za koje se predmnijeva doduše, da su hrv.-slav. pripadnici, ali im se zavičajna općina ne može ni nakon provedenih u tu svrhu zvaničnih izvida da pouzdano odredi, imadu da pohrane kod kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, a popis se njihov imade da od godine do godine proglasi u službenim „Narodnim Novinama".

II.

Vojničke matice — matice naime rođenih (krštenih), vjenčanih i umrlih za pripadnike (bivše) c. i kr. zajedničke vojske uopće, a u doba spreme i rata i za one čete i osobe c. kr. austrijskog (c. kr. strijelce) i kr. ug.-hrv. domobranstva, koje dođu pod vrhovno zapovjedništvo vojske ili pod c. i kr. teritorijalne oblasti — vodi vojno (domobransko) dušobrižno svećenstvo. Za sve pak ostale pripadnike c. kr. austrijskog (c. kr. strijelce) i kr. ug.-hrv. domobranstva, koji u doba spreme i rata ostaju podređeni vrhovnim svojim domobranskim oblastima i zapovjedništvima, kao i za čitavo domobranstvo jedne i druge pole monarhije u mirno doba vodili su matične knjige redoviti građanski matičari prema općenitim propisima o vođenju građanskih staliških matica. Propisi su o vođenju vojničkih matica za c. i kr. zajedničku vojsku izdani naredbom c. i kr. ministarstva rata brej 6551 Präs. od god. 1904. (Normalverordnungsblatt für das k. u. k. Heer 1904., kom. 33). a za kr. ug.-hrv. domobranstvo „naputkom za vođenje i smještenje domobranskih (vojničkih) matica krštenih, vjenčanih i umrlih", koji je okružnim zapovjedništvima razaslan okružnicom kr. ug. ministra za zemaljsku obranu od 5. srpnja 1879. broj 3518. predsj. (Vjesnik naredaba za kr. ug. domobranstvo 1879., br. 23).

Vojničke se matične knjige vode uvijek dvostruko, a vođenje je njihovo uređeno uglavnome prema načelima funkcionalne nadležnosti dušobrižnika i četne pripadnosti osoba, kojih se matični unos tiče. Nego s obzirom na ta dva načela valja razlikovati vojničke matice u mirno doba od onih za vrijeme spreme i rata: U mirno doba baziraju sve tri vrsti vojničkih matičnih knjiga — i matice rođenih (krštenih), i vjenčanih, i umrlih — na oba ta načela, dok se u doba spreme i rata vode samo matice rođenih (krštenih) i vjenčanih prema obim načelima, a za matice umrlih vrijedi samo načelo četne pripadnosti osoba.

Digitized by Google

Prema načelu funkcionalne nadležnosti dušobrižnika imade svaki slučaj poroda, vjenčanja i smrti u svoje matične knjige da unese onaj vojni matičar, koji je pri tom izvršio dušobrižničku funkciju (krštenje, vjenčanje, spровod), bez ikakva obzira na to, da li je on i teritorijalno nadležan i da li dotične vojničke osobe pripadaju njegovoj jurisdikciji, da li je on naime njihov nadležni dušobrižnik ili nije. Dakako da za dušobrižničke čine nad osobama, koje ne pripadaju njegovoj jurisdikciji, treba i vojni nenadležni dušobrižnik da bude delegiran od nadležnoga, ali pitanje delegacije nije ni od kakve važnosti kod ustanovljivanja nadležnosti za matični unos. Za nju je odlučna samo činjenica, da je dotični vojni matičar odnosnu dušobrižničku funkciju uistinu izvršio. Funkcionalno će nadležni matičar biti dakako u pravilu slučajeva i prema boravištu dotičnih vojničkih osoba nadležni dušobrižnik njihove vjeroispovijesti, ali to uvijek ne mora da bude, jer nerijetko i teritorijalno nenadležni dušobrižnik iste, gdješto pače i svećenik druge vjeroispovijesti bilo ovlašteno ili neovlašteno izvrši dušobrižnički čin, pa je onda on i ovlašten i pozvan da dotični slučaj imatrikulira. I to je prva imatrikulacija matičnih slučajeva u doba mira uopće, pa slučajeva poroda i vjenčanja u doba spreme i rata.

Druga se imatrikulacija osniva na načelu četne pripadnosti osoba. Svaki se naime matični slučaj vojničkih osoba imade da imatrikulira i u maticama vojnog superiorata, nadležnoga za četno tijelo, kojemu dotičnik pripada. Vojni superior vodi doduše i posebne svoje superioratske matice, koje su ujedno posadne matice za uredovno sjedište njegovo, a upisuje u njih i matične slučajeve onih vojničkih osoba svoga uredovnog područja, koje ne pripadaju u svezu nijednog četnog tijela (zavoda): ali osim tih svojih superioratskih matica vodi vojni superior još i matične knjige za dodijeljena mu četna tjelesa (zavode), u koje se unose svi matični slučajevi svih pripadnika dotičnih tjelesa (zavoda) bez obzira na boravište i na vjersku pripadnost njihovu. Boravište je i vjerska pripadnost osoba od neke važnosti kod prve imatrikulacije prema načelu funkcionalne nadležnosti dušobrižnika utoliko, što je ovaj u pravilu slučajeva i teritorijalno nadležni dušobrižnik one vjeroispovijesti, kojoj dotične osobe pripadaju, premda ni to ne mora uvijek da bude; ali kod druge imatrikulacije, kod imatrikulacije prema načelu četne pripadnosti, ne dolazi boravište ni vjerska pripadnost osoba ni u kakov obzir.

Osim tih dviju redovitih imatrikulacija, kojima je podvrgnut svaki matični slučaj, što se desi kod osoba vojničke pripadnosti, pozna

Digitized by Google

sistem vojničkih matica još i jednu treću, koja se osniva na načelu jurisdikcionalne nadležnosti dušobrižnika. Ako naime funkcionalno nadležni matičar, koji je izvršio obredni čin i proveo matični slučaj u svojim knjigama, nije ujedno i nadležni dušobrižnik dotičnih osoba, ako osobe, kod kojih se matični slučaj desi, ne potpadaju pod vojno-dušobrižničku jurisdikciju funkcionalno nadležnoga matičara, onda dotični slučaj provodi u svojim knjigama još i nadležni dušobrižnik osoba, kojih se matični slučaj tiče. Ta imatrikulacija dolazi po vremenskom slijedu između prve i druge, ali je po prirodi svojoj izuzetna; podvrgnuti su joj naime sumo oni matični slučajevi, kod kojih dušobrižničku funkciju izvrši delegirani nenadležni dušobrižnik.

Prva se od navedenih dviju redovitih imatrikulacija — imatrikulacija naime kod funkcionalno nadležna dušobrižnika — provodi na osnovu obvezatne izravne prijave pozvanih osoba, kojih se matični slučaj tiče, a druga — ona naime u superioratskim maticama — dijelom na osnovu matičnih parica funkcionalno nadležnih matičara. I vojničke se naime matične knjige vode istodobno u dva izvorna primjerka, pa se duplikati njihovi koncem svake godine zaključuju i putem nadležnoga vojnog superiorata predlažu na pohranu apostolskomu vojnom vikarijatu. Tim povodom prenosi onda vojni superior iz matičnih duplikata funkcionalno nadležnih matičara u matične knjige svojih četnih tjelesa one slučajeve, kojih u njima nema. Ali ako vojni superior ili njemu pridijeljeni vojnički duhovnik izvrši sam dušobrižničku funkciju nad pripadnikom kojega od četnih tjelesa, koja su pridijeljena njegovu vojnom superioratu, onda on imatrikulira i sam matični slučaj u knjigama dotičnoga četnog tijela na osnovu izravne prijave pozvanih osoba. Izuzetna se pak treća imatrikulacija kod jurisdikcionalno nadležnoga vojnog dušobrižnika provodi na osnovu matičnih izvadaka, što ih delegirani nenadležni duhovnici imadu odmah prigodom imatrikulacije na osnovu funkcionalne nadležnosti sastaviti i jurisdikcionalno nadležnomu dušobrižniku dostaviti.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Osnovi pravnih znanosti.

Piše prof. Marko Kostrenčić.

I.

Nesavršenost našeg spoznajnog aparata, koju možemo nakon Kanta, Vaihingera, Bergsona i cijele pragmatičke struje bez uštrba po čovječje dostojanstvo smatrati neoborivom činjenicom, razlogom je, što smo mi u našem nastojanju za spoznajom prisiljeni stvari i fenomene, jer ih u biti njihovoj i onako ne možemo shvatiti, gledati i proučavati ne u cjelini, već razlučeno sa raznih strana. Ovakovo proučavanje jednog fenomena sa raznih strana ne će imati neprijatnih posljedica, samo treba imati na uma, da je taj fenomen u biti svojoj jedinstven, a mi tek da unosimo u nj neku višestrukost. I pravo možemo proučavati sa raznih stajališta odnosno strana: gledamo li pravo kao jednu između socijalnih pojava, to govorimo o pravu kao socijalnoj pojavi; svraćamo li našu pozornost na kulturnu stranu prava, govorimo o pravu kao kulturnoj pojavi; izučavamo li pravo kao normu, govorimo o pravu kao normativnoj pojavi. Svaka od ovih pojedinih strana istog i unutar sebe jedinstvenog fenomena predmetom je posebne znanosti, koja se njome bavi prema svojoj vlastitoj metodi. Pravom kao socijalnom pojavom bavi se sociologija, a normativnom stranom prava bavi se, možemo općenito reći, pravna znanost. Protiv ovakog postupka ne može da bude prigovora, tek treba paziti, da se ova nejedinstvenost ne unosi u jedinstvenu u sebi pojavu i da se ne bi nedozvoljenim načinom prekoračile granice pojedine znanosti t. j. da se ne bi primjerice sociološkom metodom ispitivala normativna strana prava ili obratno, juristička metodama istraživala socijalna strana prava.

Iz činjenice, da pravo nije konstantno, već da se ono bez prestanka razvija — činjenica je ova svagdašnjim iskustvom utvrđena — slijedi, da i pravo kao norma imade svoju prošlost, svoju sadašnjost i svoju budućnost. Prema tome mogli bi unutar pravne znanosti govoriti o pravnoj povijesti, o znanosti pozitivnog prava, te o pravnoj filozofiji.

Netom spomenutu shemu znanosti — sociologija s jedne, a pravna povijest, pozitivno-pravna znanost i pravna filozofija s druge strane — navodimo ovdje s toga, što nam je pomoću nje uvelike olakšano razumijevanje razvoja znanosti o pravu. Evo zašto.

Djelatnost glosatorskih i postglosatorskih jurista ne bi mogli nazvati znanstvenom u onom smislu, u kojem mi danas tu riječ upotrebljujemo. Njima je manjkala ona nužna znanstvena sloboda,

Digitized by Google

jer su bili posvema vezani autoritetom rimskog prava, a sva njihova nastojanja bila su usmjerena na to da svojom do tančina dotjeranom analitičko-egzegetičkom metodom tumače rimska pravna vrela.

Humanistički je pokret onemogućio. istina, metodu glosatora i postglosatora, koje su zamijenili elegantni juriste, no i ovi držali su se uporno rimskog prava, ma da je cjelokupni život onoga doba upravo vapio za temeljitom reformacijom in capite et in membris. Ovu dašto nije bilo moguće provesti na temelju rimskog prava, koje se je dalo primijenjivati postojećim prilikama ili nasilnim tumačenjem njegovih norma ili opet nasilnim stezanjem samog života (dura lex, sed lex). Nije preostalo drugo, nego posegnuti za jednom fikcijom — za fikcijom prirodnog prava. Škola prirodnog prava polazila je sa predmnjeve, da pored ili bolje nad pozitivnim pravom bitiše pravo višeg nekog reda, „prirodno pravo". Ma kako bili pojedini smjerovi ove škole među sobom raznoliki u ovoj se apriornoj tvrdnji svi slažu. Izvorom prirodnog prava smatrao se je ili bog, ili čovječja priroda ili um njegov. U svakom slučaju bio je um čovječji ono sredstvo, pomoću kojeg se je moglo te više norme upoznati. Prilično jednodušno shvaćao se je u školi prirodnog prava odnos između norma prirodnog i pozitivnog prava. Norme su prirodnog prava bile, kako veli Gierke,[1] izuzete i ispod najviše svjetske vlasti, one su stajale i nad papom i nad carem, nad vladarom, nad suverenim narodom i nad svijema smrtnicima; niti zakon niti koji vladalački akt niti narodni zaključak nije mogao na toj činjenici ništa promijeniti; sve, što protuslovi vječnim i neoborivim njegovim principima, jeste posve ništetno i ne veže nikoga. S druge je strane škola prirodnog prava bez razlike pojedinih struja držala, da su norme prirodnog prava vječne i nepromjenljive. Tako veli Grotius:[2] Est autem ius naturale adeo immutabile, ut ne a deo quidem mutari queat. Odatle moramo ali nužno zaključit, da to pravo ne može imati povijesti; da ta škola niječe svaku pravnu povijest.

Budući se je dakle prirodno pravo prema pozitivnom pravu odnosilo kao idealno pravo, pravo kakovo bi trebalo da bude prema pravu kakovo jeste, vidimo, da je teorija prirodnog prava vršila — mutatis dašto mutandis — onu zadaću, što je mi pripisujemo pravnoj filozofiji. Drugim riječima, škola je prirodnog prava htjela, da omalovažujuć koli pravnu povijest, toli nauku o pozitivnom pravu, iscrpe cijelu pravnu znanost u pravnoj filozofiji.

---

[1] Otto v. Gierke, Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien 3. A. 1913 p. 272.

[2] Grotius, De iure belli ac pacis I. 1. § 5.

Digitized by Google

Prirodno pravo ispuniv svoju zadaću[3] izgubilo je, osnovano na jednoj fiktivnoj podlozi, svaki daljni raison d'être. Kao da su se pobojali savremenici one silne revolucijonarne snage, što se u njem sakrivala i koja je bila podesna. da izazove u svijetu preokret, koji je svoj vrhunac dosegao u francuskoj revoluciji. Za „čast", koga ide zapravo zasluga, da je onemogućio i oborio tu opasnu hidru — prirodno pravo, bore se u literaturi Hugo, Savigny, Kant i Hegel.[4] Čudne li časti, kad znamo, kakov je valjani posao ta škola obavila, kad znamo, da je, možemo bez pretjerivanja reći, malo ne cijeli juristički svijet XIX. vijeka živio od kapitala, što ga je ta škola nakupila. Bilo kako mu drago, činjenica je, da je početkom XIX. vijeka škola prirodnog prava prestala biti, što velimo, „gospodujućom školom", a njezino je mjesto zauzela historijska škola, a na čelu joj Savigny. Ovaj je sa svojim sljedbenicima htio. da cijelu pravnu povijest iscrpe u studiju pravne povijesti, koja bi imala, a i mogla nadomjestiti koli izučavanje pozitivnog prava, toli pravnu filozofiju. Savigny, koji je i cijeloj historijskoj školi udario svoj biljeg, ignorovao je po mogućnosti i svako pozitivno pravo, kao i svaku pravnu filozofiju.

Škola historijska izgubila je domala to svoje vodstvo, a da je o tom ne zamijeni niti jedna druga struja. Tek se u zadnjoj četvrti XIX. vijeka počinju javljati socijolozi, koji misle, da će njihova znanost posvema nadomjestiti pravne znanosti, odnosno juriste koji traže, da se one sociologiziraju.[5] te time zabacuju sve disciplne, kojima je predmetom izučavanja normativne strana prava. A zar je potrebno

---

[3] Vidi: Voltelini, Die naturrechtlichen Lehren und die Reformen des 18. Jahrhunderts. Historische Zeitschrift Bd. 105. (III. Folge Bd. 9.) str. 65. i dalje.

[4] Najopćenitije se u literaturi tvrdi, da je Savigny oborio školu prirodnoga prava. Njegova ali slava nije ostala nepomućena. „Nicht Rechtsgeschichte und Rechtsvergleichung, sondern Erkenntnistheorie, nicht die historische Schule, sondern die kritische Philosophie, nicht Savigny, sondern Kant hat die entscheidenden Argumente gegen das Naturrecht geliefert", veli Radbruch (Grundzüge der Rechtsphilosophie, str. 4.). „Nicht Savigny, sondern Hegel hat das Naturrecht zerstört", veli Kohler (Lehrbuch der Rechtsphilosophie str. 46.).

[5] Tako misli Gumplowicz: Geschichte der Staatstheorien (Anhang: Zur Kritik der juristischen Methode) str. 585.: Der Staat ist kein Rechtsinstitut: über die Tatsachen des Staates kann man sich mittels der juristischen Methode keinerlei Aufklärung verschaffen. Auf dem Gebiete der Staatwissenschaften muss die juristiche Methode notwendigerweise in Spiegelfechterei ausarten. René Worms, Revue internat. de sociologie, god. 1885. str. 43. drži, da pravna znanost može opstojati samo à titre de branche de la sociologie. Slično misle Ehrlich, Ferri, Karner (Karl Renner), Gambarov i dr.

Digitized by Google

isticati, da su pravnici, koji se bave izučavanjem pozitivnog prava općenito otklanjali i pravnu filozofiju i pravnu povijest? Ta je činjenica dovoljno poznata, pa nije niti nužno, da se njome podrobnije pozabavimo.

Iz ovog kratkog prikaza lasno se može razabrati, da je svaka od ovih znanosti, što se bave pravom — dakle socijologija s jedne, pravna povijest, nauka o pozitivnom pravu i pravna filozofija s druge strane — nastojala u izvjesno za se povoljno vrijeme, da sebe postavi kao isključivu pravnu znanost, dok bi sve ostale imale na neki način u njoj utonuti. Sva su ta prezanja imala tu manu, što previđaju, da ćemo femomen prava to bolje moći upoznati, sa što više strana ga mi proučavamo. U tom obziru valja sve ove znanosti smatrati jednako vrijednima i potrebnima.

Ne će nas dakle nakon ovih iskustva začuditi, ako nam novija literatura donosi pokusa. da se rezultati jedne znanosti uspješno i razumno upotrijebe u području druge znanosti. Takovim pokusom smatramo mi i na veliko zasnovano djelo koložvarskoga sveučilišnog profesora Feliksa Somló-a.[6] On je zamislio, da rezultate sociologije iskoristi za pravne znanosti. Neka nam bude dozvoljeno, sadržaj ove knjige u glavnim mislima iznijeti.

II.

Somló polazi sa stanovišta, da unutar pravnih znanosti valja razlikovati nauku o sadržaju prava od nauke o obliku prava. Sadržajem prava bavi se jurisprudencija u užem smislu, koja sistematski prikazuje sadržaj izvjesnog pravnog poredka. Ovamo možemo svrstati također poredbeno promatranje sadržaja raznih pravnih poredaka. Zatim se sadržajem prava bavi pravna politika, koja pravne norme gleda sa stajališta vrednota t. j. ona izvodi, kakove bi uz određene prilike trebale da budu pravne norme, da odgovaraju izvjesnom mjerilu. Sadržaj prava predmetom je još i pravne povijesti, koja promatra kako ono postaje, kako se mijenja i kako prolazi; ispituje, koji su uzroci djelovali, da pravna norma ima baš taj izvjesni sadržaj. (Radi li se nasuprot o sistematskom prikazivanju pravnih norma, koje su negdje nekoč vrijedile, to u takovu slučaju nemamo posla sa pravnom poviješću, već sa jurisprudencijom.)

U oprijeci sa ovim naukama o sadržaju prava stoji nauka, koja se ne obazire nikako na sadržaj prava, već istražuje, što imamo pod normom uopće razumjeti i što o njoj znamo reći. Nauke o sadržaju

[6] Juristische Grundlehre. Leipzig 1917. Verlag von Felix Meiner 556. strana.

Digitized by Google

prava imadu svoje područje unutar pojma prava, dočim je nauci o obliku prava upravo pojam prava predmetom istraživanja. Ona se mora zaputiti i izvan pravnog područja, da nađe pojam prava ondje, gdje ga valja tražiti, pa na taj način ova nauka i nije samo pravna znanost. Pravna je znanost ona zato, jer imade pronaći pojam prava i one istine, koje vrijede o svakom pravu. Ali nije ona samo pravna znanost zato, jer u prije istaknutu svrhu mora ostaviti juristično područje, da pravni pojam potraži u području višega reda. Dok pravna povijest, pravna politika i jurisprudencija stoje uporedo jedna pokraj druge, stoji nauka o pojmu prava i o pojmovima, koji iz njeg slijede nad njima, te se one na potonjoj osnivaju. Najprije treba, veli Somló, ustanoviti pojam prava, a onda tek možemo govoriti o pravnoj povijesti o pravnoj politici i o jurisprudenciji. On dakle zove one istine, koje vrijede za pravo uopće, bez obzira na njegov sadržaj temeljnim naukama pravne znanosti, pojmove, što ih ovdje upotrebljavamo juristično temeljnima pojmovima, a sistem svih ovih nauka juristično naukom (juristische Grundlehre).

Ovu valja razlikovati od opće nauke o pravu (u njemačkoj literaturi allgemeine Rechtslehre), koja tvori sistem općih nauka pravne znanosti (allgemeine Lehren der Rechtswissenschaft). Do ovih nauka dolazimo tako, da uzmemo za podlogu izvjesnu množinu pravnih norma, pa iz njihovog sadržaja apstrahiramo stavke, koje obuhvataju širi odnosno uži skup pravnih norma. Te su stavke uzete iz sadržaja pravnih norma, pa nijesu predpostavkom bilo kojeg pravnog sadržaja, već su one same pravni sadržaj. Zanimivo je, kako Somló određuje granicu između juristične temeljne nauke i pravne filozofije. Kod toga leže poteškoće u krajnoj neodređenosti pojma pravne filozofije. Ipak možemo u velikim crtama razlikovati tri shvaćanja, što je pravna filozofija. Po jednome jeste ona znanost nalik juristično temeljnoj nauci. Po drugome opet nauka o juristično vrednotama, dakle nauka o predpostavama pravne politike odnosno nauka o pravednom pravu (richtiges Recht). Po trećima ima se pod pravnom filozofijom razumjeti nauka, koja obuhvata jednako i juristično temeljnu nauku i juristično nauku o vrednotama. Prema ovoj različitoj terminologiji jeste juristična temeljna nauka ili isto što i pravna filozofija ili je njezin jedan dio ili je opet jedna od ove različita nauka. Da još točnije odredi međe juristične temeljne nauke rasvjetljuje napose njen odnos prema jurisprudenciji i dolazi na temelju razlikovanja eksplikativnih (kauzalnih) od normativnih znanosti do zaključka, da jurisprudencija pripada skupu normativnih znanosti, a s razloga, što ona sama ne postavlja norme, kao što to čini logika ili etika, već tek dane joj norme obrađuje, tumači i dovodi u sistem, nije ona nomotetska, već

Digitized by Google

nomografska ili dogmatska normativna znanost, dočim je juristička temeljna nauka eksplikativna znanost (Seinswissenschaft).[7] Ona se bavi doduše sa normama, nije joj ali do toga, da te norme prikaže, već izriče istine o jednoj vrsti norma.

---

[7] Neka mi bude dozvoljeno na ovom mjestu gornju diobu podvrći kritici. Tu je diobu Somló preuzeo, a sam je postavio nije, pa na njoj naučanje njegovo i ne počiva. Zato je najzgodnija prilika, da tu kritiku ovdje izvršimo. Već smo na početku ovoga članka naglasili potrebu, da pravo gledamo i proučavamo s raznih strana, jer nijesmo mogući, da ga shvatimo u njegovoj cjelini i jedinstvenosti Proučavamo li pravo kao jednu od socijalnih pojava, nalazimo se u području sociologije, proučavamo li pravo kao normu u njezinom čisto logičkom obliku i značenju, nalazimo se na području normativnih znanosti. Kod toga ali ne valja ni za čas zaboraviti, da je taj pojav u sebi jedinstven, a mi ga dijelimo iz razloga, koji u nama leže. Ne smijemo toga radi držati, kao da bi ove dvije strane prava bila dva među sobom nepremostiva svijeta. Normativna i socijalna strana tako se isprepliću, tako su usko vezane, da se jurista, hoće li da bude na visini svoje zadaće, mora obazirati na socijalnu, a sociolog opet na normativnu stranu prava. Iz metodoloških razloga treba ali, koliko je najviše moguće, oba stajališta lučiti.

Na oko nalično, ali ipak u biti različno provode diobu između sociologije i jurisprudencije pristaše normativne teorije, od kojih možemo kao najodličnije navesti Jellineka i Kelsena, za kojima se povodi Somló. Iako imade u shvaćanju ove trojice znatnih razlika, opet se njihova mišljenja podudaraju upravo u onim točkama, radi kojih mi njihovu diobu moramo zabaciti.

Po njihovom bi se mišljenju znanosti imale podijeliti na kauzalne (eksplikativne) i normativne, a ovu diobu osnivaju na razlikovanju onoga, što jest i onoga, što treba da bude (Sein i Soll, Seinsbetrachtung i Sollensbetrachtung). Jellinek (Allgemeine Staatslehre. II. A. p 19. i dalje) razlaže ovako: Ima dvije vrsti pravila: jedna nas uče poznavati uzročnu vezu među pojavama, dok drugu vrst treba oživotvoriti ljudskim mislima i djelima. Prva vrst izrazuje ono što jest, a druga ono, što treba da bude. Potonju vrst pravila zovemo normama. Najvažnija vrst norma, koje dolaze u obzir za nauku o državi, jesu pravne norme. Pravna znanost nije dakle nauka o onom, što jest, nego o normama, t. j. o onom, što treba da bude. Odatle proizlazi važna metodološka razlika medju socijalnom naukom o državi i naukom o državnom pravu. „Die erstere hat das gegenständliche, historische, wie auch wohl nicht ganz zutreffend gesagt wurde, das natürliche Sein des Staates, die letztere hingegen die in jenem realen Sein zum Ausdruck kommen sollenden Rechtsnormen zum Inhalt".

Kelsen (Hauptprobleme der Staatsrechtslehre i Grenzen zwischen juristischer u. soziologischer Methode) opet uči: Na oprijeci između onoga, što jest (Sein) i onoga, što treba da bude (Sollen) počiva dioba na eksplikativne i na normativne discipline, na kauzalne i normativne znanosti. Dok se jedne naime discipline bave s onim, što uistinu postoji, sa svijetom onoga što jest (die Welt des Seins), sa realnošću, obraćaju druge discipline svoju pažnju svijetu onoga, što treba da bude (Welt des Sollens), idealnosti. „Während die ersteren, die explikativen Kausal-Wissenschaften, zur Aufgabe haben,

Digitized by Google

Pošto smo proveli razgraničenje između juristička temeljne nauke jurisprudencije, možemo ustanoviti, kakove vrsti pravnih pojmova razlikujemo. U prvom redu valja naglasiti, da pojam prava, nije pravni pojam u užem smislu te riječi. Ipak treba pojam prava, kao i sve

---

das tatsächliche Verhalten der Dinge in seinem naturnotwendigen Kausalzusammenhange aufzuzeigen, d. h. also das tatsächliche Geschehen erklären wollen, bezwecken die letzteren, die sogen. Normwissenschaften oder normativen Disziplinen die Erkenntnis dessen — nicht was wirklich geschieht, sondern geschehen soll: sie stellen Regeln auf, die ein Verhalten vorschreiben, ein Sein oder Nicht-Sein fordern, d. h. ein Sollen statuieren. Während die Kausalwissenschaften oder explikativen Disziplinen Naturgesetze zu gewinnen bestrebt sind, nach denen die Vorgänge des realen Lebens tatsächlich geschehen und ausnahmlos naturnotwendig geschehen müssen sind Ziel und Gegenstand der normativen Disziplinen, die keineswegs irgendein tatsächliches Geschehen erklären wollen, lediglich Normen, auf Grund deren etwas geschehen soll, aber durchhaus nicht geschehen muss, ja vielleicht tatsächlich nicht geschieht." (Grenzen etc. str. 11.).

Somló se ovim pitanjem samostalno ne bavi, već u glavnom prima rezultate Jellineka i Kelsena. „Der Gegensatz", veli on, „von Seinsbetrachtung und Sollensbetrachtung bringt den Begriff der normativen Wissenschaften". (strana 22.)

Prema svim ovim mišljenjima počiva normativna strana prava isključivo na momentu Soll, što ga norma izrazuje. Držimo, da baš u tome i leži pogrješka njihova, jer pravnika ne zanima u normi, da nešto treba da bude, već ga zanima, što je to, što treba da bude. Ne valja dakle kad se radi o normativnim znanostima podcrtavati u rečenici: was geschehen soll, kako to čini Kelsen, već treba podcrtati: was geschehen soll. Ovaj Soll zapravo nije drugo nego li oblik, u kojem sadržaj norme dolazi do izražaja. A gore iznesena mišljenja ističu samo taj oblik, a puštaju posvema po strani sadržaj koji je — bar za pravnika — najvažniji.

Što je zapravo taj mistični Soll, koji je i u Jellineka i u Kelsena tako nejasno određen? Taj Soll, koji stoji sa Sein u oprijeci, kako to dva svijeta stoje? koje mu je porijetlo?

Imajući na umu norme mogli bi govoriti o oprijeci među Sein i Soll, među onim, što jest i onim što treba da bude, najprije u tom smislu, ako bi prema normama, koje jesu, koje postoje, pozitivnim normama postavili norme, koje bi trebale da budu. Pristašama normativne teorije ne ću dašto podmetnuti, da oni misle, kad govore o oprijeci između Sein i Sollen, na ovu razliku, koja se konačno svodi na lučenje pozitivnog i onda filozofskog, umnog ili prirodnog prava. Teško je doduše poreći, da su pozitivne norme dijelom onoga što jest. Jellinek to i osjeća, pa zato, ma koliko on naglašivao onaj Soll u normi, ne može a da ne prizna, da su pozitivne pravne norme „ein Teil des Seienden", koje prema tome zauzimlju „eine Doppelstellung", t. j. one pripadaju i onome, što jest, kao i onome, što treba da bude. Uza sve to ne misle niti Jellinek, a niti Kelsen na ovu razliku, kad govore o Sein i Sollen. Onda je moguće samo još jedno, naime, da oni govoreć o Sollen misle na onu svakoj normi imanentnu tendenciju, da se ostvari. Ma da Kelsen nastoji taj Soll nadijeliti nekim osobitim autoritetom označujuć ga „katego-

Digitized by Google

pojmove, koji su u njemu uključeni, označiti pravnim pojmovima u širem smislu te riječi. Onda razlikujemo juristične temeljne pojmove (juristische Grundbegriffe) od ostalih pravnih pojmova, kojima se u jurisprudenciji služimo (Rechtsinhaltsbegriffe). Prvi jesu oni, kojima

---

rijom" (ursprüngliche Kategorie. Hauptprobleme p. 7.), ne možemo mi u njemu ni uz najbolju volju naći ništa drugoga, do li jedne vrsti očitovanja volje, koja nešto želi, traži, zahtjeva, u kratko jedan imperativni oblik. Ovaj nam Soll mora ostati mističnim i nejasnim, gledamo li ga mi s normativne strane: stvar će nam se ali smjesta razjasniti pomislimo li na socijalnu stranu prava, sjetimo li se, da je pravo jedna socijalna pojava Sociolozi (napose Durkheim, Les règles de la méthode sociologique) nas nedvoumno uče, da je prisila svakom socijalnom pojavu imanentnom, da već u prirodi svake socijalne pojave leži, da se autoritativno nametne socijalnom krugu, za koji ona vrijedi. Ovdje i nigdje indje imademo tražiti porijetlo onoga, što treba da bude, porijetlo pojmu Soll. Uzgredice spominjemo, da pojmu ovoga Soll nije oprijeka Sein, da je pojam onoga što treba da bude u ovom sada iznesenom smislu prema pojmu onoga, što jest posvema indiferentan. Norme dolaze do izražaja u obliku onoga što treba da bude, a da se time ništa ne ne izriče o onom, što jest. Jellineku, Kelsenu, Somló-u i drugim pristašama ove normativne teorije desilo se je dakle, da su oni kao bitno obilježje normativnih znanosti označili bitnu osebinu socijalnih pojava, odnosno, da su oni bitnu značajku prava, kao socijalne pojave — Soll — uzeli za bitnu značajku prava kao normativne pojave.

To je i razlogom, što je Somló, koji je takodjer taj Sein-Sollen usvojio, onaj dio, u kojem govori o normama (str. 55—63.), nejasno i, čini nam se, nedostatno obradio. Manjka mu ona sigurnost, kojom on znade zadane probleme riješavati, kad stoji na ispravnoj osnovci. S tim u vezi možemo takodjer riješiti dalnje jedno pitanje. Sistematski ono doduše ne spada ovamo, pa ćemo njime preteći naša kasnija razlaganja, no ipak ćemo si dozvoliti ovu malu nedosljednost, da ne moramo poslije opetovati, što smo sada gore kazali. Pitanje tiče genus proximum u Somló-voj definiciji prava, koji je on označio sa „norme". U našim kasnijim kritičkim izvođenjima pokazat ćemo, da je on specifičnu diferenciju u svojoj definiciji odredio posvema sociološki, pa se pričinja nedosljednim, što mi u toj istoj definiciji nalazimo kao genus proximum pojam, koji bi pristajao, ne u sociološku, nego u normativnu definiciju. Mi ali osvrtom na gornje izvode možemo pokazati, da je njegov pojam „norme" koncipovan — i ako on to neće — sasvim sociološki. On naime veli: „Wenn wir nun den Begriff der Norm als den Oberbegriff des Rechts bezeichnen, so geschieht das im Sinne eines Sollens, also in des Wortes sogen. normativer Bedeutung". „Es ist der Begriff des Sollens, dem wir das Recht unterstellen, indem wir es als eine Norm bezeichnen". (str. 56.). Vidimo, da on, u smislu Jellinek-Kelsenove normativne teorije, normu istovjetuje s onim „Sollen", samo što taj Sollen prema gore rečenom nije bitna oznaka za normu u njezinom čistom logičkom obliku, već je on bitnim obilježjem za normu gledanu kao socijalnu pojavu. Somló dakle i sam osjeća, da je taj Sollen jedan pojam uzet iz područja socijalnoga, jer bi ga inače teško postavio kao genus proximum u svojoj definiciji, koja nosi sve značajke sociološkog mišljenja.

Digitized by Google

se mora svatko služiti, odnosno koje svatko mora predpostaviti, hoće li izraziti bilo koju normu. To su pojmovi, koji su jur u vrsti norma, što ih zovemo „pravo", uključeni, i koji su predmetom temeljne jurističke nauke. Važno je riješenje problema, koji nastaje u slučaju, ako izvjesni pravni pojam, što smo ga mi označili temeljnim, bude kao Rechtsinhaltsbegriff drugačije određen, no što je određen kao temeljni juristički pojam. U tom slučaju postaje dakle juristički Grundbegriff ujedno Rechtsinhaltsbegriff, pa imademo posla sa različitim i različitog porijetla pojmovima, koji se ali jednako zovu. Juristički Grundbegriff, iako se ne pokriva sa Rechtsinhaltsbegriff-om, vrijedi i nadalje nepromijenjeno i ne može na nj ova razrožnost nikako utjecati. Norma nije dakle mjerodavna za temeljne juristične pojmove („unmassgeblicher Gesetzesinhalt"). Već na ovom mjestu upozoruje nas autor, da iz okolnosti, što su temeljni juristički pojmovi apriorni svim juristićkim pojmovima, ne smijemo zaključivati, da oni nijesu empirički pojmovi.

Somló završuje uvod u svoje djelo prikazujuć povijest temeljne jurističke nauke. Među svojim pretečama spominje u prvom redu s najvećim poštovanjem engleskog pravnika Johna Austin-a, čije mišljenje on u svim odlučnim pitanjima navodi i s njim se — ne gledeć na sitnice — slaže. I doista se moramo u najvećoj mjeri čuditi, što nalazimo takove nazore, kao što ih zastupa Austin, u literaturi prve trećine XIX. stoljeća. Nadalje navodi prorektoratski govor od Fridolina Eisele-a Unverbindlicher Gesetzesinhalt (Archiv für zivil. Praxis LXIX.), radove Ernst Rudolph Bierling-a Zur Kritik der juristischen Grundbegriffe Bd. I—II. i Juristische Prinzipienlehre Bd. II—IV., Jellinek-ovu metajurisprudenciju (Die rechtliche Natur der Staatsverträge), kao i njegovu diobu, na kojoj je osnovao svoje djelo Allgemeine Staatslehre, a prema kojoj se nauka o državi raspada na nauku o državnom pravu i na socijalnu nauku o državi. Za razvoj ove nauke (t. j. juristische Grundlehre) pripisuje Somló osobitu važnost naučnom radu Rudolfa Stammlera, napose u njegovim djelima Wirtschaft und Recht (1896.) i Theorie der Wissenschaften (1911.). Naročito vidi on zaslugu Stammlerovu u tom, što je on znao vrlo ispravno postaviti pitanja, na koja valja tražiti odgovor. U tom istorijskom pregledu ističe Somló napokon Reinach-a i njegovo djelo Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechts (Husserl's Jahrbuch für Philosophie und phenomenologische Forschung 1913. I. Bd. 2. Th. p. 685—847).

Svršivši time uvod, razdijelio je autor svoja razlaganja u dva dijela: u prvom se bavi s pojmom prava (p. 52—178.), a u drugom opet sa čestima njegovim i sa izvodima, što ih možemo na osnovi tog pojma izvesti.

Digitized by Google

Na pojam prava valja obratiti osobitu pažljivu pomnju. „Er (sc. der Begriff des Rechts) ist der Atlas, auf dessen Schultern die Kugel der juristischen Welt ruht". Odatle i želja naučenjaka, da na čelo svojih sistema postave definiciju prava u objektivnom smislu. Na žalost ali, drži Somlo, sliče sve te definicije kariatidama na kućama: pričinja se kao da one nose, dok međutim nijesu drugo, do li ures, koji biva nošen. Često se javlja prigovor (u novije doba iznio ga i obrazložio Hold von Ferneck Die Rechtswidrigkeit), da naime pojam prava, koji bi vrijedio za sva vremena i za sve narode, nije uporabiv, jer tako općenit pojam mora biti nužno u tolikoj mjeri bez sadržaja, bez života i bezbojan, da napokon nije podesan, da obuhvati živu zbilju. Pravo jest tvorba povijesna, koja svoje značenje mijenja, a ovu činjenicu ne smije znanost mimoići. Na taj prigovor odgovara Somló, da nas ništa ne priječi, da pored onoga najopćenitijeg pojma upotrebljujemo još i podvrste, koje smo prilagodili raznolikosti istorijskog razvoja. Nadalje ističe Somló, da se juristi ne razilaze toliko u naziranju o biti prava, koliko taj pojam nije do pojedinosti izrađen. Zato i on ne će tražiti možda novi jedan pojam prava, već će tek taj postojeći analizovati i potanko tumačiti. Taj postojeći pojam prava nije dašto istovjetan s onim, koji nam služi u običnom govoru. Potonji jest neodređen i nepostojan, a to ne smije da bude pojam prava, što nam rabi u pravnoj znanosti. I ako ne stoji, da nam izvjesni pojam ne može nikako poslužiti, dok ga ne definiramo, to nam je ipak točna definicija pojma, na kojem počiva cijela jurisprudencija, kao i temeljna juristička nauka, prijeko potrebna.

Kao genus proximum pojma prava označivao se je prilično općenito u pravnoj znanosti pojam norme. Pod normom ali razumijevamo i ono, što se redovito zbiva, kao i ono, što se ima da zbude; prvo se odrazuje u oprijeci normalnog i abnormalnog, a drugo opet u oprijeci onoga, što je u skladu s normom prema onom, što je s normom u protivštini.

U ovom potonjem t. j. normativnom smislu uzimljemo mi normu, kada je određujemo kao genus proximum za pojam prava.[8] Kad dakle velimo, da je pravo norma, onda time ne mislimo reći, da je pravo nešta normalnoga, pravilnoga u oprijeci prema abnormalnom, već hoćemo da naglasimo ono, što je u skladu s normom u oprijeci s onim, što se normi protivi. „Es ist der Begriff des Sollens, dem wir das Recht unterstellen, indem wir es als eine Norm bezeichnen".

Međutim se i norma u sada istaknutom normativnom smislu upotrebljuje u raznim značenjima. Tako se filozofija služi tim pojmom

[8] V. op. pod br. 7.

Digitized by Google

u tom smislu, da se pod normom razumijeva nešto, što bi imalo općenito vrijediti. Norme su u tom smislu, kako veli Windelband,[9] „in unmittelbarer Evidenz mit der Überzeugung verbunden, dass sie und sie allein realisiert werden sollen". Ove su norme apsolutne, možemo ih nazvati i najvišima, a mislimo pod ovima obično logične, etičke i estetske norme, kao međusobno koordinovane vrste norama istinitog, dobrog i lijepog. Pored ovih imademo još slučajnih ili empiričkih pravila i propisa, koji ne izrazuju apsolutnih vrednota, te ih i ne označujemo kao norme u užem smislu. Kada mi pojam prava svrstavamo pod pojam normâ, onda pod ovim dašto ne mislimo na apsolutne norme, nego na onaj širi pojam, koji obuhvata jednako i apsolutne i empiričke norme.

U tom širem smislu znači norma samo „dem Seiendem gegenüber ein Sollen, wenn auch kein Absolutes ... In diesem Sinne bedeutet Norm also den Gegensatz des Optativs zum Indikativ."[10] Ovaj širi pojam norme, koji obuhvata i apsolutne i empiričke norme, ne sadržaje još nikako pojma volje. Tu valja razlikovati i reći: ima norma, koje izriču trebanje, koje možemo svesti na izvjesnu volju, a ima opet norma, koje izriču trebanje, a ne dadu se svesti ni na kakovu volju.

Prve su empiričke, a druge apsolutne norme. Ono su Willensnormen, a ove ne. Dalje možemo unutar pojma norme razlikovati, da li one imadu da vrijede za izvjesnu jednu osobu ili za jedan krug osoba, onda za izvjestan jedan slučaj ili za više slučajeva. Prema raznim kombinacijama dobivamo četiri mogućnosti za određenje pojma norme t. j. da li ćemo normu označiti općenitom ili posebnom. Somló misli, da ne valja pojma norme ograničiti, kako se to u literaturi dešavalo, tek na one zahtjeve, koji su bilo u jednom smjeru općeniti, već on razumijeva pod normom tako općenite, kao i individualne norme.[11] Isto ne treba pojma norme stezati na sankcionirane zahtjeve t. j. takove, uz koje jeste vezana određena prijetnja za slučaj neposluha, odnosno nagrada u slučaju posluha.

Sada hoće Somló, da unutar pojma norme potraži specifičnu diferenciju, koja dijeli pravo od ostalih vrsta norma. Osobito je tu diobu nužno provesti ondje, gdje to praktična potreba traži. Pojam

---

[9] Windelband, Präludien 3. A. str. 292.—293.

[10] Simmel veli (Einleitung in die Moralwissenschaft str. 8.): Das Sollen ist ein Denkmodus wie das Futurum und das Präteritum oder wie der Konjunktiv und der Optativ.

[11] O individualnim normama može se, obzirom na iskonačni socijalni značaj norme govoriti samo u prenesenom smislu.

Digitized by Google

prava valja razviti unutar opće nauke o normama, unutar nomologije. U prvom redu moramo odrediti pojam prava prema pojmu morala, prema pojmu etičkih norma. Ta je dioba provedena jur prije i to tako, da smo pravo svrstali pod empiričke, dakle neapsolutne norme, dočim etičke norme spadaju među apsolutne t. j. takove, čiji je sadržaj bezuslovno pravedan. Da se po Kantovu izrazimo, one su norme praktičnoga uma.

Time je između obih vrsti norma povučena posvema jasna granica, iako stoji, da ovakovim razlikovanjem nije dostatno definovano niti pravo, a niti moral. Pojam morala treba ustanoviti unutar pojma apsolutnih norma, isto onako, kako smo kazali, da pojam prava treba ustanoviti unutar pojma empiričkih norma. U potanje određenje morala Somló ne ulazi. Iz prije rečenoga slijedi i to, da moralne norme možemo označiti autonomnima, a pravne opet heteronomnima, jer leži upravo u biti apsolutnih norma, da budu autonomne. Ne smijemo ali previđeti, da ima i empiričkih norma, koje su autonomne. To je „die Regel des Handelnden, die er sich selbst aus subjektiven Gründen zum Prinzip macht", a kod Kanta se ono zove „maksimom". Nadalje možemo kao razliku između morala i prava istaći, da se pravo zadovoljuje sa vanjskim djelom, a ne pita za mišljenje onoga, na koga se obraća, dočim moralne norme traže, ne zadovoljujuć se sa samim djelom, da i samo mišljenje odnosno motivi budu u skladu sa zahtjevom u njima sadržanom. Nije ali nikako isključeno, da i pravo zahtijeva izvjesno mišljenje, odnosno djelo, koje je plod stanovitog mišljenja.[1]

U krugu empiričkih norma, koje su isključivo ili barem poglavito upravljene na ljudsko djelovanje, nalazimo pored pravnih još i veliko mnoštvo raznih drugih norma, tako da se ukazuje potrebnim napose ispitati, koje su značajke prava. U ovu je svrhu osobito zgodno razrediti norme prema tome, od koga one potiču. Tu valja svratiti pažnju na veliku grupu norma, što ih zovemo konvencionalnima, a dijelimo ih na više podvrsta. To su heteronomne norme, koje su upravljene ne na mišljenje, nego na djelovanje (one su „Normen des Handelns"). Zajednička značajka sviju ovih konvencionalnih norma jeste ta, da ih postavlja izvjesna socijalna grupa (dašto ljudi), da se tim normama krug onih osoba, na koje su upravljene, redovito poko-

[1] Vjerske se norme razlikuju od pravnih po istom diobenom načelu, po kojem se od njih razlikuju moralne norme. Vjerske se norme doduše pričinjaju heteronomnima, ali već činjenica, da su one zapovijedi božje, čini ih apsolutnim normama pravednosti, koje traže bezuslovnu poslušnost. I pojam vjerskih norama valja odrediti formalno, a ne sadržajno. Ako dakle vjerska norma propisuje što u pogledu sklapanja ugovora, ne postaje ona time možda pravnom normom.

Digitized by Google

rava, ali da one nijesu najviše heteronomne norme u tom istom krugu. Socijalna grupa postavlja svoje norme ili izričito (takove su norme društvena pravila, statuti i konvencije u užem smislu) ili muče. U prvu vrst spada svaka od izvjesne socijalne grupe izričito postavljena norma, tako da primjerice svaki dogovor za izlet brojimo ovamo upravo onako, kao i najkompliciranije ustanove. Muče postavljene norme proizlaze većim djelom iz navika dotične socijalne grupe. Pod navikom razumijevamo češće opetovanje istog djelovanja. No ne sadržaje svaka navika ujedno pojam normativnog t. j. navika sama o sebi ne mora da traži izvjesno ponašanje, a značaj normativnog počinje tek kod zahtjeva. To vrijedi poimence za individualne navike, koje mogu postojati, a da odatle ne slijedi nikakov zahtjev prema onome, koji ih obično čini. Tako primjerice navika, da u određeno doba dana šećemo u izvjesnom smjeru znači normalno, ali nipošto ne normativno. To isto vrijedi i za socijalne navike. Ove će biti doduše rijetko bez normativnog značenja, no ima i takovih slučajeva. To je n. pr. navika u neko doba dana šetati izvjesnom ulicom ili trgom. Tu imademo jednu socijalnu naviku, koja ne sadržaje u sebi zahtjeva za obdržavanjem. Traži li društvena navika, da se je držimo, to imademo posla sa jednom vrsti konvencionalnih norma, koje za razliku od izričito postavljenih konvencionalnih norma zovemo običajima (Sitte). Običaj jest dakle od izvjesne socijalne grupe u obliku društvene navike izražena norma, ako ta imade neki stabilniji značaj. Imade li ona tek prolazni značaj, zovemo je modom. Naročito valja istaći, da se nikako konvencionalne norme ili društveni običaji ne mogu razlikovati po sadržaju od drugih vrsti norma t. j. da nema nijedne vrsti djelovanja, koje bi bilo isključivo pridržano konvencionalnom normiranju. Tako je danas način odijevanja određen društvenim običajem, dok ga je u prošlim vremenima određivalo pravo ili dapače religija. Spominjemo još jednu vrst heteronomnih norma, što ih postavlja ma koja socijalna grupa, a razlikuju se od konvencionalnih norma time, da im se onaj krug osoba, na koji su one upravljene, uopće ne pokorava. Ovo razlikovanje moramo provesti, jer bi inače bili prisiljeni norme, što ih postavi jedna skupina luđaka, recimo za kinesko carstvo, nazvati konvencionalnima, dočim ćemo ih mi okrstiti nemjerodavnima kolektivnim normama. Još imademo jednu grupu heteronomnih norma, koje ne potječu od jednog skupa ljudi, već od jednog pojedinca, koji ali nije najviša heteronomna zemska vlast. Ove norme zove Somló nemjerodavnim individualnim normama. Sada možemo pokušati, da odredimo pojam prava. Pravne su norme ustanove, koje potiču od čovječje volje, i to — u oprijeci prema nemjerodavnim kolektivnim i individualnim normama — mjerodavne; one polaze, za razliku od konven-

Digitized by Google

cionalnih norma, kao i od onih individualnih, koje nalaze posluha, od najviše vlasti (höchste Macht) — pojam, koji ćemo imati još potanje odrediti, po kome se ravna pojam prava uopće i od čijeg određenja ovisi sve, što slijedi.[13]

Prije no što pobliže odredi pojam „najviše vlasti" hoće Somló, da nekojim napomenama osvijetli odnošaj pojedinih norma međusobno. Ponajprije svraća našu pažnju na činjenicu, da se u primitivnih plemena religiozne, moralne, običajne i pravne norme ne javljaju odijeljeno, već se one nalaze nediferensirano u primitivnoj pranormi (primitive Urnorm). Odatle on dalje izvodi, da u primitivnom društvu nema zapravo „običaja" u tehničkom smislu te riječi, a to zato, jer u ovakovom društvu pored predaje, koja nije drugo, nego li pravo dotičnog društva, jer potiče od „najviše vlasti", nema mjesta normama, koje ne bi dolazile od te „najviše vlasti" i koje bi odgovarale našem pojmu običaja. Nije dakle pravo, kako se to obično misli, već je nasuprot običaj kasniji pojav socijalnog razvoja. Osobito je značajno za pojedine vrste norma, da su one posve samosvojne i međusobno neodvisne t. j. nijedna vrst norma ne treba, da se obazire bilo u kojem smjeru na sadržaj drugih norma, tako da možemo naći društvenih norma, koje se protive ćudorednosti, religiji i pravu ili opet, ima pravnih norma, koje se protive ćudorednosti, religiji i društvenim običajima i t. d. Ako se zgodi ovakov sukob između pojedinih vrsta norma, ne možemo, veli Somlo, reći drugo, nego da ga svaka vrst norma prosuđuje po svom posebnom stajalištu. Ustanoviti hierarhiju norma bilo bi moguće samo tako, da pitamo za njihovu vrijednost. O tom pitanju na ovom mjestu ne će autor da raspravlja, jer ovamo ne spada. (Nastavit će se.)

---

[13] Ovdje se Somló ograđuje, da on time, što pojam prava svodi na onu vlast, koja norme postavlja, upada u onu pogrješku, u koju upire Stammler, da se takovim naime postupkom zamjenjuje sistematsko i genetičko pitanje. Somló odobrava Stammlerovu misao, da sistematsko prosuđivanje imade logičku prednost pred genetičkim razlaganjem. „Denn ehe wir untersuchen können, wie das Recht entsteht, müssen wir doch zuvor anzugeben imstande sein, was das Recht ist". Somló se brani, da on te pogriješke nije počinio, jer je on istražujuć bit prava ustanovio, da tu bit imamo tražiti u osebujnosti njegovog porijetla, pa je tako genetički momenat postao sistematskim. Prvo pitanje, istina, mora glasiti, što je pravo, a ne možda: odakle izvire pravo. No odgovor na potonje pitanje može glasiti: Pravo je norma, koja dolazi iz izvjesnog vrela. Mi ćemo se na ovo osvrnuti u kritičkom dijelu.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Legataru ne pripadaju koristi od zapisane stvari za vrijeme, dok je parnica o pobijanju valjanosti oporuke bila u tečaju. — Nužna je izjava legatara, da prihvaća legat.

(Prilog tumačenju §§-a 684. i 686. o. g. z. i §-u 161. vpp.)

(Vrhovno rješenje kr. hrv.-slav.dalm. stola sedmorice od 14. septembra 1918. broj 2532.)

Kr. kotarski sud u R. u parnici Barbare W. iz R. po dru V. G., zatim M. St. Gj. adv. u R. protiv Jakoba R. iz R. na predaju u posjed nekretnina gr. ul. br. 650 opć. R. i naknadu koristi od istih u iznosu od 3600 K spp. izrekao je osudu od 14. decembra 1917. broj 13246 gr P. 378—13., kojom je osudio tuženoga Jakoba R., da preda tužiteljici u posjed nekretnine gr. ul. br. 650. opć. R., kao i da naknadi koristi od istih nekretnina u iznosu od 3528 K zajedno sa 6% kamatama od 5. novembra 1913. do isplate, te parbeni trošak u iznosu od 312 K 70 fil., sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi ove prvostepene osude su ovi:

— — — „Sud ovaj vidjev. da je oporučitelj pok. Josip R. tuženom ostavio sve svoje pokretnine i eventualnu gotovinu te tražbine kao i dio nekretnina, a tužiteljici nekretnine upisane u gr. ul. br. 650. opć. R. i da je prema tome tužiteljicu legatarka (§ 353. o. g. z.), kojoj od nasljednika pripada pravo tražiti zapisanu joj pojedinu stvar (§ 649. o. g. z.) počev od smrti oporučitelja t. j. 24. februara 1908. zajedno sa svim koristima od istog doba (§§ 684., 686. o. g. z.); vidjev, da je tuženi priznao, da je oporučitelj odnosno ostavitelj pok. Josip R. umr'o 24. februara 1908. kao i valjanost i istinitost oporuke od 23. februara 1908.; vidjev, da je od smrti oporučitelja odnosno ostavitelja, pa do dana tužbe prošlo šest ekonomskih godina i da je obavljenim očevidom vještački ustanovljeno, da godišnje koristi prijepornih nekretnina po odbitku troška obrađivanja iznose 588 K, što za šest ekonomskih godina iznosi 3528 K — — — valjalo je tužbenom zahtjevu kao gore djelomično udovoljiti".

Povodom priziva tuženika kr. banski stol svojom presudom od 10. jula 1918. br. 8683. gr. sudio je. da je tuženi Jakob R. iz R. kao univerzalni nasljednik Josipa R. dužan tužiteljici Barbari W. iz R. predati u posjed oporukom od 23. februara 1906. zapisane joj nekretnine gr. ul. br. 650. opć. R. i naknaditi polovicu parbenog troška sa 156 K 35 fil., sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok je odbio tužiteljicu sa zahtjevom na isplatu iznosa od 3600 K u ime koristi od tih nekretnina za vrijeme od 24. februara 1908. do 5. novembra 1913.

Razlozi ove drugostepene su ovi:

— — — „Istina, da po propisu §-a 686. o. g. z. pripadaju zapisovniku od dana smrti kamate i koristi od zapisane stvari, no u

Digitized by Google

nazočnom slučaju valja uvažiti, da je tužiteljica napala oporuku pok. Josipa R. i vodila parnicu sa tuženim poradi nevaljanosti te oporuke, koja je parnica tek osudom kr. stola sedmorice od 11. jula 1912. br. 3682. konačno riješena, a dok ta parnica riješena nije, nije se ni ostavinska rasprava iza Josipa R. obaviti mogla, tako da je tek urudžbenicom od 26. augusta 1913. br. 16477. gr. tužiteljica dobila i zadobiti mogla pravni naslov, da traži zapisane joj nepokretnine (§ 684. o. g. z.). — Tužiteljica dakle sama je kriva, da je do realizovanja njezinog prava iz te oporuke došlo i doći moglo tek g. 1913., a jer se prema takvom stanju stvari ne može tvrditi, da je tuženi do izdanja urudžbenice bio nepošten posjednik, to tužiteljica gledom na propis §-a 330. o. g. z. ne može za to vrijeme ni zahtijevati koristi koje je tuženi od rečenih nekretnina imao.

Iz ovih razloga valjalo je prvomolbenu osudu u napadnutom dijelu preinačiti, te suditi, kako je u dispozitivnom dijelu ove drugomolbene osude učinjeno".

Povodom previda tužiteljice Barbare W. kr. stol sedmorice svojom presudom od 14. novembra 1918. br. 2532. sudio je, da je tuženi Jakob R. iz R. dužan predati u posjed tužiteljici Barbari W. iz R. oporukom od 23. februara 1908. zapisane joj nekretnine gr. ul. br. 650. opć. R. kao i koristi od istih nekretnina za godinu 1912. i 1913. u iznosu od 1136 K sa 6% kamatama od 5. novembra 1913. do isplate, sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Parbeni se i previdni troškovi među strankama prebijaju.

Razlozi ove presude su ovi:

— — — „Prema tome zapisana je tužiteljici iz ostavštine stanovita tačno opredijeljena stvar, pa bi joj stoga prema §-u 686. o. g. z. pripadale sve odatle pridošle koristi od dana, kad je oporučitelj umr'o. Tužiteljica pak nije priznala oporuku valjanom, te je dapače podigla i tužbu radi priznanja ništetnosti te oporuke, pa je tek istom nakon što je godine 1912. konačno sa tom tužbom odbijena, dana 16. septembra 1912. prihvatila zapis prijepornih nekretnina. Mora se stoga uzeti, da se je tužiteljica nepriznavajući sadržaj oporuke valjanim, ujedno tim i mučke odrekla i svih koristi, koje bi joj imale pripasti iz tog zapisa bar za vrijeme, dok ne bude riješena po njoj podignuta parnica radi ništetnosti oporuke, odnosno dok ne bude izričito izjavila, da taj zapis prihvaća.

Gledom na to pripadaju tužiteljici koristi od prijepornih nekretnina tek od godine 1912. dakle za ekonomsku godinu 1912. i 1913. i to u iznosu od 1136 K., računajući prema mnijenju vještaka godišnje sa 568 K.

Valja stoga povodom previda tužiteljice preinačiti donjosudne osude i suditi kako je navedeno u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude".

Priopćio: Dr. Veljko G—.

Digitized by Google

U ostavinama iza izraelita sefardičkog ritusa valja pri određivanju dijelova nasljedstva upotrijebiti ustanove austrijskog općeg građanskog zakonika.

(Rješidba vrhovnog suda za Bosnu i Hercegovinu od 11. novembra 1917. broj 1874. gr.)

Kotarski sud u Sarajevu riješio je svojom odlukom od 9. septembra 1917. Os 285—98—14., da se u ostavinskom predmetu iza pok. S. J. S., izraelite sefardičkog ritusa, koji je umr'o u Sarajevu dne 26. februara 1914., imadu se kod određenja dijelova u mulk ostavini upotrijebiti ustanove austrijskog općeg građanskog zakona.

Ovo su prvostepeni razlozi:

Člankom I. naredbe glede privremenog uređenja nasljednog prava i postupanja, koje se upotrebljava pri ostavštinama nemuhamedanaca u Bosni i Hercegovini, objavljene od zem. vlade dne 14. aprila 1885. L. z. u. br. 23. ima se kod ostavina nemuhamedanaca upotrijebiti ono materijalno pravo, koje je bilo običajno pravo kod pojedinih vjeroispovijesti, te koje se je kao takovo upotrebljavalo kod šerijatskih sudova prije citirane naredbe.

Da se to običajno pravo ustanovi preslušana su tri vještaka i to šerijatski sudac na vrhovnom sudu u Sarajevu Salih eff. Mutapčić, umirovljeni šerijatski sudac u Sarajevu Uveis Naili, pa rabin Ješua Salom iz Sarajeva.

Vještak Salih eff. Mutapčić služi kao šerijatski sudac od godine 1891., pa prema tome nije mu u stvari iz vlastitog iskustva ništa poznato. No tvrdi, da se je bavio stručnim istraživanjem ovog pitanja, te dolazi do zaključka, da su do g. 1883. šerijatski sudovi provodili ostavinske rasprave iza muslimana i nemuslimana i upotrebljavali šerijatsko kao materijalno nasljedno pravo, po kome pravu se je imao uvažavati u prvom redu sporazum interesenata i bez obzira na to, da li se je postignuta nagoda kosila sa propisima šerijata. Ne isključuje pak vještak mogućnost, da su nemuslimani svršavali svoje ostavine i pred kojim drugim forumom osim šerijatskih sudova. Što se specijalno sefardičkih židova tiče, naveo je vještak, da je u sidžilima, pohranjenim u Gazi Husrevbegovoj džamiji u Sarajevu pronašao ostavinski spis iza Avrama Čolaka sina Zadikova, prema kojemu se je prije 150 godina pred šerijatskim sudom uručila ostavina po šerijatskim zakonima.

Vještak Uveis eff. Naili, koji je služio kao šerijatski sudac i u vrijeme prije okupacije, od g. 1873. do 1910. naveo je, da je doduše za vrijeme svoje službe dobio nalog, da ostavine iza jevreja mora provađati i uručiti po šerijatskom pravu, ako se nasljednici ne bi na koji drugi način sporazumjeli, ali on sam se ne sjeća, da je prije okupacije imao i jedan slučaj, u kojem bi šerijatski sud proveo ostavinsku raspravu iza jevreja.

Vještak Ješua Salom, rabin, starac od 70 godina, naveo je, da su se nasljednici iza smrti ostavitelja sefardičko-jevrejske ispovijesti „od vajkada sami između sebe naravnali" prema jevrejskom pravu bez intervencije ikakove vlasti, bilo kadije, bilo rabina. Kod te nagodbe se je i mimoilazilo jevrejsko pravo, koliko se tiče ženske

Digitized by Google

te da su kćeri dobivale prigodom udaje i više, nego li bi im po vjerskim propisima pripadalo. Po jevrejskom pravu u nazočnom slučaju jedini je nasljednik sin Isidor; kćeri dobivaju miraz, koji odgovara 1/10 imetka prema njegovu stanju u vrijeme udaje, a žena dobiva ili ketubu ili alimentaciju, dočim majka ništa ne nasljeđuje. Obzirom na prijateljske odnošaje, koji su vladali između muslimana i sefardičkih jevreja, šerijatski sudovi nisu se nikako htjeli miješati u njihove ostavinske stvari. U jedinom jednom slučaju, i to iza smrti Moise Saloma, koji je umro prije 44 godine, jedna njegova kći kao nasljednica pošla je u Carigrad, te je isposlovala od šeik-ul-islama fetvu, po kojoj njoj pripada ½ nasljednog dijela, koji bi imao pripasti sinu ostavitelja. No ni na temelju ove fetve nije htio šerijatski sud uredovati, nego je došlo do vansudbene nagode među strankama. Ali ne samo da se šerijatski sudovi nijesu miješali u ostavine iza sefardičkih jevreja, nego ni nasljednici potonjih po svojim vjerskim propisima nisu smjeli tražiti u tom pravcu intervenciju šerijatskih sudova, jer bi inače potpali pod „herem" (prokletstvo i isključenje iz templa). Što se tiče slučaja Avrama Čolaka, o kome je iskazao vještak Mutapčić, dopušta da se je taj slučaj dogodio, ali su nasljednici morali prijeći na islam.

Iz iskaza ovih vještaka dade se zaključiti ovo:

1. U pogledu ostavina sefardičkih jevreja nije postojalo stalno običajno pravo, koje bi moglo biti podlogom za određivanje nasljednih dijelova, jer iz iskaza svih vještaka slijedi, da je u prvem redu i u najviše slučajeva odlučna bila nagodba među strankama. Ni vjerski jevrejski zakon nije bio tačno primjenjivan, jer su kćeri dobivale više, nego li je u tom zakonu predviđeno.

2. Šerijatski sudovi nisu prije g. 1885. raspravljali ostavine iza sefardičkih židova, a ako se je i prigodio koji iznimni slučaj, — što je vrlo nevjerojatno, — nisu primjenjivali načela vjerskog jevrejskog prava; nego u slučaju, da se nisu stranke nagodile, upotrebljavali su šerijatske propise. Da šerijatski sudovi nisu vodili ostavinske rasprave iza sefardičkih jevreja, vidi se nesamo iz iskaza Ješue Saloma, nego i kadije Uveis Naili, koji se ne može sjetiti ni jednog slučaja kroz cijelo vrijeme svoje prakse od 1873. naprijed. Jevrejima sefardičke vjeroispovijesti bilo je zabranjeno obraćati se u ostavinskim stvarima šerijatskim sudovima, a prijateljski odnosi između njih i muslimana razvili su se dotle, da šerijatski sudovi nisu ni htjeli da ostavinske rasprave iza njih vode, pa je u tom pravcu osobito karakterističan gore navedeni slučaj iza Moise Saloma. Navod Uveisa Naili, da mu je bilo naređeno da se iza nemuslimana, koji se obrate na šerijatski sud, imaju u ostavinskim stvarima primijeniti šerijatski propisi, nema s obzirom na sefardičke židove nikakova značenja, jer sud nije nikada došao u položaj, da ovu naredbu privede u djelo. Slučaj Avrama Čolaka prije 150 godina, ako se ne radi o našljednicima, koji su prešli na islam, bio bi izuzetak, koji ne može statuirati običajno pravo, za koje fali svaki kontinuitet i pravna svijest kod samih jevreja-španjola.

S obzirom na sve sprijed istaknuto nema nikakovih dokaza, da je postojalo kakovo otomansko običajno pravo, koje se je upotrebljavalo

Digitized by Google

kod šerijatskih sudova u ostavinama sefardičkih jevreja prije g. 1885., pa se zato u smislu treće alineje članka I. gore citirane naredbe iz g. 1885. imaju u nazočnoj ostavinskoj stvari upotrijebiti propisi nasljednog prava, „koji važe u austrijskoj monarhiji". Pošto pak u najvećem dijelu monarhije i to u Austriji, Hrvatskoj i Slavoniji pa u Erdelju vrijede propisi o. g. z., to su isti propisi primijenjeni i u ovom ostavinskom predmetu.

Skrbnik je ovlašten na prodaju nepokretnina, koja nadilazi redovitu upravu imovinom odsutnikovom, ako je ta prodaja nužna, da se otkloni šteta od imovine odsutnikove.

(Rješidba stola sedmorice od 12. decembra 1918. broj 2899.)

U molbenoj stvari A. G. iz O. kao skrbnika na čin P. G., odsutnoga i nepoznata boravišta u Americi, po odvjetniku dru F. P., za nadskrbničko odobrenje kupoprodajnog ugovora od 14. marta 1917. glede prodaje nekretnina gr. ul. broj 1645. porezne opć. O., u kojoj je sirotinsko povjerenstvo slobodnog grada O. odlukom od 26. aprila 1918. broj 504. molitelja s molbom primlj. 13. decembra 1917. broj 1796. i u njoj stavljenim zahtjevom odbilo, zato što skrbnik odsutnika nije ovlašten na prodaju odsutnikovih nepokretnina, jer to ne spada u redovitu upravu imovine odsutnikove;

a kr. banski stol povodom utoka molitelja rješidbom od 1. augusta 1918. br. 11017. otpućenjem utoka prvomolbenu odluku potvrdio;

kr. stol sedmorice: vidjev, da odsutni P. G. boravi u Americi, dakle u mjestu, s kojim od uredovnoga sjedišta sirotinske oblasti u O. nije moguće stupiti u saobraćaj zbog rata, te je dakle osoba, koja po §-u 2., 4. i 16. banske naredbe od 27. augusta 1915. broj 17600. ne može izvesti ono, što bi bilo nužno u upravi njegovom imovinom, te bi prava njegova, kao suvlasnika u jednoj šestini nepokretnina z. ul. br. 1645. por. opć. O. mogla pretrpjeti štete s odgađanja, ako ne bi za vremena skrbnik njegov nastojao oko njegovih posala;

vidjev, da je stoga starateljska oblast pozvana, da uzme u pretres pitanje, da li je naumljena po skrbniku prodaja nužna, da se otkloni šteta sa imovine odsutnikove, a nije osnovan otputni razlog, da skrbnik uopće nije ovlašten na prodaju, koja nadilazi redovitu upravu imovinom odsutnikovom;

obnašao je povodom izvanrednoga previdnoga utoka A. G., kao skrbnika odsutnoga P. G. ukinuti suglasne odluke gradskoga sirotinskoga povjerenstva u O. i kr. banskoga stola u Zagrebu, te sirotinskomu povjerenstvu u O. naložiti, da molbu skrbnika A. G. uzme u ponovni pretres, te ju riješi mimo neosnovan otputni razlog.

Priopćio: Bć.

Digitized by Google

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stječajno pravo i pravo pobijanja.

Solidarnom mjeničnom dužniku, a potom ni njegovom cesionaru ne pristoji protiv ostalih mjeničnih sudužnika nikakvo ni tužbovno ni ovršno mjenično pravo.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 1. februara 1917. br. 202.)

Kr kotarski kao trgovačko-mjembeni sud u S. odbio je tužitelja I. P. u Z. sa njegovom mjeničnom zavratnom tužbom protiv A. M. u Z. i dr. na solidarni platež mjenične zavratne svote od 17654 K 40 fil. i to svojom odlukom od 29. septembra 1916. br. 4453. gr. izdanom na tu tužbu iz ovih razloga:

1. što mjenično-pravna zavrata pripada po ustanovi §§ 50. i 51. mjen. zak. samo ili onom posjedniku mjenice. koji ju je zbog neplateža prihvatnika dao prosvjedovati ili onom naleđniku, koji ju je otkupio. a tužitelj nije niti posjednik mjenice, koji ju je zbog neplateža dao prosjedovati. a niti je naleđnik mjenice;

2. što tužitelj prema ustanovi § 1394. o. g. z. nije mogao steći više prava nego li ga je imao njegov ustupnik V. L. Budući pak da spomenutom njegovom ustupniku V. L. nije na temelju mjenice pod 1. pripadalo nikakovo tužbovno ni ovršno mjenično pravo, jer on kao solidarni dužnik iz te mjenice temeljem ovosndnog pravomoćnog platežnog naloga od 26. juna 1909. br. 3294. gr. T 1909/166. nije mogao stečenjem mjenice građansko-pravnim ustupom i nasljedstvom od solidarnog dužnika postati mjeničnim vjerovnikom naprama ostalim solidarnim dužnicima, pa stoga tužitelju, kao njegovom ustupovniku. ne može pripadati nikakovo tužbovno mjenično-zavratno pravo.

Kad bi se tužitelju priznalo pravo na podignuće mjenične zavratne tužbe, to bi mu se time priznalo pravo namirenja iz te mjenice, koje je pravo njegovom ustupovniku V. L. uskraćeno ovosu nom odlukom od 4. aprila 1916. broj 1463. gr. P 1909./166., koja je potvrđena vrhovnom rješidbom kr. stola sedmorice od 10. augusta 1916. broj 2082.

3. jer dvopisu tužbe ne prileži izvorna ustupnica sa zavratnim računom, navedena pod M.

Povodom žalbe ništavne i utoka tužitelja I. P. potvrdio je kr. banski stol rješidbom od 2. novembra 1916. br. 18984. napadnutu odluku prvoga suda uz obrazloženje:

uvaživ, da je odluka prvoga suda po zakonu opravdana, jer ustupnica ddto Zagreb 20. juna 1916. pod M—I. ne ima, ni po formi ni po sadržaju, mjenično-pravne kreposti (§§ 16. i 51. mj. zak.), zbog česa se ni pravo utjecateljevo iz nje ne može ostvariti po postupku određenom za mjenične poslove.

Kr. stol sedmorice zabacio je ništavnu žaobu tužitelja I. P., a njegov izvanredni previdni utok po §-u 318. grpp. otputio.

Bć.

Digitized by Google

C. Kazneno.

Čin krađe je dovršen, čim počinitelj tuđu stvar iz posjeda drugoga uzme; — po §-u 173. kz. imade se kod krađe vrijednost računati po šteti okradenoga, a ne po hasni tata.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 18. oktobra 1917 broj 1919.)

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice kao sud kasacionalni povodom žalbe ništavne optuženog Mile Ž. protiv osude sudbenog stola u P. od 31. maja 1917. I. 204.—1917., kojom je rečeni sudb. stol sudio:

Mile Ž. kriv je, što je u noći od 1. aprila 1917. u D. bez privole Karla R. kao posjednika, a svoje koristi radi prisvojio jednu banknotu od 1000 K, čime je počinio zločinstvo krađe, označeno u §§ 171. i 173. kz., pa se zbog toga osuđuje s obzirom na § 180. kz. po § 179. kz. uporabom § 254. kp. na kazan teške tamnice u trajanju od 2 (dvije) godine i t. d.

obnašao je nakon saslušanja državnog nadodvjetnika žalbu ništavnu optuženoga Mile Ž. po § 282. stv. IV. sl. b) kp. zabaciti, a povodom njegovog priziva poradi kazni dosuđenu mu kazan sniziti na 4 (četiri) mjeseca teške tamnice, pooštrene jednim samotnim zatvorom svakog mjeseca.

Razlozi:

Optuženi Mile Š. napada žalbom ništavnom osudu presudnoga suda s ništavnih razloga § 277. toč. 9. sl. a) i b) te točke 10. kp., no uistinu napada se osuda tokom izvedenja žalbe ništavne jedino s ništovnog razloga toč. 10. § 277. kp.

Optuženi drži, da je po presudnom sudu uporavljena kvalifikacija kriva, jer da se u konkretnom slučaju radi o prekršaju §-a 460. kz., a ne o zločinstvu krađe, označenom u § 171. i 173. kz., kažnjivu po § 179. kz., jer da je valjalo uzeti u obzir iznosak od 100 K, a ne od 1000 K, naime iznosak nadmašujući 600 K i to sve prema ustanovljenju samoga presudnoga suda.

Presudni sud uzimlje ustanovljenim, da je optuženi Mile Ž., kad si je na štetu Karla R. prisvojio banknotu od 1000 K držao, da si je prisvojio banknotu od 100 K, što je ustanovljeno i iskazom svjedokinje Kate B., kojoj je tu ukradenu banknotu od 1000 K predao pod banknotu od 100 K.

Optuženik nastoji tumačenjem zakonskih ustanova §a 171. i 179. kz. da predoči, kako je njegova nakana išla na prisvojenje novca u najvećem iznosu od 100 K, pa da je u toj nakani uzeo banknotu od 1000 K, držeći ju, da je to banknota od 100 K. U izvedenju žalbe ništavne pravilno se ističe nazor, da je čin krađe dovršen onim časom, kad je optuženi iz posjeda oštećenika uzeo banknotu te ju spravio u svoj džep, dok je samo glede pitanja, kada se ima krađa smatrati perfektnom, neodlučno, što je on poslije pred oštećenikom zatajio, da je krađu počinio.

No presudni sud je sam čin pravilno kao zločinstvo krađe kvalificirao i to na temelju ustanova §-a 1. kz. 171., i 173. kz., jer po §-u 1. kz. za zločinstvo je potrebita zla nakana, koja je u smislu § 171. kz. nastala časom, kojim je optuženi bez privole posjednika, a svoje

Digitized by Google

koristi radi prisvojio banknotu od 1000 K, te jer se po §-u 173. kz. ima vrijednost računati po šteti okradenoga, a ne po hasni tata. Ne može biti odlučno — pa se stoga i ne radi o bludnji u smislu § 2. toč. e) kz.. — što je optuženi držao, da je ukrao banknotu od 100 K, nego je odlučno, da si je on zaista prisvojio banknotu od 1000 K, za koji iznos je imala za oštećenika i šteta nastati.

Prema tomu ne postoji niština toč. 10. § 277. kp., pa je valjalo žalbu ništovnu optuženoga Mile Ž. po §-u 282. stav. IV. sl. b) kp. zabaciti.

No s obzirom na olakotne okolnosti, istaknute u rješidbenim razlozima presudnoga suda, valjalo je povodom optuženikova priziva poradi izrijeka o kazni dosuđenu mu kazan sniziti, kako je to u dispozitivnom dijelu ove vrhovne rješidbe učinjeno.

Formalni i stvarni uvjeti za izrečenje gubitka živeža po austrijskom zakonu o živežu (zak. od 16. januara 1896. l. d. z. br. 89. od god. 1897. § 20.).

(Rješidba od 1. augusta 1916. broj Kr. VIII. 83—16. izrečena od bivšeg c. k. vrhovnoga kao kasacionog suda u Beču na zaštitu zakona).

Razlozi.

Iz spisa . . . kotarskoga suda . . . i . . . okružnoga suda u . . . kao prizivnoga suda izlazi ovo činjenično stanje:

C., trgovac u . . ., bio je prijavljen zbog prekršaja po §-u 14. br. 2. zakona od 16. januara 1896. l. d. z. br. 89. od god. 1997., stoga što je septembra mjeseca 1915. iz nemarnosti prodao L-skom povjerenstvu za opskrbu hranom maslinovog ulja priganog i ranketivog (užeženog), kojega uživanje bijaše kadro da škodi čovječjemu zdravlju. Kotarski sud u . . . riješio ga je presudom od . . . optužbe. Odvojenim zaključkom istoga dana proglasio je na temelju § 20. zakona o živežu gubitak maslinovog ulja štetnog čovječjem zdravlju. Okružni sud u . . . kao prizivni sud odbio je presudom od 17. maja 1916. priziv poslovača državnoga odvjetništva, koji je bio upravljen protiv riješenja, ali je zaključkom istoga dana prihvatio žalbu što ju je optuženik uložio protiv gubitka, te je ukinuo ovaj izrijek. Za ovaj zaključak bijaše prizivnome sudu mjerodajno uvaženje, da je po §-u 20. zakona o živežu dozvoljeno proglašenje gubitka samo u slučaju da nije moguće progoniti ili osuditi jedno određeno lice. U nazočnom slučaju da je pak određeno lice zbog prekršaja po §-u 14. br. 2. cit. zak. bilo pozvano na odgovornost i pravomoćno riješeno. Stoga da ne postoji pretpostavka §-a 20. zakona o živežu.

Rješenja nižih sudova o krivini ne mogu se pregledati, jer bi se radilo samo o slobodnom sudačkom procjenjivanju dokaza i o uvjerenju. Ali je protivan zakonu zaključak prizivnoga suda o zapljeni maslinovoga ulja.

Digitized by Google

Treba pretpostaviti, da se postupak nižih sudova upogled izrečenja gubitka formalno protivi §§-ima 20. i 23. zakona o živežu Posebno (zaključkom) može se proglasiti gubitak u smislu drugoga stavka §-a 20. zakona o živežu samo ako se „progon ili osuda određenoga jednoga lica ne može izvesti". U slučajevima, u kojima je moguć subjektivni postupak protiv jednoga počinitelja ili gdje je dapače, kao ovdje, takav postupak zbilja proveden bio, mora gubitak u samoj presudi biti izrečen ili zakraćen. To izlazi i iz riječi §-a 23. prvi stavak, zakona o živežu, koji predviđa izrečenje gubitka pri izdavanju kaznene odredbe, te određuje, da se gubitak zaplijenjene stvari može izreći (u isto vrijeme) sa kaznenom odredbom (isp. zbirka br 3924.). Prizivni je sud doista svoj zaključak uvrstio u opravak presude, ali ga je prihvatio samostalno iza kako je izrekao presudu i neovisno od nje.

Nego zaključak prizivnoga suda je i stvarno pogrješan. Progon određenoga nekog lica je u ovom slučaju doista proveden. To, što je svršio odrješenjem, ne mari. Zakon ne zahtijeva osudu. Riječima „ako se osuda određenog lica ne može provesti" odnosi se zakon samo na slučajeve, u kojima, iza kako je progon zaveden, presuda ne može biti izrečena iz subjektivnih ili objektivnih razloga (neokrivljivost, bijeg, smrt počinitelja). Riječ osuda (Verurteilung) ne znači ovdje isto što „osuđenje" („Schuldspruch"), već obuhvaća svako sudsko stvarno konačno rješenje, dakle i odrješenje od optužbe. To izlazi jasno iz drugoga stavka §-a 20. zakona o živežu, gdje se pojmu „osuda" nasuprot postavlja riječ „zaključak" te se protiv ovoga potonjega dopušta pravni lijek pritužbe. Pobijanje odrješenja žalbom ništavosti ili prizivom, a zaključka u isto doba prihvaćenoga koji se odnosi samo na gubitak, pritužbom, ne bi se moglo dovesti u sklad sa načelima kaznenoga postupnika. Shvaćanje prizivnoga suda bi suviše dovodilo do nemoguće posljedice, da bi izrečenje gubitka bilo nedopušteno zbog odrješenja jednog određenog počinitelja, a da bi naprotiv bilo dopušteno, kad se počinitelj ne može ni dovesti u sud. U nazočnom slučaju se drugi stavak §-a 20. zakona o živežu ne može i s toga razloga primijeniti, što je c. k. općeniti zavod za istraživanje živeža u Gracu odnosno maslinovo ulje naznačio škodljivim za zdravlje. Kad je espap škodljiv po zdravlje, naređuje prvi stavak navedenoga zakonskoga propisa prisilno, da se ima izreći gubitak. Zapljena se je dakle morala izreći bezuslovno, bez obzira na to, jeli počinitelj bio poznat, kriv ili nevin.

S ovih je razloga na zaštitu zakona izrečeno bilo, da je pomenutim u drugostepenoj presudi sadržanim zakjučkom odnosnoga okružnoga kao prizivnog suda bio povrijeđen § 20. zakona o živežu od 16. januara 1896., l. d. z. br. 89. od god. 1897.

Digitized by Google

Iz financijske prakse.

Mada je kupoprodajni pravni posao, odnoseći se na prijenos nekretnina, bio opozvan zajedničkom privolom ugovornih stranaka nakon što je već u korist kupca izveden upis nekretnina u zemljišnik, to ipak od prijenosa nekretnina natrag na prodavca nije bilo mjesta zahtijevati pristojbu od prijenosa nekretnina.

(Osuda upravnog sudišta od 10. oktobra 1917. br. 113. F. 1917.)

Dne 25. marta 1914. podnio je kod kr. financijskog ravnateljstva u V. Ljudevit H. iz Z. B. priziv protiv plateža pristojbe propisane kod kr. poreznog ureda u Z. pod A up. st. 91. iz godine 1914. sa 19 K 78 fil.

Pristojba je propisana iza kupoprodajnog ugovora, sklopljenog među Andrije H. kao prodavaoca i prizivatelja Ljudevita H. kao kupca 11. novembra 1913., kojim je potonji natrag kupio iste nekretnine, koje je ugovorom od 10. septembra 1913. prodao Andriji H.

U prizivu navodi prizivatelj, da je u proljeće god. 1913. kupio zajedno sa svojom braćom Androm i Slavkom H. cijeli posjed od njihovog oca Jure H. iz Z. B., a kratko vrijeme iza toga da je prodao bratu Andriji H. svoj dio nekretnina za kupovninu od 460 K.

Ne dugo poslije navedene kupoprodaje zamolio je prizivatelj svog brata Andriju H., da privoli na to, da se na njega natrag gruntovno prenese prodani dio nekretnina.

Andrija H. privolio je na to. da prizivatelj natrag gruntovno na sebe prenese prodani dio nekretnina, no uz uvjet, da mu nadoknadi sve troškove, koje je imao za gruntovni prijenos prodanih nekretnina.

Pošto je posjed prizivateljevog oca Jure H. bio prenesen ponajprije gruntovno na Ljudevita H. te na njegovu braću Andriju i Slavka H., a zatim sa imena Ljudevita H. na Andriju H., a poslije od potonjeg opet natrag na Ljudevita H., pa pošto su svi netom spomenuti prijenosi uslijedili u razmaku od par mjeseci i to u jednoj istoj godini, to prizivatelj drži, da bi se od svakog pojedinog gruntovnog prijenosa imala odmjeriti samo polovica pristojbe, a od njegovog napose nikakova pristojba, jer kupac Andrija H. nije bio niti jednog časa u posjedu prodanih njemu nekretnina.

Kr. financijsko ravnateljstvo otputilo je svojom odlukom od 30. marta 1914. br. 10454. priziv i to temeljem §§ 95. i 99. odnosno tar. čl. 16—1. uredovne zbirke pristojbenih zakona i propisa od g. 1883., zato što je prvašnji kupoprodajni posao bio već izvršen i gruntovno proveden, pak je prema tome od prijenosa nekretnina natrag na prodavaoca ili od uspostave u prijašnje stanje imala se odmjeriti i uplatiti redovita potpuna pristojba prema naravi pravnog posla sadržanog u ispravi o razvrgnuću, jer je ovakov pravni posao posvema izvršen, dakle prijenos nekretnina natrag na prodavaoca involvira novi pravni posao.

Prizivatelj podnio je protiv rečene odluke od 30. marta 1914. br. 10454. pravodobnu tužbu na upravno sudište u Budimpešti.

*

Digitized by Google

U tužbi navela je stranka one iste razloge, koje je navela u svojem prizivu.

Nakon što su pribavljeni svi raspravni spisi, podnesena je tužba svim prilozima upravnom sudištu u Budimpešti, koje ju je kr. financ. ravnateljstvu povratilo s uputom, neka dade ustanoviti, je li opristojbljen u tužbi spomenuti kupoprodajni ugovor, sklopljen između Ljudevita H. kao prodavaoca (sadanjeg kupca) i Andrije H. kao kupca (sadanjeg prodavaoca) navodno dne 10. septembra 1913. u pogledu istog dijela nekretnosti, pa ako je opristojbljen, neka nabavi i priklopi odnosni odmjerni spis.

Podjedno neka ustanovi, pa u pogledu toga neka dade preslušati Andriju H. i ujedno opć. poglavarstvo kao mjesnu oblast glede toga, je li Ljudevit H. isplatio Andriji H. kupovninu, uslovljenu u ugovoru od 10. rujna 1913., pa da li je Andrija H. stupio u posjed od Ljudevita H. kupljenih dijelova nepokretnosti, koje su sada predmet žaljene pristojbe sačinjavajućim ugovorom natrag prenesene na Ljudevita H. ili nije stupio naime je li predhodeći prijenos potpuno izvršio.

Glasom izvješća općinskog poglavarstva u Z., te zapisničkim očitovanjem ugovornih stranaka ustanovljeno je, da je ugovor, sklopljen među Ljudevitom H. kao prodavaocem (sadanjim kupcem) i Andrijom H. kupcem (sadanjim prodavaocem) opristojbovan, dok među ugovornim strankama niti je isplaćena kupovnina, a niti je kupac Andrija H. ikada stupio u posjed nekretnina, koje su natrag prenesene na Ljudevita H. Nakon pribavljenih zatraženih podataka podneseni su ponovo svi raspravni spisi upravnom sudištu, koje je na tužbe spomenute stranke izdalo ovu o s u d u.

Kr. ug. upravno sudište uvažujući tužbu, određuje brisanje žaljene pristojbe.

O b r a z l o ž e n j e :

Žaljena je pristojba propisana na osnovu onog kupoprodajnog ugovora, sklopljenog među Andrijom H. kao prodavaocem i tužiteljem Ljudevitom H. 11. novembra 1913., kojim je potonji natrag kupio iste nekretnine, koje je ugovorom od 10. septembra 1913. prodao Andriji H.

Mada je isprava istavljena u obliku kupoprodajnog ugovora, ipak se s obzirom na navode u prizivu i tužbi kao i na to, što je među obim ugovorima prošlo vrlo kratko vrijeme, može potonji ugovor smatrati ispravom, koja nadomješćuje razrješujuće očitovanje, pa je tako s obzirom na rodbinski odnošaj ugovornih stranaka trebalo rasuditi, je li je prijašnji ugovor sasvim t. j. u svakom pogledu izvršen, odnosno ustanovljuje li kasnija isprava fakat novog prijenosa imetka ili ne?

Tokom određenog dokaznog postupka utvrđeno je, da su na osnovu prvobitnog kupoprodajnog ugovora nepokretnine na kupca Andriju H. i gruntovno prepisane, te da je od prvobitnog prijenosa odmjerena pristojba pod A st. 92.—1914. osudom ovog sudišta broj 14356—1914. i uzdržana. No utvrđeno je i to, da ugovorni uvjeti nisu u svakom pogledu ispunjeni, dakle prva kupoprodaja nije potpuno izvršena, stoga se druga isprava, koja je tužitelju sada žaljene

Digitized by Google

pristojbe dozvolila prijenos natrag glede prodanih nekretnina, ma da je istavljena u obliku kupoprodajnog ugovora, imade smatrati ispravom o razriješenju pravnog posla, koji nije sasvim izvršen i ispostavljenju prijašnjeg gruntovnog stanja, pa budući da ne sadržava novog prijenosa imetka, ne može se od nje zahtjevati pristojba za prijenos imetka.

S tih je razloga valjalo odlučiti u gornjem smislu.

Priopćio: L. Milić.

KNJIŽEVNOST

Slobodan Jovanović: Osnovi pravne teorije o državi. Drugo. prerađeno i prošireno izdanje. Beograd 1914.

(Svršetak).

Vrlo jezgrovita, pregledna i razumljiva su razlaganja o upravi i sudstvu, naročito o razlici između zakonodavstva i sudstva, između zakonodavstva i uprave, između sudstva i uprave.

Načelo podjele vlasti razrađeno je u sve tančine, tek ono se, čini mi se, uzima suviše apstraktno bez obzira na smisao, koji mu je istorijski utvrđen. Tako je već sam Montesquieu rekao, da nije dovoljno, da su vlasti subjektivno porazdijeljene na odjelite neodvisne organe, nego još treba da se svaka pojedina vlast može braniti od napadaja druge vlasti, da je može zaustaviti. Zaradi toga je već Montesquieu iznio čitav niz preventivnih i represivnih sredstava za odbranu, koja su poslije prozvana „checks and balances".

Na str. 196. kaže se, da je u monarhijama, formalno barem, sasvim isključena mogućnost, da postane zakonom nešto što šef upravne vlasti ne će. Ali već je po francuskom ustavu od g. 1791. u duhu neke „monarhie républicaine", tako i po poljskom nacrtu ustava od 3. maja 1791., u corteskom ustavu od g. 1812., kralj dobio samo suspenzivni veto, a po čl. 79. norveškog ustava zaključak predložen od tri Storthinga nakon tri izbora dobija snagu zakona, iako kralj ne dade sankciju prije konca sesije. Najzad sam Montesquien, čini se, smatra vladarsko sudjelovanje u zakonodavstvu poglavito negativnim (faculté d'empêcher), a pravo odobravanja (faculté d'approuver) nije no očitovanje, da se vladalac ne služi svojim pravom sprečavanja.

Na str. 206. se kaže: „Francuski državni savet stoji na tom gledištu, da svaka nezakonita radnja upravne vlasti, kojom se vređaju interesi pojedinaca, daje povoda administrativnom sporu, bez obzira na to da li povređen interes ima karakter subjektivnog prava, ili znači samo izvesnu zainteresovanost u držanju objektivnog prava." Ovo nije sasvim tačno, jer Duguit (Traité de droit const. I. str. 248) veli: „Cependant il faut que le requérant ait un intérêt spécial et qui se distingue de l'intérêt général qu'ont tous ceux qui habitent le territoire français à ce que les agents administratifs respectent les dispositions des lois et règlements."

Digitized by Google

Na str. 217. u vezi sa str. 254. pripovijeda se, kako je nastao engleski parlamenat. pa kako se onaj prvobitni parlamenat tri staleža — svećenstva, plemstva, građanstva — podijelio na dva doma: jedan svećenstva i plemstva (dom lordova), a drugi građanstva (dom komuna). Ovo prikazivanje nije sasvim jasno. „Model parliament" od g. 1295. sastojao se od tri staleža: svećenstva, feudnog plemstva i građanstva; ali treba naročito istaknuti, da su se i grofovijski vitezovi zajedno s barunima brojili u plemićki stalež. No domala se struktura parlamenta promijenila. Prelati se sasvim pridružiše barunima, s kojim su već otprije zajedno sjedjeli u velikom državnom savjetu, i sastaviše s njima dom lordova. Grofovijski pak vitezovi nisu se združili s barunima, ka kojima bi po staležu pripadali, već se vitezovi sjediniše sa zastupnicima gradova u donji dom: c'est là le grand fait qui a décidé la destinée politique de l'Angleterre, rekao je Guizot u svojem klasičnom djelu Histoire des origines du gouvernemait représentatif, II. st. 276. Dakle donji dom nije bio dom građanstva, već općina: gradova i grofovija.

Na str. 219. navodi se, da su članovi engleskog donjeg doma isprva dobijali od svojih birača obvezna uputstva. Naprotiv Jellineku, Seidleru i drugima, kušao sam u svojoj raspravi Zakon i sankcija str. 74. bilj. 265. (preštampano iz Mjesečnika 1903.) dokazati, da engleski grofovijski poslanici nisu nikada dobijali nikakvih instrukcija za svoje vladanje u parlamentu, nego samo legitimaciju, da mogu svoju komunu zastupati u sazvanom parlamentu. Pritom sam se pozvao navlastito na to, da Stubbs, koji je s najvećom akribijom proučio istoriju engleskog ustava, ni jednom riječi ne spominje instrukcija.

Veoma se zgodno dovodi u vezu s ustanovom referenduma nova vrsta mandata, što se nedavno pojavila u Engleskoj: birači kod izbora nisu znali, da će biti u idućem parlamentu izneseno pitanje o irskom Homeruleu, zato izabrani parlamenat nije ovlašten da se tim pitanjem bavi. Neka mi bude slobodno napomenuti, da sam u raspravi: O razvoju demokratske misli (Mjesečnik 1918.) nastojao pokazati, kako je demokratska praksa izvrnula ideju predstavništva, te je od narodnih poslanika, koji su po zakonu slobodni, neodgovorni i neopozivi, učinila politički zavisne, odgovorne i opozivne mandatare naroda. Uostalom, kad bi knjiga bila pisana u današnje vrijeme, zacijelo bi bilo u njoj kud i kamo više govora o demokratskoj ideji.

Onima, koji bi htjeli i kod nas uvesti izbornu dužnost, toplo se preporuča, da pročitaju ovo, što g. pisac veli o obveznom glasanju, naročito: „Uzdržavanje od glasanja uvek je posledica izvesnog političkog skepticizma i apatije. Politički skepticizam i apatija jesu moralne bolesti koje se običnim zakonskim merama ne leče . . . Međutim, mašinalno glasanje, glasanje po zapovesti vlasti, nije ništa bolje nego uzdržavanje od glasanja."

Majstorsko je prikazivanje proporcionog sistema (srazmjernog predstavništva) i pitanja o jednodomnom ili dvodomnom sistemu, zatim izlaganje o referendumu, o parlamentarnoj opstrukciji, koja se duhovito označava zloupotrebom vlasti. Sva sila finih aperçua ima u odijeljku o političkim strankama. Bilo bi možda dobro da se koja riječ kazala o vanredno zanimljivoj „Primary legislation", kojom se u Americi

Digitized by Google

pokušalo, da se volji birača u krugu same stranke pribavi potpuna važnost, i to upravo kod najznatnije funkcije stranačke uprave, kod postavljanja kandidata.

O monarhiji i republici raspravlja se u glavi o organizaciji upravne vlasti. Po običnoj sistematici ovo pitanje pripada u poglavlje o formama države t. j. o formama ustava, no zbog piščeva shvatanja o ustavu moralo je ono naći drugo mjesto, a ipak i sam g. pisac ističe, da monarh nije nigdje samo šef upravne vlasti, nego ima učešća i u poslovima druge dvije vlasti.

Crtajući položaj monarha nije dovoljno istaknuto, da je to samo prosječna tipična slika, a danas uz preostali mali broj monarhija teško je reći, da li je to doista i prosjek.

Tako se kaže, da vladalac ima u sudskim poslovima toliko učešća, što se, bar s formalnog gledišta, sudska vlast vrši u njegovo ime. No u starom danskom ustavu od 1849. (1866.) naročito se izriče, da sudska vlast pripada sudovima, a eksekutivna kralju; po norveškom ustavu kralj je samo nosilac eksekutivne vlasti; po rumunjskom ustavu čl. 36.) sudsku vlast vrše sudovi, a njihove se osude i odluke izdaju krepošću zakona, a izvršuju u ime kralja; po grčkom ustavu (čl. 28.) sudsku vlast vrše sudovi, a osude sudova izvršuju se u ime kraljevo baš kao u Francuskoj u ime predsjednika republike. O vetu kraljevom već smo prije govorili, a ovdje bi se moglo napomenuti, da se po nekim ustavima (čl. 107. grčkoga, čl. 112. norveškog ustava) ne traži nikakovo privoljenje kraljevo ni za promjene ustava, pa bi se u Norveškoj, kako mnogi misle, mogla ustavnim načinom ukinuti monarhija. Čitao sam negdje i ovu veoma interesnu bilješku Stojana Novakovića: „Posle 29. maja 1903 mislilo se u našoj vladi da ni na ustavu nije potreban kraljev potpis!"

Na str. 272. kaže se, da (apsolutni) monarh nije bio samo šef upravne vlasti, nego šef države, državni poglavar, kao što se i danas još naziva. Ova stilizacija mogla bi početnike zavesti u zabludu, jer još i danas je u Francuskoj izričaj „Chef de l'État" kolektivna oznaka i za cara i kralja i predsjednika republike, a u međunarodnim enuncijacijama opet se čita: souverains et chefs d'État, pa se izričaj državni poglavari odnosi čak samo na predsjednike republike.

Vrijedno je pribilježiti ovo: „Opštim načelima nije protivno to što su te (vojne) naredbe nepremapotpisane, nego je protivno to, što vladalac vrši jednu funkciju, koja nije vladalačka funkcija, nego funkcija jednog specijalnog organa. Vladalac vrhovni zapovjednik vojske, to je isto tako protivno opštim pravilima kao i vladalac upravitelj policije. Vrhovna komanda nad vojskom daje se vladaocu stoga, što se drži, da on ne bi bio siguran s prestolom, ako vojska, koja je najpre u stanju da izvrši prevrat, ne bude stavljena pod njegove neposredne zapovesti."

Parlamentarna i predsjednička vlada, pa krivična odgovornost ministara upravo su sjajno izložene. Mimogred pominjem, da rasprava odličnog naučnjaka g. Perića o ustavnom vladaocu (Političke studije 1908.) polazi s krive pretpostavke kao da je pitanje parlamentarne monarhije pravno pitanje, dok je ono u stvari političke prirode.

Digitized by Google

Što se tiče samouprave, s pravom ne ulazi g. pisac suviše u razne teorije, na pr. o aktivnim i pasivnim zajednicama, ali bilo bi ipak dobro po Redlichu istaknuti onu osobinu engleske samouprave, po kojoj u načelu sva lokalna državna unutarnja uprava pripada teritorijskim zajednicama, pa nema, kao ponajviše u kontinentu, pored samouprave još i osobita lokalna državna uprava. Prikazivanje je ograničeno na administrativnu decentralizaciju, ali time nije problem o raščlanjivanju jedne države iscrpen, pa se ne govori ni o pojmu autonomne provincije, ni o pojmu odvisne zemlje, državnog fragmenta, teritorija u međunarodnom . državnopravnom smislu, o federaciji zemalja. O decentralizaciji u svim funkcijama državne vlasti i o krajnjim granicama njezinim trebalo je s tim više govoriti, što se, kako smo prije vidjeli, ne priznaje savezna država, pa se pojedinim udjelnim državama pripisuje karakter samoupravnih tijela.

Knjiga se svršava lijepim prikazom o odgovornosti upravne vlasti prema Kelsenovoj teoriji, da država ne može učiniti krivo Razumije se, da bi se morao iz temelja promijeniti i nauk o međunarodnim deliktima, ali od toga smo još daleko. No g. pisac uopće ne ulazi u pitanja međunarodnog prava (osim ono malo na str. 99.), premda je poznato, da je upravo Jellinek neke svoje teorije, naročito o pojmu prava, gledao dovesti u sklad s eksistencijom i važnošću međunarodnog prava. Ako g. pisac veli, da su pravne norme one norme, koje je država propisala, pa da u pravom smislu jedna norma važi samo toliko, koliko država njeno vršenje iziskuje: onda mi se čini pravni karakter međunarodnog prava vrlo problematičnim. S druge strane nije raščišćen problem o pravnom monizmu ili prostije govoreći, o tome, da se ne priznaje bitna razlika između privatnog i javnog prakako uče u Francuskoj Duguit i Jèze, a u njemačkoj literaturi Kelsen i njegovi pristalice.

Kad se isporedi ovo drugo izdanje s prvim, odmah se vidi znatan napredak i u dubljini shvatanja, obilju problema i u vještini prikazivanja. Knjiga je i ovaj put pisana lakim i ugodnim stilom; način prikazivanja vrlo je skladan, logičan i pregledan, a juristička su dedukcije oštroumne. Osobito mi godi onaj, rekao bih, francuski bon sens, koji provejava čitavo djelo: to nije plod njemačke škole, koja unosi u državno pravo beskrajnu metodologiju i forsirano filozofijsko mudrovanje. Napomene recenzentove koliko se god na prvi mah činile brojne, ipak nisu iznijele nijednu krupnu pogrješku, a nisu zacijelo ni mogle da umale vrijednost djelu, stim manje, što su one često tek konfrontiranje s protivnim teorijskim shvatanjima. Ukratko, knjiga je izvrstan udžbenik na visini današnje nauke, koji služi na čast našoj pravnoj književnosti. Zato ga najtoplije preporučujem svakome, koji se zanima za državne probleme, navlastito našim studentima.

Prof. Ladislav Polić.

Digitized by Google

GLAVNA SKUPŠTINA PRAVNIČKOG DRUŠTVA U ZAGREBU.

Dne 9. ožujka t. g. održana je u hrvatskom sveučilištu redovna glavna skupština „Pravničkoga društva" u Zagrebu pod predsjedanjem društvenoga predsjednika kr. banskog savjetnika Franje Haladia.

Nakon što je konstatovano, da je dan skupštine i dnevni red oglašen u smislu § 16. pravila i da je prisutan dovoljan broj članova, kako to propisuje § 19. pravila, otvara predsjednik skupštinu slijedećim govorom:

Slavna skupštino! Svima nama su u živoj jošte pameti pred kratko vrijeme zbivši se događaji, koji su od najveće važnosti za naš narod. Zaključkom hrvatskoga sabora od 29. oktobra 1918. raskinuta bi osamstogodišnja veza Hrvatske s Ugarskom, a gotovo četiristodišnja s Austrijom. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija s Rijekom proglašena je posve nezavisnom državom i zaključen pristup u zajedničku narodnu suverenu državu Srba, Hrvata i Slovenaca na cijelom etnografskom područja narodnom. Napokon je proglašeno ujedinjenje države Srba, Hrvata i Slovenaca s kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedno kraljevstvo.

Svako domoljubno srce ispunjeno bi neiskazanom radosti, što su skinuti teški okovi, a svanula zlatna sloboda. Toj radosti dao je u ime društva društveni odbor izraza u svom pozdravu Narodnom Vijeću obećavši živo poduprijeti rad oko što boljeg uređenja naše nove države.

U ovom novom doba čeka veliki rad naše pravnike. U „Mjesečniku" našem lijepo je urednik naš istaknuo, da nas odsada više ne će pritiskivati nesloboda i deprimirati gorko uvjerenje, da nam je posao često jalov, jer je uzalud bilo Madžarima tumačiti i dokazivati naša prava. Gradeć zakone bili smo sputani, jer nismo smjeli uvesti nešto, česa nije bilo u Madžarskoj ili u Austriji, ma da su naše posebne prilike tražile posebne odredbe. To se je osjećalo najpače u upravnoj struci. U novoj državi ima se razviti slobodan ozbiljni rad, koji treba da se ravna samo prema potrebama našega naroda, niti će se oni zaustavljati moći obzirima, koji su bili izazivani neprijatnim državno-pravnim prilikama.

Tko je pratio četrdesetčetiri godišnje djelovanje našega društva, opazio je, kako se njim provlači poput crvene niti nastojanje, da okupi sve pravnike našeg naroda, koje su razne državne ograde nastojale razdvajati, ne bi li ga time oslabile.

Digitized by Google

Pravničko društvo je od postanka svoga u svoje krilo prikupljalo braću pravnike iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Istre, Bačke i Banata. Naši dušmani gledali su to prijekim okom, o čemu bih ja kao bivši — preko 20 godina tajnik društva — mogao štošta pričati. Nismo se dali smesti. Nastojali smo se barem na književnom pravničkom polju na okupu naći. S nama zajedno radila su braća Srbi iz bivše kraljevine Srbije i braća Slovenci, koji su iskitili mnoge stranice našega lista svojim vrsnim radom i u slovenskom jeziku.

Kad je godine 1883. ponajprije u Zadru, a kasnije u Spljetu izlazeći pravnički list „Pravo“ morao prestati, zamijenili smo ga mi našim Mjesečnikom. Time smo nedvojbeno doprinijeli uporabi hrvatskoga jezika u dalmatinskom i istarskom pravosuđu i nijetili zajedništvo ovkraj i onkraj Velebita, a doprinijelo se je i razvoju pravosuđa prema onome načelu, koje uči, da se pravosuđe, lišeno potpore znanosti, lako može izroditi u empirizam, koji ne da da luč pravde i pravice gori plamenom, koji je kadar rasvijetliti tamu nepravde.

U ljetopisu našega društva zabilježeno je naše nastojanje oko jedinstva civilnoga i kaznenoga zakonarstva na slavenskom jugu kakovo je postojalo u Njemačkoj, dok je jošte rastavljena bila u više faktično samostalnih država.

Kad se je god. 1889. u Ljubljani konstituiralo slovensko pravničko društvo „Pravnik“, stupili smo s njim u prijateljsku vezu.

S „Pravničkom jednotom“ u Pragu i s „Pravničkom jednotom moravskom“ u Brnu stupili smo u bratsku vezu odmah kod postanka njihovog godine 1875. odnosno godine 1889.

Sa „Srpskim pravničkim udruženjem“ u Beogradu pazili smo se vazda bratski.

Spominjem sve to zato, da konstatujem, kako je i naše društvo svojim dugogodišnjim dosljednim djelovanjem doprinijelo kamečak k izgradnji današnje naše Jugoslavije, ma da je to bilo zazorno našim narodnim neprijateljima.

Novo doba je sada nastalo. Otvaraju nam se novi širi vidici. U zajedničkoj državi treba da se razvije krepki zajednički pravni život, koji će nam donijeti zadataka, koje će trebati zajedničkim radom riješavati, reformirati ili barem priljubiti novim prilikama.

Tvrdo sam uvjeren, da će i naše društvo prikloniti svim pitanjima u zajedničkom radu sve svoje sile, ne bi li naša nova, mlada država izgrađena na valjanim pravnim temeljima postala omiljelom domajom svojih građana, zaštićenih pravom i pravom slobodom.

U to ime neka dobri Bog blagoslovi budući rad našega društva u novoj našoj državi, koja neka cvate i napreduje!

Taj pozdravni govor predsjednikov bude po skupštinarima burno pozdravljen.

Digitized by Google

Po tom je tajnik dr. E. Čimić izvijestio o djelovanju društva u godini 1918. Iz tog se izvještaja razbira, da se u prošloj godini nije moglo dobiti predavača, koji bi u mjesečnim skupštinama predavali, jer su članovi bili okupljeni brigama za život, koje su ih brige uslijed ratnih prilika sve to jače okupile. Nadalje se razbire, da je izdavanje „Mjesečnika“ opet poskupilo za više od 60% dosadašnjih troškova. Smrću izgubilo je društvo znatan broj vrijednih svojih članova, među kojima se ističu osobito: dr. Franjo J. Spevec, dr. Nikola pl. Tomašić i dr Šime Mazzura. U godinu 1918. unišlo je društvo sa 856 pravih članova i 13 utemeljitelja. K ovima je pristupilo god. 1918. ukupno 26 pravih članova, istupilo je 5, brisano ih je 6, a umrlo 12. Ostaje prema tomu 1. siječnja 1919. ukupno 859 pravih članova i 13 utemeljitelja. Na koncu izriče tajnički izvještaj zahvalnost društvenim povjerenicima, koji su i prošle godine radili o boljku društva, rektoratu kr. sveučilištu, što je dozvolio, da društvo drži svoje skupštine u sveučilišnoj zgradi, kao i svim zagrebačkim dnevnicima, što su tiskali besplatno društvene oglase i vijesti te simpatično pratili društveni rad.

Blagajnik dr. D. Dujmović izvijestio je o imovinskom stanju društva u prošloj godini.

Iza toga bi pročitan izvještaj revizora računa, iz kojeg se razabira, da su svi društveni računi pronađeni u redu, pa skupština podaje blagajniku predloženi po revizorima apsolutorij.

Skupština prihvaća iza toga ovaj proračun za godinu 1919.:

A. Primitak.

I. Članarina

1. Članarina	K	11.000·—

II. Pretplate.

2. Pretplata od nečlanova za „Mjesečnik“	K	2.600·—
3. Pretplata vis. kr. zem. vlade	K	1.600·—
4. Pretplata prizivnog suda u Zadru	K	432·—
5. Pretplata pravosud. odjelenja za Bosnu i Hercegovinu	K	944·—

III. Gotovina.

6. Pristojba za oglas I. Hrv. štedionice	K	300·—
7. Kamati I. Hrv. štedionice	K	200·—
8. Gotovina u blagajni 31. XII. 1918.	K	1.236·35
Ukupno	K	18.312·35
9. Preneseno sa računa odrezaka	K	5.000·—
Sveukupno	K	23.312·35

Digitized by Google

B. Izdatak.

I. Mjesečnik.

1. Papir, štampa, vez, omot, ekspedicija, poštarina za 12 brojeva „Mjesečnika“	K	16.000·—
2. Honorar uredniku	K	2.400·—
3. Paušal uredniku za nagradu pisaca	K	2.000·—

II. Uprava.

4. Blagajnička nagrada	K	900·—
5. Blagajnički paušal	K	60·—
6. Tajnički paušal	K	240·—
7. Tiskanice	K	100·—
8. Nagrade za slagare i listonoše	K	150·—
9. Sabiračima članarine 8% odnosno 10% od ubranih svota	K	600·—

III. Biblioteka.

10. Časopisi, knjige, vezanje istih	K	300·—
11. Nepredvidivi troškovi	K	100·—
Ukupno . .	K	22.850·—

Nakon toga odobrava skupština zaključak upravnog odbora od 2. studenoga 1918., kojim je Narodnom Vijeću SHS. doznačen iz društvene imovine iznos od 2000 K (dvije tisuće kruna) kao narodni porez.

Konačno prelazi se na izbor šestorice odbornika i dvojice revizora kao i dvojice njihovih zamjenika za godinu 1919.

Predsjednik imenuje skrutatorima Stjepana Bratanića i dra Josipa Belobrka. Nakon obavljenog skrutinija proglasuje predsjednik uspjeh izbora. Prema tomu izabrani su kao odbornici: dr. Ivo Karlović, zamjenik kr. drž. odvjetnika, dr. Dragutin Katušić, odvjetnik, Ivo Petranović, kr. vladin tajnik, dr. Edo Lovrić, kr. javni sveučilišni profesor, Slavoljub Sova, vijećnik kr. stola sedmorice i Ivo Vuković, potpredsjednik kr. sudbenog stola.

Revizorima budu izabrani: dr. Antun Goglia, kr. banski savjetnik i dr. Josip Belobrk, kr. vladin tajnik, a njihovim zamjenicima: dr. Milivoj Maurović, kr. javni sveučilišni profesor i dr. Milan Kugler, kr. vladin tajnik.

Tim bi dnevni red iscrpljen i skupština zaključena.

Digitized by Google

VJESNIK.

(Iz Pravničkoga društva.) Dne 10. aprila 1919. održao je upravni odbor Pravničkog društva svoje sijelo, u kom je predsjednik Franjo Haladi priopćio, da je pozvan od g. bana, neka društvo prema § 2. banske naredbe od 5. aprila 1919. broj 2558. pr. predloži tri člana, i to dva suca i jednog upravnika kao članove povjerenstva za utvrđenje konfidenata i denuncijanata. Nakon što bude pročitana citirana naredba, iznio je odbornik dr. Albert Predoević, ovaj prijedlog:

„Predlažem, neka se u svrhu imenovanja u povjerenstvo, koje se imade ustrojiti uslijed banske naredbe od 5. aprila 1919. broj 2558 Pr., ne stavi prijedlog trojice i neka se g. ban obavijesti, da je to za sada propušteno iz slijedećih razloga:

Prema pravilima „Pravničkog društva“ svi su njegovi članovi jednaki. Prema banskoj naredbi moglo bi društvo za članove povjerenstva predložiti samo one od svojih članova, koji pripadaju sudstvu i upravi, a ne i one koji pripadaju drugim pravnim strukama i zvanjima. Pošto se prijedlog, odnosno imenovanje po prirodi zadaće, koja je povjerenstvu namijenjena, imade smatrati čašću i izrazom povjerenja, zato se u nekim članovima našega društva, naročito onima, koji pripadaju odvjetničkom staležu, pobuđuje sumnja, da članovi toga staleža nisu smatrani dostojnima pripadati upitnom povjerenstvu, jer je našem društvu naređeno, da odvjetnika ne može staviti u predlog. Istina, da je to isto naređeno na pr. i glede sveučilišnih profesora, no ovi mogu biti predloženi nesamo od strane političkih stranaka nego i sa strane sveučilišta i akademije. Zato Pravničko društvo, ne želeći među svojim članovima izazvati razdora i nezadovoljstva, moli, da gospodin ban izvoli gore spomenutu naredbu preinačiti onamo, da Pravničkom društvu bude moguće između svojih članova predložiti i jednog odvjetnika“.

O tom prijedlogu razvila se je svestrana debata, u kojoj su sudjelovali svi odbornici društveni, napokon bude zaključeno jednoglasno, da se sačini predstavka na gosp. bana, u kojoj mu se priopćuje, da upravni odbor Pravničkog društva prihvaća prijedlog odbornika dra. Alberta Predoevića, pa da ga moli, neka § 2. cit. naredbe preinači tako, da upravnom odboru Pravničkog društva bude omogućeno birati tri člana bez obzira na to, iz kojega su oni staleža, i da ih uzmogne predložiti kao članove povjerenstva prema cit. naredbi.

Blagajniku dru. Dujmoviću bude dozvoljeno, da iz računa odrezaka digne za namirenje društvenih troškova potrebiti novac.

Na posljetku su od 1. siječnja 1919. primljeni ovi novi članovi:

1. Ravnikar dr. Vlad., povjerenik za pravosuđe; 2. Babnik dr. Janko, ministerski svetnik; 3. Škerlj dr. Milan, sekcijski svetnik; 4. Polec dr. Janko, ministerski svetnik; 5. Pavlin dr. Ćiril, sodnik; 6. Kavčnik Ivan, predsjed. višjeg deželnog sodišća; 7. Rogina dr. Anton, podpred. višjeg deželnog sodišća; 8. Gabrielčič Mihael, dvorni svetnik; 9. Skumovič Anton, deželni sodni svetnik; 10. Sterle Rudolf, deželni sodni svetnik; 11. Eberle dr. Erik, okrajni sodnik; 12. Jenčič Stanko, sodnik; 13. Okretič dr., generalni odvetnik; 14. Jeglič Andrej, predsjednik okružnog sodišća; 15. Papež dr. Oton, predsjednik deželnog sodišća; 16. Regally Fran, podpredsjednik deželnog sodišća;

Digitized by Google

17. Travner dr. Martin, viš. deželi. sodni svetnik; 18. Vedernjak Fran, viš. deželi. sodni svetnik; 19. Perschę Rudolf, viš. deželi. sodni svetnik; 20. Zebre Alojzij, deželi. sodni svetnik; 21. Pajnič dr. Edvard, deželi. sodni svetnik; 22. Bulovec Anton, deželi. sodni svetnik; 23. Levičnik pl. Albert, deželi. sodni svetnik; 24. Nagode Anton, deželi. sodni svetnik; 25. Vrančič Ivan, deželi. sodni svetnik; 26. Lajovič Anton, okrajni sodnik; 27. Reichman dr. Blaž, sodnik; 28. Wieser dr. Josip, sodnik; 29. Jerman Jakob, sodnik; 30. Stojkovič dr. Gašpar, sodnik; 31. Železinger dr. Vladimir, avskultant; 32. Lajovič dr. Rudolf, avskultant; 33. Dežela Fridrik, avskultant; 34. Lajovič dr. Stanko, pravni praktikant; 35. Kovač Fran, pravni praktikant; 36. Verbič Felix, pravni praktikant; 37. Bohinec Josip, pravni praktikant; 38. Hudnik Adolf, pravni praktikant; 39. Pretnar Josip, pravni praktikant; 40. Weixl dr. Stanko, pravni praktikant; 41. Sitar dr. Igo, pravni praktikant; 42. Stanovnik dr. Ivan, pravni praktikant; 43. Ropotec dr. Vinko, pravni praktikant; 44. Božič dr. Mirko, pravni praktikant; 45. Stular dr. Josip, pravni praktikant; 46. Bežek Božidar, I. držav. pravdnik; 47. Modič dr. Ivan, I. držav. pravdnik; 48. Ogoreutz dr. Robert, I. držav. pravdnik, svi iz Ljubljane; 49. Hrnčić Fran, kr. prislušnik, Zagreb; 50. Mihelić Rupert, kr. sudbeni vijeć., Zagreb, kr. sudb. stol; 51. Bujas Srećko, kr. prislušnik, Travnik; 52. Rubović dr. Mile, odvj. kandidat, Bjelina; 53. Špehar dr. Milan, Zagreb; 54. Božić dr. Risto, advokat, Derventa; 55. Stojanovitch Bratislav, prav. ref. rudar. odjela ministar. šum. i rud., Beograd.

Dne 14. aprila upravni je odbor ponovo održao sjednicu, u kojoj je predsjednik ponajprije izvijestio, da je u smislu prijedloga dra. Predoevića ostavljena i g. banu podnesena predstavka zaradi promjene banske naredbe o utvrđenju konfidenata i denuncijanata. Ta je predstavka odmah i uvažena, te je banskom naredbom od 11. aprila 1919. br. 3004. Pr. prema želji odborovoj preinačen § 2. prvo pomenute naredbe tako, da se u tome §-u riječi: „trojicu — i to jednoga upravnika i dva suca — na predlog Pravničkog društva u Zagrebu“, zamijenjene ovima: „trojicu na predlog upravnoga odbora Pravničkog društva u Zagrebu“.

Nato dr. Predoević saglasno s ostalim odbornicima odvjetnicima izjavljuje, da je njemu pri podnošenju prijedloga u prošloj sjednici bilo samo do načelnog stajališta, kako se ne bi zapostavljao odvjetnički stalež, pa budući da je to stajalište potpuno honorirano, a opet dovoljan broj odvjetnika izaslan u pomenuto povjerenstvo s drugih strana, naglašava, da ne želi ni on ni drugovi odvjetnici da budu od našega društva predloženi za to povjerenstvo. Potom budu nominirani ovi odbornici: Slavoljub Sova, Ivo Vuković i Ivan Petranović. Njihova će se imena priopćiti g. banu.

Predsjednik priopćuje otpis kr. zem. vlade, povjereništva za bogoštovlje i nastavu od 5. aprila 1919. br. 11205, kojim se naše društvo moli, da iz svoga kruga izabere jednog izaslanika, koji će s izaslanicima ostalih hrv. kulturnih udruženja i s povjerenikom g. Milanom Rojcom kao članom sačinjavati povjerenstvo Hrvatskog rječnika znanja i umijeća od 12 lica. Upravni odbor izašilje dra. Ladislava Polića, urednika Mjesečnika.

(Dr. Stjepan Posilović.) Ukazom Njegova kr. Visočanstva nasljednika prijestolja od 24. marta 1919. stavljen je dr. Stjepan Posilović, predsjednik kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice na vlastitu molbu u trajno stanje mira.

Digitized by Google

Dr. Stjepan Posilović rođen je u Ivanić-gradu dne 10. augusta 1850. i nakon svršenih s odličnim uspjehom gimnazijskih i sveučilišnih nauka posvetio se je sudstvu, nastupivši kod kr. sudbenog stola u Zagrebu državnu službu dne 12. novembra 1874., te je gotovo cijelo vrijeme službovanja izdržao u sudačkoj struci, dovinuvši se i najvišeg mjesta, što se u sudačkom zvanju postići može. Od sveukupnog njegovog službovanja otpadaju četiri godine na službovanje kod kr. državnog odvjetništva. Pet godina služio je u Sarajevu kod okružnog suda, odakle se je kao vijećnik kr. banskog stola godine 1892. opet povratio u Hrvatsku. Godine 1897. imenovan je pomoćnim izvjestiteljem kr. stola sedmorice, od koje je godine pa do danas — dakle potpunih 22 godine — neprestano službovao kod našeg najvišeg sudišta, komu je postao predsjednikom dne 2. januara 1912.

Dr. Stjepan Posilović jedan je od rijetkih naših radnika na pravnom području. Teoretski svestrano naobražen, poznavalac njemačkih, austrijskih i madžarskih zakona i njihove pravne književnosti, sudjelovao je u svim mogućim anketama, kad se je kod nas radilo, da se donesu novi kakovi zakoni ili naredbe na pravosudnom polju. Svojim je opsežnim znanjem a pogotovu svojom obilnom praksom poslužio vrlo dobro, kad su se izrađivale razne zakonske osnove. Kad je služio kao vijećnik kr. stola sedmorice prolazila su kroz njegove ruke sva moguća mnijenja i rješavanja, što ih je izdavalo naše vrhovno sudište na osnovu § 14. zakona od 23. februara 1893. o unutarnjem uređenju kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice, te su te rješidbe dolazile svagda do osobitog uvaženja.

Njegov rad na naučnom polju vrlo je opsežan i temeljit. Njegove rasprave, što ih je pisao u „Mjesečniku“ našeg Pravničkog društva svakomu su i teoretskom i praktičnom pravniku dobro poznate, a nema pravnika, koji ne bi poznao njegova tumača k općemu građanskom zakoniku. U našoj zbirci hrvatskih zakona uredio je znatan broj tih zakona.

Kao predsjednik našeg najvišeg sudišta rukovodio je stalnim smjerom praksu naših sudova, a on je na osnovu onoga, što prije spomenusmo, bio kao stvoren za to, jer je s tom praksom živio i sam ju tako rekavši stvarao. S obzirom na sve te njegove odlike izabralo ga je i naše „Pravničko društvo“, kojemu je članom od njegova osnutka, svojim potpredsjednikom, te mu kao takav već dugi niz godina služi.

Kao drug i kao starješina bio je vazda u svakom pogledu vrlo ljubazan i širokog pogleda, pa se na njega ne može nitko da potuži. S tog gledišta ostat će svim onima, koji su s njim dolazili u saobraćaj, vazda u najugodnijoj uspomeni.

Dne 7. o. mj. oprostio se je osobito srdačno od činovnika kr. stola sedmorice, koji su mu zaželjeli, da poživi još dugi niz godina i da svojim znanjem i praksom sudskom posluži našoj pravnoj literaturi, koja takovih radnika osobito treba. Č.

(Antun Rotter), predsjednik kr. hrv.-slav. banskog stola, umirovljen je na vlastitu molbu ukazom Njegova kr. Visočanstva prijestolo-nasljednika Aleksandra od 3. aprila 1919., te je tom prilikom odlikovan redom sv. Save 3. stepena. U povodu toga oprostio se je predsjednik Rotter s gremijem i tajništvom banskoga stola u plenarnoj sjednici od 9. aprila 1919., zahvalivši tronut svima i svakomu na vjernoj i odličnoj saradnji kroz punih sedam godina, s lozinkom: „na mlađima svijet ostaje“, i izrukovavši se srdačno sa

Digitized by Google

svakim pojedincem. Uz burni i dugotrajni poklič „živio!“ ostavio je dični predsjednik posljednji puta veliku dvoranu kr. banskoga stola, da u odlično zasluženom miru nastavi svoj vijek, posvema još snažan, čil i svjež duhom i tijelom. — Rodio se na badnji dan 1848. u Osijeku, gdje je svršio gimnaziju i 1866. ispit zrelosti s odlikom položio. Pravničke nauke učio je u bečkom sveučilištu i dovršio ih 1870. Posvetio se sudskomu zvanju. Dne 15. januara 1871. nastupio je službu kao pravni vježbenik kod kr. žup. stola u Osijeku. Dne 12. marta 1871. imenovan je prislušnikom, 5. septembra 1871. žup. kot. pristavom kod žup. kot. suda u Valpovu, 1. jula 1874. je premješten žup. kot. sudu u Donjem Miholjcu, 23. maja 1875. je imenovan kr. kot. pristavom u Donjem Miholjcu. 11. maja 1882. imenovan je kr. kot. sucem u Šidu. Godine 1887. imenovan bi vijećnikom i doskora premješten na vlastitu molbu k sudb. stolu u Osijeku. U aprilu 1892. postao je načelnikom kr. i slob. grada Osijeka, a jedne periode bio je i narodnim zastupnikom u hrvatskom saboru. Godine 1895. umirovljen je na vlastitu molbu privremeno, no 1897. godine je imenovan predsjednikom kr. sudb. stola u Mitrovici, a za dvije godine vijećnikom kr. banskoga stola. G. 1901. povjerena mu je uprava kr. sudb. stola u Zagrebu, a 17. januara 1902. imenovan je predsjednikom spomenutog sudb. stola, koju je tešku službu vršio tri i po godine Poslije je službovao kod stola sedmorice, dok ne bude 12. februara 1912. imenovan konačno predsjednikom banskoga stola. Služio je dakle ukupno 46 godina i 6 mjeseci.

Predsjednik Antun Rotter bio je u službi i društvu vazda otmen, dostojanstven, pravedan i marljiv sudac, dobar poznavalac prilikâ i sudaca, te je njegova riječ vazda kod najviših vlasti u osobitoj cijeni bila. U ovom času, kada se on dijeli od službe, prate ga pri tom koraku mnoge i tople simpatije hrvatskih sudaca. Dr. V. Č.

(Pravo odvjetovanja.) podijeljeno je odvjet. perovođama, i to: dru Petru Lapčeviću sa sjedištem u Gospiću, dru Ivanu Potočnjaku na Sušaku, dru Anti Paveliću u Zagrebu, dru Ivanu Krnicu u Delnicama, dru Đuri Müllеru u Rumi, dru Milanu Periću u Bjelovaru, dru Đuri Šeatoviću u Novoj Gradiški, dru Augustu Engelhardu u Varaždinu, i dru Izidoru Pesiću u Samoboru, dru Franji Stipanoviću u Zagrebu.

Dopušteno je, da mogu svoje odvjetničko sjedište prenijeti odvjetnici, i to dr. Stjepan Mainkas iz Koprivnice u Zagreb, a dr. Bogdan Milašinović iz Požege u Vinkovce.

(Javnim bilježnicima) imenovani su odvjetnik u Đakovu dru Ivan Ribar za prvo kr. javno bilježništvo, a odvjetnik Dušan Miljušević u Karlovcu za prvo javno bilježništvo.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

K §-u 95. naše osnove.

U IV. odsjeku trećega dijela naše osnove pod naslovom: „Zakonska nasljedba" nailazimo na ove promjene i novote.

§ 95. naše osnove glasi:

„§ 731. o. g. z. glasit će:

Prvoj lozi pripadaju oni, koji izlaze od ostavitelja kao pleme njegovo, a to su: njegova djeca i njihovi potomci.

Drugoj lozi pripadaju ostaviteljevi otac i mati zajedno s onima, koji ishode od njegova oca i matere, a to su ostaviteljeva braća i sestre te njihovi potomci.

Trećoj lozi pripadaju djedovi i babe zajedno s braćom i sestrama ostaviteljevih roditelja i njihovim potomcima.

Od četvrte loze i daljih loza zvani su na nasljedstvo samo pradjedovi i prababe ostaviteljevi".

Našemu zakonu se već odavna prigovara, da nije stegnuo broj rođaka, koji po zakonu mogu doći do nasljedstva.

Ograničenje zakonskoga prava nasljedovanja srodnika na šest parentela — nije zapravo nikakvo ograničenje.[1]

Austr. redaktori odlučiše nakon dugoga i temeljitoga pretresanja toga pitanja,[2] da se potegnu uže granice zakonskomu pravu nasljedovanja srodnikâ, te ustanoviše da zadnja loza, koja dolazi još u obzir, jest četvrta, a i od ove se zovu samo pradjedovi i prababe ostaviteljeve.

Ovo stanovište nije doduše naišlo na jednodušno priznanje sa strane kritike, ali je redaktorima[3] pošlo, po mojem shvaćanju, za

---

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1.—12. i „Mjesečnik" ex 1919., br. 1. i 2., str. 1. i sl.: br. 3. i 4., str. 65. i sl.

[1] Schey, Teilnovelle, str. 106. i sl.

[2] Vidi: Schey, Teilnovelle l. c.

[3] Vidi predašnju notu.

Digitized by Google

rukom oprovrći prigovore protivnikâ. Ozbiljnije bi se tomu austr. noveliziranju i za naše prilike može biti jedino još prigovoriti moglo, ako je u našem seljaštvu (uopće kod zemljoposjednikâ) svijest obiteljskoga zajedinstva jako — i možda preko četvrte loze razvita.[4] No tomu prigovoru staviše austr. redaktori, za tamošnje ladanjsko pučanstvo, nasuprot tvrdnju, da baš u tim slojevima naroda nasljedovanje kolaterala, radi većega broja descendenata, ne igra uloge.[5]

Sastavljač naše osnove načelno pristaje uz austr. novelu, ali joj podjedno prigovara, da „daje nasljedno pravo samo p r v i m praroditeljima ostaviteljevim, što nije pravo a ni dosljedno, jer su i drugi i treći praroditelji (šukundjedi i prašukundjedi) po § 143., 154. i 40. o. g. z-a s ostaviteljem u odnošaju takovu, da se međusobno moraju pristojno uzdržavati, pa si dakle nisu tuđi". Svakako su to „casus rari et insoliti", te i sâm sastavljač naše osnove dopušta, da će se jedva dogoditi, ako se i takovi slučajevi dadu zamisliti. Ali isticanje nedosljednosti austr. redaktorâ nije ovdje umjesno. Napose iz dužnosti alimentacije ne slijedi pravo zakonskoga nasljedovanja. I otac mora uzdržavati nezakonito dijete, ali ovo nema prava zakon. nasljedovanja naprama njemu.[6] Međutim i sastavitelju osnove mogla bi se prigovoriti nedosljednost, jer to, što se od četvrte i daljnih loza zovu na nasljedstvo samo pradjedovi i prababe ostaviteljeve, dovodi do toga, da se ne postupa jednako sa svim srodnicima istoga grada. Prema našoj osnovi — a i prema austr. noveli — stari ujak (der Großonkel) ne baštini svoga drugonećaka (den Großneffen), no drugonećak će i u buduće baštiniti svoga staroga ujaka.[7] Povrh toga se osnova naša, a i novela austrijska, protivi principu reprezentacije. Ako naime imadu pravo na nasljedstvo pradjedovi i prababe, trebalo bi iure representationis da imadu to pravo i oni, koji od njih proizlaze. Medjutim se ondje uopće ne radi o dosljednosti, te će i mimo toga svaka granica, kakogod ju postavimo, biti ponjekuda svojevoljna.[8]

Dakle ideja ograničenja zakon. nasljednoga prava — onako kako je to u austr. noveli učinjeno — je sama po sebi dobra, samo kao conditio sine qua non promjene dosadašnjega §-a 731. o. g. z-a postavio bih, da se i § 760. shodno preudesi, napose da ošasno dobro

[4] Vidi motive k njem. gr. z-u. V. sv., str. 366. I kod stvaranja budućega našega seljačkoga nasljednoga prava bit će valjda o tom govora.

[5] Schey, ibidem str. 108.

[6] Dakako da nezakonito dijete nije u obitelji očevoj.

[7] Mitteis, Der Entwurf einer Novelle, str. 15.

[8] Schey, l. z. str. 112.

Digitized by Google

ne pripadne zajedničkom eraru.[8a] (O tom još dalje kod §-a 108. naše osnove.)

Što se prijevoda tiče, tu dakako § 731. pravi osobitih poteškoća. Imajući pred sobom pet hrvatskih teksta,[9] jasno vidimo u kolikoj mjeri se razilaze naši prevodioci građ. zakonika. Gdje drže, da koju riječ treba drugačije prevesti, nego li je prevedena u prvom hrv. prijevodu, redovito ju svaki drugačije prevodi.

Prema svom principu držao bih se po mogućnosti prvoga hrv. teksta našega zakona. Zapravo ne bih u prvim trim alinejama ništa ispravljao. Dakako u četvrtoj alineji §-a 731. o. g. z-a bi (ako se prihvati austr. tekst) trebalo reći: „Od četvrte loze zvani su na nasjedovanje samo pradjedovi i prababe pokojnika". Sastavljač naše osnove veli: „Od četvrte i d a l j i h l o z a zvani su na nasljedstvo samo pradjedovi i prababe ostaviteljevi". No prema toj tekstaciji — apstrahirajući od onoga, što smo već gore o tom rekli — koliko je tih daljnih loza? Zar šest, ili možda još više?

K §-u 96. naše osnove.

„§ 741. o. g. z. dobiva natpis: „Č e t v r t a l o z a p r a d j e d o v i i p r a b a b e" te će glasiti:

Nema li od treće loze nikoga, zvani su na zakonsku nasljedbu pradjedovi i prababe ostaviteljevi. Na djedove i babe ostaviteljeva oca dolazi jedna polovica ostavine, a na djedove i babe ostaviteljeve matere druga polovica. Svaku polovicu nasljedstva dijele na ravne dijelove djedovi i babe jedne i druge strane.

Bude li da nema na životu kojega para djedovskoga, tad njihova četvrtina pripada drugomu djedovskomu paru iste strane.

Ako li ne bude na životu nijednoga od djedova i babe s jedne strane, tad njihova polovica ostavine pripada djedovima i babama s druge strane u istoj onoj mjeri, u kojoj nasljeđuju onu polovicu ostavine, koja im neposredno pripada".

Ja bih — uz pripomoć teksta u l. d. z. — rekao: „Kad nestane sasvim treće loze zvani su na zakonsko nasljedovanje pradjedovi i prababe pokojnika. Jedna polovina nasljedstva dolazi na djedove i babe oca pokojnikova, a druga na djedove i babe materine. Svaku polovinu nasljedstva dijele jedan i drugi djed i baba na jednake dijelove. Nema li jednoga djeda ili babe, zapada osmina nasljedstva,

---

[8a] Ovo je, kako jur spomenuh, pisano u augustu g. 1918.

[9] Hrv. tekst o. g. z-a (službeno izdanje od 1853.); S p e v č e v o izdanje; M u d r o v č i ć e v prijevod; prijevod sastavljača ove osnove i onaj u l. d. z.

*

Digitized by Google

što dolazi na toga djeda ili babu, onomu od njih, koji još živi. Ako fale jedan djed i baba, zvani su na njihovu četvrtinu drugi djed i baba istoga roditelja pokojnikova.

Ako fale djedovi i babe jednoga roditelja pokojnikova, zvani su na polovinu zaostavštine, koja na njih dolazi, djedovi i babe drugoga roditelja u istoj mjeri kao na onu polovinu zaostavštine, koja im neposredno zapadne".

U prijevodu naše osnove ispala je — valjda pomutnjom — 4. izreka 1. alineje §-a 61. prve djelom. austr. novele, prem bi taj austr. paragraf sastavljač naše osnove imao prema „pregledu" nepromijenjeno preuzeti.

K §-u 97. naše osnove.

Ovdje se kaže, da se §§ 742—749. o. g. z-a ukidaju; o čem — gledom na gore kod §-a 95. osnove rečeno — ne treba dalje govoriti.

K §-u 98. naše osnove.

„§ 751. o. g. z. glasit će:

Na te tri loze zakonitoga srodstva i na praroditelje (§ 731.) *ograničuje se pravo nasljedstva na imovinu, koja se može slobodno namrijeti nasljednicima*".

U austr. noveli glasi odnosni paragraf: „Na te četiri loze rodbine zakonite ograničuje se pravo nasljedstva za onu imovinu, koja se može slobodno prenijeti na nasljednike".

Promjena dosadašnjega §-a 751. o. g. z-a nužna je kod nas kao i u Austriji, bude li, kako je gore spomenuto, promijenjen § 731. našega građanskoga zakonika. Nu dok je austr. preudesba staroga §-a 751. sasma korektna, za našu to ne bih mogao reći. Stilizacija naše osnove imade dovesti § 751. u sklad sa promjenom §-a 731. — napose i sa onom, koja se nalazi u 4. alineji novoga §-a 731. No nije, po mojem sudu, ispravno reći, da je novo zakonsko nasljedno pravo srodnika stegnuto na tri loze i n a p r a r o d i t e l j e, kao da ovi potonji nisu u nijednoj lozi. Dakako sastavljač naše osnove nije ni mogao proslijediti korektnim putem austrijskih redaktora, jer bi onda, da spasi svoju 4. alineju §-a 731., morao zapravo reći, da novo zakonsko nasljedovanje zakonitih srodnikâ nije vezano na broj loza.

Konačno. Tekstacija sastavljača osnove (novi § 751.) nije kongruentna ne samo sa tekstacijom 4. alineje novoga §-a 731. nego ni sa onom marg. rubrike pred §-om 741.

Digitized by Google

K §-u 99. naše osnove.

Ovaj paragraf osnove glasi:

„Gornja naređenja ne vrijede, ako je nasljedstvo pripalo, prije nego li ovaj zakon na snagu stao“.

Prijepor austrijskoga intertemporalnoga prava, da li je pripad nasljedstva ili smrt ostavitelja mjerodavna[10] kod prosuđivanja vremenskih granica staroga odn. novoga zakona, kojim se uređuje nasljedovanje ab intestato — riješila je austr. novela, a za njom i naša osnova, tako, da pripad nasljedstva imade biti odlučan, te se prema tomu novi propisi novele ne će uporavljati na nasljedstva, pripala jur prije kreposti novoga zakona.

Ja bih s razlogâ u Pfaff-Hofmannovim Excursima navedenih dao prednost onom drugom shvaćanju. Ovo shvaćanje, t. j. da se zakon. nasljedno pravo ravna po zakonu, koji vrijedi u vrijeme smrti ostaviteljeve, stoji u skladu i sa našim uvodnim patentom od 1852. (čl. VII. toč. 2.).[11] Budući pak već naš pozitivni zakon ovo pitanje intertemporalnoga prava, po mojem mnijenju, i u de lege ferenda ispravnom smislu rješava, bio bih za to, da sastavljač naše osnove u nj ne dira i ovu tranzitornu ustanovu — § 99. osnove — izostavi.[12]

K §-u 100. naše osnove.

„§ 754. o. g. z. glasit će:

Prema materi i srodnicima materinim imaju nezakonita djeca kod zakonske nasljedbe na imovinu, koja se može slobodno namrijeti nasljednicima, jednaka prava sa zakonitom djecom. Na ostavinu oca i srodnika po ocu ne pripada nezakonitoj djeci zakonska nasljedba“.

Stari § 754. — o zakonskom nasljednom pravu djece nezakonite — je u austrijskoj noveli i u našoj osnovi promijenjen. Dosadašnji skroz nepovoljni položaj nezakonite djece i u pogledu nasljedovanja ab intestato, općenito se odsuđuje. Već Unger, Erbrecht § 31. N. 4., veli: „Ne prelazi li sve granice strogosti, da nezakoniti blizanci međusobno ab intestato ne nasljeduju, već da imovina njihova, ako nakon smrti svoje matere neoženjeni umru, kao bonum caducum pripadne fisku“? Austrijska novela, a s njom i naša osnova popravljaju ovakove apsurditete. Nakon što su austr. redaktori temeljito promislili, kako daleko mogu s obzirom na postojeće pravne i soci-

[10] Delacija biva redovno u momentu smrti ostavitelja, ali kadikad i kasnije. Vidi: Pfaff-Hofmann, Kommentar II. str. 29.

[11] Vidi: Füger v. Rechtborn, „Das alte und neue Privatrecht . . .“ Hermannstadt, 1858.“ str. 105.

[12] O svemu tomu pored „Bericht“ str. 94. vidi pro informatione osobito: Pfaff-Hofmann, Excurse, str. 225—230.

Digitized by Google

jalne prilike u tom pitanju poći — složiše se u tom, da nezakonita djeca dobivaju pravo nasljedno ne samo „u obziru matere“ već i njezinih srodnika. Pobliže o tom, sa uvaženjem svega što u tom pitanju govori pro i contra prava nezakonite djece, vidi Schey. Teilnovelle, str. 144. i sl.[13] Sastavljač naše osnove je dobro učinio da se i ovdje prislonio uz novo austrijsko pravo.

Što se prijevoda tiče, upotrebio bih i opet naskroz dikciju našega građ. zakonika, te bih rekao: „U obziru matere i materinih srodnika, djeca nezakonita imaju isto pravo, koje pristoji zakonitoj u nasljedovanju zakonskom na imovinu, koja se može slobodno prenijeti na nasljednike. Ali djeca nezakonita nemaju nikakva prava nasljedovanja zakonskog na zaostavštinu očevu i očevih srodnika“.

K §-u 101. naše osnove.

„§ 756. o. g. z. glasit će:

Roditeljima pripada na ostavinu njihove pozakonjene ili zakonom osobito pogodovane nezakonite djece isto uzajamno pravo, koje je priznato djeci na ostavinu njihovih roditelja (§§ 752—754.). *Na imovinu djeteta, koje je ostalo nezakonito, pripada samo materi i njezinim srodnicima pravo nasljedstva; otac i njegovi srodnici isključeni su od toga prava. Ni posinitelji (poočim i pomajka) nemaju zakonskog nasljednog prava na ostavinu posvojčeta; ta ostavina pripada po zakonskoj nasljedbi srodnicima potonjega*“.

Ovaj paragraf — 756. o. g. z. (pravo nasljedovanja roditelja u obziru djece spomenute u §§ 752—754.) — jest u savezu sa gornjom promjenom (§ 100. naše osnove) preinačen.

Kao što imadu nezakonita djeca nasljedno pravo ne samo „u obziru matere“ već i materinih srodnika, tako imadu vice versa mati i njezini srodnici zakonsko nasljedno pravo na imovinu nezakonitoga djeteta.

Taj paragraf imade prema učinjenoj modifikaciji glasiti: „Na zaostavštinu djece pozakonjene, koja uživaju osobitu milost zakona, imaju njihovi roditelji isto zamjenito pravo, koje pristoji djeci na zaostavštinu svojih roditelja (§§ 752—754.). Imovinu nezakonitog nepozakonjenog djeteta može samo mati i njezini srodnici naslijediti; otac i njegovi srodnici isključeni su od nasljedovanja. I posinitelji (poočim i pomajka) nemaju nikakvoga prava zakonskog nasljedovanja na zaostavštinu posinka ili pokćerke; zaostavština ta pripada po zakonskom nasljedovanju srodnicima posinka ili pokćerke“.

[13] Ovdje se citiraju i pisci, koji idu za tim, da se pravni položaj nezakonite djece još u većem opsegu poboljša. Pored ovih spominjem još i Arm. Ehrenzweig-a, Gutachten über den Entwurf eines Nachtragsgesetzes . . ., str. 77. i sl.

Digitized by Google

K §-u 102. naše osnove.

Ovaj paragraf osnove glasi: „*Zakonsko nasljedno pravo među nezakonitim djetetom i materinim srodnicima ne može se zahtijevati, ako je nasljedstvo pripalo prije nego je ovaj zakon na snagu stao*".

Što se ove tranzitorne ustanove tiče, upozorujem na ono, što sam gore kod §-a 99. rekao.

K §§ 103. i sl. naše osnove.

„§ 757. o. g. z. glasit će:

Ženitbeni drug, koji preživi ostavitelja, jest uz djecu njegovu i njihove potomke zakonski nasljednik u jednoj četvrtini, a uz roditelje ostaviteljeve i njihove potomke ili uz djedove i babe u polovici ostavine. Ako uz djeda ili babu ima potomaka pokojnoga djeda ili babe, dobit će osim toga ženidbeni drug od druge polovice nasljedstva onaj dio, koji bi po §-u 739. i 740. pripao potomcima pokojnoga djeda ili babe. U svim slučajevima uračunava se u nasljedni dio ženitbenoga druga ono, što mu prema ženidbenoj ili nasljedovnoj pogodbi pripada iz imovine ostaviteljeve.

Ako nema zakonskih nasljednika ni prve ni druge loze, ni djedova ili baba, dobit će ženidbeni drug, koji je preživio, cijelo nasljedstvo".

Zakonsko nasljedno pravo „preživšega zakonitoga druga" (§§ 757. i sl. o. g. z-a) spada među one pravne institute građ. zakona, kojima se najviše prigovara. Ponajbolji poznavaoci građ. prava Pfaff i Hofmann u svom glasovitom komentaru[14] oštro ga kritizuju. O potrebi reforme gr. z-a u tom pogledu nema razlikosti mnijenja ni danas.[15] Ne samo da po postojećem kod nas zak. nasljednom pravu na životu ostali ženidbeni drug zlo prolazi, već je i juristička narav prava, koje po §-u 757. pripada tomu ženidbenomu drugu (doživotno uživanje alikvotnoga dijela ostavine) prijeporna i dvojbena, te rađa mnoge poteškoće.

Drugo je dakako pitanje, kako se imade ta reforma provesti. U tom se pravcu razilaze mnijenja.[16] Treba poboljšati položaj ženidbenoga druga, a u drugu ruku imati pred očima interese drugih — napose djece ostaviteljeve. Austrijske redaktore je pri tom vodila slijedeća glavna misao. „Normalni brak" stvara, čitamo u motivima subkomitéa austr. gospodske kuće, toli usku zajednicu između ženidbenih drugova, da se svaki od njih smatra predstavnikom i čuvarom te zajednice i da i svoga ženidbenoga druga takvim smatra i cijeni, bez obzira komu imetak formalno pripada. Dakle imade i pri uređenju

[14] Svezak II., str. 757. i sl.

[15] „Regierungsvorlage" str. 109.

[16] Schey, l. c. str. 118.

Digitized by Google

zakonskoga nasljednoga prava biti mjerodavno, da smrću jednoga ženidbenoga druga ne bude drugi iz svoga položaja izbačen, barem koliko taj ovisi i bazira na imutku i imanju materijalnih dobara — a to ni u prilog djece pokojnikove, čije interese treba takodjer štititi. Ova pak svrha dade se po shvaćanju austr. redaktora najbolje, u skladu sa postojećim drugim načelima našega nasljednoga prava, postići, ako se preostalom ženidbenom drugu dade vlasništvo odn. nasljedstvo u stanovitoj kvoti a ne doživotno uživanje odn. uživanje nasljedstva (Erbnießbrauch). Motivi novele na str. 99. i sl. temeljito razlažu ovo svoje stanovište i brane ga protiv prigovora, koji se tomu nasuprot iznose.

Prema tomu dobiva sada u Austriji preostali ženidbeni drug vazda vlasništvo stanovitoga dijela zaostavštine. Taj dio iznosi, ako je pokojnik ostavio iza sebe djece, fiksnu kvotu od $^1/_4$. Pored roditeljâ pak i njihovoga potomstva ili pored djedova i baba pokojnikovih dobiva preostali ženidbeni drug $^1/_2$; k tomu još, ako uz ženidbenoga druga imade i potomaka prije umrlih djedova i babâ, i dio, koji na ove otpada. Dakle prema tomu, da li su od djedova i babâ jedan, njih dvoje, ili troje unapred umrlo — dobiva ženidbeni drug: $^5/_8$, $^6/_8$ ili $^7/_8$ ostavine, a nakon prve i druge loze ter nakon djedova i baba: cijelu ostavinu. Po tom je ova skala: ženidbenomu drugu pripada $^2/_8$, ako konkurira sa djecom; $^4/_8$, ako konkurira sa roditeljima pokojnikovim ili njihovim potomstvom ili djedovima i babama; $^5/_8$, ako konkurira sa djedovima i babama, a jedan od njih fali; $^6/_8$, ako konkurira sa djedovima i babama, a dva od ovih fale; $^7/_8$ ako konkurira aa jednim djedom ili babom; $^8/_8$, ako pokojnik nema rodbine iz prvih dviju loza ni djedova ni babâ iz treće loze.[17]

Stajalište austrijskih redaktora u cijelosti prihvaća, mislim s pravom, i sastavljač naše osnove. Jedan od navodno najtežih prigovora protivnikâ: bojazan, da će se ovim novim uređenjem odviše komadati zemljište, a u tom leži ozbiljna pogibelj za narod — nije opravdan. Preveliko cijepanje zemljišta i pogibelji stim skopčane nastaju uslijed prava descendenata, da svaki traži svoj dio. Kraj toga stanja stvari od neznatne je važnosti, da i mati konkurira. Redovno će dio materin i onako opet dobiti djeca njezina odn. od pokojnikova.[18] Pored toga bi i buduće seljačko nasljedno pravo imalo predusresti prevelikom cijepanju seoskih zemljišta.

Moglo bi se možda takodjer reći: ne bi li u slučaju, kad na životu preostali ženidbeni drug konkurira sa drugim zakonskim na-

[17] Sve ovo uzeto je iz „Bericht“ str. 98.

[18] „Regierungsvorlage“ str. 111.

Digitized by Google

sljednicima. a ne sa descendentima, imao doći u obzir princip našega staroga hrv. ugar. privatnoga prava, prema kojemu se imovina u takovom slučaju natrag vraća familiji, iz koje potječe, te „paterna" pripadaju „paternis", a „materna" „maternis". No mi smo s tim pravom prekinuli; stare tradicije u nas — barem u građan. društvu — fale, te ne smijemo i ne možemo nadovezivati na pravo, što je vrijedilo prije 70 godina, a iza toga sasvim ustupilo mjesto drugom pravu. Kod nas se dakle danas ovo pitanje, t. j. da li bi u spomenutom slučaju imovina opet na gore rečeni način imala pripasti familiji — imade prosuđivati lih sa gledišta shodnosti i utiliteta. No razlozi shodnosti, odn. utiliteta upućuju, da i ovdje prihvatimo stanovište austr. prava. To ističe i sastavljač naše osnove u svom obrazloženju.[19] Možda bi u posebnom seljačkom nasljednom pravu, koje se od davno sprema, misao aviticiteta mogla prije doći do uvaženja.

Konačno još naglašujem, što već uvodno spomenuh. Put, kojim je pošla austr. novela kod rješenja cijeloga toga velevažnoga pitanja — tim putem pošao je i sastavljač naše osnove, a i ja ga smatram s gore navedenih razloga ispravnim — ipak ne nailazi na odobrenje veoma odličnih austrijskih jurista (Schiffner, Hanausek, Ehrenzweig). Sumnjam, da će i stručnjaci u našoj zakonodavnoj komisiji naći modus, kojim bi se protivna mnijenja u tom sporu barem donekle zbližila.

Što se prijevoda tiče, to bih želio. da bi i ovdje dikcija naše osnove više odgovarala dikciji staroga o. g. z-a, a prijevod bio točniji (tako bih na pr. u 1. al. in f. novoga §-a 757. rekao namjesto: „prema ženidbenoj ili nasljedovnoj pogodbi" — „prema ženidbenim ugovorima ili pogodbi nasljedovnoj"). Osobito ističem ovo: u 2. alineji istoga paragrafa imade mjesto „ni djedova ili baba" biti: „niti djedova ni baba."

K §-u 104. naše osnove.

„§ 758. o. g. z. glasit će:

Osim nasljednoga dijela pripadaju ženidbenomu drugu, koji preživi ostavitelja, kao prelegat pokretnine, koje spadaju u bračno kućanstvo; no ako je ostavitelj ostavio djece, pripada ženidbenomu drugu od tih pokretnina samo ono, što mu je nužno za vlastitu potrebu".

1. Ovakav se institut načelno može odobriti. Opravdano je naime, da ostanu ženidbenomu drugu kućanstvene stvari, jer su mu ne samo potrebne, nego imadu za nj i neki idealni interes s obzirom na zajednicu, u kojoj je živio kroz godine i godine sa pokojnim svojim drugom. Dakako da će baš uslijed toga lako doći do svađa i

[19] Str. 82.

Digitized by Google

prepirka, a ne može se ni poreći, da taj institut trpi, kako vele motivi k njemačkom građanskom zakoniku, „an gewissen Unklarheiten".[20] Ipak prevalira za uvedenje toga instituta težina gore navedenih razloga. Teže dvojbe nastaju s obzirom na okolnost, da austrijska novela daje to pravo ženidbenomu drugu i naprama djeci; pri čem treba i to uvažiti, da vrijednost ovih predmeta veoma često iscrpljuje pretežni dio ostavine. Za to je (s obzira prema djeci pokojnikovoj) novomu §-u 758. in f. dodana izreka: „ako je ostavitelj ostavio djece, pripada ženidbenomu drugu od tih pokretnina samo ono, što mu je nužno za vlastitu potrebu". Da li su time austrijski redaktori našli „izlaz" i svrsi shodno rješenje toga pitanja — o tom bi se možda moglo podvojiti. Bolje je, po mojem sudu, učinio njemački građanski zakon, koji ne daje to pravo ženidbenomu drugu naprama descendentima.[21]

Glede prijevoda napominjem samo to, da se u našem zakonu prevodi „Vorausvermächtnis" sa: „pretzapis" (§§ 671. i 1279.), dok sastavljač osnove veli: „prelegat".

2. U starom §-u 758. gr. z-a bilo je određeno, da se preživjevšemu zakonitomu drugu uračunava u dio nasljedstva ono, što mu zapada od imovine drugog zakonitoga druga po ugovorima ženidbenim, po pogodbi nasljedovnoj ili po razredbi slobodne volje. Budući su svojedobno Pfaff-Hofmann u svom komentaru[22] označili ovo uračunavanje „als ganz verwerflich", jer da dovodi višeput do nepovoljnih, a kadikad i do apsurdnih rezultata — izostavila je prva austr. osnova ovu ustanovu sasvim; no pododbor jur. komisije austr. gornje kuće, a za njim i naša osnova, opet ju je djelomično uspostavio. (Vidi novi § 757. al. 1. in f.) Ja bih ju u cijelosti uspostavio, jer se položaj ženidbenoga druga novelom i onako bitno poboljšava.[23] Pored toga se po starom pravu ta ustanova, po ispravnom mišljenju, nije shvaćala kao ius cogens, te se je u prvom redu smatrala mjerodavnom izrično očitovana ili iz okolnosti proizlazeća (protivna) volja ostaviteljeva. Ostavitelj je dakle mogao osloboditi ženidbenoga druga od toga uračunavanja, koliko tim nisu povrijeđena prava nužnih nasljednika. Ako se pak pasus u novom §-u 757., al. 1., zadnja izreka, („In allen Fällen) protivi ovom poimanju, trebalo bi ga prestilizirati.

---

[20] Sv. V. str. 372.

[21] Vidi i Krasnopolski: Die Änderung und Ergänzung . . . des a. b. G. B." str. 23. i sl.

[22] Sv. II. str. 751.

[23] Vidi u „Bericht"-u str. 98. citiranu literaturu.

Digitized by Google

K §-u 105. naše osnove.

§ 759. o. g. z. glasit će:

Ženidbeni drug, rastavljen s vlastite krivice, nema zakonskoga nasljednoga prava niti ima prava na prelegat.

Jedno i drugo uskraćeno je ženidbenomu drugu, koji preživi, i onda, ako je ostavitelj već predao tužbu radi raspusta ili rastave braka zbog krivice ženidbenoga druga, te tužbi bude udovoljeno".

Dosadašnje promjene u zakonskom nasljednom pravu muža i žene učiniše i promjenu staroga §-a 759. nužnom.

Ja bih u 1. alineji rekao: „Zakoniti drug. rastavljen po svojoj krivini. nema zakonskoga nasljednoga prava ni prava na zakonski pretzapis".

Druga alineja istoga §-a 105. osnove (novoga §-a 759.) ide dalje od postojećega prava. te opravdano[24] normira. da je ženidbenomu drugu uskraćeno zakonsko nasljedno pravo i spomenuti pretzapis (prelegat) i onda. ako je ostavitelj tužbu na rastavu ili raspust samo predao ter istoj bude udovoljeno. I prijevod ove druge alineje ne odgovara dakako mojem općenitom stajalištu glede preuzeća dikcije našega o. g. z-a.

K §-u 106. naše osnove.

„§ 796. o. g. z. glasit će:

Ženidbeni drug nema doduše prava na nužni dio, no pripada mu, dok ne sklopi druge ženidbe, pristojno uzdržavanje, ako ga nema. No to mu uzdržavanje ne pripada, koliko je ono već namireno njegovim zakonskim dijelom ili opskrbom, ugovorenom za slučaj da preživi, ili pako opskrbom, naređenom odredbom posljednje volje. U slučajevima naznačenim u §-u 759. nema on prava ni na uzdržavanje iz ostavine".

Ja bih prema staroj dikciji rekao: „Drug zakoniti nema prava na dio zakoniti; ali mu se ima davati nedostajuće pristojno uzdržavanje dotle, dok se po drugi put ne oženi (ne uda), koliko to uzdržavanje nije već namireno njegovim zakonskim nasljednim dijelom, ili opskrbljenjem, koje je ugovoreno za slučaj da bi preživio druga svoga ili namijenjeno očitovanjem posljedniye volje. U slučajevima naznačenim u §-u 759. nema on prava ni na uzdržavanje iz zaostavštine".

Promjene u ovom paragrafu učinjene rješavaju neke važne prije pore starijega prava.

---

[24] Vidi „Bericht" str. 104. i sl.

Digitized by Google

U prijašnjim osnovama nalazeće se ustanove o nužnom dijelu zakonitoga druga, izostavljene su konačno nakon dugoga kolebanja — poglavito za to, jer je juristička komisija austr. gornje kuće držala, da daljne ograničenje slobodnoga raspolaganja nije poželjno, osobito za odnos između muža i žene.[25]

K §-u 107. naše osnove.

„Naredenja §§ 103. do 106. ne će se primjenjivati, ako je nasljedstvo pripalo, prije nego je na snagu stao ovaj zakon“.

Ovo je preuzeo sastavljač osnove iz I. djelom. austr. novele, dočim se u prijedlogu juristička komisije austr. gospodske kuće kaže: „Gornji propisi ne uporavljaju se, ako je ostavitelj umro prije kreposti ovoga zakona“. Promjena ova učinjena je u zadnji čas carskom naredbom, a da nije obrazložena u poznatom saopćenju austr. ministarstva za pravosuđe.[26] Glavni redaktor austr. novelâ — profesor Schey[27] — samo naslućuje, za što je to učinjeno. Možda je i kritika I. austr. osnove, što ju je objelodanio odlični poznavalac austr. nasljednoga prava, profesor Schiffner,[28] bila takodjer razlog ove „korekture“. Prema jur gore — kod §-a 99. naše osnove — zauzetom stanovištu dajem prednost tekstu, koji je prihvaćen po komisiji pravnikâ austr. gornje kuće. Da pak ovaj tranzitorni propis uopće dolazi u novelu, potpuno je opravdano razlozima u austr. motivima[29] navedenim. (Vidi austr. uvodni patent od 1811., stav. 5. i naš uvodni pat. 1852., članak XII. toč. 2. i avit. patent § 6.).

No ako je i ova ustanova — napose gore spomenuta tekstacija jur. komisije austr. gospodske kuće — pravno korektna, ipak je za požaliti, da prema tomu paragrafu žene onih, koji su pali u ratu prije kreposti novele, ne će uživati pogodnosti novoga prava.[30]

---

[25] „Bericht“ str. 106,

[26] Mitteilung des k. k. Justitzministeriums.

[27] Teilnovelle, str. 132.

[28] „Die Erbrechtsreform in der Novelle zum öst. B. G. B.“ str. 24. i 57.

[29] „Bericht“ str. 106. i Schey, „Teilnovelle“ str. 132.

[30] Taj prigovor stavljen je i u Austriji od Hellmer-a. Vidi „Teilnovelle“ str. 132.

Digitized by Google

Krpiti ili odmah s nova kodifikovati?

(De lege ferenda na polju privatnoga pomorskog prava.)

Piše dr. Ante Verona.

Pitanje postavljeno na čelu ovoga člančića, koje je od tako velike, aktualne važnosti za mladu državu SHS, staro je — staro, žalibože koliko i drugo zaposjednuće Dalmacije po Austriji. Kada je naime bečki ćesar uzeo na znanje izvještaj od 7. juna (odnosno 29. jula) 1815. godine o historijskom razvoju pravosudnih zakona u Dalmaciji, Dubrovniku i Arbaniji (Boki Kotorskoj)[1], naredio je u isto doba, između ostaloga (tačka b rješ. carskoga od 17. jula 1815)[2], da se i u Dalmaciji kao i u ostalim pokrajinama ima uvesti jedinstveno mjenično, trgovačko i pomorsko pravo, pa neka vrhovna sudska vlast (na koju je ćesarovo rješenje bilo upravljeno), u dogovoru sa centralnom organizacionom dvorskom komisijom i s dvorskom komorom, zaište od raznih zemaljskih najviših vlasti mišljenje o tome »što se ima sada odrediti u ovoj grani zakonodavstva, ima li se code de commerce provizorno zadržati u kreposti i kako li se ima staviti u sklad sa novim austr. privatnim pravom i postupkom, ili se pak imaju uspostaviti kakvi stari mjenični, merkantilni i pomorski zakoni.«

Toj se ćes. naredbi odazvaše toliko sudska vlast, koliko nadležne centralne administrativne vlasti u Beču, te dadoše nalog gubernijima u Mlecima, Milanu, Trstu i Zadru, pa apelacionim sudovima u odnosnim zemljama, neka prikažu svoja mišljenja.

Izvještaj iz Dalmacije o pomorskom pravu nijesam nigdje mogao naći,[3] pa, kako vrhovna sudska vlast u svome zaključku od 20. januara 1822. veli, da se, obzirom na podrobniji prijedlog senata lombardijsko-mletačkoga u Veroni[4] za talijanske pokrajine, može mimoići odgovor dalmatinskih vlasti

---

[1] Ovaj interesantni izvještaj nijesam mogao naći u nikakvom bečkom arhivu. Uspjelo mi je bilo naći broj, pod kojim je sahranjen u dvorskom i državnom arhivu, ali, kada ga zaiskah na uvide, odgovoriše mi, da ga je nestalo.

[2] Ovo se ćes. rješ. nahodi u arhivu ministarstva pravde i u prepisu, u arhivu ministarstva unutrašnjih posala u Beču.

[3] U Dubrovniku ga je uzalud tražio gosp. predsjednik okružnoga suda, Merlo, a u Zadru gosp. savj. prizivnog suda, dr. Depolo. Ovaj je potonji našao odluku gore pomenutu najviše sudske vlasti dp. 29. februara 181. (1816 ?) br. 439/130, na kojoj se nahodi, rekao bih, neko rješenje, ali je spis baš tu razdrt, te se još vide samo riječi: »Jederzeit . . Johann . . .« Ovoj gospodi na muci i trudu i ovom prilikom od srca hvala.

[4] Dvorskom odlukom od 7. juna 1816. zb. s. z. 1253 uređeni t. zv. veronski senat (»senato lombardo-veneto dell' i. r. supremo tribunale di giustizia«), koji je trajao koliko i najviša sudska vlast (Oberste Justizstelle) — godine 1848. stupše

Digitized by Google

(koji da se je toliko zategao, što je apelacioni sud zaiskao mišljenje podložnih mu kolegijskih sudova), jer odredi li se što za talijanske zemlje, da neće teško biti izdati potrebite naredbe i za Dalmaciju — tako mislim, da taj izvještaj nije uopće prikazan bio. Ele, talijanske vlasti prikazaše svoje izvještaje, a na temelju tih mišljenja izjaviše toliko veronski senat, koliko bečki senati najviše sudske vlasti, da izmedu editto politico di navigazione od g. 1774. i code de commerce ima kojekakvih nesuglasica, pa, kako politički edikt nije za talijanske pokrajine — a, po svoj prilici, ni za Dalmaciju — bio proglašen redovito, da bi najpametnije bilo proglasiti ga sada i u isto vrijeme naglasiti i one dijelove code-a, koji se slažu sa austrijskim zakonima. Vrhovna je sudska vlast mislila dakle, da je najbolje, dok se zgotovi novi zakonik za pomorsko pravo, najprije na brzu ruku pametno okrpiti ona zakonska naređenja, što već postoje. To ispravno stajalište nije nikako išlo u glavu administrativnim centralnim vlastima bečkim. Tvrdokorno i nepravnički su tvrdile, da je editto de facto uveden, jer ga svaki kapetan u ruke prima, a i inače se faktički primjenjuje, da velikih nesuglasica izmedu editto i code nema, pa da ne treba nikakvog proglašenja ni izdavanja prema prijedlogu vrhovne sudske vlasti — to više što se i tako obraduje nov zakon za pomorsko pravo, te se radi samo na provizoriju. Administrativne su vlasti bile dakle zato, da se bez ikakva krpljenja postojeći kaos uzdrži, da se dovrši započeta kodifikacija i tada proglasi nov zakon. Taj konflikt je dao povoda velikim polemikama, izvještajima na cara, raspravama i svakojakim pisanijama bez kraja i konca za više godina, a svršio je tim, da je sve otišlo u suštini po volji upravnih vlasti. Samo je — rekao bih, ut aliquid fecisse videatur — senat lombardijsko-mletački najviše sudske vlasti u vlaštom krugu djelovanja izdao poznatu svoju naredbu od 27. jula 1824. br. 2023 — 312, t. j. sudovima je naprosto poslao nekoliko primjeraka političkog edikta, eda ga kao zakonski propis primijenjuju, s opaskom, da će se, kao i dosada, primjenjivati codice di commercio u svemu onome, što editto ne uređuje drugojače, a uz posvemašnju primjenu kaznenoga zakonika u odnosnim predmetima.[5]

I tako — nadajući se uvijek skorom objelodanjenju novog zakona, koji se je bio počeo obradivati već prigodom sankcionisanja političkoga edikta,

ministarstvo pravde i vrhovni sud na miesto najviše sudske vlasti — uredovao je samo za talijanske krajeve; dalmatinski apelacioni sud ostade podložan bečkim senatima najviše sudske vlasti (Maasburg. Geschichte der obersten Justizstelle in Wien, str. 44[m]), Meynert. Geschichte der Ereignisse in der österr. Monarchie während der Jahre 1848 und 1849, Beć 1853. Reschauer, Das Jahr 1848, Beč 1876.)

[5] Ova naredba sadržana u Raccolta degli atti giudiziari normali dall' anno 1824 a tutto 1826 (Collezione di leggi a regolamenti publicati dall' i. r. governo delle provincie venete. Venezia, Andreola, 1813—1839), sv. br. 16, str. 26.

Digitized by Google

dakle čak pred 143 godine, a čiju izradbu ne dočeka — namre nam Austrija na smrtnoj postelji na polju privatnoga pomorskoga prava kaos još gori nego li je nastao bio već zaposjednućem Dalmacije. Editto — zakon — izmijenjen je sada cijelim nizom kasnijih prostih naredaba administrativnih vlasti; više zakona kaznenih i građanskih, privatnih i javnih sadrži naređenja, što se njegovim odredbama kose, ali ga ne spominju, te moraš, primjenjujući ga, uvijek dugo istraživati i proučavati, jeli odnosno naređenje još na snazi, pa, kada si se tim dobro izmučio i utvrdio, da nije ukinuto, eto ti se još uvijek nameće dvojba, ne radi li se možda o propisu, što se je preživio i ne odgovara više duhu današnjemu i općenitim načelima sadašnjih zakona.[6] U drugu ruku je odnošaj političkoga edikta prema code-u za Dalmaciju, gdje editto nije ni proglašen bio redovito, a gdje code ima zakonsku moć,dvojben, dok samo za one krajeve, gdje code vrijedi kao običajno pravo, znamo, da editto ima u slučaju kolizije prednost. Za code opet nije stalno ni to, koji je tekst zakona za nas mjerodajan, dalmatinski prizivni sud je na pr. okružnicom od 2. maja 1848. broj 670 izjavio, da se izvornikom ima smatrati francesko izdanje, jer da je talijanski tekst vrijedio samo za talijanske krajeve, dok zak. od 17. decembra 1862. l. d. z. br. 1 od god. 1863., kojim se je uveo trgovački zakon, ukida u §-u 2 prvu knjigu »codice-a di commercio, koji vrijedi u lombardijsko-mletačkoj kraljevini, u Dalmaciji i južnoj Tirolskoj«. S druge strane ima i u ovom zakonu propisa, koji se ne slažu sa našim administrativnim, postupničkim i drugim zakonima, dok dvorska odluka od 2. novembra 1819. zb. s. z. br. 1620, kojom je zadržan bio u kreposti, isključuje primjenu njegovu samo ondje, gdje se ne sudara sa sudskim redom. Te i druge nepodopštine tumače i opravdavaju po mojem shvaćaju činjenicu, da dalmatinski sudovi katkada citirahu samo code, gdje i editto ima isto naređenje[7], da se opet katkada pozivahu samo na edit, dok code ima isti propis[8], da stranke tvrdahu u parnici, da je ediktom code ukinut posve[9], da se rješenja sudska u pomorskim pitanjima oslanjahu na propise novoga trgovačkoga zakona[10]. Tom metežu se može pripisati i čudno

---

[6] Već pred stotinu godina bijaše tršćanska »burzovna deputacija« predložila ispravak edikta (spisi arhiva dvorske komore).

[7] Dubrovnik 17. 5. 1862. br. 920: »Visto che giusta i §§ (?) 191 e 271 cod. di comm. il salario del capitano e dell' equipaggio e un debito privilegiato del quale n' e affetto il bastimento« (§ 44. čl. VII. ed. je još povoljniji za ova lica).

[8] Pelješac 18. 6. 1842. br. 733 navodi za tvrdnju, da se ne smije na palubi krcati, Editto II § 36, a propisa čl. 229 cod. d. com. ne spominje.

[9] U jednoj dubrovačkoj parnici — doista bez obrazloženja. Sud je u pres. od 12. augusta 1865. br. 952 pobio tu tvrdnju — opet bez obrazloženja — te je izrekao da po kombinovanim propisima čl. II § 43 ed. i čl. 221, 230 cod. kapetan odgovara i za culpa levis, ako ne dokaže (§ 1298 opć. građ. zak.) vis maior.

[10] n. pr. rješ. od 21. 2. 1866. br. 1292. i dr.

Digitized by Google

vata tvrdnja jednoga konzulata (Carigrad 12. 12. 1872. br. 3306) da je »§ 43 edikta« bio uvršten u codice di terra e di mare, eda zadobije zakonsku snagu, kao što i postupak trgovačkoga i pomorskog suda u Trstu (12. 1. 1894. br. 190), koji je, pri razdijeljenju kupovne cijene broda prodanog na javnoj dražbi namirio najprije tražbine oslonjene na propis br-a 1, pa one po br-u 5, a na potonjem mjestu tek one po br-u 6 čl. 191. cod. d. com., premda po § 44 čl. VII edikta »brod i navli jamče osobito i prije svega za svaku plaću brodske družine«. A tako se je napokon moglo dogoditi, da je dalm. gubernij okružnicom od 23. decembra 1817. r. 21945/9466 »republicirao« čl. II. § 17. edikta u svom prvobitnom slogu, premda se i tu zakon pozivlje na ukinutu staru »Nemesis Theresiana«, što je centralna bečka vlast dakako oštro prekorila (spisi arkiva dvorske komore u Beču).

Ovo sve dokazuje ad oculos, kako postojeći metež na polju privatnoga pomorskog prava moramo o d m a h, b e z i n a j m a n j e g o t e z a n j a, ukloniti. A to ćemo postići samo, ako, naučivši nešto iz nesretne povijesti našega pomorskoga prava, prihvatimo stajalište, što ga je već pred stotinu godina zauzela bila austrijska sudska vlast, biva ako na brzu ruku okrpimo ono što dandanas imamo, pa onda posvetimo sve svoje sile izradbi novog pomorskog prava. Inače bismo današnji metež morali uživati još koju godinu dana.

Za ispravnost ovoga shvaćanja govore, osim već pomenutih razloga, još neka razmatranja, iz kojih izlazi također, da niti smijemo na vrat na nos skupusiti novo pomorsko pravo, niti možemo slijepo prihvatiti tuđi koji zakonik (kao što su na pr. htjeli, po onome što se čuka, ljudi, koji su u svoje vrijeme radili o sjedinjenju austrijskoga prava sa njemačkim, recipovati njemački zakon), ili će preuzeti postojeće austro-ugarske nacrte u cjelini. Naime:

1. Pri kodifikaciji novoga prava ne smijemo zaboraviti svojih tradicija i običaja. Što je u krv prešlo, što se je uvriježilo u svijesti, a može još vrijediti, niti smeta razvoju pomorstva, ne da se iskorijeniti... »vano é il tentativo di sradicare con leggi inopportune gli usi marittimi di antica data...« (Ascoli.) U drugu ruku treba da naredenja privatnoga pomorskoga prava popunjena budu propisima javnoga, disciplinarnog i kaznenog pomorskog prava, dok mi nemamo ni pravog reda o brodskoj momčadi, niti je disciplinarno pravo dobro razvijeno, niti imamo posebnih propisa o pomorskim deliktima.[11] Treba nadalje dovesti u sklad propise privatnoga prava sa onim pomorskoga prava (osobito propisi opć. građ. zak. o tečenju prava zaloga

[11] Prigodom gore pomenute polemike među centralnim bečkim vlastima predlagala je sudska najviša vlast, da za pomorske delikte bude nadležan jedan sami sud, i to u Trstu, ali je taj prijedlog naišao na otpor ugarskih, a i drugih, vlasti.

Digitized by Google

na pokretninama ne dotječu za potrebe pomorskog prava, a zgodno nije bilo pri novelisanju opć građ. zak. već sada ukinuti odgovornost kapetanovu ex recepto, jer čl. 216, 222, 230 cod. d. com. nijesu tako jasni i nedvojbeni kao stari § 970 opć. građ. zak., i t. d.). Osim toga mora i formalno pravo u koječem imati osobita obzira na potrebe pomorskoga prava. Tako je na pr. lombardijsko-mletački senat vrhovnoga suda u svojem zaključku od 21. decembra 1821. neispravno izjavio (pro domo), da se ima ispustiti cijeli drugi naslov II. knjige Codice-a i commercio di terra e di mare, jer se tu radi u suštini o postupku u slučaju zapta i prodaje broda i razdijeljenje kupovne cijene, čim da se bavi postojeći postupnički red austrijski, koji uređuje to pitanje upogled svih pokretnih i nepokretnih dobara, dakle i brodova — jer, kako je s pravom u literaturi istaknuto bilo, uprav u tome pogledu mora ovršni red sadržati posebnih odredaba, što ih osobitosti pomorskoga prava zahtijevaju. U drugu ruku opet u nikakvom pravu nije težnja za ujedinjenjem i izjednačenjem zakona tako živa i opravdana, kao baš u pomorskom pravu, pa se ne smiju mimoići zaključci međunarodnih kongresa, te krasne tečevine modernoga prava. Napokon treba se odlučiti u nekim pitanjima za ona načela, koja najbolje čuvaju i štite interese osobito gospodarstvena naroda — kao što su na pr. amerikanske savezne države s toga razloga svojim Harter Act od 13. februara 1893. zauzele u pitanju klauzule neodgovornosti stajalište protivno onome skoro svih drugih pomorskih naroda, a Englezi s istoga razloga u mnogo čemu ostaju pri svojim starim načelima.

2. Svi dosadašnji zakonski propisi izlazili su u njemačkom, madžarskom i talijanskom jeziku. Najedamput, preko noći, rekao bih, prestalo je to nenaravno stanje. Pomorska je naša terminologija u povoju, pa će nam već utvrđenje tehničkih izraza zadati dosta glavobolje a provađanje administrativnih naredaba, koje mislimo uzdržati na snazi, dati pune ruke posla.

3. S obzirom na sve ovo ne možemo bez anketa, bez sudjelovanja praktičnih ljudi iz pomorskih krugova, bez pomoći dobrih filologa, zgotoviti dobar zakon, koji će odgovarati našim prilikama i potrebama, a biće na visini moderne teorije.

4. Taj će rad morati dakle trajati više godina[12]. Ali čekati možemo, ako pametno okrpimo na brzu ruku ono što imamo. Temelj našega sadašnjega prava ej francesko pravo, t. j. franceski code de commerce (ća i editto po-

[12] S pravom je lombardijsko-mletački senat vrhovne sudske vlasti u svojem dopisu od 4. septembra 1817. br. 1684/545 upravljenom centralnoj organizacionoj dvorskoj komisiji (spisi arhiva bečkoga ministarstva unutrašnjih posala) izjavljao, govoreći o oličenju pojedinih zakonskih propisa o građ. zak. prema propisima trgovačkog, pomorskog i mjeničnog zakonika »da su korisne i potrebite izmjene tako važne i opširne, da ne mogu biti djelo časovito, već zahtijevaju temeljito i široko raspravljanje, koje može biti samo plod duga istraživanja ...«

Digitized by Google

litico je oličen po poznatoj Ordonance od god. 1681., koja se je i inače primjenjivala[13] — dakle pravo, koje, iako je kasnije donekle ispravljeno i popunjeno bilo[14], ipak još i dandanas vrijedi u Franceskoj, a na koje se više ili manje još uvijek oslanja pretežni dio zakonika pomorskih naroda[15]. Pametnim provizornim uzdržavanjem ovoga prava, koje je kod nas u kreposti od više od jednoga stoljeća, niti ćemo dakle prekinuti običaja i tradicije primorskih svojih krajeva, niti ćemo u kolu drugih prosvijetljenih naroda duboko spasti. Mirno možemo reći ono što je vrhovna sudska vlast u Veroni u svojemu mišljenju od 4. septembra 1817.[16] izjavila bila, biva da pomorska naređenja sadržana u franc. trgovačkom zakonu mogu s dobrim uspjehom i nadalje postojati sve dok bude proglašen potpun domaći pomorski zakon.

Dakako krpanje ne smije biti površno. Izjava kao ona citirane dv. odluke od 2. nov. 1819. zb. s. z. br. 1620, kojom je code bio uzdržan u kreposti, ili ća milanskoga prizivnoga suda (izvještaj od 12. odnosno 28. maja 1817. br. 1124 — spisi arhiva bečke dvorske komore) »da se može provizorno opsluživati i untprijed codice di commercio u dijelovima, što se slažu sa sadašnjim ustrojem sudskim« ne bi u svojoj općenitosti. odgovarala svrsi. Treba naprotiv tačno i podrobno izjaviti, što ostaje na snazi, a što ne, te naređenja, koja se budu izmijenila, preobličiti i u novom slogu proglasiti.

---

[13] Iz izvještaja r i j e č k o g gradskog i zemaljskog kao trgovačkog i mjeničnog suda te pomorskog konzulata od 13. jula 1816 — kojim opaža, da između zakona naznačenih u dvorskoj odluci od 4. maja 1816. (Editto politico i dr.) jedva koji uređuje prave pomorske privatno-pravne odnošaje, te moli, (a to je zamolio bio i Trst g. 1816.) da mu se naznači koje zakonsko naređenje za take pravne posle, — izlazi, da je taj isti sud bio već pred mnogo godina prikazao sličnu molbu ugarskoj vladi, koja je onda ondje postojala kao forum revisorium, te da je na to poučen bio »neka u slučajevima ne predvidjenim u domaćim zakonima, primijeni franc. Ordonance de la Marine od god. 1681 i Consolato di mare glasovitoga Casaregis ...« (Spisi arhiva ministarstva pravde u Beču).

[14] Izmijenjeni su bili: č l. 191 (zakonom od 11. aprila 1906 i od 10. jula 1885. djelomice, č l. 192 (ovim potonjim zakonom), č l. 20- do 207 (id.), č l. 209 (id.), č l. 216 (zak. 12. 8. 1885), č l. 231 (zak. 22. VII. 1867), č l. 233 (zak. 10. 7. 1885), č l. 234 (zak. 14. 6. 1841), č l. 258 (zak. od 12. 8. 1885), č l. 259 (id.), č l. 262 (id.), č l. 263, 265 (id.), č l. 298 (zak. 14. 6. 1841), č l. 315, 318 (zak. 12. 8. 1885), č l. 334 (id.), č l. 347 (id.), č l. 373 (zak. 3. 5. 1862), č l. 375 (id.), č l. 377 (zak. 14. 6. 1854), č l. 386 (zak. 12. 8. 1885), č l. 407 (zak. 14. 12. 1897), č l. 433 (id.). Promjene su donekle djelomične.

[15] G r č k a, T u r s k a, Š p a n j o l s k a, N i z o z e m s k a, R u m u n j s k a, I t a l i j a, H a i t i, D o m i n i k a, B r a z i l, P e r u, M e k s i k o, A r g e n t i n i j a, U r u g u a i j, K o l u m b i j a, V e n e z u e l a, G u a t e m a l a, H o n d u r a s, S a n S a l v a d o r, E q u a t o r, J a p a n poprimiše franceski code de commerce; neke od ovih država posve, neke uz izmjene. Neke, n. pr. I t a l i j a, Š p a n j o l s k a i P o r t u g a l, pa R u m u n j s k a udaljiše se kasnije, prigodom reformisanja, nešto više od franc. prava.

[16] Spisi arhiva ministarstva unutrašnjih posala u Beču.

Digitized by Google

Stvar nije sasvim laka. Meni se je dapače, iza kako sam proučio spise o ovom predmetu u bečkim arhivima, nametnulo uvjerenje, da su se ljudi, koji su se ovim pitanjem bavili, bojali teškoća, kada su se opirali pametnom gore navedenom mišljenju vrhovne sudske vlasti — možda poglavito stoga, što nijesu imali potrebite spreme. — Zadaća nije laka, ali nije ni teža od drugih zakonodavnih radnja. Svakako zasada, u našim prilikama, laglja i korisnija nego li nova kodifikacija.

Krpimo dakle odmah, bezodvlačno, a zatim pregnimo da kodifikujemo.

Osnovi pravnih znanosti.

Piše prof. Marko Kostrenčić.

(Nastavak.)

Sada prelazi Somló, do odredi pojam i značajke »najviše vlasti«, koju zove takodjer »pravna vlast« (Rechtsmacht).[14]

Hoćemo li jednu vlast označiti najvišom u ovom smislu, potrebno je, da ona svoje naloge u izvjesnom krugu ljudi obično može provesti i da ih provodi uspješnije od drugih vlasti.

Nije dakle na uštrb pravnom značaju norma, ako im se kadikada i iznimno uskrati posluh odnosno, ako je pravna vlast u pojedinim slučajevima nesposobna, da ih provede. Odlučna je ovdje samo ta okolnost, je li ih ona može obično oživotvoriti. Značajka, da norme provodi uspješnije od drugih, uključena je zapravo već u pojmu »običnog provođenja«, jer ako jedna vlast u izvjesnom krugu može svoje norme obično i redovito da provede, tada u istom tom krugu druga jedna vlast može svoje norme provoditi tek iznimno. Na pitanje, dali je spojivo sa pojmom pravne vlasti, da se ona pokorava normama, što ih je na nju upravila druga jedna vlast, odgovara Somló, da pravna vlast, ne će li da izgubi svoj značaj, može iznimno ali ne redovito te norme slušati. Za pojam pravne vlasti potrebno je nadalje, da ona na svoje podložnike upravlja brojne norme i da svojim pozitivnim uredbama obuhvati široko polje životnih odnošaja. Odatle slijedi, da pravna norma kao izolirana jedinica uopće ne postoji, nego da je svaka norma tek dijelom jednog mnoštva norma, koje sve imadu istog autora, te sačinjavaju jednu cjelinu, te koje sve zajedno zovemo pravni poredak ili pravo. Daljna je bitna značajka pravne vlasti, da je ona postojana, dakako relativno postojana: vlast mora postati institucijom, hoće li da bude pravna vlast (ne juristickom institucijom, nego institucijom činjenica).

[14] Kasnije je još zove Staatsmacht ili souveräne Macht. p. 279.

Digitized by Google

Na temelju svega rečenog možemo ustanoviti ovako definiciju prava: pravo znači dakle norme najviše vlasti, koja nailazi obično na posluh, koja je opsežna i postojana. Istina je doduše, da ova definicija sadržaje mnogo neodređenog i netočnog; to se, veli Somló, ali ne da ukloniti, jer to spada među osebine pojma prava. »Die ‚Geröndertheit' gehört eben mit zu den Eigenheiten des Rechtsbegriffes.«[15]

Gore navedenu definiciju valja još sa više strana osvijetliti.

Pojam prava nalazi se doduše u gornjoj definiciji u izvjesnom odnosu prema pojmu normalnog, a to na taj način, što je pravo označeno kao skup norma jedne vlasti, čije se odredbe r e d o v i t o vrše t. j. da je normalno, što se vrše. Time se ali ništa ne mijenja na činjenici, da je genus proximum pravna norma. Moramo dakle dvoje razlikovati: jedno je, da pravna norma znači u svakom slučaju jedan zahtjev, nešto, što se treba zbiti (ein Geschehen-Sollen), a drugo je opet, da pravne norme potječu od vlasti, čija jeste osebina, da svoje zahtjeve redovito oživotvoruje. Nije dakle opravdano mišljenje, da se svaku p o j e d i n u p r a v n u n o r m u ima prosuđivati prema tome, da li se baš ona obdržaje. Radi se samo o tom, da se pravnu vlast općenito, redovito sluša. Inače povrijeda novog jednog zakona, osobito prvih dana njegove kreposti, ne bi uopće bila pravna povrijeda. Dalje valja imati na umu, da ne smijemo pravnu vlast naprosto poistovjetiti sa fizičkom silom. Pojam naime pravne vlasti nije uvjetovan nikakovim posebnim načinom provedenja norma i ne traži nikakovih posebnih motiva za obdržavanje njihovo. Da se uzmogne riješiti pitanje, koje sve okolnosti sudjeluju kod obrazovanja pravne vlasti, valjalo bi, misli Somló, ispitati socijalne pojave uopće. Klima, površina zemlje, flora i fauna, fizička i psihička, umna i osjećajna svojstva ljudi, opseg i gustoća društva, utjecaj okolnih društava, tehnička kulturna dobra, jezik, znanost, umjetnost, vjera, običaji i stotinu drugih okolnosti djeluju kod stvaranja pravne vlasti. Među uzrocima, koji mogu podržavati pravnu vlast spominjemo napose etičko osvjedočenje i osjećaje podanika. Za cijelo je shvaćanje Somló-a osobito značajno, kako on rješava problem ilegitimnog postanka prava. On veli: »Es ist eine für das Wesen des Rechts bezeichnende Tatsache, dass auch eine widerrechtlich entstandene Norm eine Rechtsnorm sein kann, dass sich mit anderen Worten die Bedingung seines rechtmässigen Zustandekommens in den Begriff des Rechts nicht aufnehmen lässt.«[16]

Nelegitimnost prava može sastojati u tom, da pravne norme polaze od jedne nove, a ne prijašnje pravne vlasti, koju je takovom označivalo staro pravo. To je u slučaju osvojenja, aneksije, uzurpacije, revolucije i državnog prevrata. Može se ona sastojati i u tom, da se zakonita pravna vlast kod stva-

[15] Somló o. c. p. 106.
[16] Somló o. c. p. 117.

Digitized by Google

ranja novog prava ne drži postojećih propisa. Ova izvodjenja zaključuje Somló ovako: »Das Recht ist also nicht an die Legitimität seiner Entstehung gebunden. Seine Vorschriften über die Rechtsenstehung haben nicht mehr Kraft als seine Vorschriften irgend welchen anderen Inhalts. Sie mögen wichtiger oder bezeichnender sein, aber ihre Rechtskraft oder ihre Rechtsnatur ist keine andere, denn diesbezüglich gibt es keine Verschiedenheiten.«[17]

Ipak nalazi postanak nelegitimnog prava svoju granicu onda, ako zahtjev za legitimnošću prava među podanicima do tolike mjere ojača, da se oni nelegitimnom pravu ne će pokoravati. U tom je dakle slučaju sama pravna vlast uzdrmana. Legitimnost nije dakle nužna oznaka za pojam prava, ona ali takovom može za izvjesne pravne odnošaje postati.

Već smo prije upozorili, da se pod p r a v o m razumijevaju koli pojedine pravne norme, toli i skup pravnih norma, što polaze od iste pravne vlasti. Više neprilika zadaje, što se »pravo« upotrebljuje u drugom jednom smjeru u dvojakom smislu: u etičkom naime i juristočkom. Činjenica, da se »pravo« upotrebljuje i u etičkom smislu razlogom je, što mnogi misle, da se ne smijemo zadovoljiti sa definicijom prava, koja se ne obazire na sadržaj norme. S tim je u savezu također spor, da li je pravo empirički ili filozofski t. j. čisti pojam. Pravo u etičkom smislu nije empirički pojam, već spada medju čiste, filozofske pojmove. Pravo nasuprot u juristočkom smislu, koje znači norme jedne određene vlasti, jeste empirički pojam, iako je on, kako Somló veli, relativni apriori pravne znanosti.

Slijedi dosta iscrpiv prikaz raznih drugih teorija o pojmu prava, koje autor pobija. Evo ih: teorija prirodnog prava; teorija o pojmu prava kao čistoj kategoriji mišljenja (Der Begriff des Rechts als reine Denkkategorie); i jednostrane etičke teorije o pravu (Die einseitigen ethischen Rechtstheorien), teorije, po kojima bi u definiciji prava imala biti naznačena svrha, kojoj ono treba da služi (Die Zwecktheorien); teorije, koje smatraju, da je za pojam prava nužno, ako i ne etičko odobravanje, a ono bar priznanje, privola sa strane podanika (Anerkennungstheorien); teorije sile (Zwangstheorien); teorija Stammlerova, po kojoj pravo vrijedi neodvisno od privole adresata (za razliku od konvencionalnih pravila, koja vrijede samo uz privolu onih, koji su joj podložni), a vrijedi pravno pravilo i za onoga, koji ga je izdao (Die Stammlersche Theorie des Geltungsanspruches); napokon teorija Austin-ova.

Somló ispituje polazeć od svoga pojma prava prirodu međunarodnog prava, te dolazi do zaključka, da njegove norme doduše potječu od vlasti, što stoji nad adresatima, na koje su one upravljene, ali da one uza sve to nijesu pravne norme. To on zaključuje u vezi sa svojom definicijom iz ovih razloga: norme međunarodnog prava jesu relativno malobrojne, rijetke t. j. one ne

[17] Somló o. c. p. 118.

Digitized by Google

uređuju dovoljno opsežnog područja, tako da manjka pojam za potrebni kriterij »umfassend«; dalje je vlast, što izdaje međunarodno-pravne norme nepostojana t. j. nije »beständig«; napokon ta vlast ne nailazi na dovoljnu poslušnost t. j. ona nije »eine gewöhnlich befolgte Macht«. Ove norme zauzimlju posebno mjesto u području heteronomnih norma, kojima se uređuje djelovanje, a Somló ih zove »internationale oder überstaatliche Normen«.

Što se tiče norma crkvenog prava razlikuje Somló ove slučajeve: crkvena je vlast ujedno najviša zemaljska vlast; tada je ona ne samo religiozna zajednica, već i pravna vlast, a njezine norme jesu pravne norme. Drugi je slučaj, ako se crkvena vlast podređuje pravnoj vlasti. I tu valja lučiti, da li pravna vlast podaje normama crkvene vlasti pravni značaj ili im ga ona ne priznaje, moguće i poriče. U prvom slučaju imamo smatrati crkveno pravo sekundarnim pravom (o tom će još biti govora), u drugom pak slučaju imamo gledati u tim normama konvencionalne norme, a crkva nije drugo, do li društvo kao i ostala društva.

Nije potrebno, da o drugom dijelu ove knjige, koji se bavi sa čestima pojma prava i sa izvodima, što ih možemo na osnovi tog pojma izvesti, ma koliko on bio poučan i zanimljiv, pružimo tako opširan prikaz, kao o prvom dijelu. Nama je do toga bilo, da upoznamo temelj, na kojem gradi Somló, a predaleko bi nas zavelo, da iznosimo sve potankosti, koje manje ili više nužno slijede iz tako određenog pojma prava. Zadovoljit ćemo se time, da per summa capita iscrpemo sadržaj drugog tog dijela, dok ćemo neke stvari napose iznijeti u kritičkom dijelu i popratit ih napomenama.

Budući da norma nalazi svoj izražaj u rečenici, to Somló analizuje razne vrsti rečenica i shematički nam ih prikazuje. Na osnovi toga ustanovljuje on odnošaj između pravne norme (Rechtsnorm) i teksta njezinog (Rechtstext). Na temelju iste analize dolazi on do zaključka, da pravne norme mogu biti samo zapovijedajuće ili obećavajuće (Befehlsnormen i Versprechensnormen). Pod prvima razumijeva on norme, koje sadržavaju zapovijed, dakle izražaj jedne volje, koja traži izvjesno ponašanje druge osobe, bez obzira na to, da li ona sama hoće da sluša ili ne. Pod drugima opet razumijevamo takove norme, koje sadržavaju obećanje. Nije svaka norma, kojom pravna vlast normira svoje vlastito držanje, a koju normu zovemo maksimom ili nakanom (Vorsatz), osvrtom na podanike obećanjem. Tim ona ne postaje niti onda, ako je proglašena. Saopćena nakana udesiti svoje držanje na izvjestan način, nije dakle još obećanje. Ovo predleži tek onda, ako imademo osim one čisto autonomne nakane još i tu, na neki način, heteronomnu okolnost, da je onaj, koji obećaje prema onome, kome obećaje, vezan i ako to obećanje ima da vrijedi baš obzirom na tu obvezu. Na ove Versprechensnormen svratit ćemo se još podrobnije u kritičkom dijelu.

Digitized by Google

Potanko raspravlja Somló također o temeljnom pojmu volje, koji je u pojmu prava, obzirom na njegovu heteronomnost, jur sadržan. U dva navrata predpostavlja pravni poredak volju. Jednom tako, što svaka pojedina norma upućuje na volju, t. j. što je svaka akt volje, a onda opet, što svaki pravni poredak nužno mora tražiti od ljudi djelovanja, a u ovima je već uključen i pojam htijenja, jer su djelovanja tek funkcije, koje hoćemo. Pretresajuć problem slobode volje dolazi do zaključka, da je pitanje determinizma ili indeterminizma za jurističu temeljnu nauku posvema neodlučno, indiferentno, i to govorimo li mi o volji pravne vlasti ili opet o volji onoga, na koga jeste norma usmjerena.[18]

Preko pojma skupne volje dolazi do pojma društva, koji on shvaća normativno t. j. društvo mu je skup ljudi, koji se uopće izvjesnim normama pokoravaju. Država jeste vrst društva (dakle ne oprijeka pojmu društva), koje se obrazuje na taj način, *što se jedan skup ljudi pokorava normama jedne pravne vlasti*. Pojam države svodi Somló posvema na pojam prava. Pojma države nikako ne možemo razlučiti od pojma prava. Mi si ne možemo zamisliti pojma države, koji jur ne bi sadržavao pojma prava, kao što ne možemo postaviti pojma prava, a da time ujedno ne postavimo pojma države. Ova uska veza između prava i države razlogom je, da sve razrožnosti, što ih u znanosti susrećemo glede pojma prava, nalazimo opet i glede pojma države. Opsežnih i potankih izvoda Somló-vih o državi ne možemo slijediti. Spominjemo tek toliko, da on ovdje djelomice kritički razbire pojedine nauke o biti i bitnim potrepštinama za pojam države, djelomice opet sa svog stajališta razlaže pojmove, koji su u vezi sa pojmom države, kao primjerice: temeljni pojam suvereniteta, temeljni pojam saveza država (Staatenverbindungen), pojam složene države (zusammengesetzter Staat), raspravlja pitanje, da li može pravna vlast biti pravno vezana, a s tim u vezi o mogućnosti »državne nepravde« (Staatsunrecht); nadalje: ustav države, ustavne zakone; govori o državnom narodu, državnim organima, vrstima državne djelatnosti. Glede svega toga valja nam uputiti na sam izvor. Važna je nauka Somló-va o pravnim vrelima, pod kojima možemo razumijevati ili onaj čimbenik, što izdaje pravne norme — nutarnje pravno vrelo — ili opet oblik, u kojem one dolaze do izražaja — vanjsko pravno vrelo. Svratimo li pažnju na pravno vrelo u prvom smislu, to ćemo lako uvidjeti, da je in ultima linea pravna vlast dotičnog državnog ustroja ono vrelo, odakle dolazi *sve pravo*. Ima doduše i drugih nutarnjih vrela, ali sva ona upućuju na pravnu vlast t. j. pravna vlast kao *pravo vrelo* može povjeriti drugim faktorima u državi, da mogu izdavati pravne

[18] Somló rješava dakle taj problem prema načelima pragmatičke metode.

Digitized by Google

norme. Pravnu vlast kao pravno vrelo nazivljemo primarnim ili neposrednim nutarnjim vrelom, a one čimbenike, koje je pravna vlast ovlastila na izdavanje pravnih norma nazivljemo sekundarnim ili posrednim nutarnjim vrelima.Primarna je dakle pravna norma svaka od pravne vlasti na podanike upravljena norma — bez svakog daljneg ograničenja.

Pojam sekundarnog pravnog vrela obuhvata pojam državnog organa. S toga i ne moraju u svakoj državi postojati sekundarna pravna vrela, jer si možemo lasno zamisliti i koji nerazvijeni pravni organizam, gdje nema organa, a dosljedno tomu nema ni sekundarnih pravnih vrela. Norma se pojavljuje ili u izričitom ili u neizričitom obliku. U potonjem slučaju govorimo, kako je poznato, o konkludentnim činima ili o »muče danoj izjavi volje«. Križanjem ovih razdjelba dobivamo ove četiri temeljne kategorije, što se nalaze u svakom razvitom sistemu pravnih vrela: 1. primarno izričito, 2. primarno neizričito, 3. sekundarno izričito i 4. sekundarno neizričito pravo. Primarne neizričite pravne norme posve su u svojoj vrijednosti izjednačene sa primarnim izričitim normama, tako, da niti u slučaju, ako bi izričite primarne norme bilo zabranile, bilo u valjanosti ograničile neizričite primarne norme (t. j. običajno-pravne norme pravne vlasti), ne bi to imalo drugog efekta, osim što bi u tom slučaju imali posla sa ilegitimnim postankom prava.

Primarnu izričitu normu zovemo zakonom, a sekundarnu naredbom. Stvar je terminologije hoćemo li sve neizričite norme nazvati običajnim pravom. U jesnom ali slučaju valja ipak od ovog običajnog prava u širem smislu razlikovati običajno pravo, koje nastaje time, što neizričita pravna norma dođe do izražaja u opetovanom vršenju istog djela. Ovo razlikovanje treba radi toga provesti, jer će nam inače iz ovakovog sistema pravnih vrela ispasti neizričite norme, koje ali nijesu postale putem običaja. Krivo je mišljenje, da pravni običaj uvijek proizlazi iz pravnog osvjedočenja naroda. Pravna norma, koja je muče izražena običajem, proizlazi ili iz običaja ili se je opet po svom sadržaju prije nalazila u drugoi kojoj vrsti norma n. pr. vrelo (n. pr. sudac) usvoji jednu postojeću konvencionalnu normu, a (primarna) pravna vlast ovo sekundarno postavljanje norma muče odobri i time joj dade značaj p r a v n e norme. Moguće je međutim i to, da sudac normu, što je primjenjuje kod rasuđivanja, ili sam stvori ili je uzme iz područja morala. Može se desiti i to, da pravna vlast muče odobri sekundarnu (redovito sudačku) običajnu normu, koja stoji u protivštini sa primarnom pravnom normom. Izgleda tada, da je sekundarna običajna norma ukinula ma i izričito postavljenu primarnu pravnu normu, pa se na tom momentu i osniva nauka o mističkoj snazi običajnog prava. A na stvari je zapravo to, da je običajno pravo pravne vlasti stavilo izvan snage primarno pravno pravilo. Na pitanje, da li je za pojam običajnog prava

Digitized by Google

potrebno češće opetovanje, odgovara Somló da nije, jer i jedaredno vršenje može normu konkludentnim načinom izraziti, a pravo nastaje onim časom, kad pravna vlast normu objavi.

Izvođenja Somló-va o tumačenju i primjeni prava karakteristična su za njegovo stajalište i za njegovo mišljenje o temeljnoj juristički nauci. Upravo ovo sasvijem praktičko pitanje o odnošaju suca prema zakonu nameće nam u sve većoj mjeri probleme, bez kojih jurističe temeljne nauke nije moguće riješiti. Prema mišljenju Somló-a valja razlikovati temeljnu nauku o tumačenju prava, koja ima da općenito vrijedi, i onda nauku o tumačenju prava, koja proizlazi iz odredba pojedinog pravnog poretka. Tri vrijede temeljne zasade za svaku interpretaciju. Prvo: ni jedna pravna norma ne može općenito interpretacije isključiti; drugo: norme jednog pravnog poretka valja uvijek u njihovom sistematskom savezu, dakle kao cjelinu razumijevati i tumačiti, a ne možda njih iz cjeline istrgnuti i pojedince tumačiti; treća je zasada, koja je zapravo korolarium druge, da u jednom te istom pravnom poretku protuslovlja ne može da bude, jer si protusloviti mogu samo gramatikalne rečenice, u kojima pravne norme nalaze svoj izražaj, a svaku pojedinu pravnu normu treba tek odrediti osvrtom na sve ostale norme istog pravnog poretka. Ove tri zasade možemo opet svesti na jednu, da sve izjave volje najviše vlasti valja tumačiti tako, da one tvore jedan sistem pravnih norma, koje si međusobno ne protuslove. Sve ostalo, što se tiče tumačenja prava, možemo izvoditi isključivo iz norma izvjesnog pravnog poretka, a općenitih zasada nije moguće postavljati. To vrijedi napose za položaj suca, kad tumači pravne norme. Sa ovog stajališta valja također prosuđivati razne interpretacione teorije, koje sve — tako starije, koje drže, da je čitava interpretaciona sudačka djelatnost tek posve logičke prirode, tako novije, koje traže nad netom spomenutu logičku djelatnost izvjesnu slobodu suca prema pravnim normama — počinjaju po mišljenju Somló-a tu pogrješku, što dovoljno oštro ne luče zasada, koje slijede iz temeljne jurističe nauke, i zasada, koje se ravnaju prema određenim pravnim normama. Zanimljivih kritičkih izvođenja Somló-vih o raznim novijim teorijama slobodnog prava, koje prema njegovu mišljenju počivaju na logičkoj (logische Freirechtstheorie), na psihološkoj (psychologische Freirechtstheorie) ili na pravno-povijsnoj (rechtsgeschichtliche Freirechtstheorie) osnovci, kao i o starijoj supsumcionoj ili silogističkoj teoriji, ne možemo ovdje ni u kratko iznijeti, već moramo uputiti na sam izvor. Jedno treba ipak istaći, da se Somló-va nastojanja ne bi krivo tumačila. On naime ne zabacuje pokret za slobodno pravo kao skup izvjesnih pravno-političkih zahtjeva ili kao pokušaj prikaza norma, koje vrijede za interpretaciju i primjenu prava u izvjesnom pravnom poretku, već samo ispituje, što se o njem kao temeljnoj juristički nauci može reći. Autor naime drži, da sve ove

Digitized by Google

interpretacione teorije griješe u tom, što postavljaju zasade, koje se ravnaju prema sadržaju konkretnog pravnog poretka, kao da su to temeljne jurističke zasade.

Svaka norma, kako smo vidjeli, predpostavlja onoga, koji normu izdaje i onoga, koji je normi podređen. Nalazi li se u normi nalog na podređenog, to odatle nastaje za ovog **pravna dužnost** (Rechtspflicht, Befehlsverpflichtung), da taj nalog izvrši; nalazi li se u toj normi obećanje pravne vlasti podređenom, to nastaje odatle dužnost na ispunjenje obećanja sa strane pravne vlasti (Versprechensverpflichtung), dočim za podanika izvire odatle ovlaštenje, da se to obećanje ispuni (Versprechensanspruch). Ovaj jednostavni odnos može se zaplesti tako, da iz dužnosti, koju nekome norma nalaže, nastaje za osobu, na koju je norma upravljena, izvjesna dužnost prema jednoj trećoj osobi (sekundäre Befehlsverpflichtung); ovoj dužnosti odgovara opet ovlaštenje one treće osobe (sekundärer Rechtsanspruch oder Befehlsanspruch). Slijede razmatranja o odnosu pravne dužnosti i pravnog ovlaštenja, o ovlaštenju na tužbu, o pojmu dozvoljenog (die Erlaubnis, das Dürfen, die Freiheit der Untergebenen). Napose se osvrće na terminologiju, po kojoj se ovlaštenje zove subjektivnim pravom, te navodi pojedine teorije o njem (Willenstheorie — glavni zastupnik Windscheid; Interessentheorie — glavni zastupnik Ihering; kombinacione teorije — zastupnici Bernatzik, Jellinek, Thon; teorije prirodnog prava).

Granicu među javnim i privatnim pravom određuje Somló ovako: Pravna pravila možemo prema tome, kakovi se odnošaji njima stvaraju, na ovaj način podijeliti: 1. pravna pravila, iz kojih izvire dužnost obećanje ispuniti odnosno ovlaštenje takovo ispunjenje tražiti (promitivna pravna pravila); 2. pravna pravila, koja samo traže, da se nalog ispuni (imperativna pravila); 3. pravna pravila, koja pored primarne dužnosti na ispunjenje zapovjedi sadrže još sekundarnih dužnosti prema trećoj osobi (sekundäre Befehlverpflichtungen), te ovima odgovarajuće ovlaštenje, da se zapovjed ispuni (imperativno-atributivna pravna pravila). Pravna pravila pod brojem 1. i 2. zovemo javno-pravnim, a ona pod brojem 3. privatno-pravnim pravilima. Budući da po Somló-u pojam ovlaštenja ne spada nužno u bit, među predpostavke samoga prava, to odatle nedvoumno slijedi, da pojam privatnog prava nije juristički temeljni pojam, nego samo općeniti pojam (kein juristischer Grundbegriff, sondern nur ein Allgemeinbegriff). S time u vezi govori također o subjektivnim javnim pravima.

Napokon još razlaže autor pojam adresata norme, kako se ima prosuđivati njegova ignorantia iuris; dalje pojam subjekta dužnosti odnosno prava, pojam osobe, te pojam juristične osobe. Djelo završuje ekskurzom o juristićkim fikcijama.[19]

[19] Začudo ne opažamo među navedenom literaturom temeljno djelo Vaihinger, Die Philosophie des Als Ob.

Digitized by Google

III.

Dolično ocjenjujuć važnost ovog djela Somló-va ne ćemo propustiti ovu zgodu, a da ga ne popratimo sa nekoliko kritičkih napomena.

Ne trebamo suviše isticati, da autor ovom opsežnom radnjom udovoljuje krajnjoj potrebi u znanstvenoj književnosti. Disorijentacija u temeljnim pitanjima čini se da je postigla svoj vrhunac, pa je valja zaista što prije dokrajčiti. Da ne duljim, navesti ću tek kako Radbruch[20] u svojoj, djelomično valjanoj, knjizi postupa sa pojmom prava. On, inače začudo »relativista«, uči, da je pojam prava aprioran, te hoće, da je odnos pojedinih pravnih pojava prema pojmu prava transcendentalno-logičan, spoznajno teoretski, on misli, da može dokazati, da pojam prava nije tek jedan obični općeni pojam (Allgemeinbegriff). »Denn das Recht ist nicht deshalb Recht, weil die einzelnen Rechtserscheinungen sich ihm einordnen lassen, vielmehr sind umgekehrt die Rechtserscheinungen nur deshalb »Rechts«erscheinungen, weil der Begriff des Rechts sie umfasst. Es haben nicht die Rechtserscheinungen den Begriff demokratisch über sich gesetzt, sondern er hat »von Gottes Gnaden« die Herrschaft über sie ergriffen. Der Rechtsbegriff gehört nicht zu den ordnenden Begriffen, welche der Klassifikation der Gegenstände dienen, vielmehr nicht anders, als etwas die Begriffe der Kausalität und der Dinghaftigkeit, zu jener kleinen Aristokratie der formenden Begriffe, welche jenen ordnenden Verfahren überhaupt erst seine Gegenstände liefern«, dakle pojam prava jednom riječju spada među kategorije u Kantovu smislu. Ovakva shvaćanja mogu pravnim znanostima donijeti više štete nego li koristi, pa ih i treba svom ozbiljnošću odbiti, te ispravnija umjesto njih iznijeti. Djelo pak kao što je Somló-vo može utjecati samo povoljno, te je izrađeno tako, da ne će stvari pomutiti, već razbistriti.

Slažemo se posvema sa mišljenjem autorovim, da se temeljna juristička nauka imade baviti sa pojmom prava, kao i sa pojmovima, koji nužno iz njega slijede. Što on ovu nauku smatra pretpostavkom za sve druge pravne znanosti, što za nju traži ne jurističu, nego posebnu metodu, što je ne svrstava među pravne znanosti, jer mora često prijeći granice juristiškog područja i uputiti se na područje, koje je ovom nadređeno — i to sve odobravamo. Granice prema ostalim znanostima i disciplinama potegnute su nužnom oštrinom, i, držimo, sasvim zgodno.

Ne možemo se ali priključiti Somló-u, kad uči, da je temeljna juristička nauka o dapsolutne vrijednosti. No to ćemo bolje moći objasniti, nakon što smo pretresli njegovu definiciju prava.

---

[20] Radbruch, Grundzüge der Rechtsphilosophie 1914., str. 33.

Digitized by Google

Autor se izrijekom ograđuje, kao da bi on htio stvoriti novi jedan p o j a m prava; on tek hoće jur postojeći pojam analizovati i pomnjivo tumačiti. Sa definicijama prava, što ih u literaturi nalazimo, on dašto nije zadovoljan, već iznosi novu, svoju.

Njegova definicija, kao što smo kazali, glasi: pravo znači norme najviše vlasti, koja nailazi obično na posluh, koja je opsežna i postojana. Da uzmognemo proslijediti naša kritička izvođenja potrebno je, da razvidimo, kako si Somló zamišlja odnos između pravnih norma, pravne vlasti i države. Pravna vlast izdaje norme, pa ove tom samom činjenicom postaju pravnim normama (pravom), a država jeste ono društvo, koje sluša pravne norme jedne pravne vlasti. Gdje postoji pravna vlast, tu mora da bude i pravnih norma i države.

Ključ i težište ove definicije počiva ne u pojmu »norme«, već u pojmu »najviše vlasti«, kako to ističe i sam autor, kad veli, da te norme moraju proizlaziti od najviše vlasti, »auf deren Begriff der ganze Rechtsbegriff abgestellt ist und auf deren Bestimmung nunmehr alles weitere ankommt«.[22] Pod pravnom vlašću razumijeva Somló onu najvišu vlast koja se nalazi negdje u državi (nikako ali ne izvan države ili nad državom). U koga počiva ta najviša vlast valja u pojedinačnim slučajevima prema činjenicama prosuditi (Wo jedoch die Macht liegt, ist eine blosse Tatsachenfrage).[23] Ona ali nije nikada kod države kao takove, već u nekoga unutar države. »Diese[23] (sc. die Rechtsmacht) ist aber nicht beim Staate, sondern irgendwo innerhalb des Staates. Sehr oft ist die grosse Masse der staatlichen Gesellschaft durchhaus machtlos und die Macht in ganz wenigen Händen. Manchmal ist die Macht auf breitere Schichten verteilt, aber immerhin besteht ein b e t r ä c h t l i c h e r U n t e r s c h i e d z w i s c h e n d e m g a n z e n d e s S t a a t e s, d. h. z w i s c h e n d e m K r e i s e d e r j e n i g e n M e n s c h e n, d i e d i e N o r m e n d e r o b e r s t e n M a c h t b e f o l g e n, u n d d e m K r e i s e d e r M e n s c h e n, d i e d i e s e M a c h t t a t s ä c h l i c h b i l d e n). Pravna je dakle vlast prema Somló-u jedna sasvim realna sila, koja se nalazi negdje unutar države, a pojmovi su prava i države posvema orijentirani na tom pojmu pravne vlasti. Pitamo li se, na kojem se području kreće Somló, kad određuje pojam pravne vlasti, ne ćemo biti u neprilici za odgovor. On se nalazi bjelodano na čisto sociološkom polju.[24] Značajke, koje su po njemu potrebne, da jedna vlast bude pravna vlast, nose na sebi sva obilježja socijalne neodređenosti i relativnosti (traži se obični posluh, opsežnost i postojanost). Uzmemo li na um, da je i genus proximum

[21] Somló o. c. p. 86.
[22] Somló o. c. p. 270.
[23] Somló o. c. p. 271.
[24] Cf. kako Somló sociološki određuje vrela pravne vlasti. Str. 111 i dalje.

Digitized by Google

Somló-ve definicije — norme[25] — također crpljen iz područja socijalnog, to vidimo, da je on pravo definirao sociološki.

Ne mislimo, da smo time otkrili jednu brižno čuvanu tajnu Somló-ve knjige, no ipak moramo naglasiti, da autor glede toga nije onako jasan, kako bi mi to željeli. On i sam veli,[26] da će biti u svojim razlaganjima prisiljen ostaviti pravničko područje, i da će se morati uputiti »auf ein übergeordnentes Gebeit um daselbst nunmehr den Rechtsbegriff zu suchen«, ali nigdje izrijekom ne veli, da je to »übergeordnetes Gebiet« socijalno područje. U tom smo uostalom također istog mišljenja sa Somló-m, da se pojam prava ne može odrediti u okviru pravničkom, već da ga valja potražiti na polju socijalnom.

Sada nam je još odgovoriti na dva pitanja: koliko smo ovom definicijom dobili i da li ona može ispuniti one nade, što ih njezin autor u nju polaže?

Somló određuje pojam prava na temelju pojma pravne vlasti, a koja i gdje je ova, to treba od slučaja do slučaja po njezinim općenitim i, kako rekosmo, neodređenim značajkama tek ustanoviti. Neka mi bude dozvoljeno radi osvjetljenja ovog odnosa poslužiti se jednom prispodobom, malo da ne rečem, analogijom.

Po kojim značajkama možemo mi odrediti, da je jedno biće čovjekom? Navedemo li ma koje obilježje, koje se obično smatra; da je bitno za čovjeka, kao što je primjerice um, dar govora, vanjsko obličje i t. d., uvijek će se naći pojedinaca, kojima će to »bitno« obilježje manjkati, a ipak ćemo ih nazivati »čovjekom«. Dapače, ako je izvjesno biće i dobrano odmaklo od svakog čovječjeg obličja, zovemo ga unatoč toga čovjek-nakaza. Gdje ćemo naći oslona, gdje ćemo tu naći granicu? Morati ćemo se držati formalne strane i reći: sve, što se porodilo od žene imamo smatrati »čovjekom«, ma da mu i manjkaju izvjesna obilježja, koja su inače čovjeku svojstvena. Ovako izrečeno, vrijedi to doista za sva vremena i za sve narode.[27] Pita se samo nije li ta dobit tek prividna? Zaista. Izgleda, da ćemo onaj posao, što smo ga prištedili kod djeteta, morati obaviti kod majke.

Biti ćemo prinuđeni kod nje odrediti izvjesna svojstva, koja, iako ih jamačno ne nalazimo kod svakog pojedinca, ipak značajnim načinom označuju cijelu vrstu. U sasvim sličan položaj dovodi nas definicija prava, kako je predlaže Somló. On hoće, da nam o pravu pruži, ne dirajuć nikako u sadržaj, naskroz formalnu definiciju, pa mu to i uspijeva, ali samo tako, da je on bit prava položio u genetički momenat t. j. što uči, da je pravo ona norma, što dolazi iz vrela određene vrsti (das Recht ist eine

[25] V. opasku 7.
[26] Somló o. c. str. 6.
[27] Somló o. c. str. 53.

Digitized by Google

Norm, die einer bestimmt gearteten Quelle entstammt.).[28] Time se on dakle nije uklonio zadaći, kojoj se je on mislio ukloniti jer mu ne preostaje, nego da odredi ovu »bestimmt geartete Quelle«, koja je **istovrsna s normama**, što od nje dolaze. Nju pak odrediti ne možemo čisto formalno, već je potrebno, da je označimo po njezinim svojstvima. Da se doista »pravo« u definiciji Somló-voj prema »pravnoj vlasti« nalazi u odnosu filiacije vidljivo je najjasnije i iz nje same, jer se »**pravo**« određuje kao norme »**pravne vlasti**«, dakle — si licet componere — odnošaj nalik onome između čovjeka i njegove majke. Idem per idem. Kod definicije prava nalazimo se u sličnoj dilemi, kao i kod definicije čovjeka. Ili ćemo konstruisati definiciju, pod koju ali ne ćemo moći sabrati sve pojedinačke slučajeve; ili ćemo opet konstruisati definiciju, koja će doduše obuhvatiti sve pojedinačke slučajeve, ta nam ali ne će razjasniti, **što su oni**.[29]

Sve ovo iznesosmo ne toga radi, da pokudimo definiciju Somló-vu i da ga prekorimo, što nam nije bolje dao, već smo bit njezinu otkrili u namjeri, da pokažemo, kako on nije mogao ništa savršenijeg stvoriti. Mi ne ćemo da osporavamo vrijednosti i valjanosti njegovoj definiciji, ne priznajemo joj ali sasvim zasebnoga mjesta, kojeg svojata za nju autor. Rado dozvoljujemo, da je ona jedna od mnogih mogućih definicija prava, poričemo ali, da bi ona bila jedina ili možda »apsolutna« definicija prava. Hoćemo pokazati, da njemu nije nipošto uspjelo u toj definiciji otkriti nam bit prava (das Wesen des Rechtes),[30] kako on to misli, već da je to jedna od definicija, koja nam može dobro poslužiti i naš posao unaprijediti. Mi znamo, da nas on sa biti prava u toj definiciji nije upoznao, ali odmah dodajemo: nije niti mogao upoznati.

Kritika spoznajne naše moći provedena po Kantu, Bergsonu i dr. lasno nas je mogla uvjeriti, da nam nikako nije moguće spoznati samu bit stvari odnosno fenomena. Ako to stoji za pojave jednostavne, onda to mora tim više stajati za tako zamršene pojave, kaošto su socijalne. Opravdano daje Comte u svojoj hijerarhiji znanosti (matematika, astronomija, fizika, kemija, biologija i sociologija) najviše mjesto znanosti koja ima da se bavi proučavanjem socijalnih pojava. Ovaj nas agnosticizam ne treba međutim smetati, niti nas on treba smućivati. To nas uči nova filozofska struja, ili ako hoćemo točnije metoda, koja je nastala u praktičnoj Americi, a koja je danas općenito poznata pod imenom pragmatizma. Sveđer rastućom snagom prodire on od zadnjeg decenija na evropejski kontinent i neodoljivo prožimlje

[28] Somló o. c. str. 87.

[29] S toga stajališta imade Stammler sa svojim prigovorom onim pokušajima, koji naliče Somló-vom, posvema pravo (V. op. pod 9.). Obrana Somló-va, da je tečajem ispitivanja biti prava, našao, da ona leži u genetičkom obliku, vrijedi samo uvažimo li, što gore u tekstu slijedi.

[30] Somló o. c. p. 87.

Digitized by Google

sav duševni život i sve mišljenje naše. Neodzivan je glas onih, koji nas opominju na oprez, da ne vjerujemo novotariji i da se držimo staroga, jer je duh vremena jači i on pobjeđuje. Pragmatizam je iz prvog dijela poznate rečenice: primum vivere, deinde philosophari sačinio svoju filozofiju. Život i životne praktičke potrebe imadu dati filozofiji i smjer i temeljno obilježje. Pojma istine u onom teoretsko-metafizičkom smislu nema, već imamo istinitim smatrati sve ono, što se pokaže u praksi valjanim.[31]

Sa ovog stajališta imamo mi također gledati i definiciju Somló-vu. Mi znamo dakle dobro, da nam autorova definicija — a bez njegove krivnje — ne može biti onim, što bi on želio. Mi ne možemo u njoj gledati onu mnogo traženu »definiciju prava«, koja bi imala da vrijedi za sve narode i za sva vremena. Ona je tek jedna od mnogih, a valjanost njezinu trebati će prosuditi po plodovima, što će ih moći donijeti.

Mi držimo, da je Somló dobro uradio, kad je pojam prava odredio sa pojmom pravne ili državne vlasti. Time on, kako rekosmo, nije doduše unaprijedio naše spoznaje u onoj mjeri, kaošto on to misli, pa ipak će nam njegova definicija dobro poslužiti. Ovako određen pojam prava nije, istina, Atlas, na čijim plećima počiva kuglja juristićkog svijeta, ali može da bude skela, pomoću koje ćemo mi našu znanost uspješno moći izgrađivati.

Pravo i država (ili ako hoćemo u terminologiji Somló-voj: pravo i državna vlast)[32] stoje u recipročnoj funkciji t. j. pravo djeluje na državu, a država djeluje na pravo: pravo spoznajemo po državi, a državu po pravu. S ovog stajališta valja gledati takodjer genezu prava i države. Ne valja toga radi govoriti o prioritetu bilo prava bilo države. Razvoj prava i države teče paralelno u recipročnoj funkciji.

S formalno-logičke strane može prema tome da bude prigovora, ako mi pojam prava određujemo pojmom države, ali i obratno pojam države pojmom prava, no taj ćemo naš postupak lako opravdati u jednu ruku pragmatističkom metodom, a u drugu time, što i pravo i država stoje zaista međusobno u recipročnoj funkciji. U tom smislu i uz tu ogradu prihvaćamo i mi rado Somló-vu definiciju prava.

---

[31] Imao sam već prilike govoriti o sistemu jedne pragmatističke filozofije kod prikaza Vaihingerove Die Philosophie des Als Ob, („Mjesečnik" 1917. str. 324.—327. i 418.—424. Tom sam zgodom naglasio, koliko je potrebno pravniku upoznati se pragmatističkom filozofijom ili bolje metodom, pa ne ću da propustim i ove prilike, da dadem izraza svom dubokom uvjerenju, da se toli nužna renesansa pravnih znanosti i disciplina može uspješno provesti samo na osnovu ove metode.

[32] I Somló upotrebljuje terminus država, ali, kako on veli u prenesenom smislu, umjesto pravna ili državna vlast. Cf. p. 287. 298. 299. itd.

Digitized by Google

Po Somló-u izneseni pojam prava možemo u toliko smatrati t e m e l j n i m (Grundbegriff), što ga je on odredio sociološki,[33] a sociologija jeste zapravo ono područje, na kojem možemo odrediti pojam prava, a da se ne osvrćemo ni na kakav sadržaj bilo kojeg pravnog poretka, pojam dakle prava, koji stoji tako rekuć nad svakom pravnom normom.

Dok Somló ostaje dosljedan, pa temelji svoja izvođenja na socijalnoj strani prava, riješava on sve nabačene probleme lako i sigurno. Tako on primjerice nedvoumnim načinom utvrđuje odnos između legitimnog i nelegitimnog prava i odgovara na pitanje, da li su međunarodne norme pravne norme. Nije dapače potrebito, da uz njegove konačne rezultate pristanemo, pa ipak ćemo sa stajališta imanentne kritike morati priznati, da je njegova argumentacija jasna i uvjerljiva. Tome ali nije tako u onim slučajevima, kad je on ostavio svoju osnovku, a nije se osvrtao na pravo kao socijalnu pojavu. Ne možemo već i to odobriti, što je on kod drugih vrsta norma znao previdjeti socijalnu njihovu stranu. Tako primjerice uči:[34] »Der ethische Satz »tu das Rechte« ist ein absoluter Sollensatz von unmittelbarer Evidenz. Er ist eigentlich im strengen Sinne des Wortes weder autonom noch heteronom, sondern eben absolut, indem er überhaupt auf keinen »Urheber« zurückgeht.« Ovakva naučanja u knjizi, koja počiva na socijalnoj podlozi, ne vode dobrome. Da je kojim slučajem Somló poznavao jedku satiru Schopenhauerovu[35] na »apsolutum«, jamačno ne bi nikada napisao netom navedenoga. A zar nije društvo »Urheber« ovakovih norma?

---

[33] Cf. izjavu Somló-vu na str. 268.: . . . . während es nur einen sozialen Staatsbegriff geben kann, kann es eine unbegrenzte Zahl juristischer Staatsbegriffe geben.

[34] Somló o. c. str. 191.

[35] Schopenhauer, Ueber die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde (Wilhelm Ernst Ausgabe, Insel Verlag, Bd. III, str. 52.—54.). Na ovom mjestu predočuje on, kako je Kant sa zakonom kauzaliteta onemogućio kozmološki dokaz, jer je pokazao, da je causa prima contradictio in adiecto. Njemački profesori filozofije nijesu ali htjeli napustiti mili im kozmološki dokaz, pa što su učinili? „O, sie haben einen feinen Pfiff erdacht. „Freund", haben sie zu ihm gesagt, „es steht schlecht mit dir, recht schlecht, seit deiner fatalen Rencontre mit dem alten Königsberger Starrkopf . . . . . Aber getrost, w i r verlassen dich darum nicht (du weisst, wir sind darum bezahlt): jedoch, — es ist nicht anders, — du musst Namen und Kleidung wechseln: denn nennen wir dich bei deinen Namen, so läuft uns alles davon. Inkognito fassen wir dich aber untern Arm und bringen dich wieder unter die Leute; nur, wie gesagt, inkognito: es geht! Zunächst also: dein Gegenstand führt von jetzt an den Namen „das Absolutum": das klingt fremd, anständig und vornehm, — und wie viel man mit Vornehmtun bei den Deutschen ausrichten kann, wissen wir am besten . . . . . als ein Mann von wenig Worten, stolz, dreist und vornehm auftretend, bist du mit einem Sprunge am Ziele: „das Absolutum", schreist du (und wir mit), „d a s muss denn

Digitized by Google

Da je držao pred očima socijalnu stranu prava, bolje bi on bio riješio i pitanje, je li imperativna pravna norma veže adresata i onda, ako mu nije bila poznata? Somló odgovara doduše ispravno u jesnom smislu, ali svoj odgovor po našem mišljenju krivo obrazlaže. Tako on hoće ovaj problem razbistriti primjerima, koji nikako ne spadaju ovamo, jer su uzeti iz sasvim drugog područja. Veli: »Wenn ich meinem Diener einen Befehl gebe, so ist es ein Befehl, auch wenn er ihn aus Zerstreutheit überhört.«[36] Taj je primjer posvema loše izabran, jer u odnosu izmedju gospodara i sluge manjka momenat socijalni, a o tome se baš i radi. Dalje veli, raspravljajuć o tom istom problemu, da nije potrebna nikakova posebna fikcija, da je pravo poznato, već da dostaje pravna norma, po kojoj činjenicama utvrđeno nepoznavanje pravne norme nikoga ne odrješuje dužnosti, da je vrši. Toga autor opet ne bi bio ustvrdio, da je imao na umu, da je i pravo jedna vrst socijalnih norma, jer ove od adresata zahtijevaju, da se po njima ravna i vlada, a ne brinu se, da li on tu normu pozna i kojim će je putem upoznati. Pa inače nije niti moguće. Kada bi socijalne norme imale načelno valjati samo za onoga, koji ih pozna, a ne bi vrijedile za onoga, koji ih ne pozna odnosno onoga, koji si ne da truda, da ih upozna, tada bi one izgubile imanentnu im značajku prisile, t. j. prestale bi biti socijalne norme.[37] To vrijedi u istoj mjeri i za pravne norme. Dade se zamisliti, da pojedina pravna norma bude stegnuta iznimno i izrijekom na krug onih, koji za nju saznadu, ali pravni poredak, koji bi se obraćao samo na one, koji će njegove norme upoznati ne bi bio »pravni« poredak. Bitna je dakle i temeljna značajka pravnih norma, da one valjaju i za onoga adresata, koji ih nije upoznao, a tek iznimno i u pojedinačnim slučajevima može pravna norma odrediti protivno. Sličnu nesigurnost, a iz istih razloga opažamo i u njegovu razlaganju o običajnom pravu. Košto nam je poznato, dijeli on pravne norme na takove, kojima se nešto nalaže i kojima se nešto obećaje. Da uzmogne i običajno pravo supsumirati pod imperativne pravne norme argumentira on — protiv suprotnih mišljenja — ovako: Običajno pravo ne nastaje doduše u obliku naloga — u tom je odlučna razlika prema pisanom pravu, — ali kad jednom ono postoji, znači ono ipak nalog t. j. ono znači zahtjev bez osvrta na volju onoga, tko ga ima ispuniti. Mnogo jasnije izlazi stvar, držimo li na umu prisilu, koja je svakoj socijalnoj normi imanentnom. Onda ne ćemo trebati praviti tako nategnutih razlikovanja iz-

---

doch, zum Teufel, sein; sonst wäre ja gar nichts!" (hiebei schlägst du auf den Tisch). Woher aber das sei? „Dumme Frage! habe ich nicht gesagt, es wäre das Absolutum? Es geht, bei unserer Treu, es geht! Die Deutschen sind gewohnt, Worte statt der Begriffe hinzunehmen . . . . . Ove su riječi tako istinite, da je vrijedilo navesti ih.

[36] Somló o. c. str. 199.

[37] Cf. op. 7.

Digitized by Google

među običajnog prava, koje nastaje i koje već postoji, koje je razlikovanje sa socijalne strane neodrživo.

Najneugodnije osjećaju se posljedice nedosljednog provedenja socijalnog stajališta u konstrukciji pravnih norma, kojima se nešto obećaje (Versprechensnormen). Somló sam stoji na stajalištu imperativne teorije, bar u toliko, što on drži, da je pojam naloga svojstven daleko većem dijelu svakog pravnog poretka. Ali on ujedno misli, da samo s ovim imperativnim normama ne ćemo izaći, uoči nepobitne činjenice, da se državna vlast može prema svojim podanicima vezati time, što izdaje norme za svoje vlastito vladanje. »Wir müssen uns«, veli Somló, »mit der Tatsache abfinden, dass es unter den Rechtsnormen auch solche gibt, die die Rechtsmacht für ihr eigenes Verhalten aufstellt, und wir müssen nunmehr dieser Tatsache eingedenk die logische (!) Struktur der Rechtsnorm entwickeln.«[38] Kako da si protumačimo tu činjenicu? Na kojem je osnovu pravna vlast, koja je pojmovno najviša vlast, vezana? »Auf Grund der Imperativtheorie«, drži Somló, »ist es nicht nur ein schwieriges, sondern geradezu ein unlösbares Problem; denn es ist geradezu unverständlich, wie jemand durch seine Befehle selbst gebunden sein sollte.«[39] Zato on misli taj »zamršeni« problem razriješiti tako, što konstruiše pojam »Versprechensnormen«, koje počivaju na etičkoj osnovci t. j. pravna je vlast vezana etičkim normama, da će to dano obećanje izvršiti! »Da . . . ein generelles Gebot der Sittlichkeit die Erfüllung der geleisteten Versprechen verlangt, so gelangt durch die Versprechensnormen einer Rechtsmacht ein ethischer Gehalt in das Recht.«[40] S ovakovim svojim izvodjenjem stoji Somló na posve drugoj osnovci, no što je ona, s koje je pošao. Da je imao na umu svoj izričaj: (die Rechtsmacht) ist eine Institution der Tatsachen[41], da je imao pred očima faktične socijalne odnose, da se je obazreo na socijalnu stranu pravnih norma, pravne vlasti i države, onda jamačno ne bi bio prisiljen etizirati pravnu vlast i osnivati njezino djelovanje na ćudorednom temelju! Jao si ga podanicima, čija bi prava ovisila o ćudoređu državne vlasti! Ovom je »etičkom« raspoloženju državne vlasti dao savršeni izražaj Fridrik Vilim IV. poslije godine 1848., koja je podanicima donijela raznih prava, govoreć, da treba nastojati »den demokratischen Schmutz des Jahres der Schande aus den deutschen Verfassungen zu entfernen«. Da je autor pred nas iznio ne logičku već socijalnu strukuru ovih norma, kojima država podanicima nešto obećaje, ostao bi sebi vjeran, a nama bi one bile jasnije. Da nas je samo podsjetio kolike socijalne borbe prethode izdanju ovakih norma, da ih pravna vlast donosi samo pod

[38] Somló o. c. str. 205.
[39] Somló o. c. str. 300.
[40] Somló o. c. str. 207.
[41] Somló o. c. str. 103.

Digitized by Google

slabijim ili jačim pritiskom podanika, da je ovaj pritisak onaj s o c i j a l n i r a z l o g. koji veže državnu vlast na vršenje ovih norma — onda bi ga razumjeli, a ta važna partija, na kojoj počiva nauka o subjektivnim javnim pravima, nauka o ustavu u užem smislu i t. d. ne bi u njega poprimila tako blijedo i nejasno obličje.

U pojedinosti Somló-vih razlaganja ne možemo ulaziti, jer bi nas brojni problemi, što ih on riješava, predaleko zaveli.

Knjigu Somló-vu možemo mirne savjesti označiti znatnom dobiti za pravne znanosti, napose u današnje vrijeme, kada ona potrebuje u tolikoj mjeri novih vidika i puteva. Nesamo, što je on rijetkom spremom iznio pred čitatelja cijeli niz savremenih pravnih problema, već je on savjesno i marljivo prikazao, kako se o njima u literaturi sudi. Najviše ali treba autoru upisati u zaslugu, što je on svoje djelo izgradio na ispravnoj osnovci t. j. što je temeljne juristične pojmove odredio sociološki. Biti će ih, koji će se na njega toga radi žaliti, jer pojmovi ovako određeni moraju nužno izaći, što Sómló zove, »gerändert«, pa se više mile oni točno ograničeni i nedvoumni »juristički« pojmovi, koje jurista upotrebljuje istom sigurnošću, kao i matematičar svoje, jer se i oni, kao i matematički, osnivaju na, kako Vaihinger veli, slobodnoj imaginativnoj djelatnosti.[42] Jednu ali pogrješku imadu, nažalost, ovi pojmovi, da se naime ne ravnaju oni prema životu, već bi se potrebe života imale ravnati prema njima; da su ti pojmovi samo okovi, u koje se nerazumno sapinje život prema načelu: dura lex, sed lex. A mi toga ne ćemo i ne želimo. Pravo ima da bude u službi života, a ne život u službi prava, a toga se držeć valja i pojmove mu odrediti. S ovakim »juristićkim« pojmovima moglo bi se i juristi desiti ono, što se dogodilo starom Lövenborgu,[43] koji na svom stolu, na kojem su naslikane glasovirske tipke, savršeno svira Beethovenove skladbe, a kad su ga prijatelji prisilili, da okuša svoju »vještinu«, ne na umišljenom, nego na pravom instrumentu, ubrao je radi svoje posvemašnje nesposobnosti samo smijeh i porugu.

Nadamo se, da će djelo Somlóvo, lijepo i jasno pisano, naći po zasluzi mnogo čitatelja.

---

[42] Vaihinger, Die Philosophie des Als Ob, II. izd. p. 70.
[43] Lagerlöf, Gösta Berling.

Digitized by Google

Ratne matice.

Napisao dr. Mihajlo Lanović,

(Nastavak.)

Na posebni je način uređeno vođenje vojničkih matica za slučaj spreme i rata. I tu je imatrikulacija dvostruka, ali je i prvo i drugo matičenje osnovano na načelu četne pripadnosti. Prvu imatrikulaciju u boju palih i u poljskim bolnicama preminulih vojnika i osoba građanskoga staleža u pratnji vojske provode dotičnim četnim tjelesinama odnosno bolnicama pridijeljeni vojnički dušobrižnici bez obzira na to, da li su oni pogrebu prisustvovali ili nijesu. Matičenje se vrši na osnovu propisno potvrđenih iskaznica (Legitimationsblätter) ili smrtovnica (Todesfalleingaben).

Poznato je, da svaki vojnik dobiva kod polaska u boj u limenoj kutijici zatvoreni listić, na kojem su upisana njegova generalija: četno tijelo i vojnički čin, ime i prezime, godina rođenja, vjera, stavno godište i broj temeljne knjige, pa mjesto rođenja i zavičajna općina i t. d. Te su se iskaznice nosile isprva u posebnom u tu svrhu priređenom džepiću na hlaćama. Ali kako se kod čestog izmjenjivanja odjeće, kojemu se napose kod raskuživanja u velikim masama ne da izbjeći, događalo nerijetko, te su se izmijenile i takove iskaznice, uslijed česa je prečesto dolazilo do nemilih zamjena, napose kod ustanovljivanja istovetnosti u boju palih i u bolnicama preminulih, određeno je bilo, da se te kutijice s iskaznicama imadu da nose na privezici oko vrata ispod odjeće. Međutim čujem, da se poslije od toga opet odustalo, pa da se iskaznice nosile i opet ušite u hlačama.

Kad se poslije bitke sabiru i pokapaju lešine palih, oduzimlju im se uz ostale stvari, što se kod njih nađu — i koje se šalju njihovoj rodbini — također i te iskaznice. Na naleđu iskaznice imade tom prigodom zapovjednik i jedan vojnik dotičnoga odjela, koji pokapa mrtvace, da pribilježe dan i mjesto pogreba dotičnikova, pa da to potvrde vlastoručnim potpisima. Isto se tako zasvjedočuje činjenica smrti, pa vrijeme i mjesto pogreba i kod preminulih u poljskim bolnicama ranjenika i bolesnika. Ako se kod pokojnika ne nađe iskaznica, ali su pri ruci bar dva svjedoka, koji su kadri da potvrde njegovu istovetnost, imade se prema propisanom obrascu ispuniti i potpisati smrtovnica (Todesfalleingabe), koja sadrži otprilike iste podatke kao i iskaznica (Legitimationsblatt).

Imatrikulacija se u boju palih i u poljskim bolnicama preminulih može provesti samo na osnovu tako potvrđenih iskaznica odnosno smrtovnica, dok se naprotiv iskaznice i smrtovnice, koje nemaju dvaju potpisa, ne mogu uzeti podlogom za imatrikulaciju. Tu su dakle poprimljene sve moguće mjere opreza, uz koje se jedva može da dogodi, da netko bude imatrikuliran kao mrtav, tko je uistinu još u životu. Pa ako se i

Digitized by Google

dogodi koji takav slučaj, dogodi se samo zbog istaknute već mogućnosti zamjene vojničkih iskaznica. Ali danas je već i ta mogućnost svedena na najmanju mjeru tako, te se može sa stanovitom pouzdanošću da ustvrdi, da i ako nijesu u vojničkim maticama umrlih upisani svi oni, koji su u boju pali i u poljskim bolnicama preminuli — jer ili nijesu njihove lješine uopće pronađene, ili su im nestale iskaznice, ili im iskaznice odnosno smrtovnice nijesu bile propisno potvrđene i t. d. — ali su zato svi oni, koji su u njima upisani, bezuvjetno mrtvi, a glavni su barem podaci tih matica nesumnjivo ispravni.

Druga je dakako stvar s t. zv. l i s t i n a m a g u b i t a k a (Verlustlisten) i s podacima, što se potvrđuju na njihovu osnovu. Listine gubitaka sastavljaju poslije svakog kreševa zapovjednici ili — ispravnije govoreći — uz potpis zapovjednika računarski podčasnici pojedinih pododjela (satnija) na osnovu vlastita opažanja i iskaza časnika, počasnika i momčadi, koja je u boju sudjelovala, pa se iza njega živa i zdrava opet na okupu našla. Tu su dakako širom otvorena vrata mogućnosti, da netko bude upisan kao mrtav, koji je uistinu samo laglje ili teže ranjen, ili je možda i neozlijeđen dospio u neprijateljsko sužanjstvo, i obratno: da netko bude upisan kao zarobljen ili u najbolju ruku kao iščezao (vermisst), kojemu je neprijateljsko tane prosviralo lubanju, pa se na mjestu mrtav stropoštao u kakovu provaliju, gdje mu je tijelo ostalo neopaženo kod sabiranja mrtvih i ranjenih. Listine nam gubitaka prikazuju vjernu sliku brojčanoga stanja pojedinih odjela, a po tom i čitavih vojski poslije stanovitog okršaja, one nam pouzdano prikazuju brojeve ljudi, što su ih pojedine satnije, bataljuni, pukovnije, brigade, divizije, vojni zborovi i čitave vojske »izgubile«. No da li su pojedinci od tih »izgubljenih« mrtvi, ranjeni ili zarobljeni, ili možda nijedno od tog troga, već su samo na nepreglednom polju, gdje srp crne žetelice na daleko često razbacuje klasje, što mu groznom izmakne zahvatu, izgubili i oni vezu sa svojim satnijama i dospjeli u redove nepoznatih im savezničkih odjeljenja — to nam listine gubitaka ne kazuju nikada pouzdano, već tek s manjom ili većom vjerojatnošću. Ali je zato posve neopravdano ono nepovjerenje, s kojim se zbog nepouzdanosti listina gubitaka u tom pravcu nerijetko gleda i na same vojničke matične knjige. U vojničke se matične knjige upisuju pali i preminuli pokojnici s a m o n a o s n o v u p o t p i s a d v o j i c e s v j e d o k a o č e v i d a c a na iskaznici, koji su nosioca njezina pokopali, ili na osnovu potvrde njihove u smrtovnici, da su mrtvo tijelo pokojnikovo agnoscirali.

Na osnovu tako potvrđenih iskaznica odnosno smrtovnica provodi nadležni četni odnosno zavodski dušobrižnik prvu imatrikulaciju pokojnika u svojima matičnim svescima i potvrđuje izvršenu imatrikulaciju na naleđu tih isprava, pa ih onda putem pretpostavljenog si zapovjedništva otprema u zaleđe doknadnim osnucima (Ersatzbataillonen) nadležnih četnih tjelesina radi provedbe u stališkim knjigama (Standesbehandlung). Doknadni osnuci do-

Digitized by Google

stavljaju propisno potvrđene iskaznice i smrtovnice nadležnomu vojnom superioratu, koji ih nakon provedbe u svojima matičnim knjigama njima opet vraća. Vojni pak dušobrižnik na bojnom polju imade da svoje matične sveske koncem svakog mjeseca zaključi i otpravi nadležnomu vojnom superioru, koji ih onda zajedno s duplikatima svojih matica predlaže apostolskomu vojnom vikarijatu na pohranu.

Iskaznice se i smrtovnice građanskih osoba u pratnji vojske, koje dakako ne pripadaju staležu nijednoga od vojnih četnih tjelesa, pa dosljedno tomu nemaju ni nadležnoga vojnog superiorata u zaleđu, otpremaju zvaničnim putem ratnomu ministarstvu, koje ih onda dostavlja nadležnim ministarstvima unutarnjih posala, odnosno za sve kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi. Smrt se dakle u ratu palih ili u povodu rata preminulih građanskih osoba u pratnji vojske bilježi u vojničkim maticama samo jedamput i to u onima, što se vode na bojnom polju odnosno u poljskim bolnicama.

Isto se tako samo jedamput imatrikuliraju u vojničkim maticama — i to u onima, što se vode na bojnom polju — slučajevi smrti vojničkih osoba, koje su pale u boju ili preminule u poljskim bolnicama u području valjanosti ug. zak. čl. XXXIII. : 1894. odnosno XXXVI. : 1904. o vođenju državnih matica, kao i osoba, koje su pale odnosno preminule izvan toga područja, ali su u njemu zavičajne. Upravna povjerenstva (Verwaltungskommissionen) odnosno gospodarski uredi doknadnih osnutaka (Ersatzbataillone) imala su naime nakon provedbe primljenih iskaznica odnosno smrtovnica u četnim stališkim knjigama o navedenim osobama — koje su pale odnosno preminule u području valjanosti ug. zak. članaka XXXIII. : 1894. i XXXVI. : 1904. ili su u tom području zavičajne — sastaviti posebne popise (imenike), pa ih putem nadležnih si zapovjedništava predložiti kr. ug. ministru unutarnjih posala radi imatrikulacije u državnim maticama. Ti imenici sadrže sve one podatke, što se o osobama vojničkoga stališa evidentiraju kod vojničkih oblasti, a koji su predmetom imatrikulacije u građanskim državnim maticama, naime: vojnički čin, ime i prezime, rodno mjesto, kotar, županiju, zemlju i godinu rođenja, vjeroispovijest, zvanje, općinsku pripadnost, ime i prezime supruge, te ime i prezime, zanimanje i prebivalište roditelja pokojnikovih i napokon kad je i gdje je pao (preminuo) i pokopan. Na osnovu tih se onda imenika provodila imatrikulacija u građanskim državnim maticama i to dakako za osobe, koje su pale odnosno preminule u području valjanosti ug. zak. članaka XXXIII. : 1894. odnosno XXXVI. : 1904., prema načelu teritorijalne nadležnosti, a za osobe, koje su pale ili preminule izvan toga područja, ali su tamo zavičajne, prema načelu zavičajne pripadnosti.

Uostalom imatrikulacija se svih matičnih slučajeva, što se kod vojničkih osoba dese u području valjanosti ug. zak. članaka XXX. : 1894. i XXXVI. : 1904., kao i onih, koji se dese izvan kraljevine Ugarske, ali se tiču

Digitized by Google

ugarskih zavičajnika, provodi uvijek i u ugarskim državnim matičnim knjigama, samo se kod ostalih — kod matičnih slučajeva u mirno doba, te kod slučajeva poroda i vjenčanja u doba spreme i rata — vrši na osnovu uredovnih izvadaka iz vojničkih matica, što se putem ministarstva unutarnjih posala dostavljaju nadležnima državnim matičarima na provedbu. Zato su u Ugarskoj samo državni voditelji građanskih matica ovlašteni da privatnim strankama izdaju matične izvatke i za one slučajeve, koji su provedeni i u vojničkim maticama, a voditelji vojničkih matica mogu da izdaju matične izvatke samo za slučajeve, koji su imatrikulirani prije 1. listopada 1895., dok još nije bilo građanskih državnih matica.

Kod nas se u Hrvatskoj i Slavoniji nijesu donedavno, a u bivšim kraljevinama se i zemljama zastupanima u.carevinskom vijeću ne provode ni danas matični slučajevi vojničkih osoba u građanskim maticama, pa dosljedno tomu nijesu kod nas do pred kratko vrijeme mogli, a u bivšoj Austriji ne mogu ni sada građanski v vojnički matičari da o takovim slučajevima i interesovanim privatnicima i javnim oblastima izdavaju potrebite matične izvatke.

III.

I dok se prije u normalno doba uz slučajeve poroda, vjenčanja i smrti u porodicama aktivnih časnika i dalje služećih podčasnika upisivao u vojničke matice tek po koji sporadički slučaj smrti osobe građanskoga stališa, koja bi preminula za vrijeme vršenja djelatne vojne službe, nijesu sve one štetne posljedice isključive vojničke imatrikulacije izbijale toliko na površinu koliko u vrijeme, kad su u vojničkoj odori ginule hetakombe građanskih boraca. Tada je isključivo vojničko matičenje tisuća i tisuća pokojnika građanskoga staleža u dijametralnoj opreci s najvažnijim interesima brojnih grana javne uprave, koja ne može da vodi računa o ličnim promjenama u stališu svojih državljana, a očevidnost se njezina u tom pravcu osnivala dosele tek na podacima iz građanskih matičnih knjiga. Danas činjenica, da se često prešno potrebiti smtni list draga pokojnika ne može da dobije kratkim putem od domaćeg dušobrižnika već tek od nerijetko dugotrajnim potraživanjem teško pronađenog vojničkog matičara, zadire i te kako u privatnu interesnu sferu ostavljene porodice.

Zato se i kr. zemaljska vlada odlučila, da izuzetno prekine s tradicionalnim kod nas načelom isključive teritorijalne nadležnosti kod vođenja matičnih knjiga, pa da prema principu zavičajne pripadnosti osnuje posebne »matice umrlih za pale u ratu i preminule u povodu rata hrvatsko-slavonske pripadnike«. I u tu se svrhu kr. zem. vlada obratila na bivše c. i kr. min. rata sa zamolbom, da se i njoj kao i ugarskomu ministarstvu unutarnjih posala dostavljaju radi imatrikulacije u

Digitized by Google

građanskim maticama na osnovu propisno potvrđenih vojničkih iskaznica (Legitimationsblätter) i smrtovnica (Todesfalleingaben) u ratu palih i u povodu rata preminulih sastavljeni imenici takovih vojnika i osoba građanskoga stališa u pratnji vojske, koje su bile zavičajne u kojoj od upravnih općina u području kraljevina Hrvatske i Slavonije. Rečeno ministarstvo rata se najpripravnije odazvalo toj zamolbi, pa je naredbom od 31. srpnja 1917. odsj. 9. broj 42.347. (Beiblatt 39/1917.) pozvalo sva vojna upravna povjerenstva (Verwaltungskommissionen), koja vode temeljne stališke knjige (Hauptgrundbücher), da prema isto onakovom obrascu, kakav je propisan za kr. ug. ministarstvo unuternjih posala, predlažu i kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, imenike svijuonih palih odnosno preminulih vojnika, koji su bili zavičajni u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, bez obzira na to, da li su pali odnosno preminuli u području ovih kraljevina ili zvan njega. Ti se imenici imadu da predlažu putem nadležnih vojničkih zapovjedništava (Militärkommandos) i to za sve dotada iskazane slučajeve smrti najedamput, a u buduće koncem svakog mjeseca. Budući pak da domobranski gospodarski uredi predlažu kr. zemaljskoj vladi og svoje strane takove imenike na osnovu okružnice kr. ug. ministra za zemaljsku obranu od 8. studenoga 1914. broj 163.029./3. (Vijesnik naredaba za kr. ug. domobranstvo 1914., broj 65.) skoro već od početka rata, stvorena je time čvrsta podloga za vođenje naših posebnih matica u ratu palih i u povodu rata preminulih, koje je uređeno naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu u sporazumu s odjelima za unutarnje poslove i za pravosuđe, te s vrhovnim crkvenim vlastima u zemlji, od 26. studenoga 1917. broj 30.000.

Rekao sam, da je osnutkom matica u ratu palih i u povodu rata preminulih prekinuto kod nas izuzetno s načelom isključive teritorijalne nadležnosti kod vođenja matičnih knjiga. U matice se naime u ratu palih i u povodu rata preminulih imade u načelu da upiše svaki slučaj smrti hrv.-slav. pripadnika, koji je u ovome svjetskom ratu pao ili u njegovu povodu preminuo kao vojnik ili kao osoba građanskoga stališa u pratnji vojske, bez obzira na to, da li je pao odnosno preminuo u području kraljevina Hrvatske i Slavonije ili izvan njega. Za imatrikulaciju je dakle u maticama u ratu palih i u povodu rata preminulih odlučna zavičajna pripadnost pokojnika, a ne teritorijalna nadležnost voditelja matica.

Nadležnost se pak matičara u svakom pojedinom konkretnom slučaju određuje u prvom redu prema mjestu, gdje je pokojnik neposredno prije nastupa vojne službe odnosno ratnog podavanja redovito prebivao (domicil), a tek je u drugom redu — ako naime pokojnikovo redovito prebivalište neposredno prije nastupa vojne službe odnosno ratnog podavanja nije

Digitized by Google

bilo u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, ili ako pokojnik nije u to doba uopće imao redavitog prebivališta, ili ako se njegovo redovito prebivalište iz onog doba ne da više pouzdano da ustanovi — tek je onda pozvan da ga imatrikulira nadležni voditelj matica zavičajnog mjesta njegova. Za slučaj pak, da se ni zavičajno mjesto ne bi dalo ustanoviti, imatrikulirat će pokojnike rimokatoličke vjere župni ured Sv. Marka u Zagrebu, a one ostalih zakonom priznatih vjeroispovijesti zagrebački matični uredi njihovih konfesija.

Pripominjem naime — što se u ostalom i samo po sebi razumije — da je i kod vođenja matica u ratu palih i u povodu rata preminulih hrv.-slav. pripadnika pridržano načelo konfesionalne pripadnosti u punom opsegu tako, te se pokojnici imatrikuliraju kod matičnih ureda onih zakonom priznatih vjeroispovijesti, kojima su za života po zakonu pripadali.

Temeljem je pak mjesne nadležnosti za imatrikulaciju pojedinih slučajeva uzeto u prvom redu mjesno prebivalište pokojnika u doba neposredno prije nastupa vojne službe odnosno ratnog podavanja po mojemu mišljenju poglavito zato, jer se valjda htjelo da se kod nabave potrebitih matičnih izvadaka ide po mogućnosti na ruku najbližemu rodu i svojti pokojnika, koja također u pravilu slučajeva u istom mjestu prebiva. Uz to je voditelj matica, koji je nadležan za mjesto redovitog prebivališta pokojnikova, ujedno i nadležni građanski dušobrižnik njegov i njegove porodice, pa je u redu, da onaj isti svećenik, čijoj je konfesionalno-općinskoj svezi pripadao prije nastupa vojne službe odnosno ratnog podavanja, imade i smrt njegovu zabilježenu u svojim matičnim knjigama. A onda napokon odgovara ustanovljenje mjesne nadležnosti matičara prema redovitom prebivalištu pokojnika još najbolje načelu teritorijalne nadležnosti, prema kojemu se vode općenite matice umrlih, jer da pokojnik nije morao u boj i da nije pao vojničkom smrću ili preminuo uslijed zadobivenih u ratu rana ili bolesti, umro bi prije ili kasnije po svoj prilici ondje, gdje je redovito prebivao, i bio bi upisan u općim maticama umrlih toga istog dušobrižnika, kod kojega je usto u pravilu slučajeva imatrikuliran i njegov porod i eventualno vjenčanje njegovo.

Primjećujem, da redovno prebivalište može da bude ili pravo (domicilium verum) ili nepravo (quasidomicilium). Pravo je prebivalište čovjeka u onom mjestu — da se poslužim zakonskom ustanovom § 40. naputka za duhovne sudove glede stvari ženidbenih (dod. II. ces. pat. od 8. list. 1856., D. z. l. kom. XLVI., br. 185.) — gdje isključivo ili ponajviše stanuje tako, da se ne može da kaže, da je kod kuće, kad nije ondje. I doklegod on u tomu mjestu zadrži prebivalište, namijenjeno njemu ili njegovim ukućanima, dotle sama odsutnost njegova nije dovoljna, ma i dulje vremena potrajala, da mu se pravo prebivalište drugamo prenese. A gdje

Digitized by Google

netko ne namjerava doduše, da se stalno nastani, ali ipak boravi ondje radi kakove svrhe, za koju treba dulje vremena, da je postigne, ondje mu je nepravo prebivalište. Pravo je n. pr. prebivalište ženino ondje, gdje i muževo, a maloljetnikovo tamo, gdje mu je pravo prebivalište roditeljima, tutoru, poočimu ili hranitelju. Mjesto se naprotiv, gdje je žena n. pr. u službi, maloljetnik u naucima ili vojnik — recimo — nastanjen, smatra njihovim nepravim prebivalištem. Državnim je činovnicima i uopće osobama, koje su trajno namještene u kakovoj službi, redovno prebivalište ondje, gdje stanuju radi izvršivanja svoje dužnosti, ureda ili službe. Ako im se u drugom kojemu mjestu dade izvanredan kakav posao, koji po naravi svojoj iziskuje više vremena, onda im je to mjesto nepravim prebivalištem. Tko na dulje ili na neizvjesno vrijeme stupi u službu kod kakovog privatnika, zavoda ili društva kojega, tomu je mjesto službe nepravo prebivalište. Samo služba ne smije da bude takove naravi, da bi čovjek radi nje morao neprestano da mijenja boravište; a ni takovim se službenim odnošajem, zbog kojega valja uvijek ići za gospodarom, ne može da osnuje redovito prebivalište ondje, gdje gospodar ne boravi redovno. Ako tko imade izvan pravoga prebivališta u drugima mjestima kuća s uređenim za se stanovima, bit će mu nepravo prebivalište samo u onomu mjestu, gdje se ili svake godine običava dulje vremena da bavi, ili gdje u doba, kad tvrdi, da je to njegovo prebivalište, boravi barem šest tjedana (§§ 40.—44. cit. nap. za duh. sud. glede stvari ženidbenih).

U drugom je redu uzet kod određivanja mjesne nadležnosti voditelja matica u obzir upravni interes zavičajne općine pokojnikove, da imade u svom području imatrikuliran slučaj smrti svoga zavičajnika; a mislilo se valjda i na to, da će naš pripadnik, koji je prije nastupa vojne službe redovno boravio izvan domovine, ili nije uopće imao stalna prebivališta, ili mu se domicil ne da pouzdano da ustanovi, imati možda ipak u zavičajnom svomu mjestu roda ili svojte, koja će se za njegov udes zanimati i koja će moći da na osnovu njegova smrtnog lista kakova pravna potraživanja izvodi.

Ako se pak kojemu od pokojnika, za koga se predmnijeva da je hrv.-slav. pripadnik i koji je kao takav upisan u imeniku u ratu palih i u povodu rata preminulih, ne da ni zavičajna općina ustanoviti, onda nema druge već da se za sve takove slučajeve stalno odrede zajednički nadležni matični uredi, kako bi i upravne oblasti i interesovani privatnici uvijek znali, gdje ih mogu da potraže. I pri tom su dakako po prirodi same stvari uzeti u obzir matični uredi zemaljskoga glavnoga grada Zagreba, pa je određeno, da se rimokatolici imatrikuliraju kod župnog ureda sv. Marka, a pokojnici ostalih zakonom priznatih vjeroispovijesti kod zagrebačkih matičnih ureda svojih konfesija.

Digitized by Google

Redovita se imatrikulacija u ratu palih i u povodu rata preminulih provodi samo na osnovu ovjerovljenih izvadaka iz imenika u ratu palih i u povodu rata preminulih hrv.-slav. pripadnika, što ih kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, razašilje putem podređenih oblasti poglavarstvima zavičajnih općina dotičnih pokojnika. U slučaju, da kod kojega pokojnika nije u imeniku naznačena zavičajna općina, dostavlja se njegov izvadak općinskomu odnosno gradskom poglavarstvu rodnoga mu mjesta, koje se imade da pobrine, da ustanovi zavičajnu općinu pokojnikovu, pa ako dotičnik nije možda bio u njegovu području i zavičajan, da izvadak bezodvlačno otpremi poglavarstvu zavičajne općine njegove. Poglavarstva zavičajnih općina pokojničkih imadu da s primljenim izvacima postupaju jednako, kao što u smislu naredbe kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, izdane u sporazumu s odjelima za unutarnje poslove i za pravosuđe, od 15. srpnja 1915. broj 1.958. — o kojoj je već bila riječ pri koncu I. poglavlja ovoga razmatranja — postupaju s inozemnima matičnim izvacima hrv.-slav. pripadnika: imadu naime da u tim izvacima sadržane podatke provedu ponajprije u svojim očevidnicima i da o slučaju smrti obavijeste najbližu rodbinu pokojnikovu i nadležni sud kao ostavinsko-raspravnu oblast. Iza toga imadu poglavarstva zavičajnih općina da ustanove redovito prebivalište pokojnika neposredno prije nastupa vojne službe odnosno ratnog podavanja, pa ako je ono u njihovu području, da dostave izvatke radi imatrikulacije nadležnomu voditelju matica izravno, a ako je izvan njihova područja, onda putem nadležnog općinskog odnosno gradskog poglavarstva. Ako pak pokojnikovo redovito prebivalište neposredno prije nastupa vojne službe ili ratnog podavanja nije bilo u području kraljevina Hrvatske i Slavonije, ili ako pokojnik u to doba nije uopće imao redovitog prebivališta, ili ako se njegovo redovito prebivalište iz onoga vremena ne da pouzdano ustanoviti, dostavlja poglavarstvo zavičajne općine izvatke radi imatrikulacije voditeljima matica, nadležnima za zavičajno mjesto pokojnika. Ne da li se ni zavičajno mjesto ustanoviti, imade se izvadak da dostave gradskom poglavarstvu u Zegrebu radi imatrikulacije kod nadležnoga zagrebačkog matičnoga ureda pokojnikove vjeroispovijesti.

Nadležni matični uredi imadu primljene izvatke označivati tekućim brojevima onim redom, kojim stižu, pa na osnovu u njima sadržanih autentičnih podataka provoditi imatrikulaciju pokojnika, a u rubrici za primjedbe upozoriti na dotični tekući broj izvatka, na osnovu kojega je matični unos proveden, izvadak pak sam pohraniti u svom arhivu u posebnom svesku, koji imadu u tu svrhu da osnuju pod naslovom »Zbirka isprava za maticu u ratu palih i u povodu rata preminulih«. Matični se unosi provode onim redom, kojim matičnim uredima stižu ovjerovljeni izvaci iz imenika u ratu

Digitized by Google

palih i u povodu rata preminulih, bez ikakova obzira na vrijeme smrti pojedinog pokojnika. Ali da se svaki pojedini unos može, kadgod ustreba, bez poteškoće u matici pronaći, imadu matični uredi da vode posebno »Abecedno kazalo za maticu u ratu palih i u povodu rata preminulih«, gdje se uz prezime i ime svakog pojedinog imatrikuliranoga naznačuje strana matične knjige i tekući broj, pod kojim je dotičnik upisan.

Osim izloženih propisa o nadležnosti voditelja matica i o izvacima iz imenika u ratu palih i u povodu rata preminulih kao redovnoj podlozi za imatrikulaciju vrijede i za ove matice svi ostali općeniti propisi o vođenju matičnih knjiga, napose pak oni oni o obrascima, o uredovnom jeziku, o vođenju matičnih knjiga u dva izvorna primjerka, o naknadnim unosima i ispravljanju matičnih knjiga, te o nadležnosti oblasti u tom pogledu, o dokaznoj moći matičnih knjiga, o uvidu u matične knjige po organima općinskih poglavarstava, o izdavanju i biljegovanju matičnih izvadaka, obiteljskih izvjesnica i rodoslovlja, te o sudjelovanju voditelja matičnih knjiga kod provedbe obrambenih propisa i kod statistike mijene žiteljstva, kako su ti propisi sadržani u poglavljima II.—VI., VIII.—X., te XII. i XIII. moje knjige »Zbirka matičnih propisa, valjanih u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji« i dopunidbenog joj sveska.

Ponovo sam već imao prigode da napomenem, da se »redovita« imatrikulacija u maticama u ratu palih i u povodu rata preminulih provodi na osnovu ovjerovljenih izvadaka iz imenika, što ih kr. zemaljska vlada dobiva od nadležnih vojnih oblasti. Ali kako se ti imenici sastavljaju samo na osnovu autentičnih dokazala smrti, na osnovu naime propisno potvrđenih vojničkih iskaznica (Legitimationsblätter) odnosno smrtovnica (Todesfalleingaben), nema sumnje, da će mnogi i mnogi od palih u ratu i preminulih u povodu rata hrv.-slav. pripadnika ostati kod te »redovite« imatrikulacije neupisan s jednostavnog razloga toga, što ili nije njegovo mrtvo tijelo uopće ili mu barem iskaznica nije pronađena, a smrtovnica se nije mogla da sastavi, jer kod pogreba nije svjedoka, koji bi bili kadri da potvrde istovetnost pokojnikovu, pa on tako nije ni došao u »imenik«. Ali zato će biti i u interesu roda i svojte takovih pokojnika, a i dužnost će biti nadležnih vlasti da se pobrinu, da se u takovim slučajevima provede propisani postupak u svrhu dokaza smrti po svjedocima odnosno radi proglašenja mrtvim na osnovu zakonskih predmnjeva smrti. A u jednom će se i u drugom slučaju naknadna imatrikulacija provesti u smislu postojećih propisa na osnovu posebne odredbe kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, koja je jedina nadležna da dozvoljuje nadopunu matičnih knjiga. Napose ističem, da s obzirom na činjenicu, da je kod matica u ratu palih i u povodu rata preminulih hrv.-slav. pripadnika napušteno načelo teritorijaliteta, ne će biti nikakve zapreke, da se i sudbeno proglašenje mrtvim na osnovu

Digitized by Google

zakonskih predmnijeva smrti pravilno provede u tim maticama, što kod općih matica umrlih, kako sam već imao prigode da istaknem, nije moguće.

Isto tako će se samo na osnovu dozvole kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, moći da u slučaju potrebe provode i drugi kakovi naknadni dodaci i ispravci u maticama u ratu palih i u povodu rata preminulih. Matični naime uredi imadu da redovnu imatrikulaciju vrše tačno prema podacima od kr. zemaljske vlade primljenih ovjerovljenih izvadaka iz imenika u ratu palih i u povodu rata preminulih, pa ako se pri tom ispostavi, da koji od važnijih podataka u izvatku manjka ili da ne odgovara pravom stanju stvari, nema se na samom izvatku ipak ništa da dodaje ili mijenja, već treba da se imatrikulacija unatoč tomu provede tačno prema izvornim podacima izvatka. Ali da se dođe do potrebite nadopune manjkavoga ili ispravka nekorektnog matičnog unosa, imade se nakon provedene imatrikulacije stvar da priopći nadležnoj upravnoj oblasti prve molbe radi provedbe postupka oko nadopune odnosno ispravka matičnih knjiga. Raspravna je pak oblast dužna da nakon provedena postupka spis predloži na odluku kr. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu. I tek se na osnovu dozvole kr. zemaljske vlade može manjkavi matični unos da nadopuni i eventualna nekorektnost da ispravi, a dotična se vladina odredba imade da pohrani u »Zbirci isprava za matice u ratu palih i u povodu rata preminulih« kod izvatka, na osnovu kojega je taj naknadno nadopunjeni odnosno ispravljeni matični unos bio izvorno proveden.

Osnutkom je dakle posebnih matičnik knjiga omogućeno, da pali u ratu i preminuli u povodu ovoga svjetskoga rata hrv.-slav. pripadnici budu imatrikulirali i u građanskim maticama svoga zavičaja. Ali kako su mnogi naši građanski matičari već i davno prije unosili takove pokojnike u opće matice umrlih, određeno je ujedno, da se u općim maticama umrlih nenadležno provedeni unosi u ratu palih i u povodu rata preminulih lica imadu u tim maticama da brišu. Ta je odredba bila nuždna poglavito s dva razloga, od kojih je jedan formalne, a drugi materijalne naravi. Formalni je razlog istaknuta već nenadležnost voditelja općih matica umrlih, za koje vrijedi isključivo načelo teritorijaliteta. Materijalni je pak razlog općenita nepouzdanost tih unosa, jer su provođeni na osnovu najrazličitijih podataka, od kojih su mnogi vrlo problematične vjerodostojnosti kao n. pr. podaci iz listina gubitaka (Verlustlisten), privatne obavijesti pokojnikovih drugova i slično. Nego moram odmah da naglasim — premda se to u ostalom samo po sebi razumije — da se ta odredba brisanja ne tiče onih unosa u povodu rata preminulih lica u našim građanskim maticama, koji su u smislu postojećih propisa nadležno provedeni. To su u prvom redu slučajevi smrti pripadnika bivšeg c. kr. austrijskog (c. kr. strijelaca) i kr. ug.-hrv. domobranstva u zaleđu, koji su bili podre-

Digitized by Google

đeni vrhovnim svojim domobranskim oblastima i zapovjedništvima, jer za njih su vodili, — kako sam već u početku poglavlja II. imao prigode da istaknem — matične knjige redoviti građanski matičari. U drugom redu spadaju ovamo i slučajevi smrti pripadnika bivše c. i kr. zajedničke vojske, koji su privremeno stavljeni u nedjelatni odnošaj, pa su se u smislu postojećih propisa za to vrijeme vratili u konfesionalnu (župnu, parohijsku, bogoštovno-općinsku) svezu svojih građanskih dušobrižnika. Takovi se nadležno imatrikulirani slučajevi smrti nemaju dakle u općim maticama umrlih da brišu.

I time bi bila naša uredba matica u ratu palih i u povodu rata preminulih hrv.-slav. pripadnika prilično iscrpno prikazana. Prije ipak nego zaključim, neka mi još bude dozvoljeno, da s par riječi samo odgovorim na eventualno pitanje, koje bi možda mogao tko da stavi: Zašto su za imatrikulaciju u ratu palih i u povodu rata preminulih osnovane posebne matične knjige? Zar se nije moglo i njih unijeti u opće matice umrlih?

Nema sumnje, da bi se i imatrikulacija u ratu palih i u povodu rata preminulih bila napokon mogla da provede i u općim maticama umrlih, pa da za pravno valjanu njihovu imatrikulaciju nije osnivanje posebnih matičnih knjiga bilo baš conditio sine qua non. Ali meni se ipak čini, da je kr. zemaljska vlada i ispravnije i bolje postupala, kad je za tu imatrikulaciju osnovala posebne matične knjige. Imade tomu više razloga, no glavni je po mojemu mišljenju ovaj:

Opće se matice umrlih vode prema načelu teritorijalne nadležnosti, a lokalna se nadležnost voditelja matica u konkretnom slučaju ustanovljuje prema mjestu, gdje se matični slučaj (smrt) dogodi. Za imatrikulaciju se pak u ratu palih i u povodu rata preminulih moralo već po prirodi same stvari da prihvati načelo zavičajne pripadnosti, a i za mjesnu se nadležnost voditelja matica u konkretnom slučaju morala da nađe druga podloga. Kad bismo pak i u ratu pale i u povodu rata preminule imatrikulirali u općim maticama umrlih, uveli bismo time u jednu vrstu toli važnih naših knjiga pogibeljnu nedosljednost — da ne rečem zbrku — jer bismo ih vodili istodobno prema dvjema različitim, a često i posve oprečnim načelima.

Digitized by Google

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Ovrha osude uvjetovane prisegom; rok ovršivosti takove osude računa se od dana položenja prisege.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 19. rujna 1918. broj 2229.)

Kr. sudbeni stol u Z. dozvoli na osnovu pravosudne osude te odluke, kojom se konstatuje da je tuženik položio odlučnu prisegu, ovrhu na pokretnine tužiteljeve zbog dužnog parničnog troška od 265 K 60 f, troška previdnog protuizvedenja od 14 K 95 f, troška ročišta za polaganje prisege od 18 K 20 f i troška ovršne molbe od 23 K 40 f.

Kr. banski stol: uvaživši, da je u parnici A-a protiv B-a zbog 373 K 20 f spp. osudom vrhovnog suda od 2. kolovoza 1917. br. 1994 suđeno, da je tužitelj u slučaju, da tuženik položi dosuđenu mu odlučnu prisegu, dužan naknaditi parbeni trošak od 265 K 60 f za 14 dana pod prijetnjom ovrhe;

uvaživši, da su obje stranke primile prvostepenu odluku od 25. listop. 1917. br. 24030 gr., kojom se konstatuje, da je tuženik položio dne 12. listop. 1917. dosuđenu mu odlučnu prisegu, prva 27., a druga 29. listopada 1917.;

uvaživši, da je tuženik (sada ovrhovoditelj) podnio ovršnu molbu za namirenje dosuđenog mu parničnog troška već 2. studenog 1917., dakle prije izminuća 14-dnevnog roka nakon položenja prisege;

uvaživši, da je po tom spomenuta ovršna molba prerano podnesena;

obnašao je (rješidbom od 20. lipnja 1917 br. 8630) povodom žalbe ništavne i utoka ovršenika A-a preinačiti napadnutu prvostepenu odluku, te ovrhovoditelja s njegovom ovršnom molbom za sada odbiti.

Kr. stol sedomrice: uvaživši, da je rok, u kojem je tužitelj (ovršenik) imao egzekvirane troškove platiti tuženiku (ovrhovoditelju), određen u osudi na 14 dana poslije po tuženiku položene prisege, jer je suđeno, da tužitelj te troškove plati tuženiku u roku od 14 dana, ako tuženik položi dosuđenu mu odlučnu prisegu;

uvaživši, da je tuženik položio tu prisegu dne 12. listopada 1917., te da je prema tomu istekao taj rok dne 26. listopada 1917., bez obzira na to, kad je tužitelj primio sudsku odluku, kojom se konstatuje, da je tuženik položio prisegu, to više, što je tužitelj prisustvovao po svom zastupniku polaganju prisege;

uvaživši, da je ovrhovoditelj predao ovršnu molbu 2. studenoga 1917., dakle kad je već istekao 14-dnevni rok, u kojem je imao ovršenik platiti svoj dug po osudi, pa da je stoga ovrhovoditeljevo pravo vođenja ovrhe (§ 441. grpp.) iskazano u svemu osim troška od 18 K 20 f za položenje prisege, jer za taj trošak teče 14-dnevni rok od dana dostave odluke, kojom je određen, a ovršna je molba predana prije izmaka toga roka;

uvaživši, da niština predviđenih u § 339. grpp. nema;

obnašao je ništavnu žalbu ovrhovoditelja A-a zabaciti, njegov previdni utok glede troška za položenje prisege od 18 K 20 f otputiti i u tom dijelu potvrditi napadnutu rješidbu kr. banskog stola; nasuprot povodom toga pravnog lijeka preinačiti u svem ostalom dijelu rješidbu kr. banskog stola i uspostaviti odluku prvostepenoga suda itd. Priopćio: Č.

Digitized by Google

Davanje kuće s gostioničarskim uređajem na uporabu, da se u njoj vodi gostioničarski obrt, sadržaje pogodbu zakupnu.

(Plenarna rješidba kr. stola sedmorice od 26. septembra 1918. br. 2208.)

Kr. kotarski sud u O. uzdržao je osudom od 17. junija 1918. br. 5535. gr. otpovijed na snazi.

R a z l o z i : Neprijeporno je među parničnim strankama, da je usmenom pogodbom preuzeo tužitelj od tužene otpovjedanu kuću zajedno s gostioničarskim naredom na pet godina u uporabu, pa je u ovoj parnici prijeporno samo pitanje, da li se ovdje radi o zakupu ili o najmu.

Sud je ureda radi proveo dokaz sudskim očevidom uz vještake u otkazanoj kući, pa je ustanovio, da tužitelj vodi u toj kući gostioničarski obrt i da imade u njoj soba, koje izdaje strancima, da je gostioničarski nared i jedan dio pokućtva, što se nalazi u sobama za strance, vlasništvo tužene. Prema suglasnom mnijenju vještaka može se ta otkazana kuća s gostioničarskim naredom rabiti samo marljivošću i trudom, pa je po tom polučen dokaz, da se ovdje radi o zakupnoj a ne najamnoj pogodbi.

Budući da zakupne pogodbe ne pripadaju glede otkaza pod ograničenja banske naredbe od 28. novembra 1916. broj 23040. i ostalih naredaba, koje uređuju najmovne odnošaje, ukazuju se prigovori tužiteljevi neosnovanima, pa je valjalo otpovijed uzdržati na snazi.

Kr. banski stol je osudom od 17. julija 1918. broj 9850. otputio priziv tužiteljev i potvrdio osudu prvostepenog suda.

R a z l o z i : Prvi sud opravdano uzimlje, da se ovdje radi o zakupu a ne o najmu kuće, koju je uzeo tužitelj od tužene na uporabu, jer je ustanovljeno po vještacima, da u kući imade osim prostorija za gostioničarski obrt i sobe za tužiteljevo stanovanje, još u prvom spratu tri sobe za prenoćivanje putnika, čega tužitelj i sam ne poriče.

Ovdje se dakle radi ne o običnoj gostioni već o omanjem svratištu, a svratišta se ne davaju u najam nego u zakup.

Tužitelj ubire od spomenutih triju soba koristi i dokotke, koje može postići samo trudom i marljivošću, koju zahtijeva podvorba putnika, ter spremanje i uređivanje soba, i stoga se ovdje radi o zakupu, a ne o najmu (§ 1901. o. g. z.).

Zbog toga ne može se ovamo primijeniti naređenje §-a 2. alinea druga naredbe bana od 28. novembra 1916. br. 23040., koja se odnosi na najamne pogodbe, sklopljene na određeno vrijeme, pa se prvostepena osuda ukazuje opravdanom.

Kr. stol sedmorice otputio je izvanredni previd tužiteljev.

R a z l o z i : Tužitelj je uzeo na uporabu kuću s gostioničarskim uređajem, da tjera gostioničarski obrt, dakle se pogodba tiče posla gostioničarskoga, koji se ne može upotrijebiti bez ulaganja truda (obradivanja). S tim je pogodbom skopčana i poraba stana za zakupnika, no budući da se narav pogodbe prosuđuje po glavnoj stvari (§ 1091. o. g. z.), a na zakup se ne protežu naređenja o ograničenju otpovijedi, to suglasne osude nižestepenih sudova ne pružaju uslova §-a 335. grpp., pa je valjajo izvanredni previd po §-u 334. grpp. otputiti. Priočio: Č.

Digitized by Google

Ako otpovjedatelj odustane od prekasno dostavljene otpovijedi nakon uloženih prigovora, dužan je prigovaratelju platiti parbeni trošak. Prinos k tumačenju § 574 grp.

(Rješidba stola sedmorice od 14. studenoga 1918. broj 2731.)

J. K. otkazala je S. i T. B. iz Z. sada u B. najam stana uz rok od mjesec dana počevši od 1. listopada 1917. Otpovijed bila je dostavljena najmoprimcima tekar 2. listopada. — Protiv te otpovijedi uložili su najmoprimci prigovore, među ostalim i s razloga, jer da im je otpovijed prekasno dostavljena. — Nakon podignutih prigovora odustala je otpovjedateljica od svoje otpovijedi, a S. i B. T. snizili su zahtjev svojih prigovora na parbeni trošak. — Nakon provedene rasprave izrekao je kot. sud I. u Z. osudu od 8. srpnja 1918. broj 17482 gr P. 956/1917. kojom je udovoljio sniženom zahtjevu prigovora i to s razloga:

Temeljem otpovjedne molbe ishodila je tužena protiv tužiteljima ovosudnu otpovijed od 25. rujna 1917. broj 29941 gr. U 642/1917. — Proti toj odluci uložili su tužitelji pravodobno prigovore primlj. 9. listopada 1917. broj 29874 gr. — Novom otpovjednom molbom primlj. 2. prosinca 1917. broj 38259 gr. U 946/1917. odustala je tužena od gornje svoje otpovijedi i to nakon podnesenja gore spomenutih prigovora po tužiteljima.

Pošto je tužena od gornje svoje otpovijedi odustala, to su tužitelji snizili zahtjev u svojim prigovorima na platež parbenog troška, pa im je taj parbeni trošak valjalo i dosuditi temeljem ustanove § 573 grp. —

Povodom uloženog priziva po tuženoj, banski je stol osudom od 12. rujna 1918. broj 13648 sudio:

Tužitelji S. i T. B. odbijaju se sa sniženim tužbenim zahtjevom, da im je tužena J. K. dužna platiti parbeni trošak za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Trošak priziva imade sama tužena nositi. —

Razlozi: Pošto se prigovori podnešeni protiv otpovjedne molbe po konačnoj slavci § 12 ministarske naredbe od 17. prosinca 1858 broj 230 dzl. smatraju tužbom, to su prigovaratelji domini litis pa ne stoji u moći tuženice, da odustajom od prigovora povuče prigovore odnosno dovrši parnicu prije no se nabere parbeni trošak. —

Ne ima dvojbe, da tužitelju pristoji parbeni trošak i u slučaju, ako tuženi prizna njegov zahtjev, no to samo u pravilu, dočim zakon § 573 grpp. poznava preboj parbenoga troška, ako za to vojuju važni razlozi. Ako se uvaži, da je tužena odustala od prigovora (ima biti »otpovijed«) samo za to, što su tužiteljima dostavljeni nakon roka određenog § 5 citirane naredbe, ako se uvaži, da je otpovijed pravodobno podnesena ter bi tužitelji po redovitom tečaju stvari mogli biti o njoj obaviješteni prije prvoga listopada 1917. to valja zaključiti, da je taj rok bez njezine krivnje promašen, pa se u tom ima nazrijeti važan razlog, koji opravdava preboj. —

Valjalo je zato uvaženjem priziva napadnutu osudu preinačiti i izreći preboj parbenoga troška odnosno tužitelje sa sniženim zahtjevom otputiti. — Trošak priziva imade sama tužena nositi s razloga, što tužitelji imadu jednu povoljnu osudu za sebe. —

Povodom previda tužitelja obnašao je stol sedmorice osudom od 14. studenoga 1918. broj 2731 osudu banskoga stola preinačiti i uspostaviti osudu prvomolbenoga suda iz slijedećih razloga:

Digitized by Google

Protiv otpovijedi pristoji avisatu po § 6. ministar. nar. od 17. prosinca 1858. br. 230 d. z. l. pravo prigovora, a po § 12 cit. nar. imadu se prigovori protiv otpovijedi smatrati kao tužba.

Neima dvojbe, da prigovaratelj odnosno tužitelj imade tuženiku otpovjedatelju po § 574. gpp. platiti parbeni trošak za slučaj da prije presude od svojih prigovora odustane; ali tako isto ne može ni najmanje dvojbe biti o tome, da po istoj ustanovi imade i otpovjedatelj tuženik, ako prije presude od svoje otpovijedi i odustane, platiti prigovaratelju parbeni trošak. Prigovori se imaju formalno smatrati tužbom, ali čim otpovjedatelj odustane od svoje otpovijedi neima više podloge za nastavak parnice, jer bez otpovijedi neima prigovora, a niti resprave. Otpovijed je prema tomu povod, i temelj uporabnoj parnici, a kada takove nema, nema ni razloga nastavku parnice, a ako ovaj prije presude od svoje otpovjedi odustane, svakako je dužan protustranci parbeni trošak naknaditi.

Prigovor prekasno dostavljene otpovijedi u smislu §§ 5 i 7 gore cit. minist. naredbe dozvoljen je po zakonu, a otpovjedatelj imade štetne posljedice zakašnjele dostave sam trpiti, a nipošto prigovaratelj, koji na predaju i dostavu otpovijedi neimade baš nikakove ingerencije.

Tužena je imala svoju otpovijed još prije sudu predati, kada je znala, da avisati stanuju u Budimpešti.

Valja stoga itd. — Dr. Rudolf Jagić.

Prilog §-u 366. o. g. z.

Zadruga D. kbroj 799 iz Korenice tuži Jeku i Koju De. kbroj 344 iz Oravca kao gruntovna vlasnica na priznanje prava vlasništva i ustup u posjed čestice kat. broj 8165/2 upisane u grt. ul. broj 1853 porezne općine Korenica.

Tuženi se brane, da su tu česticu kupili od potajno podjeljene grane stare matične zadruge D. kućni broj 375 iz Korenice u kjooj su grani bili prestavnici Miloš D. i malodobna Boja D.

Tuženim je uspjelo dokazati, je Miloš D. pristao na kupoprodaju pred općinskim poglavarstvom, ali im nije uspjelo dokazati, da postoji pravovaljan pristanak za malodobnu Boju D., koja se kasnije izudala.

Kr. stol sedmorice potvrdio je ipak svojom osudom od 20. III. br. 548 osudu nižih sudova, kojom se odbija tužba obrazloživši svoju presudu ovako:

Izvatkom iz popisa zavičajnika o stanju članova zadruge kuće broj 799 D. iz Oravca, dokazano jest, da ta zadruga sastoji samo iz obitelji Miloša D., koji je po svjedočanstvu Spase O. i Rade V. pred kojih 20 godina prijepornu česticu prodao tuženicima Koji i Jeki D. Ta je čestica bila onda vlasništvo zadruge kbroj 375 D., iz koje je diobom nastala tužena zadruga kuće broj 799 D. Sve ako i nije dokazano, da je većina članova zadruge kuće broj 375 D. pristala na ovu kupoprodju, ne može tužiteljica zadruga tražiti izručenje prijeporne čestice po §-u 366. grpp., jer je njezin predstavnik Miloš (Mile) D. tu česticu prodao tuženicima. Priopćio: dr. Solarić.

Digitized by Google

Pravomoćna kaznena osuda mjerodavna je za građanskog suca, te je svaki protivdokaz po stranci u grad. parnici o tobožnjoj n e k r i v n j i osuđenika nedopustljiv. — Dopustljiv je nasuprot protivdokaz o i s t i n i t o s t i kaznene osude, to jest da kaz. osuda ne potječe od izdatnika na njoj naznačenoga, kao i o p r o t i v z a k o n i t o s t i, to jest da na ispravi potpisana osoba nije bila ovlaštena tu javnu ispravu izdati. — Jednako je dopustljiv i dokaz krivnje po propisima samo onda, kada se krivnja n i j e d o k a z a l a po kaznenom sucu (dakle osudujućom osudom kaznenoga suca).

Prilog tumačenju §§ 113. i 114. grpp. te §§ 1295., 1338. i 1340. o. g. z.

(Rješidba hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 7. studenoga 1918. br. 2124.)

U usmeno raspravljenoj parnici tužitelja N. K. iz M. po odvj. dru. F. D. protiv tužene ostavine B. Š. iz M. zastupane po skrbniku na čin odvj. dru. S. M. radi 600 K spp. izrekao je kotarski sud II u Z. dne 21. III. 1918. br. 3505 gr. slijedeću osudu:

Tužena ostavina pok. B. Š. iz M. dužna je tužitelju N. K. iz M. s naslova naknade štete isplatiti glavnicu od 600 K sa 6% kamatama od dana tužbe do isplate i naknaditi parbeni trošak, sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: (Ceteris exmissis.) Tužena nudi za dokaz nekrivnje pok. B. Š. svjedoke, koji bi imali posvjedočiti, da isti pokojnik nije štetu prouzročio.

Budući da predleži pravomoćna kaznena osuda, to se ovaj sud uslijed toga nije upustio u provođenje po tuženoj ponuđenog dokaza po svjedocima za nekrivnju pok. B. Š. Pitanje je naime krivnje tom osudom i za građanski sud meritorno riješeno, a time je u smislu § 113. grpp. doprinesen potpuni dokaz za krivnju pok. B. Š., čime je ujedno tužitelj udovoljio zahtjevu § 104. grpp. po kojem je u smislu § 1295 o. g. z. dužan bio tu krivnju tuženičinog ostavitelja dokazati.

Tek da je pok. B. Š. kaz. osudom bio odriješen od krivnje, te da je tako pravomoćno kazneni sud ustanovio, da ne predleži kaz. pravna krivnja, bila bi nastala potreba provođenja dokaza u pitanju krivnje u grad. parb. postupku, to jest potreba ustanovljenja građansko-pravne krivnje, kako to jasno proizlazi iz ustanova § 307. k. p. odnosno ustanova §§ 1295., 1338., i 1340. o. g. z.

Vidjev dakle, da je tužitelj dokazao sve za odštetnu parnicu u smislu o. g. z. relativne okolnosti jer je dokazao, da je šteta uistinu nastala (§ 1293. o. g. z.), da je štetu prouzročio pok. B. Š. (§ 1295. o. g. z.) kao i za ustanovljenje štete odlučnu okolnost: visinu štete (priznanjem tužene §§ 22. i 45. grpp.); vidjev, da je po § 1337. o. g. z. obveza na naknadu štete združena s imovinom, te prelazi na nasljednike, odnosno po § 531. o. g. z. na ostavinu; vidjev, da je prouzročitelj štete pok. B. Š. ostavitelj tužene ostavine,

te vidjev, da je prema tomu u nazočnom slučaju dužnost naknade štete tužene ostavine na zakonu osnovana i dokazana, to je valjalo tužb. zahtjevu udovoljiti.

Protiv te osude uložila je tužena ostavina pok. B. Š. pravodobno na banski stol upravljen priziv sa žaobom ništavnom.

*

Digitized by Google

Žali se, što prvi sud nije preslušao njezine svjedoke na koje se je pozvala za dokaz, da pok. B. Š. nije kriv, što se porodila vatra, od koje je tužiteljeva klijet sa krmom i ostalim predmetima izgorjela.

Povodom toga pravnoga lijeka obnašao je međutim banski stol svojim rješenjem od 15. V. 1918. br. 5971 istu žaobu ništovnu kao neosnovanu zabaciti, a priziv odputiti, te potvrditi napadnutu osudu prvoga suda, i to iz slijedećih razloga:

Pošto je pokojnoga B. Š. kravnja dokazana pravomoćnom kaznenom osudom A-I., koja je mjerodavna za svakoga, pa i građ. suca, te svaki protivdokaz po stranci u građanskoj parnici o tobožnjoj nekrivnji osuđenika nedopustljiv, to prvi sud time, što nije proveo dokaz ponuđen po tuženoj ostavini o nekrivnji pok. B. Š. nije počinio nikakove ništine.

Protiv javnim ispravama, među koje pripada i kaznena osuda, dopušten je dokaz o neistinitosti, to jest da ista ne potječe od izdatnika na njoj naznačenoga, kao i dokaz protivzakonitosti, to jest da na ispravi potpisana osoba nije bila ovlaštena tu javnu ispravu izdati odnosno ispostaviti, no tužena ostavina nijedne od ovih okolnosti glede rečene kaznene osude ustvrdila nije.

(Ceteris exmissis.) Pošto je dakle dokazano, da je tužiteljevoj šteti kriv pok. B. Š. (§ 1295. o. g. z.), a visina štete dokazana je priznanjem tuženice (§ 104. grpp.), to je valjalo kao gore.

Kad je protiv ove rješidbe banskog stola uložio skrbnik ostavine pok. B. Š. izvanredni previd sa žaobom ništavnom, a tužitelj protuizvedenje, obnašao je hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice svojim rješenjem od 7. XI. 1919. br. 2124 ništavnu žaobu ostav. B. Š. zabaciti i njen izvanredni previd odputiti, te potvrditi napadnutu osudu prvoga suda, i to iz slijedećih razloga:

Ništavna žalba tužene ostavine Bolte Š. mora se zabaciti, jer u postupku nižih sudova nije počinjena nijedna od ništavosti, predvidenih u §-u 339. grpp.

Krivnja po propisima grpp. ima se u građanskoj parnici dokazati protiv onoga, kome se krivnja nije dokazala po kaznenom sucu, dakle osuđujućom osudom kaznenog suca. U nazočnom slučaju takva osuda predleži i stoga nije nužno dokazivati ponovo krivnju pokojnog B. Š. u ovoj parnici.

Suglasne osude nižih sudova nisu dakle utemeljene niti na tumačenju ili upotrebi zakona očevidno pogrješnoj niti... (ceteris exmissis), pa je stoga valjalo kao gore.

Priopćio: dr. Fran Kesterčanek.

B. Trgovačko-mjenično, pomorsko i stječajno pravo i pravo pobijanja.

Za podignuće tužbe za pobijanje protiv jednog mjeničnog obveznika nije nužno da se prije povede ovrha protiv ostalih mjeničnih obvezanika.

(Riješidba kr. stola sedmorice od 28. februara 1818. br. 508).

U usmeno raspravljenoj parnici Narodne banke K. d. d. u likvidaciji u S. protiv M. Š. iz S. radi priznanja beskreposti kupoprodajnoga ugovora spp.

Digitized by Google

u kojoj je kr. kotarski sud u S. osudom od 11. augusta 1917. br. 2753 gr. sudio:

Tužena M. Š. u S. dužna je priznati, da je kupoprodajni ugovor de dato 12. jula 1912. u S. između M. Š. kao kupca i J. Š. kao prodavača, kojim je tužena na sebe prenijela nekretnine, upisane u grt. ul. br. 375 p. o. T. bezmoćan u pogledu ovršive tražbine Narodne banke K. d. d. u likvidaciji iznosom od 334 K. sa 6% kamatama od 20. maja 1912., 1/3% providbe, troška prosvjeda od o K. te parbeno ovršnog troška od 72 K. 65 f.; dosljedno tomu dužna je dozvoliti, da se ta tražbina podmiri iz nekretnina gr. ul. br. 375 p. o. T. košto je i dužna naknaditi prouzročeni parbeni trošak, koji se sudbeno određuje sa 194 K. 30 f. sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom sudbene ovrhe;

a kr. banski stol povodom žaobe ništovne i priziva tuženice M. Š. osudom od 27. septembra 1917. broj 15590 žaobu ništovnu kao neosnovanu zabacio, a priziv odputio ter potvrdio napadnutu osudu prvoga suda, —

obnašao je kr. stol sedmorice: ništovnu žalbu tuženice M. Š. zabaciti, a njezin izvanredni previd odputiti.

R a z l o z i.

U postupku nije počinjena nijedna od niština, predvidenih u § 339 grpp., pa stoga valja ništovnu žalbu zabaciti.

Saglasne osude nižih sudova nisu utemeljene na tumačenju ili uporavljenju zakona očevidno pogrješnom, niti na pretpostavi takovoj, koja je protivna jasnomu sadržaju spisa. Prigovor tuženice M. Š., da je tužiteljica Narodna banka K. imala prije povesti ovrhu i protiv ostalih mjeničnih obvezanika, a ne samo protiv njezinog supruga J. Š., a tek u slučaju negativnog uspjeha kod svih mjeničnih dužnika da bi ovom pobojnom tužbom protiv nje ustat mogao, — nije u zakonu osnovan. — Po § 91 mjenb. zak. obvezani su izdatnik mjenice, naledник, prihvatnik i jamac solidarno prema svakom posjedniku mjenice, a ovaj se može radi cijele svoje tražbine držati pojedinog svog dužnika ili svih skupa. — Mjenični dužnik, potjeran po vjerovniku, imade svoj dug namiriti, te eventualno tražiti regres od svojih mjeničnih suobvezanika (§ 41.—55. mjenb. zak.), ali ne smije svoju imovinu otuditi, da prikrati svoga vjerovnika i odnosno mjenične suobvezanike u njihovom pravu regresa. U protivnom slučaju mogli bi pojedini solidarni obvezanici slobodno sklapati pobitna prava djela na štetu vjerovnika, te bi usljed toga bili u povoljnijem položaju, nego li drugi dužnici, što je ipak u očitom protivuriječju s pojmom solidarnosti, te sa slovom i duhom zakona o pobijanju pravnih djela.

Pitanje pak, kako je dužnik J. Š. došao do nepokretnina, koje je pobijanim kupoprodajnim ugovorom na tuženicu pravom vlasništva prenio, da li ih je svojim novcem i za sebe ili novcem tuženice i za nju kupio, nije ni najmanje odlučno napram tužiteljici kao trećoj osobi. Za tužiteljicu bile su te nekretnine, upisane na njezinog dužnika J. Š., njegova imovina, koju ovaj nije smio na tuženicu prenijeti, da ju izigra za njezinu tražbinu, kako su to niže osude uzele dokazanim. Valja stoga izvanredni previd tužene u pomanjkanju uvjeta § 335. grpp. po § 334. grpp. otputiti.

Priopćio Bć.

Digitized by Google

C. Kazneno.

O izračunavanju cijena pri rješavanju pitanja, radi li se o očito pretjeranoj cijeni u smislu car. nar. od 21. augusta 1916. l. d. z. broj 261.

Žalbi ništavosti državnoga odvjetništva bilo je, rješidbom od 28. aprila 1917. posl. br. Kr. IX. 3/17/4. bivšeg c. k. vrhovnog kao kasacionog suda u Beču, udovoljeno, pobijana presuda je bila ukinuta i stvar povraćena presudnome sudu, neka o njoj raspravlja i odluči.

Razlozi.

Optuženica je, polag presude, kupila po 90 para kilogram dva krtolica grožđa, dakle na »veliku količinu« (optuženica kaže 30 do 40 kg.), pa je ovo grožđe s drugim, što ga je kupila po 1 krunu i 30 para, prodavala po 1 krunu i 60 para. Sudski dvor kaže, da ova cijena spram današnjih cijena živeža nije očito prekomjerna. Pri tome ustanovljuje sudski dvor popriječnu kupovnu cijenu od 1 krune i 14 para, a da prije nije ustanovio količinu jednoga i drugoga grožđa; od određuje dakle popriječnu cijenu na podlozi, koje nije moguće pregledati. Sudski dvor ističe, da je neznatna količina grožđa što je prodavalac prodaje dnevno, s obzirom na velike količine grožđa, što ih seljani svaki dan donose na prodaju, da se dakle prodaja ovoga espapa proteže za dosta vremena, tako da nastaje trulež, pa grožđe treba prebirati, pri čemu da prodavalac mora odbaciti onaj dio grožđa, što se pokvario, ako hoće da uzdrži cijenu, za koju prodaju ostali preprodavači. Sudski dvor uzimlje uobzir sveopće poskupljivanje životnih namirnica, koje i optuženica kao domaćica treba da priskrbi za izdržavanje svoje porodice, a da je pri tome upućena jedino na ona sredstva, što joj potječu iz njezinoga preprodavalačkoga rada. Na koncu spominje još presuda, da u sadašnjim prilikama toliko najamnine koliko i radničke plaće poskočiše znatno.

Žalba ništavosti pobija odriješenje razlogom ništavosti po br. 9. sl. a) §-a 281. kp. Kada se hoće prosuditi, radi li se o očito prekomjernoj cijeni, onda je mzerodavna razlika između troškova i prodajne cijene, uzevši uobzir poslovne troškove, pogibelj gubitka i dobitak, koji odgovara upotrebljenoj radnji. Općenit navod izdataka i okolnosti, s kojih po mišljenju presude tražena cijena nije očito prekomjerna, nije dovoljan, kada se ima ispitivati, jeli osnovan zaključak iz toga izveden, Da ovo ispitivanje bude moguće, presuda bi imala brojkama ustanoviti izdatke mjerodavne za utvrđenje dobavnih troškova, možebitni otpadak i primjereni iznos dobitka. Kod utvrđivanja dopuštenoga dobitka trebalo je doista imati obzira na opće poskupljenje živeža, koliko to poskupljenje i optuženicu zahvaća. No pri tome trebaše uzeti uobzir ne samo trgovinu grožđem, o kojoj se ovdje radi, već opseg optuženičinoga posla uopće, ako trgovina grožđem bijaše samo jedna čest ovoga posla. Povišeni troškovi za življenje nijesu smjeli biti namireni jedino iz trgovine grožđem. Kod utvrđivanja kupovne cijene presudni je sud doduše mogao polaziti sa neke popriječne cijene, ako se je radilo o robi jednake vrste, koja se je zajednički prodavala. No da se utvrdi ova popriječna cijena, trebalo je ustanoviti količine, što otpadaju na pojedine kupovne cijene. Ako se s obzirom na način prodaje grožđa nije moglo ovako postupati, onda sudski dvor nije imao polaziti sa popriječne cijene, već sa pojedinih cijena, koje je optuženica, kako se čini, inače određivala ver prema tome, kada je prodavala

Digitized by Google

grožđe, s obzirom na oštećenje grožđa. U ovom pogledu red je uputiti na ono, što optuženica kaže: da je grožđe kupljeno po 1 krunu i 30 para običavala prodavati onoga dana, kada bi ga kupila po 1 krunu i 60 para, a susljednih dana po 1 krunu i 44 para i po 1 krunu i 20 para.

Postoji stoga istaknuti razlog ništavosti, a u nestašici ovih utvrđenja, koje bi, primjenjujući ispravno zakon, trebalo uzeti podlogu rješenju, trebalo je po §-u 288. br. 3. kp. presuditi kao gore.

---

1. Otpremne iskaznice, što ih izdaje zemaljsko gospodarsko povjerenstvo, imadu karakter javne isprave, koja ide eventualno i pod udar § 199. točka d) k. z.

2. Pravo nadzora države nad životnim namirnicama i pravo raspoložbe sa istima jest pravo egzistetno i konkretno te spada pod pojam inih prava u smislu § 197. k. z.

3. Namještenici bivših kr. ug. željeznica jesu javni urednici u smislu § 101. k. z.

Rješidba kr. stola sedmorice kao suda kasacionalnog od 12. februara 1919. br. 272. — 1919.

Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinski stol sedmorice, kao sud kasacionalni, povodom podnešene po kr. državnom odvjetništvu žalbe ništovne proti osudi kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 13. septembra 1918. I. 1193—1918., kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

1. Ivka pl. M. 2. Štefa Š. 3. Branko B. 4. Adolf H. 5. Vilim F. 6. Nikola M. 7. Izidor B.; riješavaju se po § 250. toč. 2. i 3. k. p. od optužbe i to:

1. Nikola M. : da je — htijući si steći nepravičnu dobit — uz obećanje nagrade od 60.000 K pribavio si od Branka B. sporazumno krivotvorene bjelice otpremnih izkaznica zemaljskog gospodarskog povjerenstva broj 52594 i 52598 opredijeljenih samo za tuzemni promet, koje je onda dana 12.februara 1918. u Staroj Pazovi lično dao još dalje krivotvoriti tako, da je ispravljena oznaka predatne postaje »Indjija« na »Stara Pazova«, pa onda svijestan cijelokupnog krivotvorenja tih iskaznica pomoću glavara postaje u Ozlju Adolfa H., poglavara postaje u Kamanju Šandora M., glavara postaje u Bubnjarcima Vilima F. i općinskog bilježnika u Ozlju sada pokojnog Janka R. kriomčario dana 24. februara 1918. dva vagona masti preko zemaljskih granica kraljevine Hrvatske i Slavonije u područje zemalja zastupanih u carevinskom vijeću, dakle u gospodarsko inozemstvo, kamo je izvoz po postojećim propisima bez zasebne dozvole zabranjen, dakle tim osobitom lukavštinom izvedenim himbenim činjenjem i predstavljanjem, a napose i krivotvorenjem javnih isprava zaveo u bludnju hrvatsko-slavonske zemaljske oblasti, kojima prinadleži dužnost vršenja živežnog redarstva, po kojoj je bludnji pretrpila kr. hrvat. slav. dalm. zemaljska vlada štetu u svom pravu vrhovnog nadzora nad zalihama životnih namirnica i raspoložbe sa istima u interesu prehrane pučanstva;

Digitized by Google

b) stav. 1. da je dana 24. februara 1918. u Ozlju isplatio na ruke općinskog bilježnika sada pokojnog Janka R. svotu od 360.000 K od koje svote imao je zapasti dio općinskog bilježnika pokojnog Janka R., glavara postaje u Ozlju Adolfa H., glavara postaje u Kamanju Šandora M. i glavara postaje u Bubnjarcima Vilima F. i to sve u svrhu, da ti urednici zlorabeći svoju uredovnu vlast dignu po općinskom poglavarstvu u Ozlju propisno odredjenu zaplijenu onih dvaju vagona masti, koje je na osnovu krivotvorenih otpremnih iskaznica zemaljskog gospodarskog povjerenstva dopremio iz Stare Pazove na postaju Kamanje, — nadalje u svrhu da propuste i otpreme tu mast preko zemaljske granice kraljevina Hrvatske i Slavonije u područje zemalja zastupanih u carevinskom vijeću naime gospodarski inozemno područje, kamo je izvoz bez zasebne dozvole kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade zabranjen t. j. da mu pripomognu tu mast prekriomčariti, dakle u vlastitu korist nastojao darovi zavesti na povredu uredovne dužnosti urednike pri riješavanju javnih posala, koji mu je namišljaj i pošao za rukom, — o d n o s n o st. 2. da je djelo Vilima F. i Adolfa H., koji su kao glavari postaje u Ozlju i Bubnjarcima dne 24. odnosno 25. februara 1918. u Ozlju od njega t. j. Nikole M. primili putem sada pokojnog bilježnika J. R. svotu od 190.000 K, i razdijelili je tako, da je Šandor M. dobio 30.000K., V. F. 60.000 K, a A. H. 100.000 K i to u svrhu, da zlorabeći svoju uredovnu vlast u sporazumu s opć. bilježnikom pok. J. R., nakon što je ovaj protupravno digao propisno odredjenu zaustavu onih vagona masti, koje je Nikola M. na osnovu krivotvorene otpremne iskaznice zemaljskog gospodarskog povjerenstva dopremio iz Stare Pazove na postaju Kamanje, u svom službenom djelokrugu propustili i odpremili proti postojećim propisima preko granice kraljevine Hrvatske i Slavonije u područje zemalja zastupanih u carevinskom vijeću, naime gospodarski inozemno područje, kamo je izvoz bez dozvole kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade zabranjen, što su oni suprot svih propisa i proti nadležeće im dužnosti i učinili, dakle kao urednici riješavajući javne poslove u uredu, u kojem su obvezani bili, hoteći time državi nanijeti štetu, povjerenu im oblast na gornji način zloupotrebili, davši se zavesti koristoljubljem, uveo savjetom, naputom i navlaš im davši povod.

2. Branko B. da se je — htijući si steći nepravičnu dobit znajući, da okrivljeni Nikola M. nastoji dva vagona masti dopremiti iz Indjije na postaju Kamanje i odavle prekriomčariti u područje zemalja zastupanih u carevinskom vijeću naime gospodarski inozemno područje, kamo je izvoz bez zasebne dozvole kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade zabranjen — sporazumio tačno o svim okolnostima dapače i onim krivotvorenja sa okrivljenim Nikolom M. i pogodio se za nagradu u visini od 60.000K., te uslijed toga neustanovljena dana mjeseca februara 1918. u Zagrebu dobavio od Ive pl. M. dvije prazne bjelice otpremnih izkaznica zemaljskoga gospodarskoga povjerenstva br. 52594 i 52598 opredijeljene lih za tuzemni promet, koje je usljed njegova nagovora te obećanja i isplate nagrade od 10.000 K. ista Ivka pl. M. kradjom pribavila, a koje su bjelice bile jur providjene sa službenim pečatom zemaljskog gospodarskog povjerenstva i faksimilom kr. banskog savjetnika dra. Teodora B. i onda te bjelice lično ispunio tamo, da »Gospodarsko društvo k. š. r. u Zagrebu« otprema sa postaje Indjije na postaju Kamanje dva vagona masti na naslov općinske aprovizacije u Ribniku odnosno Sošicama, te dao po neustanovljenoj osobi krivotvoriti potpis urednika rečenog zemaljskog gospodarskog povjerenstva Vladimira T. i ovake privotvorine

Digitized by Google

uručio okrivljenom Nikoli M. u svrhu dalnjeg prevarnog rukovanja, pa da je tim osobitom lukavštinom izvedenim himbenim činjenjem, a napose i krivotvorenjem javnih isprava zaveo u bludnju hrv. slav. zemaljske oblasti, kojima prinadleži dužnost vršenja živežnog redarstva, po kojoj je bludnji kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada pretrpila štetu u svom pravu vrhovnog nadzora nad zalihama životnih namirnica i raspoložbe sa istim u svrhu prehrane pučanstva.

3. Ivka pl. M. i Štefa Š.:

a) Ivka pl. M.: da je — htijući si steći nepravičnu dobit i pošto joj je okrivljeni Branko B. obećao isplatu od 10.000 K. neustanovljenog dana mjeseca februara 1918. u Zagrebu ukrala iz poslovnice »Gospodarskog društva« dvije bjelice otpremnih iskaznica »Zemaljskog Gospodarskog povjerenstva« broj 52.594 i 52.598, koje su bjelice bile providjene službenim pečatom istog zemaljskog gospodarskog povjerenstva i faksimilom kr. banskog savjetnika dra. Teodora B., te bjelice uručila okrivljenom Branku B., znajući pri tom dobro da te bjelice imadu biti krivotvorene u svrhu kriomčarenja životnih namirnica, pa da će uslijed toga osobitom lukavštinom po okrivljenom Branku B. izvedenog himbenog činjenja i pretstavljanja biti zavedene u bludnju hrv. slav. zemaljske oblasti, kojima prinadleži dužnost vršenja živežnog redarstva, po kojoj će bludnji kr. hrv. slav. zemaljska vlada pretrpiti štetu u svom pravu vrhovnog nadzora nad zalihama životnih namirnica i raspoložbe sa istima u svrhu prehrane pučanstva, dakle za učinjenje zločinstva prevare okrivljenih Nikole M. i Branka B. nahvalice pribavila sredstva i time neposrednim počiniteljima pružila potporu i potpomoć;

b) Ivka pl. M. i Štefa Š.:

da je Ivka pl. M. neustanovljenog dana mjeseca januara 1918. u Zagrebu uz obećanje nagrade od 1.000 K. nagovorila Štefu Š., da svom poslodavcu »Gospodarskom društvu« u Zagrebu iz blokova bjelica otpremnih iskaznica zem. gospodarskog povjerenstva, koje ovo dostavlja rečenom »Gospodarskom društvu« zvanične porabe radi, ukrade dvije bjelice providjene službenim pečatom zem. gospodarskog povjerenstv ai faksimilom kr. zemalj. savjetnika dra. Teodora B., što je Štefanija Š. i učinila, prisvojila si dvije bjelice broj 65.137 i 65.181 i izručila ih uz isplatu obećane nagrade Ivki pl. M., koja je izmijenila brojeve na 86.181 i 88.137 i krivotvorila na istima potpis urednika zem. gospodarskog povjerenstva Vladimira T., pa onda te iskaznice otudjila okrivljenom Izidoru B. uz pogodbu nagrade u visini od 15.000 K. i primivši u ime kapare 500 K., a da je Štefa Š. pri tom dobro znala, da te bjelice imadu biti krivotvorene u svrhu hriomčarenja životnih namirnica, te da će uslijed toga himbenog činjenja i predstavljanja biti zavedene u bludnju hrv. slav. zemaljske vlasti, kojima prinadleži dužnost vršenja živežnog redarstva, po kojoj je bludnji imala kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada pretrpiti štetu u svom pravu vrhovnog nadzora nad zalihama životnih namirnica i raspoložbe sa istima u svrhu prehrane pučanstva, dakle za učinjenje zločinstva prevare okrivljene Ivke pl. M. nabavila nahvalice sredstva i time neposrednom počinitelju pružila potporu i potpomoć, dočim Ivka pl. M., da je tim himbenim činjenjem, a napose krivotvorenjem javnih dokaznica zavela u bludnju Mavru K., koji je uslijed iste pretrpio štetu u svom pravu vlasništva za iznos nadilazeći svotu od 3000 K, a preko toga da su imale biti zavedene u bludnju hrv.-slav. ze-

Digitized by Google

maljske vlasti, kojima prinadleži dužnost vršenja živežnoga redarstva, po kojoj je bludnji imala kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada pretrpiti štetu u svom pravu vrhovnog nadzora nad zalihama životnih namirnica i raspoložbe sa istima u svrhu prehrane pučanstva;

4. Adolf H. i Vilim F.:

a) da su htijući si steći nepravičnu dobit i ustanovivši uredovno, da su otpremne iskaznice zemalj. gospodarskog povjerenstva broj 52594. i 52598. na osnovu kojih su dva vagona masti dopremljena iz Stare Pazove u Kamanje krivotvorene, te da su uslijed toga ta dva vagona masti po općinskom poglavarstvu u Ozlju zaplijenjena u sporazumu sa općinskim bilježnikom u Ozlju sada pokojnim Jankom R. primivši od okrivljenog Nikole M. mito, njegova dva vagona masti otpremili bez ikakovih izvoznih dozvola preko zemaljske granice u zemlje zastupane u carevinskom vijeću naime gospodarski inozemno područje, kamo je izvoz bez posebne dozvole kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade zabranjen, znajući dobro, da se tim osobitim lukavstvom izvedenim himbenim činjenjem imade zavesti u bludnju kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, koja ima po istoj bludnji pretrpiti štetu u svom pravu vrhovnog nadzora nad zalihama životnih namirnica i raspoložbe sa istima u svrhu prehrane pučanstva, te time za sigurno izvršenje zločinstva prevare po Nikoli M. kao neposrednom počinitelju pružili potporu i potpomoć;

b) stav. 1. da su vršeći službu glavara postaje u Ozlju, Kamanju i Bubnjarcima dana 24., odnosno 25. februara 1918. u Ozlju primili od Nikole M., a putem sada pokojnog opć. bilježnika Janka R, svotu od 190.000 K i podijelili je tako, da je Šandor M. dobio 30.000 K, Vilim F. 60.000 K, a Adolf H. 100.000 K i to u svrhu, da zlorabeći svoju uredovnu vlast u sporazumu s pokojnim opć. bilježnikom Jankom R. dignu po općinskom poglavarstvu u Ozlju propisno odredjenu zaplijenu onih dvaju vagona masti, koje je Nikola M. na osnovu krivotvorenih otpremnih iskaznica zem. gospodarskog povjerenstva dopremio iz Stare Pazove na postaju Kamanje, — nadalje u svrhu, da prepuste i otpreme tu mast preko zemaljske granice kraljevina Hrvatske i Slavonije u područje zemalja zastupanih u carevinskom vijeću naime gospodarski inozemno područje, kamo je izvoz bez zasebne dozvole kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade zabranjen, što su oni suprot svih propisa i prinadležeće im dužnosti i učinili, dakle kao urednici riješavajući javne poslove primili neposredno dar i dali se time zavesti na pristranost, — odnosno stav. 2. da su Vilim F. i A. H. kao glavari postaje u Ozlju i Bubnjarcima dne 24. odnosno 25.. februara 1918. u Ozlju od N. M. primili putem sada pokojnoga bilježnika J. R. svotu od 190.000 K i razdijelili je tako, da je Šandor M. dobio 30.000 K., V. F. 60.000 K., a A. H. 100.000 K i to u svrhu, da zlorabeći svoju uredovnu vlast u sporazumu s opć. bilježnikom pok. J. R., nakon što im ovaj protupravno digne propisno odredjenu zaustavu onih dvaju vagona masti, koje je Nikola M. na osnovu krivotvorene otpremne izkaznice zemaljskog gospodarskog povjerenstva dopremio iz Stare Pazove na postaju Kamanje, u svom službenom djelokrugu, propustili i otpremili proti postojećim propisima preko granice kraljevine Hrvatske i Slavonije u područje zemalja, zastupanih u carevinskom vijeću, naime gospodarski inozemno područje, kamo je izvoz bez dozvole kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade zabranjen, što su oni suprot svih propisa i proti nadležeće im dužnosti i učinili, dakle kao urednici rješa-

Digitized by Google

vajući javne poslove u uredu, u kojem su obvezani bili, hoteći time državi nanijeti štetu, povjerenu im oblast na gornji način zloupotrebili, davši se zavesti koristoljubljem.

5. Izidor B. da je neustanovljenog dana mjeseca marta 1918. u Zagrebu uz obećanje nagrade od 15.000 K. i isplatu kapare od 500 K. pribavio si od Ivke pl. M. krivotvorene dvije bjelice otpremnih iskaznica zemaljskog gospodarskog povjerenstva i onda znajući, da su iste krivotvorene, a zatajivši tu okolnost jednu od tih bjelica otudjio dana 14. ožujka 1918. u Osijeku Mavri K. za svotu od 15.000 K., te tako himbenim činjenjem i predstavljanjem zaveo Mavru K. u bludnju, po kojoj je ovaj pretrpio štetu u svom pravu vlasništva za iznos nadilazeći svotu od 3000 K., — pa da su po tom tim činima počinili i to:

1. Nikola M. činom pod 1. a) zločinstvo prevare označene u §§ 197., 199. slovo d), a činom pod 1. b) st. 1. zločinstvo zavedenja na zloporabu vlasti uredovne, označeno u § 105. k. z., a stav. 2. sukrivnju zločinstva zloporabe vlasti uredovne, označenog u § 5., 101. k. z. kažnjivo sve osvrtom na § 34. k. z. po § 203. k. z.;

2. Branko B. činom pod 2. zločinstvo prevare, označeno u §§ 197., 199. slovo d) k. z. kažnjivo po § 203. k. z.;

3. Ivka pl. M. činom pod 3. a) kao sukrivac u smislu § 5., a činom pod 3. b) kao neposredni počinitelj zločinstvo prevare, označeno u §§ 197. 199. slovo d) i 200. k. z. kažnjivo po § 203. k. z.;

4. Štefa Š. činom pod 3. b) kao sukrivac u smislu § 5. k. z. zločinstvo prevare, označeno u § 197. i 199. slovo d) k. z., kažnjivo po § 202. k. z.;

5. Adolf H., Šandor M. i Vilim F. činom pod 4. a) kao sukrivci u smislu § 5. k. z. zločinstvo prevare, označeno u §§ 197., 199. slovo d) k. z., a činom pod 4. b) st. 1. zločinstvo primanja mita u poslovima uredovnim odnosno onim u st. 2. zločinstvo zloporabe vlasti uredovne označeno u § 101. k. z. kažnjivo sve osvrtom na § 34. k. z. po § 203. k. z.;

6. Izidor B. činom pod 5. zločinstvo prevare, označeno u §§ 197. i 200 k. z., kažnjivo po § 203. k. z.; — obnašao je: povodom ništovne žalbe kr. državnog odvjetništva po § 284. toč. 1. k. p. ukinuti napadnutu osudu presudnoga suda glede svih optuženika i odrediti provedenje iznovične glavne rasprave pred istim sudbenim stolom.

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Iz financijske prakse.

Nema mjesta odmjeri tecivarine III. razreda na temelju §-a 4. zak. čl. XXXIII. od 1916. onda, ako se prihod porezovnika nije povisio uslijed tjeranja posla, nego uslijed rasprodaje robe prilikom napusta posla.

(U. S. 20.022.—P. 1917.)

Obrazloženje.

Neprijeporna je činjenica ta, da je tužitelj dne 15. februara 1917. za 160.000 kruna prodao i napustio trgovinu pomodnom robom, iza koje trgovine mu je bila raspisana tecivarina III. razreda sa 130 K za razdoblje 1914.—1916.

Tužbom napadnuti porez ustanovljen je na temelju druge alineje §-a 4. zak. čl. XXXIII. : 1916. odnosno na temelju toga, da je tužitelj putem prodaje svoga skladišta robe, koje je uslijed rata jako naraslo u cijeni, zaradio 75.000 kruna.

Ova porezna tražbina nema zakonitog temelja, te se moralo odrediti brisanje toga poreznoga raspisa. U drugoj naime alineji §-a 4. zakonskog članka XXXIII. : 1916. nalazi se naređenje, da oni, kojima se prihod od koristonosnog zanimanja u godinama 1914.—1916. ili jednoj od tih godina uslijed rata bitno podigao, imadu se naknadno oporezovati tecivarinom III. razreda, ako su svoje koristonosno zanimanje napustili prije predhodnog raspisnog razdoblja, odnosno prije nego što je raspisan porez za godinu 1916., kojega se krepost proteže i na godine 1917.—1919.

Ova tecivarina III. razreda raspisana iza ratom nastalog većeg dohotka, imade se za 15 dana platiti u jednoj svoti.

Prema ovom naređenju zakona naknadnom oporezivanju imade mjesta samo onda, ako je zasluŽba poreznikova nastala iz tjeranja koristonosnog zanimanja u godinama 1914.—1916., te se uslijed rata bitno povisila s obzirom na dotadanje oporezovanje zasluŽbe.

I ministar financija u naredbi 139.369.—1916. naređuje, da se u tom smislu imade provesti zakon kad veli: »k tomu, da se porez (na temelju §-a 4.) povisi, dužna je financijska oblast prije svega dokazati, da je zarada, koja potječe od koristonosnog zanimanja, porasla uslijed rata, nadalje je potrebno, da je zarada u godinama 1914., 1915. i 1916. bitno porasla«.

Kako protiv tužitelja nije ustanovljeno, da mu je u godinama 1914.—1916. ili jednoj od ovih godina bitno porasla zarada iz tjeranja trgovine pomodnom robom, te nije od strane kr. erara na temelju povišice zarade niti podastrt prijedlog za oporezovanje, to se onda ono navodno postignuto povećanje imovine, koje je vlasnik trgovačke radnje uz napust posla postigao u godini 1917. putem prodaje cijeloga skladišta robe ne može povući pod oporezovanje tecivarinom III. razreda. Ne bi se moglo naknadno oporezovati tecivarinom III. razreda niti onda, kad bi bilo sve i dokazano, da se u postignutoj kupovnini cijelog skladišta odrazuje ratom nastala povišica vrijednosti skladišta.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

† Liszt.

Dne 21. lipnja o. g. umr'o je dr. Franz von Liszt u Seeheimu (Bergstrasse), daleko od sog naučnog rada; daleko od svoje obitelji. S njim leže u grob najveći savremeni kriminalista. Jednoć sam imao prilike pisati o njem povodom njegove šezdesetgodišnjice (Mjesečnik pravn. društva od g. 1911.). Bio je onda u naponu svoje snage; sada ga je skršila neizlječiva bolest, od koje je dugo bolovao.

Rodom Austrijanac vršio je svoju akademsku karijeru u Njemačkoj (Giessen, Marburg, Halle a/S., Berlin). Osnovao je u zajednici s Belgijancem Prinsom i Nizozemcem van Hamelom, koji je umr'o u ožujku o. g., međunarodnu kriminalističku udrugu, kojoj je on bio vođom, te je oko sebe okupio kriminaliste iz cijelog svijeta. A ta je udruga odisala njegovim duhom i on je dao izražaja svom mišljenju u statutu udruge: »... da valja i zločin i sredstva proti njemu promatrati ne samo sa juristićkog, već i s antropološkog i socijološkog stanovišta ———«. On stoji u borbi sa stanovištem klasične škole i nije mu najmanja zasluga, što je tu školu, koja je zahirila u pojmovnoj jurisprudenciji, sve više i više u stranu potiskivao. Obavljao je u srednjoj Evropi posao, koji je u Italiji vršio Lombroso, u Francuskoj Tarde, u Belgiji Prins, u Nizozemskoj van Hamel, u Rusiji Foinitzky i Drill. Svi ovi stavljaju u središte promatranja kriminalnog čovjeka.

Svoje nazore o kriminalnom problemu prikazao je Liszt u velikim potezima u svom poznatom nastupnom predavanju iza Bernera u berlinskom sveučilištu g. 1899. (Predavao po M. Novaku i otisnuto u Mjesečniku pravn. društva od god. 1900. pod naslovom: Zadaci i metoda znanosti kaznenog prava). Lisztov udžbenik njemačkog kaznenog prava doživio je g. 1913. svoje 20. izdanje; preveden je u skoro sve evropske jezike (na srpski ga je preveo M. Vesnić); to je zacijelo najpoznatiji udžbenik o kriminalnom pravu. Od osobite je zanimljivosti njegovo djelo »Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge« u dva sveska (prikazano po meni u Mjesečniku pravničkog društva g. 1905.), gdje nam je podjedno predočena kronologija gibanja u kriminalnoj znanosti za razdoblje od 30 godina. Poznato je i njegovo djelo o međunarodnom pravu (na hrvatski ga preveo L. Polić). Njegova predavanja u berlinskom sveučilištu bila su senzacionalna, dotjerana u svakom pogledu. Imao je toliko slušača, da je morao predavati u auditorium maximum (gdje je i filozof Hegel predavao). Uz njemačku temeljitost spajao je francusku duhovitost. Jedna mu je od najvećih zasluga osnutak kriminalističkog seminara u Charlottenburgu, gdje su se pod njegovim vodstvom odgajali mladi kriminaliste. Cijeli svoj život je radio i borio se; sada leži smiren.

Čitam u jednom članku švicarskog profesora Haftera (također Lisztova učenika), da je Liszt u prosincu g. 1914. boravio u Švicarskoj, htijuć posredovanjem svojih švicarskih prijatelja provesti zbliženje između izvjesnih znanstvenih i umjetničkih krugova Njemačke i Francuske. Izja-

Digitized by Google

lovilo mu se. Čuvam njeka njegova meni upravljena pisma, koja najbolje pokazuju njegovu silnu radinost na znanstvenom i političkom polju. Držim, da nije indiskretno, ako nješto od toga priobćim. Piše mi g. 1910., da je sav zagrezao u posao: nova izdanja i međunarodnog i kaznenog prava, proučavanje triju novih osnova kaznenog zakona (švicarska, njemačka, austrijska), uz to pisanje članaka, predavanja te konačno politika »und was dazu gehört«, napokon mu je, piše mi, uspjelo fuzionirati liberalne frakcije i nada se, da to znači korak naprijed (— — — denn schön ist es nicht bei uns«. Još mi piše o Friedjungovom procesu, koji ga je osobito zanimao, jer je jedan od glavnih svjedoka bio njegov učenik u seminaru (ja sam ga ondje i upoznao). G. 1912. mi piše, da se nalazi usred političke borbe, odkad je biran u Reichstag i da radi toga zanemaruje naše đake (Šilović i ja smo slali naše stipendiste uvijek na jedan semestar Lisztu). G. 1913. mi piše, da bi htjeo govoriti o vanjskoj politici, jer ima mnogo toga, što mu se u njemačkoj politici ne svidja te nastavlja: »Auch unsern Bundesgenossen (t. j. bivšu austr.-ug. monarkiju) verstehen wir manchmal nicht.« G. 1913. mi opet piše o aferi Zabern i drži, da je »Militärpartei« doživjela velik poraz. Onda došao rat te mi je zadnji list pisao g. 1916. i tuži se, da nema volje za rad. To je valjda početak njegove bolesti.

Fenomenalna važnost Lisztova moći će se prosuditi tek onda, kada opet nastupe normalne prilike. On ostavlja za sobom duboke tragove u znanosti i u kaznenom zakonodavstvu. Nijedna od novijih kriminalnih osnova nije postala zakonom prije nego je prošla Lisztove ruke. Većini tih osnova i kasnijih zakona on je začetnikom i moćnim pomagačem. Njegova je osobna zasluga, što je konzervativna Pruska uvela uvjetnu osudu kao ustuk protiv zlih posljedica kratkotrajne kazne slobode; pod njegovim utjecajem uzete su u osnove kazn. zakona švicarskog, njemačkog i avstrijskog mnoge ustanove kriminalno-političke prirode; pod njegovim utjecajem uvela se je u norveški kazn. zakon od god. 1902. neizvjesna osuda kao ustuk protiv zlih posljedica dugotrajne kazne slobode. Sav taj utjecaj vršio je Liszt naročito putem međunarodne kriminalne udruge, koja je bila pravo njegovo čedo. On ju je vodio i mislio je, da počiva na nerazorivom temelju. Rat ju je rastepao. Samo mi, koji smo Liszta dobro poznavali, možemo prosuditi, kolik je to bio udarac za njega. Kao da ga nije mogao preživjeti. I ako ga više nema, neprijeporno je to, da je kriminalnu znanost i kriminalno zakonodavstvo unaprijedio moćnije od ikog od svojih predšasnika. Slava mu! E. M.

Dr. Milorad Stražnicky: Trgovački zakon valjan za Hrvatsku i Slavoniju. Kritički osvijetljeni tekst zakona sa saveznim zakonima i naredbama te sudskim rješidbama. Zagreb 1918.

Pred nama je knjiga, što je u našoj pravnoj literaturi nedavno objelodanjena, knjiga, kakova je po svom sadržaju trebala da odavna ugleda svijetlo, da ispuni potpuno onu zadaću, koja joj je po namjeni izdavača odredjena, i koju ona sama ima.

Digitized by Google

Sam izdavač nazivlje to izdanje zakona neslužbenim izdanjem, a tekst, kritički osvijetljenim tekstom trgovačkog zakona, pa baš za to, jer ta knjiga i jest po svom sadržaju takova, to joj je i vrijednost veća, radnja izdavačeva pohvalnija, a prigovor onima, koji su bili već odavna zvani, da izdadu ispravni tekst toga zakona to opravdaniji.

Izdavač ne izdaje teksta samog zakona u onom obliku, kako bi taj tekst zapravo imao da glasi, ne, on to ne će, već izdaje »autentični« hrvatski tekst zakona, a kod svakog §-a naznačuje, što u njem ne valja, što ne odgovara madžarskom tekstu i kako bi pravilno trebao da glasi izvorni hrvatski tekst. U tom baš leži vrijednost samog djela, a u poredbi starog teksta s onim, kakav bi trebao on da bude, vidi se manjkavost i nevaljanost onog prvog.

Uočimo li to sve, tad odmah na prvi pogled vidimo, od kolike bi nam koristi bila takova jedna priručna knjiga ne samo na području teorije nego osobito na području prakse i to prakse sudstvene i prakse trgovinske, da je kojim zasluženim slučajem bila izdana davno prije. Mi smo do sada u Hrvatskoj i Slavoniji imali na porabu samo prvi službeni pogrješni izvorni hrvatski tekst trgovačkoga zakona izdan godine 1875. u zborniku zak. i nar. od 1875. broj 79. kao i t. zv. ispravljeni taj tekst izdan u zborniku istih zakona i naredaba za Hrvatsku i Slavoniju godine 1877. br. 44, te po ovom potonjem tekstu izdana po knjižari Hartmann (Stjepan Kugli) privatna izdanja, nu u tim privatnim izdanjima nije se sam test zakona nikada prikazivao kritički. Mi, koji nismo znali i ne znamo madžarski, nismo došli ni u priliku, da naš izvorni tekst toga zakona isporedimo s izvornim tekstom madžarskim, pa ako pročitamo samo predgovor trgov. zakonu, kako ga je izdao i uredio dr. Stražnicky, tad se moramo čuditi bivšim vladama kao i pravo i državoslovnom fakultetu našeg hrvatskog sveučilišta, da su sveučilišne slušače prava kao i naše suce i odvjetnike, koji bi morali biti upućeni o svim manama teksta našega trgovačkoga zakona, puštali, da se služe s tako pogrješnim hrvatskim tekstom trgovačkoga zakona, kakim su se doista i služili.

Kako znademo, a i kako to dobro ističe u predgovoru sam izdavač dr. Stražnicky, naši zakoni, koje je bio po ustavu zvan da donaša bivši zajednički hrvatsko-ugarski sabor, nijesu bili donašani pred taj sabor i u hrvatskom originalu. Hrvatski originalni tekst izradio se je kašnje u ministarstvu tako, da se je madžarski tekst prevodio na hrvatski, dapače u najnovije doba morala je hrvatska vlada sama da se pobrine za hrvatski tekst izdanih zajedničkih zakona, ako je htjela, da ga ima i da sazna za sadržaj njihov, jer je zajednička vlada jednostavno slala i njoj madžarske originale. Naravno, da je ovisilo o pukom slučaju, tko će sastaviti hrvatski tekst, a nikada ga nije sastavljala nikakova stručna komisija. Nije dakle čudo, da se hrvatski tekst takovih zajedničkih zakona nije pokrivao s madžarskim, pa se tako ne pokriva ni hrvatski tekst trgovačkog zakona s tekstom madžarskim.

Ne ću da ovdje iznosim sve te razlike u tekstu između hrvatskog i madžarskog originala, jer bi morao prepisati doslovno sav predgovor izdavačev, u kojem on iznosi znatan dio tih razlika, a uz to bih morao dodati još velik dio njihov, koji u tom predgovoru nije iznesen, a to bi nepotrebno duljilo ovaj izvještaj. Tko će se služiti tim izdanjem trgovačkog zakona, sam će vidjeti, koliko je tih razlika u tekstu zakona, i koliki je ogroman posao morao da[svlada sam izdavač, kad je sve to u svom izdanju istaknuo i naveo.

Digitized by Google

Tim je veoma zadužio svakoga i pravnika i trgovca, koji će se njegovim izdanjem zakona služiti.

Nu ne odlikuje se to izdanje zakona samo tim, što je ono izradjeno kritički. Ono je vrlo važno i s gledišta toga, što je pojedini propis zakona doveden u vezu s odnosnim propisima općeg austrijskog gradjanskog zakona, austrijskog trgovačkog, zadružnog, skladišnog i mešetarskog te bosanskog trgovačkog zakona i drugih tako, da je tim vrlo olakšana poraba samog zakona obzirom na komparaciju njegovu s citovanim drugim zakonima.

Nadalje je od odlučne važnosti, što je izdavač u dodatku k zakonu iznio sve savezne zakone i naredbe, koji se tiču zakona trgovačkoga i koji do sada nisu bili skupljeni u jednu knjigu, a uz to je i kod pojedinih propisa samog zakona naveo te zakone kao i ine, koji su s tim propisom u vezi. Tim je uputio onoga, koji se služi tom knjigom, da kod primjene zakona i porabe njegove nužno pogleda i onaj savezni propis, što opet čini, da se sam zakon savjesnije i točnije prije same primjene prouči.

Konačno je za porabu tog izdanja trgovačkog zakona vrlo važno, što su kod pojedinih naredjenja zakona dodane u obilnom broju sudske rješidbe kr. stola sedmorice, ugarske kurije i budimpeštanske tabule te bečkog vrhovnog sudišta, što su citirane zbirke, u kojima se odnosne rješidbe nalaze, jer ma da rješidbe i nijesu vrelo zakona, ipak su vrlo važne za primjenu njegovu i tumačenje njegovo, a osim toga dolaze u njima konstatovani razni poslovni trgovački običaji, a oni su i vrelo samog trgovačkog prava (§. 1. trg. zak.)

Prema svemu rečenomu izdanje je zakona vrlo pomno i temeljito izradjeno tako, da se odmah na prvi pogled vidi, da ga je izradio odlični stručnjak i poznavalac trgovačkog zakona, pa je to tim veća garancija, da se na to izdanje može osloniti svatko s osobitim pouzdanjem u točnost i vrijednost njegovu.

Što se tiče same vanjske forme izdanja, moramo naglasiti, da je ovo opremljeno vrlo ukusno i spretno tako, da vrlo olakšava porabu njegovu. Šteta je samo, kako već gore navedoh, što je takvo izdanje izašlo tako kasno i da je čekalo na vrijednog izdavača, jer bi nam bilo u mnogom pogledu znatno poslužilo valjanoj primjeni zakona, nu uza sve to pozdravljamo ga s veseljem, jer nam pokazuje put k uredjenju trgovačkih pravnih odnošaja u našoj mladoj državi, kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca i jer će nam kod izradjivanja novog jedinstvenog trgovačkog zakona za cijelo naše kraljevstvo biti vrijedno pomagalo i važan prilog, a dotle će nam služiti kao vrlo dobra priručna knjiga.

Dr. Ernesto Čimić.

Napomena.

U povodu goleme povišice štamparskih troškova bio je Upravni Odbor našega društva i opet prinoran znatno stegnuti opseg lista, pa zato je Mjesečnik za mjesece maj, junij, julij i august izišao u opsegu dosadanjih dvobrojeva.

Uredništvo.

Digitized by Google

Primjedbe k vladinoj osnovi: „O djelomičnom preinačenju i popunjenju naređenja općega građanskoga zakonika".*

Napisao dr. Ivan Maurović, sveuč. profesor.

K §-u 108. naše osnove.

U V. odsjeku ovoga dijela osnove — pod naslovom: „ošasna ostavina" — čitamo:

„§ 760. o. g. z. glasit će:

Ako nema nikoga, tko bi imao pravo na nasljedstvo, ili ako nitko ne steče nasljedstvo, pripada ono eraru u uboške, bolničke, školske ili ine općenite dobrotvorne svrhe."

Ovaj paragraf osnove uzet je dijelom iz austr. novele (I. djelom. § 73.), dijelom iz ugarske osnove (§ 1543.). No prema potonjoj (kao i po njemačkom građ. z. § 1936.) je fiskus zakonski nasljednik, dok to po austr. noveli nije. Iz naše pak osnove se pravo ne vidi, u kojem svojstvu dobiva erar takovu zaostavštinu. Iz uvodnih riječi novoga paragrafa naše osnove („Ako nema nikoga, tko bi imao pravo na nasljedstvo, ili ako niko ne steče nasljedstva", iz natpisa („ošasna ostavina"), a iz obrazloženja (str. 83.) slijedi, da erar nije nasljednik. No u tekstu istoga paragrafa se podjedno kaže, da „pripada o n o", t. j. n a s l j e d s t v o eraru. Ovaj pasus nije u skladu sa uvodnom izrekom u istom paragrafu, kao ni sa spomenutim natpisom i obrazloženjem. „Nasljedstvo" je i prema §-u 532. in f. o. g. z-a zaostavština gledom na n a s l j e d n i k a. Prema tomu dakle izgleda, da je po našoj osnovi erar ipak nasljednik, a da ne dobiva zaostavštinu kao ošasno dobro („fällt die Verlassenschaft als ein erbloses Gut . . . anheim"). U kratko: sastavljač osnove se ne izražava onako, kako bi trebalo, te se ovo mora izjasniti odn. ispraviti.

U osnovi čitamo dalje, da ovakva imovina pripada eraru u uboške, bolničke, školske i ine općenite dobrotvorne svrhe, dok po

* Ispor. „Mjesečnik" ex 1918. br. 1.—12. i „Mjesečnik" ex 1919., br. 1. i 2., str. 1. i sl.; br. 3. i 4., str. 65. i sl.; br. 5—8., str. 129. i sl.

Digitized by Google

sadašnjem pravu* ošasnu zaostavštinu dobiva zajednički erar.[1] Izvan svake je dvojbe, da je poželjno, te bi trebalo poraditi oko toga, da se ta imovina privede autonomnomu eraru. To bi pače imala biti conditio sine qua suženja zak. nasljed. prava na četiri loze. Erar će naime u buduće dobivati sigurno veći broj ostavina, pak ako te ne donašaju mnogo, ipak odgovara dakako našim interesima, da se takva imovina privede direktno autonomnim svrhama. Sravni o tom pitanju glede Austrije: Till, Der Entwurf . . . str. 24. Isporedi i čl. 466. švic. građ. z-a, po kojem nasljedstvo pripada kantonu, eventualno općini.

Ne smijemo ali prešutjeti dvoje. Ponajprije odredba, da li se ovakovo dobro imade upotrebiti u školske i t. d. svrhe, ne spada zapravo u privatnopravni zakonik; za to je jurist. komisija austrijske gospodske kuće svrstala sličnu ustanovu izvan samoga građ. zakonika, kao § 136. novele. Drugo: pitanje je, da li spada uopće u našu kompetenciju određivati u koje svrhe se imade upotrebiti ošasna ostavina. Nasuprot je naravno izvan svake dvojbe, da smo ovlašteni određivati, komu pripada zakon. nasljedstvo, odn. tko ima biti zak. nasljednik. S obzirom na to bilo bi doista najjednostavnije reći poput njem. (a i švicar.) zakona ter ugar. osnove, da je i fiskus zakonski nasljednik. No u tom slučaju trebalo bi preudesiti neke druge s kaducitetom u savezu stojeće ustanove postojećega prava.

K §-u 109. naše osnove.

Šesti odsjek — zadnji, u kojem se u osnovi revidira nasljedno pravo — imade naslov: „Izračunavanje nužnoga dijela", a radi poglavito o uzimanju u obzir darovanja kod izračunavanja toga nužnoga dijela, Ovdje nailazimo ponajprije na slijedeću ustanovu:

„§ 784. o. g. z. glasit će:

Da se uzmogne ispravno odmjeriti nužni dio, treba točno opisati i procijeniti sve, što spada na ostavinu i što je ostavitelj mogao slobodno namrijeti svojim nasljednicima: pokretne i nepokretne stvari, sva prava i tražbine, pa i sve ono, što nasljednik ili zapisovnik ostavini duguje. Od toga će se odbiti dugovi i drugi tereti, što su još za života ostaviteljeva teretili imovinu njegovu.

Nužnim je nasljednicima slobodno prisustvovati procjeni i stavljati pri tom svoje opaske. No oni ne mogu zahtijevati, da se radi ustanovljenja prave vrijednosti njihove prodadu pojedini predmeti iz ostavine."

---

* I ovdje ponovno naglašujem, da je ovaj članak pisan u augustu godine 1918.

[1] Vidi okružnicu banskoga stola od 31. V. 1876. br. 5677; zb. prav. nar. br. 31. Rušnov-Posilović, Tumač II., str. 162.

Digitized by Google

Hoteći austr. redaktori, a za njima i sastavljač naše osnove, dobiti ponajprije prostora za jedan novi paragraf (§ 68. u III. djelom. austr. noveli, a § 110. u našoj osnovi) stisnuše dosadašnje §§ 784. i 785. o. g. z-a zajedno u jedan paragraf — novi § 784. To je bilo tim lakše, jer oba stara §§ — 784. i 785. — čine i onako gledom na sadržaj jednu cjelinu.[2]

Sastavljač naše osnove je oba spomenuta stara paragrafa na novo preveo, ispremiješao njihove izreke i načinio u novom §-u 784. dvije alineje. Ovo sve jest, po mojem mnijenju, bilo suvišno. Ja bih zadržao u cijelosti §§ 784. i 785. o. g. z-a prema starom tekstu, samo bih ih također spojio u jedan paragraf, te time načinio novi § 784.

Prema sastavljačevom: „Pregledu naređenja . . .“ spada ovaj paragraf naše osnove — § 109. — u ustanove, koje su naprama austr noveli „preinačene“. Ta preinaka sastoji valjda u spomenutom ispremiješanju izrekâ staroga teksta. Sastavljač osnove to ne obrazlaže pobliže u svom „obrazloženju“, a ja odatle, u najboljem slučaju, ne vidim nikakve koristi.[3]

K §-u 110. naše osnove.

„§ 785. o. g. z. glasit će:

Na zahtjev djeteta, koje ima pravo na nužni dio, uračunat će se kod proračunavanja ostavine darovanja, što ih je ostavitelj učinio među živima. Predmet darovanja pribrojit će se ostavini u vrijednosti proračunanoj po §-u 794.

Ne će se uračunavati darovanja, što ih je ostavitelj učinio, dok nije imao djece, koja imadu pravo na nužni dio, nadalje darovanja, što ih učini darovatelj od dohodaka svojih, ne dirajući time temeljne imovine, zatim darovanja, kojima je udovoljeno moralnoj dužnosti ili obzirima pristojnosti, ili darovanja za opće korisne svrhe, koliko ne nadilaze običajne mjere, napokon darovanja osobama, koje nemaju pravo na nužni dio, ako su učinjena pred više od pet godina prije smrti ostaviteljeve. Rok taj ne počinje kod ženidbenih drugova prije razriješenja ili rastave braka.“

---

[2] „Bericht“ str. 114,

[3] Njem. riječ: „Feilbietung“ prevedena je u hrv. tekstu o. g. z-a sa: „prodadu“. Tako i Mudrovčić, a i naša osnova. L. d. z. veli: „ . . . da se . . . prodadu na dražbi. Dakako da se misli na „gerichtliche Feilbietung“. Vidi: Krainz-Pfaff II. izd. § 527. (pozivanje na § 843. o. g. z-a); Krasnopolski, Erbrecht str. 146.; Nippel, Erläuterungen . . . sv. V. 121.; ispor. i § 786. o. g. z-a.

Digitized by Google

Ova nova ustanova u austr. noveli i u našoj osnovi rješava u novom §-u 785. g. z-a slijedeće, po austr. ministarstvu pravosuđa ovako formulirano, pitanje: može li se iz propisa §-a 951. o. g. z-a izvesti načelo, da se nužni dio descendenata darovanjima inter vivos ne smije suziti ni onda, ako ta darovanja ne prekoračuju polovicu imovine u vrijeme učinjena darovanja; tako da pored supsidijarnoga prava regresa protiv daroprimca u slučaju protupravnoga darovanja, postoji i protiv ostavinskih interesanata (§§ 775., 783.) zahtjev na onu vrijednost kao nužni dio, koja rezultira, ako se u ostavinu uračunaju i darovanja bez obzira na iznos.

Na to pitanje odgovara austr. vrhovno sudište u plenisimarnom senatu rješidbom (od 3. VI. 1903.), koja se nalazi u knjizi judikatâ ovako: Darovanja, koja je učinio ostavitelj inter vivos, nemaju se metnuti u račun kod izračunavanja nužnoga dijela.[4] Nu time prepiranje o tom nije prestalo: prije se je vodila borba na osnovu teksta zakona, a kasnije na osnovu spomenutoga judikata.[5]

I austrijski redaktori novele u većini nisu bili skloni shvaćanju vrhovnoga bečkoga sudišta, te imađahu dvojbe, da li se isto dade održati i de lege lata o. g. z-a.[6] Pored toga — a to je odlučno — ovo shvaćanje, odnosno izreka austr. vrhovnoga sudišta, tvrde motivi, upravo zavađa na obilaženja prava na nužni dio.[7] To je privelo „Subkomitée" austr. redakcije do temeljnoga pravila francuskoga kodeksa: „Les liberalités, soit par acte entre-vifs, soit par testament, ne pourront excéder la moitié des biens". Prema ovom određuju sada i moderna zakonodavstva, da se kod izračunavanja nužnoga dijela imadu pribrojiti ostavini sva bez razlike darovanja. Time postaje dio nužnoga nasljednika protiv ostavine odn. testamenta veći, supsidijarno pak pridolazi k tomu regresni zahtjev protiv obdarenika. S toga razloga, vele dalje austr. motivi, bila je u jednu ruku potrebna sasvim nova ustanova (novi § 785.), a u drugu ruku promjena §-a 951. o. g. z-a.[8]

Predsjednik austr. vrhovnoga sudišta jest protiv toga shvaćanja jurist. komisije austr. redakcije oštro istupio i branio spomenuti judikat i de lege ferenda; pored drugih razloga i radi toga, jer da se inače osobna sloboda ostavitelja ograničava radi obzirâ naprama nasljednicima. Usuprot tomu ostade većina komisije načelno kod

---

[4] Zbirka Glaser-Unger, sv. VI., br. 2365.

[5] „Bericht" str. 111.

[6] „Bericht" str. 110. i sl.

[7] Primjer za to iz prakse vidi u „Bericht"-u, u bilješci na str. 112, i u „obrazloženju" naše osnove, na str. 83. i sl.

[8] „Bericht" str. 112. i 113.

Digitized by Google

svoga mnijenja, jer da je inače iluzorno cijelo pravo na nužni dio;[9] ali je ipak priznala, da se prema osnovi „Subkomitéa" pravo ostavitelja raspolagati sa svojim imetkom, previše steže, te je prvotno svoje mnijenje, uzevši mu neke oštrine, modificirala. Tako se ustanova u sadašnjem §-u 785. ukazuje kao plod kompromisa raznih shvaćanja.[10]

Stanovište austr. noveli akceptirala je — uz neke modifikacije — i naša osnova.

Sigurno je, da se može dogoditi i da biva, da ostavitelj darovanjima inter vivos izigrava svoje nasljednike. Isto je tako sigurno da je poželjno, da se neopravdanom zapostavljanju i oštećenju interesâ nužnih nasljednika stane na put. No u drugu ruku treba priznati, da nova ustanova ipak još u velike steže slobodu raspolaganja ostavitelja, a pored toga, da će ostavitelj, koji baš hoće da prikrati svoje nasljednike, i usuprot novomu zakonu naći puteve i sredstva, da to učini. Ovo potonje, kao što i okolnost, da se ostavitelj blagoslovljen obiljem nužnih nasljednika, ne će baš često dati zavesti na preobilna darovanja na štetu ovih interesenata — s pravom iznosi Till[11] kao razlog, koji govori protiv noveliranja o. g. z-a u tom pravcu. Konačno: prepirke o lex lata nisu doista dobra strana nekoga zakonika; ali kad je stvar i de lege ferenda prijeporna, a to je ovdje, onda je možda bolje ne zabrtviti sucu izlaze, koje bi po svrsi shodnom tumačenju staroga zakona mogao naći.

Što se načina izražavanja novoga §-a 785. tiče: 1. alineju udesio bih ga prema tekstu u l. d. z. No mjesto: „dužni dio" — „zakoniti dio"; mjesto: „ostavina" — „zaostavština". Jedno i drugo jest prema terminologiji o. g. z-a. Mjesto: „uračunat će se" — „metnut će se u račun"; mjesto: „mjerodajna" — „mjerodavna": mjesto: „uračunavanje" — „uračunanje" (marg. rubr. ad § 794.); mjesto: „ostavilac baštine" — „ostavitelj" (kao u osnovi). U 2. alineji novoga §-a 785. rekao bih mjesto: „Ne će se uračunavati" — „Ne uzimaju se u obzir"; mjesto: „učinio, dok nije imao" — „učinio u vrijeme, kad nije imao"; mjesto: „Rok taj ne počinje kod ženidbenih drugova prije razriješenja ili rastave braka" — „Kod darovanja između muža i žene rok taj ne počinje prije razriješenja[12] ili rastave ženidbe".

---

[9] „Bericht" . . . l. c.

[10] „Bericht" str. 113. i 114.

[11] L. c. str. 27. i sl.

[12] Tako §§ 112. i 134. o. g. z-a; u §§ 62. i 136. imade za: „Auflösung", „aufgelöst" — „raskinut", „raskida".

Digitized by Google

Sastavljač naše osnove učinio je i dvije stvarne promjene prema austr. tekstu. U potonjem (§ 68. III. austr. djelom. novele) se veli: „Unberücksichtigt bleiben . . . Schenkungen zu gemeinnützigen Zwekken . . .“. U našoj se pak osnovi kaže: „Ne će se uračunavati . . . darovanja za opće korisne svrhe, koliko ne nadilaze običajne mjere . . .“. Sastavljač osnove veli, da je tu promjenu učinio za to, jer bi inače ostavitelj mogao i cijelu svoju imovinu darovati u takovu svrhu i potomka svoga lišiti nužnoga dijela. No ovo je kud i kamo manja pogibelj od one, koju u sebi krije dodatak naše osnove: „koliko ne nadilaze običajne mjere“. Time se naime u velike sva darovanja u opće korisne svrhe izvrgavaju pogibelji pobijanja sa strane descendenata, nužnih nasljednika. Austr. redakcija baš hoće, „daß Widmungen zu gemeinnützigen Zwecken (Stiftungen) nicht . . . der Anfechtung ausgesetzt werden.[13] Pa u istinu: za koje se darovanje može reći, da „ne nadilazi običajne mjere“? Da li je tu odlučno razmjerje između darovanja i imovine darovatelja, ili iznos darovanja i svrha za koja se daruje, ili oboje? Ja bih rekao, da veliki iznos, darovan za koju dobrotvornu svrhu, nadilazi običajnu mjeru, akoprem u drugu ruku ne iscrpljuje ni dohotke bogatuna darovatelja. U kratko: gornji dometak sastavljačeve osnove čini mi se neshodan.

Na drugom mjestu istoga paragrafa osnove čitamo opet: „Ne će se uračunati . . . darovanja osobama, koje nemaju prava na nužni dio, ako su učinjena pred više od pet godina prije smrti ostaviteljeve“. U austr. noveli se kaže mjesto pet godina — dvije godine prije smrti. Sastavljač ove osnove obrazlaže ovu promjenu ovako: „Stanje slabosti znade potrajati redovito i više od dvije godine, stoga ova osnova određuje, da se samo darovanja učinjena pred više od pet godina prije smrti ostaviteljeve nemaju uračunavati kod izračunavanja nužnoga dijela“. Nemam napokon ništa protiv ove promjene austr. teksta. Ističem ali ipak, da su ti rokovi, jedan i drugi, zapravo više manje svojevoljni.[14] Napose sumnjam, da li je tvrdnja sastavljača osnove, da stanje slabosti redovito traje preko dvije godine, dovoljno osnovana na iskustvu.

K §-u 111. naše osnove.

Ovdje se kaže: „§-u 787. dodaje se kao drugi stavak:

Ako se pri ustanovljivanju nužnoga dijela imadu uračunavati darovanja, mora svaki nužni nasljednik dopustiti, da mu se od nužnoga

[13] „Bericht“ str. 113.

[14] Vidi i „Motive zum Entwurfe eines B. G. B. für das deutsche Reich“, sv. V., str. 454.

Digitized by Google

dijela na taj način povišenoga odračunaju oni darovi, koji se po §-u 785. imadu uračunati, te ih je on sam od ostavitelja dobio.“

Prema principu, da su svi nužni nasljednici unutar granica pravâ o nužnom dijelu jednaki — treba da se sa darovanjima u prilog jednomu od nužnih nasljednika postupa jednako kao sa darovanjima učinjenim trećim osobama. Kao što se njegov dio uslijed pribrajanja drugih darovanja povećava, tako si mora i on dati uračunati u svoj nužni dio ono, što je dobio od darodavca. Nu na taj način moglo bi se desiti, da to uračunanje na račun nužnoga, po ostavitelju pogodovanoga, nasljednika, dolazi u prilog samo testamentarnom nasljedniku, koji nije nužni nasljednik. Za to su austr. redaktori rekli, da se i nužnomu nasljedniku uračunavaju darovanja samo u povišicu njegovoga nužnoga dijela, nastalu pribrajanjem darovanjâ.[15] Na pr.: ostavitelj imade dva sina, Petra i Pavla. Petru je darovao 8000 K, a nekomu trećemu 4000 K. Ostavina iznaša 10000 K. U tom slučaju dobiva svaki sin kao obični nužni dio $\frac{10000}{4} = 2500$ K. Pavao dobiva osim toga kao povišicu $\frac{8000 + 4000}{4} = 3000$ K. Petru se u povišicu (3000 K) uračuna primljeni dar (8000 K). On se dakle mora zadovoljiti sa običnim nužnim dijelom.[16]

Austr. redaktori i sami priznavaju, da i kraj njihovoga normiranja ovoga pitanja „bei besonderen Verhältnissen immer nach Unzukömmlichkeiten übrig bleiben“, ali tako da jest sa svakim općenitim odgovorom na ova pitanja.[17] Gledom na moje u prijašnjem paragrafu zauzeto stajalište „o uzimanju darovanja u obzir kod izračunavanja nužnoga dijela“ — ne treba da se dalje bavim ovim pitanjem.

Prijevod dodatka §-u 787. o. g. z-a imao bi po mojem mišljenju glasiti: „Ako se pri određenju dijela zakonitoga imaju uzeti u račun darovanja, mora svaki nužni nasljednik dopustiti, da mu se u povišenje njegovoga zakonitoga dijela, koje je tim nastalo, uračunaju darovi, koje je on sâm dobio od ostavitelja i koje po §-u 785. treba pribrojiti zaostavštini“.[18] Primljeni darovi uračunavaju se u povišicu nastalu pribrajanjem darovanja, a ne odračunavaju se „od nužnoga dijela na taj način povišenoga“.

---

[15] Sve ovo iz „Bericht“-a str. 116. i 117.

[16] Ovaj je primjer uzet iz Krainz-Pfaff-Ehrenzweig-ovoga „System“-a V. izd., § 531., str. 513.

[17] „Bericht“ str. 117.

[18] Vidi i l. d. z. ex 1916., komad XXVIII. br. 69., § 69.

Digitized by Google

K §-u 112. naše osnove.

„§ 789. o. g.. z. glasit će:

Kod proračunavanja nužnoga dijela roditelja uračunava se dani predujam, u koliko nije dan kao zakonita potpora. (§ 154).“

Prema tomu je naša osnova, povodeći se za austr. novelom, konac staroga §-a 789: „ili iz jedne tek izdašnosti“ — izostavila. Ne bih se u tom povađao za austr. uzorom. Bericht str. 117 veli, da to križanje („diese Streichung“) ne znači drugo, no da si roditelji moraju dati uračunati primljena darovanja, ako predleži preduvjet novoga §-a 787. stav. 2. No ako postoje preduvjeti ove zak. ustanove, onda u opće roditelji nisu nužni nasljednici.[19]

Ne uvaže li ipak naši mjerodavni faktori ovaj prigovor, novi § 789. glasio bi prema staroj dikciji: „Što se tiče zakonitoga dijela roditelja, uračunava im se ono što su prije primili,[20] koliko im to nije bilo dano kao pomoć pripadajuća im po zakonu (154.).

K §-u 113. naše osnove.

„§ 951. o. g. z-a glasit će:

Ako se kod ustanovljivanja nužnoga dijela uračunavaju darovanja (§ 785), a ostavina ne dotječe za namirenje nužnoga dijela, može nužni nasljednik, koji je prikraćen u nužnom dijelu, zahtijevati, da obdareni izruči dar za namirenje iznosa, koji mu ne dostaje. Obdarenik može izručenju dara izbjeći tako, da plati iznos, koji ne dostaje.

Ako sam obdarenik ima pravo na nužni dio, jamči drugome samo toliko, koliko bi po darovanju dobio više, nego iznaša nužni dio, koji mu pripada, kad se uračunaju darovanja.

Između više obdarenika jamči onaj, koji je prije obdaren samo toliko, koliko kasniji obdarenik nije dužan ili ne može izručiti dara. Osobe obdarene u isto doba, jamče surazmjerno.“

Kako jur gore — kod §-a 110. naše osnove — napomenusmo, trebalo je prema stajalištu, koje je zauzeto u tom paragrafu promijeniti i dosadašnji § 951. g. z-a. Tako je u novom §-u 951. došla do izražaja legislatorna misao austr. redaktora, da nužni dio treba najprije namiriti („decken“) iz ostavine; a onda, koliko nema za to pokrića u zaostavštini, neka se i daroprimac na to pritegne („Bericht“ str. 117. i 118.).

---

[19] Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System, V. izd. § 530, str. 507.

[20] Tako i Mudrovčić l. c.

Digitized by Google

Prijevod glasio bi, po mojem mnijenju, ovako: „Ako se kod određenja dijela zakonitoga uzimaju u račun darovanja (§ 785.), zaostavština ali ne dostaje za namirenje toga dijela, može nužni nasljednik, koji je prikraćen u dijelu zakonitom, zahtijevati od obdarenika, da izruči dar[21] za namirenje iznosa, koji manjka. No obdarenik može platiti iznos, koji manjka, te dar ne izručiti.

Ako sam obdarenik imade pravo na dio zakoniti, odgovara[22] drugomu samo toliko, koliko bi darovanjem dobio više nego li je dio zakoniti, koji ga ide, metnuvši na račun[23] darovanja.

Između više obdarenika odgovara onaj, koji je prije obdaren, samo toliko, koliko kasniji obdarenik nije dužan ili ne može izručiti dar. Osobe obdarene u isto doba, odgovaraju razmjerno".

K §-u 114. naše osnove.

„Za darovanja, što su učinjena prije valjanosti ovoga zakona. vrijede dosadanji zakonski propisi, što se tiče uračunavanja nužnoga dijela i izručenja dara zbog prikraćenja nužnoga dijela."

Prihvatimo li gornje propise o uzimanju darovanja u obzir kod izračunavanja nužnoga dijela, ukazuje se ova tranzitorna ustanova — po kojoj se ti propisi ne protežu na darovanja učinjena pod starim zakonom — svrsi shodnom.[24]

Preveo bih odnosni paragraf austr. novele od prilike ovako: „Koliko darovanja, koja su učinjena prije kreposti ovoga zakona, dolaze u obzir kod izračunavanja dijela zakonitoga, ili koliko se mogu natrag iskati radi skraćenja toga dijela, treba prosuđivati po dosadašnjim odredbama".

Na koncu toga odsjeka još slijedeće. Gotovo je suvišno isticati, da ustanove ovoga odsjeka — šestoga, III. dijela — naše osnove ne mijenjaju takve propise o. g. z-a, koje treba svakako i čim prije izmijeniti. U toliko leže ove odredbe izvan okvira naše osnove. Ja bih međutim i mimo toga, kako je cijelo pitanje o uzimanju u obzir darovanjâ kod izračunavanja nužnoga dijela i de lege ferenda veoma sporno — volio u nj ne dirati,[25] te bi po tom cijeli taj odsjek imao otpasti iz naše osnove.

---

[21] Ili; „izdade stvar".

[22] Za: „haften" — tako u §-u 923.

[23] Ili: „uračunavši".

[24] Vidi „Bericht" str. 118.

[25] Vidi gore kod §-a 110. naše osnove.

Digitized by Google

Sudski nadzornici u Bosni i Hercegovini.*

Sastavio Julijan Ćukac, sudski savjetnik.

I. Nadziranje nad sudovima do godine 1916.

1. Nadzorni organi.

Kad je iza okupacije Bosne i Hercegovine vlast stala da uređuje pravosuđe u zemlji, imala je mnogo prečih posala, nego da odmah izda propise ko će i kako će nadzirati sudove, koje je tek postavila. Stoga je bilo za prvi početak posve dovoljno, da suci stoje »unter der Controlle des Leiters des Kreisgerichtes« (naredba zemaljske vlade od 30. XII. 1878., br. 436, zbir. zak. i nar. 1878.—1880., II. sv., str. 4.).

No već malo kasnije uprava je postavila načelo, da sudove nadzire vrhovni sud (§ 6. naredbe od 17. jula 1879., o organizaciji vrhovnog suda, zbir. zak. i nar. 1878.—1880., II. sv. str. 22.) i zatim izdala podrobnija uputstva provizorno u naredbi od 28. V. 1880. br. 10544, just. 2383. (zbir. zak. i nar. 1878.—1880., II. sv., str. 51.) a konačno u Naputku za sudove (Previšnje rješenje od 18. III. 1881., zbor. zak. i nar. br. 131.).

Naputak davao je i okružnim sudovima neko pravo da nadziru, ali je to pravo bilo sporedno, jer su okružni sudovi smjeli samo u II. stepenom postupku da prekoravaju mane.

Tada je, pa i kasnije, u kotarskim sudovima vršio uz vrhovni sud djelomično nadziranje i kot. predstojnik dotično okružni predstojnik. Po naredbi o ustrojstvu kotarskih i okružnih oblasti od 29. VII. 1882. (Zbor. zak. i nar. br. 138) bili su naime u to doba kotarski sudovi sastavni dijelovi kot. ureda, a kot. predstojnici ujedno predstojnici kot. sudova. Predstojnici okružnih oblasti imali su kao šefovi više vlasti pravo, da nadziru kot. urede i po tome kot. sudove.

Uz to je nadzirala sudove po svojim organima i zemaljska vlada u administraciji, pa i u vršenju pravosuđa. To je pravo pripadalo vladi kao vrhovnoj vlasti u zemlji, a osim toga je u objema citiranim naredbama od godine 1879. i 1881. izrijekom rečeno, da joj pripada pravo neposrednog nadziranja nad vrhovnim sudom, pa time implicite posredno i nad drugim sudovima.

Tako je ostalo sve do godine 1906. No te se godine odijele sudovi od političkih vlasti i kotarski i okružni predstojnici izgube svaku ingerenciju na upravu sudova. (Naredba zemaljske vlade o organizaciji kot. sudova, odobrena Previšnjim rješenjem od 7. II. 1916., Glas. zak. i nar. br. 25.).

---

* Članak je predan uredništvu još mnogo prije, godinu dana. — Napomena uredništva.

Digitized by Google

Prekinuto bi također s principom, da sudove samo vrhovni sud neposredno nadzire, te je pravo n e p o s r e d n o g nadziranja nad kotarskim sudovima preneseno na okružne sudove i njihove predsjednike. Vrhovnome je sudu ostalo neposredno nadziranje nad okružnim sudovima. (§ 11. cit. nar.).

Ujedno bi izrijekom uglavljeno, da i zemaljskoj vladi pripada pravo nadziranja, i to vrhovno nadziranje nad vršenjem pravosuđa u svim sudovima.

Ali ako ta načela nijesu odmah izvršena, ostalo je opet sve pri starome.

Odlučan korak u duhu tih načela, pa i više, bude učinjen god. 1913. zakonom od 23. XII. 1913. o sudskome ustavu (Glas. zak. i nar. br. 129), koji u pogledu nadziranja sudova naređuje:

1. da kot. sudove n e p o s r e d n o n a d z i r u okružni sudovi i njihovi predsjednici,

2. okružne sudove — vrhovni sud,

3. a vrhovni sud, zemaljska vlada, kojoj pripada i opći vrhovni nadzor nad pravosuđem u svim sudovima.

No izuzevši ustanovu § 58. sud. ustava, po kojoj imadu predsjednici okružnih sudova da svake godine jednoč nadziru svoje područne sudove, te ustanovu § 57. sud. ust., koja veli, da zemaljska vlada može u svako doba narediti pregledanje sudova po organima, koje naredi, nema ni taj zakon potanjih odredbi kako će pojedine vlasti nadzirati službu.

Ti su propisi imali kasnije da izađu. Međutim je buknuo rat i spriječio da se sve zakonodavčeve namisli odmah oživotvore. Trebalo je stoga učiniti bar ono, što se moglo odmah oživotvoriti. Odmah se moglo odrediti i odredilo inspiciranje kot. sudova po predsjednicima okr. sudova. Oni su doista i odmah započeli inspicirati, ma da nijesu imali (a nemaju ni danas) instrukcije, kako će postupati. Za nuždu imadu dovoljnog oslonca u sud. Naputku od god. 1881.

Iza toga se stalo pomišljati na vladine organe, koji će nadzirati sudove, te su godine 1916. postavljeni sudski nadzornici, o kojima će biti posebno govora.

Što se pak tiče nadziranja vrhovnog suda nad okružnim sudovima, vrhovni sud nadzire te sudove na taj način, da ispituje njihov rad u II. stepenu i stoga nije velika preša, da se u tom pogledu izdadu s mjesta još posebni propisi.

Prema razloženome danas su dakle stalni organi za nadziranje sudova u Bosni i Hercegovini:

a) predsjednici okružnih sudova za svoje područne sudove i

b) sudski nadzornici za sve sudove.

Digitized by Google

2. Djelokrug nadzornih organa i kritika.

U glavnome je bio ovo krug rada nadzornih organa:

Po Naputku od god 1881. svaki se sud po pravilu pregledava svake treće godine, (po naredbi od godine 1880.: sudovi I. stepena na sjedištu vrhovnog suda svake godine, ostali sudovi svake druge godine).

Pregledavanje određuje vrhovni sud, dotično njegov predsjednik, koji označuje i vizitatora.

Taj može biti član senata u vrhovnome sudu, koji je bar u rangu savjetnika, zatim predsjednik ili savjetnik okružnog suda. Kad ustreba, može vizitator dobiti i perovođu.

Vizitator će se držati pravila, koja mu propisuju, kako da udesi svoj rad. (J 61. Nap.) Ali može dobiti i naročiti nalog, u kojem pravcu da nešto izvidi. (§ 60. Nap.).

Nadzornik je redovno dužan, da se uvjeri, da li nadzirani sud u svim granama pravosuđa radi po zakonu, da li suci uopće ispunjuju svoje dužnosti i da misli, kako bi se odstranile nađene mane. Ujedno će nastojati, da upozna sposobnosti sudaca i činovnika.

U tu je svrhu izaslani povjerenik imao da prisustvuje nekim sudskim sjednicama, da razgleda spise, da ispituje kako funkcioniše sudska kancelarijska služba, kaki su poslovni iskazi, kaki je haps i kako se postupa sa hapšenicima. (§ 61. Nap.).

O uglavljenim manama imao bi vizitator, da govori sa sucima i da ondje pomogne, gdje je zakon očito krivo primijenjen. Samostalne odredbe vizitator ne smije da čini.

Kad je vizitacija dovršena, vizitator sastavlja izvještaj vrhovnome sudu, koji onda u plenumu odlučuje o odredbama, što ih treba učiniti. Gdje može vrhovni sud sam da što odredi, određuje sam, a gdje ne može, izvještuje i stavlja prijedloge zemaljskoj vladi.

Osim toga bili su vrhovni sud, dotično njegov predsjednik ovlašteni da svakom prilikom traže od okružnih i kotarskih sudova izvještaje, da im daju naloge, da izdavaju potrebne odredbe (na pr. rješavanje pritužbi na suce, stavljanje prijedloga radi premještivanja sudaca itd.) i da u II. stepenom postupku kore mane prvih sudova.

Odredbe o vizitaciji sudova išle su za tim, da se postigne pravilni i jedinstveni rad u sudovima. Ali se prikazalo već malo zatim, kako je izdan Naputak, da se tim odredbama ta svrha ne da postići.

Razloga bijaše više, a ovdje ćemo navesti samo nekoje.

Za stabilnost u suđenju prije svega je potrebno, da imadu suci zakone, kojih će se držati. No o tome početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća u Bosni nije bilo ni govora. Pa i danas još mnogo u tome fali.

Digitized by Google

Po smislu min. nar. od 29. XII. 1878., br. 645. (zbir. zak. i nar, 1878—1880., II. sv.) suci su trebali da primjenjuju običajno pravo. No ono im je bilo nepoznato.

Osim toga bijaše sistem otomanskih zakona, koji su djelomice preuzeti, a djelomice važe kao običajno pravo, velikoj većini sudaca posve nepoznat, vrela bijahu zbog nepoznavanja turskog i arapskog jezika nepristupačna, a pomoćnih knjiga i tumača u njemačkom i hrvatskom jeziku malo ili nikako.

Primjenjujući pak pravo, koje je vrijedilo u ostaloj Monarhiji, suci nijesu ni tu vazda postupali jednako. O jednolikom sudovanju dakle nije bilo govora i gotovo je svaki sud i svaki sudac radio po svome, kako je znao i umio. Tome je doprinijelo mnogo i to, što je uz vrhovni sud sudilo još šest okružnih sudova u II. i zadnjem stepenu i što se zbog osobitih prilika u ovim zemljama sudski personal morao često mijenjati tako, da se neka stalna praksa, bila kaka taka, u jednome sudu nije mogla dobro da razvije.

U takim prilikama vizitacija i tačno svake treće godine nije bila dostatna i nije mogla donijeti velike koristi. Trebalo je sudove inspicirati što češće, bar svake godine jednoč, te živom rieči, savjetom i bodrenjem nadomjestiti donjekle ono, što je falilo u zakonima i u praksi i ljude željne nauke poučiti i sokoliti na dalji bolji rad.

Ali se vizitacije nijesu vazda ni na vrijeme vršile, niti su se vršile tako, kako bi odgovaralo svrsi, jer su nadzornike u tome priječili tadašnji propisi.

Kako je već spomenuto, vizitator je samo ondje i u onim posve rijetkim slučajevima nešto i provizorno odredio, gdje je postupak bio očito nezakonit. U drugim slučajevima nije vizitator ništa odredjivao i vrlo se čuvao, da izjavi svoje mišljenje o ovome ili onome pravnome pitanju. O svemu je imao da odlučuje vrhovni sud.

Osim toga je vizitator imao svaki put da ispita prevelike materijal. naročito poslovne iskaze, a vrijeme je bilo prilično ograničeno, pa se vizitator nije mogao da upušta odviše duboko u ispitivanje poslova. Stoga se nije rijetko dogadjalo, da su se relacije izaslanikove bavile više statističkim podacima, zaostacima i drugim administrativnim poslovima, nego li samim ispitivanjem judikature.

Te je nedostatke u nadzornoj službi upoznala pravosudna uprava i stoga je već godine 1906. načelno izrekla, da se kotarski sudovi podvrgavaju n e p o s r e d n o m e n a d z i r a n j u o k r u ž n i h sudova, koji su za veliku većinu sudova (kot. sudove) gotovo u svim granama — izuzevši neparnički postupak — II. i zadnja instancija. Kasnije je tu zamisao prihvatio sekcioni šef g. Shek i proturio je u zakonu o ustavu za sudove. Ali dok je naredba od godine 1906. davala pravo nadziranja samo okružnim sudovima i njihovim predsjednicima, pošao je sudski ustav dalje, pa je postavio

Digitized by Google

načelo, da uz predsjednike okružnih sudova inspicira sudove i vlada po svojim organima. Važno je to zato, jer predsjednici ne mogu da izbivaju dugo od svoje glavne službe i zato se ne mogu baviti nadziranjem tako intenzivno, kako je potrebno, da se postigne prije istaknuti cilj.

Osim toga mogu presjednici okružnih sudova svojim inspiciranjem učiniti, da se služba tačnije vrši i da sudovi jednog okružja donjekle postupaju jednako, ali se time ne može postići, da to čine svi okružni sudovi i kotarski sudovi svih šest okružja. Tome je imala doskočiti spomenuta ustanova sud. ustava, a bilo je tim lakše i potrebnije, što je djelokrug vrhovnog suda po ustavu dobio drugi opseg (cf §§ 41., 48., 49., 51. z. o. s. ust.), a pravu zemaljske vlade da nadzire pravosuđe, određene su tačnije granice.

II. Sudski nadzornici.

1. Postavljanje sudskih nadzornika.

Bosanski je sudski ustav preuzeo načela austrijskog zakona, koja se tiču nadziranja sudova. Stoga je bilo dosljedno, da se privede u život i institucija, koje se osniva na tim načelima i koja je u Austriji već od više godina oprobana kao vrlo dobra. To je jamačno imao na umu odjelni predstojnik pravosuđa g. Chmielewski, te se nije držao motiva sudskog ustava, da će se vlada poslužiti svojim zato sposobnim činovnicima ili »će to po »nekad povjeriti kojemu članu vrhovnog suda«, nego je u Bosni zaveo stalne organe za nadziranje sudova. Učinjeno bi to ovako.

Kad je bivše zajed. ministarstvo financija g. 1914. načelno pristalo, da se uvede institucija sudskih nadzornika, osigurani su u budgetu za god. 1915./1916. troškovi, koji su skopčani s novom uredbom, a početkom god. 1916. poslana su dvojica sudaca u Beč, da prouče, kako je tamo uredjena služba sudskih nadzornika. Oni su stali u kontakt s austrijskim sudskim nadzornicima, proučavali njihove relacije i dotična ministarska rješenja, te su pribrali materijal za organizaciju nove službe u zemlji. Plod toga njihovog nastojanja bijaše ministarskim otpisom od 11. II. 1916. odobrena naredba zemaljske vlade od 23. II. 1916., broj 1648 prez. (Gl. zak. i nar. br. 18.), o postavljanju sudskih nadzornika. U isto doba izdano je i Uputstvo za sudske nadzornike, u kome su jednako kao i u pojedinim kasnijim internim naredbama izvedena podrobnije u naredbi postavljena načela.

O tome ćemo eto sada da progovorimo.

2. Organizacija, zadatak i djelokrug sudskih nadzornika.

Spomenutom se naredbom postavljaju dva nadzornika. U Austriji ih bilo u svemu samo osam.

Digitized by Google

Uredsko je sjedište sudskih nadzornika u pravosudnom odjeljenju zemaljske vlade, te imaju svoj posebni t. zv. odsjek sudskih nadzornika.

Sudski su nadzornici činovnici zemaljske vlade načelno svršteni u VI. dnevni razred. No kako se u Austriji vazda ne namještahu zato izabrani suci odmah definitivnim nadzornicima, nego je i tamo kratko vrijeme koji nadzornik u VII. razredu, bjehu i ovdje dotičnim sucima za sada samo povjerene funkcije sudskih nadzornika i jedan je od njih u VI. a jedan u VII. dnevnom razredu. Ali obojica imadu jednaki krug rada, posve su ravnopravni, direkte podvrgnuti odjeljnome predstojniku, te imadu jednake putne pristojbe.

Nadzornici treba da rade složno. Gdje se njihova mišljenja razilaze, odlučuje sekcioni šef, koji vazda odlučuje konačno o svim prijedlozima i daje uputstva nadzornicima.

Z a d a t a k je sudskih nadzornika, da ispituju, da li sudovi tako rade, kako odgovara b r z o m e, j e d n o s t a v n o m e i d o b r o m e p r a v o s u d j u i da l i s u d o v i p r i m j e n j u j u z a k o n e i n a r e d b e j e d n a k o u duhu tih propisa i na dobrobit općinstva, koje u sudovima traži pravo.

Prema tome zadatku i organizaciji služba je sudskih nadzornika dvojaka: n u t a r n j a u zemaljskoj vladi, a sastoji se u pripremanju za spoljašnju službu i u pripravljanju pouka za sudove i s p o l j a š n j a i glavna, a sastoji se u inspiciranju sudova:

a) N u t a r n j a s l u ž b a.

Pravila za inspekcionu službu:

Što se tiče u n u t a r n j e s l u ž b e navest ćemo ovo:

Nadzornici se p r i p r e m a j u z a i n s p i c i r a n j e time, što marljivo skupljaju dvojbena i tipična pitanja, a naročito slučajeve, u pogledu kojih se praksa razilazi, i što onda o takim pitanjima s a s t a v l j a j u k r a t k a, z b i j e n a p r a v i l a, k o j i h ć e s e d r ž a t i, k a d b u d u k a s n i j e n a d z i r a l i s u d o v e. To je jedan od najglavnijih njihovih posala u vladi, a rade to ovako.

Sastavljajući pravila za inspekcionu službu, nadzornici će paziti, da budu ta pravila u skladu s judikaturom najvišeg sudišta u zemlji. To je poželjno zato, da nadzornici ne dodju sa svojim poukama u koliziju s vrhovnim sudom i da se jednako primjenjivanje zakona i naredaba u svim sudovima što bolje i brže izvrši. Stoga je njihova briga, da prikupljaju sva važnija rješenja vrhovnog suda, a koliko je moguće i važnija rješenja okružnih prizivnih sudova, načelna rješenja pojedinih odsjeka zemaljske vlade, koja se tiču sudova, te rješenja, što ih izdadu pojedini odsjeci sudovima na relacije o vizitacijama sudova. Ali postupajući tako ne smiju da smetnu s uma ni posljedaka pravne znanosti, koju treba da prate.

Digitized by Google

Što je od toga svega najbolje i najpraktičnije, primjenjuju nadzornici u spomenutim pravilima, pošto su dotična pitanja prije usmeno medju sobom pretresli. No da bude veća garancija, da ta pravila doista odgovaraju zakonu, donose ih nadzornici u naročitu konferenciju (konferencija inspektora). Njoj predsjeda sekcioni šef pravosudja ili njegov zamjenik, a prisustvuju joj osim predsjednika vrhovnog suda ili njegova zamjenika još po dva člana vrhovnog suda (za kaznene stvari još i državni nadodvjetnik), stručni referenti vladini i nadzornici. Ta konferencija pretresuje sva iznesena pitanja, a konačno odlučuje sekcioni šef.

U pravilima se rješavaju sporna i principijelna pitania formalnog i materijalnog prava, te pitanja manipulativne službe, što su ih nadzornici našli u praksi.

Kako je rečeno, pravila treba da su principijelno u skladu s judikaturom vrhovnog suda. Ali i ako koje pitanje u vrhovnom sudu još nije riješeno, nadzornička će ga konferencija po mogućnosti ipak riješiti, te će postaviti pravilo. Ako kasnije vrhovni sud zauzme drugo stanovište, postavljeno je pravilo lako preinačiti. Potrebno je, da se tako postupa, jer se samo na taj način mogu brzo ukloniti kolebanja, koja o mnogim pitanjima vladaju u sudovima, i koja čine, da je pravno stanje nesigurno. U ostalom tako su radili nadzornici i u Austriji.

No to je ujedno i razlog, da su ta pravila uredba skroz interne prirode i vežu samo nadzornike. Ona su vademecum za sudske nadzornike, bez kojega ne može biti govora o provadjanju jednakog pravnog tumačenja. Nadzornici po tim pravilima poučavaju, ali sucima je od volje, da li će prihvatiti razlaganje inspektora ili ne će prihvatiti. Stoga se u Austriji ta pravila sudovima i ne priopćuju. U ostalom protiv saopštenja tih pravila sudovima govori još pogibao, da ih neki suci ne bi pravo shvatili, jer su kratko zbijena i često trebaju komentara, te bojazan, da bi gdjekoji sudac, mjesto da razmišlja i proučava zakon, primnjenjivo ta pravila mjesto zakona i gdje treba i gdje ne treba.

Ali u nas je tolika želja u sudaca za jednakim i boljim radom, te je uprava do sad skupljena i pretresena pravila priopćila vrhovnome sudu, predsjedništvima okružnih sudova i državnim odvjetništvima uz naročitu klauzulu, da ta načela ne vežu sudove, nego samo nadzornike i da im se priopćuje radi znanja, te će nadzornici po smislu tih pravila poučavati sudove. No kako iskustvo pokazuje, ta pravila žele dobiti svi suci (u kotarskim i okružnim sudovima), te će možda zemaljska vlada (pored svih dvojbi, koje govore protiv izdanja), kasnije ta pravila saopćiti svim sudovima. Svakako je opravdana nada, da će se onda jedinstvenost u primjenjivanju zakona brže i sigurnije postići, a na sudskim će biti nadzornicima, da usmenom poukom isprave, ako bi koji sudac krivim shvaćanjem tih pravila zašao na krivi put.

Digitized by Google

3. Briga oko poučavanja sudova.

Osim toga spremanja za spoljašnju službu, nadzornici vode neprestance i gotovo jedino brigu i u vladi o tome, kako da unaprijede sudjenje i kako da učine rješavanje sudskih posala jednostavnijim. Oni stoga pripremaju naredbe, kojima se pozivaju sudovi, da se izjave na pr. o pojednostavljenju manipulacione službe, vodjenju sirotinjske knjige, a vrhovni sud da dade svoje pravno mišljenje ili da stvori plenarni zaključak o nekom pitanju. Oni priredjuju osnov naredbi o resultatu inspiciranja, koliko se tiče svih sudova, za tim osnove naredbi, kojima se sudovi podučavaju, priredjuju formularija, tiskanice itd. i stavljaju usmeno prijedloge šefu odjeljenja.

To su redovni poslovi nadzornika, a šef odjeljenja može im osim toga dati i drugih naročitih posala.

Uredjenje nadzorničkih putovanja.

Sudski inspektori imadu svake godine da obadju sve sudove. Odjeljni predstojnik odredjuje svakome nadzorniku njegovo okružje, u kojem će nadzirati sudove i daje još posebna uputstva, ako treba.

Putovanje u okružju treba nadzornici po mogućnosti da udese tako, kako bi najzadnje inspicirali sudove u okružnome mjestu, da se mogu porazgovoriti s predsjednikom okružnog suda o svojim opažanjima u svim sudovima okružja.

Nadzornici ostaju na putu obično po tri mjeseca, a zatim se vraćaju kući na dvije do četiri nedjelje, da poslije opet nastave putovanje. Spoljašnja služba traje poprijeko 6—7 mjeseci, a vrši se ljeti, dok je zimsko doba opredijeljeno za vršenje nutarnje službe.

b) Spoljašnja služba.

Djelokrug. Djelokrug sudskih nadzornika proteže se principijelno na sve sudove (državne) u zemlji (cf. § 56., 57., sud. ust. i nar. o postavljanju sudskih nadzornika), no nadzornici faktično inspiciraju samo kotarske i okružne sudove. A i u pogledu kotarskih sudova važi za nadzornike pravilo, da u kotarskim šerijatskim sudovima nadziru samo manipulativnu službu i tečaj poslova, a u meritum stvari da ne zalaze. Što se pak tiče vrhovnog suda (i vrhovnog šerijatskog suda), ne samo da ne dopušta ugled toga najvišeg sudišta, da i njega nadziru rečeni vladini organi, nego nadzornici i nemaju nikakova uputstva za nadgledanje u vrhovnom sudu i bilo bi suvišno, jer su sudski nadzornici i onako u neprestanom dodiru s vrhovnim sudom. Vrhovni sud šalje na ime odsjeku sudskih nadzornika u zemaljskoj vladi svoja važnija rješenja i formalne primjedbe, koje dobivaju sudovi u konkretnim slučajevima i crpe iz tih rješenja ono što je potrebno, da se načelna rješenja vrhovnog suda jednako prošire medju sve sudove.

Digitized by Google

Rad nadzornika u sudovima ide zatim, da u jednu ruku kontrolišu, a u drugu ruku poučavaju sudove.

K o n t r o l a.

Što se tiče k o n t r o l e, Uputstvo ne nabraja potanko tačke, na koje treba nadzornici da paze, jer bi tako nabrajanje dovelo do šablone, nego misli, da je dovcljno nadzornike uputiti na zakone, naredbe i na resultate inspektorskih konferencija. Samo kao nuzgredice upozoruje Uputstvo u tom pogledu na neke momente.

Tako se kontrola treba da proteže na kancelarijsku službu i na judiciranje. Administracije tiče se nadziranje samo toliko, koliko nadzornicima manjkavosti ili neurednosti upanu u oči i koliko je potrebno, da se odstrane. Disciplinarnih stvari sudski nadzornici ne pregleduju bez posebnog naloga.

A pregledajući k a n c e l a r i j s k u s l u ž b u, nadzornici ispituju, da li se vode u redu registri i druge knjige, da li se vrši, kako treba, dostavna i izvršna služba, da li se po propisu vrše upisi u gruntovničke knjige, ie li način, kako čini ta služba, dobar, jednostavan i brz i da li bi i koje reforme bile potrebne.

Nadalje paze nadzornici naročito na to, da li je rad prikladno podijeljen medju suce dotično manipulativne činevnike, te će po potrebi poslužiti predstojnicima suda svojim iskustvom, koje su u tom pravcu stekli posjećujući mnoge sudove. Jednako će gledati, nije li u jednome sudu previše, a u drugome premalo personala pa će prema tome staviti zemaljskoj vladi prijedloge, jer iskustvo uči, da nije jedino broj agendi odlučan, nego da tu dolazi u račun cijeli niz drugih faktora: kvalitet parnica, gospodarske i prometne prilike, stepen narodne naobrazbe itd.

Isto će tako nadzornici pripaziti, da li kotarski suci periodički pretresuju sa svojim područnim sucima dvojbena pravna pitanja, da li nastoje oko toga, da se mladji suci upoznaju s novijim naredbama, te da li savjesno kontrolišu poslovanje u kancelariji i gruntovnici.

Nadzirući pak s u d o v a n j e , inspektori će prije svega gledati, kako suci rade, da li su im zakoni i naredbe poznate, da li ih primjenjuju u duhu njihovom i da li ih j e d n a k o p r i m j e n j u j u, u p o g l e d u k o j i h s e p r a v n i h p i t a n j a s u d o v i r a z i l a z e i z a š t o, te će take slučajeve marljivo sabirati. U tu će svrhu nadzornici ne samo razgovarati sa sucima o raznim pitanjima, nego će čitati više spisa, pripaziti na primjedbe viših sudova u konkretnim slučajevima, prisustvovati raspravama i boraviti za uredskih sati u sudskoj zgradi. (No sudski nadzornici ne prisustvuju vijećanjima, koja se drže zbog rasprave, jer treba da se izbjegne svaka i najmanja sumnja, koja bi se mogla roditi u općinstvu, da nadzor-

Digitized by Google

nici i malo utječu na sudjenje u izvjesnoj stvari.) Na taj će si način nadzornici stvoriti takodjer sud, je li svaki sudac na svome mjestu.

Kad napokon nadzornici ponovno nadziru sud, najprije će se uvjeriti, jesu li sudovi odstranili one mane, koje su pri zadnjem inspiciranju našli (u kotarskim sudovima i one mane, koje su uglavili predsjednici okružnih sudova).

P o u č a v a n j e.

Uputstvo polaže glavnu važnost na to, da nadzornici p o d u č a v a j u. Kako i koliko će to nadzornici činiti, prepušta se u pojedinom slučaju taktu dotičnog nadzornika. Ali što se tiče forme tih podučavanja ili bolje razgovora sa sucima, važe ova načela:

Nadzornik neka nastoji uvjeriti suce, koje inspicira, da on nije samo organ za kontrolu, nego suviše da je u prvom redu »p u t u j u ć i u č i t e l j«, koji je tu zato, da sucima svojim velikim iskustvom pomaže poukom i savjetom. To će mu biti tim lakše, što se iskusilo, da je sucima vrlo drago, ako saznadu, kako se praksa na izvjesnim pravnim područjima razvija u drugim sudovima i ako mogu na taj način da raspršе razne dvojbe, koje su se radjale naročito o formalnom postupanju s poslovima, o razdiobi sudskih i kancelarijskih poslova i sličnim predmetima.

Raspravljajući razna pitanja nadzornik će vrlo paziti, da ne povrijedi autoriteta nadzornih vlasti ni častoljublja sučeva. Stoga kad nadzornik primijeti, da je viši sud (okružni ili vrhovni) ili njegov predsjednik što odredio, s čime se on ne slaže, ustegnut će se od svake kritike, te će to pitanje pretresti u izvještaju zemaljskoj vladi. Mane pak, što se tiču jednog suca, raspravit će nadzornik po pravilu samo s tim sucem ili najviše u prisustvu predstojnika suda, ako ne misli, da je oportunije take mane referentove napose priopćiti predsjedniku suda.

O tipičkim pitanjima općeg interesa za sve suce, te o praktičkim uputstvima, kako treba primjenjivati zakone i naredbe, raspravlja nadzornik u zboru svih sudaca dotičnog suda.

Nadzornik govori i o osudama, koje su suci izrekli. Ali pri tome treba da postupa sasvijem diskretno i da ne dira u samostalnost sudačku. On će upozoriti na očite pogrješke i kriva tumačenja zakona i na mnogo drugo, te će za to navesti i razloge, a ne će svojih misli graditi na svome autoritetu.

Taki razgovori daju pojedinim sucima prilike, da se izjave o izvjesnim pitanjima, da se pojmovi bistre i da nadzornici dobiju tačniji sud o pojedincu.

Naprotiv nadzornik ne će raspravljati materijalno pravnih pitanja, koja se tiču predmeta, što još nijesu rješeni i bit će u opće vrlo oprezan, kad god bude pretresao stvari, što su još u tečaju.

Digitized by Google

Isto će tako postupati nadzornik oprezno, kad bude i sam u dvojbi, kako treba da se koje pitanje riješi. U takim će slučajevima nadzornik dotična pitanja pribilježiti, pretresti sa svojim drugom i u konferenciji i tek pri drugome svome putovanju podučiti suca, ako nebi medjutim o tome izdala tlada ili vrhovni sud opću naredbu.

Izuzevši sad spomenute slučajeve, sudski će nadzornici nastojati svom snagom oko toga, da odstrane očito inkorektan ili krivi postupak, gdje ga god nadju. Oni smiju i narediti, da sudovi predlože vladi spise ili da joj o tečaju poslova izvijeste — ne dirajući dakako u pravo zemaljske vlade dotično vrhovnog suda da izdadu posebne odredbe, ako ustreba.

Izvještaji.

Nadzornici izvještuju o svome radu zemaljskoj vladi. Oni joj po pravilu predlažu o vizitaciji svakog suda posebni izvještaj. Ali nema zaprjeke, da se i o vizitaciji više sudova sastavi jedan izvještaj.

Izvještaje sastavljaju nadzornici na svome putovanju, redovno odmah iza dovršene vizitacije pojedinog suda.

U izvještaju govori se o ovome: Kad je započeta i kad je dovršena vizitacija, koji je personal u sudu, kako je posao razdijeljen i kolike su agende i zaostaci. Nadalje će nadzornici u izvještaju raspravljati o radu sudačkom u pojedinim granama sudskih, o manipulaciji, izreći sud o cjelokupnom radu i upravi suda, te kvalifikovati pojedinog zvaničnika. Jednako treba da se vidi iz izvještaja, što je nadzornik naredio, da se odstrane mane, naročito, da li treba da što odredi zemaljska vlada ili vrhovni sud.

O opažanjima opće prirode, o manama, koje ne dolaze samo u ovom ili onom sudu, nego se stalno povraćaju, o stvarima, za koje nadzornici misle, da su praktične i vrijedne osobite preporuke itd., treba po mogućnosti izvijestiti na posebnim arcima. Isto tako treba nadzornici da priopće na posebnim arcima stvari, koje se njih samih tiču, na pr. promjena putnog programa, dopust itd. Preporučuje se to zato, što se taka pitanja mogu obaška proučavati i riješiti, a da se ne čeka dok se riješi izvještaj. Taj izvještaj na ime dobivaju svi odsjeci u pravosudnom odjeljenju zemaljske vlade ad visum i izdavaju potrebna rješenja.

Osim sastavljanja tih izvještaja nadzornici za vrijeme svoga putovanja nemaju da vrše drugih poslova za zemaljsku vladu. No po dovršenom putovanju oni usmeno izvještuju o općem dojmu, što su ga stekli za inspiciranja, a tako i o osobitim slučajevima, odjelnome predstojniku te predsjedniku vrhovnog suda. Uz to treba usmeno da priopće važnije stvari predsjedniku onog okružnog suda, kojega su područje inspicirali, da si načini bilješke, koje će kasnije upotrijebiti, kad bude i sam dotični sud nadgledao.

Digitized by Google

Konac.

Isporedivši krug rada sudskih nadzornika s kompetencijom organa, koji su po smislu Naputka od godine 1881. nadzirali sudove, udara u oči prednost uredbe sudskih nadzornika.

Sudski se nadzornici bave administracijom i statističkim te sličnim podacima posve uzgredno, otpada im balast, koji je teretio prijašnja nadziranja i posvećuju se najvećim dijelom ispitivanju prave sudačke službe.

Pri tome se sudski nadzornici ne ograničuju samo na konstatovanja, nego šta više s mjesta dokidaju nekorektnosti, stavljaju neposredno prijedloge vladi i pretresaju pitanja s sucima te ih poučavaju, što prijašnji organi nijesu smjeli činiti. To pak rade po pravilima, koja su unaprijed uglavljena i osnovana u praksi i teoriji, te neposredno provadjaju jednako primjenjivanje zakona i neprestance kontrolišu, da li se suci doista drže danih im pouka.

Sudski su nadzornici stalni organi za inspiciranje sudova, njihov je jedino zadatak, da se brinu oko poboljšanja sudstva, stoje vazda u kontaktu sa sudovima i znadu tačno, gdje i u kojem pravcu treba popravka. I u ličnim stvarima sudačkih zvaničnika — ma da tu nemaju neposredne ingerencije — nadzornici će naći način, kako da se opravdane želje čuju na mjerodavnome mjestu.

Pošto su pak oni vladini organi i neposredno izvještavaju šefu pravosudja, mogu i uspješnije zastupati svoje prijedloge, nego li su to mogli činiti prijašnji nadzorni organi.

Pa i dosadašnji rad nadzornika podaje nadu, te je reforma nadzorne službe dobra.

Nadzornici su počeli koncem aprila 1916. godine da vizitiraju sudove i obašli su sve izuzevši sudove okružja tuzlanskog i sarajevskog. Više se nije dalo učiniti i bit će valjda tek za 1—2 godine moguće, da se svaki sud svake godine posjeti, jer sudovi nijesu bili već davno inspicirani i trebalo je pregledati dosta radova. Radi prevelikog materijala, nadzornici su ograničiti svoju kontrolu na zadnje tri godine i u početku više opažali, nego li podučavali, pošto još nijesu imali zato postavljenih pravila.

No pored toga bijaše ogroman materijal, što je sabran u četiri okružja. Ne računajući amo veliko mnoštvo stvari, o kojima su nadzornici izvijestili vladi, da su poučili suce i izdali potrebne odredbe, dosta je spomenuti, da su dosada sastavili, pretresli i uglavili 348 pravila, koja se tiču formalnog i materijalnog prava i da su priredili osnovu naredbe od 147 članaka, u kojima se sudovi u glavnome upozoruju na razne nedostatke u

Digitized by Google

službi. Osim toga su priredili više naredbi, koje se tiču parničkog i neparničnog te kaznenog postupnika, a vrhovni je sud njihovim podsticajem pozvan, da se izjavi o neko 30 najvažnijih pitanja, koja treba riješiti. A ipak uza sve to čeka nadzornike uz nove poslove, koje su već zamislili, a djelomice već i potjerali, još množina raznih do sada ne riješenih pitanja.

Zakonodavstvo i trigonometrička triangulacija.

Priopćuje Hinko Več, ravnatelj gruntovnica i tehnički nadzornik komasacionih radnja.

Triangulatorna mreža tačaka višega reda (I—III.) razvijala se je po najveće važnosti jednako za svaku državu ne samo sa znanstvenog, već i strogo praktičnog gledišta. Stoga su već prije rata ugledni geodeti srednje Europe radili oko toga, da se razvijanje triangulatorne mreže usavrši uzajmice do krajnih granica tačnoti, pa da se po mogućnosti svede na jedan zajednički sustav.

Raspadom austro-ugarske monarkije zapelo je ovo nastojanje, te se i bitno kompliciralo za kraljestvo S. H. S. napose u dijelovima prijašnje austro-ugarske monarkije, u kojima je trigonometrička triangulacija povjerena bila raznim zavodima, kojih poslovanje često nije bilo jednolično.

Triangulatorna mreža tačaka višega reda (I—III.) razvijala se je po vojno geografskom zavodu u Beču, dok razvijanje triangulatorne mreže tačaka nižega reda (IV.) je povjereno bilo: u Austriji triangulatornom uredu u Beču, a u Ugarskoj pa Hrvatskoj i Slavoniji, ugarskom triangulatornom uredu u Budimpešti. Stoga se nalaze svi podaci kao: izvornici znanstvenih radova, računi, nacrti i spisi, koji se odnose na trigonometričku triangulaciju u opsegu prijašnjih austro-ugarskih zemalja države S. H. S. još i sada razdijeljene u pomenutim trim zavodima.

Po načelima i postupku, koji su mjerodavni bili kod razvijanja triangulatorne mreže u istaknutim dijelovima države S. H. S., može se ona razrediti u dvije glavne skupine i to: u t. zv. »staru glavnu mrežu« razvijenu u gg. 1853. do 1863., pa u »novu glavnu mrežu« razvijenu dalje od g. 1863., obje u koordinatnim sustavima (meridijanima): »Budapešt« za dijelove Ugarske, kao i Hrvatske i Slavonije (bivše vojne krajine) — zatim »Samostan Ivanić« (toranj crkve) za ostale dijelove Hrvatske i Slavonije, — »Schöckel« (brijeg) za Štajersku, — »Krim« (brijeg) za Kranjsku, — »Beč« za Dalmaciju itd.

Digitized by Google

Već kratka ova crtica o stanju triagulatornoga rada u prijašnjim austro-ugarskim dijelovima države S .H. S. upozorit će mjerodavne pravničke krugove, da je zaradi utvrđenja tih dosta zamršenih odnošaja potrebno u što kraćem roku pristupiti zakonodavnom radu na polju triangulacije.

Valjat će — po našem mišljenju — donijeti zakon o ustrojenju zavoda za triangulaciju, zajedničkog za sve pokrajine države S. H. S., koji će voditi izkusni stručnjaci. Oni će sakupiti sav postojeći materijal, svesti geodetski rad u državi na jedinstveni temelj i dalje uzgajati stručni naraštaj.

Uz takav zavod imat će se ustrojiti zavod za kartografiju i svjetlotiskara, kojima će biti zadaća, da nastave odnosni rad vojno geografskog zavoda u Beču i preuzmu pomnoživanje gruntovno — katastralnih mapa.

Postojeće obilježbe triangulatornih točaka u naravi nisu u svim pokrajinama države S. H. S. posebnim zakonom zaštićene, pak su stoga na mnogim mjestima nad zemljom i pod zemljom uništene. Napose u Hrvatskoj i Slavoniji nisu u tom pogledu zadovoljavali propisi izdani po zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, na zamolbu vojno-geografskog zavoda u Beču, ni ug. ministarstva financija, naredbama od 14-4. 1884. Br. 40930. i od 9/XI. 1897. Br. 41681, jer se ti propisi nisu oslanjali na poseban zakon. Bit će stoga potrebno donijeti daljnji zakon o zaštiti piramida i inih obilježba triangulatornih tačaka u naravi, pa lakše očevidnosti radi, nadijeliti sva općinska poglavarstva topografičkim opisima područnih triangulatornih tačaka.

Uspostavljanjem triangulatornih tačaka često se oštećuje tuđe vlasništvo i udara dotičnom zemljoposjedniku trajan teret. Dosada nije se u tom u ovim pokrajinama savim ispravno postupalo, jer je rijetko kada bila plaćena odšteta posjedniku zemlje ili vlasniku, a još rede se je pravo služnosti u korist uspostavitelja znakova (države) zemljišno osiguralo. Stoga će trebati i u tom pogledu učiniti red, te donijeti zakon, kojim će se urediti odštetni i izvlazbeni postupak glede uspostave i daljnjega uzdržavanja triangulatornih znakova.

Ne pada u okvir »Mjesečnika« opisivati rad triangulatornih ureda, pa ni bivšega zajedničkoga triangulatornog ureda u Budapešti, pa napose ocrtati opseg i svrhu odnosnoga uredovanja, samo neka nam bude — za opravdanje prešnosti ovdje donešenih izvođenja — s obzirom na odnošaje u Hrvatskoj i Slavoniji dopušteno istaknuti, da taj ured do g. 1902. pored svih nastojanja zemaljske vlade uopće nije poslovao u užem opsegu tih zemalja, a od god. 1902. amo, samo fakultativno prema potrebi u svrhu katastralne izmjere i agrarnih operacija. Ovlašteni (civilni) stručnjak nije mogao sebi pribaviti podatke potrebnih mu koordinata triangulatornih tačaka bez normirane posebne odštete; a kako je bio samo neznatan broj općina trianguliran do tačaka IV. reda, bilo je geodetsko poslovanje uopće, a napose oko agrarnih operacija dosta tegotno.

Digitized by Google

Nakanjene nužne agrarne reforme u državi SHS ne mogu se provesti u cijelosti bez vljane zemljišne izmjere, a ove — kako rečeno — teško i nesavršeno bez triangulacije do tačaka nižega reda. Stoga ne sumnjamo, da će nadležni pravni i geodetski krugovi u državi SHS već u predvidno vrijeme u iznesenom pravcu urediti triangulatorno poslovanje za opću korist.

Imovne općine.

Piše dr. M. Sokolić, odvjetnik.

Imovne općine sačinjavaju 25% svih naših šuma opsežući 620.809 jutara. One su po tom znamenito narodno dobro, koje očuvati nastoji zakon od 15. lipnja 1873. odnosno od 11. srpnja 1881. trostrukim načinom:

1. narodnim zastupstvom: gospodarstveni odbor.

2. stručnim šumarskim činovništvom: šumarskogospodarstveni ured sa podređenim šumarijama i lugarijama.

3. pravničkim aparatom i to:

a) upravnim: vrhovni nadzor vlade po povjereniku, predhodne vladine dozvole i naknadna vladina odobrenja;

b) sudbenim: parbe smetana posjeda i priznanja vlastništva prema okružnici vlade unutarnji odio od 24/V. 1885 br. 16.230 i naredbi vlade unutarnji odio od 25-VIII. 1916. br. IV 2050 glede uzurpacija u tumačenju § 60 šumskog zakona od 3/XII. 1852, i to nesamo prama trećim osobama nego i prama pravoužitnicima.

To je kostur imovne općine. Oko toga se vrti sav njezin život.

Da vidimo, kako ta mašinerija u životu uspijeva! Gdje su pravoužitnici blizu šume, tu se počinje uzurpacija. Oni to mogu dosjesti. Mogu dakle svu imovinu tako rastepsti. Njihov condominium izgleda sličan trgovačkom tečevnom udruženju.

Mirni pravoužitnici ne dobiju ništa, jer ne usurpiraju, drzoviti i grabežljivi dobiju sve. Kad se radi o dosjelosti, svi dižu prste na prisegu protiv imovne općine, cijelo selo. Čini se, da se narodu ta institucija nikako ne dopada, mada bi mu moralo biti ugodno, što se dobro šumsko za njega čuva i goji.

Parbe postaju iluzorne.

Napram trećim osobama imovna je općina ovisna o vladi. Imam slučaj jedne imovne općine protiv neke peštanske tvrdke, gdje se je radilo o razrješenju ugovora sječe šume vrijedne 7 milijuna kruna.

Digitized by Google

Gospodarski odbor je zaključio razrješenje ugovora zbog velikih narušaja. Vlada ne da tom zaključku odobrenja. Gospodarski odbor je zaključio parnicu i tjera ju, u bojazni da ne izgubi šumu, ishodi sekvestara, no vlada ne da ni za parnicu privolu. Šta sada?

Imovna općina izgleda u ovom slučaju bespravnom osobom usuprot suglasnosti njezinog odbora i činovništva kao i usuprot jasnom narušaju ugovora. Vlada hoće nagodbu. Kod razrješenja ima imovna općina novi prihod od 7 milijuna kruna već od mnogih ponuđen. Nagodbom se taj prihod u 2/3 gubi. Tu dolaze u sukob tolika stručnjačka i pravnička mnijenja, da u cijelom aparatu dolazi do golemih protivurječja.

Zakoni su nepotpuni, a naredbe vlade na krivom stanovištu. Citirani zakoni pozivaju se općenito i na građanski zakon. Po § 1462 o. j. z. ne mogu čuvari, uživaoci i slični dosjesti stvar danu na uživanje, dosljedno ne bi mogli ni pravoužitnici. Ipak njima se dozvoljava da mogu stvar dosjesti. Tim dolazi imovna općina u protivurječje sama sa sobom. Ona bo nije drugo nego skup pravoužitnika. Šumarskogospodarstveni ured vodi kataster i određuje uživanje pravoužitnicima, — krajiškim zadrugama. Prekorače li pravoužitnici svoje ovlasti i samovoljno u šumi rade, dolaze poradi šumskog kvara na odgovornost pred upravnu oblast. Tužitelj je šumsko-gospodarstveni ured a sudac upravni činovnik, koji presuđuje zadruge na naknadu štete. No ustvrdi li tuženi, da tlo, na kom je šteta počinjena, posjeduje za sebe, da je usurpant, prelazi stvar pred sudbenu oblast, sudi kotarski sudac za smetanje ili sudbeni stol za vlasništvo, jer se imovna zemljišta smatraju kao plemićko dobro. Tu je slaba strana imovnih općina.

Sve selo prisiže de regula za uzurpanta. Šumske prijavnice obćenito glase na »srez«, a ne na »parcele« i tako ne pružaju dokaza niti neistinitog posjeda niti prekinuća dosjelosti. Kompleks se gubi za kompleksom. Troškovi očevida i vještaka nadmašuju daleko vrijednost uparničene krčevine.

Imovna je općina primorana tuženom pravoužitniku uzurpantu prijepor ili darovati ili uz neznatnu odštetu odstupiti. Uspije li sa parnicom, to ne može redovno osjetljive troškove parbe utjerati, jer je tuženik obično siromak pak za to i spekulira na uzurpacije, ne bi li što više šume na teret općenitosti sebi oteo. Gubila dakle imovna općina sudbene parnice ili dobila, ona je de facto uvijek na gubitku. Za pravo gubi narod. Stoga se ukazuje nužda preinake imovnih zakona, da se i postupak o uzurpacijama preda upravnoj oblasti, ako se radi o uzurpacijama po pravoužitnicima.

Za to govori 1. brzina postupka, 2. jeftinoća postupka, 3. jedinstvenost postupka, jer upravni činovnik ima pred sobom kaznene registre i šumarsko osoblje i gospodarstveni odbor, sve mu je izravno poznato, dok sudac o svemu tomu nema ni pojma. Valjalo bi dati i ovlast šumsko- gospo-

Digitized by Google

darstvenom uredu, da pravoužitnika uzurpanta jednostavno izbaci van, a ovomu neka je slobodno dizati vlasničku parnicu. Smetanje posjeda s obje strane valjalo bi ukinuti. Tim bi se uzurpacije spriječile, a imovne općine ojačale. S druge strane bi se imala dati veća autonomija gospodarstvenom odboru, da se ne bi ponovili slučajevi kao one imovne općine sa peštanskom tvrdkom, koja si je odabrala tri odvjetnika da spasi milijune. Imovna općina mogla se pozvati na mišljenje najodlučnijih predstavnika ekonomskog života i šumarskih posjednika. Vlada je zauzela protivno stanovište. Na interpelaciju u saboru nije ga izrekla, nego tek po svojim izaslanicima u sjednici gospodarstvenog odbora. Ona je protiv jednodušnosti odbora i činovništva, te nije za to, da bude imovina trgovac. Tako smo doživjeli, da je tuda tvrtka na našoj narodnoj grbači zaslužila milijune, koji bi našem narodu i te kako dobro došli!

Ovaj osjetljiviji slučaj nuka također na preinaku imovnog zakona, da gospodarstveni odbor, ako je jednodušan sa šumarsko-gospodarstvenim uredom i sa općinskim zastupstvom onoga kraja, u kojemu dotično šumsko dobro leži, imade svojim zaključkom obvezatnu moć za vladu. Tim bi otpao dosadanji prekarni položaj imovnih općina prema gore kao što bi ukinućem sudbenog postupka sa pravoužitnicima otpao taj prekarni položaj prema dolje.

Najhitniji zadaci našega zakonodavstva na polju pomorskog privatnog prava.

Piše dr. Rikard Lenac.

U posljednjoj svesci »Mjesečnika« nabačeno je to pitanje člankom: »Krpiti ili odmah s nova kofidikovati«, pa nakon historičkih razmatranja, koja svjedoče o piščevoj spremi, navlastito u pogledu postanka i dosega »državnog proglasa za trgovačku plovidbu« od 25. X. 1774. [1]), dolazi se do zaključka, da valja na brzu ruku okrpiti što danas imamo na polju privatnog pomorskog prava, a onda pregnuti, da kodifikujemo novo.

[1] Marija Terezijanski »Editto politico di navigazione mercantile« prozvao je dr. A. Verona u drugoj jednoj radnji »oglasom«, uzimajući valjda riječ »editto« u smislu, koji mu se daje u građ. postupniku, a zamjenjujući ropsku kovanicu »izrok« narodnijim izrazom »oglas«. Nu »editto politico« nije izrok ni oglas, nego carska naredba »edictum principis«, pa je, mislim, ispravnije okrstiti ga »proglasom«, iako mu upravo pjevamo opijelo.

Digitized by Google

Pri kodifikaciji bilo koje pravne grane svaka je opreznost bez sumnje opravdana i hvalevrijedno odvraćanje od prenagljenosti. Oprezi, koje je pisac nanizao u tri tačke, prirodni su postulat, ne ćemo li da naše zakonarstvo bude tek diletantska rabota.

Idem i dalje, i cijenim pače, da treba izbjegavati i svako krparenje; a nije ni potrebno. Dosadanje pomorsko pravo odgovara tradicijama: II. knjiga Napoleonova »Code de commerce«, uvedena kao pomorski zakon za Dalmaciju dvorskim dekretom od 2. XI. 1819. a za primorje opstojale hrvatske vojne krajine dekretom dvorskoga ratnoga vijeća od 20. I. 1819., u ostalom je našem primorju služila kao običajno pravo, pa je u praksi judikatura dosta vješto uklanjala nedostatnosti i antinomije s plovidbenim proglasom. Gdje je specifično pomorsko pravo — pisano ili običajno — zatajilo, bilo što nije u opće imalo norma, bilo što su norme bile takove, da se očigledno nisu više dale primijeniti na nove prilike, pomagala se judikatura odredbama trgovačkhoga, eventualno i građanskoga zakonika (tako napose u sporovima iz vozarskog posla) ili je sudila, da se poslužim riječima § 7. o. g. z., »po načelima prava naravnoga«. I ne može se tvrditi da je ni austrijska ni ugarska judikatura u stvarima pomorskim izazivala više kritika, nego li judikatura drugih država, iako se pokadšto osjetila nesređenost zakonarskih propisa.

Uzakonjenjem dviju međunarodnih konvencija sklopljenih u Bruxelles-u 23. 9. 1910., »u predmetu ujedinjenja nekih propisa: 1. o sukobu brodova, i 2. o pružanju pomoći i spasavanju na moru«, — koje je Austrija provela zakonom od 29. 7. 1912. br. 151. lista drž. zak., a Ugarska (državna zajednica Ug.-Hrv.) zak. čl. I. : 1913., — krenulo je pomorsko-pravno zakonarsko stanje svakako na bolje, posve novim putem, koji obilježuje znameniti napredak. Pomorsko privatno pravo postaje međunarodnim; kodifikacija njegova prestaje biti brigom samo pojedinih država, uvađaju se u praksu pomorsko-pravne zasade, koje je areopag ponajboljih umova i ponajiskusnijih stručnjaka gotovo svih pomorskih naroda formulovao nakon temeljitih i svestranih studija i rasprava. More spaja narode.

Međunarodni pomorski odbor (»Comité maritime international«), osnovan 1897. u Antwerpenu pod predsjedanjem poznatoga belgijskoga državnika Beernaerta, službeni je organ za konačnu redakciju međunarodnih pomorsko-pravnih propisa. Materijal mu pripremaju kongresi koji se periodično u tu svrhu sastaju, a koje sastavljaju izaslanici narodnih udruženja pomorskoga prava (associations nationales de droit maritime). Ova proučavaju pomorsko-pravna pitanja, predlažu svoje izvještaje, izašilju svoje poslanike u rečene međunarodne juridične zborove, kongrese, gdje se izrađuju prijedlozi ugovora, koji služe podlogom odlukama

Digitized by Google

diplomatskih konferencija spomenutoga međunarodnog pomorskog odbora. Prema članku 24. versailleskog mirovnog ugovora mogao bi taj odbor doći pod okrilje društva naroda.

Narodna su udruženja postojala i u Trstu, za Austriju, i na Rijeci, za zemlje krune Stjepanove; takvo bi udruženje trebali i mi što prije da složimo, ne bi li već na narednom kongresu za pomorsko pravo bila zastupana i naša mlada država. A buduć ta udruženja imadu karakter poluslužbeni, poticaj na osnutak morao bi doći sa strane naše pomorske uprave.

Eto prvoga koraka na tom polju. Radnika bit će u obilju iz kruga pravnika i iz krugova trgovačko-pomorskih. Političke prilike odbijale su doduše mnoge naše ljude od sarađivanja u pomorskim udruženjima austrijskom i ugarskom; bilo je ipak odličnih naših praktičnih pravnika, koji su im bili članovima, a bilo je i takvih, koji su redovito učestvovali kongresima, i bili pače birani u potkomisije. U svrhu orijentacije ti bi imali tačnije stvarno izvijestiti o dosadanjem radu oko međunarodne kodifikacije pomorskoga prava te upriličiti prve sastanke našega jugoslavenskoga udruženja.

Spomenut ću ovdje samo posve sumarno, da su navedene dvije konvencije o sukobu brodova (abordage) i o pružanju pomoći na moru (sanvetage) plod rada prvih pet kongresa (Bruxelles 1897., Antwerpen 1898., London 1899., Pariz 1900., Hamburg 1902.), a da se posljednjih šest kongresa (Amsterdam 1904., Liverpol 1905., Venecija 1907., Bremen 1909., Pariz 1911. i Kopenhagen 1913.) bavilo ponajpače unifikacijom propisa o pomorskim hipotekama i privilegovanim tražbinama, pa o pravnoj odgovornosti vlasnika brodova. U tim je pitanjima postignuto suglasje, a proučavale se također odredbe o pomorskom prijevozu i pomorskom osiguranju.

I eto do malo godina gotovo čitavo pomorsko pravo uređeno na međunarodnoj osnovi. Naše narodno udruženje imalo bi voditi brigu, da se to zbude uz uvažavanje naših prilika.

Međunarodni odbori, bar za sada, ne stvaraju dakako zakona; njihove konvencije nemaju bezuslovne pravne snage za državljane pojedinih međunarodnih kontrahenata, nego uz odredbe konvencija poznaju i domaće pravo[2]), pače i izrijekom ističu, da se imade primjenjivati domaće pravo, ako su svi interesenti državljani domaćega suda, koji postupa[3]). Ali, ima

[2] Čl. 4. poslj. al., 9., 10. konv. o sukobu brodova, 6. al. 3., 9. al. 1., 10. al. 3., 12., 13. konv. o pružanju pomoći i spasavanju na moru.

[3] Čl. 12. konvencije o sukobu brodova, 15. konv. o spasavanju na moru.

Digitized by Google

li opravdana razloga dualizmu domaćega i međunarodnoga pomorskoga prava, ako se je u ustnovljenju izvjesnih pravila i odredbi složila pravna svijest gotovo čitavoga pomorskoga svijeta, i ako ih je i diplomacija tolikih naroda prihvatila? Nije li naprotiv prirodno, da ta pravila i odredbe opetovanom primjenom na sporove među pripadnicima različitih država istisnu dosadanje pravo u opće, i u slučajevima spora među domaćima? Meni se čini, da je dualizam samo prijelaz k jedinstvenom svjetskom privatnom pomorskom pravu.

Druga bi zadaća našega narodnoga udruženja imala biti ustanovljenje tehničke terminologije pomorskoga prava, koje zapravo još nemamo, a od prijeke je nužde već za to, da međunarodne konvencije o pomorskom pravu dobiju u našem zakonarstvu dolični oblik.

To bi udruženje moglo napokon u najskorije vrijeme pripremiti zakonsku osnovu pravilnika za pomorce, koji bi imao zamijeniti zastarjeli Marija-Terezijanski plovidbeni proglas. Zadaća ne bi imala biti vanredno tegotna, jer bi se tomu pravilniku mogla uzeti podlogom austrijska kompilacija, koja se je pripremala već prije rata. Trebalo bi je samo savjesno pretresti i preudesiti možda prema promjenjenim prilikama.

I tako, u razmjerno kratko vrijeme mogli bez krparenja imati odlično uređene pomorske zakone, naravno ne bez mučna i savjesna rada, ali sa kud i kamo manjim trudom, nego li što će iziskivati državno ujedinjenje pravnih propisa u drugim pravnim granama.

Bezuslovno hitnim cijenim, da je zadatak, koji čeka naše zakonodavstvo na polju formalnoga prava u pomorskim stvarima. U opće, prije nego li se i započne ogromni rad oko ujedinjenja našega materijalnoga privatnoga prava, trebat će ozbiljno pregnuti, da se u prvom redu stvore jedinstveni postupovnici za cijelu državu, napose da se stvori jedinstveni postupovnik građanski, i da se jedinstveno uredi sudbenost. Za pomorsko sudovanje to je prijeka nužda: naše zakonarstvo ne bi imalo ni časa časiti da uredi kompetenciju za pomorske sporove.

U krajevima, gdje je vladalo austrijsko zakonarstvo, sadanje se stanje još dade podnijeti. Austr. sudovnik od 1. 8. 1895. br. 110. l. d. z. dodjeljuje doduše sudbenost pomorsku u prvom redu osobitim trgovačkim i trg.-pomorskim sudištima (§ 51.) i trg. ili trg.-pom. kotar. sudovima (§ 52.— Trst), nu gdje nema takovih samostalnih sudova određuje, da pomorsku sudbenost vrše trgovački senati okružnih i zemaljskih sudova, pa obični inokosni kotar. sudovi.

U hrvatskom primorju stoji stvar posve inako. Prema zak. čl. IV. od 1912. samo su dva suda bila kompetentna za rješavanje pomorskih sporova dodijeljenih sudbenosti građanskoj; kr. Tribunal i kr. Pretura u Rijeci. Odredbama toga zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga zakona bili su

Digitized by Google

naši autonomni sudovi posvema isključeni od pomorskoga sudovanja; njegovim §-om 1. i drugom alinejom §. 2. očigledno stavljena je izvan pravne snage odredba §. 60. sudovnika od 16. 2. 1853. Samo provedba dokaza o pomorskim nezgodama (prova di fortuna, Seeverklarung) bila bi i nadalje pridržana i našim sudovima prema §. 61. sud., jer je čl. IV. : 1912. nije uopće ni spomenuo.

Prigodom državnoga preokreta naša je država, da izbjegne pravnom metežu usvojila princip održanja zakonarskoga status quo za sve pravne ustanove, dok ih kompetentni državni faktori ne preinače ili ukinu, pa prema tome ne može biti sumnje, da se i spomenuti zak. članak o sudbenosti u pomorskim poslovima mora smarati za nas još sveudilj pravno valjanim. Ne bi bilo u ostalom pomoženo ni da se naprosto izjavi ništetnim, jer bi i opet bili za sada lišeni pomorskoga sudišta, koji bi i prema § 59. sud., kad bi se uspostavio, bio ekskluzivno kompetentan za najvažnije baš specifično pomorske stvari. Uz derogaciju zak. čl. IV : 1912. trebalo bi dakle u najmanju ruku, dok traju današnje prilike, proglasiti još pomorskim sudištem u smislu § 59. sud. jedan od naših primorskih sudova.

Nu kako jednolično uređenje pomorske sudbenosti za čitavo naše primorje ne bi zadavalo baš vanrednih poteškoća, preporuča se uz to samo po sebi izdanje jedinstvenoga zakona o sudbenosti u pomorskim stvarima. Uklonile bi se razlike između ustanova različitih sudovnika (onoga od 16. 2. 1853., austr. od 1. 8. 1895. i z. čl. IV. : 1912.), nestalo bi nejasnosti, kojima su dali povoda tekstovi dosadanjih norma (spominjem samo vrlo sporno tumačenje izraza »parnice, koje nastaju iz najma pom. broda« u drugoj al. §. 1. z. čl. IV. : 1912.), a uredila bi se i sudbenost pomorska za crnogorsko primorje.

PRAVOSUĐE.

A. Građansko.

Pogodba nasljedovna, oporuka zamjenita, zapis u formi kupovne pogodbe. Tumačenje §§ 1249., 1248. i 553. o. g. z.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 29. augusta 1918. broj 1859.)

Na tiskanici, koja služi za ispunjavanje kupoprodajnih ugovora, ispunjena je pogodba izmedju Blažene J. i Pavla M., po kojoj prva udavajući se za potonjega ovome prodaje polovicu svojih nekretnina za 600 K. Na tom ispunjenom kupoprodajnom ugovoru dodan je § 7. koji glasi ovako: »Kupac neće biti vlastan za slučaj svoje smrti ostaviti nikomu inomu kupljeni ovaj posjed, niti onaj, koji bi moguće poslije stekao, do li prodavateljici Blaženi

Digitized by Google

J. sada preudatoj M. a niti ova prodavateljica Blažena J. sada preudata M. moći će svoj dio ostaviti samo kupcu suprugu si Pavlu M., alj ako bi ona naskoro umrla tad može oporukom svojim dijelom raspoložiti, kako bude htjela, najme ostaviti svojem sestriću Franji K. ili pako suprugu si (istomu) Franji K. u onom dijelu, kako već bude prigodom sastava oporuke za dobro pronašla«.

Taj kupoprodajni ugovor potpisaše obje stranke kao i dva svjedoka.

Pet godina iza toga ugovora umrije kupac Pavao M., pa se na njegovu imovinu očitovaše: supruga mu Blažena M. na temelju gornjeg ugovora, a zakonski nasljednici na temelju zakona. Jer nije nagoda uspjela medju njima bude prva upućena na put parnice, da dokaže svoje nasljedno pravo iz gornje pogodbe.

Kot. sud u K. osudom svojom od 16. marta 1917. br. 1460 gr. udovolji zahtjevu tužbe i održi nasljedovnu pogodbu valjanom u smislu § 1249. o. g. z. jer je raspravom ustanovljeno i potpuno dokazano, da je kod te pogodbe sudjelovao i još treći svjedok Milan V., koji ugovora potpisao nije.

Kr. banski stol je osudom od 13. decembra 1917. broj 18794. otpustio priziv tuženih i potvrdio prvostepenu osudu.

Razlozi: Tužiteljica bila je vlasnica nepokretnina upisanih u grunt. ul. broj 356. i 24. p. o. K. S., koje je kao udova pošavši za sada pokojnog Pavla M-a donijela ovomu u bračnu zajednicu. Prema slovu ugovora od 9. maja 1905. pod A-I. prodala je ona polovicu tih nepokretnina svomu suprugu za 600 K i dozvolila mu podjednu uknjižbu prava vlasništva. U tački 7. tog ugovora ograničila je ali suprugu si pravo raspolaganja tim nepokretninama za slučaj njegove smrti tako, da ih ne može ostaviti nikomu do jedinoj tužiteljici.

Pavao M. preminu 1. oktobra 1910., a da tim nepokretninama nije raspoložio za slučaj svoje smrti. Tužiteljica se je očitovala na temelju tačke 7. spomenutog ugovora kao nasljedovne pogodbe nasljedno na ostavinu pok. si supruga, dok su tuženici, rodjaci pok. joj supruga, prijavili svoje nasljedno pravo na osnovu zakona, pa jer su prigovorili ugovoru valjanost nasljedovne pogodbe, bi tužiteljica upućena rješidbom kr. stola sedomorice od 5. junija 1913. broj 2713., da protiv tuženika očitovanih ex lege nasljednika podigne tužbu, da dokaže istinitost i valjanost te pogodbe u opće a kao pogodbe nasljedovne napose.

Istinitost pogodbe, kako ju predstavlja ugovor A-I., dokazana je iskazima svjedoka M-a i N-a, kojima je podjedno dokazano, da je bila volja ugovornih stranaka, da sklope ne kupoprodajnu pogodbu već pogodbu nasljedovnu za slučaj smrti Pavla M-a.

To dokazuje još suviše tačka 7. rečenog ugovora, po kojoj nije bio Pavao M. vlastan, da od tužiteljice tobože kupljene nepokretnine ma komu ostavi do lih tužiteljici.

Pavao M. nije doista tim nepokretninama nikako raspoložio a niti raspoložiti mogao, pa kad on toga učinio nije, pita se, da li kraj takova utanačenja ugovornih stranaka — ovdje supruga — pripada tuženicima kao presumtivnim nasljednicima njegovim kakovo pravo, da svojataju te nepo-

Digitized by Google

kretnine odnosno njegovu ostavinu. Na to se pak pitanje mora analogno propisu § 442. o. g. z. odgovoriti niječno, jer tuženici ne mogu imati više prava, negoli ga je imao njihov prednik Pavao M.

Što se tiče samog sadržaja ugovora A-I., to nije, kako je već naglašeno, odlučno, kako je pravu nevješti pisac toga ugovora, nazvao taj ugovor, već je odlučna volja kontrahenata (§ 914. o. g. z.), koja je nedvojbeno išla za tim, da Pavao M., dok živi, bude vlasnikom, a poslije njegove smrti da imade vlasništvo rečenih nepokretnina pripasti opet tužiteljici, te je prema cijelom sadržaju ugovora A-I. bila volja stranaka, da sklope nasljedovnu pogodbu u opće, a napose u korist tužiteljičinu.

Iako ugovor A-I. već na prvi pogled nema u formalnom pogledu potrepština § 1249. o. g. z., jer ga nisu potpisala tri svjedoka u smislu § 570 o. g. z., ipak je iskazima svjedoka M-a i N-a dokazano, da je kod toga pravnog posla bio i treći svjedok Milan V., pa ako se taj treći svjedok sada — budući da je na ratištu — nije mogao preslušati, to se ne može samo za to izvesti, da ugovor A-I. nije valjan, kad je inače istinitost njegova dokazana.

Valjalo je s toga it.d

Kr. stol sedmorice otputio je izvanredni previd tuženih.

Razlozi: Tački 7. kupoprodajnoga ugovora od 9. maja 1905. pod A-I. nedostaju bitne potrepštine nasljedovne pogodbe u smislu §. 1249. ogz., jer si supruzi Pavao i Blažena M. ne obećavaju buduću svoju zaostavštinu ili dio njezin i jer ne imade svekolike potrebnosti pismene oporuke. Ne može se ta njihova pogodba smatrati ni zamjenitom oporukom u smislu §. 1248. ogz., jer se supruzi nisu zamjenito postavili za nasljednike cijele svoje imovine, a niti imade formalnosti pismene oporuke.

Utanačenje u tački 7. kupoprodajnoga ugovora, kojim se je sada već pokojni Pavao M. obvezao, da ne će istim tim kupoprodajnim ugovorom od svoje supruge Blažene M. za 600 K kupljene nepokretnine za slučaj svoje smrti nikomu drugomu ostaviti do lih njoj, jest po svom sadržaju i po svojoj naravi zapisje (kodicil) u smislu §. 553. ogz., kojim joj za slučaj svoje smrti ove kupljene nekretnine ostavlja kao zapis (§. 535. ogz.). Ova je razredba posljednje volje pok. Pavla M. valjana, jer je učinjena pred tri svjedoka, a po zakonu nije za zapisje (kodicil) propisna pismena isprava. Odlučna je volja ostavitelja, a prema sadržaju toč. 7. kupoprodajnog ugovora i prema iskazu preslušanih svjedoka ne može biti ni najmanje dvojbe, da je pok. Pavao M. htio kupljene od svoje supruge nepokretnine za slučaj svoje smrti opet njoj ostaviti. Što treći svjedok nije više spomenutog kupoprodajnog ugovora, koji u toč. 7. sadržaje podjedno zapisje, potpisao, ne može biti na štetu tužiteljici, dok je dokazano, da je pok. Pavao M. svoju posljednju volju glede kupljenih nepokretnina pred trojicom svjedoka valjano očitovao (§. 535. ogz.).

Valja stoga s tih razloga izvanredni previd tuženika Tome M. i dr., u koliko je poprimljen poradi izreke u glavnoj stvari u pomanjkanju uvjeta §. 335. grpp. po §. 334. grpp. otputiti.

Priopćio: Č.

Digitized by Google

Odvjetnički troškovnik glede parnice vodjene u predratno vrijeme, imade se napram stranci obrediti primjereno današnjem stanju valute, ako odvjetnik nije prije rata primio predujam u iznosu koji bi pokrivao njegov troškovnik, kad bi se ovaj tada obredio bio.

Vrhovno rješenje kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 15. V. 1919. br. 885. — U likvidacionalnom predmetu odvjetnika Dra. A. S. u K. proti H. H. kao vlastniku brisane tg. tvd. F. et. H. u K. radi obredjenja troškovnika za zastupanje njeno u parnici proti S. U. trgovcu u P. radi 420 K spp. povodom utoka pravodobno uložena po H. H. proti odluci kojom je kr. sudbeni stol u O. obredio odvjetničku zaslužbinu odvjetnika Dra. A. S. sa 286 K 05 f time, da se od ovog iznosa odbiti imade što je možda odvjetnik jur od svoje stranke primio kao predujam ili što je možda u ime troškova ućerao od protustranke,

kr. banski stol,

vidiv, da se gdjekoje stavke pristojbenika prema načelu § 27. odvjetničkog reda previsoko obredjenim ukazuju napose prema predratnom vremenu kada se je parnica vodila obnašao je davši mjesta utoku napadnutu prvomolbenu odluku preinačiti, jer odvjetničku zaslužbinu odvjetnika Dra. A. S. sniziti na 175 K 25 f itd.

kr. stol sedmorice:

vidiv, da se po prvomolbenom sudu ustanovljeni iznos moliteljeva troškovnika ne ukazuje s obzirom na današnje prilike previsokim, te da okolnost, što se je parnica vodila u predratno vrijeme, ne može biti razlogom za sniženje toga iznosa, pošto ni sama moliteljeva stranka ne tvrdi u svom utoku, da je molitelju u vrijeme vodjenja parnice dala ikakav predujam, a naročito ne, da ga je dala u iznosu, koji bi pokrivao moliteljev troškovnik, kada bi se ovaj tada obredio bio, —

obnašao je povodom previdnoga utoka molitelja odvjet. Dra. A. S. preinačiti napadnutu odluku kr. banskoga stola i uspostaviti onu prvomolbenoga suda.

C. Kazneno.

1. Otpremne iskaznice, što ih izdaje zemaljsko gospodarsko povjerenstvo, imadu karakter javne isprave, koja ide eventualno i pod udar § 199. točka d) k. z.

2. Pravo nadzora države nad životnim namirnicama i pravo raspoložbe sa istima jest pravo egzistetno i konkretno te spada pod pojam inih prava u smislu § 197. k. z.

3. Namještenici bivših kr. ug. željeznica jesu javni urednici u smislu § 101. k. z.

(Nastavak.)

RAZLOZI.

Presudni sud riješio je optužnike od optužbe po § 250. toč. 3, k. p. poradi nedokazane subjektivne krivnje, kao i poradi pomanjkanja objektivnog učina, a optužene Nikolu M., Adolfa H. i Vilima F. još i po § 250. toč. 2. k. p. u pogledu fakta i-b i 4-b optužnice.

Digitized by Google

Kr. državno odvjetništvo napada tu osudu presudnoga suda koli u pogledu samog merituma, toli u pogledu formalno-procesualnih nedostataka, pa dosljedno osniva svoju ništavnu žalbu na toč. 5., 7., 9. sl. a), b) i c) te 10 §277. k. p.

U izvedenju iste u prvom redu napada onaj dio osude, kojom su optuženi Nikola M., Adolf H. i Vilim F. po § 250. toč. 2. k. p. riješeni od optužbe glede fakta 1-b i 4-b optužnice.

Dok s jedne strane napadnuta presuda uzimlje, da je glede tih fakata javni tužitelj od tužbe odustao, to s druge strane opet tvrdi, da tužitelj nije dao izričite izjave da odustaje od prvobitne inkriminacije u optužnici, već promijenio tekst i kvalifikaciju, pa doista prema zapisniku o glavnoj raspravi konačni predlog kr. državnog odvjetnika sadržaje samo promjenu kvalifikacije glede istih čina.

Prema tome je izreka presudnoga suda glede odlučnog čina sama sobom u protuslovju, a izviše je u protuslovju sa sadržajem zapisnika o glavnoj raspravi, čime je počinjena niština toč. 5. § 277. k. p.

U pogledu samoga merituma tvrdi napadnuta osuda presudnoga suda, da se na području Hrvatske i Slavonije otpremne izkaznice ne mogu smatrati javnim dokaznicama, pa stoga niti ne imadu specijalne kazneno-pravne zaštite po smislu § 199. lit. d) odnosno § 320. lit. f) k. z.

Ovo shvaćanje pravne naravi otpremnih izkaznica nije ispravno.

Prehranbeno pitanje pučanstva za vrijeme rata je životno pitanje za samu državu, da se spasi od pogibelji glada i da ne zapne otpornost obranbene sile države, od koje opet ovisi i sam opstanak države. To je dakle pitanje posao vlade u smislu § 101. k. z., posao eminetno u javnom interesu.

Za postignuće te svrhe stavila je državna vlast, kad je nastao rat, sve životne namirnice izvan slobodna prometa i odredila nad njima odsvojnu zabranu, čime si je osjegurala pripadajuće joj nužno pravo nadzora nad svim zalihama životnih namirnica kao i pripadajuće joj pravo raspoložbe sa istima. — Da se taj nadzor omogući, kao i pravedna raspoložba životnih namirnica, bi odredjeno, da se namirnice ne smiju iz mjesta produkcije otpremati bez posebne dozvole vlade odnosno organa iste t. j. da se namirnice ne mogu otpremati bez posebne otpremne izkaznice. Otpremne iskaznice u području Hrvatske i Slavonije su isprave, kojima se prema volji izdatnika ima utvrditi javno-pravno relevantna činenica, da je stalno imenovani otprematelj prema postojećim ovlastima vlastan na izvjestnu osobu sa odredjene predatne postaje na isto tako odredjenu odredišnu postaju otpremiti izvjesnu količinu životnih namirnica.

Banska naredba od 30. decembra 1915. br. VI.-5113 i 15. marta 1916. br. VI.-12685 propisuje, da je za izdavanje otpremnih izkaznica za područje Hrvatske i Slavonije isključivo nadležno zemaljsko gospodarsko povjerenstvo u Zagrebu. Banskom naredbom od 12. decembra 1915. br. III.-2926, kojom je proglašena podjedno naredba ug. ministarstva od 29. novembra 1915. br. 4292-1915. M. Pr. izjavljuje se u § 1., da za otpremu masti i z v a n područja Hrvatske i Slavonije izdaje otpremne iskaznice III. odsjek odjela za narodno gospodarstvo kr. zemaljske vlade. Dalje banskom naredbom od 18. decembra 1916. br. X.-32035, kojom se proglašuje naredba ug. ministarstva od 5. de-

Digitized by Google

cembra 1916. br. 3499-1916. M. Pr., odredjeno je, da je za otpremu masti željeznicom, brodom ili automobilom unutar zemaljskih granica takodjer nužna otpremna iskaznica, koju izdaje zemaljsko gospodarsko povjerenstvo.

Upravno pravna narav zemaljskog gospodarskog povjerenstva u Zagrebu osnovana je na sljedećem:

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ovlašten je prema kraljevskom riješenju od 22. jula 1914. izdavati za vrijeme rata naredbe javnopravne. Na tom temelju pored inih izašla je naredba od 11. februara 1915. br. VI.-319, kojom se odredjuje popis postojećih zaliha žitka i brašna i njihovo propuštanje oblasti na uporabu, a ta je oblast zemaljsko gospodarsko povjerenstvo, koje je naredbom od 5. marta 1915. br. VI.-558 osnovano upravo u svrhu provedbe rečene banske naredbe od 11. februara 1915 .br VI.-319.

Banskom naredbom od 25. juna 1915. br. VI.-1728 odredjuje se u § 1., da proizvoditelji mogu samo prema odredbama kr. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo raspolagati sa rekviriranim žitaricama.

Ove agende zemaljskog gospodarskog povjerenstva pripadaju državnoj vlasti, koja je izvršbu prenijela na zemaljsko gospodarsko povjerenstvo; ovo povjerenstvo je dakle javno-pravna uredba, koja u tom svom prenesenom djelokrugu kao ekzekutivni organ vlade rješava javne poslove vlade i ima svoj točno opredijeljen uredovni djelokrug.

U § 2. banske naredbe od 20. marta 1915. br. VI.-736 odredjeno je: otpremna izkaznica smije se ispostaviti samo na službenoj bjelici, koja je u tu svrhu sistemizirana, te se imade providiti tekućim brojem službenog spisa, vodjenog o ispostavljenim iskaznicama.

Iz prenavedenih banskih naredbi slijedi, da je izdatnik otpremnih izkaznica u Hrvatskoj i Slavoniji samo kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada ili u prenesenom djelokrugu njen ekzekutivni organ, zemaljsko gospodarsko povjerenstvo, dakle javna uredba unutar svog točno propisanog uredovnog djelokruga.

Nije morao biti vazda vlastoručni potpis na odnosnoj iskaznici samo od zaprisegnutog i na to pozvanog javnog urednika, te ne oduzima karakter javne isprave okolnost, ako je zemaljsko gospodarsko povjerenstvo svrsi shodno izdalo i komu drugomu bjelice izkaznica na ispunjenje, jer je to bilo znanjem i voljom njegovom, te ono usljed toga, što se kontrolni kuponi sa otpremne i odredišne postaje moraju nadzora radi dostaviti političkoj oblasti, ne gubi evidencije nad upotrebom tih isprava u javnopravnom interesu.

Tim, što je presudni sud zanijekao otpremnim iskaznicama karakter javne isprave, koja ide eventualno i pod udar § 199 toč d) k. z., — krivo je uporabio kazneni zakon, pa je time počinio ništinu toč. 9. sl. a) § 277. k. p., jer nisu za pojam javne isprave u kaznenim predmetima odlučni postojeći o tom propisi građanskog zakona.

Napada se nadalje u žalbi, što je presudni sud uzeo, da pravo nadzora države nad zalihama životnih namirnica i pravo raspoložbe sa istima nije pravno egzistentno, pa da stoga ova ne potpadaju pod »ina prava«, spomenuta u § 197. k. z. — U istinu to pravo nadzora države nad životnim namirnicama postoji, jer pripada to pravo državi u svrhu podržavanja pravnog po-

Digitized by Google

retka u pitanju prehrane. — Nu to pravo je i konkretno, jer izvire iz prava raspoložbe države sa životnim namirnicama u interesu prehrane pučanstva, jer je otprema masti banskim naredbama od 12. decembra 1915. br. IIII.-2926 i 18. decembra 1916. br. X.-32033 istrgnuta iz slobodnog prometa i vezana na otpremnu iskaznicu.

To pravo nadzora i razpoložbe države spada dakle svakako pod pojam »inih prava« u smislu § 197. k. z.

Po tom glede toga nisu razlozi presudnoga suda dovoljno obrazloženi, a niti je dovoljan obzir uzet na prenavedene okolnosti.

Napada se u žalbi, da namještenici državnih željeznica nisu javni urednici u smislu § 101 k. z. U tom je pogledu kod rješavanja pitanja, da li ti namještenici mogu počiniti uredovno pronevjerenje, već kr. stol sedmorice zauzeo stanovište u osudi od 24. jula 1897. br. 3186. Promet kr. ug. državnih željeznica spada pod pojam »poslova vlade«, ma da je i taj promet organiziran na čisto trgovačko-gospodarskom temelju, pa su železnički namještenici javni zvaničnici, koji su po javnom nalogu pod zakletvu odnosno zavjeru dužni brinuti se za poslove vlade. Na tom pitanju ne mijenja ništa zak. čl. XVII.—1914. o železničarskoj pragmatici (zbor. 1915.), dapače to utvrdjuje svojim odredbama glede uslova namještenja (§. 5.), glede polaganja prisege (§ 8.), zatim u §§ 5.—9., 16, 17., 21., 24., te glede odgovornosti namještenika disciplinarnim sudovima (§ 36., 37., 50.). Ali napose sadržaje § 2. toč. VI. tog zakona: članovi stalnog tako i privremenog osoblja imaju se s gledišta primjenivanja kaznenih zakona smatrati kao da su javni urednici.

Napadana osuda uzimlje, da nije stavljen predlog od strane kr. državnog odvjetništva glede progona optužene Ivke pl. M. i Štefe Š. radi prekršaja §. 460. k. z. — Ali u optužnici pod 3-a) stoji glede M., da je neustanovljenog dana mjeseca veljače 1918. u Zagrebu ukrala iz poslovnice gospodarskog društva dvije bjelice otpremnih iskaznica zem. gospodarskogdruštva, dvije bjelice otpremnih iskaznica zem. gospodarskog povjerenstva, a pod 3-b) stoji to i za Štefu Š. — Nije dakle presuda riješila optužbe, a time je počinjena niština toč. 7. §. 277. k. p., a i niština t. 9. sl. c) §. 277. k. p. jer je sud izjavio, da manjka optužba kakovu zakon iziskuje.

U subjektivnom pravcu navode rješidbeni razlozi pobijane osude, da izmedju optuženih Nikole M., Branka B. i Ivke pl. M. nije postojao nikakav intimni odnošaj, dapače, da optuženica M. nije optuženog M. ni poznavala. Pri tom se ali posve mimoilazi ustanovljena činjenica, da se je optuženi Branko B. upoznao sa optuženom Ivkom pl. M. još onda, kada je ista bila namještena kod gospodarskoga društva u Zagrebu, a optuženi B. bio povjerenikom toga istoga društva za nabavu stoke za vojsku, dočim je optuženog M. B. poznavao, jer je već prije s njime trgovao.

Zatim pobijana osuda ne uvažuje okolnost, da je optuženi Branko B. kao bivši povjerenik gospodarskog društva znao, da ono ne izdaje otpremnih izkaznica za mast, već da takove treba tražiti kod kr. zem. vlade, odjela za narodno gospodarstvo i to na posebnu pismenu molbu, ter da se uopće otpremne izkaznice izdaju samo na pismene molbe, a da je i optuženi M. gledao najprije, da tim redovitim putem dodje do takovih, a kada mu to nije uspjelo, da se je obratio na optuženog B.

Digitized by Google

Presudni sud uvažuje dalje obranu optuženog Branka B. da mu je optužena Ivka pl. M. govorila, da su one — predane mu izvoznice — prave i da ih je dobila od jednoga gospodina kod kr. zemaljske vlade, kojemu je za to dala 8000 K., ali mimoilazi činjenicu, koju i sam smatra dokazanom, najme da je optužena M. dala optuženom B. najprije dvije krivotvorene bjelice otpremnih izkaznica, kojih nije htjeo primiti, već tražio druge, koje mu je ona i dobavila, ter da se tu uopće radi o izručenju bjelica otpremnih izkaznica neovlaštenoj osobi te o protivupravnom ispunjenju istih.

U pogledu optuženog Izidora B. osuda ne obrazlaže, zašto uvažuje optuženikov opoziv njegovog priznanja u istrazi, da je sumnjao u otpremne iskaznice M. tim više, jer je čuo, da glede tih izvoznica postoje neprilike.

Sve ove činjenice mogle bi biti od znatnoga upliva kod prosudjivanja pitanja o krivnja navedenih optuženika.

Pobijana osuda nadalje ne obrazlaže, zašto optuženike Adolfa H. i Vilima F. rješava od optužbe glede čina 1-a t. j. sukrivnje zločinstva prevare.

Prema tomu je izreka presudnoga suda glede odlučnih učina manjkava i nepotpuna.

U pogledu iznesene činjenice, da su optužene Ivka pl. M. i Štefa Š. iz poslovnih prostorija gospodarskog društva ukrale otpremne izkaznice, imao je presudni sud izreći, smatra li tu činjenicu dokazanom ili ne, jer jednoč se u rješidbenim razlozima veli, da se izravno dokazano, da su si rečene optuženice prisvojile bjelice izvoznice a poslije opet, da postoji za to temeljita sumnja.

Tvrdi se nadalje u pobijanoj osudi, da je optuženom Branku B. zatajila, da je otpremne izkaznice dn. br. a i b ad 9, naročito potpis T. na istima, krivotvorila i da ga je zavarala, da su izvoznice prave da ih je dobila od jednoga gospodina kod zemaljske vlade a da je sadržaj u te izvoznice upisala prema podacima, što ih joj je dao optuženi B. nu prema zapisniku o glavnoj raspravi nije ona tako govorila, već nasuprot, da je otpremne izkaznice dn. br. i b ad 9 dala optuženom B. onakove, kako ih je ukrala, bez ikakovoga krivotvora i bez potpisa T., jedino da je optuženog B. uvjeravala, da ih je dobila od jednoga gospodina kod vlade, kojemu da je dala za to 8000 K, a to da je optuženom B. kazala za to, da od njega sigurnije dobije obećanih još 9000 K.

U ostalom tako je izkazao i optuženi Branko B., koji je odustao od svoga izkaza u istrazi, da je on iskaznice ispunio.

Prema tomu postoji medju onim što rješidbeni razlozi pobijane osude navode o izkazu optužene Ivke pl. M. na glavnoj raspravi i medju sadržajem zapisnika o istoj znatno protuslovje.

Optužnica kr. državnog odvjetništva inkriminira i to, da je optuženi Nikola M. dao mito, da opć. bilježnik Janko R. sa optuženima Vilimom F. i Adolfom H., zlorabeći svoju uredovnu vlast, nakon protupravnoga dignuća propisno određene zaustave dvaju vagona masti, — propusti te vagone preko granice Hrvatske i Slavonije, pa premda pobijana osuda

Digitized by Google

dopušta, da je Janko R. kao općinski bilježnik i redarstveni organ spomenute vagone radi sumnje kriomčarenja zaustavio, a poslije primivši od M. novaca, zaustavu dignuo, ipak tvrdi, da Janko R. nije bio urednik u smislu §§. 104. i 105. k. p., jer da mu nije nadležalo meritorno rješavati konkretno kriomčarenje, a da te svoje tvrdnje nikako ne obrazlaže.

Istaknuti valja još, da presudni sud vjeruje iskazima optuženih Nikole M. i Branka B., da su, putujući željeznicom iz Sunje u Indjiju, gdje se je imala tovariti mast, pregledali od optužene ivke pl. M. dobivene otpremne iskaznice, da li se ne nalaze medju onima, koje su proglašene ništetnima, a da ne razjašnjuje, zašto bi oni to činili, ako su bili uvjerenja, da su te iskaznice nabavljene legalnim načinom: nadalje da presudni sud ne uvažuje okolnost, da je optuženi Nikola M. upotrijebio izkanize — sadržaja u protuslovju sa stanjem stvari — naime, da je otprematelj gospodarsko društvo u Zagrebu, a naslovnik aprovizacije općine Sošice odnosno Ribnik, koje nisu od njega masti ni naručile, — dakle znao, da je sadržaj iskaznica neistinit; konačno, da je prema banskoj naredbi od 12. decembra 1915. broj III-2926 dužnost željezničkih činovnika otpremiti kontrolne kupone otpremnih iskaznica nadležnim upravnim oblastima, — premda bi i te okolnosti mogle biti od upliva za prosudjenje krivnje optuženika.

Prema tomu je ništovna žalba kr. državnog odvjetnika, u koliko je utemeljena i na toč. 5. §. 277. k. p., osnovana.

Gledom na razloženo postoje u osudi presudnoga suda i istaknute povrede materijalnoga prava, ali ipak, jer se udovoljuje ništovnic. takodjer s razloga toč. 5. §. 277. k. p., ne može ovo vrhovno sudište u smislu §. 284. toč. 3. k. p. samo izreći presudu u stvari i to stoga, jer u osudi i u razlozima rješidbe nisu uglavljene sve one stvari koje bi se uporavljujući kao što treba zakon, uzeti bile imale za podlogu rješidbe, — pa je stoga valjalo uvaženjem žalbe ništovne kr. državnog odvjetnika glede istaknutih niština §. 277. k. p. u pogledu svih optuženika temeljem §. 284. toč. 1., 2. i 3. k. p. ukinuti osudu presudnoga suda i odrediti iznovičnu glavnu raspravu pred istim kr. sudbenim stolom. Bć.

Iz financijske prakse.

Gospodarska društva kao zadruge nisu oproštena od poslovnog poreza.

Bivše kr. ug. upravno sudište uzevši u svojoj dne 6. ožujka 1917. obdržavanoj javnoj sjednici u raspravu stvar poreza od poduzeća K.....kog gospodarskog društva kao zadruge, u kojoj porez raspisujuće povjerenstvo zaključkom od 4. kolovoza 1914. broj 698. nije ustanovilo poslovnog poreza, i to je opotražno povjerenstvo za izravni porez zaključkom od 19. veljače 1915. broj 831 i u drugoj molbi potvrdilo, izreklo je uslijed tužbe izvjestitelja erara slijedeću

O s u d u:

Upravno sudište u toliko uvažuje tužbu, da izreče, da utuženo gospodarstveno društvo kao udruga sačinjava na platež poslovnog poreza obvezano poduzeće, postupavša povjerenstva upućuje. da glede mjere poreza donesu propisan zaključak.

Digitized by Google

R a z l o z i:

Postupavša povjerenstva za to su riješila utuženo gospodarsko društvo kao zadrugu obveze plateža poslovnog poreza, jer se ova udruga u smislu svojih pravila ne može smatrati na dobitak ustrojenim poduzećem.

Ovo shvaćanje ali ne ima zakonitog temelja.

Najme o porezu na javno polaganje računa obvezanih poduzeća i društava glaseći zak. čl. XXIV.: 1875. postavlja glavnim raspoznavalom porezovne dužnosti to, da poduzeće bude u koristonosnu svrhu i na dobitak osnovano a iznimku ispod toga općenitog propisa ustanovljuje §. 2. zakona samo glede pod rukovanjem erara stojećih ugarskih državnih željeznica i glede onih poduzeća koja posebnim zakonom učestvuju u oprostu. U uredovnoj sbirci izravno — poreznih zakona polag §. 1. ovog zakona dovezane opaske, ne spadaju pod takov porez samo znanstvena, umjetničko gospodarstveno politička humanitarna, konačno pod točku 10. §. 4. pozvanog zakona nespadajuća dobrotvorna društva.

Iz ovih zakonskih odredaba jasno slijedi, da pod gore već višekrat pozvanim zakonom navedeni poslovni porez ne padaju lih samo ona društva, koja nisu ustrojena kao poduzeća, kojih dohodak ne potječe iz poslovne radinosti i uopće, koja se ne bave poput posla vjeresijskim stvarima u svrhu postignuća dobitka, dočim je ona okolnost, u koju će se svrhu obratiti iz poslovne djelatnosti potičući dohodak s gledišta porezne dužnosti irrelevantna. Povrh gore spomenutih iznimaka sadržaje točka 10. §. 4. zakona još samo glede predujmovnih i samopotpornih društava iznimnu odredbu, ali i na one dozvoljuje samo dioni porezni oprost t. j. samo društvenim članovima isplaćene kamatne svote, rješava do 6% stožernih uložaka ispod poreza. Polag podnešenih temeljnih pravila ima utuženo gospodarstveno društvo kao udruga i značaj novčanog zavoda, bavi se davanjem zajmova i ustrojeno je u svrhu koristi, odnosno dobitka, koji potiče od zajmova danih iz poslovnih dijelova članova. Usljed svega toga dakle obvezano je na platež poslovnog poreza, ispod koje ga obveze ne rješava iz §. 2. pravila zadruge razaberiv ni onaj zadatak, da ukupno gospodarstvo i svaku pojedinu granu gospodarstva posebno promiče, jer kako je već istaknuto, ako je koje poduzeće ustrojeno na korist i na dobitak onda je s gledišta oporezovanja svejedno, na što obraća čisti poslovni dobitak.

Uz takovo tumačenje zakona odnosno uz onaj nazor, da udruga samo zato, jer javno gospodarstveno korisnu zadaću vrši, nije prosta od poreza, dokazuje i ona okolnost, da sa sličnim zadatkom ustrojene ine udruge, kojim nije posebnim zakonom podieljen porezni oprost, nemogu usljed samih javno-gospodarstvenih zadataka imati pravo na porezni oprost.

Usljed svega toga valjalo je tužbu zastupnika erara uvažiti i utuženo gospodarstveno društvo kao udrugu izreći poreznoj dužnosti potpadajućim i postupavša povjerenstva uputiti, da donesu propisni zaključak.

Priopćio P-r.

Digitized by Google

(Riješidba bivšeg upravnog sudišta u Budimpešti od 8./I. 1918. br. 18.838 F. 1917.).

Upravno sudište uzevši u svojoj dne 8. siječnja 1918. obdržavanoj javnoj sjednici u raspravu stvar pristojbe L. M. iz Varaždina, u kojoj je kr. financijalno ravnateljstvo u Varaždinu odlukom od 2. lipnja 1917. broj 7860. riješilo priziv podnesen protiv biljegovne pristojbe od 66 F. odmjerene kod kr. poreznog ureda u Varaždinu u pop. K. od god. 1917. pod stav. broj 208. te je nizilo pristojbu na 22 filira, izreklo je usljed tužbe spomenute stranke, slijedeću

osudu:

Kr. upravno sudište uvažujući tužbu, određuje brisanje pristojbe.

Obrazloženje:

Predmet obnašašća je namira u pogledu troškovnika, o tražbini od 6 kruna 17 f. u kojoj su zaračunate dnevnice u iznosu od 88 kruna, a namira je manisana zato, jer je na njoj — prema svoti dnevnica — podmirena samo biljegovina od 38 filira — dočim je po smislu § 1. i 2. članka XXVII.: 1916. potpadala pristojbi od 60 filira.

Tužbeni petit za brisanje pristojbe je zakonit.

Jer po zadnjoj alineji § 2. zakonskoga članka XXVII.: 1916. imadu se namire, koje javni službenici istavljaju o berivima svojim iz kakve javne blagajne u vremenu od dvije godine, računajući od sklopljenja namira, biljegovati po biljegovnim stupnjevima, koji su § 1. toga zakona izvan snage stavljeni. Zakon govori o berivima uopće, dakle ne ograničava tu pogodnost, na izvjesnu skupinu beriva, na pr. na pr. na plaću i stanarinu, a budući da nema sumnje, da su i usljed službovnog odnošaja javnog službenika propisno naznačene dnevnice takovo berivo njegovo, i to takvo berivo, koje iz javne blagajne diže, jasno je, da se pogodnost u zadnjoj alineji § 2. zakonskog članka XXVII.: 1916. ima primijeniti i u ovom slučaju.

Priobćio: P-r.

Digitized by Google

Svaštice.

Iz hrvatske pravne povijesti.

Priopćuje dr. Rudolf Horvat.

I. Hrvatska obveznica iz godine 1589.

Varaždinski građanin Danijel Obligaj i njegova supruga Katarina pozajmiše godine 1587. od ptujskoga građanina Benedikta pl. Totinga svotu od 200 talira i dukata. Obligaj se obvezao, da će ovu svotu (u gotovom novcu ili u dobroj marvi) svomu vjereniku vratiti na Svijećnicu (2. veljače) god. 1588., ali nije mogao ispuniti ovu svoju obvezu, jer nadodjoše »huda vremena«. Dug se potegnuo dapače i na god. 1589., a Toting je čekao i čekao, kada će mu Obligaj vratiti pozajmljene novce. Na dan sv. Ivana Krstitetlja (24. lipnja) 1589. dao se Toting nagovoriti, da pričeka još godiniu dana, ali mu je Obligaj morao izdati novu obveznicu, koja će glasiti na 240 dukata, jer je Toting navodno još prije toga pozajmio Obligu 40 dukata. U toj obveznici govori se, da Toting ne traži nikakovih kamata; ali čini se, da će spomenutih 40 dukata biti kamate za prošle dvije godine i za narednu godinu. Mjesto Obligajeve supruge staviše na obveznicu svoje pečate i potpise varaždinski gradjani Petar pl. Fortuna i Ivan pl. Dobrinović, ali uz ogradu, da im to ne može donijeti nikakove štete. Obligaj i njegova supruga obvezaše se, da će Totingu 240 dukata isplatiti. 24. lipnja 1590. Ne učine li toga tada će izgubiti svoje kuće u Varaždinu, koje Tontingu zapisuju za dužnu svotu. Gradski sudac može Totiga jednostavno i bez svake parnice uvesti (»nuter položiti«) u posjed Obligajevih kuća.

Ova obveznica napisana je hrvatskim jezikom, i to vjerojatno onakvim narječjem, kakovo se tada govorilo u Varaždinu. To je narječje u nekim riječima i oblicima slično slovenskom jeziku u susiednoj Štajerskoj. »Za veću vjerojatnost« zamoliše Obligaj i njegova supruga gradskog suca Blaža literata Antilovića, neka njihovu obveznicu unese u zapisnik grada Varaždina. Tako se ova hrvatska obveznica sačuvala u gradskom protokolu, gdje se inače sve bilježilo na latinskom jeziku. Obveznica — transkribirana današnjim pravopisom — glasi doslovce ovako:

Fassio prudentis Danielis Obligaj (et) dominae Catharinae con'sortis ejusdem super debito flor. 240 egregio Benedicto Totingh civi Petoviensi, facta anno 1589.

Dominica proxima post festum beati Joannis Baptistae. Prudens Daniel Oblegay et consors sua domina Catherina, coram Blasio literato Antilowych judice, Nicolao Freniparo magistro fori, personaliter constituti, sponte libere et benevole dixerunt et fassi sunt, sese ab egregio domino Benedicto Totyngh, civi Petoviensi, percepisse in spem futurae restitutionis florenos hungaricales 240, sub inscriptione demorum suarum hic intra moenia istius civitatis habitarum, usque festum beati Joannis Baptistae proxime affuturum in anno domini 1590., prout litteras obligatorias eidem domino Benedicto Totingh sigillis eorundem dedissent, juxta quarum conti-

nentem fassionem fecerunt; quas litteras in prothocolon civitatis pro majori eorum verificatine inscribi postularunt; quarum tenor talis est:

Jaz Daniel Oblegay, purgar varaždinskoga varaša, i jaz Catherina, njegova gospodarica, skupe valujeva po vetom našem dožnom listu, da smo mi bili vu naše potreboće in anno 1587. prejeli od poštovanoga i razumnoga gospodina Totingh Benedika, ptujskega purgara, gotovi dvesto talerov, drobni penez, vsaki dukat po sto soldinov računavši; kotero sommo penez bili smo obljubili njega milosti — ale s dobrom marhom ali s gotovimi penezi — lepo platiti do najposlednjega terminuša ani 1588., koteri je bil svete Marije svećne den, drugoga leta, gda smo bili te peneze prejeli, od toga gore imnovanoga Totynga Benedika, kako je to vse bilo popisano vu našem pervom dožnom listu. Kotero sommo penez mi kako smo bili obljubili njega milosti platiti s Boga i radi hudi vremen do denešnjega dne nesmo platili ništar. Za kotero sommo penez mi imenovani Daniel Oblegay i jaz Katherina, njegova gospodarica, namolili smo se njega milosti gospodinu Totyngu Benediku vezda in anno 1589., na svetoga Ivana Kerstitela den, da nas njega milost počaka do drugoga svetega Ivana dne, koteri bode in anno 1590., preze vsakoga intereše, to je to, da nas njega milost bode čakal jedno leto. Kotero sommo penez obljubili smo njega milosti terdno, jako, to isto leto vso to sommo preze vsake kavke i upadka platiti gotovini penezi.

I zopet mi gore imenovani Daniel Oblegay i jaz Katherina njegova gospodarica, valujeva po tom istom našem dožnom listu, da smo mi išće pervo toga bili dožni četerdeset dukat tomu istomu Benedik Totingu, po sto soldinov računavši, kotero četrdeseti dukat obljubili smo njega milosti platiti na te isti terminuš, na svetoga Ivana den, gda i to isto gore imenovano summo. Za kotero vso to summo dvesto i četerdeseti dukat, mi gore imenovani Daniel Obligay i jaz Katherina, njegova gospodarica, zavežujemo se i zapisavamo ove naše purgarske hiže, v ke stojimo vezda. Ako li bi mi ne mogli ale ne hoteli njega milosti, njegovoj gospodarice ale njegovomu odvetku, na on terminuš, kako smo se obljubili ale zavezali, te summe platiti, onda moćjom toga lista —onoga vremena toga varaša varaždinskoga — gospodin vihtar da ima njega milost kneza Benedika h Thotyngha, ale njegovo gospodarico ale njegov odvetek, te nas najdo s tem listom, preze vsake kavke, vu te naše hiže prede vsemi drugimi dožniki, ako li bi bili, noter položiti.

I za vekše pravice i svedočtva radi jaz Daniel Oblegaj zapečatil sem ove naš dožni list mojim lastovitom pečatjom i moje roke pismom sem se potpisal. I jaz Katherina, njegova gospodarica, svoje pečati nemavši, naprosila sem kneza Petra Fortuno i kneza Ivanuša Dobrymovycha, da njih milosti poleg mene, na ove naš dožni list, svojimi pečatni zapečatili i svojimi se rokami podpišo, a njim i njih vsemu ostanku ali odvetku preze vsake škode ili vupatka. I na to spravo dasmo tomu gore imenovanomu knezu Benediku Thotynghu te naš dožni list.

Dato Warasdin in domo nostra, in festo beati Ivannis Baptistae, anno domini 1589. Daniel Oblegay, manu propria. Joannes Dobrynowych, manu propria. (Liber fassionum civitatis Varasdinensis, str. 344. i 345. Rukopis u arhivu slobodnoga i kraljevskoga grada Varaždina.)

Digitized by Google

II. Hrvatska diona isprava od godine 1602.

»Mi Lukač Chernkoczy vicešpan i Paval Schyttaroczy sudac zagrebačke gracke megje, dajemo na znanje po ovom našem listu, kako mi 18. die meseca Juliuša pojdosmo polag zapovedi aliti mandatoma gospodina bana, gospodina Draskovych Januša, na neki del v imaniće sirot pokojnoga kneza Jurja Kralycha i gospe Ana Magdalenych, žene aliti tovaruša njegova, po imenu sinov nihovih Tomaša i Gergura i kćere Margerete od jedne strane, a iz druge strane dece plemenitoga kneza Gašpara Jankowycha, koju je on imal s rečenom gospu Anu Magdalenych, ženom aliti tovarušom svojim, koju je bil po zakonu vzel p smerti imenovanoga kneza Jurja Kralycha, koja deca aliti kćerke imenuju se Katerina i Margareta Jankowych; ko imaniće je na Maloj Mlaki vu zagrebačkoj grackoj medji, materinstvo budući te sve gore imenovane dece. Zato najpervo dojdosmo s ostalemi ondešnjimi susedi na dvor plemeniti toga imanića i počesmo deliti polag gore imenovanoga mandatoma gospodina bana. I dopade delnim duguvanjem dvor sa vsem stanjem ondešnjem deci Kralychevoj, odlog štaglja, koji dopade deci Jankowycha. I zemlja takajše pri dvoru, koja se imenuje »Zavertnica«, dopade od zapada sunčena deci Kralychevoj na oranja tri. Zemlja, koja se zove »Okruglica«, dopade im dve oranj prez fertalja, poleg zemlje Dore Jurićinke. Nazopet zemlje, koje se imenuju »Selca«, počamši od zemalj Lacka Govorkovića, pod crikvom svetoga Jurja na Odri, koje zemlje protegnule su se do potoka ali vode Lomnice, s kojih zemalj dopade deci Kralicha pervi, drugi, šesti i sedmi lakat na oranj šestnadeste, ostale strane ali lakati od teh zemalj dopadoše deci Jankovicha. Iz sinokoše, koja se imenuje »Seynycza« blizu Ružina, dopade deci Kralycha strana te sinokoše od sunčenoga zapada. Ittem zemlja, koja se zove »Pavlinščica«, nedaleko od dvora, na poldrugo oranje, dopade deci Kralychevoj. Napokonec konca v Lužah vse one zemlje, aliti ono pusto selo, dopade Kralychevoj deci.

Na ko dugovanje mi gore imenovani vicešpan i sudac polag zapovedi gospodina bana pravednim zakonom razdelivši to imeniće megju tu decu, dasmo ov naš list deci Kralychevoj za vekše tverdnosti ali verovanja volju, pod naše navadne pečati i ruke podpisanje polag pravice orsačke.

Datum in Kiš Mlaka, praescripto 18. die mensis Julii, anno Domini 1602. (Pritisnuta su dva pečata.) Idem, qui supra, Lucas Chernkoczy, vicecomes, manu propria«. (Izvornik u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti medju spisima »Acta irregestrata collegii societatis Jesu Zagrabinsis«, svezak V. broj 236.)

III. Banova opomena godine 1611.

U kr. ug. državnom arhivu u Budimpešti čuva se medju isusovačkim spisima (Acta irregestrata collegii Zagrabiensis, svezak V. broj 304) izvorno hrvatsko pismo, što ga je hrvatski ban Tomo grof Erdedi 27. svibnja 1611. u Jastrebarskom pisao Gjuri pl. Mikuliću od Paukovca. Pismo u sadašnjem pravopisu glasi ovako:

»Egregie domine nobis honorande! Neka znate, da nam se ovo tuži pater Kalči Ježuita, da im tamo v nih lugu veliku škodu činite v Pauko-

Digitized by Google

vom verhu, i da ste jur za jednih petdeset oranj zemlje izkrčili. Ako i je vse občinski lug, ali zato ni potribno više vsih drugih susedov škodu v njem činiti. Zato Vam zapovidamo i prepovidamo naše časti oblastjom, da se toga imate ostaviti, i da im škode ne činite; ar se hoće k tomu i drugim putem prigledati, inako v tom ne včinite. Datum in nostra Jastrebarska, 27. Maji, anno 1611. Comes Thomas Erdeody, manu propria.«

Za pravopis toga lista spominjem, da Erdedi piše slovo z, da time izrazi slovo s, n. pr. zamo, oztaviti i Jaztrebarzka; ali z podjedno služi i za slovo z, n. pr. znate, zato i zemlje. Slovo s i dvostruki ss upotrebljava Erdedi za š, n. pr. skodu, nassu; ali mu služi i za oznaku slova ž, n. pr. Jesuita, tusi. Slovo i označuje Erdedi redovito slovom y, a u slovom w, premda mu potonje slovo w služi takodjer za v. Duge riječi piše Erdedi odijeljeno, dočim kratke riječi po 2 i 3 spaja u jedno, n. pr. daym, akoje, izdazte, danamze.

IV. Hrvatska namira Stjepana Keglevića od god. 1640.

Prigodom prodaje inventara pokretnih stvari na imanju Dubovcu kod Križevaca ostao je Krištof pl. Otmić 64 ugarska forinta i 20 denara dužan barunu Stjepanu Kegleviću. Ovu svotu isplatio je Kegleviću za Otmića križevački potkapetan Gašpar pl. Stankovački, komu je to 21. kolovoza 1640. potvrdio Keglević u svome kaštelu Gorici kod Miholca pod Kalnikom. Potvrda je pisana hrvatskim jezikom, a glasi ovako:

»Ja Istwan Keglewith od Bužina etc. svedočim po ovom mojem listu, da sam ja od kneza Gašpara Ztankowachkoga, križewačke Krajine najvekšega vicekapitana prijel v gotovom pinezu šestdeset i četiri vugrske dukate i dvadeseti novac za on inventarium rerum mobilium v Dubovačkom imanju, koteroga bi mi bil dužan knez Krištof Ottmich dati i meni asignovati tempore redemptionis bonorum Dubovaciensium tako, da za on inventarium i rečeni knez Gašpar Ztankowachki i knez Krištof Ottmich od mene vazdar mentovani budu, kako i s ovim listom mentovane činim, mojum rukum podpisanjem i navadnum pečatjum zapečaćenjem. Datum in castello Goricza, die 21. Augusti, anno 1640. Idemqui supra Stephanus Keglevytth, manu propria. (Pečata nema. Izvornik u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti, zbirka »Acta irregestrata collegii societatis Jesu Zagrabiensis«, fasciculus V. broj 217.)

V. Osuda zbog kradje u crkvi godine 1686.

Tomaš Herendić, kmet na imanju zagrebačkih Isusovaca u Tkalcu kod Križevaca pohranio je u tamošnju crkvu lonac, u kojem bijaše jedna pinta (3 i po litre) masla. To je Herendić učinio od straha pred njemačkim vojnicima, koji su tada kroz Tkalec prolazili u rat na Turke. Ovaj lonac masla ukrao je Antun Zajković, koji se nepoznatim načinom domogao crkvenoga ključa. Kradja se otkrila i lonac je s maslom vraćen Herendiću. Radi toga držao se 14. veljače 1686. u Tkalcu sud. Pravdu je krojio Ivan pl. Isačić kao namjesni sudac, a prisustvovao je Stjepan pl. Kulko, koji bijaše plemićki sudac županije križevačke. Zajković bi po zakonu morao izgubiti glavu, ali je smrtna kazan — milošću zemaljske gospode (t. j. Isusovaca) — pretvorena u globu od 25 ugarskih forinti (dukata).

Digitized by Google

Zajković bijaše okrivljen, da je prije toga ukrao takodjer one stvari, koje nestadoše iz crkve, kamo ih pohraniše neki drugi žitelji. Ova krivnja nije se mogla dokazati. Zato je sudac Isačić dosudio, neka Zajković sa trojicom poštenih ljudi prisegne, da nije ukrao spomenutih stvari. Ako ovu prisegu položi, tada je ove krivnje riješen; ako pak ne prisegne, tada mora oštećenicima nadoknaditi pretrpljenu štetu, na koliko ovu budu smjeli prisjeći »na svoj kvar.«

Osuda je sastavljena hrvatskim jezikom, a glasi ovako:

»1686. die 14. Februarii in Kalecz pred dolje podpisanemi dokonjano je za nekojega Jantola Zajkovića, kateri je tatbenom duguvanjem najprvo čez palanjek preiduči i onak kluč nekak cerkveni dobivši vu cirkev hodil i s cirkve masla jeden lonec okolu pint, koje bil vu nuter sranil Tomaš Herendić pred Nemci, vkral i domom zanesel; kotero se je i našlo i onomu, čije je bilo, povernulo. Što ti pako veće se poteščavaju na njega, da bi nekojem veće kvara včinil, ki su imali svoja dugovanja vu rečene cirkve, zato bude se za ona, ka nesu pri njem našesta, a drugač poteščavaju se na njega, da je on vzel, odprisegal samo tret s dobremi poštenemi ljudmi pred onem, na koga ostave gospoda zemalska ovde na Kalczu. Ako se odpriseže, prost bude; ako ne, tako bude moral onem naplaćati, ki su kvarni što iz cirkve, na tulikom, na kulikom oni budu smeli na svoj kvar priseći. A što je hodil takovem duguvanjem vu cirkev, najti bi moral de rigore juris glavu zgubi; ništar manje iz milošću gospode zemelske obteršuje se in emenda capitis, id est in florenis hungaricalibus viginti quinque, dominis terrestribus in medietate una, in altera medietate ecclesiae, quae violata esset.

Joannes Isachich, in praesenti causa substitutus judex, manu propria. Praesente Stephano Kulko, judice nobilium comitatus Crisiensis, manu propria.« (Izvornik u kr. ug. državnom arhivu u Budimpešti. Acta Jesuitica irregestrata collegii Zagrabiensis, svezak V. broj 135.)

VI. Namira Judite Petronile Zrinske od g. 1698.

Kako je poznato, imao je hrvatski ban Petar grof Zrinski tri kćerke, od kojih se najstarija zvala Jelena, srednja bijaše Judita Petronila, a najmladja Zora Veronika. Judita je još kao mlada djevojka stupila u red opatica Klarisa, koje su imale svoj samostan u Zagrebu. (Njihov samostan postoji još i danas u Opatičkoj ulici broj 20, gdje je sada smješten jedan odjel kr. finacijalnog ravnateljstva.) U samostanskoj tišini i zabiti proživjela je Judita svu onu strahotu, koja se odigrala g. 1670. i 1671., kada joj oca skinuše sa banske časti i smaknuše kao veleizdajnika. Judita je kasnije postala »majkom« svojih sestara Klarisa, te je kao predstojnica (abbatissa) njihova samostana upravljala takodjer imetkom samostanskim. Kao takova pozajmila je 170 ranjskih forinti hrvatskomu protonotaru Jurju Plemiću, te mu 6. rujna 1698. izdaje potvrdu, da je upiatio kamate (10 forinti i 4 groša) na pozajmljenu glavnicu. Izvorna namira provedjena je pečatom samostana Klarisa, a čuva se u kr. ug. državnom arhivu u Budimpešti. (Acta societatis Jesu irregestrata. Collegium Zagrabiense, svezak V. broj 106.) Namiru je pisala i potpisala sama Judita; rukopis je vrlo teško čitljiv, a glasi u sadašnjoj transkripciji ovako:

Digitized by Google

»Ja Judith Petronilla Zrin, abbatisa reda sv. Klare, po ovom pismu spoznavam, da sam svrhu sto i sedemdeset ranjskii koje na interešu jesu pri poglavitom gosponu gosponu meštru Jurju Plemiću (tit.), nih milosti dali kloštru interesa 10 ranjski 4 grošov, svrhu kojih ovo nih milosti quietujem, zafalnostjum prijemlem. Za vekšega veruvanja kloštra pečatom i moje ruke pismom podpisujem ja imenuvana. Anno domini 1698., 6. Septembris. Mater abbatisa Petronilla a Zrin, manu propria.«

VII. Kako je g. 1706. data sloboda seljenja kmetu Nikoli Krajačiću.

O tomu čuva se još i sada u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti (Acta irregestrata collegii Zagrabiensis, svezak V. broj 289.) isprava, koju je 3. kolovoza 1706. u Zaboku potpisala Elizabeta Barbara Gereczy, udova pukovnika Franje Črnkocija. Isprava je pisana hrvatskim jezikom, a glasi ovako:

»Ja Elizabeta Barbara Gereczy, — poglavitoga i visoko rodjenoga gospona Ferenca Chernkoczia od Chernkovecz, cesarove i kraljeve svetlosti oberstara (titulus) ostavljena udova, kako naturalska i lastovita tutorica mojega sina jedinoga Krištofa Chernkoczia i kćeri moje Ane Marijane Magdalene Chernkoczy, i zemelska gospa imanja iliti ladanja Turnišća, vu varaždinske varmegje budućega, — dajem na znanje po mojem ovom odpertom listu, da sem ja na prošnju poštuvanega patra Januša Despotovića, zagrebečkoga ježuitarskoga kolegiuma vrednoga rektora, jesem dala, kakti i dajem, slobodu Mikule Krajačiću, drugač gore rečenoga turniščkoga imanja i ladanja svojega, sina i kćere mojeh, podložniku i kmetu ondje rogjenom, da pokeh dob hiža njegova iliti oca njegovoga je za dosta obilna s drugum družinum, muškemi i ženskemi glavami, niti zaradi njega nikaj se ne će ali tlaka, katera je ona dužna, ali drugi dohodki pomenšati iliti sfaliti, kakti se nesu ova leta pomenšali ali sfalili, doklam je po službe hodil na luckom ladanju, zato da se slobodno prenese sam svojum glavum listor, nastani i oženi na zemlje gore imenuvanega poštuvanega kolegiuma zagrebečkoga, polag svoje i zemelske onde gospode volje i dopušćanja. Tak da zato i on i njegov zakoniti odvedek mirovem i seguren bude od vsakoga bantuvanja. Sverhu toga vsega dala sem i dajem njemu i njegovomu lastovitomu odvetku ov moj otvoreni list s mojum rukom podpisan i mojum pečatjum zapečaće. V Zaboku, 3. dan Augusta meseca leta 1706. Elizabet Barbara Gereczy, manu propria. (Crni pečat prilijepljen.)

VIII. Hrvatska zadužnica Katarine Bedeković od g. 1717.

Katarina pl. Bedeković, udovica glasovitoga hrvatskog rodoljuba i zemaljskoga protonotara (prabilježnika) Jurja pl. Plemića, pozajmila je 2. ožujka 1717. od zagrebačkih Isusovaca 200 ranjskih forinti. O tomu je Bede-

Digitized by Google

kovićka izdala o. Nikoli Kraljiću, rektoru samostana isusovačkoga, hrvatski pisanu potvrdu ili zadužnicu, koja glasi ovako:

Ja dole podpisana viteškoga i poglavitoga negda Plemich Jurja, meštra horvackoga orsaga, ostavlena udova spoznavam i valujem, da sem vu mojeh stanoviteh osebujneh potrebočah od visoko poštuvanoga patra Miklošа Kralića, rektora slavnoga kolegiuma patrov Jezuvit zagrebačkega, te tak od rečenoga poštuvanoga kolegiuma vu posudbeno ime vuzela i k rukam mojem priela vu gotovem penezeh i monete lahko po orsagu tekuće rainjški dvesto, velim Rhen. 200, koje peneze zavezujem se čez malo vremena i kak najbrže rečenom g. patru rektoru iliti kolegiumu zagrebečkomu povernuti; i svrhu toga dajem ovu moju obligatoriu mojum lastovitum rukum podpisanu i navadnum mojum pečatjum zapečaćenu. Vu Zagrebu, dan drugi meseca Martiuša, leto jezero sedemsto petnajsto. Catharina Bedekovich, manu propria. (Crni pečat pritisnut. Izvornik u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti. Acta irregestrata collegii societatis Jesu Zagrabiensis, svezak V. broj 89.)

IX. Kako je g. 1720. založen kmet Andrija Gorički.

Katarina Bedeković, udovica hrvatskoga zemaljskoga protonotara Jurja pl. Plemića, bila je često u novčanoj oskudici. Tako je i 9. ruj. 1720. u svojoj plemićkoj kuriji (dvorcu) Židovnjak kod Bedekovčine pozajmila 120 ranjski forinti od Stjepana pl. Terničića i od njegove supruge Judite Helene pl. Maurović. Ovi su joj novac isplatili u francuskim forintama, koje su tada kolale po Hrvatskoj, te se Bedekovićka obvezuje, da će svoj dug vratiti u istom novcu, kako ga je primila. Trnčić je valjda tražio, da mu Bedekovićka pruži neku sigurnost za posudjenu svotu novaca. Zato mu je Bedekovićka založila svoga kmeta Andriju Goričkoga i njegovo kmetsko selište zvano »Berdekovo«. Odsada će ovaj kmet podavati Terničicu one besplatne službe, što ih je dotle davao Bedekovićki. Gorički je naime svaki tjedan morao badava tri dana raditi (robotati), i to dva dana s volovima (dakle s podvozom) a jedan dan bez volova. Bedekovićka je Terničiću obećala da će svoj dug podmiriti do blagdana Svih Svetih, t. j. do 1. studenoga 1720. Obveznica Katarine Bedeković čuva se u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti. (Acta irregestrata collegii societatis Jesu Zagrabiensis, fesciculus V. broj 267.), a glasi ovako:

Ja zdola podpisana pokojnoga viteškoga gospona Plemić Juraja, meštra drugač orsačkoga tit., ostavljena vdova obećem i zavežujem se po ovom mojem odpertom pismu, do prišesnoga svetka Vseh Svecev Božeh, iliti pervoga dneva dojdućega meseca Novembra, kneza Ternchich Ištvana, kakoti i njega milosti hižnu tovarušicu plemenitu gospu Judit Helenu Maurovich, i njih milosti ostanek obojega spola, za stanovitu sumu, ranjški najmre što

Digitized by Google

i dvadeseti, (koje peneze jesem ja napunoma vu dobe i lahko po orsagu tekuće monete, vu celeh ranjčke francuske, za stanovitoga kmeta priela, imenom i pridovkom Gorichky Andraš, i selo njegovo kmeckoBerdekovo zvano, dva dni vu tednju s voli dvema, treti pako dan pešice tlaku služećega), stalne i segurne polag foliaša i pravice orsačke vučiniti i fašiju zverh imenuvanega kmeta, kakoti i sela njegovoga zgora rečenoga, vu dobre i stalnosti i segurnosti napraviti i njih milosti vu ruke dati. Česa ako vučiniti i napraviti tak stalno i segurno, kak bi njih milosti i njihovi zgora napisani za imenuvanu ranjčki sto dvadeseti sumu s vsema do teh dob, doklam goder gdo rečenoga kmeta pod tuliku sumu ne iskupi, segurni biti vu takove nemućnosti dužna budem ja taki o rečenih svetih napisanu toliko puti sumu ranjčki sto i dvadeseti njega milosti ali njihovem vu takove monete, vu kakove sem ga od njih priela, napunoma pod zavez eksekucie iz imećka mojega povernuti i kmeta rečenoga k rukam svojem prieti. Zvrhu česa dah i napisah ovo moje zavezno pismo rečenomu knezu Terničić Ištvanu i njega milosti vsem zgora napisanem, s nahlastium rukum mojum podpisano i navadnum pečatjum mojum zapečaćeno, ja njega milosti potlašnje vekše segurnosti i pravice radi. Datum in curia mea Židovinjak vocata, die 9. mensis Septembris anno domini 1720. Catharina Bedekovich, po koje pripisano je manu propria. (Locus sigilli.)

OBAVIJEST.

PRAVNIČKO DRUŠTVO U ZAGREBU.

Redovita glavna godišnja skupština obdržavati će se dne **20. ožujka 1920. u 6 sati poslije podne** u ispitnoj dvorani kr. sveučilišta (I. kat desno) uz slijedeći dnevni red:

1) Izvještaj tajnikov o djelovanju upravnog odbora u godini 1919.;
2) izvještaj blagajnikov o imovinskom stanju društvenom u god. 1919.;
3) izvještaj i prijedlog revizora o pregledanju društvenih računa iz godine 1919.;
4) ustanovljenje proračuna za godinu 1920.;
5) izbor dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika za god. 1920.
6) promjena iznosa članarine i pretplate, ter prinosa utemeljiteljnih članova;
7) izbor jednog člana u odbor.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google